UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Thomæ Tamburini Societatis Iesu Siculi Caltanisettensis, In Alma Vniversitate nobilis Civitatis Messanæ, Theologiæ Primarij Professoris. Explicatio Decalogi Duabus distincta partibus

In qua omnes ferè conscientiæ casus, ad decem Præcepta pertinentes, mira brevitate, claritate, & quantum licet, benignitate declarantur

Continens sex Libros posteriores in Decalogum, id est, expositionem præceptorum secundæ tabulæ

Tamburini, Tommaso

Monachii, Anno M.DC.LIX.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39995

Visual Library

Th. 2139.

G. 1 V
15.

R. P. THOMÆ TAMBURINI

Societatis Iesu Siculi Caltanisettensis,

In Alma Vniversitate nobilis Civitatis Messanæ, Theologiæ Primarij Professoris.

EXPLICATIO DECALOGI

Duabus distincta partibus.

In qua omnes ferè conscientiæ casus, ad decem Præcepta pertinentes, mira brevitate, claritate, & quantum licet, benignitate declarantur.

PARS SECUNDA.

Continens sex Libros posteriores in Decalogum, id est, expositionem præceptorum secundæ tabulæ.

CUM INDICIBUS OPPORTUNIS

Collegij Societatis JESV Paderbornæ.
Anno 1662.

MONACHII, Typis LVCAE STRAVB.

Sumptibus IOANNIS VVAGNERI, Civis & Bibliopolæ Monacensis.

Cum approbationibus & Privilegio Cæsareo speciali.

ANNO M. DC. LIX.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

PARS II.

LIBER QVINTVS.

IN DECALOGVM.

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur quædam de Charitate Proximo debita.

AD Præceptum hoc quartum, imo & ad cætera, quæ in secunda Tabula Decalogi continentur, expeditius explicanda, necessaria est saltem compendiaria de dilectione proximi tractatio; id in hoc capite agere, quasi in frontispicio consequentium librorum, Deo duce & auspice, non detrectabo.

1. Sicuti autem certum est, nos obligari ad proximum diligendum, juxta illud *a Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*; ita mihi certum videtur, non *b* adesse obligationem eum diligendi per aliquem actum internum, expresse tendentem in ipsum proximum: satis enim superque est, si ames Deum, ejusque voluntatem velis exequi; ut sic enim jam involvitur amor proximi, qui est de Dei voluntate. Quare si te abstineas ab eliciendo actum odij contra ipsum proximum, & si erga eundem exequaris opera externa benevolentiæ (de quibus mox) facto ipso, & sæpe etiam internè (cum hæc opera fieri subinde nequeant, sine aliquo tandem interno benevolentiæ actu) proximum sufficienter amabis.

a Matth. 22. b D. Th. 2. 2. qu. 26. ar. 8. in corp. Suar. de Charit. d. 1. sect. 4. n. 4. Coninch. de Charitate d. 24. dub. 4.

2. Duo ergo hic explicationem postulant: Primò, qua ratione abstinendum sit ab actu Odij? & de hoc agam §. 2. cum de Charitate erga inimicos erit sermo: secundò, quanam ratione opera in bonum proximi sint exhibenda? Quoniam vero duplicia sunt bona proximi, Temporalia, & Spiritualia, de ijsdem erit sigillatim hic disputandum, an scilicet, & quomodo bonis Temporalibus & Spiritualibus proprijs, in utrorumque concursu, sint aliena præferenda?

§. I.

Quando occurrunt bona temporalia proximi, & nostra.

1. SI æqualiter ego, & alter privatus (nam de Rep. mox) re aliqua indigeamus, mihi providere de ea possum, neglecto proximo; Ratio est, quia ordo Charitatis prior est, cæteris paribus, ad se, quam ad alium; hinc mea, & proximi vita extremè periclitante, si utrique nequeo, mihi sine ulla culpa consulere, absque dubio, possum.

In concursu vitæ privatorum.

2. Difficultas est autem prima, quando inæquales sunt necessitates, agiturque de utriusque vita, ut si proximus privatus sit in extrema necessitate, tu in gravi; vel ille in gravi, tu in communi; vel ille in gravi, v.g. periculo mortis certo, tu in probabili; quisnam erit tunc præferendus?

Respondeo, te tunc non *a* teneri providere proximo, sed posse tibi; Ratio est, quia jus, quod habes ad tuam vitam, est tantum, ut quoties probabile est, illam offendi, tueri contra quemcumque eandem possis. Certè nimis arduum, & fragilitati hominum impar onus exigeretur, si exigeretur aliud. Dico (posse) nam an tunc liceat, te relicto, consulere proximo, tangam infra, lib. 6. c. 1. §. 1. n. 6.

a D. Th. 2. 2. q. 26. art. 4. Coninch. d. 25. de Charit. d. 6. nu. 79. Suar. de charit. d. 9. sect. 3.

3. Illud est certum, in bonis, quæ non teneris ex obligatione conservare, posse te proximo potius consulere, quam tibi; id enim munus est Charitatis: quare potes, pro bono proximi, tuas divitias profundere, si eas pro alimentis, seu legitima filiorum, vel pro reddendo aere alieno, vel simili, conservare non tenearis. Si ita inæquales sint necessitates, ut ad vitam proximi tuendam non quidem tua vita, sed fortunæ bona tibi sint amittenda, an amittere tenearis, dicam numero 12.

In concursu vitæ privati, & boni Reipublicæ.

4. Difficultas est secunda: An extremè periclinante bono communi, seu Rep. seu Principe, necessario ad commune bonum ego tenear, hoc malum, etiam mea morte, avertere, si possum? Pro hac difficultate juvat, duorum recentiorum diversimodè sentientium doctrinam hic exscribere.

Ioannes enim Sanchez *b* sic habet, Imo nec ob conservandum bonum commune astringi quem, propriam exponere vitam, reor; est namque jus propriam tuendi vitam adeo strictum, quod à nullo jure conservandi alienam vinci possit. Miles vero murum occupare cum periculo vitæ tenebitur, ratione pacti, & pecuniæ acceptæ, ut diximus disp. 10. num. 9. explicantes D. Thomam, quem usque modo credo, non fuisse à Doctoribus perceptum. Ex quo sequitur, non devinci aliquem, Regem defendere, cum dispen-

dispendio propriæ vitæ, nisi ad id pactione se obstrinxisset. Hæc Io. Sanc.

b *Io. Sanc. in sel. d. 43. n. 41.*

5. Castropalaus c autem cum communi sic contra docet. Certum est, te debere in æquali tua & Reip. necessitate, non solum bona fortunæ, sed etiam vitam expendere pro Reip. conservatione. Sic D. d Thom. ab omnibus receptus : Quia bonum commune præferendum est speciali, & pars exponenda est ob conservationem totius. Et paullo post : Quod dictum est de Rep. dicendum est de Principe, seu alia persona Reip. necessaria, si vere necessaria est, quia id ipsum est, Reip. providere. Sic Suarez, Valentia &c. Hæc Castrop.

In concursu honoris & fortunarum privati, & boni Reipublicæ.

6. Difficultas est tertia. Cum certum sit, si concurrant bonum notabile Reip. & bonum non notabile meum, illud debere præponi, non vero meum, quia hic maximè valet illud. *Totum est præferendum parti*, difficultas, inquam, est, si ob bonum aliquod notabile Reip. sit necesse, me, non quidem vitam (de hac enim dictum est numero præcedenti) debere amittere, sed omnes meas fortunas, vel omnem meum honorem, an obliger, hæc amittere, ut illi bono notabili succurram? Bonum notabile, dico; nam quid ob conservationem absolutam totius Civitatis, seu Reip. dicam, num. sequenti. Respondeo. Puto, me non obligari; a Ius enim conservandi propriam vitam, & ea, quæ vitæ sunt maximè necessaria, est adeo naturale, ut me excuset à procurando ejusmodi bono, quamvis notabili Rep.

c *Collige ex S. Thom. Coninch. Val. Suar. aliisque allatis à Castrop. t. 1. d. 1. de charit. p. 9. n. 9. in simili.*

7. Sed qnid pro bono absoluto, seu conservatione totius Reip.? Respondeo : Vel possumus loqui, quando cum amissione mei honoris illam conservaturus sim : Vel quando cum amissione mearum omnium fortunarum.

Quoad honorem, distinguendum censeo. Si enim modicum dedecus, nec multum excedens sustinendum mihi sit, teneor illud pro publici boni conservatione tolerare; nam id ad minus probat ratio ducta ex bono communi : At si agatur de magna honoris jactura apud ingenuos, cum pluris ea fiat, quam mors, videtur tunc habere locum doctrina Ioannis Sanchez modo allata; sicut enim, per ipsum, non obligor, vitam, sic nec honorem vita apud me æstimabiliorem prodigere. sed contendet omnino Castropalaus cum communi, suam doctrinam locum habere, ut modo nu. 8. videbimus.

8. Non dissimili distinctione uterer in casu, quo tuæ fortunæ essent necessariæ ad vitam, seu conservationem Reip. Si enim ita depauperandus esses, ut vitæ necessaria tibi essent defutura, dicit Io. Sanchez, te non obligari: quia sic æquivalenter, & moraliter vitam profunderes. Sed obligari, affirmabit cum communi sententia Castropalaus,

numero eodem 8 allatus. Quod si non esses hoc modo depauperandus, obligaberis ob dictam conservationem Reip. ut omnes fatemur, quia tunc id poscit bonum commune.

In concursu propriarum fortunarum cum vita privati.

9. Verum ob conservationem vitæ alicujus privati, quoad expendenda bona temporalia, quid dicendum? Respondeo, esse non absimili distinctione utendum. *f* In extrema vitæ privati necessitate obligaris, aliqua saltem superflua, imo & aliqua convenientia tuo statui expendere, si sic occurrere possis. Vbi enim Charitas vitæ proximi urget, si hic, ubi agitur de bonis tibi non admodum necessarijs, non urget?

f l. Coninc. d. 27. de charit. d. 8. à. num. 134.

10. At ea expendere, quæ sunt tuo statui ita necessaria, ut ijs amissis ab eo notabiliter cadere debeas, ut si ex nobili opificem, ex opifice mendicum te fieri oporteat, non obligaris; Ratio est, quia non teneris, arctius vitam tuam conservare; quam proximi, sed tuam non obligaris sic conservare; non enim teneris v. g. ad sanitatem recuperandam, omnes tuas fortunas expendere, ita ut omnino miser reddaris, quia id moraliter morti æquiparatur: ergo nec alienam. Addit Castropalaus, *g* utilius Reip. esse, nobilem retinere suum statum, quàm privatum pauperem mortem oppetere.

g Castrop. t. 1. tr. 6. d. 2. p. 2. n. 6.

11. Dixi num 9. (aliqua saltem superflua) nam nec obligare possum, divitem magnam summam expendere, V. G. tria aureorum millia, ob vitam privati conservandam, etiam si ijs expensis à suo statu casurus non esset; nec *h* pro privato infirmo extraordinaria medicamenta, Medicosque magnis sumptibus advocare; solum enim ordinarijs medijs, non vero extraordinarijs succurrere proximo charitas jubet, esto, etiam id, ut quid perfectius, consulatur.

h Coninch. ib. n. 345.

Dum ego Syracusis, Vrbe toto Orbe clara, humanioribus litteris Iuvenes olim imbuerem, incidit in manus famosi cujusdam grassatoris filius hominis prædivitis, quem impius latro seomnino velle interficere per occultos nuncios patri minatus est, nisi sex aureorum millibus condicto die missis, filij mortem redimeret; & ille quidem paterno actus amore redemit; sed in conscientia ad quid obligatus fuisset ejusmodi pater, qui ex similibus ejusdem latronis commissis sceleribus, certò moraliter sciebat, eum minas forefactis comprobaturum? Si de alio, quam de parente ageretur, ad nihil ‡ obligarem, quia ex dictis, neminem obligavimus, magnis sumptibus vitam proximi custodire: nunc verò, cum sermo sit de patre (& quid, si ipse Pater in simili vitæ discrimine versaretur, pecuniaque à divite filio exposceretur?) difficilior est resolutio; Equidem hac uterer distinctione. Si ea summa demi potest ex superfluis, vel solum statui convenientibus, obligarem patrem filiumque; Si debeat demi ex

mi ex necessarijs, ita ut vel omnino depauperandi, vel admodum notabiliter à suo statu dimovendi essent, neutrum obligarem.

i *Castr. l. c. n. 8.*

Ratio prioris dicti est, quia aliquid plus invicem sibi debent pater & filius quàm alij. Quare licet alios non obligaverimus, num. 12. tamen hos tam conjunctos, ubi agitur de superfluis, obligare, valde est consentaneum: Ratio posterioris dicti est illa, quam hoc nu. 11. dixi; ea enim, ut consideranti patebit, etiam hunc casum probat; Et nihilominus priorem dicti partem non tanquam omnino certam affirmo, siquidem ratio, cur nemo sit cogendus, multam summam expendere, etiam de superfluis, pro vita proximi (ut modo innui, & fusius afferunt Castropalaus, *l* & Coninch.) *m* videtur item probare de vita patris, vel filij, imo etiam de propria.

l *Castrop. l. c. nu. 7. & 8.* m *Conine. d. n. 145.*

12. Ex prædictis una mihi dubitatio nondum est à mente sublata. Diximus, non obligari quempiam magnam pecuniæ summam expendere pro vita proximi, idque propter duas rationes, num. 10. allatas, unde, per appositam consequentiam, infert Castropalaus, *n* in extrema necessitate non posse hominem, pro sua vita conservanda, rem valdè pretiosam à divite surripere, quia scilicet non tenetur tunc dives, ut dictum est, magnam summam dare. Diximus item ex firmo omnium consensu in extrema necessitate omnia esse communia. Ex his ecce dubitatio; Si omnia tunc sunt communia, ergo & res pretiosæ, ergo & duo, & tria, & quatuor millia aureorum; ergo, dummodo non conijciatur dives in æqualem necessitatem, vel in valdè gravem, quia hæc æquivalet extremæ, id quod num. 15. advertimus, poterit extremè indigens ea ab ipso sumere, tanquam communia. Vide infra §. 4. num. 40. ubi afferetur idem Castropalaus, qui concedit, ex Molina, Christianum, ob metum mortis, posse in classibus Turcarum diripere bona Christianorum omnia; cur igitur hic negat? Neque sicuti non obligaris, tuam vitam tot sumptibus, totque medicamentis extraordinarijs custodire, sic potes non servare alienam. Secunda est, quia utilius est Reip. nobilem conservare suum statum, quàm privatum vitam finire. Non obstant, inquam; nam ad primam respondeti potest modo mox dicendo, num. 15. fine, nimirum hominem in hoc posse cedere juri suo, non autem juri alterius. Ad secundam, negando, propter eam parvam utilitatem Reip. amitti jus vitæ suæ à privato; & sanè hic aptari potest dictum illud Ioannis Sanchez §. 2. nu. 8. afferendum, hos Doctores, quod ipse non facerent, alijs nimis rigidè præcipere. Hæc mihi probabile faciunt, posse extremè indigentem surripere modo dicto prædicta preciosa, & consequenter, ex hujus opinionis vi, debere ea divitem elargiri. Sed quia contraria opinio, ut vidimus, probabilis est, ideo poterit dives eam sequi, & illa non tradere. Nec datur bellum

justum ex utraque parte absolutè, sed ex vi diversarum opinionum probabilium, quod non esse inconveniens, omnes docemus.

n. *Castrop. t. 1. tr. 6. d. 2. p. 9. n. 7.*

In concursu propriarum fortunarum cum necessitate temporali proximi, Vbi

De Eleemosyna.

13. Denique difficultas est quarta, an extra necessitatem extremam, tua bona, pro privato effundere aliquando, seu dare in eleemosynam tenearis? nam pro publica, dixi nu. 6.

Adverte primò, necessitatem in temporalibus aliam esse extremam, aliam gravem, aliam communem: Extrema necessitas est ea, qua proximus tuo auxilio indiget, ne brevi moriatur, vel malum morti simile incurrat, nec alius adsit, qui adjuvare possit, vel velit. Cum dicitur (ne brevi moriatur) intelligitur, ait Ledesma, *o* ita ut in una hyeme, vel in uno vere moriturus sit: Verum Sotus *p* ait, licet longè quis sit à morte, si sit certo moriturus, ni succuratur, adhuc esse in extrema necessitate. Dictum autem est (Morti simile) quia non solum, qui moriturus sit, sed eum, qui certo incursurus sit morbum incurabilem, vel amissionem alicujus membri principalis, vel sensus corporis, esse in extrema necessitate, docent merito nonnulli. *q*

o *Ledesma 2. p. 4. q. 13. ar. 3.* p *Sotus l. 3. de just. q. 3. art. 4.* q *Bonac. & Angelus apud Sanc. l. c. cons. c. 5. d. 5. num. 6.*

Gravis est, quæ hominem constituit non in certo, sed in gravi periculo morbi incurabilis, vel morbi gravis, vel abbreviatiōis vitæ, vel captivitatis injustæ, vel cadendi notabiliter à suo statu, denique vel cujuscunque mali gravis; Periculum non lucrandi magnam famam, vel magnam vim pecuniæ, vel non acquirendi nobiliorem vitæ statum, non est gravis necessitas, quia hæc non est jactura, sed acquisitio majoris boni: Nota autem, hanc gravem necessitatem habere plures gradus, veluti majora, vel minora sunt, intra latitudinem gravitatis, prædicta mala.

Communis est, qua homines communiter, non decedendo notabiliter à suo statu, laborant, & cui cum aliqua morali sollicitudine succurri ab eodem patiente potest; unde vides pauperem, qui mendicare solet, non esse, nisi in communi necessitate: nam mendicando non decidit à suo statu, imo in illo persistit. Non ita dici potest de eo, qui aliàs est honestæ conditionis: huic enim periculum incidendi in mendicitatem, grave enimvero malum est.

14. Adverte secundò, bona temporalia, alia esse tibi necessaria ad vitæ propriæ, tuorumque sustentationem: alia ad statum tuum decenter conservandum: alia, quæ nec vitæ, nec statui sunt necessaria, quæ superflua vocantur. Quoniam verò aliqui *r* contendunt probabiliter, ea, quæ sunt necessaria ad acquirendum meliorem statum, non esse superflua (quamvis aliqui *s* id negent) ideo raro quis, in hac sententia, dicetur habere bona superflua. His positis.

r Grana-

t *Granados 11. contr. 3. tr. 11. d. 2. sec. 4. num. 18. de Lugo in Respons. lib. 5. d. 11. & Lorca 22. sec. 3. d. 89. memb. 1. n. 7.*

15. Respondeo ad quartam hanc difficultatem propositam, aliquos *t* docere, præter extremam, de qua in præcedentibus difficultatibus est disputatum, numquam nec ad gravem, nec ad communem necessitatem proximi avertendam, obligari fidelem, suum auxilium adhibere: consilium id esse ajunt, non præceptum, quia sicut ipsemet fidelis posset, ob Dei amorem, gravem necessitatem pati, sic potest alius idem permittere. Sed probabilius assero primo, obligari *u* quempiam ex superfluis & suo præsenti statui non admodum necessarijs, gravi necessitati proximi succurrere; id enim videtur innuere illud Ioann. 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in illo?* Ratio est, quia virtus Charitatis jubet, proximo succurrere, sine gravi succurrentis incommodo; at succurrere ex bonis superfluis, incommodum grave non affert, ergo &c. Nec mirum, posse quemlibet eam necessitatem pro Christo pati; posset enim, si vellet, quia in rebus suis potest suo juri cedere: at non potest idem velle in alijs; Hi enim suo juri, quod à virtute Charitatis habent, de expectando aliorum auxilio, cedere non præsumuntur.

t *Bona t. 2. d. 3. c. 1. alijq; plures apud Vasq. Az. Coninch. cit. à Castr. t. 1. tr. 6. d. 2. p. 2. n. 1.* u *L. Suar. d. 7. de charit. sc. 3. Bellar. l. 3. de bonis oper. cap. 7. Coninch. d. 27. d. 8. n. 125. & 130. apud Castr. l. c. n. 12.*

16. Assero secundo, ex notabiliter necessarijs suo præsenti statui in dicto casu fideles non obligari. Ratio est, quia ordo Charitatis nequaquam dictat, ut dum gravi proximi necessitati succurro, in gravem ego, vel gravi similem incurram; Nam propter eandem rationem, tu etiam extrema necessitate vitæ laborans, non potes surripere rem ab alio, æque illa indigente, quia tunc ipse non tenetur dare, imo propter possessionem, est melioris conditionis.

x *Ijdem.*

17. Assero tertiò, in communi necessitate satis esse, *a* si aliquando à te proximus adjuvetur, dando ei aliquam interdum ex bonis tuis eleemosynam (crederem satis, si ex centum aureis annuis duos des, ex ducentis quatuor: sed non in eadem proportione, si multum tuæ excedant divitiæ: Vide omnino infra *b* cum de uxoris furtis.) Ratio est, quia ex una parte id videtur satis pro ea necessitate non adeo urgenti; & ex alia, si semper obligareris, facile in gravem tu ipse incideres. ad quod, ut dictum est, te Charitas non adstringit, sed solum allicit invitatque: Ex his multa necessario repetenda erunt inferius. *c*

a *Bonac. I. c. n. 8. alijq; apud ipsum*
b *Inf. l. 8. tr. 1, c. 2. §. 3. num. 14.* c *Inf. l. 8. tr. 1. c. 6.*

18. Ad complementum hujus tractationis de Eleemosyna, operæ pretium erit, audire sententiam Laymann: *d* An Obligatio, inquit, dandi eleemo-

eleemosynam communibus pauperibus sit, sub culpa mortali, an veniali? Respondeo: Cum pauperum communis miseria levis, ac tolerabilis esse soleat, auxilium aliquod denegare, si commodè afferri possit, & nulla negandi ratio adsit, videtur esse culpa tantum venialis. Porro hæc ipsa rogantibus pauperibus eleemosynam justa negandi causa esse solet, si dives propositum habeat, illis dandi, loco, aut tempore commodiore, vel magis indigentibus, vel si superflua, quæ habet, ad alium pium usum conferre velit, ut Medina notavit q. 3. de Eleemosyna, §. videtur secundo. At verò, si abundans divitijs nulla rationabili excusatione motus, omnes à se mendicos, & pauperes inhumaniter repellat, is nimis inordinato divitiarum amore affectus, & Dei ac proximi charitate exutus, ideoque in malo statu versari videtur, juxta verbum Christi Matth. 6. *Non potestis Deo servire, & Mammonæ*; quamvis Confessarius absolutionem à peccatis diviti non facilè negare debeat, quod communes pauperum miserias per eleemosynam sublevare monitus recuset: Tum quia de obligatione hac, an, & qualis sit, Doctores non conveniunt; tum quia semper dives aliquam caussam in specie præfert, cur recusset. Hæc ille. Iege Castropalaum, *e* qui notat duo: Primò, te non esse obligatum, inquirere egenum, ut illi subvenias; sufficit, si paratus sis, illi subvenire, cũ ejus necessitatem certo moraliter scies. Secundò, hanc certitudinem necessitatis alterius non posse constare, nisi spectatis omnibus, prudentis arbitrio, certum esse, ait ex Bonacinâ; testimonium patientis indigentiam, non esse sufficiens, quia facilè in caussa propria præsumi potest simulatio.

e Castrop. t. 1. tr. 6. de Charit. d. 2. p. 2. nu. 3.

19. Quid amplius debeant Pastores & Beneficiarij, vide infra, cum de dominio.

f Infr. lib. 8. tr. 1. c. 2. §. 3.

§. II.

Quando concurrunt bona spiritualia proximi cum nostris temporalibus, vel spiritualibus.

1. POtest proximus tripliciter indigere tuo auxilio in spiritualibus. Primò extremè, quod est solum, quando ille damnatur, te non auxiliante: ut si Infans certò moriturus esset sine Baptismo, quem tu solus conferre posses. Nam si alius sit, qui succurrere possit, ac velit, vel si adhuc te succurrente, non es certus moraliter, proximum esse salvandum, non est is certè dicendus extremè tuo auxilio indigere.

Secundo graviter; quod est, quando aliquod malum in spiritualibus grave proximus incurreret, à quo posset ex se, sed cum magno conatu effugere.

Tertiò leviter, quod est, quando cum parvo labore se à dicto malo posset quis liberare.

Necessitas salutis proximi non extrema.

2. His declaratis, certum mihi, vel saltem

saltem satis probabile est, extra necessitatem proximi extremam (nam si hæc existat, mox disputabimus) neminem, *a* qui non sit Pastor, cum periculo proprio vitæ, vel gravi jactura honoris, vel fortunarum, vel rerum spiritualium, teneri gravi, multo minus levi necessitati proximi privati succurrere in spiritualibus. Ratio est, quia nimis asperum, & contra Domini nostri suavitatem esset, urgere fidelem, ad amittendam vitam, vel cætera notabilia prædicta bona, ob necessitatem, à qua se ipse proximus, licet cum magno conatu, liberare posset. Nam propterea ad meretricem, vel peccatorem convertendum non teneris, quia ipsi per se converti cum suo conatu possunt, addita Dei gratia, quæ præsto est semper. Adde, te non esse certum de eorum conversione. Adde, regulariter esse alios, qui eas conversiones procurant; Nam propterea duæ postremæ rationes, & præsertim incertitudo boni eventus, te excusant à profectione ad Indos, vel Infideles convertendos.

a *D. Th. Sa, Bonacin. Suar. alijq; quos citat & sequitur q. Castrop. t. 1. tr. 6. d. 1. de charit. p. 9. n. 9.*

3. Dixi autem primo (qui non sit Pastor.) Qui enim ex officio tenetur, is profectò non solum extremæ, sed etiam gravi necessitati subditorum occurrere, etiam cum suo vitæ periculo, debet, si moraliter sperat, necessitati occurrendum, nec alius sit, qui Pastoris subeat vices sufficienter; Id enim, officium & stipendium pactumque, implicitè saltem cum subditis initum, ex Iustitia requirit. Hinc tempore pestis Parochus non potest suos deserere, nec officio invitis subditis renunciare, nisi adsit æque idoneus, qui succedere velit; eundem tamen sub pœna peccati absterreo, ne propter necessitatem unius, morti se exponat, si ejus vita tota Respublica indigeat; nam si tunc se morti exponeret, faceret contra ordinem Charitatis, quæ unum vel alterum toti communitati debere postponi, meritò dictat.

4. Dixi secundò (necessitati proximi privati) nam in prædictis necessitatibus gravibus Reip. quemlibet teneri, cum vitæ periculo, eidem Reip. succurrere, docet Suarez, *b* idque ex ea ratione, quia probabile est, in Rep. graviter laborante adesse non paucos extremè, quoad salutem animæ periclitantes: Sed quia tunc tota ratio obligationis est dicta ex obligatione, quam quis habet cum propriæ vitæ jactura sublevare proximum extremè in spiritualibus indigentem, de qua re mox num. sequenti dicam, ideo idem hic decerne, quod mox decernemus.

b *Suar. d. 9. de cari. sec. 2. n. 4.*

Necessitas salutis proximi extrema.

5. Difficultas ergo jam est non exigua, an, existente extrema proximi necessitate, si nimirum certo proximus damnaretur, ni tu succurras, tenearis cum tuo temporalis vitæ discrimine succurrere? (temporalis, inquam, nam si tu damnareris, nec debere, nec posse, nimis est manifestum, lege nihilominus Ioannem Sanchez *c*)

Respondeo ex communiore doctrina, teneri. juvat tamen, ut fecimus §. præcedente num. 7. & 8. in simili, sic in præsentia eorundem duorum Doctorum placita hic, ad verbum exscribere.

c *Io. Sanc. d. 10. n. 9.*

6 Castropalaus *d* sic habet. In extrema proximi necessitate debes non solum bona temporalia, sed etiam vitam expendere, si tibi spes est, fore profuturum. Sic cum D. Thoma *e* tradunt omnes ejus Expositores, Cajetanus, Bannez, Arag Val. Torres, Lorca, Azor, Tolet. Coninch. Suar. Bonac. Ratio est, quia præceptum expendendi vitam propriam pro salute proximi, in aliquo casu obligat, alias supervacaneum esset; ergo ad minus obligare debet in casu extremæ necessitatis. Hæc ille.

d *Castrop. l. c. nu. 3.* e *D. Th. 2. 2. d. 26. ar. 5.*

Quod autem in aliquo casu obliget, probaverat num. 2. tribus rationibus, Primo ex illo. *f Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*; At Christus dilexit nos, expendendo vitã pro salute nostra, ergo &c. Secundò ex illo alio loco. *g In hoc cognovimus Charitatem Dei, quia ille animam posuit pro nobis, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quod expendens S. Augustinus *h* dixit: Temporalem vitam suam pro æterna proximi non dubitavit Christus amittere. Tertiò, quia bona spiritualia, & maximè æterna, excellentiora, & Deo gratiora sunt quolibet temporali bono, etiam proprio, ergo ex charitate huic bono illa præferri debent.

f *Io. 14.* g *Io. 1. c. 13.* h *S. Aug. l. de mendacio.*

7. Ex dictis infert primò Castropal. si scias, Petrum v. g. dormientem esse in mortali, & esse nunc occidendum, unde & damnandum, si potes eum defendere, omnino te debere, etiam cum tuæ vitæ periculo; debes tamen moraliter esse certus, postea esse à peccato liberandum, secus, non esset extrema necessitas, ut etiam nos diximus num. 1. Infert secundò, te obligari, etiam sub vitæ periculo ad baptizandum Infantem, filium patris Christiani, si sit morti proximus, nec præter te, sit alius, qui possit illum baptizare; dicit (filium Christiani) nam si sit filius patris infidelis, qui repugnet, ex alio capite (ait) non obligaris, nempe ex eo, quod probabilis est sententia, quam sequi potes, filium non posse baptizari, parentibus repugnantibus. Infert tertiò, si te Confessarium advocet peccator morti proximus, te obligari, etiam cum vitæ discrimine, illum audire, & absolvere, quando es moraliter certus, ipsum non esse eliciturum actum contritionis; quod evenire potest in rudibus: nam in bene cultis potes præsumere, eos scire necessitatem contritionis: quare si non eliciant, non esse in extrema necessitate: sicuti potes occidere aggressorem, & nolle ejus ictum tibi in gratia existenti mortem afferentem excipere, etiam si aggressor esset moriturus in mortali, quia cum possit ipse te non aggredi, & pœnitere sui peccati, in extrema necessitate, pari modo, non est: Hæc & similia ex Castrop.

8. Iam

8. Iam vero Ioan Sanchez *i* contra fic habet. Vnde credendum Soto & Sà, censentibus, neminem cum periculo vitæ teneri, infantem baptizare. Quod docet quoque Arevalo dicens, universos *l* communiter sic sentire: alias fœmina gravida constricta esset sectionem pati, ut filius baptizaretur. Et hanc esse probabilem, docet Lopez. Et ad sectionem non teneti docet Sà, Zambranus, Antonius Raguci-us (licet id debeat fieri post ejus mortem) D. Thomas, Suarez, Paludanus, Sotus, Armilla, D. Antoninus, Angelus, Gabriel, Manuale Hispalense; nec tenetur scisionem pati, etiamsi damnata esset ad mortem, ut notarunt Gabriel, Armilla, Sotus.

i Io. Sanch. §. 10. nu. 9. *l Nota: Universos dicit, & tamen Castropal. modo à nobis num. 6. adductus pro se dixit stare omnes Expositores.*

Nec adversatur D. Th. *m* dicens, obstrictos esse nos, plus proximi animam amore prosequi, quàm proprium corpus, idest, vitam. Nam intelligi debet, quod quis amore suæ conservandæ vitæ, proximo non præstet consilium patrandi scelus, sive quod positivè ad necem spiritualem ipsius non concurrat, quia tunc amans vitam corporalem, æternam perdit, peccato depravati consilij intercedente: at quod non omittat providere animæ proximi, ob conservandam propriam vitam, non affirmat D. Thomas; nisi forte in casu, quo pactum interces sisset, de non omittenda cura animæ proximi, etiam cum periculo propriæ vitæ; sicut devinctus esset, ratione pecuniæ acceptæ, prospicere vitæ corporali proximi, etiam cum periculo amittendi propriam: qua ratione Parochos obnoxios reddi, Sacramenta ministrare suis ovibus, cum periculo vitæ, præcipuè pœnitentiæ, cum ob id decimas, & cætera percipiant emolumenta, censent Doctores; unde tenemur, ob propriam vitam conservandam damnum spirituale proximo non inferre, non autem illud expedire, nisi intercedat conventio. Vnde Doctores indistincte loquentes de obligatione diligendi vitam spiritualem proximi, posthabita propria corporali, sanè aberrant.

m *D. Tho. 2. 2. q. 26. art. 5.*

Hæc Ioannes Sanchez. Ex quibus illationes modo num. 7. à Castropalao allatæ, qua ratione corruant, jam vides.

9. Sed quomodo Io. Sanchez respondere posset tribus illis argumentis, quatenus contra se militant, quibus usus est Castropalaus supra num. 6. exscriptus? Putarem, posse in hunc modum: ad primum, illud, *sicut dilexi vos*, non indicare omnimodam similitudinem, sed aliquam, juxta morem Sacræ Scripturæ, *Estote perfecti, sicut Pater vester perfectus est* &c. Præterea Christus Dominus expendit vitam, quamvis illa nostræ saluti non fuisset extremè necessaria; poterat enim alijs vijs homines redimere. Cum ergo nos nemo obliget in minus necessarijs, clarè patet (sicuti) non

esse intelligendum secundum omnem æquiparantiam.

10. Illud, *si debemus animas pro fratribus ponere*, notat convenientiam & consilium, non vero præceptum, ut expendentes verbum (*debet*) ex more Sacræ Scripturæ, alibi probavimus. *n* Quod si contendas, notari præceptum, dic, illud esse dumtaxat, ne proximus ad peccatum inducatur, non autem, ut à peccato abducatur, quæ est explicatio doctrinæ S. Thomæ, modo à Ioan. Sanchez allata.

n In Opusc. de Com. c. 1. §. 6. n. 52.

11. Ad tertium neganda est consequentia absolutè, & quatenus facit contra præsentem doctrinam. Patet, quia argumentum nihil probat; posset enim quis sic arguere: Bona spiritualia, & maximè æterna, sunt Deo gratiora, quam quodlibet temporale, sed unus actus virtutis, sed secundus, & alij consequentes gradus Gratiæ sanctificantis, sed ipse primus, etiam quando peccator illum acquirere ex se, vel amicorum consilio, facili negotio (adjuvante semper Deo) posset, est gratior Deo &c. ergo ex Charitate, etiam in quocunque casu, vitam postponere pro bono quolibet spirituali proximi deberem, quod tamen nemo dixit. Concedenda solum igitur est Castropalao consequentia in casu inductionis ad peccatum, de quo jam constat, adesse præceptum, non vero abductionis ab ipso, de quo non constat. imo ne matrem obliges ad patiendam prædictam sectionem, constat, non adesse. Hæc in gratiam hujus posterioris sententiæ sint dicta satis, quam benigniorem, & hominum fragilitati magis accommodam esse, inficiabitur nemo.

12. Ex opinione Castropalai sequitur, te omnes fortunas debere profundere, ob extremam spiritualem necessitatem proximi, quia si, per ipsum, debes vitam, multo magis fortunas. Sed quid in sententia Io. Sanc.? Num sicuti, per ipsum, ob jus naturale vitam conservandi, non obligor ad salutem spiritualem proximi, ita nec obliger, ob jus naturale conservandi eas saltem fortunas, quæ ad vitam sunt necessariæ? Id diligenter expende.

§. III.

De Charitate inimicis debita.

1. OMnes scimus, esse à nobis inimicos diligendos; sed in quo ea dilectio, quæ sub mortali præcipitur, consistat, non scimus omnes. Consistit porro in tribus. *a* Primò, ne inimico, etiam peccatori, malum velimus, ut malum ipsi, seu incommodum, seu molestum est; id enim est merum odium, & ex genere suo mortale, atque à fidelium animis omnino repellendum. Ex eo autem (ut Ioan. Sanch. *b* advertit) quod experiaris, te trepidare coram eo, qui te offendit, imo & expallescere, & cupere, eum non videre, vel ut longè discedat, non statim putes, te peccare, si ad male illi desiderandum non procedas illi enim sunt motus naturales, necessariò sequentes ex præsentia objecti apprehensi, ut sibi molesti, non vero actus voluntarij, de malo alterius.

a *Suar.*

a *Suar. d. 5. de Charit. sect. 5. n. præsertim 9. Coninc. d. 24. de Charit. d. 6. n. 81. Castr. t. 1. tr. 6. d. 1. de Charit. p. 6. à nu. 2. Alijq; ab eod. cit. & passim.*

b *Io. Sanch. d. 2. nu. 11. fine.*

Secundò, ut ex corde offensam nobis ab inimico illatam remittamus. Sed quid est istud, remittere? Ajo, esse id ipsum, quod modo dixi, idest, non debere nos moveri ab offensa per inimicum accepta, ad volendum ipsi malum, quatenus malum ipsi est.

Tertiò, ut hanc remissionem non in corde solum, & animo confoveamus occultè, sed ut proximis, & ipsi præsertim inimico, palam faciamus; ex virtute enim Charitatis obligamur, nulli esse scandalum, seu non esse occasionem proximo, qua ipse peccet; at si inimico hunc remittendi animum non ostendamus, perdurabit ipse in inimicitia, cujus nos potissima causa jam essemus.

2. Vt autem hæc & alia dicenda clarius intelligantur, quinque actus sunt cum Lessio c distinguendi, circa malum, quod inimico velle ex quinque motivis possumus.

c *Less. l. 2. c. 17. dub. 4. n. 11.*

Primus est, quem modo dixi, quo malum eo fine, eaque intentione inimico velimus, ut ipsi malum absolutè sit, nil aliud addendo.

3. Secundus, ex intentione, ut inimicus emendetur; qua ratione, pater filio vult verbera infligere, ut is corrigatur.

4. Tertius, ex intentione, ut malefactor, quique me læsit, à malefaciendo mihi & proximis avertatur. Vides? Hic bonum aliorum, in præcedente bonum ipsius malefactoris intenditur

5. Quartus, quia bonum, & secundum Iustitiam est, ut qui malè agit, tantundem habeat pœnæ, quantum meretur ejus culpa, ideo actus, quo malum inimico desideratur, potest hoc quarto modo fieri ex intentione, ut malefactor ideo pœnam, & incommodum subeat, ut Iustitiæ æqualitas custodiatur. Hac intentione Deus puniens, seu justam vindictam sumens de peccatoribus, malum pœnæ illis infligit.

6. Quintus, ut fiat aliqua (sunt verba Lessij l. c.) reparatio injuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitur propter injuriam illatam, restituitur ex parte honor parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur. qui enim lædit, plus justo suo affectui indulget, sibique sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cum contra voluntatem patiatur, & quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari; Et sic fit nonnulla compensatio, ut experientia probat tunc enim animus læsi acquiescit, & sibi satisfactum putat; est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & injuriæ reparatio; hic finis intimè conjunctus est cum præcedente, & ex eo necessario resultat.

7. His distinctis, assero, primum actum, nisi parvitas materiæ leniat, esse mortalem, & ut dixi, à charitate omnino interdictum; Secundum, tertium, quartum, quintum, non esse peccata, imo esse actus virtutum, eo modo, quo ibidem fusè Lessius expli-

cat. Fateor tamen, in quinto inesse magnum periculum, ne, dū illum exerces, transilias ad primum.

8. Dices: In hoc quinto non solum apparet dictum periculum, sed is prorsus videtur esse ipsissimus primus actus. In utroque enim desideratur alteri malum, ut illi sit malum, & incommodum; nam hoc incommodum, quod alter patitur, dum pœnam subit, reputatur à læso suum bonum, & grata satisfactio, quod certè videtur esse proprium odij.

Respondet bene Lesius, *d* esse magnum discrimen inter primum, & quintum actum: In odio enim, in quo consistit primus actus, desideratur alteri malum, solum ut ei sit male, idque absque modo, vel mensura; In vindicta vero (ita vocatur actus quintus, imo & cæteri, præter primum) solum secundum mensuram delicti; in odio sistitur in malo proximi, in vindicta sistitur in recto ordine justitiæ; In odio non fit reparatio injuriæ eo modo, quo debet fieri, in vindicta vero fit debito modo, nempe medio Iudice, non autem immediatè per ipsum læsum; læsus enim licet possit à Iudice, imo & à Deo *e* petere prædictam vindictam justam, quantam scilicet meretur culpa lædentis; non potest tamen ex se ipso infligere, juxta illud: *f Mihi vindictam, & ego rétribuam.* Cum ergo in primo actu læsus ex se desideret malum, ut malum alteri, in quinto autem non ex se, sed à Iudice, idque cum moderatione, juxta quantitatem delicti, clarè apparet, esse hos actus valdè diversos.

d *Less. ibid. n. 15.* e *Io. Sanc. d. 2. n. 11.* f *Ad Rom.*

Verum nondum animus quiescit, nisi ad peculiares nonnullos casus, de eodem hoc argumento explicandos, descendamus.

Accusare inimicum, non remittere juridicè &c.

9. Licetne, apud Judices inimicum accusare, accusationem prosequi, nec ab illa velle desistere, nec velle remissionem per publicum instrumentum, seu Notarij scripturam exhibere?

Respondeo: Si hæc fiant intentione dicta in primo actu, certum est, esse mortalia; si alijs modis, non esse; *g* etiam si quamcumque aliam satisfactionem lædens offerat; Ratio est, quia læsus in his, quod justum est, exposcit; absit tamen scandalum, quod aberit, si tuam intentionem palam facias.

g *Less. ibid. n. 14. Suar. Coninch. Lorca, quique apud Castrop. l. c. n. 9.*

Videbitur alicui esse aliquis scrupulus, si hæc fiant, ex intentione quinto loco explicata. Verum fateor, esse consulendum, ut juxta Christi Domini consilium, huic tuæ satisfactioni propter ejusdem amorem renuncies: tamen in rigore, peccatum non est, quia cum Iudices sint à Rep. positi, ut reos puniant, & læsis satisfactio exhibeatur, idque sit bonum justitiæ, ut modo vidimus, & secus, iniquè ejusmodi judices pro satisfactione offensorum ponerētur, consequenter dicendum, dum læsi hoc ipsū petūt, jus ex justitia debi-

tum

tum petere Quod si ipsi reo id sit provocativum odij, scandalum erit passivum: læsus enim, dum rem justam petis, & dum à publico Iudice eam petis, nihil mali, & nihil speciem mali habens committis, adeoque in scandalum peccaminosum non incurris.

10. Si tua satisfactio, exemplum punitionis delinquentis, & hi similes boni fines sint adeo leves, & cum ea facilitate animi negligi possint, ut longè superentur à damno, quod inops v. g. familia rei puniendi passura esset, tunc alicui videbitur obligare charitas, ad publicè remittendum: nam ex probabiliore sententia, dicta §. 1. nu. 18. Charitas obligat, proximi malo gravi succurrere, si eum parvo proprio incommodo possimus. Notanter dixi (alicui videbitur) nam hic adest culpa, quæ semper meretur dignam pœnam, & hæc re ipsa à Iudice, ne impunita remaneant delicta, infligitur, nullo respectu habito ad damna familiæ rei, quod non est in casibus, de quibus sermo fuit in dicto num. 18. Cur ergo non licebit ad dictam pœnam concurrere ei, qui ex bonis finibus prædictis accusat? nam fortasse propterea absolutè Lessius paulo ante nu. dixit, licere, nec hanc vel similem exceptionem adhibuit. Id tamen expende, Lector, accuratius.

Salutatio inimici.

11. Ajo, te non esset regulariter *h* obligatum, salutare inimicum: Ratio est, quia cum non teneamur, salutare quosque nobis obvios, salutationis omissio non est per se signum odij, nec ex se excitans inimicum, ad odio habendum non salutantem.

h *Suar. d. 5. de Charit. sec. 5. nu. 8. Coninch. d. 24. de Charit. d. 6. num. 91. Bonac. t. 1. d. 3. c. 1. Decal. præc. q. 2. p. 3. nu. 3. Diana p. 2. Tr. 13. res. 62.*

12. Dixi (regulariser) nam si antea illum solitus eras salutare, & nunc à salutatione abstineas, vel si ex circumstantijs colligatur, te nunc salutationem omittere ex odio, propter injuriam acceptam, vel si inimicus sit tuus superior, vel si occurrentibus pluribus, inter quos est inimicus, cæteros salutes, excepto inimico, vel si ultra omissionem salutationis, oculis præter solitum toruis inimicum aspicias, insolitove fastu pileum capiti comprimas, peccabis sanè, quia sic fomitem odij sine dubio præbebis. Iuvat afferre Hurtadi de Mendoz. sententiam! *hh* Ab obligatione salutandi (inquit) solvo, primò parentem, Prælatum, Iudicem, quando ex circumstantijs colligitur, in pœnam justam, eos non salutare inimicos. Secundò, eos, qui sine gravi incommodo honoris, non possent salutare inimicum: hoc tamen est valde rarum. Tertiò eum, qui infamem accepit injuriam, cujus æstimatio petit austeriorem vultum, ut si vocatus fuisset fur, Iudæus, Sodomita; tunc enim prudenter censetur, omissionem salutationis non esse ex odio, sed ex justo dolore, & ingenti acerbitate, quæ justè adimit urbanitatis signa: Item esset multis argumento, eum parui æstimasse tam acerbam injuriam.

hh *Hurtad. apud Dian. p. 5. tr. 13. res. 89.*

13. Duo

13. Duo Religiosi, cujusdam rixæ causſa, se intra septa domestica non salutant, peccantne mortaliter, si antea se invicem salutare consueverunt? Respondeo, ita profectò, quia par est scandalum alijs Religiosis, ipsisque invicem, qui rixam habuere: Excusari à mortali tunc possent, *i* quando comperta esset horum probata virtus, & rixa, ejusque causſa, quam alij sciant, fuisset levis, unde judicentur non ex odio gravi, sed ex levi quadam passione, vel in significationem accepti gravaminis & injuriæ, moveri ad omittendam salutationem; Idem usu venire posse video in timoratis sæcularibus, levi causſa rixæ existente, & præsertim alijs cognita; ut item inter maximè conjunctos, inter quos difficulter præsumitur intercedere, ex hoc solo signo, odium grave, *l* ut inter patrem & filium &c.

i *Trullench. l. mox citando n. 7. Valerus apud eumdem Trullench. l. c. vide etiam Dian. p. 2. tr. 15. resol. 62.*

Resalutatio ejusdem.

14. Si inimicum modo dicto graviter tibi infensum te salutantem non resalutes, peccas *m* mortaliter. Ratio est, quia posita inimicitia, omissio resalutationis non solum imputatur inurbanitati, sed maximè odio. Excipe, nisi adeo inferior esset salutans, vel eæ adessent circumstantiæ, ut ejusmodi odij indicium non fieret; idem, puto, esset, si ita animo distractum te simules, ut verè appareat, ad salutationem non advertisse.

m *Suar. Coninch. Bonac. ibid.*

15. Quæsivit nuper quidam à me, an si certo moraliter prævideam mihi salutanti inimicum, ipsum cum debita resalutatione non responsurum, an, inquam, obliger salutare, quamvis mihi tunc incumbat, priorē esse in salutando? Certè non ausus sum obligare, quia sic subiret periculum graviter invehendi contra non resalutantem, fierentque pejora prioribus, & quia tunc sibi imputare debebit inimicus, qui ita se gerit, ut certitudinem moralem de omissione suæ resalutationis alteri det. Vide, quæ mox nu. 23. dicam de nolente acceptare sibi oblatam satisfactionem.

16. Quæsivit rursus nobilis matrona, cui paris nobilitatis vir consanguineum occiderat, an obligaretur, illum resalutare, more patrio, quo matronæ viros nobiles salutantes resalutant, inclinato corpore, vel saltem capite? Ego voluissem obligare; quia salutationem nunc denegare, est ostendere odium; verum quidam doctus à me consultus nequaquam sub mortali obligavit: in muliere enim matrona, cujus non est, vindictam sumere de injurijs, illa denegatio salutationis non est odij signum, sed sensus justi doloris, vel muliebris fastus, vel quid simile.

Exclusio à communibus beneficijs.

17. Dixi alibi, *n* fore peccati mortalis reum sacerdotem, si à participatione sui sacrificij inimicum velit excludere; Idem in præsentia universim addo;

addo; si enim pro omnibus incolis hujus urbis ores, omnibus vicinis eleemosynam impartiaris, omnibus hujus familiæ legata, quamvis voluntariè distribuas &c. non potes *o* inimicum, qui fortè inter hos invenitur, excludere; Ratio est, quia licet orare, stipem elargiri, legata distribuere non tenearis, tamen, posito quod ea exhibes, perspicuum esset indicium odij, si nolles aliquem ex illis admittere. Quod si beneficium pro omnibus non sufficit, tunc profecto amicos præferres sine culpa; *p* id enim non est signum claræ inimicitiæ, sed, ad summum, non amicitiæ; at signa positivæ amicitiæ ostendere, ex consilio quidem, non vero ex obligatione, tenemur. Vnde etiam fit, ut positivè orare ex præcepto pro inimicis non obligeris. hoc enim solum est de consilio, cum ad vitandum mortale satis *q* sit, in communi oratione illum non excludere; nam sic virtualiter jam includitur.

n *In Opusc. de Sacrif. Miss. l. 2. c. 2. §. 13.* o *Suar. ib. nu. 2. Coninch. ib. à nu. 85. Val. 22. d. 3. q. 3. p. 2. c. fi. ver. Tertio sequitur.* p *S. Th. 2. 2. qu. 25 art. 9.* q *Trull. l. 1. in Decal. c. 5. dub. 5. n. 4.*

Veniæ petitio.

18. Veniam petenti nolle *r* dare, nimis aperta odij demonstratio esset: ita *s* veniam per se, vel per alium petenti negares signa aliqua, quibus te inimicitiam deposuisse significes, solus superior offensus potest subdito, ut is emendetur, vel justè puniatur, reconciliationem in hoc casu differre, quia id non odij signum, sed potius est amoris, utpote ad emendationem conducens; verum multa prudentia opus est, ne plus æquo subditus exacerbetur.

r *Coninch. l. c. nu. 95. Suar. l. c. nu. 9. Sà v. charitas n. 9.*

19. Difficultas est: Quando lædens veniam quidem petit, at debitam satisfactionem, vel dare non vult, vel certè non potest: lædens, inquam, huic enim soli competit, veniam postulare, non læso, cum huic satis sit, si se promptum præferat ad decentem reconciliationem, atque si à signo odij, ut dictum est superius, sese contineat. Pro hac difficultate.

20. Dico primò; Si non potest, ut si damnum factum fuit irreparabile, quale fuisset homicidium; vel etiam non debet, ut si læsus exposcat ab offendente tantam satisfactionem, ut prudentum arbitrio excedat offendentis culpam: Si inquam, non potest, vel non debet, obligatur offensus cum signis depositionis inimicitiæ respondere, & veniam dare: secus, merito judicaretur in odio gratis velle persistere, dum debito suo ejus adversarius non deest.

21. Illud tamen nota, quacunque satisfactione ab hoc petente veniam exhibita, adhuc læsum *ss* posse postulare satisfactionem punitionis delicti à Judice infligendæ, quia, ut supra diximus, ad hanc jus justitiæ habet, licet iterum moneam, rem esse periculo peccandi expositam.

ss *S. Tho. Cajet. Arag. Tolet. alijq; quos citat sequiturq; Fagund. li. 1. in prac. Decal. c. 28. n. 12.*

22. Illud insuper nota, non esse *s*

coarctandum offensum, ut statim ac injuria illata est, veniam dare teneatur, cum tunc satis sit, negativè se habere. Sufficiens ergo tempus prudentis arbitrio sit elapsum; Est enim supra humanam fragilitatem, recenti vulnere, necdum sedata animi perturbatione, offensum cogere ad positivam reconciliationem concedendam; quare tunc dilatio non erit signum odij, sed potius indicium infirmitatis humanæ.

s *Azor. Fill. Villalobos apud Trull. l. c. n. 11.*

23. Dico Secundò, si lædens nolit satisfactionem debitam afferre, & tamen veniam sibi dari postulet, obligaris quidem ostendere, te odium in animo nequaquam fovere, cæterum potes modestè tuam satisfactionem urgere, & illam ante reconciliationem expectare; rem enim tibi debitam expectas, & odij fomitem non tu ministras, sed adversarius, qui satisfactionem, quam potest dare, immerito negat.

24. Inquires: Inimicus, qui læsit, obligaturne à læso veniam submisso animo petere? Respondeo, frequentissimè hanc obligationem non cognosco: semel tamen, aut iterum cognosco. Nam primò, ejusmodi obligatio non adest, quoties aliam æquivalentem satisfactionem læsus exhibet, v. g. per pecuniam, per prærentionem in honore, per amicitiæ signa, vel officia, per amicorum intercessiones &c. Secundò, quoties injuriæ inter inimicos factæ invicem se compensant. Tertiò, quoties læsus eam veniæ petitionem, vel non curare, vel ad iracundiam magis ea incitari judicabitur, vel quando apud aliquos v. g. nobiles viros usui illa non est. Quartò, quoties is, qui offendit, multo superior est, ut non conveniat, à subdito veniam poscere, nisi fortè tanta fuerit injuria superioris, ut ad ejusmodi petitionem ipsum prudenti judicio urgeat. Quintò, quoties (inquit, hic Castrop. t) præsumis, petita venia, & satisfactione pro tua parte exhibita, alium non correspondsurum; tunc enim titulo compensationis, retinere, quasi in depositum, satisfactionē poteris, quousque videas alium paratum, debitum exhibere. Sextò, quoties offensus est absens, u nec facile per alium conveniri potest. Septimò, quoties non est elapsum competens tempus, ut in simili dixi num. 22. Solum igitur tunc erit necessaria, quando gravis fuit læsio, & aliud remedium ad reconciliationem adhiberi vel non potest, vel omnibus à viro prudenti expensis, non debet; Sic filius respectu patris, subditus respectu religiosi Prælati, uxor respectu viri, servus respectu domini, in gravibus injurijs sæpe veniam petere debebunt; à quo alij facilius ex prædictis, vel similibus capitibus excusabuntur.

t *Castrop. t. 1. tr. 6. d. 1. p. 8. n. 10, ex Bonacina.* u *Trullench. l. c. citans Azorium.*

Alloqui Inimicum.

25. Inimicum non alloqui, signum per se odij non x est, cum non sit omni proximo debita colloquendi familiaritas; tamen si ante conceptam inimi-

inimicitiam cum eo sermones miscebas, obligaris, à colloquendo te non subtrahere, eo modo, ijsque limitationibus, quas dixi de salutatione, à num. 12.

x *Idem ibi, n. 12.*

26. Quando allocutio debita non est, si prævideas, ex tua allocutione fore, ut inimicus odium deponat, obligaris alloqui, si sine multa animi difficultate potes: nam si notabilem difficultatem patiaris, te nequaquam cogo; Ratio est, quia bonum speciale proximi, quale nunc est depositio odij, procurare ex charitate tenemur, cum aliquo incommodo, non autem cum magno.

27. Quando autem collocutio debita est, dubitatur, quisnam tunc eam incipere debeat? Sanè debebit lædens; sanè inferior; sanè qui prior injuriam intulit, & rixæ fuit quasi primus excitator; sanè, qui notabilius offendit, etiam si fuerit in offendendo posterior. Sed quid, si vel æquales moraliter fuerint injuriæ, vel omnibus prudenter consideratis, non sit major ratio, quod potius incipiat unus, quam alter? Respondeo; Tunc utrique incumbet, capta occasione locuti nem aggredi Quod si accidat occasio, in qua uni potius, quam alteri secundum mores regionis, seu propter aliquam circumstantiam, uni conveniat loqui, non alteri, ille sermonem incipere debet, non hic, quia tunc ita recta ratio dictat. Certè regulariter inter æquales ei incumbit prius salutare, qui coram altero pertransit, quivè de novo accedit, non vero illi, qui stat: simile igitur quid evenire potest in colloquendo. Pari modo, si ego indigeam tuo auxilio in re quapiam, mihi incumbit loqui prius, auxilium postulando quàm ubi, & sic in similibus.

28. In Monasterio quodam Monialium, duæ ex illis, post rixam nescio quam, profitebantur, omnibus advertentibus, per multos annos nunquam invicem colloqui; dubitavit earum Confessarius, an eæ in peccato mortali versarentur, & obstinatè sic perseverantibus, an esset absolutio, & sacra Communio impetienda?

Equidem si per aliquam hebdomadam post rixam à colloquendo abstinuissent, non condemnassem de mortali, quia præsumi tunc potuisset, expectari interim, ut ira deferveseeret, utque captaretur loquendi prudentior occasio, vel quid simile, unde non statim cessatio locutionis judicari potuisset odij signum Eodem recidisset, si per aliquod non valdè longum tempus rarissimæ se obtulissent sermocinandi occasiones: nunc vero cum hæc non supponas, puto, esse distinguendum. Et si quidem causa rixæ fuit de re levi, ipsaque rixa fuit levis, erit, quantum est ex hoc capite odij, vel scandali, hæc omissio loquendi à mortali excusanda; esto, sit venialis & ex alio capite v. g. ex gravi contemptu, vel simili possit esse peccatum grave.) Ratio est, quia tunc, maximè in timoratis, ut in simili dixi nu. 13. non præsumitur, id oriri ex odio gravi. At si causa rixæ fuit gravis, vel gravis rixa, certè cessatio loquendi, de mortali erit condemnanda, quia in his casibus cessatio loquendi per tot annos merito præsumitur,

ab odio non levi proficiſci. Porro Confeſſarij permaximè adhortentur omnes, præſertim eos, qui ſimul convivunt, ut in amicitiæ ſignis exhibendis prodigi ſint, ut ita dicam, non ſolum liberales: id enim nos reddit amabiles hominibus, Angelis, Deo. Odi ego acriter eos, qui ſemper amaro ſunt vultu, & auſtero, nec erga ſubditos, conſodaleſque ſolum, ſed multò magis ſuperiorem, dum de S. Romualdo prudentiſsimo æquè ac ſanctiſsimo Abbate, cujus hodie, cum hæc ſcribo, memoriam colimus, ſic lego: *a* Vultu adeo læto ſemper erat, ut intuentes exhilararet: Nec immerito ſtatim additur, magno apud Principes & Reges in honore fuit.

a *In feſto S. Romualdi 7. Febr. l. 2. Brev. Rom.*

Deſiderare malum alteri, ubi

De Invidia.

29. Inquires primò, an ſicuti inimico licet velle malum punitionis, modo dicto, ita univerſim poſsit quis proximo malum ex aliquo motivo deſiderare?

Reſpondeo. Certè non ſtatim ac illud licet, ſequitur & hoc licere; nam inimico deſideratur illa punitionis pœna, quam juſtè meretur; at proximo nullam merenti pœnam malum deſiderare, iniquum per ſe eſt. Id ergo diligentius diſcutere hac occaſione, ne gravemur; & ſolent quidem afferri exempla: An poſsit filius mortem patris optare, vel de illa gaudere, non ut malum patris; hoc enim eſſet odium execrandum; ſed ut ipſe filius paterna hæreditate fruatur? An mater poſsit deſiderare mortem filiæ, ne illam alere, vel dotare cogatur? An poſsit ſubditus mortem cupere ſui Prælati, ut Prælaturæ ipſe ſuccedat, vel ut ab eo Prælato ſibi infenſo liberetur? & ſimilia. Si ſolum deſideres, vel cum gaudio excipias ejuſmodi effectus, hæreditatem, moleſtiæ carentiam, Prælaturam &c. facilis eſt reſponſio: licitè enim hæc optas, vel amplecteris; quia non gaudes de alterius malo, ſed de proprio bono. Certè non poteſt *b* quis licitè gaudere de fornicatione, de comeſtione carnis, ut facta die vetito &c. nec illa deſiderare, ut tunc fiant, quia gauderet de peccato, illudque deſideraret; tamen poſito, quod hæc cum peccato quis commiſit, poteſt de habita prole ſibi complacere, deque viribus refectis, quia non de peccato gaudet, ſed de effectu ſecuto, qui bonus eſt; ita in caſu noſtro.

b *L. Caſtrop. to. 1, tr. 2. d. 2. p. 10. §. 2. n. 11.*

30. Rurſus. Si deſideres ſub conditione, facilis item eſt reſponſio, licitè poſſe. Si quis enim hunc actum eliciat; *Si meus pater moreretur, ego hæreditate potirer. Si filia mea occumberet, ego moleſtia liberarer:* & ſi gauderet tunc ille non de patris vel filiæ morte, ſed de hæreditate, deque carentia moleſtiæ, culpam odij non committeret, utpote qui ſimili modo, de bono ſuo gaudeat, non autem de alieno malo.

31. Denique ſi abſolute deſideres in hunc modum; *Cupio mortem patris,*

non

non ut malum patris est, sed ut bonum meum, seu ut caussa mei boni, nimirum quia ex illius morte ego ejus hæreditatem adibo, vel sic, *Vtinam moriatur mea filia; nam sic sexcentas sollecitudines excutiam &c.* Si, inquam, sic desideres, major est resolvendi difficultas, quia tunc eligis, velle malum illis, quamvis ut caussam tui commodi, quod non videtur culpa vacare.

Et ita quidem putat Bonacina *c* his verbis: Secundò sequitur, illum graviter peccare, qui grave aliquod malum corporis parentibus exoptat, exempli gratia, cupiendo illis mortem, ut quamprimum in hæreditatem succedat; Ita Sil. Navar. Graffius, Reginal. Tolet. Clavis Regia, Molfesius. Hæc Bonacina.

c *Bonac. t. 2. d. 4. circa 4. Dec. præcep. q. unica p. 3. n. 3.*

32. Nihilominus Castropalaus, *d* postquam firmavit, posse malum proximo desiderari, propter bonum justitiæ, vel bonum publicum, vel ipsius proximi, unde licere, ex zelo Iustitiæ desiderare punitionem & condignam mortem malefactori; gaudere de morte peccatoris scandalosi, qui non amplius erit caussa ruinæ plurimorum, cupere effrænato filio mortem, ne longiore vita graviora peccata committat, graviusque condemnetur; optare patri seni infirmoque, vel filiæ inopi mortem, ne in tormentis vivant, & similia; quia hæc desideria sunt finaliter de bono proximi, non de malo; postquam, inquam, hæc firmavit, sic addit. Credo, si cum debita moderatione facias, te posse absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illamque inefficaci affectu petere, & desiderare; non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum inde secutum; sic docere videtur Emmanuel Sa, ubi absolutè dicit, te posse proximo optare malum corporale ad salutem animæ, & mortem, ob Reip. bonum & honestum; & hosti tibi alioqui valdè nocivo mortem, non odio, sed ad vitandum damnum tuum: item de morte ejus gaudere, ob bonum inde secutum. Azor & Bonacina *e* affirmant, licere matri, mortem filiarum optare, eo quod ob deformitatem, vel inopiam non possit eas juxta suum desiderium nuptui tradere, & idem esse dicunt, si ob illarum caussam malè tractaretur à marito; posset enim illarum mortem optare, ut ab illo damno liberaretur. consentit ijs Ioannes Sanchez, qui sic, inquit. Licitum est, optare tibi, vel proximo mortem, ob vitandam molestam infirmitatem, mendicitatem, vitam pœnalem à marito inflictam, & alia hujus generis dummodo desideres, ut à Deo infligenda, non ab homine injust, vel à Dæmone. Ratio est, quia hujusmodi desiderium, & gaudium de malo proximi, non tam est desiderium & gaudium de malo illius, quam de bono inde secuturo, ergo non habet malitiam; quia illam habere non potest, nisi finis illius malus sit, cum tota species actus inefficacis ex fine desumatur. Hæc Castropalaus, qui etiam respondit ad quasdam rationes in contrarium. Rectè autem dictum

dictum est (morte naturali) nam si occisionem injustam desiderares, te sine dubio peccaturum, paulo ante vidimus.

d *Castrop. t. 1. tr. 6. d. 4. de charit. p. 1. n. 11.* e *Bonac. to. 2. d. 3. circa 1. Dec. præcep. n. 4. fi. ultim. §. 7. n. 7.*

33. Vereor autem, ne Bonacina modo à nobis num. 31. allatus sibi adversetur. In alio enim loco contrarium docuit, ut merito eum pro se Castropalaus citare potuerit. Ecce Bonacinæ *f* verba adversantia suismet verbis, dicto num. 31. à nobis allatis; Ex dictis sequitur, eum graviter peccare contra Charitatem, qui alicui malum exoptat, ex displicentia personæ, & non ob bonum ipsius, vel alterius. Et paulo post: Secus, si gaudeat de malo, vel tristetur de bono, ex bono motivo; actus enim inefficax specificatur à motivo, ab eoque bonitatem, & malitiam sumit. Ob id à mortali excusatur, qui de sanitate alicujus tristatur, qui ex recta valetudine occasionem sumit peccandi: & post pauca: Idem dicendum videtur de matre, quæ mortem filiabus exoptat, quia occasione ipsarum malè secum agitur à marito, aut injurijs afficitur; non enim propriè detestatur filias ex displicentia ipsarum, sed in detestationem proprij mali. Hæc Bonacina. Ex quibus vides, opinionem Castropalai esse satis probabilem.

f *Bonac. to. 1. d. 3. circa primum Dec. præcep. q. 4. p. ultimo. §. 1. n. 7. citato jam modo à Castr.*

34. Inquires secundò, an sicut alijs, ita sibi ipsi possit quis modo dicto malum optare, v. g. mortem, ad aerumnas vitæ hujus evitandas?

Respondeo, ita, *g* propter easdem rationes, quia tunc bonum sibi optat, non malum. Neque sequitur, ad easdem molestias declinandas posse aliquem necem sibi, vel alijs inferre velle, vel re ipsa inferre. non sequitur, inquam; nam ibi actus desiderij est inefficax, hoc est, sistit solum in ipso desiderio, qui actus inefficax sumit suam bonitatem malitiamve à motivo, seu fine. At hic est efficax, hoc est, tendit ad ipsum externum effectum, qui actus efficax speciem sumit suam, non à motivo solum, seu fine, verum etiam ab ipso opere externo, quod patrare quis intendit. Cum ergo in hoc casu ipsum opus externum sit nex propria, quæ semper est illicita, illicita etiam erit & illius volitio.

g *Vasq. Sà, Turrianus, Navarr. apud Bona. d. disp. 3. q. 4. p. ultimo §. 1. n. 11.*

Sunt apud nos non pauci rudes, qui tanquam de mortali se accusant, sibi mortem optasse, quo incommoda vitæ hujus effugiant. Ejusmodi pœnitentes eorumque Confessarij sunt admonendi; illi, ut conscientia erronea liberentur: hi, ut sollicitiores sint in docendis pœnitentibus. Nam profecto admirans sæpius adverti, aliquos solitos frequentissimè confiteri, hac erronea conscientia laborasse. Deus immortalis! numquamne Confessarius sibi scrupulo vertit, se teneri ex charitate, & ex officio, Doctoris munus erga pœnitentes exercere? Medicus est Confessarius, Iudex & Magister.

Invidiæ.

Invidiæ.

35. Inquires tertiò : an ficuti poteſt quis, modo hactenus explicato gaudere de malo alterius, quia ſibi bonum fit ; ita, econtra, licitè queat triſtari de alterius bono, ut ſibi malum eſt? Reſpondeo : hic videtur eſſe actus invidiæ, quam ſic communiter deſcribunt Doctores, *h* Eſt inordinata triſtitia, qua quis dolet de bono alterius, non quatenus eſt illius bonum, ſed quatenus videtur diminuere propriam excellentiam, ſeu proprium bonum. Quare quando quis triſtatur de bono alterius, quia vult, ut illi malum ſit, eſt actus odij ; quando triſtatur de eodem alterius bono, quatenus hoc bonum verè eſt malum ejuſdem, vel eſt malum tuum, vel eſt malum Reip. pertinet ad charitatem ; At quando triſtatur de bono alterius, ut eſt diminutivum ſeu ut apprehenditur diminuere propriam excellentiam, bonumque proprium, eſt (inquiunt) actus invidiæ.

h *Ex S. Th. 2. 2. qu. 36. art. 2. & 3. Val. Coninch. Suarez. Bon. Alij apud. Caſtrop. co. 1. tr. 6. d. 4. p. 2. n. 3.*

36. Hæc communiter : quæ tamen mihi difficilia ſemper viſa ſunt. Cum enim ad eumdem habitum *i* pertineat, amare rem, & odio habere ejus contrarium (per eandem enim virtutem, amo v. g. bonum mei patris, & odio habeo malum meo patri adverſarium) ſanè ad eumdem habitum, quo, naturaliter ſaltem, ſe quis amat, pertinebit, gaudere de malo alterius, ut eſt bonum ſuum, modo ſupra conceſſo, & triſtari de bono ejuſdem, ut eſt ſuum malum.

i *Leges. Tho. 3. p. quæſt. 85. ar. 2. ad 1.*

37. Præterea, ex communi *l* doctrina, non peccat is, qui videns v. g. divitias in proximo, triſtatur, eas ſe non habere, ſi non triſtetur, eas à proximo poſsideri, quia ſic non dolet de bono alterius, ſed de propria carentia, quæ ſibi mala eſt. Iam ſic arguo. Quando doleo de bono alterius, ut eſt diminutivum meæ excellentiæ, non doleo de bono alterius abſolutè, ſed formaliter de malo meo, ſeu de diminutione meæ excellentiæ, quæ mihi mala eſt : ergo (niſi aliud addatur, quod mox nos addemus) actum peccaminoſum non elicio. Et ratio fundamentalis eſt, quia omnes modo docuimus, actum inefficacem ſumere ſpeciem ſuam à fine, vel motivo : Quoniam ergo in caſu noſtro finis triſtitiæ eſt, diminutio mei boni, de qua triſtari licitè poſſum, actus ejuſmodi, ex hoc capite, peccatum non erit.

l *Lege Bonac. t. 2. d. 2. q. 4. p. ult. §. 2. n. 1. & paſsim.*

Fatetur Caſtropalaus, *m* imminutionem propriæ excellentiæ malum eſſe, & dignum, ut de illo quis triſtetur, ſed quia invidus non ſolum de illo malo, ſed etiam de bono proximi per ſe, & non per accidens triſtatur, quia bonum proximi per ſe, & immediatè hanc imminutionem cauſſat, ea de cauſſa, inquit, hæc triſtitia mala eſt.

m *Caſtrop. l. cit. n. 9.*

Sed id non ſatisfacit : nam falſum eſt, invidum in hoc actu triſtari de bono

bono alterius per se, & non per accidens: tristatur enim de eo bono, ut causſat diminutionem excellentiæ propriæ, atque adeo ratione alterius, & consequenter per accidens. Quod autem immediatè causſet diminutionem dictam, non obest, sed favet nostræ doctrinæ: nam tanto magis erit odio dignum. Sicut enim si gauderem de malo alterius, v. g. de morte patris, ut causſante immediatè bonum meum, puta, hæreditatis successionem, non esse peccatum, supra omnes vidimus; sic contra, si doleam de bono alterius, ut causſante immediatè malum meum, culpa non erit.

38. Vrges. At sic tolleretur de medio peccatum Invidiæ, unum ex septem capitalibus. Respondeo, nequaquam tolli; est autem menti revocandum, non inde illa septem Capitalia appellari, quia semper sint mortalia (neque enim semper superbia, gula, ira &c. mortalem culpam attingunt) sed quia sunt veluti Capita, & radices, unde frequens mortalium numerus enascatur: & certè ex tristitia boni alterius, quatenus apprehenditur diminuere propriam excellentiam, sæpissimè progignuntur insidiæ contra proximum, odia, detractiones, infamiæ &c. propter quæ rectè dixit S. Paulus *Invides tradi in reprobum sensum*, sicuti simile quid dicimus de superbis, iracundis, ventri deditis &c.

39. Ipsum ergo peccatum invidiæ in se, & ut differt ab alijs (quod rectè Doctores dicunt, oriri ab animo pusillo) consistere puto in ea voluntate, qua admittitur illa apprehensio, per quam quis falso credit, bonum alterius, ut bonum alterius est, esse causſam proprij mali: v. g. quod honor sodalis mei sit dedecus meum. Dico (falsò) nam si vere ita esset, invidiæ culpa non esset. Fac enim, Antonium ignobilissimum duxisse matrimonio sororem Petri nobilissimi, cum id bonum Antonij revera sit dedecus Petri, quis eundem Petrum de invidia damnabit, si tristetur de matrimonio, seu de hoc bono Antonij, non ut est Antonij bonum, sed ut est causſa ignominiæ sui ipsius Petri? At si falsò simile quid apprehendam, ut si sanitatem, divitias, scientiam mei proximi, ego sine ullo fundamento cedere in meum dedecus deliberatè apprehendam, deque illius proximi bonis trister, merito invidiæ reus existimabor. Non autem dico, invidiæ peccatum consistere in apprehensione, quæ est actus intellectus, sed dico consistere in ea volitione, qua admitto, seu non repello, nec corrigo eas pusillas apprehensiones, ex quibus ducor ad prædictam tristitiam; atque id, quod diu mente revolvi, ad essentialem notionem invidiæ inveniendam, perdiligenter notetur; omnes enim alij modi quibus invidiæ descriptio definitur, minus sufficientes esse videntur.

40. Et sanctus quidem Thomas, cæterique Doctores, *n* quando tanquam certum supponunt, invidiam esse tristitiam, qua quis dolet de bono alterius, ut est diminutivum propriæ excellentiæ, sunt intelligendi descripsisse invidiam ab effectu. ex voluntaria enim admissione illius pusillæ apprehensionis, in qua vera invidiæ culpa residet, nascitur tanquam effectus

fectus tristitia illa, peccaminosa quidem, si sit alicujus mali caussa, ut esse solet facile, non tamen peccaminosa si in ea dumtaxat sisteremus.

n *Doct. citati Inf. H*

41. Quod si constanter velit quis contendere, invidiam consistere in prædicta formali tristitia, ita id admittimus, ut culpabilis invidia non sit quælibet dicta tristitia, sed quæ est excedens, anxietatibus plena, uno verbo, inordinata; sicuti non quamlibet iram, vel gulam, sed vero excedentem & inordinatam culpabilem esse, docemus omnes. Verum vides, tunc non sisti in ipsa substantia tristitiæ; fit enim transitus ad dictas accidentarias deordinationes.

42. Ex his collige, à me libenter excipi sententiam Lorcæ, o qui peccatum invidiæ ex se & ex genere suo non esse mortale, sed veniale, docet (fateor tamen, ad insidias graves, & damna contra proximum eligenda facile transire posse.) Ratio nostra est, quia tota ejus malitia, vel consistit in eo, quod quis apprehensiones illas pusillanimes admittit, vel in deordinatione modo dicta: at sive ea admissio, sive hæc inordinatio, dummodo sit modo supra explicato inefficax, nec transeat ad gravius quid, non videtur esse notabiliter contra bonum proximi, vel sui ipsius, ergo non videtur mortalis.

o *Lorca t. 2. quæst. 36. in addit. ad 3. art.*

§. IV.

De dilectione proximi, quoad non concurrendum cum ejus spirituali ruina.

1. DE scandalo *aa* alibi egimus universim; nunc de eodem nonnulla speciatim; differendum enim est de obligatione, quam quisque ex virtute charitatis habet, ne sit proximo caussa peccati, & consequenter damnationis æternæ. Obligatio autem hæc triplex est: Prima, ne peccatum proximi quis permittat, si impedire potest: Secunda, ne ad illud invitet, consiliumve det: Tertia, ne cum ipso peccante cooperetur.

Permissio peccati.

2 Si permittis in alio peccatum, eo fine, ut ipse peccet, te peccare, quis ambigit? Sed difficultas est, an aliquo bono fine illud permittere tibi liceat tibi, inquam, potenti id peccatum impedire? Distinctione opus habemus. *a* Nam si permittas cum spe certa, vel valde probabili, ut proximus in peccato deprehensus resipiscat, v. g. ut filius deprehensus à patre in furto, non amplius furetur, vel ut quis se indemnem servet, v. g. ut maritus uxorem in adulterio, adhibitis testibus, comprehendat, quibus deinde testificantibus, divortium intentare possit, sine peccato permittit, quamvis impedire possit; semper tamen supponendo,

alium modum non adesse, quo illi boni fines haberi queant. Ratio doctrinæ datæ est, quia illa spes certa, & hæc necessitas se indemnem servandi, dant sufficientem causam ad eam permissionem.

a *Sanch. de matr. l. 10. p. 12. n. 52. Bonac. d. 2. de pecc. q. 4. p. 2. §. un. nu. 28. citans Navarr. & Turrian.*

3. At si permittas, ut solum à peccante pœnam sumas, v. g. si custos gabellæ, vel horti se abscondat, quo mercis asportator, vel viator civitatem, vel hortum ingrediatur, & sic pœnam solvat, peccas; quia pœna illa, cum nondum sit contracta, non potest à te intendi, nisi intendatur & peccatum, ad quod illa non consequitur; & pœna alio modo à te haberi non potest, nisi habeatur peccatum. Te tamen tunc ad restitutionem obligare *b* non audeo, quia, esto, peccaveris contra charitatem, contra justitiam non peccasti, siquidem tuum officium non est, consulere bonis delinquentium, eosque à pœnis præcavere.

b *Bartol. de S. Fauste in Specul. d. 11. num. 130.*

Dixi autem, te peccare, si permittas, ut solum à peccante pœnam sumas; nam si tu custos non intendas peccatum, nec damnum, nec pœnam proximi, sed te abscondas, ut melius res tuæ curæ consignatæ custodiantur, rariusque delinquentes peccent, dum timent, ne forte à latitantibus deprehendantur, te reum peccati non *c* facio, quia tunc, ad summum, non nisi præbes materiam minoris mali, ut majus, vel certè frequentius evitetur.

c *Idem ibi. q. 131. citans Navarr. & Rebell.*

4. Inquires: quando ob bonum finem permittere licet peccatum, modo nu. 2. licebitne etiam positivè occasionem offerre ad illud? licet v. g. patri relinquere clavem in arca, ubi sunt pecuniæ, quo filius furans deprehendatur ad correctionem? Secundò, licetne marito, dicere uxori, quod, per æquivocationem conveniat cum amasio, ut is veniat tali hora (non posse licitè dicere, ut veniat ad peccandum, quia sic clara esset acceptatio peccati, certum sit) quò sic deprehendi possit, & emendari? Tertiò, licetne Domino, convenire cum servo, ut afferat res ipsius domini ad eum furem, qui ipsum servum ad furandum excitat, quo fur comprehendatur cum re furtiva, & sic non amplius eundem servum ad furtum sollicitet? qui est casus, quem videtur permittere, l. si quis servus. C. de furtis.

5. Respondeo: Negant, hæc & similia licita esse, Sanch. *b* & Bon. *c* quia oblatio illa est tacita, imo expressa peccati volitio, seu acceptatio. Nec in tertio casu favet lex; quia illa locum, propter aliquam præsumptionem, solum habet in foro externo; concedit, licet rarò (hoc est, ut ego interpretor, caussa non levi existente) Petrus Navarra, *d* inclinatque parum *e* Castropalaus, docentes, eam legem prodesse, etiam in foro interno. Ratio concessionis potissima esse debet, quia caussa illa non levis excusat à cooperatione cum alterius peccato, eo modo, quo de hac cooperatione docebimus mox universim; & ex altera parte illa clavis oblatio, dictum illud æquivo-

quivocum, illa adductio rei, non sunt actiones ex se peccaminosæ, sed indifferentes, nec ullo modo expressæ, vel tacitæ peccati acceptationes, ut rem accuratè consideranti patebit. Prior sententia est absolutè probabilis; posterior aliquo modo probabilis videtur (ait Castrop.) sed eam Doctorum judicio submitto. Submitto igitur & ego.

b *Sanch. l. c. nu. 53.* c *Bonac. l. c. nu. 28. & 34.* d *Petr. Navatr. apud Castropal. mox citandum.* e *Castrop. t. 1. tr. 6. d. 6. p. 5. n. 6.*

Invitatio ad peccatum.

6. Invitare ad peccatum, consilium ve dare, culpam esse, nullus dubitat; sed quæstio gravis est, an interdum possit licitè quis invitare ad peccatum minus, v. g. ad furtum, vel fornicationem, eum, qui omnino decrevit majus committere, v. g. homicidium, vel adulterium, quando alia via non apparet, qua omnino à peccato is averti possit? quod in hac tractatione semper est supponendum.

7. Aliqui *f* negant, quia illud minus peccatum est (comparativum enim supponit positivum) ergo esset invitatio ad peccatum, quod nunquam licet; præterea, eligere minus peccatum, prætermittendo majus, culpa est, quamvis minor, ergo & illud consulere, seu ad illud invitare.

f *Val. 1. 2. d. 5. qu. 21. p. 4. Sà ver. Peccatum n. 8. Cajet. 2. 2. q. 78. art. 4. notab. 3. ad fi.*

8. Aliqui concedunt, *g* quia illud minus peccatum, quamvis in se sit, & supponatur peccatum; tamen relatum ad majus, hoc est, intentum ad eum finem, ne majus committatur, concipit quandam æstimabilem bonitatem, quæ est carentia majoris mali. Ad hanc igitur eligendam, si proximum in illis circumstantijs invites, ad bonum invitabis. Quare licet, ratione peccantis, malum absolutè illud sit, quia per ipsum stat, ne malum illud, etiam minus abjiciatur; non tamen ratione consulentis, seu invitantis, qui prudenter agit, avertendo proximum ab illo majori malo; aversio enim illa, seu deviatio à malo bona est.

g *Sanch. l. 7. de matr. d. 18. nu. 15. multos citans, quibus adde Bonacin. d. 1. de Restit. q. 2. q. 7. n. 8. Basil. de Leon. l. 2. de matrim. c. 18. §. 5. n. 26. Vasq. in opusc. de scandalo d. 1. aliosq.*

9 Aliqui distinguunt. *h* Si proximus est determinatus ad peccandum duplici illo peccato, v. g. decrevit furtum facere, & homicidium patrare; tunc licet ad, minus, v. g. ad furtum hortari, quia tunc non tu allicis ad hoc minus; jam enim ipse etiam hoc minus facere decreverat], sed avertis à majore: At si solum erat determinatus, majus peccatum committere, non potes ad minus allicere, quia alliceres ad culpam, quam ipse admittere non intendebat, quod propter rationes primæ sententiæ, non licet.

h *Castrop. t. 1. tr. 6. d. 6. de Charit. p. 6. à nu. 8.*

10. Hæ tres sententiæ sunt satis probabiles, ob rationes probabiles, & doctos Authores, quibus innituntur: In eo autem conveniemus omnes, licitè posse afferri rationes de minori malo. Explico: furari quis vult; adulterare

quis appetit, occidere inimicum tentat. Possumus rationes ac motiva afferre, quæ probent, usuram, fornicationem, verberationem esse minora mala, quàm prædicta: nam sic non allicimus proximum ad malum, ne ad minus quidem, sed solum dicimus, illa minora mala esse, quod verum est; cæterum ipse deinde eliget minus malum, non vero nos ad electionem incitamus.

11. Dices: Ex secunda sententia sequeretur, posse te licitè persuadere volenti furari à paupere, ut furetur à divite, volenti furari à Petro centum, ut furetur à Paulo quinquaginta, volenti furari absolutè, ut potius furetur à divite, quàm paupere, & similia, quæ sunt dura, & contra justitiam: Siquidem tunc fieret damnum tertio, in illo minori furto. Confirmatur, quia etiam sequeretur, posse te licitè persuadere volenti furari ab uno, ut furetur ab alio, quamvis æquali; quod etiam contra justitiam est.

Respondeo, esse contra justitiam, videtur aliquibus, *i* unde ijdem te obligant ad restitutionem. Sed ego sequor doctissimum Vasq., *l* qui has sequelas concedit: quare liberat sic consulentem à peccato, & à restitutione. Ratio est (inquit Vasquez) quia hoc genus consilij eo tendit formaliter, ne committatur majus peccatum. Ex quo fit, ut is, à quo latro furatur id, quod minus est, non fit rationabiliter invitus de eo, qui consilium præbuit, siquidem in causa fuit, ne majus peccatum committeretur. Non est igitur ratio ea, quam putat, & solvit Sanchez, quasi dicamus, tertio non inferri damnum à consulente (concedimus enim) sed dicimus, ipsum tertium non debere esse invitum contra hunc consulentem, utpotè suo consilio peccatum majus avertentem; esto, sit merito invitus contra latronem, cui tota malitia imputanda est.

i Sot. apud Vasq. mox citandum. *l Vasq. opusc. de scand. art. 1. n. 14.*

12. Ad confirmationem neganda prorsus est sequela, quia in malo æquali non apparet illa bonitas deviationis à majori malo, unde nec in materia justitiæ, nec in alia consuli illud ullo modo potest. Quando quis decrevit patrare malum aliquod æquale, sic, volo occidere Petrum vel Franciscum, violare Antoniam, vel Catherinam, an possis consulere unum potius, quam aliud, dicam mox num. 64.

13. Vrges; atj ex eadem sententia secunda sequeretur, posse te licitè, volenti occidere patrem, persuadere, ut occidat non patrem, sed v. g. servum; volenti occidere Sacerdotem, ut occidat non Sacerdotem, volenti occidere Petrum, ut amputet brachium Paulo; multo magis, volenti occidere quempiam, ut eundem tantum vulneret, &similia. Respondeo, has sequelas esse absurdas docet Sanch. *m* alijque, propter eandem rationem modo insinuatam, quia inferretur directè malum tertio injustè, etiam supponendo, aliam non affulgere viam, qua possit peccator ille averti à decreto malo. At Vasquez *n* expressè concedit, licitè posse illud de abscisione membri, quæ

est circa

est circa eandem personam, quæ intendebatur occidi. Verum de alia persona, & de prædicta occasione servi, vel non Sacerdotis, & similibus vitæ nocumentis, loco aliorum, qui offendi intendebantur, non loquitur. sed ejus ratio idem videtur probare; semper enim is, dum tendit formaliter ad amoliendam Dei offensam, licitè agit, sine ulla obligatione restitutionis, & sine pœna irregularitatis ex delicto, vel excommunicationis, si forte percussus sit Clericus; qui enim culpam non committit, pœna dignus nulla est. Verum, quemadmodum Vasquez solum respectu ejusdem personæ id resolvit, ita resolutum & ego volo: respectu enim diversarum, nimis durum est, idem sine meorum lectorum approbatione velle concedere.

m *Sanc. de matr. l. 7. d. 11. nu. 24.*
n *Vasq. l. c. n. 13.*

14. Atque hæc de mero consilio, invitatione, persuasione: At si latro ita dicat: *Nisi tu me adjuves ad furandum minus à Petro, ergo furabor majus ab eodem Petro*, poterisne illum adjuvare, si alia via non est furem avertendi à majore summa? Respondeo, o posse, quia dominus in re sua, & de qua potest disponere, censetur id velle, cum tuo hoc auxilio rem utilem pro illo geras. Quod si latro pari modo poscat auxilium ad furandum minus ab hoc; secus, dicat se furaturum ab alio tertio majus, vel poscat auxilium ad vulnerandum Petrum; secus, occidet Paulum; esto, posses modo supradicto id consulere, non autem p potes adjuvare. Ratio est, quia consilium per se tendit ad evitandam majorem culpam; at auxilium, seu cooperatio per se tendit ad ipsum peccatum, quod licet minus, peccatum tamen est. quodque sicuti committere tibi non conceditur soli, ita neque cum socio.

o *Vasq. ibi. lege item Dian. p. 5. tr. 7. res. 19. fine.* p *Vasq. ibi. n. 14.*

Cooperatio cum peccante.

15. Non est quæstione dignum, an possis cooperari in actione ipsa peccaminosa proximi, v. g. in accipiendo aliena, invito domino, in occidendo, in percutiendo innocentem; manifestè enim tunc, ut num. præcedenti dictum est, complex esses peccati; sed quæstio, & quidem varia, ac frequentissimæ praxis est, an liceat cooperari cum actione proximi ex se indifferente, ex qua ipse sumit occasionem peccandi: an v. g. liceat, scalas fenestræ admovere, quæ actio est ex se non mala, si scias, aliquem velle illa commoditate uti ad furandum, licet furtum tu neqnaquam intendas.

16. Sit regula universalis: Ex caussa rationabili, justa nimirum, & proportionata, non committit peccatum, nec consequenter onus restitutionis contrahit is, qui scienter participat, seu scienter cooperatur cum aliquo in actione, quæ non est intrinsecè mala, sed in se considerata indifferens est, si ipse illam actionem ordinet ad finem bonum, idest, vel ad suam necessitatem avertendam, vel ad suam utilitatem consequendam, quamvis alius ea abutatur ad peccandum.

Hanc regulam quamvis plures impugnent, sequuntur tamen doctissimi plu-

mi plures; cujus ea ratio brevis est, quia quando te urget causſa rationabilis, ut facias illud opus, moraliter censeris, non posse aliud facere; illa enim urgens necessitas aufert à te potentiam moralem, ergo tunc non teneris, ab eo opere te cohibere. Probatur consequentia, quia abstinere ab eo opere, quod ex se malum non est, ideo deberes, ut impedires, seu, ut non permitteres peccatum proximi: at impedire tunc non debes, ergo &c. Probo hanc minorem: tunc non potes; tollit enim à te, ut dictum est, potentiam moralem urgens illa causſa, ergo non debes; siquidem ad impossibile nemo tenetur: quare tunc non judicaberis velle peccatum proximi, sed propter necessitatem tuam solum censeberis negativè permittere: Vbi vides, totam rationem hujus doctrinæ fundari in duobus; primò, in natura operis, seu actionis, quæ ex se sit non mala; secundo in causſa rationabili excusante, quæ sit justa, & proportionata cum opere faciendo, hoc est, quæ ejus sit rationis, ut respectu operis, quo malè utitur criminosus, censeatur pro te moraliter urgens, & necessaria. Si alterum ex his absit, cooperantem peccare, non est dubium. Solum dubitare quis posset, quo peccati genere? & respondet Sanchez, *r* eo genere peccati, quod committit ea actione abutens. Quod si dicas, esse solum contra charitatem, cum Delugo, *ſ* legantur, quæ dixi suo *t* loco de scandalo; inde enim, an id possit dici, colliget studiosus Lector.

q Mol. tr. 2. d. 115, 240, 540, Valid. 1. q. 10. p. 5. Azor. t. 1. l. 8. c. 22. q. 6. & c. 24. qu. 14. Less. l. 2. c. 9. qu. 122. & c. 23. n. 30. & l. 4. c. 2. n. 24. Rebell. q. 14. à n. 49. Suar. t. 3. in 3. p. p. d. 18. sec. 1. Sanch. l. 1. in Dec. c. 7. Castrop. t. 1. tr. 6. d. 6. de charit. à p. 7. Diana p. 5. tr. 7. per totum, citans Pontium, duos Hurtad. alios ſq. r Sanc. l. c. n. 10. ſ De Lugo de pœnit. d. 10. sec. 4. §. 2. t In opusc. de Confess. l. 2. c. 1. §. 17. n. 101.

17. Verumenimvero unde explo-ratum habeam, causſam esse sufficienter excusantem? Arbitrio prudentis potius, quàm certa regula id definiri potest. Non enim semper eadem causſa excusabit, sed maximè perpendi debet primo, remotène, an proximè opus indifferens sit conjunctum cum peccato abutentis; nam si remotè, minor causſa te excusat; si proximè, major & urgentior causſa opus erit ad excusandum; secundò, an sit in materia justitiæ, ubi intercedit damnum tertij majorque urget obligatio, ne cum ejus damnificatione coopereris, an in alijs materijs, in quibus minor solet urgere obligatio: major enim in materia justitiæ causſa excusationis esse debet, minor in alijs. Tertiò, conducet item, advertere, an si tu eam cooperationem proximo neges, cessaturus is sit à peccato; si enim cessaturus esset, major causſa requiritur, quàm si nequaquam. Vides, quam implexa, quam confusa sit allata regula? Illi ergo acquiescere non possumus, nisi ad casus particulares, praxis gratia, descendamus, nam sic aliquanto clarior evadet regula, & nonnihil accuratius Confessarius sublevabitur.

Coope-

Cooperatio famuli cum domino, & similium.

18. Ipsa communis famulatus & obsequij ratio est *u* proportionata caussa, cur excusetur famulus, filius, uno verbo, subditus, sequentia opera ex se indifferentia faciens: Primò, si jussu heri usurarij pecuniam numeret, deferat, recipiat, referat mere in libros: sed de his fusè mox à num. 42. Secundò, si ejusdem jussu, quem scit ire ad adulterandum, sternat equum, ipsum merè comitetur, mereque expectet ante fores (merè, inquam, hoc est, non ut custodiat, animosioremque ad peccandum reddat) sternat lectum, cibos condiat, ministretque concubinæ, eandemque merè associet, ducendo ad locum, ubi dominus peccaturus est, januamque aperiat eidem ingressuræ: Tertiò, si ornet suam heram meretricem, si deferat scripta, & internuncia solius urbanitatis plena, si deferat munuscula & esculenta, præstetque alia officia, quæ alius famulus æquè præstaret.

u *Sanc. l. c. n. 12.*

Dixi (solius urbanitatis) nam si contineant turpia & amatoria, vel directè ad peccatum provocantia, ut item si contineant claram provocationem ad duellum, nulla erit excusatio: nam hæc sunt intrinsecè mala, ex Sanchez, *x* quamvis Castropalaus *a* hæc licere, ex aliqua urgentissima caussa, dubitative doceat. Quod si famulus ignoret, quid in eo scripto lateat, siquidem est certus de turpitudine amoris domini, vel personæ, inter quas intercurrunt illa scripta, sunt valdè suspectæ, nunquam licere deferre, sentit ibidem Sanchez, quia debet servus ex communiter contingentibus præsumere, ea esse amatoria & mala; benignius tamen etiam in hoc loquitur Castropalaus *b* cum Rebello; eam enim delationem ex aliqua urgentissima caussa, puta, mortis, vel similis gravis mali avertendi, uterque concedit.

x *Sanch. n. 26.* a *Castrop. t. 1. tr. 6. d. 6. p. 11. nu. 7.* b *Castrop. ibid. citans Rebell.*

19. Præterea subditus non ex sola famulatus ratione, sed metu notabilis detrimenti (quale esset, si quis timeret, ne dominum hunc deserens, cogatur alium cum sua molestia & damno quærere, ne à domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne à domo cum suo detrimento expellatur) subditus, inquam, excusabitur, si referat adulteræ, vel inimico, ut tali hora ad domum heri, vel ad condictum locum accedat, sed ne dicat, ut accedat ad peccandum, vel ad pugnandum in duello (hæc enim sunt intrinsecè mala) si jussu heri insequatur puellam, visurus, vel requisiturus, ubi ea habitet, & nihil aliud; si jussu ejusdem non aperiat modo januam, sed doceat, ubi herus sit; si dominum adjuvet ad ascendendum per fenestram, quò ingrediatur in locum, ubi peccaturus sit. Hæc enim & similia cum sint aliquanto propinquiora peccato abutentis, indigent caussa aliquanto graviore, quàm sit ratio famulatus; & ea, quæ dicta est, sufficiens satis superque censetur. Si famulus ad duellum associet dominum, vel eundem

eundem fornicantem custodiat ante fores, ut in utroque peccato animosior fit, clarè peccabit, *c* ut modo innuimus; quia finis est pravus: at si materialiter associet, custodiatve, idest, ut dominum suum non deseruat, licet videat, eum uti hac associatione, ut animosior fiat ad peccandum, excusari quidem potest, sed non sufficit ratio sola famulatus, nec notabile illud nocumentum, quod diximus initio hujus numeri, sed maximum debet esse, quia custodia illa animosiorem dominum reddens, valde propinqua est peccato; multo magis id dico de associatione eadem materiali ad duellum, deque omni cooperatione, qua quis utatur ad occidendum, quia majorem causam requiri, supra diximus, quando culpa abutentis est contra justitiam.

c Sanc. num. 13.

20. Quæsitum semel fuit, an si amicus meus velit, ut ego feram munuscula & similia, turpis scilicet amoris incitamenta, quæ ipse mittit ad suam concubinam, possim ego sine peccato deferre? Responsio fuit absolutè negativa; quia ex una parte hæc actio, licet aliàs indifferens, est conjuncta cum peccato amici, ejusque concubinæ; & ex alia parte non adest causa excusans, ducta ex famulatu, vel ex alio detrimento, ut supponimus; nec enim, si adest quidam modicus rubor, videtur esse regulariter tanti momenti, ut satis excuset. Fateor tamen, si tibi magni sit ejusmodi amicitia, ac verè timeres, eam amittere, excusari te posse, quia tunc notabilis nocumenti justus metus accedit. Simile quid erit si à te amicus petat, ut cubiculum ei accommodes, in quo scis, eum fornicaturum; nisi enim notabilis necessitas te excuset, peccabis, *c* si illi morem geras: & notabiliorem quidem posco, si in tuo cubiculo securius & confidentius sit amicus peccaturus, ob rationem modo dictam in associatione; atque eodem modo philosophare in cæteris similibus, ubi ratio famulatus & obsequij non invenitur.

c Sanc. l. c. nu. 31.

11. Occasione famuli illud de dominis adverto, nam si dominus non ejiciat servum, habentem extra domum domini concubinam, seu universim servum malum, vel si non subtrahat aliquid ex necessarijs, quando probabiliter creditur servus ex tali ejectione, vel subtractione ad sanam mentem rediturus, peccaturum mortaliter: Quod si verisimile esset, domo expulsum deteriorem futurum, (ut certe facile præsumi posset) liceret, domi retinere, dummodo non sit familiæ pernicios us. *d* Ratio est, quia in priore casu videtur peccato servi favere, non item in posteriore. Addit Trullench, *e* citans Azorium *f* aliam excusationem, si nimirum ex expulsione notabile damnum domino sequatur, eo quod sit famulatu debito & necessario carituras, vel pretium servi, vel ipsum servum amissurus.

d lege Silv. verbo, Dominum §. 7. Navarr. in summa c. 14. nu. 21. e Trullenc. l. 4. in Dec. c. 1. d. 6. n. 2. f Azor. p. 2. lib. 2. c. 39. vide Navar. c. 14. nu. 21. cit.

12. Quod

22. Quod dictum est de domino, intellige multo magis dicta esse de patre, respectu filij. Quare sicuti aliquando excuso parentes, fratresque majores, quando actu filios, fratresque non expellunt, quia deteriores extra domum verisimiliter evadent, & quia dedecus est familiæ, extra majorum curam in alterius domibus illos agere; ita eosdem graviter accusare debeo, si continua remedia, quæ moraliter possunt, ad curandos eos, qui sub ipsorum cura sunt, nequaquam adhibent.

Foveret etiam peccatum dominus (multo magis pater, respectu filij) si servum, ejusque amasiam domi retineret: nam sic dominus receptaret peccantes. Inquires: Poteritne hic herus excusari nunc ex eo capite, qui alios servos, vel servas invenire facile non potest, qui perinde ac illi naviter famulentur? Respondeo, non possum excusare; nam in hoc casu non solum est servus malus, ut numero præcedente, sed est securius peccans, & commodius. Idem dic, quoad filium volentem domi parentum retinere amasiam. Quid de scandalo? Quid de periculo contagij totius familiæ? Apage ejusmodi luem.

Cooperatio cum amasia, ubi plura de puella honesta.

23. Licet *g* cuilibet, Iudicis concubinæ munera tradere, atque ab eadem petere, ut intercedat pro ipso apud Iudicem, quando ejus interc ssione sperat, ut justam sententiam de re alicujus momenti Iudex pro ipso ferat, nec alia via se offert, qua possit ejusmodi sententiam obtinere. Ratio est, quia id potest puella obtinere, sine exercitio, vel incremento turpis amoris; quare actio est ex se indifferens, & ex alia parte expectatio sententiæ dat sufficientem causam.

g *Castrop. loc. c. p. 15. Hurtadus apud Dianam p. 5. tr. 8. res. 34. contra Sanc. ab ijsdem cit.*

24. Quid de puella adeunte judicem pro sua causa, vel de eadem vocante Medicum pro sua curatione, vel de homine indigente assistentia fœminæ pro sua infirmitate, peccabuntne hi hæc facientes, quando sine gravi incommodo ea omittere non possunt, & nihilominus sciunt, Iudicem, Medicum, fœminam his occasionibus turpiter labi? Respondeo: Præscindendo ab alio inconvenienti, puto, posse, *h* necessitate nimirum gravi & proportionata eos excusante: id quod patet ex dictis.

h *Hurtad. de Mendoza 2. 2. d. 173. sec. 12. §. 148. Dian. p. 5. tr. 7. res. 20.*

25. Si puella (ut id semel hac occasione dicam) advertat, se ab alio libidinosè tangi, quando tactus sunt impudici seu libidinosi (qui sint hi, dicetur pluribus inferius *i*) non potest licitè permittere, se tangi: nam concurreret ad actum intrinsecè & mortaliter malum. Si vero sint pudici ex se, & honesti, quale esse solet castum osculum ex more patriæ, vel tactus manus in castis choreis &c. distinguendum est. Si enim fiant in publico, licitè eos permittit puella, quia, in re per se non mala, adest excusatio sufficiens, ne scilicet in suspicionem mali-

tiæ, apud spectantes veniat repulsus bonæ aliàs famæ. At si hæc suspicio vitari posset, vel illi tactus, quamvis ex se pudici, fierent secreto, debet puella omnino repellere, si certo moraliter tangentis osculantisve malitiâ advertat; nam tenetur ad non concurrendum cum alieno peccato, ubi non adest excusatio permittendi: Certo, inquam, advertit: nam si solum sub dubio, ex alio capite non *l* obligatur repellere, quia nimirum nemo præsumendus est malus. Sed certè eo ipso, quod secreto hi tactus fiant, suspecti sunt, & repellendi. licitè (ut id etiam obiter tangam) posse à puella repelli Medicum, & sic negligere curationem sui morbi, ne tangatur in partibus inhonestis, concedũt Doctores, *m* quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minus abhorret, quàm ab ipso morbo.

t Infra lib. 7. §. 6. l *Filiuc. tr. 30. n. 197.* m *Bonac. de matrim. q. 4. p. 10. n. 9. Ioan. Sanc. d. 3. n. 7.*

16. Illam etiam causſam sufficientem existimo, ut sine peccato possit puella habere *mm* amatorem, & sinere se ab illo videri, idemque parentes posse concedere, quando id fit ad finem nubendi. Cautè tamen id fiat, nec in se permittat delectationes carnales de præsenti, quod facillimum & frequentissimum solere esse, prudenter notabat Nicolaus Baldelli meus in Theologicis amantissimus Præceptor.

mm *Vide omnino de hac re infr. lib. 7. c. 5. §. 3. à n. 49.*

Munera amasij an acceptare liceat puellæ, dicam infra, *n* ut etiam, an se ornare?

n *Infra li. 7. loco cit.*

17. Quid, si puella præscindendo à prædicto fine nubendi, sciat, labi in peccatum adolescentem, quando eam conspicit, potestne primò, permittere se ab illo videri? secundò *o* se illi conspiciendam tradere? Utrique petitioni sic respondet Sanch. *p* ad primam communiter Doctores docent, eam peccare mortaliter, quando nulla necessitate ducitur, sed ut suæ libertati satisfaciat, huc atque illuc discurrendo: secus, ut invisat vicinos, ne inurbana videatur, ut eat ad Ecclesiam &c. Alij tamen docent, non peccare mortaliter: primo, quia ea occasio potius est ex propria amantis malitia, quàm à muliere data, quæ libertate suâ utitur. secundò, ne mille scrupulis subjaceat, dum vult expendere, quando est necessitas domo exeundi &c. tertiò, quia ex hac causa mulieres se superflue ornantes semper peccarent, quia sciunt, se à pluribus turpiter fore amandas. Hæc igitur sententia *q* verior est. Ad secundam sic habet. Si data opera (multo magis, si se ornatam offerat conspiciendam) absque ulla necessitate se ejus conspectui offerret, sed quadam vanitate ducta, nec turpis amoris alterius ignara, & si illum non intenderet, nescio eam à culpa mortali liberare, quia aliud est, sua se quocumque eundi libertate privare, quod commodè, & absque anxietate atque absque aditu ad scrupulos, præstare nequit: Aliud autem, data opera se ejus aspectui offerre;

quod

quod facillimo negotio vitare potest; nec in oblatione illa aliquid utilitatis est. Hæc Sanchez. Quam distinctionem, quia *r* aliquis recentior noluit admittere, nimis scrupulosè de priore casu locutus est: si enim omnes *s* cum eodem recentiore concedunt, ex justa causa puellam excusari in dicto priore casu, ob necessitatem aliquam vel utilitatem; quæ major utilitas, vel necessitas huic rei proportionata desideranda sit, quàm ea, quæ ducitur ex scrupulis, ex libertate &c.?

o *Infra li. 7. c. 8. §. 2. per totum.* p *Sanc. t. 1. in Decal. lib. 1. c. 6. nu. 16. & 17.* q *Hanc sententiam sequitur etiam Dian. cum aliis ab ipso citat. p. 1. tr. 15. res. 39.* r *Albertus Alberti de ornatu mulierum d. 1. c. 5. §. 3.* s *Idem ib. n. 30.*

Pictor, Histrio, Vector ejusdem amasiæ.

28. Non licet regulariter pictori, pingere amasiæ imaginem pro eo, quem pictor certo scit, in eam turpiter esse affectum, quia non apparet causa sufficiens ipsa sola amissio lucri, quod ex ea pictura conquirendum sit. Nam idem puto sentiendum de pingentibus valde turpia; imo de histrionibus eadem repræsentantibus, ex quibus moraliter scitur, multos peccaturos. Dixi (regulariter) si enim tanta esset pictoris, *t* vel histrionis *u* necessitas, ut eo lucro indigeret ad victum, vel quid simile, non recusarem, semel aut iterum licere (sed sine periculo moralis suæ impuræ delectationis; quod cavere, maximè in histrione turpium, per quam difficile est!) donec alia vivendi ratio diligenter conquirenti non aperitur.

t *Sanc. Pontius, Castropal. contra Azorium, & Bonacin. apud Dian. p. 5 tr. 8. resol. 5.* u *Petr. Hurtad. apud eumdem l. c. res. 6.*

29. Licet tamen famulo, sed non nisi addito timore notabilis damni, explicati nu. 19. emere pro domino depictam jam imaginem concubinæ, sicut etiam modis dictis ibidem, & nu. 18. ornare heram meretricem, comitari &c. quæ tamen simplici amico non concedimus, ut colligitur ex num. 20. Ratio, quod servus emere dictam imaginem facilius possit, quam pictor pingere, est, quia minor cooperatio est in sola emptione; ipse enim dominus facile emere per se posset, at non potest per se pingere.

30. Qui ex officio lecticas humeris portant, vel rhedas agunt, possuntne licitè, pretio conducti, puellam scienter ad lascivum adolescentem adducere? Ajo, non posse, quia id, nec excusat ratio famulatus; hi enim famuli seu subditi non sunt; nec amissio lucri, quia hoc est satis exiguum, juxta modo dicta de pingentibus amasiam. Habeo tamen unum apud Navarrum, *x* ex quo aliquid benignius colligi probabiliter potest. Ex his (inquit) videtur colligi ratio defendendi multos à peccato, saltem mortifero, modo, ut in casu proponitur, non placeat eis peccatum, & faciant obsequia prædicta ob aliquem bonum finem, puta eo, quod exhibeant illa, officij sui causa, vel ob justam mercedem; licet enim hæc officia, & obsequia

sint valdè conjuncta peccato, non tamen sunt secundum se, & suapte natura peccata, & ideo sejungi possunt à peccato per finem diversum & sejunctum. Hæc ille. Nota illud (officij, vel ob justam mercedem.) Hanc sententiam sequitur etiam Merolla *a* & Diana, *b* excusantes eos, qui ex officio puellam in curru ad amasium ducunt.

x *Navarr. l. 5. consil. in secunda edit. cons. 5. de pœnit. circa finem.* a *Merolla t. 1. d. 2. c. 4. dub. 10. coroll. 3. n. 280.* b *Dian. p. 3. t. 6. res. 11.*

31. Disparitas autem erit inter hos, & inter pingentes turpia; nam si ij vectores, seu bajuli adeo sint religiosi, ut nolint, se suasque operas locare in ejusmodi vectationibus, facile in suo lucro notabiliter læderentur, quod non est communiter in illis turpibus depingendis.

32. Et hic item nota discrimen inter has artes; qui enim profitetur artem v. g. histrionicam turpia repræsentantem, semper est damnandus *c* (nisi forte illum rarissimum casum dictum num. 28. excipias,) quia proximè ejusmodi ars adnectitur ad turpia; At non ita sculptura, pictura, bajulatus, vel similes artes. Hæ enim per se non sunt occasiones peccatorum in proximo, sed mere per accidens, ita ut peccata facile, & ut plurimum vitari possint.

c *Petr. Hurtad. 2. 2. d. 76. sec. 6. §. 181.*

Cooperatio vendentium.

33. Causa justa, & proportionata censetur, ut quis sua vendat, jactura, quam pateretur, si res suas, quas venales habet, nequaquam venderet: dummodo venditio non sit contra justitiam. Itaque potest quis vendere agnum infideli, quem scit, usui fore ad sacrificium Idoli, fucos mulieri, quos scit emi, ut ad turpem amorem illis peructa juvenes alliciat: aleas & taxillos eis, qui in ludo illicito sunt illis abusuri. Caupones item possunt ministrare cibos in die jejunij, tum quando dubitant, an ad se divertentes à jejunio excusentur, tum quando putant, eos non excusari.

34. Potest etiam quis vendere, vel etiam locare domum suam meretrici, vel usurario publico: imo id posset fieri, ex Sane. *d* etiam nulla excusante causa, quia locus est valdè remote conjunctus cum peccato abutentis, & sic posset etiam abuti aere, cibis, alijsque rebus innumeris; nisi tamen locus esset ratione situs magis aptus ad alliciendos homines, vel vicinitas meretricis multum noceret honestis fœminis in vicinia commorantibus: nam tunc requireretur causa, qualis certè sufficiens esset, non posse alijs honestioribus locari; & nisi esset lex, ne id fiat; ut certe excommunicatur *e* in sacro textu, qui domum locat usurario alienigenæ.

d *Sanc. t. 1. in dec. c. 7. nu. 20.* e *c. 1. de usuris. in 6.*

35. Qui vendunt esculenta solutu-
ris jejunium, excusantur, si timent di-
minutionem emptorum, præcipuè
cum rarò ex tua denegatione ij jejunio
sint vacaturi; nullo enim negotio,
quod tu denegas, alij porrigent.

Vnam

Vnam vel alteram rem non magni pretij invenditam tibi superesse, caussa sufficiens certe non judicatur, ut de pictura amasiæ modo dictum est. At vero diminutio successiva pretij exigui in satis notabile damnum cum possit excrescere, satis sufficiens caussa existimanda est.

36. Ad vendendum vinum scienter se inebrianti, caussam majorem aliquam, præter ipsum vini merum pretium, postulat Castrop.: *f* nempe vel timorem, ne nolens vendere injuria afficiatur à volente emere, vel timorem, ne multum sic diminuantur emptores. Multum, inquam, quia ebrietas videtur majus malum, quàm solutio jejunij: & ideo majorem causam requirit, quàm requirat jejunij fractio. Simile quid hac occasione dic, de reddente gladium furioso, vel cum illo inimicum occidere volenti; nam licet ex justitia, gladium alienum reddere quis domino teneatur, tamen in hac circumstantia furiosi, nisi à gravissima necessitate cogatur, reddere non debet, idque sub onere etiam *ff* restitutionis, si damnum forte sequetur.

f *Castrop. l. c. p. 14. adde Sà v. ebrietat. Sanc. l. c. n. 33.*

ff *ut dicetur inferius li. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. n. 6.*

37. Peccant cum onere restitutionis ij, qui tradunt vinum, frumentum, cæteraque alijs, ut hi cum injustitia ea vendant, quia hi operantur nomine illorum. At si eadem vendas alijs, quos scis per fraudem, miscendo v. g. aquam vino, vel demendo de mensura &c. alijs esse revendituros, tunc licite poteris, *g* quando tu, nisi ijs venderes, difficulter, vel cum tuo damno alijs vendere cogereris; nam si alijs sine tuo damno æque posses, cur ex charitate non debeas?

g *Sanc. l. c. n. 37. Castr. l. c. nu. 3. l. Dian. p. 3. tr. 6. res. 44. Merolla to. 3. d. 2. du. 10. Coroll. 6. 305.*

Cooperatio cum Idololatria.

38. Idoli, ejusque templi fabricatio, ut item Idoli jam facti venditio, cum sint ordinatæ ad Idololatriam, non possunt ex se licitè præstari, in gratiam ejus, qui ad hunc finem scitur ea velle, quia sunt claræ, & valde immediatæ occasiones Idololatriæ, qualis certè non est agni sacrificandi venditio, cum agnus multis alijs rebus non peccaminosis usui sit.

Vrgentissima tamen existente caussa (ut esset semel aut iterum, juxta dicta n. 28. aut magna paupertas artificis) peccatū nō est, *h* quia (quidquid aliqui dicant) non sunt actiones intrinsecè malæ, sed ex se indifferentes, cum Idolum possit appeti ad honestos fines, nempe ad ornandam domum, vel ad memoriam antiquitatis conservandam, templum vero ad usus humanos licitos &c.

h *Castr. l. c. p. 12. n. 7. Tannerus t. 3. d. 1. q. 9. dub. 5. nu. 144.*

Cooperatio cum ministrante indignè Sacramenta &c.

39. Si Sacerdos sit in mortali, idque tu cer-

tu certo cognoscas (nam si abest certitudo moralis, semper erit bonus præsumendus) non peccas i petendo, ut is conficiat Sacramentum, v. g. ut te absolvat, quando alius bonus præsto non est, quia tunc necessitas, seu spiritualis utilitas te excusat à peccato, quod sacerdos ille posset, media saltem contritione, vitare. Sacerdos, inquam, sive Parochus sit tuus, sive nequaquam; eadem enim mihi videtur utriusque ratio. An liceat ab ejusmodi sacerdote sacramenta petere, quando sunt alij probi, à quibus petere possum; an, inquam, liceat, solum ex eo capite, quod is est paratus, dicam mox num: 65.

i *Azor. p. 2. l. 12. c. 17. q. 7.*

40. Si Sacerdos esset excommunicatus, distinguendum diligenter est; si enim est vitandus, hoc est, publicus percussor Clerici, vel nominatim denuntiatus, illicitè *l* à te exposceretur, ut is sacramenta conficeret, quia tunc communicares in divinis cum excommunicato vitando, immo quoad confessionem, invalidè eam ab illo susciperes; siquidem ab vitando Ecclesia vel tollit, vel suspendit omnem jurisdictionem. At vero si est non vitandus, hoc est, si habet quamcumque excommunicationem, modo non sit vel publicus percussor, vel nominatim denuntiatus, potest à te & licitè, & validè rogari, ut conficiat: quia Concilium Constantiense id, in gratiam fidelium, concessit. Vnde tunc ejusmodi excommunicatus, modo non se ipse ingerat, sed ad fidelium petitionem, sacramenta ministret, & licitè, *m* quantum est ex capite excommunicationis, & validè operatur.

l *Suar. de cens. d. 14. & 16.* m *Sanc. l. 7. de Mat. d. 9. nu. 8. Petr. Hurtad. 2. 2. d. 173. sec. 18. §. 249. contra Suarium d. 16. cit. sec. 1.*

Dico (quantum est ex capite excommunicationis) nam si per ipsum stet, quod non obtineat absolutionem, esset in peccato mortali, & tunc recurreret doctrina numeri præcedentis; jam enim tunc peteres sacramenta ab existente in mortali.

Cooperatio cum inique pugnantibus, vel aliorum bona diripientibus.

41. Vrgentiorem caussam ad excusandum requiri, quando opus est magis vicinum peccato abutentis, & quando est contra justitiam, statuimus supra. Cum autem urgentem hanc caussam esse metum mortis, vel similis valde gravis detrimenti, pateat ex dictis, consequenter fit, ut excusentur *n* Christiani remigantes in triremibus Turcarum contra similes Christianos pugnantium, & præterea ij, qui arma porrigunt à Turcis petita ad eosdem Christianos interimendos; asportantes item sarcinas ad bellum injustum necessarias, admoventes scalas &c. quia nisi Christiani captivi hæc faciant, incurrunt periculum vitæ; at non excusantur, etiam metu mortis, si Christianos occidant, si percutiant, si contra eosdem immediatè pugnent, si applicent ignem, quo comburantur naves, & Christiani in ea existentes, si eumdem ignem applicent bombardis, ex quibus Christiani non terrendi solum essent (nam

pro

pro hoc fine dubio excusarentur) sed etiam occidendi, quia hæc sunt intrinsecè mala; excusantur tamen, si inferant damnum Christianis in rebus externis, eas capiendo, vel destruendo, quia tunc sunt in extrema necessitate illorum bonorum ad vitam tuendam: nam propterea eodem mortis metu excusatur is, *o* qui admovet scalas, vel humeris sustentat latronem, qui vult furari, imo & qui eundem furem adjuvat ad furandum: quilibet enim ad hæc jus habet in extrema necessitate. Et universaliter loquendo, præter extremam necessitatem, illa caussa te excusabit, si concurras ad actiones indifferentes, quibus alter abutitur ad furandum, vel damnum in bonis inferendum, quæ judicio prudentis judicetur proportionata ad quantitatem furti, vel damni, ut ex dictis colligi potest.

n *Less. Sanch. alijque, Castrop. to. 1. tr. d, 6. p. 12. n. 10.* o *Castr. l. c. n. 12 citans Molinam.*

De cooperatione cum pejeraturo non jejunaturo, maleficio maleficium dissoluturo.

42. De primo ex his egi li. 3. c. 1. §. 6. de secundo, præter modo n. 53. dicta, & à n. 40. dicenda, habuisti multa li. 4. c. 5. §. 6. de tertio dictum est satis li. 2. cum de maleficio.

Cooperatio cum usurario.

Tres classes personarum hic se offerunt. Ipse mutuatarius, idest, ille, qui recipit ab usurario pecuniam mutuam, sub onere solvendi usuras; famuli tum mutuatarij, tum usurarij. Cæteri alij non famuli, inter quos Notarius, Testes, Princeps.

Mutuatarius.

43. Quoad mutuatarium; tria quæri possunt; primò, an ipsi liceat solvere usuras ob mutuum jam acceptum? Respondeo, licere, *p* quia hæc non est occasio peccandi, quæ detur usurario, cum ipse facile posset illas non recipere: sibi ergo imputet, si recipiat: nam mutuatarius excusatur solvēdo, quod promisit, ne habeatur infidelis, & ne claudat sibi ostium ad habendum iterum mutuum.

p *Sanc. l. 3. in dec. c. 8. n. 20. & de Lugo t. 2. de just. d. 25. sec. 11. §. 1.*

44. Secundò, an absolutè petere liceat ab usurario pecuniam mutuam? Respondeo, licere, *q* si eo mutuo quis indigeat; tunc enim, qui sic petit, nec consulit, nec intendit eam usurarij injustitiam, quod certe esset iniquum, sed intendit utilitatem propriam, supposita malitia usurararij, quam solum permittit, non vult. At si mutuo non indigeat, sed eam pecuniā procuret, ut illicitè expendat, etiam licere, probabile esse dicemus paulo post, *r* ex eo capite, quod petat ab usurario parato.

q *Idem ib. & communiter Castrop. Pont. Suar. alijq. allati à Dia. p. 5. tr. 7. de scandalo res. 8.* r *Infra à n. 65.*

45. Tertiò, an petere liceat mutuum ab usurario, sic addendo. *Da mihi mutuum; nam tibi solvam tot usuras.* Respondeo, adhuc licere, *s* quando scitur usurarius non mutuaturus sine usu-

ris

ris. Ratio est, quia id non est, inducere ad peccatum, sed sensus est conditionatus in hunc modum; *Da mutuum; nam, quia non vis mutuare gratis, solvam tibi lucrum.*

s *Mol. Val. alijq; apud Diana l. c.*

Famuli.

46. Quoad famulos mutuatarij, dico, certum esse, illos, imo & quoscumque alios ejus ministros, amicosque posse licitè efficere, quod potest ipse mutuatarius, quia agunt personam domini. Possunt ergo totum, quod dictum est à nu. 43. Quoad famulos vero usurarij, multa sunt communia cum non famulis.

Non famuli.

47. Quoad omnes ergo alios, placet mihi hanc formare regulam. t Si qui se tenent ex parte usurarij, & cum eo cooperantur ad commitendam usuram, peccant, & obligantur ad restitutionem, saltem secundo loco, post usurarium, dum tamen excipias eos casus, in quibus mutuatario ingrata non est cooperatio; nam tunc neque peccant contra mutuatarium, nec restitutionis obligatione ligantur. Regula, & ejus ratio clarior jam jam evadet.

t *Ex Mo. de l. tract. de 3. Less. l. 2. c. 2. dub. 11. alijs quos ipse cit. leg.*

48. Etenim radix peccati & obligationis ad restituendas usuras, est involuntarium mutuarij, qui absolutè loquendo, invitus usuras solvit: quare, quando quoad eos, qui cooperantur cum usurario, mutuatarius, vel vere, & ex animo non est invitus, vel certè ijs facile illam cooperationis culpam, (si qua est) remittit, tunc ijdem cooperatores (quantum est ex hoc capite injustitiæ) nec peccabunt, nec onus contrahent restituendi: sed ecce difficultas: ecquando enim invitum non esse mutuatarium censendum erit? Dico, id sciri posse, regulæ sequentis u auxilio.

u *Colligo ex Less. ibid. Mol. alijsq;.*

49. Quoties cooperatur quis cum usurario in re, quæ grata est mutuatario, invitus hic non erit: Siquidem tunc cooperator ille nullam injuriam irrogat; quod si quam fortè irroget, facile condonari à mutuatario præsumitur, quia in gratiam ipsius mutuatarij totum denique negotium refunditur; unde consequenter fit, ut ille cooperator non peccet contra mutuatarium, nec restitutioni sit obnoxius. Quoties vero cooperator in re ingrata cooperabitur, invitus erit mutuatarius, quia tunc adest clara injuria, nec ejus injuriæ remissio præsumi rationabiliter potest, & sic aderit peccatum, ac restitutionis obligatio. Exemplo res fiet clarior: Numeras pecuniam mutuam dandam ad usuram, excusaris à peccato, & à restitutione, quia id gratum est mutuatario, cum sine numeratione is non haberet mutuum, quod ipse cupit. Contra; consulis usurario, ut non det mutuum, nisi sub usuris, peccas, & ad restitutionem obligaris, quia id ingratum est mutuatario.

50. Hinc sive famulus, sive quicumque, si ob finem bonum, ac mutuatario utilem, consulat usurario, ut

de

det mutuum cum usura, nempe ut is, qui solet mutuare cum usuris, eas non deneget huic petenti: Si quis deponat, seu donet pecuniam usurario, non ut usuras exerceat, sed ob alium honestum finem, sive ob amicitiam, sive ad custodiam: Si quis adjuvet usurarium in nnmeranda, vel deferenda pecunia, vel in scribendis, seu notandis rationibus, & debitorum nominibus per meram scripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum mutuatarium; si quis in exigendis usuris sine ulla coactione amice moneat debitorem de suo debito, imo & adhortetur, ut solvat, ne lappareat infidelis: si quis deferat pignora pro securitate usuræ; si quis, cui sit superior, permittat, propter bonũ forte publicũ, usuras (si tamẽ nõ sit lex de ea non permittenda, quæ nunc certè x adest, & ideo servanda) si quis mediator eat redeatque, quærens usurarium jam alias paratum, qui alicui velit mutuare, imo quærat mutuatarios, qui fortè velint ab illo usurario parato accipere mutuum: Si quis, cum sit dominus, locet suas domos, vel officinas usurario (præscindendo à lege, quæ nunc certè adest, ne usurario alienigenæ domus locetur, ut supra innui, n. 34.) Si quis, inquam, aliqua ex prædictis faciat, nec peccat a contra mutuatarium, nec onus incurrit restitutionis, quia mutuatarius ad hæc vel non est invitus, vel facile remittit: & sicuti ipse, ejusque amici prædicta sine ipsius injuria facerent, ita & quicunque alij: æque enim rem ipsi non ingratam exequuntur.

x c. *Quanto amplius de Vsuris, & alibi, lege Lessium lib. 2. c. 20. num. 179. & Salas de usur. dub. 44. num. 6.*

a *Hæc sparsim ex Mol. Salas, Deluge Less. Dian. alijsque.*

51. Contra, si tutor, curator, absolutus procurator, negotiorum gestor dent mutuum sub usura, ut tales sunt, quamvis nomine aliorum; si famulus, vel quicumque cogat mutuatarium ad solvendas usuras; si quis scribat libros usurarij, qui fidem faciant ad cogendum mutuatarium, ut usuras solvat, ut item si subscribat Apodixas simili modo fidem facientes ad cogendum, si quis deponat pecuniam apud usurarium, ut is usuras exerceat, & simul ipse deponens earum particeps sit; si quis mediator volentem dare gratis mutuum, excitet ad dandum cum usuris, vel si cogat mutuatarium ad usuras solvendas, vel falsis motivis alliciat, quo ipse mediator plus acquirat pro suo labore; Si quis, inquam, aliqua peragat ex his, b peccat, cum restitutionis onere, quia ijs nihil remittit mutuatarius, cum eorum dictæ actiones sint ipsi injuriosæ, perinde, ac si essent ab ipso usurario.

b *Ex ijsdem sparsim.*

52. Dixi (absolutus procurator) ut innuerem illud, quod merito docet c Lessius his verbis. Si ipse contractus usurarius per famulum (puta, ut per procuratorem) sit ineundus, non excusatur famulus, quia tunc videtur caussa efficax damni; si tamen non erat in potestate famuli, absque eo contractu pecuniam dare, eo quod dominus esset præsens, non videtur famulus teneri ad restitutionem, quia mutuatarius non censet sibi injuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam nume-

rare non potest, sed à domino; hæc Lessius.

c *Lessius lib. 2. c. 20. dub. 21. num. 181.*

53. Dixi (si subscribat Apodixas) nam si solum scribat illas, quæ non faciant fidem (esto, deinde cum injustitia subscripturus sit usurarius) *d* non videtur rem ingratam, seu certè graviter ingratam facere mutuatario.

d *Fach. Bon. de Irregul. d. 7. q. 24. par. 5. nu. 1.*

54. Dixi (& simul ipse deponens particeps sit) si enim solam deponat quis pecuniam, ut ijs usura exerceatur, peccabit quidem eo malo affectu, at non obligabitur, (quamvis obligari putet *e* Salas) ad restitutionem, quia hæc non est injuria contra mutuatarium: huic enim certè gratum est, adesse pecuniam apud usurarium, quam ipse recipere facile possit.

e *Salac dub. 44. nu. 4. & 5.*

55. Supersunt duæ difficultates; altera sic clare proponitur. Antonius usurarius debet Petro ex justo titulo centum aureos; Titius autem debet eidem usurario alios centum, propter injustas usuras: si Antonius, ut Petro satisfaciat; dicat eidem, *exige tibi illos centum, quos mihi debet Titius*, licitè potest Petrus, hos à Titio sibi exigere? Respondet Delugo, *f* cum duabus simul conditionibus posse; secus, nequaquam: prima conditio est, ut solum exigat, monendo de debito, non cogendo. secunda, ut pecuniam illam non accipiat nomine proprio, quasi jus habens ipsi datum ab usurario (jus enim nullum is habet, quare nec alteri dare potuit,) sed accipiat nomine usurarij, cui applicetur; nam deinde ipse Petrus ex ejusdem usurarij tacita commissione sibi applicare poterit. Quibus conditionibus positis, constat, inquit, responsio data; nam sic nec fiet res ingrata mutuatario, & Petrus ad satisfaciendum sibi non utetur illo injusto jure usurarij, quo uti, esset intrinsecè iniquum. *Quare si tota hæc industria* (concludit Delugo) *explicetur ipsi mutuatario, & ipse consentiat, non obligarem Petrum ad peccatum, nec ad restitutionem.*

f *Delugo, t. 2. de Iust. d. 25. sec. 1. n. 22. contra Less. ibid. citatum.*

Notarius.

56. Altera difficultas est de notario celebrante actum, seu contractum usurarium. Adde, & de testibus ad eum contractum adhibitis; nam de mero scriba, seu copista, qui nullo modo fidem facit, patet ex dictis. Adde denique de Principe supremo, permittente usuras in suis ditionibus. Quoad notarium ergo, duo sunt certa, unum sub controversia.

57. Certum est primò, si notarius celebret contractum, expressa usura, unde, ex vi illius (quia versatur apud justa tribunalia) non possit cogi mutuatarius ad solvendam usuram, peccare quidem notarium, quia, quantum est ex se, concurrit cum injusto usurario, & facit contra juramentum à se initio officij emissum de non faciendis ejusmodi injustis actibus; at non obligatur ad restitutionem, quia re ipsa nihil solvit supra sortem mutuatarius, ut supponimus. Quid si in aliquo

aliquo loco, sive per injustitiam judicis, sive per ignorantiam, sive propter aliud caput, mutuatarius usuras solvat? Respondeo, tunc obligabitur g notarius ad restitutionem, saltem tertio loco, in defectum scilicet usurarij primo obligati, & judicis injusti, qui obligatur secundo loco. Ratio est, quia, quod usura solvatur immediatè ex injustitia judicis, vel ex ignorantia, non tollit, quin notarius antecedenter injustam causam huic coactioni dederit.

g *Silv. v. 1. usur. 7. Less. d. 20. d. 21. num. 180. Mal. tr. 5. c. 3. dub. 24. contra Io. med. c. de usuris. q. 4. §. de cooperationibus.*

58. Certum est secundo, si notarius celebret contractum usurarium, sed palliate, fingendo alium titulum, peccare, & obligari ad restitutionem, quia & operatur contra juramentum, & concurrit ad injustitiam.

59. Controversum ergo remanet, an si vel palliatum hunc, vel clare usurarium illum contractum notarius sic celebret, petente & volente mutuatario, peccet, & ad restitutionem solutarum usurarum teneatur? Respondeo ex dictis, eum peccare quidem, quia facit contra juramentum, sed non obligari ad restitutionem. Ratio est, quia, ut modo prosecuti sumus, volenti & scienti non fit injuria. Quod si in hoc casu aliqua fiat, facile remittitur à mutuatario, cui res grata facta est.

60. Sed cur usurarius obligatur ad restitutionem, quamvis volenti, & scienti mutuatario rem gratam fecerit, mutuando cum usuris, non autem hic notarius? Respondeo, quia notarius hic, & illi omnes, quos supra excusavi, nihil recipiunt ex usura; totum enim hoc lucrum usuræ accipit usurarius. Hinc fit, ut mutuatarius respectu usurarij non sit volens, atque adeo sit invitus simplicitet & absolutè, sed sit solum volens, ex suppositione voluntatis usurarij, aliter mutuare nolentis. at respectu cooperatorum prædictorum, est simpliciter & absolutè volens, cum ab ipsis recipiat beneficium, nec in ipsis adsit iniquitas actionis recipiendi injustas usuras.

Testes.

61. Quoad testes, ajo, ea, quæ hactenus dicta sunt de Notario, dicenda esse de testibus. hi enim unum faciunt cum notario, tum ad communicandam vim scripturæ publicæ, tum ad alia prædicta.

Princeps.

Quoad Principem permittentem usuras, ajo, posse id fusè videri apud Dianam: par. 9. tract. 8. resp. 14.

Cooperatio cum transgressuro præceptum.

62. Cajus decrevit jejunium violare, inimicum occidere, rem alienam furripere, etiam si ego illi cibos, gladium, scalas non subministrem. sibi enim certo providebit ab alijs; quare merito hic dicetur præcepta transgressurus: Titius vero ita est dispositus, ut ubicũq; inveniat cibos, eos,

etiam die vetito, comedat, sed nunc de illis actu comedendis nequaquam cogitat, vel quia grassator viarum ita est dispositus, ut ubi in rem alienam inciderit, eam surripiet; vel qui est usurarius, ubicumque inveniet modum injustum lucrandi, lucrum extorquebit; quare merito dicetur paratus ad peccandum. Notas discrimen? Cajus jam actu interno peccavit hoc singulari peccato, contra præceptum jejunij, per determinatam illam voluntatem volendi omnino comedere. At Titius nondum actu hoc singulari peccato interius deliquit, sed propter illam pravam dispositionem habitualem, statim, oblata occasione peccabit. Qui facile peccaturus est, non eo ipso dicitur vel transgressurus, vel paratus; sic enim his plenus nimis esset mundus; sed requiritur, ut quis versetur in statu malo, sive actuali, sive habituali, ut explicatum est Iam de utroque figillatim.

63. Quoad transgressurum, negat Castrop. *a* me licite posse cooperari alicui, præstando actionem ex se indifferentem, qua ipse abutatur; negat, inquam, me posse, solum propter hoc caput, quia jam aliquis peccare decrevit; concedit Lessius; distingnit Sanc.

a *Castrop. t. 1. tr. 6. d. 6. p. 9. n. 4.*

Primus habet: *b* Non sufficienter excusaris ex eo solum, quod proximus alijs actionibus usurus esset, si tuæ non adessent, quia hæc conditionalis non tollit, quo minus tu caussa sis illius peccati, quia si proximus v. g. alibi non esset soluturus jejunium, & tu nulla caussa intercedente cœnam subministrares, peccares, quia aliquo modo concurreres peccato alterius: At quod alibi proximus soluturus sit jejunium, non immutat tuum concursum, qui in subministratione cœnæ consistit; ergo similiter peccabis.

b *Castr. l. c.*

Lessius *c* sic: Non potest (intellige sine caussa &c) apponi cœna soluturis jejunium, quando alibi eam habere possunt; si enim alibi ituri & ibi cœnaturi erant, non est necesse, recusare, quia peccatum non potest impediri, juxta ea, quæ scribit Navarr. & Cajet.

c *Less. l. 4. c. 2. d. 4. nu. 24.*

Sanchez *d* distinguit in hunc modum. Si res indifferens sit proximè ad peccatum ordinata, suppeditans illam non excusatur à mortali; ut nemo excusaret admoventem scalam, vel humeris sustentantem, quando quis vult furari, aut hominem interficere, aut fornicari, quamvis non desit, qui hæc suppeditet, quia tales actiones ita proximæ peccato, malæ merito dici queunt, nisi caussa aliqua urgenti excusentur; si vero res indifferens remote se habeat ad peccatum, ut vendere agnum infideli, quem scio, velle ad immolandum idolo; fucos mulieri, quos scio velle ad alliciendam juvenem, tunc probabile censeo, vendentem excusari à culpa, saltem mortali, si certo sciat, ipso non vendente, alterum venditurum, quamvis nulla alia caussa excusans concurrat; quia in tantum esset peccatum, in quantum suppeditans non evitat peccatum abusuri illis actionibus: at non suppeditando, jam alterius peccatum non evitat, ergo &c. Hæc Sanc. cujus certe hæc posterior ratio non posteriorem solū partem

probat

probat, sed universim, ut universim ea utitur citatus Lessius: sed profecto omnes tres sententiæ sunt probabiles. Tantorum scilicet Doctorum sententias bonis rationibus innixas improbabilitatis censura notare nullus audebit.

d *Sanch. l. 1. in dec. c. 7. nu. 16.*

64. Petes: potestne quis licitè invitare ad transgredienda præcepta illum, qui, modo dicto, jam transgressurus est, dicendo v. g. *apud me comede, Petrum percute, Paulum occide, &c.* Respondeo, certum esse, sic absolutè numquam posse; quia tunc invitaret ad peccandum exterius, seu ad exequendam malam voluntatem, quam monte transgressurus conceperat, quod semper est illicitum, quia actus exterior est peccati interioris complementum; & de hoc loquuntur Doctores *e* cum eam invitationem fieri posse negant. At sub hypothesi sic, primò: *Si omnino velis cænare, cæna apud me.* Secundò: *Si decreveris occidere Petrum vel Ioannem, occide Petrum.* Tertiò: *Si violare vis Bertam, vel Catherinam, potius viola Bertam, &c.* putat Hurtadus, *f* ex caussa rationabili posse; Idem dic, si sic consulas: *Si vis furari à Petro pecuniam, furaris potius frumentum tali pecuniæ æquivalens;* quia invitatio, seu consilium hoc, cum sit conditionatum, videtur honestari posse à caussa proportionata, qualis esset in primo, ne inurbanus quis appareat; in secundo, ne occidatur Ioannes meus consanguineus: In tertio, ne violetur Catharina mea consobrina: In quarto, ut ego *g* habeam facilius pecuniam, quam à Petro expecto. Si criminosus non decreverta violare, occidere &c. alterum ex duobus, sed tantum unum, nil cogitans de altero, non posse me alium, de quo non cogitat, offerre, vel consulere, notat ibid. Hurtadus, & nos supra num. 12. & 13. de hac re aliquid insinuavimus.

e *Vasq. ar. 1. de scandalo n. 17. Castr. l. c. p. 10. num. 2.* f *P. Hurta. 2. 2. d. 173. sec. 12. §. 162. apud Dianam p. 5. tr. 7. oes. 7. citantem Ca. Sot. Azorium.* g *l. de Lugo t. 1. de iust. d. 19. sec. 2. §. 2. à n. 51.*

Cooperatio cum parato ad peccandum.

65. Certum sit, paratum ad peccandum, non posse absolutè invitari ad actum in se peccaminosum, quamvis ex hypothesi posit, eo scilicet modo, & propter eandem rationem, quam ex Hurtado dixi num. præcedente. At nunc difficultas est, an quis sine ulla necessitate licitè possit, parato peccare, absolutè offerre peccati occasionem, quæ ex se sit res indifferens, v. g an parato comedere die jejunij, liceat suppeditare cibos? an à parato usurario liceat mutuum petere? an à parato ministrare Sacramenta in mortali, liceat illa exposcere? idque præscindendo ab alia caussa, sed ex eo solum, quod illi jam parati sint ea peccata committere, nam si parati non sint, alias causas requiri, modo paulo ante explicato, jam patet ex dictis.

66. Vt in superiore difficultate, ita & hic triplex est sententia. Ledesma *h*

Manuel *i* (quibus adde De Lugo *l* loquentem de petente ſine neceſsitate uſuras ab uſurario parato) cenſent poſſe. Sanchez *m* & Caſtrop. *n* negant: Hurtadus *o* & Diana *p* diſtinguunt. Ratio primæ ſententiæ eſt, quia dum tu facis, quod tibi utile eſt, & non eſt malum, eſtque tale, quo alius rectè uti poteſt, ſi non utatur, ſibi imputet.

h *Petrus de Ledeſma t. 2. ſummæ t. 27. c. 2. d. 4.* i *Manuel. t. 1. ſummæ in 2. edit. c. 23. nu. 8.* l *De Lugo t. 2. de juſt. d. 25. ſec. 11. §. 1. nu. 234.* m *Sanc. li. 1. in decal. c. 7. n. 15.* n *Caſtr. t. 1. tr. 6. d. 6. p. 10. n. 5.* o *Pet. Hurtad. 2. 2. d. 173. ſec. 14. §. 174.* p *Dian. p. 5. tr. 7. reſ. 8.*

68. Ratio ſecundæ eſt, quia ex una parte tu es cauſſa, ut hic & nunc hoc ſingulare peccatum committatur; & ex alia charitas dictat, ut quoties commodè potes, non coopereris cum ruina ſpirituali proximi: at jam commodè potes, quia ſupponimus, in te nullam adeſſe cauſſam, ergo &c. Vides diſcrimen? in tranſgreſſuro, de quo à num. 62. non poteſt à te impediri peccatum, quia is certò peccavit interrè, licet nondum exterius: at paratus, de quo hic loquimur, nondum peccavit actu, ne interne quidem, ſed eſt ſolum habitu diſpoſitus ad peccandum: propterea ergo ſecunda ſententia docet, adeſſe obligationem non ponendi eas actiones, ne ſcilicet concurratur ad hoc peculiare peccatum.

69. Ratio, & ſimul explicatio tertiæ ſententiæ eſt, quia non obligamur continere nos ab actionibus ex ſe non malis, nec ſpeciem mali habentibus, quando proximus ex pura malitia ijs abutitur ad peccandum: eſt enim tunc ſcandalum paſsivum, quod vocant phariſaicum. At quando proximus peccat ex paſsione vehementi, ideſt, ex fragilitate, ſeu infirmitate, ad quam reducitur etiam ignorantia culpabilis non affectata, tenemur, ſub pœna peccati ſcandali (quod vocant ſcandalum paſsivum puſillorum) nos continere à prædictis actionibus, ſaltem quando nulla cauſſa adeſt, cur eas faciamus, ut fusè in tractatu de ſcandalo. Quare quando proximus (ait hæc tertia ſententia) eſt paratus peccare ex malitia, poſſumus, ut dictum eſt, cum eo cooperari, quia eſſet ſcandalum phariſaicum, quod non tenemur vitare: at vero quando eſt paratus peccare ex paſsione, non poſſumus; quia eſt ſcandalum puſillorum, quod tenemur vitare, & ſolum cauſſa proportionata nos excuſaret.

70. Atque hinc Hurtadus *pp* colligit, poſſe ſemper ab uſurarijs ſine ulla cauſſa peti mutuum, etiam ſignatè, *q* ad uſuras; & ex Azorio *r* colligit Diana *s* à parato miniſtrare ſacramenta in mortali, v. g. à Sacerdote pravo, qui in templo confeſsiones excipit, poſſe peti, ut ea ubi miniſtret, quamvis commodè eadem ab alio habere valeas, quia cum uſurarij, & ejuſmodi Sacerdos ſint parati, non ex paſsione, ſed ex malitia peccant.

pp *Hurtad. ibid. apud Dian. l. c.* q *Sanc. li. 3. in dec. c. 8. nu. 27. Val. Mol. Bann. apud Dian. l. c.* r *Azor. p. 2. lib. 12. c. 17. q. 7.* s *Diana p. 5. tr. 7. reſ. 4.*

71. Et ſub prædicta diſtinctione colligit Vaſquez, *t* mulierem ornatam

tam juxta consuetudinem patriæ, posse domo exire, caussa audiendi Missam, vel se recreandi, etiam si sciat, aliquem vel aliquos ex malitia peccaturos; at si sciret, aliquos ex infirmitate lapsuros, debere se aliquoties abstinere, non autem semper; quia pro semper, adest caussa excusans, nempe notabile mulieris incommodum. Idem tamen advertit, numquam judicandum esse peccatum ex infirmitate, vel ignorantia, nisi cognoscatur qualitas & conditio personæ, de qua timetur. Hæc ex illo. quid enim nos de prædicta muliere sentiamus, diximus cum Sanc. supra num. 27.

s *Vasquez opusc. de scandalo art. 8. dub. 2. num. 20. & n. 28.*

72. Sed adversus hanc tertiam sententiam I duo meis Lectoribus propono: Primò, si nos hic sermonem de parato ad peccandum facimus, semper locutio erit de peccaturo ex malitia: siquidem enim peccans ex passione, vel ignorantia culpabili, si est paratus ac dispositus ad peccandum, convincitur, ex malitia velle peccare: id enim ostendere videtur illud, esse paratum; neque enim, qui ex fragilitate peccat, dicetur esse paratus ad peccandum: quare distinctio hujus tertiæ sententiæ locum hic non habebit. Secundò, illa distinctio scandali pharisaici, & pusillorum, saltem quantum facit ad nos, non videtur sibi constare; cum enim etiam ille, qui peccat mortaliter ex fragilitate, ita supponatur peccare, ut sufficienti potiatur deliberatione, & sua culpa in peccatum trahatur, à quo absolutè posset se cum divina gratia (quæ semper præsto est) liberare; secus enim, mortaliter non peccaret; ideo omne mortale peccatum (dicet aliquis) est ex sufficienti malitia, constituente scandalum, quod vocas pharisaicum, & consequenter sine obligatione illud vitandi, etiam in hac tertia sententia.

Probabiliorem ergo puto secundam; primam tamen non improbabilem; tertia denique propter authoritatem docentium, ne à probabilitatis finibus excludatur.

CAPVT SECVNDVM.

Polycrates, seu Filiorum instructor. Dialogus plura complectens de Charitate debita parentibus & filijs.

IAm propius, his præmissis de charitate in universum, ad charitatem debitam parentibus accedamus; & quidem ad meum lectorem à labore inter legendum suscepto sublevandum, multa ex his, quæ huic titulo præfixi, Dialogorum more disputare, animus est. Sic nimirum fiet, ut utile miscendo dulcibus, altius & jucundius in animos multiplicis hujus quæstionis veritas instilletur.

§. I.

Introductio Dialogi.

1. PAnormi in Vrbe felicissima, plurimus ubi honestarum numerus incolit familiarum, degabat vir omni virtute præditus, uxori pari honestate, modestia, prudentia supra mulieres claræ à juvẽtute conjunctus, Plutogenes nomine, divitijs affluens, domoq; ampla, ac villa nõ procul ab Vrbe

ab urbe sita, omnibus plena amænitatibus instructus. Is duobus gaudebat filijs, totidem filiabus, sed qui moribus quisque suis inter se mirum in modum disiderent. Primogenitus Hermagoras, patri obediens, domestici census amans, litteris vacans, genitori per omnia similem se præferebat: minimus omnium Polycrates inobediens parentibus, in eosdem injuriosus, moribus pervicax, armorum tractationi apprime deditus, rixas undique serebat, prodigaque effusione domesticum exhauriebat patrimonium; nec dissimiles fratribus erant duæ germanæ sorores. Harum enim ætate grandior nomine Aloysia, vultu quidem non indecoro, sed majori, quam species expoſceret, arrogantia, Veneris vel Iunonis pulchritudinem antcellere se posse vanè putabat: ad mulierculares pompas nimis propensa, videri sæpius, videreque cupiebat; & nihil amabat magis, quàm nuptiarum, similiumque celebritatum cœtibus interesse; contra, Metilda germana minor, pulchra facie, pulchrior moribus, id curæ & cordi habebat, adolescentes fugere, domi se continere, familiæ servire, parentibus in omnibus præsto esse, matrem subinde templa, incognito eoque vulgari vestitu, frequentantem, pari modestia comitari.

2. Et jam filiarum ætas patrem grandævum admonebat, de illis collocandis: Sed ecce difficultatum acervus. Filia minor in virginum monasterium sese abdere divinis rebus vacatura permaximè avebat; id, quod genitores jam jam ad senectutem vergentes, supra quam credi potest, acre molesteque ferebant. Aloysia anno vigesimo quinto major, adolescenti cuidam infimæ satis conditionis ex vicinia se nubere velle, claris verbis ac perfricta fronte dicebat, eique favebat miris modis Amita, quæ neptem Aloysiam sibi moribus non absimilem singulari dilectione complectebatur. Nec minor sollicitudo pro fratribus. Nam primogenitus Hermagoras apud paternam domum commorari quidem non detrectabat, verum, contra patris voluntatem, ab uxore ducenda, ut sese litteris totum, ac præsertim utriusque studio Iuris dederet, abstinere velle, palam profitebatur. Denique Polycrates ætatis annorum viginti, profectionem Hispanicam meditabatur, Avi paterni merita Regi illi propositurus, atque ab eodem stipendium in exercitu deinceps recepturus. Nam propterea à patre arma, & reliqua ad militiam necessaria, peculium nempe castrense, incredibili animi contentione, ac replicatis precibus expoſcebat. Deus immortalis! quantum homo differt ab homine, quantum est inter utriusque cogitationes moresque disidium!

3. Pater ergo, ut erat vir prudens ac summi judicij, memor, quid sibi facto opus esset, quidque amplecti, sine animæ piaculo, posset, diu noctuque mente voluebat: Aderat per ea tempora Panormi vir omni scientia præditissimus, ac præsertim casuum conscientiæ, hoc est, Theologiæ moralis peritia insignis, Hierotheus, eidem Plutogeni perfamiliaris, universæque ejus familiæ, supra quam dici potest, carus;

quo

quo cum sæpe colloqui, eundemque sæpe domi ac ruri apud se habere Plutogenes consueverat. Quare hunc semel enixe obtestatur, ut Polycratem Hispanicam profectionem urgentem, pro sua in adolescentem authoritate, compesceret, eaque occasione ejus pravos mores, quibus præsertim parentes, usque ad insaniam, lacessebat, aliqua ratione corriperet. Is mandatum non recusans, Polycratem in secreto cubiculo forte otiantem sic solus aggreditur.

§. II.

A filio quid parentibus debeatur.

1. FIli (nam te filium, quem in domino ab infantia parturiui, non gratis compellabo) ut quid tanta contra tuos amantissimos parentes pertinacia? Docebo te brevibus, quid filius debeat patri: tria nimirum, amorem, reverentiam, & obedientiam; ut, quid denique à te nunc velim exposcere, manifestè concludam. Hæsit Polycrates præ observantia, quam Hierotheo gerebat. Sed quia erat curiosus, acutoque ingenio, sic respondit. Arridebit mihi ista Theologiæ Moralis prælectio, pater: Verum oppugnabo, si per te mihi licebit, quæ contra meam hispanicam profectionem disputaveris: & expugnabo fortasis: huc enim tua oratio tendit, ut video: age, quod proposuisti, aggreditor, ego expeditis auribus, ut ex reverenti officio tibi debeo, quæcumque attuleris, excipiam. Tum Hierotheus.

Amor.

2. Amet filius parentes, primò, dilectione interna, itaut, eos nunquam odio habeat, neque illis malum aliquod notabile animæ vel corpori inferendum exoptet: Si secus in re non modica faxit, peccabit mortaliter, tenebiturque *a* hanc circumstantiam, utpote constituentem peculiarem impietatis speciem, in Confessione, ut rectè monent Doctores, patefacere.

a *l. nostrum Opusc. de Conf. l. 2. c. 5. §. 1. & in edit. Panormit. anni 1629. & benignius lib. eod. vers. dicet.*

3. Præterea amet & amore externo, hoc est, obstringitur filius signa benevolentiæ externa parentibus ostendere.

4. Quapropter qui dure, vel aspere cum ijs notabiliter ageret eosve sperneret, vel ad non vulgarem tristitiam compelleret, lethaliter peccaret, ex Silvestro, *b* & Navarro, *c*

b *Silv. v. filij q. 22.* c *Nav. c. 14. n. 11. in summa cui adde Bon. circa 4. decal. prec. d. 4. q. un. p. 3. n. 3.*

5. Tertiò, in spirituali necessitate illis opituletur. Si filius ergo negligat, ut in articulo mortis pater materve exomologesis Sacramentum suscipiant; si prohibeat, ne ij necessarium condant testamentum; si eos abducat, ne quid rationi consonum pauperibus, vel operibus pijs pro salute animæ relinquant, in mortale crimen, ex sententia ejusdem Navarri, prolabetur. Si enim pleraque ex his saluti proximi debemus, quid non debemus patri?

6. Pari modo huc reduco obligationem filiorum in adimplendis quamprimum, quæ sunt in testamentis à parentibus dispositа circa æs alienum, vel legata; imo hæc, absque causa, notabili temporis intervallo differre, piaculum esse mortale, merito docet idem Navarrus. *e*

e *Nav. ib. nu. 15. cit. Antonin.*

7. In eo est difficultas, an, si pater nulla bona relinquat filio, teneatur filius, ex suis proprijs bonis solvere debita: mutuam v. g. pecuniam acceptam à patre, & eam quidem potissimum, quæ expensa fuit pro alimentis ejusdem filij? lis hæc vertitur inter Iurisperitos: & tamen nequaquam obligari, quia mutui repetendi obligatio est personalis, constanter affirmo. *f* Cum enim filius nomine suo pecuniam illam nequaquam susceperit, nihil omnino debebit. & ratio ulterior, quoad pecuniam susceptam pro filij alimentis, in quo major urget difficultas, est, quia pater tenetur alere filios, atque hi jus habent adversus patrem, exposcendi alimenta: nam propterea mutuum illud à genitore acceptum semper cadet contra genitorem, adversus filios nunquam.

f *Dec. in l. cum servum n. 1. ff. si certum petatur & ibi Ale. n. 27. alia jura citans.*

Quemadmodum enim deficientibus viri bonis, uxor regulariter non tenetur, *g* ex suis detalibus debita viri solvere; debita, inquam, etiam ad ipsammet uxorem, & ad familiam alendam contracta; quia utramque alere marito incumbit, non uxori; ita profecto in casu proposito, si pari ratione bona paterna non supersint.

g *Sanc. li. 9. de Matr. d. 4. à n. 29. ubi nu. 30. affertur quidam casus, in quo tenetur uxor.*

8. Neque opponas, cum nonnullis, *h* legem, in qua sancitur, si quis rem alienam acceperit, & res illa in utilitatem alterius fuerit conversa, teneri hunc tertium ad solutionem, si is, qui accepit, solvendo non fuerit: Ne opponas, inquam; id enim, esto, veritatem habeat, si quando hic tertius accepit ex caussa lucrativa, non vero, si onerosa: at filius alimenta ex caussa onerosa conquisivit, quia ipsi omnino à parente debebantur.

h *Jason, l. his solis ff. de cond. indebit. n. 2. Rom. in singul. 220.*

9. Sed quid, si pater alia bona reliquit filio vinculata (v. g. majoratum) quæ jam apud filium extent, debebitne filius ex his, vel horum fructibus solvere patris debita? Respondeo, si debita sint contracta ab eo, qui instituit vinculum, & quidem antequam vinculum instituerit, certum est, filium debere, non autem, si post vinculum jam factum irrevocabile: nec item, si debita sint contracta ab majoratus possessore, qui institutor nō fuit. Horum rationes leges apud Sanc. *i* ac juris consultos ab eodem citatos; nam Bon. *l* afferentem Azor & Filiucium, in aliquo ex dictis discrepantes nequaquam sequor.

i *Sanc. in cons. tom. 2. l. 4. c. 1. dub. 31.* l *Bon. t. 2. circa 4. dec. præc. d. 6. qu. un. p. 4. n. 10.*

10. Quartò denique subveniant in necessitate corporali, quantum vires sufficiunt, parentibus filij. Quare, si

pater

pater infirmus est, si in carcerem detrusus, si mente captus, si extrema, vel gravi necessitate pressus, debet filius, quæ opus erunt, porrigere, curare, ut liberetur, eidemque etiam ex proprio *m* peculio providere.

m *Nav. in sum. c. 14. n. 12. & 13.*

11. Illud fateor, ex Navarro, *n* non obligari filium alijs carentem bonis, artem suo statui indecentem exercere, qua patrem alat, quia ejusmodi incommodum merito filium excusabit; ut item asserо, *o* teneri filium, parentis necessitati subvenire, tametsi parens esse sibi subsidio posset exercitatione alicujus artis minus suo statui condecentis: ad id enim esset nimis durum, obligare Patrem, dum filio gaudet, qui alia via sublevare cadentem possit.

n *Nav. ib.* o *colligitur ex S. Tho. 2. 2. q. 101. ar. 2. Ang. cons. 85. nu. 3. & colligitur ex l. sicut. ff. de oper. libert.*

Reverentia.

12. Verum revertamur ad id, quod secundo loco proposuimus, a filio deberi parentibus, nempe reverentiam. Primo enim si filius parentem percutiat, etiamsi percussio sit levis, *a* imo, secundum aliquos, *b* etiamsi solum attollat manus ad verberandum, piaculum mortale committit.

a *Navarr. in summa c. 14. n. 12.* b *Bona. to. 2. cir. 4. dec. præc. d. 6. q. un. p. 2. n. 4.*

13. Secundò, si deliberatè maledicat parentibus, sive superstitibus, sive jam fato sublatis, vel eos contumelijs afficiat.

14. Tertiò, si eosdem parentes alicujus criminis, quamvis crimen verum sit, accusare non dubitet, mortaliter item delinquit: qua ratione tamen, in hoc postremo capite, excipiantur casus læsæ Majestatis divinæ per hæresim, vel humanæ per conspirationem adversus Principem, cum sint delicta minus frequentia, supersedeamus nunc dicere, & scribentibus *c* de hoc argumento libentes relinquamus.

c *Az. p. 2. li. 2. c. 2. qu. 13. & de inceps. Nava. l. c. nu. 12. alijq.*

15. Quid si princeps det liberam facultatem occidendi proscriptos à patria, licitene filius patrem occidere poterit?

Respondeo, nonnulli Iurisconsulti *d* posse contendunt, tum quia filius debet alimenta negare patri proscripto, ergo & poterit occidere; tum quia alicubi adsunt leges, ut qui proscriptos occiderit, certam mercedem consequatur, a cujus consecutione non excluduntur filij.

d *Bartol. in l. si adult. §. liberto ff. de adulter. Gom. in instit. de actionib. §. Rursus num. 22. apud Dicastill. mox citandum. 1.*

16. Sed profecto pro hac sententia nec ego, nec Covarruvias, *e* alijque suffragium dabimus, quia id graviter, atque adeo mortaliter, repugnat cum charitate & pietate, qua filius debet patrem amplecti: leges vero illæ, quæ filium non excipiebant, merito jam desivere, quia impiæ sunt, ut & impium esset, denegare alimenta patri proscripto. lege Layman, *f* qui hanc nostram sententiam extendit etiam ad parentes, respectu filij, & ad uxorē, respectu mariti &c. Quod si pater sumeret arma cōtra Patriā vel Principē, vel

sit, ut loquimur, captivans viatores, quem alicubi numerari audio inter rebelles primi capitis, utpote admodum Reip. ac Principi nocentem, prohibebo quidem filium, ne patri alimenta ministret. id. n. quid negativum est; at positivè interficere, præcipere non audeo; quæratur alia via, qua illud communitatis publicum malum averti possit. Quid, si pater nulla via possit ab armis contra patriam averti? occidatur, inquit, Dicastillus *g* propter bonum universale Reipub.

n *Covar. de Mat. c. 7. §. 7. n. 5. dec. in cap. quæ Eccl. n. 4. de const. lege Dianam p. 8. tr. 7. res. 42. & Iulium Clar. apud Dicastillum mox citandum.* f *Layman l. 5. sec. 5. tr. 3. p. 3. c. 2. n. 2. & lege item, quem mox dicemus §. 6.* g *Dicastill. l. 2. de just. tra. 1. d. 10. du. 1. num. 13.*

17. Quarto denique contra reverentiam filialem peccaret filius, si recognoscere, ut notat Azor, *h* ex contemptu nollet patrem, ob ejus paupertatem: at si non ex contemptu, sed ad vitandum aliquod incommodum, aut erubescentiam, certe, quia non esset injuria directa in patrem, à mortali culpa, (sic puto) esset excusandus.

h *Azor. p. 2. l. 2. c. 2. q. 10.*

Obedientia.

18. Supereſt obedientia, quæ parentibus debetur, primò in ijs, quæ spectant ad bonos mores. Quare præcipienti patri, ne filius scortetur, ne ludis prohibitis vacet, ne noxias familiaritates foveat, si is minus obediat, mortale peccatum committet, ex sancto Thoma, *i* speciatim in confessione declarandum: Præcipienti, inquam; nam si solum interposita fuerit, quamvis replicata admonitio, ipsa inobedientia mortalis non erit. Secundò, in ijs parere parentibus obstringitur filius, quæ ad domus gubernationem pertinent; sub culpa gravi in rebus gravibus, præsertim si accedat contemptus, vel pertinax obstinatio; sub veniali, in levibus.

i *S. Th. 2. 2. q. 104. artc 5. Arag. 2. 2. q. 62. ar. 3. d. 1. ad 2. Angelus v. Filius nu. 29.*

19. Ex quo complexionem contra te sic instituam, Polycrates. Si in ijs, quæ ad familiæ gubernationem graviter pertinent, obligatur filius parentibus morem gerere, qua fronte tu patrem, ac genitricem jam senio collabentes deserere, atque in exteras nationes, contra eorumdem replicata imperia, te conferre, ingratus audebis?

20. Ad hæc Polycrates, qui erat, ut modo innui, ingenio ac varietate loquendi promptus, præmissa non vulgari officiosorum verborum insinuatione, sic interrogat. Inquiro, pater sapientissime, an peccet filius ætate jam grandior, causis instructus vehementibus, præsertim ad solidam animæ suæ salutem pertinentibus, parentibus vero ac familiæ nullum inferens detrimentum, si à domestica consuetudine, postulata, ut fas est, à patre venia, quamvis minus impetrata, an, inquam, peccet, si modo discedat? Non peccaturum, respondit Hiero-

theus;

theus; tunc enim filius, cum tam multa adjuncta congeras, quæ certa supponis, suum majus bonum (multoque magis, si de æterna agatur salute) exiguo patris sensui præponere legitime valet. Teneo igitur te (subsumit adolescens) teque pronuntio meis consilijs assentientem. Tu non ignoras, ego invitus (altum hic suspirium traxit Polycrates) experior mores pervicaces meos: non certè erga alios, in quorum gratiam liberalem me atque urbanum ingenium habere animadverto, sed, nescio, qua sanguinis disjunctione insolenti, adversus parentem meum Plutogenem. Sæpissimè enim, data vel leviss ima occasione, in illum vehementer indignor, imo per meum gravissimum scelus (erubesco, sed ingenue fateor) injurijs illum aggredi, atque obstinatè lacessere non dubito; qua turbatione familiæ, etiam inter domesticos consanguineorũ familiariumq; convictus, quove malo exemplo, pater, imo universi ex vicinia norunt. Remedium tantis meis malis cum naviter exquirerem, dum cum ipso in eadem domo versamur, invenire datum non est. Oppugnanti naturæ semel vel bis, te cum victoria opponis; sæpe, vel semper si id moliaris, occumbes. Quid ergo? heu fuge, non jam crudeles, sed natales terras, fuge littus amatum; an mihi etiam littus amarum? domo exire juvat; reverentiam, quam patri debeo, sic melius præ me feram, nihil convitiando absens, quàm coram semper in contumelias incidendo. Deinde familia nostra (quod Deo optimo acceptum referre grati debemus) ita patre, matre, germanoque fratre solertissimo ornata constat, ut nihil prorsus detrimenti ex mea absentia passura sit: quamobrem ergo me crimine condemnas? præsertim cum ex hac profectione, quamplura sperem exorare à Rege ad splendoremi familiæ nostræ, ad ampliandas fortunas, ad sororum mearum nobiliora matrimonia conquirenda. hæc & alia similia, ita diserte & cordate congessit adolescens, ut Hierotheus non modo illum ab omni prorsus peccato vindicaverit, sed se futurum intercessorem apud Plutogenem, pro ejusmodi discessu, receperit. Tum consueta verborum urbanitate ultro, citroque habita, è cubiculo discessit ad patrem; qui exoratus tandem per Hierotheum, sub eumdem fere mensem, & quidem optimo eventu, ut deinde rescivimus, Polycratem libens, volensque dimisit.

§. III.

An invitis parentibus Matrimonium ire filijs liceat?

1. ET jam instabant Paschales feriæ, atque ad aperienda peccata, sacramque synaxim suscipiendam confluebant in templa frequentes de more fideles; cum Plutogenes Hierotheum convenit, precaturque, ut sacro illorum dierum tempore Aloysiam filiam à proposito nuptiarum illarum deterreret: Spopondit is operam suam, nec multo post

puella, amita, & consuetis pedissequis associata, animæ labes depositura, ad Hierotheum, suum familiæque à confessionibus accessit; qui illam prævenies: tecum, inquit, ante breviter agam, quam peccata patefacere aggrediaris, quid scilicet in assumendo statu tibi liceat, vel congruat, expositurus: vix his auditis, præsensit Aloysia, quo tenderent ejusmodi verba. Et, o pater, respondit, quam grate antevertis desiderium meum, quo jam idem à te scitari non multo antea propositeram: neque enim apud parentes meos ex firmo animo dixi, quæ de illo juvene ad tuas aures forte pervenerunt, sed potius, ut eos oscitantes, ad me digno ac justo matrimonio collocandam, excitarem: me, inquam, annum jam vigesimum sextum agentem, nec à Deo impulsam (sic ipsi placet) ad cælibem vitam conservandam. Cæterum in posterum, ni ipsi mihi consulant, consulet amita mea, nec ego amitæ dissentiam, modo mortalis peccati rea, à quo, tanquam à facie colubri, semper exhorrui ego, & illa, ob hanc causam; nequaquam simus. Aures admove, respondit Hierotheus, ut sapientium dogmata excipias, filia; excipiat, quandoquidem hic adest, & amita.

2. Certum exploratumque est, si filij invitis parentibus ineant matrimonium cum dignis, & alioqui nullum sequatur incommodum, non peccare lethaliter, imo ne venialiter quidem, si prius modeste à parentibus facultatem petierint, tametsi nequaquam exoraverint. Ratio potissima est, quia in electione status, & maximè matrimonij, filij nemini subduntur; ita S. Thomas, *a* ita Sanchez, *b* ita cæteri.

a S. Th. in 4. d. 29. q. unica art. 4.
b Sanc. l. 4. mat. d. 22. n. 4.

3. Hinc regulariter non tenetur filius implere sponsalia, quæ absque ejus consensu pater promisit; sic enim teneretur ad matrimonium. Agit de hac re dilucidè Sanc. *c*

c Sanc. ib. d. 23. n. 3.

4. Hinc etiam merito Tridentinum *d* ipso facto excommunicat impedientes matrimonia; quæ excommunicatio licet solum sit contra eos, qui, cum habeant jurisdictionem fori externi in subditos, eos à matrimonijs injustè impediunt, ut clare colligitur ex contextu Tridentini, quales sunt Episcopus, & Princeps secularis (excipitur Rex, & Imperator, quia hos oporteret exprimi; excipitur & Parochus, quia fori externi jurisdictionem is non habet in suos) tamen tam rigida prohibitio ostendit sensum Ecclesiæ, nolentis, ut matrimonia impediantur. Et merito: nam independenter à lege positiva, ex se culpa mortalis est, impedire in re gravi jus alterius: at vero, ut diximus, in status electione quilibet suis juris est, atque adeo, nec à suis, nec ab alijs, si peccatum mortale ij vitare velint, impediendus.

d Trid. sess. 24. c. 9. de refor. matr.

Dixi (injustè) nam quando adest justa causa, ut quia matrimonium est indignum, vel quid simile, non peccat Princeps, vel amicus, medijs suavibus, absq; vi vel metu, impediens, ut est concors Doctorum *e* sententia, ipso lumine rationis comprobata.

e leg.

e leg. Sanc. ibid. d. 22. n. 7.

5. Difficultas igitur sola supereſt, an cum indignis poſsint filij licitè contrahere, patre vel genitrice diſſentientibus? & quidem licet aliquibus *f* videatur, non poſſe, idque ſub mortali, quod certe valde probabile eſt; fateor tamen, probabile item eſſe, ac tutum, quod poſsint. Ratio præcipua eſt modo dicta, filium ſcilicet omnino liberum eſſe, nec alicui ſubijci hac in re: addit S. Thomas, *g* in ijs, quæ ad proprij corporis ſuſtentationem proliſque generationem attinent, omnes homines eſſe pares, atque adeo ne filios quidem in his duobus ſubjacere parentibus. Et rectè docet Sanchez, adeo filiam liberam eſſe, ut, etiam ante vigeſimum quintum annum, nubere valeat, etiam indigno, & ſine patris conſenſu, ne alias matrimonij libertas impediatur, deturque puellis anſa occultè delinquendi.

f Sotus, Corduba, Navar. aliíq. Sanc. l. 4. de matr. d. 23. num. 9. quibus adde Bellar. l. 1. matr. c. 19. prop. 3. & in fine. g S. Th. 2. 2. q. 104. ar. 3. in corp.

6. Illud adverto, eſſe conveniens, ut ſaltem à patre conſilium petatur; ſiquidem in re tanti momenti congruit, patris conſilium explorare, licet ſine obligatione ſequendi. Et quamvis Sanc. *b* arbitretur, peccare mortaliter filios, ſi in matrimonijs eligendis à parentibus ejuſmodi conſilium non expoſcant, ego tamen, pace tanti viri, huic ſententiæ non aſſentior. Vt quid enim tantum peccati mortalis onus, ſi eis tandem conſilium patris reſpuere concedatur? Adde primò, ſi non niſi cauſſa conſilij patrem docere de meo matrimonio debeo, poſſe fortaſſe me à prudentiore viro illud petere, & ſic non indigere paterno. Adde ſecundò, cum nos, & ipſemet Sanc. agamus in præſentia de filijs volentibus contrahere cum indignis, ſi ſub mortali obligaremus filios, ad patris conſilium expoſcendum, illos regulariter conijceremus in pericula rixarum; certum enim erit, patrem contradicturum, cum agatur de ſuæ familiæ dedecore: multo magis, ſi conſtans ſupponatur filius in arrepto propoſito contra patris apertum conſilium; quam conſtantiam licitè ſartamtectam ſervare poſſe, merito fatetur idem Sanc.

h Sanc. l. c.

Satius ergo fore videtur, curare, ut ignoret pater, quàm ut noſcat, & coram ejus authoritas deſpiciatur. Quare ſi ſtatuit Euariſtus *i* Papa, ut pro nupta nequaquam habeatur puella, quam pater ipſe non deſponſat: ſi Leo Pontifex, *l* & ſanctus Ambroſius *m* ajunt, non eſſe virginalis pudoris, maritum eligere, ſed judicium parentum eſſe expectandum; ſi in ſacris litteris parentibus tribuitur hoc munus, *Sap. 7.* Da filiam tuam viro prudenti; ſi S. Paulus *1. Cor. 7.* expreſsè docet, à parentibus tradendas eſſe filias nuptijs: Si multa ſacrarum literarum exempla, quæ affert Bellarminus, *n* id manifeſtè demonſtrant, reſponde cum eodem Sanc. in ſimili, hæc & ſimilia probare quidem, eſſe valde honeſtum ejuſmodi conſilium à patre conquirere, diram peccati mortalis neceſsitatem non probare.

i c. Ali-

i *c. aliter. 30. q. 5.* l *c. qualis. 30. q. 5.* m *c. honorantur. 32. qu. 1.* n *Bellarm. l. c. prop. 3. & in fi.*

Hæc dicta sunt, quando ex ejusmodi matrimonio non timetur, fore, ut sequantur gravia mala, sive scandala, sive alia incommoda: tunc enim, ut notat Sanc. l. c. n. 11. contra charitatem ex alio capite, quàm ex solo parentum involuntario, peccati labes posset emergere.

7. Filios ergo, sive hi excedant, sive non attingant vigesimum quintum ætatis annum, nuptias ineuntes, invito genitore, ab hæreditate expellere non potest pater; ijsdemque debet (ex Sanchez citato, alijsque passim) genitor dotem competentem, vel saltem alimenta, juxta sui status conditionem constituere, si bona, unde vivant, hi filij non habent: at si habent, licet probabile sit, justam adhuc dotem debere patrem conferre, si digne contraxerunt; quia nihil peccarunt in libero matrimonio deligendo: tamen certum est, & jure statutum, nec dotem, nec alimenta ijsdem debere, si contraxerunt indigne. Quorum ratio brevis ea est, quia, si digne sese gesserunt, non sunt fraudandi sua dote: si vero indigne, sed nihilominus sunt pauperes, æquitati ac paternæ pietati consonum est, ut pater alimenta saltem necessaria, ne fame pereant, filijs indigentibus, nec contra jus patrium peccantibus, præbeat. At si, qui indignas conceperunt nuptias, divites sint, cum negari non possit, indigna ea electione familiæ decus ab ipsis fuisse commaculatum, quando quidem victu necessario non carent, merito à parentibus sunt destituendi.

8. Ex quo postremo dicto clare consequitur tibi, Aloysia, si forte hujus adolescentis indignas nuptias appetas, posse Plutogenem negare dotem; & negabit quidem, ut millies palam professus est: siquidem habes, unde vivas ex hæreditate, quam nuper amita tibi irrevocabili donatione concessit. Vnde perpende, filia, an velis quinquaginta aureorum millia contemptui habere: ad hanc enim summam pertingere dotem paternam tuam, & amplius multo, si soror Metilde, quod constanter molitur, in monialium claustra sese recipiet, probe nosti.

9. Quod vero is adolescens, quo de fama percrebuit, indignus tuis nuptijs censeatur, luce clarius est meridiana, si ea, quæ afferunt Doctores ad hanc indignitatem metiendam, breviter cognoscas. Is conjux (ait Tho. Sanchez o) dicitur indignus, cui alter matrimonio copulari, absque dedecore, juxta civitatis mores, nequit. Is dicitur indignus (ait Baldus p) qui malis moribus imbutus sit; is dicitur indignus (ait Menochius q) qui altero conjuge multo est pauperior: Quod dictum recte intelligimus, nisi aliunde, nobilitate v. g. litteris, militiæ meritis, vel simili, non vulgari prærogativa, excessus in divitijs compensetur. Is in summa dicitur indignus (ait Bartolus r) alijque, qui imparis est conditionis cum altero conjuge: qualis certe est ille (inquiunt) qui ignobilibus ortus parentibus, nec alijs ornamentis

mentis vitæ suffultus nobilissimam puellam, eamque ditissimam sibi connubio sociari contendit. At enimvero, juvenem illum tuum magna ex parte esse ejusmodi notis affectum, non ego solum, non sola vicinia, sed universa Civitas nimis palam docet, & tinctam absque tuæ familiæ dedecore, nimis passim, obloquitur.

o *Sanch. de matr. l. 4. d. 26. n. 23.* p *Baldus l. nec filium. C. de nupt.* q *Menoch. de præsumpt. l. 4. præsumpt. 189. num. 85.* r *Bartolus l. cum ita l. 1. ff. de condit. & demonstrat.*

10. Erubuit hic, præsertim cum audijt illud (juvenem tuum) virginali pudore Aloysia, & ut Anacreontis utat lepore, apparuerunt puellares genæ, perinde, ac si in lactis candorem rosarum purpura fuerit immissa. Nec tamen sibi defuit; eandem enim excusationem, nempe se ex vero animo juvenem illum nunquam dilexisse, justis Hierothei & parentum expostulationibus cum jurejurando rursus opposuit. Mox culpas suas ritè confessa, obedientior parentibus, imo & in fastu remissior facta est: nec multo post ab Hierotheo, alijsque perfamiliaribus excitus pater filiam viro nobili, ac supra quam credibile est, prudenti nuptui dedit, collætante familia.

§. IV.

Pater non potest filium compellere, nec ad Matrimonium nec ad Religionem.

1. ABsolutis ergo Aloysiæ nuptijs, per totam æstatem intra civitatis mœnia se continuit Plutogenes, solitus cæterum rusticari non semel cum universa familia. Appetente tamen Autumno, ipse cum filijs, conjuge ac genero, invitato præterea Hierotheo, ab urbana domo sese subduxit: in amœnissimis hortis, ubi fontium scaturigines, arborumque opacarum condensa nemora, fructuum copia, atque in primis commodissima domus aderat, vindemiarum tempore commoraturus. Et ibi quidem, semel, dum à meridie omnes fere è familia ad auras flantes captandas, æstumque illius diei temperandum, in porticu considerent: Edisseré, amabo te (Hierotheo dixit Plutogenes) an ego Hermagoram filium hunc meum à nuptijs adeo alienum, licitè valeam ad matrimonium contrahendum compellere? Tum Hierotheus conversus ad adolescentem: Hermagora (inquit) qui tam diligenter, me præceptore, litteris non minus prophanis, quam sacris hactenus vacasti, & toto animo vacas, id à te prius audiat Pater: mox, si quid tuæ defensioni addendum, vel demendum erit, ego subijciam.

2. Ad hoc Hermagoras; parebo libens, sive ut tibi morem geram, sive ut à me invidiam cælibatus avertam, sive ut observantiam, quam parentibus amantissimis meis debeo, in hoc meo proposito numquam obscurasse, ipsis in primis persuadeam. Nec aliud præter ipsa Thomæ Sanchez, a Theologiæ moralis fulgentissimi luminis verba, quæ consulto nudiustertius in hunc usum notavi, hic in medium coram ipsis parentibus afferam: non possunt (inquit) parentes cogere filios

ad matrimonium, vel ad tales nuptias, sed libere contrahere filij debent, vel alium statum eligere; sic fatentur omnes, cum D. Thoma, *b* qui rationem hanc insuper reddit, quia in matrimonio est servitus quædam perpetua; & ideo, cum homo liberæ conditionis sit, nequit à patre ad servitutem hanc compelli. Quod si arguas, posse *c* filium à parente in necessitate constituto vendi, & ita sua libertate privari, dic, disparem esse rationem, quia hæc servitus non exigit mutuum amorem, nec est perpetua, potest enim redimi; quæ secus se habent in matrimonio. Hæc Sanchez.

a *Sanc. l. 4. de matr. d. 22. nu. 4.* b *S. Th. in 4. d. 29. q. unica.* c *l. 2. C. de patribus, qui filios suos.*

3. Quæ eo confirmari possunt argumento: nam est certa omnium exploratáque sententia, neminî, atque adeo nec patri licere, filios cogere ad Religionem capessendam, neque directè, neque indirectè, ut si pater male agat cum filijs in victu, vestitu, verbis, hoc animo, ut tædio affecti ad religionem confugiant, quia gravis, & contra justitiam ex suo genere, injuria est, aliquem ad id cogere, ad quod non tenetur, quodque Deus liberum cuique esse voluit. Imo contra eos, qui fœminas ad religionem cogunt (etiam metu reverentiali, ex mea sententia, quidquid dicat Portella, *d* quia æque per metum illum vere cogitur filius) rigidissima prohibitione lata est *e* à Tridentino excommunicatio, ut nimirum Religionis ingressus liber omnino sit, & voluntarius; quanto ergo magis liberum voluisse matrimonium, quod periculosiorem vitæ statum affert, quàm religio, eos Tridentini prudentissimos patres credendum est? sanè ad vitam religiosam, quæ valde animæ favet, quamvis allicere aliquem munusculis possis, cogere tamen non potes; cur igitur ad statum cogere matrimonij aliquem licitè possis, qui status permaximè est sexcentis sæculi perturbationibus atque periculis obnoxius?

d *Portella in addit. v. moniales num. 11. & Riccius, quem sequitur Diana, loco mox citando.* e *Trid. sess. 25. c. 18. de regul. de qua fusè Suar. de Relig. t. 3. lib. 5. c. 9. vide etiam Dian. p. 2. tr. 15. res. 56. ubi multa ad praxim pro hac re.*

4. Nolo tamen ita rigidus audire, ut aliquid parentibus non indulgeam: cum Goffrido enim, Soto, & Bellarmino *f* fateor, licitè posse patrem, non quidem adigere absolutè, sed paternè filium ad nuptias invitare. Iusta siquidem causa familiam propagandi, nepotes progignendi, paupertatem, accepta dote, sublevandi, vel quid simile, parentem excusare à peccato, non est improbabile. Sed inde pro meo instituto sic breviter concio. Tu, amantissime genitor, longa progenie ex genero filiaque, spero, gaudebis; idemque ex Polycrate fratre meo itidè spero. familiam vero nostram, quam divitijs affluentem (Deo immortales sint gratiæ) alienis bonis non indigere, norunt omnes; ego expeditius fovebo, sine propriæ uxoris prognatorumque cura, & munia insuper præ-

cla-

clariora, nobiliorefque præfecturas, ob diligentiorem operam, quam navabo litteris, faciliore negotio, divis aspirantibus, assequar. Vt quid ergo me ad matrimonium vel compellere potes, vel velis allicere? Verum hæc pro mea defensione hactenus satis; orationem enim meam libenter supprimo, quamvis restent plura dicenda; quia (ut verbis utar S. Ioannis Chrysostomi, *g* concionem Flaviani Episcopi lepidissimi oratoris audire exoptantis) cupio tuam, Hierothee sapientissime, audire vocem personantem, measque partes confirmantem; siquidem nos pastorales pueri subtili calamo sibilamus, veluti sub quercu quadam, aut fago ad umbram viridantium pratorum considentes: tu vero, optimi instar, atque artificiosi Musici, auream citharam modulatus, dulcissimi sonitus consonantia, universum excitas cum admiratione theatrum: hæc Chrysostomus, hæc ego. His postremis verbis, pro modestia, rubore suffusus est Hierotheus; at subinde plera que in rem ex sanctis Patribus admirando eloquentiæ pondere cum adiidisset, reprobare ea, convictus pater, latum unguem non potuit; unde factum est, ut in posterum molestiam filio nequaquam attulerit: remque felici successu Deus O. promovit; nam aliquibus post annis, sacerdotio initiatus Hermagoras, promovente apud Hispaniæ Regem fratre Polycrate, Archiepiscopus Panormitanus incredibili parentum adhuc viventium, usque ad lachrymas, lætitia, totiusque civitatis gratulatione, creatus est.

g S. Chrisost. hom. 1. de pœnit. fi.

§. V.

An pater possit retrahere filium à Religione.

1. REdeo unde discesseram. Aderat huic disputationi Metilda cum reliquis, ut dictum est, de familia. Et, ô discretissime pater, subjunxit, quandoquidem mei germani fratris hactenus confirmasti partes, quæso te, ut partes etiam meas hic suscipias, atque exponas, an me à Religione (quam tam studiosè appeto) licitè retrahere possit pater?

Hæc disputatio (respondit Hierotheus) universaliore methodo digerenda est: vel enim sermo instituitur de impediente ingressum in religionem, vel de consulente egressum ab illa: rursus, vel de impediente & consulente, vi, fraude, injuria, vel sine his, puta, precibus dumtaxat, vel mero consilio. Denique potest esse locutio, vel de peccato, vel de obligatione restitutionis.

Impediens vi, fraude, injuria &c.

Porro *a* certum sit, impedientem ingressum, vel consulentem egressum Religioso, imo & novitio, *b* fraude, injuria, peccare mortaliter, & ad restitutionem teneri, si quod homini, vel religioni damnum emergat. Ratio est manifesta, quia omnis vis, & fraus contra justitiam est, ergo in re

gravi, qualis est hæc, sine dubio parit obligationem restitutionis inferenti. Certè tum homo, tum religio habent jus, ne alius per vim & fraudem impediat emolumenta, quæ ipsis ex talis habitus assumptione vel conservatione obvenire possunt, ergo qui contra hoc jus operatur, contra justitiam agit.

a *Dicastill. lib. 2. de just. tr. 2. d. 7. dub. 2. à nu. 16. Ioannes de Lugo t. 1. de just. disp. 9. sec. 3. à nu. 28. authoresque ab eod. citati.* b *Dicastill. l. c. num. 26. sequens Rebellium, aliosque.*

3. Dixi (si damnum emergat) nam evenire potest, ut ille homo infructuosus fuerit, vel futurus esset Religioni, vel alius loco illius fuerit admissus, vel ut compensentur emolumenta, quæ is per se afferebat, vel allaturus erat, cum expensis sui victus & vestitus; tunc ergo cum nullum damnum factum fuerit, nullum est restituendi natum onus. Notanter dictum est (per se) nam quædam per accidens forte eventura, an hic consideranda sint, fusè habes apud Doctores. c Pari modo, si ingrediendo in religionem, nihil amplius homo ibi habuisset, quàm si remansisset in sæculo, nihil ei restituendum est, cum nihil ex illa vi doloque deperdiderit. Imo quando sive Religioni, sive homini damnum est restituendum, semper aliquid judicio prudentis viri diminuendum est, ex illo capite, quod non omnino certum est damnum à vim inferente illatum, cum potuerint esse aliæ causæ, cur homo ille, vel non ingrederetur in religionem, vel egrederetur ab illa.

c *Io. de Lugo l. c. n. 34.*

4. Damnum autem hoc, vel est spirituale, qualis est ipse non ingressus, & egressus, vel temporale. De hoc posteriore loquuti sumus; nam cum prius sit malum irreparabile, ratione illius, tu, qui vim dolumve intulisti, vel pravum consilium dedisti, solum obligaberis ad vim dolumque auferendum, consiliumque malum retractandum: (si hæc adhuc persistant) nam cæterum si postea homo ille perseveraret in abjcienda Religione, ipsi suæque voluntati imputaretnr, non tibi, qui vim deceptionemque jam pro virili removisti.

Scio, aliquos d te pro damno temporali religioni illato obligare, ut vel alium ad religionem adducas, vel te illi mancipes: sed certè non assentior, e quia nemo obligatur libertatem dare, quæ est ordinis superioris, pro damno temporali, quod est ordinis inferioris.

d *Gabr. Scotus, alijq; apud Dicastillum l. c. num. 34.* e *Sotus Rebell. Less. Vasq. alijq; quos ib. cit. sequiturque Dicastillus.*

Impediens sine vi, fraude, injuria.

5. Iam vero difficultas major est de impediente, vel consulente, sed sine injuria, an peccet, restitutionique sit obnoxius?

Quoad peccatum.

Quoad peccatum, sic habet Molina. Qui absque rationabili, vel justa causa

causſa diſſuadet alicui Religionis ingreſſum, aut ei ſuadet egreſſum, graviter peccat, quoniam retrahere à tanto bono, grave eſt; tenebiturque, qui ita retraxit, charitatis lege, ſuadere contrarium, ſi ſpes ſit, iri reſarcitum, quod ita impedivit; unde graviter peccant parentes, qui ſolo carnali affectu permoti, abſque rationabili cauſſa, nullum non movent lapidem, ut filios à religione, quam ingreſſi ſunt, extrahant, lacrimis & alijs vijs conando, à tam ſancto propoſito illos avertere: ſoletque Deus illos, ac filios ita extractos graviter, etiam in hoc ſæculo, punire. Videant etiam Senatores Regij, ſe graviter peccare, concedendo mandata, ut abſque rationabili cauſſa prius ſufficienter cognita & examinata, extrahantur, & collocentur in domo aliqua, ubi acriter eorum conſtantia tentetur. Hæc Molina, qui videtur ſupponere, hanc cauſſam examinari à Senatoribus Regijs poſſe; in quo tanto Doctori nulla ratione conſenſum præbeo: cum enim hæc cauſſa ſit ſpiritualis, ad Eccleſiaſticum Iudicem pertinet, non ad ſæcularem.

f *Molina t. 5. de juſt. tr. 4. d. 51. §. ſecunda vero pars.*

6. Dictum autem merito eſt (ſine rationabili cauſſa) hac enim exiſtente, cum prudenter agatur ab eo, qui hac motus ingreſſum diſſuadet, non eſt timenda culpa. Rationabilem cauſſam putat ibidem Molina, primò, ſi ingreſſus eſt futurus nocumento ingredi volenti. Secundò, ſi in ea religione diſſolutè vivatur. Tertiò, ſi candidati complexio ſit jugo religionis inepta. Quartò, ſi ejuſdem mores ſint adeo pervicaces, ut majora mala religioni, vel etiam ipſi merito timeantur. Quintò, ſi aliquo impedimento, quod religioſam profeſsionem impediat, v. g. ære alieno, matrimonij promiſsione, infirmitate corporis, vel ſimili, laboret. Sextò, ſi parentes, ſororeſve graviter ejus auxilio indigeant. Hæc ex illo. Quanta autem debeat eſſe ejuſmodi neceſsitas, & qua ratione neceſsitas extrema parentum impediat ingreſſum, imo & licitè extorqueat filium, & quoſcumque alios profeſſos à religione, non vero neceſsitas gravis, quæ ſolum, per aliquos, impedit quidem ingreſſum filij, & aliquando fratris, ſorore periclitante, non vero juſtificat egreſſum, quia obligatio tunc non eſt tanta, ut vincere poſsit poſſeſſionem, quam habet religio in perſonam Religioſi jam profeſsi: hæc, inquam, fuſè docent Sanchez, g Suarez, h Caſtrop. i Valentia, l Bonacina, m Azor, n Trullench, o & omnium horum primus S. Thomas. p

g *Sanc. l. 4. in decal. c. 20. à n. 14.* h *Suar. t. 3. de Rel. l. 5. c. 6. nu. 5.* i *Caſtr. t. 3. tr. 16. d. 1. p. 7. §. 5. num. præſertim 13.* l *Val. t. 3. d. 5. qu. 1. p.* . m *Bonac. t. 2. in 4. Dec. præc. d. 6. §. unica p. 4. nu. 7. ubi addit, quamvis non deſint, qui contrarium ſentiant.* n *Azor. p. 2. l. 3. c. 3. qu. 5.* o *Trull nc. 1. in decal. l. 2. c. 23. & 24. & l. 4. 1. d. 9.* p *S. Th. 2. 2. qu. 101. ar. 4. d 4. & quod lib. 2. qu. 2. art. 16. & uod li. 20. qu. 5. art. 9.*

7. Quoad peccatum, de quo agimus, video Suarium q aliquid benignius

nignius indulgere parentibus, atque adeo alijs, filios aliosque à Religionis ingressu, modestè ac temperatè retrahentibus: sic enim habet: Si quis absque injuria violentiæ aut deceptionis, alium avertat ab ingressu religionis, precibus vel promissionibus, illud non esset ex genere suo peccatum mortale, quia ibi non intervenit injuria, neque inductio ad malum, neque aversio, sed abstractio à bono ad salutem non necessario. Cur ergo ibi erit gravis malitia? nam licet alter grave detrimentum patiatur, non tamen involuntariè, sicuti per vim aut deceptionem; sed quia libere consentit: ergo inde non redundat in alium malitia, saltem gravis. Sed licet verum sit, tunc non esse tam grave peccatum, est tamen sine dubio peccatum multum repugnans ordini charitatis, & respectui Dei, à cujus majori obsequio homo separatur.

q *Suar. l. c. 3. de re. l. 5. r. 9. n. 9.*

Et paulo post: si quis intendat, ut solum ingressus differatur, minor erit culpa, & talis posset esse causa, ut esset nulla; sic enim excusari possunt parentes, qui aliquantulum filios detinent, ut eorum constantiam experiantur, vel eorum vocationem magis examinent. Hæc Suarez. In cujus loci margine breviter, & perspicuè sic ejus tota doctrina in compendium redigitur Qui avertit alium à religionis ingressu solū precibus ac promissionibus, non graviter peccat, nisi preces sint importunæ, & sine ulla causa contra certam Spiritus sancti vocationem. r. ex. ibi.

8. Facit insuper ad hoc argumentum prohibitio Tridentini, r quod ubi excommunicationem contorsit adversus eos, qui per vim fœminas cogunt (non loquitur de maribus) ad ingressum religionis, tandem extendit ad eos, qui illas impediunt, his verbis: Simili quoque anathemati subijcit eos, qui sanctam virginis, vel aliarum mulierum voluntatem velum accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo, sine justa causa, impediunt. Hæc Concilium. Impediunt vero primò, (ut ibidem habet Suarez n. 13.) omnes illi, qui per vim directè, vel indirectè illatam fœminæ, directè impediunt ejus voluntatem, ideſt, per graves minas, vel similia &c. Secundo, qui per similem vim Monasterio illatam, impedinnt, ne ibi mulier admittatur. Tertiò valde probabiliter, etiam ij, qui decipiunt falsis rationibus fœminam, ut mutet voluntatem ingrediendi in Monasterium, vel in eo perseverandi; at eum, qui precibus & promissionibus obtinet à fœmina, ne continentiam profiteatur, quamvis sic impediat, ne velum accipiat, aut votum emittat, non comprehendi ab hoc Concilij decreto, docet ibidem Suarez, quia sic non propriè impedit voluntatem, sed procurat, ut voluntas mutetur, seu non habeatur, quia modus hic per preces dissuadendi, nullam continet injustitiam, sicuti continet vis, fraus, & prædicta deceptio. Atque ex his animadvertitis, sive parentes, qui filium, sive alios, qui quamlibet puellam retrahunt precibus & lacrymis à religione immunes esse ab excommunication

late-

ata per hoc Concilij decretum, sed solum facere contra charitatem numero præcedente declaratam.

r *Trid. sess. 25. c. 18. de qua fusè Suarez. l. c.*

Quoad restitutionis obligationem.

9. Veniamus jam ad aliud caput de restitutione. Assero, precibus similibusque blandimentis, sine vi vel fraude dissuadentem alicui ingressum, vel suadentem egressum, ad nullam restitutionem *s* obligari. Non ipsi egresso, vel non ingresso, quia contra eum, cum ipse voluntariè assentiatur, nulla injustitia committitur; quare nulla restitutionis obligatio enascetur, quæ ad solam injustitiam consequitur. Non ipsi religioni (quidquid *t* alij in contrarium sentiant) quia neque contra ipsam hoc modo injustitia fit: cum enim peccatum hujus consulentis, seu allicientis non sit aliud, nisi cooperari ad egressum Religiosi, vel ad non ingressum, cum ejusmodi egressus, vel non ingressus non sint peccata contra justitiam, sed ad summum contra divinam inspirationem, vel contra votum, nec erit contra justitiam, peccatum ad illas actiones permoventis. Pluribus hæc prosequuntur Doctores laudati: mihi autem hactenus disputasse, sufficiat, quo, amantissima filia, noscas, vim nullam adversus pium propositum tuum à quopiam afferri licitè posse.

s *Less. Sanc. alijq; apud de Lugo de just. t. 1. d. 9. sec. 3. Petr. Navar. Banes, alijque apud Dicastillum li. 2. de just. tr. 1. d. 7. dub. 2. n. 4 t Molina t. 5. de just. tr. 4. d. 51. 1. §. arbitror vero.*

10. Hæc aliaque similia Hierotheus; quæ ita permoverunt patrem Plutogenem, ut is Metildæ sacrum velum assumendi bonam veniam se concessurum spoponderit. Et cert statim ac in urbem ab agro post mensem regressus est, constituta ei pingui dote, promisso stetit. Tu vero hic suspice, Lector, divina consilia. Tam diu vitam duxit Plutogenes senex, ut hanc sanctissimam puellam jam grandiore ætate provectam, totius monasterij, quod sub nomine & tutela sancti Salvatoris à nostro Panormitano Collegio non multis passibus distans, celebre est Panormi, viderit præfecturam agere, hoc est, vulgari vocabulo, Abbatissam, eo prorsus tempore, quo ejusdem filius Hermagoras Antistes, ut modo memini, admirabili prudentia ac singulari morum probitate Panormitanam Ecclesiam gubernabat.

11. Illud animadversione dignum porro est; vidisti enim, amice Lector, consilio, opera, authoritate doctissimi Theologi moralis, quo hæc pientissima familia pro expiatione peccatorum utebatur, quàm multa fortunatum exitum, ultra omnem expectationem, sortita sint. Tantum ergo præstat, sapientibus viris ac pijs animas fidelium instruendas regendasque committere. Nam propterea Theologos morales, qui huic operi insudant, atq; in edocendis instituendisq; confessarijs permaximè laborat, magni faciant (absit verbo invidia) velim omnes. Tu, qui mea hæc legis,

legis, si adolescens es, ac tyrocinium tantæ scientiæ ponere jam decrevisti, eorum limina tere, eos sæpe interroga, illorum lectionibus assiduè ac frequenter assiste, quo aptior ad tantum munus animas regendi, quo nullum est excellentius, efformeris.

12. Iam vero dum avidis auditorum auribus, quæ retulimus, aliaque plura propinaret Hierotheus, ex cujus ore magis, quàm ex Platone, melle dulcior, ob inditum à natura leporem, fluebat oratio, vergebat ad occasum sol, atque à vicinis montibus, arboribusque longiores se demittebant umbræ. Quare Theologo dicenti quies, familiæque pro suo cujusque libitu consuetæ ambulationes per amæna viridarij spatia concessæ sunt. Quorum exemplo, & mihi à benigno lectore, ne plus nimio in scribendo desudem, tantillum, oro, quietis, absoluto jam Dialogo, permittatur.

CAPVT TERTIVM.

Quid parentes filijs, quid conjuges conjugibus invicem debeant, &c.

VT valde obvia, & omnibus pœne cognita prætermittam, ea dumtaxat compendiosè differam de patre ac matre, nec aliqua subticebo de marito & uxore, quæ nonnulla explicationis luce pro tyronibus indigere videbuntur.

§. I.

Pater quoad alimenta filij, ejusdemque exheredationem & vota.

Pater filio legitimo.

1. QVoad patrem, quæret quis primò, an pater teneatur alimenta præstare filio legitimo? Respondeo, teneri, *a* etiam si filius authoritate principis fuerit proscriptus; etiam si fuerit excommunicatus, etiam si dissipaverit ea, quæ pater forte eidem assignaverat pro alimentis, etiam si filius potuerit sibi suo labore, vel aliunde providere, re ipsa tamen non providit. Ratio horum & similium est, quia adhuc filius est, & pars patris, de jure naturæ patri commendatus, excipe quædam nu. 8. Quod si pater bonis careat, polleat vero mater, hæc succedit in hac obligatione, & utroque deficiente, avi, vel alij progenitores paterni, & his quoque deficientibus, avi progenitoresve materni; addit Azor, *b* & tandem consanguinei propinquiores, id quod, nisi forte intelligas fratres, sorores, ac patruos, *c* durum mihi videtur, si filius habeat unde vivat, liberabitur pater, materve, alijque ab alimentis porrigendis, quia cessat tota causa, nempe filij necessitas.

a Azor. p. 2. l. 2. c. 4. q. 7. b Idem ib. c. 5. q. 8.

2. Nomine autem alimentorum hic *cc* veniunt victus, vestitus, domus, lectus, medicinæ, impensæ funeris, imo & uxoris filijque sustentatio: atque hæc omnia juxta cujusque conditiones; ita, ut filio nobili debeantur famuli, & pædagogus, & libri, & impensæ necessariæ ad studendum, & juxta morem patriæ, etiam

equus.

æquus. Hæc enim & similia, cum his indigeat filius, alimentorum nomine hic comprehenduntur: Vno verbo, debentur alimenta secundum statum, non vero solum secundum naturam.

cc *Sanc. in cons. t. 2. l. 4. c. 3. dub. 34. & passim.*

3. De excommunicato addit Azor *d* limitationem, ut ei à patre non debeantur alimenta, sed solum victus, ne fame pereat, quando sponte sua filius in excommunicatione persistit; sed id mihi difficile videtur. esto enim peccet tunc filius absolutionem negligens, tamen non videtur pietati Ecclesiæ conveniens, ut velit cogere parentem ad deserendum filium. Nec obstat Glossa & Abbas, *e* adducti pro ea limitatione; ij enim non loquuntur de parentibus, quibus peculiaris cura filiorum insita est à natura, sed de alijs extraneis.

d *Azor. l. c. q. 8.* e *apud Azor. ib.*

4. Adeo rigorosum est hoc onus filium alendi, ut peccent *f* mortaliter parentes, si sine gravi caussa suos infantes in hospitali alendos exponant. Quod si timor infamiæ, v. g. matris, vel similis necessitas ad talem expositionem divitem patrem compellant (quo casu certe non peccabitur) debebit ex probabili *g* sententia id fieri, animo restituendi hospitali impensas faciendas in alendo exposito: Hospitali (inquam) nam non placet Bassæus *h* dicens, posse restitui alijs pauperibus; si enim extat dominus, seu legitimus administrator earum impensarum, nempe hospitale, qua ratione ad alios pauperes te vertere iure potes? Vide quæ dicam li. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. n. 17.

f *Sanc. in cons. t. 1. l. 1. c. 5. d. 4. vid. etiam d. 5. n. 75. Az. l. c. c. 5. qu. 7. facit huc de Lugo t. 1. de just.* g *Sanc. Az. l. cit.* h *Bass. in florib. v. adulterium. n. 9.*

5. Dixi (ex probabili sententia) nam mihi non est improbabilis cum limitatione mox dicenda, ex Layman, alia opinio Henriquez *i* docentis, in eo timore, seu necessitate, non solum non peccare parentes, etiam divites, exponendo filium in hospitali, sed nec ad restitutionem teneri. Ratio est, præsumpta voluntas fundatorum, qui videntur ejusmodi hospitalium erectione, cujuscumque generis necessitatibus voluisse consulere; & certè mihi placet distinctio Laymani; *l* si hospitale sit dives, posse id sine dubio præsumi; quod non ita facile potest, si dives non sit. Hospitale magnum Panormi (ut audio) ita hos filios expositos alit, ut si in eorum patrum, matrumve notitiam veniat, statim illis eosdem reddat, repetitis expensis hactenus exhibitis. Certè sic profitetur, eos tantum alere velle, qui sunt omni ex parte destituti: quare ejusmodi observatio, si adest, declarat, hanc fuisse voluntatem Fundatorum, atque adeo observandam.

i *Henr. apud Sanch. l. c. num. 17. fi. quem sequitur Dicastillus li. 2. de just. t. 2. d. 7. à n. 171.* l *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 17. n. 4.*

Pater filio spurio, vel naturali.

6. Quæres secundò ; an ejusmodi alimenta debeat pater, etiam filijs spurijs, quales sunt ex damnato congressu geniti, puta incestu, adulterio, sacrilegio, quibus pater prohibetur aliquid caussa mortis donare, vel relinquere? quod certè, præter cætera, factum est, ne legitimis hæredibus decrescat hæreditas. Respondeo, debere, *m* nam licet leges civiles etiam alimenta videantur prohibere, tamen quoad hæc sunt correctæ à jure Canonico, cum sit de jure naturæ, ut pater alat filium, quacunque tandem ratione ab ipso sit genitus. Hinc sequitur, *n* patrem posse, imo & debere relinquere filio spurio alimenta proportionata suo statui; & filiæ spuriæ similem dotem (hæc enim succedit loco alimentorum) constituere, non solum ex bonis patrimonialibus, sed etiam ex fructibus redituum Ecclesiæ *o* à patre perceptis; dotem, inquam, alimentis respondentem; si enim excedat, non potest, nam propterea ejusmodi excessum tum filia spuria, tum ejusdem maritus restituere, etiam ante judicis sententiam, legitimis hæredibus (nisi forte ipsi libere remittant) obligabitur. Vide hæc diligenter disputata apud Molinam, *q* Sanchez, *r* Azor, Fagundez. *t* ubi invenies hanc doctrinam non esse contra constitutiones Pij V. qui videtur spurijs prohibere etiam alimenta, nam in elligit, quando aliunde ali possunt.

l Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. c. 17. n. 4.

m Mol. Azor. Sanc. mox cit. n Sanc. in cons. t. 2. l. 4. c. 3. dub. 34. & 36. o Azor. p. 2. l. 2. c. 12. q. 4. q Molina de just. tr. 2. dis. 168. versu in. r Sanc. l. c. dub. 39. & lib. 4. de matr. d. 26. à n. 20. & disp. 28. nu. 32. s Azor. l. c. & à c. 8. t Fagundez. lib. 4. in decal. c. 1. à nu. 6.

7. De filiis naturalibus, qui illi sunt, qui generantur ex copula, nec approbata, nec reprobata jure civili, hic non meminimus; ijs enim certum est, non posse patrem alimenta denegare, imo posse, deficientibus filijs legitimis, omnia bona sua donare, vel relinquere, ut fusè Doctores. *tt*

tt lege Sanc. t. 2. consil. lib. 4. c. 7. dub. 16. 7. & 18. aliosq; ab ipso cit.

Caussa negandi alimenta, & exhæredandi &c.

8. Quæres tertiò: potestne licitè aliquando parens alimenta negare filio? Respondeo, posse, *u* quando scilicet adest aliqua ex caussis, ex quibus jure pater filium exhæredare valet, etiam legitimam eidem negando: nam ex ijsdem valebit alimenta negare, filiæque dotem non constituere; quæ eædem caussæ faciunt, ut filius patri alimenta negare licitè possit. Ratio horum tangetur mox. Hæ autem caussæ quatuordecim fere numerantur in legibus; *x* si filius (intellige etiam & filiam, imo & nepotes, respectu avorum) manus graviter in patrem injiciat: si contumelia gravi afficiat: si accusset, extra casum proditionis Patriæ, vel Principis: si cum maleficis se inter-

se intermisceat: si infidietur vitæ patris: si patris uxorem, hoc est, novercam violet: si in judicium deferat patrem, cum ejusdem gravi detrimento: si requisitus à patre incluso filius (non autem filia) illum non adjuvet: si prohibeat patrem testari: si histrionicam, vel gladiatoriam exerceat, quando pater non est ejusdem artis: si patre offerente dotem & nuptias, filia minor viginti quinque annis luxuriosè vixerit: si parentis forte furiosi curam filius negligat: si eundem captivum non redimat, cùm possit: si fiat hæreticus, patre existente Catholico. *a*

u Bonacin. t. 2. d. 4. in 4. decal. præc. qu. unic. a. p. 6. §. 3. nu. 1. Covar. Molina, Sanchez. aliíq; passim apud eundem Bonac. x Authent. ut cum de Appell. cognoſ. §. causas autem. a Bonac. l. c. addit aliam causſam, ideſt ſi filius dilapidaverit bona patris, Azor. l. c. c. 3. q. 6. vide Authen. cit.

9. Sed insurgunt duæ difficultates: prima: an quando parentes exhæredare possunt filium, unde & licitè negare alimenta, id intelligatur de omnibus, hoc est, etiam de necessarijs ad vitam sustentandam? Respondeo, ita intelligi docet Molina, *b* quia tunc filius ob suam ingratitudinem non habetur amplius pro tali; solum igitur, perinde ac cæteri proximi in extrema necessitate, erit adjuvandus.

b Vterque Molina apud Sanch. l. 4. matr. d. 26. nu. 1. aliíq.

Non ita intelligi, sed patrem teneri hæc necessaria alimenta præstare, docet Covarruvias, *c* quia esse physicum, filij, in quã, non amittitur, atque adeo semper in patre aliqua major obligatio residet, quàm in alijs. Vtraque sententia est probabilis; hanc ut probabiliorem, & certè magis piam libentius amplector.

c Covarru. apud eund. Sanc.

10. Secunda difficultas; an possit exhæredari filius, atque à dictis alimentis expelli, si committat contra patrem aliquod peccatum simile vel majus ijs, quæ dicta sunt? Respondeo; negant *d* plerique, nam in authentica dicitur, ut præter causſas numeratas, nulli liceat ex alia lege alias ingratitudinis causſas opponere. Concedunt nonnulli: *e* si enim pater exhæredationem filijs potest intentare, propter minora peccata, poterit propter æqualia, & multo magis propter majora: legem enim ad similia trahi posse, præsertim cum similis causſa aut gravior existit, fatetur Azor. *f* Vtraque sententia in conscientia probabilis esto, etsi apud Iuristas prior habeatur probabilior.

d Molin. t. 1. de just. tr. 2. d. 176. aliíq; apud eund. e Clarus, Covar. Reginal. apud. Bonac. t. 1. circa 4. decal. præcep. d. 4. q. unica p. 6. §. 3. num. 2. aliíq. apud Molin. cit. vers. dubium deinde est. f Azor. p. 2. l. 1. c. 19. qu. 6. vers. Duo hic merito.

Habens patrem & filium à quo alendus?

11. Quæres quartò: quid sentiendum de patre, quem Patratum appellant Latini, à quonam erit alendus? Pater patratus est ille, qui filio gaudet

nec caret patre. Hic igitur, si forte egeat, eritne alendus à suo patre, an à suo filio? Respondeo, à patre (ajunt *g* aliqui) quia qui filium genuit, eundem educare, & instituere jure naturæ debet; A filio (alij contendunt *h*) quia plus debet filius patri, à quo suum esse habuit, quàm pater filio. Vtrumque probabile. *i*

g *Francisc. M. Pratus, alijq; apud Dian. c. o tr. 3. res. 3.* h *Inclinat. sed non resolvit Dian. l. c.* i *Vt judicat Azor. 1. p. lib. 2. c. 5. q. 13. dum sententiam priorem probabiliorem vocat.*

Dices, si uterque ex his sequi velit opinionem probabilem sibi faventem, remanebit pater patratus sine alimentis. Respondeo, si uterque persistat in sua opinione sequenda, erit dividendum onus in utrumque. profecto id æquitas postulare videtur, esto, speculative sit probabile, id non exigi à rigore justitiæ. Vide lib. 1. c. 3. §. 4. v. Alere filium dubium.

Pater quoad irritationem votorum filij impuberis spurij.

12. Quæres quintò; quid de votis? filio spurio, ut item naturali non legitimo, potestne pater irritare vota, in ijs casibus, in quibus posse legitimo, alibi *l* diximus? Ratio dubitandi est, quia radix, ex qua in patre procedit facultas irritandi vota, est patria potestas in filium; at ex jure non habet pater potestatem patriam in spurium, nec in naturalem, ergo &c. Respondeo tamen, posse *m* perinde, ac legitimo. Ratio est, quia distinguere debemus minorem præcitatæ rationis dubitandi: ex jure non habet pater eam summam potestatem, quam ipsa jura inuexere, concedo: non habet eam potestatem procedentem ex ipsa generatione, quæ patri competit ex ipso jure naturæ, quæque sufficit ad munus regendi illum impuberem, atque adeo ad irritandum ejus vota, nego minorem. Confirmatur, quia interdum, ut ibidem *n* diximus, matri competit hæc potestas irritandi, & tamen certum est, matri non esse concessam ex legibus in filios patriam potestatem.

l *Supra l. 3. c. 16. §. 3. per totum.* m *Castrop. t. 3. tr. 5. de voto d. 2. p. 7. n. 5.* n *Supra eodem li. 3. c. 16. §. 3. n. 21.*

Castrop. *o* & Sanchez *p* docent, hanc potestatem competere patri in filium legitimum absolutè: at in filium illegitimum, tunc solum, quando is tutorem non habet; quando enim eum habet, gubernatio ejusmodi filij ad ipsum tutorem spectat, utpotè qui est ex *q* legibus, sub ejus potestate constitutus: idem ego docui superius, cum de voti irritatione.

o *Castr. l. c.* p *Sanc. lib. 4. in dec. c. 35. num. 82.* q *Inst. de patria potestate in pr.*

Verum nunc, re attentius considerata, difficilis mihi doctrina videtur. Si enim in patre residet potestas naturalis, qua filij imbecillitati pater consulat ante constitutum tutorem, ut omnes fatentur, & per adventum tutoris hæc naturalis potestas non tollitur, nec diminuitur, nec impeditur; solum enim tutori conceditur gubernatio, quoad cætera civilia, non vero quoad ea, quæ pertinent immediatè

ad res

ad res spirituales animæ, quarum dispositio ad jus civile nulla ratione spectat; cur tolli debeat potestas irritandi vota? ad summum, possit irritare tutor ex consequenti, quia nimirum ex potestate gubernandi, quam illi concedunt jura, consequatur facultas irritandi; & possit etiam pater principaliter, quia per jura non tollitur, quod filium genuerit, in quo firmiter radicatur irritandi facultas. Nec novum, apud plures posse eodem tempore residere irritandi potestatem, cum sciamus omnes, idem Religiosi votum posse irritari à Superiore locali, & à Provinciali. Consideret hæc sapiens Lector. nova enim & singularia decernere, nisi sint mihi valdè manifesta, singularis nolo.

Pater, quoad vota filij, vivente Avo,

13. Quæres sextò: de avo vivente patre, quoad eandem irritationem votorum; quod ut commodius intelligi queat, reducatur in mentem illa juris *r* dispositio: *qui ex me, & uxore mea nascuntur, in potestate mea sunt.* Item, *qui ex filio meo, & uxore ejus* (idest, nepos meus, & neptis mea) *æque sunt in mea potestate, & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri.* Hactenus textus; ex filio, inquit, idest, descendentes per sexum virilem, sive ipsi mares sint, sive fœminæ. Nam descedentes ex filia nupta, sunt in potestate patris eorum. Et quidem hanc potestatem habet avus, non solum ex legibus positivis, sed etiam ex vi naturæ; cum ad priorem genitorem pertineant cæteri descendentes, tamquam ad principum primum, sine quo non essent posteri.

r *l. nam Civium ff. de his, qui sui, vel alieni juris sunt.*

14. Ex his ergo oritur difficultas: cum tota potestas irritandi vota sit innixa in potestate patria, hanc autem habeat avus, consequenter poterit, etiam vivente patre, nepotis impuberis vota irritare, & rursus non poterit pater tunc suo filio impuberi eadem vota irritare, vivente avo, quia tunc pater non est sui juris, nec consequenter videtur habere filium in sua potestate. Augetur difficultas, quia Doctores *s* passim docent, si filius efficiatur servus, suspendi patriam potestatem in patre, ne scilicet filius teneatur pluribus obedire, nempe patri, & domino: eodemque modo si efficiatur servus ipse pater, ne scilicet simili ratione filius teneatur obedire duobus, nempe patri & domino, in cujus dominio seu potestate est pater, & consequenter omnia patris: ergo pater in casu nostro, si nepos est in potestate avi, non erit in potestate patris, ne obedire duobus obligetur; & consequenter is, vivente avo, filij vota irritare non poterit. Ex alia parte, cum in patre semper resideat potestas veluti naturalis in filium, ratione generationis immediatæ ejusdem, neque sit inconveniens, potestatem irritandi vota esse in duobus, sicuti respectu religiosi est in Rectore Conventus, & in Provinciali, videbitur alicui, etiam patri, etiam avo convenire ejusmodi

facultatem. Nihilominus video, Sanchez, *t* Suarium, *u* Castropalaum, diserte docentes, avum nihil posse in vota nepotis, nisi mortuo patre: quare privative solum patri viventi eam facultatem concedere manifeste videntur, & ratio esse potest, quia facultas irritandi non est fundata solum in quacumque patria potestate absolute sumpta, sed maximè in ea potestate, quam quis habet in gubernatione domus, familiæ & præsertim filiorum, quos genuit. hanc autem habet immediatè pater, eoque deficiente, tutor vel curator, hisque deficientibus, avus ex parte patris, & demum etiam, avo deficiente, mater; quod si hæc etiam deficiat, jam sub nullius potestate erit filius. Atque ex hac ratione respondere facile poteris ad difficultates allatas numero præcedente.

t quos seq. Castrop. t. 3. tr. 5. de voto p. 7. n. 8. versus fi. u Sanc. in dec. l. 4. c. 35. n. 8. u Suar. t. 2. de rel. l. 6. de voto c. 6. nu. 22. a Castrop. t. 3. tr. 5. de voto d. 2 p. 7. nu. 7. b fuxta doctrinam & limitationes supra datas l. 3. c. 16. §. 3. nu. 19.

§. II.

Quæ debeat mater filio, quoad eum lactandum, & alendum.

1. QVæres primò, an mater filium nutrici det licitè lactandum? Respondeo, id certe nemini sine caussa libens indulgeo, sed adhuc sine ulla, non nisi de veniali condemno: libero *a* autem ab omni culpa, rationabili existente caussa, Ratio est, quia dummodo infans commodè nutriatur, non videtur tam gravis defectus, ut, præscindendo ab alio inconvenienti, excusari nequeat ab aliqua competenti caussa, qualis esset, imbecillitas matris, mos patriæ, vel quid simile. Inconveniens autem grave, ac propterea mortale pronuntio, si periculum appareat, infantem gravi morbo, vel grandiusculum effectum malis moribus, præsertim hæresi, fore inficiendum.

a Navarr. in summa c. 14. n. 17.

2. Quæres secundò, mater quænam alimenta filio debet? Respondeo; ea usque ad triennium exactum debet filium, etiam spurium, alere, lac præbendo. Cæterum reliquæ impensæ sunt à patre faciendæ.

Si lacte mater careat, vel lactare filium nequeat, quia commodè (ut loquitur Dicastillus *b*) lactare non potest, tunc patris etiam onus est, lactis impensas solvere. Quod si pater solvendo non sit, qua ratione in onere alendi plene filium succedat mater dives, dictum est 9. præcedente, nu. 1.

b Dicastil. lib. 2. de justit. tr. 2. d. 7. dub. 11. nu. 72.

Apud patremne, an apud matrem proles educanda sit, altero ex his infideli, seu hæretico existente, ut item divortij tempore, cum casus non sint frequentes, legantur Doctores. Propter eamdem rationem, vide apud *d* juristas, nec omittantur Theologi, *e* qua ratione mater, si transeat ad secundas nuptias, amittat curam seu educationem filij ejusve tutelam, & similia. Ego enim de his aliquid dicam lib. 7. c. 1. §. 2. numero 5.

c Sanc.

e Sanc. l. 10. de matr. d. 10. per tot. Azo. p. 2. l. 2. c. 5. q. 9. d Turrian in Auth. Sacramentum. C. quando mulier & in authent. & sine prohibitione, §. propterea agitur e lege Molin. t. 11. de just. tr. 2. d. 220. vers. Quando impubere, Castrop. & Th. Sanc. apud Dian. p. 10. tr. 13. res. 12.

3. Quæres tertiò, circa expensas à matre pro filiorum alimentis factas, in hunc modum: Antonia genitrix aluit filium usque ad decimum annum vivente patre, sive præsente, sive peregre agente: tum, mortuo eodem, filium aluit usque ad decimum octavum, quando scilicet Antonia filij bona administrabat; exposcit nunc à filio omnes impensas ab ipsa factas, imo etiam æstimationem sui laboris, legitimè ne exposcit?

Respondeo, tres hic difficultates uno spiritu congessisti, tribus necessario dictis distinguendas.

4. Dico primò: si vivente patre alioqui divite, vel existente tutore, mater filium aluit; & protestata est, se alere, animo impensas repetendi, repetere *f* quidem potest. Si nihil est protestata, præsumitur, si non contemplatione patris, certè amore filij, liberaliter id fecisse. Simile quid esse in marito, quando uxorem alit, non soluta à socero dote, docet Sanchez. *g* Pro foro interno sufficiens ratio *h* repetendi mihi videtur (etiam si mater sit protestata) si concurrant hæc duo: primò, ut positivo animo repetendi aluerit; secundò, ut omissio protestationis non fuerit causa damni in patre, vel tutore quando enim pater, vel tutor, si sciviſſet, matrem ejusmodi animo repetendi alere, ipsi aluissent, nullis vel paucioribus sumptibus, tunc profecto mater in conscientia non posset expensas repetere, quia ipsa fuisset in culpa, quod tot expensæ fuissent factæ; solum igitur illas pauciores, quæ factæ vere fuissent, tunc justè repetet.

f L. Mevennus. ff. de negotijs gestis. g Sanc. l. 9. de matr. d. 5. nu. 7. h L. si quis à liberis, l. si mater. ff. de liberis agnoscendis. Azor. p. 2. l. 2. c. 5. q. 10.

5. Dico secundò, Si mortuo patre, nulloque tutore existente, animo positivo se compensandi, mater bona filij administrans, filium aluit, *i* potest alimenta repetere; secus, reputatur amore filij id fecisse, idque maximè, si bona matris & filij non erant divisa. Quod si bona divisa erant, & cuique sui rationum libri respondebant, præsumitur, in matre ejusmodi filij bona administrante affuisse animum repetendi; id enim ostendit illa rationum & librorum distincta divisio.

i Ibid.

Dico tertiò; æstimationem sui laboris nequit mater exposcere, quia mater pro filio laborem suum gratis impendere, jure præsumitur, imo fortasse jure cogitur.

§. III.

Vir quid uxori debeat, quoad alimenta?

1. NOn est nostrum, omnia, quæ sibi invicem debent conjuges, hic colligere, cum id fusè Doctores *a* prosequantur illud enim tantùmodo ex occasione, quod de alimentis filio-

tis filiorum egimus, disputamus: an conjuges sibi mutua alimenta præbere teneantur. Et obligari *b* quidem virum uxori, luce clarius est; quia id extorquet arcta conjugalis conjunctio, allataque dos ab uxore. Imo si vir uxorem inopem sine dote duxisset, illam adhuc alere oportebit; quia sibi vir imputare tunc debet, si indotatam duxit. Inopem, inquam; si enim divitem, tacitè jam ab uxore dos promissa censetur: siquidem uxor per matrimonium se, & interpretativè sua bona, saltem quoad competentem dotem, marito tradit.

a *Doctores apud Trullenc. l. 4. decal. c. 1. d. 4.* b *Sanch. de matr. l. 9. d. 4. à nu. 19.*

2. Eadem obligatione tenetur vir, si dos casu, & sine culpa uxoris pereat, etiam si uxor propter suam culpam, non tendentem tamen directè ad separationem ab ipso viro, sit perpetuo carceri mancipata; etiam si propter suam culpam in morbum contagiosum, v. g. lepram inciderit, unde separatim à viro habitare cogatur: multo magis, si sine culpa sua, ut, si hæc separatio necessaria fuerit, propter viri contagium. Ratio horum est, quia id requirit reciprocus conjugum amor. Et sicut uxor non inops maritum exulem, vel in triremibus propter sua delicta detentum alere tenetur, ita invicem maritus uxorem. Quod si dos pereat, quia propter uxoris hæresim, aliave delicta, fuerit publicata, seu fisco addicta, quæstio est, an vir, an potius pater uxoris ipsam teneatur alere? & distinguendum est. *c* Si enim parentes uxoris divites sint, ipsi tenebuntur; si inopes, tunc succedat ex obligatione maritus. Quod idem videtur dicendum, si uxor dotem sive validè, sive invalidè distraxit, vel consumpsit, marito non consentiente, quod est, dotem petire culpa uxoris. Ratio utriusque dicti est, quia quando dos culpa uxoris perit, perinde est, ac si soluta dos ab ipsa non fuisset; in quo eventu non obligari virum uxori alimenta porrigere, mox dicemus: id, quod certè dici non potest, si sine culpa, vel casu pereat. In duobus ergo dumtaxat casibus ab hac obligatione certo liberatur vir: primò, si uxor *d* recedat à mariti cohabitatione, sine culpa viri, sed ex propria levitate: si enim ob viri sævitiam non levem, (levem enim uxor ferre patienter debet, neque potest propter levem culpam, separationem, quæ est res gravis, intentare) uxor discedat, non liberabitur vir ab ea alenda, quia tunc culpa mariti est, non uxoris. Imo si temerè uxor recesserit, sed deinde pœnitentia ducta redire velit, tenetur eam alere vir, quamvis adhuc extra domum degat: ratio est, quia pœnitentia & emendatio culpam, atque adeo caput, unde alimenta negare vir poterat, plane tollit. Hic non loquimur, quando adfuit legitimum divortium, de quo plurib. Sanc. lib. 10. Matrim. per totum.

c *Sanch. l. 9. de matr. d. 5. n. 10.* d *Sanc. l. c. n. 20.*

3. Secundò, excusabitur *e* vir ab alenda uxore, si dos promissa non afferatur; quia dos datur ad sustinendum onus familiæ alendæ: ea igitur deficiente, deficit & onus. Quod si partem

dotis

dotis accepisti, pro rata uxorem ale: cum valeat argumentum, si integra dote fruereris, integre aleres: ergo si parte, partialiter.

e *Sanc. cad. disp. 5. per totam.*

4. Quid si ij, qui dotem promiserunt, vere solvendo non sint? Respondeo, si dotem promisit ipsa uxor, vel ejus pater, tenetur *f* adhuc illam alere vir, nisi dolosè ij promiserint, scientes, se solvere non posse. At si promisit extraneus (quo nomine hic venit quicumque is fuerit, sub cujus potestate non erat uxor) non tenebitur vir. Horum rationem lege apud Sanchez citatum, apud quem etiam invenies non posse à viro expelli ab habitatione, vel à debito conjugali uxorem, propter dotem non solutam, cum hæc sint longè diversa, non alere, & non cohabitare, nec ex priore posse posterius inferri. Sed proh quanti ponderis est, habere in eodem tecto & lecto uxorem, illamque non alere! Moraliter, & in praxi hæc admodum sunt difficilia: nam propterea cogitent sapientes, quid hac in re consulendum tandem sit, & legant Authores allatos à Sperelli, *g* qui contra Sanchez tenent, ob dotem nulla ex parte solutam posse à cohabitatione uxorem expelli.

f *Idem ib. n. 4. 5.* g *Sperel. t. 2. dec. 13. nu. 10.*

§. IV.

Uxor quid viro debeat, quoad alimenta?

1. QUoad uxorem quæri potest, an hæc aliquando maritum alere debeat? Respondeo, debere, *h* quando scilicet presso ex inopia viro, ipsi suppetit, unde marito succurrere queat, sive ex bonis dotalibus, sive ex paraphernalibus, sive alitunde conquisitis: hoc enim exposcit mutuus conjugum nexus, etiam si maritus culpa sua sit carceri astrictus, sit triremibus mancipatus, sit infirmus, non autem, si culpa sua ab uxore recedat, nisi fortè redire velit, ut ex proximè dictis colligi manifestè potest. Quid si maritus æs alienum contraxit, ut uxorem aleret? cogeturne illud solvere uxor ex proprijs bonis, marito defuncto? Hac de re dixi breviter c. 2. §. 2. n. 5.

h *Sanc. l. c. d. 4. num. 27. multis cit.*

De donationibus inter virum, & uxorem multa jurisperiti, tibi sufficiat, legere Molinam, *i* Dicastillum, Castropalaum.

i *Mol. aliiq. apud Dicastillum li. 2. t. 5. d. 1. dub. 5. à num 72. Castrop. de just. commut. d. 2. p. 25. per totum.*

§. V.

In necessitate extrema quis magis adjuvandus pater, an filius, an uxor?

1. SI quis patrem suum, suumque filium, atque uxorem fratremque in extrema, vel gravi necessitate *a* constitutos animadvertat, & uni dumtaxat ex his auxiliari posset, quærimus, cuinam auxilio esse ipsum oporteat? duo v. g. modici panes ipsi suppetunt in extrema fame, unum sibi, ut certè potest, reservat, ob individui

dui proprij conservationem, alterum, cuinam comedendum porriget, patrine, fratrine, an uxori, an filio?

a *Les. apud Castrop. t. 1. t. 6. 2. de char. p. 11. nu. 2.*

2. Profecto ex communi calculo apud Lesium loco cit. alioſque, patri porrigendum: plura enim debet filius patri, quàm pater filio, vel qnam frater fratri, conjugi conjux: ſiquidem filius à patre, tanquam rivus à fonte hujus uſuram lucis participat. Habet item educationem conſtitutionemq; quid de laboribus pro filio à patre exantlatis? quid de non interpolata ac nunquam remiſſa ſollicitudine? quid de expenſis? ſane Ariſtoteles 9. Ethic. filius, inquit, honeſtius ſubvenit parentibus, quàm ſibi ipſi. Vides, quanti facienda ſit patris cura? non quod ex obligatione ſe ipſe quis poſtponere obligetur; nam charitatis ordo tanquam in primum ſcopum, in vitam propriam collimat, ſed quod poſsit cum laude, ſi velit.

3. Dictum ſignate eſt (in extrema vel gravi neceſsitate) nam extra illam, teneri *b* hominem potius filio ſuccurrere, quàm genitoribus, ipſa praxis docet, illi rationi innixa, quia filius ſub cura parentis eſt, non autem parens ſub cura filij. Genitoribus item plus deberi, etiam in communi neceſsitate, quàm fratribus, ratio naturalis dictat: de inſigni amico & benefactore vide Caſtropalaum. *c* Vxor vero potius, *d* quàm parens vel filius, eſt in communibus neceſsitatibus alenda ac ſublevanda, utpote in communi commercio illa, tanquam inſeparabilis ſocio marito data, juxta illud Gen. 2. propter hoc reliquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ (utique in communibus neceſsitatibus) id quod ita eſt intelligendum, ne hoc dictum ſit contra jus naturæ modo allatum, quo probavimus, in extremis potius eſſe ſubveniendum parentibus & filijs, quam conjugi.

b *Castr. t. 1. tr. 6. d. 1. de charit. p. 10. n. 13.* c *Castrop. l. c. n. 10 & 11. & n. 15.* d *Sanc. li. 9. de matr. d. 4. num. 26.*

4. Quare his ita explicatis, cum apud aliquos *e* legis abſolutè, potius ſubveniendum eſſe uxori, quàm filijs (id quod certè ſua probabilitate non caret) ſic admitte in noſtra ſententia, quam probabiliorem putamus, ut ſit potius ſubveniendum uxori in communibus neceſsitatibus, non vero in extremis.

e *Henriq. l. 10. c. 8. n. 1. Castr. l. c. n. 13. citans. Suar. Bon. Coninch. Val.*

5. Sed, amabo te, Lector, cui potius opitulareris, ſi pater & mater perinde indigerent, tu vero non utrique, ſed alterutri opem ferre dumtaxat poſſes? patri *f* potius, reſpondes, quam matri ſuccurrendum: ſicut enim ordine charitatis tenemur, magis amare patrem; ſic & ſuccurrere. Tua digna pietate reſponſio: nec deeſt reſponſioni ratio. Parentis enim neceſsitati ſubveniendum, tanquam principio noſtræ originis eſt: at nobiliorem altioremque principij rationem habet pater, quàm genitrix.

f *S. Th. 2. 2. qu. 26. ar. 10. Val. t. 3. d. 3. q. 4. p. 5.*

6. Illud

6. Illud hic denique noto, inter hos consanguineos, adeo strictæ conjunctos, non esse *g* mortale, dictam prælationem non observare: *g* quia inter ejusmodi obligationes tantum discrimen non intercedit, ut sub pœna mortali altera alteram antecellat.

g Rodriq. p. 1. c. 4. concl. 9. Castr. t. 1. tr. 6. d. p. 10. n. 14. citans Suar. & Bonac.

CAPVT QVARTVM.

Miscellanea quædam de filijs, parentibus, propinquis.

1. NOnnulla, quæ aptum locum in superioribus sortita non sunt, hic ad quatuor capita reduco: ad peculium filiorum: ad donationes inter patrem & filium: ad legitimam filijs debitam: ad cæterorum propinquorum mutuas obligationes; quæ omnia, ut etiam superius dicta de parentibus atque conjugibus, fuse (sed, fateor, subinde confuse) à Theologis ac juris consultis disputata reperies: nos pro nostro instituto ea hic compendiosè seligimus, atque ea perspicuè proponimus, & tamen (quia passim obvia omittere decreveramus) quæ ad pinguem quandam cognitionem pro regendis conscientijs necessaria omnino sunt visa, adjectis in margine authoribus, qui adiri facile à studiosis poterunt.

§. I.

De peculio filiorum &c.

1. IN memoriam omnino redeat, quid sit peculium filiorum Castrense, vel quasi Castrense, adventitium, profectitium, quodque jus in illa pater habeat, de quibus alibi *a* dixi; nam secus, nihil eorum, quæ hic subdenda sunt, intelligetur.

a Sup. l. 1. c. 3. §. 7. v. peculium. & potest id videri breviter apud Azor. p. 2. li. 2. c. 23.

Recolatur secundò, filium egredi *b* à patria potestate, seu, quod idem est, filium emancipari, primò, per mortem naturalem patris & avorum: secundò, per mortem ejusdem patris civilem: tertiò, per hæresim: quartò, per nuptias forte à patre, sine dispensatione cum affini vel consanguineæ contractas: quinto, per Cardinalatum vel Episcopatum filij (non verò per Presbyteratum: sextò, per professionem religiosam filij vel patris: septimò per dignitatem patritiam, qua scilicet filius fiat Regis consiliarius &c. Octavò, per legitimam emancipationem, qua scilicet consentientibus patre & filio coram judice, filius à patre liberetur ab ipsius patris potestate: nonò in aliquibus Regnis, ut in Lusitania & Castella, per legitimum matrimonium, etiam invito patre contractum: decimò, per captivitatem patris apud hostes suspenditur patria potestas, quamdiu captivitas durat. Hæc pluribus citati Doctores, quæ ad nostrum institutum satis fuit, breviter collegisse.

b *Molina t. 1. tr. 20. d. 229. de Lugo t. 1. de just. d. 5. sec. 1. Azor. p. nu. li. 2. à c. 9. alios cit.*

Testamentum & alienatio peculij filiorum.

2. Quæres jam primo: filiusfamilias, qui nondum emancipatus, sub patria est potestate, potestne de suis bonis validè testari?

Respondeo, *c* impubes non potest, quia ille testari prohibetur à jure, etiam si sit doli capax: pubes vero solum potest testari de bonis castrensibus, vel quasi, etiam sine patris consensu, sicut & in vita, & in morte eadem donare. At de alijs, ne ad pias quidem causſas, ex communiore sententia, testari pubes potest. Recole autem, pubertatem in masculis haberi anno decimoquarto, in fœminis anno duodecimo completis (item ultimum hic haberi pro completo, etiam si sit incæptus, notatAzor) *d* post annos prædictos dicuntur minores, usque ad annum vigesimumquintum; postea filij familias, donec emancipentur.

c Iura vulgata apud Azor. l. c. c. 24. q. 1. q Azor. ib.

Adde hic tria: primò, an pubes possit de bonis adventitijs (quorum ipse proprietatem habet, licet non usumfructum) saltem disponere, seu alienare, seu donare causſa mortis, ut etiam in vita? Respondeo, *e* posse, etiam si sit pubes, minor vigintiquinque annis, cum patris tamen consensu (qnamvis ipse filius dominus sit) & cum judicis decreto, si de re immobili agatur.

e Molina t. 1. de just. tr. 2. dis. 138.

Ratio est, quia non semper valet, non potest testari, ergo non potest donare, seu disponere, etiam causſa mortis. Leges enim testamentum filiofamilias prohibuere, propter bonas rationes, non vero quamcumque dispositionem.

Quod si filius liberam eorum bonorum administrationem de consensu patris habeat, ut quia v. g. longè à patre degit, vel quia plenum usumfructum & proprietatem ei pater dedit &c. judicatur habere consensum patris, atque adeo poterit de illis libere disponere.

3. Secundò: an idem pubes, quando non habet descendentes, testans de bonis castrensibus, vel quasi, possit præterire patrem, nec ei debitam legitimam relinquere?

Respondeo, non posse, *f* sed si præterit in totum, esse testamentum nullum; si in partem minorem legitimæ, esse testamentum validum quidem, sed inofficiosum, hoc est, potest pater agere querela inofficiosi testamenti, petendo incrementum, usque ad debitam partem. Ratio est, quia superstiti patri & matri, & his mortuis, superstiti avo & aviæ semper ex bonis filij debetur legitima, quando filius moritur sine descendentibus. Hæc autem legitima ex jure communi nunc est tertia pars bonorum defuncti filij, dividenda per capita, seu quod idem est, per viriles partes, ideſt, inter patrem & matrem &c.

f Azor. jura citans p. 2. l. 2. c. 23. q. 8. Mol. t. 1. d. 158. 159.

4. Tertiò; an impubes de suis bonis castrensibus, vel quasi, quibus forte gaudet, vel quibuscunque alijs à patre ipsi forte libere donatis, possit dispo-

disponere seu donare, sive in vita, sive in morte, licet certum sit, (ut modo diximus) non posse, nisi de castrensibus testari? Respondeo, præmittendum *g* esse, filium impuberem (qui pupillus dicitur, quando ei deest pater) in triplici statu considerari à jure: primò, quando est infans, idest, minor septem annis: secundò, quando est infantiæ proximus, hoc est, quando, si sit masculus, pervenit ad decimum annum cum dimidio; si fœmina, ad nonum cum dimidio: tertiò, quando est pubertati proximus, hoc est, si masculus excedat decimum annum cum dimidio, fœmina vero nonum cum dimidio. Dico ergo, si filius vel pupillus, sit minor septem annis, cum rationis usu careat, & in legibus æquiparetur mente capitis, nec dare, nec alienare, sive in vita, sive in morte potest: tunc ergo bona filij integrè administrare debebit, sive pater, sive tutor.

g *Molina & jura ab ipso allata t. 1. de just. d. 284.*

5. Si sit infantiæ vel pubertati proximus, qua ratione in foro externo se obligare, atque adeo donare, vel alienare possit, vel non possit, vide apud Molinam, *h* & novissimè apud Castropalaum: *i* nobis enim solum sufficit, scire, quid sit in conscientia sentiendum: pro qua, quicumque impubes, si doli capax non sit, hoc est, si perfecto usu rationis careat, invalidè donat, sive in vita, sive in morte, quia ad validam donationem requiritur consensus domini ratione utentis: nam secus, ebrius, vel amens rem suam alienare validè posset. Si vero sit doli capax, licet concederemus, non posse validè donare, hoc est, ejusmodi impuberem non posse transferre dominium, etiam de suis bonis castrensibus, in donatarium, nisi si sit pubertati proximus, quæ est communis opinio, videnda latius apud Doctores, *ii* tamen si sit, ut dico, doli capax, & aliquid tibi donet ex suis bonis castrensibus, vel de quibus liberè disponere potest, sine ullo peccato donatum poterit à te retineri, donec repetatur; etiam si donatum fuerit sine consensu patris, vel tutoris. Ratio est, quia tunc filius disponit de re sua, & probabiliter *l* à legibus talis dispositio non irritatur, sed solum datur actio ad repetendum. Nec mirum, si in conscientia repetere licitè valeat; nam id in simili, cum agitur de contractibus onerosis, factis à minore, docet Molina, *ii* & nos tangemus mox nu. 11. Non autem licere huic repetere, si juravit, se non repetiturum, colligitur ex dictis de juramento.

h *Mol. ibi. & dis. 230. §. licet filius-familias.* i *Castrop. de just. commut. d. 1. p. 4.* ii *Lege de Lugo de just. disp. 22. sec. 10. à num. 286. aliosque ibid. cit. & præsertim Sanc. lib. 6. de matr. d. 38. à n. præsertim 14.* l *colligo ex Angelo ejusq. ratione apud Sanc. Les.* ll *Mol. l. c.*

6. Denique si sit dubium, an perfecto usu rationis potiatur, tunc (ut alibi *m* diximus) si supra septennium sit, præsumetur perfecto usu potiri, atque adeo rem ab ipso acceptam retinere in conscientia poteris, donec repe-

satur: secus, si infra; nam retineri tunc licitè non poterit, quia, contra, integro usu rationis gaudere non præsumitur.

m *Supr. l. 1. c. 3. §. 7. ver. Ætas.*

Ludus filijfamiliæ, vivente patre.

7° Quæres secundò: quæ potest ludo exponere licitè filiusfamilias, sine obligatione restitutionis faciendæ, sive ab ipso filio, sive a collusore? Respondeo, sola castrensia, vel quasi: cæterorum autem, sive sint profectitia, sive adventitia, cum saltem usumfructum pater habeat, non potest, nisi judicetur remittere pater, ut certè judicatur in modica summa, quia sic est parvum damnum patris, & dedecus esset filij, parvum illud restitui.

Filius in ludo illicito non est subditus patri, atque adeo lucrum ex illo habitum absque controversia sibi acquirere, notat Rebellus; *n* unde infertur, posse te vincere à filiofamilias ea, quæ à te ipse in illicito ludo vicit, ex ludo licito propter aliud caput potest, communiter loquendo, sibi filius retinere; nam nunquam solent (ut Rebellus advertit *o*) ea lucra à filijs exigere patres, etiam scientes, provenisse ex ludo. Vnde sequitur, hæc ludo acquisita esse filij, non teneri ea adducere in divisione hæreditatis cum fratribus, posse eadem justè acquiri à collusore in sequentibus ludis &c.

n *Rebell. loco mox cit. n. 6.* o *Rebell. 2. p. diff. 12. q. 4. n. 1.*

8. Sed quid, quando filius de bonis adventitijs habet etiam usumfructum? id quod non raro evenit, ut v. g. quando ipsi filio à matre, vel ab alio ea lege aliquid donatur, ut nullum usumfructum habeat pater: vel quando idem pater ipsum usumfructum concedit filio: vel quando aliquid filio donatur, contradicente patre: vel quando ipse ususfructus alicujus rei filio relictus est. Respondeo, filium posse ejusmodi bona, præscindendo ab alio inconvenienti, ludo exponere, & consequenter non debere restitui, si evincantur à collusore? Ratio est, quia illorum plenam habet administrationem, sicut ergo hæc alienare, & donare modo supra dicto potest, sic ludo expendere.

9. Hinc filius, sive domi, sive peregre agens, ex pecunia, quam pater ei dat ad alimenta, vel ad libere expendendum, potest aliquid *p* ludo exponere, ut etiam in eleemosynis, donationibus, ac honestis recreationibus. Posset autem quotannis quatuor vel quinque aureos ex centum annuis, quos habet pro suis alimentis, docet apud Molinam *q* Sotus. Tunc enim censetur pater dare liberam illius pecuniæ administrationem, nec esse patrem invitum in concedendo licito ludo, juxta qualitatem sui status &c.

p *Azor. p. 2 l. 1. c. 14. q. 2. §. quæres* q *Sot. apud Molin. t. de just. d. 242. cui adde Rebell. 2. p. l. 12. q. 4. n. 3.*

10. Inquires: si filius negotietur in bonis paternis, id, quod sua industria acquirit, valetne libere ludo exponere?

Respondeo, nequaquam, quia hoc lucrum est bonum profectitium, pertinens tum quoad usum, tum quoad dominium, ad patrem. Instas, at industria

dustria est filij. Respondeo, hanc industriam gratis censetur exhibere in parentis commodum filius : nam quoties negotiatio & industria rationabiliter existimatur gratis exhibita (ut in casu nostro; filius enim ex amore, quem patri debet, judicatur ipsi servire) nemo potest pro illa pretium exigere, ut modo cap. 3. §. 1. n. 8. cum de alimentis filio datis à matre, disputavimus : nisi forte protestetur, se gratis nolle servire, vel saltem, ut propter reverentiam patris desierit protestari : tunc enim r præscindendo à peculiari jure alicujus provinciæ, potetit, ſ deductis expensis, quas pater facit in ipso alendo, tantundem exigere pro suo extraordinario labore & industria (nam ordinarius debetur à filio patri) quantum daretur extraneo, & tunc illud videtur bonum filij adventitium, de quo jam dixi num. 7. Adverte, debere moraliter constare, patrem non factugum per se illa negotia, nec inventurum alium, qui gratis vel minori pretio faceret : secus, recurreret doctrina, quam de servo tradam in simili, lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 9.

r *Id additur propter jus Regni Castellæ, de quo legatur Molin. apud Dicastillum mox cit. num. 189.* ſ *Nav. Less. alijq; apud Dicast. li. 2. de just. t. 2. d. 9. dub. 8. n. 187.*

Ludus filijfamilias habentis tutorem, patre demortuo.

11.r Hæc, quoad filios, vivente patre, quid de pupillo & minore viginti-quinque annis, habentibus tutorem vel curatorem? Respondeo, hæc quæstio pendet ex illa, an dictus pupillus & minor obligentur in conscientia ad standum contractibus à se initis, sine authoritate tutoris, vel curatoris, quæ vocatur obligatio naturalis; nam scimus, civiliter non obligari, hoc est, per leges irritam pronuntiari ejusmodi obligationem.

Dico autem primò, satis esse probabile, puberes, ut etiam impuberes ac pupillos pubertati proximos, imo ut colligo ex Molina, a pubertati non proximos, dummodo sint perfecto usu rationis præditi, seu, ut dicimus, doli capaces, in contractibus aa onerosis initis, eum quocumque (præterquam cum tutore, nisi in quibusdam casibus satis à Sanch. b allatis) probabile esse, inquam, naturalem obligationem contrahere, quamvis non adfuerit authoritas tutoris, vel curatoris, & dummodo contractus non fuerit circa res immobiles, & quæ servando servari possunt. Ratio est, quia ad naturalem obligationem circa res suas aliàs non impeditas subeundam, satis est liber consensus utentis ratione, qui certe esse in dictis supponitur.

a *ex Molin. to. 1. d. 224. §. ex dictis infero, & ex Angelo apud Sanc. l. 2. de Matr. d. 38. n. 24.* aa *Laym. Less. Rebel. Tannerus, apud Dian. p. 3. tr. 5. res. 44.* b *Sanc. l. c. à n. 20.*

Dico secundò, cum ludus (ut etiam emptio, venditio, & locatio &c) sit contractus onerosus, pupillum & dictum

& dictum minorem, ex sententia probabili, obligari naturaliter, ad standum justis legibus ipsius ludi, patet ex dictis.

Nota ergo primò, si pupillus & minor creditori vel colluſori aliquid ſolvant, posse hos illud, donec per Iudicem repetatur, retinere, utpotè habitum ab ijs, qui in conſcientia probabiliter obligati erant. Nota ſecundò, eoſdem pupillum & minorem posse non ſolvere, quod promiſerunt, dummodo non juraverint: cum enim exceptione legis valeant ſe defendere, poſſunt non ſolvere, vitando circulum, quo ſolvant, & deinde repetant. Nota tertiò, cum ijdem, ſi quod propter illos contractus ſolverunt, valeant per Iudicem, ut dictum eſt, repetere, posse eoſdem ſibi per legem juſtæ compenſationis reaſſumere, quando judex contra ipſos negligenter ſe gerit: quæ omnia ex hic & alibi dictis conſtant, oſtendumtque, minorem, atque pupillum, ſi nolit ſolvere, posse non ſolvere, & creditorem, ſi nolit reſtituere, quod illi ſolutum eſt, posse non reſtituere, donec per judicem cogatur.

Filij profeſſio religioſa nil nocet juri paterno.

12. Quæres tertiò, an per profeſſionem religioſam amittatur à patre uſusfructus, qui ipſi competebat ex filij bonis adventitijs? Reſpondeo, ſive pater profiteatur, ſive filius, nunquam pater *c* ſuum uſumfructum amittit, quia profeſſio nullum patris jus præjudicare debet. Solum eſt advertendum, ſi pater fiat profeſſus, reſumptum prædictum competere Religioni, ſi hæc eſt ſuccedendi capax, donec pater vivit in religione; nam eo mortuo cedit ei, qui de jure patris hæres erit: quod ſi religio ſit incapax, (quales ſunt *d* ſolum tres, Minores de obſervantia, Capucini, Societas Ieſu) uſusfructus dictus competet ipſi filio in ſæculo remanenti, qui jam erat bonorum adventitiorum proprietarius.

c *Azor multa jura cit. p. 2. l. 2. c. 22. q. 4. & 5.* d *L. Sanc. in dec. l. 7. & c. 27. Suar. t. 4. de rel. l. 4. c. 5. Caſtr. t. 3. tr. 16. d. 3. à p. 9.*

De furto filiorum.

13. Agetur de hoc infra, libro octavo tract. 2. cap. 3.

§. II.

De donationibus inter patrem, & filium.

PAtrem filio filiæve familias nihil donare posse, certum eſt in jure; *a* quod ſi rem donatam pater filio tradiderit, adhuc jus eſt patri, eam ſibi revocare; ſi tamen non revocat, confirmatur patris morte donatio, ita ut filio res tradita abſolutè cedat. In aliquibus tamen caſibus poteſt pater valide donare, hoc eſt, ob dotem, ob alimenta, ob nuptias, ob militiam, & ob hanc quidem, hoc eſt, ut filius ad militiam commode inſtructus eat, poteſt dare res mobiles non

non vero immobiles, & statim donata fiunt bona Castrensia; quæ omnia ex superius dictis liquent.

a *l. p. c. de impuber. & alijs substit. l. Azor p. 2. l. 2. c. 24. & Molinam t. 1. à dis. 238. Castrop. de just. comm. d. 2. p. 26.*

2. Huc reducuntur, *b* si quæ expendat pater, ut à servitute filium filiamve redimat, ut à carcere vel simili pœna eundem liberet, ut munus publicum vel dignitatem idem filius consequatur, puta Præturam, Doctoratum &c. Præterea si patrimonium eidem assignet ad ordines sacros suscipiendos, si pecuniam det, ut piam vel necessariam peregrinationem suscipiat, si expensas necessarias (non vero voluntarias, & ad splendorem) ad ingressum in Religionem faciat. Hæc enim omnia vel ad alimenta filiorum, vel ad Castrensia reducuntur. Tria notant passim Doctores: *c* primò, posse patrem remittere usumfructum, quem habet ipse pater in bonis adventitijs filij; id enim non est, donare de suo, sed nolle acquirere pro se; remittit enim dumtaxat jus exigendi fructus, quo gaudebat in filij bonis: secundo, donationes matris & aviæ vel avi maternorum nullo jure infirmari, quia nulla sunt jura in contrarium: tertiò, donationes factas filio illegitimo validas esse: Ratio est, quia jure solum infirmantur donationes factæ filijs, qui legitimè sunt sub potestate patris constituti: at nothi & illegitimi physice sunt sub patris *d* potestate, non moraliter, seu secundum leges &c.

b *Idem ib.* c *ex l. cum oportet. §. si autem. C. de bonis quæ lib.* d *Caram. li. 2. theolo. mor. n. 641.*

3. Quoniam autem, quoad forum conscientiæ, data à patre filio retineri sine peccato possunt, donec repetantur à donante, modo, quo supradictum est de donatione impuberis; difficultas illa hic sese offert, an mortuo patre filius, qui invenitur habuisse aliquid ab ipso, teneatur, illud in conscientia conferre cum cæteris fratribus, hoc est, de legitima, vel hæreditate paterna tanto minus accipere, quantum invenitur accepisse ex donatione paterna?

4. Sint hæ duæ breves, sed pro nostro instituto sufficientes regulæ, in re satis prolixa, & involuta apud Iurisperitos: prima regula. *e* Quæ pater in caussa necessaria dedit filio (præter alimenta) filius in conscientia conferre tenetur, nisi tamen pater expressè voluerit, ne filius conferret, & illa pater potuerit filio donare, sine diminutione legitimæ aliorum filiorum.

e *Mol. ibid. dis. 138.*

Regula secunda: *f* quæ gratis eidem & liberaliter pater donat, non tenetur filius conferre, nisi pariter expresserit pater, ut filius conferret, & nisi alter filius teneatur conferre ea, quæ ipsi donata, quamvis ex caussa à patre fuere, quod ultimum vide apud Molinam l. c. fusius. Ratio utriusque regulæ est, quia quando pater dat ex caussa, cum det, quod filio debet, videtur dare coactus, atque adeo, nisi contrarium exprimat, videtur dare de portione, quã filio negare non potest, quæ est vel pars hæreditatis, vel legitima: unde à patre, vel legitima erit

deducenda: quando autem dat liberaliter, cum sponte det, videtur dare de suo (cum suo enim quilibet quemlibet gratificari potest) unde deducenda non erit.

f *Idem ib. disp. 243.*

5. Dixi (præter alimenta) hæc enim quamvis necessario dentur, tamen videntur expensa ob bonum ipsius patris, cui incumbit, suum filium alere, utpote partem suæ substantiæ: hæc autem alimenta largiora potest uni potius, quam alteri donare pater (sed sine fraude, qua pater velit alios filios depauperare) quia dum in terminis alimentorum sistat, non est tam rigorosè agendum cum patre suorum bonorum domino.

6. Ex his rectè deducunt g Doctores, quæ daret pater filio ob dotem, ob ingressum in Religionem, ob nuptias, ob patrimonium, ad ordines suscipiendos, esse, mortuo patre, conferenda cum fratribus. Contra, impensas pro solemni convivio in nuptijs, vel prima Missa, vel primo ingressu in Religionem, non esse conferenda, quia illa exhibentur ex causa necessaria, hæc voluntariè & gratis. Adde, hæc ad honorem ipsius patris spectare, & omnibus fratribus esse communia. Scio, h aliquos data ob patrimonium, ad ordines, computare inter alimenta, quare non esse conferenda: quæ certè opinio probabilissima est.

g *apud Azor. p. 2. l. 2. c. 24. qu. 2. cit. jura, & juris peritos, & quoad ordines Marchinus de ordine tr. 2. p. 6. c. 7. diff. 10.* h *Barbosa, alijq. apud Dian. p. 9. tr. 8. res. 24.*

7. Quæ pater insumit, i dum filium alia bona non habentem alit in studio litterarum, imo & in cujuscunque artis mechanicæ professione; dum emit pro eodem libros, eique jam Doctori, vel proxime ad exercendas scientias apto eosdem libros tradidit; dum eum misit ad militiam, armisque & pecunia instruxit, quæ bona castrensia supra sunt appellata; dum expensas fecit, ut filius officium publicum, dignitatem ve non vendibilem, nec ad hæredem transferibilem consequeretur, aut ut promoveretur ad Magistri Doctoratusve gradum, non sunt, defuncto patre, conferenda; quia hæc omnia ad alimenta filiorum, vel reducuntur, vel per commune jus extenduntur. nam cæterum quisque sua municipalia jura, si diversa habeat, legitimè custodiat.

i *Mol. t. 1. de just. à disp. 257.*

8. Præterea, quæ filius à patre occultè accipit, insumitque in meretricibus, illicito ludo, vel simili turpi modo, nisi pater ea condonaverit, cum vixit, vel nisi alterum tantum alij fratres simili ratione consumpserint, tenetur adducere in collationem cum fratribus; quia hæc nec ad alimenta, nec ad rationabilem liberalitatem patris spectant. Addit rectè Molina, regulariter posse præsumi, patrem condonasse, quando consumptio est per intervalla, nec multum, spectato cujuslibet statu, exorbitans, quia quando non sunt insolita, possunt reduci ad alimenta ampliora tacitè filio concessa.

l *Mol. d. 242.*

9. Denique quæ pater dat filio pro obse-

obsequijs, suaque in paternis bonis colendis industria, non ordinarijs (ordinaria enim debentur patri à quocumque filio) sed extraordinarijs, filius adducere non *m* obligatur, quia illa tamquam pretium sui insoliti laboris filio debentur. Nam propterea si defuncto patre, nondum filio hæc soluta sunt, debent ei solvi, ex toto acervo hæreditatis, tamquam si esset æs alienum. Vide Molinam citatum.

m *Azor. p. 2. l. 2. c. 24. q. 2. Mol. d. 244.*

§. III.

De legitima filijs debita.

1. DIximus in superioribus, patrem carentem descendentibus debere legitimam *a* ascendentibus, si forte superstites sint. Iam nunc differendum, quando descendentibus fruitur. Sane his, vel hæreditas tota patris debetur, dividenda per capita ex æquo inter filios filiasque, hisque deficientibus, dividenda inter nepotes, si adsint, sed per stipites, vel saltem integra legitima, nullo aggravata onere, danda ijsdem eodem modo est ex bonis relictis à patre, vel matr, deductis tamen ære alieno, & impensis pro funere, nisi si quis ex filijs propter aliquam caussam ex supra allatis ab hæreditate expresè depulsus fuerit. legitima autem hodie ex Iure *n* Cæsareo (nam si in diversis Regnis alia sint jura, sunt omnino servanda) est tertia pars bonorum, distribuenda æqualiter inter filios, filiasque, si ij sint quatuor, vel pauciores: at si sint quinque, vel plures, est pars dimidia: juxta vulgare carmen,

a *l. Sperellum t. 1. dec. 31. & DD. ib. c. ubi plura de legitima &c.* n *l. Novissima & l. pat. de inoffic. test. auth. de triente & semis. §. hac nos coll. 3. to. 5.*

Quatuor aut infra dant natis jura trientem, o

Semissem p *vero dant natis quinque vel ultra.*

2. Quoniam vero filio non competit legitima, nisi post parentis obitum; eo enim inter vivos agente, filius, quoad legitimam, jus dumtaxat habet ad rem, non in re; hinc duplex oritur difficultas. Prima, an quando pater, dum viveret, sua bona dissipavit, seu prodigas largitiones alijs distribuit, cum præjudicio legitimæ filiorum, possit nihilominus filius integram petere, quantam fuisset consecutus, si dissipatio nequaquam præcessisset?

o *Ideſt, tertiam partem.* p *ideſt, partem dimidiam.*

Respondeo: si mala fide pater, puta, ut filio legitima decresceret, sua bona diminuit, posse: *pp* non vero, si bona fide. Ratio est, quia mala existente fide, pater peccavit contra jus debitum filijs, ergo injuriam propellere semper poterit filius: at non peccavit, si bona fide; unde jus filius non habebit contra bona sine fraude diminuta patris.

pp *Azor. p. 2. l. 2. c. 27. q. 9.*

3. Difficultas secunda: si pater vivens exposcenti filio filiæve suam

legitimam integram tradidit, juxta facultates, quibus tunc fruebatur, poteſtne deinde filius vel filia, extincto patre, petere aliquid amplius, ſi forte amplificatum poſtea fuerit patrimonium patris?

Reſpondeo, non poſſe, docent *q* aliqui, quia ſatis eſt, eos aſſequi legitimam, habita ratione ejus temporis, quo illam exegerunt. Poſſe tamen docet communior ſententia, *qq* quia legitima debetur omnino ex bonis, quæ mortis tempore parentes relinquunt.

q *apud Navarrum in c. quamvis de pactis in 6. p. 3. §. 1. n. 2.* qq *Covarr. alijq. apud ipſum ib.*

4. Sed quid, ſi filia renuntiaverit futuræ patris ſucceſsioni? Certè id in filiabus uſu venire ſolet, quæ cum nuptias contrahunt, pactum ineunt cum parentibus, ut contentæ ſint ſua dote, & ſic renuntiant cuicunque juri, quod alias habent, vel habere potuerunt in parentum bonis.

Reſpondeo: ſi vi, metu, dolo inductæ, etiam cum juramento renuntiaverint ejuſmodi filiæ, an poſsint adhuc præmiſſa, vel non præmiſſa diſpenſatione regreſſum habere ad bona paterna, quando advertunt, ſe fuiſſe notabiliter deceptas, conſtat ex alibi dictis. *r* At ſi voluntariè ſine ulla deceptione renuntiaverunt, ſed abſque juramento, irritam eſſe ejuſmodi renuntiationem, jura decernunt. *ſ* Si vero prædictæ voluntariæ renuntiationi juramentum adjunxerunt, ut nunc communiter adjungi ſolet, valet renuntiatio, ſeu à jurante ſervari debet, quia, ut ſuo loco dictum *t* eſt, juramentum homini præſtitum ſemper obſervari debet, quoties ſine peccato obſervari poteſt, ut certè poteſt in caſu noſtro; neque enim filia peccat, ſi ſua dote contenta, velit reliqua parentibus cedere.

r *ſup. l. 3. in dec. c. 3. §. 5. num. 6. 12. & 24. rurſus c. 7. §. 3. num. 16.* ſ *Jura, quæ affert Azor p. 2. l. 2. c. 28. q. 1.* t *ſup. l. 3. in dec. c. 3. §. 3. n. 11.*

Puto nihilominus primò, filiam poſſe à ſuperiore petere relaxationem ab hoc juramento, etiam voluntariè facto, *u* ut ſupra dictum à nobis eſt. puto ſecundo, ex alibi *x* dictis, parentem poſſe remittere hoc juramentum filiæ, quia factum fuit in commodum ipſius patris; quare tunc filia, ſine alia juramenti diſpenſatione, conſequi ex æquo poterit hæreditatem cum fratribus. Imo ſi pater in ſuo teſtamento ad aliquam hæreditatis partem filiam eandem vocaverit, *y* debebit omnino à fratribus admitti, non obſtante ejuſdem filiæ renunciatione. Ratio eſt, quia illa vocatio eſt tacita remiſsio juramenti filiæ. Adverte, quod dictum eſt de filiabus, intelligendum *z* eſſe etiam de filijs, ſi forte hi, modo dicto, cum juramento, renuntiaverint; par enim eſt ratio de utriſque, quidquid aliqui contra opinati ſint.

u *ſup. l. 3. in dec. c. 3. §. 5. nu. 47.* x *ſup. l. 3. in dec. c. 7. §. 2. & docet Azor, ib. q. 3.* z *Cov. apud Azor. l. c. q. 4.* a *Cov. ib.*

5. Dictum autem eſt num. 4. (pactum ineunt cum parentibus) nam quando pactum hoc initum eſt inter fratres, gratia ipſorum, non vero patris, etiam ſi fuerit cum juramento, irritum omnino eſt, quia turpitudinem,

nem continet, dum de patris viventis hæreditate, absque ejus consensu, tractatur. Quod si is patris consensus pacto jurato additus fuerit, valebit pactum, obligationemque non regrediendi ad bona patris inducet; jam enim non amplius dictam turpitudinem continet: solum advertendum, idem pactum juratum, etiam cum consensu patris, gratia fratrum initum, evanescere, si moriantur fratres, superstite patre; quia tunc cessante fine principali juramenti, cessaret ejus obligatio.

6. An Monasterium stare obligetur hujusmodi pacto, an idem pactum pro nullo habeatur, transeunte patre ad secundas nuptias, an eadem renuntiatio de bonis paternis extendatur ad hæreditatem avunculi, & similia, vide fusè apud Doctores. *b*

b *DD. & l. cit. ab Azor. l. c. c. 28.*

§. IV.

De fratrum sororumque mutua obligatione, quoad alimenta.

1. QVidam filio prodigo effusior, hæreditate demortui patris, imo & viventis germani fratris ad assem exhausta luxu atque delitijs, poscebat alimenta ab eodem suo fratre, qui expilatum à suo germano patrimonium alijs bonis per extraordinarios labores acquisitis, fortunate compensaverat, obligaturne frater ea fratri subministrare? is enim, ut vita innocens est & pius, à Theologis nostris id sciscitatur; certus alioqui, nisi peccet, ea profusissimo fratri omnino velle denegare.

2. Diximus, fratrem, etiam ex una parte fratrem, sive ex matre tantum, quo pacto vocatur Vterinus, sive ex patre tantum, obligari fratribus suis, non solum extremè, vel graviter indigentibus succurrere; id enim, ut supra capite primo diximus, commune est omnibus proximis; sed etiam ordinaria paupertate laborantibus, atque adeo fratres fratribus debere *a* convenientia, juxta cujusque statum, alimenta præstare, quando aliunde ea frater habere non potest. Quod etiam in simili necessitate extenditur ad filios ex fratre, ut innui c. 3. §. 1. num. 1.

a *Azor. l. c. c. 40. Trull. l. 4. in dec. c. 1. dub. 9. citantes jura civilia.*

Ratio est, quia plus urget pietas in tanta propinquitate, quam in gradu remotiore; cum igitur major pietas urgeat pro fratribus ac dictis nepotibus, etiam si malè dissipaverint facultates suas, aderit obligatio, ut in simili de patre & filio, non multo ante dictum est.

3. Quod affirmamus de fratre, affirmamus de sorore, quoad danda illi alimenta (alimenta, inquam; nam de dote lege Molinam *b*) ut autem resipiscat tuus frater, vel soror à malo, atque assuescat labori & industriæ, posse ad tempus aliqua te (dummodo fame non pereant) ab illis subtrahere, ne dubium sit.

b *Mol. tr. 2. just. d. 224. §. causæ legitimæ.*

4. Obijcies: ergo sorori, quæ v. g.

prostibulo familiam infami nota, sine fratris culpa, deturpavit, si ea postea indigeat, fratrem coges ad suppetenda alimenta? à recta hominum existimatione id absonum omnino videtur. Idem dici potest de fratre, qui per grave aliquod familiæ dedecus se depauperaverit. Respondeo: in hoc vel simili, tam severo eventu aliunde fratrem probabiliter, saltem ad tempus, non cogo; memoria enim est revocandum, patrem filio denegare posse alimenta, si filius committat aliquod scelus ex illis, quæ supra *c* declaravimus. In casu igitur sororis hujus eodem modo, quo ibi, philosophare, summique Dei legem non esse, nisi admodum rationi consonam intelliges; & denique sic distingue: si soror adhuc in patrando scelere persistit, deseratur, ut hac medicina in sanam mentem redeat: si satis sit emendata, non video, cur à fratre sit deserenda, saltem quoad vitæ necessaria, præsertim si sine gravi detrimento id possit frater. Idem proportionaliter dic de cæteris propinquis &c.

c sup. c. 3. §. 1. n. 9.

Quoad Correctionem.

4. Quandoquidem de obligationibus inter conjunctos locuti sumus, illud denique hic obiter meminisse, non erit inutile. Assero enim, sive ob *d* correctionem, idest, ne rursus delictum committatur, sive ob justam vindictam, idest, ut solvatur debita pœna à committente delictum, posse moderatè (non licere enim immoderatè, certum est) verberari, multoque magis verbis, sed non, quæ graviter infament, increpari à patre, viro, fratre, magistro, domino, seniore, filium, uxorem, sororem, seu fratrem minorem, discipulos, servos, pueros, etiam clericos. Ratio est, quia superiores omnes possunt uti medijs moderatis ad subditorum bonum: filium Sacerdotem, ob caussam vere rationabilem, ut semper in prædictis supponimus, posse licitè, & sine timore excommunicationis, à patre moderatè verberari, docent *e* aliqui; ne ant *f* alij: utrumque probabile, quia utrique sua non deest cognitu facilis ratio.

d Bonac. de cons. disp. 2. qu. 4. p. 4. Reginald. l. 20. nu. 52. Trull. l. 4. in decal. dub. 6. n. 2. Mol. t. 1. dis. 228. Sanc. l. 10. de matr. d. 28. n. 16. e Bon. ib. c. Nav. alijsque f Toletus l. 1. c. 23. Solon. 22. qu. 65. art. 2. concl. 1.

Finis Libri Quinti.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

LIBER

LIBER SEXTVS.

IN DECALOGVM

Non occides.

HOc ordine de homicidio sermonem instituemus. De homicidio justo. De injusto sui ipsius. De injusto proximi. De obligatione restitutionis.

CAPVT PRIMVM.

De homicidio justo.

1. IVstum & sine peccato est homicidium, si (etiam authoritate propria) fiat ob defensionem vitæ, bonorum, honoris: deinde si fiat ad malefactores puniendos: denique si fiat in bello justo.

§. I.

De homicidio ob defensionem vitæ.

2. VT vitam meam defendam (non vero, ut vindictam sumam) communis est *a* doctrina, posse à me occidi eum, qui me injustè aggreditur, etiam intendendo ejus mortem, ut medium meæ vitæ (licet is sit meus pater, *b* filius, frater, dominus, conjux, Sacerdos, Religiosus &c. sine periculo excommunicationis, vel irregularitatis) cum moderatione inculpatæ tutelæ, hoc est, quando alia via, tutari meam vitam, vel mutilationem non possum. Ratio est, quia naturæ insitum habemus, velle vitam & membra, quantum possumus, custodire, juxta *c* illud toties decantatum, *vim vi repellere licet.*

a *Petr. Navar. l. 2. c. 3. nu. 326. & 84. Silv. v. Bellum 2. q. præsertim 5. & 7. Sa. r. l. 3. Thesau. c. 27. n. 17. Less. l. 2. c. 9. du. 8. Bonacin. t. 2. d. 2. de rest. in particul. q. ult. soc. 1. p. 8.* b *Hurtad. Dicastillus. alijq. contra alios apud Dian. p. 8. tr. 7. res. 41.* c *L. ut vim, ff. de just. & jure. & alibi.*

3. Obstas primò: at fortasse ille est amens, vel ebrius, & sic non peccat me invadendo. Respondeo, at certè injustè materialiter mecum agit. Adde, à nulla recta ratione posse innocentem constringi, ut se permittat occidi à quolibet, quacumque bona fide procedente. *f*

f Mol. Bart. Gom. Less. apud Dicastill. mox citand. n. 27.

4. Obstas secundò: at fortasse invadens est in mortali. Respondeo, at fortasse ego invasus non sum in gratia cur ergo tenear vitam amittere & damnari? non enim teneor, æternam salutem meã alterius saluti postponere. Adde, tunc ad summum *g* me debere vitã meã temporalẽ vitæ æternæ proximi

postponere, quando proximus ita est in extrema necessitate, ut non sit alia via pro ipsius salute, nisi meæ vitæ amissio: sed in casu nostro, jam habet proximus aliam viam, nempe desistere ab invadendo. Ergo &c.

g *Dico (ad summum) propter dicta sup. lib. 5. c. 1. §. 1. à num.*

5. Iam vero si possum, obligorne sub mortali, cum morte temporali alterius me defendere? Respondeo, me obligari, communior *h* fert sententia, quia cum laude, ex virtute charitatis, præferre possum proximi vitam vitæ meæ. Confirmatur: quia nemo tenetur horrido illo modo, nimirum occisione alterius, vitam suam defendere: sicuti nemo tenetur, difficili sui brachij abscisione eandem vitam conservare. Verum licet hanc opinionem censeam probabilissimam, quia tunc non est, velle mortem propriam, sed actum illum honestum charitatis, quæ honestas melior est, quàm vita mea: tamen puto, esse distinguendum; si enim proximus sit pater, filius, princeps meus &c. possum præferre, ob pietatis officium. Et sic concedunt communiter *i* Doctores, me ad salvandum patrem à naufragio posse permittere, ut ipse accipiat tabulam, etiam à me occupatam, imo illam ipsi tradere, mea vita neglecta: id enim virtutis est pietatis. At si absolutè de communi proximo agamus, puto, probabilius esse, non posse. Ratio est, quia ego non sum dominus vitæ meæ, quam mihi veluti usque ad ultimum spiritum conservandam commendavit Deus: ergo, nisi aliud major virtutis actus permittat, (ut diximus in prædictis de patre, filio &c. & ut fuit in sanctis Martyribus, qui noluerunt se defendere, propter fidem) obligor, omnia media, saltem non multum mihi difficilia, ponere ad illam custodiendam, quale profecto esse suppono, me defendere, quamvis cum alterius morte, quæ, experientia teste, mihi horrida non est, si mihi eidem vitam parit. Ad rationem in contrarium modo dictam ajo, illud ipsum indigere probatione, an ab honestate charitatis communis evincatur obligatio, qua urgeor ad custodiendam vitam meam; cum tamen contrarium probet illud ab omnibus admissum pronunciatum, *prima charitas incipit à seipso*. Dixi (absolutè) nam ut innui, ob aliquem excellentiorem virtutis actum possum permittere, me occidi; sic enim, si mea mors damnum nullum infert Reip. infert mors alterius, sinam me occidi, cum laude ex motivo charitatis patriæ; sic etiam, qui ad moriendum ex fame juste damnatus est, potest cibum sibi forte oblatum respuere, & mori, quia exercebit actum virtutis obedientiæ: Præterea si prudenter putem, me esse in gratia, invasorem vero in mortali, tunc profecto non teneor (esto, possim, sicuti innui num. 5.) ut me defendam, illum occidere, quia tunc intercedit actus virtutis misericordiæ. Et de his ac similibus, non vero absolutè (ut contendit Bonacina *l*) intelligitur illud Io. 15. Majorem hac dilectionem nemo habet, quam, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

h *Less.*

h *Less. l. 8. c. 9. n. 55. & n. 92. Molina, Toletus, Sà, alijq. quos citat, sequiturq. Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. dub. 21. tra. 34. d. 10.* i *Cum Ioan. Sanc. disp. 10. num. 9. versus finem.* l *Bonac. t. 2. disp. 3. circa primum Decal. præc q. 4. de charit. p. 4. n. 6.*

6. Adverte duo. Alterum; ad moderamen inculpatæ tutelæ requiritur, ut non plus agas, quàm opus sit ad defensionem; puta, si tuam satis defendere vitam potes minis ac verbis, ne verberes: si verberibus, ne mutiles: si mutilatione, ne occidas. Alterum: si alia via, v. g. fugiendo, te tutari possis, fugere teneris, si dedecori magno tibi fuga non vertitur, si esses Religiosus; non ita, si vir sit nobilis, quamvis sit Clericus, *m* cui dedecus esset, se in pedes dare. Pari modo fugere obligaris *n* à patre, filio, marito, fratre, & ex mea quidem sententia, sive minore, sive majore; imo ab ebrio quocumque; nam non dedecus, sed vel pietas, vel prudentia ejusmodi fuga censetur ab omnibus. Quid si, cum sine dedecore possis fugere, non fugias, sed occidas invasorem injustum, tenerisne ad restitutionem ex homicidio? Respondeo, de hoc dicam inferius c. 4. §. 3. nu. 16.

m *Dicast. & de Lugo apud Dianam par 8. tr. q. res. 46.* n *Mendoza 2. 2. disp. 170. sec. 16. §. 136. Malderus 2. 2. tr. 3. c. 1. du. 12.*

Adulter & proscriptus an se defendere queant?

7. Sed adhuc inquires, primò an adulter in adulterio deprehensus, & an proscriptus à principe, ideſt, qui ex statuto potest à quolibet occidi, possint se defendere, occidendo eos, qui ipsos occidere aggrediantur?

8. Respondeo, adulterum posse, quia in foro conscientiæ non justè invaditur à marito, ut mox §. 4. nu. 8. dicetur. De proscripto seu bannito major est difficultas. Nellus *q* probabiliter negat: quia, si is justè occidi ab altero potest, injustè contra illum pugnabit; secus, esset bellum justum ex utraque parte. Concedit Carrerius, *r* & Decius, *s* quia statutum illud non potest præjudicare juri, quod quilibet habet ad suam vitam defendendam.

q *Nellus in tr. de banditis p. 2. secundi temporis q. 49.* r *Carrerius in pract. criminali d. homicidio.* s *Decius in l. ut vim. ff. de just.*

9. Hinc, ex *t* Soto, qui scit, bellum, in quo militat, esse injustum, licitè potest, etiam in ipsa pugna, cum quadam cautione jam jam afferenda, militem alterius justi exercitus occidere, ne ipse ab hoc occidatur. Ratio est, quia injustitia belligerandi ex parte Principis, non tollit jus defendendi propriam vitam. Cautio autem est, ut dictus miles injustus cesset ab occidendo, & admoneat militem justum de sua hac cessatione: nam statim ac tunc non erit amplius miles injusti belli, & sic poterit se defendere, & ille alter jam non poterit amplius hunc juste interficere. Hic tamen injustus miles justè punietur *u* à suo Rege, ut legitimo judice, de delicto patrato.

t *Sot. lib. 1. qu. 1. ar. 7.* u *S. Antoninus, Abbas, Pet. Navar. Less. Covar.*

Bona. alijq;. quos citat sequiturq;. Dicast. li. 2. de Inst. tr. 2. d. 10. d. 8.

An ut defendas unum ex proximis, possis alium occidere?

10. Inquires secundò: an liceat aggressorem proximi occidere, ut defendas ipsius proximi innocentis vitam? nam, ut defendas bona ejusdem temporalia, mox §. 2. n. 8. dicam. Respondeo, sicuti ad meam, sic ad innocentis vitam defendendam, cum dicto moderamine possum. quia si licitè occido invadentem injustè mea bona, ut mox dicetur, multo magis injustè invadentem vitam mei proximi, quam, ut bonum meum, reputare debeo.

11. An tenear, distinguendum est; nam si invasus est pater, mater, filius, uxor, princeps, subditus, imo solum Vasallus, vel simili modo mihi conjunctus, nec mihi ex defensione imminet grave periculum, obligor, *x* eos morte injusti aggressoris defendere; id enim poscit charitas ijs debita, & aliquando justitia, si curam proximi geram, &c.

x *Les. Mol. apud eundem Dicastill. l. c.*

Si vero est unus ex communi proximo, non obligor, *a* quia tunc quasi æqualiter, & non cum magno excessu, urgere me charitas potest pro vita invasoris, quamvis, injusti, atque pro vita invasi innocentis; unde alterutri favere, non est magna deordinatio. Quod si invasor injustus est tuus pater, filius, vel similis, non te obligo ad eos occidendos, ut defendas invasum, quamvis innocentem, quia te excusat, imò prohibet tanta conjunctio: sicuti nec obligaris, *b* morte invasoris, eum defendere, qui licitè v. g. ob martyrium, vel aliam caussam honestam, suam mortem permittit: eadem enim caussa honesta te à morte invasoris poterit cohibere.

a *Suar. t. 5. disp. 49. sec. 3. n. 2. quidquid in contrarium videatur innuere Dicastil. l. c. nu. 14.* b *Dicastil. c. n. 109.*

An te non aggredientem aliquando occidere possis?

12. Inquires tertiò: an liceat aliquando, ob tuam defensionem interficere innocentem te non aggredientem? Solet afferri exemplum duplex. Primum: si quis v. g. te aggrediatur, objiciatque, quasi pro scuto, hominem innocentem, potesne occidere hunc innocentem, ut ab aggressore te defendas? Secundum: si tu v. g. equo insidens fugias inimicum te occidere volentem, potesne conculcare puerum, vel claudum in via forte jacentem, si aliter vitæ tuæ servire non vales? Respondeo, utrumque posse, non intendendo mortem pueri, nec impetendo innocentem, sed aggressorem, quamvis inde intermedia persona innocens vulneretur & cadat. Ratio est, quia id non est directè occidere, sed tuam servare vitam, quamvis inde per accidens & indirectè alterius mors consequatur: quemadmodum omnes concedunt, posse in bello justo contra civitatem rebellem bombardas explodi, quo-

di, quorum ictibus morientur plures pueri prorsus innocentes, si aliter victoria contra civitatem haberi non possit.

13. Quid si ille puer in via jacens non sit baptizatus? Respondeo, Lessius *c* putat non licere tunc illum modo dicto conculcare. at an licere, colligatur ex supra *d* dictis in sententia Io. Sanchez, tu perpende. nos enim in casibus tam raro accidentibus diu immorari non debemus.

c Less. l. 2. c. 9. dub. 9. n. 59. d sup. lib. 5. c. 1. §. 2. n. præsertim 8.

Hinc obiter advertas velim, cur Resp. Tyranno volenti totam communitatem destruere, possit *e* tradere innocentem, quem ipse occidet, communitate servata; non possit vero eadem ipsa Resp. eundem innocentem occidere, quamvis sic servanda sit civitas? Ratio enim est, quia hoc esset, directè innocentem necare, illud indirectè. & ratio ulterior est, quia actio tradendi illum innocentem Tyranno, non est ex se intrinsecè mala; potest enim esse ad alium finem; esto, tyrannus abusurus ea sit ad injustè occidendum: quare illum poterit exhibere Resp. propter suam necessitatem; ut etiam potest exponere periculo vitæ suos ad defendendam civitatem, imperando, ut maneant in sua statione, ut militent, ut hostes aggrediantur, & similia. At actio innocentem occidendi, cum sit per se intrinsecè mala, nullam excusationem admittere potest.

e Petrus Navar. l. 2 c. 3. num. 120. Lopez. p. 1. c. 60. Less. l. 2. c. 9. dub. 7. num 39.

14. Quod si innocens renuat in priore casu tradi in manus tyranni, tunc Resp. posset illum condemnare, ex Valentia, *f* in pœnam inobedientiæ in re gravi; occideret enim jam nocentem. Sed in sententia Io. Sanchez supra lib. 5. cap. 1. §. 1. num. 4. id an procedat, ibidem vide: quod si (stando in sententia Valentiæ) renueret, quia vellet potius à sua Republica morte benigna interfici, quam à tyranno morte fortasse crudeli; possetne licitè occidi à Rep.? Id tu cogita; est enim casus, si non metaphysicus, certe rarissimus.

f Val. t. 3. disp. 5. q. 8. Sotus l. de just. qu. 6. art. 5.

An per præventionem occidere possis inimicum?

15. Inquires quartò. An possum licitè prævenire, occidendo eum, qui me parat occidere? Respondeo: duo hic sunt distinguenda: alterum videtur certum: incertum & periculosum alterum. Certum videtur, *g* posse à me cum moderamine toties dicto interfici eum, qui proximè & in procinctu parat me injustè aggredi. Ratio est, quia illa propinquitas periculi est moraliter actualis aggressio. Dari solent exempla: si maritus evaginat gladium, si sub cervicali abscondit pugionem, si sicarium domum adducit ad uxorem noctu occidendam, potest tunc, si moraliter certo id præadvertat uxor, prævenire occidendo illum, vel sicarium, si alia via non apparet salutis. Secundò, si quis eat ad solvendum canem vel leonem, ut me fugere non valentem dilacerent, possum eum ante necare, quam bestias

solvat. Tertiò, si famulus me interimere tentet, præsente atque imperante domino, possum ipsum dominum præveniendo è medio tollere, si aliter mortem vitare nequeam. Quartò, si venenum mihi parasti, nec ego possum illud vitare, nisi aliquo artificio illud tibi propinem, propinare tibi utique possum. Hæc & similia ideo licitè fiunt (sed non ex affectu odij, at, ut me liberem) quia adest jam præsens & moraliter actualis aggressio &c.

g *Navarrus in summa c. 15. n. 3. Silvester. v. homicidium 1. q. 2. Bann. 2. 2. q. 64. art. 7. d. 4. Less. li. 2. c. 3. d. 8.*

Et fortasse quando Molina *h* videtur concedere, in propriam, vel aliorum defensionem, latronem, qui vias publicas tenet, posse à quopiam interfici, tunc (puto) concedit, quando proximè is mortem parat & damna viatoribus. Rursus quando Lessius *i* docet, maleficam, quæ magicis artibus assiduè nocet per dæmonem, posse cogi verberibus ad desistendum, quando non adest alia via eam compescendi, imo quando Bonac. *l* addit, posse occidi, tunc est, quando actu vitæ aliorum insidiatur per dæmones quasi per famulos &c.

h *Mol. de just. t. 4. tr. 3. d. 7. n. 1.* i *Less. l. 2. c. 9. n. 48.* l *Bonac. t. 2. d. 2. de rest. in pur. qu. ult. sec. 1. p. 1. n. 4.*

15. Alterum incertum: an liceat interficere eum, qui veluti remote parat, me de medio tollere? Varia afferuntur exempla. Inimicus meus quærit opportunitatem me occidendi, an antequam illam inveniat, possim ego illum interficere? idem præcipit suis famulis, ut ij me circumveniant, occidantque, an possim famulos, vel dominum, præveniendo, occidere? Meus adversarius adit judicem, nec desistere vult, tentatque falsis testibus mihi delictum imponere, vel omnino occultum propalare, ut sic ego injusta morte puniar, possumne vel testes, vel adversarium occidere, vel etiam ipsum judicem, quando aliam evadendi viam non habeo, & mihi clare constat, ipsum injustam scienter sententiam in me esse prolaturum? Idem quæritur, si ob hos testes falsos deberem amittere honorem, vel ampla bona temporalia? idemque, si falsis, seu injustis detractionibus meam famam graviter obscurare quis tentaret? Idem, si quis inique impediret creditores meos, ne mihi in re notabili satisfaciant: nam ad honorem, bonaque mea tuenda possum, ut mox dicetur, injustum actualem invasorem, cum moderamine prædicto, interficere.

16. Dico: quamvis aliqui id concedant, *o* ego cum alijs *p* sic pronuntio: licet speculativè hæc fieri posse, probabile appareat, tamen in praxi nullo modo sunt accipienda.

o *Bannes l. c. probabileque putat Pet. Navar. l. 2. c. 3. nu. 361. & 375. Dicastill. mox citandus, & quod ad accusatorem, Sanc. in Decal. l. 2. c. 39. nu. 7. lege item Laym. l. 3. sec. 5. tr. 3. p. 3. c. 3. n. 1.* p *Sotus l. 5. qu. 1. art. 8. Less. l. 2. c. 9. dub. 8. n. 46. Diana p. 3. tr. 5. resol. 97. & p. 5. tr. 4. resol. 6. 7. & 10. Bonac. l. c. n. 7.*

Ratio est, tum quia quando aggressio est modo explicato remota, numquam moraliter deerit alius modus defensionis, tum quia facile sic perturbabitur

habitur Resp. dum aperitur ostium ad plura homicidia occultè committenda. Scio, has similesque nostras rationes non placere Dicastillo *q* apud Dianam, sed immerito.

q *Dicastill. li. 2. de just. tr. 1. disp. 10. dub. 9. & apud Dian. p. 8. tr. 7. resol. 43. vide etiam resol. 52.*

An ad recuperandum honorem liceat occidere?

17. Inquires quintò, an finita aggressione liceat, injustum aggressorem persequi, ad meum honorem reficiendum? Respondeo, id pertinere ad ea, quæ mox §. 3. à num. 2. sunt explicanda.

§. II.

De Homicidio ob defensionem bonorum.

1. LIcere occidere volentem mea bona alicujus momenti injustè occupare, si aliter ea defendere nequeam, certum *r* est, tum jure naturæ, tum civili, quia secus, *s* improbis daretur occasio bonos & innocentes spoliandi. Quo jure fruuntur etiam Clerici Religiosique, sine periculo irregularitatis, cum nulla ratio, nec ullum jus eos condemnet: dixi (injustè) nam extremè indigens v. g. cum habeat jus ad bona, quæ sibi opus sunt ad vitam, occidi, si ea occupet, non potest. *t*

r *Sotus, Less. l. c. aliq, Silvester. Cajet. Nav. Val. Sotus, Mol. Laym. aliq apud Dicastillum li. 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 5. s l. furem ff. ad legem Corneliam de sicarijs & l. 4. ff. ad legem Aquil. interfecisti. de homic. t Mol. t. 3. tr. 3. disp. 16. n. 8.*

2. Verum tres apparent nodi, qui sint explicandi. Primus, eccujus momenti hæc bona esse oporteat? Respondeo: certum est, pro re minima occidere furem non licere: non enim christianæ charitatis est, pro uno vel altero aureo vitam proximi posthaberi. Docent ergo Sotus *u* alijque, debere esse bona magni momenti: Bonacina, *x* magni valoris; Molina, *y* non satis esse valorem trium, quatuor, vel quinque ducatorum: Dicastillus, *a* longissime majorem quantitatem requiri, quàm ea, quæ in furto est sufficiens ad mortale. Annotationes [ad Aretinum *b* de maleficijs] monent, non debere esse minoris valoris, quam duorum aureorum. Sed profectò censeo, debere ex circumstantijs id expendi: unus enim vel alter aureus erit magni momenti pro eo inope, cujus integrum patrimonium in illo aureo residet. Contra, decem vel viginti erunt exigui ponderis, pro Rege vel valde divite. In summa, res, propter cujus defensionem est quis interficiendus, debet esse magni momenti, vel ex se, vel in sui æstimatione, vel ex aliquo damno consequente &c.

u *Sotus. l. 5. q. 1. art. 8.* x *Bonac. t. disp. 2. de rest. in part. q. ult. sec. 1. p. 10. n. 1. & Mol. t. 4. tr. 3. disp. 16. n. 6.* a *Dicastill. li. 2. de just. tr. 2. d. 10. dub. 5. n. 50.* b *apud Dianam p. 5. tr. 4. res. 18.*

Illud Molinæ *e* contra Rebellũ aliosque non reprobo; licet res est unius aurei vel minoris valoris, si illã quis resistente domino vel custode, vellet auferre, seu ejus possessionem occupare, posse interfici, si aliter repelli nequeat, quia non injustus solum, verum etiam contumeliosus graviter est (ut supponi omnino debet) contra præsentem dominum is, qui sic tentat alienum arripere; addit Lessius, *d* etiam si deinde recuperare per judicem posset. Hinc decerne, peccavisse vineæ magnæ custodem nudiustertius, qui accedentem de die homunculum ex plebe, ad vuas non multas, ut fit, suffurandas, clamoribus primò, mox explosо in vacuum sclopo exterruit, denique nolentem desistere, ejusdem sclopi vi, emisso plumbo, interfecit; & ratio, quod peccaverit, est, quia res furripienda erat modica, & contumelia, quæ sic custodi inferebatur, fere nulla.

c *Mol. ibi. num. 7.* d *Less. li. 2. c. 9. dub. 11. num. 69. ex Covarru.*

5. Secundus nodus: si re jam ablata fur fugiat, licetne illum persequi & occidere, nisi rem dimittat? Respondeo, esse distinguendum. Id enim vel fit in continenti, hoc est, in ipso actu vel fine fugæ, quando nondum moraliter censetur res esse sublata, sed auferri; & tunc furem occidere tibi conceditur: *e* multo magis, si illum clamando admonuisti, ut nisi rem dimitteret, sclopum v. g in ipsum explodores. Vel id fit ex intervallo, postquam scilicet fur rem ablatam pacificè domi suæ habet, & tunc non potes furem occidere, quia esset mera vindicta.

e *Silv. v. Bellum 2. n. 3. & nu. 10. Less. ib. u. 74. Sanc. l. 2. de Matr. d. 22. num. 17.*

6. Fateor tamen, esse probabile, cum Vasquez, *f* alijsque, si non est spes aliter recuperandi, vel esset timor recuperandi cum magna difficultate, posse te tentare, rem tuam sive immobilem, sive mobilem (si extat *ff* in individuo) resumere, quod si fur contra renitatur, indebitamque suam possessionem custodire contendat, posse occidi, quia tunc injustè te fur impedit, & moraliter seu æquivalenter te aggreditur, & consequenter infert vim, quam vi repellere fas erit tibi.

f *Vasq. c. 5. de rest. §. 1. d. 4. num. 43. alijq; apud Dian. p. 8. tr. 7. resol. 47. Less. & Reginal. apud Bon. l. c. n. 4. ff cur id ponatur vide mox n. 5.*

7. Tertius nodus. Nolenti, seu repugnante invaso, possumne licitè ejus res defendere, morte invadentis? Respondeo, si de vita defendenda ageretur, possem, quia nemo est dominus vitæ suæ: quare invasus non potest cedere juri vitam suam defendendi. At deberemne?

Respondeo: cum repugnantia hæc invasi sit, ac si nulla esset, ideo idem hic dicendum, quod diximus §. primo, num. 10. ubi nulla mentio est repugnantiæ. Illud noto, si invasus justa de causa suæ vitæ juri cederet, ut ob virtutis actum, modo dicto §. 1 n. 6. tunc quamvis licitè posset, ipsum invasum defendere, tamen non teneri, quia licet & mihi ex eodem virtutis actu defensionem omittere.

8. Verum

3. Verum cum nunc agatur de defendendis bonis externis, honore, fama, &c. dico, non posse, quia invadens nullam vim tunc infert invaso, qui jam valide cedit juri suo, & consequenter cessat ratio, cur ego occidere possim illum, qui eum aggreditur. Excipe, *g* nisi res invasi ad me pertineant, ut si bona ablata essent mihi debita: tunc enim mihi invaso vis inferretur. Sic enim maritus potest occidere juvenem, vim inferentem uxori, quomodocumque consentienti, quando illum aliter avertere non potest; nam pudicitia uxoris pertinet ad honorem mariti.

g *Less. l. c. du. 13. n. 88.*

§. III.

De homicidio ob defensionem honoris & pudicitiæ, ubi de duello.

1. QVod modo statuimus de defensione bonorum temporalium, extendi ad defensionem honoris *h* & pudicitiæ, palam est; siquidem hæc æstimabiliora, quàm illa sunt bona.

h *Salon. 2. 2. q. 64. art. 7. Controv. 2. conclus. 1. Tole. l. 3. c. 6. alijq. apud Dian. p. 8. tr. 7. resol. 48. fine, quibus adde Val. Mol. Navar. apud Dicast. l. c. n. 64. & 66.*

Honestus ergo vir, ne alapa v. g. percutiatur, honestaque mulier, *i* ne impudicam maculam patiatur, occidere, etiam sine timore *l* irregularitatis, invasores possunt, quando aliter consulere sibi nequeunt. Addit Bonacina, *m* posse invasum condonare vitam invasori, patiendo violationem sui, quando non est periculum consensus: nam teste S. Lucia, non coinquinatur corpus, nisi de consensu mentis. Hæc ille. Sed quia difficile est, non adesse in tanta occasione periculum consensus, nemini ego ejusmodi condonationem indulgerem. Vide mox n. 7.

i *Cajet. 2. 2. q. 64. ar. 6. Silvest. v. Homicidium 1. qu. 5. & passim. Suarez, Bonac. Coninch. & passim apud Dianam p. 2. tr. 15. res. 16. & patet ex Clement. si furiosus, de hom.* m *Bonac t. 2. d. 2. de rest. in particul. quæst. ult. sec. 1. p. 20. n. 12.*

2. Sed quid, si fueris jam alapa v. g. percussus, potesne ad resarciendam contumeliam repercutere, quantum satis erit pro tuo honore? Respondeo, statim & incontinenti, etiam si qui percussit, aufugiat, & tu illum insequaris ad repercutiendum, non ut vindictam sumas, sed ut recuperes honorem, quem veluti secum actu fert aufugiens, speculativè probabile *n* est, posse; ex intervallo, nullo modo. Ratio est, quia hic esset vindictam sumere, ibi aggressionem moraliter adhuc existentem vi repellere.

n *Navar. in summa, cap. 15. num. 4. Victoria, de jure belli n. 5. Petrus Navar. l. 2. c. 3. n. 383. Henriquez l. 14. de Irregul. c. 3. n. 10.*

3. Dixi (speculativè) nam propter non absimiles rationes dictas §. 1. nu. 16. in praxi id recipiendum non judico, quamvis sciam, ab Hurtado *p* cum alijs id, etiam in praxi, & sine limitatione doceri, & Diana *q* quidè ait, idem pios & doctissimos viros docuisse.

p *Gaspar.*

p *Gaspar Hurtadus alijq; apud Dianam p. 8. tr. 7. resol. 48.*

q *Diana p. 2. tr. 15. ref. 15.*

4. Objicies: possum ex §. 2. nu. 6 cum Vasqu. rem meam resumere à domo furis, si ipse renitatur, etiam post dies, ergo & honorem. Respondeo, nego consequentiam; nam ibi nonanter dictum est (si res tua extet in individuo) at tuus honor in casu, de quo disputamus, cum ablatus jam fuerit, & veluti deperierit, convincereris, alium æquivalentem velle acquirere, media contumelia, vel percussione, quod non esset, vim vi repellere: non ita, quando statim: tunc enim quamvis statim ab alapa v. g. tibi inflicta, honor tuus deperierit physicè, non tamen moraliter, r & in hominum existimatione; nam propterea id speculativè concessimus.

r *Licet contrarius nobis sit de Lugo t. 1. de just. tr. 1. disp. 10. sec. 10. nu. 189. & 290.*

5. Objicies rursus, si quamvis speculativè liceret, statim repercutere aggressorem, teneretur hic aggressor pati talem repercussionem, imo etiam mortem: nam cum juste repercutiatur, illam pati obligabitur, alioqui esset bellum justum ex utraque parte: sed quis dicat, percussorem obligari ad patiendam repercussionem, vel mortem? ergo nec licebit repercutere. Respondeo, percussorem non teneri, pati ejusmodi repercussionem; nam potest t veniam petere, & dare percusso congruam satisfactionem; quod si faciat, tunc injustè repercutietur, & poterit se defendere. At si nolit id facere, tunc amittit jus se defendendi, sicuti fur non tenetur permittere, se occidi, vel percuti, tenetur tamen reddere domino rem sublatam; qua reddita, si dominus vellet adhuc illum percutere, poterit fur jure defensionis uti.

t *Petr. Nav. l. 2. c. 3. num. 380. & 388.*

6. Denique habe duo. Primò, si verbo contra te injuste contortam injuriam repellas, dicendo (mentiris) te non peccare, probabiliter etiam practicè, puto cum Soto; u quia tunc vindictam non sumis, sed, cum non possis alio modo, injuriam injustè allatam avertis. At vero afficientem te quibuscunque atrocibus contumelijs occidere non potes; x quia aliter honorem tuum defendere potes, quando solum agitur de contumelijs.

u *Sotus l. 5. q. 9. art. 3. in corp. fi. Henriq. l. 14. de Irregul. c. 2. num. 10. vide Dianam p. 6. tr. 6. ref. 16.* x *Azor. & Lessius apud Dicastillum lib. 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 6. nu. 78. quidquid alij dicant, apud eumdem n. 76.*

7. Secundò: puella vel juvenis, quando sollicitatur, tangitur, vel osculum jam accepit per vim ab aliquo, y posset licitè, imo cum laude, non solum verbis asperioribus, verum etiam pugnis, alapa, imo & fuste illum statim non graviter repercutere; id enim non esset, vindictam sumere, sed puritatem animi & constantem dissensum ostendere; & quamvis ejusmodi repercussio sit post susceptum v. g. osculum, tamen est etiam defensio pudicitiæ; nisi enim sic a-

crimen

criter hominem illum repellas, facile redibit, nec facile discedet, nec facile quis credet, te consensum non præbuisse.

z *De Lugo t. 1. de just. d. 10. sec. 10. num. 169.*

De Duello.

8. Restat illa difficultas: si occidere aliquem possum ad meum honorem defendendum, possumne propter eundem honorem duellum acceptare? antequam id decernam nonnulla sunt de duello præmittenda.

Duellum *a est singulare & quidem grave, atque ex privatis causis certamen inter duos, vel plures, ex condicto, designato tempore & loco.* In qua descriptione illud (&) copulativè *b* se habere mihi videtur, ita ut si condicatur locus duntaxat, vel duntaxat tempus, non sit duellum, prout sumitur in prohibitione Pontificum mox afferenda, quæ cum sit odiosa, stricte est *c* interpretanda pro rigoroso duello.

a *Sanch. in summ. li. 2. c. 39. Clavis reg. Val. Fili. Bonac. alijq. citati à Basjeo V. Duellum.* b *Bonac. citatus. & exceptus à Diana p. 5. tr. 18. res. 59.* c *Hurtadus apud Dianam p. 5. tr. 3. res. 9. §. Notandum est.*

9. Dixi primò (grave) pugna enim, quæ fit sine armis aptis ad interficiendum, vel vulnerandum, v. g. virga, levi baculo, pugnis, avulsione capillorum &c. non est duellum.

10. Dixi secundò (ex privatis causis) in bello enim justo, contra communes hostes, cum ijsdem suscipere & condicere duellum ad reddendum milites animosiores, vel ad hostes terrendos, vel ad finienda propter bonum publicum bella, ex principis authoritate, sine dubio licet. *d*

d *lege Reginaldum to. 2. li. 21. c. 7. nu. 75. & Baßeum l. c. n. 7.*

11. Dixi tertiò (ex condicto) quare, si dum duo rixantur, alter dicat, *exere gladium*; si dum sunt in Ecclesia, navi, Aula Principis, domi, alter ob reverentiam vel periculum loci, dicat, *exeamus*, eodemque impetu exeunt, & pugnant: si in loco aliquo rixam incipiant, & eodem tempore atque calore in ipso impetu exeunt ad alium locum, ibidemque evaginatis gladijs pugnam prosequuntur: si duobus contendentibus pugno vel verbis, alter vel uterque domum petat, armaque capiens redeat & pugnent, certum mihi videtur *a* non hæc duella esse, de quibus loquimur, quia in his non adest conditio determinati loci, imo nec temporis. Idem puto, contra Bonacinam, *f* si quis dicat, *tecum pugnabo prima vice, qua per urbem obvius tibi fuero.* Quia *tota urbs* non est locus determinatus, & *prima vice*, non est tempus certum.

e *lege Dianam alios referentẽ p. 2. tr. 16. res. 53. & p. 3. tr. 6. res. 1.* f *Mancinus apud Dianam p. 5. tr. 15. res. 53.*

12. At, si dum sunt in Ecclesia, navi, aula, &c. non ob reverentiam vel periculum, sed ut possint liberius pugnæ vacare, exeant, vel alter dicat ob eundem finem, *exeamus*: si duobus contendentibus, alter condicens locum dicat, *hic expecta, donec veniam*: sumensque domi arma redeat, vel dicat,

hic expecto, donec cum armis tu huc redeas: si quis dicat inimico manenti domi, *exi, hic in via expecto*: si quis absolutè dicat, *inuito te ad pugnam, quocunque in loco mihi occurres*, dubium videtur, an sint provocationes ad duellum, de quo agimus? esse videtur nonnullis, *g* quia licet sub aliqua indeterminatione, conditur tamen locus & tempus. Verum cum ex dictis prohibitio hæc sit odiosa, nonnulli *h* censent, non esse: tum quia in aliquibus ex his non indicitur tempus vel locus determinatè: tum quia videtur ex circumstantijs, esse solum in his invitatio ad pugnandum, & valde per accidens ad pugnandum in tali vel tali loco, seu tempore: tum præcipuè, quia quando conventio & pugna fiunt in illo calore, non sunt duæ, sed una moraliter actio; quare conventio tunc non est dicenda duellum, sed pugna exorta ex rixa, cum in hujusmodi actionibus, principium potius attendatur, quam finis.

g *apud eundem l. c.* h *apud eundem l. c.* i *lege eundem p. 6. tr. 6. ref. 21.*

13 Hoc igitur duellum, etiam privatum, est prohibitum *l* sub pœna excommunicationis latæ, Pontifici summo reservatæ: (per bullam cruciatæ poterit semel in vita, & semel in morte absolvi; ut item quando delictum est occultum, semper per Episcopum: quid per Privilegia mendicantium, *m* alibi universaliter vidimus) & sub alijs pœnis, præsertim sub pœna privationis Ecclesiasticæ sepulturæ.

l *Ordo hujus prohibitionis hic est. Pius IV. confirmans constitutiones Iulij II. Leonis X. Clementis VII. & Concilij Trid. sess. 25. cap. 19. de ref. prohibent Duella solennia. Sequitur Greg. XIII. qui prohibet sub excommunicatione reservata, aliisque pœnis duella, etiam privata, eorumque cooperationem. Denique Clemens VIII. prædicta confirmat, additque aliqua magis explicita sub eadem excommunicatione aliisque pœnis.* m *in Meth. Confess. li. 3. c. 7. §. 4. videatur Dicastillus li. 2. de justitia, dec. 10. dub. 15. nu. 238.* a *in nostra Methodo Confessionis, lib. 2. c. 10. §. 3. n. 57.*

Si moriatur in ipso actuali conflictu; & (ut ego interpretor) si sine sacramentali confessione: nam cum intercedit tempus à vulnere ad confessionem, non dicetur is mori in ipso conflictu. Nec obstat Rituale Pauli V. dum sic habet in Rubrica præfixa ordinationi de exequijs: morientibus in duello deneganda est sepultura Ecclesiastica, etiam si signa pœnitentiæ dederint. Non obstat, inquam, quia minus est, dare pœnitentiæ signa, quàm sacramentaliter confiteri; & cùm in articulo mortis quilibet Sacerdos habeat potestatem absolvendi à qualibet excommunicatione, modo alias explicato, prædictus *a* sic absolutus non decedet cum excommunicatione, &c. Ij nihilominus, qui in dicto conflictu sine his signis morientem sepeliunt, graviter quidem peccant, sed non incurrunt *o* excommunicationem ullam.

n *Hurtadus apud Dianam p. 5. tr. 3. ref. 99.* o *Baunius & Castropal. apud eundem c. 7. tr. 11. ref. 44.*

Nec solum committentes duellum inci-

incidunt in excommunicationem, verum etiam instigantes, consilium, arma, favoremque dantes, patrini, domini loci, & similes clare positi in citatis constitutionibus. Quandam exceptionem, quoad dantes arma amico omnino volenti duellum committere, vide apud Hurtadum. *p*

p *Hurtad. apud eundem Dianam p. 5. tr. 14. res. 101.*

14. Contra, quia solum ratum habentes sive ipsum duellum, sive provocationem ad illud, nomine suo facta, non sunt in dicta constitutione, ideo non incurrunt *q* in excommunicationem. Dubium solum est de duobus: primò, an spectatores? Respondeo, in bulla Gregorij incurrunt *spectatores ex composito*. In Bulla Clementis, *Hujus delicti socij de industria spectatores*. Ex quibus verbis conijcio, non *r* incurrere eos, qui casu & per transitum sistunt, ut videant: imo nec qui eunt ad videndum curiositatis gratia, & nihil eorum præsentia movet duellantes: multo minus, qui illuc se conferunt ob finem advocandi confessarium, vel medicum &c. sed solum ij incurrrunt, qui adsunt, animum vel authoritatem dantes duellantibus, vel tanquam testes, vel judices, seu arbitri, &c. id enim videntur significare illa verba *ex composito, & socij spectatores*.

q *Florenus, de duello, apud summam Dianæ, verbo, Duellum, num. 10.* r *Bonac. apud Dianam p. 5. tract. 14. res. 100.*

15. Secundò dubium est de ipsis principalibus. si enim provocent, vel acceptent, sed deinde propter aliquam rationem, altero vg non comparente, pugna non committatur, dubitatur, an dictam excommunicationem incurrant? Affirmat Filiucius, *f* negat Mendoza. *t* Filiucio favet stylus curiæ, quæ eos pro excommunicatis habet. Mendozæ favent verba Gregorij, qui cum excommunicat principales, addit, *si pugnam commiserint*. Sed Filiucij sententia tenenda est, non quidem propter stylum curiæ, qui plerumque est pro foro externo, sed quia esto, per Gregorium ita res se habeat, tamen Clemens §. 7. excommunicare videtur mere provocantes. dixerat enim §. 6. fine, de instigantibus, *etiam si pugna aliqua non secuta fuerit*; quæ clausula videtur etiam intelligenda, seu supplenda in §. 7. de provocantibus. Certè prohibitio tam exaggerata Clementis, & præsertim illa verba ejusdem dicti §. 6. (& his similia) manifestè ostendunt, solam provocationem, etiam non secuta pugna, imo etiam non secuta acceptatione, sub excommunicatione reservata prohiberi. Hæc enim verba (& similia) non cadunt solum in instigantes ad duellum, ut aliquis putat, sed in principales etiam; id enim videtur ostendere modus loquendi tam universalis Clementis. Et sane mirum mihi esset, hominem mere instigantem ad duellum, vel provocationem scribentem incurrere in excommunicationem reservatam, non secuta pugna, ut patet ex ipsa Bulla Clementis, ipsum vero principalem, revocantem non incurrere.

f *Filliuc. t. 2. tr. 29. cap. 8. nu. 170. Escobar tr. 1. exam. 7. nu. 64. c. 2. t Hurtadus de Mendoza 22. d. 170. sec. 2. §. 190. etiam in terminis Bullæ Clementis apud Dian. dicentem p. 5. tr. 14. res. 102. an hac sententia Mendozæ sit probabilis, alij judicent.*

16. His jam prælibatis, ad difficultatem propositam revertamur, an viro nobili, duellum acceptare liceat, ne vilis habeatur, & consequenter, ne honorem suum amittere cogatur?

Respondeo, *u* nequaquam licere, nisi in casibus inferius ponendis à nu. 17. Ratio est, quia ex una parte fieret contra gravissimas constitutiones Pontificum, imo & contra jus naturale, per quod omnis pugna privata, præsertim exposita periculo cædis proximi, est illicita, nisi ipsum jus naturale permittat, in casibus, ut dico, ponendis inferius. Et in alia parte non desunt alia remedia conservandi honorem in similibus provocationibus, ut si vir honestæ existimationis hoc vel simili modo respondeat provocanti: *equidem tua isthac conditione non indigeo, ad me meaque conservanda: quocumque in loco vel tempore paratus sum hoc gladio illa defendere.*

u *Sanchez, Becanus, Molina, Lessius, Rodriqu. Bannes, Sotus, Laym. quos citat sequiturq; Dicastillus li 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 6. & communiter. Esto Vual. contrarium asserat, inclinetque in gravissimo casu Layman apud Dicastillum l. c. n. 171.*

17. Nec tamen desunt casus, in quibus licitè acceptabis duellum. *x* quidam inimicum inermem aggressus est, gladioque stricto, sic est interminatus: *tecum pugnare volo in eo condicto loco, nisi acceptes, hic te confodiam.* Sane is licitè sine periculo excommunicationis duellum acceptavit. Alter non dissimili modo, domum de nocte cujusdam divitis ingressus, sic locutus est: *Auferam à te hæc pretiosa bona, nisi duellum acceptes:* pari modo licitè hic duello consensit, si alia via suas res servare non valuit. Ratio utriusque est, quia ex una parte humana jura non urgent in tanto periculo, & ex alia, hæc est ipsissima defensio vitæ & bonorum contra injustum aggressorem. Imo aliqui *a* merito idem extendunt ad provocationem. Si quis enim alia caret via, qua suam vitam servet, nisi provocet ad duellum (quem tamen casum fateor esse rarissimum) licitè provocabit, quia, in hac suppositione, hæc non est provocatio, sed justa defensio.

x *lege Hurtadum de Mendoza apud Dian. p. 5. t. 15. res. 27. & ibid. tr. 14. res. 99.* a *Ibi. quib. adde Dicastil. li. 2. de just. tr. 1. d. 10. d. 15. num. 217. & Thom. Hurtad. p. 2. tr. ult. res. 5.*

Qua ratione excusari possint acceptantes duellum, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt, pugnam non secuturam, vide apud *b* Dianam. Multo magis, si ex condicto, cum certa occulta promissione, quod impediendi omnino sint ab omni damno. (semper tamen præciso scandalo, legisque contemptu) etiam si descenderint *c* ad locum pugnæ, gladios strinxerint, levesque sine periculo ictus aliquot contorserint.

b *Dian.*

b *Dian. p. 2. tr. 16. resol. 53. & p. 3. tr. 6. resol. 1.* c *Escobar. tr. 1. exam. 7. cap. 3. n. 66. §. Quis provocato. Bassæus V. Duellum, nu. 7.*

§. IV.

De homicidio ad malefactores puniendos.

MAlefactores vel sunt in sua libertate, nondum à potestate publica comprehensi, vel sunt sub manibus judicis, v. g. in carcere.

Malefactores nondum comprehensi.

1. Quoad priores, habe quatuor: primò, à nullo privato hi possunt occidi, nisi forte in casibus, quos innui superius §. 1. num. 15. fine, quia ad privatos non pertinet, aliena peccata punire, potissimum tanto mortis supplicio.

2. Secundò, potest *a* publica potestate concedi privatis facultas eos occidendi, ut solet fieri contra bannitos seu proscriptos, etiam proposito præmio; etiam seipsos invicem, idque proditoriè, *b* occidendo; etiam si præter *c* voluntatem tamen occidentis, Sacramentali Confessione careat occisus: tunc enim ipsi proscripto imputatur confessionis carentia, & quia reus, nullus bannitus posset (cum semper fere ipsis confessio desit) interfici. Sed in his omnibus privati quicunque, ut ministri publici, occidunt. Excipe parentes, filios, conjuges &c. de quibus dictum est superius lib. 5. c. 2. 9. 2. num. 16. Illud adverte, cum hujus facultatis exercitium pertineat ad jurisdictionem contentiosam, posse quidem à te occidi proscriptum in proprio principis proscribentis territorio, non vero in alieno, nisi ex tacito vel rationabiliter præsumpto legitimi principis consensu. Quod si in alieno occidas, non facies solum injuriam principi alieno, verum etiam injustè occides, utpote qui occidas sine legitima facultate. Aliqui, apud Dianam, *d* bannitum ubicunque occidi posse docent. Ratio potest esse, quia, saltem regulariter, adest prædictus tacitus consensus.

a *Silvestr. Azor. Tolet. aliiq. apud Dicast. li. 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 1. n. 7. & apud Menoch. de arbitr. li. 1. q. 90. nu. 4.* b *Dicast. l. c. nu. 12.* c *Contra Sotum, apud eumdē Dicastillum ibid.* d *Diana p. 5. tr. 4. resol. 24.*

Si non sint legitimè proscripti, sed solum rei grassatoresque, regulariter non possunt occidi, (ne à satellibus quidem eos capere volentibus, solum ex eo, quod ipsis resistunt) nec possunt tunc judices satellitibus facultatem concedere, ut occidant. Ratio est, quia nondum sunt convicti de crimine capitali. Dixi (regulariter) quia positis sex circumstantijs posse, docet *e* Farinacius, quem, si libet, adi.

e Farinac. apud Dian. p. 8. tract. 7. s. 44.

3. Tertiò: quando leges *f* permittunt marito deprehendenti uxorem in adulterio (idem patri, respectu filiæ) illam occidere posse, si constaret, tunc dari marito vel patri auctoritatem publicam, non peccaret m ritus, vel pater, quia procederent ut ministri

publici: atqui ex communi Theologorum calculo, id ita non est; nam leges solum propter illum vehementem dolorem animique perturbationem non damnant in foro externo eas occisiones, non vero eos creant ministros suos: ideo semper mortaliter g peccabunt, quamvis illas deprehenderint in flagranti crimine: nisi tamen dictus maritus, vel pater occidant per primos motus, qui in tanta passione probabiliter præsumi non raro possunt. Si post sententiam latam à judice, adultera uxor traderetur occidenda ab ipso marito, tunc sanè ut minister justitiæ posset illam is sine peccato interficere: verum id non est consulendum, cum proclive sit, ut vir potius in vindictam occidat & in odium, quàm in zelum justitiæ, & ut uxor odio detestetur tantam mariti, quamvis permissam crudelitatem.

f *l. Maritus ff. ad legem Iuliam. de adulterijs, & l. gravis eodem.* g *c. interfectores 28. q. 2.*

4. Quartò. Clericis in majoribus ordinibus constitutis sub mortali, non licet, occidere ejusmodi proscriptos. Imo ijdem sine Pontificis facultate neminem tanquam judices condemnare possunt, vel tanquam ministri justitiæ, quia illis graviter h hoc prohibitum est, & quidem sub irregularitatis pœna. Clericis in minoribus solum sub veniali hæc non licere, docet Toletus i ex Soto.

h *c. Cleric. c. sententia: ne clerici, vel Monachi. & ibid. Glossa. lege Ditast. lib. 2. de just. tr. 1. d. 10. dub. 1. num. 13. contra Riccium.* i *Toletus lib. 5. c. 6. n. 84.*

Malefactores jam comprehensi.

5. Iam vero quoad posteriores, certum est, auctoritate publica posse & debere malefactores interfici, servato tamen juris ordine, nimirum quod citentur, audiantur, ac factum probetur &c. Debere, inquam; sed non dubito, quin aliquando possit princeps vitam condonare malefactori, jam per sententiam damnato; siquidem raro id efficere, bono publico nequaquam nocet. Quod si noceat, manifestum est, non posse.

6. Affui ego semel in loco, ubi quatuor vel quinque de trabe suspendendi erant, tota quamvis latissima platea plena spectante. Porro unus ex his in blasphemias, homine, nedum Christiano, indignas prorumpere cœpit, sub ipsis scalis: & quamvis constricto ore cogeretur ad silentium, vi tamen nisuque corporis incredibili, humi provolutus ad scalas patibuli, ascendere renitebat: imo nec inde sublevari à circumstante satellitio patiebatur: ita factum est, ut ministri post multas horas, quas benigne, sed omnino frustra concesserunt Sacerdotibus, quo hominem ad pœnitentiam commoverent, laqueo ad ipsas imàs scalas contorto, humi prostratum misere suffocarint, si non ore, certe oculis, nutu, animo, & subinde detruncatis verbis blasphemantem. Fateor, id me & frequentissimos cæteros cum summo horrore spectavisse. Inquiro jam, an potuerit princeps (quem fuisse de toto eventu intra illas horas admonitum, fere-

ferebat fama) hunc ad mortem compellere? Rursus an poterit iudex per aliquot dies vitam illi prorogare? Id cum accidit, puer ego eram Caltanissettæ in patria mea, & viros me ætate grandiores (nunc certè memini) asserentes audivi, licuisse principi, illius mortem urgere; eidem parcere vel supplicium differre, non licuisse. Rationem addebant, quia in tanta spectantium frequentia bonum publicum exposcebat, ut criminosis spes hæc non daretur procurandæ condonationis tam scelesta arte blasphemiarum, quam facile alij æmulati velle ab hoc unico exemplo potuissent.

Iuris ordo in condemnandis malefactoribus.

7. Supersunt tres graves quæstiones. Prima, certum est, judicem ordinarium debere juris ordinem servare, ut inferius *l* suo dicetur loco: quid de principe, seu judice supremo? Respondeo. Hic, quia potest dispensare in legibus juris ordinē præcipientibus, poterit *m* in aliquibus casibus sine illis solemnitatibus (urgente certe causa, ne temere agat) condemnare. Solent tres casus afferri.

l *infr. li. 9. c. 2. §. 1.* m *Dicast. li. 2. tr. 1. d. 4. d, 5. q. 2. n. 109. afferens Less. Arag. Covar. alios.*

Primo, quando delictum est vere notoriū nam tunc non tenetur citare.

Secundo, quando grave imminet periculum Reip. si statim non fiat punitio, ut si adsit timor rebellionis, vel gravis turbationis in civitate, licitè solemnitates illas omittet.

Tertiò. Quando apparet periculum fugæ ejus, qui de re gravi reus, est &c. Sed in his omnibus debet semper princeps esse certus, crimen probari posse. rursus debet summarium formare processum, aptumque defensorem constituere reo, etiam si absens sit: & tunc posset condemnare, imo & occultè laqueo vel veneno interficere, post recepta Sacramenta, præsertim Confessionis.

Iam vero estne in principe, nullum agnoscente superiorem, legitima potestas aliquem occidendi, vel sententiam de alterius morte ferendi, more belli (ut dicitur) sine ullo prorsus, ne summario quidem processu, sed statim & in continenti? Negat de Lugo. n Concedit, esse probabile in aliquo valde urgenti casu Lessius; dat enim, posse Regem sine judiciali strepitu occidere occulte adulterum, qui vim Reginæ inferret, solusque rex id sciret; quia sic regi expedit, ad regiam infamiam evitandam.

n *de Lugo p. 2. de just. d. 37. sec. 5. n. 52.* o *Less. li. 2. c. 29. n. 96. cui favet Fag. præc. 8. dec. c. 20. num. 18. & Dicastillus li. 1. de just. tr. 1. d. 4. d. 5 q. 2. conceditque Bossius apud Dianam p. 10. tr. 15. res. 34.*

Innocens probatus nocens an possit condemnari?

8. Secunda quæstio. An possit unquam innocens morte damnari? Respondeo: in tribus id casibus quæri solet: & quidem duo parum habent difficultatis: multum habet tertius.

9. Nam primo, qui actu est innocens, sed prudenter timetur, si supervi-

pervivat, noxius Reip. esset futurus, nulla *p* ratione potest occidi. Nullus enim pro peccato futuro puniendus; cum præsertim possit occurri damno, quod forte timetur, trudendo illum in carcerem, ejiciendo in exilium &c.

p *Salon. 2, 2. q. 64. art. 2. controv. 3. & communiter.*

10. Secundò filius innocens nunquam *q* occidi potest pro peccato patris; multo minus quilibet alius pro alieno peccato, lege S. Tho.

q *S. Th. 2. 2. q. 108. ar. 4.*

Hæc plana sunt. Molesta est autem tertia difficultas, an scilicet judex vel princeps licitè possit sententiam mortis in eum ferre, quem certo scit esse innocentem, qui tamen, secundum allegata & probata, mortis reus appareret? Ipse judex v. g. vel princeps occultè Petrum interfecit, sed Paulus propter aliqua indicia vehementia infamatus, convictus tandem secundum legitimas probationes de ea occisione fuit, potestne licitè ipse judex vel princeps Petrum capite damnare?

q *S. Th. 2. 2. q. 108. art. 4.*

Respondeo; certum *r* mihi est, principem non posse, sed teneri, eum liberare. Ratio est, quia princeps potest sibi dispensare in ea lege, qua jubetur, debere procedi in judicijs secundum allegata & probata. Quod si subesset periculum scandali, quod rei non puniantur, tunc princeps palam, etiam cum juramento (si hoc necessarium judicabitur ad faciendam fidem) debebit pronuntiare, sibi notam esse illius hominis innocentiam. Sed quandonam tantum scandalum contra summum supremi principis imperium?

r *DD. mox citandi.*

12. Punctus ergo difficultatis de inferiore judice est, qui hâc dispensandi potestate non gaudet. Nonnulli *t* censent, eum pari modo non posse, quia innocentem certo cognitum directè occidere, intrinsecè malum est. Nonnulli *t* docent, posse, quia jura præcipiunt, ut judex puniat eum, qui secundum allegata & probata mortis esse reus invenitur, obligabitur igitur hic, omnem movere lapidem, quo impediat hujus innocentis interfectionem, præveniendo, ne testes contra illum deponant, vel diligentius eos examinando, aperiendo clam, si potest, ipsi carcerem, ut fugiat, monendo principem de illus innocentia, imo & deponendo judicis officium, si ex depositione grave damnum non accipiat, &c. Verum si hæc non proficiant, instetque princeps, ut condemnet, poterit condemnare.

t *Less. li. 2. c. 28. num. 84. inclinat de Lugo to. 2. de just. d. 37. sec. 4. Rosella, Angelus, Petrus Navarr. Sà apud Dicast. li. 8. de just. tr. 1. d. 4. d. 5. q. 1.* t *S. Th. 2. 2. q. 67. ar. 2. Th. Sanch. lib. 2. cons. c. 1. d. 17. alijque ab ipso, & à dicto de Lugo citati, quibus adde Cajet. Bann. Arag. Salon. Cov. Azor, Val. aliosque citat. & exceptos à Dicast. l. c. à n. 79.*

13. Ex his sententijs prior menti meæ adeo certa se offert, ut hæc posterior non sit mihi intrinsecè probabilis: quiatamen eam doctissimi, & præsertim S. Thomas, amplectuntur, probabilis

babilis saltem propter auctoritatem extrinsecam censeatur. Ratio nostra est, quia sacratissima jura cum præcipiunt, ut judex puniat secundum allegata & probata, semper intelligunt de judice regulariter, ideſt, de judice, cui regulariter constare non solet de delicto rei, nisi per allatas probationes; de judice autem innocentiam rei certò cognoscente, qui casus rarissimus est, & pæne dixerim metaphysicus, nunquam agunt. Sane etiam leges universaliter damnant eum, qui alienum rapuit, sed non propterea eum damnant, qui per justam compensationem alienum accepit. licet enim hoc non explicent, semper tamen ex jure naturæ esse id exceptum intelligitur, & sexcenta quidem similia in jure reperies.

t Less. li. 2. c. 29. n. 84. inclinat de Lugo t. 2. de just. d. 37. sec. 4. Rosella, Angelus, Petrus Navarr. Sà apud Dicast. li. 8. de just. tr. 1. d. 4. d. 5. q. 1. t S. Th. 2. 2. q. 67. art. 2. Th. Sanch. lib. 2. cons. c. 1. d. 17. aliíq; ab ipso, & à dicto de Lugo citati, quibus adde Cajet. Bann. Arag. Salon. Cov. Azor. Val. aliosque cit. & exceptos à Dicast. l. c. à n. 79.

14. Dices. At ita publicum bonum exposcit, ne scilicet juris ordo pervertatur, neve judicibus detur occasio, ut etiam nocentes liberent, prætextu, quod eos innocentes esse cognoscant.

Facilis responsio: juris ordinem non pervertit, qui contra jura non agit: at jam vidisti, nullum jus esse contra certo cognitum innocentem. Præterea majus malum est, semel innocentem interfici, quàm aliquoties nocentem liberari; illud enim malum irreparabile est, hoc à principe, & à Rep. facile reparari valet, ne multum serpat, nimirum vigilando, ne judices, nisi vero justitiæ zelo præditi, eligantur. Denique magis favet publico bono, populos scire, leges nemini unquam aliquem offendendi caussas esse, sed innocentem undecumque repertum semper incolumem servare, quam scire, eas concedere, imo præcipere, ut, vel semel occidatur directè homo ab eo, qui eum innocentem ac sanctum novit. Directè, inquam; nam non video, quo modo aliqui contendant, id non esse occidere directè, sed indirectè, quia nimirum (ajunt) judicis intentio est, servare juris ordinem, non hominem occidere, sicuti potest per accidens occidi innocens ad victoriam consequendam, vel ad se salvandum, eo modo, quo superius *u* etiam nos docuimus: id, inquam, non video; cum enim nullum jus, nec juris ordo adsit contra clare cognitum innocentem, ut modo dixi, id non potest intendi; quod enim non est, intendi non potest; quare clare convincitur, tunc directè re vera, hominem occidi: quod secus est invictoria &c. ut ex ibidem dictis patet.

u sup. c. 5. §. 1. nu. 12.

15. Cum agitur de rebus civilibus, vel de pœna modici ponderis, acquiesco, posse & *x* debere judicem inferiorem scientia publica damnare, quem scit scientia privata innocentem, quando illum urget jus, nec (adhibitis remedijs num. 12. dictis) via affulget non condemnandi; quia casus

civiles, utpote frequentiores, turbarent facilius tribunalia. Adde, privatos videri in his cedere suo juri, propter dictum majus Reip. bonum, quæ certe cessio, cum agitur de vita vel mutilatione, nunquam præsumitur. Quando ergo c. pastoralis, de officio judicis delegati, pronuntiat, personam publicam non teneri uti scientia privata, de his civilibus & levibus agit, ut patet ex casu textus, non de vita.

x *Less l. c. num. 84. Coninch. t. 2. de sacr. d. 13. de censuris n. 106. & 110. & d. 34. de matr. n. 9. 8. Dicast. l. c. n. 105.*

16. Quid de ministris? Satelles v. g. potestne licitè exequi sententiam contra Petrum, si certo sciat, eum esse nullius culpæ Reum? nam si dubitat, debere sui superioris sententiam exequi, alibi *a* diximus.

a *l. 1. in dec. cap. 3. §. 7. v. executor sententiæ.* b *l. de Lugo t. 2. de just. d. 37. sec. 5. nu. 48. & Dicast. l. c. n. 99.*

Respondeo, in nostra sententia non posse in gravibus, posse in minoribus pœnis, propter easdem rationes jam jam dictas. Alij *b* distinguunt (& quidem probabiliter probabilitate extrinseca, cui conformare se sine peccato posset minister) si innocentia sit soli satelliti nota, potest illam satelles exequi, quia tunc supponitur sententia valida & justa, bonaque fide à judice prolata, cui obedire potest minister subditus. At si notorum sit, sententiam esse injustam, vel intolerabilem errorem continere, vel, ut alij addunt, ex iniquitate judicis clare proficisci, non potest quia tunc esset contra bonum publicum, & contra justitiam, siquidem sententia illa, sive in levibus, sive in gravibus, non esset solum injusta, sed invalida.

b *l. de Lugo t. 2. de just. d. 37. sec. 5. num. 48. & Dicast. l. c. n. 99.*

17. Petet curiosus: si judex ecclesiasticus ex Confessione Sacramentali sciret, v. g. Petri innocentiam, probationes autem legitimæ essent contra ipsum, poteritne & tenebitur illum condemnare?

Respondeo, posse *c* & debere (supponimus autem potestatem in tali judice &c.) sive agatur de levioribus, sive de gravioribus delictis, vel causis. Ratio est, quia Confessarius in confessione tenetur credere pœnitenti; at extra ipsam potest & debet fidem habere potius pluribus testibus & probationib⁹, quàm uni ipsi pœnitenti.

c *idem de Lugo ib. nu. 47.*

Malefactor omnino occultus an possit condemnari?

18. Tertia denique quæstio est, An vice versa, si princeps novit privata scientia, reum esse dignum morte, sed publice probatur, is esse innocens, an, inquam, possit eum princeps morte damnare? Princeps, inquam; nam judicem inferiorem nullo modo posse, certum ex dictis est.

Respondeo, regulariter non *d* posse; si enim nemo, ut dicetur suo loco, potest proximum diffamare de peccato occulto, quanto magis non poterit eundem occidere? Et ratio ulterior est, quia princeps jurisdictionem habet fori externi, ad quod non pertinent ea occulta, quæ probatione externa carent. Adde, *e* esse de jure naturæ,

re, ut Reus audiatur in sui defensionem: id quod non potest fieri, nisi per probationes externas, quas ipse velit adducere.

d *Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 4. du. 5. num. 2. cum Arag. Petr. Navar. & alijs*, e *ut probat Clav. reg. li. 12. c. 8. n. 20. ex Clementina. Patronalis, de sententia & re judicata. & c. qualiter 2. de accus.*

Dixi (regulariter) ut significarem, posse, quando instat magnum aliquod Reip. vel alterius damnum. sed tunc res reducitur ad defensionem, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Relege modo dicta n. 7.

Dices, potest princeps, imo quilibet judex cogere debitorem ad solvendum creditori, si certo constet de debito, quamvis non possit in judicio probari: ergo & potest similem certum malefactorem occidere.

Respondeo, negando consequentiam. disparitas enim est manifesta. siquidem in solutione debiti certi judex operatur ad compensandum, non ad puniendum, ad compensationem autem faciendam, sicuti occultè potest amicus adjuvare creditorem, ita poterit & judex, saltem ut amicus: at ad puniendum requiritur jurisdictio, quæ non habetur in occultis, ut dictum est

§. V.

De homicidio ex bello justo.

DE hoc, ne cramben delicato lectori recoctam apponamus, sufficiant ea, quæ attulimus lib. 1. in decal. §. 4. n. 29. & n. 36. & rursus §. 7. V. bellum.

CAPVT SECVNDVM.

De homicidio suiipsius.

§. I.

Occisio sui directa.

1. NEmini *a* unquam licere (nisi ex clarissimo Dei instinctu sed quando is?) seipsum directè occidere, res est manifesta nimis. Qui autem se occidit, qua ratione sit ab Ecclesiastica sepultura arcendus, dixi superius. *b* Solum ergo hic sunt tria argumenta solvenda; ex quibus quædam ad praxim conducentia utiliter explicabuntnr.

a *l. 5. Aug. li. 1. de Civ. à c. 17. quos Circumcelliones, seu Circuitores appellat & D. Thom. 2. 2. q. 64. ar. 5. Less. lib. 2. c. 9. dub. 6. & passim Auctores.* b *sup. li. 1. c. 3. §. q. v. sepeliri in loco sacro. adde Layman. lib. 3. sec. 5. tr. 3. p. 3. c. 1. n. 8. Fagund. in 5. Decal. præc. c. 11. n. 3.*

2. Primũ argumentum. Possum, ut lib. 5. c. 1. §. 3. n. 33. dictũ est, licitè mihi desiderare mortẽ ob bonum finem, v. g. ut vitæ hujus ærumnas effugiã: cur ergo non possum eandẽ mihi ob finem bonũ inferre? Respondeo: quia si mors desideretur, ut debito modo sequatur, nihil mali continet: at si illam quis sibi inferat, cum debitum modũ excedat, multũ continet mali, siquidem tunc usurpat potestatem in vitam, quã nullus habet, præter Deum. Quare sicuti possum cupere, ut propter bonum Reip. malefactores morte plectantur,

sed non possum ego authoritate publica carens eam illis inferre; ita in casu nostro, Sic etiam potest licitè *c* desiderari pollutio, ut in somnis v. g. eveniat, ob bonum sanitatis finem, sed procurari licitè nunquam potest.

c *ut dicetur lib. 10. c. 5. §. 2. n. 2.*

3. Argumentum secundum. Licet jejunijs & carnis afflictationibus me macerare, etiam si mea vita citius sit mihi finienda: sed id est directè mortem mihi non solum velle, verum etiam inferre: ergo saltem aliquando licet, directe seipsum interficere. Respondeo, Nego, licere, te sic macerare, ex intentione citius moriendi, quia id, ex certissima sententia, esset directè se sensim occidere. At se ijs afflictationibus moderate afficere, ex intentione placendi Deo, licebit profecto, quamvis deinde per accidens secutura sit velocior mors; id enim non est, nisi indirectè, mortis sibi caussam esse, quod in multis casibus licere, mox ostendam. Hinc ex omnium suffragijs non tenetur quis uti, nisi ordinarijs, per se ordinatis ad vitam conservandam, non vero extraordinarijs & delicatis: ut etiam nec obligatur sumere extraordinaria & magnis impensis conquisita medicamenta, cum satis sit, medicinis uti communibus. Imo colligo ex doctoribus mox citandis, nec me obligari, ipsos eosdem ordinarios cibos assumere, si quando valde laborem in ijs assumendis, quia cum tanto labore nequaquam propria charitas obstringit. Ita etiam, tametsi possit *d* quis ad vitam servandam vesci carnibus hominis jam occisi (quidquid aliqui refragetur *e*) quia non apparet, unde in tanta necessitate id sit prohibitum, & re ipsa illis ad multa mendicamenta utuntur medici, tamen non obligatur, quia non tenetur, tam extraordinario cibo, & tam repugnanti ipsi naturæ vitam producere.

d *Tol. li. de septem pecc. mortal. c. 60. Cajet. 2. 2. qu. 148. ar. 2. ad 2. Navarr. in summa c. 23. n. 122.* e *Val. t. 3. d. 9. q. 3. p. 1. Azor. p. 1. lib. 7. c. 33. qu. 4.*

4. Dixi autem (moderatè) si quis enim contra regulas prudentiæ indiscrete supra suas vires sese cruciaret, unde notabiliter sibi vitam breviorem redderet, peccati homicidij reus esset: quia sicuti alium, v. g. infantem, non potes occidere, ob bonum finem citius eum mittendi ad gloriam, sic non te ipsum.

Neque opponas Carthusianos, vel in ipso periculo *f* mortis laudabiliter, sive ex voto, sive ex pia consuetudine, à carnibus abstinentes: ne hos, inquam, opponas: nam pari modo affirmo, *g* eos debere in periculo mortis carnes comedere, si alius aptus cibus abest, ut si essent in deserto, ubi non nisi carnes haberi ex venatione possint. Verum quia regulariter alij sunt cibi, vel ex vitellis ovorum recentium, vel ex delicatis piscibus, vel ex similibus confecti, qui carnibus æquipolleant, ideo regulariter cum laude, tum in vita, tum in mortis articulo, carnes ob mortificationis amorem à mensa repellunt. Scio, quosdam probabiliter *h* sentire, etiam si nulli alij sint cibi, atque adeo in necessitate extrema, posse, imo & teneri suum votum *i* servare; nã si sit mera regula, ut

alij

alij *l* autumant, certum esse, non teneri, à carnibus abstinendo custodire: quia sæpe licitum est, ob justam causam, (ut esset hic ob conservandam religiosam disciplinam, publicumque bonum ac fervorem suæ religionis) non conservare vitam, quod non est occidere se (ajunt) directè, sed indirectè; verum prior sententia mihi magis sedet.

f *Fag. li. 4. in dec. c. 11. n. 19. & 2. cit. Sayrum alios q. Azor. p. 2. c. 3. qu. 13. & 14.* g *Th. Sanc. in conf. lib. 5. t. 1. dub. 34.* h *Io. Sanc. d. 3. nu. 7. Gerson. tr. de temperantia Carthusianorum.* i *esse votum sentit Less. lib. 4. c. 3. d. 2. num. 1 esse regulam putat Gerson l. c. & Th. Sanc. l. c. n. 2.*

5. Argumentum tertium. Iuste damnatus ad mortem potest in se exequi sententiam, potest v. g. sumere venenum, se vulnerare, sibi venam aperire, injicere se in ignem, &c. Ergo licet aliquando, se directe interficere.

Respondeo, distinguendo antecedens: damnatus, si ea ipsi legitime præcipiantur, concedo antecedens; nam sic constituitur *m* minister publicus suæ necis: ad quod quamvis judex non possit reum cogere (nimis enim crudele est, hominem sui ipsius esse carnificem) tamen accedente consensu ipsius damnati, non est, unde non possit; quidquid aliqui *n* dicant: neque enim tunc damnatus punit seipsum tamquam judex, quod certe non potest, quia punitio, cum sit actus justitiæ vindicativæ, debet esse ad alterum, sed punit se, ut constitutus minister judicis punientis, quod est longe diversum, quodque fieri sane potest & solet: ut cum ad præceptum judicis vel Confessarij se quis spoliat bonis, se verberat, se in exilium confert, quod propriè est exequi punitionem, non vero propriè punire. At si ea non præcipiantur, nego antecedens: non enim tunc licet damnato, exequi per se ipsum suæ sententiam mortis, faciendo, quæ directe mortem afferunt, quia cum non sit institutus minister publicus, se occidendi potestatem non habet.

m *Victoria, Arag. Cord. quib. favet Less. li. 2. c. 9. d. 6. n. 25. apud de Lugo t. 1. de justi. d. 10. sec. 1. nu. 11.* n *de Lugo l. c. n. 12.*

Hinc licitè ad locum mortis se confert, scalasque patibuli ascendit, quia ad hæc præcipitur saltem implicitè à ministris: at illicitè à scalis se dejicit, quia ad hoc non præcipitur, cum regulariter à carnifice dejici soleat.

Pari modo licitè venenum, propinante ministro, aperto ore sumit, deglutitque; cibos non assumit, quando est damnatus, ut fame pereat, collum ad ictum securis extendit, quia ad æc facienda, saltem implicitè, ut dictum est, regulariter præcipitur. Contra, venenum ex se, vel ante tempus, quo propinatur, assumere, sese propria manu vulnerare, venam sibi aperire, regulariter nequit, quia regulariter hæc non præcipiuntur: & ex alia parte sunt actiones per se mortem afferentes. Laqueum collo sibi circumligare, ideo permitto, quia est actio satis remota ad mortem; idemque decernito de similibus.

§. II.

Indirecta sui occisio.

1. TVnc se quis indirectè dicitur occidere, cum aliquid ponit, vel omittit, quo posito, vel omisso, mors aliundè consequitur. v. g. tabulam in naufragio tradis amico, vel occupandam relinquis, quo fit, ut ab undis ipse absorbearis, & pereas. Certum autem est, aliquando licere, hanc indirectam mortem sibi caussare. Sed difficile est decernere, quandonam id liceat, ejusque rationem afferre.

2. Sit ergo hæc regula. Quoties adest caussa justa, certè gravis, aliquid agendi, vel omittendi, quamvis ex illo per accidens sequatur mors, si tamen ego eam mortem non intendam, sed intendam dumtaxat finem bonum, toties licitè me gero; esto, mors mihi, imo & alteri consequatur. Quoties vero ejusmodi justa caussa non adest, vel mors per se sequitur, toties me gero illicitè. Ratio regulæ atque adeo doctrinæ est, quia non semper obligamur ad cavenda ea, quæ per accidens eveniunt; & ex alia parte caussa justa nos urgere potest ad aliquid faciendum vel omittendum, quamvis ad illud, per accidens, malum aliquod consequatur.

3. Video regulam, sed quæ mihi non omnino satisfaciat: adhuc enim inquiro, quandonam ita esse vel non esse dijudicem? cum autem id non possit alio modo decerni, nisi per prudentem virum, omnibus circumspectis, præsertim gravitate caussæ, & conjunctione vicina vel remota actionis, vel omissionis cum morte, ideo alia major explicatio addi non potest, nisi aliquorum casuum peculiarium mentio, in quibus Doctores *a* hanc indirectam cooperationem ad propriam mortem agnoscunt, & tamen eam concedunt: nam ex illis difficile negotium non erit, similia decernere.

a *l. Val. to. 3. d. 5. qu. 8 p. 2. ad 4. Less. lib. 2. c. 1. dub. 6. aliosque non citandos.*

4. Primo *b* igitur potest quis ad oppidum juste evertendum, injicere ignem in pulverem tormentarium; potest stationem non deserere; potest scalas ad mœnia oppidi admotas primus ascendere, &c. quamvis prævideat, se sic esse interimendum, quo pacto Eleazarus sub elephanto oppressus fuit cum laude, & Samson sub tecto Philisthæorum. Ratio est, quia justa caussa boni publici, idest, victoriæ, has actiones ex se non malas merito concedit.

b *Dicastil. l. mox cit.*

5. Secundò, quando quis à Tyranno injustè morti damnatur, potest, & quidem probabiliter per aliquos (nam in nostra sententia, legatur. cap. primum §. 1. num. 5.) se alius offerre interficiendum, ut vitam damnato amico servet. Dicunt (injustè) nam si justè damnetur, non potest, quia sic judicem volentem nonnisi justè reum occidere, induceres ad te occidendum injustè.

6. Tertiò, justè capite plectendus, carcerique inclusus potest, ob honestatem justitiæ vel obedientiæ non fugere, quamvis ei via pateat ad fugiendum

& just

& justè damnatus, ut fame pereat, potest oblatum cibum respuere. Imo malefactoribus licet, se judici offerre interficiendos. Quod si prædicti injustè fuerint damnati, nisi aliud motivum adsit (ut affuit in sanctis Martyribus motivum fidei, & Religionis) tenentur fugere & comedere, &c. quia tunc justa caussa non adest vitam prodigendi. An, sive justè, sive injustè carceri mancipatus, obligetur servare juramentum de redeundo in carcerem, diximus lib. 3. c. 3. §. 41 n. 29.

6. Quartò: pro bono communi potest quis exponere propriam vitam. An vero etiam aliquando teneatur, dixi superius lib. 5. c. 1. §. 1.

7. Quintò: potest *c* quis invisere, & servire peste infectis, vel simili morbo laborantibus, quamvis timeat suam infectionem, adeoque & mortem. Sive enim eorum vitam temporalem intendas (quod non esse improbabile, diximus cap. 1. §. 1. num. 5.) sive eorum vitam spiritualem, semper ex honestate charitatis operaberis. An tenearis, ibidem diximus. Multo magis uxor cum suo probabili vitæ periculo assistit cum laude *d* marito peste infecto: imo satis probabiliter excusatur *e* uxor & amicus, qui assistunt suis infectis ex peste, solum ad amorem demonstrandum, quamvis eorum opera non sit ægris illis profutura, quia adhuc id honestum & pium est.

c *Sà V. Homic. Dicast. l. mox cit. n. 517.* d *Io. Sanc. d. 6. n. 7.* e *idem ib.*

8. Sextò: qnando quis non potest vitare mortem acerbiorem, nisi se in aliud periculum alterius mortis minus acerbæ immittat, poterit *f* in hoc sese immittere. v. g. ad vitandum incendium, vel ferocem leonem, vel invadentem inimicum, potest se quis projcere è fenestra, quamvis moriturus: tunc enim malum apprehensum ut minus, potest majori anteponi, atque adeo eligi. Hinc Lessius *g* tenet, milites navales licite ignem injcere in pulverem sulphureum, se conijciendo in mare, ne navis in hostium manus integra deveniat, quando id faciunt, ne acerbiorem mortem apud eosdem hostes patiantur. Addit, posse etiam id fieri ob finem boni publici, ne scilicet potentiores fiant injusti hostes ex tam pingui præda. Addo & ego, ne fiant animosiores ex parta victoria.

f *Less. l. 2. c. 9. du. 6 nu. 35.* g *Less. ib. n. 32. approb. Dicast. li. 2. de just. tr. 1. d. 10. d. 17. n. 537. idemque n. 538. affirmat. de suffodientibus turrim vel mœnia in bello justo, etiam si sciant, fore se opprimendos simul cum hostib. His adde Fag t. 1. lib. 5. in Decal. c. 11. nu. 14. aliosque apud Dianam p. 6. tr. 1. res. 48.*

9. Septimò: licet corpus macerare ob mortificationem, ut modo diximus §. 1. num. 3.

10. Octavo: non obligatur *h* quis mutare locum habitationis ad salutem recuperandam, nec uti extraordinarijs cibis vel medicinis, ut ibidem diximus: nec ducere uxorem, propter eandem salutem, nec patiens magnam sitim tenetur quis potu abstinere, licet aliquod damnū suæ saluti inferri prævideat. Ratio horum est; quia non tenemur, ut ibidem vidimus, cum tanto rigore salutem conservare.

lege

lege Fagundez, *i* qui te non obligat ad utendum vino vel carnibus, etiam si medicus dicat, te victurum cum illis, amplius decem annis, quàm si utaris aqua & piscibus. De puella repellente medicum, ne contrectetur in partibus inhonestis, dixi superius lib. 5. c. 1. §. 4. n. 25.

h *Io. Sanc. l. c. Dicast. l. c. n. 532. citans Victoriam, & Arag.* i *Fag. lib. 5. in dec. c. 11. n. 18. & 19.*

11. Nonò: ad vitanda gravia tormenta potest quis confiteri verum crimen, imo cum æquivocatione falsum sibi imponere, saltem si in damnũ aliorum id non redundet, eo modo, quo pluribus dicemus inferius. *l*

l *infr. li. 9. c. 3. §. 6. n. 6.*

12. Denique exercere artem Funambuli, vel venenum sumere, vel vulnerari se finere, ut ostendat efficaciam sui remedij, quod statim quis adhibeat, inde licita *m* sunt, quia periculum vitæ excusatur per sufficiens remedium moraliter certum.

m *Dicast. l. c. n. 543.*

§. III.

De mutilatione sui; ubi de Eunucho.

1. SIcut occidere, sic mutilare se nemo licitè potest, quia perinde ac vitæ, sic & membrorum corporis nos domini non sumus. Vnde inferunt rectè Doctores, *a* neque ex fine, ut à peccato fugias, posse in membris te ipsum offendere, v. g. oculos eruere, ut fœminas tibi ruinæ causas non aspicias, quia non corporis membrum, sed animi malitia, causa peccati est.

a *DD. mox cit. communiter.*

2. Iusta tamen esse causa *b* potest, qua se quis mutilet, evitatio majoris mali, sive hoc ab intrinseco impendeat, sive ab extrinseco. Qua ratione si Tyrannus tibi præcipiat, ut manum abscindas, secus, te interficiet, potes tibi manum secare. Et propter eamdem rationem, alligatus potest manum vel pedem abscindere, si secus non possit gravius malum à se prohibere; & si rationabiliter timeat quis mori, nisi membrum, v. g. brachium veneno vel tabe infectum detruncet, poterit sine culpa illud abscindere, vel poterunt alij, ex ipsius consensu.

b *Malderus & Mendoza apud Dianam. p. 5. tr. 4. res. 32.*

3. Quod si inquiras, an in his & similibus casibus tenearis? Respondeo, si sit magnus futurus dolor in abscissione, non teneris, quia cum tanto incommodo non urget charitas in tuam ipsammet vitam; nam propter eandem rationem modo diximus non obligari nos, medicamentis magno pretio conquisitis & extraordinarijs vitam annosque protrahere. Quod aliqui ajunt, teneri te, quamvis magnos dolores pati, si tua vita sit admodum Reip. necessaria, saltem practicè non urget, quia regulariter potes prudenter *c* existimare, tibi morienti alterum non minus aptum successurum.

c *Sayr. li. 7. d. 9. nu. 38. alij q.*

Eunu-

Eunuchus.

4. Illud item est hujus loci, an propter magnum lucrum amputare aliquod ex membris liceat? soletque esse quæstio de ijs pueris, qui ut sonoram vocem retineant, solertis Medici manu, absque morali periculo mortis, eunuchi fiunt: eo enim periculo existente, nequaquam licere, patet ex dictis; Vt etiam certum est, non licere patri, id in filio, sine ipsius pleno consensu, attentare; quia pater non est dominus membrorum filij.

De illis igitur ajo, esse probabile, quod *d* liceat; esto, probabile etiam sit, quod *e* non liceat. Ratio nostra (nam contrariorum colligetur ex mox dicendis) est, quia justa videtur esse caussa, non deficere in Rep. imo in Ecclesia hos sonoros cantatores ad divinas laudes modulandas. Adde, eam abscisionem non ita notabiliter nocere ipsi individuo, ut resarciri seu compensari non possit cum emolumentis vocis, & cum lucro, quod speratur ex illa.

d *Salon. 2. 2. qu. 65. ar. 1. contr. 2. Pasqual. decis. 498. fuse id probant Tannerus mox citandus, qui dum aliam veriorem sententiam vocat, hanc non esse improbabilem indicat, ipso Diana nobis contrario fatente p. 3. tr. 5. res. 38. fine.* e *Tannerus 2. 2. disp. 4. q. 8. dub. 5. num. 101. Diana alijs citatis p. 3. tract. 5. res. 38, & p. 6. tr. 8. res. 6. & eadem parte tr. 6. res. 35.*

Finge, artem adesse afferentem utilitatem, imo solum splendorem Reip. quæ ars exerceri non possit, nisi ab eō, qui careat uno dente, vel summitate minimi digiti, condemnaresne de peccato eum, qui sine morali periculo majoris mali, damnum adeo modicum sibi inferret, ut illi arti vacaret? Ego certe non condemnarem, sicut nec condemnat Fagundez. *f* Neque obstat, hominem non esse dominum suorum membrorum, non obstat, inquam; causis enim justis existentibus, posse quempiam aliquod membrum amputare, jam omnes n. 2. concessimus; & merito, quia debuit Deus homini absoluto administratori suæ vitæ, in his justis causis, nec solum in malis ab extrinseco provenientibus, avertendis, eam libertatem non denegare. Neque item obstat periculum, quod in his Eunuchis timetur, incontinentiæ, non obstat, inquam, quia sic condemnares etiam castitatem perpetuam voventes.

f *Fag. li. 5. in dec. c. 13. n. 4.*

5. Quæres curiosius: an hic permittens testiculos sibi abscindi, sit irregularis? Respondeo, esse, ut docent multi; *g* sed non esse, est etiam cum Castropalao *h* probabile. Rationem idem affert, quia, inquit, hic non fecit ex indignatione, aut justo, vel injusto timore perdendæ castitatis, pro ut requiritur ad irregularitatem hanc à sacris Canonibus. Præterea nullus textus hanc pœnam indicens, loquitur de eo, qui sibi testiculos abscindit, sed de eo, qui sibi virilia abscindi fecerit, quod diversum est.

g *Sayr. Mol. Suar. cit à Diana p. 10. tr. 13. res. 11.* h *Cast. t. 6. d. 6. p. 12. n. 4.*

§. IV.

De Abortu.

1. ABortus pertinet ad damnum propriæ personæ; nam propterea de eo hic breviter agemus. Duplici autem procurari modo ille *a* potest. Primò indirectè, ut si prægnans sumat pharmacum tendens directè ad sanitaeem, licet per accidens inferat mortem fœtui, sive animato, sive inanimato; & hunc abortum indirectum procurare, ex proportionata caussa, licite potest tum ipsa prægnans, tum alij. Nam propterea tunc fœmina ægrotans potest sanguinem emittere, debita inedia uti, potiones medicatas ad pravos humores expellendos ordinatas sumere, &c. Ratio est, quia sic, propter illam necessitatem, abortus censetur solum permissus, non vero intentus, cum mater suo jure utatur sanitatem conquirendi. Quando medicamenta æque tendunt in salutem matris, & in mortem fœtus, posse ea applicari infirmæ prægnanti, si salus infirmæ est desperata, docet probabiliter Sanch. *b* etiam si dubium sit, an vitam matri allatura sint. Ratio est, quia, secus, periret certo mater, & consequenter fœtus: at per illa medicamenta forte uterq; liberabitur à morte.

a *Sanc. de matr. d. 20. lib. 9. Graff. p. 1. li. 2. 8. n. 3. Castr. d. 3. de matrim. p. 4. §. 3. n. 13. multa de abortu habet Dicastill. li. 2. de just. tr. 1. d. 10. d. 13.*

q *Sanc. l. c. n. 19.*

2. Secundò directè; ut si Medicus præoiperet ebibendam potionem directè habentem, pro sua vi, fœtum interimere, vel conceptionem impedire. Et quia certum *c* est, tunc esse mortale, illam absolutè sumere vel propinare, quia sic vel occiditur per se innocens, si fœtus est animatus, vel si nondum est informatus anima, contra finem naturæ impeditur generatio, tamen adhuc dubitatur, an aliquando liceat, quando nimirum, ni ita fiat, periculum vitæ subit mater?

c *Sanc. Vasq. Pont. cum Castrop. l. c. num. 9.*

Fœtus animatus.

3. Dico primò; si constet fœtum esse animatum, vel dubitetur, an animatus sit, nunquam *d* licet. Ratio est, quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona; malum autem intrinsecè est, occidere innocentem. Fœtum masculinum animari post quadraginta dies, fœmininum post octoginta, & in dubio censeri, quoad nostrum casum, fœmininum, ut quo minus potest, aggravetur delinquens, diximus lib. 1. c. 3. §. é. v. irregularitas n. 2.

d *DD. cit. & citandi.*

Fœtus inanimatus.

4. Dico secundò: si fœtus est sine anima, aliqui *e* affirmant, in tanta matris necessitate licere: aliqui *f* negant. Utrumque probabile. Ratio posteriorum potissima ducitur ab inconvenienti: nam si id liceret, licitum etiam esset, propter sanitatem, directè procurare

fare pollutionem, quod nemo dixit. Ratio priorum est, quia tunc fœtus est aggressor contra matris vitam; & sicuti pravi humores possunt depelli, quia invadunt vitam, ita & ille fœtus, qui nunc instar humoris pravi est. Ad illud de pollutione, esse potest disparitas, propter periculum apertissimum incontinentiæ, si ejusmodi licentia indulgeatur; & quia si eâ pollutio permitteretur, impediretur usus conjugalis, contentis jam hominibus illa voluptate pollutionis licitè percepta; quæ inconvenientia non invenitur in casu nostro.

e *Sanc. Graff. l. c. Sà v. homicidium Layman. lib. 3. sec. 5. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 4. n. 4. alijq; apud Dian. p. 3. tr. 5. res. 11.* f *Filliuc. tr. 29. c. 6. Less. li. 2. c. 9. n. 61. & 62. alijq; apud eundem Dian.*

An licitus sit abortus, ne adultera occidatur.

5. Ex dictis consurgit gravis difficultas, an quemadmodum ad servandum matris infirmæ vitam probabiliter licere diximus, dirigere medicamenta directè ad fœtum inanimatum propellendum tendentia; ita idem liceat primo, ad servandam famam seu honorem, & consequenter vitam puellæ, vel monialis prægnantis ex adulterio vel sacrilegio? Secundo, ad evitandum periculum illius mortis, quod alias experta puella est in pariendo? Inanimatum dixi; nam ad animatum nunquam licere, num. 3. jam docuimus.

6. Dico jam tertiò: licet nonnulli g concedant, ut probabile, communis tamen h sententia merito in utroque casu negat; imo audio (ait Dian i) affirmativam sententiam fuisse damnatam in Congregatione S. Officij. Ratio est, quia periculum est distans, alijsque modis vitari potest, & fœtus non est aggressor. Adde periculum evidentissimum aperiendi viam ad multa incommoda, cum gravi Reip. pernicie, si hæc licentia concedatur.

g *Torrebl. Bordonus, Lessana, Trullench. apud Dianam p. 3. tract. 5. res. 11. & p. 6. tr. 8. res. 37. eodemq; teste quidam doctissimus ex Soc. Jesu.* h *DD. apud eundem.* i *Dian. d. p. 6. tr. 8. res. 87.*

Pœna & absolutio abortus.

7. Quando fœtus est animatus, præter alias pœnas temporales, incurritur irregularitas & excommunicatio latæ sententiæ à provocantibus abortum, hoc est, à tradentibus vel consulentibus, vel cooperantibus, vel juvantibus ad abortum. Ab ipsis accipientibus potionem, ut abortiant, negat Naldus l cui assentitur Bordonus: m Joannes n de Lugo valdè propendet, non incurri excommunicationem, quia de illis in textu nō est, quoad excommunicationem, expressa mentio: verum incurri contendit Dicastillus, o cum Bonacina; p utrumq; e probabile.

l *Naldus apud Bordonum mox citandum.* m *Bordonus t. 3. contr. 41. n. 6.* n *De Lugo in Resp. lib. 2. d. 4.* o *Dicastill. li. 2. de just. tr. 1. d. 16. d. 13. nu. 179.* p *Bonac. de rest. d. 2. qu. ult. sec. 1. p. 7. nu. 6.*

Quando autem fœtus non est animatus, nulla irregularitas nullaque excommunicatio incurritur. *p* quod si anceps sis, fuerit, necne animatus, quamvis peccatum sit, ejus abortum procurare, ut notat signate Sanchez, *q* tamen non incurri irregularitatem, nec excommunicationem, alibi dixi. *r*

q *Sanc. de matr. lib. 9. d. 20. nu. 7.*
r *sup. lib. 1. c. 3. §. 7. v. casus & censura reserv. num. 1. & V. irregularitas num. 2.*

8. An autem excommunicatio hæc sit reservata, dubitat nonnemo. Sed certè per Sixtum V. erat reservata; nunc per Gregor. XIV. sic ejusmodi rigor est temperatus: A peccato, inquit, *qq* & ab excommunicatione quilibet Presbyter tam sæcularis, quàm cujusvis ordinis Regularis ad fidelium confessiones audiendas, & ad hos casus specialiter per loci ordinarium deputatus, plenam & liberam, in foro conscientiæ tantum, absolvendi habeat facultatem. Hæc Pontifex. Vbi nota, quamvis hodie non sit hæc excommunicatio summo Pontifici reservata, tamen neminem posse ab illa absolvere, nisi *rr* specialiter ab Episcopo deputetur. Episcopo, inquam; nam propterea non est admittenda sententia, asserens, posse Confessarium Regularem deputatum à suo Provinciali ad illam absolvendam; non est, inquam, admittenda; siquidem Pontifex non solum disponit; hunc Confessarium deputandum esse ab ordinario, sed ab ordinario loci, qualis certe nunquam est Provincialis.

qq *Gregor. XIV. Sedes Apostolicæ n. 2.*
rr *Silvius, quem sequitur citatq.*

9. Censeo *ſ* tamen, à regularibus mendicantibus, eorumque privilegia participantibus ex duplici alio capite posse illam absolvi. Primo, si ij habeant privilegium universale absolvendi ab omni censura Episcopo reservata: secundò, si habeant simile privilegium absolvendi ab omnibus casibus Pontificis, quamvis solum extra Bullam cœnæ. Ratio est, quia in utroque casu jam essent sufficienter deputati. An autem hæc duo privilegia Religiosi habeant, lib. 3. opusc Methodi Confes. c. 7. §. 4. definiuimus.

ſ *l. Bon. l. 3. de censuris d. 2. p. 10 n. 16. apud eumdem Bassæum ib. ſi. Ab irregularitate ex abortu occulto non posse Episcopum dispensare, docet Sperellus p. 2. dec. 112. n. 62. ex constitutione Sixti V. non moderata in hoc à Greg. XIV.*

CAPVT TERTIVM.

De homicidio injusto proximi.

§. I.

De homicidio voluntario, & præsertim de casuali.

1. HOmicidium aliud esse voluntarium, hoc est, volitum seu intentum, sive in se, sive in causa, aliud esse casuale, præter intentionem agentis, notum est omnibus. Homicidium autem voluntarium innocentis esse mortale, ac inducere irregularitatem ex delicto, nimis item est omnibus exploratum. De casuali ergo hic remanent aliqua notatu digna. Pro quo,

2. Ad-

2. Adverto secundò, effectum ex caussa dupliciter sequi posse: primò semper, aut plerumque, ut mors ex veneni potu, vel gravi vulnere in capite, vel simili membro periculoso: Secundo raro & in paucis, ut ex jactu bombardæ, confractio ipsius, & circumstantium interitus. Iam quoties effectus est præter intentionem, sive sit primo modo, sive secundo, dicitur à doctoribus *a* casualis, ita tamen, ut si raro, dicatur casualis strictè; si plerumque, vel semper, dicatur minus strictè & minus propriè casualis, sed tamen absolutè casualis, modo sit præter intentionem. Nam propterea S. Thomas *b* mortem pueri ex eo, quod mater prægnans percussa fuerit, sine intentione occisionis, casualem appellat, cum tamen, ut idem ibidem affirmat, ut plurimum ex percussione prægnantis sequatur infantis interitus. Ad statuendum ergo, quando homicidium directum, de quo hic loquimur (nam de indirecto mox §. 3.) sit voluntarium, quando casuale, consideranda est agentis intentio, ut quando effectus est intentus, vel prævisus in sua caussa, licet raro sequi soleat, dicatur voluntarium, ut si quis pulsans campanam intendat vel prævideat, ut malleus decidens occidat hominem, quamvis id rarissimum sit. Contra vero, si quis aliquem percutiat gravi vulnere, sine intentione, ut mors sequatur, & nesciens, ex ea percussione mortem secuturam, si ea sequatur, erit homicidium casuale, & quidem utrobique mortale, sed gravius, quando ex tali percussione frequentius sequitur mors, minus grave, quando minus sæpè.

a *Tol. lib. 1. c. 71. §. alterum membrum.* b *S. Th. 2. 2. q. 64. ar. 8. ad 2.*

Dantur autem ad id melius dignoscendum quatuor *c* regulæ. Prima pro actione licita: secunda, pro illicita: tertia & quarta pro omissione: quæ sunt etiam universales regulæ pro quocumque alio damno dato, ad effectum obligandi, vel non obligandi damnificantem ad restitutionem damni illati: quod hic noto, ne cum de radice restitutionis ex damnificatione disputabo, eadem repetere cogar. Sed jam singulas breviter explicemus.

c *Tol. l. 5. c. 7.*

Prima Regula.

Dans operam rei illicitæ.

Dando operam rei illicitæ, ex qua præter intentionem sequitur homicidium, aut damnum, non solum expendenda est negligentia vel diligentia in evitanda morte seu damno: verum etiam, an actio ipsa per se sit periculosa. Nam si actio ex se periculosa est, etiam si adhibeas diligentiam, ne mors vel damnum sequatur, peccatum homicidij, vel injustitiæ non effugies, si de periculo saltem subdubites: tunc enim in illa actione periculosa tacitè consentis ad damnum: ut si v. g. pugnes cum altero, non quidem animo occidendi, sed tamen occidas. Adhibita enim diligentia, ut non occidas, adhuc peccas mortaliter peccato homicidij casualis, si pugna sit ex se gravis & periculosa; venialiter autem, si pugna sit levis. Contra si quis se inebriet, quamvis illicitè agat con-

ra temperantiam, & quamvis si sciverit, se in ebrietate furere, & sufficienter sibi non providerit, fit homicidij, vel damni reus, si aliquem occidat, vel segetem comburat; tamen, si nesciebat, se in furorem abiturum, vel si sciebat, adhibuit diligentiam, ne moraliter damnum posset contingere; ut si domi clave inclusus mansisset, reus non erit damni, quia ebrietas ex se periculosa non est ad causandum homicidium, vel damnum combustionis segetis, sicuti est actio pugnandi vel ignem temere accendendi. Simili modo adulter, qui diligentiam congruam adhibet, ne adultera occidatur, providendo, ut occultetur delictum &c. non committit peccatum homicidij, si sequatur mors adulteræ, quia adulterij actio est illicita quidem contra temperantiam, non vero ex se causa periculosa in genere homicidij, &, ut supponimus, sufficiens diligentia adhibita fuit, ad illud evitandum.

6. Ex homicidio autem casuali nunquam incurritur irregularitas, nisi vel quando adest uegligentia in evitanda morte, & ea negligentia gravis est & mortale peccatum, vel quando, quamvis adsit diligentia sufficiens, actio tamen est ex se periculosa, ex qua sequatur mors. Lege Layman *e* qui etiam docet, esse probabile, ut nemo se in conscientiæ foro censeat irregularem ex delicto, nisi delictum sit mortale.

e Laym. li. 5. sec. 5. tr. 3. p. 3. c. 50. n. 3. & 4. Adde omnino Coninch. d. 18. de censuris d. 9. n. 80. & Dian. p. 2. tr. 16. res. 14.

7. Hæc irregularitas ex casuali homicidio contracta, cum non sit perfectè voluntaria, hoc est, non sit ex intentione occidendi, seu ut loquitur Tridentinum, *f* ex proposito, potest, si occulta sit, absolvi, seu tolli ab Episcopo: dispensationem enim irregularitatis ex homicidio intento, quamvis hoc occultum fuerit, idem Tridentinum negat Episcopis.

f Trid. sess. 14. de refer. c. 7.

Tertia Regula.

Omittens seu non prohibens, quod quis debet ex justitia.

8. Omittens aliquid, ad quod tenebatur quis ex justitia, si ex ea omissione sequatur mors vel damnum alterius, tantum peccat, quanta est omissionis malitia. Quare si princeps, qui ex officio tenetur latrones coercere, id negligat, unde viatores occidantur, vel spolientur: si justitiæ ministri non custodiant civitatem, unde de nocte furta & homicidia patrentur: si dux exercitus, cũ possit, milites non coercet, unde injustè aliqui occidantur, gillis ad mortale imputatur contra justitiam, vel veniale, juxta gravitatẽ levitatemve omissionis, seu negligentiæ. Ad quam gravitatem vel levitatem cognoscendam, tria à prudenti viro sunt expendenda; officium, quo quis fungitur: pericula majora, vel minora, quæ moraliter urgent, vel non urgent: potentia, quam quis habet, ut evitentur homicidia vel proximi damna.

g Nav. Mol. Avila apud Dicast. l. 2. t. 1. de just. d. 10. d. 14. num. 100.

Supe-

Superius *h* item per aliam occasionem advertimus, negligentiam ejusdem gradus, quæ in rebus non magni momenti est peccatum leve, esse culpam mortalem in rebus majoris ponderis.

h *sup. l. 1. c. 3. §. 7. v. depositum.*

9. Huc pertinet, si quis occidatur ex notabili culpa domini, nutrientis animalia periculosa, & ea non custodientis, de qua re pluribus non multo *i* post. Huc, si quis innocens condemnetur ad mortem, ex gravi injuria advocati: huc, si quis infirmus moriatur ex notabili negligentia medici; huc ij omnes, in quibus adest obligatio ex justitia vel quasi justitia. Nam propterea Layman, *l* idem putat esse sentiendum de liberis comparatione parentum, & contra: cum inter illos non solum intercedat vinculum charitatis, sed quasi justitiæ obligatio naturalis: quare si mulier manifestet Petri propositum procurandi abortum, prole jam animata, & pater non impediat, si possit, irregularis fiet, ex Layman citato, quia obligatur impedire ex quasi justitia; licet neget Lessius; *m* quod utrumque esse probabile, docet Dicastillus.

i *Inf. c. 4. §. 8. à n. 8.* l *Laym. l. c. c. 4. n. 8. cum Rodr. & Avila.* m *Less. l. 2. c. 9. n. 4.* n *Dicast. l. c. n. 220.*

Quærta Regula.

Omittens seu non prohibens, quod quis debet ex charitate.

10. Omittens aliquid agere, ad quod ex charitate quis tenebatur, si ex hac omissione sequatur, seu sequi mors vel damnum probabiliter poterat, peccat, juxta gravitatem omissionis, modo dicto num. 8. Talis esset is, qui cum posset, non succurreret extrema necessitate laboranti, unde si mors sequatur, erit homicida. Talis item, si quis non revelet, cum possit, insidias alteri paratas, unde sequatur ejus occisio. Talis (ex Layman, *o* licet refragetur Suarez *p*) qui hominis occisionem impedire volentem, maligna dissuasione, ab hoc opere charitatis avertit.

o *Laym. li. c.* p *Suar. to. 5. d. 45. sec. 4. nu. 3. add. à Laym. l. c.*

18. Discrimen autem, quod intercedit inter omittentem actionem debitam ex justitia, de quo in regula præcedenti, & omittentem actionem debitam solum ex charitate, de quo hic agimus, est valde notabile. Licet enim ex utraque omissione, si sequatur occisio, homicidium tibi imputetur, tamen, quando teneris non omittere ex sola charitate, non *q* obligaris ad restitutionem damnorum, quæ ex illo homicidio, seu actione, etiam mortaliter peccaminosa, fortè proveniunt, nec incurris ullam irregularitatem, si homicidium non *r* intendisti, cum utriusque sis reus, si per peccatum mortale omittas, quando teneris ex justitia. Ratio datæ doctrinæ est, quia homicidium propriè peccatum est oppositum justitiæ; quare quando non est contra justitiam, non potest secum ducere pœnam, quæ debeatur ex justitia, qualis est pœna restitutionis, nec irregularitatem, quæ cū sit odiosa

odiosa, solum intelligitur imposita propriè dicto injusto homicidio.

q *Gasp. Hurtad. d. 2. de irreg. diff. 6. n. 22. Turr. de conf. l. 9. d. 63. d. 4. ex Vasq. p. 2. d. 100. nu. 4. contra Suarium & Avil. Dianam cit. à de Lugo mox cit. de Lug. t. 1. de just. d. 6. sec. 7. nu. 94. Dicast. l. c. n. 194.*

Quando autem hoc homicidium dicendum sit ex proposito, quando casuale, ut videatur, an Episcopus possit ejus irregulatitatem dispensare, si sit occultum, potest colligi ex dictis nu. 2. sed distinctius vide apud Castropalaum. s

s *Castr. t. 6. d. 6. p. 15. nu. 6. & apud Dian. p. 10. tr. 11. res. 20.*

§. II.

Praxis, qua explicari homicidium injustum oporteat in Confessione.

1. PRæsidebat illustriss. D. Io. Torrisiglia Archiepiscopus Montis regalis examini eorum, qui sacris initiari postulabant, aderantque de more examinatores, inter quos ego minimus assidebam. Semel cum cæteris sese examini obtulit Diaconus quidam non multæ ætatis, utpotè paucis ante diebus aptos ad Sacerdotium annos assecutus; qui, ut à me interrogatus fuit, eccuinam facultati operam navaverit? Respondit: Sacræ Theologiæ, ac præsertim casibus conscientiæ. Hæsi ad illam expressam nominatamque casuum mentionem: atque ut quantum re ipsa adolescens in ea disciplina profecerit, explorarem; dixi: qua igitur ratione te gereres, si ad te inter Confessarios jam ascriptum pœnitens accederet, qui hominem se occidisse fateretur? Respondit: certe laudare eos Confessarios non possum, qui unicam dumtaxat, hujus præsertim criminis delationem, in tanto tribunali sufficere, minus prudenter putant. Quinque enim interrogationes sunt superaddendæ, nisi si quando ex circumstantijs, qualitateve personæ, temporis, loci, vel similium, aliqua ex illis, quia res sit explorata Confessario, prætermittenda videatur.

2. Prima est, de circumstantia personæ pœnitentis, nimirum an sit Clericus, an Sacerdos? ut nimirum, qua ratione in irregularitatem inciderit, & an in irregularitate sacrificium celebraverit, quod fuisset novum peccatum, innotescat.

3. Secunda, de circumstantia personæ, quæ interempta est: in qua sunt distinguenda quinque genera personarum, quæ speciatim sunt Sacerdoti aperienda. Primum est, ratione conjunctionis, ut si pater, mater, uxor, filius vel alij notabiliter conjuncti, occisi fuerint: tunc enim homicidium non solum peccatum esset contra justitiam, sed etiam a adversus pietatem parentibus debitam: secundum, ratione status, ut si sit Clericus vel Monachus; est enim ejusmodi homicidium in specie sacrilegij contra Religionem, & incurritur excommunicatio Pontifici summo reservata, in c. Si quis suadente: tertium, ratione dignitatis, ut si sit Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha,

triarcha, Cardinalis, Legatus Sedis Apostolicæ, vel Nuncius; est enim adjuncta excommunicatio reservata in Bulla cœnæ; quartus, ratione peculiaris qualitatis quarundam personarum, quales sunt illæ, quæ adducunt victualia ad usum Romanæ curiæ; quæ ad eandem curiam accedunt vel recedunt ab illa, vel in illa morantur; quæque ad eandem recurrunt ob lites & negotia; est enim similis excommunicatio, reservata in bulla cœnæ, contra omnes interficientes, mutilantes, percutientes, &c. ejusmodi personas: quintum, ratione damni ex occisione forte secuti, quo pacto occidens servum alterius, id aperire nominatim debet, quia adest simul peccatum illati damni, obnoxium restitutioni pecuniæ æquivalentis; sic etiam occidens patremfamilias, tenetur satisfacere pro damno secuto familiæ ex morte patris, & similia.

a *l. nostrum opusc. Met. Conf. lib. 2. c. 5. §. 1. & 2. & in edit. Panormit. anno 1649. ib. c. 7. n. 48.*

4. Tertia interrogatio est de loco: de quo in summa satis est, innuere, committi sacrilegium, & præterea pollui Ecclesiam, si in illa cum ejus injuria aliquis occidatur, vel in notabili quantitate, vulnerati alicujus sanguis effundatur. Non puto tamen, Ecclesiam pollui, nec consequenter sacrilegium committi, primò, si à puero non habente usum rationis, vel ab amente aliquis occidatur: secundò, si solum vulneretur, sanguis autem nec effluat in aliqua quantitate, quando vulneratus est in Ecclesia, nec postea ex vulnere inflicto, quando exivit ab Ecclesia: tertiò, si quis alterum occidat in Ecclesia ad sui defensionem, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Verum hæc & similia breviter & cordate Eminentissimus, magisne in sapientia, an in purpura? Ioannes *b* de Lugo colligit disp. 20. de Eucharistia.

5. Quarta interrogatio est de auxilijs ad occisionem assumptis; sunt enim explicandi socij, cum quibus forte alium quis occidit, vel percussit: si enim alios convocavit, tot peccata commisit, quot invitavit personas, quibus causa fuit & scandalum, ut & ipsi ad homicidiū concurrerent, modo & numero, qui explicari solet in tractatu de scandalo.

b *de Lugo de Euch. d. 20. sec. 2. à num. 52.*

6. Quinto denique interrogandum est de duratione temporis: hoc enim explicari omnino oportet, ut dignoscatur numerus peccatorum, atque actuum multiplicatorum, ex mala illa voluntate habituali occidendi. Si quis enim ex improviso hominem deliberatè necavit, unum numero peccatum commisit; at si meditato, & per multum tempus inimicum occidere tentaverit, multiplicabitur numerus peccatorum. De qua multiplicatione, cujus explicatio perdifficilis, non mihi solum, sed doctioribus semper visa fuit, agitur in opusculo *c* Methodi confessionis, & ita quidem perspicuè & expeditè, ut ad praxim nihil superfit? atque hæc de propositā dubitatione, pro mea tenuitate, hactenus satis.

c *in meth. exped. Conf. li. 2. c. 1. §. 5. & princeps.*

7. Sic dum disputaret adolescens,

mira voluptate aures admovebamus omnes; præter scientiam enim veterani Theologi, non Tyronis, erat habitu corporis venusto, modestiamq; & gratiam non vulgarem in loquendo præferebat. Quare se cohibere non potuit alioqui gravis, & sermone parcus Archiepiscopus, quin exclamaret. Macte litteris & virtute, nunquam satis laudate juvenis. Vtinam Diœcesis nostra tui non absimiles nanciscì plurimos posset! Equidem illud ex animo spondeo, si quod pingue beneficium, vel etiam quælibet ex primarijs dignitatibus, quarum nominatio vel collatio ad me pertinet, unquam vacet, neminem à me tibi esse præferendum. Erubuit ingenuo pudore candidus adolescens, gratias appositè egit, à nostro consessu cum plausu recessit, ac sacerdotio omnium primus, (sic jubente Archiepiscopo) insignitus est postero die. Verum (ut miseranda est hominum conditio) nequaquam parem fortunam postea sortitus est novellus Sacerdos; siquidem paucis interjectis mensibus (heu) Archiepiscopus extremo fato, collacrimantibus omnibus, sublatus est, meoque præsertim tanto doloris sensu, ut, cum ejus mortis memoria, mori & velim nunc orationem meam: nam propterea tantisper, oro, lector, sileamus.

§. III.

Quæ pœnitentia imponenda injusto homicidio in Sacramento Confessionis.

1. DE hac Paulus Comitolus *a* in hanc sententiam scribit: homicidij pœnitentia salutaris esset, veniam petere ab occisi propinquis, ijsdem omnia damna resarcire, pro anima occisi per annum tria præstare: singulis hebdomadis unam Missam curare celebrandam; aliquam eleemosynam juxta homicidæ facultates pauperibus erogare: Litanias vel Rosarium Virginis percurrere: præterea per eumdem annum semel in hebdomada confiteri; semel in mense communicare, & semper tota vita quotidie unum Pater & Ave, genibus flexis pro eadem anima occisi recitare. Hæc Comitolus. quæ satis sit, Confessoribus proposuisse, ut ex his, in casibus particularibus minuant augeantue opera, juxta conditiones personæ pœnitentis aliarumque circumstantiarum, cum ea prudentia, quam breviter in mea Methodo *b* Confessionis expendo.

a *Comitol. in resp. Moral. lib. 4. qu. 11. num. 8.* b *in opusc. Meth. Conf. li. 4. c. 3. & 4.*

CAPVT QVARTVM.

De obligatione Restitutionis ex homicidio.

§. I.

De obligatione restitutionis ex homicidio indirecto.

1. DAmnum alteri ex quacumque actione, atque adeo ex occisione provenire, vel directè potest, vel indirectè seu per accidens. Ne longum faciam, intellige id exem-

exemplo: Ioannes segetem Petri per culpam mortalem comburit. Sane is damnum Petro directè facit; atque eum ad restitutionem Petro teneri de toto damno, nullus ignorat. At si forte Francisco innocenti imputetur earum segetum combustio, unde Franciscus intrudatur in carcerem, spolietur suis bonis, condemnetur ad triremes &c. hoc damnum dicitur indirectum & per accidens, respectu Ioannis: idem ergo in occisione. Si enim Ioannes injustè occidat Petrum, damnum Petro directè facit, & ad restituenda omnia damna Petro obvenientia obligabitur, de qua obligatione agam mox §. 2. At si Ioannes, ut dictum est, occidat Petrum, sed deinde Franciscus de ejusmodi occisione infametur, & solvat pœnas; hæc solutio pœnæ est indirecta, respectu Ioannis, & in §. præsenti quærimus, an Ioannes obligetur, hoc indirectum damnum resarcire?

2. Et quidem certum *a* mihi est, Ioannem debere compensare Francisco, vel ejus hæredibus ea, quæ ipse Franciscus coactus forte fuit à judice tradere Petro directè damnificato, ea, inquam, quæ recompensabant damnum directum ipsi Petro illatum. Ratio est manifesta, quia Ioannes damnificans tenetur facere æqualitatem cum ipso Petro, cui directè damnum intulit: ergo cum Petrus à Francisco habuerit suum, & Ioannes, ut certum est, per hoc non absolvatur ab obligatione resarciendi damnum, quod fecit, consequens est, ut Francisco vices Petri nunc subeunti reddat; nisi forte Petrus restituat Francisco id, quod coactus à judice Franciscus ipsi Petro tradidit; nam tunc Ioannem Petro debere reddere, nimis est clarum.

a *De Lug. t. 1. de just. d. 8. sec. 6. n. 84. Rebellus p. 1. lib. 3. c. 11. num. 15. citan. Cordub. Sotum alios q.*

3. Redeo ad quæstionem propositam. Triplici modo se habere potest Ioannes indirectè damnificans, seu occidens alium: primo, itaut non prævideat, illud delictum esse alteri, v. g. Francisco imputandum. Secundò, ut prævideat, sed non intendat. Tertiò, ut prævideat & intendat.

Assero, probabile & tutum esse, regulariter loquendo, non teneri quempiam ad restituendum damnum ejusmodi secutum indirectè, quocumque ex his tribus modis res contingat, atque adeo dictum Ioannem ad nihil obligari. Ratio hujus nostræ sententiæ, quam impugnat de Lugo, *b* sed sequitur *c* Lessius, est, quia damnificatio tunc solum est radix obligationis restituendi, quando est causa externa physica vel moralis damni consecuti, ut patet in alijs obligationibus. Sed in casibus dictis, damnificatio seu occisio non est causa physica, ut certum est, quia nullum concursum seu influxum physicum exercet occisio Petri, quam commisit Ioannes, in imputatione Francisci: nec moralis; quis enim dicat, quod ideo imputetur damnificatio ipsi Francisco, quia illam fecit Ioannes? Ergo &c. Iudex igitur solū capit occasionē imputandi occisionē Francisco, ex occisione facta à Ioanne, non autem Ioannes dat causam.

Quare etiam si Ioannes damnum Franciſci prævideat, vel etiam intendat, unde & peccet contra charitatem, tamen quia hæc prævisio & intentio non facit ipsam actionem externam injustam, nisi alias ex natura sua sit caussa, saltem moralis, injusti damni, non potest inde colligi onus restituendi, quod solum sequitur ad injustam caussam externam damni.

b *De Lugo l. c. sec. 6. nu. 20. sequens Molinam t. 4. tr. 3. d. 86. nu. 3. & Rebell. l. c.* c *Less. li. 2. c. 9. d. 16. n. 113.*

4. Dixi autem (regulariter loquendo) quia interdum ex circumstantijs damnificatio est talis, ut influat moraliter ad imputationem, & tunc sane erit *d* obligatio restitutionis: ut si comburens v. g. segetes Petri, vel Petrum occidens, utatur famulis, vel gladio alterius tertij v. g. Franciſci, ipso Franciſco invito, ex quo desumatur indicium, quod Franciſcus damnum vel mortem intulerit. Tunc enim ea damnificatio est caussa physica damni Petri, sed moralis damni Franciſci.

Ad dignoscendum autem, an adsit ejusmodi moralis influxus, illa est regula, ut videatur, an ex tali damnificatione, juncta cum suis circumstantijs, sequatur ut plurimum imputatio vel damnum tertij; si enim, ut plurimum, signum erit moralis influxus. Lege Lesium citatum.

5. Ex dictis sequitur, eum, qui furatur thesaurum avaro, unde avarus mærore confectus moriatur; eum, qui occultè aliquem occidit, unde talis occisio alteri, v.g. inimico occisi imputetur; eum, qui alapam alteri impingit, unde ob dedecoris apprehensionem moriatur; eum, qui vendit militi arma, unde is homicidia injusta committat: eum, qui solo suo exemplo extraneis est offendiculum ad male agendum, & similes, non obligari ad restitutionem ex homicidio, etiam si intentum id à dictis fuerit; quia tunc, licet peccetur contra charitatem, non tamen peccatur contra justitiam, per actionem externam, quæ sit vera caussa physica, vel moralis homicidij.

Qui alium occidit, & collocat cadaver ante januam alterius, unde is alter à judice condemnetur, non judico esse caussam moralem ejusmodi condemnationis: multo minus, qui invenit cadaver occisi ab alio ante suam januam, & illud collocat ante januam alterius. lege de Lugo, *f* qui etiam à restitutione excusat eum, qui infantem ante suam januam inventum, collocat, ut nutriatur ab alijs, ante januam alterius. verum, qui alium occidit in domo vel agro alterius, unde pariter is alius condemnetur, judico esse moralem caussam. Ratio utriusque dicti est, quia ex prioribus actionibus non sequitur, ut plurimum, imputatio homicidij; siquidem casu ibi mori potuit, alibi vulneratus: sequitur ex posteriore: nam præsumitur, domino domus vel agri consentiente, homicidium fuisse commissum. in utroque adesse caussam moralem, probabiliter supponit Sanchez, *g* sed propter rationem dictam nostra opinio videtur probabilior.

e *De Lug. t. 1. de just. d. 8. sec. 6. n. 84. loquitur tamen, quando imputatio prævidetur, licet non intendatur. Contra Sanc. ab eodem de Lugo citatum ib. d. 18. sec. 5.*

sec. 5. n. 116. f *De Lug. t. c. d. sec. 5. an. 114.* g *Sanc. li. 1. conf. c. 8. du. 5. num. 72.*

6. Quando ex actione positiva tua (nam quando ex omissione, dictum est paulo ante c. 3. §. 1. nu. 10. & 11.) imputatur homicidium alteri, vel aliud contingit, unde mors tertio sequatur, non incurris *h* irregularitatem, si solum peccasti contra charitatem, nec eam mortem intendisti, licet prævideris: quia tunc tu non es ullo modo caussa homicidij, ut dictum est: at si peccasti graviter, ut semper hic supponendum est, per actionem positivam, licet solum contra charitatem, prævidisti tamen mortem, illamque intendisti, irregularis *i* eris. Ratio mihi videtur esse, quia caussa irregularitatis ex sacris Canonibus est homicidium voluntarium, seu volitum. At homicidium, quod intenditur, sive solum nunc peccetur contra charitatem, sive etiam contra justitiam, sive ponatur ejus caussa multum periculosa, sive parum; dummodo aliqua, quamvis levis caussa, vel etiam levis occasio scienter ponatur, atque homicidium, ut dictum est, intendatur, voluntarium est seu volitum: ergo per illud irregularitas incurretur. Non sic, quoad obligationem restitutionis: ad hanc enim inducendam non satis est quodcumque voluntarium, nec quæcumque prævisio, vel intentio, sed necesse est, ut ponatur caussa externa, physicè vel moraliter influens absolutè, & ex se sufficienter ad damnum, modo jam jam explicato. Et hujus rei ratio ulterior est, quia cum de obligatione restitutionis nulla specialis legis dispositio positiva adsit (ut adest certe de irregularitate) recurrendum pro illa est ad id, quod de jure est naturali, nimirum ad sufficientiam influxus dati damni. Vide, quæ dicam inferius, lib. 8. tr. 3. c. 2. num. 9. & 10. ubi hæc eadem doctrina magis claresset, & confirmabitur magis.

h *Less. li. 2. c. 9. n. 112. dum dicit, dictam imputationem, etiam prævisam, non facere peccatum contra justitiam.* i *de Lug. t. 1. de just. d. 8. sec. 9 nu. 78. ex eo principio, quo putat, tunc peccari contra justitiam l. etiam Dicast. li. 6. tr. 1. de just. d. 10. du. 24. n. 194.*

§. II.

De damno dato, digressio.

1. MOnui superius, me hic aliqua consulto addere de indirecta damnificatione, etiam in temporalibus bonis, ne iterum, cum de restitutione agam, eadem repetere debeam.

Damnum indirectum à te illatum.

Ex dictis ergo resolvatur sequens casus. Antonius facem manu præferens ingressus est domum Petri, furaturus ejus vestes. Accidit autem, ut omnino casu & præter intentionem facula incenderet ornatus seu aulæa domus vicinæ Titij, quæ nullo modo furari Antonius intendebat: deinde exiens idem Antonius è domo ejus-

dem Petri, reliquit januam apertam, unde factum est, ut eadem nocte accedentes alij fures, perque domum apertam ingressi, furati sint duos equos ejusdem Petri: quæritur jam, an Antonius obligetur ad restitutionem, non solum vestium, quas est furatus, de quibus non est dubium, sed etiam aulæorum utriusque domus, & equorum?

2. Respondeo, non *a* obligari ad restitutionem aulæorum, obligari tamen ad equorum restitutionem. Ratio est ducenda ex dictis. Nam destructio aulæorum Petri, multo magis aulæorum Titij, fuit omnino per accidens & indirecta ipsi Antonio; & ex alia parte actio præferendi faculam, cum non sit ex se periculosa, & causans incendium, non potest dici fuisse causa per se destructionis. est enim omnino casuale, ut ex facula, quam quis fert, oriatur incendium. At quia commune est, & ex se periculosum, ut aperta domo de nocte ingrediantur fures, ideo Antonius, qui januam apertam reliquit, fuit causa injusta damni illati in furto equorum: ac propterea ad illius damni restitutionem erit obligandus.

a *De Lugo t. 1. de just. d. 18. sec. 4. n. 87. citans Molinam l. etiam Dicastillum li. 2. tr. 2. de just. d. 3. du. 2. n. 72.*

3. Dices; quid si fax casu incendisset eas vestes, quas fur surripere intendebat? Respondeo sub distinctione: *b* si enim eas vestes furatus est; & apud se incensæ fuerunt, obligabitur ad illarum valorem restituendum, quia statim, atque eas apud se retinuit, contraxit obligationem restituendi, ex injusta acceptione, quomodocumque apud se easdem perire contingat. At si antequam ipse eas surripuisset, incensæ casu & præter intentionem fuissent, non contraheret obligationem restituendi, quia tunc per accidens latroni fuisset incendium, licet per se futura fuisset acceptio, si incensæ vestes non fuissent.

b *Idem de Lug. ib. nu. 88.*

Damnum illatum à tuis.

4. Huc item spectat quodlibet damnum, atque adeo homicidium à tuo animali, mancipio, filio illatum: de quo dico primò, si gravi culpa, id est, mortali suaseris vel jusseris damnum, occisionemve, vel negligens graviter fuisti in illis custodiendis, te mortaliter peccare, reumque esse integræ restitutionis, luce clarius est, quia sic injusta causa damni es. Verum, si damnum ab ijsdem irrogatum fuerit, te nesciente, vel te nulla gravi culpa negligente, ad nihil *d* ante sententiam in conscientia teneris: ratio est, quia non teneris ex re accepta: res enim supponitur perijsse; nec ex injusta acceptatione, quia tu nullam gravem culpam, ut supponimus, commisisti. Post sententiam, est distinguendum. Nam aliud de animali & mancipio, aliud de filio est sentiendum. De quibus.

c *De damno hoc præter citandos l. Dicastil. li. 2. de rest. tr. 2. d. 3. d. 1.* d *Less. li. 2. c. 9. d. 17. n. 115. & passim DD. in l. si servus 2.*

5. Dico secundò: si animal tuum, vel

vel tuus servus damnum vere, quamvis sine tua culpa irrogavit, tunc debes post sententiã vel damnum resarcire, vel, si mavis, animal vel servum qui noxam fecit, dare ei, qui passus est damnum. Ratio est, quia ita jura pro foro externo justè sanxerunt. leges enim possunt ob publicum bonum decernere, ut aliquid, etiam si tua culpa non præcesserit, à te solvatur post sententiam, ad quod ante illam nequaquam in conscientia tenebaris. Servus tamen, etiam post dictam sententiam, posset, ut non se daret damnificato, alio fugere, & ad fugam ab amicis adjuvari; siquidem nimis esset durum, hominem obligare, ad se pro noxa dandum. Quod si is habeat peculium independens à domino, debebit ipse, si velit fugere, restituere, quando in damno faciendo, modo jam jam dicto deliquit. Imo puto obligari ipsum ad restitutionem de suo dicto peculio, si mortaliter peccavit; contraxit enim ipse obligationem restitutionis de jure naturæ (& quidem ante dominum, & ante omnem sententiam, in conscientia.) ex injusta damnificatione.

Dixi (vere, quamvis sine tua culpa irrogavit) nam si verum non fuit damnum à tuo animali, vel servo illatum, tu non obligaris in conscientia ad standum tali sententiæ, & posses occultè tibi compensare, si voluisses, & qui accepit, si ipsi id certo constaret, non posset justè retinere. Ratio est, qui sententia semper supponit, damnum factum à tuo animali, vel servo: hoc igitur non posito, te sententia in conscientia, non afficit; cum tunc ejusmodi sententia contineat intolerabilem errorem; atque adeo sit re ipsa injusta. Quod si res sit dubia, debes stare sententiæ, quia possessio stat ex parte judicis, donec appareat manifestè injustitia.

6. Dico tertio: si filius absque culpa parentis alium occidat, vel damno afficiat, ad *q* nihil in conscientiæ foro tenetur pater, quia ubi culpa non est, nec adest pœna. Imo nec in foro externo leges præcipiunt, ut filius unquam dedatur à patre pro noxa; quia id inhumanam saperet duritiem. Quando ergo damnum à filio infertur, sanctæ leges disponunt, ut ipse filius, qui liber est, non vero parens conveniatur.

q *Vide Silvestrum v. restitutio versus fin.*

§. III.

De obligatione restitutionis ex injusto homicidio directo, &c.

1. EX homicidio directo, &, propter paritatem rationis, ex vulneratione, mutilatione &c. tunc solum debetur *a* in conscientia restitutio, cum adfuit culpa gravis theologica, hoc est, peccatum mortale: si enim nulla, vel etiam, in sententia multorum, venialis dumtaxat, saltem communiter non debetur, sicuti etiam excusatur *b* homicida, si unde solvat, non habeat, vel si ex solutione inducatur in gravem necessitatem: quæ sunt alibi universaliter dicta.

a *De Lug.*

a *De Lug. t. 1. de just. d. 8. sect. 5.*
b *Sanc. li. 1. conf. c. 4. du. 7.*

2. Iam vero in re nostra, certum sit primo, eum, qui occidit scientem volentemque, peccare quidem, sed ad nullam restitutionem obligari ex vi occisionis. Ratio est, sive, quia is non peccat contra justitiam, sive quia ille dum sponte occidi vult, remittere videtur; quam remissionem de suis damnis temporalibus facere, dum vivus fuit, potuit; quidquid renuant deinde hæredes. Dixi (ex occisione) nam aliunde, ut si quis occideret servum, quamvis volentem occidi, sed invito domino, debebit sine dubio pretium servi restituere. Hinc sponte convenientes in duellum, nisi occisus fuerit deceptus in aliquo, vel ad duellum coactus, c non obligantur ad ullam restitutionem; quia invicem sibi remittere præsumuntur.

c *v. de Lugo t. 1. de just. disp. 11. sec. 3. à nu. 71.*

3. Certum sit secundò, homicidam, seu ejus hæredes, d si sufficit hæreditas, teneri restituere, tum omnes legitimas (non autem superfluas) expensas factas in curatione occisi, si non statim mortuus est, extracta ea pecunia, quam alioqui eodem tempore ad sui sustentationem expendisset: tum omne damnum reale, sive in honore, sive in fama, sive in pecunia per se sequutum ex injusta occisione seu mutilatione. Ratio est, quia horum damnorum injusta causa fuit homicida. Dico autem (per se) nam de damno per accidens, seu indirecto, paullo ante dictum est. Dico rursus (sequutum) nam si nullum ejusmodi consequutum fuerit damnum, ut accidit, si occisus rei familiaris destructor erat, vel homo nobilis, qui lucro per artem vel negotiationem non vacabat &c. non est, unde restitutio debeatur.

d *Less. li. 2. c. 9. du. 19. nu. præsert. 12. de Lugo tom. 1. de just. d. 11. sec. 2. num. 31.*

4. Verum, qua ratione dignosces hujus posterioris damni, seu lucri cessantis, vel damni emergentis mensuram? Cum divinare non possimus, quamdiu victurus fuisset is, nisi fuisset occisus, quantum lucraturus fuisset pro familia; quantum fuisset periculum forte potius amittendi, quàm spes lucrandi &c.? Respondeo, quidquid aliqui e mensurare laborent, id tandem morali prudentique judicio esse expendendum; attenta sanitate, juventute, modo vivendi ac negotiandi, quo utebatur, vel uti probabiliter poterat occisus, dempto semper aliquo pro periculis & incertitudine, & rursus pro utilitate hæreditatis, quàm citius assequuti sunt hæredes. Pro labore, quem artifex v. g. occisus, vel mutilatus impendisset, nihil puto f demendum in favorem homicidæ, quia injustè ipso homicida à laborando artificem impedivit. Rursus puto, homicidam non debere expensas funeris occisi, quia hæ semper fieri debebant: quare earum causa is nequaquam censetur.

e *apud Les. lib. 2. c. 9. n. 20.*
f *Idem ibi. dub. 19. nu. 125.*

5. Certum sit tertiò, homicidam non obligari ad restitutionem eorum, quæ ipse occisus acquisiturus esset, si occisus non fuisset, quando nulli sunt legitimi hæredes. Ratio est, quia nunquam

quam quis tenetur ad damnum resarciendum, nisi id proximo secutum fuerit: at damnum, de quo loquimur, non secutum est contra ipsum occisum, quia hic jam est extra vivos, atque adeo damnum temporale contra ipsum sequi non potest; neque secutum est contra hæredes, quia hos non esse, pari modo supponimus. Quando autem sunt hæredes, ea debet, in quibus hæredem læsit; de qua re jam subdo.

Quibus debeatur restitutio pro homicidio?

His enim tamquam certis, vel saltem probabilibus præmissis, dubitatur primò, quibusnam homicida restitutionem debeat?

6. Respondeo, esse naviter distinguendum. Nam vel de eo est locutio, quod occisor debet occiso, antequam hic vitam finiat, quales sunt expensæ in eo curando, si statim mortuus non est, aliaque similia damna ante ejus mortem forte ipsi secuta, quæ breviter enumerat expenditque Bossius; *g* vel de eo, quod idem occisor debet pro damnis factis, postquam occisus vitam obijt, qualia sunt alimenta, quæ is daturus fuisset parentibus, vel filijs, si non fuisset occisus. Si loquamur de priore, debetur hæredi, quicumque ille sit, sive necessarius, sive extraneus. Ratio est, quia hæres succedit in omnia jura defuncti. Si de posteriore, non debetur, nisi parentibus, filijs, uxori defuncti, juxta ac eis damnum factum est; Ratio est (inquit rectè Lessius *h*) non quia hæres succedit in jura defuncti; nam defunctus nunquam habuit jus ad restitutionem horum damnorum, utpote cujus obligatio post mortem ejus orta sit; adde & quia defunctus nullum damnum temporale sentit, dum defunctus est, quod resarciri velit: sed ratio est, quia parens & filius, maritus & uxor censentur una persona, atque adeo, qui unum ex his occidit, alterum lædit; si ergo læsus est, debet ad æqualitatem per restitutionem reduci.

g *Boss. t. 2. moralium nu. 25. nu. 6.*
h *Less. l. 2. c. 9. dub. 26. n. 155.*

Hinc fit, ut si quis ex ipsis læsus nequaquam fuerit, non sit aliquid ab occidente ex hoc capite ipsi restituendum, quia in eo casu in nulla re damnum passus est: ergo in nullo reficiendus. Evenit autem, eos aliquando non esse læsos, quando scilicet ipsi alioqui alantur, & propter aliquam caussam ijdem nequaquam futuri fuissent hæredes occisi.

8. Ex distinctione allata n. 6. vides, fratribus vel sororibus, etiamsi hæredes sint occisi, & quibuscumque hæredibus extraneis ejusdem, nihil esse *i* restituendum, ex posterioribus dictis damnis; quia hi non censentur una persona cum occiso; esse restituendum tamen ex prioribus, quia sunt legitimi hæredes, succedentes in omnia jura defuncti.

i *Mol. Salon. Less. Val. Fill. Bonac. aliíq; apud Lessium.*

9. Quid, si nulli sint hæredes? Debebitne occisor restituere prora damna pauperibus? Posteriora enim non debere, jam patet ex dictis, quia nul-

lis hæredibus existentibus, nulli facta est læsio. Respondeo, ita profecto, quia in similibus debitis ex delicto, censetur defunctus velle in usus pios ad animæ suæ favorem rem suam distribui: sed melior fortasse ratio est, quia sic videtur definitum esse ab Alexandro Pontifice c. cum tamen, de usuris, ut iterum infra dicemus. *l*

l *Infra li. 8. c. 1. §. 3. nu. 20.*

10. Quid, si occisus, dum esset in vita, remisit omne debitum homicidæ? omne, inquam; nam recte aliqui *m* advertunt; quando morti proximus occisori quis ignoscit, seu remissionem exhibet (quod certe occisus potest, sed non obligatur) intelligi de injuria, non de damnis temporalibus; nam hæc, nisi expresse remittantur, semper debebuntur. Respondeo, occisum potuisse remittere omnia, dum erat inter vivos, atque adeo si plene remittat, nihil nec patri, vel uxori, nec alijs quibuscumque hæredibus esse ab occisore restituendum. Ratio est, quia non fit his injuria, nisi ratione occisi, & contra occisi voluntatem; si ergo hic condonat, nihil contra occisi voluntatem retinebit occisor, quod restituere teneatur. Solum ergo potuisset peccare pater remittendo, in aliquo raro casu, quod aliunde filij alimenta non haberent &c.

m *de Lugo t. 1. de just. disp. 11. sec. 8. num. 62. Sanc. li. 1. consil. c. 4. dub. 12. cit. Covar. Fel. Bart. aliosq;.*

11. Verum contra hanc doctrinam Lessij, *n* & Thomæ *o* Sanchez, insurgit de Lugo, *p* asserens, veram eam esse in prioribus damnis, quæ modo distinximus num. 6. de quibus poterat occisus disponere, dum vivebat: at non esse veram in posterioribus, quia hæc damna in se patiuntur pater, filius, uxor; non in alio, idest, non in persona occisi; ergo is remittere non potest. Non displicet distinctio, sed tamen Lessij & Sanchez opinio probabilis item est, quia ij patiuntur quidem mala in sua persona, sed totum habere debuerant, dependenter à patris voluntare.

n *Less. l. 2. c. 9. dub. 16. nu. 158.* o *Sanchez lib. 1. cons. c. 4. dub. 12. n. 5.* p *de Lugo l. c. n. 63.*

12. Denique hic quæri solet, an homicida aliquid debeat, primò, creditoribus occisi, secundò pauperibus, tertiò amicis, quibus occisus ex liberalitate vel gratitudine multa donabat. Respondeo, nulli *q* ex his homicidam aliquid debere, quidquid nonnulli contradicant. Ratio est, quia hi non sunt ita conjuncti moraliter cum occiso, ut damnum, quod huic infertur, judicetur & illis inferri.

q *Less. l. c. dub. 26. per totum. Dicastill. li. 2. de just. tr. 2. d. 7. nu. 79. Salon, Sotus, Becanus, alijq; quos citat, sequiturque Diana p. 5. tr. 4. res. 57. contra Lay. & Molinam, quoad creditores &c. & p. 3. tr. 6. res. 54.*

13. Illud certum puto, quod insinuat Lessius ibidem, *r* homicidam debere restitutionem prædictis, quando is occidisset, eo animo, ut ipsis in ijs bonis noceret; siquidem tunc propter illam intentionem peccabit occisor contra justitiam.

r *Lessius l. c. nu. 154. versu, major vera est.*

Hæc doctrina, quam Lessius, ut dixi, in-

si, insinuat, non videtur cohærere cum alia, quam alibi *s* affert, & nos superius amplexi sumus, nimirum occidentem non obligari ad restitutionem damni indirecti, etiam si illud intenderit: v. g. te non obligari ad damna secuta ex morte avari, qui mortuus est propter dolorem conceptum ex thesauro à te illi surrepto. Cohæret tamen; nam ibi fur, sive intendat, sive non intendat mortem, non est caussa externa, nec physica, nec moralis mortis avari: at hic homicida est vera mortis caussa, unde illi damnum patiuntur, & ex alio capite, illud damnum intenditur ab homicida, ergo merito tunc peccat contra justitiã, & restitutionem debet. vide quæ dicam lib. 8. tr. 3. c. 4. §. 2. num. 3.

s Less. li. 2. c. 9. n. 1.

Hæres occisoris quid debeat?

14. Dubitatur secundò, an hæredes homicidæ obligentur resarcire damna occisi, n. 3. dicta, quando ipse homicida fuit à judice, pœna præsertim capitali condemnatus? Respondeo, obligari: *t* illius enim pœnæ positio, sive ex officio processerit judex, sive ad læsæ partis instantiam, est ex justitia vindicativa, & in bonum Reip. cæterum non apparet, unde per illa ad æqualitatem reducta sit inæqualitas rerum temporalium facta parti læsæ. Nam pari modo fur, si capite plectatur, non propterea illi cessat obligatio restituendi, quæ rapuit. Illud concedo, quando hæredes occisi sunt divites, vel nobiles, qui ejusmodi damna temporalia petere non consueverunt, facile posse judicari, esse illis solo supplicio factum satis. At si pars læsa sit ex vulgo, & præsertim quando damnum est grave, non video, nisi expresse remittat, qua ratione remississe præsumenda sit.

t Sanc. l. c. 4. dub. 6. Mol. d. 84. n. 8. Less. l. c. d. 22. nu. 138. Vasq. dub. 5. & passim. contra Rossellam, Sot. alios ab eodem Less. ib. citat.

Excedens modum suæ defensionis, vel invadens, vel provocans, an obligetur ad restitutionem ex homicidio &c.

25. Dubitatur tertiò de excedente modum justæ defensionis: Petrus v. g. aggreditur Paulum; is, cum se posset defendere, solum vulnerando Petrum, tamen gladio transfodit, & interemit, obligabiturne ad restitutionem?

Respondeo, hunc incurrere irregularitatem, certum *u* sit: sed quoad restitutionem, de qua est sermo, Lessius tria docet. *x* Primo, si Petrus Paulum ad pugnam provocavit, Paulum ad nihil teneri, quia provocans videtur omnia damna remittere provocato, dum facit ei potestatem, ut contra se agat, quod potest. Quam doctrinam nos non multo ante num. 2. admisimus. Secundò, si Petrus aggreditur Paulum sine provocatione, teneri Paulum, si excedat in se defendendo, ad integram restitutionem, quia peccat tunc Paulus contra justitiam, excedendo modum: Tertiò, esse tamen probabile, teneri solum ad

partem, judicio prudenti dimetiendam, quia multo minus peccat, qui sic invasus occidit, quàm qui sponte, & excitus à nemine. ego unum addo; Lector sapientior judicet. Si verum est primum dictum Lessij, sequitur, Paulum invasum, qui extra modum occidit Petrum, ad nihil teneri. Ratio enim, cur provocatus ad nihil tenetur, est, quia provocans judicatur remittere: sed invadens judicatur pari modo remittere: ergo &c. minor probatur, quia ipse jam scit, invasum omnia mala contra ipsum intentaturum, & tamen adhuc invadit: ergo præsumitur illis malis seu damnis assentiri: cum ergo scienti & volenti non fiat injuria, in ipsum quoad bona temporalia non peccabitur contra justitiam, atque adeo nullum restitutionis onus contrahetur, vide n. 2. citatum.

a *Sayr. Avila, Reginaldus apud Dian. p. 2. tr. 15. res. 16.* x *Less. ibid. dub 21.*

Favet huic doctrinæ Layman, *a* dicens, posse judicem in tali casu condonare restitutionem, in pœnam injuriæ aggressoris, vel rixæ auctoris, affertque Molinam docentem, eum, qui ob acceptam injuriam justo dolore aut ira affectus vulneravit vel occidit, v. g. maritus occidit uxorem deprehensam in adulterio, in conscientiæ foro posse denegare restitutionem damnorum, donec ad judicem causa delata cognoscatur, utrum in pœnam delicti atque injuriæ compensationem, restitutio ipsa remittenda sit, necne?

a *Laym. li. 3. tr. 3. p. 3. c. 6. n. 5.*

Dices: hos sive provocantes, sive solum aggredientes, non posse remittere damnum factum alteri, idest, suis hæredibus, ergo non possumus recurrere ad hanc remissionem. Respondeo, de hoc jam dictum est satis, à num. 10.

16. Huc pertinent tres subdubitationes. Prima, an qui potest fugere, si invadatur, nec tamen fugit, sed occidit invadentem, ad restitutionem obligetur? Respondeo; qui censent *aa* solum tunc delinqui contra charitatem, utpote quia sine magno incommodo per fugam poterat illud homicidium vitari, consequenter putant, nullum urgere onus restitutionis: qui vero *b* censent, etiam peccari contra justitiam, utpote quia unusquisque habet jus, ne occidatur authoritate privata, restitutionis oneri occidentem merito submittunt. Nos expendendum iterum damus, quod nu. 15. proposuimus, nempe invadentem posse præsumi, damna eventura remittere &c.

aa *Less. li. 2. c. 9. dub. 21. n. 136. & d. 15. n. 107. Molin. disp. 81. nu. 2.* b *De Lugot. 1. de just. d. 10. sec. 8. num. 170. & d. 18. sec. 2. n. 55.*

17. Secunda. Quid juris in restitutione, quando qui rixæ initium dedit, occidit vel occiditur? Respondeo; si Petrus rixæ det causam solum verbis Paulo, & Paulus occidat Petrum, sane Paulus reus *c* erit restitutionis, quia ob solam verborum contumeliam, injustè Petrum occidit: si contra, in eundem Petrum solis verbis rixantem insurgat gladio Paulus, Petrus

Petrus autem, ne occidatur, ipsum Paulum transverberet, ad nihil tenetur Petrus, quia quamvis prædictæ verbalis rixæ cum peccato author fuerit, tamen postquam gladio contra ipsum Paulus insurgit, potest se defendere, & cum moderamine occidere injustè insurgentem: sic ergo de similibus philosophator.

c *Mol. l. c. nu. 3. & 4. Less. li. 2. c. 8. du. 21. n. 137.*

18. Tertia: si pugnante Petro & Paulo, socij alterutrius occidant aliquem, obligaturne Petrus & Paulus ad restitutionem occisi? Respondeo, si excitarunt socios, obligari non est dubium; quia jam sunt concausæ homicidij: at si sponte hi socij se immiscuerunt, ipsismet imputetur; neque enim sola mea pugna causa est (nisi multum per accidens) ut alij accurrant, pugnent, occidantque: vide tamen, quæ dicam mox §. 5. n. 6.

19. Illa quidem difficultas est non vulgaris: Si ego socios excitavi ad pugnam, & deinde remanet aliquis occisus ex ipsis meis socijs, an ego huic occiso restitutionem debeam?

Respondeo: Duplex de more est sententia; altera docet, te debere *d* restitutionem, imo & contrahere irregularitatem, quia per consilium & suasionem causa fuisti mortis. Altera negat, te *e* restitutionem debere, negatque irregularitatem contrahere, quia suadens, licet peccet contra charitatem, cum tamen nec fraude, nec dolo suadet, non peccat contra justitiam; scienti enim & volenti non fit injuria, ergo damna ex occisione orta non tribuuntur illi, ut auctori injusto. Quare si tu contra justitiam non peccas, nec debes esse obnoxius restitutioni, nec irregularitati: quod si socios, propter aggressionem tuam injustam contra tuos inimicos, in necessitatem conjecisti pugnandi, quia nimirum adversarij, ut te offenderent, contra tuos socios insurrexerunt, atque aliquem ex his occiderunt, sanè tunc obligaberis ad restitutionem, & fies irregularis, quia tunc injusta causa fuisti mortis tui socij, ut ex se constat.

d *Suar. Avila, Nav. Coninch. quos cit. sequitur, Dian. p. 3. tr. 2. de irreg. res. 12.* e *Vasq. Turrian. Gaspar. Hurt. quos citat, sequitur, de Lugo d. 12. sec. 3. nu. 58.*

Pro bonis spiritualibus occisi an aliquid debeatur?

20 Dubitatur quartò, an pro bonis spiritualibus, quæ feciſſet occisus, si vixisset, debeat aliquid injustus homicida?

Respondet Lessius, *f* nihil debere; Bona enim illa vel considerantur, quoad meritum, vel quoad satisfactionem. Prius est irreparabile; quia meritum unius non potest alteri dari, atque adeo meritum homicidæ non potest reparare meritum occisi; quoad satisfactionem autem, quamvis hæc possit alteri dari, tamen non constat in casu nostro, an occisus aliqua satisfactione sit privatus, neque utrum ea, quam homicida pro eo exhibebit, illi profutura sit. Adde, non posse certam mensuram constitui, quam sit obligatus homicida exhibere; quam ergo

dabit? certe in tanta indeterminatione nullam. hæc ex Leſsio.

f *Leſſ. li. 2. c. 9. d. 25.*

21. Verum, habe ſequentem caſum. Condiderat Petrus teſtamentum, in quo diſponebat, ut ex reditu, quem exacturus erat, ex ſua penſione vitalitia, centum Miſſæ pro ſe celebrarentur; interim occiſus eſt à Paulo, unde ex defectu cenſus, qui ipſius morte ceſſavit, Miſſæ non ſunt celebratæ; ad quid obligatur Paulus?

Reſpondeo: Salonius, *g* & quidem merito, ad eas Miſſas reſarciendas obligat Paulum; ſi enim opifici à te reſtituendum eſt, quod per operas materiales tua cauſſa minus lucratur, non video, cur à te non ſit reſtituendum pro damno ſpirituali, quod quis tua cauſſa invitus incurrit; nec obſtat, quod modo diximus ex Leſsio, neſciri, utrum ſatisfactio hæc occiſo profutura ſit; quia nec ſcitur contrarium, ergo res manet dubia negativè; in hoc autem dubio melior eſſe debet conditio diſponentis. Quod ſi vere conſtet, occiſum deceſsiſſe in mortali (ſed quando de Chriſtiano tanta certitudo?) tunc non urgeret prædicta obligatio; ſiquidem inutiliter pro illa anima eæ Miſſæ celebrarentur.

g *Salon. in 2. 2. qu. 2. ar. 2. contr. 4. f. 368. apud de Lugo l. 2. de juſt. d. 11. ſec. 1. n. 3.*

Pro damno perſonali an aliquid debeatur?

22. Dubitatur quinto, an pro ipſa vita, mutilatione, percuſsione vel cicatrice relicta, præſcindendo à damnis alijs, de quibus jam hactenus dictum eſt, aliquid reſtituendum ſit? Reſpondeo, nihil *h* nec ſpirituale, nec temporale eſſe ex obligatione reſtituendum. Ratio potiſsima eſt, quia probabilis eſt ſententia, docens, non eſſe obligationem reſtituendi bona ſuperioris ordinis, in bonis inferioris ordinis, quando in eodem ordine reſtitui nequeunt; Et hujus ratio eſt, quia virtus juſtitiæ commutativæ, quæ eſt illa, quæ reſtitutionem præcipit, reſpicit æqualitatem: ergo ubi æqualitas inter duo jura eſſe non poteſt, illuc non ſe extendit juſtitia. Cum ergo nulla hominis vita nec pars, ut ita loquar, vitæ, ulla pecunia, ſeu ullo bono inferiori æquari poſsit, ſequitur, juſtitiam non ſe extendere ad præcipiendum, dari pecuniam, ſeu aliud bonum inferius pro vita, &c. Ordo autem bonorum *i* eſt hujuſmodi. Primum locum obtinet bonum ſalutis æternæ; ſequitur bonum vitæ, & membrorum, tum honor & fama, denique facultates temporales. Prolixas rationes, objectionumque ſolutiones de hac re lege, ſi libet, apud citatos, & vide, quæ dicam infra, cum de reſtitutione famæ agam.

h *Sanc. l. c. conſ. 6. 4. du. 1. 2um. 7. Leſſ. l. c. 1. dub. 13. multique recentiores contra Sot. Scot. alioſq. dicentes, debere compenſare pecunia, quorum ſententiam probabilem putat idem Leſſ. lib. 2. c. 9. d. 13. & c. 9. dub. 21. num. 140. l. Dicaſt. li. 2. de juſt. tr. 2. diſ. 7. dub. 4. n. 83. nobiſcum ſentientem, citantemque Nav. Bannes, Petrum Nav. Vaſq. Cov. alioſq. i l. Leſſ. li. 2. c. 11. d. 15.*

Alium

Alium pro alio occidens.

23. Dubitatur sextò, quid juris contra eum, qui volens occidere unum, alium interfecit?

Respondeo: ut id planius reddatur & multa per hanc occasionem explicentur, tria certa breviter separemus ab incertis quatuor.

24. Certum sit mihi primò, (quidquid alij sentiant *a*) eum, qui facta diligentia putat, hanc esse feram, occiditque, sed deinde advertit esse Petrum v.g. suum inimicum, quem etiam occidisset, si cognovisset, (quæ vocatur ignorantia comitans) peccare quidem ex interno affectu, sed non esse verum homicidam, nec contrahere pœnas, unde non esse irregularem, non obligari ad restitutionem ex homicidio, & si occisus fuerit fortè Clericus, non incurrere excommunicationem. *b* Ratio est, quia illæ pœnæ oriuntur solum ex ipsâ actione externa injusta, quæ hic non adest: solus enim pravus ille affectus est interior, nec ex illo processum est ad occisionem.

a *Cov. Vgol. alijque apud Sanc. li. 9. de mat. d. 32 n. 26.* b *Sanc. l. c. & num. 28.*

25. Quod si quis hoc se animo gerat, ut velit occidere hunc, quem nescit, vel dubitat, vel etiam suspicatur, an sit homo. an sit fera, an sit Clericus, an sit laicus, certè homicida erit, *c* si ille homo fuerit; & erit excommunicatus, si ille fuerit Clericus; quia tunc non affectus modo, verum etiam opus externum injustum est, ut etiam est opus externum injustum, quoties debita diligentia non est advertenter apposita, ut ex se liquet.

c *Lop. quem cit. sequiturque Sanc. ib.*

26. Certum est mihi secundò si tu, dum vis occidere Petrum laicum, casu & omnino per accidens, ac præter intentionem occidisti Paulum, qui forte, quia v.g. illac transibat, in se ictum suscepit, te non esse homicidam, nec obligari ad restitutionem, nec esse irregularem, nec esse excommunicatum, si forte Paulus fuerit Clericus. *d* Ratio est, quia nullum delictum commisisti contra Paulum: supponimus enim, te inculpabiliter gessisse, & omnino involuntariam tibi fuisse interfectionem Pauli; ergo nulla pœna dignus es ex hac Pauli occisione, adeo tibi involuntaria.

d *Sanc. l. c. num. 27. Fragosus de Rep. Christiana t. 1. li. 1. d. 2. §. 1. n. 36. citans Mol. & Coninch. Portellam, & apud Dianam p. 9. tr. 4. res. 31. Fagun. in dec. li. 5. c. 1. n. 13.*

27. Certum est tertiò: si occidas seu percutias laicum, putans, te occidere seu percutere Clericum, te non incurrere in excommunicationem. *e* Ratio est, quia excommunicatio est imposita non contra volentem, sed contra exequentem percussionem Clerici.

e *Sanc. ib. nu. 28. Covarr. in c. Almæ mater. p. 1. §. 10. nu. 15. versu ult. & passim.*

Remanent jam quatuor incerta: primò, an si occidere volens Clericũ Petrũ, occidas per errorẽ inculpatũ Paulũ, etiam Clericũ, incidas in excommunicationem? Secundò, an si occidere volens Petrum, vel quemlibet alium, per similem errorem occidas Paulum, debeas restitutionem ex Paulo occiso?

Tertiò:

Tertiò : quid de irregularitate ? illamne in utroque casu contrahes ? Quartò, quid de violatione Ecclesiæ ?

28. Quoad primum, communis *f* opinio docet, te incidere in excommunicationem. Ratio est, tum quia & re ipsa, & animo Clericum tunc quis occidit; tum quia Ecclesia per se primo sub censuris intendit prohibere, ne homo vel Clericus, quicumque ille sit, occidatur, sive sit hic, sive sit ille.

f Sanc. l. c. nu. 27. citans Covarruv. Cordubam, alios q. Bon. loco mox citando afferens Suarium, Molinam alios q. Rebellium, p. 1. lib. 3. c. 11. n. 13.

29. Verum probabile etiam censeo, non incurrere. Ratio est, quia actio illa exterior, ad quam solum sequitur censura, non est à te voluntarie admissa, quia non est voluntas, ubi non præcedit cognitio; quare à te non fuit Paulus injuria affectus, nisi solum materialiter : ergo non est caput, unde procedere debeat pœna excommunicationis, quæ non est imposita, ut dictum est, nisi actioni exteriori formaliter injuriosæ. Confirmatur, quia propter eamdem rationem, simile quid dictum est, modo, nu. 26. ex Sanc. Id quod quamvis idem Sanc. ibi admittat, non autem in hoc præsenti casu, contendatque, disparitatem afferre, tamen eam non videtur afferre sufficienter.

g Fragosus, de Rep. Christiana t. 2. lib. 3. d. 2. §. 2. n. 36. fuse id probans, quem exscribit Diana p. 9. tr. 4. n. 31.

30. Quoad secundum de restitutione, est item duplex sententia. Priorem sequuntur ij, qui modo num. 28. priorem ibi positam secuti sunt; par enim videtur ratio; & quidem Bonacina *i* sic hanc opinionem firmat. Ratio est, inquit, quia primò, ita habetur *l. cum innocentem, §. si injuria, ff. de injurijs.* Tum quia secundò, hæc actio est injusta contra Paulum, seu contra hunc hominem, licet falso putetur Petrus. Tum quia tertiò, qui comburit domum Caij, quam putabat esse Titij, tenetur ad restitutionem, ergo idem dicendum est in proposito casu. Tum quia quarto, qui percutit Cajum Clericum, quem putabat esse Titium Clericum, committit sacrilegium, peccat contra justitiam, & subjacet excomunicationi; Covarr. Suarez, Sanchez, Iulius Clarus, alijque apud Rebellium, quamvis ipse putet, homicidam in hoc casu non teneri ad omnimodam restitutionem. Hæc Bonacina.

i Bona. d. 3. de rest. in partic. q. ult. sec. 2. p. 3. n. 2.

31. Non obligari tamen ad restitutionem, probabile mihi apparet, quia ita sequitur ex ratione jam jam num. 29. dicta à sentientibus, non incurri excommunicationem; & Delugo *l* quidem sic habet in hac re. Dices : si volendo occidere Petrum inimicum, per errorem occidis Paulum amicum, quem videns à longe, non agnovisti, & putasti esse Petrum, quem eo loco, paulo ante reliqueras, non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium; quia illud homicidium procedit ex ignorantia, quæ caussat involuntarium; ergo similiter, si putas te furari rem Petri, & accipis rem Pauli, non committis furtum.

Respon-

Responderi ad hoc potest; quidquid sit de antecedente, negando consequentiam. est enim differentia; nam in primo casu erras circa substantiam actionis; non enim vis occidere ilum hominem, quem occidis, sed alium: quare illa actio videri potest involuntaria. At in secundo casu error *l* non versatur circa substantiam actionis; vis enim accipere & furari, (dic etiam damnificare) rem istam, circa quam non erras, sed circa dominum illius, quod non pertinet ad substantiam usurpationis hujus rei; quare ista actio secundum se tota est voluntaria. Hæc de Lugo. Notasti illud? (non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium) id quod dum non reijcit, videtur admittere. Si ergo non committis homicidium, non teneris ad restitutionem ex homicidio.

l *De Lug. t. 1. de just. d. 17. sec. 13. nu. 5. vide etiam d. 7. se. 3. num. 25.* l *quando adest hic error in furando, cui restituendum, docebo inferius li. 8. tr. 3. c. 3. §. 6. nu. 2.*

32. Confirmatur ex Fagundez, *m* qui quærens, an homicidium prædicto modo ex errore commissum leges puniant pœna ordinaria mortis, an pœna arbitraria à judice imponenda? putat probabilius, puniri arbitraria: & ratio est, inquit, quia hujusmodi homicidiū, respectu illius, quem quis occidit, fuit mere casuale & per accidens contigit; quare, licet fuerit culposum, quatenus absolutè voluit occidere, non tamen respectu occisi fuit voluntarium. Hæc ille. Si ergo non fuit verè coram Deo voluntarium, respectu occisi, cur sic errans restitutionem illi debebit in conscientia?

m *Fagund. in dec. li. 5. c. 1. n. 14.*

33. Confirmatur secundò ex Molina, *n* qui distinguit tria in casu hujus erratæ interfectionis: primò, delictum coram Deo; & hoc certum est, esse mortale, ac si non fuisset sine errore &c. Secundò, in ordine ad Remp. & hoc modo acceptum punitur ab eadem Rep. æque, ac si fuisset sine errore (sic ipse putat, cum probabilius modo contrarium judicaverit Fagundez) & ratio est, inquit, quia æqualis læsio facta est Reip. cum jam unus homo ab ipsa ablatus injustè fuerit. Tertiò, in ordine ad ipsum Paulum per errorem occisum, & quoad hoc, sic loquitur: tertium vero est injuria Pauli interfecti, quæ in suos propinquos, & hæredes suo modo redundat, & quam prosequi, ad ipsos, etiam suo ac defuncti nomine spectat: & quoad hoc, negandum non est, injuriam esse leviorem, culpamque ac delictum levius esse, eo quod totum interfectoris delictum quodam modo sit divisum in injuriam ac delictum adversus Petrum, quem interficere intendit, & injuriam ac delictum in Paulum, quem contra suum intentum interfecit. Quia ergo id delictum, quoad Paulum, & quoad ejus hæredes est levius, minusque indignum, ut condonetur, facilius obtinebitur gratia &c. Hæc Molina. Vbi vides primo fundamentum, cur Rebellius, modo num. 30. fine, ad partem restitutionis obligaverit sic interficientem, fortasse fuisse dictum à

Molina injuriæ divisionem. Vides secundò, sic nos posse confirmare, ne partem quidem deberi. Ideo Molina sentit, levius tunc esse delictum, quia censet, divisam esse injuriam, partim contra Petrum, partim contra Paulum: sed etiam n. 29. & n. 31. probatum esse videtur, nullam esse voluntariam injuriam contra Paulum, ergo nulla ei debebitur restitutio.

n *Mol. t. 4. d. 30.*

34. Ex dictis respondetur ad rationes Bonacinæ allatas num. 30. nam ad primam, lex illa nil aliud decernit, nisi dari actionem injuriarum, certè in foro externo, sive propter præsumptionem mali doli, sive ne detur ansa excusandi malefacta, sive ut puniatur ille malus animus occidendi jam factus externus per intentationem homicidij. Proferatur textus: Si injuria, inquit, mihi fiat ab eo, cui sim ignotus, aut si quis putat, me Titium esse, cum sim Sejus, prævalet, quod principale est, injuriam eum mihi facere velle; nam certus sum ego, licet ille putet, me alium esse, quàm sim, & ideo injuriarum habeo actionem. Hæc Textus, & nil præterea.

Ad secundum, jam dictũ est, negari ab hac secunda sententia, illam actionem esse voluntariè injuriosam Paulo. Ad tertiam, jam respondit modo nu. 31. de Lugo. Ad quartam, jam quod in ea assumitur, negatum est a probabili sententia, quam diximus num. 29.

35. Quoad tertium, ideſt, quoad irregularitatem, duplex est item sententia. Qui enim modo dixerunt, illud homicidium parere excommunicationem, dicunt & parere irregularitatem ex delicto: jam enim voluit tunc homo occidere hominem. At, qui negarunt, parere excommunicationem, negant o parere irregularitatem, quia sicuti p probabile est universim, ex homicidio, quod omnino casu, & involuntariè ac præter intentionem, etiã ex opere illicito consequitur non incurri irregularitatem, quando nulla illius suspicio vel debitum inculpate præcessit, ita in casu præsenti, in quo omnino involuntaria est, quoad substantiam ejusmodi occisio, ut jam vidimus. Sanè Farinacius q affert Declarationem Congregationis Cardinalium super Concilium Tridentinum, quod mandans occidere Petrum, si Mandatarius occidat Ioannem, non incurrit mandans in irregularitatem; at certè par videtur ratio in casu nostro. Vtraque ergo sententia probabilitatis fines videtur attingere.

o *ita colligitur ex Prateolo citato, & ex ijs, quos ipse citat.* p *Henriqu. Coninch. quos citat videturque sequi Gasp. Hurt. d. 2. de irr. diff. 8. à nu. 29.* q *Farin. in 4. to. declarat. f. 41. col. 1. in fin. afferturq. à Fragoso apud Dian. p. 9. tr. 4. res. 31. fi.*

36. Quoad quartum, ideſt, Ecclesiæ violationem, tria dico. Dico primò, sicuti si quis alium in Ecclesia occidat ob sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, vel occidat omnino casu, & præter intentionem sine ulla morali culpa, non polluit r Ecclesiam, quia illi sic non fit injuria; ita, si dum vult se defendere, loco unius,

nius, alium omnino inculpatè, & involuntariè occidat, nec Ecclesiam violabit, quia id, pari modo, & sine peccato mortali occidentis, unde & sine Ecclesiæ voluntaria injuria, contingit.

r De Lug. d. 20. de Euch. sec. 2. n. 4.

37. Dico secundò: si culpa, unde processit occisio, sit aliunde, & non in genere injuriæ vitæ vel effusionis sanguinis: ut si repræsentando turpia, ibi mors alicujus omnino præter intentionem sequatur, Ecclesia *f* non violatur; ideo multo magis, si id cum errore contingat, nec violabitur Ecclesia, quia pariter non supponitur ea injuria, cujus est, Ecclesiam polluere.

f de Lug. ib.

38. Dico tertiò: si quis cum Ecclesiæ irreverentia occidere volens unum, casu & præter intentionem alium involuntariè occidat, vel (quod in idem recidit) volens occidere Titium, occidat per errorem Cajum, communis opinio relata num. 28. docet, pollui Ecclesiam, quia jam adest peccatum mortale in hoc genere irreverentiæ, & injuriæ occisionis in Ecclesia: an vero ex secunda opinione allata num. 29. colligi possit, Ecclesiam non violari, quia tunc nulla est voluntaria injuria, sed solum materialiter, me sapientior expendat decernatque &c.

§. IV.

Quatuor casus ex sparsim dictis deciduntur.

1. PRimus casus. Occidisti Petrum, non quidem animo, ut Paulo homicidium imputaretur, sed tamen quia prævidens, *fore* illi imputandum, animosius occidisti, spe impunitatis; imo idcirco occidisti (qui casus est fortior) quia eam imputationem prævidisti; secus, nullo modo occisurus; ideo quæris, quod peccatum contra Paulum commiseris? Respondeo, in utroque casu peccasti in Paulum, contra charitatem, non *a* tamen contra justitiam, quia sic nulla ratione fuisti externa caussa imputationis; unde à restitutione immunis es, unde & ab irregularitate.

a Mol. t. 4. t. 3. d. 6. n. 4.

2. Secundus casus. Veneno infeci vinum bibendum à meo inimico; verum casu advenit amicus, & bibit, me videnti, & me (ne meum crimen proderem) tacente, sumne hujus amici occisor, & ideo irregularis? Respondeo, nequaquam, *b* quia hujus mors præter meam intentionem evenit: & ex alia parte, ego non fui injusta caussa mortis, quia cum tanto periculo meo non tenebar, illum monere de venen.

b De Lug. t. 1. de just. d. 8. s. 6. n. 86.

3. Tertius casus. A sicarijs fuit Petrus metu mortis coactus ostendere Pauli domum; unde factum est, ut Paulus occisus fuerit, domusque incensa, ad quid obligabis Petrum? Respondeo: Comitolus *c* damnat hunc homicidij, & restitutionis (unde & irregularitatis) quia peccavit contra charitatem justitiamque: neque enim metus mortis debuit illum excusare à tam gravi injustitia, cui ipse indicando ædes cooperatus est. Rodriquez *d* & Diana propendent ad eum liberan-

liberandum à restitutione, quia (ajunt) ipse non fuit causa moralis ejusmodi damni, sed tota causa fuerunt latrones: ex quo, & ex principijs paulo superius allatis sequitur, nec esse irregularem.

c *Comitol. apud Dian. mox cit.* d *Rodr. quem sequitur citatq. Diana p. 5. tr. 4. res. 63.*

4. Ad idem videtur propendere de Lugo: c Si scias, inquit, Petrum quærere inimicum, ad occidendum eum, & aperias illi, ubi sit, testificaris plane verum; sciens tamen Petrum illa notitia abusurum ad homicidium, ex sua malitia, non eris vere liber à peccato injustitiæ, sed particeps homicidij, saltem si nulla cogente necessitate cooperatus es. Notas illud? (nulla cogente necessitate) ergo ea cogente, ut certe est in casu proposito, liber ab injustitia esse videris.

e *De Lug. t. 2. de just. d. sec. 2. nu. 21. 41.*

5. Quartus casus. Petrus detexit quemdam grassatorem latere in quodam antro, & Paulus videns latronem, clamavit, hic est latro; uterque, ut grassator & latro comprehenderentur: suntne irregulares, secuta ejus morte? Respondeo, Bon. f Avila, g alijque docent esse; Turrianus, h & Diana i negant, nisi quando sic manifestantes essent accusatores vel testes necessarij ad cognitionem causæ, vel hoc facerent, ut ministri justitiæ. Illos adi; hæc enim pertinent ad tractationem de censuris; nec omittatur Layman, l hæc & similia breviter complectens.

f *Bon. de irreg. d. 1. q. 4. p. 1. n. 18.* g *Avila alijq; apud eumdem.* h *Turrianus apud Dian. mox cit.* i *Diana p. 2. tr. 5. res. 30.* l *Laym. li. 3. sec. 5. p. 3. c. 7.*

§. V.

Ex ijsdem sparsim dictis colligitur, quid sentiendum sit de cooperantibus cum homicida.

1. HI sunt consulentes, auxiliantes, mandantes, ratum habentes, non prohibentes homicidium. De quibus a hic breviter; aliquantulo enim fusius dicemus, cum agemus de restitutione, lib. 8. tr. 4. cap. 2. per totum.

a *l. Lay. lib. 3. sec. 5. tr. 3. p. 3. c. 4. nu. 5.*

Consulens & auxilians.

2 Qui maligno consilio vel auxilio, permovit hominem ad necem sibi, vel alteri inferendam, vere ac proprie homicida est, si eventus sequatur. Quod si ille aliquod, sed non determinatum propositum ante conceperat, quod maligno consilio, vel auxilio tuo magis confirmasti, mitius quidem puniendus eris, sed irregularitatem non effugies. Si sit dubium, an permoveris, supra c diximus; si ille omnino determinatus erat occidere, mox n. 5. & omnino infra lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 2. n. 6.

b *Idem ib. v. id explicatius inf. lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 2. nu. 6.* c *sup. l. 1. c. 3. §. 7. vers. damnum sequutum, à num. 2.*

Man-

Mandans, seu, quod idem est, jubens.

3. Qui homicidium fieri mandavit, sequuto effectu, proprie homicida est, ordinarijs pœnis, censurisque subjectus. Sunt autem duo discrimina inter consulentem & mandantem.

Alterum; qui mandatum occidendi ante ejus executionem expresè vel tacitè revocavit, ab irregularitate ex Avila *d* securus est, dummodo revocatio ad notitiam mandatarij pervenerit. At vero, qui consilio pravo dato, quod v. g. turpe sit, vindictam non sumere, aliquem ad inferendam necem permovit, licet postea revocarit, tamen irregularitatem ex eodem Avila incurrit, *e* si persuasus conceptum semel propositum nihilominus executus fuit. Ratio utriusque est, quia si semel Petrum persuasisti, seu illi consilium dedisti, ut occideret, & deinde illum dissuadere coneris, non tamen ille dissuadeatur, sed occidat, in vim occidet tui consilij, quod firmiter animo insedit, ergo homicida eris, & irregularis. At si solum mandasti, cum tota ratio mandati consistat in authoritate mandantis, mandato revocato, nihil tui remanet in mandatario; quare si is adhuc occidat, ex se occidet, non ex tua authoritate, & consequenter tu nec homicida eris, nec irregularis. Nam propterea, si forte consilium prædictum non fuisset in alia ratione fundatum, nisi in authoritate consiliantis, æquipararetur mãdato, & eo revocato, si adhuc fieret occisio, tunc, qui sic movit ad necem, sed revocavit, non esset homicida, nec irregularis. Quid, si quis erravit in exequendo mandato? De hoc vide supr. §. 3. num. 35.

d *Avi. p. 7. disp. 6. se. 1. dub. 4.* e *Idem ib.*

4. Hactenus ex Avila. cæterum Præpositus *f* prædictum discrimen non agnoscit, docetque tum mandantem, tum consulentem, v. g. abortum animatum, vel mortem inimici, non esse reos homicidij, nec irregularitatis, si ij revocaverunt mandatum & consilium, quia pari modo, revocato consilio ac revocato mandato, si sequatur homicidium, non imputabitur consulenti. Neutram ex his sententijs audeo appellare improbabilem.

f *Præpos. p. 3. q. 5. du. 3. nu. 63. & 64. & probabile putat Less. li. 2. c. 13. d. 3. nu. 18. l. Dian. p. 3. tr. 5. res. 83. & p. 4. tr. 2. res. 14.*

5. Alterum: si tu alicui mandas, ut is hominem occidat, & ille mandatum excipiat, tuoque nomine exequatur, irregularis eris, licet mandatarius jam ante concepto occidendi proposito, quamvis tu non mandasses, nihilominus hominem occidisset. Si autem alicui suasisti homicidium, sed consilium tuum nihil ad effectum contulit, quia per se ipsum ad occidendum plane determinatus, nihilominus in proposito suo per se confirmatus fuerat, homicidium non commisisti, & sic ab irregularitate immunis eris; ratio utriusque est, quia mandatum fit in gratiam mandantis, consilium autem datur in gratiam recipientis;

tis; ex quo sequitur, ut si suadeas Petro, ut is occisionem faciat, qui Petrus tale propositum firmiter concepe-rat, sequitur, inquam, ut tu nihil effi-cias; efficit enim ille ex suo firmo pro-posito; at vero si eidem mandes, is-que mandatum exequatur, sequitur, ut jam tuo nomine homicidium fiat, tibique ut caussæ adscribatur.

6. Denique nota, si affirmanti, tua gratia se hominem necaturum, cre-das, id ab ipso futurum esse, neque contradicas & impedias, cum possis, censeri, te tacitè consentire & mandare.

Eademque ratio est, si te rixante v. g. cum Ioanne, amici tui forte super-veniant, & à te non prohibiti, nec re-pulsi (addo, cum possis) Ioannem in tuam gratiam occidant; quare in u-troque casu irregularis fies: recole, quæ dix supra §. 3. nu 18.

Ratum habens.

7. Qui suo nomine necè patratam, postea ratâ habet, ad damnorũ restitu-tionẽ minimè *g* tenebitur nec irregu-laris *h* fiet. Ratio est, quia irregu-laritas infligitur ei, qui aliquo tandem modo, est caussa homicidij: & rursus obligatio restitutionis consequitur tan-quam effectus ad factum homicidium, seu ad damnum illatum: Sed per ratificationem homicidij vel dam-ni ante à tertio commissi, nemo effi-citur ullo modo caussa, cum ad præ-teritum non sit potentia, ergo &c. Ne-quẽ dicas, ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari, ex regula ju-ris, in 6. & defacto excommunicatio-nem contrahi ab eo, qui percussio-nem Clerici nomine suo factam ratifi-cat, ergo etiam in casu nostro. Ne id dicas, inquam, nego enim consequen-tiam, & ratio negationis est, quia ra-tihabitionem retrotrahi, est per fictio-nem juris & ejus dispositionem, ut de facto jus dispositum *i* in dicta per-cussione Clerici, quæ certe dispositio non est in irregularitate, nec in obli-gatione restitutionis.

g *Med. Lef. Vasq. apud de Lug. t. 1. de just. d. 19. sec. 2. §. 1. n. 32.* h *Vasq. Turrian. Hurtad. Suar. Coninch. aliíq; quos citat sequiturque de Lug. l. c. n. 34. contra Mol. Silv. Navarram, aliosq;.* i *c. cum quis. de sententia exc. in 6.*

8. Porro si quis homicidium vel damnum non suo nomine patratum, postea approbet, non censetur ratifi-care, atque adeo nec censuram aliquam contrahere, multo minus restitutio-nem, quia nemo ratificare potest, quod suo nomine gestum *l* non est.

l *c. cum quis. de sententia exc. in 6. de natura ratificationis v. multa recte ex-plicata à Bordono viro certe docto & e-rudito t. 3. contr. 32. num. 1. & dem-ceps, ubi item multa de ratificatione pro-fessionis.*

Non prohibens.

9. De hoc dictum est satis paulo an-te, c. 3. §. 1. à num. 10. & multa di-centur lib. 8. citato tr. 4. c. 2. §. 6.

Finis Libri Sexti.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

LIBER

LIBER SEPTIMVS IN DECALOGVM.

Non adulterabis.

LVxuria, quam hic prohiberi, ut certum supponimus, est vitium oppositum castitati, per excessum, & versatur circa delectabilia tactus in rebus ad generationem servientibus. Ejus species numerari solent, fornicatio, sacrilegium, adulterium, incestus, stuprum, raptus, peccatum contra naturam, quibus claritatis gratia, adde impudicitiam, quæ consistit in tactibus aspectibusque impudicis.

De his ego plura docui in methodo expeditæ Confessionis, lib. 2. c. 7. per totum, quæ certè hic repetenda non essent. Verum, ne manca sit præsens tractatio, & ne ad alios libros, in re tam frequenti, & quotidiana lector ablegetur, hunc ordinem servabo, ut in quolibet capite rescribam primo, quæ in Methodo citata docui, deinde cætera addam, quæ absolutam reddant tractationem.

CAPVT PRIMVM.

§. I.

De Fornicatione.

1. IN methodo sic *aa* habes. Initium facimus à simplici fornicatione, quæ est prima luxuriæ species. Hic tamen multa aggerimus, quia hic frequentiora; nam cæterum non raro in alijs luxuriæ speciebus, quas mox subijciemus, eadem eveniunt.

aa *In Meth. expeditæ Conf. li. 2. c. 7. §. 4*

2. Qui committit, per illicitam copulam, fornicationem, non satis explicat, dicendo, se peccasse contra castitatem, sed addere oportet, se copulam habuisse; *a* quia secus non explicatur malitia propria copulæ fornicariæ, quæ est diversa à malitia quacumque contra castitatem.

a *de Lug. di 16. ac pœn. sec. 5. n. 238.*

3. Qui committit tria v. g. peccata, cum tribus fœminis ejusdem rationis, non tenetur declarare, fuisse tres fœminas, cum satis *b* sit, dicere, ter fornicatus sum. Ratio est, quia eadem est malitia, sive cum tribus, sive ter cum eadem, nisi forte aliquando id interroget confessarius, ut occasio proxima tollatur, quæ ex illa frequentia cum eadem timeri potest: de qua dixi in Methodo c. 1. §. 1. n. 5. & 6.

b *Bonac. de Sacr. disp. 5. q. 5. p. 2. sec. 2. §. 3. diff. 3. prop. 3. n. 14.*

4. Peccatum cum filia Confessionis, nec ex se est sacrilegium, nec incestus, sed simplex fornicatio. *c* Quare, qui id commisit, satis est fateri, se fornicatum esse. Præscindimus autem à sollicitatione confessionis: nam sollicitatio ejus-

ejusmodi, est specialiter confitenda, cum sit contra reverentiam Sacramento debitam. Præscindimus item, quando esse Confessarium, assumeretur ut medium ad peccandum, vel quid simile: tunc enim adesset nova malitia, vel contra reverentiam Sacramenti, vel contra similem virtutem.

c *Fill. t. 2. tr. 30. c. 5. n. 105. alijq.*

5. Virgo, sive vir, *d* sive puella, *e* qui prima vice, voluntarie frangit virginitatem, non peccat peccato diverso à simplici fornicatione, secundum opinionem aliquorum: quare sufficiet, fateri fornicationem, nec obligatur, virginitatem manifestare. Idem dic, si se polluat, si morosè delectetur, si vir desideret virginem, sine voluntate vim inferendi: in his enim non additur ex qualitate adjecta virginitatis, nova species malitiæ.

d *Fill. t. 1. tr. 30. c. 3. n. 71.* e *Sanc. de matr. lib. 7. disp. 4. nu. 5. Coninc. de Sacram. dis. 7. du. 4. n. 10.*

6. Fidelis peccans cum infideli, quantum est ex hoc capite, non peccat, nisi simplici fornicatione, ex opinione probabili: *f* licet etiam esse contra Religionem, idest, contra reverentiam Sacramenti Baptismi, non negem esse probabile. *g*

f *Azor. p. 3. l. 3. c. 29. q. 3.* g *Sanc. l. 7. de matr. d. 5. num. 12. De Lugo disp. 36. de pœn. sec. 6. n. 36.*

7. Confirmo priorem probabilitatem: quia principalis ratio, cur dicendum foret, hoc esse peccatum speciale, est, quia Ecclesia, dum prohibet conjugium fidelis cum infideli, prohibet etiam quamcumque conjunctionem, cum sit idem motivum, ideſt, ut pro reverentia nostræ Religionis, vitetur illa conjunctio, quæ est damnosa tum ipsi fideli, tum proli educandæ. Quæ est ratio Sanchez, *h* allata & approbata à Delugo, *i* Sed hæc ratio non multum urgere videtur: ergo &c. Minor probatur: nam primò, ubi unum prohibetur, non intelligitur & aliud, quantumvis simile, ut est notum in jure; multo plus, quia, secundò, intervenit non parva disparitas: nam in matrimonio est longè major conjunctio, quàm in copula furtiva. Tertiò, quia etiam sic intelligerentur specialiter prohibita, civile commercium, collocutio familiaris, imo & servitium infidelium, ex quibus oriri majus periculum sane potest. Fateor, esse peccatum, quando quis cum infidelibus (existente eversionis periculo, vel scandalo) familiariter degit: sed hoc non est illud, de quo agimus, sed quid commune ad omnes actiones periculo peccandi expositas. Quartò, cum totam hanc malitiam specialem ducant adversarij à prohibitione Ecclesiæ, prohibentis matrimonium fidelis cum infideli, sequitur, saltem regulariter, non esse novum formaliter peccatum: quia communiter talis prohibitio inculpabiliter nescitur, imo probabiliter, ut patet ex dictis, judicatur non adesse. Denique pœnæ gravissimæ, legibus contra hoc peccatum constitutæ, ostendunt quidem gravitatem, sed non diversitatem specificam: sicuti pœnæ constitutæ in homicidium qualificatum, v. g proditorium, non ostendunt differre specie à

non

non qualificato. Sed hæc satis, contra nostram brevitatis sectandæ consuetudinem.

h *Sanc. ib.* i *Delag. ib.*

8. Quid de sodomia cum infideli? Respondeo, idem videri dicendum, nempe abunde esse, si fateatur quis, commissam à se fuisse sodomiam; siquidem, ut ex dictis constat, non apparet, unde necessario derivetur specifica diversitas.

5. Quando quis, cum sit frigidus, vel Eunuchus, cum aliqua peccat, debet fateri, se esse talem. *l* Ratio est, quia tunc, non solum adest malitia fornicationis, sed etiam malitia contra naturam: cum adsit frustratio finis naturalis, ideſt, finis generationis, atque inutiliter tum suum, tum fæmineum semen à tali frigido provocetur.

l *Sanc. l. 9. de matr. d. 19. n. 8.*

10. Quando positivè invitas alios, sollicitasque, v. g. puellam, cum qua deinde peccas; aliqui *m* sentiunt, non debere, te esse sollicitum explicare, te fuisse primum ad alliciendum: eadem enim malitia, licet non tam gravis est, quando non invitans, cum illa peccas; adhuc enim particeps es ejus peccati. Idem diximus in Methodo cap. 4. §. 1. nu. 3. de confabulantibus in Missa. Idemque dic de turpi collocutione & similibus: neque enim, propter eamdem rationem, te obligo, ad explicandum, an primus fueris? Quod si quis sollicitavit, sed deinde non processum est ad opus, vel certè multo post; debebit sanè Sacerdoti id subjicere, utpotè peccatum sollicitationis distinctum ab ipso opere pravo.

m *Io. Sanc. in select. d. 1. num. 24. in fi. de Lug. de pœnit. d. 16. sec. 3. nu. 142. ex sententia Vasq. sed est contra Th. Sanchez in decal. l. 1. c. 6. nu. 14. & contra Bon. de Sacram. disp. 5. q. 5. p. 1. §. 3. diff. 3. n. 19.*

11. Quando quis in copula non servat debitum modum, sed vel à latere, vel sedendo, vel viro succübente; modo servetur vas naturale, nec sit periculum effundendi semen extra vas (id quod tamen raro esse solet, quia matrix saltem, partem majorem seminis attrahit:) non est *n* circumstantia necessario confitenda, quia id accidentale est copulæ; & in conjugatis, vel est veniale, si ob voluptatem, vel peccatum nullum, si in necessitate.

n *Sanch. de matr. lib. 9. dis. 16. num. 3.*

12. Qui incipit, nec absolvit copulam, debet explicare, quia licet, tunc sit fornicatio ex affectu, non tamen est re ipsa fornicatio, sed tactus impudicus. *o* Qui item eamdem copulam incipit, & deinde resilit, semenque dispergit, debet id explicare, quia adest tunc duplex malitia, ideſt, fornicationis ex affectu, & mollitiei, qua, re ipsa, semen dispergitur, ut ex se constat.

o *Sanch. ib. dis. 19. n. 3.*

13. Quando quis carnaliter, vel alio quocumque peccato peccat non est necesse *p* explicare, se exposuisse periculo peccandi, ingrediendo domum v. g. puellæ, & deinde peccasse: quando enim hæc duo, ideſt, se exponere periculo peccandi, & peccare simul

concurrunt, nec inter ipsa tanta mora vel contraria q intentio intercedit, quanta necessaria est, ad distinguendum unum numero peccatum ab alio, unum peccatum moraliter sunt. Nec potest objici, esse quidem unum numero, sed includere duas specie malitias; nec, inquam, hoc potest objici, quia se exponere tali periculo peccandi, & eodem peccato peccare, ejusdem sunt speciei. Quod si intercedit prædicta mora, non est mirum, debere explicari, quia tunc sunt duo numero distincta peccata. Qui media ex se illicita adhibet, ut fornicetur, qua ratione fateri debeat, diximus in Methodo lib. 2. cap. 1. §. 10.

p *De Lugo disp. 16. de pœn. sec. 12. nu. 511.*

14. De eo, qui ex consuetudine inveterata fornicatur, diximus in Methodo lib. 2. c. 1. §. 3. De recidivo diximus ibidem lib. 3. c. 3. §. 4. Eum, qui cum magna contentione peccat, cum magna voluptate, cum tanta continua duratione, quia solum addit circumstantiam aggravantem; explicare eas circumstantias non necessario debere, diximus item ibidem cap. 1. §. 18. de circumstantijs aggravantibus.

§. II.

Additio.

1. FOrnicationem esse peccatum mortale, & contrarium asserere esse hæretirum, decretum est in Clem. Ad nostram. De hæreticis; sed an si solum prohibita jure positivo, an etiam jure naturali, atque adeo ex se sit intrinsecè mala, quæritur à Doctoribus. Et Durandus a quidem, alijque pauci putant, esse solum ex jure positivo: verum commmunis & omnium fere Doctorum sententia docet, esse ex lege naturali.

a *Durandus in 4. dist. 3. q. 2. Martin. de magistr. q. 3. de luxuria. Caram. in Th. mor. ænu. 16. 3.* b *Apud Val. t. 3. dis. 9. q. 3. p. 3. & Sot. li. 5. de just. q. 3. ar. 3. contendent em esse errorem in fide contrarium. lege S. Thom. 2. 2. qu. 114. art. 4.*

Mihi duo sunt certa: primò, hanc communem, esse veram sententiam: secundò, data hac veritate, dicendum à nobis esse, dari rationem naturalem id certo probantem, sed ingenuè fateri nos debere, eam à priori nondum clare esse compertam. Ita solemus respondere, cum de cœli quibusdam occultis, cum de quadratura circuli, alijsque similibus, etiam in Philosophia disputamus, ea nimirum certa esse, certisque rationibus posse probari, verum eas nondum adhuc fuisse manifestè ab ullo propositas. Dixi (à priori) nam à posteriore, *bb* satis manifestè probatur, præsertim ex eo, quod si non esset jure naturali prohibita, in aliquo tandem urgentissimo casu posset in ea dispensari, quod nullo modo dici potest. Sed hæc Scholasticis enucleanda relinquamus. Nos quoad praxim.

bb *l. Boss. t. 3. moral. ti. 24. n. 8. & 1. de Pollutione, & n. 26. & 27.*

Concu-

Concubinatus.

2. Dubitamus primò de concubinatu, qui quamvis posſit eſſe inter conjugatos, ſacro ordine initiatos, Religioſos &c. & ſic pertinere ad alias ſpecies, tamen, quia frequentius eſt inter ſolutos, huc merito illũ reducimus.

Reſpondeo, concubinatus non ſolum eſt, quando quis concubinam domi retinet, ſed etiam quando foris extra domum, modo ad illam per modum habitus, ut libet, accedat. Vtrumq; periculoſum peccatũ, propter continuationem peccandi, duaſque pœnas habens; una eſt in foro interno, ut non poſsit concubinarius abſolvi, niſi è domo ejiciat concubinam, vel ſi ea habitet extra domum, niſi firmiter proponat, ad illam non accedere, addita experientia alicujus temporis, juxta prudentiam Confeſſarij.

3. Quid ſi ejici non poſsit? de hoc alibi *c* non pauca dicta à nobis ſunt, ſicut etiam alibi *c* de modo, quo ejuſmodi habitualia peccata ſint apud ſacerdotem deponenda:

c *In Meth. conf. li. 3. c. 3. adde Bonac. de mat. q. 4. p. 14. n. 22.*

Altera pœna eſt in foro externo. Tridentinum *f* enim decrevit, ut concubinarius ter ab Epiſcopo admoneatur, qui, niſi reſipiſcat, excommunicetur; quod ſi per annum in excommunicatione perſeveraverit, caſtigetur. concubina item ter admoneatur, quæ niſi reſipiſcat, ejiciatur à civitate, vel etiam ex Diœceſi. De pœnis concubinarij lege Azor. *g* concubinarius ſi ſit Clericus, ſuſpenſioni *h* ſubjacet, ſed poſt ſententiam. lege citatos. *i*

f *lib. li. 2. c. 1. §. 7.* g *Azor. p. 3. lib. 3. c. 6.* h *Trid. ſeſſ. 25. c. 14.* i *DD. cit. quibus adde Sayr. to. 1. clavis reg. lib. 8. c. 2. Graff. li. 2. c. 76. Tol. li. 1. c. 46.*

Copula cum vidua.

4. Dubitamus ſecundò, an copula cum vidua ſit ſimplex fornicatio? Reſpondeo, ita; quia vidua ſoluta eſt; & licet Navarrus *l* putet, hanc, ſi fornicetur, ſeu ut loquuntur jura, inhoneſtè vivat, amittere tutelam filiorum, ante ſententiam judicis, probabilius tamen eſt, non amittere, niſi poſt ſententiam.

l *Navarr. in man. c. 27. n. 67.*

Inſtas pro Navarro: vidua amittit tutelam per ſecundas nuptias, etiam ante ſententiam, ergo & per vitam fornicariam. Reſpondeo, nego conſequentiam; nam illud prius expreſsè ſic decretum eſt in jure, hoc poſterius nequaquam.

5. Rurſus eadem vidua ſi fornicetur intra annum luctus, etiam per unicum actum, amittit omnia bona, vel legata ſibi ex liberalitate à marito relicta, ſed poſt ſententiam, *n* quia hæc eſt pœna. At ſi poſt annum luctus fornicetur, nihil amittit; *o* ratio eſt, quia jura loquuntur ſolum de anno luctus, cur ergo ad alios extendamus? Annum luctus jura civilia tanti faciunt, ac reverentur, ut ſi intra illum tranſeat vidua ad ſecundas nuptias, velint, *p* eam amittere legata ſibi à viro relicta; ſed merito hæc lex à

legibus q Canonicis est abrogata, quia cuilibet soluto matrimonium inire, liberum est.

n *Videatur omnino Sanc. de matr. li. 7. d. 91. n. 2.* o *Gloss. in auth. de rest. §. si. v. maligne. Cov. in 4. Decret. 2. p. c. 7. n. 12.* p *l. 1. C. de secundis nuptijs.* q *in c. fin. de secund. nuptijs, & ibi Innocent. num. 1. Hostiensis, num. 8.*

6. Denique, si maritus usumfructū vel legatum relinquat uxori, si castè non vivat, ante sententiam legatum amittit, etiam in conscientia, quia in eo casu, illa non est pœna, sed conditio à marito requisita. Illud noto, hoc, castè vivere, excludere omnem illicitam copulam (non r ergo secundas nuptias) etiam unam vel alteram (sic mihi videtur, licet sciam, aliter aliquibus videri) imo etiam occultam. Ratio est, quia quamvis v. g. mentiri semel, non faciat mendacem, at in materia castitatis, præsertim respectu fœminæ, semel cecidisse, est non castè vixisse; conijce ex eo, quod si sciretur, usque ad mortem, ut inhonesta, reputaretur. Conijce rursus, quia si forte concipiat, jam per novem menses, dum habet in utero, inhonesta merito habetur: imo & semper deinceps, filio illegitimo existente teste luxuriæ matris. Cum ergo unus casus, etiam occultus, ex se ferat conceptionem, & totius vitæ dedecus, causabit in casu nostro exclusionem à legato debito castè viventi. Dixi (in casu nostro) nam quando illud, *castè vivere*, exposcitur non ut conditio, sed in pœnam delicti, id quod ex verbis testatoris colligi debet, probabile *s* est exposci, crimen esse alijs notum, quia debet probari in foro externo, & requirit sententiam judicis.

r *Molina, Sanc. Vasq. Dica. apud Dian. p. 10. t. 15. res. 21.* s *Ros. Silvest. apud Sanc. li. 7. de matr. d. 91. n. 32.*

Est nihilominus probabilis contraria sententia, *t* ideſt, legatum relictum uxori, si castè vixerit, intelligendum esse, non de turpitudine occulta, sed de ea, quæ alijs sit cognita; ita ut fœmina existimata tanquam honestè & castè vivens, possit sibi in conscientia illerari legatum. Ratio est, quia valde præsumi potest, virum respexisse ad honorem apud homines, non vero ad ipsam naturam turpitudinis. Idem propter eamdem rationē esse de eaj, quæ communiter reputatur virgo, si virgini relinquatur legatum vel hæreditas, probabiliter *u* docent non pauci. Multo magis, si non recipiendo legatum, deberet propria turpitudo palam fieri.

t *Castropal. t. 5. dis. 4. p. 13. §. 7. cui adhæret Dian. p. 10. tr. 13. res. 8. alios citans, licet contrariam dicat esse probabiliorem. vide etiam ib. tr. 15. re. 21.* u *Martin. de S. Ioseph. Trullench. Layman, aliq. ab eod. Dian. cit. d. res. 3. versi. confirmatur hæc opinio.*

7. Porro non puto, illud (*si castè vivat*) excludere omne peccatum contra castitatem. Vnde si polluatur, si impudicè tangat &c. dummodo non sit copula, poterit *x* legatum consequi, quia, in locutione hominum communi, illud, *castè vivere*, excludit illicitas copulas, non vero ejusmodi ex se occultos turpitudinis actus. Atque

que id in conscientia; nam in foro externo, si forte ad illud deducantur ejusmodi impudici tactus, cum sint vehementes conjecturæ de copula, facile fœminam à legato *a* repellent.

x *Sayr. t. 1. Cla. l. 8. c. 2. num. 8. l. Sanc. ib. n. 39.* a *Castr. t. 5. disp. 4. p. 13. §. 7. n. 20.*

Copulam non perficiens.

8. Dubitamus tertio, an fornicans incæpta copula possit, & obligetur illam incæptam non perficere, quamvis adsit periculum effusionis seminis extra vas? sed de hac re dicam, *b*

u Infr. c. 3. §. 5. n. 16.

Copula cum sponsa alterius.

9. Dubitamus quartò, an copula cum sponsa alterius de futuro, sit fornicatio, an adulterium? Respondeo, esse fornicationem, *x* quia per sponsalia nondum sponsus jus in sponsæ corpus consecutus est. contra, quia jus hoc consequitur ad matrimonium, sive consummatum, sive etiam tantum modo ratum, ideo tunc adulterium erit.

Ignorantia in fornicatione.

10. Dari posse ignorantiam invincibilem circa præceptum non fornicandi, saltem apud Barbaros, & incultos, probabile *y* est, quia non admodum manifestè illud deducitur ex primis principijs luminis naturalis, lege citatos.

z *l. Azor. p. 2. li. 3. c. 9. t. 1. Fag. l. c. in dec. c. 1. n. 14.*

CAPVT SECVNDVM.

§. I.

De Sacrilegio.

1. IN methodo sic *a* habes. Pergimus ad sacrilegium, quod duplex in hac materia est. Alterum quod contrahitur ex persona sacra, alterum ex loco sacro.

a *in Meth. exp. conf. li. 2. c. 7. §. 5.*

Sacrilegium ex persona sacra.

Quoad primum, quod est, quando aliquis, qui Deo per votum castitatis se consecravit, adhuc turpia quæcumque, v. g. mollitiem, fornicationem &c. non veretur admittere, certum est, ut ex Methodo cap. 1. §. 8, præsertim nn. 52. constat, non oportere explicare, an semel, an pluries castitatem voverit, quia id non addit differentiam specialem.

3. Quæstio igitur supereſt, an qui violat votum solemne castitatis, id explicare teneatur, an sit satis, sic fateri: violavi votum castitatis; quod est quærere, an votum simplex, & solemne, (quod quidem solemne habent tum professi, tum Sacerdotes) differant specie?

4. Dico, esse probabilissimum, *b* tutumque in praxi, non differre specie, atque adeo solemnitatem illam voti non esse necessario declarandam.

Ratio est, quia utrumque votum eamdem Religionis virtutem æque respicit.

b *Sanc. li. 7. de matr. d. 27. n. 27. & lib. 5. in dec. c. 6. nu. 14.*

Hinc Sacerdos non obligatur, in peccatis contra castitatem explicare sacerdotium, sed satis *c* est, si dicat, se voti reum, castitatem violasse.

c *Sanc. d. disp. 27. nu. 30. Fag. li. 4. præc. Eccl. 2. c. 3. n. 5.*

Hinc Episcopus, & Generalis ordinis Religiosi, ex hoc capite (nam si adesset aliorum scandalum, juxta supradicta de scandalo, aperiendum esset) in fornicatione v. g. non obligatur *d* manifestare, se esse Episcopum, se esse Generalem &c. satis erit, si votum tantummodo manifestet. Hinc Religiosus non est obligatus explicare, se vel Religiosum esse vel Sacerdotem, sed satis est, si explicet votum. Hinc fœmina soluta v. g. peccans cum Sacerdote, Diacono, Subdiacono, vel professo, vel habente vota bienij Societatis Iesu &c. sufficit, si dicat, se cum eo, qui voto obnoxius erat, peccasse. Ratio horum est eadem, quæ præcedenti numero dicta est.

d *Sanc. d. disp. 27. nu. 33. quidquid dicat Fag. d. li. 4. c. 3. n. 8.*

5. Sed jam exoritur alia difficultas, an qui habens votum castitatis, est caussa inducens alios, ad turpiter peccandum, debeat suum tale votum explicare? v. g. Petrus Sacerdos, vel Religiosus consilium dat, vel inducit Paulum & Antoniam nullo voto obstrictos ad illicitum congressum; debetne Sacerdos ille, cum eam inductionem fatetur, explicare, se esse Sacerdotem?

Respondeo, non debere: *e* ratio est, quia votum non videtur se extendere, nisi ad obligandum voventem, ne ipse in sua persona delectationes venereas admittat, non vero, ne alios ad easdem inducat; propriam enim, suamque castitatem promisit, non alienam.

e *Sanc. l. 5. in decal. c. 6. num. 10. in simili.*

6. Hic denique nota, novitium, qui nondum ulla vota emisit, non obligari, patefacere; se esse novitium, si forte peccet contra castitatem, quia donec voveat, novam speciem peccati non committit.

De peccato cum filia confessionis, an sit sacrilegium, explicandum Confessario; dixi superius §. 1. nu. 4.

Sacrilegium ex loco sacro.

7. Iam vero, quoad alterum genus in hac materia, quod est, quando in loco sacro ejusmodi turpia perpetrantur, sciendum est, per voluntariam pollutionem, seu seminis effusionem, quando notoria est, pollui Ecclesiam, & reconciliatione indigere. Certum autem est, copulam illicitam, & quamcumque illicitam seminis effusionem in loco sacro habitam, si sit notoria, superaddere peccato rationem sacrilegij, in confessione patefaciendã.

8. Sed quid primò, quando copula est occulta? Respondeo, licet *f* communior, & probabilior sententia sit, etiam tunc esse sacrilegium, tamen probabile etiam est, *g* non esse, atque adeo in confessione minime explicandum. Ratio est, quia in tantum est sa-

est sacrilegium, in quantum polluitur Ecclesia: at non polluitur per occultam copulam: ergo &c. Quando autem fuit occulta copula, sed deinde post aliquot dies, v. g. facta est notoria: polluitur quidem Ecclesia in foro externo, indigetque reconciliatione, at copula præcedens non fuit in foro interno sacrilega, nec ab illa, quia occulta, fuit Ecclesia violata.

f Suar. t. 1. de rel. l. 3. c. 7. num. 4. Sanch. li. 9. de mat. disp. 15. n. 11. Bon. de matr. q. 5. p. ult. n. 7. g Vasq. t. 1. p. 2. disp. 98. c. 3. nu. 6. Basil. Pont. de matr. li. 10. c. 10. nu. 15. citans alios & dicens esse sententiam comm. DD.

9. Quid secundo, si copula sit licita, ideſt, conjugalis? Respondeo, si adsit necessitas, non esse sacrilegam: de qua vide Sanchez, *h* & nos dicemus paulo infra c. 3. §. 5. nu. 40.

h Sanc. li. 9. de matr. disp. 15. n. 11.

10. Quid tertiò de osculis, tactibus, & locutionibus turpibus, sine effusione seminis, in Ecclesia publicè factis? Respondeo, non *i* esse ex hoc capite sacrilega, unde nec specialiter in eorum confessione sacer locus aperiendus: Ratio est, quia hoc sacrilegium committitur ex eo, quod violatur Ecclesia (quæ quidem violatio per sacros Canones inducta fuit) at per solos tactus quomodocumque impudicos, quamvis cum pollutionis periculo (modo pollutio non sequatur) non violatur Ecclesia, ergo &c.

i ibid.

11. Notanter dixi (ex hoc capite) non enim est negandum, *l* si quis hæc vel similia exerceat in loco sacro, cum magna Ecclesiæ irreverentia, ut si meretricem publicè ante altare impudicè quis tangeret, si in sacro templo lasciva comœdias repræsentet &c. non est, inquam, negandum, ab hoc sacrilegij scelus in sua propria specie committi, *m* etiam secluſa omni humana prohibitione. Ratio est, quia esset gravis irreverentia divini cultus, atque adeo ipsius summi Dei notabilis injuria.

l De Lugo disp. 6. sec. 10. nu. 67. ma Bon. cit. 1. dec. pr. q. 6. nu. 14. & alij passim.

Petes, quid intelligitur, ad hunc effectum, nomine loci sacri? Respondeo, quamvis ad effectum refugij, latius loci sacri nomen intelligatur, includatque *n* non solum Ecclesiam ipsam, capellasque suas, sed etiam Sacristiam, Monasterium &c. At ad effectum constituendi sacrilegium, tum in homicidio, tum in furto, tum hic, intelligitur sola Ecclesia, & solum cœmeterium, hoc est, Ecclesia cum suis capellis consecrata, aut saltem ab Episcopo benedicta, sacris Officijs, aut sepulturæ fidelium deputata.

u Sanc. li. 9. de matr. disp. 15. nu. 23. & 12. o Sanch. ib. à d. n. 23. non ergo oratoria sæcularium privata, etiam si ibi celebretur, ex licentia Pontificis. Sanc. ib. num. 39.

13. Denique adverte duo. Primo, non addere novam *p* sacrilegij speciem, circumstantiam temporis sacri. Sive igitur die festivo, sive die veneris sancti commissum fuerit peccatum, nō est necesse, ejusmodi temporis in confessione meminisse, nisi fortè ex alio capite, Deo, ejusque cultui irreveren-

verentia aliqua notabilis irrogaretur, q ut si quis v. g. ludos publicos, vel comœdias & ludicra spectacula exhibere in die veneris sancto, v. g. vellet, id enim esse contra Dei reverentiam, nemo dubitare debet.

p *De Lugo disp. 16. de pœn. sec. 22. n. 523.* & *ib. num. 5. 4.*

14. Secundò, nec ex r se superaddit similis sacrilegij malitia, ex eo, quod quis peccet gestando sacras Reliquias. Ratio est, quia non videtur tam gravis irreverentia.

r *Fill. t. 2. tr. 30. c. 7. nu. 129. apud Dian. p. tr. 7. res. 18.*

15. Quid, si Sacerdos, v. g. portans sacram Eucharistiam, vel primò copulam carnalem haberet, vel secundo infamaret, seu furaretur, seu quod simile peccatum patraret? Respondeo, in primo casu magnam irreverentiam agnosco, unde & grave speciale sacrilegium contra Religionem commissum, atque adeo Sacerdoti subijciendum. In secundo tam gravem irreverentiam non video. Nec novum est, non omnia peccata æqualem turpitudinem continere: nam propter eamdem rationem, ieum, qui valde impudica ante altare exercet, modo n. 11. à sacrilegio non liberavimus, liberamus tamen s alia peccata, non ita turpia, committentem.

s *Azor. t. 3. c. 27. q. 15.*

§. III.

Additio.

2. VNum hic addendum superest, contra eos, qui rapiunt, vel sollicitant, vel corrumpunt moniales, quod est committere sacrilegium ex parte fœminæ, fulminatur in jure Canonico a pœna capitalis, & item sacrilegi bona Monasterio deputantur. Nota illud, *vel*; significat enim eamdem incurri pœnam, etiam si raptus non adsit, nec sollicitatio, & etiam si adsit sollicitatio sine raptu &c.

t *c. si quis rapuerit. 27. q. 1.*

Duas esse numero malitias in Sacerdote seu professo, peccante cum professa, speciatim aperiendas in confessione, dicam mox capite sequenti §. 1. num. 2.

De Sacerdote græco uxorato, an sacrilegium committat, si alias tangat, dixi in superioribus. b

f *Azor. t. 3. c. 27. q. 15.*

CAPVT TERTIVM.

§. I.

De Adulterio.

1. IN Methodo a sic habes. Certum est, conjugatum turpiter peccantem cum soluta, vel contra, debere explicare, se esse conjugatum, quia tunc adest nova species, nempe adulterium; sed quæstio est, an quando conjugatus cum conjugata (& idem quæritur, quando professus seu sacerdos cum professa) peccat, explicandus sit status utriusque? an satis sit, dicere, commisi adulterium, sacrilegium &c.?

a *in Meth. Conf. li. 2. c. 7. §. 6.*

2. Dico, non esse satis, sed adulterium, vel sacrilegium ex parte utriusque esse perpetratum, fore necessario explicandum. Ratio est, quia b tunc

duo

duo sunt commissa peccata, alterum quo quis peccat in sua persona, alterum, quo cooperatur cum alia, ut illa in propria persona peccet.

b *De Lugo disp. 16. de pœn. sec. 5. n. 258.*

3. Sodomia, cum conjuge etiam sua, est adulterium: & denique bestialitas, sodomia, & similia delicta uxorati, etiam cum solutis, sunt adulteria, ut item mollities, atque adeo explicanda. Idem dic de osculis, & tactibus impudicis &c. Ratio est, c quia in his semper injuria fit conjugi.

c *Sanch. l. 9. de matr. d. 18. num. 4. Azor. to. 5. l. 4. c. 23.*

De delectatione morosa conjugati, vide infra lib. 10. cap. 3.

4. Supereſt hic, tanquam in suo loco, quærere, an qui sponsam habet de futuro, id explicare debeat, si contra castitatem peccet? Respondeo. De hac re dixi paulo superius c. 1. §. 2. n. 9.

§. II.

Additio.

Sodomia Conjugati.

1. DIxi §. præcedenti num. 3. sodomiam cum propria conjuge, esse item adulterium; unde sequitur, speciatim a esse in confessione declarandum. Iam ex hoc emergit difficultas, an satis sit, ejusmodi scelus sic patefacere? Peccavi contra naturam cum conjugata. Respondeo, non esse satis; b addendum enim necessario est, eam conjugem fuisse propriam. Ratio est, quia secus, explicaretur peccatum, quod non commisisti: per illa enim verba, *peccavi contra naturam cum conjugata*, significatur, quod alter vir injuriam passus per te sit. Dices; addat pœnitens, se cum conjugatis peccasse, viro consentiente. Respondeo, at sic significabitur, injuriam factam esse contra propriam pœnitentis uxorem, quasi vero pœnitens abusus fuerit uxore alterius, non vero uxore sua. Replicas. Addat, se cum conjugata peccasse, propria ipsius pœnitentis uxore consentiente. Respondeo, at sic imputaretur propriæ uxori peccatum, quod non commisit, nempe eam cooperatā esse cum peccato uxoris alterius viri, quæ uxor alterius per hæc verba significatur sodomiam esse passa.

a *Quidquid dicat contra Sanc. & alios Machadus apud Dian. p. 7. tr. 12. res. 23.* b *Sanc. lib. 9. de mat. dis. 18. nu. 4. & 5. Pontius apud Castr. disp. 3. de matr. p. 4. §. 3. nu. 17. Bossius p. 3. moralium tit. 23. sec. 11. nu. 32.* c *In Meth. Conf. li. 2. c. 9. §. 2.*

2. Objcis. Dicendo, peccavi contra naturam cum mea conjuge, notam infamiæ apud Confessarium inuro eidem conjugi: Respondeo, de hac tota re alibi dictum est universim.

§. III.

Adulterij Pœna.

1. NVlla pœna spiritualis, qualis est excommunicatio, irregularitas &c. ex adulterio, saltem ipso facto, incurritur; temporales autem sunt quinque. Prima, ut

dos, & donata propter nuptias amittantur. Secunda, ut amittatur jus petendi debitum conjugale. Tertia, ut incurratur aliquando obligatio restitutionis. Quarta, mors à judice infligenda adulteræ, non autem adultero. Quinta, ut propter ipsum adulterium possit fieri divortium. De hac quinta in tractatu de matrimonio; quarta pertinet ad judices externos; de tertia & secunda hic nostrum erit, nonnulla delibare. Denique prima, quamvis pertineat item ad eosdem judices, quæ tamen de illa nobis videbuntur necessaria, nō prætermittemus.

2. Primo ergo, licet adultera uxor amittat dotem, (non vero in jure communi *b* paraphernalia) eamque vir lucretur post sententiam (nam ante sententiam solum potest eam retinere, si forte ejus habet possessionem, non vero ab uxore possidente eripere ante sententiam) tamen, si vir, adulterante uxore, & ipse adulteretur, non amittit dotem uxor, quia, ut habet textus. *Paria* c *delicta mutua compensatione dissolvuntur.*

a *Covar. in 4. Dec. p. 2. c. 7. §. 6. num. 1. Menoch. li. 2. de arb. casu 287. afferentes jura.* b *Sylv. v. adulterium, q. 6. l. Sanc. lit. 10. de matr. disp. 8. n. 10. qui notat aliud ex jure Regni Castellæ.* c *l. viro ff. sol. matr.*

3. Hinc fit, ut vir occultè adulter non possit in conscientia uxorem publicè adulteram accusare civiliter, & dotem acquirere; quod si acquirat, tenetur in conscientia, restituere. Ratio est, quam tangit Sylvester, *d* quia leges disponunt, applicare dotem viro, non quidem adultero, sed innocenti.

d *Sylv. v. dos qu. 15.*

4. Quid, si post dotem ipsi applicatam à judice, vir adulteretur? Respondeo, tunc non teneri, eam uxori restituere, saltem ante sententiam judicis, quia ex una parte eam jam fecerat suam, & ex alia, hæc est pœna &c.

Dixi (accusare civiliter) nam criminaliter, hoc est, ad damnandam adulteram, etiam morte, potest: e quia, quoad criminalia, sunt impares uxor & vir, in hoc delicto: uxori enim sub pœna mortis, non autem viro adulterium prohibetur. De pœnis adulterij, præter citatos, vide Azor. *f*

e *Sanch. li. 10. de matr. disp. 8. nu. 33. quidquid alij ibidem contradicant.* f *Azor. p. 3. li. 3. c. 8.*

5. Secundo, adulter amittit per leges *g* jus exigendi debitum conjugale ab uxore. Unde sequi videtur, peccare adulterum, si suæ conjugi conjungatur, quia sine jure conjungitur. Dico tamen, id non *h* sequi, quia hæc est pœna, ad quam incurrendam requiritur accusatio partis & sententia judicis. adde, conjugem innocentem, quando fortè scit adulterium sui conjugis, posse remittere injuriam sibi factam, & sic innocentis jus non offendi, quia volenti & consentienti nulla fit injuria. lege Sanchez, *i* qui optimè declarat, quando esset scandalum, retinere apud se conjugem adulteram, quid faciendum innocenti, ne videatur cooperari cum adulterio.

g *l. Nav. in summ. c. 22. nu. 23.* h *Sotus in 4. dis. 16. qu. unm. art. 6.* i *Sanch. li. 10. de mat. disp. 13. præsertim à n. 10.*

6. Ter-

4. Tertiò, conjux innocens potest negare debitum adultero, quia nimirum frangenti fidem, fides non debetur: debet autem esse certus conjux, saltem per vehementem suspicionem, de alterius adulterio; si enim dubiæ, vel etiam probabiles essent conjecturæ, negare debitum non posset, quia nemo est spoliandus jure, quod possidet, propter dubium, vel probabilitatem, ut late diximus *l* suo loco.

l li. 1. in decal. c. 3. §. 6.

Dixi (conjux innocens) nam si & ipse adulter sit, negare debitum licitè nequit, quia jam injuriæ adulterij compensatæ invicem sunt.

7. Quoniam vero conjux innocens potest, si velit, injuriam sibi factam remittere, & reddere debitum conjugi adultero, ut modo dictum est, quæruntur duo. Primò, an sufficiat, remittere mente, atque adeo nihil sciente conjuge adultero de tali remissione? Secundò, an si semel idem innocens remisit, possit in posterum negare debitum, ex vi adulterij, non quidem novi (tunc enim posset sine controversia,) sed ejus, quod remissum est?

Respondeo ad primum, sufficere, *m* quia ejusmodi remissio non est donatio, vel similis contractus, ad quorum valorem requiritur acceptatio, sed est veluti cessio quædam juris, ad quam sufficit ipsa mera renunciatio; hac enim posita, statim jus competit cessionario: sicuti renunciata hæreditate, statim, sine alia acceptatione, competit substituto hæreditas: sic ergo, facta remissione à conjuge innocente, statim adultero competit jus petendi, quod erat per illam injuriam adulterij impeditum.

m Sanc. li. 10. 10. de matr. c. 14. num. 1.

Respondeo ad secundum, non *n* posse deinde negare debitum, nec accusare adulterum. Ratio est, quia injuria semel remissa reviviscere nequit, & dare jus negandi &c.

n Idem ib. nu. 1.

8 Porro hæc remissio duobus exhiberi potest modis: primò verbis, secundò factis, quod secundum sit, quando sponte, & nulla necessitate exigente, innocens sciens adulterium, alteri copulam reddit, vel petit, vel ridet, confabulatur, & similia amoris indicia exhibet cum adultero. Sponte, inquam; si enim vi, vel levi etiam metu *o* hæc præstat, non est æquum, innocentem privari suo acquisito jure, & sibi præjudicare, cum nemo in necessarijs præsumatur *p* liberalis.

o Sanch. li. 10. c. 14. nu. 15. p l. rem legatam. ff. de amittendo legato.

9. Ex hoc autem alia enascitur controversia. Si enim innocens det signa illa amoris, vel copulam reddat petatve, statimne intelligetur, vere remittere, atque adeo non posse amplius in conscientia negare debitum vel accusare? Dico (in conscientia) scio enim, in foro externo *q* ea signa haberi pro omnimoda remissione, & consequenter, illis exhibitis, repelli à judicibus accusationem.

q Sanc. li. 10. d. 14. à nu. 6.

10. Respondeo, triplici modo se gerere

rere poteſt innocens ", dum ea ſigna ſponte exhibet ſcienter : primò, animo vere remittendi : ſecundò, animo, nullo modo remittendi? Tertiò, abſtrahendi ab utroque, hoc eſt, exhibet quidem illa, ſed nec habendo animum expreſſum non remittendi : Si primo modo, jam vere remittit, & inde fit, ut non poſsit amplius in conſcientia negare debitum, vel accuſare, quia jam remiſsio injuriæ ſatis ſuperque facta eſt, quæ, ut modo diximus, nunquam reviviſcit.

11. Si ſecundo modo, cum tunc verè innocens non remittat, remanebit *r* in ſuo jure, atque adeo negandi debitum, & accuſandi Dices : at, qui fictè promittit, obligatur ad damna ſecuta ex fictione, ergo & qui fictè remittit. Reſpondeo, ex hac ficta remiſſione nullum damnum adulter patietur; ſolum enim reddere copulam debebit, & pati illa amoris ſigna, quæ in hominum exiſtimatione, damna non ſunt.

r Sanch. li. 10. de matr. d. 14. n. 21.

12. Si denique tertio modo ſe gerat læſus conjux, putat Sanchez, *t* eum non poſſe negare debitum, vel accuſare, quia ea ſigna amoris tam voluntariè ſuſcepta ſunt vera remiſsio. Nec eſt eadem ratio (inquit) de profeſsione Religioſa, quæ requirit actum poſitivum profitendi : quare ſi fiat animo ſimili negativo, ſeu præciſivo, non eſt valida, non eſt, inquit, eadem ratio : primò, quia ad profeſsionem requiritur expreſsisſima quædam voluntas profitendi, cum ſit ſuſceptio novi ſtatus: ſecundò, quia illa amoris ſigna majorem habent connexionem cum reconciliatione, quàm ipſum exercitium actuum profeſſorum habeat cum ipſa vera profeſsione. Hæc Sanchez, quæ tu, ſapiens lector, expende; ego enim expeditam diſparitatem nondum introſpicio.

t Sanch. li. circa fin.

§. IV.

De reſtitutione damnorum ex adulterio.

1. CAeſar locuples juvenis ſuſcepit filium ex Maria uxore Pompeij, paribus fortunis ornati, quem ratus Pompejus ſuum eſſe primogenitum, aluit per multos annos, & tandem contulit eidem majoratum, poſthabito vero primogenito, quem non multis poſt annis cum eadem Maria legitimè genuit : ad quid ergo obligabimus Cæſarem & Mariam adulteros, tanti damni cauſſas? Si enim nullum damnum reale ſubſecutum fuiſſet ex adulterio, ad nullam pecuniæ reſtitutionem eos eſſe obligatos, ſcimus omnes. Prius de adultero, mox de adultera ſeorſim. Nec deerit interim reſolutio de filio ipſo jam grandiuſculo, ſi forte ſciat, ſe eſſe ex adulterio.

Adulteri obligatio.

2. Hac in re certum ſit primò, ſi maritus forte adulterium ſciens, exigat ſatisfactionem pecuniæ pro ipſo adulterio, adulterum poſſe renuere, quia id prohibitum eſt, *l. tranſigere, ff. de tranſactionibus*. Quod ſi occulte adulter

dulter velit satisfacere in pecunia, potest maritus in conscientia illam retinere, quia hæc est compensatio sine lenocinio, ut suppono: leges autem solum in foro externo satisfactionem illam vetant, ne detur ansa lenocinijs.

3. Certum sit secundo, adulterum nisi certus moraliter sit, illam esse suam prolem, ad nihil obligari. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis. Illud autem hac in re certum moraliter censeri *a* debet, quod ita prudenter creditur, ut oppositum nullo modo videatur probabile.

a *Less. li. 2. c. 10. d. 6. num. 50. Sot. Navar. Dicast. eosd. cit. to. 2. tr. 2. de just. d. 7. dub. 11. n. 100.*

4. Certum sit tertio, si adulter aliquo modo suasit, ut adultera prolem susceptam supponeret marito pro sua, teneri in solidum, & ex æquo cum ipsa adultera, tum de alimentis, tum de hæreditate. Ratio est manifesta, quia tunc adulter est per se primo causa damni consecuti: quando enim consilium est in consulentis & executoris commodum, uterque tenetur *b* æque primo, pro rata, & in defectu alterius, singuli in solidum, hoc est, in totum.

b *Less. ib. d. 5. n. 41.*

5. Certum sit quartò, si adulter sit certus de sua prole, licet non suaserit suppositionem, teneri per se ad alimenta (quæ hæc sint, superius *c* dixi) Ratio est, quia ipse est nunc verus pater, & illi incumbit, alere filium: dico, per se; nam adesse suas interdum excusationes, ex mox dicendis à num. 9. colligetur. Supereſt igitur, decernere de majoratu, vel fideicommisso, vel etiam de parte hæreditatis, quàm fortè aliquis similis spurius, ac si legitimus esset filius, acquirit.

6. Dico, esse probabile, adulterum certo noscentem suam prolem, ac non procurantem, ut ea supponatur pro legitima, non teneri ad restitutionem dictæ hæreditatis &c. probabile etiam esse, teneri. Ratio posterioris dicti est, quia probabiliter censent non pauci, *d* hunc adulterum esse caussam directam, proximamque illius damni filiorum.

d *Sot. Henr. Dian. alijq. rec. apud De Lug. de just. t. 1. d. 13. sec. 2. n. 10. Dicast. l. mox cit.*

Ratio prioris est, quia contrarium autumant alij, *e* contendentes, hunc esse caussam per accidens, indirectam & remotam: addunt, solam matrem esse caussam proximam illius damni, dum adulter nec suadet, nec procurat; habe exemplum: si Petrus v. g. furetur à te tuam supellectilem, tu vero ad eam compensandam, fureris pecuniam à tertio, Petrus non tenetur ad restitutionem pecuniæ, sed solum supellectilis per ipsum ablatæ: ita adulter est quidem reus adulterij, sed non furti, seu majoratus v. g. injustè collati filio spurio: hoc enim furtum sola adultera, occasione adulterij committere videtur. Vtraque opinio, saltem propter bonos authores, probabilis *ee* est.

e *Less. Vas. Mol. Turr. Rebellius alijq. communiter apud eumdem de Lugo, quos ipse sequitur ib.* ee *legatur etiam Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. d. 2. d. 7. à nu. 165.*

Obligatio adulteræ.

7. Dico, *f* eam per se esse obligatam ad restitutionem omnium damnorum, per se filijs legitimis provenientium. Ratio est, quia ipsa est immediata caussa, cur maritus & filij legitimi credant, illum esse verum filium, atque adeo ea damna patiantur.

f Les. li. 2. c. 10. d. 7. Vasq. Mol. Tur. alij, apud de Lug. de just. dis. 13. se. 3.

Tenetur ergo juxta regulas universales, vel ex suo peculio moderatè expendendo, vel filium ad religionem inducendo, vel simili quopiam modo procurare, ut, quantum potest, damnum caveatur, vel resarciatur.

8. Dixi autem (per se provenientium) nam debet restituere veris filijs ea omnia, quæ ipsis tanquam filijs debentur: tale est fideicommissum, majoratus, hæreditas avi, avunculi, consanguineorum, si fortè hæc collata fuerint filio spurio. Contra, non opus est restituere, quæ filijs veris non debentur. Si quis enim putans, illum spurium esse verum filium, aliquid ei donet liberaliter, quod forte non dedisset, imo dedisset veris filijs, non obligatur mater, id veris eisdem filijs restituere, quiá id non est damnum per se, sed multum per accidens, proveniens ipsis, qui jus in eam donationem liberalem non habebant.

9. Dixi iterum (per se esse obligatam) nam excusari potest sex capitibus, quorum secundum solum excusat à manifestatione sui adulterij, non vero à restitutione bonorum, si alia excusatio non superaddatur.

Primo igitur excusatur, si non sit certa de prole adultera, ut modo diximus de adultero. licet enim raro id mater ignoret, potest tamen contingere, ut propter vicinitatem copulæ adulteri & mariti, prorsus ignoret, vel ambigat saltem.

10. Secundò, si non sit moraliter certa, se posse spurio persuadere illegitimitatem, cui certè non tenetur communiter fidem habere contra se filius, cum possit suspicari, matrem alijs filijs velle favere. Quando ergo filius non tenetur credere, & ex alia parte prævidet mater, nihil se profuturam, frustra esset illa manifestatio.

Signatè, dixi (communiter non tenetur) nam si filius convinci possit, ut quia est multa fide mater digna, vel testibus, aliove modo eadem mater probet, toto tempore partus spurij abfuisse maritum, tunc sanè & tenetur filius credere, hæreditatemque respuere, & mater tenetur, nisi aliundè adsit excusatio, veritatem patefacere: quia ipsa tenetur ponere omnia media, apta ad resarcienda & non continuanda damna filiorum.

11. Tertiò, si filij, vel maritus remittant obligationem. Et sanè, nisi aliquid multum grave obstet, facilè potest præsumere ejusmodi remissionem mater, & sic nihil manifestare. Nam maritus potius censetur velle nescire adulterium uxoris, ne subeat tantum dedecus, periculumque invadendi adulterum adulteramque, quam amittere aliquid ex bonis fortunæ: Et

filij,

filij, præsertim ingenui, præsumuntur potius nolle suam matrem à tanta obligatione urgeri, quam aliquid fortunarum amittere.

12. Quædam sic se liberavit: habebat ea filios tres, quorum unus erat ex adulterio; & quia ab illis nihil sibi timebat, sic eosdem est allocuta: *Vnus vestrum non est legitimè conceptus, si eum nominatim compellavero, ab hæreditate necessario depelletur*: his auditis timuit quisque sibi, ne spurius declararetur, quare omnes exorarunt à matre silentium, spuriumque, quicumque is esset, sibi invicem cedentes, in partem hæreditatis admiserunt. Huic remodio obstat unum, ait Covaruvias. *g* nam filij legitimi metu coacti, adeoque minus sponte consensere. Approbo dictum. Verum si omnes vere id, & ex animo, non autem ex metu fecissent, idque explicitè declarassent, se scilicet cedere propter amorem matris, vel ob reciprocam benevolentiam inter se, simul eadem in domo educatos, tunc admittatur remedium, quia sic ex omni parte est voluntaria remissio.

g *Covar. in Reg. peccatum p. 1.*

13. Quartò: si mater suis bonis, vel alio modo posset, velletque compensare sufficienter pro omnibus damnis per se provenientibus; quia hoc modo, jam habent filij æquivalenter, id quod accepit spurius.

14. Quintò: si sit periculum vitæ, vel similis mali: hoc enim existente, nemo obligabit adulteram, ut se prodat, quia vita nullo pretio est æstimabilis, & quia in extrema necessitate omnia sunt communia.

15. Sextò: denique si sit periculum infamiæ, quia fama est superioris ordinis, & merito rebus temporalibus præferenda. Sane hæc excusatio frequentissima est: deficit interdum nihilominus; quando scilicet mater est prostitutæ famæ, vel etiam, quando se deberet solum prodere apud prudentem filium, vel apud paucos; & ex alia parte, damnum esset tam grave aliorum filiorum, vel Reipublicæ, ut illa parva infamia ex manifestatione proveniens, superaretur notabiliter à tanto damno.

16. Ex his vides, raro in praxi occurrere casum, in quo adultera suum scelus prodere cogatur; favetque Pontifex, dum universaliter dicit, *h* adulteram esse ad pœnitentiam admittendam, licet nolit suum crimen marito revelare.

h *Innoc. III. c. Offic. de pœn. & rem.*

§. V.

De Conjugatorum peccatis in materia luxuriæ.

1. OCcasione adulterij, utile fore lectoribus censeo, in unum hic veluti fascem ea conligare, in quibus peccare solent conjuges in usu matrimonij; quæ ut ordinatim proponantur, ad tria capita reducam, ad pollutionem, ad copulam, ad impudicos tactus, tactuique similia.

Pollutio conjugis.

2. Conjux impudicis tactibus se polluens,

luens, vel exercens ejusmodi tactus, intendens habere pollutionem, aut cum probabili periculo illam habendi, mortaliter peccat, peccato contra naturam. Ratio est, quia matrimonium *a* non dat conjugibus facultatem, nisi ad eam seminis effusionem, quæ generationi inservit, hæc autem maximè illi adversatur.

a *Nav. c. 16. n. 42. & passim.*

3. Propter eamdem rationem, eodem modo ijdem peccant, si sese mutuo ad pollutionem provocant: imo hæc culpa & præcedens, species est etiam *b* adulterij, speciatim confitenda: ratio est, quia per hanc turpitudinem, præterquam quod semen prodigitur, dividitur eorum caro, contra datam in matrimonio fidem. An ipsis liceat, provocare se tactibus in ordine ad copulam, & an ijsdem liceant aliqui tactus cum pollutionis periculo, dicam mox n. 41. & deinceps.

b *In opusc. de Conf. li. 2. c. 7. §. 6. num.*

4. Vxor tamen licitè petet, *c* & reddet debitum marito, qui solet sine ipsius consensu in fine copulæ, extra vas consulto semen effundere, quia ipsa, dum petit redditque, id facit, quod ex se bene fieri potest, & propter malitiam viri, non debet suo jure mulier spoliari. Sed quid faciet in hoc casu uxor, si ipsa nondum seminavit, paulo post dicam, nu. 17. & 18. Est item peccatum contra naturam, si conjuges, dum congrediuntur, voluntariè foras semen emittunt, ut ex se patet: voluntarié, inquam; nam si accidat, quando, festinante natura, semen foras emittit, qui congredi legitimè conatur, non est peccatum, quia non est voluntarium. Ita sæpissimè accidere in conjuge arcta, quando vir primis vicibus eam cognoscere tentat, notat merito Sanchez. *d* Quod fœmina, quæ non sit sponsa de præsenti, vi cognita, statim & in continenti possit semen viri à se receptum expellere, probabile docet idem Sanchez *e* paritate ducta ab eo, qui potest furem in continenti, ubi furtum eripuit, percutere, & non postea. Nos hanc doctrinam non admittemus, mox n. 14.

c *ita Pont. li. 10. c. 11. n. 3. contra aliquos.* d *Sanc. lib. 9. dup. 17. nu. 19. & 20.* e *Sanch. li. 2. de matr. d. 22. nu. 17.*

Copula.

5. Finis, ut omne peccatum, etiam veniale vitetur, in matrimonij usu aliquis ex his quatuor esse debet: *f* proles in Dei cultum procreanda; carnis concupiscentia sedanda; sanitas propria, uxorisve conservanda; propria obligatio satisfacienda; quæ duæ postremæ causæ non solum sunt, mea sententia, quando conjux reddit, verum etiam, quando moderatè petit ab ea puella, quæ propter verecundiam petere non audet.

f *l. Sanc. li. 9. d. 8. 9. 10*

6. Neque tamen est necesse, ut ij recti fines expresè actu signato, intendantur, satis est *g* enim, alios pravos fines non admittere; siquidem eo ipso, quod matrimonio uti conjuges volunt, nisi debitos fines expresse removeant, illos virtute & implicitè intendunt.

g *Sanc.*

g *Sanc. ib. & li. 2. disp. 28. numer. 25.*

7. Expresse excludere finem multiplicandæ prolis, imo etiam cupere, filios non procreare, veniale est, quia ex una parte jam implicitè remanent alij recti fines, & ex alia, nonnulla inordinatio est, illud optare; non est tamen mortale, quia tunc nihil conjux ponit, ut supponimus, quod re ipsa obstet conceptioni prolis. Quod si ob bonum finem, v. g. quia pauper est, nec potest alere filios, illud optaret, nec veniale quidem esset. Qui non reddit debitum, ne prolem multiplicet, an peccet? Vide mox nu. 23.

8. Dices. Thomas Sanchez *h* tunc solum putat, non esse venialem culpam, usum matrimonij, ob finem sedandæ concupiscentiæ, vel sanitatis tuendæ, quando non habet conjux alia media, quibus carnem sedet, vel sanitatem tueatur. Respondeo, at Emmanuel *i* Sà cum alijs putat absolutè, hos duos fines semper liberare conjuges ab omni culpa. Confirmo, quia nolo obligare fideles, qui humano modo solent operari, & non metaphysico, ad speculandum, quodnam medium sit aptius ad tentationes superandas; satis habeant, si eligant illud, quod est aptum. Adde, conjugi uxorato, convivente domi uxore (quare per fugam vincere non potest, quod omnium optimum remedium est in hac materia) imo & ad filios procreandos intento, satis *l* difficilia esse alia media, ad sedandam concupiscentiam. Simile quid de sanitate; cum enim obvium habeat hoc remedium, nolo eum obligare ad alia conquirenda.

h *Th. Sanc. li. 9. disp. 9.* i *Sà v. debitum conjugale n. 5. alijq; apud Sanc. l. c. d. 10. n. 2.* l *Layman. lib. 5. tr. 10. p. 2. c. 4. n. 2.*

9. Denique eum, qui ex sola delectatione petit, vel reddit debitum, peccare solum puto *m* venialiter. Quare apud aliquem legens (non peccat conjux, qui alteri ob delectationem petenti reddit debitum) sic interpretare, non peccat, qui alteri ob delectationem petenti, ipse reddit, ut suæ obligationi satisfaciat.

m *Pont. li. 1. de matr. c. 21. nu. 6.*

10. Dices; cur non sequimur Ioan. Sanch. *n* qui contendit, finem solius delectationis in conjugatis, ne peccatum quidem esse veniale, sicuti non est, pulchrum prospectare campum, fragrantem rosam odoratui ob voluptatem admovere, suavi melodiæ liberas aures dare? Respondeo, ideo illū in hoc non sequimur, quia saltem in praxi, ad quam tendit semper nostra doctrina, in re tam lubrica, qualis est luxuria, adest communiter, in volente solam delectationem, periculum labendi in excessum, nimis ei voluptatis fini adhærendo; qui excessus in re quomodocumque concessa, semper culpa venialis est, veluti *o* excessus cibi, potus &c.

n *Io. Sanc. disp. 23. nu. 25.* o *ut explicat idem Ioan. Sanch. ibi. ex quibus verbis.*

11. Atque hic obiter nota, propter

eamdem rationem dictam num. 9. ibi (ut suæ obligationi satisfaciat) fieri, ut qua mvis peccet is, qui petit ob malum finem, vel qui petit habens forte votum castitatis; vel qui petit cum affinitate post matrimonium contracta ex incestu, altero conjuge non consentiente, tamen non propterea peccet is alter conjux, qui legitimè reddit: potest siquidem, licet non teneatur; *p* pravus enim ille finis, & vinculum illius affinitatis se tenentis solum ex parte petentis, & non ex parte actus, nequit commaculare ipsum actum reddentis debitum ex obligatione justitiæ; nonnulli hic addunt, debere conjugem non reddere, quando id non est illi incommodum; id, quod dicunt, ne cooperetur conjux sine ulla caussa cum peccato alterius, quod facile posset evitare. Sed certè in praxi vix invenies, non adesse ejusmodi incommodum; semper enim adest timor, ne alter, qui jam copulam appetit (nam propterea petit) ægrè ferat, se repelli, & ne enascantur discordiæ.

p *Castrop. disp. 3. de matr. p. 4. §. 10. nu. 6. & 7.*

12. Dixi (legitimè reddit) si enim post initum matrimonium appareret aliquod impedimentum dirimens, per quod ij conjuges legitimi non sunt, reddere certè non posset, quia tunc esset fornicatio; non vero copula maritalis, & malitia se teneret ex parte actus, nec solum ex parte petentis. Rursus, si, qui votum castitatis non habet, petat debitum ab eo, qui tale votum habet, vel ab eo, qui contraxit post matrimonium prædictam affinitatem, ex incestu (quæ nunc solum contrahitur ex copula cum consanguineis in primo, vel secundo gradu sui conjugis) potest quidem, ut dictum est, petere, quia non privatur jure suo, & ille, à quo petit, potest & tenetur reddere, ne ipsum dicto jure privet; at non potest reddere in priori bimestri matrimonij, nec existente altero conjuge adultero: ratio est, quia tunc alter non obligatur reddere ex obligatione justitiæ, unde non habet caput, quo excusetur à cooperando cum peccato petentis.

13. Intentio. Conjuges habentes ex intentione copulam, *q* ut haberent, etiam si conjugati non essent, vel turpiter cogitando deliberatè de alia, vel optando turpiter aliam, vel suam esse aliam sibi non conjugatam, peccant mortaliter, quia sic per delectationem morosam tenderent in eam, quæ re ipsa non est sua: quam doctrinam fic limitat Sanchez. *r* Si delectatio hæc conjugis in nulla re turpi esset, sed in sola pulchritudine viri aut fœminæ alienæ, perinde ac posset in cogitatione arboris pulchræ delectari; vel ut sic ad actum conjugalem excitetur, nullam video letalem culpam, cum delectatio in nullum turpe objectum feratur, & ad honestum finem dirigatur. Non tamen est hoc alicui permittendum, sed valdè dissuadendum, ratione periculi; hactenus Sanchez. Qua ratione delectari quis possit de copula præterita, futura, vel conditionata, dicam suo loco li. 10. cap. 4 & 5.

q *S. Th. in 4. d. 3. q. 2. ad 3. apud Sanch.*

Sanch. de matr. lib. 9. d. 11. nu. 3. Nav. c. 16. n. 23. Bon. de matr. qu. 4. p. 6. n. 6.

14. Effusio extra vas. Peccat mortaliter *s* mulier, quæ susceptо semine se erigit, vel mingit, si velit conceptionem impedire.

s Sanch. li. 9. disp. 21. n. 3.

Velit, dico; nam quia matrix *t* semper retinet multum seminis propter vim retentivam, qua pollet, re ipsa non impedit, licet multum noceat: peccat nihilominus ex illo pravo animo; quare si hic desit, seque ob alios bonos fines erigat, vel mingat, culpa saltem gravi vacabit. Huc facit quidam casus, quem afferam non multo post. *u* Fagundez *x* ait, non peccare fœminam se invertentem post copulam, ut semen foras ejiciat, ne concipiat, quando aliqua caussa rationabilis excusat, v. g. periculum mortis in partu, aut labor magnus, & magnum detrimentum in detinendo. Sed certè nulla ratione est audiendus, quia impedire generationem, est ex se intrinsecè malum

t *Bellorb. de casibus reservatis p. 2. q. 4. nu. 365.* u *inf. c. 7. §. 2. nu. 9.* x *Fag. in dec. l. 2. li. 6. c. 3. n. 50.* a *Sanc. alios cit. lib. 2. de matr. d. 22. n. 17.*

Dices: Sanchez *a* docet, sponsam per vim oppressam à sponso, ante bimestre, posse semen in continenti statim expellere: idem diceret de quacumque fœmina vi oppressa, quia (inquit) tunc reputatur mulier se defendere: sicut enim suam rem defendere reputatur dominus, quando statim rem à fure surreptam sibi reassumit, sic, si fœmina statim semen furtivum ejiciat, adeoque generationem impediat: ergo impedire generationem non est intrinsecè malum, quia si hujus generis esset, Sanch non potuisset dicere, in prædicto casu licere.

a *Sanc. alios cit. l. 2. de matr. d. 22. n. 17*

Respondeo, hanc doctrinam doctissimi Sanchez merito non admittimus, tum à posteriori, quia sequeretur hoc ipsum, nempe licere generationem aliquando impedire; tum à priori, quia fœmina potest quidem se defendere omnibus alijs vijs, non vero quando adest damnum tertij innocentis, ut in casu nostro adest damnum prolis; sicuti nec dominus posset sibi rem suam statim à fure repetere, cum directo damno innocentis alicujus tertij. Cætera vide apud Texedam. *b*

b *Texedam Theol. moral. t. 2. li. 4. tr. 1. n. 124.*

15. Peccat item maritus, qui, copula incæpta, desistit à seminando, quando uxor jam seminavit: at si hæc non seminavit, poterit *c* de ejus assensu se retrahere, modo non sit periculum pollutionis extra vas, id tamen magna indiget cautela, quia irritata jam utriusque natura, facilis est alterutrius seminatio extra copulam, quod fusè probat Leander, de Sacram. t. 2. tr. 9. disp. 25 q. 15.

c *ex Diana p. 3. tr. 4. re. 204. & 223. Sanc. li. 9. disp. 19. n. 3.*

16. Illud concedit Præpositus, *d* si vir ob morbum, aliamve caussam, copulam interrumpat, si deinde sequatur pollutio extra vas ab ipso nequaquam intēta, nec adsit periculū consentiendi, non esse saltem mortale, quia tunc ea sequitur contra voluntatem ex opere licito. Nam propter eamdem ra-

tionem, judicant merito nonnulli, *dd* fornicantem posse, atque adeo debere extrahere se à copula inceepta, etiam post semen à confornicante emissum; nam recedendo ab illa, recedit à peccato, quod semper est licitum, imo debitum. quare si sequatur pollutio, sequetur ex opere licito, & præter intentionem consensumque.

d *Præp. in 3. p. q. 74. a. 10. dub. 1. apud Dian. p. 6. tr. 6. re. 37.* dd *l. Less. l. 4. c. 3. du. 7. n. 55. Sanc. lib. 9. d. 19. n. 7. docentem, esse etiam probabile, licere, imo teneri fornicantem ad prosequendam copulam, quando fœmina jam seminavit, vel inevitabiliter seminabit. contra quem agit Aversa cit. & exceptus à Diana p. 9. tr. 8. res. 31. & p. 6. tr. 6. res. 37.*

Quod dixi, concedi à Præposito, est omnino distinguendum; vel enim primò, vir consulto commiscetur cum uxore, volens propter morbum non seminare, prævidens tamen futuram pollutionem extra vas: & id nullo modo est approbandum; quod tamen videtur approbari à Diana. *ddd* Ratio mihi manifesta est, quia nunquam licet procurare pollutionem, seu dispersionem seminis. Sed quid est magis id procurare, quàm commiscere cum muliere, animo se retrahendi, quando natura est irritata satis ad seminandum? Sane commistio hæc magis est provocativa seminis, quàm sit quælibet contrectatio genitalium, manibus, vel quolibet instrumento facta. Id tu dixeris, conjugem dare operam rei licitè. Verendorum tactus aliqui sunt probabiliter liciti conjugatis, extra periculum pollutionis, non vero tactus valde impudici; ut est contrectatio & motus eorumdem, quia tunc id non est solum tangere, sed ipsummet procurare pollutionem, ut dicetur mox num. 55. & 56. Multo ergo minus licebit hæc commistio, seu copula inchoata.

ddd *Dian. p. 6. tr. 6. res. 37.*

Vel secundo, vir commiscetur cum uxore, animo legitimè seminandi intra vas, sed interim incidit repentina alicujus inexpectati morbi accessio, subitus terræ motus, subita rixa &c. & tunc se retrahat (& id approbare solum potuit Præpositus) quamvis prævideatur futura seminis dispersio, sed non intendatur; tunc enim vere per accidens & extra intentionem sequitur pollutio.

17. Duo supersunt hic explicanda. Primum sic propono: Vxor quædam satis frigida, minusque venerea, alio cogitationem vertebat, dum vir cum ea congrediebatur, unde fiebat, ut ipsa non seminante, seminaret dumtaxat maritus; quo illam peccato damnabis? Respondeo, nullo condemnat Præpositus, *f* quia semen mulieris valde probabiliter nec activè, nec necessario ad generationem concurrit. Præterea si illam condemnares, etiam reas efficeres vetulas sterilesve congredientes cum viris validis & feracibus. Propter eamdem rationem nonnulli *g* rectè docent, mulierem non obligari, expectare viri seminationem, & item, ubi vir seminavit, posse ipsam suam seminationem negligere; convertere denique animũ ad alia, ne natura excitetur, licite potest uxor; *hh*

suæ

suæ enim obligationi sufficienter satisfacit, si viro usum sui corporis ipsa præstet.

f *Præp. in 3. p. q. 6. d. 4. num. 35. l. Dian. p. 5. tr. 14. res. 27.* g *Th. Sanc. lib. 9. d. 17. nu. 6.* hh *Martin. de S. Ioseph. apud Dian. p. 10. tr. 13. res. 42. fi.*

18. Secundò, quid contra? potestne licitè uxor, postquam seminavit vir, membrumque retraxit (nam illum obligare non possum, *h* ad expectandum, ut post seminationem suam, seminet mulier, licet expectare possit, si velit) potestne, inquam, se ad seminandum manibus adjuvare? Respondeo, licet aliqui negent, *i* tamen cum Sanchez *l* probabiliter puto, licere, modo sit continuo & immediatè. Ratio est, tum quia est probabilis etiam illa sententia, quod semen mulieris multum conferat ad generationem, tum quia nimis durum esset, irritatam naturam velle compescere, idque non rarò, quia mulieres sunt viris frigidiores, tum denique, quia illa mulieris seminatio, in eo casu complementum est præcedentis actus maritalis. Quibus rationibus conatur respondere Texeda, *m* sed illæ responsiones, vel mediocri Theologo, proh quantum frigent!

h *Sanc. ib. n. 9.* i *Rodriqu. in summa p. 3. c. 88. n. 4. Castrop. d. 3. de matrim. p. 4. §. 3. n. 6. Texeda mox citandus.* l *Sanc. li. 9. d. 17. nu. 12. licet id in editione Lugdunensi anno 1621. sit expunctum. inclinat Diana p. 2. tr. 17. res. 38. Less. li. 1. cap. 3. dub. 7. nu. 55. & dub. 14. nu. 94. aliq. ab eodem Diana ibid. citati; quamvis idem Dian, contrariam sententiam amplexus deinde fuerit p. 9. tract. 8. res. 31. & p. 10. tra. 13. num. 42.* m *Texeda adductus à Dian. d. res. 31.*

Nec minus friget ratio Castropalai, *n* quam contra sententiam Sanchez affert. Conjugibus (ait) ea copula licita est, per quam efficiuntur una caro: at mulier per illam effusionem non videtur fieri una caro cum viro, utpote ab ea separato, ergo &c. Hæc ille. Sed merito (sapientissime vir) dixisti (non videtur) nam maritus & uxor non fiunt una caro, per externum illum tactum corporum, qui videtur; sed per commistionem seminum utriusque, quæ non videtur: unde colligo, principium Castropalai sententiæ Sanchez valde favere, sic: ea copula (dicit merito Castrop.) licita est conjugibus; per quam efficiuntur una caro: subsumere potest Sanchez: sed fiunt una caro per commistionem seminum, ergo &c.

n *Castr. l. c.*

Nonnemo *o* benignius aliquid doctrinæ à nobis hactenus traditæ concedit. Docet enim, etiam ipsum virum licitè posse tunc suis manibus pudenda uxoris contrectare, ut ipsa seminet, quia id (inquit) non est, nisi licitam copulam perficere; quod tamen an sit probabile, expendant alij.

o *Baucius, Leander, Martinus de S. Ioseph. quos citat, sed reprobat Dian. p. 10. tr. 13. res. 42.*

19. Illud difficile erit uxori: diximus nu. 4. eam posse reddere, & petere debitum à viro, qui in fine copulæ solet membrum extrahere, & extra

vas seminare: jam, si ipsa uxor in eo casu nondum seminavit, irritataq; satis est, poteritne se provocare ad seminandum? respondeo, neutiquam id concedo; solum, si sequatur suo naturali fluxu, sine consensu, seminatio, ipsa non erit in culpa; at, si se provocet, qua ratione à culpa liberabitur? Semine enim viri in utero non existente, suum semen non emitteretur ad generationem adjuvandam, sed ad libidinem explendam. Huic ergo mulieri author sum, ut nec petat, nec reddat, si id inconveniens imminere prævideat; potest enim non reddere, hoc periculo imminente; ipsa enim ad hanc redditionem ea circumstantia infectam nunquam se obligavit.

20. Debitum copulæ. Conjugi non adultero, quamvis excommunicato *mm* serio petenti, etiam semel negare, *n* vel differre conjugale debitum, per se mortale est, ex triplici capite, idque etiam dote *o* non soluta: quia conjugi negatur, quod suum est; quia ex negatione exoriuntur discordiæ; quia fere semper adest periculum incontinentiæ in conjuge petente. Sunt tamen hujus rigoris ordinariæ exceptiones decem

mm *Castr. de mat. disp. 3. p. 4. §. 10. n. 10.* n *Idem ib. §. 1. n. 5. contra Pont. li. 10. de matr. c. 2. nu. 2. dicentem, semel aut iterum negare, non esse mortale.* o *San. li. 9. de matr. disp. 5. n. 1.*

21. Prima, quando precibus & blanditijs vir petit, *p* vel ita remisse petit, ut facile desistat; tunc enim non videtur graviter offendi ex negatione; nam etiam quando solis precibus petit creditor debitum pecuniæ, cum possit serio, judicatur, non ferre graviter dilationem solutionis; semper intellige, si abfit periculum incontinentiæ, & nisi ex verecundia quis non auderet aliter exigere.

p *Cornejo. & Ochag. apud Dian. p. 5. tr. 5. re. 14. & tr. 14. res. 17. fi.*

22. Secunda; quando eodem semoto periculo, raro uxor *q* denegat. Quare si quinquies soleat vir petere in mense uno, potest uxor semel non correspondere, ut etiam potest matutinæ petitioni, sero ad vesperam debitum reddere: ratio utriusque dicti est, quia non existente in continentiæ periculo in petente, levis utraque dicta negatio judicanda est. Quid si nimis crebro vir petat? Respondeo, sane negare licitè potest, si abfit incontinentiæ periculum, quia mulier ad ordinarium communemque modum se obligavit, non ad superfluum; quale tamen sit istud superfluum, difficile est dimetiri, nec alio modo, nisi judicio prudentis, spectata ætate, viribus, sanitate conjugum, erit expendendum.

q *Idem ib.*

23. Tertia, quando conjux negat, ob multitudinem *r* prolis, quam sustentare nequit: sicuti enim in alijs debitis magna incommoditas excusat à solutione, ita hic. Semper tamen, ut nimis sæpe dictum est, secluso periculo incontinentiæ. Quo item secluso, posse conjuges convenire, ut non exerceant copulam, ne onerentur filijs, mihi dubium non est.

r *Sot. cit. Nav. apud Laym. li. 5. tr. 10. p. 3. c. 1. n. 16. contra Castrop. l. c. §. 10. n. 9.*

24. Qui

24. Quarta, quando negat *f* propter rationabile periculum suæ salutis, ut si ipse sit febri oppressus, vel conjux alter sit morbo contagioso affectus, vel post cibum, vel balneum assumptum, &c. An vero tunc, quamvis non obligetur, possit nihilominus licitè reddere? distinguendum est: si est periculum vitæ, non potest, quia nemo est dominus suæ vitæ: si est solum periculum longi morbi, ut Gallici, lepræ &c. licet non obligetur, tamen potest, quia in his morbis, quamvis diuturnis, sed non ad mortem tendentibus, præponderat matrimonij amor, atque evitatio periculi incontinentiæ in utroque conjuge.

f *Sanch. lib. 9. de matr. disp. 24. per totam.*

Sed quid, si sit periculum incontinentiæ, obligarisne cum tuo sanitatis periculo conjugi copulam tunc concedere? Respondeo, non obligaris: *t* quia alia via sibi consulere potest conjux.

t *Coninch. Laym. aliiq; apud Castrop. disp. 3. de matr. p. 4. §. 10. nu. 4. adde Præpos. 3. p. q. 6. de matr. du. 5. n. 14.*

25. Quinta, in primo bimestri, post initum matrimonium verbis de præsenti, non obligantur conjuges, reddere debitum, quo consummetur matrimonium, quia per sacros Canones *u* in illis duobus mensibus, dum est matrimonium solum ratum, & non consummatum, possunt deliberare de religione assumenda. Quod si certi sint, se nolle esse Religiosos, *x* adhuc non obligantur reddere, quia ille animus non tollit jus, quod habent in toto eo bimestri, quod quidem jus datum fuit absolutè, licet propter illum extrinsecum finem deliberandi. Post consummationem matrimonij quocumque tempore factam, semper deinde reddere oportebit, quia non est amplius religioni locus.

u *c. ex publico, de connu. conjug. l. Sanc. li. 2. de matr. disp. 22.* x *Præp. in 3. p. q. 5. du. 6. nu. 47. apud Dian. p. 2. t. 4. res. 133. favet Sanc. l. c. nu. 16, contra Coninch. de Sacram. d. 26, du. 4. concl. 1. n. 46.*

26. Sexta, posse licitè conjugem negare debitum petenti, ante benedictiones Ecclesiæ, notant probabiliter aliqui. Ratio est, quia probabilis censetur opinio docens, copulam conjugalem ante dictas benedictiones peccatum esse veniale: hoc ergo velle evitare, non se copulando, licebit conjugi.

Petenti vero ante denuntiationes (si quando matrimonium ante illas contractum de præsenti rite fuit) multo certius est, posse debitum denegari: quia consummare matrimonium ratum, non præmissis denuntiationibus esse mortale, ex Tridentino colligit *a* probabiliter Sanc. Velle autem mortale peccatum evitare, non licet solum, sed debet. Non inficior interim, alios putare, *b* non esse mortale, quando certi sunt conjugati, nullum inter se adesse dirimens impedimentum, nam propterea ij sequentes hanc opinionē possent sine peecato copulari.

a *Sanc. li. 3. de matr. d. 11. n. 3. aliiq; apud ipsum.* b *Sotus, Ledesma, Rod. aliiq; quos cit. Dian. p. 9. tr. 8. res. 19.*

27. Septima; ei, qui emisit votum castitatis, & ei qui contraxit

assi-

affinitatem cum suo conjuge ex incestu, posse alterum conjugem negare debitum, innui supra nu. 12. Sed adverte, si tu consensisti voto, vel incestui, non solum te non teneri reddere debitum, sed nec posse petere, quia per consensum datum ad vovendum, renunciasti *aa* juri petendi, & per consensum ad incestum, incurristi *bb* etiam tu in pœnam non petendi debitum, ut ibidem insinuavi.

aa *Lay. lib. 5. tr. 10. 3. p. c. 1. n. 12. & 15. fin.* bb *Sanc. li. 9. de matr. d. 27. n. 3.*

28. Octava: non peccare uxorem, nolentem reddere debitum, dum ipsa est in suis menstruis, probabiliter docet cum alijs Bonacina: *c* quia tunc esset peccatum veniale copula, ob difficultatem retentionis seminis &c.

c *Bonac. de matr. qu. 4. p. 4. n. 10.*

29. Nona: an amenti debeat sanus conjux debitum reddere? De tota hac re *bb* habe summatim hæc tria.

bb *Sanc. li. 9. mat. d. 23.*

Primò, si uterque conjux sit omnino amens, vel raro habens lucida rationis intervalla, sunt separandi, propter damnum prolis, forte futuræ sine parentum educatione. Quod si sunt solum stolidi (*tonsi*) non sunt separandi, quia utcumque habebitur educatio.

Secundò, si solus vir est amens, potest uxor sana cum eo copulari, quia non erit damnum prolis, cum hæc habitura sit matrem educantem. Sed per se non obligatur reddere debitum, quia petitio amentis non est actus humanus, cui uxor debeat respondere. Per se, inquam; nam si adsit periculum incontinentiæ conjugis amentis, obligabitur (ait Sanch.) occurrere huic periculo, debitum reddendo. Sed, oro te, amice lector, ut expendas, hoc periculum non fore, nisi materiale; nam incontinentia amentis non est culpa. Facilius ergo dic, obligari tunc uxorem, propter periculum dispersionis seminis sui viri, cum frustratione generationis, cui ipsa uxor potest consulere, recipiendo in se maritale semen.

Tertiò, si sola uxor est amens, vir potest cũ ea conjungi, quando amentia non est furiosa, unde non sit periculum abortus, quia proles jam habebit patrem educantem. Cum autem adest ejusmodi periculum, non potest, quia cooperaretur ad faciendum abortum.

30. Decima: dubius de suo matrimonio, vel de impedimentis, an possit petere, vel an debeat reddere, dixi satis superque in superioribus. *ee*

ee *lib. 1. in dec. c. 3. §. 7. v. matr. & v. dispensatio.*

31. Sed redeamus ad cæteta, quæ pertinent ad debitum copulæ. Debitum, ni melius dicam, indebitum petere, vel reddere intra vas præpostero, esse peccatum contra naturam, superius docuimus. Quid, copulam incipere in præpostero, sed animo consumãndi in naturali, & re ipsa sic consumãndo?

Respondeo, adhuc esse mortale: ita Sanchez, *f* & Bonacina, *g* contra Navarrum. *h* Ratio mox dicetur, numero sequenti.

f *Sanc.*

f *Sanc. li. 8. matr. disp. 17. nu. 4. 5.* g *Bonac. de matr. l. c. p. 11. nu. 12.* h *Navar. de pæn. conf. 4. apud Dian. p. 2. tr. 17. res. 37.*

32. Quid, perfricare genitalia in superficie vasis præposteri? Respondeo, adhuc esse mortale. Ita Pontius, *i* & Castropalaus *l* contra Sanchez, *m* quæ sententia Sanchez in aliquibus codicibus Lugduni anno 1621. impressis est deleta, illam tamen affert Tancredi *n* contra Texedam: Ratio hujus, & præcedentis resolutionis est, quia, in præcedente casu, est certa inchoatio peccati contra naturam: in hoc, quia tactus tam vicinus vasi præposteri prohibito, videtur conjugibus etiam ipse prohibitus; & certe quoad praxim, cum semper ille tactus fiat ex affectu ad locum præposterum, semper erit, saltem ex affectu, mortalis. Idem puto in casu, de quo nuper interrogatus fui, hoc est, de quodam viro, qui voluptatis gratia digitum intromittebat in vas uxoris præposterum: est enim affectus ad præposteram libidinem.

i *Pont. lib. 10. mat. c. 11. num. 5.* l *Castrop. de mat. dis. 3. p. 4. §. 2. nu. 6.* m *Sanc. li. 9. de matr. d. 17. nu. 5.* n *Tancredi de matr. li. 8 d. 17. §. quæres 3. versu, dabit & in hoc.*

33. Quid denique si genitalia intromittantur in os fœminæ cum pari animo seminandi in vase naturali? Respondeo, adhuc esse mortale. Ita Fagundez *o* contra Sanchez, *p* qui locus Sanchez etiam in dictis codicibus deletus est: sed pari modo affertur ab eodem Tancredi ibidem. Ratio posse esse, quia id videtur adeo esse contra rectam rationem, excedens alias deordinationes in materia luxuriæ, ut constituat novam luxuriæ speciem innominatam, seu ejus inchoationem: sed certè aliqui apud Dianam loco citato *irruminationem* appellant. Vide tamen, quæ dicam inferius c. 7. §. 1. num. 3. ubi ex Filliucio videor sequi opinionem Sanchez.

o *Fag. in dec. t. 2. li. 6. c. 3. nu. 19. apud Dian. p. 6. tr. 7. res. 7. §. Quærendum.* p *Sanc. l. c.*

Copulæ modus.

34. Situm variare in copula, sive scilicet à latere, sive à tergo, sive alio modo, dum modo conjuges uniantur in vase naturali, est solum veniale; quia non est nisi parva deordinatio: quando autem adest causa, ut si vir, v. g. propter pinguedinem non posset congredi, nisi retro accedat, vel quia uxor est gravida &c. ne veniale quidem est; quia matrix sufficientem seminis partem natura sua attrahit ad se, atque adeo non impeditur generatio, esto, certius secutura sit alio modo. Conjuges enim ad certam generationem quærendam tenentur, *q* non ad certissimam.

q *Pont. l. 10. c. 11. n. 3.*

Copulæ tempus.

35. Accedere ad conjugem, dum est gravida, vel dum est in menstruis, *r* non est saltem mortale, & probabiliter nec veniale, quia regulariter in gravida non est periculum abortus, & in menstruata non apparet, unde adhit

prohibitio, cum etiam tunc adsit saltem minus principalis finis, qui est, concupiscentiam sedare.

r *Sanc. li. 9. d. 21. n. 7.*

36. Nec id Adventu, nec in Quadragesima, nec diebus festis &c adest prohibitio congressus conjugalis. Aliud enim est, nuptias celebrare, id est, benedictiones ∫ nuptiales in Ecclesia, & solemnem inducere traductionem sponsæ in domum sponsi, quæ duo sunt vetita in Adventu & Quadragesima &c. Aliud, copulam exercere post legitimum consensum de præsenti, quod esse ptohibitum, nullibi legitur.

∫ *l. Sanc. li. 7. de matr. dis. 7. Sylv. v. mat. 7. q. 2.*

Qua ratione, tempore Eucharistiæ sumendæ, sit conveniens, à copula abstinere, dictum est à nobis alibi pluribus. t

t *in nostro opusc. de Comm. c. 2. §. 1.*

37. Remanet aliquid dicere de tempore senectutis conjugum: ij ergo quamvis credant, non amplius filios generaturos, copula uti queunt; quod si ita sint senes, ut semen non emittant, adhuc ad copulam conari possunt, & tactus alios conjugũ, de quibus mox, exercere. Ratio est, quia eo ipso, quod sunt conjuges, ad hæc omnia jus habent, saltem propter alios minus principales fines, concupiscentiam sedandi, amorem mutuum fovendi &c. Differunt igitur permaximè hæ duæ quæstiones, an senes conjuges omnino exhausti conari possint ad maritalem copulam, & an senes omnino exhausti ita, ut judicio Medicorum nulla arte adjuvari possint ad copulam habendam, matrimonium inire queant? illud prius, ut certum, u concedimus, hoc posterius negari debere, docet cum multis Sanchez, x quem vide.

u *Sanc. li. 7. disp. 101. nu. 7.* x *Th. Sanc. li. 7. de mat. dis. 92. n. 24.*

38. Quod si ejusmodi senex conjugatus non possit alio modo congredi, nisi semen effundendo extra vas, bene sic distinguit Castropalaus: a si dubius est dictus senex, an semper ita sit congressurus, potest sic licitè, ex Bonacina, b congredi, quia donec dubius est de effusione, utitur jure suo maritali, & illa effusio est sibi per accidens; at ab eo momento, quo moraliter fit certus, semper ita futurum, illicitè congredietur, quia tunc per se esset illa effusio extra vas, atque adeo peccatum contra naturam.

a *Castrop. disp. 3. de mat. p. 4. §. 5. n. 7.* b *Bonac. de matr. d. 4. p. 6. nu. 17.*

Copulæ locus extrinsecus.

39. Publicè conjuges copulari, ut etiam, se impudice tangere, est peccatum c mortale, quia id, ex se, adversatur honestati, & quia est occasio proxima peccati; cum certum moraliter sit, aliquem ex aspicientibus, saltem in turpem delectationem incursurum.

c *Th. Sanc. lib. 9. d. 15. n. 1.*

40. Idem, si in loco sacro, etiam privatim, ea exerceatur (quinam sit locus sacer, ad effectum hujus peccati, vide fusè apud Doctores, d & nos

tantùmus supra c. 2. §. 1. nu. 12.) Ratio est, quia ex se magna est irreverentia in locis Deo deputatis, hæc turpia, quamvis aliàs licita, perpetrari. Non inficior tamen, à justa caussa peccatum excusari. Sola autem hæc est periculum incontinentiæ, quo fortè laborent conjuges, si in loco sacro sint conclusi per longum tempus, puta, unum mensem, ex Sanchez, *e* quindecim dies ex Lessio *f* decem dies ex Fagundez, *g* quatuor, vel quinque dies ex Suario, quem citant Fagundez ibidem & Diana. *h*

d *Th. Sanc. lib. 9. d. 15. à n. 23. Castrop. t. 2. tr. 11. d. 1. nu. 2.* e *Thom. Sanc. lib. 9. matr. d. 15. n. 12.* f *Less. lib. 4. c. 3. d. 12. n. 16.* g *Fag. præc. Eccl. 2. li. 4. c. 4. n. 21.* h *Diana p. 1. tr. 7. res. 19.*

Tactus & his affinia inter conjuges.

41. Tactus partiũ inhonestarum, aspectus earumdem, turpiloquia, morosæ cogitationes duplici modo exerceri inter conjuges possunt: altero, sine pollutionis periculo, de quo prius agam; altero, cum ejusdem periculo, de quo posterius.

Tactus &c. sine cum pollutionis periculo.

42. Omnia num. 41. prædicta inter conjuges licita sunt, *a* si fiant vel ad se præparandos ad copulam, vel ad vitandam incontinentiam, vel ad ostendenda amoris legitima signa: at sunt venialia, si dumtaxat ob voluptatem, sive quæ nascitur ex ipsa finali copula, ad quam hæc tendunt, quamque imaginariè conjux absens sibi præsentem facit, sive quæ nascitur ab ijsdem dictis actibus, abstrahendo à copula. Ratio prioris dicti est, quia, sicuti matrimonium licitam reddit copulam, ita ea omnia, quæ natura sua sive implicitè, sive explicitè ordinantur ad illam, ita ut conjuges, si osculentur invicem pudenda, sine dicto periculo pollutionis, licet acriter reprehendantur, non tamen damnentur de mortali à Filliucio: si digito, vel si genitalibus tangat vir partes præposteras, vel os uxoris; jam diximus à num. 31. Rationem posterioris dicti diximus num. 10.

a *Th. Sanc. li. 9. de mat. d. 44. per totam. Io. Sanc. d. 21. n. 26.* b *Fill. t. 2. tr. 30. c. 9. nu. 195. l. Dian. p. 3. tr. 4. res. 224.*

43. Duæ sunt hic difficultates. Prima, an idem sit, quando conjuges sunt impediti, nec copulam exercere possunt? Respondeo, esse bene distinguendum. Si enim impedimentum est extrinsecum, ut v. g. ob infirmitatem, vel absentiam, non datur illis, matrimonio uti, vel si alter, aut etiam uterque conjux affinitatem contraxerunt ex incestu post matrimonium initum, quando conjugi incestuoso interdicitur sola petitio copulæ, vel si sunt in loco publico, ubi solum illicita sunt copula & tactus, modo superius dicto, si, inquam, extrinsecum est impedimentum, possunt ea omnia, ut modo diximus, exercere, si absit pollutionis periculum. Ratio est, quia per illud impedimentum extrinsecum non tollitur jus matrimonij, quod dat licentiam ijs omnibus actibus. At si impedimentum est, ut ita dicam, intrinsecum, hoc

est, tollens jus ad maritales actus, ut si superveniat scientia de invaliditate matrimonij, vel conjuges voverint integram castitatem (nam si solum partem, ut v. g. voverint non petere debitum, cætera non essent voto subjecta, quare exerceri licitè possent) tunc illa omnia essent prohibita. Ratio est, quia ideo concedentur, quia ordinem implicitum, vel explicitum habebunt ad copulam maritalem, sed nunc illa vel non habent ejusmodi ordinem, vel per votum promisisti non habere; ergo &c.

44. Sanchez *d* hic docet, dubium de matrimonij valore, non posse exerceere prædictos actus, quia tunc, nec potest actum conjugalem. Sed quia nos supra *e* diximus, dubium de validitate matrimonij non semper cadere de sua possessione, ideo hic consequenter dicimus, tunc non esse illicitos eos actus, de quibus loquimur, esse tamen illicitos, quando cadit; quem locum recole. Quod si aliquando in dicto matrimonio dubio, propter jus uxoris, possit conjux reddere, cum non possit petere, non potest tamen licitè eos actus, morosasque cogitationes admittere, quæ non consequuntur, nec requiruntur ad debiti redditionem, quia illa non sunt necessaria ad tuendum jus alterius.

d Th. Sanc. lib. nu. 24. Castrop. t. 1. tr. 2. disp. 2. p. 10. §. 2. nu. 15 e lib. 1. in decal. c. 3. §. 7. v. matr. n. 3.

45 Secunda difficultas. An conjugatus licitè possit se ipsum turpiter, seu libidinosè tangere, vel aspicere, mere propter voluptatem, sed sine periculo pollutionis? Respondeo, non pauci *f* docent, id solum esse veniale, sicuti est ejusdem morosa delectatio de copula cum conjuge absente. Ratio est, inquiunt, quia nisi alius malus finis expressè intendatur, quicumque tactus voluptuosus conjugum ex se refertur ad copulam, quæ ipsi jam licita est: ex nullo enim capite probatur quod ij actus debeant esse cum conjuge; satis est, ad vitandum mortale, si sint actus conjugis, idest, actualiter conjugati. Alij *g* nihilominus putant, esse mortale, quia intrinsecè malum est, uti proprio corpore ad explendam secum libidinem. Vtrumq; probabile.

f Th. Sanc. lib. 9. matr. d. 44. num. 19. Frap. & Hurtad. apud Dian. p. 4. tr. 4. res. 137. g Io. Sanc. d. 21. n. 26. Diana p. 1. tr. 17. res. 37. & p. 3. tr. 7. res. 215. & p. tract. 4. res. 137. Et denique p. 9. tr. 8. res. 21. adducens Dicastillum trahentem ad se Vasq. & iterum, ib. res. 44.

Tactus &c. cum pollutionis periculo.

46. Præmittendum est primò, pollutionem voluntariam ex se semper esse *h* prohibitam, idque jure naturali, cujus veritatis ea ratio potissima solet afferri, quia si esset licita, impediretur usus conjugij tam necessarius in mundo; quandoquidem homines ea sola voluptate essent contenti, nec conjugijs vacarent: additur, si fornicatio est jure naturæ vetita, multo magis pollutio, qua prodigitur semen,

man, impedituraque generatio. Vide quæ dixi c. 1. §. 2. n. 3.

h *Th. Sanc. lib. 9. d. 17. n. 15. Leff. li. 4. c. 3. du. 14. & paſſim.*

47. Hinc, directè velle, vel procurare pollutionem, extra matrimonij uſum, eſſe mortale, certum eſt, & exploratum, de quo infra ſuo loco c. 7.

At indirectè, id eſt, velle cauſſam, ex qua prævidetur futura pollutio, ſed non intenditur, (ſi enim illam intenderes, jam directè velles, & certo peccares mortaliter) hoc maximè eſt in quæſtione, an & quod peccatum ſit?

De cauſis pollutionis.

48. Præmittendum ergo eſt ſecundo, cauſſam *l* pollutionis duplicis generis eſſe poſſe: primò notabiliter & per ſe influentem in ipſam. Talis eſt v. g. vehemens cogitatio, & diuturna de fœminæ concubitu, voluntariè à calido juvene aſſumpta: ſecundo per accidens & leviter influentem, ex qua ſcilicet cauſſa, nec ſemper, nec frequenter ſequitur pollutio; talis eſt cibus & potus, etiam ſuperfluus. Cibus enim influit quidem per ſe in nutritionem, at ſatis per accidens, & infrequenter pollutionis eſt cauſſa.

l *Th. Sanc. lib. 9. d. 45. per totam.*

49. Ex his communis jam nunc Doctorum reſolutio univerſalis *m* hæc eſt, proſolutis: quoties das operam alicui cauſſæ, per ſe notabiliter influenti ad pollutionem, ſive in vigilia, ſive in ſomno contingentem, toties peccas mortaliter, ſi illam prævidiſti, licet expreſsè non intenderis,

m *Ex Sanc. ib. Paſq. Salas, Henriq. Leſſ. Fill. alijq. apud Dian. p. 2. tr. 15. num. 31.*

Excipe, niſi neceſsitas te cogat, illam actionem exercere, ut v. g. mederi partibus verendis: quoties verò ſine neceſsitate, vel rationabili utilitate das operam cauſſæ, leviter & per accidens influenti in pollutionem, etiam ſi illam prævideris, toties ſolum peccas venialiter. Ratio horum eſt, quia ſi cauſſam leviter influentem ponis, cum per accidens ſequatur pollutio, illam tibi imputari ad mortale, æquum non eſt.

Præſertim, cum valde tenuis ſit obligatio vitandi pollutionem in cauſsis, quæ per ſe, & proximè non ordinantur ad illam, ut fusè Sanchez, ita ut nec adſit obligatio ſub veniali, ſi intercedat neceſsitas, quia ei, qui ſuo jure utitur, non imputatur ad peccatum id, quod per accidens ſequitur, cum illud potius patiatur, quam agat. Si verò ponas cauſſam notabiliter influentem, & per ſe in pollutionem, (niſi neceſsitas propter dictam rationem excuſet) illa tibi merito imputatur ad culpam mortalem, cum is, qui deliberatè vult cauſſam, velit etiam effectum, neceſſario, vel quaſi neceſſario ab illa provenientem. Dico, deliberatè; ſi enim bona fide nullo modo prævidiſti pollutionem, excuſaberis, ob involuntarium & indeliberatum, ut ex ſe patet.

Porro jam habes, ubinam difficultatum cardines verſentur; ecquænam ſcilicet ſint cauſſæ influentes notabiliter, quænam leviter? rurſus, quænam ſint illæ neceſsitates excuſantes?

50. Cum Sanchez n, Lessio o, aliisque censeo, solum illam esse caussam notabiliter influentem, quæ est actio peccaminosa mortaliter in genere luxuriæ contra sextum præceptum, (quidquid benignius dicat p Io. Sanchez) cæteras omnes esse leviter influentes.

n *Th. Sanch. lib. 9. d. 45. num. 15. junct. n. 18.* o *Less. l. c. præsenti, à nu. 100.* p *Adhuc benignius loquitur Ioan. Sanc. d. 21. n. 15.*

Hinc cogitationes, desideria, turpiloquia, aspectus, tactus, oscula, mortalia in genere luxuriæ, si ex illis prævidetur pollutio, quamvis non intendatur, sunt peccata mortalia; non solum in se, sed ut caussæ pollutionis; ita ut si calide adolescens concupisti, v. g. deliberato continuoque affectu fœminam non tuam, ex qua concupiscentia prævidisti, te casurum in pollutionem dupliciter peccasti, scilicet desiderio fornicationis, & peccato contra naturam, cui caussam dedisti: Io. Sanchez loco citato non approbat, omnia prædicta esse caussas, per se notabiliter influentes in pollutionem; sed nos sequimur Thomam Sanchez, aliosque &c

51. Contra, cogitationes, desideria, turpiloquia, lectio vana, seu curiosa turpium, eorumdemque repræsentatio, tactus & similia, quæ venialia, sive ex indeliberatione, sive aliunde, ut est v. g. tactus levis manus ex vanitate, & joco, sive etiam ex parvitate materiæ in genere luxuriæ, si ea daretur (quam tamen prorsus non dari, dicemus infra) si in illis prævideatur pollutio, dummodo non intendatur, sunt peccata solum venialia, cessante semper periculo consensus: hoc enim si existat, & prævideatur, seu per negligentiam gravem prævideri negligatur, peccatum esse mortale pollutionis in caussa, non est dubium; quia, qui deliberatè amat periculum, peribit in illo. Præterea loqui verba amatoria (ait Diana q citans Thomam Sanchez, Salas, aliosque) v. g. cor meum, bonum meum, anima mea, ob solam vanitatem, & ad conciliandum vanum (sed non libidinosum) amorem, quia non excedit culpam venialem, (intellige, secluso periculo proprio vel alieno, videlicet illius, ad quem ejusmodi verba diriguntur) ideo etiam si prævideatur, sed citra periculum consensus non intendatur pollutio, mortale non fiet. Rursus comestio calidorum, potus vini, & similia, etiam si excedant usque ad culpam mortalem, sed non in genere luxuriæ, multo magis, quæ non sunt ex se peccata, ut temperatus cibus & potus, equitatio, somnus, situs sedendi, vel cubandi, & similia, si in illis prævideatur secutura pollutio, nec intendatur, nec sit consensus periculum, non erunt, nisi ad summum, venialia. Ratio horum est, quia tum illæ actiones veniales in genere luxuriæ, tum illæ mortales in alio genere, tum maximè hæ per se licitæ leviter influunt in pollutionem. Addit Sanchez q limitationem doctrinæ datæ num. 49. Interdum enim mortale peccatum luxuriæ propter ejus brevem durationem, vel quid simile, non est caussa notabiliter influens in pollutionem: neque enim momentanea, v. g. cogi-

tatio

tatio deliberata de habenda puella, vel tactus ex se levis manus, cum eadem deliberatione, & consequenter mortalis, potest dici esse causa notabiliter influens in pollutionem, quamvis in vigilia occurrentem, multo minus in pollutionem contingentem noste in somnis, quæ tam longè distat a prædicta cogitatione, vel tactu, habitis die in vigilia; rarissimè enim ex illo tam brevi pravo affectu, vel tactu sequitur, vel nocturna, vel diurna pollutio. Qui ergo ex ijs provideret pollutionem, sed non intenderet, non daret causam pollutioni, & consequenter non peccaret peccato contra naturam, in causa.

q *Diana p. 2. tr. 15. res. 31.* q *Th. Sanc. ib. n. 20.*

52. Quoad causas excusantes, eæ illæ sunt, quæ bona fide apparent necessariæ, utiles, r convenientes, imo & commodæ animæ vel corpori. Quod satis sit, meum merum commodum ad omnem, etiam venialem culpam tollendam, invenies clarè apud Io. Sanch. s & apud Dianam, t ibi; & hoc etiam verum est, ubi nec necessitas, nec causæ utilitas adest. Filiuc. Sanchez. Hæc Diana.

r *Th. Sanch. ib. nu. præs. 4. & 5.* s *Io. Sanch. l. c. n. 5. fin. juncto nu. 12.* t *Dian. p. 1. tr. 15. res. 31.*

Hinc potus cibusque, etiam ad eos gustandos, u studere, audire confessiones, fœminis cautè, vel etiam amicabiliter, sine prava intentione loqui, cubare tali situ in lecto ob suum commodum, equitare ad negotiandum, vel ad recreationem, amplexus, & oscula juxta morem patriæ, ne inurbanus videaris, mederi verenda alicujus, & similia, habentur causæ satis excusantes. Addit uterque Sanchez, uu verendorum pruritum, vel ex morbo, v. g. scabie, vel ex pulicibus, vel similibus ortum, manibus, sine intentione impuræ libidinis fortè consurgentis, sedare. Sed hoc de pruritu, invenio deletum apud Tho. Sanchez in editione Lugdunensi anni 1621. quamvis non desit in alijs editionibus. Et Io. Sanchez loco citato num. 36. testatur, fuisse à tota Vniversitate Complutensi decretum, ut hæc doctrina Th. Sanc. intacta servaretur. Denique excusat etiam Bonacina x puellam sua pudenda lavantem, ad purgandum fœtorem. Quando ergo in aliqua actione ex dictis prævidetur pollutio, si adsit aliqua causa, saltem ex tua commoditate proveniens, ac pollutio non intendatur, nec sit periculum consensus, vel nulla erit culpa, ijs actionibus vacare, vel in aliquibus, solum ad summum venialis, ut dictum est sæpe.

u *Navar. in manuali c. 16 n 8.* uu *Th. Sanc. li. 9. de mat. disp. 45. num. 9. & d. 17. n. 19. Io. Sanc. disp. 21. à nu. 29.* x *Bonac. de matr. d. 4. c. 10. n. 8.*

53. Illud denique hic permitte, ea, quæ hactenus de causis leviter, vel notabiliter influentibus dicta sunt, intelligi n etiam de causis, unde distillatio, vel commotio notabilis spirituum vitalium generationi inservientium consequi solent: hæc enim perinde, ac pollutio sunt contra castitatem, ptopter magnam similitudinem, ac propinquitatē cum eadem pollutione.

Pollu-

Pollutio enim (ne inscius sis) est effusio seminis apti per se ad generationem, magnaque delectatione emitti solet. Distillatio autem est effusio cujusdam humoris, qui minus mordax est, & aquosior, quàm semen, paucioris quantitatis, imo non raro stillarum instar, minorisque voluptatis, & aliquando nullius. Commotio spirituum est præparatio ad utramque, ex dictis.

a *Th. Sanch. ib. n. 1. & n. 31.*

Addendum tamen nonnihil est de distillatione, ut clarior de illa constet vera doctrina. Distillatio, ut innuebam, duplici contingere modo potest; primò, cum voluptate: secundò, sine illa, ut experientia illorum constat, qui in distillationem solent incidere. De utroque modo sic habet Gerson. *d* Immiscet se talis humor medius (sic vocat humorem fluentem ex distillatione, quia est medius inter verum semen, seu sperma, & inter urinam, aitque, hunc medium humorem ineptum esse ad generationem, & vocari posse salivalem, seu sputalem, & habere diversum ortum ac meatum ab eo, quem habet semen.) Hic, inquam, medius humor se immiscet aliquando cum urinatione, aliquando per se defluit sine cogitatione & sensu; quandoque vero fit cum delectatione & pruritu; & paulo post. Humor iste medius ex levioribus caussis ac majori facilitate movetur ad exitum, quàm seminalis, præsertim in mulieribus: adeo quod ex levissimo motu corporis, absque aliqua cogitatione, & absque sensu, proveniat. Ex effectu autem percipitur per sordidationem quamdam viscosam in carne sua, vel in pannis. Hæc Gerson. De hac igitur distillatione, ut omnia quæ ad ipsam pertinent, distincte colligam, habe pro solutis tres sequentes conclusiones; nam, pro conjugatis addetur unum quid num, 60.

d *Gerson p. 2. operum, tr. de poll. diurna, in 1. notabili.*

Conclusio prima: *e* Sicuti deliberatè procurare pollutionem, deque ea complacere, mortale est, ita procurare distillationem, quæ sit cum voluptate. Ratio est manifesta, quia tunc procuratur, seu complacetur de voluptate libidinosa, quæ est distillationi conjuncta.

e *Sanc. li. 9. matr. d. 17. n. 17.*

Conclusio secunda: *f* sicuti obligamur removere caussas per se influentes ad pollutionem, caussas, inquam, in genere luxuriæ, non vero per accidens, modo jam jam explicato, ita obligamur, easdem removere per se influentes, non vero per accidens, ad distillationem. Ratio est eadem, quia semper obligamur, removere caussas influentes per se ad voluptates illicitas, non vero caussas per accidens, modo item explicato. Has autem caussas easdem esse, quoad pollutionem, & quoad distillationem, easdemque excusationes esse pro utraque, patere satis potest ex dictis.

f *Id. ib.*

Conclusio tertia: *g* quando distillatio contingit sine ulla prorsus delectatione libidinosa, seu sensuali, quamvis adsit erectio levis genitalium, ea

non

non est peccatum, unde nulla adest obligatio tollendi ejus causas. Ratio est, quia vel est peccatum, quia dispergitur ille humor, vel quia est delectatio venerea, vel quia est proximum periculum ad veneream delectationem. Non primum; quia, ut vidimus, ille humor non est semen, nec ejus effusio generationi nocet. Non secundum, quia nos loquimur de eo distillationis modo, in quo nulla adsit delectatio sensualis. Non tertium, quia si illius humoris effusio nullam affert delectationem, non est ratio, cur ipsa sola spectata afferat periculum proximum ad illicitam voluptatem insectandam.

g *Cajet. te. 1. opusc. 12. ar. 2. §. adverte tamen. Sanch. li. 9. matr. d. 45. n. 2. Laym. li. 3. sec. 4. n. 18. Reginald. li. 22. c. 3. n. 41.*

Confirmatur primò, quia nihil potest esse peccatum in hoc genere, nisi sit contra castitatem; hæc enim virtus est, quæ moderatur delectationes venereas: in casu autem nostro, nullus est venereus sensus.

Confirmatur secundò, ex S. Thoma, qui loquens de distillatione sic habet. Sciendum est, quod illius humoris effusio non est pollutio, quia, ut dicunt Medici, sine libidinosa delectatione, & carnis motione nullus potest pollui vigilando. Hæc sanctus Doctor. Si igitur ea nec est pollutio, nec delectationem afferens, undenam peccati reatus orietur? Profecto non immerito pronuntiant nonnulli *i* de distillatione, esse perinde ac de sputo, vel sudore laborandum, nisi ipsam carnis rebellio comitaretur. At jam nos loquimur de ea distillatione, quæ nullam carnis afferat rebellionem, ergo &c.

h *S. Thom. opusc. 64. c. de fluxu libidinis.* i *Cajet. apud Sanch. l. c. aliique.*

Iam vero hæc, quamvis propriè pertinentia ad solutos, sunt tamen fundamenta universalia, & perdiligenter in hoc argumento notanda. Nunc ad rem nostram propius accedamus, formemusque hanc regulam pro conjugatis: nam pro sponsis num. 61. Pro solutis autem sufficit, quod hactenus dictum est à nu. 48.

De tactibus &c. inter conjuges cum pollutionis periculo.

54. Eos actus impudicos, nempe cogitationes, desideria, aspectus, etiam partium minus honestarum, turpiloquia, & similia, in ordine tamen ad suum conjugem, exercere possunt inter se conjuges, etiam cum pollutionis periculo prævisо, sed non intento, & sine periculo consentiendi in delectationem pollutionis probabiliter sequendæ; eos, inquam, actus exercere possunt, qui exhibentur propter aliquam causam ex dictis excusantem: secus, erit peccatum mortale, si actio sit mortalis in genere luxuriæ, veniale, si venialis. Ratio ducitur ex dictis.

55. Hinc, quia tactus impudici partium verendarum ex se sunt peccata mortalia in genere luxuriæ, ideo conjux, qui eos petit ab altero, regulariter in peccatum incidit mortale, si prævidet in se, vel in altero pollutionem,

nem, quamvis non intendat. Excipe, nisi sit in loco, v. g. in lecto, ubi adveniente periculo ptoximo effusionis, possit copula uti; tunc enim illi actus impudici essent præparatio ad legitimam copulam, quam præparationem non esse ex se peccatum, statuimus supra. Dixi autem (regulariter in peccatum mortale incidit) quia regulariter pro his tactibus impudicis, extra prædictum locum aptum ad copulam, non apparet, adesse causam excusantem; si tamen ea inveniretur, ut si maritus esset Medicus, mederi utique uxorem in verendis posset, amoto semper periculo consensus, amotaque pollutionis prævisæ intentione, ut nimis sæpe dictum est.

56. At vero conjux, qui eosdem reddit, quamvis pollutionem in se prævideat, si non est periculum dicti consensus, nec illam intendat, licitè poterit reddere, ex Sanchez, *e* sed non poterit ex Castropalao. *f* Ratio Sanchez est, quia tunc conjux excusatur; siquidem reddens, dat operam rei licitæ, & debitæ ex justitia. Ratio Castropalai est, quia falsum esse putat, tunc debere conjugem reddere ex justitia prædictos tactus: nam interveniente pollutionis periculo conjuges non habent jus petendi: utraque sententia est probabilis. Adverte tamen, eos tactus, quos concedit Sanchez, non debere esse adeo impudicos, ut sint initium & inchoatio proxima pollutionis extra vas: tales essent, si vir peteret ab uxore, ut ipsa contrectaret, moveretque verenda ipsius viri, vel idem vir vellet immittere digitos in vas naturale mulieris, ibique persistere, quasi copulam digitis exercendo: hi enim non solum sunt actus impudici, sed ipsamet procuratio pollutionis, quæ procuratio nunquam licet, & solum in conjugatis non esset mortalis, quando in eo loco sunt, ut dictum est, ubi per legitimam copulam pollutioni possunt obstare.

e *Th. Sanc. li. 9. de mat. d. 45. nu. 38.* f *Castr. de mat. d. 3. p. 4. §. 2. n. 1. cui adde Præpositum 3. p. q. 6. du. 26. n. 187. adductus à Diana p. 9. tract. 8. res. 31.*

Hinc secundò, oscula, amplexus, alijque tactus manuum, frontis, pectoris &c. ut item faciem aspicere, confabulari, & similia amoris signa, si fiant inter conjuges, quando non est nimia voluptas incitans ad pollutionem, non sunt damnanda *g* de mortali, imo nec de veniali, si ex patriæ, vel conjugalis amoris usu fiant, quamvis prævideatur pollutio, sed non intendatur, nec sit periculum consensus in illam. Ratio est, quia causa moris, vel amoris sufficienter excusat conjugatos. Certè excusaret etiam fratrem sororemque, se more patrio amplexantes; & in aliquibus locis etiam extraneos, dum post absentiam redeunt in Patriam, ne inurbani videantur, multo ergo magis excusabit conjugatos.

g *Sanc. l. c. num. 36. etsi esse mortale contra Sanc. putet Præp. alijq; apud Dian. p. 6. tr. 7. res. 65.*

58. Verum delectationes morosæ, aspectus partium inhonestarum, turpiloquia, & similia, quæ supra diximus non esse mortalia, si fiant à conjugatis, sine periculo pollutionis, erunt morta-

mortalia pro ijsdem conjugatis, si in illis prævideatur pollutio, licet non intendatur. Ratio est, quia, in his numero præsenti dictis, nulla apparet caussa excusans; neque enim hæc sunt signa liciti amoris, perinde ac sunt ea, quæ numero præcedente dicuntur. Quod si caussa excusans adesset, dic, non esse culpam, sicuti de tactibus partium inhonestarum dictum est modo nu. 55. de marito, medico &c.

59. Hinc tertiò, licet, si impudicè se ipsum tangat, aspiciatque, modo dicto num. 45. non sit ex probabili opinione reus peccati mortalis, quando non adest periculum pollutionis, tamen quando illud prævidet, reus erit, quia nulla caussa eum in ejusmodi proprio tactu vel aspectu excusat.

60. Illud hic denique nota, cum Sanch. *gg* licet paulo ante nu. 53. dixerimus, & infra iterum dicturi simus, solutos peccare mortaliter, si per tactus, aspectus, turpiloquia, morosasque cogitationes de copula, dent caussam distillationis, & commotionis spirituum generationis, quorum naturam numero eodem explicuimus, tamen conjugati excusantur à mortali, quia ejusmodi distillatio & commotio, non affert grave damnum generationi in conjugatis, & ex alio capite, delectationi ex illis insurgenti assentiri, non est in ijsdem mortale; ejusmodi enim turpes delectationes, præter effusionem seminis extra vas, non sunt conjugibus cum tanto rigore prohibitæ, ne nimis onerosus sit status maritalis, si in tanta occasione præsentis uxoris, & prolis suscipiendæ desiderio, ab illis se abstinere sub mortali obligarentur. An conjugatis liceant delectationes ex cogitationibus morosis, dicam lib. 10. uberius.

gg *Sanc. l. c. n. 41.*

Tactus, & his similia inter sponsos.

61. Sponsis de futuro valde probabiliter *h* sine peccato licent quædam amoris signa, qualia sunt oscula, tactus, aspectusque pudici, ac locutiones amatoriæ, etiam propter delectationem in illis residentem, sed sine periculo pollutionis, vel consensus in illam, vel in copulam; at nullo modo impudici. Ratio est quia sponsi videntur ad illa pudica jus consecuti esse ex sponsalijs; quo carent ad impudica, quia hæc ordinantur proximè ad copulam, quæ non est licita, nisi sponsis de præsenti. hoc est, copulatis matrimonio, saltem rato. Vnam excusationem invenio in sponso eas actiones pudicas exercente cum pollutionis periculo prævisо, sed non intento, & sine periculo consensus in illam; nam si in occasione esset, ut inurbanus haberetur, si ab illis abstineret, posset eas usurpare, quia jam adest rationabilis excusatio.

h *Th. Sanc. li. 9. mat. d. 46. à num. 46. Fag. in pr. Dec. 9. c. 5. nu. 1. citans Cajet. Med. Val. alios.*

62. Inter eos, qui sibi vel sponsalia promiserunt, vel invalidè ea celebrarunt, vel sub conditione, si obtenta v. g. fuerit à Pontifice dispensatio impedimenti dirimentis, vel quid simile,

nec prædicta quidem pudica amoris signa sunt *i* licita. Ratio est manifesta, quia hæc conceduntur sponsis; sed hi antequam impleatur conditio, non sunt sponsi, sed erunt, ergo &c.

i *Th. Sanc. lib. 5. matr. d. 5. à num. 38. Fag. l. c. n. 6. cit. eumdem Sanc. Sotum, & Gutt. aliosque plures, nullo contradicente, apud Dian. p. 4. tract. 4. res. 131.*

An sponsis liceat delectatio in cogitationibus morosis, decernendum spondeo, lib. 10. c. 4. ubi etiam, an viduis &c.

Tactus & his similia inter solutos.

63. De ijs inferius agetur commodius separatim, c. 8. §. 2.

CAPVT QVARTVM.

§. I.

De incestu.

1. IN methodo *a* sic habes. Non est dubium, incestum esse speciem luxuriæ, explicandam in confessione, qua cum consanguineis, vel affinibus, contra castitatem, sive per copulam, sive etiam per oscula, tactusque impudicos &c. peccatur: nam propterea ita communiter definitur. *Est peccatum luxuriæ, quod committitur cum persona conjuncta.*

a *In Meth. exp. Conf. lib. 2. c. 7. §. 7.*

Sed quæstio, an incestus cum consanguineis differat ab incestu cum affinibus? & rursus, an incestus cum alterutris ex prædictis in uno gradu usque ad quartum (nam in alijs à quarto est simplex fornicatio) differat specie ab incestu in alio? v. g. peccata cum matre, cum filia, cum sorore, cum nepte, cum consobrina, sive consanguineis, sive affinibus, differuntne inter se specie, ita ut in confessione talis gradus sit ex necessitate declarandus? An vero si quis cum aliqua ex dictis peccavit, etiam si fuisset mater, satis se explicet, dicendo, incestum commisi? Quid de peccante cum conjunctis spiritualiter, id est, ex Baptismo, vel confirmatione, & de conjunctis legaliter, id est ex adoptione?

Tribus dictis hæc, quæ satis confusa propter opinionum varietatem, apud Authores sunt, breviter distincteque ex meo instituto, expedientur.

2. Dico primo, probabile esse, nec consanguinitatem *b* ab affinitate, nec unum gradum *c* ex his differre specie ab alijs: unde licet sine dubio gravius sit, contra unum gradum delinquere, v. g. contra primum cum matre, quàm contra alium, v. g. cum consobrina; tamen quia non mutatur species, puto, non esse ea speciatim ex necessitate patefacienda. Ratio est, quia in omnibus his una specie deformitas est (licet modo levior, modo gravior) nempe contra reverentiam debitam conjunctis. Quod autem id oriatur interdum ex ipsa natura, ut in primo consanguinitatis gradu, & per alios, etiam in secundo, interdum vero ex præcepto Ecclesiæ, ut in cæteris, & maximè in gradibus affinitatis, nihil specie diversum ex hoc necessario infertur: nam præceptum superioris, cum aliquid præcipit, ponit materiam præceptam

captam in ea specie virtutis, ratione cujus illud præcipit: nunc autem Ecclesia abstineri ab illis congressibus præcipit, propter eamdem reverentiam conjunctis debitam. Quod deinde gradus ipsi non mutent speciem, inde probatur, quia hi nihil aliud inferunt, nisi majorem, vel minorem conjunctionem: magis autem & minus non variant speciem, etiam in hac re nostra morali, nisi aliundè probetur, esse contra particularem virtutem, vel particulariter contra diversum rectæ rationis dictamen. Id quod hic quamvis multi probabiliter invenire satagant, nihilominus alij probabiliter item non inveniri posse contendunt.

b *S. Th. 2. 2. q. 15. art. 9. & Cajet. ib.* c *Filliuc. t. 2. tr. 30. c. 5. n. 97. dicens, esse opinionem S. Th. Cajet. Soti, & fere Thomistarum, Griptius in tr. de casib. refer. c. 8. n. 5. Megala in p. p. li. 5. c. 12. n. 9. uterque apud Dian. pp. t. 7. res. 31.*

Dices. Asserimus hic num. 2. ex probabilissima plurium sententia, turpem conjunctionem cum consanguineis non afferre diversitatem specificam necessario in confessione explicandam, ut diversam ab alia conjunctione strictioris consanguinei; quia licet gravius sit, contra unum gradum, v. g. contra primum cum matre, quàm contra alium, v. g. cum consobrina delinquere, tamen magis & minus speciem incestus diversam non constituit; Ergo idem asserere debuimus in Methodo Confess. lib. 2. cap. 5. §. 2. in injurijs illatis contra consanguineos, vel affines; atque adeo dicendum fuit, injuriam illatam patri vel fratri, non esse diversæ speciei ab injurijs contortis contra cæteros minus propinquos, quia pariter magis & minus in debito, quod consanguinei contrahunt, non se convitiandi, non afferunt diversitatem specificam.

Respondeo, certè urget non improbabiliter paritas. Vnde probabiliter consequitur, tum in hac materia de incestu, tum in illa materia de injuria contra consanguineos, vel affines inflicta, non esse necessario explicandam ejusmodi diversitatem, sed sufficere, si dicatur, ego mihi conjunctos contumelijs affeci.

3. Dico secundò, incestum cum conjunctione legali, id est, conjunctione orta ex adoptione alicujus in filium, (quæ est inter adoptantem & adoptatum ejusque descendentes, saltem qui in ejus erant potestate, quando adoptatus fuit; inter adoptatum, & filios legitimos adoptantis, qui in ejus sunt potestate; inter uxorem adoptati, & ipsum adoptantem; & denique inter uxorem adoptantis, & adoptatum.) Dico, inquam, hunc incestum non esse explicandum, ut distinctum ab alijs incestibus, dictis in nu. præcedenti, & nec necessario explicandas diversitates illas dictas in proxima parenthesi. Ratio prioris partis hujus dicti est ea, quam num. præcedenti diximus, quia nimirum Ecclesia propter d idem motivum reverentiæ conjunctis debitæ, prohibet ejusmodi congressus. Ratio posterioris est similiter eadem, quam ibidem diximus, quia diversitas gradus solum indicat magis & minus in eadem specie.

d *De Lugo disp. 16. de pœn. sec. 6. num. 328.*

4° Dico tertiò, incestum cum conjunctis conjunctione spirituali, idest, orta ex Baptismo & Confirmatione, (quæ est inter Baptizantem, & Baptizatum, inter patrinum, vel matrinam cum ipso Baptizato, inter parentes baptizati, cum baptizante, & denique inter eosdem parentes baptizati, & patrinum vel matrinam: quod idem est respectivè in confirmatione.) Dico, inquam, incestum hunc esse explicandum, ut distinctum *e* ab utroque incestu carnali & legali prædicto in num. 2. & 3. Sed non esse necessarium, explicare, an ex Baptismo, an ex confirmatione fuerit orta conjunctio: item nec esse necesse explicare, an v.g. baptizans, vel confirmans peccaverit cum baptizata, an cum matrina ejusdem baptizatæ, an cum matre ejusdem, &c. Ratio primæ partis hujus dicti est, quia incestus spiritualis addit circumstantiam Sacramenti, ratione cujus reducitur ad genus quoddam sacrilegij. Ratio secundæ & tertiæ partis est, quia semper in prædictis committitur peccatum cum eadem specie deformitate (esto, graviore, vel leviore) quia semper est contra eamdem reverentiam debitam personis, ex intuitu Sacramenti, connexis.

e *Sanch. li. 7. de matr. disp. 5. n. 9.*

5. Huc commodè reducere possumus duo, quæ supersunt, explicanda. Primum, circa impedimentum publicæ honestatis: secundum, circa incestum sodomiticum. Quoad primum, sciendum est, impedimentum publicæ honestatis esse illud, quod oritur ex sponsalibus de futuro, validè tamen initis; nam his ita initis, oritur *f* impedimentum dirimens matrimonium inter sponsam, & consanguineos sponsæ in primo gradu, & contra: idest, non potest validè contrahi matrimonium à sponso vel sponsa cum dictis consanguineis. Idem etiam impedimentum oritur ex matrimonio rato, non consummato, cum hoc addito, ut sit dirimens, *g* etiam usque ad quartum gradum, & etiam si matrimonium fuerit irritum, ex quocumque capite, præterquam ex defectu consensus.

f *Sanch. lib. 7. de matr. d. 68 seq.*

g *Sanc. ib.*

6. Iam si quis cognosceret sororem, v. g. vel matrem, filiamve suæ sponsæ de futuro, rursus si cognosceret sororem, aliamve consanguineam suæ conjugis per verba de præsenti, sed nondum consummato matrimonio, deberetne in confessione explicare non solum ipsum peccatum, sed etiam ejus qualitatem, nempe fuisse incestum cum matre, cum sorore, cum consanguinea sponsæ &c? Respondeo, certum *h* esse, tale peccatum habere malitiam incestus carnalis, quia est prohibita talis copula per Ecclesiam, ponentem in ea impedimentum dirimens, propter reverentiam conjunctis debitam: quare erit ut talis explicandus. Quoniam verò superius diximus, non esse, ex probabili opinione in cæteris incestib⁹ necessariò explicandos gradus; ita hic, ubi incestus oritur ex inchoato matrimonio, consequenter propter eamdem inibi allatam rationem, dicendum erit.

h *De*

h *De lugo disp. 16. de pæn. sec. 6. nu. 331.*

7. Quoad secundum, id est, quoad sodomiam, quærimus, an si quis sodomiticè cognosceret consanguineum, vel consanguineam, vel affinem, vel conjunctum conjunctione legali, vel spirituali, debeat explicare conjunctionem, ita ut non satis sit dicere, se sodomiam commisisse, sed necessario addendum, se sodomiticum incestum commisisse?

Respondeo, necessario sic addendum. 1 Ratio est, quia ob reverentiam naturalem propinquis debitam ejusmodi peccatum, ultra malitiam sodomiæ, habet & malitiam incestus. Quamvis enim per hunc incestum sodomiticum non impediatur matrimonium, quia ut impediat, debet esse seminatio in vase naturali, neque per eumdem incurrantur pœnæ contra incestum latæ, quia pœnæ fulminantur contra incestum propriè dictũ, id est, enatum ex copula naturali; tamen, quia fit contra prædictam reverentiam, non potest propriam incestus malitiam non participare.

i *Fill. t. 2. tr. 30. c. 5. nu. 106.*

8. Major difficultas est, utrum explicandi gradus, v. g. sic: commisi incestum sodomiticum cum fratre, cum consobrino; an satis sit dicere, commisi incestum sodomiticum? Respondeo, in nostra sententia probabili non esse necessarium explicandos. Ratio est, quia omnes sunt ejusdem speciei, & solum secundum magis & minus in eadem specie differunt, id quod, ut diximus num. 2. notat quidem majorem minoremve gravitatem, sed nequaquã specie distinctum peccatum.

§. II.

Additio.

1. DVo tantummodo hic animadvertenda mihi relicta video. Alterum est; qui conjux rem habet cum consanguinea *a* suæ uxoris viventis (non vero *b* affini) in primo & secundo gradu, & quæ conjux habet rem cum consanguineo mariti viventis (nec vero affini) in eodem primo vel secundo gradu, peccat sine dubio peccato incestus, sed insuper propter hunc peculiarem incestum commissum *b*, cum consanguineis sui conjugis (non autem, si commissum *c* fuerit cum consanguineis suis) dictus conjux, vel dicta conjux incurrit in duas pœnas, semper intelligendo, *d* quando semen incidit intra vas: nam sic fiunt una caro, qua ratione oritur affinitas.

a *Sanc. li. 7. de matrim. disp. 15. nu. 2. & li. 9. dis. 27. nu. 14.* b *Idem ib. dis. 27. nu. 4.* c *Idem d. d. 15. nu. 16.* d *Idem d. d. 89. n. 1.*

Prima pœna est, ut, etiam ante omnem *e* sententiam, sub mortali, non possit amplius petere debitum à conjuge, quia contraxit cum illo affinitatem ex copula fornicaria, quæ si est ante matrimonium initum, dirimit ex Tridentino, *f* ineundum in dictis gradibus: at cum in casu nostro matrimonium jam sit initum, (& satis *g* est, si fuerit ratum, quamvis nõ consumatum) solũ privatur conjux jure petendi. Potest *h* tamen reddere, in gratiam

gratiam alterius conjugis innocentis, immo & eidem significare, ne expectet suam petitionem, non tamen potest provocare, ut petat. Innocentis, inquam; nam si alter consensit ad eum incestum, vel uterque similem incestum commisit, uterque *i* amisit jus: quare neuter poterit petere, vel reddere. An possit etiam petere, quando videt, sibi imminere periculum incontinentiæ, concedit Quintanadvenas, *l* saltem quando commodè dispensationem petere nequit, & periculum est in mora; sed puto, non esse concedendum, *m* quia sunt alia remedia vincendi tentationem.

e *Idem lib. 9. dis. 30. n. 2. cujus ratione dicit se nescire, sed solum ex consuetud.* f *Trid. sess. 24. de mat. c. 4.* g *Sanch. li. 7. matr. d. 15. nu. 6.* h *Sanc. li. 9. mat. d. 6. num. 12. quidquid dicat Texeda apud Dianam p. 9. t. 8. res. 32.* i *Sanc. li. 9. mat. d. 31. in 2. & d. 27. n. 3. juncta d. 28. n. 2. & 5.* l *Quintan. tr. 9. singul. 12.* m *cum commun. sententia, qua sequitur Diana p. 9. tr. 8. res. 34.*

3. Dispensat autem huic pœnæ Episcopus, *n* Commissarius *o* Cruciatæ, Privilegiati *p* Regulares, de quare in tractatu de matrimonio: Illud cum Castropalao *q* doceo, satis esse probabile & tutum, non incurri hanc pœnam ab eo conjuge, qui nescivit, ejusmodi accessum ad consanguineam sui conjugis esse specialiter ab Ecclesia prohibitum, vel quamvis id sciverit, ign̄o ab *r* esse huic incestui annexam prohibitionem petendi debitum. Ratio brevis est, quia hæc est pœna ex delicto, quam incurri ab eo, qui inculpabiliter eam ignorat, æquum non est.

n *Sanc. li. 8. matr. d. 12. n. 10. & 11.* o *Ib. n. 16.* p *Ib. dis. 16.* q *Castr. t. 1. tr. 2. disp. 1. de legib. p. 17. n. præsertim 8.*

4. Alterum. Huic conjugi incestuoso non licebat per Canones, mortuo altero conjuge, cum ulla alia, seu ullo alio amplius matrimonium contrahere sine dispensatione, idque in pœnam sui delicti. Sed certè id non est in *r* usu; quare sine scrupulo poterit nunc ad secundas nuptias sine dispensatione transire.

r *Ex Nav. Sanch. li. 7. matr. d. 17. num. 8.*

CAPUT QUINTUM.

§. I.

De stupro.

1. IN Methodo *a* sic habes. Stuprum est concubitus viri cum virgine fœmina, eadem repugnante: quare ea consentiente ex probabilissima sententia, est simplex fornicatio. Unde sequitur, statum virginitatis nō necesse esse, in confessione explicare, virgine consentiente, quem illa repugnante explicare oportebit.

a *In Meth. Conf. li. 2. c. 7. §. 8.*

2 Pari ratione, sodomitica copula cum eadem consentiente est mera sodomia: unde nec ibi status virginitatis est declarandus.

3. Cum ſt virgo polluit, vel delectatur

statur &c. non facit, nisi peccatum mollitiei, de quo dixi c. 1. §. 1. nu. 5. nam propterea suam virginitatem explicare non obligabitur.

4. Ad expediendam confessionem facit, scire obligationem, quam contrahit stuprator. Dico ergo; cum virgo defloratur, ipsa consentiente, nihil nec ei, nec parentibus debet defloratur: *b* At si vi, vel fraude, vel promissione virginem defloraverit, sane tenetur, *c* vel dotare, vel ducere, aut solvere quod promisit.

b *Less. l. c. c. 10. dub. 1.* c *Ibidem.*

§. II.

Additio.

De virgine occultè violata.

1. AMittitur, sive à mare, sive à fœmina irreparabiliter virginitas per voluntariam seminis effusionem, seu decisionem, etiam sine *a* exteriore procuratione; sed id est coram Deo: nam secundum statum, & quoad existimationem humanam in muliere amittitur virginitas per corruptionem, seu fractionem claustri virginalis. De utraque amissione aliquid est hic afferendum.

a *Vt probat Cajet. to. 2. 2. qu. 152. art. 1. contra Mart. de Magistr. apud Less. li. 4. c. 2. nu. 120.*

2. Quoad primum: monialis, quæ ante professionem, vel consecrationem, se voluntariè polluit, quamvis amittat, ut dictum est, virginitatem secundum virtutem, tamen tum non amittat secundum statum, quia integro virginali claustro gaudet, nulla indiget dispensatione ad profitendum, & ad velum suscipiendum, solum virginibus concessum. Et propter eamdem rationem eadem potest sine scrupulo accipere legatum solis virginibus relictum, seque ut nubat, virginem pronunciare &c.

3. Quoad secundum: virginem occultè in claustro violatam, se non posse indicare ad petendum consecrationis velum, etiam si ex hoc infamiam sit consecutura, docet *b* Azor: at posse officia propria virginis exercere, imo se offerre ad illa, ne infametur; quia (inquit Azor ibidem) instituta Ecclesiastica non obligant cum tanto rigore. Verum, pace Azorij doctissimi viri, hæc ratio probat, etiam posse, *bb* in simili periculo infamiæ, non solum in prædicta officia se ingerere, sed etiam petere consecrationis velum, quia pariter id ex instituto est Ecclesiastico.

b *Azor. p. 3. lib. 3. c. 12. Bonac. de matr. qu. 4. p. 17. nu. 4. alios afferens* bb *ut tenet citato Sua. Pell. c. 3. de monialib. n. 78.*

4. A legatis tamen relictis solis virginibus, excluditur *c* à Sanchez in conscientia, hæc in claustro violata; secus enim nō servaretur testatoris voluntas, nisi forte, si illud non acceptet, infamiæ gravis periculum subeat; sed tunc debet secreto reddere ei, cui illud competit, vel ejus distributoribus &c. Quod si in aliquo casu, ad acquirendum aliquid, requiratur, ut virgo sit, sed ut ea excludatur, necessaria sit sententia judicis, tunc poterit occultè violata illud ante sententiam acquirere, quia sententia petit virginē esse publicē, vel

licè, vel certe non occultè violatam Dixi (excluditur à Sanchez) nam esse etiam probabile, reputatam communiter virginem, licet occultè violatam, posse acquirere tale legatum, paulo superius dictum est.

c *Sanc. li. 7. de matr. dis. 91. n. 4.*

5. Quid de matrimonio? Puella signaculo virginitatis occultè scisso, peccatne, si medicamentis, alijsque medijs naviter utatur, quo defectum illum celet, atque ut virgo matrimonio collocetur? Respondeo, si probabiliter judicet, fore, ut futurus maritus nunquam hoc vitium cognoscat, nec ipsam, nec parentes ad occultationem cooperantes peccaturos. *c* Ratio est, quia tunc nullum infertur viro damnum, nec puella propriè dicitur sic mentiri: dum enim illis medijs utitur, non id agit, animo alterum decipiendi, sed animo, suum vitium, quod manifestare non obligatur, occultandi. Verum si judicet, fore, ut delictum veniat in viri notitiam, qui illud ægerrimè ferat, peccabit graviter contra charitatem: hoc enim modo præfert occasionem innumeris malis, & præsertim magnæ discordiæ, toto ferè vitæ tempore inter ipsam maritumque. Nota illud (ægerrimè ferat) huc reduco, si quis fileat, se morbo Gallico laborare, quo sit periculum, inficiendi incautam uxorem &c.

c *Bonac. 8. Dec. pr. d. 10. q. 1. n. 8. Sanc. li. 6. de matr. d. 27. nu. 8. & 9. Nav, c. inter verba. consil. 1. coroll. 16. num. 60.*

6. Non tamen puto, violatam illam peccaturam contra justitiam, quia non solent conjuges vitia, quæ habent, manifestare; & sicuti maritus sua occulta non manifestat, ita nec sua patefacere tenebitur uxor. Adde, esse nimis intolerabile, obligare puellam, ad se infamandum, vel ad abstinendum à nuptijs, vel ad nubendum hominibus infimæ sortis. Nec est parratio de contractu venditionis, in quo vitia occulta rei venditæ manifestare, modo infra dicendo necessarium est: non inquam, est parratio, quia in contractu matrimonij consuetudo fert, ut sicuti vir, sine injustitia sua vitia occulta (abstrado ab illis, quæ uxorem inficiunt) non propalat, ita non manifestet sua, quantum est ex vi justitiæ, mulier, quæ consuetudo non est in venditionibus.

§. III.

De obligatione Stupratoris.

1. STylum nunc admoveamus ad explicandam obligationem restitutionis à stupro derivatam, de qua satis strictim dictum modo est §. 1. num. 4. Pro ea ergo, ut ordinatim procedamus, meminisse oportet, stupratorem posse primò, virginem volentem & consentientem defforare; secundò, vi, metu, similique injuria; tertiò cum promissione matrimonij. De singulis seorsim.

2. Pro certo autem suppone, primò, si nullum damnum defforata virgo passa est, ad nihil teneri defforatorem. Cum enim hujus tota obligatio, de qua nunc agimus, oriatur ex damno facto, hoc non existente, evanescit.

nescit obligatio. a Hinc si defiorata, etiam per vim, bene deinde, & juxta suum statum nupsit, ad nihil obligatur defiorator. nam nec pro apertione clausiri aliquid debet, quia hoc malum est irreparabile, & alterius ordinis; nec ob dotem datam à parentibus; hæc enim semper danda erat &c. si tamen propter periculum non bene nubendi aliquid virgini dedit defiorator, quamvis illa deinde optimè nupserit, poterit in conscientia virgo illud retinere, quia periculum non nubendi pretio fuit æstimabile.

a *Les. Vasq. Turr. apud De Lug. t. 1. de just. d. 12. n. 16.*

3. Secundò. Si virgo liberè remittat, liber erit defiorator: neque enim requiritur consensus patris vel alterius; quia sui corporis, quoad hoc, domina est quæcunque mulier.

4. Tertio. In foro externo, etiam si nullum damnum virgo passa sit, si tamen vi oppressa fuerit, raptoris pœnas incurret stuprator; de quibus vide Lessium, b & Azor, c & nos aliquid tangemus c. 6 §. 2. n. 9.

b *Less. li. 4. c. 3. du. 9. num. 66. & 68.* c *Azor p. 3. li. 5. c. 13. & c. 15.*

Defiorator virginis,

Eadem consentiente, quid debeat?

5. Iam vero his positis, communis d est recentiorum sententia, defioratorem puellæ ex ejusdem puellæ consensu, nihil in conscientia debere, nec puellæ, nec puellæ parentibus, propter rationem num. 3. dictam. Ipsam verò puellam peccare contra charitatem in patrem, & in suam alioqui honestam familiam, si publicè peccet, ac patris conturbatio notabilis prævideatur, communis est item doctrina.

d *DD. cit. & cit. passim.*

6. Illa explicatione indiget dicta recentiorum sententia. Nam si puella occultè consensit, tu verò crimen propalasti, ad restitutionem damni teneris, quia fuisti caussa injustæ infamationis, unde aliquod damnum puellæ emersisse supponimus. Idem propter similem rationem puto, si ijs modis sollicitares invitam, quibus facilè per urbem credatur ea assensum præbuisse: ut si de nocte per fenestras ad ejus cubiculum penetrare tentares: at verò apud ejusdem puellæ domum de nocte cantare, eamdem ad templum cum suis euntem à longe comitari, aspicere, salutare &c. non sunt ex se ex ijs modis, qui infamationem caussant, siquidem hæc displicere honestæ puellæ, facile quilibet existimare valet; nisi fortè ita sæpe, & in his circumstantijs hæc fiant, ut merito consensum suspicari invitæ puellæ alij possint.

7. Dixi autem, nu. 5. (nihil debere in conscientia) nam in foro externo, qui defloravit virginem, etiam volentem, cogitur à judice, eam dotare, lege sic statuente, ut notavit Lessius, e propter bonum commune.

e *Less. li. 2. c. 7. n. 44.*

Quæstio incidens; An virgo pro primo usu sui corporis possit aliquid amplius pretij petere?

vbi.

An acceptata ob turpem causſam ſint reſtituenda?

8. Illud hic per occaſionem ſciſcitabitur aliquis, an virgo licitè poſsit pro uſu primo ſui corporis mercedem accipere? Rurſus an amplius quàm accipere ſolet aliàs proſtituta? Tertiò, qua menſura ejuſmodi pretium, ut ſit juſtum, eadem expoſcere tuto valeat? Vt hæ quæſtiones lucem habeant, altius res eſt repetenda, & examinandum, an pro quolibet turpi lucro accipi pretium licitè poſsit? nam deinde ad has difficultates de virgine commodius deſcendemus.

9. Et quidem regulam univerſalem ſic ſtatuo: *f* quoties pretij traditio ex parte dantis, vel receptio ex parte recipientis, vel utraque ex parte utriuſque, eſt ratione ſui turpis, & illicita contra juſtitiam, toties ultra peccatum, eſt obligatio reſtituendi: quoties vero ipſa receptio eſt illicita & peccaminoſa contra alias virtutes, quamvis item peccatum antea fuerit contra eaſdem virtutes, imo & antea peccatum fuerit contra juſtitiam, tamen ſi ipſa receptio non eſt contra eamdem juſtitiæ virtutem, tunc licitè poſt impletam conditionem poteſt recipi pretium, & retineri ſine obligatione reſtituendi. Ratio fundamentalis regulæ eſt, quia obligatio reſtituendi non oritur, niſi ex peccato contra juſtitiam, ut certum eſt apud Doctores, & dicetur ſuo loco; cum igitur in prima parte regulæ contra hanc fiat, non in ſecunda, ibi erit obligatio, hic non item. Sed explicatius verba regulæ breviter expendamus.

f *Azor. p. 3. lib. 4. c. 21. Mol. tr. 2. diſp. 82. Valent. q. 6. de Juſt. p. 5. §. 2. quæſtione. 5. Sal. cont. 4. 5. Leſſ. li. 2. c. 14. dub. 8. & c. 18. dub. 3. Vaſ. de reſt. §. 3. c. 7. Dian. to. 1. p. 2. tr. 16. reſ. 38. alios cit. de Lug. to. 1. de juſt. d. 18. ſec. 3. Dicaſt. lib. 2. tr. 2. de juſt. d. 6. dub. 1.*

10. Dixi primò, in priore parte regulæ (traditio ex parte dantis) talis eſt, ſi rem tibi det ille, qui ejus non eſt dominus, qualis eſſe in rebus non ſuis ſolet ſervus, filiusfamilias, latro &c.

11. Dixi ſecundò, (ex parte recipientis) talis eſt, ſi uſurarius lucrum, vel latro pecuniam à te extorqueat; licet enim tu ſine peccato des, illi tamen injuſtè recipiunt.

12. Dixi tertiò, (ex parte utriuſque) talis eſt, ſi ſimoniace Epiſcopus, v. g. pecuniam ab ordinando recipiat; tunc enim tam Epiſcopus, dum recipit, quam ordinandus, dum dat, illicitè non ſolum contra religionem, ſed etiam contra juſtitiam, agunt, ut fusè in tractatu de ſimonia.

13. Dixi quartò; (ratione ſui) ſi enim aliunde actio ſit contra juſtitiam, at ipſa receptio ratione ipſius receptionis injuſta non ſit, non erit obligatio reſtituendi, v. g. ſi cuſtos nemoris, vel gabellæ accipiat pretium, ut ſinat arbores ſcindi, vel gabellam defraudari, licet peccet contra juſtitiam, unde obligetur domino nemoris & gabellæ totum damnum reſarcire, tamen quia

quia receptio pretij, quod habet à sciſſoribus, vel defraudatoribus, non eſt, ratione ſui, injuſta, ſed juſta, cum exhibeatur ob commoditatem, ipſis à cuſtode, quamvis injuſtè datam, non obligabitur ad reſtitutionem dicti pretij. Simili modo pretium, quod graſſator accipit à Petro, v. g. pro homicidio in gratiam ejuſdem Petri commiſſo, non obligabitur reſtituere; nam quamvis graſſator contra juſtitiam peccaverit, homicidium patrando, tamen poſita jam occiſione, remanet quidem ipſe obligatus ad compenſanda damna, hæredibus occiſi inde ſecuta, at juſte nunc *g* petit, & accipit mercedem ſui laboris, periculi &c. quia nunc nec datio, nec receptio pretij eſt ratione ſui illicita, imo labori condigna. Talis eſt etiam receptio pecuniæ, quam habet judex propter ſententiam injuſtè prolatam. Quamvis enim deliquerit contra juſtitiam, lædendo partem, cui debebit omne damnum reficere, tamen, ob eamdem rationem, non peccat nunc contra juſtitiam, recipiendo pretium pro opere, quamvis injuſto, à ſe in clientis gratiam facto. Propter ſententiam injuſtè prolatam, dico; nam propter juſtam nihil accipere à cliente, vel retinere judex, vel quis ſimilis poteſt, idque propter eamdem doctrinam, quam explicamus; quia tunc ipſa receptio eſt injuſta, ratione ſui; ſi enim ſententia eſt juſta, debetur ea clienti: ſi debetur, ergo ei vendi per pretium à judice juſtè nequit. Pari denique modo nequit uxor accipere juſtè à marito pretium, ne adulteret; quia ad non adulterandum tenetur uxor ex juſtitia ipſi marito, ergo venderet marito, id quod mariti eſt.

g *Quidquid in contrarium conſulue-rit nimis ſtrictè Navarr. in Manual. latino c. 17. n. 41.*

14. Nonnulli *h* putant, tum dictos judicem uxoremque, tum ſimiles, licet non poſſint juſtè accipere pro ſententia juſta, & pro omiſsione adulterij quidpiam à cliente & marito, poſſe tamen ab alio tertio extraneo, nec agente in gratiam, ſeu nomine clientis vel mariti; favent huic ſententiæ ea, quæ dicam nu. 21. Ratio eſt, ajunt, eadem, quam inculcamus, quia tunc talis receptio poteſt eſſe juſta, ratione ſui. Nam judex & uxor nihil debent ex juſtitia ejuſmodi extraneo, ergo poſſunt juſtè ſuam operam vendere; qua venditione poſita ſubibunt novam obligationem ex juſtitia; antiquam enim habebunt, ut judex & uxor, reſpectu clientis & mariti; at nunc novam ſubeunt, ut habentes pretium ab extraneo, in gratiam ipſius extranei. Hanc ſententiam cum dicta limitatione approbat De Lugo l. c. ſed deinde alibi *i* eam abſolutè reprobat: nihilominus ſic limitata non videtur improbabilis; ſolum in praxi ſemper timebo, ne in gratiam clientis, & uxoris detur pecunia. Neque dicas, hinc ſequi, ſimili modo, juſto pretio poſſe vendi à judice & uxore hanc novam obligationem ipſis clienti & marito, ne id dicas, inquam, quia hæc nova obligatio nihil addit emolumenti ipſis clienti & marito, cum ipſis ſatis ſuperque ſufficiat ad ſuum jus conſequen-

dum antiqua obligatio: ergo nihil ipsis justè recipit, petitque sine peccato; venderetur, ergo injustè reciperetur vendidit enim non quidem peccatum, pretium &c. At extraneo aliquid ven- quod, cum sit nihil, invendibile est, ditur, nempe obligatio, ratione ipsius, sed commoditatem, sed famulatum quæ antea non aderat &c.

h *De Lug. to. 1. de just. d. 18. sec. 3. nu. 64. c. Vasq. hanc eandem sent. sequit. Sot. & Io. la Cruce apud eundem de Lug. l. mox. cit. i De Lugo idem l. 2. de just. d. 37. se. 11. nu. 126. cum Molin. ab eod. cit.*

5. Rursus in secunda parte regulæ, dixi primò: (quoties receptio est illicita contra alias virtutes) talis est, si quis quid recipiat, v. g. contra tem perantiam, ut si recipiat pecuniam à te, ut se inebriet; talis, si pecunia, quam justè recipis à tuo censuario, velis uti ad ludendum, fornicandum &c. non enim obligaberis ad restitutionem acceptæ pecuniæ; licet enim pecces contra alias virtutes, non tamen contra justitiam. Idem evenit in histrionibus & parasitis, qui licet actu peccent contra castitatem, turpia, v. g. proferentes, non propterea injustè recipiunt mercedem sui, quamvis peccaminosi, famulatus.

16. Dixi secundò, (quamvis peccatum antea fuerit contra alias virtutes) talis est receptio pretij, quod habet faber ob idolum v.g. edolatum infideli: esto enim, peccaverit contra Religionem, vel fidem, adhuc tamen potest pretium laboris accipere & petere, quia hæc acceptio non est in se contra justitiam. Talis item est, quando meretrix accipit pretium pro usu sui corporis homini concesso; peccavit enim contra castitatem, sed nunc pretium

sed periculum aliquando suæ vitæ, quæ sane pretio sunt æstimabilia. Illud in hoc exemplo nota, publicam meretricem posse, etiam in foro externo, petere pretium sui corporis, quod prohibetur fœminis honestis: hæ enim licet in conscientia possint petere, & retinere pretium pro actu turpi, tamen à foro externo puniuntur, & in pœnam delicti, privantur pretio, post sententiâ.

17 Dixi tertiò (quamvis peccatum fuerit contra justitiam &c.) talis est, quando judex pro sententia injusta; talis, quando grassator pro homicidio; talis, quando uxor pro adulterio jam facto &c. ut ex dictis liquet.

18 Dixi denique quartò (post impletam conditionem) nam ante semper adest, saltem consequenter, obligatio restituendi. Det v. g. Petrus centum aureos grassatori, ut aliquem occidat; dico, grassatorem, antequam impleat conditionem, id est, antequam hominem occidat, teneri l ad restitutionem illorum centum. Ratio est, quia tenetur ex justitia rescindere hunc contractum, & non stare promissis; posita autem rescisione, jam non habet titulum ea centum retinendi, & consequenter habet obligationem restituendi. Idem dic, si pretium acceptum fuit à muliere ob futuram fornicationem, & à quocumque, ob futurum quodlibet peccatum: nam semper adest obligatio non peccandi, atque

adeo

meo rescindendi promissionem, & consequenter restituendi: id quod non ita esse, si jam peccatum factum fuit, ex se patet: nam illud non fuisse, non est amplius in mea potestate; cum ergo ex alia parte in eo peccato jam patrato inveniatur meus labor, vel quid si mile dignum mercede, illa non sum modo dicto defraudandus.

l *De Lug. t. 1. de just. d. 18. sec. 3. n. 45. & 49.*

19 Iam vero, si res turpis exhibita sit, pretium autem nondum sit traditum, sæpius dixi, peti illud sine injustitia posse: at an negari possit, nondum dixi. Id ergo explicatius proponamus & illustremus. Promisisti grassatori, meretrici, honestæ puellæ, histrioni, judici injusto &c. centum aureos, ob turpes actiones ab his respectivè gerendas, ij eas plenè exhibuerunt, poterisne tu ijs petentibus ea centum negare, & in conscientia non solvere? Respondeo, ex nostra communioreque *m* sententia, non poteris; si enim promisisti, & illi ex sua parte rem vendibilem posuerunt, non est, unde tu ab obligatione restituendi liber evadas. Excipe semper, nisi leges irritaverint pactum, seu promissionem, ut certe fecerunt in promissionibus simoniacis. Addit De Lugo, *n* si negari licitè posset pretium pro re turpi, negare etiam justè posset adolescens matrimonium puellæ, qui, ut eam defloraret, illud vere promisit pro re turpi, & tamen omnes fere Doctores clamant, negare non posse.

m *Rebell. Less. Turr. Mald. Syl. Az. aliiq; quos citat sequiturque Diana mox cit. adde Dic. to. 2. tr. 3. de just. d. 6. d. 1. n. 12.* n *De Lug. t. 1. de justit. disp. 18. sec. 3. n. 47. & n. 59.*

20. Dixi (ex nostra sententia) nam non ignobiles Doctores docent, neminem teneri ad solvendum alteri, quod pro re turpi illi promissum est, secluso juramento, quamvis promissarius conditionem plenè posuerit; idque in omnibus casibus, tum scilicet in ijs, qui per leges puniuntur, qualis est fornicatio mulieris honestæ, homicidium, adulterium &c. tum in quibuscumque alijs. Ratio est (inquiunt) quia promissio illa de re turpi patranda fuit nulla, nec ullo modo obligans, utpotè peccaminosa; quare nec erit ex obligatione servanda. Addit Navarrus, *o* dationem & acceptationem, pro re turpi commissa, esse novum peccatum, quia est approbatio peccati commissi. Sed certè hoc dictum Navarri à veritate procul est, ut ex dictis colligi potest.

o *Navar. in man. c. c. 17. n. 40.*

Hæc sententia, quæ probabilis consetur à non paucis, *p* mihi & communiter recentioribus non placet, ob rationem dictam numero præcedente, quia tamen tot viri docti eam nequaquam reijciunt, nec ego reijcio, sed alijs expendendam relinquo.

p *Less. li. 2. c. 14. dub. 8. n. 60. & c. 18. d. 3. n. 2. Dian. p. 2. t. 16. res. 38. & p. 4. tr. 4. res. 27. Nav. Valer. Comitol. apud Dian. l. c. & multi Canonistæ apud Az or 3. p. lib. 4. c. 21. q. 2.*

21. Dictum est de acceptatione pretij pro opere turpi; quid pro omissione operis turpis, atque adeo pro opere

opere bono? Si v. g. Petrus sit deditus ludo, scortis, blasphemijs, & ego ne hæc committat, do illi pecuniam, licitène ille accipere & retinere potest, posito, quod ea non committat? Respondeo, licitè q posse, quia quamvis ille astringatur, ea peccata ex alijs virtutibus non committere, non tamen ex justitia, saltem mihi debita; quare si omittat in gratiam meam, sub nova hac obligatione, juste præmium retinebit. Si ea peccata non committere deberet mihi ex justitia, nihil à me posset accipere, propter hactenus dicta. A me, inquam; nam num possit ab altero, colligitur ex dictis num. 14. Nec in casu nostro adest simonia, quia hæc, quæ donantur ad avertendos homines à malo, vel ad alliciendos ad bonum, gratis donantur, vel sub conditione, non vero in pretium; quo etiam pacto excusantur à simonia fideles, quando munusculis alliciunt infideles ad fidem, vel pueros ad religionis ingressum.

q *De Lugo, alijs cit. t. 1. de just. d. 18. sec. 3. à nu. 66.* r *Vasq. apud eumdem de Lugo ib. n. 69.*

22. Porro ex dictis jam facile respondebis primæ quæstioni nu. 8. propositæ: ante patratum enim stuprum, debet virgo rescindere promissionem, & reddere pretium, juxta dicta nu. 18. at eo patrato, potest licitè & justè illud in conscientia petere ac retinere, ut ex dictis, præsertim nu. 19. patet.

Nonnulli s (ut id hac occasione dicam) injciunt scrupulum conjugatæ, quæ accepit pecuniam pro adulterio; ajunt enim, eam pecuniam debere ab ipsa (occultè, ne prodatur) tradi marito, quia maritus est dominus corporis uxoris. Sed hos, licet doctissimos, non audio, ut nec audiunt alij non ignobiles Doctores. t Ratio mihi videtur esse, quia vir non est ita dominus corporis uxoris, ut in illud perfectissimum habeat dominium, sed solum ita, ut illo uti queat in debito conjugali, omnibus alijs exclusis, quod certè non tollit uxori facultatem acquirendi, licet cum peccato, ex turpi sui corporis concessione. Vxor enim non est sicut mancipium, quod, quia incapax est dominij, quidquid acquirit, domino acquirit &c.

s *Mol. Reg. Bannes alijq. apud Dian. p. 2. t. 17. res. 17.* t *Megalæ, Bonacina, Graffis, Dianæ eos citans d. res. 7.*

Quantum pro usu corporis juste exiget mulier?

23. Ad posteriores autem quæstiones, quæ hujus pretij taxam inquirebant, communis responsio est; spectatis omnibus, id est, personæ nobilitate, pulchritudine, ætate, honestate &c. esse id decernendum; plus enim meretur honesta, & nemini pervia, quàm omnibus obvia &c. Verum ad hanc responsionem animus, qui explicatius aliquid, & magis determinatum desiderat, non omnino acquiescit.

24. Distinguunt nonnulli; vel enim sermo est de meretrice, vel de fœmina honesta. Meretrix (ait De Lugo u) non potest justè petere, vel accipere, nisi quantum plus minus solet ipsa eadem à cæteris conquirere: hæc

Hæc enim est emptio & venditio inter illam, & amasium: hic dat pretium illa usum corporis; cum igitur conditio emptionis & venditionis justa requirat, ut pretium sit illud, quo communiter res venditur, ita erit & hic. Quare si meretrix dolo fingens se esse honestam, cum tamen talis in communi opinione non sit, vel fingens, ab alijs multum accipere, plus notabiliter accipiat, obligabitur excessum restituere: nisi fortè ex circumstantijs colligat, esse liberalem donationem amasij, quam ego tunc adesse præsumerem, quando is sponte, & non exactus à meretrice, tantam vel tantam mercedem porrigeret. De promissione nimis prodiga, vide, quæ dixi, cum de juramento.

u *De Lugo t. 1. de just. d. 1. sec. 2. num. 47.*

At vero fœmina honesta potest petere & sumere, quantum ei placet; ratio est, quia in his & similibus rebus, quæ pretio statuto, vel vulgati carent, tanti res potest vendi, quanti eam æstimat, qui vendit. At puella honesta plurimi potest suam honestatem æstimare; unde vides, meretricem, de qua numero præcedente fuit locutio, potuisse initio suæ prostitutionis plus accipere; at ubi tanto, vel tanto pretio honestatem suam æstimavit, huic æstimationi debet stare; secus, venderet supra æstimationem.

Hæc ex de Lugo. Fateor, hanc distinctionem esse probabilem; sed quoniam non improbabilis est sententia, suo loco *x* inferius afferenda, dicens, in rebus, quæ non sunt victui ac vestitui, & his similibus necessaria, quemlibet posse rem suam vendere, quanti sine fraude potest; sic enim conceditur, falconem, canem venaticum, gemmam tanti vendere, quanti quis potest; quia hæc sunt ad delicias, non ad necessitatem; cur etiam id non sit sentiendum de meretrice, quæ usum actualem sui corporis velit huic vilius, huic carius, ut ei libet, sine dolo vendere? Addidi (sine dolo) nam si mendacijs utatur & fallacijs, non illa solum meretrix, verum etiam quæcumque aliàs honesta similibus utens, paris erit injustitiæ rea.

x *Inf. lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 4. nu. 20. ex Val. Tol. Sà, ubi respondebimus arg. allato à de Lugo.*

Deflorator virginis, vi, metu, &c.

26. Si virgo vi, fraude, metu injusto aut reverentiali (addunt non *nu* nulli preces importunas, quas tamen ego non *xx* addo; preces enim, ut & blanditiæ augent voluntarium, non imminuunt; nisi sint à superiore, cui reverentia debeatur; nam tunc res transit in metum reverentialem) si virgo, inquam, vi &c. florem sui corporis deperdidit, obligatur *a* stuprator sub distinctione, vel eam ducere, vel damnum reficere dote, seu pecunia; vel curando, ut æquè bene nubat, ac si fuisset intacta. Ratio est, quia sic satis compensatur injuria. Simile quid debet, si solum quis osculatus est vi puellam, cum ejus infamia, &c. debet enim resarcire quantitatem damni. Quare si sufficienter refecit, vel reficere detur pauca pecunia, superaddendo v. g. nonnihil doti, quam illa virgo ali-

undè posidet, non tenetur in conscientia nec ducere, nec integrè dotare: cum enim radix hujus obligationis sit sola injuria,) nam si affuisset promissio, alia est ratio, de qua mox) profecto injuria compensata, nihil supereſt obligationis. Nam propterea, si defloror illam vi defloratam ducere velit, illaque nunc ad matrimonium consentiat, satis etiam injuriâ reficiet, nec erit pecunia ulla superaddenda.

uu *Turr. alijq. apud Dian. p. 2. tr. 16. res. 48.* xx *cum Vasq. Petro Nav. alijsque quos sequiturque Dic. li. 2. de just. tr. 2. d. 7. d 9. nu. 117.* a *DD. apud de Lug. t. 1. de just. d. 12. sec. 1. n. 11. quib. adde Dic. l. c. nu. 109. alios ci-*

27. Quod si stuprator pecunia, vel alia via careat, qua damnum reficiat, obligabiturne, invitus illam ducere? Respondeo, esse distinguendum. *b* Si enim non est magnus excessus inter ipsum & ipsam, obligabitur, quia justitia urget, omnibus competentibus vijs resarciri damnum: at si est magnus excessus, vel aliquid grave adsit ex illis, quæ solent sponsalia ritè dissolvere, non obligabitur defloror; solum tenebitur, alias vias compensandi quærere, si est spes illas inveniendi. Ratio est, quia nec etiam alia debita necessario sunt restituenda, quando longè plus expendere opus est, quàm sit valor ipsius debiti, ut inferius dicetur *c* suo loco.

b *de Lugo ib. nu. 18.* c *inf. li. 8. tr. 4. c. 1. §. 8. n. 3.*

28. Olim duo virginum violenti stupratores, sed sine promissione matrimonij, accesserunt ad me, quorum alter deperibat defloratam ducere, at illa penitus recusabat. Contra, alter (ut sunt hominum propensiones affectusque diversi) nolebat defloratam ducere; at illa enixè cupiebat: interrogabant ergo, quid in conscientia faciendum?

29. Pro responsione, non potui ad defloratæ ac defloratis disparitatem recurrere; æque enim erant nobiles, divitesque; quare absolutè decernenda controversia fuit. Dixi, in utroque casu pecunia seu dotis augmento esse injuriam compensandam. Non enim virgo, in priore *d* casu, debet sine debita satisfactione remanere: & ex alia parte, eadem non potest cogi ad matrimonium, quod omnes sacri Canones clamant, oportere esse omnino liberum; adde, iniquum esse, eam puellam, quæ passa est injuriam stupri, obligari ad patiendam aliam majorem involuntarij matrimonij. Pari modo, in posteriore *e* casu, defloratur non potest cogi ad contrahendum matrimonium cum puella, quam ipse respuit, modo pecunia, vel alia via illi, ob damnum virginitatis læsæ, provideat; sibi enim tunc virgo imputare debet, si eam compensationem nolit admittere. Ratio est, quia matrimonium etiam ex parte sponsi liberum esse debet, & stuprator, ut modo dixi, non habet obligationem absolutam ducendi, sed solum sub disiunctione, scilicet, vel ducendi, vel dotandi; idque non ad electionem liberam virginis, sed ad suam, modo damnum integrè resarciat. Scio, aliquos *f* in hoc secundo casu obligare stuprato-rem ad ducendum, sed illis propter dictam rationem assentiri non debeo.

d *Tur-*

d *Turrian. disp. 30. du. 2. nu. 15.* e *Less. li. 2. c. 10. du. 2. n. 3.* f *Azor. t. 3. l. 5. c. 5. q. 4. & 13.*

30. Aliam item diremi litem. Asserebat adolescens quidam, puellam à se vi cognitam, non fuisse virginem, ipsa contra, virginitatem suam constanter proclamabat: addebat esto, non fuerit, at certè ab omnibus semper virginem se fuisse putatam.

31. Respondi, in dubio, puellam præsumi virginem; quare nisi certo sciat defloror, illam non esse talem, virgini fidem habendam, & consequenter resarciendam; vide, quæ libro primo g in hanc rem notavi; ubi etiam dixi, dubio existente, an metus seu dolus, imo & an promissio interesserit in stupro, quid decernendum?

g *lib. 1. in dec. c. 3. §. 7. v. virgo.*

32. Ad id, quod addebatur, respondi, si copula occulta fuit, h liber à restitutione adolescens est, quia ex una parte claustrum virginitatis non ipse, sed alius abrupit, & ex alia damnum aliud, quod huc pertineat, non potuit evenire fœminæ ex copula illa occulta. At si per adolescentis culpam est patefacta violatio, unde difficultas major orta sit ad nuptias, restitutionem deberi, juxta supra dicta, merito docet Vasquez i cum alijs.

h *de Lugo t. 1. de just. d. 12. sec. 1. n. 15. l. Dic. l. c. nu. 146. & seqq.* i *Vas. Turrian. Azor, alij apud de Lug. cit. nu. 15.*

Defloror virginis cum promissione matrimonij.

33. Vel vera fuit, & ex animo promissio, vel solum fictis verbis fallax: utraque suis scatet non vulgaribus difficultatibus.

Promissio vera.

34. Si fuit vera promissio, multo magis, si jurata, defloratorem obligari ad nuptias celebrandas, atque ad matrimonium consummandum, nisi legitima accedat excusatio, certum l est; etiam si votum castitatis (ut item religionis) post promissum matrimonium emiserit, m imo etiam si ante.

l *Vasq. de rest. c. 3. §. 2. dub. 6. Less. Reg. Sanc. Conneh. alijq. quos citat & sequitur de Lugo loco mox cit.* m *l. de Lug. t. 1. de just. d. 12. sec. 3. per totam*

Ratio est, quia is fuit contractus onerosus in hunc modum: *Promitto conjugium, si des usum corporis*; si ergo illa usum concesit, conjugium tu exequi omnino debes, nec potes n (quamvis voveris) deliberare de religione, ne intra bimestre quidem, sed debes, ut dictum est, consummare, quia regulariter promissio de ducenda uxore, hoc importat, & non solum consensum de præsenti adhibere, & nil præterea: ad quid enim utilis esset conjugi ejusmodi consensus, si deinde relinquendus esset? Dixi (regulariter) si enim in aliquo rarissimo casu per solum matrimonium ratum & non consummatum, totum damnum violatæ puellæ resarciretur, posset, ex-De o Lugo, locum habere sententia illorum, qui p dicunt, sufficere huic matrimonium ratum; & tunc obligabitur is, non consummare, sed ad religionem evolare, quam vovit.

n *Quidquid dicat Pont. li. 6. de matr. c. 12. n. 9.* o *de Lug. l. c. n. 49.* p *Basilius, Pont. lib. 6 de matr. c. 12. n. 9. apud Dianam p. 3. t. 4. ref. 203.*

35. Neque obstat nostræ sententiæ votum, sive subsequens, sive etiam præcedens dictam promissionem. nam dicta promissio ex justitia servari debet virgini (imo etiam viduæ bonæ famæ, sub promissione similis matrimonij violatæ) quod debitum oritur ex delicto defloratoris; at vota illa sunt ex mera promissione. Et certè communis est opinio, debita ex delicto prius esse solvenda, quàm debita ex promissione gratuita: sicuti igitur si eleemosynam centum aureorum promittas Ecclesiæ, & deinde fureris, vel antea furatus fueris similia centum à Petro, prius deberes reddere alienum ipsi Petro, quàm solvere votum Ecclesiæ, ita in casu nostro &c. Si votum erat notum fœminæ, non propterea vir excusari à matrimonio potest, quia potuit tunc fœmina putare de illo voto (ut solet) fore, ut peteretur dispensatio. Scio, à Diana *pp* putari probabile, hunc voventem, ante promissionem matrimonij factam defloratæ, debere votum servare, quia urget prior promissio facta Deo: verum, an id sit probabile, penes ejus auctoritatem sit.

pp *Dian. p. 5. tr. 14. ref. 33.*

36. De hoc autem castitatis voto omnino peti debet dicta dispensatio, ad contrahendum, & ad reddendum debitum; jam enim diximus, non esse obligationem servandi hæc vota in concurrentia dictæ promissionis, idque in favorem violatæ, sed ut vir possit petere debitum, & post mortem uxoris aliam ducere.

o *Less. li. 2. c. 10. dub. 4. n. 34.*

37. Dictum est nu. 34. (nisi legitima accedat excusatio) nam etiam si fuerit jurata *p* promissio, excusabitur primò defloratorem ad non ducendam defloratam, si superveniat aliquod impedimentum dirimens, de quo obtineri dispensatio non possit; nam ad impossibile nemo tenetur. Si tamen potest, certè impetrare omnino debet, quia debitor semper obligatur ponere media saltem ordinaria ad solvendum creditori. Quis enim non obligabit artificem ad laborandum secundum suum statum, ut furto ablata restituat? Quid si impedimentum hoc dirimens præcesserit promissionem? Respondeo eodem *q* modo; si enim impedimentum est dispensabile, debet à stupratore ejus dispensatio obtineri; ad hoc enim se obligavit promittens matrimonium, vel certè si fictè promisit, resarciat damnum, dando dotem competentem; ad id enim saltem obligat deceptio. Solum non obligabitur, quando fœmina se ipsam decepit; sciebat enim v. g. impedimentum, & prudenter advertere poterat fictum animum stupratoris, qui non intendebat, dispensationem petere, quam tamen sui deceptionem raro esse in mulierculis, notabo mox nu. 46. in simili. Non obligabitur etiam, quando ipse stuprator inculpabiliter ad eam necessitatem petendi dispensationem non advertit, vel impedimentum ei incognitum erat, & ex alia parte ejus

verba

verba non significabant promissionem de dispensatione petenda. Tunc enim (ut etiam in præcedente casu) abest vis, vel fraus stupratoris. At si significabant, licet ipse non adverterit, tamen, cum re ipsa dederit causam deceptioni, obligabitur, saltem damna puellæ resarcire, si non matrimonio, quod non promisisset, si advertisset, certè subsidio dotis, quo resarciatur deceptio.

p *Sanc. li 1. de mat. d. 10. nu. 8. sed est contra Mol. d. 106. nu. 4.* q *De Lugo l. 6. sec. 4. licet contrarius sit Sanchez. l. 5. de mat. d. 5. n. 26. quando promissio fuit absoluta, nulla facta mentione petitionis dispensationis, sed solum data fide de matrimon.*

38. Excusabitur r secundò defloretor, si mulier fornicetur postea cum alio, vel simile quid dignum divortio committat: si enim hæc, matrimonio jam contracto, separationem concedunt, multo magis concedent, non contrahere.

r *Dian. p. 3. tr. 6. res. 81.*

39. Excusabitur tertiò, si ex tali matrimonio probabiliter timeatur oriturum magnum scandalum, vel fore malum ejus exitum per rixas, discordias &c. Sicuti enim hæc dissolvunt sponsalia, ita & promissionem, de qua loquimur. Quare lege Sanchez, qui docet, quando hoc scandalum, & similia esse debent, ut dissolvãtur sponsalia; nam illa etiam hic usui erunt.

40. Excusabitur quartò, si se virginem finxit mulier; tunc enim fiet compensatio, ut sicuti mulier virum decepit, fingendo, se esse intactam, sic vir non observando promissionem matrimonij. Quod si vir ex se credidit illam virginem, & ideo verè promisit, certe non erit obligatus ducere, quia ipse virginem volebat, & sub hac conditione promisit. At obligaturne compensare damnum mulieri ex ipsa copula illatum? Respondeo, hoc (saltem occulta existente copula) vix ullum solet esse; solum igitur remaneret obligatio restituendi pretium pro ipsa copula, ad quam in gratiam viri consensit mulier: sed fortasse communiter hujusmodi semihonestæ mulieres suum corpus solum concedentes ob promissionem matrimonij, nisi expresse petant, quod rarum est, remittere videntur copulæ pretium.

41. Excusabitur quintò, si vir puellam tetigit dumtaxat, quamvis tactibus impudicis: cum enim ipse promiserit, ut supponimus, conjugium, propter copulam, non debebit ex solis tactibus. Quod si tactus cogniti ab alijs fuerint (tale esset osculum publicum) & inde infamia nata sit contra virginem, erit distinguendum. Vel enim promisisti matrimonium tactui & copulæ, copulam autem non obtinuisti, sive tua, sive virginis, sive utriusque causa, & tunc, non rr obligaris ad nuptias, quia non est posita principalis conditio, obligaris tamen ad damnum, quod forte ex tactibus ortum est, ut ex se patet: vel promisisti matrimonium soli tactui, v. g. osculo; & tunc puto, te obligari ad eam ducendam, propter pactum jam initum. Sicut enim si vir superioris dignitatis promisit virgini, ut illam de-

floraret, matrimonium, eam debet ducere, non obstante illo excessu, quia tunc ratione promissionis debitus est totus ille excessus, in casu nostro &c.

rr *Sanc. li. 1. matr. d. 10. n. 14.* *De Lugo l. c. sec. 2. n. 32.*

42. Ex alio capite puto, etiam esse probabile, virum hunc solum tangentem puellam, & matrimonium promittentem, ut item virum illum excedentem dignitate, non obligari regulariter ad eam ducendam, sed solum ad damnum compensandum. Quando enim (ait *t* Lessius) aliquid prodigè promittitur, excedens valde valorem rei, quæ petitur, non censetur velle se aliquis obligare, nisi quantum operis valor exigit: quare, cum in casibus nostris matrimonium valeat plus, quam tactus ille, vel quam illa virginis infimæ pula, non censebuntur illi viri se ad illud obligasse. Notanter dixi, regulariter; nam si vere promiserunt, animo se obligandi, non video, unde possint hi à servanda promissione resilire, præsertim quia honesta mulier potest suum corpus justè vendere, quantum ipsi placet, ut superius §. 3. num. 25. diximus satis.

t Less. li. 2. c. 18. d. 1. n. 9.

Quando defloratus vult promissionem servare, & virginem ducere, illa vero, vel parentes recusant, an obligetur alia via damnum reficere, dictam mox num. 48.

Promissio defloratoris ficta.

43. Quamvis fictè, & sine animo se obligandi promiserit quis mulieri violatæ matrimonium, tamen obligabitur *u* ad resarciendum totum damnum, quia ejus damni per illam fictionem ipse violator causa est. Nec obstabit votum, *x* sive subsequens, sive præcedens, ut ex dictis num. 31. colligi potest. Idem puto, si fictè quis de præsenti matrimonium cum aliqua contraxit, & sub eo prætextu violavit. Idem denique, etiam si per promissionem fictam solum extorserit oscula & tactus: semper enim damnum illatum resarciri propter dictam rationem debet, etiam si ea virgo non fuerit, sed mulier *a* honesta &c.

u *DD. cit. & passim.* x *De Lugo t. 1. de just. d. 12. sec. 3. nu. 27. & 48.* a *S. Th. in 4. dist. 48. q. un. ar. 2. ad 4. aliíq; multi apud Sanch. li. 1. de matr. d. 10. num. 2. contra Præpositum allatum à Diana p. 5. tr. 14. res. 32.*

44. Difficultas ergo solum est, an satis sit, si violator tunc resarciat alia via æquivalenti, non autem matrimonio, quod fictè promissum est? Et communis sententia *a* est, non esse satis, sed matrimonium contrahere omnino debere. Ratio est, quia personalis fuit, licet ficta promissio, de sua scilicet danda persona; ergo in hac personali obligatione jus obtinuit decepta, ergo cum hæc possit servari, injustitia mulieri fieret, si poneretur in æquivalenti: sicuti si tibi jus est in hunc numero equum, non fit justa satisfactio in pecunia, vel in æquivalenti.

45. Non desunt tamen hic suæ excusationes: primò, quando supervenit impedimentum irreparabile: secundò, quando mulier fornicatur cum alio: tertiò, quando timetur scandalum, & malus matrimonij exitus: quartò, quando mulier se virginem finxit: quintò, quando habentur soli tactus,

tactus, de quibus vide dicta num. 48. & 42. hic proportionaliter applicanda: sextò, excusant communiter Doctores, *b* quando tantus forte est excessus inter promissariam, ut facile potuerit fœmina cognoscere fictionem viri admodum digni; huc etiam pertinet, quando vir ijs verbis ambiguis utitur in promittendo, ut facile appareat, ab ipso velle fœminam decipi.

b *S. Th. l. c. Sanch. l. c. n. 19. Vasq. de rest. c. 3. §. 1. dub. 3. n. 19.*

46. Quoniam vero ijdem doctores fatentur, fœminam facile decipi, non culpa sua, sed fragilitate sexus, ac judicij minus perspicacis, unde tunc non posse fictè promittentem recurrere ad hanc excusationem, ideo puto, vix in praxi excusari ex hoc capite violatorem: si tamen, in raro casu, deceptionis sibi sola caussa est mulier, sibi imputet, nec violator ad matrimonium obligabitur.

47. Quid, si mulier non cognoscebat, illum virum adeo excellere, obligabiturne vir ille fictè matrimonium promittens ad illam ducendam? Respondeo, si fictè promisit (nam si verè, dixi supra nu. 41. fine) non videtur *c* obligandus, nisi ad resarciendnm damnum per æquivalens. Ratio est, quia ex una parte non obligatur ipse, ex vi promissionis: ficta enim illa fuit: & ex alia, si mulier excessum dignitatis non cognovit, non consensit viro sub ratione tantæ dignitatis, ergo non potest matrimonium tam dignum exigere: semper enim haberet plus, quam ei deberetur. Sufficiet, ergo, si ei alio modo recompensetur.

c *Sanc. ib. n. 21. de Lugo l. c. sec. 2. n. 32.*

48. Petes hic denique, an teneatur defloratur resarcire damnum alia via, si is velit defloratam ducere, sed ipsa abnuat, vel ea volente, abnuant efficaciter ejus parentes?

Respondeo, si nolit ipsa, ad nihil defloratem *d* obligo, sive ex animo, sive ficta tergiversatione spoponderit, quia vir conjugium promisit, non aliud. In uno casu eum obligarem resarcire damna, quando vir finxit se melioris notabiliter conditionis, quàm fuerit mulier: tunc enim hæc decepta fuit, & jure nunc tanquam indignum eum respuit; ergo illi stuprator debebit damnum, ratione deceptionis exortum, resarcire. Quod si nolint parentes, tunc aliqui *e* non improbabiliter obligant ad resarcienda damna alia via, quia non æquum est, virginem sine sua culpa irreparatam remanere. Sed certè probabile *f* etiam est, nec tunc obligari ad aliquid stuprato-rem, quia ipse solum obligatur ad id, quod fictè, vel verè promisit, solum autem conjugium promisit. Illud ex supradictis n. 37. noto, si facile vir parentes inducere posset, obligari ipsum, ad illorum assensum obtinendum, quia qui aliquid promittit, promittit etiã implicitè ordinaria media ponere, quæ faciunt ad implendã promissionẽ.

d *De Lugo l. c. n. 28.* e *Sylv. Nav. alijq. quos refert Sanc. l. 1. matr. d. 10. nu. 15. Vasq. l. c. §. 1. du. 3. num. 12.* f *Sanch. l. c. de Lugo l. 1. n. 29.*

Dubium incidens.

De muliere fictè copulam promittente.

49 Ex ejusmodi promissione nullam obligationem induci, ex se patet

patet, tum quia promissio vera non est, tum quia etiam si esset, deberet, ut superius *p* dixi, rescindi, utpote de peccato committendo. Illud ergo hic explicandum est, an si mulier accepit munera ab amasio, obligetur restituere? Et restituere quidem obligabitur, si accepit ex pacto futuræ copulæ, pacto, inquam, sive explicito, sive, ut sæpe in hac materia evenit, implicito, quia tunc pari modo obligatur rescindere pactum. Verum si sine pacto, sed ex liberalitate amasij accepit, qui eam ijs muneribus allicere tentabat, spe concepta de copula, duæ sunt difficultates: altera, an mulier ea sine peccato accipiat? secunda, an accepta restituere teneatur?

g *sup. c. §. 3. n. 13.*

50. Ad priorem, puto, in praxi & communiter, non solum mulierem indecore ea recipere, sed etiam mortaliter illicitè: ratio est, quia etiam si mulier verbis dicat, se recipere, sed nolle consentire, tamen re ipsa fovet amorem alterius, qui semper in praxi putabit, admisso à puella munere, facilius eam expugnari posse. Quod si in rarissimo casu id non esset, & donatio amasij ex parte sua jam completa sit, ut si amasius eam rem dederit seu consignaverit mediatori inter ipsum & puellam, mera acceptatio mulieris non esset ex hoc capite peccaminosa; non enim esset caussa illicitæ donationis, quia hæc jam supponitur completa, & ex alia parte jam supponis, nullam esse cooperationem cum alterius peccato.

51. Vnum nota, certam moraliter sibi debere esse pravam mittentis munera voluntatem; secus, licitè recipis, quia nemo præsumendus est, nisi constet, delictum velle committere.

52. De Lugo *i* excusat etiam aliquando à peccato mulierem, quæ scit animum depravatum mittentis munera, sed munera ipsa id ex circumstantijs non significant; possent enim (inquit) ex titulo affinitatis, vel honestæ amicitiæ mitti; adde, & titulo futuri matrimonij; qua ratione concedit, in aula regis puellas nobiles *l* posse obsequia & munera nobilium juvenum acceptare, solum enim sic significatur servitus illis nobilibus fœminis debita, vel desiderium nuptiarum, non vero turpe commercium. Illa igitur puella non censetur assentiri inhonestæ juvenis intentioni, sed indifferenti illi obsequio dumtaxat. Hactenus ex illo. Verum non acquiesco, quando de depravata voluntate mittentis puella certa est. Fateor enim, posse illa munera mitti ex illis honestis titulis, sed nunc de facto cognoscuntur mitti ex inhonestis, & ex intentione mala, quam fovere ea recipiendo, mulieri nullo pacto licet. Praxis igitur illa Aulica solum in culpa incerta & dubia admittatur, explodadatur in peccato certo. Posset etiam puella non reijcere publicè illa munera, quando sic puella malam juvenis intentionem occultam, cum ejusdem juvenis infamia propalaret. Sed quia prædictis nobilibus, qui solent de suis amoribus gloriari, ea mala intentio infamiæ non vertitur, ideo regulariter ejus munera poterunt & debebunt in prædicto casu non admitti.

i *De Lugo t. 1. de just. d. 18. sec. 3. num. 51.*

num. 52. 1 *De hac re lege noviſſimè Thom. Hurt. debitò benignius loquentem p. 1. tr. 1. c. 5. rſ. 10.*

53. Ad poſteriorem puto, mulierem ſic accipientem non obligari ad reſtitutionem; ratio eſt, quia recipiendo non peccavit contra juſtitiam; jam enim liberaliter dedit amicue, ſciens, ut ſupponimus, mulierem, neque explicitè, neque implicitè ea acceptare cum pacto copulæ: liberalitati autem, non ex juſtitia, ſed ex gratitudine, ſine obligatione reſtitutionis, datur retributio. Quare ſi ſua ſpe fruſtratur amaſius, ſibi ſuæque credulitati imputet; ſicuti quando quis inſervit, vel munera gratis dat Principi vel Epiſcopō, intentione conquirendi dignitatem, vel beneficium, quod deinde non confertur, principem nullo modo ad reſtitutionem urget, ſed ſuam inanem ſpem merito deplorat.

CAPVT SEXTVM.

§. I.

De raptu.

1. IN Methodo ſic habes. *a* in duobus differt raptus à ſtupro: primò, quia ſtuprum ſemper eſt cum virgine, at raptus eſt de quacumque muliere, imo etiam puero, qui ſanè raptus eſt omnium turpiſſimus.

a *In Meth. Conf. li. 2. c. 7. §. 9.*

2. Secundò, ſtuprum ſolum dicit violentiam, vel ad ſummum fraudem: at raptus præter violentiam, addit abductionem: *b* eſt enim raptus peccatum luxuriæ, quo perſona aliqua abducitur, cum violentia, ad turpem actum cum ea exercendum. Addit igitur malitiam contra juſtitiam, atque adeo ſpecialiter confitendam.

b *Fill. to. 2. tr. 30. c. 6. & me cit. Diana. p. 9. tract. 8. reſ. 2. citatiſque Hurtado, Præpoſito, alijſq;.*

3. Abductio ſponſæ de futuro, ut item ſponſæ de præſenti, id eſt, conjugis per duos menſes ante conſummationem matrimonij, ad quod conſummandum prædictum tempus conceditur; abductio, inquam, ejuſmodi ſponſarum, ſi eſt ad finem ritè complendi matrimonium, non eſt raptus: quia, etiam repugnantibus parentibus, non eſt abductio ad id, quod eſt prohibitum: ſed ſi eſt ad illicitum finem, explendæ ſcilicet libidinis, erit raptus ſpeciatim in confeſsione manifeſtandus.

§. II.

Additio.

1. AD raptum tria *a* ex dictis requiruntur; primò, vis illicita: ſecundò, finis inhoneſtæ libidinis, in qua includitur finis matrimonij contrahendi; nam eo modo, id eſt, violenter matrimonium velle, inhoneſta libido eſt: tertiò, abductio. Nonnulla addamus de ſingulis.

a *l. fusè Sanchez lib. 7. de matr. d. 12. & 13. Leſſ. li. 4. c. 3. d. 9. alioſq;.*

2. Vis illata. Quare ſi vis inferatur renitenti mulieri cuicumque, etiam non virgini, quamvis parentibus

volentibus, vel tum muliere, tum parentibus invitis, vel solis invitis parentibus, ipsa muliere consentiente, semper erit raptus, explicandus in confessione, quia semper in prædictis modis, præter malitiam luxuriæ, adest malitia violentiæ, quæ est contra justitiam. Nomine parentum hic veniunt quicumque sub sua potestate mulierem fortè habent, pater, tutor, curator, maritus, sponsus, amici, consanguinei &c.

3 Petes hac occasione, qua ratione se geret mulier, ne peccet, quando vis illi infertur? Respondeo, ex Sà: quæ ab aliquo opprimitur (inquit) non tenetur, ad sui defensionem, illum lædere. An vero teneatur clamare, & resistere, quantum possit, sine periculo vitæ & famæ, non convenit inter Doctores. Ego ijs accedo, qui resistendum putant. Hactenus Sà. Ego vero non solum ijsdem accedo, verum etiam puto, tutum nullo modo esse, non accedere. Ratio est, quia secus, mulier cooperaretur cum alieno peccato, esto, certissima sit, se propriæ delectationi non consensuram.

b *Sà v. luxuria, n. 16.*

4. Sed quid, si resistere nequeat? Respondeo, ex c Toleto: si fœmina (inquit) cogeretur ad turpem actum, dummodo ista interius non consentiret actui, quamvis pateretur ab altero, & sentiret etiam delectationem, sed sine consensu in ipsam, non peccaret. nam agens absque consensu, non agit; cum consensu autem est mortale.

c *Tol. li. 5. c. 11 n. 10.*

5. Quid denique? facilene credam fœminæ, se vi oppressam non consensisse? Respondeo, ex d de Lugo In praxi (inquit) difficile credendum est, violentam oppressionem esse absque culpa, ex parte fœminæ. rarissimum enim est, quod si velit, non possit aliquo modo resistere, ut violationem impediat: sed ob metum, ob animi imbecillitatem, & aliquando etiam ob latentem lasciviæ affectum, quem manifestare erubescunt, consentiunt fœminæ, saltem invitæ, qui tamen consensus, licet ex parte involuntarius sit, sufficit ad peccatum grave, quem consensum, sicut & congressum ipsum debuissent virili fortitudine impedire; & rarissimè contingit, virum delectationem turpem ab invita omnino & reluctante captare velle. Hæc de Lugo. Cum autem audis, mulierem impedire potuisse, atque adeo debuisse, intellige, illam debuisse apponere non solum negativam resistentiam, sed vero positivam, id est, motum & agitationem corporis, quantum potest. Si enim quieta ipsa remaneat, jam cooperatur peccato alterius. nihil enim ille alter à fœmina quærit, nisi quietam congressui se præbere. Quod si propter suum motum, semen viri extra vas emittatur, invadenti imputabitur, non ipsi juxta resistenti; & notat ibidem de Lugo, ipsam non posse seminare, quamvis viro seminante: quia ad id nullum jus habet; quare quantum potest, ei seminationi resistendum esse.

d *De Lugo t. 1. de just. d. 10. sect. 10. nu. 199.*

6. Finis inhonestæ libidinis: si ergo est ad alium finem, ut si raperetur puella,

puella, ut fieret serva, plagium esset, & vocaretur, quod est species furti, non raptus.

6. Abductio: Hinc si per vim sine abductione de loco ad locum, fœminæ quis copuletur, peccabit quidem peccato contra justitiam, specialiter confitendo, sed propriè raptum *e* non committet. Idem dic, si per fraudem: nam dolus & fraus violentiæ æquipollent, *dd* cum perinde fiat injuria contra justitiam. Pari modo si eamdem cognoscas, per vim ducendo de uno cubiculo ad aliud, vel de loco ad locum non valde distantem, in eadem domo, seu prædio, non diceris propriè rapere, licet violentiam specialiter confiteri debeas, quia non est vera abductio illa, quæ mulierem in diversum moraliter locum non transfert.

e sup. §. 1. nn. 2. dd l. unica. §. & si quidem. versu, pœnas autem, c. de raptu virg.

8. Si mulier rapiat, abducatque virum, etiam ad finem libidinis, non esse proprie raptum, docent merito non pauci, *d* apud Sanchez citatum: sed id intellige, quoad pœnas mox dicendas, quæ solum fulminantur in viros rapientes fœminas, non contra. nam cæterum, si vere adfuit violentia, adfuit & malitia contra justitiam; quare cum adsit etiam vera abductio, ut supponimus, non est, unde negandum sit, illum esse, quoad culpam, raptum.

d Ipse Sanc. Gasp. Hurt. Præp. Pont. Reg. aliique apud Dian. p. 19. tr. 16. res. 83. contra Marant. Aversam, Martinum.

9. Hæc, quoad culpam. Quoad pœnas, sive quæ sunt in corpore juris Canonici, *e* sive in Tridentino *f* hæ numerantur, (pœna enim capitis aliæque, quæ infliguntur per jus civile, & quidem semper post sententiam, ad nos non pertinent; videatur Lesius *g* & Azor *h*) prima est, ut raptor alienæ sponsæ publica pœnitentia puniatur. Secunda, ut idem non possit amplius cum nulla alia matrimonium contrahere. Putatur autem à Doctoribus, hoc esse impedimentum impediens, non dirimens, imo hodie jam esse usu abrogatum. Tertia, ut tum raptor, tum ejus adjutores sint ipso facto excommunicati. Quarta, ut donec rapta est in potestate raptoris, invalidum sit matrimonium, ut etiam (ex Molina, *i* & alijs) sponsalia, si forte, etiam consentiente rapta, matrimonium, vel sponsalia celebrentur.

f Trid. sess. 24. c. 6. de ref. mat. g Less. li. 4. c. 3. n. 68. h Azor. p. 3. li. 3. c. 15. i Mol. Sanc. alijque, quos cit. sequiturque Bon. de matr. qu. 4. p. 18. num. 10.

10. Juvat autem hic afferre verba Tridentini. *l* Decernit sancta Synodus, inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta à raptore separata, & in loco tuto & libero constituta, illum in virum habere consenserit; eam raptor in uxorem habeat: & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium & favorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, & omniumque dignitatum incapaces;

&, si Clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor, mulierem raptam, sive eam in uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter, arbitrio judicis, dotare.

l *Trid. Sess. 24. c. 6. de ref. matr.*

11. Hactenus Concilium. Vbi noto primò, hoc decretum non habere locum in quocumque raptu, sed in aliquo dumtaxat. Quare si quis rapiat mulierem, causa libidinis, & non ad contrahendum cum illa matrimonium, non incurrit *m* prædictas Concilij pœnas. Ratio est, quia Concilium his nil intendit præterea, nisi libertati matrimonij providere. Scio, Bonacinam *n* putare, decretum habere locum, etiam si sit ad solum finem libidinis, quod certè non est improbabile.

m *Less. l. c. n. 70. Sanc. li. 7 mat. d. 13. uu. 4.* n *Bonac. de matr. qu. 4. p. 18. nu. 2.*

Rursus non habet locum in eo raptu, cui mulier consensit, licet invitis parentibus. Ratio est eadem, quia scilicet matrimonij libertas, quo Concilium collimat in hoc decreto, non dependet à parentibus, sed solum à muliere.

12. Noto secundò, ad pœnas incurrendas non esse *o* necesse, ut sequatur copula cum rapta; malitia enim raptus, saltem pro pœnis, satis completur per abductionem cum prædicto fine.

o *Less. l. c. n. 66. Sanc. l. c. n. 9.*

13. Noto tertiò, præter excommunicationem latæ sententiæ, quæ non est reservata, *p* & præter impedimentum dirimens matrimonium, imo & sponsalia, *q* quod non est pœna, sed dispositio legis, cæteras pœnas hujus decreti non incurri, nisi post sententiam judicis, ut ex alibi dictis constat.

p *Sanch. ib. num. 1.* q *Sanch. ib. num. 17.*

14. Noto quartò, licet abductio sponsæ, ipsa nolente, sit, quoad culpam, raptus, quia etiam sponsa debet liberè matrimonio de præsenti consentire, tamen quoad pœnas, probabile *r* esse, ejusmodi raptum non includi in hoc decreto, quia non est abductio strictè injuriosa, eam sibi recipere, quæ sib il egitimè promissa est.

r *Less. l. c. nu. 70. Hen. li. 10. c. 12. num. 5.*

15. Ex his plani fient hi duo casus. Ignorantibus parentibus quædam mulier consentiens abducta est: rursus ignorante Cæsare adolescente abducta est ab ejus amico quædam invita puella, ut eidem Cæsari illa puella in matrimonium traderetur; commissusne est in utroque raptus, prædictis concilij pœnis obnoxius?

Respondeo ad primum, esse commissum raptum, quoad culpam, ut dictum est nu. 2. Quoad pœnas Concilij, non esse, *s* quia consentiente ipsa salvatur libertas matrimonij.

s *Sanc. ib. num. 9.*

16. Ad secundum; si neque per se, neque per alium Cæsar puellam rapuit, ipse raptor *t* non est, atque adeo pœnas non incurrit: amicus etiam non incurrit, quia non est raptor pro suo matrimonio, de quo loquitur Tridentini decretum, quod cum sit odiosum,

sum, non est extendendum ultra verba. Vnde vides, in hoc casu tum amicum hunc, tum adolescentem illum, pro quo rapta est mulier, validè posse matrimonium inire cum eadem muliere, etiam non separata. Quando vero per alium quis scienter rapit, verus raptor est, incurritque omnes decreti pœnas: ille tamen, qui ex raptoris jussu exequitur actionem rapiendi, tanquam fautor incurrit excommunicationem, & cæteras pœnas, cum interim validè possit inire matrimonium cum eadem muliere, quia invaliditas matrimonij solum infertur contra rapientem pro se, non contra rapientem pro altero, ut dictum est.

t *Sanc. lib. 7. disp. 13. num. 2.*

Copula cum dormiente an sit raptus?

17. Denique decernenda ea est quæstio, an copula cum fœmina dormiente, vel sensibus destituta, sit propriè raptus? Respondeo: si cum fœmina, quæ ante somnum consensit, non esse *u* raptum, certum est, quia non est cum injuria, nec cum violentia contra parentes. At si cum fœmina, quæ non consensit, ajo primò, præter fornicationis, vel alterius speciei malitiam, adesse peccatum contra justitiam. Ajo secundò, non esse *x* propriè raptum, & consequenter nec raptus pœnis subjectum. Ratio prioris dicti est, quia tametsi ea copula non fit cum vi, certè est cum fraude, atque adeo cum malitia contra justitiam, ut §. 1. n. 2. innui, unde speciatim in confessione aperienda, ut modo num. 7. dictum est. Ratio posterioris dicti est, quia, ut alia taceam, ad raptum propriè dictum, requiritur abductio de loco ad locum, ut ibidem notavimus.

u *Pellit. in man. Reg. to. 1. tr. 4. c. 3. sec. 4. num. 70.* x *inclinat, sed non vult decernere Diana p. 9. tr. 8. res. 2.*

CAPUT SEPTIMUM.

De peccato contra naturam.

1. IN Methodo sic habes. *a* Quatuor sunt species, & quidem distinctè aperiendæ, b quia habent turpitudinem, si non physicè diversam, quia omnes prodigunt semen sine spe generationis, certè ex recta hominum æstimatione, diversam moraliter; Mollities, sodomia perfecta, sodomia imperfecta, bestialitas, ad quam reducitur congressus cum dæmone. De singulis aliquid breviter delibabimus.

a *in Meth. conf. lib. 2. c. 7. §. 10.* b *Fill. tr. 30. c. 8. n. 142.*

§. I.

Mollities.

1. EST pollutio voluntaria, sine conjunctione corporum, seu, ut definit S. Thomas, *c* est peccatum contra naturam, per quod voluntaria pollutio procuratur, extra concubitum, caussa explendæ delectationis venereæ.

c *S. Th. 2. 2. q. 52. art. 11. ibiq. Cajet.*

Si quis tamen, dum se polluit, consentiat, vel cogitet morosè in aliquam

aliam speciem, v. g. in adulterium, incestum &c. contrahit eamdem d malitiam, quam cogitat, adeoque confitendam.

d *Fill. tr. 30. c. 8. nu. 154.*

2. Inanimatum instrumentum, quo quis se polluat, non facit mutationem speciei, ut in Methodo lib. 2. cap. 1. §. 10. de medijs, quæ assumuntur ad peccandum, universaliter diximus. Dixi (inanimatum) nam si animato, ut si manibus alterius &c. fiat, jam nunc subdo.

3. Si quis se pollueret inter brachia, coxendices, os, &c. fœminæ, vel viri, cum id regulariter procedat ex affectu personæ, seu concubitus cum illa, est sine dubio specialiter explicandum; quia non est mera pollutio, sed copula inchoata. Non tamen credo, necessario esse explicandas peculiares partes corporis (nisi sit affectus aliquis particularis, v. g. ad partes præposteras, ob sodomiam, unde & explicandum) materialiter enim se habent, e & illa major delectatio, quæ in una ex partibus quæritur, non transcendit speciem malitiæ, quæ est in alia.

e *Fill. ib. num. 155. v. supr. c. 3. §. 3. nam. 33.*

4. Petes: quando quis habet inchoatam prædictam copulam, necesse ne habet exprimere in confessione, se seminasse extra, vel intra vas? Respondeo, ita, quia extra dispergitur semen, at intra vas naturale fœminæ, non item. Quid in masculis, dicam mox §. 3. num. 3. & addam §. 4. nu. 4. utilissimam praxim pro hac re.

5. Si quis se polluant manibus alterius viri, vel fœminæ, vel suis alium quis polluat, debet id explicare, propter cooperationem cum alterius peccato.

Imo si tu tuis manibus polluas uxoratum, vel Sacerdotem, &c. debes id explicare, quia cooperaris ad adulterium, vel sacrilegium, juxta ea, quæ dixi in Methodo lib 1. c. 1. §. 17. de scandalo n. 100.

Quod si te suis manibus alius polluat, parum refert, f pro tuo peccato contra castitatem, quod ille fuerit vir, vel fœmina, vel sacerdos: tunc enim (si aliud non additur) se habent illæ manus, ut merum instrumentum: & solum adest cooperatio cum alterius te polluentis peccato, ut dictum est lib. 1. meth. Conf. §. 10. num. 69.

f *ex eod. Fill. ib.*

Nota illud (quod si te &c.) nam in editionibus præcedentibus erat (at si,) quæ fuit fortasse occasio, cur Diana h putaverit, me hic sequi sententiam Llamas, sentientis, non opus esse, explicare in confessione, an manus te polluentis sint Sacerdotis, vel Laici, quam latè defendit i Caramuel; cum tamen re vera non sequar, ut patebit naviter consideranti loca, ad quæ me refero in hoc nu. 5. & latius ego ostendi in disputatione de hac re, quam Romam misi, ut eam amici eidem Patri Dianæ de Theologia morali profecto benemerentissimo peramice communicarent. Dixi (ad quæ me refero in hoc nu. 5.) Nam, an ex Doctrina Thomæ Sanchez, quam tradidi in Methodo li. 2. c. 7. §. 5. n. 33. quamque nuper exscripsi c. 2. §. 1. n. 5. confirmari possit sententia Llamas, neque in Methodo censui, neque hic censeo disputandum.

h *Dian.*

b *Dian. p. 9. tr. 9. res. 65.* i *Caram. in Reg. S. Ben. à n. 987.*

De mollitie sacrilega dixi c. 2. §. 1. num. 4.

De mollitie virginis dixi c. 5. §. 1. n. 3.

De mollitie uxorati dixi c. 3. §. 1. n. 3.

De comedente calida, ut polluatur in somno, dixi in Methodo Confessionis lib. 2. c. 6. §. nu. 7.

De incipiente copulam & resiliente, semenque dispergente dixi c. 1. §. 1. num. 12.

Reddetur tibi manifestum, me nequaquam sententiam Llamas docuisse, si disputationem illam hic legeris. Ecce illam.

Vindicatio Authoris.

6. R. P. Diana *a* & ab illo novissimè Illustr. Caramuel *b* ajunt, me in doctrina, quam trado lib. 2. Meth. Conf. c. 7. §. 10. nu. 66. quam modo exscripsi n. 5. sequi sententiam Hieronymi Llamas, *c* jussu sanctæ Inquisition. Hispanicæ expunctam, qua docebat, eum, qui pollutus fuit alterius tactu, solum teneri explicare qualitatem suæ personæ, si ignoretur à Confessario, id est, si habet votum simplex, vel solenne virginitatis vel castitatis, non tamen teneri explicare complicis, qui illum tetigit, qualitatem, nisi ipse etiam causa fuit, ut alter etiam polluereturr.

a *Diana p. 9. tr. 8. nu. 65.* b *Caram. in Theol. fundam. Fundam 50. §. 7. numero MLXV.* c *Llamas 3. p. meth. c. 6.*

Sed certè huic sententiæ nequaquam adhæreo, imo omnino contrariam semper professus sum, ut mea verba accurate consideranti palam fiet. Ingenuè interim fateor, me alias solitum pro viribus claritatem brevitati conjungere, nunc demum nolentem in illud incidisse, *dum brevis esse laboro, obscurus fio.*

7. Porro id, quod ego doceo, patet primo ex verbis dicti nu. 66. hic nu. 5. quibus meam sententiam explico. *Adsite* (ajo) *suis manibus alius polluat, parum refert, pro tuo peccato contra castitatem, quod ille vir fuerit, vel fœmina, vel Sacerdos; tunc enim (si aliud non additur) se habent illæ manus, ut merum instrumentum, & solum adest cooperatio cum alterius te polluentis peccato, &c.* Nota illud (*si aliud non additur*) clarè enim significo, me solum hic considerare peccatum polluti, secundum rationem solius pollutionis, seu sistendo intra pollutionis limites, quæ consistit in sola semination extra concubitum; ideo enim dico, *parum refert pro tuo peccato contra castitatem*, intellige, directè (quid sit istud, directè, explicabitur mox in vers. Patet id tertio) & non dico, *pro tuo peccato*, absolutè. Quare si te polluat vir, vel fœmina communis, quia nihil aliud novæ speciei additur, ut hic supponimus (quo de tu vide mox nu. 19.) non affertur, ne comitanter quidem, novum specie peccatum, sed intra eamdem speciem duplex erit numero malitia; altera erit in tua pollutione, altera erit in tua cooperatione cum alterius peccato in eadem specie, contra castitatem, sed in confessione, utraque explicanda, ut docui initio eiusdē nu. 66. ibi: *Si qui se polluant manibus alterius viri vel fœminæ, &c. debent id explicare, propter cooperationem cum alterius*

peccato

peccato. At te polluat Sacerdos v. g. quia tunc additur persona sacra, atque adeo additur cooperatio tua cum ipsius sacrilegio, nova species (& non solum nova numero malitia) additur, extra limites castitatis, sed intra limites Religionis, certè explicanda in confessione: quod expressè dico in fine ejusdem nu. 66. dum in editione Panormitana remitto Lectorem ad superius dicta c. 1. §. 10. hujus libri secundi; Et in editione Romana ad superius item dicta de scandalo, c. 1. §. 17. ut mox clarius patebit. nam ea loca huc transcribam. Quæso te, Lector, qui doceret, furtum (si nihil aliud addatur) satis bene explicari, si rem alienam se contrectasse quispiam fateatur, erraretne in docendo? Non utique. Nam si addas, rem ablatam fuisse sacram, explicandum quidem id erit, at non ob rationem ipsius furti, contra virtutem justitiæ, intra limites furti, sed quia additur irreverentia rebus sacris contra virtutem Religionis. Non absimile quid est, si rem rectè perpendas, in casu nostro. Illa igitur particula (at si) posita in hoc n. 66. quæ forte caussa fuit totius æquivocationis, non est adversativa, sed ponitur loco (quod si) non esse autem semper adversativam particulam (sed) quæ certè est eadem atque (at) notat Barbosa in varijs, dict. 360. n. 3. ex dec. cons. 386. n. 7. qui cum dixisset (sed) esse adversativum, limitat, quando esset diversa ratio, quia tunc (inquit) non reperit qualitates præcedentes, nec adversatur, retentis eisdem terminis, ut etiam notat Alex. Cened. &c. Hæc Barbosa. Atqui in casu nostro est diversa ratio, ut ego notanter signavi illis verbis (*nisi aliud additur*) & illis (*pro tuo peccato contra castitatem*) ergo &c.

8. Patet id secundò ex ijs verbis, quibus in fine hujus numeri 66. his nu. 5. in editione Panormitana remitto Lectorem ad superiora, sic: *& solum adest cooperatio cum alterius te polluentis peccato, ut dictum est c. 1. §. 10. num. 4.* quod debui dicere num. 69. Et hunc Typographi errorem ego noto in correctione erratorum præfixa in dicta editione Panormitana hujus opusculi. Adeamus igitur locum illum, & videamus, quid ibi doceam. *Huc reduco, si forte quis medium adhibeat, aliquem inducendo, ut ab ipso adjuvetur ad peccandum,* v. g. *ad occidendum* (poteras tu intelligere, ad fornicandum, ad polluendum, &cc) *certè tunc id esse explicandum, tamquam de directam inductionem proximi ad peccatum, non est dubium, juxta ea, quæ infra dicentur §. 17. de scandalo.* Hæc ibi. Quæso te, amice lector, si ego ibi dicto §. 10. capitis 1. doceo, esse explicandum medium, à quo adjuvor ad peccandum, & hic n. 66. c. 7. volo doctrinam hujus ejusdem n. 66. intelligi debere, juxta doctrinam dicti §. 10. quomodo affirmare potes, me in ea esse sententia, quod non sit explicandum medium, quo quis utitur, ad suam pollutionem?

9. Confirmo, quia eodem illo §. 10. n. 70. & 71. clare sic pronuncio. *Quod si multorum opera usus es, debesne explicare horum numerum, vel conditionem? Respondeo, satis esse, si dicatur in confuso, usus sum opera multorum,* v. g. *ad occidendum meum inimicum, sine ne-*

cessi-

ritate numerandi personas, vel explicandi personarum conditiones. Excipe unum casum in conditione, & alterum in numero. In conditione, quando ratione actionis talis personæ inductæ, peccatum, ad quod inducis, differret specie, v.g. usus es opera filij ad occidendum patrem, tuum inimicum, duo specie peccata commisisti, utraque confitenda, alterum est homicidium, alterum est parricidium, ad quod directè induxisti filium. In numero &c. Certè quemadmodum hic ego exemplum adhibui de homicidio, & parricidio, poteras & tu, lector, applicare pollutioni simplici & sacrilegio, sic: Vsus es opera Sacerdotis ad tuam pollutionem, duo specie peccata commisisti, utraque confitenda, alterum est ipsa pollutio, alterum est sacrilegium, seu (si castigatius loqui volumus) unum peccatum cum duplici specie malitia, ad quod directè usus es opera Sacerdotis &c. Llamas docet, non teneri quempiam explicare complicis, qui illum tetigit, qualitatem: ego doceo, debere explicari conditionem personæ; non est ergo asserendum, me sentire cum Llamas.

10. Patet id tertio ex eo loco, quem dicto §. 10. n. 69. cito, (& citaveram in editione Romana dicto c. 7. n. 66. hic n. 5.) dum sic loquor. *Id esse explicandum, tamquam directam inductionem proximi ad peccatum, non est dubium, juxta ea, quæ infra dicentur §. 7. de scandalo.* oportebat autem dicere §. 17. de scandalo: quem etiam Typographi lapsum signate notavi in erratorum correctione huic opusculo Panormi edito præfixa. Iam lege id, quod de scandalo ibi affero, num. 100. *Quando quis directè intendit peccatum proximi, dicitur scandalum directum; & sine dubio per omnes Doctores id peccatum est specie diversum ab alijs, & debet specialiter in confessione palam fieri, debetque species peccati, ad quod inducitur proximus, explicari. Si quis ergo loquatur, v. g. turpia, ut socius incidat in eas turpitudines, oportet explicare, ad quæ turpia inducere tentabat, ad adulterium ne, an ad stuprum, &c. Ratio est, quia tunc, non solum peccatum talis scandali est contra charitatem debitam proximo, sed etiam contra virtutem oppositam. Eadem enim castitatis virtus, quæ obligat me directè ad castitatem, in mea persona custodiendam, obligat indirectè, ne ex industria procurem, proximum à castitatis virtute dejicere.* Hactenus ibi. Si igitur ego sentio, virtutem Religionis, quæ obligat Sacerdotem, ne se polluat, eandem obligare, ne procuret pollutionem in alio, & insuper sentio, debere speciem peccati, ad quod inducitur proximus, explicari, atque ad hanc doctrinam (ne dicas, me illius fuisse oblitum) me remitto, quo modo enuntiabit quispiam, me docere, explicandam nequaquam esse speciem peccati, ad quam inducit pollutus Sacerdotem, dum utitur ad pollutionem ejus sacrilegis manibus, qui per sacrilegium, contra castitatem, seu per aliud vitium specie differens, ut contendit Delugo, *d* illam in aliena persona procurat?

d *Delug. de pœnit d. 26. sec. 4. n. 56.*

11. Patet id quarto, quia ego in margine dicti numeri 66. hic n. 5. de quo est controversia, cito Filliucium, qui citat Cajetanum. Et certè Diana,

cum alios sectatores doctrinæ expunctæ à sacris Hispaniæ Inquisitoribus nominasset, à Filliucio & Cajetano prorsus abstinuit; fortasse, quia vidit, magnam horum authoritatem concuti difficulter posse, si contra ipsum stetisset: sed magis puto, quia rectè advertit, hos tam eximios Doctores, opinionem Llamas non approbare, quamvis prope illam esse, primo aspectu, non multum cogitanti videatur. Cum igitur ego Filliucij doctrinam exscribere in eo numero profitear, eumque nonanter citem, & verè nihil diversum dicam ab eo, quod ipse & Cajetanus docent, cur me sententiæ Llamas adhærere, lector amice, contendis? Audi Filliucium e *Dico tertio, omnes mollities esse ejusdem speciei: & mox, sive proprio, sive alieno adminiculo extrinseco, nulla est specifica diversitas: omnia enim hæc materialiter se habent, & per accidens, & semper est una ratio solum voluntariæ seminationis procuratæ absque concubitu. Cajetanus 2. 2. q. 154. art. 11. ad secundum.* Hæc Filliucius. Cajetanus verò eadem ferè habet verba. nam propterea non sunt hic repetenda. Solum noto, illud, *omnes mollities esse ejusdem speciei*, & illud, *& semper est una ratio, &c.* Ex quibus apparet, solum esse locutionem de ipsissimo peccato mollitiei formaliter. Id quod magis explicavit Cajetanus ibidem, dum immediatè addit: *Et hæc intellige, loquendo de tali specie peccati secundum se.* qui etiam innuit, cooperationem cum alterius peccato, si quando ea intercedit, mollitiei addere graviorem culpam; *Gravius tamen* (inquit) *peccatum cum alieno hoc adminiculo fit, ratione societatis in peccato alterius.* Quare si nos præter ipsam meram mollitiem, aliquid aliud addamus, alia est quæstio, quam hic clare Filliuccius explicare neglexit, & Cajetanus solum insinuavit, quia cum Theologis loquebantur, quibus satis superque erat, innuere, disputationem esse de mollitie, sub formalitate mollitiei; nō verò sub omnibus formalitatibus, quæ participari ab ea accidit. At ego magis id explicare volui, dum, ne erroris daretur ansa, adverti, dici, *nisi aliud addatur*; quasi dicerem, si aliud additur, ut si consideretur alia formalitas cooperationis, mirum non esse, quod superveniat nova peccati species, utique in confessione explicanda; nam propterea signatè addo; *Et solum adest cooperatio cum alterius te polluentis peccato, ut dictum est cap. 1. §. 10.* ubi, ut jam vidimus, expressè doceo, eam explicationem in confessione esse omnino faciendam.

e *Filluc. tr. 46. c. 8. nu. 155.*

12. Patet id quinto, quia ego in hoc nu. 66. qui nostræ est cardo quæstionis, non remitto Lectorem ad §. 5. hujus cap. 7. li. 2. Method. Confess. ex cujus doctrina colligi posset sententia Llamas, sed ad §. 10. & §. 17. cap. 1. ejusdem libri secundi, in quibus, ut jam vidimus, sententiæ Llamas adversamur. Explico clarius. In dicto §. 5. nu. 32. in editione Romana num. 33. sic rescriptum invenies. *Sed jam exoritur alia difficultas, an qui habens votum castitatis, est caussa inducens alium ad turpiter peccandum, debeat suum tale votum*

le votum explicare? v. g. Petrus Sacerdos consilium dat, vel inducit Paulum & Antoniam nullo voto astrictos, ad illicitum congressum, debetne Sacerdos ille, cum eam inductionem fatetur, explicare, se esse Sacerdotem? Respondeo, non debere. Ratio est, quia votum non videtur se extendere, nisi ad obligandum voventem, ne ipse in sua persona delectationes venereas admittat, non verò, ne alios ad easdem inducat; propriam enim suamque castitatem promisit, non alienam. Hæc ibi; porrò, ex hac ratione, quam legimus apud Sanchez, *f* colligere quis poterat (ut rectè expendit De lugo, *g* contra ipsum Sanchez, quasi sibi aliud *h* alibi dicenti contrarius fuerit) Sacerdotem polluentem, seu suis manibus adjuvantem ad pollutionem alium, non peccare contra suum votum, unde nec pollutum cooperantem ipsi, cooperari ad peccatum contra votum, atque adeò non obligari, ad id explicandum. At ego, ne quis putaret, me hanc consequentiam amplecti, nolui lectorem ad hunc numerum 32. §. 5. remittere, sed remisi ad dictum §. 10. nu. 69. & §. 17. num. 100. ubi expressè approbo illud principium. *Eandem virtutem* (quæ in casu nostro est virtus Religionis) *obligare fideles, nec in se admittere, nec in alio provocare actus ipsi contrarios, &c.* ex quo explicandam esse in confessione conditionem personæ, ut jam vidimus, colligitur.

f Sanc. l. 5. in dec. nu. 10. g *De lugo de pœn. d. 16. sect. 4. nu. 152.* h *Sanc. li. 1. 46. n. 3. & 8.*

13. Dices: at ex doctrina illa, quæ ex Sanchez affertur, dicto §. 5. num. 32. fieret probabilis sententia Llamas, ut videtur deduxisse Caramuel in Theologia Regulari, num. 989. & iterum in Theologia fundamentali, fund. 50. §. 7. num. M LXV. Respondeo, hanc esse quæstionem, de qua ego, nec tunc censui, neque in præsentia puto disputandum, modo stet, me docuisse, ac docere, in praxi cooperationem illam, ut nimis sæpè dictum est, specialiter esse confitendam: illud tamen, ne quis allatam doctrinam Sanchez, ad sententiam Llamas tuendam, sine nova consideratione adducat, adverto, non statim atque in Doctoribus principium aliquod universale legimus, unde aliqua consequentia deduci possit, licere nobis, illam ad praxim referre; si enim illam non retulerunt Doctores, aliquid fortasse latens inspexerunt in casu particulari, unde referenda saltem practicè non esset. Ita ergo in casu nostro. Id in simili, quando in pluribus casibus particularibus aliquid admittunt Doctores, non statim esse pro praxi formandam doctrinam universalem pro alijs casibus, quos ipsi non deduxerunt, quia aliquid fortasse illis occurrebat in contrarium, prudenter monet sapientissimus De Lugo. *i*

i *De just. & jure to. 1. id. 16. sect. 5. n. 106.*

14. Ex his vides primò, illa duo principia, Ad eandem virtutem pertinet, non inducere aliũ ad actus contrarios; &, Vovens castitatem, solum illam vovet in se, non in alio, esse quidẽ minus inter se cohærentia, sed quia

potuisse à nobis utraque excipi. At ex consequentijs, quæ ab illis colliguntur, & pertinent ad præsentem casum, alteram, id est, quæ deducitur ex priore principio, recepimus, ut in praxi admittendam; de altera, quæ ex posteriore deduci posset, nec disputare, nec de eadem aliquid, sine magna consideratione, & Doctorum authoritate, decernere voluimus; lege nihilominus numer. 21. mox ponendum.

15. Vides secundò, non esse duas propositiones, ut aliquis putavit, alteram affirmativam, alteram negativam, ex adverso positas, eas, quas ego doceo d. n. 66. hic nu. 5. Quasi dicam, dum quis polluit Sacerdotem, debet explicare votum polluti: at, dum quis Sacerdos polluit laicum, hic laicus explicare non debet votum polluentis; non id ego doceo, sed illas duas propositiones, ut diversas & disparatas affero, & quoad explicandam in confessione qualitatem voti, utrasque affirmativas. Et in prima quidem dico, explicari debere sacerdotium, seu votum, quia pollutio, ad quam ille, quicumque sit, cooperatur, est sacrilega quasi intrinsecè, quia est pollutio hominis sacri. At in secunda, dico, laicum propter suam pollutionem satis se explicare, si illam solam fateatur, quantum est ex vi ipsius intrinsecæ pollutionis, quæ sacrilega non est; sed non propterea tollitur, quod debeat fateri extrinsecam cooperationem cum polluentis sacrilegio. Differunt autem maximè hæc duo peccata; aliquis polluit Sacerdotem, aliquis Sacerdos polluit laicum. In priore est pollutio sacrilega, ut dictum est veluti intrinsecè; in posteriore, solum extrinsecè, ex cooperatione cum extrinseco polluente; tamen etiam hæc posterior pollutio aperienda est in confessione, certè sola, si sisteremus in ipsa, quoad ea, quæ involuit intrinsecè, sed, quia nunc aliud additur extrinsecum, id est, cooperatio cum alieno sacrilegio, ideò & hoc etiam aperiendum. Hoc discrimen formale inter hæc duo peccata ego sapientibus ostendere volui in d. nu. 66. hic nu. 5. & nil præterea, quod prius ostenderat Fill. & Cajet.

16. Vides tertiò discrimen inter tres sententias, Llamas, Caramuelis, Tamburini (sic loquamur in tertia persona, claritatis ac distinctionis ergo) dum ij omnes expendunt, an laicus pollutus à Sacerdotis manibus, debeat fateri votum castitatis Sacerdotis polluentis? Primus absolutè negat, secundus distinguit, tertius affirmat absolutè.

Opinio Llamas.

17. Nam Llamas absolutè docet, eum, qui pollutus fuit alterius tactu, solum teneri explicare qualitatem suæ personæ, non vero qualitatem, nempe votum complicis, qui illum tangit.

Opinio Caramuel.

18. Caramuel distinguens ait, Sacerdotem polluentem duplici modo utraque[l] probabilia videri possunt, potuisse

habere se posse; primò, ut dum alium tangit, admittat (ut communiter solet contingere) in se delectationem veneream, seu certè sit in periculo illam admittendi: secundò, ut in se non admittat ejusmodi delectationem, nec tali subsit periculo, id quod sanè rarissimum est, & forte metaphysicum, posset nihilominus, ait, evenire in fœmina multum effœta, etiam sine illo periculo, propter experientiam, quam fortè habet suæ stupiditatis. Hac distinctione posita, docet, in priore casu pollutum laicum debere fateri votum Sacerdotis polluentis, quia pollutus, dum se illi tangendum tradit, vel permittit, cooperatur cum ipso Sacerdote, ad admittendam illam sensualem delectationem, quod est cooperari cum frangente votum castitatis. Et quia Llamas, absolutè negans, videtur hunc casum comprehendere, ideo ejus doctrina deleta merito fuit. In posteriore autem casu, pollutus ille laicus (inquit) non obligatur, Sacerdotis votum explicare, quia tunc pollutus non cooperaretur cum frangente castitatis votum: si enim, in hoc rarissimo casu, sacerdos nullam in se admittit delectationem, nec admittendi periculo se exponit, non peccat contra castitatem, quam vovit, ergo nec pollutus cooperatur cum peccante contra votum castitatis. Ad quid igitur illius votum patefacere debeat?

Opinio Tamburini.

19. Tamburinus absolutè affirmat, semper scilicet votum esse aperiendum; in priore quidem casu, ob rationem ab ipso Caramuele jam allatam: imo videant Doctores, an ex eadem ratione fiat, ut sæpissimè, ne dicam, communiter, debeat explicari, quisnam te v. g. adolescentulum polluat, fœminane, an vir? nam hoc tactu facile ij concipient affectum ad tuum concubitum, vel certè subdentur periculo concipiendi, & sic aderunt duæ malitiæ; alter enim erit affectus, & consequenter tactus sodomiticus ex intentione tui concubitus; alter erit ipsa cooperatio ad tuam pollutionem; & hæc etiam à Tamburino innnuntur in illo nu. 66. hic nu. 5. dum dixit, *nisi aliud addatur*.

In posteriore item, ex eo capite erit votum explicandum, quia Sacerdos, in illo etiam rarissimo casu suæ stupiditatis, peccat contra castitatem; cum enim ipse absolutè castitatem voverit, & castitatis virtus non solum præcipiat, ut in sua persona quis non admittat sensuales motus, sed etiam, ne ex industria illas positivè, & suo eodem corpore procuret in alio, is Sacerdos votum frangit, & consequenter pollutus laicus, non quidem intrinsecè propter suam pollutionem, sed extrinsecè, propter sacrilegium polluentis, ad quod pollutus cooperatur, dando suum corpus, sacrilegus erit, & ut talem se in confessione manifestare debet. Addit tamen Tamburiuus, hanc doctrinam colligi ex illo priore principio, dicto nu. 14. An vero doctrina Caramuelis possit deduci ex posteriore principio ibidem posito, se nolle sine accurata consideratione decernere.

20. Dixit Caramuel: qui vovit audire Missam, & is cui præcipitur die dominico

minico eidem interesse; qui ex præcepto recitare tenetur horas, &c. si audita Missa, recitato Officio, alium dijceret ab audiendo Sacro, vel officio recitando, peccaret quidem, sed non contra votum, vel præceptum; quia ipse jam servavit pro se: pro alio autem, nec voluit, nec vovit, nec præceptum habuit: ergo pari modo in nostro sacerdote.

21. Respondeo: me certè hæc decernere nolle, jam sæpius dixi: tamen, ut lectoris curiositati indulgeam, ajo, adesse disparitatem. Nam qui vovit Missam audire, solum audire vovit, non facere audire, nec non impedire alium volentem audire: pari modo præceptum se habet; vota enim hæc, & ejusmodi præcepta sunt de uniso illo actu proprio, non verò de re ad alium pertinente. Non ita in vovente totam virtutem castitatis in tota sua latitudine, quale est votum, quod fieri solet in hac materia, ex communi voventium more, qui certè, dum vovent castitatem, illud vovent, saltem sine dubio, ut suo corpore non admittant, nec eodem suo corpore positivè adjuvent alium ad illicita. Interroga Religiosos omnes, id statim confirmabunt. Cum ergo ex alia parte ad eandem virtutem adæquatè sumptam pertineat, alios ab illa positive non divertere, præsertim suo positivo & immediato auxilio, ideò non obscura apparet disparitas inter casum nostrum & instantiam Caramuelis.

22. Dixi autem (in castitatis voto, saltem &c.) ut abstraherem, an eodem modo se habeat vovens absolutè paupertatem, obedientiam, similesque virtutes. Neque enim, dicet aliquis, peccabo contra votum paupertatis, si, dum ego nihil prorsus usurpo, sum causa, ut tu contra tuum votum pecuniam usurpes; esto, peccem contra caritatem, inducendo te ad ad peccatum; & sic de similibus. Ego enim (ut ab his abstraherem) in castitatis voto invenio, saltem pro modo, hoc præcipuum, eam vovente, omnia ad castitatem, sive directè, sive indirectè pertinentia, saltem suo corpore non adjuvando, vovere implicitè; & fortasse, dum angelicam, id est, omnimodam castitatem vovent, etiam explicitè. Disparitatem hanc attulli, cæterum adhuc repeto, me velle rem accuratiore scrutinia pensitare.

23. Hæc ad defensionem meam sint disputata satis: quæ sanè introspexit Reverendiss. Magister sacri Palatij, dū Romæ Opusculum illud meum perdiligenter bis, in duplici Editione ibidem data, legit, examinavit, approbavit; non approbaturus (puto) si sententiam Llamas ab Hispanica Inquisitione deletam à me doceri notavisset.

§. II.

Additio.

1. TRiplex solet distingui pollutio: prima, quæ voluntariè fit, homine consentiente, quæque propriè vocatur mollities: secunda, nocturna, quæ accidit in somno: tertia, diurna, quæ accidit in vigilia,

vigilia, sine consensu polluti. De singulis aliqua seperatim.

Pollutio vigilantis voluntaria.

2. De pollutione vigilantis voluntaria in se (nam in caussa, diximus superius, *h* & aliquid mox à num. 12. tangemus.) Nota primò, contactum, motumque impudicum virilium in pueris (idem in puellis) qui non possunt per ætatem seminare, esse peccatum mortale; est enim ex se pravus affectus ad pollutionem: non dubito autem, hanc *i* differre specie à vera pollutione, per quam seminatur; hæc enim tandem reducitur ad tactum impudicum, illa est disperssio seminis contra generationem. Hinc ergo fit, ut in confessione debeat speciatim explicari, nisi obstet regula universalis, mox afferenda §. 4. n. 4.

h *sup. c. 3. §. 5. à nu. 48.* i *Graff. li. 2. 4. 88. nu. 3. & seqq.*

3. Nota secundò, an Confessarius debeat negare absolutionem juveni sæpius se polluenti? Respondeo, esse distinguendum; si enim ex occasione, v. g. aspectus, vel collocutionis fœminæ, ejusmodi frequentia accidat, debet prius Confessarius præcipere, ut adolescens tollat occasionem, modo alibi satis *l* à nobis dicto; at si frequentia accidat ex nulla extrinseca ejusmodi occasione, tunc poterit majori facilitate absolvere, vel differre absolutionem, juxta consueta remedia contra recidivos, ut ibidem *m* à nobis dictum est.

l *in Meth. Conf. lib. 3. c. 3. l. item Hen. de marr. q. 2. p. 14. n. 14.* m *ibid.*

4. Nota tertiò, quid dicendum, quando semen est corruptum, ita ut venenosas affectiones pariat in patiente, licebitne pollutio? hoc est, licebitne illud semen expellere per medicamenta directè tendentia ad illud expellendum, vel etiam in mulieribus per confricationes partium verendarum, & per intromissionem digitorum usque ad os uteri, illud provocare?

Respondeo, si semen peccet in quantitate, non licere, certum est: quia tunc est verum semen, quod nullo modo potest consulto effundi, nec potest *n* medicamentis, quæ nullum alium effectum habeant, nisi semen expellere, ejus effusio procurari. At si peccet in qualitate, certo, ex Medicorum relatione, vel saltem probabiliter (nam sequi quisque potest id, quod probabile est) licere, docet Sanchez. *nn* Quæ doctrina adeo visa est aliquibus improbabilis, ut fuerit deleta in editione Lugdunensi anni 1621. Illam tamen exscribit, & expendit novissimè Tancredi *o* contra Texedam.

n *Tur. apud Dian. p. 4. t. 4. res. 159.* nn *Sanc. li. 6. de matr. d. 17. nu. 19 in Editione Veneta.* o *Tancred. lib. 9. de mat. d. 17. quæres 3.*

5. Et quidem multi multa congerunt; verum si Sanchez doctrina fuisset ad ejus sensum intellecta, tot rixæ, & quæstiones de ejus veritate non fuissent subortæ. Si enim eum intelligas, quasi dicat, licitè mulierem vel virum semè provocare posse, ne hodie, cras, perendie passura sit illas venenosas affectiones ex semine retento proveniõdas, male illũ intelligis, quia id

nunquam

nunquam, sed semper ejus oppositum docuit; cum enim nunc illud semen corruptum non supponatur, non est, unde possit expelli, vel unde possit dici de eo statuere Sanchez, qui solum statuit de corrupto. Si vero eum intelligas, quasi dicat, dum actu semen illud est corruptum, & dum actu generat symptomata furiosa, ita ut actu patiens sit veluti extra sensum, tunc licitè posse provocari medicamentis & confricationibus ab experto Medico exhibitis, ut venenosum illud corruptum semen expellatur, rectè eum intelligis; nam hunc solum casum concedit Sanchez, non alium. Audi ejus verba; cur ergo non licebit, illam pravam qualitatem, in quam semen transit, expellere, licet per accidens sequatur pollutio, eo vel maximè, quod in hoc casu procul abest quodvis consensus periculum, ac delectationis, quoniam fœmina symptoma illud patiens est tunc temporis sensus ac mentis impos: hæc disertè Sanchez.

p *Sanc. l. c.*

6. Notas, semper supponi debere, ut concessio sit licita, patientem sensibus carere? notas illud? (pravam qualitatem, in quam semen transit) Notas illud? (tunc temporis,) assero igitur, distinctione omnino opus esse. Nam aliud est, si loquamur de medicamentis, aliud, si de tactibus & confricationibus. Quamvis enim in patiente habitualiter ejusmodi morbum licitè possint (ut concedit ibidem Tanredi) adhiberi medicamenta directè provocantia prædictum semen, etiam ante illa actualia symptomata, quia medicamenta remotè semen provocant, & sine tanto periculo eligendi ejusmodi delectationes; tamen confricationibus & tactibus partium verendarum nunquam potest. Ratio discriminis mox n. 8. afferetur: posse autem confricationibus, in uno tantum casu, docet Sanchez, quando nimirum ita actu symptomata insurgunt, ut ea patiens sine sensu sit, quod certè rarissimum erit, & cujus ratio eodem n. 8. clarior apparebit.

7. Vrges. Fac, illud semen corruptum non fuisse expulsum, & symptomata illa per aliquod tempus (ut accidere solet) cessare, vel illud semen non efficere tantam turbationem in patiente, ut sensus & mens abripiatur, id quod etiam sæpe usu venire solet, jam remanebit illud semen corruptum, atque adeo illa lues in corpore; ergo poterit provocari, etiam non posita alienatione mentis.

8. Respondeo: id quod ego hactenus dixi, est, Sanchez de solo illo casu, præsente alienatione sensuum, loquutum esse, cæterum in hoc casu, quem nunc urges, sic distinctè responderi, puto, posset; licere expellere medicamentis, non vero confricationibus & tactibus verendorum. Ratio est, quia medicamenta, quæ per totum corpus permeant, per se expellere intendunt semen corruptum, (si tamen semen sit appellandum, & non potius lues, & venenum) esto, per accidens provocet verũ semen: at tactus verendorum, nempe instrumentorum, quæ ad semen provocandum à natura sunt instituta, per se tendunt ad verum semen

men expellendum, (quod expellere extra matrimonium nunquam licet) per accidens ad corruptum.

Solum autem, quando actu sunt illa symptomata, potest per confricationes expelli, si tamen certo supponatur, semen illud non esse verum semen, sed tamen corruptum, & propterea actu causset illa symptomata, & supponatur esse immotu, atque adeo descendisse in partes verendas, & sic non provocari à tactibus verum semen, sed expelli pravum humorem. (Notas, quot conditiones requiruntur?) Ratio est, quia tunc eo modo, quo expelli potest qualitas gignens pruritum, in sententia ejusdem Sanchez, & ea ratione, qua emundari possent sordes, quæ fortè sint lavandæ in ijsdem partibus, esto, per accidens occurrat effusio veri seminis, sed sine consensus periculo, ut semper supponimus: sic posset in casu, de quo loquimur, quia semen corruptum, ut sæpe diximus, non est amplius semen, sed humor pejor prurigine, & pejor sordibus verenda inficientibus.

9. Sed hæc satis; nam ultimam sententiam Lector sapientior proferat. nos occasione seminis corrupti quemdam casum de semine infecto proponamus.

Mulier copulam habens cum marito, morbo gallico laboranti, prætextu seminis eadem morbida qualitate affecti, ejiciebat illud immediatè post copulam, quæsivitque deinde, an sine ulla id efficere potuerit?

Respondi, non potuisse. q Licet enim matrix ex naturali sympathia semen ad se attrahat, retineatque non parum; generationi tamen nocet, (ut experientia testatur) directa illa seminis intromissi, quamvis partialis effusio: adde, sic procurari positivè impedimentum conceptionis incæptæ, quod nunquam licet. Hæc ergo mulier deneget debitum marito, si denegare velit, quod in eo casu posse, quamvis non obligari, diximus in superioribus. r Verum posito, quod reddat, quo jure illud, quod verum est semen & prolificum, prodigere potest?

q *Sanch. li. 9. matr. c. 20. num. 3. quidquid dicat Angel. verbo. Debitum.* r *sup. c. 3. §. 5. n. 24.*

10. Denique ad pollutionem voluntariam, de qua agimus, pertinet novus casus, qui nudius tertius mihi propositus fuit. Se quidam polluebat, cogitatione fixa in pulchram statuam marmoream affabrè sculptam in communi platea existentem, ac nescio quam Nympham repræsentantem: an satis sit huic, in confessione dicere; me toties pollui, cogitando de fœmina? sufficere, aliquot ex nostris Theologis putarunt, quia, si aliud non addatur, totus denique affectus est ad personam mulieris repræsentatæ.

Quid? quod eam de nocte amplexando (proh hominum infelicem conditionem!) atque illicitam cum illa statua copulam tentando, se polluebat? quæsitum ergo iterum fuit, an satis sit huic, in confessione dicere, me pollui, amplexando mulierem, extra vas naturale, & cum affectu ad illam?

Respondi, non fuisse satis, quia sic

pænitens mendacium protulisset, & quidem, ut patet, in re graviter pertinente ad confessionem. Si enim illud de statua tacuisset, non explicasset peccatum quod commisit: dicendo enim, se polluisse cum muliere, ex affectu ad illam, significasset, se polluisse cum vera fœmina, quod certè non fuit. Dicat igitur, se id fecisse cum statua, vel tu Lector cogita, an sufficiat, magis in communi, sic, cum instrumento inanimato me polluisse; addendo semper, se cogitasse, seu intendisse in fœminam.

Instas: copula cum fœmina mortua, vel cum statua, est mera mollities, ergo non est, cur debeat addi cogitatio de fœmina. Respondeo, antecedens esse verum: non enim ea copula est fornicatio, ut putare aliquis posset, quia fornicatio est cum fœmina; at quæ mortua est, fœmina non est. Nec est bestialitas, ut dixit Pellizarius, *f* quia hæc pari modo est cum bruto, quod si mortuum est, non est brutum, est ergo pollutio malitiam molitiei continens, exhibita cum inanimato instrumento, ut fusè probat, me citato, solertissimus Diana. *t* Concedo igitur antecedens; sed neganda prorsus est consequentia: siquidem nuper §. 1. n. 1. dictum est, eum, qui se polluit cum affectu, seu cogitatione ad objectum aliquod, illud explicare debere.

f Pell. apud Dian. mox cit. t Dian p. 9. tr. 9. res.

Pollutio nocturna.

11. Duo hic vel nota, vel alibi in simuata recole.

Primò: dupliciter hæc nocturna pollutio esse potest voluntaria in vigilia, atque adeo peccatum, antecedenter & consequenter. Nam cæterum, ut est in somno, peccaminosa non est, sed actio seu passio naturalis. Antecedenter erit peccaminosa in tribus casibus, primò, quando quis eam deliberatè desiderat, ob delectationem carnalem. Si enim desideretur ob bonum aliquem finem, ut ad sedandas tentationes carnis, vel ad levandam naturam, non esset *f* peccatum; nisi quando tale desiderium esset tantum, ut notabiliter influeret in pollutionem, quod certè, ut plurimum, non solet contingere.

f Nav. c. 16. n. 7. alijq. apud Vasquez, quos ipse sequitur p. 2. d. 113. c. 3. Tol. lib. 5. c. 13.

12. Secundò: quando quis illam procurat, aut comedendo res calidas in eum finem, aut tali modo cubando in lecto, ut inde sequatur pollutio. Nam licet possit pollutio desiderari ob bonum finem, non tamen potest procurari: sicuti etiam potest desiderari hominis improbi mors, ob bonum finem, non tamen procurari. Vnde etiam colligitur, cur non liceat desiderare, etiam ob bonum finem, pollutionem, quando tale desiderium esset caussa influens notabiliter in illam, ut modo dictum est, quia tunc non simpliciter desideraretur, sed etiam procuraretur. Dixi (in eum finem &c.) nam si comedat quis res calidas, vel accubet tali modo, ob aliquam aliam commoditatem, quamvis advertat, consequuturam inde pollutionem, dummodo eam directè non intendat, nec sit

nec sit periculum consensus, non peccat, *t* saltem mortaliter, quia, ut superius *tt* vidimus, hæ non sunt caussæ notabiliter influentes in pollutionem.

t *Sotus in 4. dist. 12. q. 1. art. 7. Tol. lib. 5. c. 13. vers. adhæc non est satis.* tt *sup. 3. §. 5. à nu. 46.*

13. Tertiò; si quis pari modo, cum debeat, non removeat caussam futuræ pollutionis, peccat mortaliter, si ea caussa est notabiliter influens in illam, in genere luxuriæ: venialiter, si notabiliter non influit, quando in utroque casu ea prævidetur, licet non intendatur: prævidetur, inquam, probabiliter, nec solum in *u* dubio; siquidem non tenemur adeo esse solliciti, ut etiam dubium nos amoveat à caussis involuntariæ pollutionis.

14. Dixi (cum debeat) quia si non tenetur, hujusmodi caussam removere, vel quia caussa est bona, ut studium frequens, seu cogitatio rerum turpium ad docendum, confessionis auditio, locutio honesta cum muliere &c. vel quia talis caussa non est mala, & alioquin ejus omissio non est commoda, ut v. g. omittere tales cibos, talem accubitum in lecto &c. tunc neque etiam peccamus, *x* non auferendo hujusmodi caussas. Cum enim caussa sit bona, vel non mala, non tenemur ad illam auferendam propter hos effectus, qui naturaliter sequuntur, ut nuper diximus, *a* quæ fuerunt hic claritatis gratia breviter repetenda.

u *y Tol. ibid. Nav. ib. Sotus in 4. distinct. 12. q. 1. ar. 7. Io. Sanc. d. 21. nu. 2. a sup. c. 3. §. 5. à n. 48.*

15. Atque hæc antecedenter; consequenter autem peccaret quis mortaliter, si post somnium, sub quo secuta est pollutio, deliberatè sibi in ea complaceret, ob delectationem sensualem; nam si gauderet ob sedatam tentationem, vel ob naturam deoneratam, non esse peccatum, colligitur ex modo dictis.

16. Quando autem motus carnis, seu spirituum inservientium generationi, & ipsa decisio seminis, accidit in somno, sed emissio in vigilia, non est peccatum, saltem mortale; tum quia non adest plenum voluntarium, requisitum ad mortale; accidit enim emissio in illo confinio somni & vigiliæ, quando imperfecta est deliberatio, tum quia difficile est, cohibere, ne decisum jam semen ex lumbis non emittatur foras; tum denique quia pollutio magis secundum principium, quàm secundum finem judicanda est: principium autem fuit satis involuntarium, cum fuerit in somno.

17. Quod si partim emissio seminis sit in somno, partim in vigilia, multo minus habebit rationem peccati, posita voluntate in illam non consentiente, ut semper supponimus.

Ex dictis colligit Sanchez *b* ex Sà, in eo, qui è somno excutitur, non esse obligationem reprimendi emissionem seminis ejus pollutionis, quæ in somno cæpit, & idem propter paritatem rationis diceretur de simili seminis emissione pollutionis, quæ involuntariè in vigilia accidit. Placet doctrina, ne scrupulis omnia pateant.

b *Sanc. l. c. mox cit.*

18. Sed unum à me nuper interro-

gavit quidam probatæ conſcientiæ ſacerdos, cui quamvis utcumque reſpondi, mihi ipſi tamen (fateor) non ſatisfeci. Experiebatur is leviſsimi ſomni vir, ſtatim ſe, concepta pollutione, evigilare perfectiſsimè, atque effuſionis continuationem clarè percipere; quamvis autem illi delectationi nullo modo ipſe conſenſum præberet, ſciretque, ſe non obligari ad reprimendum, ac poſſe fluxionem humoris permittere, tamen aliud illi contingebat, quod ſcrupuli cauſſa erat moleſtiſsimi; experiebatur enim à motu quodam quaſi interiore ipſorum genitalium ſub finem pollutionis expelli à ſe activè non modicam ſeminis quantitatem; perinde (narrabat) ac evenit ei, qui urinam emittit; ſolet enim is in fine mingendi motu expulſivo aliquas urinæ guttas, quæ remanent, expellere: addebat, ſe voluiſſe cum alio ſacerdote Id conferre, qui faſſus eſt, ſibi idem non raro eveniſſe: ſed ſe à peccato excuſaſſe, quia ſemivigilans illum expulſionis motum exhibebat. Interrogabat ergo à me, an ipſe, qui perfectè vigilantem ſe dignoſcebat, poſſet motu prædicto effluxionem adjuvare, ad abſtergenda, ut ipſe loquebatur, ſeu deoneranda virilia? præſertim, ne deciſum ſemen ibidem fortè remanens ſuæ ſanitati noceret, & denique, quia valdè ſibi difficile animadvertebat, illum motum non uſurpare.

19. Equidem prius volui non paucos Authores evoluere, quàm reſponderem: cum autem nihil ſignate ad rem inveniſſem, dixi, me videre quidem, quanta difficultas ſit in polluto perfectè vigilanti pollutionem effuſionemque jam incæptam non perficere; verum cum in Doctoribus ſolum legerim, licentiam non reprimendi, non coercendi, non prohibendi, licentiam verò activè adjuvandi, ſeu cooperandi diſertis verbis eoſdem negare, ut perſpicuè facit Sanchez, me favere illi non poſſe. Sententia benignior, quam hac in re tum dictus Sanchez, *b* tum alij amplectuntur ſic à Marchino *c* referturi: dum ſentitur, ait, humor ſeminalis effluere in membris genitalibus, non teneris coercere, vel magna cum violentia prohibere, ne fluat: ſic pluribus Gerſon. Ratio eſt, quia vel ille conatus, quem multi conſulunt, nihil operatur; vel retento contra impetum naturæ ſemine ſupra modum gravatur corpus, & multis ſubijcitur infirmitatibus: ex alia patte illa ſeminatio eſt actus exterior, & effectus naturalis, ortus abſque mea voluntate: at actus exterior ſine interiore, nunquam eſt peccatum. Hæc ille. Notas illa verba (non teneris coercere, prohibere &c.) nunquam lego (potes adjuvare, expellere &c.) Te tamen, addidi, bene morate Sacerdos, oro, ut animadvertas, an ſaltem te excuſare poſsis ex eo capite: quia notant communiter Doctores, delectationem peccati luxuriæ mentem hominis miris modis obfuſcare, & illam in eo momento effuſionis ſeminis, quaſi beſtijs ſimilem reddere: ſi ergo tu, partim ex ſomni reliquijs, partim ex delectatione, quam ſentis, tui perfectè compos non es, peccati ſaltem mortiferi reus non eris. Verum ille adhuc teſtabatur, ſe perfectiſsimè vigilare, ſe non eſſe ſcrupuloſum, ſe non eſſe aliàs

indoctum,

indoctum, ut vigiliam perfectam à semivigilia non discerneret, & ideò non ex alijs adjunctis, sed ex ipso objecto, & prædicta nimirum expulsione, casum decerni modestè postulare. Hæc cum illo sacerdote habui; cæterum rem expende, ingeniose Lector, & decerne.

b *Sanch. de mat. li. 9. d. 17. n. 16.* c *March. de ordine, tr. 3. p. 3. c. 2. n. 6.*

Pollutio vigilantis involuntaria.

20. Hæc, ut etiam distillatio & commotio spirituum generationi inservientium, quoad solutos (nam quoad conjugatos, diximus *d* alibi) tunc solum sunt in se mortales, quando adest deliberata complacentia in illis, ob corpoream voluptatem, non vero ob aliquem bonum finem, ut in simili dictum est nu. 15. In caussa vero, ut quandonam sint mortales, cognoscas, breviter repeto, quæ superius *e* satis fusè sunt explicata.

d *sup. c. 3. §. 5. à num. 46.* e *sup. ibid.*

21. Pollutio, distillatio, commotio potest primò in vigilante oriri ex caussis non peccaminosis, quando nimirum oriuntur ex complexione particulari, vel quando ex infirmitate, ut in ijs, qui patiuntur fluxum seminis, & qui facillimè, levi quacumque occasione distillationem seu carnis commotionem sentiunt; vel quando ex caussis extrinsecis bonis, vel ex se non malis, ut lectione, vel auditione turpium, ad scientiam comparandam, equitatu, contactu, & cæteris hujusmodi, quando hæc sunt necessaria, vel utilia, vel commoda. In his omnibus si voluntas deliberatè non consentiat, non est culpa, quia hi sunt actus naturales, imo si quis patienter hos ferat, materiam *ee* habet magni meriti, propter humilitatem.

ee *Tol. l. c.*

22. Potest secundo eadem pollutio, distillatio, commotio in vigilante oriri ex caussa mortali in genere luxuriæ, & tunc eam caussam ponere, affert novum peccatum mortale pollutionis, distillationis &c.

23. Potest tertiò ex caussa veniali, & tunc affert novum veniale, &c. quæ satis abunde dicta superius *f* sunt.

f *sup. c. 3. §. 5. à n. 46.*

§. III.

Sodomia perfecta.

1. IN Methodo sic *a* habes: Sodomia, & quidem perfecta, est concubitus *b* ad sexum non debitum, ut vir cum viro, fæmina cum fæmina; nam concubitus viri cum fœmina in vase præpostero, est sodomia imperfecta, de qua mox. Concubitus autem est copula carnalis consummata; naturalis, si sit in vase debito; innaturalis, si sit in loco, seu vase non debito.

a *in Meth. Conf. li. 2. c. 7. §. 10. nu. 67.* b *S. Th. 2. 2. qu. 52. art. 11. ibid. Cajet.*

2. Sed hic est quæstio, quandonam mutua procuratio pollutionis inter mares, vel inter fæminas debeat dici mollities, quando Sodomia?

Respondeo, quando *c* ex affectu ad personam adest concubitus, si sit inter indebitum sexum, hoc est, inter virum & virum, fœminam & fœminam, tunc est sodomia: quando vero est mutua pollutio, absque concubitu, sed solum ad explendam libidinem, est mollities.

c *Cajet. ib.*

3. Hinc si duo mares commisceant corpora, & moveantur ad procurandam pollutionem, vel quomodocumque se tangant impudice, ex affectu indebiti sexus, ita ut effusio seminis, vel sit intra vas præposterum, vel etiam extra, puto, *d* esse sodomiam; si sit intra vas, est certum: si vero sit extra, probatur, quia quamvis tunc non sit copula, tamen per illum concubitum est affectus venereus ad indebitum sexum, qui proprie constituit Sodomiam: nam cæterum sive semen effundatur intra, sive extra, semper æque in loco non suo dispergitur: locus enim præposterus videtur materialiter se habere in sodomia, sed formaliter ejus essentia sumitur ex motivo, scilicet ex concubitu cum affectu ad indebitum sexum. Confirmo, quia fœmina cum fœmina non alio modo commiscetur, nisi per prædictum concubitum, cum effusione seminis, & non intra vas præposterum.

d *Ita P. Antonius Marsilius lector casuum in Collegio Romano, in manuscr. in dec. tr. 11. c. 1. §. 3.*

Inter illas enim non potest esse copula proprie; sed si ipsæ fœminæ commisceant corpora, ex affectu solum se polluendi, id est, explendæ libidinis, est mollities: si ex affectu ad indebitum sexum, est sodomia.

4. Scio Graffium *e* sentire, ad copulam sodomiticam requiri effusionem seminis intra vas innaturale. Sed mihi hæc sententia non placet. Primò, quia, ut dicebam, sic inter fœminam & fœminam non esset sodomia. Secundò quia talis concubitus ex affectu indebiti sexus, cum effusione seminis extra vas, non est mollities: quia hæc est pollutio ex affectu explendæ libidinis, ut supra diximus; ergo est sodomia.

e *Graph. c. 9. nu. 11. ex Nav. c. 23. num. 249.*

5. Solum igitur sententia Graffij est vera, quoad pœnas, & reservationem, si quando sodomia est peccatum reservatum, pœnæ enim & reservatio, cum sint odiosa, restringuntur ad sodomiam principalem, & maximè notam, & undequaque certam.

6 Ex his ergo collige, cum vir cum viro, vel fœmina cum fœmina peccant per dictum concubitum, satis esse in Confessione dicere, se exercuisse sodomiam, sine necessitate dicendi, an semen intra, an extra vas emiserint. Quid dicendum, quando vir præposterè fœminam cognoscit, & semen extra vas dispergit, dicam mox, cum de sodomia imperfecta.

7. Vnum denique hic adverte, in sodomia non satis esse, dicere, sodomiam commisi, sed explicandum *f* insuper, an quis fuerit agens, an patiens. Ratio est, quia agens committit pollutionem, quam patiens non, eo ipso, quod patiens est, committit.

f *De Lugo disp. 16. sec. 5. n. 247.*

De So-

De Sodomia cum affine, vide cap. 4. §. 1. n. 7.

De sodomia uxorati, vide cap. 3. §. 1. n. 3. & §. 2. n. 8.

De Sodomia cum infideli, vide cap. 1. §. 1. n. 8.

De Sodomia cum virgine, vide cap. 5. §. 1. n. 1.

§. IV.

Sodomia imperfecta.

1. IN Methodo sic habes: *a* Sodomia imperfecta, quam alij vocant innaturalem concumbendi modum, est peccatum contra naturam, per quod vir cum fœmina concumbit extra vas naturale: est species distincta à sodomia perfecta, adeoque speciatim in confessione exprimenda: perfecta enim procedit ex affectu ad indebitum sexum, sed licet ad debitum, tamen ad partem innaturalem.

a *in Meth. Conf. lib. 1. c. 7. §. 10. à nu. 74.*

2. Sed quid dicendum, si quis se polluat inter cæteras partes fœminæ, coxendices, brachia &c.? Respondeo, de hac re dictum est superius §. 1. n 3. Illud hic sive recole, sive adde. Si primo sit concubitus ex affectu ad personam ipsam, sexumque fœmineum; est copula fornicaria, sive adulterina, sive incestuosa, juxta conditionem personæ, atque adeo est aperiendus. Si secundò fit concubitus ex affectu ad præposteras partes, est sodomia imperfecta, de qua agimus, ac similiter aperiendus. Si tertiò denique fit sine concubitu, sed mere ad explendam libidinem, est mollities ex se explicanda.

3. Si quis tamen fateatur absolutè, concubuisse se cum fœmina, regulariter intelligitur fuisse ex affectu ad personam primo modo, non vero secundo, vel tertio, nisi aliud expresè fateatur. Ratio est, quia intelligitur, illum concubitum factum esse more ordinario: mos autem ordinarius est, ut vir cum fœmina commisceatur ex affectu ad sexum fœmineum. Vnde vides, multum differre hunc concubitum viri cum fœmina, ab eo concubitu viri cum viro, vel fœminæ cum fœmina; ille enim est sodomiticus, quia non potest esse ex affectu ad copulam naturalem: hic non est sodomiticus, quia quando vir cum fœmina miscetur, semper regulariter est ad copulam naturalem.

4. Hic universaliter pro omnibus peccatis luxuriæ velim diligenter pernotes, hæc à nobis dicta esse, ad dandam veram harum rerum essentiam: cæterum in praxi Confessario expediret, tot minutias nequaquam interrogare. Audi Filliucium: *b* prudens, inquit, esse Confessarius debet in exquirendis cautè circumstantijs sexti præcepti, præparatorijs ad actum consummatum, modis minutis non necessarijs, ne se vel pœnitentē excitet ad aliquā tentationē. Audi Coninch: *c* præstat aliquando, Sacerdotem minus perfectè peecatū pœnitentis intelligere, quam vel illi, vel sibi aliquod scandalum

dalum creare, & esse nimium. Audi Angelum: *d* confitetur, inquit, mulier, quod fuit cognita extra vas debitum: non quærat postea Confessarius, in quo loco, vel quomodo, & hujusmodi, sicuti faciunt quidam, qui potius sunt contaminatores, quàm Confessores. Vide alios. *e*

b *Filliuc. in Instruct. brevi pro Conf. cap. 2. circa initium.* c *Coninch. disp. 7. de Sac. dub. 7. n. 56.* d *Angelus V. Interrogationes n. 1.* e *Fag. pr. Eccl. 2. li. 4. c. 2. n. 8. Homobon. in exam. Eccl. p. 1. tr. 4. c. 12. q. 11. de Lugo disp. 16. de pæn. sec. 14. nu. 595.*

§. V.

Bestialitas.

1. IN Methodo sic habes: *a* bestialitas est concubitus cum *b* re animata, non ejusdem speciei cum homine. Huc reducitur, concubitus cum dæmone, quia adhuc ille non est ejusdem cum homine speciei, etiam si assumat formam hominis. In hoc crimine non est necessario explicandum *c* genus animalis, sive sit equus, sive sit equa, sive ovis, sive gallina: sem c per est enim eadem in specie mortalis deformitas. At si sit concubitus cum dæmone, debet id *d* explicari, quia superadditur peccatum contra religionem, id est, commercium cum Dei nostrumque omnium nequissimo inimico.

a *in Meth. Conf. lib. 2. c. 7. §. 10. n. 78.* b *S. Th. 2. 2. qu. 52. ar. 11.* b *Filliuc. tr. 30. c. 8. num. 161.* d *Idem ib. nu. 162.*

2. Nota insuper, exprimi in confessione oportere, *e* an dæmon fuerit sub forma fæminæ, vel viri, vel sub forma talis conjugati, vel talis Monialis Professæ &c. Ratio est, quia tunc, præter bestialitatem, additur affectus ad talem.

e *Ibid.*

§. VI.

Additio.

1. POenæ Sodomitarum legi possunt apud Doctores, *a* quæ omnes requirunt sententiam judicis; solum dubitari posset de excommunicatione in laicum sodomitam; sed nec est latæ sententiæ, ut patet *ex c. Clerici. de excessibus Prælat.* Quoad invaliditatem testamenti Sodomitarum, lege Menochium. *b*

a *Azor. p. 3. lib. 3. c. 19. Petrus Mattejus super Bull. Pij. V. 27. quæ incipit, Horrendum illud scelus. quæ est contra Clericos exercentes Sodomiam. Navar. c. 27. nu. 247.* b *Menoch. de arbitr. li. 2. cont. 3. casu 286.*

2. Ex copula nefanda non oriri affinitatem, *c* sufficere *d* tamen ad divortium, jam nunc communis est doctrina, apud Doctores fusius legenda.

c *Sanch. li. 7. matrim. disp. 64. nu. 13. & 14.* d *Sanch. l. 10. matrimon. disp. 4. à nu. 2. S. Th. in 4. dist. 31. qu. un. art. 1. ad 4.*

3. Quoniam, ut modo innui, reservatio cum sit odiosa, restringi debet in casu nostro ad sodomiam undequaque certam, quæstio celebris est, an reservata in aliqua Diæcesi sodomia absolute

lutè intelligatur de agente solum, & quidem, ut modo dictum est §. 3. nu. 3. cum seminatione intra vas præposterum; hæc enim est undequaque certa sodomia; an etiam de patiente, qui certè sodomita etiam solet appellari? De utroque intelligi, propter rationem dictam probabilius est: sed intelligi solum (nisi aliud in reservatione addatur) de agente, non possum non putare probabile. *e* Ratio est, non multo ante dicta, quia certa & propria sodomia, ad quam solam debet se extendere reservatio, quæ ex omnium consensu est odiosa, & restringenda, solum est illa, per quam seminatur in vase præpostero masculi, id quod certè non fit à patiente: adde, in jure magis puniri agentem, quàm patientem; & merito, quia gravius ille peccat, quàm hic, ex D. Antonino, *f* ergo non est mirum, si nos censeamus reservationem cadere in illud peccatum, quod est gravius.

e Vt tenet Graph. in pract. casuum reserv. li. 1. c. 11. n. 7. 8. & 25. f S. Anton. in summ. p. 3. tit. 17. §. 4.

4. Diana, *g* qui in uno loco tenet, esse probabile, sodomiam agentis & patientis esse eamdem specie, unde non esse speciatim in confessione explicandam, deberet affirmare, eam esse pari modo reservatam, & tamen in alio *h* loco propendet, non esse. At vero ego, qui cum Delugo constanter docui, paulo ante §. 3. num. 7. esse diversas, (agens enim per se prodigit semen, quod non prodigit patiens) multo consequentius probabile judico, reservationem sodomiæ absolutè p. sitam, solum esse contra sodomiam certam & principalem, qualis sola est sodomia agentis.

g Dian. p. 3. tr. 4. res. 159. & p. 6. tract. 6. res. 36. h Dian. p. 2. tr. 17. Misc. resol. 64. vide etiam p. 7. tract. 11. res. 13. ubi multa de reservatione hujus peccati.

5. Sodomiam imperfectam non intelligi reservatam, ubi sodomia absolutè reservata est, jam dixi §. 3. numero quarto, cum Graffio, & nunc confirmo cum Bonacina. *i*

i Bonac. de matr. qu. 4. p. 11. nu. 5.

6. Reservata sodomiâ, intelligi reservatam bestialitatem, aliqui affirmant; sed verius negat idem Bonacina, quem, si est otium, lege.

CAPVT OCTAVVM.

§. I.

De impudicitia, hoc est, de tactibus, aspectibus, similibúsque actibus impudicis inter solutos.

Vbi obiter de parvitate materiæ in re venerea.

1. DE his pauca dixi in Methodo, *a* & potius, ut aperirem, qua ratione sint in confessione deferenda, quàm ut eorum naturam explicarem; quare in præsentia id uberius erit agendum: loquimur autem de actionibus externis inter solutos, & sine periculo pollutionis; nam inter conjuges, vel sponsos, vel quando subest periculum pollutionis, supra

b dictum est satis; de internis vero desiderijs & cogitationibus morosis dicam l. 10.

a *in Meth. Conf. lib. 2. c. 7. §. 2. ubi in edition. Panormitana 1649. quæ est omnium ampliſſima, citantur alia loca.* b *ſup. c. 3. §. 5. à nu 42.*

2. Tanquam fundamentum pernecessarium eorum, quæ hic proferenda sunt, præmitto, in prædictis, v. g. in tactu manus mulieris, tria genera delectationum inveniri: primam naturalem, secundam libidinosam, quam veneream appellamus, tertiam non libidinosam.

3. Naturalem delectationem voco eam, quæ oritur ex naturalium qualitatum proportione: sic delectatur manus tangere mollia, refugit aspera, eademque manus, quando excedit in calore, delectatur tangere manum frigidam, & è contra. Si quis ergo tangat manum mulieris, & sine alia ulteriore intentione delectetur de sola mollitie, de solo calore, de solo frigore &c. ex se nullius erit peccati reus: licet enim difficile sit, & periculosum, sistere in his terminis, tamen aliquando certè sistitur, ut quando manibus calidis suæ filiæ pater senex proprias calefacit, vel quando pueri ab omni impuritate alieni se invicem jocando contrectant, vellicantque &c.

Huc reduco moralem, (sic juvat appellare) delectationem, quæ interdum ex his captatur, quæque potius voluptas mentis est, & gaudium, quam affectio appetitus sensitivi. Talis est casta delectatio, quam quis sumit ex osculo, more patriæ, vel honesto tactu manus, quando exhibetur causa castæ amicitiæ; tunc enim amicus, seu amici pars superior sibi complacet de morali honestaque amicitia, nihil de sensitiva delectatione.

4. Libidinosa, vel venerea est, quæ oritur ex copula, pollutione, distillatione, vel ex cogitatione ipsarum; ut item quæ oritur ex commotione partium corporis, seu spirituum inservientium generationi, quam appetitus sensitivus maximè percipit. Venerea autem appellatur, quia est ordinata ad generationem, cui Venerem prisca antiquitas præficiebat.

Si quis ergo in his extra matrimonium delectatur, peccare mortaliter, est omnibus manifestum; nec enim in his dari parvitatem, dicetur mox numer. 8.

5. Non libidinosa est illa delectatio, quæ sumitur ab aliquibus actionibus, quæ licet ordinatæ sint aliquando ad generationem, aliquando tamen non sunt; & tamen, ut non ordinatæ, suam pariunt propriam delectationem, qua ratione possent dici remotè, non vero proximè ad generationem ordinari. v. g. tactum fœminæ manus, certum est, posse referri ad se præparandum ad copulam: at potest non referri, & nihilominus tunc ille tactus pariet ex se in tangente suam delectationem, non quidem solum illam naturalem ex proportione qualitatum, de qua num. 3. sed aliam propriam individualem talis tactus, ut relati ad mulierem, sine ulla prorsus intentione libidinis. Sicut enim differt individualiter licita delectatio,

ctatio, quàm à visione, & odore purpureæ rosæ sentis, ab ea, quam sentis ab albo lilio, sic differt delectatio pudica, quam capis à mera proportionata pulchritudine vultus mulieris, ab ea, quam castè item suuis à quacumque alia pulchritudine v. g. floridi campi, exquisitæ architecturæ, frondentis arboris, & cujuscumque alterius qualitatis, naturaliter tibi tuisque oculis proportionatæ. Quare hæc non libidinosa delectatio, licet inter naturales computari possit, tamen, clarioris gratia, est omnino distinguenda: nam de hoc maximè quæritur, an, & quod peccatum sit, eam voluntarie suscipere? Pro quo

6. Statuamus hanc universalem regulam, tres habentem partes. Omnes actus, v. g. aspectus, tactus, allocutio mulieris, si solum delectationem naturalem afferant, & ex alia parte ob illam solam assumantur, ex nullo peccato assumuntur, imo interdū ex merito, quia illa delectatio ordinatur ex se ad bonum finem, nec in se inhonesta est. Rursus ijdem actus, si pariant delectationem veneream, vel assumantur propter illam, cum peccato mortali extra matrimonium assumuntur, quia extra illud prohibiti sunt. Denique ijdem, si pariant illam delectationem non libidinosam, eaque delectatio assumatur quidem, sed non ad ullam libidinem veneream, solum cum peccato veniali assumetur: cujus ultimæ partis ratio (nam aliæ probatione non indigent) est, quia ex una parte non habemus, unde, ut sic, sub mortali prohibita sit; si enim esset prohibita, inde esset, quia ad generationem, quæ sit illicita, refertur; at probatum est, ex se non referri, ergo &c. & ex alia parte deordinatio nonnulla est, atque adeo venialis, ijs ut actibus ad meram delectationem, licet levem; unde vides, cur tactus v. g honestæ partis ex se non sit mortalis, sit vero tactus partis inhonestæ, inter solutos: Ratio enim est, quia honestæ partis tactus delectationem ex se parit vel naturalem, vel non libidinosam, declaratam in prima, & tertia parte regulæ: ac tactus inhonestus non solum parere potest delectationem naturalem & non libidinosam, sed quando assumitur solum ob ipsas has duas delectationes, (nam si assumatur ob necessitatem, illas partes, v. g. medendi, non sumus in casu) parit etiam inseparabiliter libidinosam; & ratio hujus maximè notanda est, quia impossibile sit, ut delectatio quæcumque, licet naturalis, vel non libidinosa ejus partis, quæ tam proximè inservit generationi, assumatur ob delectationem non libidinosam, quin comitanter non consurgat ipsa delectatio libidinosa; quare dum aliquis tam proximam & inseparabilem ex se causam ponit libidinosæ delectationis, illam procurare convincetur, atque adeo juxta dicta nu. 4. peccare mortaliter.

7. Sanchez c confundit delectationem naturalem, & non libidinosam; sed deinde in discursu doctrinæ re ipsa videtur distinguere: dum enim levem manus fœminæ tactum, dicit esse venialem, propter parvitatem delectationis, significat ideo esse venialem.

lem, quia nō est ex se delectatio libidinosa; quod dictum me juvat sic explicare, ut voluptatem non libidinosam vocaverit voluptatem modicam, seu parvam, quæ certe admodum exigua est, præ illa, quæ est libidinosa. Et quamvis idem Sanchez *d* in Summa se retractaverit, de prædicta parvitate, concessa in citato loco de matrimonio, unde videatur fateri, se intellexisse de libidinosa; tamen pro majore claritate suæ sententiæ, non admittentis parvitatem in re venerea, id fecisse suspicor: nam cæterum mea interpretatio utpotè constantiam Authoris defendens, ipsi eidem Authori (credo) si viveret, non displiceret. Nonnemo *e* suspicatur, eam retractationem non esse Authoris, sed supposititiciam, vel certè illi involuntariam. Ego huic suspicioni, si vera est, addo, satius fuisse, Authoris mentem declarare, ut ego conatus sum, quàm illum pronunciare, sua dicta retractantem.

c *Sanch. li. 9. mat. d. 56. n. præsert. 5. & n. 6. & in summa li. 5. c. 6. nu. 13.* d *Sanch. in sum. l. c. num. 22.* e *Beyerlinkius, quem laudat, sequiturque Caram. in Reg. 5. Bon. n. 1053.*

Parvitas materiæ non datur in re venerea.

8. Hanc regulam sic à nobis distinctam, quam nisi calleas, semper in hac materia cæcuties, confirmare juvat doctrina & authoritate Castropalai, qui loquens de Decreto R. P. Claudij Aquavivæ, quo prohibuit Nostris, ne docerent, dari in re venerea parvitatem, hæc habet formalia verba; *te* Sed non levem pluribus Doctoribus difficultatem intulit dictum præceptum tot pœnis affectum, tot verbis exaggeratum, præsertim cum videatur opponi communissimæ Doctorum sententiæ, admittenti in materia luxuriæ leve peccatum, ex parvitate materiæ. Neque enim credendum est, voluisse Claudium, virum alioqui doctissimum & prudentissimum, Societatisve Prælatos, condemnare tanquam doctrinam omnino exterminandam, quæ affirmaret, delectationem sumptam ex visione mulieris pulchræ, ex illius manus contactu, ex illius collocutione, absque ullo desiderio, vel periculo ulterioris lapsus, esse peccatum veniale. Verum si verba præcepti attentè expendantur, facilè supradicta difficultas dissolvitur. Neque enim Claudius negavit, aut negare potuit, probabile esse, supradictas delectationes leves esse: solum enim negavit, in re venerea dari exiguam delectationem, ex levitate materiæ. Et quidem merito. Nam res venerea propriè est coitus, vel pollutio, vel ad summum, quæ ad hoc proximè disponunt, ut est commotio spirituum generationi subservientium, sicuti tradit Galen. *lib. 14. de usu part. c. 9. & 10.* Delectatio igitur, quæ ex imaginatione, vel ex contactu sumeretur ex coitu, pollutione, commotioneve spirituum subservientium generationi, nequaquam ex levitate materiæ à mortali excusari potest, quia est delectatio in re venerea. At delectatio, quæ sumitur ex visione mulieris

lieris pulchræ, & ex illius manus contactu, ob solam illam delectationem, absque ullo alio periculo, vel desiderio, non est delectatio in re venerea; ac perinde nec peccatum mortale; & ita sustinet Filliuc. *tr. 30. in 6. præcep. Decalogi c. 9. per totum, præcipuè nu. 18. & 192.*

ee *Castrop. t. 3. t. 16. dis. 5. qu. 9. num. 8.*

9. Hæc Castropalaus. In quibus vellem, advertas illa (communissimæ sententiæ, admittenti in materia luxuriæ leve peccatum; & non dari in re venerea &c.) vides? communissimam opinionem vocat, dari parvitatem in materia luxuriæ, negat eamdem dari in re venerea; videtur enim, nisi fallor, significare, hæc duo, (in materia luxuriæ, & in re venerea) differre permaximè. Nam luxuria latè patet ad omnem culpam, pertinentem maximè ad sensum tactus; res vero venerea, quam propriè vocavimus libidinosam, restringitur ad culpas pertinentes ad generationem: ibi parvitas adest, quia tactus levis ex joco seu ex delectatione non libidinosa, parva culpa est, licet possit esse gravis, si assumatur ob finem libidinosum; at hic, nimirum in re venerea, nulla parvitas datur: *f* semper enim eo ipso, quod venerea est, inchoatio copulæ, seu pollutionis est, atque adeo ipsius procuratio, quæ inter solutos mortale peccatum semper attingit. Scio, tum Sanchez, *g* tum priscos Authores confundere luxuriam & rem veneream: Sed nos recentiores, claritatis & doctrinæ gratia, modo dicto distinguimus. His jactis fundamentis per ejusmodi actus sigillatim, facilitatis ergo, discurramus.

f *l. de hoc Rebell. fusè p. 2. de just. li. 3. qu. 19. sec. 3. Castr. t. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 2. nu. 4. citans Less. Salas, Basil. Vasq. quidquid dicant aliqui, quos cit. sequiturque Caram. in Reg. S. Ben. à num. 1052.* g *Sanc. li. 9. mat. d. 46. sparsim per totam, & in Summa li. 5. c. 6. n. 12.*

§. II.

Tactus, oscula, amplexus inter solutos.

1. TAngere *a* manum, faciem, brachia, pedes, & ex Navarro, etiam mammillas mulieris, si fiant inter solutos (de quibus hic, & in sequentibus agimus) ex joco, curiositate, levitate, nihil habent mali, præter ipsum jocum &c. nam ut sic, non aliam, nisi naturalem pariunt delectationem. Quod si fiant ob solam delectationem non libidinosam, erit, ut dictum est, cum peccato veniali: at si fiant animo libidinoso, peccari mortaliter, patet ex dictis.

a *De his & proximè dicendis leg. Sanch. li. 9. d. 46. à nu. 7. Less. li. 4. c. 3. dub. 8.*

2. Hinc cautè sunt legendi, qui dicunt, *b* leviter tangere manum mulieris, digitum intorquere, pedem pede premere, esse veniale; cautè, inquam, quia semper, etiam in his, est prædicta distinctio præ oculis habenda. Quis enim neget, prementem, vel

leviſsime, mulieris pedem, ſi ſit ex libidinoſo affectu deliberato, ad copulam ad pollutionem, ad commotionem dictam ſpirituum, peccare mortaliter? Deliberato, inquam. ſi enim conſurgat delectatio libidinoſa, tu vero non conſentias, ſed reprimas, jam non remanebit contra te liberè operantem, niſi illa delectatio ex ſe non libidinoſa, quam voluntariè admittis, & conſequenter venialis, ut dictum eſt. Id, quod univerſale eſſe in dictis, & dicendis, ſupra notavimus.

b *Cajet. 2. 2. qu. 154. ad 2. & in ſumma v. Chorea fr. Nav. in manu c. 16. num. 11. alijq.*

3. Iam vero oſcula, & amplexus, & faciei ſeria & affectata mulieris vel grandiuſculi pueri contrectatio, ejuſdem conditionis eſſent cum tactibus prædictis levibus, niſi neceſſaria indigeremus diſtinctione. Nam ſi fiant more patriæ, vel à parentibus, vel à ſuperioribus, vel ſimilibus, ad amicitiæ caſtæ ſignum, nulla quidem ex ſe laborant culpa: at ſi fiant ob meram delectationem, quæ perſiſtit in ipſo oſculo oris, & in ipſo amplexu, atque affectata contrectatione, eſt magnum periculum, ne inſeparabiliter naſcatur etiam libidinoſa, & conſequenter, ne ſint mortalia. Quoniam ergo, quando fiunt ob captandam delectationem ipſam non libidinoſam, præſertim inter duos diverſi ſexus, naturaliter conſequitur c ipſa tertia delectatio libidinoſa, mortalia erunt, quia tunc ponitur cauſſa proxima veræ libidinis, niſi fortè ætas infantilis aliquid amplius permittat, ut permittit Sanchez, d

c *l. Caſtr. to. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 2. n. 4. vide etiam infr. lib. 10. c. 5. d Sanc. l. 9. matr. d. 46. n. 13.*

4. Tangere partes inhoneſtas aliorum, ſive ob delectationem, ſive ob aliud, ſemper eſt mortale, propter jam dicta. Dixi primò (ob delectationem) ſemper enim excipimus neceſsitatem medendi, &c. ut ſupra e excipit etiam Sanchez ee levitatem, & jocum, quod putamus, admitti poſſe (ait f Silvius) ſi leviter, & quaſi per tranſennam hoc fieret, non autem ſi omnino deliberatè, quia deliberatus eſt nimis turpis & periculoſus.

e *ſup. c. 3. §. 5. n. 49.* ee *Sanc. li. 9. mat. d. 46. n. 12.* f *Silvius 2. 2. qu. 154. ar. 4. concl. 3.*

Dixi ſecundò (aliorum) nam ſi quis ſuas ſine libidine, ad calefaciendas v. g. manus, tangeret, multo minus ob neceſsitates occurrentes, non peccaret, quia tactus ſuarum partium non eſt tam excitativus ad libidinem, quam tactus aliorum. ff

ff *Sanc. l. c. n. 14. Leſſ. li. 2. c. 3. nu. 8. n. 60.*

5. Denique tangere catulos, feles, imo pueros, puellaſque, ob benevolentiam &c. non eſt ex ſe, niſi malus addatur finis, peccatum. Erat quidam certè malis moribus alioquin non imbutus, qui ſupra modum delectabatur, canes & ſimiles beſtias manibus contrectare (quod quidem ſerio fieri ab amantibus & profitentibus caſtitatem, ſemper mihi diſplicuit.) Inſuper eorumdem pudenda tangebat, ſibi complacens, ut ajebat, dare hanc delectationem catulo: imo ſæpe ita

eadem

eadem perfricabat, ut semen bestia emitteret. Hic ergo petijt à me, an sine peccato id efficere posset? Profecto ab hac impura tractatione hominem absterrui, ob periculum, ne in se delectatio, & commotio libidinosa consurgeret; dixi præterea, prodigere semen animalis, non esse peccatum; sicuti enim domini ipsorum sumus, dum vivunt, ita impedire, ne nascantur, possumus. Sed addidi, si id faciat ob meram curiositatem levitatemque, experiaturque, se nulla commoveri carnis suæ voluptate, non posse de mortali damnari, sed certè de veniali: nam, quod nullo crimine damnamus conjungentes animalia, ad filios procreandos, id est, quia tunc satis rationabilis causa adest animalia propagandi. At si quis ob voluptatem etiam illam solam, quæ ibi persistit, faciat, me vereri, ne incidat in mortale, quia tanta contrectatio pudendorum, quamvis animalis, tam serio facta ob sensibilem delectationem, principium ex se est impuræ libidinis. Neque mihi contrarij *g* sunt, qui docent, non esse mortale, bestiarum genitalia confricare: non sunt, inquam, contrarij, quia ipsi solum ibi loquuntur, quando id fit ex curiositate, nos hic, & alio loco idem Sanchez, *h* loquimur, quando fit ad captandam illam voluptatem.

g Dian. p. 2. tract. 17. res. 37. citans Sanc. li. 9. matr. d. 46. n. 15. h *Sanc. ib. n. 30.* i *sup. li. 5. c. 1. §. 4. à n. 25.*

An fœminæ licitè permittant se tangi, diximus, cum de cooperatione amasiæ nonnulla supra *i* notavimus.

i sup. li. 5. c. 1, §. 4. à nu. 25.

§. III.

Aspectus.

1. INter tactum & aspectum, sine dubio non vulgare discrimen intercedit; tangere enim, propius ordinatur ad libidinem, magis venerem, id est, spiritus generationi subservientes commovet, magisque periculum ingerit fœdæ libidini consentiendi, quàm solum aspicere; quare non immerito minus peccato obnoxij sunt aspectus, quam tactus.

2. Hinc primò, aspicere mulieris faciem, manus, brachia, pectora, in summa, partes ejus honestas, non est ex se peccatum; quod si fiat ob delectationem in ipsa pura visione residentem, quam non libidinosam appellavimus, non erit *a* saltem mortale, erit, si ob libidinosam. Ratio est toties dicta. Aspicere autem partes inhonestas ejusdem, vel eamdem nudam (idem dic, si mulier aspiciat easdem partes viri, vel nudum eumdem) serio, & sine necessitate (quæ tamen necessitas solet esse in medico, & similibus, &c.) multo magis si ob voluptatem ibi persistentem, propter conjunctionem certam cum delectatione libidinosa, ut item propter periculum consentiendi, esset mortale.

a *Sylvest. v. Curiositas qu. 3. vers. 4. Nav. c. 16. n. 11. Bon. de matr. qu. 4. p. 10. num. 13.*

3. Dixi (serio) quia brevi tempore, & obiter (idem puto, ex loco remoto, vel interposita opaca veste, sed non

non tenui velo) curiositatis gratia prædicta aspicere, non est, nisi veniale, quia ut sic, non adest provocatio ad ulteriorem libidinem. Aspicere nudum eum, vel eam, quæ sit ejusdem sexus cum aspiciente, ut etiam diversi sexus, si sit valde puer, puto item veniale, quia ex se non multum excitat ad venerem. Illud ergo in his, & similibus præoculis habe, an scilicet affectus sit ad libidinem, & an aspectus rei vel actio sit ejusmodi, ut in impuram libidinem, ut plurimum, influat. si enim sic est, provocatio erit mortalis libidinis; secus, non item.

4. Hinc secundò, serio aspicere duos turpiter se commiscentes, à peccato mortali non libero; multo magis, si sit propter delectationem, quamvis ibidem persistentem. At in eadem commistione intueri bestias, vel earum genitalia conspicere, præsertim obiter, & sine affectu ad libidinem, non puto, esse mortale. Ratio est eadem toties dicta.

5. Qui respiciendo mulieres, in eis turpiter delectatur, sine desiderio copulæ, an obligetur, in confessione conditionem mulieris explicare, dixi in Methodo confessionis, *b* & infra repetam lib. 10. caput 3. num. 5.

b in Meth. Conf. li. 2. c. 7. §. 1. n. 4.

§. IV.

Turpiloquium.

1. TVrpia loqui, & turpia cantare, participant tres illas species delectationum naturalem, non libidinosam, libidinosam. Si ergo hæc facias ad bonum finem, caussa v. g. studij &c. nihil peccas; si caussa delectationis non libidinosæ, ut accidit, quando hæc fiunt per jocum, vel per curiositatem narrationis, vel suavitatem poesis, animo fallendi temporis, relevandique se à laboribus (semper secluso periculo veræ libidinis) non est, saltem mortale. At si cum delectatione ad objecta ipsa, hoc est, ad res ipsas narratas graviter peccaminosas, vel cum periculo consensus in illam, erit apertè mortale, quia tunc libidinosa est apertè voluptas. Advertit autem merito Salas *c* convinci plurimos, consentire in delectationem rerum, seu objectorum turpium, sub prætextu artificiosi carminis vel Musicæ, quando carmina elegantiora rei piæ recusant, avidiores ad turpia; indicium sanè non leve pravæ affectionis: convinci item latenter delectatione carnis ferri eum, qui frequentius & libentius loquitur de occultis partium corporis, vestibus, ægrotationibus ad eas partes pertinentibus, quàm de rebus alijs. Denique similis peccati argui, qui metaphoris rerum turpium gaudet, & qui facile multa detorquet ad turpes sensus: quamvis enim hæc sæpe excusentur ab inadvertentia, vel quia objectum, de quo agitur, non est adeo obscænum, sæpe tamen, quia deliberatè procedunt ex affectu ad res, seu ad objecta turpia, à mortali non liberantur.

c Sal. apud Castr. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 1. n. 5. l. item infra li. 10. c. 1. num. 11. & 13.

Si alijs loquentibus, tibi illud turpiloquium, vel impura cantilena displiceat,

spliceat, seu non placeat, nec tamen à loco discedas, nec eosdem reprehendas, ob ruborem, imo etiam si (secluso scandalo & animo, te de illo peccato delectandi) rideas, vel quid simile facias, te non accuso peccati mortalis, quia ipsa erubescentia non contemnenda ratio, pro tua excusatione est.

c *Sal. apud Castrop. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 1. n. 5. l. item infra li. 10. c. 1. num. 11. & 13.*

§. V.

Turpia legere, scribere, repræsentare &c.

1. QVi libros legunt de rebus turpibus ex professo agentibus (præscindendo, an hi libri sint prohibiti, de qua re suo loco diximus *a*) pari modo non peccant, si ob bonum finem: peccant venialiter, si, ob curiositatem; mortaliter, si ob delectationem libidinosam. Idem sentio de spectantibus turpes *b* Comœdias (abstrahendo à cooperatione, qua spectantes reddant *bb* animosiores ipsos histriones, pecunia, verbis, magno plausu &c. ad ejusmodi turpia repræsentanda) idem de serio aspicientibus tabulas rebus turpibus depictas: semper intellige, quando abest periculum consentiendi; sed heu *c* in re tã lubrica quã frequenter adest! at, de his qui eosdem libros valde turpes componunt, idem dicendum esset, quantum est ex capitibus dictis; quia scilicet hæc possent scribi sine voluptate venerea, sed solum ob delectationem provenientem ex curiositate, vel levitate; verum ex alio capite excusationem minus inveniunt, nimirum ex scandalo: sciunt enim hi, debentque scire, aliquos legentes eos turpes libros, in veram libidinem fore lapsuros, & ex alia parte nulla rationabilis causa eos excusat. Quæ enim necessitas, quæ utilitas ejusmodi scriptores cogit, ad ea turpia describenda? Cogit utilitas publica Medicum, Anatomistam, verenda describere, eademque cogit Theologum moralem, actiones fœdas minutatim explicare: at, te Poetam, vel profanum scriptorem, quæ causa, quæ vis compellit? Respondebit: necessitas sic pecuniam conquirendi. Sed quantum hæc excusatio se extendat, alibi *d* diximus. Idem dic de repræsentantibus res valde impuras; idem de easdem pingentibus. Dixi (valde turpes, valde impuras &c) nam secus, quia levis esset & remota provocatio ad libidinem, atque adeo non inseparabiliter cum illa, leviter peccaretur.

a *sup. li. 2. in decal. c. 1. §. 7.* b *Sanc. li. 9. mat. d. 46. n. 40. Diana p. 2. to. 17. re. 35. citans Lorcam, Rodriquez. alios, etiam quoad Clericos.* bb *Lege Nicol. Baldelli lib. 3. disp. mor. d. 18. n. 10. & Bardi. sol. q. 2. li. 9. q. 2. sec. 15.* c *l. Boss. t. 2. moralium tit. 20. n. præsert. 19.* d *sup. l. 5. c. 1. §. 4. ans. 28.*

2. Obligationem Gubernatorum ad repellendos turpia repræsentantes maximam esse, colligitur ex dictis; cum enim ipsi facile tot lapsus cavere possint, ex charitate, imo ex officio debent: Audi Bosium, *e* si neglexerint Principes, inquit, providere, ne

impura repræsententur, sciant, se graviter à Deo puniendos, utpote, quia permiserint, & authoritate sua consenserint, infamem & publicam omnium scelerum scholam haberi. Et paulo post: Remedium tutius est, ut Principes histriones non recipiant, sed ex regnis expellant.

c *Bossius ibid. n. 35.*

§. VI.

Munera acceptare, & se jactare de re turpi.

1. DE priore ex his per occasionem dixi superius, cum de stupro, hoc est c. 5. §. 3 à nu. 49. De posteriore egi in Methodo confessionis l. 2. c. 7. §. 3.

§. VII.

Choreæ.

1. CHorearum *a* tres facio classes: prima est absolutè pudica, seu pura: secunda impura per accidens: Tertia per se impura.

a *De his vide Summistas v. Choreæ, Az. 3. p. c. 26. Bon. de matr. q. 3 q. 9. n. 24. Ell. t. 2. tr. 30. c. 10. num. 223. Trull. in dec. li. 6. c. 1. 1. du. 12.*

Puræ, (esto, sint aliquando aliquantulum vanæ) sunt choreæ, quæ inter ejusdem sexus personas, sine ullo turpitudinis gestu, vel ulteriori pravo fine non raro fiunt: ejusmodi sunt, quos ludos potius dixeris, quàm choreas, sunt tamen choreæ, quasque vocamus morescas, incerchiatas, luminarium saltationes; in quibus ad numerum musicum certatur, saltatur, luminaria in manibus accensa artificiosè circumferuntur: ejusmodi sunt choreæ, quas puellæ inter se nullis accitis viris, interdum, domi solent sincerè, ad recreationem, tempusque fallendum, exercere. Ejusmodi sunt eæ, quas rustici in suis mapalijs, vespere post laborem ad levandum animum, sine ullo prorsus turpi fine, vel impudico signo exhibent, sonante fistula.

Has igitur & similes choreas puras appella, nec ut peccaminosas reprobato. Has David *b* ante Arcam in Dei cultum assumpsit; has Maria *c* Aaronis soror, agens Deo gratias ob submersum Pharaonem, cum cæteris mulieribus (non autem mistis maribus) gaudens exhibuit. Has in cælo ducent, etiam corporaliter, ut putat Roa. *d* Sanctorum Chori: has, (nec alias, ut perperam citat Bossius) *e* permittit rusticis Cajetanus: *f* Has denique permittunt superiores in Tragædijs, & similibus repræsentationibus, ad juvenes exercendos, eorumque animos sublevandos. Huc item reduci possunt eæ, quæ in diebus bacchanalium ad merum jocum, vel vanitatem larvati soli viri ad artificiosam pedum corporisque dexteritatem ostendendam, exhibent populo.

b *li. 2. Reg. c. 6.* c *Exod. 15.* d *Martinus Rhoa li. de statu Beat.* e *Boss. t. 2. moral. ti. 19. n. 10.*

2. Impuræ *g* per se sunt, quæ mistis maribus fæminisque, imo etiam separatis, suscipiuntur, obscænis gestibus, tactibus parum pudicis, amasiorum amicorumque interventu, & simi-

& similibus : has enim vero in ultimas terras esse ablegandas, nemo est, qui negat, earumque professores versari in statu peccati mortalis, & denique per Principes christianos esse ab urbibus, nec solum à domibus expellendos.

g *S. Th. in c. 3 Isaiæ, & in 2. 2. qu. 168. art. 1. Azor. Fill. aliiq; modo citati.*

3. Impuræ per accidens sunt choreæ, quæ per honestas fœminas virosque in convivijs, in nuptijs, in diebus lætitiæ deditis fieri consueverunt Hæ profecto per se impuræ & peccaminosæ non sunt. *h* exerceri enim sine mortali peccato per se possunt; idemque est, si personati homines sub larvis utriusque sexus, in Bacchanalibus choreas agant. Viri, inquam personati: nam si sint immistæ fœminæ, valde vereor, ne sub illo habitu mentito, res non degeneret in choreas ex se impuras, de quibus numero præcedenti. Per se igitur, ut dico, hæ peccaminosæ non sunt: solent tamen sæpissimè per accidens, ratione nimirum periculi, ne in tanto lætitiæ calore, in tanta adolescentularum juvenumque specie, ornatu, concursu, in artificiosa illa corporis grata oculis agitatione, in contactu manuum, qui sæpe adhibetur, non ij solum, qui choreas agunt, verum etiam spectatores facilè in impudica labantur. De his igitur idem pronuntio, quod de comœdijs paulo ante dictū est, has nimirū valdè periculosas esse, multo magis, si frequenter, & ex consuetudine fiant. Nihilominus addo, si experientia cognovisti, tibi ejusmodi periculum non subesse, te hoc modo choreizantem, vel chorizantes aspicientem nequaquam esse mortalis peccatī reum. Patresfamilias potius moneo, ne eas permittant, quando prævident, facile aliquos ex hac occasione in peccata lapsuros.

h *Cajet. l. c. Trull. Bon. Fill. Az. l. c. quib. adde Lop. in 2. p. instruc. c. 31. num. 6.*

4. Quoad locum, personas, tempus, ne fiant primò in Ecclesia, vel prope ipsam: secundò, ne ab Ecclesiasticis, multo minus à Religiosis, Monialibusque: tertiò, ne tempore pœnitentiæ, v. g. Quadragesimæ, nec festis diebus.

5. Per has tres prohibitiones, quas legimus in sacris textibus, *i* non prohiberi puto *l* choreas absolutè, sed immodestas, impudicasque. id loco omnium ostendit ille Canon *m* his verbis. *Non verentur in ipsis Ecclesijs, earumque cœmeterijs choreas facere dissolutas*: illud (dissolutas) prohibitionem certè permaximè lenit. Quare juxta majorem minoremque irreverentiam, seu injuriam à prudenti, secundum omnes circumstantias, expendendam, quæ inferatur statui personarum, sacris locis, sacroque tempori, adde, & considerato scandalo, quod fortè detur, gravitatem levitatemque culpæ dimetire. Qua in re strictè loquitur Bossius, *n* dum absolutè dicit, choreas agere in Ecclesia, esse peccatum mortale: sicut nimis laxè loquuntur aliqui, *o* dum ajunt absolutè, non esse mortale: nam secundum mensuram *p* irreverentiæ, & qualitatum chorearum, definienda erit & culpa.

i *c. Presbyteri d. 34. c. non oportet. 2. de cons. d. 5. & c. eum decorem. 4. de vit. honest. Cler. c. Doc. de imm. Eccl. in 6. Clem. 1. de Celebr. Miss.* l *Sylvest. v. Chorea. Mazzar. disc. 108. super sermone Domini in Monte, quib. adde Menoch. de arbitra. cum addit. ad casum 69. nu. 59.* m *Clem. 1. de Celebr. Missar.* n *Boss. l. c. nu. 8.* o *apud Bossium l. c.* p *Sanc. in consil. li. 1. c. 8. dub. 24. nu. 22. ex Lopez.*

6. In Clementina, de statu Monachorum cap. 2. dum dicitur de monialibus, *non choreas, non festa sæcularium prosequantur*, non videtur imponi præceptum, sed eæ monentur, juxta sana consilia; neque enim moniales, inter se fortè ex aliqua occasione puras choreas agentes, etiam ob recreationis gratiam, audeo de peccato mortali condemnare: quamvis profecto digna sit culpa, quæ severe à superioribus castigetur.

§. VIII.

Ornatus.

1. HVc Ornatum mulieris reduci curiosus Lector vult, huc ergo reducamus.

Nomine ornatus intelligitur *a* omnis cultus muliebris per pigmenta, & comam appositiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per novas vestium formas, præsertim si quæ ijs utantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem.

a *Less. li 4. c. 4. dub. 14. n. 105.*

2. In hoc ergo certum est primò, sine peccato *b* posse quæri ornatum corporis, ob bonum finem, non solum scilicet ob necessarium corporis tegumentum, sed etiam ad sui status decorum, nimirum ut pro conditione sui status, honorificè quis prodeat in forum; id enim est laudabile, & rectæ rationi consonum. Contra, certum item est, cum evidenti peccato mortali eumdem ornatum quæri, se ob finem graviter malum, quicumque is sit, conquiratur, v. g. ut quis adulteret, ut turpiter concupiscatur, &c. id quod probatione non indiget.

b *Ib. n. 106.*

3. Certum est secundò, si se ornet mulier matrimonio juncta, vel ad id aspirans, ut viro placeat, vel ut virum nanciscatur, nihil peccare. *c* ratio est, quia hic finis, cum honestus sit, satis honestam illi ornamento causam præbet.

4. Certum sit tertiò, mulierem etiam illam, quæ nec nupta est, nec nuptias intendit, imo & adolescentes & viros, si se ornent, non ut ab alijs turpiter concupiscantur, sed ut censeantur inter pulchros, & laudentur ut pulchri, non peccare mortaliter; *d* ratio est, quia id non continet gravem deordinationem, sed, ad summum, vanam quamdam gloriam coram hominibus.

d *ib. nu. 109. ex S. Thom. Cajet. Reff.*

5. Remanent ergo duæ difficultates. Prior, an excessus in hujusmodi ornatu sit ex se mortalis? Posterior, an saltem sit mortalis, ob scandalum, quia nimirum

ni mirum mulier sic ornata causſa est, vel occasio ruinæ spiritualis multorum.

6. Quoad prius, asſero cum D. Thoma, e & Cajetano, non esſe nisi venialem excessum; ratio est, quia excessus in appetitu & usu rei per se non malæ, non est, nisi veniale, ut patet in excessu cibi, potus, divitiarum, &c. qui non est ex se mortalis, nisi ratione gravis nocumenti, quod aliquando inferret: Sed in casu nostro non est, nisi excessus in conquirendo nitore, pulchritudine, cultuque corporis, quæ non sunt ex se mala, sed indifferentia, ergo &c. Adde; peccatum, ut sit mortale, debet esſe graviter contra charitatem Dei, vel proximi, vel sui ipsius; id quod non est invenire in casu nostro.

e *S. Tho. 2. 2. qu. 169. art. 2. ad 4. Cajet. ib.*

7. Quoad posterius, asſero, de eo tam bene, cordatè, ac sapienter scripsisse nunquam satis laudatum Lesſium, f ut judicem, hic sufficere, si illius doctrinam ad verbum exscribam: Scio, Albertum Alberti susè de ornatu mulieris aliquanto scrupulosius disputare, sed me juvat, Lesſium sequi benigniorem. Potest, ait Lesſius, in excessu istius ornatus esſe peccatum mortiferum per accidens, ratione alicujus pravitatis connexæ.

f *Less. ib. n. 112. 113.*

Primò, ratione mali finis, ut si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, ratione præcepti positivi, ut si talis excessus esſet vetitus aliqua lege, sub pœna excommunicationis, eaque servaretur.

Quod si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non gravem, non erit plusquam veniale: imo credibile est, pleraſque leges civiles de hujusmodi, quæ passim varijs locis habentur, esſe solum pœnales, & obligare tantum ad mulctam.

Tertiò, ratione scandali, ut si quis uteretur veste adeo tenui, vel ita conformata, ut per eam pudenda non satis tegerentur: id enim, judicio morali, non tam esſet pulchritudinem ostentare, quàm homines directè ad libidinem allicere.

Secus est, in nudando pectore, ut Cajetanus, Fumus, & Navarrus notant; præsertim, ubi est ea consuetudo: nam pars illa honesta censetur, nec natura, aut pudor humanus postulat, illam absolutè tegi. Grave tamen peccatum esſet, hujusmodi morem introducere, ubi id non est consuetum: insolita enim magis movent; & res ipsa merito ob periculum, etiam ubi est recepta, tanquam illicium libidinis, esſet abroganda, ut Doctores monent.

Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quod multi occasione illius putentur ad prava desideria provocandi, ut rectè prædicti Doctores tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esſet: nam multo magis provocat, quàm artificiosa; cum natura longè superet artem. Itaque etiam si fœmina putet, aliquos peccaturos, non tamen id circo sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere; sicut is, qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abstinere, ut inimicis non detur occa-

casio odij. Ratio est, quia ornatus iste solum remotè ad malum provocat, ergo non tenetur ab eo abstinere, ne alij peccent: alioqui perpetuo abstinere deberet (cum illa occasio sit perpetua & universalis) quod nimis grave esset humanæ conditioni. Sufficit igitur, ut ei peccatum proximi displiceat, & illius salutem non contemnat. Et confirmatur, quia quod illi peccent, ex eorum provenit malitia, non ex conditione ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui, id, quod ex aliorum malitia provenit, non tenemur cum tanto gravamine nostro impedire. Secus, si aliquo gg casu ad breve solum tempus ob peculiare periculum alicujus abstinendum esset: tunc enim charitas postularet, ut pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

gg *Hanc limitationem non ponit Diana p. 2. tr. 15. res. 36. etiam si ornatus sit superfluus & maximus, modo sit secundum morem patriæ, & de se non sit quasi provocativus ad malum.*

Hæc Lessius, qui etiam n. 114. notat, ornatum, seu usum vestis alieni sexus, non esse intrinsecè malum; unde ob causam justam fieri posse, v. g. si alia desit, si opus sit, se occultare ab hoste, si fiant repræsentationes &c. Ex levitate id facere, esse solum veniale, juxte fatetur.

Vide denique supra, g ubi notavi rationem, cur non liceat puellæ, se ornatam in conspectum amasij consulto dare, ut conspiciatur.

g *sup. l. 5. c. 1. §. 4. n. 27.*

CAPVT NONVM.

Discutio duo dicta Caramuelis in materia luxuriæ.

De tertio dicto vide lib. 10. c. 7.

1. PRimum dictum a est hujusmodi. Infero, peccantem cum virgine sodomiticè, primò, non teneri dicere, illam esse virginem; ita Diana, de circumstantijs aggravantibus, res. 11. Secundò, imo neque teneri exponere, se sodomiam habuisse cum muliere, ut ipse docet Diana ibid. res. 2. & Bonac. de matrim. q. 4. p. 11. nu. 9. Ratio est, quia sodomia cum muliere, aut cum viro, solum differunt in genere entis, non in genere moris, non secus, ac furari aurum, aut argentum; frangere jejunium pane, vel piscibus. Hæc ille.

a *Caram. in Reg. S. Ben. n. 1013.*

Ex his primum approbo, ut approbavi superius c. 9. 1. nu. 2. Secundum approbare non possum, sicuti nec superius approbavi c. 5. §. 3. n. 1. Ratio est duplex: prima, quia falsum est, non differre in genere moris; nam, ut ibidem dixi, perfecta sodomia, quæ est cum viro, procedit ex affectu ad indebitum sexum: quæ vero cum muliere, non est ad indebitum sexum, sed licet ad debitum, tamen ad partem innaturalem: quæ duo certè quilibet bene moratus non potest negare, in genere moris differre: non sic, furari

furari aurum vel argentum, frangere jejunium pane vel piscibus; imo in bestialitate congredi cum mare vel fœmina: quia hæc semper sunt ex eodem moraliter affectu ad divitias, ad comestionem, ad bestiam. Secundo, quia nimis est falsum, hanc opinionem doceri à Bonacina; imo forsasse etiam nec à Diana. Utrumque profero. Bonacina nu. 9. citato à Caramuele, solum loquitur de primo, quod ego approbavi: at de secundo, non ibi loquitur, sed paulo ante, nempe *b* nu. 7. ubi his verbis meam sententiam firmat, reprobat illam Caramuelis. Hinc colligi potest, (inquit) explicandam esse in confessione personam, cum qua perpetrata sit sodomia, videlicet utrum habita sit à masculo cum masculo. Quid clarius?

b *Bon. de mat. q. 4. p. 11. nn. 7. in Edit. Ven. 1639.*

3. Diana l. c. sic habet. Sufficit dicere, peccavi in sodomia, (sive cum mare, sive cum fœmina) toties; in bestialitate, quater, &c. Et ita publicè docuit hic Panormi, quidam Theologus Societat. Iesu, licet Tannerus (quod mihi magis placet) contrarium doceat, quoad sodomiam, & ante illum Granadus. Hæc Diana. Notas illud? (quod mihi magis placet) quoad Theologum autem prædictum, me juvat credere, ipsum de bestialitate id docuisse, quod verum est; non de sodomia, quod est falsum.

4. Secundum dictum *c* Caramuelis. Quidam furabatur, ut mœcharetur: veniens ad confessionem, dixit furatus sum toties: toties mœchatus, & subticuit ordinem furti ad mœchiam: dubitas, utrum sufficienter se explicuerit? Respondeo affirmativè: ita etiam Diana in tract. de circumst. agg. res. 23 ubi citat & sequitur alios Authores. Ratio est manifesta, quia licet illud furtum habeat malitiam fornicationis, non tamen habet malitiã fornicationis distinctam à malitia finis in genere luxuriæ: & ideo pœnitens explicuit omnes circumstantias mutantes speciem: omisit unius circumstantiæ aggravantem extensionem in eadem specie, quam non tenebatur explicare. Hæc ille.

c *Caram. in Reg. S. Benedict. num.* 1050.

5. Sanè fateor, hunc explicuisse omnes circumstantias mutantes speciem: sed ajo, plus nimio excessisse; addidit enim duas individuationes peccati, quas ipse non commisit, & ideo mendax fuit in confessione, sane in re gravi, ad confessionem pertinente, quia numerus peccatorum, quando exactè scitur, debet exactè, ut omnes fatentur, ad confessionem deferri. Cum enim audit Confessarius: *Furatus semel sum*, & deinde, *mœchatus semel sum*, nonne duo numero peccata te commisisse ex tuis verbis intelligit? Tu tamen unum numero peccatum patrasti, nempe furtum relatum ad mœchiam, hoc est, unum numero peccatum duabus specie diversis malitijs infectum. Scio, esse bonos Authores pro Caramuele, sed certè ubi apparuit evincens ratio, boni etiam Authores, bona earumdem venia, fuerunt sine nota deserendi. Relege multa

valde

valde necessaria, quæ de hac difficultate alibi *d* dedi.

d *In Meth. Conf. li. 2. c. 1. §. 11. à num. 75.*

CAPVT DECIMVM.

Remedia adversus luxuriam.

1. HIc id breviter attingere, operæ pretium erit. Et quidem colligit decem remedia Faustus, *a* duodecim Peyrinus. *b* In promptu autem erant alia quinque, nescio, an cæterorum efficaciſsima.

a *Barth. à S. Fausto in Thes. Rel. li. 3. qu. 57.* b *Peyrinus t. 1. q. 3. c. 2.*

2. Primum remedium humilitas, & oratio: nam nostra fragilitate cognita, ad Deum est confugiendum. Secundum, sobrietas. Tertium, vestium asperitas, seu cilicia. Quartum, carnis mortificatio. Quintum, custodia sensuum. Sextum, vitatio occasionum, & præsertim fuga conversationis mulierum. Septimum, virilis resistentia. Octavum, Scripturarum sanctarum meditatio. Nonum, fervens Dei dilectio. Decimum, mortis, & æternarum pœnarum viva meditatio. Vndecimum, non occultas fovere in sinu tentationes, sed eas statim Patri spirituali patefacere. Duodecimum, fugere otiũ.

3. His ergo addatur remedium decimum tertium, subita cogitationis malæ fuga: Vt primum tentatione titillaris, statim, repentè, surge, recede, fuge à loco, à cubiculo, à lecto, ubi moraris, & negotium aliquod quantumvis frivolum cum magna intentione gerendum suscipe.

4. Decimumquartum, Dei summi judicis viva præsentia. *In desiderijs vero carnis*, ait S. Benedictus, *c nobis Deum credamus semper esse præsentem, cum dicat Propheta, Domine ante te est omne desiderium meum.* Psal. 37.

c *S. Bened. in Reg. c. 7.*

5. Decimum quintum, frequens, & aliquando quotidiana Confessio apud eumdem confessarium, prudentem & pium; sed adverte illud (eumdem) quo remedio recidivi cujuscumque criminis si utantur, fieri vix potest, ut non facillimè curentur.

6. Decimum sextum, frequens communio, juxta illud: Et *vinum germinans virgines*; lege Suarez, *d* qui tantam continentiam in tanta juventute nostrorum in Collegijs degentium, frequenti sacræ Eucharistiæ sumptioni, quæ apud nos de sancto more usurpatur, acceptam merito refert.

d *Suar. 4. to. de Rel. t. 10. li. 4. c. 3. in fine.*

7. Addatur ultimum naturale, sed certè satis efficax medicamentum, discessus à præsentia impuri objecti. Veneficio quidam ad puellam amandam urgeri vulgo dicebatur; præsentius amuletum non fuit, quàm discessus ab ea urbe, ubi commorabatur mulier. Quem quidem discessum ab adolescente exoraverunt difficillimo conatu consanguinei, sed eo exorato, in sanitatem, non multo post, illum redijsse læti cognovimus.

Finis Libri Septimi.

LAVS DEO, BEATISSIMAE VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

LIBER

LIBER OCTAVVS.

IN DECALOGVM.

Ne furtum facias.

DISPOSITIO HVIVS LIBRI.

QVàm multa, quàm varia, quàm implicita mihi obviam in hoc præcepto fiunt? Qua ratione ergo in brevem summam illa meo more constringere, & insuper nonnulla de novo, ut soleo, superaddere valeam, nisi tu, omnium lux animarum, splendor æternæ sapientiæ, meas tenebras divino igne depellas, foveasque torpentem animum, jam jam desperatione collabentem?

2. In quatuor tractatus librum hunc, propter varietates rerum, distinguere oportet. Primus erit de dominio, quod est fundamentum, unde furtum prohibitum sit; nisi enim dominus esses tu rei tuæ, sanè non vererer ego, illam mihi surripere. Secundus de ipso furto, seu acceptione injusta. Tertius de restitutionis obligatione, quæ ex furto, seu injusta acceptione, vel detentione consequitur; ubi ad complementum tractationis, non erunt aliæ radices restitutionis omittendæ, id est, ex re accepta, ex damnificatione rerum temporalium, vel famæ, vel honoris, ex contractu. Quartus denique de circumstantijs quibusdam restitutionis. Faveant Cælites, prosperè aspiret Deus.

TRACTATVS PRIMVS.

De Dominio.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit dominium, & qua ratione differat à possessione, usufructu &c?

Vbi,

An usus distinguatur à dominio, in re, ipso usu consumptibili?

1. DOminium proprietatis est jus, seu facultas de re aliqua perfectè disponendi, nisi lex obsistat, vel conventio prohibeat. a Prohibet enim lex aliquando, ut quamvis aliquis dominium suæ rei habeat, disponere de illa re non valeat. Ita pupillus, licet habeat dominium suarum rerum, prohibetur tamen à lege, ne disponat de rebus suis, donec in perfectam veniat ætatem. Ita debitor, licet sit dominus rei datæ in pignus creditori, illam tamen, ex tacita saltem conventione, non potest creditor alienare, dum est in pignus. Ita Religiosus Societatis Iesu, post vota biennij, dominus est suorum bonorum,

sed de ijs disponere, sine licentia superioris, non potest.

a *Hanc definitionem latè prosequuntur Iurisconsulti, ex Bartolo l. 17. ff de acquirenda possessione. Dicast. l. 2. de just. & jur. tr. 1. d. 1. dub. 4. n. 129.*

2. Dictum autem est (dominium proprietatis) quia est aliud dominium, quod appellatur jurisdictionis, quæ est potestas gubernandi subditos, præcipiendo, prohibendo, permittendo, judicando, pœnis vel præmijs afficiendo, protegendo, vindicando; estque duplex, Ecclesiastica & sæcularis. De hoc nos dominio jurisdictionis non agimus, nisi fortè aliqua sint obiter tangenda.

3. Cum autem eodem num. 1. dictum est (jus) intellige jus in re, quod sit plenum, & perfectissimum; non vero jus ad rem, de quibus passim Doctores. *b*

b *l. Dicast l. c. n. 32.*

4. Distinguitur autem dominium, ab usufructu, & à mero usu: nam his non convenit, esse potestates liberas disponendi de re. Possessio enim nil est aliud, nisi facultas insistendi in re, quam quis possidet. Ususfructus est potestas, seu jus utendi & fruendi. Merus usus est jus tantum utendi.

Potest v. g. quis uti hoc fundo, solum ad residendum, vel dormiendum in illo? Erit merus usuarius. Potest uti fundo, tum ad hoc, tum ad colligendos ejus fructus, illosque usurpandos, sed non ad ipsum fundum alienandum? Erit usufructuarius; at dominium comprehendit jus possidendi, utendi, fruendi, & insuper addit jus alienandi &c.

5. Illud hic obiter nota, usuarium esse duplicis generis, id est, habentem usum facti, & usum juris. Usum facti habet, qui solum utitur re: sic competit etiam brutis, quæ utuntur herbis & paleis. Usum juris habet, qui & utitur, & potest ad suum beneplacitum uti re; nam propterea dicitur habere jus utendi; id quod competit hominibus. Religiosis vero hoc jus utendi competere solum ex dependentia voluntatis superioris, docet vera sententia, de qua mox redibit sermo c. seq. §. 5.

6. His positis; celebris est quæstio, an in ijs, quæ usu consumuntur, seu ut loquuntur Iurisperiti, quæ functionem recipiunt, separari possit usus à dominio? Si v. g. do tibi usum hujus panis, hujus vini, statimne do tibi absolutum & perfectum dominium illorum? Ita enim videtur; nam si do tibi vini usum, ergo potes illud bibere, ergo illud destruere, & consequenter de illo perfectè disponere; quod est, perfectè de illo dominium habere. quæ quidem consequentiæ fieri nequeunt in re usu non consumptibili. si enim tibi do usum, seu etiam usumfructum fundi, licet possis uti fructibus, isdemque frui, non potes tamen ipsum fundum destruere, deque illo absolutè disponere.

7. Respondeo. Hæc quæstio originem habuit ab ordine Minorum sancti Francisci, qui approbante Nicolao IV. licet reprobante deinde Ioanne XXII. sed iterum approbantibus Marti-

Martino V. & Paulo III. profitentur, non solum suos Religiosos particulares (in hoc enim conveniunt cum Religiosis particularibus aliarum religionum.) sed etiam suam communitatem, seu Monasteria, nullum habere dominium rerum, quæ ipsis donatæ sunt, sive hæ res sint usu consumptibiles, sive non, sed illud solum habere summum Pontificem, ipost Martinum V. nam ex Nicolao IV. harum rerum usu consumptibilium dominium habebant ipsi fideles dantes, donec consumerentur. Neque te conturbet horum Pontificum dissensio: siquidem etiam ij in diversa placita c possunt abire, citra res fidei, & citra res ad statum universalem Ecclesiæ d pertinentes, quando hæc decernunt, Pontifices.

c *Bell. li. 4. d. summo Pont. c. 3. & 5. lege c. à nob. 2. de excommunicatione, ubi se ut hominem privatum errare posse fatetur.* p *Puta in Decretis morum, in approbatione bene vivendi, in Canonizatione Sanctorum. Bell. ibidem, & lib. 1 de beatitudine & Canonizatione Sanctorum. Rodriquez. t. 1. q. Reg. 1. ar. 4.*

8. Respondeo nunc directè ad quæstionem, posse separari. e Ratio autem separationis consistit in eo, quod qui habet dominium rei, potest illam quomodocumque libere distrahere, vendere, destruere, alteri donare, &c. At verò, qui ejus usum duntaxat habet, solum potest illa re uti, juxta voluntatem domini, seu dependenter à domino, ita ut etiâ dum panis v. g. est in manu Religiosi Franciscani, illum ad os admovente, posset Pontifex, sine injustitia contra religionem, vel Religiosum Franciscanum, ab eo illum tollere; simile quid est in eo, qui invitatur ad convivium ab aliquo; dominus enim convivij semper est dominus ciborum, eosque sine injustitia, esto, cum magna inurbanitate, posset ab invitato nondum acceptante auferre, donec consumantur: postea enim, ex defectu materiæ jam destructæ, desinit dominium. Simile quid etiam est in alijs particularibus Religiosis aliarum religionum: nam propter votum paupertatis non possunt uti rebus pretio æstimabilibus, quamvis ipso usu consumptibilibus, nisi dependenter à voluntate sui superioris. Religiosi ergo alij in eo differunt à Franciscanis, quod aliarum Religionum Communitas, seu Monasteria habent perfectum dominium suarum rerum à Fidelibus donatarum, sive hæ sint vsu consumptibiles, sive non; at Franciscana id non habet, quia suarum omnium rerum Pontifex dominium retinet. Vnde fit, ut Religiosi aliarum Religionum vtantur prædictis rebus dependenter immediatè à suo Superiore, qui est legitimus administrator bonorum Religionis, at Franciscana dependenter immediatè à Pontifice, qui est Dominus bonorum Religionis Franciscanæ.

e *Sot. in 4. de just. q. 1. ar. 1. Valent. qu. 10. p. 1. Mol. tr. 2. de 6. Sua. t. 2. d. 28. sec. Less. l. 2. c. 3. dub. 8. Sanch. l. 7. summæ c. 18. nu. 5. innumeros referens contra Sylu. v. Dominium, q. 2. Arag. q. 62. de Domin. Cæt. 2. 2. qu. 78. art. 1.*

9. Ex dictis fit Primò, quod Religiosus particularis in rebus vnico actu

consumptibilibus, quorum usus ipsi à superiore conceditur, non acquirat dominium, seu proprietatem: cum enim usus à dominio separabilis sit, non sequitur, dari utrumque, si usus detur. Scio, multos doctores *d* contrarium docere. Sed ego assentiri non possum, quia claram video separabilitatem, quam numero præcedente explicui.

d *Caram. in Reg S. Ben. nu. 871. citans Cenedum, Petrum de Arag. Turrecrematam, Sylv. D. Antonin. Sarmientum. item Bassæus in floribus pag. 256. nostram vocans probabiliorem, licet contrariam probabilem.*

Corollarium pro Religiosis circa acceptionem rerum.

10. Ex ijsdem dictis fit secundò, ut quando Religiosus particularis acceptat à sæculari aliquid ad merum usum, v. g. gallinam ad comedendum, minoris ea valeat, quam si acceptet absolutè; vel quàm ex se valeat, si absolutè vendenda sit. Ratio est jam dicta, quia merus usus facti, cum semper supponat, in domino remanere perfectum dominium, multum diminuit de pretio, cum possit à domino semper repeti. Fac, te vendere gallinam Petro, sic; vendo tibi hanc gallinam, ea conditione, ut etiam, quando erit à te occisa, quando jam cocta, quando ad mensam apposita, quando in manu tua illam ad os admovente, ego illam possim repetere; nonnè Petrus propter hanc conditionem volet pretium gallinæ diminui? Et licet sciret, te nunquam repetiturum, tamen non est negandum, aliquid tandem diminui de pretio, ex tanta potestate illam repetendi.

11. Hinc colligi posse videtur, quando aliquid ex rebus unico actu consumptibilibus datur Religioso, majorem quantitatem rei requiri ad peccatum mortale, quàm si detur absolutè, quia res data ad solum usum, minus valet, cum possit à domino statim repeti. Puto tamen, quando adest certitudo moralis, quod res nunquam sit repetenda, præsertim in his rebus ipso usu consumptibilibus, de quibus postea nihil remanet, ad quod possit dominus jus habere; puto, inquam, tam exiguam esse pretij diminutionem, ut moraliter judicetur, nihil diminuere; quando enim adest tanta certitudo, physica illa, ut ita loquar, potestas se habet, ac si non esset, atque adeo non potest in morali æstimatione aliquid de pretio deducere.

12. Illam considerationem puto probabiliorem ac tutiorem: nam gallina, v. g. pluris valet viva, quàm mortua, pluris integra, quàm in partes conscissa: dulciare item integrum pluris æstimatur, quàm incisum in frustula; & sic de similibus: Poterit ergo Religiosus significare sæculari, ut is rem comestibilem dividat; nam sic ipse Religiosus recipiet minus, quàm si reciperet integram, adeoque facilius poterit, si superioris venia careat, gravitatem materiæ devitare. De qua vide inferius tract. 2. cap. 4. ut etiam de Religioso invitato ad convivium, vide mox cap. 2. §. 5. n 9.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

Quinam dominium rerum habeant?

1. CErtè Deus, Angeli, homines; de quibus vide Doctores. *a* Inter homines (quod ad nos facit) dubitari solet primò, de servis. Secundò, de filijs. Tertiò, de uxoribus. Quarto, de beneficiarijs. Quintò, de Religiosis, quibus omnibus, vel impeditum est dominium rerum temporalium, vel vetitum.

a *Less. l. 2. c. 4. dub. 1. & passim.*

§. I.

Selecta de servis.

1. VEre servi, propriè mancipia, nullo, ex legibus, *a* dominio gaudent, si de temporalibus bonis agamus; nam cæterum vitæ, membrorum, honorisque dominium suum habent, ita ut domini, si in his illos offendunt, sint puniendi, ac si liberos offenderent: quia tamen leges, quæ dominio temporalium servos privant, sunt usu ipso mitigatæ, ideo adsunt septem circiter tituli, seu casus, quos jam jam à num. sequenti afferam, in quibus servi dominio rerum temporalium, etiam in foro conscientiæ, *c* potiuntur, & ita potiuntur, ut si dominus eas, invito servo, contrectet, possit servus occultè sibi compensare.

a §. 1. *Instit. de ijs, qui sui juris, vel alieni sunt. Mol. tr. 2. d. 38. h l. 1. ff. de ijs, qui sui juris, vel alieni sunt. & Inst. eod. tit. Dicast. l. c. n. 147. c Mol. l. c.*

2. Primus casus est, si dominus tacitè vel expressè consentiat, servum habere peculium.

3. Secundus, si quid servo ita donetur, legeturvè, ut id ad dominum non perveniat; hujusmodi etiam videtur, si detur ipsi aliquid, quo se possit redimere.

4. Tertius, si quid servo relinquatur absolutè, id est, non intuitu domini; ut, ob industriam, vel officium à servo alicui exhibitum. Ex quo colligo, idem debere dici, si quid relinquatur servo, ob ejus amorem, idemque, si ejus consanguinei longè dissiti mittant ipsi aliqua dona.

5. Quartus, si servo quid detur, ob compensationem injuriæ, ipsi illatæ.

6. Quintus, si quid servus pecunia sui peculij lucretur ludo, sorte, negotiatione, quia lucrum induit rationem capitalis.

7. Sextus, si quid sibi subtrahat ex his, quæ sine domini incommodo poterat liberè consumere vel expendere.

8. Septimus, si quid acquirat faciendo alia opera, præter illa, quæ dominus præscripsit.

Defenditur servorum mitigata conditio.

9. Caramuel *d* ex his septem titulis, primum dumtaxat, id est, peculium à domino concessum servo cum ejus lucro ex negotiatione fortè acquisito approbat, reprobat cæteros in hunc

ferè modum. Nullus casus dabitur, ait, in quo aut servus, aut Religiosus (quin illorum status alteretur, & mitigetur) possit alicujus rei permanentis dominium acquirere. Sed huic propositioni adversatur Sanchez[d], e quia licet inter servum & dominum, ut sic, non sit propriè justitia, nec contractus, est tamen inter dominum & servum, ut homo est. Nullum argumentum; quia sic liceret arguere; Aliquando religiosus posset sibi proprietatem acquirere, vendere, emere, ducere uxorem, quia hæc illi non repugnant, ut homo est, licet repugnent, ut Religioso. Conjugata non potest nubere, ut conjugata, sed ut mulier; quod est ludere, ut ludit sensus compositus & divisus in prædeterminantibus. Adde, si jura decernunt, omnia servi acquiri domino, unde & fateris, eos esse incapaces dominij; quomodo potest, ut homo, acquirere? Esto, possit dominus concedere illi dominium: sed tunc erit partialiter liber, non servus.

d *Caram. l. 2. Theol. Mor. nu. 386.*
e *Sanch. l. 1. conf. c. 1. d. 1. n. 6.*

10. Adversatur secundò, quia, si ea conditione (ait idem Sanchez) expressa vel tacita, bona aliqua sint ita donata servo, ut is non acquirat domino, servus sibi acquirit. Contra, quia non prodest talis conditio; voluntas enim dantis non potest facere incapacem per servum, sicut nec posset Religiosum: esto igitur, illa bona donata veluti vacent, & redeant ad dominum.

11. Adversatur tertiò, quia si ab amasio (inquit idem Sanchez) dentur ancillæ aliqua bona propter usum corporis, cum in hoc usu non subsistet ancilla domino, ancillæ erunt illa bona. Idem erit, si propter injuriam accepta satisdet vulnerans pecuniam servo percusso, pecunia erit servi, siquidem membra servi sunt, non domini. Sed contra, tum quia idem esset in religiosa: cum enim usus corporis sit suus, & membra item sua sint, sibi acquireret, si quid propter similes causas acquireret. Hactenus ex Caramuele.

12. Sed acutissimi viri contra doctissimum Sanchez argumenta deleri, meo quamvis pingui calamo, facilè posse video, ex eodem Caramuelis principio. Nullus (inquit) dabitur casus, in quo servus (nisi ejus status alteretur, & mitigetur) possit alicujus rei permanentis dominium acquirere. Huic principio sic adnecto minorem; sed re ipsa servi status est in illis septem casibus mitigatus, non autem status Religiosi, ergo non est mirum, si servus in iis casibus possit sibi acquirere, non vero religiosus. Minor probatur ex Lessio & Molina, qui viderunt certè, servos ex jure esse omnino incapaces dominij, etiam in illis prædictis casibus, sed addunt, tantum rigorem fuisse mitigatum. Proferatur Lessius. f Notandum est, inquit, multos Doctores concedere servis verum & perfectum dominium in plerisque casibus supradictis, eisque fieri veram injuriam, obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt, servos, quidquid

quid acquirunt, domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina g disp. 38. Posset enim addi, jura illa consuetudine esse mitigata, & hoc malim in praxi. Itaque posset servus uti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset. Hæc Lessius. Si ergo militat in primo casu mitigatio servitutis ex expressa domini voluntate, id quod rectè concedit Caramuel, valebit in cæteris, ex implicita ejusdem voluntate, quæ non potest nisi esse conformis sanctis legibus & legitimæ consuetudini. Ab his enim servitutem mitigari, & res temporales alijs applicari posse, communis est & trita doctrina.

f *Less. l. 2. c. 4. n. 17.* g *Mol. d. 38.*

13. Non ergo valet sequela Caramuelis: ergo posset religiosus, ut homo, acquirere proprietatem, & posset conjugata, ut mulier, nubere &c. non valet, inquam, quia servitus potest à voluntate domini mitigari, & à legitima consuetudine jam mitigata est, non verò est mitigatus status religiosæ paupertatis, quoad proprietatem; nisi forte in Scholasticis Societatis Iesu, habentibus vota biennij, qui veri sunt religiosi, & tamen retinent (licet sine usu indepedente à Superiore) suorum bonorum proprietatem, quod nunc non facit ad nos. Rursus nec status conjugij mitigari potest: da mihi, qui possit à conjugata, vivente viro, tollere, vel mitigare vinculum matrimonij, & dabo tibi, illam posse nubere &c. Quare non ludit Sanchez, dum dicit, inter dominum & servum, ut homo est, posse esse contractum justitiæ; illud enim (ut homo est) significat, ut non est servus, quales non servi sunt ex natura omnes homines, seu ex qua parte non est servus, sed sicuti cæteri homines.

14. Nec item valet: ancilla acquirit sibi quidquid lucratur ex usu corporis, vel ex satisdatione, propter injuriam acceptam, ergo posset ex eisdem caussis acquirere sibi pretium monialis: non valet, inquam, quia monialis adstringitur voto paupertatis, quo constante, est incapax dominij: at ancilla, stante illa juris mitigatione, capax est. Da monialem, cui Pontifex summus votum paupertatis, quoad proprietatem diminuerit, ut diminuere posse affirmat Sperellus, gg & ego concedam facile, quod infers.

gg *Sperell. p. 1. dec. 1. n. 73.*

Bona servi ab intestato defuncti, cujusnam sint?

15. Porro illud mihi singulare oblatum fuit nudiustertius: Mancipium, cum ex legitimo suo peculio (ut certò, & consentiente domino, constabat) collectos haberet in arca ducentos aureos, moritur ab intestato, nulla de his dispositione facta, nec ullis ejus existentibus hæredibus. Quare non vulgaris contraversia coorta fuit inter fiscum Regium, & inter dominum servi, cuinā illi ducenti aurei essent applicandi? Nec in foro exteriore tantum, sed etiam in interiore quæsitū fuit, an dominus occultare eos posset, ut sibi,

citra

citra lites, faciliore negotio eosdem usurparet.

16c Et quidem fiscus ita clamabat: Primò, bona vacantia, id est, bona eorum, qui ex hac vita ab intestato discedunt, neque relinquunt hæredes, qui illis juxta juris civilis præscriptum ab intestato succedant, eo ipso, ex dispositione *b* juris, ad Regem devolvuntur: sed pecunia, de qua agimus, est bonum vacans, ut jam supponitur, ergo ad Regem necessario devolvitur.

h *l. 1. §. vl. ff. de jure fisci l. 1. & l. Vacantia, C. de bonis vacant. l. 10. & alibi. lege interim Mol. t. 1. d. 53. aliosque de quid ego dicam tr. 4. c. 1. §. 3. num. 17.*

17. Secundò, ubi lex non distinguit, nec nos distinguere possumus: At lex disponit, omnia bona vacantia esse Regis, ergo non possumus nos distinguere, atque asserere, legem loqui de liberorum bonis, non vero de bonis servorum.

18. Tertiò, ejusmodi peculium totum pertinebat ad servum, ergo nullo jure ad dominum: qua igitur ratione ipse se intermiscere in hac pecunia velit? potius detur pauperibus, ex præsumpta defuncti christiani voluntate. Hæc, & similia fiscus.

19. Dominus verò in hunc ferè modum suas partes vehementius tuebabatur. Primò, servus etiam sui peculij non habet perfectum dominium, sed solum imperfectum, ut scilicet illo possit uti ac frui: At quoties is illo non utitur, ad dominum pertinet; quare injustitia fieret domino, si fiscus illud sibi vellet addicere. Quod autem, si servus suo peculio non utatur, id ad dominum pertineat, clare deciditur ex Lessij doctrina, qui sic habet: *i* Monachi (ait) & servi conveniunt, quod neutri habeant dominium omninò perfectum: tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, & & sunt omnino incapaces: servi vero sunt capaces, & propterea habent aliquod dominium, absque domini consensu. Et quamvis potestati domini, aliquo modo subjectum sit, esset inhumanitas, si hac potestate dominus uteretur: lege Navarrum, & Petrum Navarram. Hæc Lessius. In quibus vides, servum habere sui peculij imperfectum dominium & dominatum, dominumque posse absolutè uti potestate usurpandi peculium servi; non esse absolutè servi, sed domini, & solum servis concedi, illo uti fruique posse; cæterum ni ipse fruatur, disponatve, non posse justè ad alium pertinere, nisi ad dominum.

i *Less. l. 2. c. 4. n. 17.*

24. Secundò, leges absolutè omnia servi bona concedunt domino: id quod originem habuit ex eo, quod bello justo capti, qui occidi poterant, se liberant, perpetua servitute, & omnibus suis bonis domino addictis; quæ forma servitutis deinde in omnia legitima mancipia à legibus inducta est, ut rectè notat Molina loco citato, solum ergo, quoad peculium, ex quadam æquitate, & ex usu, ut modo diximus, eædem leges mitigatæ sunt ad servorum conditionem mitigandam; cum ergo, ijs mortuis, hæc ratio non procedat, ad dominum omnia bona

servi,

servi, sine necessitate in pauperes distribuendi, vi juris, redeant, necesse est.

21. Tertiò, lex illa de bonis vacantibus est admodum odiosa; applicat enim sibi rex, quod suum non erat: ergo restringenda ad bona, quæ in nullius prorsus sunt potestate; sed servi peculium est in radicali potestate domini, ut dictum est; ergo &c.

22. Quarto. Ex legibus *l* testari servi absolutè non possunt: imo si tempore, quo servus testamentum condit, ignoret, se factum esse liberum à suo domino, vel dubitet de suo statu, esto, re vera sit liber, testamentum est nullum. Iam sic: ideo testari vetatur servus, quia supponitur is, non habere bona, de quibus libere disponere post mortem possit, idque quia omnia sua sunt domini, qui non ut hæres sed ut dominus omnia servi bona sibi vendicat; cum ergo fiscus solum prætendat bona vacantia (id est, bona illa, quæ nullius sunt: secus enim bona vacantia non essent) ad bona hæc, de quibus loquimur, quæ vere sunt domini, se intrudere nequaquam valet.

l Vide leges apud Mol. t. 1. d. 137.

Confirmatur: quia bona vacantia sunt illa, de quibus, cum quis haberet jus testandi, testatus tamen non est: at servus, ut dictum est, non habet jus testandi de rebus suis, ergo, &c. Hactenus domini defensio, ex cujus argumentis apparent fisci argumenta satis superque dissoluta. Mihi ergo vim majorem facit dominus quam Rex: Imo, etiam si ejusmodi servus habeat legitimos hæredes, qui ab intestato possint in eo peculio succedere, non hi succederent, ex mea sententia, sed integrum redire peculium ad dominum debet. Ratio est jam insinuata, quia ex benigna legum interpretatione disponere de eo potest servus; si ergo de eo non disposuit, jam redit domini jus. Exciperem, nisi hic servus peculio gaudens, habeat filios indigentes alimentis; pro filiorum enim alimentis disposuisse legitimè semper censendus est, quasi pro suo usu, de suo peculio pater; & quidem nimis impium esset, indigentibus filijs necessaria alimenta, ex patris peculio denegare.

§. II.

De filijs.

1. DE his multa dixi, & satis sint, in 4. præcepto. lib. 5. c. 4. §. 1. de furto eorumdem filiorum, vide infra tr. 2. c. 3.

§. III.

Selecta de uxoribus; ex bonis mariti aliquid usurpantibus.

1. PEndent, quæ dicturi sumus, ex cognitione modi, quo matrimonium initum inter conjuges sit. De jure communi, ad sustinenda onera matrimonij certum quid in dotem ab uxore datur marito, cujus soli fructus & administratio *aa* apud ipsum est; nam proprietas est uxoris; unde dissoluto matrimonio per mortem, vel legitimo intercedente divortio, restituenda est tota dos eidem

uxori, vel ipsius hæredi. Vir ergo tenetur uxorem alere, familiamque; uxor vero tenetur familiam eamdem gubernare, juxta statum suum, atque adeo præstare industriam, & operas uxoris proprias, ad domus congruam administrationem. Quod si ipsa ulterius sua industria, opere, laboré, vel suum genium defraudans lucretur, suum erit, non mariti; sicuti etiam sua erunt à se domum allata, præter dotem: sua erunt sibi donata: sua sibi relicta, vel legata; sua, inquam, tùm quoad dominium proprietatis, tum quoad usumfructum, tum quoad administrationem; nisi fortè ipsa velit horum administrationem marito tradere, quam tradidisse censetur, *a* quoties expressè uxor maritum non excludit.

aa *l. Mol. t. 2. d. 274.* a *l. fin. C. de pactis conventis super dote, lege Gratian. discep. 514. n. 24.*

Administrationem, dico; nam ad exactionem debitorum uxoris requiritur speciale mandatum ejusdem *b* uxoris, vel certè ejusdem ratificatio; secus, non erit debitor liber.

b *l. cum maritum C. de solutionibus, & advertit Castillo decis. 26. nu. 12. & Antonius de Marinis, quotid. resl. lib. 2. c. 237. n. 13.*

2. De jure Lusitano & Castiliæ, qua ratione, sive contractu medietatis bonorum, sive contractu arrharum & dotis, matrimonia celebrentur, & qua ratione acquisita, matrimonio constante, sint utriusque conjugis, lege apud Molinam. *bb* Nobis juxta prædictum jus commune, quod est universalius; quodque cultiores in Sicilia, ubi scribimus, ex pacto servant, (*& alla græca*, ad differentiam, *dalla latina*, dicunt se contrahere,) res hæc pertractanda est.

bb *Mol. d. disp. 274.*

3. Vxor ergo si auferat ex fructibus dotis, vel etiam ex capitali, cujus ipsa est domina, aliquid notabile, invito marito, peccat *c* mortaliter, cum obligatione restitutionis: ratio est perspicua, quia fructus sunt omnino mariti, & capitale, licet sit uxoris, ejus tamen administrationem habet vir. In casu autem, quo ipsa peccasset, auferendo, sed constante matrimonio, non haberet, unde restituere posset, excusaretur quidem ex impotentia, dum matrimonium constat; at eo dissoluto debebit restituere ex ipso capitali, quo jam libero potietur; vel, si ea præmoriatur viro, ex bonis, quæ ipsa posit disponere.

c *Mol. Clavis reg. alijq; passim apud Dicastill. l. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 8. num. 194.*

4. Sunt *d* tamen multa capita ex quibus excusatur, saltem à mortali, uxor bona conjugis usurpans: nam bonis propriis posse, ut ei libet, uti sine peccato, quia sua absolutè sunt, non est dubium:

d *Ib. ubi citantur & alij.*

Primò. Si materia notabilis non sit, spectato statu, opibus, familia, & signatè, dote allata, de qua re iterum *e* infra, cum de furtis domesticorum.

e *inf. tr. 2. c. 3. n. 2.*

5. Secundò. Si vir rogatus concederet.

6. Ter-

6. Tertiò. Si proximus, cui ipsa porrigit, extremam pateretur, aut gravem necessitatem.

7. Quartò. Si faceret donationes liberales, & eleemosynas, secundum consuetudinem aliarum suæ conditionis mulierum, etiam viro invito, quia absque ratione tunc invitus esset.

8. Quintò. Si quid alicui daret, ad avertendum damnum temporale mariti; nam tunc præsumitur adesse ejus voluntas. Quid ad avertendum damnum ejusdem spirituale, ut si uxor daret eleemosynam, qua Deus maritum converteret? Molina *f* negat; concedit Lessius; *g* utrumque probabile.

f *Mol. t. 2. d. 234. nu. 12.* g *Less. l. 2. c. 12. nu. 85. sequens Nav. alios q.*

9. Sextò. Si pro rebus familiæ, vel pro suo victu cultuque, juxta suum statum, accipiat &c.

10. Septimò. Si administret bona, quando maritus absens est, vel dissipator, vel stolidus &c.

11. Octavò. Si det quid patri matrique, imo & fratribus, sororibus, ac filijs ex alio marito, quando hi omnes indigent alimentis. Atque in hoc octavo casu, adverte, uxorem, si habeant aliunde, non posse licitè, hos sibi attinentes alere fructibus dotis: at si non habeant, poterit quidem, sed ex jure communi debebit soluto matrimonio, ea, quæ dedit, restituere ex sua dote hæredibus mariti. ratio est, quia quando quis habet, unde suos alat, non potest ab alio accipere; quod si accipiat, quando suæ res sunt impeditæ, debet, quando eædem erunt expeditæ, restituere.

Quantum possit sibi congregare uxor ex mariti bonis?

12. Sed jam singulare aliquod in medium afferamus. Ex eo, quod moderatas eleemosynas potest uxor elargiri, colligit Molina, *h* eamdem posse, illas simul congregare, & totam summam uni simul, v. g. parenti pauperi tribuere. Nos igitur, pari modo, ex eo, quod eadem uxor liberales juxta suum statum donationes facere potest, colligere possumus, easdem posse unire, & uni eidemque simul liberaliter donare. Quidam tamen scopulus est cavendus. Cum enim ad splendorem familiæ, adeoque ad honorem mariti pertineat, donationes has, & eleemosynas facere, non potest licitè ita se gerere uxor, ut semper uni tantum congreget, quia sic meritò vir esset invitus; ideo non semper, non sæpè, sed parcè, sed sine offensione splendoris uti hac arte poterit congregandi in utilitatem unius.

h *Mol. ib. n. 8.*

13. Inquiret curiosus: licebitne uxori, hoc congregandi artificium exercere, ut sibi ipsi summam totam, quam congregat, suis usibus liberis applicet? Respondeo, quoad eleemosynas, non licere; licere, quoad donationes. Ratio discriminis est, quia eleemosyna pauperibus, vel locis pijs debet erogari, qualis ipsa certè non est; at liberalis donatio, sicuti potest reservari pro alijs, cur non pro se ipsa? Verum tunc scopulus ille detrimenti splendoris familiæ multo magis, ut ex se patet, erit declinandus.

14. Vnum difficile te doceri, ut video, cupis Ecquænam sit quantitas, quam in hisce eleemosynis, & liberalibus donationibus possit uxor, vel expendere, vel congregare, sine viri consensu? Respondeo, id non posse, nisi à prudentis viri judicio decerni, expensis facultatibus viri, dote allata, necessitate familiæ, imo & necessitate & multitudine pauperum, consuetudine aliarum mulierum similis conditionis &c. Certè simile quid docet Sanch. *i* cum loquitur de quantitate, quam in eleemosynas potest superior Religionis expendere. Quoniam vero supra dixi, *ll* quemlibet satisfacere præcepto de eleemosyna facienda pauperibus communibus, si det duos aureos quotannis ex aureis centum, quos forte habet; quatuor ex ducentis &c. idem hic dici de eleemosynis posset. Totidem pro liberalibus donationibus dici posse crederem, quia pro ejusmodi summa, vel non erit invitus vir, vel certè invitus erit immeritò. Duo tamen adverto. Primò, id dicimus in mediocri patrimonio: nam si divitiæ multum excrescerent, nimis excresceret uxorum licentia, ut iterum mox, *l* cum de uxoris furtis dicam, & ibidem dixi cum de eleemosyna. Adverto secundò, excogitatis regulis quibuscumque, nisi tandem hac in re ad prudentis viri prædictum judicium recurramus, numquam animos nostros posse conquiescere.

i *Sanch. l. c. in Decál. c. 19. num. 42.*
ll *sup. li. 5. c. 1. §. 1. n. 17.* l *infr. tr. 2. c. 3. n. 2.*

15. Illustrabit, quæ hactenus docui, sequens resolutio. Vxor prædivitis viri, quæ parvam, aut nullam dotem adduxerat, advertens, se filios non procreare, unde tempore suæ viduitatis fore, ut indigeret, partim ex pecunijs, clam sine mariti, ne præsumpta quidem licentia, surreptis ex ejus bonis, partim ex eleemosynis, ac largitionibus liberalibus, quas juxta suum statum, exhibere poterat alijs, quas sibi uni cumulabat, partim ex opera & suo labore, extra id, quod obligabatur, partim ex ijs, quæ sibi, defraudando suo genio, reservabat, contenta quotannis v. g. uno, eodemque vulgari ac panneo indumento, cum licitè potuisset petere duo, vel tria, easque holoseria & ornata, collegit summam trecentorum aureorum intra decem annos constantis matrimonij. Hos ergo per fidum servum occultè negotiationi applicuit, atque intra alios decem annos, felici eventu, ad tria millia aureorum summa pervenit, qua reditum annuum emit suæ viduitatis tempore reservandum. Nec multo post, è vivis ablato viro, quæsivit vidua à quodam non satis perito Theologo, an eam summam censumque hæredibus viri restituere teneretur? Qui respondit, eam non teneri, sed suæ industriæ id emolumentum acceptum referre licitè posse.

16. Profecto non debuit absolutè decernere. Quare ad me cum accessisset, eam resolutionem referens, animo nondum sedato mulier, distinctionem porro necessariam hac in re tota adhibendam esse pronunciavi. Nam sex bonorum genera, ex quibus constata fuit

fuit illa' summa, perpendenda diligenter sunt: primò, pars pecuniæ clam surrepta; & hæc tota est restituenda, quia injustè accepta: secundò, lucrum ex hujus surreptæ pecuniæ negotiatione acquisitum; & hoc restituendum non est, quia pecunia ex se est sterilis, & lucrum, quod parit, totum cedit industriæ negotiantis: solum, si ex hac surreptione cessavit viro aliquod lucrum, vel damnum emersit, debebit illud uxor restituere. Quia tamen ea affirmabat, id certo non evenisse, jam quantum est ex hoc capite, liberata fuit: tertiò, perpendenda est pecunia, quæ ex suo labore extraordinario comparata est ab uxore, & hæc tota est uxoris, ut etiam lucrum omne ex hujus negotiatione acquisitum: quartò, pecunia, quam fraudando suo genio, sibi reservavit, & hæc ejusque lucrum, pari modo plenè cedit uxori: quintò, pecunia, quam ex eleemosyna pauperibus eroganda sibi applicuit; & hæc tota est viri hæredibus restituenda, vel certe, juxta probabilem defuncti viri voluntatem, pauperibus distribuenda, quia ipsa sibi eam, utpotè non pauper, applicare nequaquam poterat: lucrum tamen ex illa, uxoris erit, propter rationem modo in secundo capite dictam: sextò denique, pecunia, quam ex liberalibus donationibus, quas potuisset facere, sibi seposuit: & hæc non tota potest uxori cedere, nam. sic passa est familia detrimentum splendoris; quare ad illam partem, quæ hoc detrimentum cavisset, invitus merito fuit maritus; hanc ergo restituat uxor, necesse est. Et quidem morali judicio, spectatis personis, divitijs, occasionibus, consuetudine similium fœminarum &c. putavi, medietatem ejus pecuniæ, quam liberaliter dare potuisset, sufficientem fuisse ad decus illud familiæ conservandum; quare mediam hanc partem omnino restituat. Lucrum vero ex negotiatione utriusque medietatis uxori cedit, quia, ut dictum est, fructus est industriæ ipsius, & ex alia parte nullum lucrum cessavit ex hoc, nec damnum emersit marito.

17. Ex dictis ergo bene distinctis apparet, viduam hanc debere restituere primò, pecuniam surreptam, quam ipsa dixit fuisse aureos quinquaginta: secundò, pecuniam congregatam ex eleemosynis faciendis, quam omnibus expensis (dabat enim præter eam, quam sibi reponebat, aliquid subinde pauperibus) censui esse aureos decem: tertiò, medietatem pecuniæ ex negatione liberalium donationum, quas tempore viginti annorum poterat facere, quam medietatem, expensis omnibus, ad viginti aureorum summam circiter ascendere judicavi: cætera sibi ad viduitatem, ut ipsa dicebat, sublevandam tuta conscientia conservet.

§. IV.

De beneficiarijs.

1. TOties hæc quæstio discussa à sapientibus est, ut me pigeat, eamdem iterum iterumque recu-

recudere. Memineris ergo dumtaxat, beneficiarios beneficiorum & commendarum non esse dominos, quoad proprietatem, esse tamen vel dominos, vel liberos administratores fructuum; quare posse quidem beneficiarios, sive sæculares, *a* sive regulares *b* (hi sunt illi, qui ab religione assumpti sunt ad Episcopatum, Archiepiscopatum, &c.) validé, ut eisdem libet, in profanos usus fructus illos consumere, sed peccare mortaliter *c* si superflua suo statui non expendant in usus pios, & quidem peccato specialiter confitendo; quod tunc committitur, sive contra præceptum Ecclesiæ id præcipientis, sive contra præceptum naturale de non expendendo profanè res Deo à fidelibus donatas. Ex his ergo fit, ut accipientes ex titulo profano non obligentur ad restitutionem, quia validè accipiunt.

a *De Lugo, latè alios cit. t. 1. de just. d. 4. per tot. & Sanch. t. 1. cons. l. 2. c. 2. à d. 36. & deinceps Castrop. t. 1. tr. de carit. d. 2. p. 5. Bonac. propria disp. de obl. benef. t. 3. in edition. Lugduni.* b *Sanch. l. 6. in Decal. c. 6. nu. 13. 14.* c *Idem, & communiter, ex Trid. sess. 25. c. 1. de reform. licet non peccare mortaliter, doceat Lorca, quem novissimè refellit Diana p. 10. tr. 11. res. 35.*

2. At verò, peccantne hi accipientes, saltem ex eo capite, quia cooperantur cum peccato dantis? Respondeo, si inducant, vel excitent dantem, peccare, *d* quia sic sunt caussa peccati alterius: si sine inductione solum acceptent ea, quæ sibi donantur, non peccare, quia tunc non sunt peccati caussa, sed tota malitia est ex parte dantis,

d *De Lugo l. c. sec. 3. n. 49. & 50.*

§. V.

Selecta de Religiosorum paupertate circa usum dependentem.

1. HOs ex vi paupertatis non habere dominium rerum temporalium, sed solum usum dependentem à superioribus, insinuavimus modo; dependentia autem à superiore in hoc usu duplex distingui potest. Prima, veluti comitanter, id est, ita utar, v. g. hoc libro, ut semper quidem sim paratus eum relinquere, quoties superior voluerit: at eo utor, sine ulla prævia superioris licentia. Secunda antecedenter: id est, ita, ut non utar hoc libro, nisi præhabita licentia, sive tacita, sive expressa. Iam assero, *a* ad posteriorem hanc dependentiam Religiosos obligari à voto paupertatis, nec solum ad priorem. Ratio est, quia si ad priorem dumtaxat, jam nulla vel modica esset paupertatis obligatio; posset enim quis omnia habere, omnibus divitijs frui, paratus, ea relinquere, quando superiori libuerit; quo quid absurdius fit in homine Christi paupertatem sequenti, non video. Accedit, votum obligare, juxta intentionem voventis: at intentio Religiosi, dum vovet paupertatem, est, se conformem reddere pauperibus indigentibus, qui nec proprietatem rerum habent, nec usum rerum independentem à facultate dominorum. Rectè ergo DeLugo *b* sic habet: per paupertatis votum, intendimus abdicare à nobis omnem usum rerum temporalium, qui

am, qui opponatur vitio proprietatis; proprietatem autem intelligimus usum rei, non ex communitate, sed ex proprijs, & quod non sit ex præscripto Prælati, quam abdicationem fuisse annexam ab initio, statui religioso, probat Suarez. c

a *Sanch. l. 7. in dec. c. 53. Azor. ib. citatus.* b *De Lugo de just. to. 1. d. 2. sec. 3. nu. 54. vide & n. 50.* c *Suar. l. 8. de statu Relig. c. 7.*

2. Hinc non placent quatuor, quæ nonnemo docet; primò, peccatum *d* contra paupertatem esse solam proprietatem; unde accipientem rei usum, & non proprietatem, contra superioris jussionem, peccare contra obedientiam, non contra paupertatem: secundò, non peccare Religiosum contra paupertatem, qui insciо Prælato libros accipit à seculari, vel nummos, quibus libros emat, atque ijs in cella expositis utitur: tertiò, Religiosum dantem alteri Religioso ejusdem monasterij quascunqne res, etiam pretiosas, ut item easdem accipientem ab ejusdem Monasterij Religioso, non peccare contra eandem, quia nimirum non facit detrimentum rebus Monasterij, dum in eodem. res remanent: quartò, Religiosum commutantem res suas, vestes v. g. libros &c. cum alijs dissimilibus rebus suorum Conreligiosorum, imo & cum rebus sæcularium, servato circumcirca eodem rerum valore, non peccare contra paupertatem, quia semper in Monasterio remanet æquivalens; idemque esse, si commodet, vel mutuo det: Non placent, inquam, tum quia in hisomnibus semper intercedit usus à à superiore independens, qui, ut dictum est, interdicitur à voto paupertatis; tum quia in quarto adest in contrarium alia ratio; nam in commutatione intercedit vera rei alienatio, quam nemo facere potest, nisi qui perfectum rei dominium & proprietatem habet, ut supra vidimus: & certè, (ut alia omittam) si satis esset æquivalens valor, ad tollendum peccatum contra paupertatem in commutante, etiam valeret in vendente & emente, ergo posset Religiosus vendere omnia bona monasterij; quo nihil absurdius.

d *Caram. in Reg. S. Ben. n. 886. & nu. 965.*

3. Hæc igitur omnia, per se contra paupertatem sunt. Solum rigor est temperandus ex eo, quod multa ex his fieri solent per tacitam, vel præsumptam Superioris voluntatem, juxta cujuslibet Religionis consuetudines: lege citatos.

Aliqua item excusantur à mortali, ob parvitatem materiæ. e Nam propter hanc rationem dare mutuas etiam pecunias Conreligioso, vel sæculari, sine licentia, non esse mortale, docet probabiliter Ledesma, *f* alijque, quia quamvis per mutuũ transferatur dominium, tamen ipsum dare mutuum, quãdo certò moraliter erit reddendũ, est res levis, quia datur cum onere restituendi: id quod Ledesma propter eamdem rationem extendit ad permutationẽ; quod tamen improbat Sanchez. *g* Dixi autem, non esse mortale; nam esse veniale, nisi tacita præsumatur licentia Prælati, dubium non est.

est, quia contra votum, etiam tum, delinquitur, licet in re levi.

e *De parvitate hujus materiæ l. Sanch. l. 7. in dec. c. 20. n. 3. & c. 12. nu. 30. benignius habet apud Fag. l. 7. in secundum Eccl. præc. c. 6. nu. 7. dum ait, in Religiosis haberi rationem filiorum, quod docet etiam Reb. apud eumdem Sanch. d. c. 20. n. 3. lege item Dian. p. 1. tr. 6. de paup. relig. res. 36.* f *Ledesma in addit. ad summ. to. 2. c. 4. dub. 2. aliique apud Dian. p. 1. to. 6. resol. 57. Peyrinus t. 1, qu. 2. ca. 2. §. 1. favet Suarez. de Rel. l. 1. c. 11. nu. 25.* g *Sanch. t. 2. in dec. l. 7. c. 20. n. 67.*

De dispositione pecuniæ à Religioso, nomine alieno, vel nomine testatoris facta.

4. Licitène potest Religiosus accipere pecuniam, sine licentia sui superioris, ut ipse liberè expendat in eleemosynam, nomine ejus, qui ad talem finem dedit?

Respondeo: si Religiosus eas pecunias sine licentia acceptet, ut sibi donatas, non licere, nimis est certum: at, si non ita, quare totum dominium remaneat domino, licere, absolutè docet Sanchez, *h* quia tunc nec dominium usurpat Religiosus, ut supponimus, nec usum, cum pro se illum non usurpet. Non licere, docet Rodriquez, *i* quia ipsa distributio, præsertim quando est in pauperes, vel pia opera, liberè à Religioso eligenda, pretio est æstimabilis, ac propterea paupertati contraria. Distinguit denique Dilugo. *l* Si enim distributio, ait, fiat in commoditatem ipsius Religiosi, ut scilicet is possit dare, vel donare aliis, sicuti si haberet bona propria, non licere; quia tunc usum pecuniæ independenter à superiore usurpat. At si sincerè, & bona fide distributio acceptetur, ut cum fidelitate distribuatur pecunia, licere, quia tunc nihil sibi usurpat Religiosus.

h *Sanch. l. 7. in dec. c. 30. n. 4. aliique apud Dian. p. 1. tr. de paup. relig. res. 10.* i *Rodriq. in exerc. spir. p. 3. tr. 3. c. 15 Laym. l. 4. tr. 5. c. 7. num. 26. Turr. 2. 2. d. 84. du. 8.* l *De Lug. to. 1. d. 2. sec. 3. nu. 53. & 54.*

5. Ego sic breviter ratiocinor. Paupertatis votum non me prohibet acceptare, vel pro altero præstare ea omnia, quæ pretio sunt æstimabilia: patet, quia secus, peccaret in paupertatem Religiosus, associando amicum, illique officia & beneficia impetrando, honores pro se acceptando, pro alijs apud Principem intercedendo, & similia, quæ maximè sunt pretio æstimabilia: illa igitur dumtaxat paupertatis votum prohibet, quæ ita sunt pretio æstimabilia, ut æquivaleant pecunijs, seu bonis temporalibus & externis, qualia sunt, quæ solent in convictu hominum ex se pretio comparari, & simul pertinent ad ipsa temporalia bona, seu clarius, quæ si excrescerent, constituerent hominem divitem, & non indigentem. Audi sanct. Bonaventuram: *m* paupertas est virtus temporalium abdicativa bonorum, qua quis nil proprium gerens, sustentatur de non suo; quem locum afferens Faustus, *n* definiendo votum paupertatis, sic concludit. Vnde paupertas (religiosa) nihil aliud significat, quam

quàm parvam substantiam, sive pecuniam, exiguum patrimonium, penuriam rerum, & modicas facultates. Idem docuit modo ipse Delugo nu. 1. allatus. Hoc supposito, clare videtur consequi, Sanchez sententiam esse absolutè veram: esto enim, illa distributio pretio sit æstimabilis, non est ejus generis, quod tendit ad hominem ditandum, nisi fortè fiat palliate, ut vetè hoc medio ditescat Religiosus, quod vix in praxi contingit. Contingeret tamen, quando ijs pecunijs Religiosus aleret v. g. pauperem, quem pro suo servo habeat, vel quid simile. At illa sola commoditas imbibita in ipsa distributione (placet enim homini, habere à se dependentes pauperes, vel Rectores Ecclesiarum, vel operum piorum Præfectos &c. ut in occasionibus ab ijs invicem Religiosus beneficia recipiat) illa, inquam, commoditas non est contra paupertatem.

m *S. Bonav. apud Faust. mox citandum* n *Faustus in thes. relig. l. 8. qu. 12. vide eum, q. 18.*

6. Si pecunia distribuenda, modo dicto, à testatore relinquatur, cum debeat Religiosus tunc esse exequutor testamenti, an à sacris canonibus prohibeatur, quæstio est aliena ab hoc loco. Dic tamen breviter, non prohiberi ex licentia superioris; sine licentia prohiberi; & quamvis ex probabiliore opinione Sanchez *o* & Castropalai *p* contra Molinam, *q* validè Religiosus acceptet onus executoris testamenti, valideque ministret, tamen eum peccare mortaliter, si id faciat sine licentia, quia prohibitio hæc est de re gravi, docet Sanchez, *r* de quo mox num. 8. licentiam autem hanc posse concedi à quolibet locali, nec necessario à Provinciali vel Generali, docent ijdem; solum excipiunt Societatem nostram, quia ejus constitutiones hanc licentiam reservant Generali. Sed De Lugo *s* satis probabiliter concedit, posse, etiam in Societate, validè concedi à superioribus localibus; solumque contra regulam & constitutionem illam, quæ ad mortale non obligat, faceret superior localis, si concederet. Cum ergo nostri locales superiores habeant potestatem dispensandi in omnibus regulis, pari modo poterunt & in hac, quando id discreta prudentia dictaret.

o *Sanch. l. c. in dec. c. 11. nu. 2.* p *Castrop. t. 3. tr. 16. d. 4. p. 13. §. 1. nu. 3.* q *Mol. t. 1. d. 247.* r *Sanch. ib. nu. 18.* s *De Lug. t. 2. de just. 14. de test. sec. 16. nu. 326.*

7. Onus nominandi, seu eligendi pauperes, vel loca pia, quibus hæres testatoris, vel alij pecuniam deinde ex præscripto dicti testatoris distribuant, posse suscipi sine licentia, probabilissimè docet Castropalaus *t* contra Sanchez: *u* ratio est, quia nominare, seu eligere, non est exequi voluntatem testatoris, quod est Religiosis solum prohibitum, sed est quid antecedens ad executionem, quæ executio consistit in pecuniæ distributione. Confirmatur, quia dum Religiosus nominat ex sua libertate, suam facit voluntatem, non testatoris, ergo per illam solam nominationem, voluntatem testatoris non exequitur.

t *Castrop. l. c. num. 12.* u *Sanch. l. c. num. 34.*

8. Denique illud, quod sentit Sanchez, peccari mortaliter à Religioso, si is acceptet, exerceatve sine licentia ejusmodi officium, sic tempero, ut esse licitè non possit executor testamenti universalis in eo testamento, seu quacumque ultima voluntate, in qua multæ lites sunt protrahendæ, multa peragenda, quæ non congruunt Religioso (id quod tamen, an sit mortale, quando negotia non sunt graviter indigna Religioso, religionemque infamantia, nolo decernere.) at vero si gravis indignitas absit, ac negotia sint pauca, modicè scilicet avertentia Religiosum à cultu divino, ut v. g. si Missæ essent ad voluntatem testatoris, vel pecuniæ ad opera pia distribuendæ, persuadere mihi nequeo, peccatum mortale committi. Ratio est, primò, quia facile superioris tacitam licentiam in rebus his, præsertim pijs, adesse censendum est; quo pacto, ne venialis quidem culpa committetur: Secundo, quia tunc ejusmodi executio non valdè Religiosum abduceret ab applicatione ad divina; id quod intendunt in prædicta prohibitione sacræ leges: tertiò, quia video, sine scrupulo Religiosos ijs distributionibus pijs, vel parvæ occupationis intermiscèri; unde apparet, in his sacros illos textus non esse usu receptos, vel jam esse abrogatos: quartò denique, quia hæc cum sit odiosa prohibitio, non est extendenda, sed restringenda ad executorem universalem, ac propriè dictum executorem, non vero ad eum, qui unam, vel alteram testatoris dispositionem executioni mandandam curat

De Religioso invitato ad convivium, & de acceptante res comestibiles à sæculari.

9. Ex eo capite, quod pauperta s negat Religioso usum independentem rei temporalis, qui fit in ipsius Religiosi commodum, colligit Delugo, x invitatum ad convivium posse, præsente domino, etiam pretiosa quæque comedere, sine superioris licentia; quia tunc passivè potius se habet Religiosus, quàm activè; nam tunc dominus consumit res illas comestibiles, per os Religiosi. Quare sicuti, si gemmam pretiosam in mare projceret Religiosus, ita domino volente, vel si aromata pretiosa combureret, præsente domino, ex ejus jussu, non peccaret contra paupertatem, quia nomine alieno projceret, & combureret (esto, ipse Religiosus odorem sentiat ex aromatibus combustis, vel delectationem ex gemma projecta suscipiat) ita in casu convivij. Addit, non ita rem se habere, si res pretiosas, etiam comestibiles, sæcularis ad Religiosum mittat, ipseque acceptet, consumatque; nam peccabit, & acceptando & consumendo, quia in suum commodum consumit, activèque se habet, non passivè tantum, nec in commodum domini.

x *De Lugo t. 1. de just. d. 2. sec. 2. à num. 51.*

10. Hæc doctrina, pace tanti viri, mihi animo nequaquam sedet: primò, quia conviva non se passivè solum

solum habet, & in commodum dumtaxat domini; se enim activè etiam habet, (dum consumit) & in commodum suum: qua parte ergo in suum commodum agit, contra paupertatem peccabit: secundò, quia Religiosus, qui sine licentia acceptat res comestibiles pretio æstimabiles, peccat contra votum, (ut pro certo omnes supponimus) at quidnã est acceptare res has comestibiles, si non est illud, quo quis eas re ipsa comedit? Id certè esse tacitam, imo per ipsum factum expressam acceptationem, quis negabit? Tertiò, discrimen latum est inter gemmæ illius projectionem, illorumve aromatum combustionem, & inter casum nostrum: nam illa fieri possunt, sine ulla acceptatione gemmæ, vel aromatum: at frui esculentis & poculentis, sine acceptatione, qua convivio quis accumbere, cibos sibi dividere, ad os applicare consentiat, humano more non potest: adde, convivam non uti his speculationibus, sed more humano comedit cibos appositos; at more humano tunc cibi acceptantur & comeduntur, non verò ut instrumentum alterius destruuntur. vide infra, cum de restitutione ex re accepta tract. 3. c. 3. §. 1. num. 8. Quartò, idem Delugo, 7 alibi, probans, comedentem notabilem ciborum quantitatem rei alienæ, committere furtum propriè dictum, & non damnificationem, quamvis eos cibos destruat, nec aliquid apud se illorum remaneat, assignat rationem, quia, inquit, humano modo illa videtur esse vera usurpatio rei alienæ, & applicatio ad proprium usum; sic ergo dicere possumus in casu nostro: humano modo illa comestio in convivio, videtur vera usurpatio rei applicatæ ad proprium usum; cur ergo non se habet tunc Religiosus, activè, nec passivè dumtaxat? quintò, etiam si sæcularis mittat ad Religiosum eas res comestibiles, posset Religiosus nomine alieno consumere, quamvis absente domino; sicuti eodem absente, posset ejus gemmas projcere, sine peccato contra paupertatem. Vnde enim id repugnat? ergo non subsistit discrimen de domino præsente, vel absente in comestione ciborum.

2 *De Lugo t. 1. de just. d. 16. sec. 1. num. 5.*

11. Satius ergo erit, in ejusmodi convivio recurrere ad parvitatem materiæ, ut excusetur quis à mortali; & quidem huc facit consideratio à nobis allata c. 1. num. 13. Vt autem ab omni culpa immunis fiat, recurrat Religiosus ad tacitam licentiam, quæ in his comestibilibus facilius, quàm in cæteris præsumi potest, quia earum acceptatio cedit in commodum monasterij, ut rectè notant Doctores. 77 Vide, quæ dicam infra tr. 2. cap. 4. de quantitate furti Religiosorum, deque prædicta parvitate materiæ.

22 *Sanch. l. 7. in Dec. c. 21. nu. 35. Faustus l. 8. thes. rel. qu. 182. Suar. t. 3. de Rel. l. 8. c. 11. n. 41.*

CAPVT TERTIVM.

Qua ratione acquiratur dominium?

1. DVo regulariter à legibus a requiruntur ad acquirendum domi-

dominium, titulus *b* & traditio. *c* Quid traditio sit, patet ex ipsa declaratione vocis; at titulus est principium, basis, radix & veluti causa moralis, ex qua nascitur dominium; unde dicenti, se esse dominum alicujus rei, statim inquirimus, quo titulo? Duplex autem est titulus, verus, & præsumptus; verus est, v. g. emptio, legitima donatio, hæreditas, legatum, &c. ut etiam in rebus incorporeis electio, collatio officij, &c. Præsumptus est, quando quis putans bona fide, venditorem v. g. vel donatorem esse verum dominum rei donatæ, vel venditæ, rem habet pro sibi donata vel vendita, &c.

a *Mol t. 1, tr. 2. d. 4. Dicastil. l. 2. de just. & jure tr. 1. d. 1. d. 9.* b *l. 1, 2, 6. & 7. ff. de acq. dominio.* c *l. Traditionibus. C. de pactis l. quoties de rei mutatione.*

2. Dixi primò, (regulariter duo requiruntur) aliquando enim sufficit solus titulus: nam hæres v. g. & legatarius rei determinatæ acquirunt dominium bonorum defuncti, sola acceptatione hæreditatis, vel legati; ut etiam jus beneficij ecclesiastici acquiritur sola electione acceptata. Loca item pia, & civitates acquirunt dominium rerum donatarum vel venditarum ante rei traditionem seu possessionem & denique si princeps det feudum, explicando, se velle transferre dominium ante possessionem feudatarij, sane transfert. Atque in his casibus debet consequenter dicere, hos acquirere statim jus in re, nec solum jus ad rem.

3. Dixi secundò, (à legibus) nam jure naturæ non est necessaria ipsa traditio; est tamen rationi congruum, ut tunc transferatur seu acquiratur dominium rei, quando res, quæ erat in manu & possessione materiali unius, transit in manum alterius.

4. Adhuc inquires, quomodo acquiratur dominium, seu hujusmodi titulus & legitima possessio? Respondeo, sane multis modis, variisque, juxta rerum exigentiam. Nam v. g. dominium hominum acquiritur per captivitatem ex bello justo, emptione, donatione, nativitate ex ancilla, quæ neque tempore conceptionis, neque tempore partus fuit libera. Animantia mansueta, ut & bona stabilia, vel mobilia, donatione, hæreditate, emptione, præscriptione, prima occupatione, alijsque similibus titulis. Animantia fera, captione, vulneratione, qua fugere non possint, piscatione, alijsque modis passim videndis apud Doctores; nos enim ex his ea, quæ pro praxi sunt necessaria, explicabimus inferius, cum de furto, & de restitutione. Hic solùm de præscriptione, tanquam in proprio loco nonnulla tangemus.

d *Mol. Dic. l. c. alijque Jurisperiti passim.*

CAPUT QUARTUM.

De Præscriptione.

§. I.

Communia de præscriptione summatim afferuntur.

1. PEr legitimam præscriptionem acquiri in utroque foro rei dominium,

minium, res est jam nunc omnibus certa; quia potuit princeps per legem ob bonum commune rem unius alteri applicare, ut fusè Doctores. a Quare si ad antiquum dominum post legitimos annos præscriptionis, res casu revertatur, illam sine novo titulo is non posset sibi usurpare; usurparet enim alienum, quidquid in contrarium infirmo fundamento dixerit Valer. b

a *Doctores mox citandi, quibus adde Tolosanum, Abbatem, Facchinæum, aliosque apud Dicast. mox citandum, & Molinam d. 61. à n. 6.* b *Valer in differentia utriusque for. V. præscriptio diff. 6. fine.*

2. Præscriptio ergo est c acquisitio dominij, vel alieni juris peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Ex qua definitione colligis, quatuor requiri ad legitimam præscriptionem, possessionem, bonam fidem, (mala enim ex jure Canonico, cui semper standum, numquam præstribit) titulum præsumptum, tempus, de quibus passim scribentes. Solum, quoad tempus, aliquid est pro Tyronibus explicatius addendum.

c *l. Mol. tr. 2. d. 60. Leff. l. 2. c. 6. Dic. l. 2. de just. tr. 2. d. 1. d. 12. Castrop. de just. in gener. d. unica à p. 12.*

Tempus pro rebus temporalibus.

3. Ad res mobiles præscribendas, sive privatorum hominum, d sive Ecclesiæ, etiam Romanæ, e si adsit titulus, sufficit triennium; si non adsit, nihil est in jure constitutum: putamus f tamen, tum contra privatum, tum contra Ecclesiam, triginta annos requiri.

d *l. un. C. de usuca. transf. & Instit. de usucap. §. 1.* e *Mol. l. c. dec. 68.* f *Mol. ibid. Leff. l. c. nu. 22.*

Cum enim hoc in jure decretum non sit, erit id statuendum ad normam justæ præscriptionis immobilium, ad quam deposcuntur, ut dicemus, triginta, vel quadraginta anni.

4. Res autem immobiles, inter quas numerantur servitutes reales, ut adversus privatos cum titulo præscribas, decem anni inter præsentes, satis superque g sunt; duplicati, id est, viginti inter absentes (præsentes dicuntur, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate; absentes, qui in diverso territorio, commorantur h) at verò, sine titulo, triginta omninò requiruntur. i Hinc si quis sit præsens septem annis v. g. & postea egrediatur territorium, alibi habitaturus, opus sunt alij sex anni, & non solum tres, ut contra illum præscribatur, quia anni, qui deerant in præsentia, duplicari in absentia debent; quare cum in casu posito desint tres anni præsentiæ, requirentur in absentia sex.

g *l. malæ fidei. C. de præscr. longi temp. decem, vel viginti annorum.* h *Instit. de usucap. §. 1. l. cum longi. C. de præsc. 10. vel 20. annorum.* i *c. de quarta. de præsc. & comm.*

5. Dixi (adversus privatos) siquidem, ut easdem res immobiles adversus Romanam Ecclesiam præscribas, annos centum efluxisse necesse l est.

l *c. si diligenti. c. cum vobis. cap. ad audien. de præscript.*

6. Idem adversus civitates, idem adversus principem, in bonis coronæ, *m* qualia sunt oppida, Regna, & similia; nam in cæteris bonis perindè se habet princeps, atque privatus *n* quilibet. Contra alias Ecclesias, Monasteria, loca pia, sufficit quadraginta *o* annorum intervallum, nisi ex privilegio *p* concessum sit, annos esse sexaginta computandos.

m *facit l. ut inter. de præscript. C. de sacrosanctis Eccl. juncto Mol. l. c. d. 74. §. Quarta conclusio.* n *ibidem.* o *c. illud. c. quia. de præscr.* p *in Comp. privil. Soc. Iesu. V. præscriptio. & alibi.*

7. Denique adverte primò, contra pupillum, quamdiu est in ætate pupillari, numquam aliquid, sive mobile, *q* sive immobile præscribi; contra minores verò, id est, non attingentes 25. annum expletum, semper requiri annos triginta. *r* secundò, ob libertatis favorem, nullo eam tempore præscribi. *s* tertiò, contra vacantem Ecclesiam, cum legitimus tunc desit defensor, præscriptionem non currere; unde illud viduatæ sedis tempus, erit de præscriptionis spatio subducendum. *t*

q *l. sicut in rem. C. de præscript. 3. annorum,* r *l. ultima, C. in quibus caus. in integrum restitutio necessaria non est.* s *l. fi. C. de longi temp. præscript. quæ pro libertate.* t *c. de quarta. de præs. & Gloss. ib.*

Tempus pro legibus &c.

8. Adversus legem, vel legitimam consuetudinem requiritur præscriptio decem annorum, ità, ut si per decem annos, illæ per desuetudinem non servatæ fuerint, in posterum non *u* obligent. Ratio est, quia leges, cum sint perpetuæ, æquiparantur bonis stabilibus, modo notes quatuor.

u *l. Castr. t. 1. tr. 3. d. 3. p. 2. §. 2.*

9. Primò, id intelligendum tum de legibus civilibus, tum ecclesiasticis; quia cum lex sit lata in bonum subditorum, & non in bonum personæ particularis, principis, vel Pontificis, ea se habet, ut bonum peculiare, ad quod præscribendum satis est decennium.

10. Secundò, nunquam necessarium esse decursum annorum viginti, ut pro rebus temporalibus requiritur inter absentes, quia & lex, & subditi semper sunt præsentes.

11. Tertiò, sive prædictæ leges non fuerint observatæ bona fide, sive mala, eas semper præscribi *a* per dictum tempus. Ratio est, quia secus, vix umquam lex præscriberetur: nam cum mala fide numquam currit præscriptio, & ex alia parte sæpissimè leges mala fide non observantur. Accedit, quod cum lex præscriptionis sit lata propter bonum subditorum, meritò ipso usu communiter receptum est, ut præscriptio quidem rerum temporalium non currat ex mala fide, quia sic subditi privarentur re sua, ex malitia alterius; præscriptio autem legis currat etiam cum mala, quia si per longum tempus non fuit lex observata, præsumendus est benignus legislator nolle laqueos injicere subditis, & eos cogere ad illam observandam.

a *Cæ-*

a *Castrop. & Suarez. contra Leff. apud De Lugo ib. n. 96.*

12. Quartò, nos hic non loqui de lege numquam observata; hæc enim ipso initio non obligat, quia nondum est acceptata, quam acceptationem esse necessariam ad quacumque legem civilem, docetur communiter, & probabiliter multi docent, ad Ecclesiasticam. An vero primi, qui non acceptant legem, peccent, & similia, vide apud Castrop. t. 1. tr. 3. d. 1. p. 13. Rursus nec loqui de lege, quæ non observatur, cum tacita, vel expressa voluntate Principis, ut cum ipse scit, & urgere observationem non curat; tunc enim lex non obligat, *b* quia Princeps tacitè censetur eam revocare: id quod intra paucos annos fit, imo menses vel dies, quando scilicet prudenter præsumitur dictus tacitus consensus Regis, vel eorum, ad quos pertinet, v. g. Proregis, supremorum Officialium &c. loquimur igitur de vera præscriptione, quæ est sine consensu ejus legislatoris, contra quem currit.

b *Castrop. t. 1. tr. 3. d. 1. p. 13. nn. 10.*

13. De præscriptione, quoad beneficia triennali spatio possessa, quoad jus patronatus, quoad actiones, debita, & pleraque alia huc pertinentia, vide fusè apud Doctores: *c* & Delugo *d* quidem disputat item de tempore, quo præscribuntur delicta ad effectum, ut delinquens non possit amplius accusari; sive quoad actionem civilem, qua damnum passus recuperet suum; sive quoad pœnam statutam à lege, ad quam quis damnari debeat: quem locum satis sit innuisse. Atque hæc, quæ sunt omnibus obvia, compendio dixisse sufficiat.

c *Cov. Reg. Possessor. p. 2. §. 10. nn. 9. Mol. d. 70. De Lugo t. 1. de just. d. 7. sec. 6. Dicast. l. 2. de just. tr. 1. d. 1. d. 12. à nu. 249.*

§. II.

Selecta de præscriptione.

An jure præscriptionis in foro conscientiæ quis gaudeat in Regno Siciliæ?

TItius Panormi pingue latifundium possedit duodecim annos, cum titulo & bona fide: nunc sine ulla hæsitatione, pro certo noscit, ejusmodi prædium ad Cajum concivem pertinere: quæritur, an Titius prædium restituere ex se debeat Cajo, quandoquidem hic rei nescius, prædium illud, neque in judicio, nec extra judicium repetit?

2. Si ejusmodi quæstio verteretur in locis, ubi servatur jus commune, quoad præscriptionem, nimis esset exploratum, Titio nullam esse restituendi obligationem imponendam, quia, ut modo *a* diximus, inter præsentes ad præscribenda stabilia, sufficit, etiam in conscientia, possessio bonæ fidei decem annorum: verum quia in Regno Siciliæ jus hoc præscriptionis non admittitur in Regia Curia; quare si prædictus Titius in judicium vocaretur à Cajo, cogeretur per judices, ipsi reddere prædium, ideo molesta est difficultas, an etiam in foro interno cogendus sit, in præsenti casu, Titius ex se Cajo prædium restituere?

a *modo §. 1. n. 4.*

3. Vo-

3. Volui cum doctissimis hujus urbis Theologis ac Iurisperitis hanc difficultatem communicare; & Iurisconsulti quidem assueti à judicijs præscriptionem expellere, condemnabant Titium; Theologi verò subdubitare videbantur, & tandem me nonulli exorarunt, ut quæstionem hanc à nemine adhuc excussam, ego agitarem; nam Iurisperiti Regni nostri, qui passim varias decisiones de præscriptione typis evulgarunt, solum loquuntur in foro judiciali, quod ad ipsos pertinet, & nostrates Theologi, quibus id decernere incubuisset, nondum ad eam quæstionem decidendam, animum adjecerunt.

4. Duplex hac in re sententia esse potest. Prima obligans Titium, & similes ad restitutionem: ratio potissima hæc esse potest. Ideo rem suam in conscientia facit sine onere restitutionis is, qui legitimè præscripsit, quia justa lex præscriptionis ei tale jus tribuit; ut supra §. 1. nu. 1. vidimus: at in hoc Regno lex præscriptionis est legitimè abrogata, ergo &c.

5. Minor, in qua vis est argumenti, probari potest primò, quia Martinus Rex, qui in Sicilia regnavit, ex proemio præfixo ad Constitutiones Martini, ab anno 1386. abrogant *c*. 57. *de præscript.* legem præscriptionis. Quapropter sicuti in jure communi legitima est, etiam in foro conscientiæ, præscriptionis lex, quia eam legitimè Imperator tulit, ita in jure municipali hujus Regni, ideo legitima ea nequaquam erit, etiam in conscientia, quia legitimè à suo Rege fuit abrogata.

6. Secundò, quia in pragmaticis *b* hujus ejusdem Regni, dicitur, *ut judices judicent solum, facti veritate inspecta.* Ex qua pragmatica fit, ut ij non debeant respicere, nisi factum causæ; non ergo habere possunt rationem præscriptionis, quæ fundatur in jure; sicut ergo judicibus ad præscriptionis legem respicere in judicando non licet, ita neque collitigantibus; Relatorum enim eadem est ratio; si autem hi præscriptionis rationem non respiciant, quia ratione illa frui in conscientia possunt?

b Pragm. 17. titulo de Offic. Iud. M. R. C. in remiss. t. 1.

7. Tertiò, quia etiàsi nulla per prædictas municipales leges inducta esset abrogatio juris præscriptionis, consuetudo tamen tam diuturna, per quam multis ab hinc annis in Sicilia à tribunalibus jus præscriptionis expulsum est, ita ut ridendus ille esset, qui in judicijs pro cliente vellet beneficium præscriptionis opponere, consuetudo, inquam, tam diuturna, quæ ex omnium sententia, legis vim habet, satis superque in hoc Regno jus præscriptionis abrogavit: lege autem, quæ sit abrogata, nemo, ut ex se patet, uti potest in conscientia. De hac consuetudine sic testatur D. Io. Franciscus de Castillo hujus Regni jurisconsultissimus: Hodie *c* (scripsit autem 1622.) præscriptiones non admittuntur in Regno, & præcipuè in magna curia, quæ uti mater veritatis & æquitatis, semper odit præscriptiones, etiam perpetuas, seu longissimi temporis. Sic item Antoninus del Amato ex Siculis Iurisperitis nemini secundus: *d* quamvis per

vis per lapsum triginta annorum (ait) quod legitimum tempus præscribendi de jure est, jus istud petendi usuras remissum esse, omnes firment; tamen in Regno difficillimè locum obtinere posse existimo: nos enim odio habemus præscriptionem, nisi longissimi temporis, aut centenariam, vel immemorabilem, cum existimetur præscriptio iniquissimum præsidium, maximè in magna Regia Curia, quæ *sola facti veritate inspecta* procedit, eamque matrem æquitatis appellamus. Hæc Amatus, qui scripsit anno 1627. Id quod signate adverto, quia Castillo, ante quinque annos scriptis, ne perpetuas quidem & longissimi temporis præscriptiones admitti, modo asservit, cum Amatus asserat, has admitti.

c *Castill. c. 2. decis. 94. n. 71. citans Vrsill. ad Afflict. dec. 13. & Paris. cons. 101. vol. 1.* d *Anton. de Amato ref. 43. num. 21.*

8 Secunda sententia docet, Titium non obligari in conscientia ad restituendum prædium, sed posse uti in foro interno, beneficio præscriptionis. Fundamentum potissimum esse debet, quia in foro conscientiæ, saltem ante judicis sententiam, adhuc viget in hoc Regno lex justa de præscriptione à jure communi inducta; id quod probatur, discurrendo per illa tria capita, quibus prima sententia contendit, in Sicilia abrogatam prorsus esse præscriptionis legem. Cum enim aliud caput assignari nequeat, si ab aliquo ex illis abrogata non est, adhuc illa in hoc Regno, saltem ante sententiam, ut mox declarabimus, immota persistet.

9. Primò igitur à Martino Rege Siciliæ abrogata non est lex præscriptionis. Ecce verba Martini *d* Regis ex idiomate Siculo in latinum sincera fide conversa.

d *Martinus Rex Const. 57. de præscriptione.*

Continua &c. Quoniam subditi nostri Siculi litibus persæpe, etiam quæstionibus antiquis vexantur, à quibus nonnulli se tueri ideo nequeunt, quia ob bellorum turbines, privilegia, documenta, scripturas, ac testes amiserunt &c. ideo præsenti constitutione præcipimus, ut omnis præscriptio tempore triginta annorum finiat &c. ita ut omne jus, & omnis actio cujuscumque causæ, ob quæ, triginta annis infra, nulla fuerit lis contestata, vel legitima protestatio exhibita, edicto præsentis constitutionis, prorsus submoveatur, & nulla ex prædictis causis triginta annis ultra, in ullo judicio audiatur. Aliæ tamen præscriptiones decem annorum, & annorum viginti in suo robore, juxta dispositionem juris communis firmæ remaneant. Hæc Martinus Rex.

10. Ex his oppositum colligo ab eo, quod prima sententia supponebat: Primò enim in his postremis verbis (aliæ tamen præscriptiones decem annorum &c. remaneant) clarè apparet, nihil in hoc innovari de jure communi: secundò, per illa verba (triginta annis ultra) adjuncto illo proemio (litibus vexantur &c.) nihil aliud velle Martinum Regem video, nisi prohibere Siculis, ne exposcant à concivibus titulos de rebus ab ipsis possessisante

sis ante annos triginta: non ergo per hoc tollitur præscriptio, imo ampliatur, ut si quando per jus commune in aliquibus rebus requirebatur possessio quadraginta annorum, vel amplius, jam per hanc Martini legem sufficiant triginta; id quod in beneficium subditorum præcepit Rex, ne tunc ij urgerentur ostendere titulos, propter bellorum tumultus fortè deperditos. Dico (tunc) nam hodie vix locum habet hoc beneficium, cum nemo jam nunc cogatur ostendere titulum suæ possessionis habitæ tempore illo eorum tumultuum, pro quo tempore disponere dumtaxat videtur Martinus. Tertiò perpendantur, imo solum legantur ea verba, quibus veluti concluditur mens hujus legislatoris (nulla ex prædictis caussis, triginta annis ultra, in ullo judicio audiatur) quid clarius?

11. Secundò, Pragmatica Regni beneficium præscriptionis nequaquam ademit. e Ecce ejus verba ex Hispano in Latinum fideliter translata. Considerantes, enasci solere in nostro Siciliæ Regno non modicas differentias, ac lites, ob quemdam modum, qui de ritu magnæ Regiæ Curiæ servatur procedendi summariè, vel ordinariè in aliquibus caussis, quæ ob id in longum extenduntur, ac pænè reelduntur immortales, cum maximis expensis & partium damno; ac volentes earum indemnitati consulere, tenore præsentium præcipimus, ut in posterum in omnibus caussis tam civilibus, quam criminalibus procedatur summariè, & de plano, sine strepitu & figura judicij, sed solum veritate facti inspecta &c. & paulò post: declarantes, nequaquam per hanc præsentem dispositionem aliquid derogari debere dispositioni juris, circa probationes necessarias, vel circa appellationes &c.

e *Pragm. 17. in noviss. t. 1. de offic. Iud. M. R. E.*

12. Deus immortalis! & est, qui ex hac dispositione colligat, præscriptionum legitima jura esse sublata? Primò, lex hæc solùm intendit expeditionem caussarum, non ergo derogationem juris tam certi, quale est jus præscriptionis. Secundò, solum intendit prolixas, easque inutiles lites atque expensas resecare: at, qui utitur jure præscriptionis, à sanctis legibus tam prudenter institutо, nullo modo lites inutiles ac superfluas expensas intrudit. Tertiò, ei, qui putat, sibi injustitiam fieri, datur jus appellandi; signum, quod neque alia jura eidem adimantur. Quartò, hæc Pragmatica tota est in statuendo modum procedendi summariè, ut vel cæcis patet: at jus præscriptionis non obstat summario procedendi modo, & statim sine strepitu, & de plano ejusmodi jus proponi & excipi potest: cur ergo ab hac Pragmatica illud abrogari dicendum erit? Quintò, signatè legislator advertit, ex eo, quod caussæ summariè agitandæ sint, non fieri, ut ea jura & modi procedendi, quæ necessariò imbibuntur in caussis, & necessaria sunt ad probationes firmandas, prætermittantur; quare solum aliæ juris solemnitates, & terminorum protensiones, veluti extrinsecæ, & quæ necessariæ ad

jus

jus partium indagandum non sunt, jubentur prætermitti. Non ergo jus præscriptionis, quod maximè necessarium est ad jura partium cognoscenda. Sextò, quando dicitur in Pragmatica, *facti solum veritate inspecta*, non removetur præscriptio, sed potius advocatur; nam, me possedisse rem tot annos, factum est, non jus, esto, deinde fit necessario connexum huic facto illud jus præscriptionis, quod ad tale factum consequitur. Quapropter inspectio sola facti non excludit inspectionem juris, quod est necessarium ad decidendum de tali facto; secus, temerè, & sine ratione deberet judex decidere, quod asserere, esset nimis ridiculum; sed solum excludit solemnitates illas, terminos prolixos & longos, easque non necessarias discussiones, ut dictum est; nec omisit id advertere prudens legislator, ibi: Nequaquam aliquid derogari debere circa probationes necessarias.

13. Tertiò. Contraria consuetudo legem præscriptionis in Sicilia, saltem ante sententiam judicis, non abrogavit. In præsenti dicto aliquanto diutius est nobis immorandum, quia argumentum ductum à prædicta consuetudine videtur magis apparens contra Siculas præscriptiones.

Et quidem duæ sunt consuetudines in re hac nostra perdiligenter distinguendæ. Altera est, quam fortè potuisset introducere populus Siciliæ, per quam noluisset servare leges præscriptionis à jure communi statutas. Altera est, quam introducere potuissent Iudices & tribunalia, per quam noluissent judicare secundum prædictas leges præscriptionis, & ad id moveri potuissent ex eo, quod præsumerent, in Siculis non raro possessionem incæpisse mala fide, quo pacto nulla præscriptio est legitima, ut §. 1. dictum est. potuerunt ergo repellere exceptionem præscriptionis, ob hanc præsumptionem malæ fidei, sed deinde processu temporis fuit absolutè & simpliciter introductus stylus, omnem præscriptionem, etiam bonæ fidei, repellendi. His positis,

14. Dico primò. probabile est, imò mihi certum, nunquam populos Siculos introduxisse consuetudinem, contra præscriptionis beneficium sibi concessum à jure communi, ita ut illo uti nunc non possint ante sententiam; quare ante hanc licitè illa uti poterunt perinde, ac cæteri jure communi fruentes, & consequenter Titium num. 1. allatum, non obligari ad ipsius prædij restitutionem.

Probatur primò. Ad consuetudinem introducendam contra aliquam legem, qua contraria consuetudine, lex abrogetur, duo inter cætera concurrere debent; primò, ut actus abrogativi legis sint voluntarij ijs, qui introducere debent dictam abrogantem consuetudinem; secundò, ut sint ex intentione introducendi novam consuetudinem obligantem; jam expendamus utramque pro nostra proposita probatione.

15. De priore sic habet Castropalaus: *f* ad stabiliendam consuetudinem requiruntur actus voluntarij his, qui consuetudinem introdu-

cere debent, quia ex eorum consensu libero debet introduci, aliàs vim legis habere non poterit; & ita docet cum communi Suarez, Salas, Bonac. Hæc Castropal. Addit Suarez, g si per vim aut metum gravem obligetur populus, actionem aliquam præstare, & in ea longo tempore persistere, nunquam censendus est præstare consensum sufficientem consuetudini introducendæ, quia præsumi non potest velle stabilire jus, actibus ita sibi repugnantibus; idem dic, si illi actus sint ex ignorantia, vel errore circa substantiam consuetudinis, quia nihil magis voluntati contrarium, quàm ignorantia & error: hactenus ex Suario alios referente.

f *Castr. t. 1. tr. 3. d. 3. p. 2. q. 3. nu. 11. l. etiam multos DD. c. à Dian. p. 6. t. 5. res. præs. 9.* g *Suar. l. 7. de legib. c. 12. fi. & c. 18. n. 8.*

16. Iam subsumo: Siculi populi, qui introducere debuerunt consuetudinem contra beneficium præscriptionis, nunquam exhibuere ante sententiam, de quo loquimur, actus contrarios ejusmodi beneficio; ergo &c. Antecedens mihi fit admodum probabile, quia nunquam audivimus, aliquem Siculum ante sententiam restituisse rem à se per legitimam præscriptione juris communis traditam, sed semper post sententiam; quod autem judices per longam consuetudinem judicare soleant contra præscriptionem, nihil obstat communitati; judices enim condere leges sine communitatis consensu non possunt. Audi Castrop. h Ex his constat, decisiones Rotæ, & declarationes Cardinalium, & sententias Cancellariæ, & Regij Senatus, non esse necessario habendas pro lege, quia non procedunt à judicibus habentibus authoritatem legis constituendæ; & ita tradit Suar. Sanc. Sal.

h *Castrop. ib. nu. 7. vide etiam Fag. t. 2. in Dec. l. 8. c. 10. n. 9. loquentem de Stylo Curiæ Romanæ.*

17. Verum, age, demus, Siculos non fuisse usos beneficio præscriptionis; certè vel propter metum judicum, vel propter ignorantiam, qua putabant, ea uti non posse, id evenisse præsumendum est; & consequenter, non affuisse sufficientem consensum ad consuetudinem firmandam. Quid enim facerent, dum videbant explodi à tribunalibus illos, qui jus præscriptionis opponerent? fateor, potuisse post sententiam voluntariè acquiescere, ut mox explicabo clarius. Sed ante sententiam, ut hic loquimur, probabilissimum est, nunquam acquievisse, quia nunquam, nisi invitus, juri sibi acquisito renuntiare quis præsumitur.

18. De posteriore conditione sic habet idem Castrop. i Actus, quibus introducitur consuetudo, debent esse ex intentione introducendi consuetudinem; nam absque hac intentione, authoritatem & efficaciam habere consuetudo non potest: & paulo post; consuetudo, quæ legem abrogare debet, vel novam statuere, necessariò procedere debet ex speciali intentione abrogandi legem, & ex speciali intentione statuendi novam, quæ alia via statui non potest, nisi procedat ex intentione se obligandi ad illius observationem

tionem, quia juxta intentionem populi talis est consuetudo; & in his ferè omnes Doctores conveniunt, ut videre est in Suar. Salas, Bonac., Vasquez, Sà, Azor, alijs. Hæc Castropal.

1 *Castrop. ib. nu. 12. leg. item mult. apud Dian. p. 6. tr. 5. res. 10.*

19. Iam subsume; nunquam probari potest, communitatem hujus Regni habuisse intentionem abrogandi legem præscriptionis, imo contrarium probari potest; tum quia nemo unquam scitur, res modo dicto præscriptas restituisse ante sententiam, tum quia eos voluisse tantum beneficium præscriptionis à se removere, nisi luce clarius ostendatur, præsumi nullo modo, ut modo dictum est, debet.

20. Nec desunt aliæ conjecturæ; quæri enim solet, qua ratione dignosci queat, consuetudinem inductam esse ex intentione inducendi obligationem? & respondet Suar. *l* id dignosci posse ex quatuor conjecturis. Prima conjectura, si consuetudo sit rei gravis & difficilis, & tamen communiter servetur à populo, quia non solet populus in his actibus uniformiter convenire, nisi se sentiat in conscientia obligatum. Hæc Suar. At in casu nostro, semper se populus difformiter habuit, quia semper, quantum potuit, restitit judicibus, opponendo suam præscriptionem, licet deinde repelleretur; imo aliquando fuit admissus, ut ex testimonio, quod ponam infra, nu. 23. patebit.

1 *Suar. l. 7. de legibus c. 15. num. 13. fin.*

Confirmatur ex Sylvestro, verbo Inventum. num. 13. qui de thesauro sic loquitur; secundum Petrum de Palude, hodie ubicumque inveniatur thesaurus, de consuetudine est principis; sed ego dico, hanc consuetudinem in conscientia non ligare, quia non est introducta per modum legis, sed violentiæ, nec fuit umquam moribus utentium approbata, nisi violenter; est etiam contra jura Canonica, quæ volunt, bona incerta, si restituenda sunt, esse pauperum; & si non sunt restituenda, est contra jura civilia, ut patet Instit. de rer. divis. §. Thesauros, ubi dicitur, quod divus Adrianus naturalem æquitatem secutus &c. contra quam æquitatem consuetudo non potest. Hæc Sylvester, quæ facillimè quisque ad rem nostram applicabit.

Secunda conjectura; si viri timorati malè sentiant de his, qui non servant consuetudinem, vel communiter populus scandalizetur.

Hæc ex Suar. At quis unquam malè sensit, vel est scandalum passus ex eo, quod quis in Sicilia, ante sententiam, præscriptionis beneficium consequi voluerit? id quod adeo verum est, ut antequam aliqui doctiores scrupulum hunc, dimittendi ante sententiam rem per præscriptionem possessam, injecerint, ne in mentem quidem venerit alicui, debere ante sententiam dimitti; quod ex eo colligi potest, quia nemo ex nostris scribentibus, sive Theologis, sive jurisperitis, hujus scrupuli vel obligationis meminit; solum Iurisperiti stylum externum magnæ Regiæ Curiæ hac in re inculcarunt, & nil præterea.

Tertia conjectura. Si Prælati & Superiores puniant violantes consuetudinem. Ita Suar. at quis unquam fuit punitus ex eo, quod fuerit usus præscriptione?

Quarta conjectura. Si materia consuetudinis, & illius obligatio multum conferat Reip. Hactenus Suar. At abrogatio præscriptionis non solum non confert, ne quis possit opponere, se possedisse bona fide, cum possederit mala; obest tamen viris probis, qui verè bonam fidem habent, si repellantur. Et profecto majus bonum Reip. est, favere his bonis, quàm propter illos paucos fraudulentos, damnum in facultatibus probos pati, præsertim quia fraudibus jam satis provideri potest per providentiam judicum &c.

21. Denique communis est doctrina, apud eumdem Suarez, *m* & Bonacinam, *n* in dubio semper præsumendum esse, consuetudinem non ex obligatione introductam: tum quia ea, quæ sunt facti, & non juris, non præsumuntur, & lex non præsumitur, nisi probetur; tum quia nemo præsumitur, sibi velle onus & obligationem imponere, nisi id manifestè constet; quamvis ergo demus, nos versari in dubio, semper habebimus, non adesse contra Siculos ejusmodi obligantem consuetudinem &c.

m *Suar. l. c. c. 15. nu. 13.* n *Bon. disp. 1. de leg. q. 1. ult. §. 3 n. 21.*

22. Dico jam secundò, non esse improbabile, fuisse introductam illam secundam consuetudinem, num. 13. explicatam, per quam scilicet in Sicilia post sententiam judicum, non habeatur amplius recursus ad præscriptionem, & consequenter non peccare judices sic judicando, nec rem, quam per ejusmodi sententiam quis sibi vendicat, esse restituendam, ratio est, quia non facile damnandus est mos tam antiquus in magna Regia Curia observatus à tot sapientibus viris, & timoratis judicibus; unde quia judices & Advocati, ut modo diximus, non possunt leges, nec consuetudines legi similes contra communitatem facere, ideo judicari probabiliter potest, ad hanc secundam consuetudinem consensisse populos Siculos; id quod confici potest, quia post sententiam, nemo solitus est uti præscriptione; quare videri probabiliter potest, propter communem pacem, ad id consensisse non in vitam Siculam communitatem. Adde consensum Principis, qui in Sicilia, saltem tacitè, approbavit ejusmodi sententias, & fortasse etiam non raro repulit eos, qui contra illas appellaverunt. Cum ergo Princeps possit statuere leges, videtur pro lege hanc consuetudinem statuisse. Id quod confirmat præcedentem conclusionem; nam nunquam idem Princeps coegit, ante sententiam populos Siculos ad dimittenda legitimè præscripta; quare id nunquam, ne implicitè quidem, approbasse censendus est.

23. Quoniam vero fateor, probabilitatem de hac secunda consuetudine esse valdè tenuem, cum mihi persuadeam, stylum Tribunalium magnæ Regiæ Curiæ fundari in præsumptione, qua supponunt, possidentem mala fide possessionem incepisse; ideo rogarem,

garem Iudices noſtrates, ſapientiſsimos æque ac religioſiſsimos, ut niſi malam fidem inveniant, beneficium præſcriptionis ne denegent litiganti. Et ſicuti multis ab hinc annis, neque immemorabilis temporis, neque tentenaria præſcriptio in Siculis Tribunalibus admittebatur, & nihilominus deinde, ut colligitur ex dictis ab Amato allatis nu. 7. re melius expenſa, in iſſdem cæpit admitti: ita in poſterum admittantur & aliæ, ut conſequenter tota lex præſcriptionis per jus commune ſanctè introducta, poſtliminio ad patriam tandem aliquando revertatur: atque huic meo deſiderio, etiam noſtros Iuriſperitos, & Regios officiales video permaximè favere; ſic enim habet D. Marius o Cutelli Iuriſconſultus admodum celebris, muneribus magnæ hujus Regiæ Curiæ, ac libris editis toto orbe clarus; præſcriptionis materiam (inquit) non tantum eliminatam, verum abolitam primis mei Patrocinij annis inveni, omneſque more vulgi ſolitos adducere Intriglioſum, *Deciſ. 28. n. 19.* affirmantem, nullam de præſcriptione rationem haberi in Tribunali magnæ Regiæ Curiæ; & paulo poſt: omnibus ergo viribus ſuſcepi Provinciam Advocati, judiciſque munere dum fungerer, nè indiſtinctè omnes, ſed illæ tantum, quæ jure reprobarentur, præſcriptiones reijci deberent, legitimis admiſsis. Et primò obtinui in immemorabilibus adverſus cenſus impoſitos, id eſt, Bullares: poſtmodum idipſum tentavi, & obtinui in juriſdictionalibus, & non minori demum gaudio, etiam in corporibus & legitimis, vidi per probos judices admitti: præcipuè contra D. Henricum Turtureti; cumque negotium faceſſeret Capitulum, vel lex ſub Martino Rege condita, quæ eſt 57. illam non obſtare, pluribus probavi; puto etiam non infeliciter, ut totis viribus præſcriptioni in extremis laboranti opem ferrem, juxta quæ ſæpius ego decidi.

o *Curtell. t. 2. de donat. tr. 2. div. 1. ſpeciale 39. nu. 1.*

24. Hæc D. Marius, cui cum per P. Franciſcum Bardi noſtræ Societatis utriuſque Theologiæ peritiſsimum, ac eidem D. Mario perfamiliarem hanc à me ſcriptam quæſtionem miſiſſem, ſimulque petijſſem, ut ubi id ipſe probaverit, oſtenderet, remiſit peramanter ad me ſequentem reſponſionem, quam hic honoris cauſſa interſerendam duxi.

Admodum Reverende Domine, & merito Magiſter.

25. Vidi diſceptationem de præſcriptione, ſuo jure diſertiſsimam, eo publico hujus Regni bono excogitatam, ne conſcientiæ vacillent, & bona omnia, quaſi errantia ſidera, aliquando ſubſiſtant: quæris à me non tantum quid ſentiam, & probem; nam in ſcripta, quæ tua gratia laudas, incidi: verum etiam pro jure, quave ratione illa ſcripſerim, & quo ſententiam ablegarim. Rogo, parcas; nam infirmus ex tempore reſpondeo.

26. Non eſt contendendum hoc in Regno, ubi Conſtitutio Principis no-

pis nominata deficiat, jus commune Romanum esse servandum, sub moderatione à jure Canonico in rebus pertinentibus ad conscientiam allata, puta super matrimonijs, Beneficijs Ecclesiasticis, usuris, juro fœnerandi &c. Nam licet subdamur Imperio, primo tamen legi Ecclesiasticæ parendum; hinc fit, ut præscriptio, quæ juris civilis munimen dumtaxat habeat, à nobis conscientiæ religione repulsa sit, *ex c. vigilanti. &c. fin. de præscript.* quorum prior constitutio fuit Alexandri III. posterior Innocentij III. in priori, quadragenalis ab Ephesina Synodo statuta, si mala fides adsit, expellitur: in posteriori, contra primum præscribentem statuitur, nè possit in aliqua temporis parte præscribere, alienam si rem esse cognoscat. Non hic de centenaria, non de immemorabili sermo: nam prior, cum secundæ cedat, reservatur *in c. ad audientiam, 13. eodem titulo*, & de immemorabili sunt plures Canones, & plura, quæ attuli *in Controvers. general. de immunitate l. 2. q. 4. per totam, & nu. 19.* ibique alia in eandem rem addidi, tua censura digna.

27. Succedit inter hæc lex provincialis prioris Martini Regis, quæ apertissimè præscriptionem triginta annorum pro finali præjudicio inducit, quam ita receperunt patres nostri, ut solum contra præsentem & desidem vim haberet, non in absentes à Regno, ut refert acceptum Carretius in caussa Ciminnæ. quam luci reddidi *in 2. decis. lib. decis. 20. fol. 171, num. 39.* Ideo autem Martinus posuit turbinum causam & titulos deperditos, ut ex hac occasione bonam fidem induceret, ut Canonicæ legi non obsistere videretur, & sua constitutio valeret. Neminem verò ex senioribus, cum aliquos legerim, vidi firmantem, huic legi per consuetudinem fuisse derogatum.

28. Quod vero audeant pauci hujus sæculi Authores, ex suo arbitrio non solum illam nostram explodere, verum & immemorabilem, divino etiam firmatam *p* eloquio *Iud. c. 11.* & Sanctorum Patrum unanimi consensu cum nec sententias, nec præjudicia proferant, ipsi videant, perlege, si placet, tradita, dicta q. 4. & seq.

p Intellige, quia in tam longinquo tempore præsumitur titulus, & bona fides, nam mala fides numquam præscribit.

29. Non ignoro, causidicos repulsam aliquando merito tulisse, qui nudam præscriptionem veris titulis objecerunt, quasi temporis beneficium id juris tribuat, ut actor expellatur; Martinus verò Rex, contra, tempori amissionem scripturarum, titulorum & eorum, in quibus exceptio possidentis fundatur, adjungit; & hoc pacto exceptio fundanda in legitimo titulo deperdito, & amisso, ex illo tempore in diem continuatę possessionis pacificę, per triginta annos; sicut in immemorabili, allegatur titulus, penes nos sub nulla lege exhibendi manens; & ita satisfit præmissis citatis à

domino

domino Doctore scribente, & Intrigliolo, ut diximus *decis. 90. 91. usque ad fin. t. 1. & decis. 8. nu. 35. to. 2. Item t. 1. decis. 8 num. 37. in fine*; ubi notavi, quod Castillus in senectute ann. 1630. decidit pro præscriptione.

30. Qua accepta distinctione, decisum est sæpius contra proprietarios, repetentes res censui observato subjectas, ac per immemorabile tempus possessas, non apparente etiam Paulina, vel illa vitiosa, non exhibita tamen per possessorem, ut pro Cardinali de Torres contra Atchiepiscopum Panormitanum; pro Principe Cutò contra Archidiaconum Montis regalis, pro Mastrillo, & Algaria contra Cantorem Regij Palatij.

31. Verius est ergo assumptum, ne in Sicilia rejectam præscriptionem dicamus: nam illa ratio Pragmaticæ summariè & de plano in promptu ac bene reijcitur in scripto Paternitatis Vestræ; modum enim procedendi respicit, & ideo præscriptionem generatim in exceptionibus oppositam reijcit, quando in vim dilatoriæ opponitur cum dilatorijs similibus; sed quando, ut ajunt causidici, ad negotij totius peremptionem adducitur, & formatur inde obstaculum, quod articulum dicunt, tunc Pragmatica ad illam ita oppositam non corrigitur.

32. Non mirum, si lege præcipiente, & bonâ fidem ac justam indubitatamque conscientiam, atque undique quietam & tutam inducente, possidens nec restituere sponte, nec impetitus teneatur: nam nullam habere potest alieni conscientiam, si lex principis justa & sancta rem facit illius, quæ & dominia & possessiones mutare potest.

TRACTATVS SECVNDVS.

De furto.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit furtum.

1. FVrtum Theologicum, est acceptio, *a* seu contrectatio rei alienæ externæ, sine vi, invito rationabiliter domino.

a *Ex DD. mox citandis.*

Dixi primò, (acceptio rei alienæ) qui enim rem suam ab alio injustè detentam accipit, non furatur: qui item damnum facit alicui, nihil ab ipso sibi applicando, ut si ejus comburat segetes, quamvis contrahat obligationem restituendi, tamen non dicitur propriè furari, *b* sed damnificare. In hac eadem particula comprehenditur *c* retentio injusta: quando enim supervenit mala fides, post rem à te bona fide, ut tuam possessam, incipis rem injustè possidere, quæ possessio est continuata quædam ablatio seu acceptio; nam propterea in definitione additum est illud (vel contrectatio) hæc enim vox apertius significat ejusmodi injustam retentionem. Denique eadem particula (rei alienæ) includit *d* usum injustum rei: oppignorasti Petro v. g. vas argenteum, vel locasti domum, non potes illa, invito Petro, usurpare; quia, quoad usum, res aliena est, non tua.

b *De Lugo t. 1. de just. d. 16. sec. 1. n. 5.* e *Mol. t. 3. d. 688. 3 num. 16.* d *Bonac. de rest. in partic. d. 2. q. 8. p. 1. num. 1.*

2. Dixi Secundò, (rei externæ) si quis enim furari posset à te scientiam, vel furaretur artificium secretum de aliqua arte, vel medicamento, propriè furtum non committeret, quamvis si damnum sic tibi injustè inferret, damnificationem faceret, cum obligatione restitutionis illati damni Hinc etiam sit, ut si quis surriperet hominem liberum, hoc est, sibi illum pro servo applicaret, non diceretur *e* illum propriè furari, quia ejusmodi injustitia est contra bonum corporis, non contra bona externa: non ita, si fureris mancipium ab ejus domino; mancipia enim computantur inter dominorum externa bona. Furari filium à patre, aliqui *f* putant esse verum furtum, quia pater jus externum habet in filios: at probabilius *g* puto, esse damnificationem, quia ex una parte filius non computatur inter externa patris bona, & ex alia, cum propter ejus carentiam privetur pater servitijs & commoditate, vel similia, damnum patitur absque dubitatione pater.

e *De Lugo ib. n. 18.* f *Val. Tur. apud eund.* g *Mol. l. c. n. 14. Less. c. 12. d. 1. nu. 5.*

3. Dixi tertiò, (sine vi) hac enim posita, constituitur alia species peccati, nempe *h* rapina, quæ ultra furtum addit violentiam in personam domini. Quod si, sciente vel vidente domino, aliquid ab illo sine vi surripias, furtum committes, non rapinam, ut solet evenire, quando dominus servo furtum *hh* permittit, ut illum in furto comprehendat puniatque. Vis autem hæc non solum infertur manibus, sed etiam verbis, puta minis, incussioneque metus; unde grassator in via incutiens metum mortis, ni ei dones pecuniam, rapinam sine dubio committit; & Molina *i* quidem etiam addit, malitiam rapinæ inveniri, quando subditi tributa iniqua soluunt, vel Principibus sua donant, si coacti metu injusto solvant, donentque. Injusto, inquam; nam cum vis rapinam constituens debeat afferre injuriam, injustus debet esse metus.

h *Mol. d. t. 3. d. 683.* hh *An id sit licitum, dixi sup. l. 5. §. 4. à nu. 2.* i *Mol. ib. nu. 4.*

4. Dixi quartò, (invito domino) nam non erit furtum *l* si probabilem rationem habes putandi, dominum consentire; hoc modo frequentissimè excusantur à peccato amici, filij, conjuges, servi, aliquid non valde grave, spectatis cujuscumque facultatibus, alijsque circumstantijs, invicem accipientes. Dico (probabilem rationem) nam si vel dubius sis, vel nescias, an dominus sit invitus, invitum præsumere eum debes, *m* cum ex frequenter contingentibus sciamus, neminem sua velle dispergere.

l *Bonac. de rest. in par. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.* m *Sà, Syl. Vasq. alijq. apud Mol. t. 3. d. 686. nu. 11. fi. & apud Sanch. in Dec. l. 7. c. 19. n. 13 fine.*

5. Dixi quintò, (rationabiliter invito) nam furtum non committit is, qui rem alienam aufert *n* ad suam justam

stam compensationem, nec qui existit in extrema, & per aliquos, o etiam in sola gravi necessitate, nec qui p gladium v. g. vel librum hæreticum à domino aufert, ne is hominem occidat, neve hæreses legat, quia tunc irrationabiliter invitus esset dominus; idem puto, si uxor, q vel filij auferant pecuniam, vel quid simile à patre, ne scortetur ludatque &c.

n *Bonac. ib. aliiq. passim.* o *Nav. Lef. Fill. quos refert, licet non sequatur Bonac. ib. q. 9. p. 3. n. 5.* p *Bon. ib. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.* q *Bon. ib.*

6. Petes: cur furtum hactenus explicatum, vocavimus nu. 1 Theologicum? Respondeo, quia hoc, in foro conscientiæ, Theologi pro vero furto habent; nam Iurisconsulti multa, quæ in conscientia vera sunt furta, nolunt habere pro furtis, & aliquando mitiori pœna puniunt. Vide Doctores. r

r *apud De Lugo to. 1. de just. d. 16. sec. 5. n. 3.*

7. Quare illud hic notum sit, intelligi de furto Theologico, non de civili; quoties fulminatur excommunicatio vel reservatio, contra furtum. Hinc omnes ij, qui furantur res immobiles, licet fures apud Iurisperitos non appellentur; volentes, furtum semper esse de re mobili: hinc ij, qui expilant hæreditatem defuncti, antequam hæres hæreditatem adeat: hinc, qui cum sit conjux, aufert bona sui conjugis, sive demortui, sive viventis: hinc, qui tutores usurpant pupillibona, omnes, inquam, hi, cum à Theologis reputentur pro veris furibus (licet non ità reputentur à Iurisperitis s) in excommunicationem incidunt, & in reservationem, t si hæ contra furantes fortè sint impositæ; non ita, qui damnificat, vel qui personam liberam, vel qui filium surripit, vel qui censum non solvit &c. hi enim, etiam in foro conscientiæ, & apud Theologos, non sunt, ut modo vidimus, veri fures, quamvis contra justitiam peccent &c.

s *l. 2. & tot. cit. ff. de crim. expil. hæredit. l. adversus C. de crim. expil. hær. & ff. & C. toto cit. rerum amotarum. l. 1. & 2. ff. de Tutelâ & rationibus distrahendis.* t *De Lug. 1. 1. de just. d. 16. sec. 1. nu. 4.*

8. Solùm de retentione injusta dubitari posset, de qua diligenter sic erit distinguendum. Si accepisti rem alienam bona fide, & deinde superveniat cognitio, rem illam alienam esse, & tu tamen adhuc illam retines, nec dum illam consumpsisti, sicuti peccas, ut supra dixi, vero peccato furti, sic in excommunicationem vel reservationem fulminatas contra furantes incides. At si res jam consumpta est, nec inveniris habere, nisi ejus valorem, vel partem ejus, in quibus ditior factus es, & tamen non restituis, cum certè deberes, peccas quidem, at non propriè peccato furti, sed damnificatione, atque adeo non incurris dictas pœnas: ratio est, quia quando accepisti, non fur fuisti, propter bonam fidem: nunc verò nec fur es, quia valor ille rei alienæ consumptæ, vel id, in quo locupletior factus es, tua sunt, & solum debes, dominum ex illa consumptione rei suæ damnificatum servare indemnem, juxta valorem, qui in te invenitur

CAPVT SECVNDVM.

De quantitate furti sufficientis ad mortale inter extraneos.

1. SEmper mihi insedit animo sententia docens, ejusmodi quantitatem desumendam esse respectivè, ad personam domini rei acceptæ. Ratio est, quia furti malitia fundatur in duobus, nempe in detrimento, quod proximo fit, & in ejusdem proximi rationabili involuntario. At, quod nocumentum sit notabile, quodque dominus sit rationabiliter invitus, dependet essentialiter, ut ita loquar, ab ipsa conditione personæ, à qua res auferitur, ut ex se patet; nam propterea mox, ex communi sententia, dicemus, majorem requiri quantitatem ad mortale, quando furtum committitur per modica, perque interpolatas vices, quàm quando simul, quia nimirum minus est nocumentum, minusque est invitus dominus ibi, quàm hic. Non potest ergo decerni quantitas sufficiens ad construendum peccatum mortale furti, nisi ejusmodi conditio personæ diligenter inspiciatur.

2. Hoc posito, tres personarum conditiones statuo. Pauperes, divites, & medios inter hos, quas personas communes vocamus. Si à paupere auferas unum vel duos Regales, seu Iulios (unum Regale continet tarenum unum, & circiter grana quinque monetæ Siculæ) peccabis mortaliter; si à valde divite fureris unum circiter aureum seu scutum (quod tarenos duodecim continet nostræ monetæ Siculæ) peccabis item mortaliter; solum fateor, propter rationem dictam num. præcedenti, à ditissimo Principe, nisi duos vel tres aureos fureris, fortasse te non peccaturum mortaliter: si denique clam accipias à communi persona quatuor vel quinque regales, seu julios, seu tarenos quinque, vel sex Siculæ monetæ, mortaliter peccabis. Quod si à prædictis minus fureris, quàm quod dictum est, solum peccabis venialiter. Neque te offendat illud (vel) quod semper apposuimus: nam cum tota hæc furti malitia, ut dictum est, dependeat à qualitate personæ, semper illam præ oculis habere debes, ut prudenti moralique judicio, quod varium esse solet, decernas, quale peccatum committatur. Ratio ergo nostræ doctrinæ *a* est, quia qui illa furatur à prædictis, notabile nocumentum ijsdem immediatè infert, unde ipsi rationabiliter sint inviti; secus, non item; lege Lessium, *b* qui probare contendit, unum aureum, etiam in Rege ditissimo, afferre ex se grave nocumentum.

a *Hanc doctrinam sequuntur Pet. Arag. 2. 2. q. 66. ar. 2. Petr. Nav. t. 1. de rest. c. 1. nu. 39. Io. Med C. de restit. q. 10. favetq. Sotus l. 5. de just. qu. 3. art. 3. apud Bartol. à S. Fausto mox citan. vide etiam Bon. de restit. in partic. d. 2. q. 8. p. 1. n 7.* b *Less. l. 2. c. 12. num. 29.*

3. Dixi (immediatè) nam si aliud damnum ex tali acceptione consequeretur illi, à quo rem surripuisti, ut si abstu-

ebstulisti acumab eo, qui ob ejus carentiam blasphemavit, vel ab eo, cui cessavit grave lucrum, vel grave damnum emersit, peccasses quidem mortaliter, at non ob ipsum immediatum furtum acus, sed sive ob scandalum, quia nulla excusante necessitate fuisti caussa blasphemiæ, si illam prævidisti; sive ob consequens grave damnum; quod certè non est propriè furtum, sed ut supra vidimus, damnificatio. Hinc si fuisset imposita excommunicatio vel reservatio contra furtum, illas non incurrisses, quia propriè furtum grave, dum solum acum furatus es, non commisisti.

4. Aliqui *c* quantitatem sufficientem ad mortale putant esse dimidium Regalê, seu Iulium; alij *d* unum Iulium, alij *e* duos, alij *f* tres, alij quatuor, *g* alij *h* à communibus personis quinque, alij à Rege *i* ditissimo centum aureos, alij *l* tantum pecuniæ valorem, quanta in unoquoque loco solet conduci opera fossoris unius diei, alij *m* quantum est valor unius gallinæ: sed certè tanta varietas sententiarum non nisi in nostra doctrina fundari potuit, quia scilicet ij Doctores censuerunt (probabiliter, necne, ipsi viderint) eam quantitatem afferre nocumentum grave & involuntarium domini; illa minorem, non afferre.

c *Navarr.* d *Toletus.* e *Id. Tol.* f *Valentia.* g *Ia. Val.* h *Io. Med.* i *Bannes.* l *Molina.* m *Cordub. Hi omnes citantur à Barthol. à S. Fausto in Thes. Reg. l. 8. q. 19. 3. & in spec. Conf. d. 34. qu. 51. De parvitate hujus materiæ lege item Dicastill. lib. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 2.*

CAPVT TERTIVM.

De furtis modicis successivè continuatis.

1. TRiplici modo, quantum ad nos pertinet, modica furta usurpare contingit: primò, modica per interruptas vices, ab uno eodemque surripiendo, verum ita, ut per priora furta non perveniatur ad damnum notabile proximi, perveniatur per posteriora: secundò, modica furando à multis, modo his, modo illis, non pervenientia ad damnum grave ipsorum, verum ita, ut hæc modica unita faciant notabilem quantitatem, & notabile lucrum afferant furi: tertiò, si multi modicum quidem ab uno eodemque auferant singuli, sed cum notabili hujus damno, cum interim ipsi singuli modicum quid dumtaxat acceperint.

§. I.

Furans modica ab eodem.

1. CErtum *a* est, eum, qui minutatim repetitis vicibus, aliqua furatur, animo perveniendi ad summam notabilem, peccare mortaliter, etiam prima vice; ratio est, quia jam intentio refertur ad faciendum grave damnum proximo. Obligatio autem restitutionis, donec cum effectu ad notabile damnum perveniatur,

veniatur, erit sub levi culpa, sicut leve est damnum re ipsa illatum. hinc emptores nobilium, hinc venditores vini vel panis, hinc caupones, hinc quicumque per modica fraudant rerum mensuras, non possunt à mortali excusari, si parva furentur, animo continuandi.

a *Doctores mox cit. & passim.*

2. Certum *b* est secundò, qui pari modo exigua ab aliquo surripit, quamvis animo non perveniendi ad summam gravem, si tamen, repetendo furtula, ad quantitatem notabilem de facto, advertens perveniat, peccare mortaliter, cum æquali obligatione restituendi. Ratio est, quia de facto tunc grave damnum infert proximo. Dixi (advertens) nam si non advertat ad præcedentia, quia scilicet præcedentium inculpabiliter non meminit, vel eadem non considerat, non imputatur ipsi ad peccatum mortale ultima prædicta exigua acceptio. Ratio est, quia ratione inadvertentiæ non unitur moraliter hæc cum præcedentibus, cum damnum notabile proximi tunc non sit huic voluntarium, atque adeo nec mortale. Quod autem id sit (quando advertet) restituendum, & per se patet, & dicetur mox nu. 7. & 8.

b *Idem.*

3. Certum *c* est tertiò, ejusmodi minutula furta, ut mortalem constituant culpam, debere fieri tempore continuato, & non magnis interpositis intervallis. Ratio est, quia si magnum intercedit tempus inter unum & aliud furtulum, ea omnia furtula nequeunt conflare unum notabile damnum proximo; unde nec proximus graviter invitus in his fuisse censebitur. Quod autem temporis spatium reputetur hac in re magnum, cum sint hominum ingenia diversa, varie à varijs assignatur. Si inter furtulum unum & aliud intercedant quatuor anni, intervallum magnum reputatur à Rebellio; *d* si unus annus, à Sanchez; *e* si sex menses, ab alijs; *f* si unus mensis ab alijs; *g* si quindecim dies ab alijs; sed melior est regula prudentiæ, quam mox innuam numero 6.

d *Rebell. p. 1. l. 3. q. 15. sec. 4. nu. 37. versic. Dictum est.* e *Sanch. l. 7. in Dec. c. 21. n. 10.* f *Fill. t. 2. tr. 31. c. 10. nu. 14.* g *idem ib.*

4. Certum *h* est quartò, majorem quantitatem rei ablatæ requiri, ut acceptiunculæ sic repetitæ sint mortales, quàm si sint simul. Ratio est, quia quando simul, merito dominus est magis invitus, majusque detrimentum sentit, quàm quando per partes.

h *Idem.*

5. Inquires, quanto major quantitas requiritur ad mortale? Respondeo, dimidio majorem, docere possent nonnulli; sed profecto tum in hoc casu, tum in præcedenti, de temporis interposito intervallo, melius id à prudenti decernatur, spectato nimirum damno proximi, ejusque involuntario &c.

6. Remanet ergo sola quæstio, an qui repetitis vicibus modica sumpsit, peccet mortaliter in ea ultima acceptione, quam advertit complere notabilem rei ablatæ quantitatem, an solum in retentione?

7. Pre-

7. Præmitto, hujus resolutionem vix utilem esse pro praxi: omnes enim fatemur, tunc peccari mortaliter, cum obligatione restitutionis, saltem ratione retentionis; quia tunc retinet fur quantitatem rei alienæ confiatam ex hac & ex præcedentibus, quæ quantitas jam nunc esse incipit notabilis, idque etiam, postquam latrunculus ea furtula præcedentia ritè fortasse cum cæteris peccatis fuit confessus, quia adhuc quantitatem notabilem alienæ rei apud se retinet.

7. Dissensio igitur Authorum solum in eo vertitur, an ea ultima acceptiuncula faciat ita moraliter unum, cum acceptiunculis præcedentibus, ut non solum dicta retentio, sed etiam ipsa acceptio sit peccatum mortale?

Respondeo: probabilius mihi videri, etiam acceptionem esse *l* mortalem. Ratio est, tum quia illa ultima acceptio, licet si sola fuisset, exiguum attulisset nocumentum, at ut unita cum præcedentibus, affert non moditum: tum quia, si tunc, per omnes, est mortale, ipsum retinere, ergo & ipsum accipere, ut retineatur; nam hæc duo moraliter idem sunt: tum denique quia ideo ea retentio est mortalis, quia unitur cum præcedentibus, ergo quia acceptio pari prorsus modo unitur cum præcedentibus, erit & mortalis.

l *Sot. l. 5. de just. qu. 3. ar. 1. Mol. t. 3. d. 688. Vasq. Rebell. Val. Arag. apud Bart. à S. Faust. li. 8. Thes. Rel. q. 189. aliiq. contra Nav. in man. c. 16. nu. 140. Vega l. 14. in Trid. c. 11. fine.*

8. Dices, cum Sectatoribus prioris sententiæ; at sic ex multis venialibus confiaretur unum mortale, quod esse contra communem sententiam. Respondeo, in casu nostro illa ultima acceptio, ut nunc fit, nempe cum relatione, ut supponimus, ad cætera præcedentia, semper est mortalis: quare nihil nobis obstat sententia dicta communis. Vide, quæ dixi lib. 1. in Decal. c. 1. §. 1. à num. 13. Acceptiunculæ autem illæ præcedentes semper in se sunt & remanent veniales, solum extrinsecè sunt materia & subjectum mortalis; sicuti numerus ternarius v. g. semper est ternarius, sed est subjectum, & materialiter se habens ad denarium, centenarium &c.

9. Denique nota, probabilissimum esse, per vices prædictas surripientem non obligari *m* sub mortali ad restitutionem totius quantitatis surreptæ, sed illius dumtaxat, quod complevit quantitatem notabilem; quod enim remanet, cum sit exiguum, non remanebit obnoxium restitutioni sub mortali, sed solum sub veniali. Idem dicimus *n* de quocumque, qui furatus est simul materiam gravem, v. g. centum; nam si retineat materiam parvam, duos v. g. vel tres Iulios, & reliquum reddat, non peccat, nisi leviter, sicut leve est, quod retinet.

m *Rebell. de just. p. 1. l. 3. qu. 15. sec. 4. Petr. Nav. l. 3. de rest. c. 1. p. 1. dub. 8. n. 67. De Lug. t. 1. de just. d. 16. sec. 3. n. 41. a Mol to. 3. dist. 688. n. 3.*

An ex multis acceptiunculis venialibus oriatur aliquando obligatio restituendi sub mortali, si Deo placebit, dicemus inferius. o

o *inf. tr. 3. c. 2. §. 3. n. 6. 7.*

§. II.

§. II.

Furans modica à multis.

1. VEnditor vini à singulis mentibus parum furatus est, ita ut singulis mentibus parvum fecerit nocumentum, ipse verò notabilem quantitatem rei alienæ habeat, mortaliterne cum obligatione restitutionis peccavit is, similesve? Respondeo affirmativè; ratio, præter alias, est, quia licet detrimentum leve peculiaribus mentibus fecerit, facit tamen grave communitati & Reipublicæ. Explico; singuli hi domini, à quibus leve quid surripitur, graviter & rationabiliter inviti sunt, propter periculum, quod imminet, ne multi ditari velint hoc modo furandi levia à singulis. Id quod grave esse malum Reipublicæ, per se patet; quæ autem quantitas in hoc modo furandi, & quanto major debeat esse, ut gravis censeatur, clarè colligitur ex dictis §. 1. à num. 4.

2. Quid si eiusmodi detrimentum fecerit personis vagis? Respondeo, easdem personas vagas, & damnificatas ab uno eodemque, uniri moraliter censeri, & facere Communitatem damnificatam; ni enim ita, vel simili modo dixeris, aditum aperis diteſcendi, sine scrupulo peccati mortalis, modica surripiendo de bonis multorum, quod certè nimis est dissonum rationi, & nimis cuicumque Communitati perniciosum. Restitutio autem in hoc casu illis peculiaribus personis est facienda, si sciantur, &c. non verò pauperibus, vel ærario publico Ciuitatis, quia hi damnificati sunt in proprijs bonis, non vero publicum ærarium.

3. *a* Bonacina, citans Lesium, excusat à mortali pauperes, qui messis tempore aecumulant sibi quantitatem notabilem tritici, auferendo modicum quid à singulis; nam Domini non censetur inviti, suppositā illorum paupertate.

a *Bonac. de rest. in partic. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.*

4. In publicis quibusdam granarijs (*Carricaturi* à Siculis appellantur) aliqui Religiosi Eleemosynam ita petunt ab afferentibus illuc triticum, ut si ij recusent, vi modicam mensuram à singulis accipiant: peccantne hi mortaliter? Respondeo, cum hi sic se gerant violenter, & ex alio capite, supponamus, adesse animum prosequendi in eiusmodi violenta exactione, peccare mortaliter non ambigo, quia si Domini tam expressè repugnant, ad præsumptum, seu tacitum consensum recurrere non possumus.

At aliqui ex his Religiosis prætendunt, obtinuisse à Principe privilegium id faciendi. Respondeo: at Principes non sunt Domini bonorum subditorum. Inde puto, privilegium esse, ut possint petere, non verò, ut possint violenter exigere.

§. III.

Multi furantes modica ab eodem.

1. CAetus frequens amicorum, societas multorum militum, similesve ingrediuntur vineam

V. E.

v. g. alicujus, & singuli racemum furti alterius. Quod si quis fuit alijs suo malo exemplo occasio, idque prævidit, recurrunt regulæ de scandalo, de quibus dictum est in methodo Confes. l. 2. c. 1. §. 17.

vuæ, exiguam scilicet materiam, surripiunt, ita tamen ut tota vinea notabiliter expiletur, magno domini nocumento; mortaline peccato sub gravi restitutionis onere omnes delinquunt?

2. Hac in re certum est, *b* si mutuus illorum comitatus fuit causa illius notabilis detrimenti, vel si unus alterum excitavit, omnes mortaliter peccasse, sub onere restitutionis in solidum, sicuti contra certum item est, si seorsum singuli, sine scientia furti alterius, illud minimum subfurati sunt, neminem peccasse mortaliter, vel restitutionis obligationem mortalem contraxisse; sed solum venialem. Ratio doctrinæ est, quia in posteriore casu nullo modo adest concursus ad furtum alterius, nec consequenter ad damnum notabile domini, in priore manifestè adest.

b *Dicastil. li. 2. de just. Trat. 2. d. 9. dub. 5. nu. 75.*

3. Remanet ergo decernendum, quando quilibet seorsum ex se modica furatur, sed advertit, consodales modica quidem furari, at simul unita esse notabile domini nocumentum.

Respondeo, probabile esse, peccari mortaliter, cum gravi obligatione restituendi; & probabile item esse, solum leviter, cum levi restitutionis obligatione. Ratio *c* cognoscentium mortalem culpam est, quia quilibet eorum videtur esse causa damni notabilis, quod prævidit, & non cavit. Ratio *d* cognoscentium solum culpam venialem, id quod mihi magis arridet, est, quia unus nullo modo est causa

c *Henriq. li. 13. de excom. c. 17. nu. 4. Salon. 22. q. 66. art. 6. controv. 3. Suar. tom. 5. in 3. p. d. 20. sec. 2. nu. 3. alijq.* d *Sotus li. 4. de rest. q. 7. ar. 3. Sanchez lib. 7. in Dec. c. 21. nu. 22. Dicast. lib. 2. de Iu. Tr. 2. d. 9. dub. 5. nu. 79. alijs.*

4. Si ergo contra sic furantes, in gratiam domini notabile damnum patientis, fulminaretur excommunicatio, vel reservatio, in priore sententia contraheretur ea à singulis, quia in hac sententia peccarent singuli mortaliter: at in posteriore non item, quia nec excommunicatio, nec reservatio cadit in veniale peccatum.

Majorem quantitatem requiri ad peccatum mortale in hoc furti genere, colliges, ex dictis §. 1. à num. 4. ubi etiam habebis, quantonam majorem.

CAPVT TERTIVM.

De quantitate sufficienti ad mortale inter propinquos & domesticos.

1. CONveniunt *a* Doctores, majorem quantitatem requiri, ut hi peccent, quam alij exteri. Ratio est, quia minus est invitus dominus, respectu suorum, quàm exterorum. Quæ autem sufficiens & necessaria sit ad mortale, & difficile est & molestum statuere, & tandem sapientiores concludunt, id à prudenti esse decernendum: nam minus invitus e-

rit dominus liberalis, dives, amicus, quam avarus, pauper, parum amans. Minus, si domestici furentur ad proprios usus; quàm ad dandum alijs: minus, si panem, vinum, esculentorum reliquias, quàm pecuniam, vestes, pretiosa electuaria: minus, si per modicam & raro, magis, si per notabilem quantitatem simul, & sæpe res auferantur: minus, si tu multum frugi sis domi, quam si negligens, & parvi emolumenti &c. Notat item Delugo, *b* pietatem patris (adde & conjugis) involuntarium diminuere: is enim non est facile credendus, velle esse ita invitus, ut filijs illa furta non admodum gravia imputentur ad peccatum letale, & consequenter ad damnationem æternam. His igitur, & similibus expensis decernendum erit, an hi domestici, quales sunt uxor, filij, servi, mortaliter necne peccaverint, cum obligatione restitutionis, mox explicandæ, num. 6.

a *Doctores citati.* b *De Lugo t. 1. de just. d. 16. sec. 4. p. 76.*

Quoad uxorem.

2. Nihilominus, quoad uxorem, explicatius docet Bannez, *e* posse dari ab uxore divitis singulis annis vigesimam partem lucri annui. At non est id dictum, propter parvitatem materiæ, sed propter largitiones & eleemosynas, quas uxores facere possunt, inscijs viris; Et tamen hoc ipsum nimis excedere, videtur Ioanni Delugo: & ita mihi etiam videtur, saltem quando divitiæ multum excrescerent: nam sic uxor Principis, habentis ducenta millia aureorum annua, posset quotannis decem millia inscio marito usurpare, & expendere, quod certè vel ditissimorum consuetudo non probat; & nos supra *e* ad aliquanto minorem summam hanc licentiam restrinximus, licet demum prudentiæ Confessarij rem totam commiserimus: id quod hic etiam melius est committendum: juvabunt tamen, & quod dictum est à Bannez, & quæ mox dicentur de furtis filiorum, ut ex omnibus dictis prudens vir colligat, quid ipsi statuendum sit.

e *Bannes c. 2 q. 32. ar. 8. sequiturque Cenedo, Ledes. Vega aliique. quos citat sequiturque Dian. p. 2. tr. 15. res. 34.* d *De Lugo ib. n. 64.* e *tr. 1. c. 2. §. 3. num. 14.*

Quoad filios.

3. Quoad filios ergo, Fagundez *f* cum alijs docet, quatuor vel quinque Regales seu argenteos (unum regalem constituere Tarenum unum Siculum, & grana circiter quatuor, vel quinque, monuimus alibi) si pro honestis recreationibus filius à patre mediocriter pecunioso furetur, non peccare mortaliter: Cenedo *g* absolutè docet, si filius furetur à patre octo vel novem Regales, sed non sæpius, quàm bis in anno, mortaliter non delinquere: Bannes *h* asserit, minus quam quinquaginta aureos non sufficere ad furtum grave in filio parentis prædivitis: quam assertionem tolerat Delugo *i* in filio Principis, non in alijs. Lessius *l* dicit, duos, vel tres aureos non sufficere ad mortale, si eos filius furetur

à patre

à patre divite; sufficere, si à patre artifice, vel anguſti patrimonij. Salas, *m* cum de hoc interrogatus fuiſſet, reſpondit, filium unicum à parente habente aureos annuos mille & quingentos, poſſe abſque mortali, furari aureos viginti vel triginta in anno: id quod admittit Delugo *n* in filio non puero, ſed adoleſcente, quando pater non eſt tenacioris naturæ, & expenſio facienda eſſet, non ad turpes uſus, ſed ſaltem ad indifferentes.

f *Fag. præc. Eccl. 2. li. 2. c. 6. nu. 7. cit. Nav. & Rebellium.* g *Hier. Cenedo tr. de paup. Rel. dub. 20. nu. 10.* h *Bannez ib. qu. 66. ar. 6. §. ſecundum documentum.* i *De Lugo t. 1. de juſt. d. 16. ſec. 4. §. 1. nu. 76.* l *Leſſ. li. 2. c. 12. n. 76. Dicaſt. li. 2. de juſt. tr. 2. d. 9. du. 8. nu. 183.* m *Apud De Lug. l. 6.* n *De Lug.*

4. Ex his placitis tam varijs, quæ certè innituntur varijs rerum circumſtantijs, vides, meliorem hujus expenſionis trutinam non eſſe, niſi prudentiam Confeſſarij, dictam nu. 1.

An filij, ut etiam uxor, poſsint occultare bona patris vel viri defuncti, ne veniant in manus creditorum, dictam inferius Tract. 4. cap. 1. nu 9.

Quoad famulos.

5. Quoad famulos, ego diſtinguo ſervos conductitios à ſervis perpetuis, ſive mancipijs domino prorſus addictis. Si de his poſterioribus loquamur, puto, ſi modica (juxta conditionem ſervi, quoad victum & veſtitum ſibi competentes) à domino ea nolente dare, accipiat, vix poſſe perveniri ad mortale, & interdum ne ad veniale quidem. Ratio eſt, quia in his negandis irrationabiliter eſt dominus invitus. Quo vero ad pecuniam aliaque bona, vix aſſurget mancipium hoc à conditione extraneorum, expendendus nihilominus eſt amor in ipſum domini, utilitas, ſervitia, officiaque ab ipſo exhibita, juxta ſuperius univerſim dicta num. 1.

In prioribus ſervis, quibus ſua merces ex pacto datur, ſi hi aliquid amplius auferant, peccabunt, non tamen ad æquam menſuram extraneorum, quia etiam, reſpectu horum, utpote domeſticorum, præſertim in modicis, reliquijſque ciborum, minus ſunt inviti domini. Adde, eos tacitè conſentire in furtulis famulorum, alioqui non valde gravibus, quandoquidem ſciunt, hæc ſolere ab ipſis comitti, & tamen eos conducunt. Sed enim vero prudentia opus eſt, ne nimis laxas habenas ſervis relinquas, nec nimis anguſtas. An exigua mercede ob ſuam neceſsitatem conducti, poſſint per furtum, uſque ad juſtam mercedem ſibi providere, alibi *o* per occaſionem diximus.

o *In 3. op. de Sac. Miſ. lib. 3. c. 1. §. 1. à nu. 19.*

6. Prædicti omnes, ſi materiæ ſuæ parvitatem exceſſere, obligabuntur ſub mortali reſtituere: & uxor quidem reſtituere debebit, vel ſtatim, ſi bona propria habeat, vel habebit poſt mortem mariti, mariti hæredibus reſtituere ex dote, quam repetet. Filij item ex proprio peculio ſtatim, vel ſi propriũ peculiũ non habent, debent poſt mortẽ patris in diviſionẽ cũ fratribus adducere. vide quæ ſupra *p* dixi de donationibus inter patrẽ & filiũ.

Excusabitur tamen à restitutione filius, post mortem patris, si fratres simile quid furati sint, vel si ijdem condonent, vel si pater actu condonavit, vel putatus fuit condonaturus, si fuisset à filio rogatus, qui ob verecundiam non petijt condonationem, & de summa agatur, de qua disponere poterat pater. Atq; hanc excusationem ductam à conditione expressa vel præsumpta, extendi ad uxorem, modo, quo dicimus in filio, dubium nequaqaam sit. Denique pari modo servi obligabuntur statim, quando habent, unde restituant, nisi ex domini benignitate, amore &c. confidant, parumper vel diu posse differre, imo & omnino restitutionem negligere.

p *sup. li. 5. dec. c. 4 §. 2.*

CAPVT QVARTVM.

De quantitate furti Religiosorum sufficienti ad mortale.

1. NOn est sermo de furtis, quæ forte Religiosus admittit, ex bonis omnino alienis: tunc enim si is habet, perinde ac cæteri fures, de quibus hactenus disputatū est, obligabitur, modo tamen infra *a* explicatius afferendo. sed loquimur de furtis ex bonis sui Conventus, in quo ipse alitur. Et quærimus primò, quænam quantitas sufficit ad mortale? & quoniam, ut supra vidimus, Religiosus, propter votum paupertatis, non potest usurpare bona ulla externa, etiam volentibus dominis, nisi de Superioris consensu, ideo quærimus secundò, quænam quantitas requiratur ad hoc, ut contra ejusmodi votum mortaliter peccetur? De quibus, nè in censuram ab aliquo vocer, ita agam, ut Doctorum potius afferam verba, quàm mea.

a *Infr. tr. 4. c. 1. §. 1. àn. 7.*

Quoad priorem sic habet Suarez; *b* quando Religiosus propria authoritate (id est, sine licentia explicita vel præsumpta, quas nos supra *c* explicuimus) pecuniam vel aliud ex communibus bonis usurpat, sufficit ad mortale, si materia attingat quantitatem, saltem quatuor argenteorum, & interdum poterit minor sufficere, juxta occurrentes circumstantias (intelligo, si quando Monasterio pauperi grave sic damnum inferretur, vel quid simile) de alijs bonis Monasterij, usu consumptibilibus, pertinentibus scilicet ad cibum & potum, si tantum ad proprium usum actualem, ut sic dicam, & transitorium à Religiosis aliquid sumatur, regulariter non videtur peccatum mortale, nisi damnificatio Religionis esset nimia, & in re extraordinaria, & pretiosiore. Extra hujusmodi enim casum res hujusmodi reputantur levioris conditionis (*excipit Sanchez, quando Religio, pro paupertate, aut alia ratione, quid determinatum solum daret Religiosis; tunc enim perinde est invitus Superior, quoad comestibilia, sicuti quoad reliqua, intellige, exceptocasu necessariorum alimentorum*) & quamvis Prælatis hoc displiceat, non tamen ita sunt involuntarij, ut illam reputent materiam gravem in ordine ad paupertatem, sed solum in ordine ad decentiam & perfectionem Religionis. Accedit, quod Religiosi, quoad usum hujus-

hujusmodi rerum, tractantur, ut filij: inter parentem autem & filium non censetur similis actio gravis. Secus vero esset, si hujusmodi res in magna quantitate acciperentur, & occultè retentæ paulatim consumerentur: nam illud esse posset grave peccatum, quamvis ad id discurrendum in particulari, magna prudentia necessaria sit, Et nu. 43. sic addit. In rebus quæ uno casu consumuntur, si accipiantur ab externis, erit major gravitas, si res in magna quantitate accipiatur, ut occultè retenta paulatim consumatur: nam accipere solum ad unum tantum actum utendi, v. g. comedendi, aut bibendi, regulariter non æstimatur materia gravis, in ordine ad paupertatem, quidquid sit de obedientia, aut de alia observantia Religiosa. In acceptione autem pecuniæ semper est major deformitas: idemque est, in illa accipere usum ac dominium. Hæc Suarez.

b *Suar. t. 3. de Rel. li. 8. c. 11. n. 4. & 41.* c *sup. lib. 1. c. 3. §. 7. v. Religiosorum vota.*

3. Quoad posteriorem quæstionem sic habet Sanchez. *d* Communis & verisima sententia est, eam quantitatem necessariam esse & sufficere, quæ necessaria est & sufficit in hominibus sæcularibus ad constituendam materiam peccati mortalis furti. Et paulò post: jam hodie, inquit, communior sententia est, exigi in Hispania furtum quadruplicis argentei (id est, quatuor Regalium seu Iuliorum) ad mortale, atque idem dicendum, ad mortalem Religiosi paupertatem. Rectè idem advertit, sic nu. 6. Non semper quantitas in se notabilis absque licentia accepta, satis est ad mortale proprietatis peccatum, quia res magni valoris potest ob solum brevissimi temporis usum modici valoris usurpari, reddendo statim, & ideo erit solum culpa venialis. Hæc Sanchez.

d *Sanc. t. 2 in dec. li. 7. c. 20. n. 3.*

1. Petes. Possumusne probabiliter sentire, tam ad peccatum contra paupertatem, quam ad peccatum usurpandi bona Monasterij, requiri illam quantitatem, quæ requiritur ad hoc, ut filius peccet mortaliter, furando à patre, quando certum est, requiri majorem, ut supra *e* vidimus?

e *supra c. 20 nu. 3. & 4.*

Respondeo, negat id Sanchez dict. n. 3. & Iacobus Gordonus *f* sic habet: quod recentiorum unus dixit, in ejusmodi furtis æque parum videri invitum Superiorem, ac est parens erga filium, probabile non est, cum instituti ratio, vox ipsa Superioris, ac demum omnia clare prohibeant hujusmodi furta.

f *Gordon. lib. 5. q. 3. d. 4. fine.*

3. Quod si quæras, quisnam sit hic recentior? Respondeo, non unum solum, sed quinque obviam statim fieri hujus sententiæ.

Primus est Rebellus apud Sanchez *ff* citatum, qui sic habet: Rebellus censet, quantitatem hanc pensandam esse juxta quantitatem petitam ad furtum mortale filiorum, quia non sunt Prælati credendi magis inviti ad rem clam acceptam à Religiosis, sed quoad solum modum, quam parentes carnales circa filios suos; cum non minus, sed magis subditos suos diligere debeant, & ita non debeant censeri inviti,

quoad rem acceptam ejusdem quantitatis, in qua pater carnalis honestæ conditionis invitus non censeretur. Item, quia Religiosi jus habent, ut ex eis bonis alantur à Monasterio, sicuti filij ex parentum bonis. Hæc ex Rebello Sanchez, qui tamen hanc sententiam reprobat in alijs rebus, sed admittit in comestibilibus.

ff *Sanc. l. c.*

7. Secundus est Ledesma, cujus sententia, dum tertium Doctorem jam jam proferam, simul in medium producetur.

8. Tertius est Hieronymus *g* Cenedo, qui hæc habet: Sicuti filius familias furando à suo patre de suis bonis majorem aliquam quantitatem, quæ in alio externo esset gravis, non esset furtum; ita Religiosus non esset Proprietarius, nec fur, surripiendo aliquam majorem quantitatem, quæ in alio externo facit peccatum mortale. Idemque dicendum est, si Religiosus illam surripiat ab alio Religioso ejusdem Monasterij. Quare tenet Ledesma, quod si Religiosus suffuraretur à Monasterio, vel ab aliquo dicto Religioso, octo vel novem Regales, seu valorem illorum in rebus, quæ usu non consumuntur, non esset peccatum mortale, si id faciat sine facultate Prælati: dummodo id non sæpius fieret, quàm bis in anno. Hæc Cenedo, qui cum eodem Ledesma addit, in rebus comestilibus ab eodem Monasterio, vel Religioso dicto sublatis requiri majorem quantitatem.

g *Cened. in rr. de paup. Rel. dub. 20. num. 10.*

9. Quartus est Fagundez. *h* Petes, inquit, quid possint Religiosi absque peccato mortali donare vel recipere ab externis? Et quidem de Religiosis ad modum filiorum ratiocinandum est. Religiosi enim inter filios computantur, juxta cap. licet de sepulturis. Et ita docet Navarrus & Rebellus; & non computantur cum servis, ut male quidam Canonistæ dixerunt, eo fundamento ducti, quia servi quidquid acquirunt domino acquirunt, & Religiosi quidquid acquirunt, Religioni acquirunt. Sed est inutilis comparatio, nam etiam filijfamilias quidquid acquirunt, non sibi, sed patri acquirunt: unde cum filijfamilias hominum mediocriter pecuniosorum non peccent mortaliter, si eis invitis, ad honestam recreationem aut donationem furentur quinque argenteos seu Regales aut saltem quatuor, ut docet Petrus Navarra & Rebellus, ut licitè & honestè gaudeant cum amicis, pariter dicendum est de Religiosis. Hactenus Fag.

h *Fag. pr. Eccl. 2. li. 8. c. 6. n. 7.*

10. Quintus est Caramuel, *i* quem satis sit, ne longum faciam, hic in margine citare. Possem fortasse addere Sotum, Rodriquez, Aragonium, *k* dum probabile putant, tunc Religiosum committere furtum, quando hoc ascendit ad summam duorum anreorum: quæ sententia tam lata non potest iniri, nisi opinioni, putanti ejusmodi furtum esse decernendum ad mensuram furti filiorum, facti ex patris pecuniosi bonis.

i *Caram.*

i *Caram. in Reg. S. Ben. nu. 952. & sparsim per totam disp. 43.* l *apud Dianam p. 1, tr. 6. res. 36.*

CAPVT QVINTVM.

De compensatione occulta.

§. I.

An sit fur, qui per occultam acceptionem compensat id, quod sibi debetur?

1. NOn esse in conscientia furem, nec peccare, nec in excommunicationem incidere, quæ fortè sit contra furantes imposita, & posse jurare, etiam coram Iudice, se nihil accepisse, intelligendo, quod sibi nō deberetur, certum jam hodie est apud omnes, a etiam si res, quam usurpat, fuerit ipsi in depositum à debitore consignata. Ratio est, quia rem sibi debitam hic accipit, non alienam. Et quidem statim atque is rem per compensationem sibi vendicat, facit omnino suam; unde si fortè postea pereat, sibi perit, non debitori, quidquid in contrarium sentiat Medina. Advertè, te non posse accipere rem tertij, forte datam in pignus, seu commodatam tuo debitori, quia tunc alienam raperes, ut ex se patet: imò neque c rem tuam justo titulo locatam, vel commodatam, vel in pignus datam alteri, quia sic privares hunc jure suo: hoc tamen intellige (addit Lesius d) si probabile erit, te rem tuam, jure alterius finito, commode recuperaturum.

a *Vide Mol. Less. Deluge aliosque mox citandos, quibus adde Dic. li. 2. tr. 2. de just. d. 9. d. 6.* b *Med. C. de rest. quæst. 11.* c *l. Mol. to. 3. d. 690. 696. & De Lugo de just. t. 1. d. 16. sec. 8. nu. 182.* d *Less. li. 2. c. 12. dub. 10. n. 56.*

2. Vt autem justè fiat compensatio, tres sunt conditiones observandæ. Prima, ut sit de liquido ad liquidum, hoc est, certum sit, te esse actu creditorem tantæ pecuniæ, & illum esse actu debitorem. Dico (actu) nam est quæstio, an creditori liceat prævenire? hoc est, an si, v. g. hinc ad mensem tibi aliquis debiturus sit centum, possis ex per compensationem hodie tibi retinere, vel occulte suffurari? ad quam respondeo, licere, e sed duobus positis: primò, ut adsit periculum moraliter certum, quod debitor suo tempore non sit soluturus. Ratio est, quia cuilibet licet, quando res sua est in periculo, illius assecurationem vel pignus inquirere ac velle. Secundò, ut, si interim per tuam illam anticipatam acceptionem, lucrum aliquod cessavit creditori, vel damnum emersit, debeas omnino recompensare, quia secus, subiret creditor pœnam, antequam peccatum moræ committeret.

e *l. Dian. p. 2. tr. 16. res. 46.*

3. Secunda conditio, ut non possis, vel facile non possis per potestatem publicam, tuum recuperare. Verum hæc conditio solum notat (sed sine obligatione f mortali) ordinem rationabiliter tenendum; at in praxi vix in nostra hac ætate locum habet: nam semper est difficile, suum recuperare per authoritatem publicam.

f *Mol.*

f *Mol. t. 3. d. 690. n. 1. Diana l. c.*

4. Tertia, ut removeatur periculum, ne tibi vel tuo hæredi iterum idem debitum solvatur: quod fiet, fingendo condonationem, vel simili alio æquivocationis modo. Quid si adsit ejusmodi periculum, sed non appareat modus illud cavendi? Respondeo, cum *g* ad illud cavendum, non obligemur ex justitia, sed solum ex charitate, ut mox probabo, ideo si facile possis cavere, obligaris: quod si non caveas, peccabis quidem, sed sine onere restitutionis, quia id solum sequitur ad peccatum contra justitiam. At si cum difficultate, seu cum tuo gravi incommodo posses, tunc nec peccares, nec obligationem restitutionis contraheres, si non caveres. Ratio est, quia tunc non peccares contra charitatem, quæ, ut alibi diximus, non obligat cum gravi incommodo; nec peccares contra justitiam: nam si contra hanc delinqueres, inde esset, quia inferres proximo damnum secundæ solutionis. At hujus tu solum tunc es caussa per accidens & indirectè: illud enim nec intendis, nec tibi utenti tuo jure imputari debet.

g *De Lugo de just. t. 1. d. 16. sec. 5. num. 87.*

Propter eandem, imo majorem rationem, non *h* te regulariter obligo ad admonendum debitorem, vel ad fingendam condonationem, ne is credens non solvisse, maneat in conscientia peccati mortalis: non, inquam, te obligo. Ad id enim cum ex sola charitate tenearis, tunc solum obligaberis, quando facile potes. Quæ facilitas cum in hoc negotio compensationis, quæ occultè fit, vix locum habere possit, ideo dixi, te regulariter à me non obligari.

h *Idem ib.*

5. Pari modo, si tu dum occultè tibi compensas debitum, prævideas, alicui tertio id, tanquam furtum ab ipso fuisset commissum, fore imputandum, non obligaris id præcavere, nisi facile possis, quia simili ratione solum obligaris ex charitate, non ex justitia. Facile tamen puto, te posse præcavere, saltem relinquendo compensationem, si tuum debitum v. g. esset unius vel alterius aurei, & probabile esset, alteri imputandum furtum, cum periculo, ut is damnaretur ad Triremes, vel gravi infamia notaretur, vel graviter castigaretur, vel magnam summam expenderet. tunc enim, si non præcaveres, licet non peccares contra justitiam, unde non obligaresis ad restitutionem, graviter tamen peccares contra charitatem. Maximè igitur in hac, & similibus rebus expendenda sunt periculum proximi & tua utilitas. Charitas enim dictat, ne ob parvam tuam commoditatem, gravissimum proximo damnum inferas. Vide Molinam *i* & Delugo. *l*

i *Mol. t. 3. d. 690. §. 3.* l *De Lug. t. 1. de just. d. 16. sec. 5. nu. 28.*

6. Idem *m* dic, si debitor vivus (nam de defuncto mox §. 7.) propter tuam occultam compensationem non sit futurus aptus ad satisfaciendum alijs anterioribus & magis privilegiatis creditoribus, quia id damnum anteriorum per accidens sequitur ad tuam compen-

compensationem, & illa res, quam accipis, non est creditorum tui debitoris; si enim esset illorum, certe, quia alienum tunc acciperes, tibi illam vindicare non posses.

m *l. eumdem ib sec. 6. nu. 111.*

§. II.

Compensatio in re diversa.

1. AD explicationem doctrinæ addantur sequentes quæstiones. Prima, an licitè possis tibi compensare, accipiendo rem specie diversam ab ea, quæ tibi debetur? v. g. debet tibi quis triticum vel pecuniam, an possis occultè accipere vinum, vel vestem æquivalentis pretij? supponimus enim, quod si v. g. vestis plus valeat, quàm tuum debitum, reddatur statim excessus &c.

Respondeo, te non posse *a* si ex acceptione rei diversæ damnum grave sequitur debitori; posse, *b* si id non sequitur. Ratio est, quia, si non sequitur, non est, unde pecces, ut accidit, quando eam rem, quam accipis, facile debitor pecunia, vel alio modo sibi comparare potest. At si sequitur, sine ratione ipsum directè damnificas; quare, & peccas, & restituere damnum teneris. Quod si alium modum non habes tibi compensandi, nisi accipiendo rem specie diversam, cujus carentia graviter debitorem aliunde damnificet, sanè licitè sumere poteris: debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita solvere non laborat. Idem tamen moneo, quod insinuavi §. præcedente num. 5. Non enim licebit tibi, propter modicum, quod tibi forte debetur, gravissimum proximo damnum afferre.

a *v. Mol. Petrum Nav. Reb. alios allatos à Dian. p. 2. tr. 16. res. 48.* b *Vasq. c. 5. de rest. §. 1. dub. 9. n. 47.*

§. III.

Compensatio in debito dubio.

1. SEcunda. Quando dubium est, an debitor aliquid tibi debeat, potesne pro ratione dubij, aliquid tibi occultè compensare?

Respondeo, non posse, quia non est æquum, pro debito incerto velle solutionem certam. Idem est in probabilitate, quam aliqui (sed perperam) dubium vocant positivum, id est, quando sunt probabiles rationes, quod tibi aliquid debeatur, & probabiles, quod non debeatur. Idem, inquam, est, quando probabilitas versatur circa factum, quia tunc melior est conditio possidentis, ut alibi diximus: *a* at quando probabilitas utriusque partis, id est, debitoris & creditoris est circa jus, esto, aliqui in aliquibus casibus concedant, posse fieri occultam compensationem contra debitorem, nos tamen universaliter id negavimus ibidem, quem locum omnino relege.

a *li. 1. in decal. c. 3. §. 3. à nu. 9.*

§. IV.

Compensatio in re, quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur.

1. TErtia. An possis tibi compensare, sumendo rem, quam ter-

tius mittit ad tuum debitorem, vel in donum, vel in alium quemcumque finem?

Respondeo, cum necessaria *a* distinctione: vel donum illud, seu pecunia jam est acceptata à tuo debitore, & tunc potes, quia accipies rem debitoris, in quam jus habes; vel non est acceptata, & tunc non potes, quia tunc acciperes rem tertij, in quam jus non habes.

a *l. Vasq. l. c. dub. 8. num. 45. & De Lugo t. 1. de just. d. 16. sec. 6 n. 210.*

2. Quid de debitoribus tui debitoris? Antonius, v. g. debet Petro tuo debitori centum, potesne ab Antonio centum surripere, eo prætextu, quod tibi à Petro similia centum debentur? Respondeo, non posse, quia ut casus proponitur, acciperes pecuniam, quæ nunc Antonij est, in quam nullum jus tu habes.

3 Quid, si Petrus, tuus nempe debitor, haberet in depositio apud dictum Antonium vas argenteum, vestem, vel quid simile, quod totum, tum quoad proprietatem, tum quoad usum & administrationem esset Petri?

Respondeo, tunc sane posses, quia dummodo res sit Petri, tui debitoris, nec ad alium pertineat, parum facit, ubi materialiter inveniatur. Cavendum tamen est, ne Antonius à Petro suo depositario rem suam per judicem velit repetere: nam sic Petrus cogeretur geminate solvere.

Sed quid, si hoc periculum immineat, tu vero illud cavere non possis, sine jactura tui debiti? Respondeo, te nunc non possum condemnare, si tuum accipias, quia tua necessitas te excusat ab obligatione charitatis, qua deberes illud damnum, à te indirectè solum caussatum, à Petro avertere, ut modo in simili § 2. dictum est, ubi etiam monitionem hic applicandam apposuimus.

4. Huc facit vulgaris dubitatio de creditore Principis, an scilicet possit sibi compensare id, quod à principe sibi certo debetur, fraudando ipsius gabellas?

In qua re certum est primò, posse, si gabellæ non sunt alijs locatæ; certumque est secundò, non posse, si sint venditæ. Ratio utriusque est, quia ibi creditor jam sumit ex bonis sui creditoris; hic non item.

Sed quid, si sint locatæ? Negant nonnulli, propter *b* eandem rationem, quia tunc gabella non est in bonis Principis, qui supponitur esse debitor. Concedunt alij, *c* quia conductores gabellarum, dum sciunt, fraudari communiter gabellas, & tamen eas conducunt, videntur, seu præsumuntur non esse inviti in tolerandis ijs fraudibus, & forsasse propter hanc caussam multo minoris, quàm valeant, eas conducere, quæ præsumptio non est tam facilis de eo, qui absolutè sibi gabellam emit à Principe. Vtraque sententia est probabilis.

b *Reg. de Graffijs apud Dian. mox cit.* c *Petr. Nav. Less. Bon. Vasq. Mol. alijq. quos citat sequiturque Diana p. 2. tr. 16. res. 14.*

§. V.

Compensatio famulorum.

1. QVarta. An famuli possint se compensare occultè à dominis, qui justum

justum salarium negant? Respondeo, certum est, si justum negent, cum conditionibus modo §. 1. dictis, posse. At domini sæpissimè negant merito, quia vili mercede se conduxerunt famuli: sed de hoc dixi alibi, *a* & nonnulla dicentur inferius. *b*

a *in opusc. de Sacr. li. 2. c. 1. §. 3. à n. 59.* b *infra li. 8. tr. 3. §. 10. nu. 6. & 7. legatur item Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 6.*

§. VI.

Compensatio Fidejussoris.

1. QVinta. An si fidejussisti Titio debitori Caij, v. g. in aureis centum, & Cajus debeat alia centum Titio, vel tibi, qui tamen Cajus per judicem à te Fidejussionem extorqueat, solvasque ipsi illa centum, an, inquam, possis occultè ab eodem Cajo ea centum per occultam compensationem auferre?

Respondeo, posse, *a* quia in his circumstantijs injustè Cajus Fidejussionem exegit; esto, judex, qui nesciebat Cajum esse debitorem tuum, vel Titij, secundum allegata & probata in foro externo te condemnaverit, cui condemnationi in foro conscientiæ non est *b* standum, quia innititur falsæ præsumptioni.

a *De Lugo d. sect. 6. n. 229.* b *Vide in simili Mol. ac Med. cit. à De Lugo d. sec. 6. nu. 114.*

2. Quid de fidejussore in ordine ad eum, cui ipse fidejussit? Si v. g. tu fidejussisti Titio, debenti centum Cajo, & compulsus à judice fuisti, ea solvere Cajo, potesne centum occultè tibi accipere à Titio? Respondeo, posse, *c* etiam si nec Titius, nec alius expressè promiserit, non obventurum damnum, ob susceptam fidejussionem. Ratio est, quia (nisi prorsus contrarium exprimatur) semper implicitè intelligitur fidejussor nolle quid amittere de suo, cum donatio nunquam præsumatur, nisi expressè fiat.

c *l. Less. l. 2. c. 20. du. 14. nu. 119.*

§. VII.

Compensatio ex bonis defuncti.

1. SExta. An licitè possis retinere, tibique applicare per justam compensationem bona tui debitoris defuncti, (nam si hic vivat, dixi §. 1. num. 6.) quæ forte invenirentur esse post ejus mortem apud te.

Respondeo, posse, quia sicuti potuisses *a* alibi depositа occultè accipere, ita potes depositata apud te ipsum.

a *Less. li. 2. c. 11. dub. 20. n. 56.*

2. Verum magna est difficultas, an idem possis, quando acceptio esset in præjudicium aliorum creditorum defuncti, qui essent magis privilegiati, seu anteriores, nec adesset facultas satisfaciendi omnibus? Si tibi v. g defunctus debebat centum, ex debito currenti, sed debebat alteri etiam centum, ex dote susceptа, quæ est privilegiata, nec defunctus relinquat, nisi centum, quæ sunt depositata apud te, poterisne cum præjudicio dotantium hæc centum occultè retinere?

Respondeo, posse: id quod tamen tribus dictis opus est, ut explicem ac probem: &, ut vides, loquimur, quando res tui debitoris apud te invenitur: si enim apud te non esset, illam cum præjudicio magis privilegiatorum surripere nunquam posses, quia clarè tuuc surriperes alienum, nullo modo tuum, ut mox clarius patebit.

3. Dico enim primò; si res apud te est ejusdē rationis cum illa, quā tibi debebat defunctus, v. g. pecuniā debebat defunctus, & tu inveniris habere apud te post ejus mortē, sed consignatā in ejus vita, æqualē pecuniam, potes *b* illam tibi occultè retinere. Ratio est, quia, quando tu habuisti pecuniam tui debitoris, visus est debitor, quasi æqualiter, pecuniam debitam tibi solvisse, atque adeo ea pecunia jam tua est, & consequenter eo mortuo, tu nihil habes defuncti, quod creditoribus anterioribus obligatum sit.

b *De Lugo t. 1. de just d. 16. sec. 6. num. 126.*

Neque dicas, quando tibi in vita is prædictam pecuniam consignavit, eum non potuisse illam tibi solvere, cum præjudicio anteriorum: ne id dicas, inquam; nam probabilem hic suppono doctrinam *c* Molinæ docentis, quando debitor ex proprijs solvit debitum posteriori creditori, cum solvi deberet priori, non teneri hunc posteriorem creditorem ad restitutionem; de qua re suo loco lege Dianam. *d*

c *Mol. to. 2 d. 536. num. 46. apud Dian. mox citandum.* d *Dian. p. 3. tr. 5. res. 10. & p. 5. tr. 13. res. 79.*

4. Dico secundò; si res aliæ, seu diversæ defuncti inveniantur apud te, v. g. vestes, vasa argentea, &c. atque hæc habeas in pignus tui crediti, potes *e* tibi ea per compensationem retinere, quamvis cum præjudicio magis privilegiatorum. Ratio est, quia tunc rem tuam tenes; pignus enim succedit loco rei. Sensus enim dantis pignus est: *Retine tibi hanc rem, si pecuniam tuam tibi non reddo, seu donec tuam pecuniam reddam:* Cum ergo hæc conditio apposita non sit, res tua remanet, non aliena.

e *De Lugo l. c. n. 227.*

5. Dico tertiò, si eædem res alteri non hypothecatæ, seu subjectæ, quamvis non titulo pignoris, sed alio quocumque, v. g. commodati, depositi &c. apud te, modo dicto, remaneant, pari modo per compensationem retinere poteris. *f* Hoc dictum præcæteris est controversum, negaturque mordicus à De Lugo. *g* Ratio, quæ mihi occurrit, quæque omnia contraria argumenta solvit, non est, quia *h* difficile satis apparet, persuadere hominibus, ut debeant sinere labi ex suis manibus, quod sibi debetur, & alijs potius consulere, quàm sibi (hæc enim ratio præter admirationem, nihil habet præterea.) sed quia quando tu rem illam tui debitoris, ipso vivente, habuisti, cum illam potuisses tibi applicare in compensationem tui crediti, remansit apud te, quasi in pignus: patet, quia recte statim, atque illam habuisti, dicere poteras; *Jam sum de meo credito securus; res mei debitoris jam apud me est. Certè si meum mihi non reddet, non ego suam hanc rem illi reddam.*

Virtua-

Virtualiter ergo res illa pignus est tuum: quoniam ergo num. præcedente, ex ipsa communi sententia, consentiente eodem De Lugo, actuale pignus tui debitoris retinere potuisti, sic & hoc veluti pignus virtuale, quod actuali æquivalet, poteris retinere.

f *Homobonus, Fern. Tann. & ex parte Comitol. quos citat sequiturque Dian. p. 3. tr. 5. res. 10. & p. 7. tr. 10. res. 18.* g *De Lugo dec. 16. sec. 6. num. 127.* h *Hanc rationem affert Ferus apud Dian. p. 3. tr. miscell. 5. res. 10.* i *sup. lib. 1. in dec. c. 3. §. 7. v. compensatio.*

Quodnam debitum ex multis solvatur per primam compensationem, alibi dixi: alibi etiam de compensatione in *l* Missis, & de juramento nolendi uti compensatione, *m* disputavimus, &c.

l *lib. 3. de sac. Missæ c. 1. §. 3. à nu. 102.* m *sup. lib. 3. in dec. c. 2. §. 5. à num. 34.*

CAPVT SEXTVM.

An extremè vel graviter indigenti liceat furari?

1. QVid sit extremè, quid graviter, quid communiter indigere, satis explicuimus in superioribus, a quæ omninò sunt recolenda, ut etiam, quæ sint bona necessaria ad vitam, quæ ad statum, quæ superflua.

a *sup. li. 5. c. 1. § 1. n. 13.*

Quibus habitis, tria pro certis teneri ab omnibus puto, tria esse controversa.

§. I.

Tria certa.

1. CErtum est primò, extreme indigentem posse quodlibet surripere, quod sit necessarium ad extremam indigentiam sublevandam. Ratio communis est, quia res temporales sunt à Deo datæ, ut vita omnium rerum temporalium nobilissima conservetur: quod vitæ conservandæ jus cum nemo à se abdicare potuerit, per rerum divisionem jure Gentium introductam, fit, ut in ea necessitate, omnia sint communia, nec illorum dominus possit sine peccato ejus speciei, quam mox §. 2. à nu. 4. decernam, impedire: imo si impediret, posset cum moderamine inculpatæ tutelæ ab indigenti occidi. Si tamen sit, qui probabiliter indigentem sublevet, vel ipse exercendo artem suam sibi succurrere possit, non peccabis *b* impediendo, vel non dando, & ipse si à te sumeret, fur esset & latro, quia in his circumstantijs non est in necessitate.

b *Castrop. to. 1. tr. 6. d. 2. de char. p. 2. n. 4.*

2. Certum mihi est secundò, idem *c* esse dicendum in valde gravi necessitate, quod in extrema: Ratio est, quia pari modo naturæ inditum est, ut gravem necessitatem, quæ facile vergit ad extremam, à se quisque, quoquo modo potest, avertat.

c *Idem n. 13. & p. 9. n. 5. Less. li. 2. c. 12. nu. 71. Vasq. alijq; quos refert De*

Lugo l. c. sec. 7. num. 153. contra Turr. Az. Cajet. ab eodem relatos. Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 9. nu. 256. alios citans.

3. Vnum pro utrisque his certis adverto, à proximo extremè, vel graviter indigente te extremè item indigentem non posse illud surripere, quod indigentiam sublevet, nec te indigentem graviter ab graviter indigente: ratio communis est, quia tunc sine controversia melior est conditio possidentis, atque adeo habet potius jus utendi rebus suis, ne pereat, vel ne cadat ex gravi ad extremam.

An, posito, quod surripueris, obligeris in pari necessitate restituere, alia est quæstio, alibi, Deo dante, decidenda.

3. Certum est tertiò, sicuti potest indigens in prædictis casibus pro se surripere, sic etiam alium pro ipso surripere in ijsdem casibus posse, si is alius non habeat, unde possit de suo indigentem sublevare. Ratio est, quia tunc is surripit, nomine indigentis, & ut ejus instrumentum: sed si is habeat, unde possit de suo, non vulgaris est difficultas: verum quia non est admodum frequens, & nimis prolixas exposcit distinctiones, satis est, eam videre apud Bonacinam, *d* Vasquez, *e* Delugo. *f*

d *Bonac. q. 2. de rest. in particul. q. 8. p. 3. n. 8.* e *Vasq. c. 2. de eleem. dub. 1. 2. 3.* f *De Lugo de just. to. 1. d. 16. sec. 7. à n. 173.*

§. II.

Tria Controversa.

Extremè, an à graviter indigente licitè surripiat?

1. PRimum quod controvertitur est; an extreme indigens possit rem sibi necessariam surripere à graviter re eadem indigente? Respondeo: aliqui *a* absolutè negant: aliqui *b* absolutè concedunt: verum neutri sine sequenti distinctione sunt recipiendi. Si enim graviter *c* proximus hic indiget illa re, ad conservanda ea bona, quæ ipsi sunt necessaria simpliciter, ad suum statum ita conservandum, ut sine illa in valde gravia mala prolaberetur, non potest extremè indigens ea surripere, nec proximus prædictus obligatur dare. At si graviter indiget illa re ad conservanda sua ea bona, quæ non sunt simpliciter ita necessaria, ut sine illis in valde gravia mala incurreret, potest extremè indigens ea surripere, & proximus prædictus dare obligabitur. Ratio est, quia posteriore casu vere ipsi non imminet grave malum; at in casu posteriore mala illa tam gravia moraliter ipsi morti æquiparantur: & aliquando sane accidit, ut eligeret quis potius mori, quàm gravia illa sufferre: imo supra *d* attulimus Doctores docentes, non solum graviter indigentem, sed nec etiam divitem obligari, magnis expensis, & extraordinarijs medijs extremè periclitanti in vita succurrere; qui locus est omnino relegendus.

a *Rosella, S. Anton. aliíq; apud Sanch. mox citandum.* b *Sanch. in cons. lib. 1. c. 5. dub. 5. n. 28.*

c *Coninch.*

c *Coninch. de charit. d. 27. nu. 134.*
d *sup. lib. 5. c. 1. §. 1. à n. 12.*

Indigens an furripere vel consumere possit animo reddendi?

2. Secundò, an extremè, vel graviter indigentes, quando quid furripiunt (nam quando rem antea furreptam, postea consumunt, dicam mox nu. 3.) ad suas necessitates amovendas, obligentur accipere eo animo, ut si ad pinguiorem fortunam pervenerint, debeant restituere? quod est, quærere, an accipere queant absolutè, an sub ratione mutui? Et rursus, an dives, quando hos indigentes sublevare obligatur, satis suæ obligationi faciat, si det mutuum, sub eadem conditione pinguioris fortunæ, an potius debeat dare absolutè?

Respondeo: Nonnulli e docent, tum eos indigentes debere accipere, sub ratione mutui, tum divitem posse sub eadem ratione dare. Ratio est, inquiunt, quia non adest obligatio, nisi eos pauperes sublevandi: at per mutuum satis superque sublevantur. Nonnulli f vero docent contrarium, id est, posse absolutè pauperes rem furari, & divitem non posse restitutionis onus imponere. Ratio est, ajunt, quia in ea necessitate omnia sunt communia, ergo non est, unde ad mutuum recurri debeat: utraque sententia est probabilis. Qnare poterit quidem dominus imponere illud onus, sequendo opinionem sibi faventem; sed poterit etiam indigens illud non acceptare, excipiendo scilicet faventē pro se sententiā.

e *Nav. Tol. Cov. alijq; apud Castrop. mox cit. n. 4. & apud Sanchez in cons. lib. 1. c. 5. dub. 5. n. 52. & apud Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. à nu. 220.* f *Castrop. l. c. p. 4. nu. 5. afferens Val. Conin. Suar. alioſq. & apud Sanch. l. c. n 53. & Dicast. l. c. nu. 224. approbans hanc sententiam, illamque vocans probabilissimam & magis piam: quam Val. t. 3. d. 3. q. 9. p. 4. concl. 7. appellat de fide.*

Locuti autem sumus de his indigentibus, qui nec re, nec spe morali sunt habituri bona. Nam si spes adest, non videtur adesse ratio, cur & indigens possit furari, & dominus debeat absolutè dare.

3. Hactenus dictum est, quando res furripitur, tempore indigentiæ, eodemque consumitur. Sed quid primò, si furripias tempore, quo non indiges, ac deinde incidens in necessitatem extremam vel gravem, illam consumas? Fureris v. g. decem aureos nudiustertius, utique cum peccato, verum hodie existens in gravi necessitate, puta, in gravi morbo, sine ulla spe habendi pecuniam, illos ad vitam conservandam expendas, obligaberisne ad meliorem fortunam rediens ad restitutionem? Quid secundò, si rem domini inveniaris habere ex justo contractu, v. g. ex depositō?

Respondeo ad primum: te obligat communior g sententia, quia semper remanet obligatio, ex radice delicti à te commissi; solum pro illo tempore, quo tu indiges, nec habes, unde reddas, suspenditur. Probatur, inquit, Vasquez, quia tempore necessitatis solum habet homo jus ad suam necessitatem sublevandam; at ad hanc sublevandā satis est, si obligatio suspendatur

datur, seu impediatur, non autem quod omnino tollatur. Nihilominus non est *h* improbabilis sententia, te tunc liberans ab omni restitutione. Ratio est, quia sicuti, illo tempore necessitatis, habes jus furripiendi & consumendi, nec solum, ut dicebat Vasquez, sublevandi quomodocumque necessitatem, ita habes jus, tunc rem aliàs furreptam consumendi: est enim, ac si rem de novo furriperes, quod tibi licet. Adde, dominum tunc teneri dare, ergo tu veluti de novo potes accipere: unde tunc consumens, videris sufficienter implere obligationem restituendi contractam ex delicto, cum rem consumas, perinde ac dominus tenetur velle consumi, si apud ipsum res inveniretur: Denique inferius *i* ut probabile docebimus, non obligari furem, rem restituere, si res perit apud ipsum, eo modo, quo peritura fuisset apud dominum, sed in casu nostro æque pecunia consumenda erat apud dominum, quia eam tenebatur huic indigenti dare, ergo &c.

g *Silvest. v. furtum qu. 5. Ang. v. furt. qu. 37. Vasq. opus. de eleem. c. 1. dub. 8. n. 68.* h *Pet. Nav. de rest. li. 4. c. 4. nu. 24. Castrop. t. 1. tr. 6. disp. 2. p. 10. n. 3.* i *inf. tr. 2. c. 2. §. 8. n. 2.*

Respondeo ad secundum, cum necessaria distinctione: *l* si rem apud te habeas, ex contractu transferente dominium, v. g. ex mutuo, debes restituere, quia tunc non consumis rem alienam in necessitate illa, sed tuam, & obligatio ex contractu jam perseverat: si ex contractu, non transferente dominium, v. g. ex depósito, non obligaris restituere, quia consumis rem domini: at contractus depositi, vel similis non obligat ad restitutionem, quando sine ulla culpa res perit, ut certè nunc sine culpa indigentis perit, ergo &c.

l *Castr. l. c. n. 1. c. Bon. Vasq. Azor. alioq.*

Indigenti an res ipsi necessario debeatur ex justitia?

4. Tertiò, an extremè, vel graviter indigens habeat jus justitiæ ad res, quibus indiget, ita ut dives eas obligetur ex justitia porrigere, nec solum ex charitate, seu misericordia? id valdè præstat scire, propter obligationem restitutionis damnorum, ex negatione rerum, quas dare dives forte recuset, quam restitutionis obligationem sola culpa contra justitiam, non vero contra alias virtutes, ut sæpe diximus, parit.

Respondeo, debere hic separari quatuor quæstiones, quas quia nonnulli clare non separant, valdè confusè loquuntur.

Prima quæstio est, quodnam jus indigens habet in rem, qua indiget, justitiæne, an alterius virtutis? Secunda, qua obligatione dives indigenti succurrere obligetur? jus enim accipiendi in uno, & obligatio succurrendi in altero, non semper ex eadem virtute procedunt: nam ex Religione obligor, propter votum, v. g. dare eleemosynam Ecclesiæ: at Ecclesia non habet jus, nec Religionis, nec justitiæ, clam eleemosynam furripiendi. Tertia, ea-

tia, ea obligatio, quam habet dives succurrendi, estne etiam offerendi, an solum non impediendi indigentem, quando rem vult accipere, & solum non repetendi, quando jam pauper accepit? Quarta, si est obligatio ad utrumque, estne utraque ex justitia? an altera ex justitia, altera ex misericordia? His quæstionibus exactè distinctis cum satisfecerimus, facile erit, ad controversiam propositam respondere.

3. Quoad primam quæstionem, sic statuo. Ipse indigens habet jus justitiæ accipiendi rem sibi modis dictis necessariam: jus, inquam, justitiæ accipiendi rem sibi modis dictis necessariam: jus, inquam, justitiæ, hoc modo, non ut statim, atque indiget, fiat dominus rei; sic enim, cum plures in mundo indigeant, omnes essent domini, quod non est dicendum; sed ita, *m* ut statim, atque illam accipit, subito faciat suam. Ratio est, quia id satis est ad succurrendum necessitati.

m *De Lugo t. 1. de just. d. 16 sec. q. 1 nu.* 143.

6. Quoad secundam, Dives non obligatur *n* succurrere, nisi ex charitate, seu misericordia. Ratio est, quia, cum res sit sua, atque ipse, antequam eam pauper occupet, sit dominus absolutus, ut dictum est, non apparet, unde obligatio ex justitia nasci queat; adde, ipsum obligari ad succurrendum, ut sic sublevet indigentem; at hic titulus misericordiæ est, non justitiæ.

n *Castr. l. c. p 3. num. 2. alios referens. Less. li. 2. c. 21. duh.* 12.

7. Quoad tertiam, obligatio divitis est, tum ut offerat, tum ut non impediat. Ratio est, quia secus, non observabitur præceptum de proximo in necessitatibus sublevando, præceptum, inquam, illud, *Mandavit Deus unicuique de proximo suo.*

8. Quoad quartam, dico primò, hanc obligationem, quam habet dives, offerendi, non esse ex justitia, sed ex charitate, seu misericordia. Ratio est, quia ipse non obligatur, nisi succurrere, ergo non nisi ex motivo succurrendi; at motivum succurrendi est sublevatio indigentis, quæ est motivum misericordiæ; ergo non obligabitur, nisi ex motivo misericordiæ.

Dico secundò, eandem obligationem, quam habet dives non impediendi indigentem ab occupatione rei ipsi necessariæ, esse ex justitia. Ratio est, quia sicut indigens habet ex sua necessitate jus ad occupandas res, quæ sub nullo sunt dominio, & contrà justitiam faceret, qui jus illud per vim impediret, sic habet idem jus ad occupandas eas res, quæ sunt sub dominio alicujus, quia in necessitate omnia sunt communia, & primi occupantis, perinde prorsus, ac si ea essent sub nullo dominio.

Dico tertiò, obligatio, quam habet dives non repetendi, seu non resumendi res, quas indigens pro sua necessitate sublevanda occupavit, est ex justitia, quia, ut vidimus n. 5. post occupationem indigens fit dominus rei occupatæ.

9. Ex dictis jam colligis, divitem, si cibum v. g. non offerat indigenti, non obligari ad resarcienda damna secuta, si fortè is fame moriatur, quia

tunc dives contra charitatem peccat, non contra justitiam: obligari autem, si vi impediat à sumendo, vel si cibum jam ab indigenti occupatum per eandem vim repetat, quia tunc peccat contra justitiam.

CAPVT SEPTIMVM.

De continuitate peccati furti in eo, qui non restituit.

DE hac re, ea, quæ dixi in Methodo [a] confessionis, loquendo universim de peccato habituali, satis superque sunt pro praxi; ea igitur legere ne graveris.

a *in Meth. Conf. lib. 2. c. 1. §. 7.*

CAPVT OCTAVVM.

De emptione rei furtivæ.

1. SErmo hic est de emente mala fide: licet autem, qui dubius est, rem esse furtivam, & sub hoc dubio emit, sit etiam sine controversia emptor malæ fidei, quia debuit prius indagare veritatem; secus, culpabiliter rem illam contrectat, tamen non statim ac habetur rumor vel suspicio, quod, qui vendit, soleat res furtivas vendere, judicandus est injustus venditor, sed debent rationes alicujus momenti id persuadere, quia nemo, nisi constet, præsumendus est, delictum committere.

2. Iam vero duplici modo se habere is potest, qui rem ejusmodi furtivam emit: primò, animo sibi retinendi: secundò, animo reddendi illam domino, à quo pretium suũ recipiat.

3. Si se habeat priore modo, præter peccatum furti, debebit illam rem domino restituere, ut nimis est clarum, etiam si multo pretio eam emisset, & etiam si hoc pretium à suo venditore nequaquam esset recuperaturus; ratio est, quia, qui dolosè agit, dignus est, ut amittat rem & pretium.

4. Hinc fit, ut ipse fur, qui accepto pretio rem furtivam vendidit, & eandem consignavit ei, qui sciebat, rem esse furtivam, si facti ipsum pœniteat, non debeat reddere pretium ipsi ementi, sed domino [b] rei: ratio est, quia dum ipse emens sciebat, rem illam furtivam esse, sponte & culpa sua se subjecit periculo amittendi pretium & rem.

b *Mol. t. 3. d. 330. n. 3.*

5. Sed emergunt duæ non passim obviæ difficultates. Prima est, an si dominus jam ab emente recuperavit rem suam, possit fur retinere sibi pretium habitum ab emente, quandoquidem diximus, pretium reddi non debere ipsi ementi? Respondeo: Sanè tunc æquitas non vult, ut latro detescat aliena pecunia; quare in eo casu reddere debere pretium emptori, & ita judicandum fore à Iudice, etiam in foro externo, mihi dubium non est.

Quod si fortè dominus habuit jam pretium suæ rei ab ipso fure, non est justum, ut idem dominus habeat etiam rem ab emente, sed vel reddat pretium ei, cujus est, suã rem repetendo, vel rem relinquat ei, qui pretiũ solvit.

6. Secunda: quisnam primo loco debet restitutionem facere domino, fur qui vendidit, an emptor malæ fidei? Respondeo, si res in individuo

extat

extat apud emptorem, ipsum debere primo loco restituere, certum sit, quia res, ubicumque invenitur, domini est, adeoque ipsi reddenda: at si emptor eam jam consumpserit, vel sine spe recuperandi alienaverit, major est dubitatio, quia uterque personaliter obligatur ad faciendam æqualitatem cum domino. Puto (ut iterum dicetur, cum de ordine restitutionis) emptorem: ratio est, quia qui rem destruit, omniū maximè domino nocet.

7. Si posteriore modo se quis gerat, emat nimirum rem furtivam, animo eam reddendi domino, utatur hac universali regula: *c* toties licitè potest quis rem, sive certo, sive dubiè furtivam, à fure, quocumque pretio emere, ut tradat domino, quoties sic emendo utiliter negotium domini gerit: & tunc dominus pretium illud, sive parvum, sive magnum, obligabitur, si rem suam velit, dare emptori. Ratio regulæ est, quia ex omnibus legibus, licet cuique, benefacere proximo, & ex alia parte, non est defraudandus suo is, qui negotium utile alterius gerit.

c *Sanc. li. 2. de matr. d. 41. nu. 29. Castrop. t. 1. tr. 2. d. 3. p. 3. nu. 4. Less. li. 1. c. 14. d. 3. n. 19. Mol. t. 2. d. 721. n. 3.*

8. Hinc fit primò; si rem furtivam modico pretio emas: secundò, si justo, quando dominus propter affectum ad rem suam, vel ejus necessitatem, justum idem pretium ad eandem suam rem recuperandam contulisset: tertiò, si etiam excessivo, quando pari modo alterum tantū dominus solvisset pro re sua: fit, inquam, ut tu possis sic emere, loco domini, & sic, utpote qui ejus negotium utiliter gessisti, tuum pretium recuperabis.

9. Fit contra secundò, ut quando ejusmodi affectu circa rem suam dominus caret, non obligetur ad dandum tibi pretium, neque justum, neque excessivum, si eo pretio emisti, sed solum ad dandum modicum, à prudenti viro secundum varias circumstantias, in præmium tuæ diligentiæ vel industriæ, taxandum.

Ratio est, quia radix unde dominus pretium dare debet, est, quia utiliter ejus negotium gessisti: at non utiliter agitur pro domino, si is cogatur emere justo vel excessivo pretio rem suam, qua fortasse libentius caret, quàm tanto pretio eandem redimat.

10. Vnum difficile hic se offert: si tu inculpate judices, dominum habete ejusmodi affectum, seu necessitatem, re vera tamen non habeat, obligabiturne dominus, rem à te pluris emptam eodem excessivo pretio redimere? obligari, sentit Lessius, *d* quia bona fide emptor se credidit utilem gestorem negotiorum domini. Non obligari, tenet de Lugo, *e* quia utilis gestor vere emptor non fuit. Eac enim, putasse, rem à domino æstimari, ut centum, cum æstimetur ut duo, verteturne in damnum domini, ignorantia & error emptoris, ut idem dominus centum dare cogatur?

d *Less. li. 2. c. 14. n. 20.* e *De Lug. l. 1. de just. d. 17. sec. 1. n. 4.*

11. Equidem unum inquiro à Delugo; si parvo pretio rem domini recuperem, sed deinde dominus verè & sine fraude (quod ex circumstantijs à prudenti viro erit colligendum)

inveniatur, rem illam ne parvo quidem eo pretio aſtimare, privabiturne ſuis modicis illis expenſis emptor? Non puto privandum, quia, licet dominus ſic per accidens ſit affectus, prudenter per ſe egit & utiliter negotium illius emptor. Non ergo eſt omnino Leſij doctrina à Delugo repellenda: ſed ſit hujuſmodi regula, utroſque concilians: tunc debet pretium, quamvis excedens, dominus dare emptori, quando emptor non temere, ſed prudentibus innixus fundamentis judicavit, ſe bene gerere negotium domini, illud excedens pretium latroni offerendo, & in hoc caſu intelligendus eſt Leſius: ſecus vero, non debebit; quando ſcilicet imprudenter; in quo eventu intelligendus eſt loqui DeLugo. Ratio regulæ eſt, quia hac diſtinctione poſita, vere & per ſe dicetur utilis negotiorum geſtor.

12. Petes. Licitène emetur ejuſmodi res furtiva incerti domini, eo animo, ut ſi appareat dominus, illi tradatur; ſi vero non appareat, retineatur ab emptore? Reſpondeo, licite emi & retineri, modo non negligatur moralis diligentia inveniendi dominum, cui dare, ſi is appareat, omnino debes, recuperato tuo pretio, juxta modo dicta.

Vnum valdè notandum. Nam ſi juſto, vel excedenti pretio rem illam, v. g. veſtem à fure dicto animo emiſti, totam veſtem, nullo apparente ejus domino, retinere licitè vales. At ſi emas modico pretio, an debeas, quod deeſt uſque ad juſtum, expendere in uſus pios, ſicuti aliqui cenſent de omnibus rebus incerti domini, colligetur ex dicendis inferius. f Certè ad uſus Eccleſiarum ſolent, ut audio, applicare Chriſtiani calices, ac ſuppellectilem ſacram, quando ea, quam vis modico pretio, emunt à pyratis infidelibus, quo pacto ſuæ obligationi faciunt, ſine controverſia, ſatis.

f *infr. tr. 4. c. 1. §. 3. nu. præſertim 31.*

Si res à te parvo pretio redempta, cum animo reddendi domino, fuit dubie furtiva, potes poſt adhibitam diligentiam (quam omnino adhibere teneris, quia ſecus, ut diximus n. 1. eſſes poſſeſſor malæ fidei.) potes, inquam, ſi veritas nequeat cognoſci, ſine ullo onere tibi retinere: jam enim tunc incipis eſſe bonæ fidei poſſeſſor.

13. Quando ſpes nulla apparet, quod dominus rem ſuam recuperare poſſit, quia nimirum, ſi tu non emiſſes, emiſſent alij, qui nunquam domino reddidiſſent, puto, te poſſe illam emere viliſſimo quocumque pretio, & tibi retinere, ſine onere dandi quid pauperibus. Ratio eſt, quia tunc dominus pro derelicta debet rem ſuam habere. Lege Leſium, g qui ex hoc capite excuſat eum, qui merces captas ab hæreticis, publico mercatui expoſitas emit.

g *Leſſ. li. 2. c. 28. dub. 11. nu. 135. cui adde Mol. t. 1. d. 118.*

14. Quid, ſi deinde, fortuito caſu, appareat certus rei dominus? Reſpondeo, recuperato à te pretio tuæ induſtriæ, ipſi rem eſſe reddendam, quia res ubicumque &. quomodocumque inveniatur, domini eſt. Sed

fortaſſe

fortasse non videbitur alicui improbabile, posse saltem aliquando retineri.

Nam si ejusmodi fuerunt circumstantiæ, ut dominus verè illam rem pro derelicta habuerit, jam dominium illius à se abdicavit, *h* atque adeo ad illam jus amplius non habet. Ad discernendum autem, quando rem suam dominus pro derelicta habeat, ita ut ejusmodi res sub nullius dominio sit, & consequenter sit primi occupantis, hanc regulam in simili habet Delugo. *i* Quando, inquit, sive ratione temporis longinqui, sive aliarum caussarum æquivalentium, puta loci distantia, potentia furis, rei utilitas &c. res item sit extra potestatem domini, ita ut ab illo non possit ullo modo recuperari, eo ipso censetur jam domino carere. Hæc in gratiam hujus probabilitatis: tamen quia regulariter non præsumitur dominus absolutè rem suam velle pro derelicta habere, sed sub conditione, donec sit modus eam recuperandi, cum nemo præsumatur, suas res, propter quamlibet vulgarem difficultatem recuperandi, velle prorsus amittere, ideo apparenti domino res erit regulariter modo dicto restituenda. Vide, quæ dicam tr. 3. c. 2. §. 8. n. 12.

h *l. infr. tr. 4. c. 1. §. 3. num. 4.* i *De Lugo de just. t. 1. d. 6. sec. 10. num. 100. & sec. 12. n. 140*

15. Illud concedo, posse nos sequi, cum Lessio *i* & Molina, *l* tibi jus competere petendi à domino illud pretium, quo rem emisti à dictis latronibus, si illam velit; qui si nolit pretium illud dare, eam tibi poteris retinere. Ratio est, quia cum nulla sic fiat injuria domino, imo ejus negotium bene geratur, censetur is consentire in tuam emptionem, & voluisse, ut potius res fieret tua, cum onere, ut eam (reddito tibi illo pretio) sibi resumeret, quam omnino irrecuperabiliter amittere.

i *Less. l. 2.* l *Mol l. c.*

16. An qui rem bona vel mala fide à fure emit, vel dono accepit, possit aliquando eandem reddere furti, dicetur tr. 3. c. 3. §. 2. & 3.

CAPVT NONVM.

De peculiaribus quibusdam furtis in ludendo, venando &c.

DE his, non solum quæ ad furtum restitutionem què pertinent, hic subijciam, sed etiam, quæ ad eorum completam faciunt tractationem, ut scilicet uno contextu tota eorundem cognitio habeatur, & ne eodem, cum molestia lectoris, meoque labore iterum reverti cogar.

§. I.

De furtis & obligationibus ludentium.

1. LVdus est certamen *a* quoddam susceptum ad competentem animi oblectationem, cui, ne frigeat, solet adjungi pactum seu contractus quidam, ut victori res ab utroque exposita approprietur.

2. Et quidem certum sit primo, ludum ex se non esse illicitum *a* spectareque ad virtutem Eutrapeliæ, seu

affabilitatis: ex se, inquam, nam si adsit periculum blasphemiæ, rixarum, furti &c. esse illicitum, ignorat nemo. Nec item est illicitus ex eo præcisè, quod fiat ex intentione lucrandi, siquidem affectus lucri moderatus, si intendatur media via justa, ut sit etiam in alijs contractibus, illicitus nequaquam est.

a *S. Th. 2. 2. q. 168. ar. 2.*

3. Certum sit secundò, aliquos ludos legibus esse *b* prohibitos, nempe eos, in quibus magis fortuna, quàm ars dominatur, ut ludus alearum & taxillorum esse solet. Quoad laicos tamen, seclusio alio periculo, ire contra has leges, non est mortale: saltem ob præscriptam illarum legum desuetudinem. Quoad Clericos, si sint beneficiarij, vel in sacris, vel Monachi, quando sunt aleatores per modum habitus, putat Sanchez, *c* esse mortale. Dico (aleatores per modum habitus) nam contra hos videntur *d* Canones loqui. Quare excusabitur à mortali, qui semel aut bis, aut ter luserit, aut si crebro, non tamen per longum tempus. Silvester & Cajetanus apud Dianam *e* excusant omnino hos Clericos & Monachos, quantum est ex vi juris positivi, quia æque id pro ipsis in desuetudinem abijt. Semper excipe, nisi in Diœcesi sit aliqua peculiaris constitutio ludum graviter prohibens.

b *l. Mol. tr. 2. d. 521. Rebell. 2. p. li. 12. qu. 1. Less. l. c. c. 26. Val. p. 5.* c *Sanc. t. 1. conf. li. 1. c. 8. dub. 28.* d *Reb. Less. l. c.* e *Diana p. 4. tr. 4. res. 183. legatur Mol. d. d. 521. n. 6. & idem Di. 4. p. 7. tr. 9. re. 3.*

4. Certum sit tertiò, antecedenter ad ludum debere abesse fraudem, ac dolum. Quare si positivè fingis te imperitum ludendi, obligaris ad restitutionem. Notat autem Rebellus *f* si tua peritia ignaro ludendi tanta sit, ut extra omne periculum semper lucraturus sis, teneri te ad restituendum totum, quod lucraris: si verò in duplo vel triplo minori periculo perdendi sis, non teneri, nisi ad dimidiam, vel ad tertiam partem &c. Sed certe probabile est, *g* sive noscatur, sive non noscatur peritia vel imperitia alterius, nec inde oriri obligationem restitutionis, si sine positiva fictione seu fraude procedatur. Ratio potissima mihi est, quia, ex more jam recepto, quilibet ex colluforibus cedit in hoc juri suo, dum suscipit sponte ludum.

f *Reb. l. c. q. 4. n.* g *Sal. alijq. apud Dian. p. 7. tr. 9. res. 29. & re. 31.*

5. Quando vi, minis, injurijs, vel similibus aliquem pertrahis, ut ludat, & is postea perdit, te debere restituere acquisita per hunc coactum ludum communior *h* fert opinio. At Bonacina *i* alijque, satis probabiliter, non obligant pertrahentem ad restitutionem: multo minus pertractum. Ratio est, quia esto, injuriosè se gesserit pertrahens, unde hanc injuriam, si gravis fuit, satisfacere suo modo debeat, tamen contractus fuit justus; æque enim colluſor uterque perdere & acquirere potuit, & æque sufficiens fuit consensus, quamvis meticulosus in altero. Addit Bonacina, à Confessarijs non solere ejusmodi pertrahentes obligari ad restitutionem.

h *l. Dian. p. 2. tr. 7. res. 27. & p. 4. t. 4. res.*

t. 4. ref. 169. i *Bon. d. 2. de reſt. in part. q. 2. p. 2. n. 9. cui adde Dic. Trull. Hurt. cit. à Diana p. 7. tr. 9. reſ. 12.*

6. Certum ſit quartò, à ludo ipſo debere omnem fraudem exulare: quare ſi ea utaris contra ludi leges, teneris reddere tum id, quod lucratus es, tum quod victus à te certo (vel ſi probabiliter, pro rata probabilitatis) lucratus fuiſſet. Fraus autem eſſet, ſi chartas ſuffureris; ſi eas ſignis notes. Si ludas tertiò quodam admonente de punctis adverſarij, ſi decipias in numerandis calculis vel pecunia &c. Quando eſt dubium, an alter lucraturus fuiſſet, alibi diximus. *l*

l *ſup. li. 2. c. 3. §. 7. v. ludus.*

Illud certe eſt probabile, eum, qui vicit ludentem uſurpantem fraudes, poſſe juſtè, quæ vincit, *m* retinere. Ratio eſt, quia ipſe ex parte ſua ſincere ludit, ergo non eſt propter culpam colludentis lucro ſuæ victoriæ defraudandus.

m *S. Th. Silv. S. Ant. alijq; excepti accitati à Diana p. 4. tract. 4. reſ. 169. contra Victoriam, Garz. Alcozer & alios.*

7. Dixi autem (contra legem ludi) quia aliquæ fraudes, ſeu aſtutiæ permittuntur, v. g. quando habes talem ſortem, ſeu tale ludi initium, ut omnino victurus ſis, duplices tamen ſponſionem, vel quando non habes, unde ſis certo vincendus, pari modo duplices, ad deterrendum adverſarium &c ſæpe etiam alicubi uſu receptum eſt, ut quando quis ſe decipit in numerandis calculis, ſibi imputet.

His certis poſitis ad peculiares quaſdam explicationes deſcendamus.

Ludere pecunia, ſive numerata, ſive credita.

8. Dicendum eſt primò, furtum non committere *mm* eum, qui acquirit aliquid per ludum, etiam prohibitum, atque adeo nec obligari ad reſtitutionem, niſi poſt ſententiam judicis. Ratio eſt, quia leges (loquimur de locis, ubi viget jus commune) ſolum concedunt ei, qui perdidit per ludum vetitum, repetitionem in judicio, & negant victori actionem, ſi forte perditor nondum ſolvit, idq; in pœnam: at pœnam nemo tenetur ſolvere, niſi poſt ſententiam.

mm *Mol. d. 523. Leſſ. l. c. n. 17.*

9. Hinc in ludo vetito perditor, qui ſolvit numerato, non poteſt ante ſententiam occultè per compenſationem aliquid ſumere à victore, quia hic nihil debet ante ſententiam. Solum ergo, qui dedit, poterit comminari repetitionem, imo & paciſci cum victore, de recipiendo aliquid in pretium, quod juri ſuo cedat non repetendo.

10. Quæres: ſi perditor non habet animum repetendi à judice, ſed paciſcitur tamen, id fingens, poteſtne retinere, quod exigit, ne repetat? Reſpondeo, Molina hunc non eſſe tutum ait in conſcientia, ſi retineat. Puto tamen, eſſe tutum, quia vere habet jus repetendi, poteſtque repetere; cui juri vere cedit, quod eſt pretio æſtimabile.

11. Dicendum eſt ſecundò: qui ludo prohibito luſit credita pecunia, poteſt *n* non ſolvere. Ratio eſt, quia quamvis præſcindendo à jure communi

communi positivo, deberet solvere, unde in locis, o ubi non viget jus commune, omnino debet: tamen jure hoc posito, non tenetur: siquidem, quod fit circulo illo, (ut nimirum prius solvat, & deinde per judicem repetat) potest per se facere, cum moraliter idem sit; multo magis, si in judicio, ex defectu probationis, timeatur vel mora magna, vel negatio justitiæ. Neque dicas, hæc est pœna, ergo debetur post sententiam: nam respondeo, ita quidem esse, tamen, cum retinere rem meam ante, vel accipere post sententiam, re ipsa æquivaleant, non est injustitia, alterutrum modum eligere: aliter respondent alij.

n *Mol. d. 523. & 524. Less. l. c. Sotus Navar. Tol. contra Medinam, & Sal. apud Bartol. S. Fausti, loco mox citando.*

q 12. o *In tota Gallia, Hispania, Anglia, & ferè tota Italia jus commune Cæsareum non vigere docet Bartol. à S. Fausto in speculo Conf. d. 32. q. 5. n. 5.*

Quod si quis fortè juravit, se soluturum, tenetur solvere, ob reverentiam juramenti, licet possit deinde repetere: at si etiam juravit, non repetere, posse ante absolutionem juramenti, alibi p dictum est.

p *Sup. lib. 3. in dec. c. 2. §. 5. à n. 6.*

12. Carolus V. pro Regnis Hispaniæ tulit legem, prohibentem ludere credito, etiam ludis alioqui permissis, & insuper irritas & nullas effecit quascumque promissiones & obligationes: ex quo fit, ut intra Hispaniam, etiam in ludis permissis, non teneatur quis solvere, quod credito perdidit, cum ex jure communi solum non teneatur in prohibitis.

Petes. Si uterque ludens renunciet legi concedenti, cedatque juri suo, poteritne alteruter non solvere, & solutum repetere? Respo deo, si non intercesit juramentum, potest, quia huic juri facto in favorem boni communis cedere nullus valet; si intercesit juramentum, videndum est, an juramentum contra leges positivas obliget, de qua re nos fusè in superioribus q disputavimus.

q *Sup. lib. 3. cit. c. 2. §. 3. à n. 39.*

13. Dicendum est tertiò; si quis, cum luserit credito, solvat id, quod amisit, posse victorem illud justè retinere. Ratio est, quia lex solum concedit, posse repeti, r non vero non posse retineri; & saltem ita consuetudo optima legum interpres explicuit. Consonat, quod dixi n. 9.

r *Mol. l. c. licet contrarium sentiat Rebell. l. c. q. 8.*

Ludere cum animo non solvendi, vel non solvendi nunc.

14. Si quis sive credito, sive numerata pecunia, animo non solvendi ludat, atque id alter ignoret, non poterit retinere, quod lucratur. Ratio est, quia contractus fuit inæqualis, alterum decipiendo: suppono enim, collusorem similem animum non habuisse: si quis ludat, animo non solvendi nunc, colliges ex dicendis mox, n. 17.

Vincere plus, quàm amittere.

15. Si ludatur pecunia numerata, quæri

quæri potest, an alter vincere, plus quam habeat, possit? v. g. habet quis solum quatuor, potestne sine injustitia vincere octo vel plus? Respondeo, uno jactu, t & cum una persona non potest, quia contractus non esset æqualis, si solum potest perdere quatuor, sed vult vincere octo.

f l. Sot. in 4. qu. 5. ar. 2. Aragon. 2. 2. qu. 32. ar. 7. Alcozer tr. de Ludo, c. 16. alij.

16. Dixi (cum una persona) siquidem quando sunt plures colludentes, v. g. sex, & singuli ponunt v. g. quatuor, poterit victor uno jactu vincere viginti à quinque suis colluforibus.

Dixi item (uno jactu) nam in toto ludo distingui solet. t Si enim tu fingas, habere multum pecuniæ, decipiasque alium, qui putat, te habere multos nummos, teneris restituere illud plus, quod lucratus es. At vero si nihil fingas, non teneris. Ratio est, quia in priore casu tu illum fallis, in posteriore ipse se decipit. Verum cur eadem distinctio adhibita non est, quando agitur de uno jactu?

t Id debent docere Sanc. Lopez, Beja, Tol. alij q. cit à Diana p. 1. tr. 8. res. 67. dum ajunt, posse vinci plus, quam quis potest perdere.

17. Expeditius igitur dic, id, de quo disputamus, in praxi raro contingere. Nam quamvis lusor non habeat actu, nisi v. g. quatuor, habet tamen potentia, cum possit regulariter ab alio sibi mutuare, atque adeo perdere credito; sed absit fraus nolendi deinde solvere; hoc enim pacto clare esset injustus contractus, ut dictum est nu. 15.

Neque obstat, pactum fuisse de ludendo numerata pecunia; non obstat, inquam; nam si re vera sim deinde pecuniam ex mutuo, vel ex aliqua alia ratione habiturus, eamque colludenti sincere soluturus, non est, unde judicer, pactum graviter infringere. Quæ doctrina etiam videtur vera in ludente pecunia prorsus nulla, sed cum animo, ut si perdat, sincere soluturus propediem sit.

Ludere cum his, qui alienare nequeunt.

18. Qui cum his ludit, & peccat, & restituere tenetur, quod lucratur. Rursus ij, qui nequeunt alienare, quia pecuniam propriam non habent, quam colluſori forte vincenti solvere possint, tenentur eidem colluſori restituere, quod lucrati fuerint.

Ratio hujus dicti posterioris est, quia non inierunt contractum æqualem, dum vincere voluerunt, sed perdere non potuerunt. Ratio prioris est, quia acceptarunt rem alienam, invito domino. Excipe, nisi colluſor sciat, illum alienare non posse, illum esse. v. g. filiumfamilias carentem peculio; tunc enim restituere filiusfamilias non tenetur, u quod vincit, quia colluſori scienti & volenti nulla facta est injuria.

u Sayr. Henr. Azor. Bon. apud Dian. p. 1. tr. 8. res. 67.

Iam percurramus singulos, qui alienare nequeunt.

Filiusfamilias, quid possit in ludis expendere, dictum superius est, & unum tangam mox nu 27.

19. Vxor potest perdere, primò bona para-

na paraphernalia : secundo ea, quorum habet liberam administrationem : tertiò, quæ vir tacitè vel expressè concedit : tacitè autem concedere censetur ea, quæ similes mulieres ejusdem conditionis solent ludo exponere, vel in alios usus pro suo arbitrio consumere, ut superius *a* suo loco diximus.

a *sup. tr. 1. t. 2. §. 3.*

20. Maritus, inscia nolenteque uxore, ea exponere ludo potest, quæ sunt liberè sua : quare quamvis non raro peccet, etiam in his exponendis, peccato contra filiorum charitatem, & familiæ, si propter ludum ijs graviter necessaria desint ; tamen colludentes, si vincant, non obligabuntur ad restitutionem, quia à potente alienare pecuniam accipiunt. Quæ vero ad uxorem pertinent, ludo committere, ea invita, maritum non posse, nimis est manifestum, de quibus bonis dictum est satis, dicto tr. 1, cap 2. §. 3.

21. Servus potest ludo exponere peculium, id est, ea, quæ sub suo pleno dominio sunt : quæ autem sint ejusmodi, vide superius dicto cap. 2 §. primo.

22. Quid de famulo, qui ludit pecunijs, quas depositas apud se habet, domini sui ? Idem quære de depositario non famulo.

Respondeo, vel de peccato interrogas, vel de obligatione restitutionis.

23. Si de primo, peccat, quando dominus esset graviter invitus, quia injuria est, te re mea velle uti, me repugnante. Quoniam vero, quando nullum damnum evenit domino (ut si famulus promptus est in reddendo deposito, ut primum dominus illud poposcerit) non est gravis rationabiliter injuria, ideo tunc erit à peccato saltem mortali depositarius excusandus. Idem certè *b* solet concedi famulo, si is pari promptitudine reddendi, sine ullo domini damno, negotietur pecuniam ejusdem apud se depositam, applicando sibi lucrum.

b *Sot. aliq. apud Reb. 2. p. qu. 4. num. 22.*

24. Si de restitutione loquaris, erit distinguendum : *c* si enim nomine suo famulus illam pecuniam ludo committat, debebit quidem eam reddere, non vero, quod ex ludo lucratur.

c *Reb. l. c.*

Ratio est, quia sicuti damno suo ludit, sic lucro suo acquirit : at si nomine domini, utrumque debebit, sortem quia est domini ; lucrum, quia domini nomine acquisitum est.

25. Religiosus vel ludit cum consensu superioris, sive tacito, sive expresso, vel sine consensu. Si sine consensu, dico primò, certum esse, ipsum contrahere obligationem restitutionis, tum illius, quod ipse lucratur, quod certe debet restitui colluſori ; tum illius, quod idem Religiosus perdit, quod à victore debet monasterio restitui, & in victoris defectu ab ipsomet Religioso de proprio peculio, si illo fruitur, vel alio simili modo, ut de Religioso furtum committente dicetur universim inferius. *d* Ratio hujus dicti est, quia contractus est nullus, ut ex dictis patet.

d *infr. tr. 4. p. 1. §. 1.*

Si cum consensu Superioris ludit Religio-

Religiosus', dico secundò, non esse obligationem restitutionis, quia contractus est validus, posseteque esse utilis monasterio.

Inquires: potestne Religiosus consumere ludo, quod habet tacitè, vel expressè à Prælato in suam honestam recreationem? id, quod etiam potest quæri de Religioso, qui ad scientias v. g. discendas, vel ad alia negotia sustentatur extra monasterium; debet enim & is habere aliquid proportionatum in suam honestam recreationé.

Respondeo: Rebellus *e* docet, tunc nullam esse obligationem restituendi, quia Prælati, etiam si prohibent ludum suo Religioso, solum sunt inviti in modo, non in substantia alienationis; jam enim concedunt, eam summam alienari posse in recreationibus, quam summam esse quatuor vel quinque aureos ex centum annuis, docet idem Rebellus. Contra, Rodriquez *f* ait, semper adesse obligationem restitutionis, quia nunquam præsumitur Prælatorum licentia, ad expendendum in ludo. Sed est distinguendum: si ludus sit prohibitus, & indecens statui Religioso, puto cum Rodriquez, numquam præsumi licentiam, ne ad substantiam quidem: quare tunc adesset, præter peccatum, onus restitutionis: si sit licitus & honestus, cum præsumatur licentia, saltem quoad substantiam alienationis, utrumque onus peccati & restitutionis evitabitur.

e Rebel. l. c. q. 4. n. 6. f Rodr. t. 2. q. Reg. 18. ar. 3.

27. Quod dico de Religioso, dictum intellige de filio sæculari, ludente cum pecunijs paternis: solum addo, in patre sæculari, præsertim nobili ac divite, facilius, & fortasse semper præsumi, patrem non esse invitum, quoad substantiam, licet sit quoad modum, si filius amittat, etiam in ludo prohibito, illam quantitatem concessam tacitè in recreationem, quia minus sæculares patres ad hanc prohibitionem attendere solent, quàm Prælati Religiosi.

Fures ludentes.

28. Fur & usurarius, similesque, vel ludo exponunt eandem rem numero, quàm furati sunt, vel ejus pretium: si primum, colluſor, qui, etiam bona fide lucratur, debet, ubi furtum cognovit, rem domino, non ipsi furi, vel usurario (quidquid alij *g* dicant) restituere, quia dominium rei ablatæ semper remanet apud dominum: facta autem hac restitutione, fur tenebitur, æstimationem rei ipsi colluſori restituere: nam contractus ludi fuit justus & validus, unde justè *h* colluſor illam æstimationem acquisivit. An ut recuperet, quod justè jam vicit, possit colluſor rem reddere furi, colligi potest ex dicendis tr. 3. c. 3. §. 2. & 3.

g innominati apud Reb. 2. p. q. 4. nu. 15. h Mol. d. 518.

29. Quod si colluſor sciebat, rem fuisse furtivam, & nihilominus lusit, Molina *l* negat, furem debere restituere colluſori illã rei æstimationem, quia contractus ludi fuit nullus, utpote de re scienter aliena.

l Mol. d. 337. n. 6.

30. Si secundum, id est, si à fure commu-

committatur ludo pretium rei ablatæ, tunc si non habet fur alia bona, colluſor, qui, etiam bona fide lucratur, tenetur, re cognita, reſtituere dictum pretium, quia contractus ludi fuit nullus, cum illud rei pretium omnino ſolvi debuerit domino, & conſequenter ludo exponi à fure non potuerit. At ſi fur alia bona habet, non tenetur *m* colluſor, quæ vicit, reſtituere, quia fur poteſt per alia hæc bona furto ſatisfacere, atque adeo exponendo illud pretium, validum fecit ludi contractum. Hinc etiam fit, ut in hoc poſteriore caſu, ſi fur ipſe vincat, non teneatur reſtituere colluſori, quod lucratur; teneatur in priore, quia in poſteriore contractus fuit validus; at fuit in priore nullus. Faciunt huc, quæ dicam tr. 3. c. 3. §. 4. n. 26.

m *Bonac. d. 1. de reſt. in particul. q. 2. p. 2. nu. 18. alios citans.*

Cooperatores ludi; ubi de loco, quem appellamus Barattaria.

31. Qui domum, menſam, taxillos, chartas, ſimiliaque ſubminiſtrant ad ludum, peccant mortaliter, ſi ludus ſit mortalis, quia illi cooperantur; ut taceam interim, hanc ſubminiſtrationem multis in locis eſſe lege prohibitam. Tenentur *n* etiam ad reſtitutionem rerum ibi perditarum, ſi perdantur fraudibus, aut ab ijs, qui alienare non poſſunt. Tenentur autem ſecundo loco, id eſt, in defectum colludentium, ut ex infra dicendis colligetur. Cum autem hæc ſubminiſtratio ſit ex ſe actio indifferens, poſſet *o* ex rationabili cauſſa excuſari à cooperatione peccati: ſed quia eſt in materia juſtitiæ, cauſſa debet eſſe major, ut alibi diximus, *p* quàm in cæteris; utique, omnibus expenſis, proportionata actioni.

n *lege Navarr. in Man. c. 20. num. 15. Reb. l. c. q. 5. ſec. ult. n. 5. Mol. diſp. 521. n. 5. & d. 233. nu. 3.* o *Deluge t. 2. de juſt. d. 19. ſect. 2. §. 4. nu. 76.*

p *Sup. li. 5. c. 1. §. 4. à n. 15.*

32. Appendix prædictorum eſt illa quæſtio, an Princeps licitè poſsit concedere vel permittere licentiam liberam exponendi domum (*Barattaria*) ad ejuſmodi ludos? & abſolutè negativè *q* reſpondemus, quia æque cooperaretur ad ea damna, quæ non ſunt à Principe permittenda.

q *Sanchez, Trullench. alijq; apud Dianam p. 7. tr. 9. reſ. 39.*

Dices, permitti ſolent meretrices, ergo & hujuſmodi luſoriæ domus. Reſpondeo, adeſſe manifeſtas diſparitates. Nam primò, majora mala timentur in Rep. ex peccatis contra juſtitiam, quam contra caſtitatem: ſecundò, Princeps non debet eſſe tam ſollicitus de peccatis ex ſe occultis: tertiò, facilius abſtinetur à prædictis injuſtis ludis, non data commoditate, quàm ab impudicitijs, quæ, ne pejores committantur, ſi meretricium prohibeatur, merito timetur.

33. Excipit Diana *r* ludum (*Bonavoglia*) & ludum *Capo di Guardia*. Hos enim poſſe principem permittere, concedit, propter rationabiles cauſas. Nam prior mundat Remp. hominibus perditæ vitæ, poſterior tollit militum

militum otium. Sed in hoc posteriore adverte, illuc solos milites, non vero alios debere confluere; secus, jam non esset ad levandum dumtaxat militum otium, & rediret doctrina data nu. 32.

r *Dian p. 2. t. 15. rnſ. 45.*

34. Superioribus hisce diebus agitatum fuit, an viro nobili liceret in domum suam, non quidem populares quoscumque, sed similes sui Nobiles ad ludendum admittere, ijsdemque aleas, & similia subministrare? Distinctum à me fuit, si omnibus expensis ludus est licitus, nec timentur illa inconvenientia blasphemiarum, nec pecuniæ paternæ vel uxoriæ, vel alienæ consumptio &c. sed mera otij sublevatio, licere; sicuti licitus est ipse ludus. Si contra, nullo modo, quia jam redirent dicta numeris præcedentibus.

35. Inquires: hi ministrantes mensam, chartas, imo & aquam vinumve frigida, & similia ludentibus, possuntne sine onere restitutionis retinere excessum pretij, quem communiter pro dictis rebus accipiunt ab ijsdem? Respondeo, probabile est, *n* posse, præscindendo ab alio inconvenienti. Ratio est, quia quando quis scit valorem rei, & tamen necessitate non compulsus, nec vi, metu, dolo actus, illam majori pretio emit, judicatur, *o* excessum velle liberaliter donare: multo magis, si res agatur inter consanguineos & amicos. ita autem regulariter est in casu nostro. Idem confirma ex Sà: *p* qui pro re empta (inquit) plus justo dat, sine vi, fraude ac errore, præsumitur donare.

n *Dian. p. 5. t. 14. ref. 29.* o *Navarr. Med. Reginal. Molin. ibid cit.* p *Sà, V. venditio nu. 1.*

§. II.

Venator, piscator.

1. ACcipe de his breves in legis morem aphorismos. Animalia, quæ domino carent, qualia communiter sunt, quæ consuetudinem non retinent redeundi ad dominum, sive in suo, sive alieno fundo, vel mari capias, tametsi ibi prohibita sit venatio vel piscatio, tua *a* sunto, nec restitutioni subduntor: esto, si justa sit lex prohibens (quæ etiam justa, præscindendo à gravi aliarum rerum damno, non obligat *b* ad mortale) esto, inquam, tenearis ad pœnam, si qua est, sed post *c* sententiam judicis, & ante illam, ad dicta damna vineis segetibus, arboribus fortasis illata.

a *Less. li. 2. c. 5. d. 39. Azor. p. 5. lib. 1. c. 13. qu. 2. Rebell. p. 1. lib. 1. qu. 14. Mol. d. 41. & 51. Layman. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 12.* b *Less. l. c. nu. 40. lege Castrop t. 1. tr. 3. d. 1. p. 15. num. 6. Dicastill. loco mox citando n. 303.* c *Layman. l. c. nu. 14.*

2. Pisces, cervi, cuniculi, uno verbo, feræ venabiles in locis circumscriptis, nimirum claustris, vivarijs, piscinis inclusi, ne communes creduntor: qui temere, sine domini consensu, ijs molestiam ferat, furti *d* condignam multam, etiam in foro conscientiæ, sustineto. Quod tamen non nemo *e* docet, id solum intelligi de locis circumseptis, ita parvis, ut dominus

minus pro libitu feras ibi incluſas capere queat, non vero de locis ita vaſtis, etſi concluſis, ut in ijs feræ difficillimè capiantur, eſto probabile.

d *Laym. l. c. n. 12. & n. 19. verſu, ſi autem.* e *Dicaſtill. loco mox citan. nu. 312. & Ioſeph. Ianua, apud Dian. p. 9. tr. 8. reſol. 49.*

3. Inter damna, quando juſta eſt prohibitio, numerator detrimentum, quod qui prohibet, forte patitur, ſi te animantia captante, ipſe nulla, vel pauciora captaret: non vero, ſi eodem illorum numero cum eadem facilitate frueretur.

4. Si ſoboſem ferarum notabiliter extinxiſti, vel ſi aquas veneno infeciſti, unde mortua ſit magna piſcium vis, cum gravi Reipubl. vel domini damno, obnoxius eſto reſtitutioni, tum ſpei lucri ablati, tum juſtæ oblectationis ereptæ, quam tamen oblectationis jacturam vix compenſari ab ingenuo viro velle, merito præſumito.

6. Si Princeps venationem piſcationemve prohibeat, ex ſequentibus cauſsis: primò, ne illæ fiant certo quodam tempore, ut quando feræ ſunt gravidæ, vel quando, nivali tempore, nimis multæ cum publico detrimento capi poſſunt: ſecundò, ne fiant quibuſdam inſtrumentis aut rebus, quibus minutiſsimi quique piſces cum damno ſobolis multiplicandæ concluduntur: tertio, ne piſcatores, venatoreſve, dum ſimul conveniunt, rixarum ac jurgiorum grave periculum pariant: quartò denique, ne cives propria & utiliora Reip. munera negligant, nimirum agriculturam, miſticam, ſimiliſque neceſſarias artes, legitimam eſſe *f* prohibitionem exiſtimato.

f *Idem DD. c.*

6. Vſum jam receptum, ut quilibet poſsit venari in alieno agro, dum non ſit ſeptus, vel vitibus conſitus, vel ſeminibus gravidus, tanquam *i* legitimum approbato.

i *Azor. l. c.*

7. Si quando ab altero vulneratur, ab altero vero capitur fera, ſi vulnus ſufficiens ſit, ut fera capiatur, inſequente inſuper vulnerante, ejus eſto fera; ſecus, *l* capientis.

l *Leſſ. dub. 10. & 11. explicans aliqua jura.*

8. Si eandem canes alterius inſectentur, alterius vero capiant, ſimili proportione certæ vel incertæ alterutrius canum victoriæ, prædæ beneficium aſcribitor.

9. Quando fera incidit in laqueum, vel retè à me paratum, ſi probabile ſiat, eam ſe extricaturam à laqueo, eſto alterius capientis: ſi vero certum moraliter ſit, ad meas manus perventuram, à me illam nullus auferat: quod enim per meum inſtrumentum apprehendo, per me apprehenſum fuiſſe *m* cenſeto.

m *Mol. d. 42. Leſſ. l. c. nu. 48. & 50. ubi ſolvuntur aliqua jura. Dicaſt. loco mox cit. dub. 12.*

10. Præciſis legibus municipalibus, columbæ domeſticæ, cum ad dominum redire ſoleant, domini ita ſunto, ut ab alijs aucupio rapi nequaquam poſsint, niſi forte nullus eibus à dominis ijs porrigatur, unde ab habentibus fata damnum inde emergens,

sine injustitia earum aucupio compensetur.

Verum quia ejusmodi damnum earum, & valdè exiguum esse ex columbis consuevit (nam propterea licita *n* columbaria reputantur) idcirco vix unquam propter ejusmodi damnum simplices columbæ alienis aucupijs subijciuntur. non ita, apibus & canibus, alienas vineas cum uvarum notabili detrimento depascentibus.

n *Mol. Val. Reb. alijq. quos sequitur citatque Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 11. n. 319.*

11. Easdem tamen columbas ad tuum columbarium attrahere, nisi bonis artibus & sine fraude, ne *o* liceat. Melius autem alere, commodioremque locum tuis aptare, fraudem ne vocato.

o *Less. l. c. n. 28.*

12. Quamvis Clericis & Monachis, ne muneri suo desint, & ob decentiam, interdicta sit frequens venatio clamosa, hoc est, equorum, canum, accipitrumque strepitu fervens, tamen præcisis extrinsecis fortè alijs incommodis, cum ex se gravis deordinatio nequaquam sit, sub mortali *p* ne facile ejusmodi Clericos, & Monachos illi venationi deditos reprehendito. Quietam vero, quæque raro ob honestam animi relaxationem ab ijsdem assumitur, nulla *q* lege ipsis interdictam esse, ne ignorato.

p *Laym. l. c. n. 4. afferens Cajet. Mol. Abb. Reb. Sà.* q *Mol. d. 44. Less. nu. 40. Dic. Gaspar Hurt. Dian. eosdem cit. p. 9. tr. 8. re. 40.*

§. III.

Lignantes pascentesque.

1. DE his quoque breves proferantur, instar legum, canones.

Si pascua silvæque ad communitatem pertinent, omnes, qui ex eadem sunt, ijsdem *a* utuntor, fruuntor. Si tamen Magistratus ob bonum publicum prohibeat, subditi non parentes, ad pœnam à Iudice condemnantor, non tamen *b* in conscientia peccare, nec ad restitutionem obligari ante sententiam, creduntor; præterquam, si debita lignorum portione notabiliter pro concivibus diminuta, grave ijsdem intulerint detrimentum.

a *Mol. d. 58. & 50. Sotus li. 4. de just. qu. 6. ar. 4. Less. l. c. d. 14. Reb p. 1. lib. 1. q. 15.* b *apud Castrop. l. c. n. 6. & Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. du. 13. num. 345.*

2. In dubio, an silvæ atque pascua ad cives pertineant, an ad Principem, non ad hunc, sed ad illos ea spectare, certum *c* esto.

c *Laym. l. c. n. 18.*

3. Alij, qui ex ea communitate non sunt, si ligna cædant, si pascua depascant, furti criminis rei sunto, nisi à mortali, & restitutione excusentur, *d* vel ex probabili opinione contraria, vel ex communi consuetudine, tacitoque consensu, quo cives ex vicinis oppidis, vicissim ad quotidianos usus hæc faciant, sub illud solum periculum, ut deprehensi multam solvant: damnum tamen extraordinarium ac magnum inferentes, ab hac

hac consuetudine, vel à probabili illa opinione nequaquam excusantur.

d *Mol. l. c. Laym. l. c.*

4. Si nemora, vel pascua sub privato alicujus sint dominio, illis præter dominum, utitor nemo; usum tamen eorum notabilem non juxta proportionem eorumdem in civitates asportatorum, sed secundum pretium in eodem, ubi fixa sunt, loco, & nondum sunt secta, ac forte sunt arida, (quæ certè singula valde diminuunt æstimationem) prudenter dimetitor. e

e *Mol. d. 58. versu, quinta conclusio.*

TRACTATVS TERTIVS.

De restitutione.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit restitutio, & quo præcepto jubeatur.

1. REstituere[1], ex S. Thoma a *est, iterato alquem statuere in dominium, vel possessionem rei suæ.* Clarius, est *redditio rei acceptæ, vel damni illati compensatio.*

a *S. Th. 2. 2. q. 62. ar. 1.*

2. Vertitur autem celebris quæstio, an ea imperetur præcepto negativo, cujus natura est, ut obliget semper, & ad semper, an vero, affirmativo, cujus est, determinato tempore obligare.

3. Præmitto breviter primò, præceptum affirmativum, seu, quod idem est, positivum esse de actu positivo. v. g. assiste sacro die festivo: negativum esse de negatione, seu omissione actus v. g. ne blasphemes, ne occidas.

4. Præmitto secundò, in eo, qui ex justitia aliquid debet, posse considerari obligationem, quam habet, non retinendi rem alienam, quæ est omissio actus, & posse considerari obligationem, quam habet eamdem reddendi, qui est actus positivus; utrumque actum justitia præcipit. Ne retineas alienum, &, Redde domino, quod ipsius est. Hæc esse duo satis distincta, patet; nam tu debes v. g. reddere famam, retractando, si alium infamasti; & tamen propriè nihil illius apud te retines. His positis.

5. Dico, præceptum restitutionis principaliter & per se, atque adeo absolutè, esse de actu positivo, adeoque b esse præceptum affirmativum: esto, minus principaliter, & ratione alterius, præcipiatur aliquid negativum. Ita post accuratam considerationem dicendum puto; nam alij modi loquendi, rem bene mihi perpendenti, & fortasse alijs numquam satisfecerunt. Ratio nostra est, quia præceptum restitutionis principaliter, & per se eo tendit, ut fiat à te æqualitas arithmetica cum domino rei ablatæ, quæ æqualitas est, per omnes, c objectum adæquatum justitiæ commutativæ, quæque non fit, nisi per ipsam positivam redditionem, & quando idem præceptum restitutionis imperat, ne retineatur res domini, ideo imperat, quia vult, ut à te rem non retinente eadem res reddatur domino; nulla enim æqualitas resultaret, si rem tu non retineres, & tamen res domino non redderetur. Dixi (à te) nam si v. g. equus ablatus fugiat ad dominum, tu per non retentionem equi, non observas præceptum

restitu-

restitutionis, sed solum cessat tibi, ex defectu materiæ, restituendi obligatio

b *S.Th.l.c.ar.8.ad 1.Nau.Mol.Reb.a-pud Laym.lib.3.tr.2.c.2.n.2 contra Pet. Nau. alioſque.est etiam contra Dic. lib.2. de iust.tr.2.d.1.dub.5.* c *vt probat idem Dic.l.c.dub.3.contra Suarium.*

6. Ex dictis approbare nequeo, quod docet Delugo *d*, dicens idem esse, restituere, atque non retinere; Nam præter modo dicta de reddente famam, & alia, quæ dici possent, illud etiam ostendit, hæc duo esse diuersa, saltem formaliter (quod ad nostrum intentum satis est) quia si ego intelligor quocumque tandem modo rem domini non retinere, si tamen positiuè non intelligor reddere, numquam intelligar, præceptum restitutionis obseruare; ergo &c.

d *De Lugo t.1.de just.d 8.see.2.n.18.*

7. Adde, si per Delugo, loco citato, idem est, non retinere, atque restituere, cur ipse ita argumentatur loco citato? Idem est dicere, Restitue, atque dicere, Non retineas; ergo restitutionis præceptum est negatiuum; Cur, inquam, sic argumentatur? nam profecto, si idem est, sic etiam ego possem argumentari; idem est dicere, Non retineas, atque dicere, Restitue, ergo restitutionis præceptum est affirmatiuum. Vera igitur ratio ducenda est ex fine & intentione principali & per se, vt dictum est, &c. Et certè idem videre est in cæteris præceptis: obligor v. g. abducere equum à via, quæ est actio positiua, ne puer ibi jacens conculcetur, & ne occidatur: obligor ad non manendum domi, quæ est actio negatiua, vt audiam Sacrum die festo, tamen nec illud præceptum, de Non occidendo, est affirmativum, neque hoc de audiendo est negativum, quia nec ibi finis, per se est affirmativus, neque hic est negativus.

8. Dices, Retinere alienum semper est peccatum; est enim, ut supra vidimus, continua quædam ablatio rei alienæ; at manere domi, v. g. non est semper peccatum, sed solum, quando impedit auditionem sacri, ergo non currit paritas. Respondeo, nego non currere paritatem: utrumque enim, non ob aliam rationem obligat, nisi quia impedit actionem principaliter intentam; Retinere autem semper erit peccatum, quia Retinere semper impedit redditionem; quid enim magis impedit redditionem, seu id quo fiat æqualitas positiva, quàm retentio apud se rei, qua fieri debet æqualitas? id quod non est invenire in illa mora facta domi, quæ non semper impedit auditionem sacri, nisi in tali tempore determinato, nempe die festivo.

9. Quare ipsum Retinere non ideo semper est peccatum, quia præceptum restitutionis sit absolutè negativum; sed quia regulariter, ut dictum est, semper impedit huius præcepti positivi de re reddenda obseruationem; nam propterea, si non impediret, non esset peccatum, ut si retineres per aliquod tempus, quo invenire non posses dominum &c. Et rursus præceptum restituendi semper obligat, non quia sit præceptum negativum (cuius proprium est, ad semper obligare, cum præceptum affirmativum obliget solum pro aliquo determinato tempore) sed quia qui non restituit, virtualiter

continuat ipsam ablationem rei alienæ; siquidem non restituendo continuat, & veluti de novo aufert. Præceptum autem de non auferendo, id est, de furto non faciendo negativum esse, & ad semper obligare, nemo est, qui ambigat.

CAPVT SECVNDVM.

De prima radice seu caussa Restitutionis quæ est injusta acceptio seu detentio.

§. I.

Præmittitur Regula generalis.

1. QVamvis ad duas reducant varias restitutionis radices rectè Theologi, nos tamen ad plures reduximus, claritatis gratia, superius aa. Incipimus ergo à prima, quæ est injusta acceptio.

aa *sup. init hujus lib. 8. nu. 1.*

2. Regula generalis a. Qui per actionem externè injustam, ac per culpam Theologicam gravem, proximi rem accepit, statim illam totam, seù totum ejus valorem restituere domino obligatur, etiam si ea res non extet, sed quomodocumque perierit. Hoc ultimum (etiam si non extet) maximè est advertendum in hac radice: nam in alia, quæ est ex re accepta, si res non extet, sed bona fide consumpta inveniatur, non est aliquid restituendum, nisi illud, in quo factus sit quis locupletior, vt mox suo loco explicabitur. Ratio autem, cur ex præsenti radice restitutio sit semper exhibenda, est, quia injustitia, qua quis alienum accepit, & ex qua oritur obligatio faciendi æqualitatem, semper remanet, donec re ipsa fiat restitutio, ergo, donec ipsa fiat, semper remanet facienda.

a *colligitur ex Doctrina ac DD. mox.*

3. Porro in hac regula tot sunt, ut ita dicam, mysteria, quot verba; primò dicitur, per acceptionem injustam: secundò, externè injustam: tertiò, per culpam Theologicam: quartò, gravem: quintò, debere restitui statim: sextò, totam rem seu valorem: septimò, etiam si perierit. Sigillatim hæc si percurremus, nihil erit præterea, quod pro explicatione hujus radicis desiderandum sit.

§. II.

Per actionem injustam.

1. CErtum est apud omnes a, onus restitutionis oriri solum ex culpa contra Iustitiam. Ratio est, quia sola illa inducit inæqualitatem in rebus temporalibus, ergo sola illa ad æqualitatem ponendam obligare debet. Quare, quando quis vovit, v. g. calicem dare Ecclesiæ, illum dando, satisfacere quidem voto dicetur, sed non propriè restituere, quia tunc non operatur homo ad ponendam æqualitatem, quam ipse per iniquam acceptionem abstulit. An non solum Iustitia commutativa, verum

etiam

etiam distributiua jubeat restitutionem, suo aa loco explicabitur.

a *Reg. l. c. n. 65. Val. 2. d. 5 q. 6. p 3. Azor 3. p. lib. 4. cap. 9 per totum. De Lugo t. 1. de just. d. 1. sec. 3. num. 51. Bon. d. 1. de rest. q. 2 p. 3. §. vn. nu. 2. alij passim.* aa *inf. c. 4. §. 3. n. 8.*

2. Ex hoc principio oritur primò, ut qui eleemosynam non offert extremè, vel graviter indigenti; secundò, qui prædictum calicem, vel aliud quid vovit, & tamen non dat; tertiò, qui segetem, v.g. ab alio incensam non extinguit, cum possit; in casu tamen, quo non debeat, quia ejus custos non est, nec suæ curæ seges commendata; quartò, qui Iudex per allegata & approbata reum justè condemnat, sed verbis, alijsque modis contra charitatem exhibitis; ad nullam restitutionem obligentur, quia non peccant contra Iustitiam, sed solum contra alias virtutes. Idem dic, *b* si reus, etiam legitimè interrogatus, negat veritatem, unde damnum sequatur, vel Fisco, cui cederent bona rei, vel alteri, &c. neque enim ex Iustitia commutatiua reus obligatur dicere veritatem, vel curare utilitatem illorum, &c. Alia multa similia dicentur inferius. Ex his deciditur illa celebris quæstio, an acceptio pecuniæ, vel similis rei ex turpi causa, semper pariat in accipiente obligationem restitutionis; verum hanc quæstionem lib. 7. c. 5. ex hoc eodem principio satis superque resolvimus.

b *Sanc. l. 2. in decal. cap. 22. num. 22. Bon. d. 1. de rest. q. 1. t. 1. num. 4. citans Vasq. Azor, Clauem Reg. contra Sot. & Mol.*

§. III.

Per actionem externè injustam.

1. ONus restitutionis oritur solum *a* ex actione externè injusta. Ratio est, quia, ut obligetur quis ad restitutionem, debet feciſſe inæqualitatem in altero, at hæc non fit per meram internam actionem, sed per actionem externam materialem & realem. Actus enim merè sistens in mente, nihil operatur exterius.

a *Sanch. in conſ. lib. 1, cap. 4. dub. 5. num. 9. Leſſ. lib. 2. cap. 9. dub. 16. vide etiam De Lugo t. 1. de juſt. d. 10. ſec. 7. num. 158. id ſupponentem, & diſp. 8. ſec. 6. num. 79. Val. Nav. Silv. cit. à Bart. S. Fauſt. in ſpeculo Confeſſ. diſp. 4. q. 10.*

2. Hinc, quando quis animo & desiderio interno, vt alius depauperetur, sumit sine ulla culpa externa veras informationes contra illum de eius homicidio; quando quis internè gaudet, sui inimici segetes incensas ab alio fuisse: quando Iudex profert sententiam justam contra reum, suum inimicum, gaudens, sic eum in egestatem deijci, non obligantur ad restitutionem, quia ex sola interna culpa illud onus nequaquam nasci potest: Immo si idem Iudex proferret injustam sententiam contra aliquem, quam sententiam postea deprehendat, esse justam, ad nihil restituendum tenetur, quia illa injusta sententia non fuit materialiter & realiter injusta, sed solum formaliter, & ex conscientia interna: pari modo, si ego furor à te vestem, quam puto tuam, sed deinde adverto, esse meam, quamvis auferendo peccauerim

caverim ex affectu peccati injustitiæ, propter conscientiam internam: tamen propter prædictam rationem non obligor ad illam restituendam: & si occidi feram, putans esse meum inimicum, quem occidere intendebam, non teneor *b* ad restitutionem ex homicidio, quia actio mea externa fuit circa feram, & nullo modo circa hominem, quem externè non occidi.

b *Vide de hoc sup. lib. 6. cap. 4. §. 3. à num. 23.*

§. IV.

Per culpam Theologicam.

1. CVlpa Theologica dicitur ea, quæ est coram Deo, & in conscientia, quam scilicet Theologi spectare potissimum solent: nam culpa, quam spectant Iuristæ, vocaturque Iuridica, est ea, quam Iura pro foro externo considerant, & juxta quam sententias ferunt.

2. Theologica est duplex: alia mortalis, venialis alia. Iuridica *a* triplex, lata, levis, levissima: lata, est omissio diligentiæ, quam solent in simili adhibere prudentes diligentesque: levis, quam solent diligentiores; levissima, quam diligentissimi. Si quis v. g. exiens domo relinquat ostium apertum, vel non clausum, unde fures domum expilent, dicitur commisisse culpam latam; commisisse levem, si clausit, sed ita, ut non difficulter posset aperiri, commisisse levissimam, si claudere quidem putavit, sed non tentavit, an bene fuerit clausa, nec eius custodiam commendavit vicinis. Porro lata culpa subdividitur in latiorem, & latissimam; latissima, quæ etiam dicitur dolus apertus, est, cum quis omittit, vel aliquid agit, animo, ut damnum, quod prævidet, alicui sequatur: quod si prævidet, sed non intendit, dicitur dolus præsumptus: latior culpa, quæ confundi sæpè cum lata solet, est, cum non ponitur debita moralis diligentia, & damnum, quod sequitur, sine advertentia & prævisione sequitur, His præmissis!

a *leg. Aq. 3. p. lib. 6. c. 4. & passim.*

3. Assero, injustam acceptionem, ut pariat in foro conscientiæ onus restitutionis, debere esse *b* Theologice culpabilem, nec sufficere juridice. Ratio est, quia tota obligatio restitutionis in hac radice oritur ex delicto, quod committitur in injusta rei alienæ usurpatione, ergo ubi in conscientia tale delictum non committitur, nec obligatio restitutionis orietur.

b *Mol. t. 2 d. 698. num. 6. Less. l. 2. c. 7. dub. 6. n. 27. Vasq. de restit. c. 2. §. 2. dub. 2. à num. 15. vide etiam d. 5. & 6. Dicast. lib. 2. de Iustit. Tr. 2. d. 3. dub. 1. & 2. aliosq; passim.*

4. Hinc primò, si quis, ut cum moderamine inculpatæ tutelæ se defendat, aliquod damnum alteri faciat, non obligatur ad restitutionem. Secundò, si miles, ratione obedientiæ, pugnavit in bello à se prudenter putato justo, non obligatur *c* in conscientia restituere damna in prælio allata, nisi fortè, ut infra explicabitur, ratione rei acceptæ extantis, vel in quo fuerit factus ditior: tertiò, si quis credens bona fide, rem esse suam, illam accipiat consumatque, nec in aliquo ditior factus

tus sit, non tenetur ad restitutionem ullam. Ratio horum est prædicta, quia tunc in conscientia non peccatur. Quare quando communiter Doctores docent latam culpam inducere obligationem restitutionis, ideo docent, *d*, quia communiter lata culpa difficulter invenitur sine culpa Theologica; si tamen hæc re vera absit, obligatio non inducetur.

c *Mol t. 1. d. 117.* d *L. Vasq. de rest. c. 2. §. 21. d. 2. n. 19.*

§. V.

Per culpam Theologicam gravem.

1. AD inducendam obligationem restitutionis debet adesse culpa Theologica grauis, hoc est, culpa in conscientia mortalis. Pro cuius explicatione præmitto, injustam acceptionem posse esse venialem ex duplici capite: primò, ratione paruitatis materiæ, vt si quis obolum furetur; secundò, ratione imperfectæ animadvertentiæ, seu imperfectæ deliberationis, ut si quis sine perfecta consideratione, quod res sit aliena, illam accipiat, vel consumat.

2. Assero primò, acceptionem injustam venialiter, & (propter paritatem rationis) damnificationem venialem ex sola paruitate materiæ, parere quidem onus restitutionis, sed *a* sub veniali. Ratio est, quia ni restitueres, detineres rem alienam, invito domino, sed quia solum retineres rem levem, non nisi leviter peccares.

a *Sanc. lib. 2. in Decal. c. 23. num. 160. alijque contra Vasq. de restit. cap. 2. §. 2. num. 20. & 25.*

3. Assero secundò, ex injusta rei quantumcumque gravis acceptione, seu damnificatione veniali, ratione indeliberationis, non *b* oriri obligationem restituendi sub mortali, immo satis probabiliter nec sub veniali. Ratio fundamentalis est, quia actus moralis imperfectus, qualis est indeliberata acceptio, non potest esse causa obligationis moralis perfectæ, qualis est obligatio certa quæcumque, & præcipuè, qualis est moralis obligatio restituendi materiam gravem: quæ enim proportio esset, si per actum factum à te semidormiente, cui assimilatur, qui minus deliberatè agit, obligareris ad subeundam pœnam gravem, sub onere certo peccati mortalis? Confirmo, quia ex Sanchez *c*, & Suarez *d*, neque promissio facta homini, neque votum factum Deo, nec juramentum, nec præceptum superioris, si procedant ex imperfecta deliberatione, inducunt obligationem ullam, nè venialem quidem, ergo neque injusta acceptio, pari modo, ex imperfecta deliberatione, procedens.

b *Sot. lib. 4. de Iust. q. 7. ar. 2. Sà, V. Restitutio, Less. lib. 2. c. 7. dub. 6. nu. 27. Sanc. Less. Henriqu. apud Dicast. l. c. dub. 2. num. 56. contra ipsum Dicastill. aliosque ibid. num. 49.* c *Sanc. lib. 4. in Decal. cap. 8. num. 18.* d *Suar. t. 2. de Relig. l. 1. de essentia voti c. 6. & lib. 2. de juram. c. 7.*

4. Ex hac conclusione sequitur, Qui subita ira percitus, per actionem malam tantum venialiter, hominem occidit, non obligari ex Lesio *e* ad ullam restitutionem; qui per negligentiam venialem sinit segetem proximi comburi; qui famulus per similem levem negligentiam relinquit fores domus

domini apertas, unde fures domum expilent; qui custos nemorum, vineæ, vectigalis per levem culpam non rectè custodit, & similes, non obligari ad restitutionem, quia supponuntur, solum venialiter peccasse, vnde tantum onus certæ obligationis sub mortali nequit progigni. Adverte tamen perdiligenter, negligentiam, quæ in uno genere actionis est leviter culpabilis, esse gravem in alio, ut superius *f* per aliam occasionem explicuimus. Qui alterius famam gravem tollit, per inadvertentem venialiter locutionem, ita etiam se habere nonnulli *g* affirmant: nam solùm ad restituendam famam, eum tunc solum obligant ex virtute charitatis, cum commodè potest: verum an ex alio capite is obligetur ex Iustitia, dicetur lib. 9. cap. 3. §. 3. num 8.

e Less. l. 2. c. 2. n. 28. f sup. lib 1. cap. 3. §. 7. V. Depositum. g Apud Less. l. 2. c. 11. d. 22. num. 118.

5. Assero tertiò, eum, qui post multa furtula tandem per ultimum attingit materiam notabilem, obligari sub mortali ad restitutionem; Ratio est, quia tunc detentio tot furtulorum simul unitorum est detentio quantitatis notabilis, atque adeo mortalis, ut supra vidimus; quare non est mirum, si, stante assertione prima & secunda, stet hæc tertia, in qua supponitur, detentio perfectè deliberata rei notabilis, vide, quæ dixi cum de furto, c. 3. §. 3.

6 *Sed* ecce hic insurgit molesta objectio: Furetur quis modica, illaque consumat, quibus consumptis, non advertens ad præterita furtula, furetur aliquid etiam modicum, quod item consumat, sed postea advertat, illa furtula cum hoc ultimo conflasse quantitatem notabilem, ac ipsum notabiliter proximo nocuisse; certè hunc teneri ad restituendum sub mortali, quia notabiliter proximo nocuit, fatemur omnes, & tamen nulla præcesit culpa mortalis, ergo, contra assertionem secundam, aliquando à peccato veniali mortalis obligatio oriri poterit.

7. Respondeo: Propter hoc argumentum concedunt nonnulli, *hh* ex veniali posse non rarò procedere obligationem restituendi sub mortali. Sed minus apta concessio: si enim id semel concedas, principium illud satis commune jam destruitur, quòd ex actu veniali seu levi, propter improportionem, oriri nequeat gravis obligatio. Nonnulli dicunt, tunc oriri obligationem ex detentione mortali; sed nihil dicunt, quia possumus supponere, illum statim atque advertit, velle restituere, ergo tunc nulla aderit culpa retentionis. Nonnulli denique cum Delugo *h* docent, tunc obligationem sub mortali oriri ex contractu, id est, ex consensu implicito: nam quando quis committit furtula, consentit, velle subire pœnam necessario & essentialiter illi connexam, id est, pœnam restitutionis illius materiæ ablatæ: cum igitur nunc advertat esse materiam notabilem, ex illo consensu obligatur omnia reddere, sicuti, qui promittit Iulium unum per diuersas vices alteri, debet omnes, si notabilem conflent quantitatem, sub mortali tradere: sed nec hæc responsio sedet; nam, præter cætera, omnes Authores docent, hanc radicem injustæ acceptio-

acceptionis fundare obligationem restitutionis formaliter & immediatè ex ipsa culpa, nec recurrunt ad consensum implicitum, qui certè etiam adest in omni injusta acceptione cuiuscumque gravis quantitatis; multo minus recurrunt ad pœnam; obligatio enim restitutionis in fure non est propriè pœna, sed morale debitum inducendi æqualitatem &c.

hh *Vt concedebat P. Ioseph Acosta amantissimus præcept. meus in Theologicis, in suis manuscriptis de just. & jur. hic.* h *Delugo t. 1. de just. d. 8. s.c. 5. num. 69.* i *sup. hoc c. 2. §. 2. n. 1.*

Facilior ergo solutio huius difficultatis sit hujusmodi: Stet, etiam hunc non obligari ad restitutionem sub mortali, ex vi præteritarum acceptionum, quæ omnes supponuntur veniales. Quid inde? restituat statim, nec unquam mortaliter peccabit; Si autem statim restituet, non dicetur obligationem mortalem restituendi à se contractam extinxisse; nunquam enim illam hactenus contraxit, ut dictum est; sed dicetur præcavisse, ne incideret in mortalem obligationem, si retinuisset quantitatem ex multis minutis collectam; atque adeo notabilem. Quod si non restituet statim, consurget obligatio gravis sub mortali, non quidem ex acceptionibus, quæ omnes fuerunt veniales, sed ex retentione, quæ nunc juncta cum antecedentibus, incipit esse retentio materiæ notabiliter nocivæ proximi, atque adeo mortalis, & inducens restitutionis obligationem sub mortali.

An culpa levis externa, sed internè gravis, pariat obligationem restitutionis?

7. Consequitur ad prædicta celebris illa quæstio, an culpa levis cum intentione interna graviter nocendi, inducat onus restitutionis? v.g. diligentiam adhibuisti, nè, dum feram venaris, hominem occideres, diligentiam, inquam, sufficientem ad vitandum peccatum mortale, non verò illam, quam diligentiores ponere solent; nam propterea peccasti venialiter: an, si huic levi omissioni addas animum occidendi hominem, si ibi forte adsit, & de facto occidatur, tenearis ad restitutionem ex homicidio?

8. Respondeo, si ille animus nocendi graviter, adjungatur actioni venialiter malæ, immo etiam malæ mortaliter, quæ actio ex se non sit contra Iustitiam, certum est, eam non inducere onus restitutionis, immo neque irregularitatis. Ratio est, quia ex dictis, ejusmodi onus, ut & irregularitas, nonnisi ad actionem in justam consequitur. Hinc Iudex, licet ex odio gravi damnet reum, & qui cum moderamine inculpatæ tutelæ (licet ex animo, & intentione graviter nocendi) occidat aggressorem, non incurrunt onus restitutionis, nec irregularitatem; quia ejusmodi condemnatio & defensio nullo modo sunt actiones contra Iustitiam, ne leviter quidem; at si ille animus adjungatur actioni, quæ ex se sit, licet leviter, contra Iustitiam, ut est in exemplo allato num. 7. tunc profecto magna quæstio est, an tale onus inducat.

9. Et

9 Et præter casum propositum afferri solent alia exempla: ponis venenum in loco remotissimo à convictu hominum, ponis tamen eo animo, ut si illuc accedat Petrus tuus inimicus, illud sumat, & occidatur; præparatio veneni est actio externa contra Iustitiam, sed quia est in remotissimo loco, ad summum non erit ex se, nisi venialis culpa, immo sæpissimè nulla, quia certo moraliter in illum locum nullus hominum judicatur penetraturus: alapam levis dedecoris impingis adolescentulo, eo tamen animo, ut ex concepto fortè dedecore adolescens moriatur: quatuor obolos furaris ab avaro, ea tamen intentione, ut fortè ex mœrore amissæ pecuniæ is conficiatur: quæstio est, an ponens venenum, an alapam impingens, an obolos furripiens, cum illa interna voluntate, graviter proximo nocendi, peccent ita contra Iustitiam, ut si de facto sequatur mors, sint rei restitutionis & irregularitatis?

10. Esse restitutionis reos, censent nonnulli *l*: non esse, censent *m* alij: ego certè aliud dicendum puto, de irregularitate, aliud de restitutione.

l *Delug. t. 1. de just. d. 8. sec. 6. à num. 74. alijque ab ipso cit.* m *Less. l. 2. c. 9. dub. 16. num. 113. Sanc. l. 1. cons. cap. 4. dub. 5. num. 9. favetque l. 2. cons. c. 1. dub. 49. num. 6. & prædicto lib. 1. cap. 3. dub. 1. & 2.*

11. Assero enim primò, prædictos incurrere irregularitatem, uti insinuavi supra, cum de homicidio lib. 6. cap. 4. §. 1. nu. 6. Ratio est, quia, ut ibidem notavi, irregularitas est inducta sacris Canonibus contra homicidium voluntarium, seù volitum, à te aliquo tandem modo causatum, seu, ut ita loquar, occasionatum: at omnes prædicti, si faciant ea, quæ leviter, & ex se insufficienter, immo rarò vel rarissimè influant in homicidium, dicuntur voluntariè concurrere ad occisionem, licet, vt dico, per actionem ex se sola ad homicidium non sufficientem, ergo non est, unde irregularitatem effugiant, si homicidium re ipsa sequatur, vide omnino locum citatum.

12. Assero secundò, eosdem non incurrere onus restitutionis ex homicidio, vel quocumque alio damno fortè secuto; Ratio est, quia quoad restitutionem, cum non adsit lex ulla humana peculiaris, solum est considerandum Ius ipsum naturale; at hoc non obligat ad restitutionem, nisi quando quis per suam actionem physicè, vel moraliter est absoluta & sufficiens homicidij, seù damni causa, ut supra *n* vidimus: cum ergo, quando ipsa actio externa levis ex se est, ac leviter, & non vt plurimum, ex sua conditione influit in damnum, non sit causa absolutè influens physica, vel moralis damni, sed ad summum, satis diminutè & imperfectè, cui diminutæ causæ non est æquum, ut gravis obligatio adnectatur, consequens est, ut, etiam si fiat animo graviter nocendi, non obliget ad restitutionem.

n *sup. lib. 6. c. 4. §. 1. n. 2.*

Quod autem eiusmodi actio non sit absoluta & sufficiens causa, etiam si adsit ille animus, probatur manifestè, quia ille internus animus nihil adiuvat ipsam actionem externam, ergo ex se

ex se ea actio caussatiua sufficienter damni non est, nihil, quoad hoc, adjuvabitur ab animo, & consequenter semper remanebit non caussans absolutè ex se homicidium vel damnum, ac propterea remanebit libera ab onere restitutionis, sicuti erat ante illum animum.

13. Dixi (quoad hoc) nam ab interna intentione graviter injusta in affectu, ultro concedo illam externam ex se levem actionem denominari graviter malam & injustam: sed quia onus restitutionis non sequitur ad actionem injustam injustitia interna, sed exerna, nihil contra nos; Ex qua doctrina omnia argumenta contraria à studioso Theologo facilè dissoluentur.

§. VI.

Statim.

Restitutio ex delicto quomodo statim obliget?

1. ASsertio Prima. Omnis debitor ex injusta acceptione, & universim ex delicto, atque adeo ex damno dato, tenetur restituere, quamprimum, non cum valde notabili *a* incommoditate, potest. Quod si possit, & nullam habens legitimam excusationem, de qua infra, non restituat, non solum peccat mortaliter, ut certum est, quia est in continuata quadam ablatione, sed etiam tenetur *b* in conscientia, soluere omne lucrum, quod cessat, & damnum, quod emergit domino ex ea mora, (quæ certè tunc est culpabilis) quia secus, non fieret æqualitas cum proximo: cum enim hic ex furis culpa non solum fuerit priuatus re principali, sed etiam sit passus illud interesse, vtrumque meritò erit resarciendum.

a *Quanta hæc esse debeat, ut excuset à restitution. dicetur inferius tr. 4. c. 1. §. 9.* b *Molin. t. 3. d. 724. & passim.*

2. Iam vero, pro ijs, quæ mox dicenda sunt, præadverte, hoc interesse aliud esse ordinarium, aliud extraordinarium; Ordinarium oritur, quando res ipsa pluris v.g. valet uno tempore, quàm alio, sive quia res intrinsecè crescat; ut, pluris valet equus adultus, quã pullus; sive quia ab extrinseco crescat ejus valor, ut, frumentum pluris valet mense Maij, quam Augusti: si priveris ergo hoc lucro, diceris pati interesse, seu damnum ordinarium. Extraordinarium oritur, quando advenit lucrum ex extraordinaria creditoris opera, seu ex ejus negotiatione; centum v.g. aurei, si eos negotiationi exponas, pariunt alios quinquaginta: quare si priveris hoc lucro, diceris pati interesse extraordinarium, seu, ut communiter loquimur, interesse, ex damno emergente, vel lucro cessante.

3. His positis, inquires, ut debitor ex delicto obligetur in conscientia ad restituendum interesse, opusne est, ut præcedat monitio, qua creditor dicat debitori, se ipsius causa ejusmodi damnum pati?

Respondeo, quoad praxin, rarò locum sortietur hęc quæstio, in casu injustæ acceptionis, vel damni dati (quamvis sæpissimè locum habeat in restitutione ex contractu, de qua mox nu. 6.) nam tunc regulariter creditor nescit,

quisnam rem suam surripuerit: quod si sciat, non dabitur facilè locus monitioni: immo si detur, prudenter existimare poterit creditor, suam monitionem non profuturam; unde semper debitor debebit totum interesse solvere, sive ordinarium, sive extraordinarium, quia totius causa injusta ipse est: verum si supponas, in aliquo casu creditori cognitum esse furem, posse facile illum admonere, & adesse spem proficiendi, nonnulli *bb* asserunt, adhuc debitorem obligari ad totum vtrumque interesse; quia, quamvis non admoneatur debitor, tamen totum illud interesse creditor subit ex culpa ipsius debitoris, qui injustè accepit. Nonnulli *c* solum obligant ad restituendam rem ipsam ablatam, ejusque ordinarium interesse, non vero extraordinarium. Ratio est, ajunt, quia si potest creditor monere, & non monet, ipse est causa sui interesse; nam debitor non tenetur ad omne damnum vndecumque proveniens, sed ad damnum, quod necessario sequitur ab ipso, nec facilè potest impediri; at in casu nostro facilè potuisset creditor impedire, si debitorem monuisset: adde, si potuit admonere, & non admonuit, præsumitur remisisse hoc lucrum, quod est extraordinarium &c. Vtraque sententia est probabilis.

bb *Petrus Navarr. lib. 13. de rest. cap. 2. num. 281. Mald. 2. 2. tr. 5. du. 12. dicto 3. q. 2. Dian. p. 1. tr. de contr. res. 87. Dic. lib. 2. de just. tr. 2. d. 2. du. 5. num. 113.* c *Azor. t. 3. lib. 5. cap. 4. qu. 3. Delug. t. 1. de just. d. 18. sec. 2. num. 32.*

4. In hac posteriore unum advertas: si enim debitor ejus esset dispositionis, ut etiam si prænonitus fuisset, non soluisset, obligaretur ad totum interesse, quia tunc ipse creditor non esset verè, & re ipsa sui interesse causa, non monendo, cum non potuisset impedire, sed ipse debitor sic malè dispositus; quod si *d* dubius esset, an monitus solvisset, solvat (ait Delugo) partem, prorata dubij.

d *ib. num. 33.*

5. Assertio secunda. Omnis debitor ex delicto, licet, quando excusatur ob paupertatem à restitutione, excusetur etiam à peccato, non restituendo, non tamen excusatur *e* à restituendo, (quando poterit) dictum interesse, ordinarium, & extraordinarium, quod ex hac mora, quamvis nunc inculpabili, patitur creditor; explico; sit, qui v. g. furatus sit centum à te, qui postea incidat in summam paupertatem; hic certè stante paupertate, excusatur à solvendo ea centum: at resloreſcente fortuna, non solum debebit tibi centum restituere, sed omne etiam interesse, quod tu fortè passus es. Ratio est quia *f* totum istud damnum creditoris oritur ex delicto, & injuria præterita; quare licèt ipsa mora in se culpabilis nunc non sit, fuit tamen culpabilis in radice; quare omnia damna, quæ, vel immediatè, vel mediatè ex injuria præterita procedunt, obnoxia sunt restitutioni, ob injustitiam primò positam. Vna tamen est obseruanda limitatio. Quando enim, post furtum, quis incidit in extremam, vel gravem necessitatem, & rem furto ablatam, adhuc in

specie

specie extantem in dicta necessitate consumpsit, (in qua necessitate potuisset illam rem licitè surripere, nec sufficisset, eam sibi mutuare, cum obligatione eam, ejusque interesse suo tempore reddendi, ut supra *g* explicuimus) tunc non obligatur, *h* nisi ad restituendam rem, & illud solùm interesse ordinarium, & extraordinarium, correspondens tempori antecedenti dictam necessitatem, non vero interesse correspondens tempori talis necessitatis. Ratio est manifesta, quia tempore gravis necessitatis, veluti de novo accipit, sine culpa; undè non potest obligari ad interesse correspondens huic tempori, quando in accipiendo non delinquit: quod si rem ipsam principalem debet tum interesse præcedentis temporis reddere, non ex vi hujus acceptionis hujus temporis, sed ratione primæ, quæ fuit cum delicto, ut diximus, & semper manet, obligatque, donec fiat æqualitas, &c. Immò ibidem diximus, non esse improbabile, rem ipsam totam surreptam antea, sed consumptam tempore extremæ, vel gravis necessitatis, non esse necessario restituendam.

g *Supr. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 2.* h *Castrop. de just. commutativa d. 1. p. 17. §. 10. contra Layman, & Molin. ib. cit.* i *Sup. ib. num. 3.*

Restitutio ex contractu quomodo obliget statim?

6. Id locum exposceret suum paulo inferius, sed quia est præcedentibus affine, hìc tractandum merito suscipio.

Regula universalis. Debitor ex contractu, v. g. ex mutuo, emptione, venditione, emphyteusi, &c. statim atque advenit terminus in contractu præfixus, tenetur (nisi adsit legitima excusatio, de qua suo loco infra *i*) solvere, quod alteri debet, etiam si à creditore non admoneatur; nam dies solutionis interpellat pro ipso creditore; ni solvat, obligabitur in conscientia ad omne alterius interesse, mox §. 7. distinctius explicandum. Quod si terminus nullus præfixus fuit, tempus solutionis erit, quando creditor non impeditus petet: nam si ex aliquo impedimento non potest petere, terminus erit, qui prudenter judicabitur esse de ejusmodi creditoris intentione rationabili. Ratio, quæ probat in dicto termino debere fieri solutionem rei, principalis est, quia sic est ex pacto explicito, vel implicito inter creditorem & debitorem constitutum; Ratio verò, quod secus obligabitur debitor ad interesse, est, quia id inducit mora culpabilis debitoris; æquum enim est, ut ex culpa ipsius damnum non patiatur creditor. Id in omnibus contractibus verum habet. Nam licèt in venditione & emptione sit per leges positivas quædam exceptio, qua ementes vendentesque pro mora culpabili non teneantur ad totum damnum emergens, & totum lucrum cessans, quod uno vocabulo nos appellamus, interesse, sed solùm ad immediatum ex ipsa emptione vel venditione proveniens, tamen quia probabile est, *m* non obligare has leges in foro conscientiæ, esto, obligare, teneat Molina *n*, ideo nos de hac exceptione non laborandum duximus.

m *Delugo t. 1. de Just. d. 18. sect. 2.*

num. 28. n *Mol. & Covarr. apud eundem nu. 27.*

7. Porro quatuor sunt in prædicta communi Regula notanda: nam primò, si nulla culpa adsit in debitore, vel certè solùm adsit culpa Theologicè venialis, non est is obligandus o sub mortali ad restituendum, nec interesse ordinarium, nec extraordinarium: nam propterea modo dictum est (quia id inducit mora culpabilis) quare si emisti centum modios tritici mense Ianuarij, & sine culpa mortali distulisti restitutionem pretij usque ad mensem Maij, quando centum modij pretio maiori venduntur, non obligaris, nisi ad valorem mensis Ianuarij: idem, si ex pecunia, quam reddidisses, creditor mense Maij, quodcumque lucrum acquisivisset. Ratio est, quia nulla culpa, vel sola venialis parere non potest, modo supra explicato, obligationem mortalem. Excipe, nisi in contractu appositum fuerit pactum soluendi interesse etiam ex mora inculpabili; tunc enim debitor obligabitur ex dicto pacto, quod certè licite apponi potest p, si debitor verè liberè illud apponere velit, vel si creditor hoc gravamen aliqua compensatione emat à debitore.

o *Delugo d. 18. sect. 2. nu. 35. 36. & 37. multos citans, & praxim &c.* p *Idem d. 21. sect. 1. num. 23.*

9. Secundò, non assentior aliquibus excusantibus viros nobiles, quando præfixo tempore, etiam cum culpa, non solvunt emptas merces mercatoribus, quibus propterea cesset lucrum, & damnum emergat: non assentior, inquam; nam posito, quod vere sunt in culpa, non soluendo, necessario consequitur, ut ad omne illorum interesse resarciendum obligentur. Satius est igitur, tum hos nobiles, tum cæteros omnes excusare, vel ex implicito consensu mercatorum, de quo nu. sequenti, vel probabiliter ex eo, quod ementes de dicto interesse à mercatoribus non sunt admoniti, de quo num. 10. dicam.

9. Tertiò, terminus in ejusmodi contractibus præfixus non debet sumi metaphysicè, sed more communi humano, & moraliter. Hinc plerumque excusatur r debitor à restituendo interesse creditori, non solùm quia dilatio solutionis non fuit peccatum mortale contra Iustitiam, sive ob impotentiam solvendi, sive ob inadvertentiam, vel oblivionem, sed etiam quia debitor, ob bonam fidem putavit, non esse creditorem graviter invitum pro modica illa & morali dilatione, cum in praxi non soleant urgeri ita debitores, ut ipso præfixo die solvant, sed cum aliqua benignitate; credere item plerumque poterunt debitores, dum creditores scientes & potentes exigere, tamen non exigunt, non esse graviter invitos ad prædictam dilationem. Nota illud (potentes) & vide infra Tract. 4. cap. 1. §. 6.

r *Delugo t. 1. de Iust. t. 18. sect. 2. n. 38.*

10. Quartò, supponamus, esse invitos creditores ad dandam dilationem solutionis; dubitari solet de damno extraordinario, hoc est, de cessatione lucri, & de damno emergente, an scilicet debitores ex contractu, ut obligentur in conscientia ad solvendum creditoribus hoc interesse, ex mora culpabili,

pabili, debeant fuisse prius admoniti à creditoribus, dicentibus v. g. solue mihi centum aureos debitos nunc ex censu; secus, meas negotiationes exercere non potero, quarum lucrum tu debebis?

Respondeo, negant aliqui *s* ejusmodi monitionem debere præcedere ad hoc, vt obligetur debitor ad prædictum extraordinarium interesse. Aliqui *t* affirmant, præcedere omnino debere. Vtrumque probabile, propter easdem rationes, quæ in fortiori casu, qui supponit injustam acceptionem, dictæ sunt supra num. 3. sed superaddatur hic etiam id, quod ibidem adverti num. 4. & nos quidem affirmantem sententiam amplexabimur inferius capite 8 § 3. num. 9. excepta consuetudine mercatorum &c.

s *Petr. Navarr. lib. 13. de rest. cap. 2. num. 181. Dian. p. 1. tr. de contract. resol. 87.* t *Azor. t. 3. l. 5. c. 4. q. 3. Delugo t. 1. de Iust. d. 18. sect. 2. num. 32.*

Restitutio ex re accepta, qua ratione obliget statim?

11. Id etiam, ut tota hæc materia de mora solvendi absolvatur, hic erit decernendum.

Regula universalis *u*. Si quis rem bona fide acceptam, advertit esse alienam, statim atque advertit, debet domino sine mora tradere, vel rem, si extet, vel si consumpta est, illud, in quo is qui accepit, factus est ditior ni tradat, erit in mora, & obligabitur ad restitutionem, etiam secuti interesse ordinarij & extraordinarij. Hæc regula constat ex dictis hic prudenter applicandis. Quare videndum, utrum mora sit culpabilis, an inculpabilis? utrum creditor possit censeri rationabiliter invitus, an consentiens? utrum dilatio sit modica, an magna? & his perpensis decernenda erit obligatio restituendi, sive quod extat, sive illius interesse, juxta modo dicta.

u *Ex Doctoribus supra in toto hoc §. citatis.*

12. Solum perdiligenter adverte, moram non esse hic mensurandam à tempore, quo accepta res est; illa enim acceptio, ut hic supponitur, non fuit peccaminosa; sed à tempore, quo quis incipit advertere, rem non esse suam, vel quo incipit rationabiliter dubitare, nec adhibet diligentiam inquirendi veritatem, ut lib. 1. *x* diximus Præterea non esse considerandum interesse, quod forte provenit creditori ex re accepta absolutè, sed ex re accepta, quæ, quando advertitur esse aliena, extet, vel extet aliquid, in quo debitor, factus sit ditior. Nam si nec res extet, nec aliquid, in quo is factus sit locupletior, nihil debebit, ut mox *a* suo loco explicabitur.

x *lib. 1. in dec. c. 3. §. 7. v. restitutio.* a *mox c. 3.*

13. Si veniret casus, quo dominus sciret, rem suam, vel id, in quo ex re sua factus es ditior, apud te esse, & posset te de interesse, quod patitur, admonere, nec admonere curaret, an obligareris ad dictum interesse, idem dic, quod docuimus n. 3 de injusta acceptione, injustaque retentione, quia jam in casu, de quo loquimur, incipis esse injustus detentor.

14. Pari modo, si debitor fuisset

prius in nulla culpa restituendi, post ea vero in culpa, recurreret doctrina data num. 5. quia nimirum esset obligatus ad restituendum interesse, respondens tempori, in quo fuit in culpa, non vero respondens tempori inculpato.

§. VII.

Totam rem, seu ejus valorem.

1. SI quis quid injustè accipiat (idem dic, si injustè damnum inferat) debet sine controversia totum reddere, hoc est, non solùm rem ablatam, verum etiam totum interesse, modo dicto in præcedenti §. & modo deinceps explicando. Ratio est, quia secus, non induceretur æqualitas, &c.

2. Petes, vltra restitutionem rei, debetne restitui aliquid pro injuria, quam quis facit furando? Respondeo, præscindendo à contumelia, vel alio capite, solum ex ipsa injuria exhibita in vsurpatione rei alienæ, nihil deberi, saltem ex vsu, rectè notat Dicastillus *a*. Si enim quid deberetur, esset petitio veniæ, quæ certè, vel non solet exigi à domino, vel facile remittitur, modo rem suam ipse recuperet.

a *Dica. l. 2. de just. tr. 2. d. 2. d. 6. n. 122. vide etiam à num. 124.*

3. Et quidem si res ablata extet, vel impermista. vel ut facile discerni queat, non est dubium, eamdem debere restitui, etiam si ejus pretium quomodocumque creverit. Ratio est, quia quando res crescit, domino crescit; cum enim fur non sit dominus rei ablatæ, nec potest esse ejus augmenti, seu ejus valoris: at si res non extet, certè debebit fur reddere ejus valorem. Sed ecce difficultas. Qua enim ratione is erit expendendus? permolestum id est, & molestius reddidere magisque implicitum plures distinctiones, atque subdistinctiones Theologorum *a*.

a *l. Mol. t. 3. d. 725. Less. l. 2. c. 12. du. 16. Bon. d. 1. de rest. q. 3. p. 11. Delugo t. 1. de just. d. 18. sec. 6. Dica. lib. 2. tr. 2. d. 2. d. 3. Castrop. disp. un. de just. in genere p. 24. §. 9. aliiq; ab ipsis cit.*

4. Ego, ut distinctè procedam, præmitto, rem crescere ac decrescere posse, vel intrinsecè, hoc est, in se, ut si pullus equinus adolescat, & deinde senescat; vel extrinsecè, ut si triticum nunc valeat singulis mensuris tres aureos, deinde ob multitudinem emptorum, sex, vel contra. Hoc posito, figura hunc casum: Petrus furatur ab Antonio mensuram tritici, mense Augusti, cujus legitimus valor erat trium aureorum; verum paulo post ejusdem tritici valor, hiemis nimirum tempore, crescit ad sex aureos; mense denique sequenti Iunij pretium decrevit, redijtq; ad aureos tres, immo ad minus: idem potes dicere de pullo equi, qui primo tempore valebat v. g. decem aureis, secundo intrinsecè crescens, quia factus est equus, valuit viginti, triginta &c. Denique, quia senuit, iterum redijt ad decem, immo ad octo, ad quinque &c.

5. Vt ergo decernamus quantum debeat Petrus Antonio, quando ablatum triticum, vel equum consumpsit, vel vendidit, diligentissimè considerandum est, quonam tempore consumpsit? primonè, secundo, an tertio ex dictis? Ni sic distinguamus, confusa nimis erit, & intricata tractatio.

Petrus

Petrus rem ablatam consumit primo tempore.

6. Si Petrus triticum prædictum consumpsit, vel vendidit, vel alienavit, pro illo tempore, nempe mense Augusti, quando valebat tribus aureis, est distinguendum, & videndum, an Antonius esset venditurus, vel consumpturus, primo eodem tempore, an secundo, an tertio? si primo, non est difficultas; nam clare Petrus non damnificavit Antonium, nisi in illo valore tunc currenti, id est, in tribus aureis; tres igitur aureos debebit.

7. At si Antonius triticum illud erat venditurus tempore secundo, hoc est, hyeme, quando pluris valebat, vel quia tritico per hyemem caruit, illud emit majori pretio; v. g. sex aureis, totum hunc valorem, hoc est, sex aureos debebit Petrus fur (deductis expensis) reddere: ratio clara est, quia in toto hoc majore pretio damnum recepit, causa furis, Antonius.

8. Quid si esset dubium, an venditurus tunc esset? Respondeo, pro ratione dubij (id quod omnibus circumstantijs à prudenti expensis, erit decernendum) partem reddat.

9. Quod si non erat venditurus, nec loco illius aliud empturus, sed erat ipsemet Antonius consumpturus, vel certè amicis in liberale munus donaturus, quod, quia illo caruit, nec consumpsit, nec amicis donavit, puto adhuc, Petrum reddere pretium illud majus debere, quod scilicet currebat hyemis tempore, quo Antonius consumpturus, vel donaturus erat: ratio est, quia Petrus injusta causa fuit, ne Antonius re sua sive pro se, sive pro amicis veteretur: ergo debet reddere, quanti valebat tunc ille usus, valebat autem pluris, id est, sex aureis, ut supponimus: quod dictum est de tritico, dic de pullo equino, si illum vendidit fur primo tempore, sed dominus erat vel venditurus, vel donaturus amico, tempore illo secundo, quo equus adolevit: par enim est ratio ac de tritico, & de cæteris.

Solùm adverte, expensas necessarias, quas in alendo equo, vel etiam in servando tritico, vere fecisset Antonius, posse à Petro, qui eas fecit, subduci à restitutione, quia secus, quandoquidē has Antonius non fecit, ut supponimus, plus haberet, quàm quod exigit damnum ipsi illatum: excipe, nisi sint compensandæ cum usu, quem ex equo, v. g. fur accepit, ut ex se patet.

10. Denique, si Antonius erat venditurus, consumpturus, donaturus &c. illud triticum, vel equum tertio tempore, nempe quando minus res sua erat valitura, Petrus, qui rem consumpsit primo illo tempore minoris pretij, nihil aliud debebit, nisi pretium illius primi temporis, atque adeo tres aureos. Ratio est, quia ex una parte dominus nō est passus intercesse ullum, qui jam servaturus erat rem, usque ad illud tempus minoris pretij, & ex alia parte, cum fur obligetur reddere rem, vel rei pretium, quantum est eo tempore, quo ipse consumit: (tunc enim fur propter injustam consumptionem subit onus restituendi rei valorem) obligabitur ad pretium illud primi temporis, quando injustè cōsumpsit. Quod

vero

verò intercurrens illud majus pretium medij, seu secundi temporis nihil urgeat contra furem, in favorem Antonij, dicetur mox in simili n. 19. & 20.

11. Quoniam verò tum hic, tum deinceps dicemus, (nisi dominus esset servaturus, venditurus &c.) inquiro, an credere debeam Domino dicenti, se fore servaturum? Respondeo in rigore te non obligari, quia præsumere potes dolum: erunt igitur considerandæ conjecturæ, quibus talem veritatem expiscari certo possis: quod si certò non possis, sed adhuc vigeat dubitatio, restituendum ad proportionem inventæ, vel non inventæ veritatis, seu ad ratam dubij, ut modo dixi n. 8.

Petrus rem ablatam consumpsit secundo tempore.

12. Quando Petrus fur consumpsit, vel alienavit rem secundo illo tempore, quo res creverat in pretio, v. g. tritici mensura valebat sex aureis, equus viginti, sunt rursus distinguenda tria illa tempora, quibus Antonius rem suam vendidisset, vel consumpsisset, vel donasset, uno verbo, de re sua disposuisset.

13. Si ergo disposuisset primo illo tempore minoris pretij, dico, probabilissimum, immo certum mihi videri, deberi à Petro totum valorem secundi temporis, atque adeo sex aureos pro mensura tritici, viginti pro illo equo, restituere. Ratio mihi manifesta est, quia illa res dum existit impermista in medio illo tempore, domini est, non furis, ergo si fur tunc consumpsit, vel vendidit, rem alterius consumpsit, vel vendidit, certè per injuriam factam domino, ergo, utpote pretium alienæ mercis, sibi retinere licitè non potest, sed omnino restituere debebit; & sicuti si eo tempore majoris pretij Petrus vellet à peccato furti se liberare, & adhuc res aliena apud se extaret, domino reddere deberet totam eamdem rem, quomodocumque, sive intrinsecè, sive extrinsecè auctam, quia res crevit pro domino, non pro non domino; ita posito, quod eodem tempore iniquè consumit, vel distrahit, alterum tantum in æquivalenti opus erit restituere.

14. Quod si disposuisset Antonius de re sua, secundo eodem tempore majoris pretij, pari, immo potiore jure Petrus debebit valorem hunc majorem reddere. Ratio est clara, quia dum ipse tunc consumpsit, damnum hujus valoris Antonio intulit.

15. Denique si Antonius disposuisset de sua prædicta re in tertio tempore minoris pretij, adhuc majus ipsum pretium, dictum num. 13. debebit Petrus. Ratio est, quia dum fur injustè destruxit rem tempore, quo valuit majori pretio, contraxit ex debito obligationem reddendi illam, quanti tunc valebat: tota enim ejusque totus valor erat domini: & ex alia parte rem fore à domino conseruandam pro tempore consequenti, quando decrescit pretium, non tollit à fure eam obligationem, quam ex delicto contraxit: adde, nimis esse contra rectam rationem, quod fur reportet lucrum & diteſcat ex duplici suo delicto, nempe ex furto, & ex injusta rei consumptione: sic autem

autem esset, si ipse posset sibi retinere excessum illum pretij.

De expensis factis à fure, in alendo V. G. equo, nisi compensentur cum vsu, quem ex equo fur habuit, idem dic, quod modo n. 9. fine dictum est.

Petrus rem ablatam consumit tertio tempore.

16. Quando Petrus consumit rem tempore illo tertio, quo rei pretium decreuit, siue rediens ad primum, siue etiam ad minus, ut si mensura dicta tritici descenderet ad pretium trium, vel duorum aureorum, & equus jam senex ad octo, vel quinque, pari modo videndum est, quandonam ex illis tribus temporibus Antonius rei Dominus fuisset rem suam consumpturus, vel seruaturus &c.

17. Si ergo Antonius de re sua disposuisset primo tempore, debebit Petrus reddere, quanti tunc valebat, atque adeo in exemplis positis tres aureos pro mensura tritici, decem pro equo; ratio est, quia ex vna parte Petrus rem consumendo in illo primo tempore, obligationem contraxit restituendi valorem illius temporis, hoc est, temporis, quo consumpsit, ut in simili dictum est modo; & ex alia parte, pro tanto pretio damnum intulit Petrus Antonio, non verò pro majore: jam enim, ut supponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora seruaturus. Dices: At si medio tempore creuit valor rei pro Domino creuit. Respondeo, at jam tertio tempore decreuit, ergo pro Domino decreuit: solum igitur Petrus debebit pro damno allato, quod solum fuit, caruisse Antonium pretio primi illius temporis.

18. Si vero Antonius de re sua secundo tempore, quo plus res valebat, dispositurus esset, totum hunc valorem, atque adeo pro mensura dicta tritici sex aureos, pro equo viginti, vel triginta debebit Petrus restituere: quia, ut superius in simili num. 7. & 9. dictum est, dum Petrus rem alienam sibi in eo medio tempore retinuit, vnde factum est, ut Dominus de re sua disponere eo tempore non potuerit, in toto illo valore damnum intulit, ergo totum est resarciendum: exceptis expensis forte factis & non compensatis, juxta dicta eodem n. 9. fine.

19. Denique, si Antonius de re sua disposuisset in tertio illo tempore minoris valoris, nunc solum minorem valorem debebit reddere Petrus, atque adeo in exemplis positis tres, vel duos aureos pro tritico, decem vel octo pro equo, quantum scilicet mensura tritici, & equus de valore decreverunt. Ratio est, quia pro tempore antecedenti nullum fecit damnum Antonio Petrus, pro tempore præsenti jam reddit, quanti res valet. Pretium enim illud medium maius, licet, ut ita dicam, perierit, dum res fuit in manu furis, æque tamen perijsset in manu Domini, quia illo valore, ut supponimus, Antonius vsus non esset; at inferius [a], ex probabilissima sententia dicemus, quando res æque peritura esset in manu Domini, sicuti perijt in manu furis, nihil à fure deberi, quia in nihilo Dominus damnificatus est.

[a] *inf.* §. 8.

20. Confirmatur, quia, si res extaret,

ret, nonnè satis esset, si suum triticum, suumque equum Domino Petrus redderet? ergo si consumpsit, non nisi valorem eius temporis debebit, quia non consumpsit, nisi rem tanti valoris.

21. Ex expensis, quas medio illo tempore fecit Petrus, eas tantum sibi poterit Petrus compensare (retinendo scilicet aliquid de restitutione) quas necessarie fecisset Dominus; in his enim Domino non damnum intulit, ut in simili supradictum est nu. 9. fine. Quid autem fiet, in dubio, an Dominus servaturus esset &c. Vide n. 8.

De restitutione fructuum rei injustè ablatæ.

22 Fructus rei injustè ablatæ, vel injustè retentæ, vel etiam injustè destructæ, omnes Domino debent *b* restitui à fure: ratio est eadem, quæ dicitur infra c. 3. §. 5. nu. 2. Fructus, inquam, tum rei, qui vocantur fructus naturales, ut est partus ancillæ, pullus ex equa, herba ex campo sylvestri, glans ex arbore non culta &c. tum rei, qui appellantur fructus mistì, id est, qui sunt partim ex ipsa natura, partim ex industria sivè parva, sivè magna, ut est v. g. frumentum, vel fructus, qui colliguntur ex agris, caseus ex ove &c. ubi partim adest industria colentis, partim ipsa natura soli vel ovis.

b *Sanc. l. 2. in Dec. c. 33. Less. l. 2. c. 12. dub. 17. Mol. t. 3. d. 725. Dic. l. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 5. nu. 81.*

Dixi (sive magna) nam quando maxima est industria & modicissima vis naturæ, cum parum pro nihilo reputetur, vocarem potius fructum illum meræ industriæ, quàm mistum: at in hoc solum casu sequor c Thomam Sanchez docentem, in mistis, ubi plus est industriæ, vocari fructus industriales; ubi plus naturæ, naturales. Sub fructuum mistorum etiam nomine veniunt fructus civiles, quale est pretium locationis domus, vel equi: ad hoc enim lucrum concurrit domus vel equus simul cũ industria locantis.

c *Sanc. l. c. n. 48. Dic. l. c. d. 5. du. 3. n. 30.*

Fructus meræ industriæ, quale est lucrum, quod ex negotiatione pecuniæ alienæ acquisiti, non sunt restituendi, quia, quod ex sola industria tua est, tuum esse ipsum lumen naturæ docet, utpote lucrum personæ, non rei. His jactis fundamentis sit.

Regula prima.

23. Fructus rei injustè ablatæ, tum naturales, tum misti, semper *d* debentur Domino, etiam si apud Dominum res non tantum fructificasset, fructificavit tamen apud possessorem; & etiam si domum, v. g. Dominus non locasset, possessor tamen locauit; & etiam si fur fructus illos quomodocumque consumpserit, nec in ullo fuerit factus ditior; & etiam si illi fructus fuerint percepti à re per furis diligentiam, perque eiusdem expensas meliorata. Quidquid enim alij *e* dicant in oppositum, ratio nostra est, quia res semper fructificat pro suo Domino: & ex alia parte, hæc obligatio oritur ex injusta acceptione, quæ semper manet, donec fiat æqualitas, ut sæpe dictum est: solum excusari fur poterit in eo casu, quo;

quo, sine gravi ipsius culpa, fructus sint omnino consumpti ; quod evenire potuit, si, dum ipse vellet eos restituere, non posset, destructi casu fuere &c.

e *Aliqui apud Sanch. l. c. n. 130. quod probabile judicant Less. l. c. n. 119. & Dic. l. c. nu. 87. cit. Cov & Sot.*

Regula secunda.

24. Quamvis lucrum ex negotiatione pecuniæ alienæ non sit restituendum, tamen restituendum *f* est totum damnum, quod forte emersit Domino, & lucrum, quod eidem cessavit, si eam pecuniam, qua per te caruit, ad negotiationem ille tradidisset, ut ex dicto patet. Lucrum illud, quod Dominus non solum communi, sed etiam singulari diligentia de facto percepisset, debet restitui, non tamen, quod percipere quomodocumque potuisset, casu vel fortuna. Ratio est, quia in illo damnum passus est Dominus ex tua culpa, non vero in hoc.

f *Dic. l. c. n. 109. alijq.*

25. Ex dictis solves illam dubitationem, an possessor malæ fidei teneatur restituere fructus, quos ipse fur nõ percepit ex re aliena, potuisset tamẽ percipere? solves, inquam, naviter distinguendo : *g* si enim Dominus percepturus fuisset, tenebitur fur, quia tunc ex secunda regula fur fuisset Domino caussa damni : si vero Dominus non fuisset percepturus, fur nequaquam tenebitur, in *h* foro conscientiæ, quia tunc non damnificavit Dominum, & ex alia parte nihil ipse accepit à re aliena, nec justè, nec injustè, cum nullos fructus acceperit, ut supponimus.

g *Azor, Less. Mol. Vasq. alijq. apud Dic. l. c. n. 75.* h *Nam in foro conscientiæ cogitur fur restituere ea, l. si fundum de rei vindicatione, Sanc. in decal. lib. 1. c. 2. n. 110.*

26. Solues item illam aliam difficultatem, an fur teneatur restituere fructus, quos Dominus percepisset ex turpi vsu suæ rei ? solves, inquam, diligenter iterum distinguendo ; si enim percepisset ex re sua inhonestè, id est, peccando, ita ut lucrum secutum fuisset ex ipso peccato, non tenebitur fur, illud lucrum restituere, quia huius generis lucrum non est fructus rei, sed humanæ malitiæ : at si percepisset, licet peccando, non tamen ita, ut lucrum secutum fuisset ex peccato, sed ex re ipsa, seu ex usu ipsius rei suæ, tenebitur, quia tunc lucrum fuisset fructus rei Domini : sic solet obligari *i* fur ad restitutionem pretij locationis domus, quam Dominus, etiam cum peccato, locasset meretrici.

i *idem Dic. ib. n. 99.*

27. De ejusmodi fructibus multa dicentur inferius, cum de restitutione ex re accepta, quæ omnino sunt hic applicanda, ubi etiam propter materiæ connexionem agetur, quasnam expensas possit sibi deducere possessor malæ fidei?

§. VIII.

Etiam si res perierit.

1. SI equus v.g. injustè acceptus, vel casu pereat in manu furis, vel

casu deterior evadat, non periturus, nec deteriorandus in manu Domini, *aa* fatentur omnes, furē debere restituere totum illius valorem, vel quanti existimatur à prudenti viro damnum, quod per illam deteriorationem factum est Domino; immo etiam damna inde secuta, & in dubio, quod damna consecutura essent, debere pro rata dubij compensare. Ratio est, quia fur omnium horum damnorum caussa esset.

aa *S. Th. 2. 2. q. 62. art. 6. in comp. Sot. Couar. Med. Silu. Tol. Petrus Nau. Reb. Vasq. alijq. apud Dic. li. 2. ar. 2. d. 2. dub. 4. n. 49.*

2. Verum si equus (idem de ceteris rebus) ita perijt V. G. ex incendio casuali, vel per justam hostium incursionem, apud furem, ut eodem prorsus modo periturus certò fuisset apud Dominum, aliqui *a* obligationem restituendi in controversiam vocant. Sed controversia non difficulter soluitur. Assero enim ex sententia probabilissima, *b* tunc furem nihil debere, quia tunc nihil damni re ipsa fur intulit Domino. Confirmatur, quia detrimentum illud erat in sua caussa inevitabiliter præparatum, ac proinde secundum moralem æstimationem perinde erat, ac si jam illatum foret, ergo fur ille, vel destructor non censetur damnum intulisse, moraliter loquendo, si quidem nihil propterea minus habet Dominus, quàm habuisset. Hinc inferebat Præceptor *c* meus, eum, qui interficeret hominem paulo post certissimè moriturum, esse verum homicidam, atque irregularem, non tamen teneri de damno secuto familiæ &c. quia non dedit detrimentum, quod moraliter non censeretur jam datum per certissimam illam mox futuram mortem.

a *l. Covarr. Regula, Peccatum p. 2. §. 6. & alios, quos ipse refert.* b *Less. l. 2. c. 12. du. 15. Mol. t. 3. d. 725. Vasq. de rest. c. 5. §. 1. dub. 11. nn. 66. Dic. l. c. nu. 52. cit. Silvest. Arm. Cov. Reb. aliosq.*

c *P. Iosepho à Cost. Soc. Iesu in manuscr. de Iust. & jur. p. 2. sec. 4. dub. 1. id quod habuit ex P. Nav. lib. 4. c. 1. dub. 3. n. 28. & nunc refert Dic. l. mox cit. nu. 75.*

3. Solum ergo evenire potuit, ut antequam equus perierit, eodem modo apud Dominum periturus, illo usus fuerit fur, vel equus lucrum aliquod pepererit, vel ex carentia eius, Domino ante idem tempus evenerit damnum, seu cessaverit lucrum: tunc profecto hæc omnia antecedentia damna debere à fure Domino resarciri, ex §. præcedente satis est certum, quia hæc lucra non erant Domino, ut supponimus, de futura, & ex alia parte, ut ad satietatem dictum est, res semper suo Domino fructificat.

4. Adverte, me dixisse nu. 2. (ex incendio casuali, vel per justam incursionem) si enim res peritura erat apud Dominum per injustitiam alterius, non propterea *d* excusabitur fur à restituendo: nam ille, qui per injustitiam abstulisset, obligatus fuisset restituere Domino, ergo si tu prævenisti, similiter tenebris, quia obligatio, quam alius subijsset, in te translata est, ratione damni, quod alterum præveniens præintulisti.

d *Dic li. 2. de just. tr. 2. de 2. dub. 4. n. 75. citans Less. Mol. Vasq. Petr. Navarr.*

Verum

Verum cur in te translata est obligatio restituendi, quando res peritura erat apud dominum per injustitiam alterius, cum concedamus, non transferri, quando casu, vel justè? At æquè res aliena apud te perit sine tua præsenti culpa, ut nunc supponimus. Nam si tu ante consumpseris, alia est ratio, ut mox n. 7. dicetur. Maiori ergo id indiget discussione Theologica.

5. Adverte iterum, me ibidem dixisse (certò periturus apud Dominum) si enim dubium esset, an res apud Dominum peritura fuisset, tenebitur *e* fur ad restitutionem rei ablatæ, quia in dubio melior debet esse conditio Domini.

e Sil. Reb. Less. Reg. alij apud Dic. l. c. n. 70.

6. Instas; At modo n. 1. dictum est, in dubio de damnis consecuturis debere restitui solum pro rata dubij.

Respondeo, ita in damnis consecuturis Domino, ex privatione rei per furem ablatæ, sed in re ipsa ablata, de qua hic loquor non ita. Ratio est eruenda ex illo principio aliàs *f* explicato, quod semper judicandum est in dubio pro possidente. Cum ergo prius sit, rem Domini vivere, seu existere, dubium autem emergat, an fuerit peritura, judicandum erit pro rei vita, seu existentia, atque adeo pro Domino ipsam possidente. At cum lucra consecutura ex te nondum existant, non possident, & ideo in dubio pro ipsis non poterit judicari, nec pro Domino, quasi ipsa possederit. Sed quia ex alio capite supponimus, ea sperata certo fuisse à Domino, æquum est, ut pro rata dubij, seu quantum spes illa existens æstimari à prudenti poterat, restituatur.

f sup. l. 1. c. 3. §. 6.

7. Ille alius casus occurere posset difficilioris solutionis. Petrus tritici mensuram furatur, illamque hodie consumit, vel vendit: cras autem hostes irruunt, vel ingruit alluvies, seu incendium, quibus triticum, sive fuisset inventum apud furem, sive apud Dominum, æquali modo perijsset: quæri jam potest, an nunc Petrus tritici valorem reddere teneatur? Vides, in præcedenti casu non præfuisse Petri injustam consumptionem, sicuti in præsenti? Atque id etiam quæri potest de damnificante rem alienam, segetem V. G. alienam hodie combussisti, debesne restituere totum segetis valorem, si æque comburenda sequenti die fuisset apud Dominum?

8. Respondeo, Id in tribus evenire circumstantijs potest: primò, si fur consumat vendatque *g*, vel destruat ante incendium prævisum; & tunc ajo, furem debere totum tritici, vel segetis valorem restituere. Ratio est, quia tunc res erat Domini, & quia non prævidebatur periculum vllum, res valebat suo justo pretio: si ergo iniquè eam fur consumpsit, contraxit obligationem eam restituendi, quæ tolli non potest, nisi actu fiat restitutio *h*

g l. Less. l. c. n. 95. Vasq. l. c. nu. 71. Mol. t. 3. d. 726. nu. 2. Delugo t. 1. de just. d. 18. seq. 4. n. 77. Pet. Nav. li. 4. c. 1. dub. 3. fusè. h legatur Dic. li. 2. de just. tr. 2. d. 3. dub. 4. à nu. 74. qui videtur benignius loqui.

9. Secundò, si aliquod periculum subodoratum fuit, quo existente fur iniquè consumpsit, vel vendidit, & tunc ajo, remanere in fure obligationem re-

stituendi quidem, sed minus, quantum scilicet judicabitur à viro experto, ex illo periculo, rei pretium diminui; quod si vendidit, debet pretium dare Domino, cuius erat triticum, quia pretium succedit loco rei, & in hoc jam invenitur factus ditior ex re aliena fur: dummodo advertat, minoris etiam debuisse, propter tale vitium periculi imminentis, rem vendi: quod si vendita est antiquo pretio, debebit pars pretij excedens emptori reddi, non Domino, quia in illo excessu emptor fuit deceptus, non vero Dominus fuit à te injustè damnificatus.

10. Tertiò, si periculum timebatur certum & infallibile, quo pacto res nihil valebat; quis enim rem jam jam certo perituram, nullique vsui sibi vtilem emere pretio vellet? & tunc, ajo, nihil deberi à fure, quia nihil damni intulit, consumendo rem nullius valoris. adde, Dominum tacitè consentire huic consumptioni. Quis enim non vellet à te panem, v. g. consumi potius, quàm absumi ab imminenti domus incendio?

11. Petes: fur, si posset rem à se ablatam eripere, à simili v. g. incendio, obligaturne eripere? idque ex Iustitiane, an ex charitatte? respondeo, obligari ex Iustitia 1; ratio est, quia fur, quamvis non sit absolutè custos rei ablatæ, quia tamen semper obligatur, rem Domino restituere, consequenter obligatur, rem eandem conservare, saltem æquali diligentia & labore, quo res suas conservaret, nè scilicet ponat voluntarium impedimentum ad restituendum, ergo contra Iustitiam peccat, ni conservet, cum possit, quod idem est, ac dicere, si cum possit, ab incendio non eripiat.

1 *Esto, negare videatur. Less. & Vasqu. l. c.*

12. Quid, si quis rem surripiat ante incendium, quo certò res erat apud Dominum peritura, obligaturne illam restituere, an vero, ut suam possit consumere? respondeo, obligari restituere, nec ut suam posse consumerè. Ratio clara mihi est, quia res quomodocumque salua fiat, Domini semper est, nisi ex circumstantijs certo appareat, rem à Domino jam fuisse verè & ex animo, non vero solum ex necessitate derelictam. Vide, quæ dixi tr. 2. c. 8. n. 14. Fortunæ igitur suæ Dominus tribuat, si res in tuto posita fuit à fure: deducere tamen pro se furem posse pretium sui laboris & industriæ, si quæ fuit, ipsa recta ratio dictat: quantum autem erit hoc pretium, facile colliges ex dictis tract. 2. cap. 8. à num. 7. in simili.

Quando res perijt in via, sub ejus manu, cum quo eam mitto ad Dominum, quid faciam, dicam infra tr. 4. §. 1. n. 3.

§. IX.

Onus restitutionis, quandonam adsit, si acceptio, vel detentio sint dubiè injustæ.

1. DE hac cum satis ego disputaverim superius, l. 1. in Decal. c. 3. §. 7. verbo Restiturio; illuc accedat, si velit, curiosus Lector.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

§. I.

De secunda radice seu causa restitutionis, quæ est res accepta.

1. DVm non constat, rem, quam ego possideo, esse alienam, dicor Possessor bonæ fidei: cum constat, dicor, & sum malæ fidei Possessor: quod si non constet, rem esse meam, sed nec constet, esse alienam, dicor Possessor dubiæ fidei.

2. Sit jam regula prima. Si quis rem alienam bona fide, ut suam quocumque titulo accepit, statim atque certo advertit, esse alienam, debet illam eandem, si extat, reddere Domino: immo Dominus potest sibi eandem, vbicumque illam invenerit, vindicare; ratio est, quia res quomodocumque accepta, vbicumque est, Domini est; quare nisi, qui eam habet, statim reddat, incipit esse injustus detentor, & subintrat pro consequenti tempore radix restitutionis ex injusta acceptione, de qua in præcedenti capite dictum est, quia rei alienæ detentio est continuata ablatio.

a *Less. l. 2. c. 14. d. 1. Mol. t. 3. d. 718. alijq. apud Sanch. l. 2. id dec. 0. 23. n. 34. Dic. l. 2. de just. tr. 2 d. 5. du. 1.*

3. Dixi (certò advertit) nam si sub dubio, vel sub probabilitate, quæ non faciat moralem certitudinem, non est obligatus reddere, ut fusè alibi *b* diximus, & mox innuam n. 15.

b *sup. l. 1. in dec. c. 3. à §. 3. & deinceps.*

4. Dixi item (illam eandem) nam non potest vnum pro alio, invito creditore *bb*, restitui, cum creditor non solum habeat jus Iustitiæ *c* ad rem ejusq; valorem, sed etiam ad hanc rem.

bb *l. Manifesti. C. de solut.* c *Vas. Val. Mol. Rebel. Lop. Sotus. quos citat sequiturq. Dic. l. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 2. n. 14. & 15. contra Pet. Nav. dicentem, solum esse contra Charitatem.*

Duas tamen adhibeo limitationes: alteram in rebus vsu consumptibilibus, seù functionem habentibus, facilè posse reddi vnum pro alio in eadem specie. v. g. habet quis mensuram frumenti alieni, potest mensuram alterius frumenti æque boni reddere: ratio est, quia hæc sunt adeo æquivalentia, ut non fit judicandus invitus creditor: alteram, in rebus, quæ functionem non recipiunt, tunc solum potest vnum pro altero æqualis pretij debitor restituere, v. g vestem pro equo &c. hunc equum pro alio, immo pecuniam pro equo &c. quando creditor non habet peculiarem affectum ad rem suam individuam; ratio est eadem, quia tunc non erit graviter invitus creditor. Atque hæc doctrina cum prædictis duabus limitationibus propter paritatem rationis locum habet etiam in possessore malæ fidei, quando res est restituenda ex radice injustæ acceptionis.

5. Regula secunda *cc*. Si rem alienam bona fide acceptam, bona item fide in totum quis consumpsit, vel destruxit, nihil remanente, in quo factus sit ditior, sive fuerit res ex se consumptibilis, & ut Iurisperiti loquuntur, fūctionē recipiens, ut triticū, vinum &c. sive non, ut equus, vestis &c. ad

nihil

nihil tenetur, quando deinde advertit, se consumpsisse rem alienam. Ratio est, quia cum sine culpa contra Iustitiam fuerit destructa, non est caput, vnde oriatur obligatio restitutionis: dico, contra Iustitiam; nam quamvis destruxerit lasciviendo V. G. vel simili modo, cum non fecerit contra Iustitiam, onus restitutionis non incurret.

cc *Idem, & passim.*

Petes primò: quando rem mistibi lemalienam cum mea misceo, judicandumne est, rem alienam extare, atque adeo me debere illam in individuo? an judicandum potius, esse destructam, atque adeo me debere pretium, seu id quo factus sim ditior? Respondeo, Id colliges ex mox dicendis §. 4.

6. Petes hac occasione secundò: Si mihi Mercator tradat merces vsu non consumptibiles, quas meæ dispositioni committat, dicendo V. G. Committo tibi has merces, ut de illis disponas, V. G. vendas, quomodo vis, dummodo correspondeas mihi, tradendo id, quod ex illarum distractione conquires: vel, quod in idem recidit, si mihi mercator easdem tradat justo pretio æstimatas, ut illud pretium eidem mercatori post illarum distractionem sine fraude restituam; si, inquam, mihi sic consignentur merces, judicandumne erit, rem alienam extare, atque adeo restituendum in individuo, an transisse in meum dominium, atque adeo solum restituendam pretium? Respondeo, esse distinguendum. Nam absolutè nulla alia voluntate tua accedente, merces sunt mercatoris; solum enim tibi committit (sic enim supponitur) ut eas more procuratoris, seu vtilis gestoris negotiorum ipsius, debita moraliter diligentia vendas. At si accedat aliquis actus tuus, quo illas velis tibi emere, vel ipso actu exercito de illis mercibus disponas, tamquam de tuis, ut si illas pignori des tuo creditori, vel tuo familiari dones, vel alio modo consumas, tunc merces erunt jam tuæ, cum obligatione reddendi pretium mercatori, quia tunc actualiter vel virtualiter *d* emisti, consequenter creditor vel amicus nihil debebunt mercatori: siquidem rem tuam, non rem mercatoris acceptarunt: Si tamen eas, extra necessitatem extremam, vel grauem, dones, vel pignori des tuo dicto creditori, prævidendo, tibi non suppetere, vnde possis facere mercatori satis, peccas contra fidelitatem procuratoriam: & quidem, si id fuerit in re notabili, peccas graviter, ut ex se patet, remanente semper in te obligatione restitutionis pretij, si quando potens solvendo fueris.

d *Pasq. dec. 503.*

An vero creditor vel amicus, dum has acceptant, prævidentes suum pretium mercatori defuturum, peccent necne, sive te inducant ad dandum, sive non inducant, ex dicendis §. 4. n. 26. colligi poterit.

7. Regula Tertia. Si res non est in totum destructa, sed remanet in aliquo, quo reddítus est quis locupletior, hoc in quo factus est locupletior, debet is restituere, ut primum advertit, id sibi per se proveniisse ex re aliena; ut accideret exempli G. si quis rem alienam bona fide vendidisset, & pretium habuisset à venditore. Ratio est, quia hoc succedit loco rei: quare sicuti rem vel partem rei, si extaret, debuissem reddere

dere, sic hoc, quod remanet: adde, non esse æquum, quempiam divitem fieri ex re aliena.

Dixi autem (per se provenisse) id enim solum succedit loco rei alienæ, non verò id, quod ex occasione ipsius, seu per accidens acquiro. Si enim v. g. pecuniam, quam bona fide meam puto, negotiationi subdam, totum lucrum meum erit, quia id est fructus industriæ meæ, nec per se provenit ab aliena pecunia, quæ ex se est sterilis. Pari modo, si occasione, quod ego vestitus veste aliena pretiosa, inviter à Principe, & aliquid lucrer, totum, quod acquiro, meum erit, quia per accidens hoc lucrum sequitur à re aliena.

Consumens rem bona fide acceptam.

8. Ex dictis *f* fit primò, ut si quis invitatus ab amico, edat cum illo res furtivas, nesciens, esse ex furto, ad nullam restitutionem teneatur, si ipse in nullo factus est ditior: at si insumpsisset aliquid æquale in suo cibo, vel partem, æquale vel partem debet ex communi opinione restituere, quia in his factus est ditior.

f *Idem, quibus adde Vasq. c. 9. de rest. §. 2. num. 4. & 5.*

Dico (ex communi) nam Delugo *g* ex alio capite hunc omnino liberat à restitutione; quia nimirum, dum comedit, tanquam minister, seu instrumentum invitantis, sine culpa esculenta destruit, veluti si gemmam alienam, quam bona fide putat Petri, v. g. proijceret jussu ejusdem Petri in puteum; ergo cum ipse illa non acceptet, non contrahit obligationem restituendi ex re accepta. Verum id mihi non placuit superius *h*, cum de Religioso invitato sine superioris licentia agere: & nunc in hoc casu multo minus placet, saltem ex eo, quod invitatus non utitur his speculationibus, nec intendit comedere, ut merum instrumentum invitantis, sed more humano cibum acceptat & comedit: quare moraliter rem tacitè accipit, & consequenter obligatur ex re accepta: non sic, quoad gemmam prædictam, vel quid simile: non enim acceptat gemmam, & ut suam proijcit.

g *Delugo t. 1. de just. d. 17. sect. 1. n. 15. lege Bannes, & Salon apud Dian. p. 3. tr. 5. res. 4. qui ex alio capite nunc bona fide consumentem res unico actu consumptibiles liberant à restitutione, quamvis in aliquo factus sit ditior; sed non placent.*

h *sup. tr. 1. c. 2. §. 5. n. 9. & 10.*

Donans rem bona fide acceptam.

9. Fit secundò *i*, ut si ego rem furtivam mihi ignoranti donatam bona fide do alicui, vel postquam eam consumpsi, eidem, qui mihi rem illam donavit, aliquid æquale ob gratitudinem retrodono, nihil restituere debeam, cum adverto, rem fuisse furtivam, quia in nihilo factus sunt ditior: at si ego donaturus fuissem æquale, vel minus alicui amico, quod mihi reservavi, quia rem furtivam donavi, hoc æquale vel minus restituere debeo domino jam nunc cognito, quia in hoc factus sum ditior, & hoc succedit per se, loco rei alienæ. Quid si donaturus fuissem majus? v. g. centum aureos in tritico, sed quia dedi quinquaginta in auro furtivo, totum triticum mihi reservavi,

Respondeo, ut primum cognosco, aurum fuisse alienum, solum debeo quinquaginta reddere domino. Ratio est, quia excessus, quem mihi reservatum invenio, fuit reservatus per accidens, ex occasione rei alienæ datæ, non verò per se, atque adeo meum est, non alterius.

i *Ex ijsdem.*

Vendens rem bona fide acceptam.

10. Fit tertiò, ut ex dictis decidi debeat, quid sit restituendum, & quantũ, si res aliena bona fide vendatur; Dico, esse distinguendum: vel enim primò, rem alienam bona fide emisti; vel secundò, dono, seu sine pretio habuisti: & in utroque casu deinde, bona item fide vendidisti. In priore *i* casu, non obligaris quidpiam restituere domino rei, quia apud te res aliena non extat, nec in aliquo ex illa es locupletior; pretium enim, quod nunc vendendo accipis, jam antea solueras emendo. Dixi (domino rei) nam an debeas aliquid ipsi emptori, cui tu vendisti, dicam mox num. 14. In posteriore casu, debes dare totum pretium domino, quia in hoc factus es ditior. Nota, si dominus fortè rem suam recuperavit ab emptore hoc ultimo, ut certè potest, si extet, quia semper sua est, tunc te emptori huic pretium reddere debere, nè scilicet ex aliena re locupleteris, certum esse.

i *Ex ijsdem, quib. adde Laym. l. 3. sec. 5. tr. 4. c. 17 §. 3. n. 25. l. Dian. 2. t. tr. 5. miscell. res. 41. & 42. Caje. utrumq; Med. alioſq; apud Dic. lib. 2. de just. tr. 2. d. 5. dub. 8. num. 148.*

Inquires: quantum debet huic emptori, vel domino dari, totumnè pretium, quo rem tibi dono datam vendidisti, an satis est, dare partem? Respondeo, si bona *l*, ut dictum est, fide vendidisti, medio vel infimo pretio, totum hoc debes, quia hoc succedit loco rei domino debitæ: at si vendis supremo pretio, vel etiam maiore, id potest evenire ex duplici capite.

l *l. eosdem qu. 6. adde Dic. lib. 2. de just. tr. 2. d. 5. du. 7.*

11. Primò, ex eo, quia res eadem v.g. equus ex se, vel ex circumstantijs crevit in pretio, sive ob majorem ætatem equi, sive ex penuria equorum superveniente: & in utroque casu debes totum, quantum quantum fuit, pretium reddere: Ratio est, quia res est semper domini, & domino valet, quanti valet. Scio, aliquos *m* docere, tunc satis tibi esse, si valorem medium reddas domino, & te posse excessum tibi reservare. Ratio est (inquiunt) quia sufficit, si domino reddas, quanti possit rem æqualem suæ sibi emere, vel comparare: at potest emere facilè, ut supponimus (secus enim, non haberet locum hęc doctrina) per illud pretium medium: ergo sufficit, si illud dumtaxat restituatur: confirmant: si dominus recuperasset suam rem ab eo, cui tu rem tibi donatam vendidisti, non tenereris excessum illum eidem domino dare, sed potius emptori; jam enim ipse dominus plenè est satisfactus per suæ rei recuperationem; ergo nec teneris, excessum illum eidem dare: jam enim ipse tantum habet per pretium medium, quantum sufficit ad similem rem sibi comparandam. Scio, inquam, hoc, & certè id esse probabile, inficiari non possum.

m *Mol. t. 4. disp. 721. n. 10.* n *proba-*

12. So-

bile; *in praxi tutum id esse fatetur Dic. l. c. nu. 144. licet ipse contrariam sententiam sequatur.*

12. Secundum caput, unde tu carius vendere potuisses rem tibi alienam dono datam, est, quia ejusmodi rem in alium locũ transtulisti, vel similem non vulgarem diligentiam adhibuisti, & tunc, quia ille excessus est fructus solius tuæ industriæ, potes *o* totum illum tibi attribuere. Verum, quia ad pluris rem vendendam non solum valet industria, sed etiam regulariter ipsa substantia rei, quæ venditur (quod non est ita in mera negotiatione pecuniæ, quæ ex se sterilis est;) ideo notat Sanchez, *p* non totum hunc excessum posse à te retineri, sed solum, quantum arbitrio prudentis respondet tuo labori & industriæ; & rectè Delugo *q* ob hanc rationem docet, tunc numquam sufficere, dare pretium infimum.

o *Mol. & Laym. apud Dian. p. 3. t. 5. res. 41.* p *Sanc. l. 2. in Dec. cap 23. nu. 28.* q *Delugo t. 1. de just. d. 17. sec. 1. n. 21.*

Donans pretium rei alienæ bona fide venditæ.

13. Sequitur quartò, ut etiam decidatur ex dictis, quisnam restituere teneatur in sequenti casu? Antonius equũ Cæsaris bona fide ab amico dono accepit, mox eadem fide illum vendidit Francisco, atque ejus pretium idem Antonius dono dedit Petrò; quisnam reddere equum, vel ejus pretium debet Cæsari domino, quando constabit, equum fuisse Cæsaris, Antoniusnè, an Franciscus, an Petrus?

Respondeo ex dictis *r*, nihil Antonius debebit Cæsari, quia Antonius in nullo nunc invenitur factus dicior ex Cæsaris equo. Rursus nihil item debet Petrus, quia Petrus numquam habuit alienum equum, & pecuniam, quam dono habuit, accepit ab Antonio domino legitimo illius pecuniæ: qui, ut suppono ex mox dicendis, per imistionem pretij equi cum sua pecunia factus est dominus illius pretij; quare sicuti licitè quis data à latrone vel fraudulento lusore potest retinere, quia hi sunt facti domini illius pecuniæ per admistionem cum suis (ut supponimus) nam si facilè discerni potest, restituenda est, utpote res domini; esto, personaliter remaneant obligati ad restitutionem; ita multo magis in casu nostro, in quo Antonius bona fide illud pretium acquisivit: Et sicuti in casu dicto latronis ex probabili sententia, quam mox *s* afferam, mihi non imputatur, si quando per donationem illam pecuniæ mihi factam, fiat ipse latro impotens ad dictam restitutionem, quando ego eam impotentiam non prævideo, vel etiam si prævideam, latronem tamen non induco ad donandum, sed solum accepto, ita etiam in casu nostro &c.

r *Item Sanc. li. 2. in dec. c. 23. nu. 18.* s *mox §. 4. n. 26. fin.*

14. Remanet ergo Franciscus, qui quidẽ est obligandus ad equũ reddendum suo domino, nempe Cæsari, etiam cum jactura suæ pecuniæ; suo enim infortunio debet adscribere, quod res aliena, ad quam semper jus habet proprius dominus, apud se extare inveniatur: sed certè Antonius, quem nihil debere Cæsari diximus, debebit tamen Francisco totum pretium reddere in casu, quo idem Franciscus Cæsari equum

suum reddiderit. Ratio non ducitur ex radice injustæ acceptionis, vel ex radice rei acceptæ, quæ hic, ut patet, in Antonio non adsunt, sed ex contractu, quo Antonius Francisco rem vendidit; in hoc enim contractu implicitè includitur, ut venditor indemnem reddere debeat emptorem, quoad rem venditam, ut scilicet hæc sit vendibilis, & ut ipse venditor possit transferre ejus dominium in emptorem &c. Sanè eodem modo, si vendidisti bona fide vitrum pro gemma, cognito errore restituere debes pretium, seu rescindere contractū, ut indemnem serves ementem. Atque hæc ratio valet, etiam si Antonius equum prædictum emerit justo pretio v. g. à Titio; nam licet ipse Antonius possit à Titio venditore, propter dictam rationem indemnitatis, exigere suum pretium, tamen ipse Antonius obligatur ex vi suæ venditionis factæ Francisco, Franciscum indemnem reddere, nec potest remittere Franciscum ad Titium, cum quo Franciscus nullum inijt contractum; & per hoc resolvitur id, quod innui supra num. 10. lege Delugo *u* & Dicastillum, *x* ponentes aliquas utiles considerationes circa hunc & similes casus.

t Sot. Petr. Navarr. Val. Rebell. Ayor. Less. apud Dicast. l. c. dub. 8. à num. 150. contra Navar, qui putat, satis esse, si Antonius cedat Francisco actionem, quam habet contra Cæsarem. u *Delugo t. 1. de Just. d. 17. sect. 5. à nu. 109.* x *Dicast. l. c.*

15. Petes hìc denique, ad quid obligetur quis, si sit dubius, an factus fuerit ditior ex re aliena bona fide accepta?

Respondeo, ad nihil, quia in dubio melior est conditio possidentis; idem dic, si sis dubius, an res, quam bona fide habes, sit aliena, & post moralem diligentiam, dubium evincere non potes. Differentia autem magna intercedit inter dubium superveniens, postquā rem bona fide possides, & inter dubiū, quod forte sit, antequam rei possessio à te occupetur: nam hìc tibi non suffragabitur possessio, suffragabitur in dubio superveniente: sed de his, ut etiam, quando res est probabilis, multa satis sunt disputata sup. lib. 1. c. 3. 6. & 7.

16. De emptione rei furtivæ multa dixi Tract. 2 c. 8. solum in hunc locum sequentes duas quæstiones reservavi.

§. II.

Prima quæstio, an rem, v. g. equum bona fide tibi venditum, vel donatum, vbi noscis esse furtivum, tibi liceat furi reddere?

1. QVoad venditum, dico non licere, si sine gravi incommodo per Iudicem, vel alio modo possis tu emptor tuum pretium habere, & dominus suum equum: licere autem, si prudenter credas, dominum facile recuperaturum suum equum, & te pretium; ut si furem furti pœnituisset, & tibi pretium, dominoquē equum is redditurus esset: immo in hoc ultimo casu puto, te debere eidem furi equum reddere, quando scilicet, secus furi aliquod injustum damnum immineret, ut bis solvere pretium equi, vel quid simile. Rursus dico, non licere reddere furi, si per talem redditionem non speras, te recuperaturum tuum pretium, nec aliquod grave malum à fure times, si illi

si illi non reddas. Ratio est clara, quia tunc non esset caput, unde possis rem in manu latronis cum domini damno reponere.

2. Hæc sunt facilia; illud difficile: an quando scio, furem non redditurum equum domino, possim ego ipsi furi reddere equum, à quo bona fide emi, in eo casu, quo mihi aliter meum pretium recuperare non datur? Negat *a* Molina, concedit Rebellus *b*, & Vasquez *c*, cum quibus sentio: ratio est, quia cum ego solum tenear, equum reddere ex re bona fide accepta, sufficiet, si illum reponam in eodem statu, in quo erat: non enim videor cogendus, illam cum meo damno domino restituere, quia sic æque obligarer, ac ipse fur, qui rem habuit mala fide: cum ergo minor sit mea obligatio, solum obligabor, domino restituere, quando non patior æquale damnum, non verò in nostro casu, quo par detrimentum paterer, meum pretium amittendo. Vnde vides, idem dicendum esse, si aliquod grave malum à fure rationabiliter timerem, si ipsi non redderem.

a *Mol. to. 3. d. 722. quem sequitur Azor. alijque apud Dicastillum mox citandum.* b *Rebell. p. 1. l. 2. q. 9.* c *Vasq. de restit. c. 9. §. 2. dub. 2. nu. 12. & 13. idem sentit Delugo t. 1. de Iust. d. 27. sec. 2. Dic. lib. 2. tr. 2. d. 5. dub. 4. num. 95. citans Tol. Arag. Bonacin. à quo falsò citari Azorium pro hac sententia notat ibi Dicast.*

Dixi (posse me reddere furi, seu illi, qui mihi rem vendidit) nam vendere alteri non possum, etiam ad recuperandum meum pretium. Ratio est, quia sic facerem injustum contractum, vendendo rem alienam; at restituere eidem furi, non est facere contractum, sed præteritum rescindere, quæ rescissio ex se injusta non est, quia ego non teneor stare ei contractui, cum meo illo damno amissionis pretij.

4. Objcies: non potest debitor restituere rem, v. g. gladium domino, si sciat, dominum illo abusurum, v.g. ad injustè occidendum, ne scilicet cooperetur cum illius peccato, ergo nec emptor, de quo loquimur, poterit restituere rem furi, qua scit, furem abusurum, dum eam ipse fur non reddet domino. Respondeo, nego paritatem, quia debitor ille supponitur, nullum pati damnum, si rem eo casu non reddas; at in casu nostro patitur, nempe amittit suum pretium; nemo autem tenetur procurare bonum temporale alterius, cum æquali suo damno, ut dictum est. Adde, in casu nostro (quidquid sit in illius gladij debitore, de quo suo *d* loco) cooperationem ad peccatum alterius fore admodum remotam; at cooperatio remota ex multis capitibus excusatur à peccato, ut alibi diximus; hìc autem erit excusatio ab æquali damno &c.

d *infr. tr. 4. t. 1. § 3.*

5. Objcies rursus: si dominus equi emptorem apud Iudicem deferret, Iudex illum cogeret, reddere equum, non furi, sed ipsi domino: ergo & idem ego obligabor in conscientia.

Respondeo: nego consequentiam, quia Iudex supponit, furem non inveniri, ut is cogatur ad restituendum pretium, & sic Iudex operatur ex præsumptione, quod ego pretium recuperare non possim, quando jam nos n. 1. fassi sumus, non posse rem reddi furi: cum

ergo in nostro casu emptor reddendo rem furi, possit suum recuperare, non injustè aget, si se indemnem servet. At cur Iudex ita supponit, & non potius quærit furem, quem cogat ad reddendum pretium? Respondeo, quia non tenetur Iudex, nisi ad ea, quæ à partibus proponuntur: immo Iudex prudenter præsumit, rem alienam mala fide fuisse emptam, & consequenter cogit absolutè emptorem ad restitutionem; secus, daret aditum fraudibus, & quilibet à fure etiam mala fide libenter emeret, quia semper esset securus, suum pretium per Iudices se recuperaturum; alias objectiones vide apud citatos.

6. Quoad rem non mistibilem donatam, jam ex dictis colligis, rem tibi à fure donatam bona fide, multo magis mala fide, vel etiam apud te forte ab eodem fure depositam, statim ac furtum advertis, te debere domino restituere. Ratio est eruenda ex ijsdem dictis, quia in hoc casu nullam pretij jacturam facis. Excipe, nisi forte à fure tibi grave aliquod proportionaliter damnum immineret; tunc enim sufficeret, furi restituere, ut etiam ex dictis colligi potest.

Dixi (quoad rem non mistibilem) nam si fuerit pecunia, vel ita mistibilis, ut immista cum rebus latronis discerni nequeat, jam innui §. 1 n. 2. & iterum explicabo §. 4 præsertim n. 26.

§. III.

Secunda quæstio, quoad idem, quando adfuit mala fides.

1. SI rem furtivam à fure mihi venditam mala fide emi, & meum recipere alia via non possim, quæritur, an possim reddere furi, ut ipse meum pretium reddat? Non posse, docent aliqui *a*, posse, melius alij *b*, propter paritatem rationis, cum emptis bona fide. Nam sicuti, qui debet restituere ex injusta acceptione vel retentione, satisfacit tollendo injustam acceptionem & injustam retentionem, ita qui debet restituere ex injusta emptione, satisfaciet, quantum est ex hoc capite, si tollat injustam emptionem; tollit autem emptor, si rescindat contractum cum venditore; ex alia parte idem emptor non cooperatur sic cum malitia venditoris, quia suum damnum, nè scilicet suum pretium amittat, satis ipsum excusat à tali cooperatione.

a *Less. Turrian. alij apud Delugo mox citandum, Dic. l. c. n. 113. afferens Molin. Rebell. Bannes, Vasquez.* b *Diana, & Delugo cum alijs ab ipsis citat. t. 1. de just. d. 17 sect. 2. nu. 37. Tolet. Silvest. alij apud Dicast. l. c. num. 122.*

2. Dixi (quantum est ex hoc capite) nam, si diu emptor retinuit cum gravi damno domini rem, tunc debebit resarcire damnum ob injustam retentionem.

3. Inquires, quanto tempore hic emptor malæ, ut item ille bonæ fidei, potest retinere rem furtivam emptam, ut tractet cum fure de rehabendo suo pretio? Respondeo, id secundum moralem prudentiam ex circumstantijs est decernendum, præoculis habita illa regula, ut ex hac retentione (quæ certè non valdè longi temporis esse debet) non redundet in novum damnum domini. Vide Delugo citatum n. 33.

4. Si rem furtivam mala fide mihi donatam mala fide accepi, omnino me illam

illam debere domino restituere, non autem furi, jam dixi modo num. 22.

De emente, ut item de acquirente rem alteri obligatam.

5. INcidit hic dubium de re alteri hypothecata seu obligata, quam ego fortè emi, seu per hæreditatem acquisivi, insciis ejusmodi obligationis. Domum v. g. emi à Petro, justo pretio centum aureorum; deinde apparet, eam esse obligatam Francisco in aureis viginti; an debeam ea viginti Francisco solvere? Respondeo, communis est doctrina, me debere vel solvere, vel tradere illi domum, licet postea regressum habeam contra Petrum venditorem: ratio est, quia tunc urget radix restitutionis ex re accepta; sicuti enim si emissem eam domum à fure, nullum ego in eam dominium acquisivissem; ita nunc secundùm illam partem respondentem viginti aureis non acquiro dominium, saltem plenum & perfectũ, quia secundum illam obligata est creditori, & veluti ejus est ea pars. Si vendidisset tibi eam domum is, qui erat in extrema necessitate, te non obligat Valerus *a*: verum id vidé apud Delugo *b*, res est enim rarissimi eventus.

a *Valer in Diff. utriusque fori, V. debitum, diff.* 11. b *Delugo dicta d.* 17. *sect.* 5. *à num.* 95.

6. Si acquisivisses hæreditatem paternam, v. g. quæ verè non sufficiat ad patris debita, ad nihil teneris in conscientia, etiam si non feceris inventarium. Quod si bona hæreditatis sufficiant, sint tamen vinculata, debes solum ex fructibus solvere eadem patris debita, si hæc debita sint contracta post institutum vinculum: at si fuissent contracta ante vinculum institutum, vel si fuissent contracta ab instituente revocabiliter dictum vinculum, debes ex capitali solvere, ut brevibus docet alijs citatis Bonacina *c*, quia antecessoris bona semper transeunt cum onere, quod habent, restituendi cuique suum.

§. IV.

Occasione prædictorum explicamus, quando nam per conjunctionem res aliena transit in meum dominium, ita ut non debeam rem ipsam in individuo.

1. AD multa usui erit explicatio, quam paramus afferre; nam propterea universaliter est tractanda, ut nè mireris, si ad alia, quæ hujus loci non videntur, divertamus: id enim facit, ut ea omnia, quæ de ejusmodi conjunctione ignorari non debent, hic in vnum collecta lector addiscat.

2. Quatuor modis hæc coniunctio formari & esse potest: primò, per alluvionem: secundò per adjunctionem: tertiò, per confusionem: quartò, per admixtionem.

Per Alluvionem.

3. Alluvio in legibus *a* alia est patens, alia latens; latens est, quando per alluvionem aliquid insensibiliter tuo fundo adjungitur: patens, quando ex fluminis vi detrahitur aliqua pars fundi tui vicini, & transfertur in fundum tuum. His positis.

a *Instit. de rerum diuisione, §. præterea, quod per alluvionem, & deinceps.*

Dico,

Dico, augmentum fundi factum per latentem alluvionem esse tuum, per patentem esse prædicti tui vicini.

4. Rursus insula, quæ per alluvionē solet de novo nasci, nasci potest primò in alto mari, quod nullius dominij sit: secundò in medio fluvio: tertiò in eodem fluvio, sed prope tuum agrum: quartò in eodem fluvio, sed prope agrum vicini. His positis

Dico in hanc sententiam: si primum, Insula est primi occupantis; si secundum, dividatur inter te, & illum, qui est è regione positus; si tertium, erit tua, etiam si deinde sensim, & latenter extendatur vsque ad vicinum: si quartum, erit vicini, ejusdemque erit similis latens extensio.

5. Denique sic ajo. Si alveus fluvij divertat in aliam partem, novus alveus fiet publicus, vel ejus, cujus erat fluvius; antiquus verò accrescit ijs, qui agros vtrimq; habent. Quod si fluvius ex tuo agro insulam faciat, nemo dubitat, insulam illam esse tuam.

6. Hæc vel sancita sunt in varijs legibus *b*, vel ex illis deducuntur, quas vide passim apud Doctores *c*: apud quos etiam invenies, an hæc accrescant usufructuario, an domino proprietatis, an emphyteutæ, an feudatario? quæ sunt quæstiones pertinentes ad Iurisperitos.

b *Quos affert Mol. l. cit. alijque passim.* c *Mol. to. 1. d. 57. Delugo t. 1. de Iust. d. 6. sect. 13. à num. 157.*

Per adjunctionem.

7. Quærimus, an quando aliquid alienum adnectitur tuæ rei, totum fiat tuum; v.g. partem vestis pretiosæ alterius, consuis tuo vestimento, vel gemmam alienā tuo annulo inseris, an tota vestis, annulusque fiant tua? tua esse, colligitur *ex §. Quod si partem, Instit. de rerum diuisione*, cum obligatione tamen, ut semper supponimus, reddendi domino æstimationem suæ rei.

8. Verum sic est distinguendum: vel primò, res aliena non potest separari, salva tota re, ut si non purpureæ vestis pars, sed lanæ, seu fila purpurea aliena fuerint intexta cum tuis alijs filis, vestemque composuerint, & tunc non dicetur purpura adjuncta tuo vestimento, sed vel admixta cum tua, vel confusa in tuo, quia pars tua separari nequit, salvo vestimento; immo non rarò, nec discerni poterit, vt si ejusdem rationis coloriscque essent tua, & aliena fila; atque de hoc loquitur §. citatus, & nos à num. 11. loquemur: sicuti de admixto dicemus à num. 15.

9. Vel secundò res aliena potest discerni, ac separari à tua; & tunc verè *d* dicitur adjuncta, & ejus tractatio pertinet ad hunc numerum; in quo casu omnis æquitas requirit *e*, ut pars illa adjuncta remaneat sui domini; cum enim partis illius dominium numquam dominus amiserit, & ex alia parte discerni & separari possit, cur non sit separanda, ac domino restituenda?

d *Delugo t. 1. de Iust. d. 6. sect. 13. num. 160.* e *Dicastill. lib. 2. de Iust tr. 2. d. 5. d 9. num. 184. & 190.*

10. Sed quid dicendum de ædificijs & plantis, quæ solo adjunguntur? Respondeo, ut ædificij dominus *f* fias, debes in proprio solo illud construere; nam si in alieno, ejus erit ædificium, cujus est solū, modo dominus soli tibi

solvat

solvat expensas, si bona fide processisti; nam si mala, nihil tibi debebitur.

f §. *cum in tuo. Instit. de rerum divis.*

Idem dic in plantis, Domino nimirum soli eas *g* cedere, compensatis tibi expensis, si bona fide plantasti: nam si mala, nihil merito habebis.

g §. *si Titio. Institut. de rerum division. lege Castrop. de Iust. in genere d. unica p. 20.*

Per Confusionem.

11. Tunc res tua & mea dicuntur confundi, quando non potest ex ipsis jam confusis assignari ulla pars, quæ non sit mea, & non tua. Misces v. g. vinum tuum cum vino meo, vel tuum lac cum meo lacte: assignarene poteris hanc v. g. guttam esse tuam, hanc esse meam? non ita. Pari modo, si ex tuo vino & melle meo fiat mulsum, si ex tuo ære & meo argento vel auro fiat æs Corinthium, ex tuis & meis medicamentis fiat emplastrum, ex tuis & meis lanis, ex tuo & meo serico intexatur vestis: tunc autem dicetur admisceri, quando potest assignari quæ pars sit mea, quæ tua, licet à me dignosci facile nequeat, v. g. ex frumento tuo admixto cum meo, potes accipere hoc granum, v. g. de quo verũ est dicere, hoc fuit, seu est ex tuo frumento, vel vere est ex meo, licet à nobis propter admixtionem factam non dignoscatur: non potes autem accipere vnam guttam, v. g. in mulso, & sic dicere, hæc gutta est solum mel, est solum vinum, & consequenter, est solum tuum &c. De admixtione mox; hic enim de confusione loquendum est, de qua sic distingue.

Vel confusio inducta fuit primo, vtroque Domino consentiente; vel secundo, casu; vel tertio, altero solum sic volente, nesciente vel nolente altero: si primo ac secundo modo *h*, totum conflatum erit vtriusque, quia consensus reciprocus, vel casus ille id videtur præstare, & ad Iudicem pertinebit, dividere pro rata partium. Si tertio *i* modo, ad illum pertinet dominium, qui operam & majorem partem materiæ apposuit, quibus tertium illud corpus conflatum est: quare illud mulsum, æs, emplastrum, vestis, tui erit dominij, si tua opera tuaque maiore parte materiæ illa sint facta, cum obligatione tamen reddendi æstimationem partis materiæ alienæ; ratio est, quia accessorium sequitur principale: principalior autem in his est opera tua, & pars notabilis tuæ materiæ, quàm sola pars materiæ alienæ, ergo &c.

h *Castrop. de Iust. in genere d. unica p. 21. num. 1 Item ibid.*

12. Dixi (notabilis) nam si v. g. parvam mensuram mellis tui misceres cum magno dolio alieni vini, vel parum purpuræ tuæ cum multis alienis, cum parum pro nihilo reputetur, nec vinum esset *l* tuum, nec vestis; tunc enim cum tua pars sit accessoria, illa aliena principalior, alterius erit dolium & vestis, cum obligatione reddendi tibi æstimationem exiguæ illius purpuræ & mellis.

l *Eo modo, inquit Azor apud Diceast. lib. c. n. 185. quo nimis parvæ*

aqua benedicta non reddit benedictam magnam aquæ quantitatem.

13. Non dissimili modo judicarem *m* de pretiosissima pictura, vel scriptura facta à te in vili tabula vel tela aliena; tuum enim erit totum, cum obligatione reddendi pretium tabulæ vel telæ illius Domino. Quod si pictura esset vilior, quàm tabula, certe tunc cederet, accessionis jure, Domino tabulæ; quo pacto conciliantur variæ *n* opiniones de simili pictura in aliena tabula variè sentientes. Vide infra §. 5 n. 6.

m *Vt judicat Castropal. de just. in genere disp. unica p. 21. n. 1.* n *Castrop. l. c. n. 3.*

14. Quod si ejus sit generis rerum confusio, ut non possimus recurrere ad principalem, vel notabilem partem, ut si omnibus perpensis æquales essent, vel quasi æquales partes, vsui erit regula, quæ mox dicetur nu. 20.

Ex his collige, quid dicendum in formatione speciei, ut loquuntur Iuristæ. Nam si v. g. ex vuis alienis exprimas mustum, sine dubio *o* hoc erit Domini vuarum; solum, si bona fide expressisti, dabuntur tibi expensæ; nam si mala, nihil: sicuti, in simili modo, dictum est n. 10.

o *Castrop. l. c. n. 3.*

Per Admixtionem.

15. Si tuum frumentum, ordeum, pecuniam, & vniuersaliter si quælibet alia mixtibilia tua, ut sunt pecora, gallinæ, boves, (quæ quando signata proprijs characteribus non sunt, facile admiscentur, ita ut discerni nequeant) cum meis misceam, in cujus erunt dominio?

16. Dico, esse distinguendum modo, quo paulo ante distinximus; vel enim admixtio facta est primò, ex vtriusque consensu; vel secundo, casu & fortuito; vel tertiò, vno sic volente: si primo, & secundo modo, vtriusque erit cumulus, dividendus pro rata à Iudice, ea ratione, qua diximus n. 11. Si tertio modo, in quo maximè viget præsens difficultas, habe quatuor regulas *p*; prima est: quoties notabile quid alienum admisces tuis rebus, in notabili item proportionaliter quantitate sumptis, ita ut amplius discerni ac separari non possint, (si enim possint, non transferri dominium, certum sit, quia res, cum tunc remaneat distincta, & separabilis, semper Domini sui est, ut dixi num 9.) sive sit frumentum *q*, sive pecunia, sive quodcumque aliud, & animum habeas expressum non acquirendi dominium illius cumuli, non erit cumulus in tuo solo dominio, sed vtriusque, & singulæ partes remanebunt in dominio singulorum: esto, quia non dignoscuntur, quæ partes sint tuæ, quæ alterius, indigeas Iudice, vel arbitro, ad dandum singulis ex eo cumulo, quod singulis pro rata convenit. Ratio autem, quod cumulus dictus non fiat totus tui dominij, est, quia dominium rei de nouo non acquiritur sine voluntate & acceptatione; at nunc supponimus, te non habere voluntatem acquirendi, ergo non acquiris.

17. Regu-

p *Colligo ex Lessio l. 2. c. 14. n. 22. & rursus ibid. c. 20. n. 156 Silv. vsura 6. c. 1. Delugo l. c. alijque.* q *Quidquid dicat Glossa apud Delugo l. c. num. 162. quæ solum hanc doctrinam admittit in pecunia, non vero in cæteris mistibilibus.*

17. Regula secunda: si voluntatem acquirendi dominium habeas,& ex alia parte notabiles partes admisceas,ut discerni ac separari amplius res singulorum non possint,dominium totius cumuli acquiris *r* ; ratio est, quia ex vna parte jam habes voluntatem acquirendi, & ex alia te perinde habes,ac si frumentum consumpseris, vel pecuniam expenderis (id enim æquivalenter facit illa confusa admixtio) & consequenter in te dominium rei transfers, cum obligatione restituendi æquivalens, sicuti parem obligationem contrahis, quando consumis.

r *l. si alieni nummi, ff. de solut. l. Idem Pomponius, ff. de rei vendit. & alibi, & communiter DD. citati. præsertim Vasqu. de rest. c. 9. §. 2. dub. 5. num. 27.*

18. Regula tertia: si voluntatem illam nec excludis,nec includis, & tamen ita eas notabiles partes misces, ut discerni & separari non possint, adhuc dominium totius cumuli acquiris. Ratio est, quia quamvis positiuam voluntatem expresse acquirendi non habeas,habes tamen implicitè, dum tegeris,perinde ac si consumeres &c.

19. Semper autem dixi (notabiles partes) si enim vnam parvam mensuram v. g. frumenti tui, integro plenoque horreo alterius, vel aureum vnum tuum magnæ summæ alienæ pecuniæ admisceas, vel contra, non fit translatio dominij, quia tunc moraliter non judicatur facta vlla admistio, cum parum pro nihilo reputetur; remanebit ergo cumulus in dominio ejus,cujus antea fuerat, cum obligatione restituendi paruam illam partem &c.

Quanta autem hæc pars esse debeat, ut notabilis vel exigua censeatur, certe non nisi prudentis judicio, ut in similibus fit, judicandum.

20. Regula quarta: si dignosci quidem possit pars tua, sed non separari, sine rei totius destructione,ut si fila tua purpurea sint admixta filis albis serici alterius,in contexta veste;tunc videndum est,quodnam sit principalius &c. modo dicto n. 11. fine.

Quid,si omnibus expensis, partes sint æquales, nec alijs principaliores? respondeo,si nec dignosci possint, nec separari,salva re, vterque dominium in solidum in eo conjuncto habebit, modo, quem in simili diximus num. 11. Quod si dignosci quidem possint,sed non separari,salva re,idemputo dicendum: fortior enim circumstantia est, non posse sine destructione rei partes separari, quàm solum posse discerni; semper enim favendum est rei,nè destruatur.

21. Ex dictis vides, si religiosus partem v. g. frumenti,vel pecuniæ,ab amico fortè illi datam ad custodiendum,misceat suis,etiam si discerni nequeat, non transferre ejus cumuli dominiū in se,quia non habet voluntatē faciendi suam,illam amici partem, & consequenter, nec totius aggregati: vnde clare fit, ut is non peccet

contra paupertatis votum, illam admixtionem faciendo. Vides item in eodem casu, si perit cumulus, vtrique pro sua rata perire: nam contra, si habuisset animum transferendi in se dominium (qui animus in religioso non præsumitur, nisi exprimatur) & peccasset contra votum, & sibi soli cumulus periret &c. Illud noto, si admiscuit cum voluntate Domini, ex alio capite religiosum non peccasse, saltem graviter: licet enim demus, sic translationem dominij in religiosum factam esse, tamen cum æqualiter ex illo cumulo habeat, tum ipse religiosus, tum ille Dominus, non videtur adesse determinatio gravis in tali translatione materiali dominij.

Decidiuntur frequentiores casus de rebus mistibilibus.

22. His ita vniuersim explicatis, afferam hic solutiones illorum casuum circa res, quæ miscentur, de quibus frequentior esse solet vsus & dubitatio.

23. Dico primò: si fureris quamcumque rem mixtibilem, v. g. frumentum, oleum, vinum, argentum, pecuniam &c. teneris ad restitutionem quantitatis surreptæ, cum hoc discrimine, ut si miscueris cum tua, ita, ut discerni nequeat, tenearis saltem ad pretium, vel ad similem rem; si non immiscueris, vel ita sit mixta, ut discerni, & separari possit, tenearis ad restituendam rem in individuo: ratio est, quia si cognoscibilis perseverat, cum ea sit Domini, Domino reddenda; neque enim harum rerum, etiam vnico vsu consumptibilium, dominium transfertur statim, atque habentur; si vero non cognoscibilis, tunc quia per illam mixtionem factus est fur Dominus, satis erit, si æquivalens restituat.

s *Sanch. l. 2. in dec. c. 22. n. 34. Less. mox citandus n. 152.*

24. Si tamen extet cumulus (adverto cum Lessio t) in quo est mea modica pecunia, frumentum &c. immixtum cum illo furis, licet per illam admixtionem fur factus sit Dominus, tamen mihi relinquitur actio, non solum in furem, sed etiam in re, id est, in cumulo; vnde ego præferri debeo, & possum accipere ab eo cumulo, per compensationem, partem meam. Ratio est, quia id videtur consonum juri naturali; ut si certo sciam, ibi esse meum, possim meam partem accipere quantumcumque modicam.

t *Less. l. 2. c. 20. à nu. 156.*

25. Dico secundò: si fur dat mihi bona fide recipienti aliquod mixtibile, v. g. pecuniam alienam, si deinde mihi constet, esse alienam, nec fuisse permixtam cum pecunijs alijs, quas forte habebat fur, tunc statim, atque id scio, debeo u restituere Domino (multò magis debeo restituere, si recepi mala fide) sive fur remanserit potens per aliam pecuniam solvere, quod furatus est, sive non; dummodo de facto nolit solvere. Ratio est, quia illa aliena pecunia, cum discerni possit, est Domini, & ego debeo ex re accepta; quando autem res ex re accepta debetur, nihil facit potentia vel impotentia furis, quia res ipsa accepta, vbicumque invenitur, Domino est restituenda. Quod si prædictam pecuniam immiscuerim cum

cum mea, adhuc debeo restituere, sed in æquivalenti; siquidem jam factus sum ditior in illa quantitate, quam miscui cum meis, vnde cumulus factus est major. Quod si denique bona fide in totum consumpsi, tunc ex alio capite nihil debeo, quia scilicet in nihilo factus sum ditior, ut nunc supponimus.

u *Pet. Nav. Sanch. eosque citans Dic. li. 2. tr. 2. d. 5. dub. 9. n. 190.*

26. Dic tertio: si fur immiscuit alienam pecuniam cum sua, ut discerni nequeat, & deinde ex tota summa donaverit mihi, bona, immo etiam mala fide, recipienti partem aliquam, immo etiam totam illam summam, nihil debeo Domino, si fur potens est per alia sua bona restituere, licet nolit; at si fur non est potens *x*, debeo ego totam pecuniam furtiuam restituere. Ratio prioris dicti est, quia per illam immixtionem, quæ æquvalet consumptioni, fur factus est Dominus totius, licet semper remanserit obligatus ad restituendum æquivalens; cum igitur ego acceperim à fure jam facto Domino non accepi invito Domino, ergo restituere ex hoc capite non debeo. Dominus autem ille, à quo ablata est pecunia, solum actionem habet contra bona alia, quæ jam supponimus in hoc priore dicto haberi à fure; esto, probabile etiam sit, quod dixi n. 24. ex Lessio. Ratio posterioris dicti est, quia si fur est impotens, mea caussa impotens est: mihi enim, qui acceptaui pecuniam, qua fur poterat soluere debitum, imputatur *a* illa impotentia, atque adeo mihi remanebit onus supplendi defectum furis, sive immiscuerim, sive non, cum mea pecunia; fateor tamen *b*, esse probabile, nullum onus mihi remanere, si acceptaui solum, & non induxi ad dandum: quod sub quadam animadversione docet Molina apud Delugo de justit. d. 20. n. 13. Vide etiam Castropalaum *c*.

a *Sanch. l. c.* b *Mol. Les. Salas, apud Castr. mox citandum.* c *Castrop. de Iust. commutatiua d. 1. p. 14.*

27. Dico quartò, aliquid esse diversum in rebus hisce mixtibilibus, si hæ mihi à fure venditæ sunt. Nam si ego frumentum, v. g. in individuo furtivum à fure bona fide emo, & antequam immisceam cum meo frumento, scio, esse alienum, totum debeo ex re accepta, atque adeo statim restituendum erit in individuo, sicuti si emissem rem non mixtibilem, v. g. equum, vestem &c. de qua re §. 2. & 3. vniuersaliter dictum est: nisi forte ad recuperandum meum pretium, vellem reddere ipsi furi, modo ibidem dicto. At si immiscui cum meo non modico frumento, ita ut discerni nequeat, nihil debeo; ratio est, quia ex vna parte per illam admixtionem ego factus Dominus totius, & ex alia in nihilo sum factus ditior, quia justo pretio frumentum illud emi; non sic si mihi donatum fuisset, quando jam ex donatione factus essem ditior, ut n. 5. dictum est.

Dixi autem (frumentum in individuo furtivum) nam si aliud fur admiscuerit cum suo, & deinde mihi vendiderit, jam vendidit ex suo, & consequenter, cum juxta doctrinam, datam nu. 26. ego nihil furtivum emerim, recurret distinctio ibidem allata.

§. V.

De obligatione restitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum.

1. REcole, *d* fructus rei alios esse purè naturales, alios meræ industriæ, alios mixtos, ad quos reduximus civiles, v. g. locatione domus, equi &c. Non loquimur pro foro: jurisconsulti nimis sunt sibi ipsi repugnantes *e* sed pro foro conscientiæ tantum.

d *Supr. c. 2. §. 7. num. 22. e ut habet Delugo t. 1. de Just. d. 17. sect. 3. n 43.*

2. Regula jam hujusmodi figaturmenti *f*. Bonæ fidei possessor restituere debet solum fructus extantes in se, vel in aliquo, in quo factus est ditior, fructus, inquam, naturales, & mixtos, non vero mere industriales: à mixtis tamen suas tum necessarias, tum vtiles expensas, & æstimationem sui laboris posse deducere; ratio regulæ est, quia fructus sunt partus, & quasi partes rei, quæ tota domino debetur; nam propterea dicitur, quod res vbicumque est, Domino fructificat *g*; & ex alia parte æquum est, ut expensæ, labor, & industriæ cedant in vtilitatem ea præstantis.

f *Less. Mol. Sanch. mox citand. & passim.* g *§. si Titius, Instit. de rer. divis.*

3. Dictum est autem primo, (fructus extantes in se &c.) quia ceteri bona fide, atque sine culpa consumpti, & ex quibus non est quis factus ditior, non sunt restituendi *h*. Illud hic notandum censeo; cum enim fructus sint res mobiles, possunt à possessore bonæ fidei triennio præscribi; at res, à qua percepti sunt, cum sit stabilis, v. g. prædium, domus &c non potest præscribi, nisi tempore longiore: hinc ergo fit, ut persæpe tenearis reddere prædium v. g. quia pro illo nondum est elapsum debitum tempus præscriptionis, non verò omnes fructus, etiam extantes, seu in quibus factus es ditior, sed solum illos, pro quibus triennium nondum elapsum est.

h *Angelus, Silv. Less. Mol. Gom. Sylo. Vasq. Rebell. Sanc. alijsque, quos sequitur citatus Dic. li. 2. de Just. tr. 2. d. 5. dub. 3. nu. 28.*

4. Dixi secundò, (fructus naturales & mixtos) quod intellige, etiam si Dominus eos percepturus non fuisset ob suam negligentiam, vel aliud, ut si ager non fuisset ab ipso colendus, domus non locanda: ratio est, quia semper sunt fructus rei Domini, quæ Domino fructificat. Quid de fructibus perceptis à re per possessorem bonæ fidei meliorata? respondeo, etiam hos; deberi Domino, eo modo, quo cæteri, quia res meliorata adhuc est Domini, ergo Domino fructificat; qua ratione tunc hic possessor possit sibi expensas ad meliorandam rem factas sibi deducere, mox dicetur n. 12.

i *De lugo t. 1. de Just. d. 17. sect. 3. n. 52. Mol. t. 3. d. 725. n. 22.*

5. Dixi tertiò, (non vero merè industriales) quare lucrum ex negotiatione pecuniæ, negotiantis semper est; id, quod

id, quod etiam supra diximus de fure negotiante alterius pecunia : est tamen latum discrimen advertendum, quod bonæ fidei possessor non obligatur ad lucrum cessans , & damnum emergens, quod fortè passus est ex pecuniæ carentia Dominus ; obligatur possessor malæ fidei, ut ibidem notavi.

6. Inquires hic primò, qui sive bona, sive mala fide instrumento alterius aliquid lucratur , alterius penicillo v. g. tabulam suam pingit, alterius serra arcam construit &c. an picturam , & arcam faciat sua , vtpote effectus suæ artis & industriæ, an alterius , nempe Domini penicilli, vel serræ ? respondeo, sua *l* facit ; solum æstimationem vsus penicilli vel serræ debebit Domino : nam pictura partus est artificij, atque adeo industriæ, non instrumenti. Quid si proprio penicillo fiat in tabula alterius ? respondeo , tota pictura aliquibus videtur Domini tabulæ, quia est veluti seges in solo alieno ; solvatur dumtaxat pictori bona fide pingenti suæ operæ , seu laboris pretium ; ego tamen probabilius judico, id quod de hoc dixi §. 4. n. 13. Pictori verò malæ fidei esse probabile videtur, nihil dandum, quia pictura est melioramentum voluntarium , respectu tabulæ , ut colligetur ex mox dicendis de melioramentis prædij vel domus &c.

l *Dic. l. 2. de Inst. tr. 2. d. 2. dub. 5. n. 107.*

7. Inquires secundò, maiorem explicationem eius, quod modo dictum est (seges in solo alieno.) Respondeo, si tuum frumentum in alieno agro, mala, jmmo etiam bona fide, seminasti, tota seges *m* est Domini agri , quia est fructus suæ rei ; accipe tu igitur tuum frumentum, quod seruisti , & expensas laborisque pretium , & nihil præterea : at si quis alienum frumentum in suo agro seminauit , debet ipsum frumentum surreptum , & damnum , quod Domino emersit ex frumenti carentia, reddere ; at segetem sibi reservabit, quia fructus est sui agri.

m *Idem ib. disp. 5. dub. 2. nu. 26.*

8. Inquires tertiò : quid de locatione rerum , quæ non solent locari ? v. g. possessor bonæ, immo & malæ fidei, locat torquem auream alienam, vel etiam aurum & argentum ad ostentationem, quæ certe non solent locari, sicuti solent domus , equi &c. cuinam competet lucrum hujus locationis, Dominone , tamquam partus civiles suæ rei, an possessori tamquam partus suæ meræ industriæ ? respondeo, consequenter ad dicta (quidquid alij asserant *n*) hoc lucrum *o* deberi Domino, deducto semper pretio laboris & industriæ locantis, si qua fuit. Ratio est clara, quia illud lucrum non est lucrum industriæ locantis , sed datur pro vsu ipsius rei, prorsus, sicuti, si quis locaret vsum agri sterilis : quamvis enim ipse ager sterilis sit physicè , ut etiam torques aurea , & ipsa pecunia , tamen quando non dantur absolutè (sicuti certè datur absolutè pecunia , quando traditur in negotiationibus per venditionem & emptionem &c. sed pro solo vsu , facit fructus civiliter , sicut facit domus locata &c solum in hoc casu liberarem locantem ejusmodi torquem & similia à restitutione pretij locationis , quando credè-

crederetur Dominus hoc pretium omnino nolle, sic Diana *p*, cui diligentissimo scriptori multarum opinionum notitiam acceptam merito referimus, liberavit ab obligatione restituendi rusticum, qui mulum à ditissimo surreptum locavit per multos annos, quia nimirum nobilis ille ditissimus non putatus fuit velle ejusmodi pretium: verum quando adest hæc excusatio, vniuersalis est pro omnibus furtis, nec solum pro eiusmodi locatione.

n *Navarr. in manual. c. 17. n. 25. alijque apud Dicast. l. c. nu. 102.* o *Sanc. l. 2. in dec. c. 23. nu. 132.* p *Diana p. 2. tract. 17. Miscel. resolut. 50.*

9. Inquires quartò: an qui domum v. g. alienam sive bona, sive mala fide locavit, sed pluris accepit, ratione alicuius portæ à se affixæ, vel cancelli, vel lapidis pretiosi, teneatur restituere hunc excessum pretij ipsi Domino domus? respondeo, non teneri *q*, quia hæc melioratio, quæ est per meram adjunctionem, est ipsius furis, atque adeo furi fructificat: non sic, si fuisset melioratio per arbores plantatas in fundo alieno, quia tunc, ut ex supra dictis constat, fructus percepti ex illis arboribus essent fructus Domini fundi &c.

q *Dicast. l. 2. de just. t. 2. d. 2. dub. 5. nn. 91.*

10. Inquires quintò: ex eo, quod dictum est, lucrum meræ industriæ (ut in negotiatione pecuniæ contingit) esse negotiantis, rectène colligit, qui affirmat, posse licitè famulum, vel depositarium pecuniam Domini, eo inscio, negotiationi subdere, & lucrum sibi retinere? respondeo, *r*, rectè, si id faciat sine vllo Domini præjudicio seu damno: at si præjudicium illi esset, ut si promptam non habiturus sit suam pecuniam Dominus, ad suæ negotia, vnde grave damnum sibi eveniat, licet posset dictus famulus retinere lucrum, utpote fructus suæ industriæ, tamen peccaret juxta grauitatem damni, & debebit restituere totum damnum, quod emersit, & lucrum, quod cessavit Domino ex pecuniæ carentia, ut ex dictis constat: vide, quæ dixi superius de famulo ludente pecunijs Domini tr. 2. c. 9. §. 1. à n. 22.

r *Mol. Reginal. Beia. alijque apud Dianam p. 1. tr. de contract. res. 52.*

11. Dixi jam quartò, (à mistis expensas tum necessarias, tum vtiles, & æstimationem laboris posse deducere) quare non satis consequenter aliqui negant, æstimationem laboris & operæ posse ab ejusmodi possessore deduci, cum tamen concedant (quod certe nemo negat) posse deduci expensas: non satis, inquam, consequenter; nam sicuti si labor & opera fuissent adhibita ab extraneo operario, debuisset Dominus eorum pretium solvere, quia tunc jam sunt, ut vocantur, expensæ, eodem modo debebit, si exhibita sint ab ipso possessore bonæ, immo & malæ fidei *s*, quando vocantur industriæ: neque enim propterea naturam mutant.

s *Delugo t. 1. de Iust. d. 17. sect. 3. n. 61.*

12. Advertè autem, hactenus fuisse sermonem de expensis & labore in percipiendis fructibus, v. g. in colendis arboribus jam antea plantatis: si enim sermo sit de expensis, & labore, factis à possessore, quibus res aliena fuit meliorata,

rata, quibus v. g. fuerunt plantatæ novæ arbores, noua domus ædificata, novus putens, effossus &c. quamuis eadem fere sit ratio, ac de jam dictis expensis, tamen propter suas proprias difficultates, de ijs erit hic distrietè decernendum.

Melioramenta.

13. Dico ergo, has etiam expensas posse possessorem bonæ immo & malæ fidei sibi deducere, & Dominum ad eas solvendas vel compensandas obligari; esse tamen magnam quæstionem *t*, num omnes, an aliquas dumtaxat? Vt autem id statuatur, distingui debent melioramenta necessaria, vtilia, voluntaria, seu voluptaria: prima sunt ea, quæ, si adhibita non fuissent, nullos seu certe deteriores fructus res produxisset: secunda sunt ea, quæ faciunt, ut res sit vtilior; ut si v. g. cum necessarijs melioramentis, seu quod idem hic est, expensis v. g. reddebat centum, cum vtilibus reddat ducenta: tertia sunt ad merum ornamentum, sine accessu vtilitatis reditus annui; tales sunt fontes, picturæ, statuæ &c. quibus quamvis sine dubio prædium pluris valeat & magit æstimetur, tamen, quia ex illis non reddit prædium fructus plures annuos, non vocantur, nec sunt vtilia, sed voluptuaria melioramenta.

t *lege Cast. de Iust. in genere d. vn. p. 24. §. 11.*

14. Assero jam, possessorem bonæ, immo & malæ fidei, posse expensas factas ad meliòramenta vtilia & necessaria à Domino petere, & hunc debere solvere vel compensare, non vero factas ad melioramenta voluptaria; potest tamen ejusmodi possessor bonæ vel malæ fidei, hæc melioramenta voluptaria, si separari queant à re, v. g. portas, statuas &c. sibi sumere. Quod si separari nequeant, vel per adjunctionem accesserunt rei, ut arbores vel plantæ infructiferæ ad merum ornatum, nihil erit ex eorum pretio solvendum possessori malæ fidei, ut docet Sanchez *u*, imputet enim sibi, si ea amittat, quæ circa rem alienam sine Domini consensu, & sine ejus vtilitate expendit. Adde, iniquum esse, cogere Dominum invitum emere illos ornatus, quibus ille libentius forte caret, quàm careat pecunia, quæ est solvenda. Hæc secunda ratio probat, idem esse dicendum de melioramentis his voluptuosis, à possessore bonæ fidei forte factis. Scio, Delugo *x* velle, saltem modicum quid pro his esse à Domino solvendum ipsi possessori malæ fidei, quod certè est probabile, quia aliqua tandem Domini vtilitas est, emere justo pretio vtilia propter vtilitatem, ita & hæc voluptuaria modico pretio, quia sic vtilia omnino sunt.

u *Sanc. l. c. num. 139.* x *Delugo l. c. num. 63.*

Pro possessore bonæ fidei idem videretur dicendum: nec enim Dominus deberet cogi, emere voluptaria: tamen huic possessori propter bonam fidem conceditur libertas, ea sibi separandi, si ea separari possunt: quod si non possunt, ipsi conceditur, cogere Dominum ad solvendum, quantum ipse

possessor expendit, ut ea faceret, addito pretio laboris; vel ad vendendam totam rem ipsi possessori justo pretio, deductis melioramentis.

15. Tria denique adverte *a*: primò, pro dictis melioramentis, etiam necessarijs & vtilibus Dominum non debere solvere, quantum creverit valor rei suæ, sed quantum valuerunt expensæ, quibus ea melioramenta creverunt: plantauit v. g. possessor arborem fructiferam, expendendo vnum aureum, denunc vero arbor plantata valet decem aureos, vnum aureum debebit Dominus, non vero decem solvere. Ratio est, quia illud augmentum est partus sui agri. Quod si contra expensæ fuerunt decem v. g. aureorum, sed arbor nunc valet vnum aureum, vnum tantum debebit Dominus, non vero decem, quia pro vno aureo vtilis est Domino arbor; nec enim æquum est, ut cogatur emere rem pluris, quàm ipsi valeat: immo si possessor bonæ vel malæ fidei expendisset vnum aureum, sed Dominus, si illud melioramentum feciſſet, expendisset minus v. g. dimidium, dimidium & deberet reddere Dominus, non verò vnum, quia ipse solũ debet id, in quo emolumentũ participat, quod nunc solũ est in dimidio.

a *Vt colligit ex l. in fundo, ff. de rei vendic. & alibi; & explicat pluribus Sanc. li. 2. in dec. c. 23. num. 147. & Sanc. l. c. num. 140 cum Leſsio, & Mol.*

16. Adverte secundò, non solum possessorem malæ, sed etiam bonæ fidei ex fructibus quomodocumq; consumptis, quamvis ditior redditus non fuerit, teneri, eos cum melioramentis, siuè necessarijs, siuè quomodocumque vtilibus, compensare. Ratio est, quia quo plures fructus percepit possessor, quamvis eos consumpserit, eo minus censetur pro melioramentis expendisse.

17. Adverte tertiò: si res cum melioramentis pervenit in Domini manum, antequam Dominus soluit possessori bonæ fidei expensas prædictas, posse semper in conscientia à dicto possessore peti eas, quas Dominus debet, & Dominum dare debere: at si sermo sit de possessore malæ fidei, dubitatur, an Dominus in dicto casu, quo rem suam recepit, antequam expensas hujc possessori malæ fidei soluerit, obligatus sit nihilominus soluere? Negat obligari Sanchez, *a* quia quoties lex justè negat actionem ad aliquam rem petendam, & simul concedit debitori repetitionem, si solverit; licebit etiam eidem debitori possidenti non solvere, ut fusè idem *b* probat; sed malæ fidei possessori negat lex actionem petendi expensas melioramentorum, & dat Domino repetitionem, si voluerit, ergo &c. Navarrus *c* alijque affirmant, eum obligari soluere ante sententiam, & ratio esse potest, quia lex in pœnam delicti negat talem actionem possessori malæ fidei; at pœna non obligat, nisi post sententiam, quia eius exequutio est actus, qui à publica potestate provenire debet. Vtraque sententia est probabilis & tuta. Quæ dicta sunt, esse pro foro conscientiæ, iterum noto.

a *Sanch. l. c. nu. 143. & 144.* b *Ibid. & lib. 6. de matr. d. 38. n. 34.* &

lib. 10. d. 8. n. 25. c *Navarr. quem citat sequiturque Delugo t. 1, de Iust. d. 17. sect. 3. n. 66.*

§. VI.

Tres dubitationes circa variationem bonæ & malæ fidei.

1. PRima dubitatio, an qui primo habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus consumpsit, sit injustus acceptor, ita ut obligetur reddere eosdem fructus, etiam non extantes? quid si contra evenerit, ut prius mala fide laboraverit, deinde acquisierit bonam?

Respondeo, in foro conscientiæ (si enim Iurisconsultos in foro externo consulas, numquam rem expedies) solum tunc obligaris ex injusta acceptione, quando *d* consumis fructus eo tempore, quo mala fides tecum est, quidquid fuerit antea, vel postea. Ratio mihi manifesta est, quia tunc injustè te geris contra Dominum, & tunc peccas contra Iustitiam, ergo ex vi illius culpæ tunc contrahis obligationem restituendi, quod si casus occurrat, ut deinde superveniat certitudo, tuos esse illos fructus, quos mala fide consumpsisti, ideo non obligaris restituere, quia illa consumptio verè non fuit materialiter injusta, sed ex conscientia erronea, qua cessante, jam ab omni onere liber eris.

d *Ex Mol. t. 2. d. 569. & t. 3. disp. 725 aliisque, quos sequitur citatus Sanc. l. c n. 752.*

2. Secunda dubitatio. Quid erit, si respectu vnius sit quis mala fide possessor, non vero respectu veri Domini? si possessor v. g. putans, prædium esse Petri, consumat eius fructus, vtique mala fide, sed prædium vere est Pauli, eritnè obligatio, eos restituendi, ex injusta acceptione? ratio dubitandi est, quia tunc possessor ille re ipsa non est injurius, seu iniquus consumptor contra Petrum; quia vere illi fructus, sicut, & prædium, non sunt Petri; nec est injurius contra Paulum, quia dum illum, ut Dominum non agnoscit, injurius contra ipsum esse non potest. Vnde nec potest obligari ex injusta acceptione; ergo solum obligaretur ex re accepta: sed quia jam supponimus, fructus fuisse consumptos, ex dictis ad nihil nunc obligabitur. Respondeo, hunc censendum esse consumptorem malæ fidei, atque adeo, cognita veritate, debere regulariter restituere eos fructus Paulo. Ratio est, quia dum is scit, prædium non esse suum, atque adeo nec fructus, & tamen absolutè & sine conditione consumit, injustè agit; & quidem interpretatiue, contra illum, cujus est re vera res.

Dixi (regulariter) nam si hoc animo explicito vel implicito quis affectus esset, quia hi fructus sunt Petri, v. g. Principis, ideo eos accipio & consumo; nam si essent Pauli, vel alterius privati, non acciperem, nec consumerem; tunc certè si fructus de facto sunt Pauli, non esset is injustus, nec respectu Pauli, nec respectu Petri Principis, propter argumentum factum *e*, & consequenter non esset obligandus ad restitutionem ex injusta acceptione, ex probabili opinione de qua in simili dixi superius l. 6. c. 4. §. 3. à n. 30.

e *Delugo t. 1. de Iust. d. 17. sect. 3. n. 78. fine. lege item Sanc. l. c. n. 157. & Mol. ab eodem citatum, & eumdem Delugo d. 7. ib. sect. 3. n. 25. 26. & 27. quem ego attuli sup. lib. 6. c. 4. §. 3. n. 3.*

3. Tertia dubitatio. Quid si meus prædecessor mala fide laborauit, at ego bonam habui, nocebitnè mihi fides hæc mala prædecessoris?

Respondeo, communis est *f* doctrina, nocituram tibi, si es successor vniversalis, non vero si sis particularis; vniversalis successor est, v. g. hæres, qui in omnibus succedit testatori defuncto; particularis est, v. g. legatarius, & quilibet, qui ab aliquo habet, emit, dono accipit aliquam rem. Ratio autem huius communis doctrinæ esse debet, quia hæres v. g. vniversalis repræsentat personam testatoris, possidetque omnia eius bona, eo modo, quo ipse testator possidebat; nam propterea obligatur, saltem juxta vires hæreditatis, ad omnia testatoris debita; sed testator habebat sua bona obligata propter eius malam fidem vero Domino, illique debebat eos fructus mala fide consumptos restituere, ergo & restituere debebit eius successor: saltem, ut dictum est, juxta vires hæreditatis. Hæc autem representatio cum non adsit in successore particulari, si ipse bonæ fidei titulo, ut supponimus, vallatur, cur ab aliena fidè mala premendus sit? Non ergo obligabitur ex injusta acceptione, sed solum ex re accepta.

f *Sanch. l. c. n. 155. Delugo d. 17. cit. n. 79. alijque Iurisperiti ab ijsdem cit.*

CAPVT QVARTVM.

De tertia radice restitutionis, quæ est injusta damnificatio seu læsio.

1. QVi obligatus ad restitutionem ex præcedentibus radicibus fuit, aliquid sive bona, sive mala fide vsurpauit; nam ideo possessor vocari potuit: nunc vero de eo loquimur, qui contra rem alienam sine ejusdem rei vsurpatione, injurium se præfert: id, quod fit, vel positivè rem destruendo, ut si quis segetes alienas comburat, alienum argentum in mare projciat, vel simile quid faciat; vel positivè impediendo, ut si quis proximum injustè impediat, ne suas res temporales, sua legata, suas hæreditates consequatur.

§. I.

De positiuo destructore rei alienæ.

1. HIc locus esset explicandi, quænam culpa requiratur ad pariendam obligationem in eo, qui rei alienæ damnum infert, Theologicane *g*, an Iuridica? rursus gravisne *h*, an leuis? deinde quodnam damnum, indirectumne *i*, an directum? denique à quonam illatum, à se, *l* an etiam à seruo, à filio, ab animalibus suis? sed quia de his per aliam occasionem plenè disputauimus, hic satis sit, ea, quæ supersunt, insinuare.

g *Sup. c. 2. §. 4.* h *Sup. c. 2. §. 5.* i *Sup. l. 6. c. 4. §. 1.* l *Sup. ib. §. 2.*

2. Quo

2. Quoad hanc ergo damnificationem, hæc regula notetur; qui per culpam injustitiæ rem alienam destruxit, vel deteriorem reddidit: non solum debere restituere valorem rei, ejusque fructus, sed etiam omne damnum, quod emergit, ac omne lucrum, quod cessat Domino, ex ejusmodi læsione. Ratio regulæ est, quia alio modo non induceretur æqualitas, quæ per suam injustam actionem à damnificante inducta est.

3. Dictum est primo, (per culpam injustitiæ) vtique gravem Theologicè, modo superius satis explicato *m*.

4. Dictum est secundo (destruxit, vel deteriorauit) utique directè, & ut caussa per se; nam, quid sit sentiendum, si sit indirecta destructio & per accidens, diximus superius *n*.

m *Sup. c 8. §. 5.* n *Sup. l. 6. c. 4. §. 1.*

5. Dictum est tertiò, (valorem rei) quanti scilicet valebat, sivè in re, sivè in spe, quando à te destructa est: nam secundum illum valorem Domino damnum intulisti. Quod si solum rem deteriorem reddidisti, debebis dumtaxat, quanti æstimatur deterioratio: sic enim satis inducetur æqualitas.

6. Dictum est quartò, (ejusque fructus) id quod explicabitur mox numero 9.

7. Dictum est quintò, (omne damnum &c.) huius enim totius causa supponitur esse injusta damnificatio.

8. Dictum est denique (ex læsione) intellige, tanquam ex caussa per se, nec solum, ut modo dixi, tamquam ex occasione per accidens: id quod iterum notasse, superfluum certè non est.

9. Vnum jam superest explicandum. Valor rei considerari in duplici statu, nimirum præsenti, vel futuro, potest: occidisti v. g. hodie pullum qui; hic, spectata spe futuri eventus, deductis expensis, laboribus & æstimatione periculi, valet v. g. nunc decem aureis, estque valor præsentis temporis: idem vero equus, si permansisset vsque ad perfectam ætatem, quia generosæ erat stirpis, valiturus erat centum aureis; hic valor est futuri temporis. Pari modo seges hæc, quam hodie mense Martij combusisti, cum tota spe futuri fructus, valet propter expensas, pericula consueta &c. judicio experti viri, decem aureis, at mense Augusti aucta & collecta seges valebit centum: qnæritur jam, an occisor equi, vel destructor segetis restituere teneatur aureos decem, an centum? respondeo, communem esse sententiam, teneri dumtaxat decem; siuè per malitiam, siuè per negligentiam moraliter culpabilem occideris, vel incenderis *o*. Ratio communis, quia justitia solum exigit, ut restituatur, quantum ablatum est, sed tu, per illam occisionem equi, & per combustionem segetis, solum abstulisti, quanti tunc valebant equus & seges, nempe aureos decem, ergo hos dumtaxat restituere debes. Non negat tamen hæc communis opinio, ex alio capite te aliquando plus debere restituere, nempe quando es caussa damni emergentis, vel lucri cessantis Domino: si enim propter dictum incendium segetum, sterilitas inducta esset frumenti, vnde vel Dominus, vel etiam alij coacti essent ad emen-

etiam alij coacti essent ad emendum carius annonam, id totum debes reddere; nam tunc hujus totius damni tu iniqua caussa fuisti.

o *S. Th. 2. 2. q. 62. art. 4. Mol. t. 3. de 726. nu. 4. Less. c. 18. dub. 19. Diana p. 3. tr. 6. miscello. res. 6. Petr. Navarr. Less. apud Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 6. nu. 116. & 117. Contra Sotum & Salonium, putantes, si per malitiam; restituendum esse pretium, quod erit in re; si per dictam negligentiam, esse restituendum pretium, quod est in spe.*

10. Dicet quis. At etiam tu iniqua caussa fuisti, cur Dominus non habuerit suo tempore equum valentem centum aureis, atque adeo, ut cessauerit Domino hoc lucrum, ergo etiam hos centum ei reddere oportebit, deducta æstimatione periculorum, deductis expensis, quas in alendo equo Dominus fecisset. Confirmatur: nam etiam sic si furatus fuisses à Domino, deberes eidem restituere tum pecuniam, tum lucrum, quod per negotiationem ex illa pecunia acquisiuisset idem Dominus.

Respondeo: vrget argumentum; vnde fateor, furem illum debere restituere non decem tantum, quod dixit numero præcedenti communis sententia, sed centum, deductis deducendis, quod probat hoc argumentum Delugo *p*, qui sequitur prædictam communem sententiam, & respondit huic argumento, negans, furem esse caussam talis damni emergentis; est enim, ait, caussa ipse Dominus, qui potuit alium sibi pullum emere. Idem dicit ad confirmationem: negat enim deberi Domino lucrum illud, quia pari modo Dominus poterat aliam pecuniam negotiationi subdere: solum igitur tunc deberi concludit eiusmodi lucra restitui, quando Dominus nullam aliam pecuniam haberet, qua pullum equinum emere, vel negotiationi subdere posset; tunc enim tu, quia ea abstuliisti, vera caussa fuisses damni sequentis. Hæc ille, quibus ego libens subscriberem, si intelligere possem, te non fuisse veram caussam talis determinati seu specialis damni, quod emergit Domino ab hoc individuo eius equo, quem tu surripuisti.

p *Delugo t. 1. de just. d. 18. sect. 4. n. 81.*

§. II.

De impediente bonum alteri, ejusque restitutione, quoad ea, quæ ad Iustitiam commutatiuam.

1. SI ex bono zelo, & sine vi vel fraude impedis aliquem, v. g. Petrum, nè consequatur injustam hæreditatem, injustum legatum, nec restitutionis obligationem contrahis, ut ex se patet: quod si idem facias ex odio, vel cum vi, vel fraude, similiue peccato, peccabis quidem interno affectu contra charitatem, vel alio peccato, sed quia non peccas, quoad legatum, contra Iustitiam: justè enim illud impeditur, si fit injustum; ideo ad nullam restitutionem obligaris.

2. Verum si quem siuè vi, vel fraude, siuè sine illis, quomodocumque impedias à consequutione boni, quod ipse

ipsi ex Iustitia commutatiua debetur *a*, & peccas, & restitutionem debes, quia tunc contra Iustitiam delinquis. Dixi (ex Iustitia commutatiua) nam si solum debeatur ex distributiua, mox dicam à num. 7.

a *Mol. t. 3. d. 727. Less. l. 2. c. 12. du. 16. Dicast. l. 2. de justit. tr. 2. d. 8. dub. 1. n. 7.*

3. Quid, si quem impedias à consecutione boni, quod liberaliter datur, v.g. legati, hæreditatis, eleemosynæ &c.? Respondeo, esse diligenter distinguendum. Nam si id fiat fraude, vi, vel simili, ut si suadeas falsis informationibus, vel cogas vi testatorem, ne hæreditatem relinquat Petro v. g. peccas *b*, & restituere teneris, quanti æstimatur ab expertis damnum, quod Petro fecisti. Ratio est, quia ex vna parte tu es causa moralis eiusmodi damni illati ipsi Petro, & ex alia, peccas contra Iustitiam, cum quilibet habeat jus, ne per vim & malis artibus arceatur à bonorum consecutione. Huc reducitur, quod supra *bb* dixi, te obligari ad restitutionem, si occidas eleemosynarium, eo motiuo, ut is eleemosynam amplius Antonio, v. g. non largiatur; id enim est, vi, id est, ipsa morte impedire Antonium ab eleemosynæ consecutione: huc etiam, si vim ipsi donatario, v. g. dicto Antonio inferas, ipsum in carcere injustè retinendo, ne ad eleemosynarium accedere valeat: huc item *c*, si Notarios vel Consiliarios ab moribundo eos vocante, avertas: ne scilicet is testamentum, vel legatum in alicuius favorem condat: huc, si testatorem *d* volentem disponere in favorem alicuius, tu falsa spe sanitatis, vel longioris adhuc vitæ, à condendo testamento distrahas. Ratio horum est, quia hæc facere, est, per fraudem, vel per vim, atque adeo contra Iustitiam impedire proximum, ne bona liberaliter ab alio danda consequatur.

b *Th. Sanc. c. 22. conf. c. 1. d. 49. Vasq. p. 2. d. 175. c. 2. n. 13. & tr. de Benef. c. 2. §. 2. dub. 20. Dian. p. 3. t. 6. Miscell. res. 32. Dicast. l. c. n. 4.* bb *Sup. li. 6. c. 4. §. 3. n. 13.* c *Delugo d. 18. sec. 5. n. 91.* d *Idem ib. n. 103.*

4. Quod si id facias sine vi, vel fraude, sed precibus, consilio &c. quamvis motus ab animo lædendi eum, in cuius favorem condendum fuisset v.g. testamentum, esto, contra charitatem pecces interius, peccaret Iudex, qui reum mortedignum ex odio condemnaret: non tamen obligaris *e* ad restitutionem, ut nec prædictus Iudex, quia actio ipsa externa non est contra justitiam. Si vero ex bono zelo, seu prudenti consilio motus id facis, nec peccas, nec restitutioni es obnoxius, quia vbi nulla est culpa, nulla est pœna, & prudens consilium non est restitutionis pœna mulctandum. Hinc non peccant, nec restitutionem debent Religiosi, qui ex zelo salutis testatoris, ipsi suadent, ut potius alijs, quam matrici Ecclesiæ relinquat: nam licet videatur Clementina id prohibere religiosis, non ita *f* tamen est, quia sacer Canon prohibere bona & prudentia consilia numquam potuit. Adde, esto, quando imprudenter se gerunt, peccent in hoc sine dubio religiosi, non tamen ad restitutionem tenentur, quia

quia in Canone hæc pœna non apponitur.

e *Idem, quibus adde Bart. à S. Fauſt. in Spec. Conf. q. 28. q. 2. dicentem, hanc eſſe communem ſententiam Theologorum, & Canoniſtarum.* f *Sanch. in conf. c. 1. dub. 49. n. 28. cont. Mol. t. 3. de 727. n. 3.*

5. Denique ſi vera crimina alterius, ſed occulta propales teſtatori, v. g. ne hæreditatem illi relinquat, te nec peccati, nec reſtitutionis reum pronuntio; quia expedit Reip. ne bona relinquantur ei, qui ijs abuſurus ſit: quod ſi alijs à teſtatore injuſtè propalaſti, reddere quidem famam debes, ſed non bona; idem dici debere in materia beneficiorum, mox videbimus.

Porro hic ne prætermittatur caſus ſequens. Petrus aperuit literas directas Paulo mercatori, quem amicus certiorem reddebat de ſuperventura frumentorum penuria, ex frumenti extractione, v. g. à regno: vnde factum eſt, ut Petrus Paulum præveniens frumenti copiam vili pretio emerit, venditurus pretio magno, nimirum apparente mox penuria; quo pacto impedijt Paulum à lucro, quod hic eadem arte comparaſſet. In præſenti ergo caſu obligabiturne Petrus ad reſtitutionem? & idem quæri ſolet de prætendentibus beneficium, quando alius ſimili ratione beneficij vacationem cognovit & præobtinuit.

Reſpondeo; Leſsius *ff* ſic diſtinguit: ſi Petrus tempeſtiuè conſignauit literas Paulo, ipſe quidem Petrus peccauit eas aperiendo, ſed ad reſtitutionem non obligatur, quia cum tempore Paulus potuiſſet ſe negotioni applicare, apertio literarum remotè & indirectè ſe habet, ad damnum Pauli. Si vero idem Petrus non conſignauit literas tempeſtiue, & peccauit, & ad reſtitutionem obligatur, quia Paulo ſecutum eſt damnum directè ex moroſa conſignationis litterarum. Ego hanc poſteriorem partem approbo; de priore valdè incertus animi pendeo, vt in ſimili ſentiam inferius *f*; quia etiam in eo caſu damnum patitur Petrus, ex radice injurioſæ tuæ apertionis: tunc nihilominus probabilis eſto ſententia Leſsij, quam perfamiliaris meus P. Franciſcus *gg* Bardi noviſsimè defendit, quando ita ſe potuiſſet applicare Paulus ad negotiationem ſuam, vel integrè illam intra morale temput perfeciſſet, & ſua cauſſa non perfecit, non vero ob prævention em tuam.

ff *Leſſ. lib. 2. de juſt. c. 12. à n. 131.* f *inf. c. 7. §. 12 n. 16.* gg *Bardi lib. 1. ſelect. q. 15.*

6. Alij innumeri caſus ex his colligi poſſunt, & præſertim, an qui mendacijs impedit fiſcum, ne confiſcentur ſua bona, obligetur ad reſtitutionem? an, qui fraude, vel ſine illa impedit Scholaſticos, ne aliam ſcholam frequentent? an pari modo, qui impedit, ne ad alium emptorem accedat? an qui impedit emptorem, ne cognoſcat vitium rei emptæ, vel emendæ, vt faciunt tonſores pannorum, occultantes, vel ſecreto ſarcientes eorumdem pannorum ſciſſuras &c. Verum quia non pauca ex his ſuis in locis à me dicta ſunt atque dicentur, multa autem dilucidè ab authoribus *g* tractantur, ad ea quæ ſunt difficiliora, veniamus.

g *Sanch. partim l. 2. in Dec. c. 22. Dubi-*

num. 22. partim l. 1. conſ. c. 3. du. 3. Delugo d. l. 1. de juſt. d. 18. ſec. 5. n. 108.

Dubium incidens de impediente donationem peccaminosè alteri factam.

7. Dubium hic non vulgare ſeſe offert explicandum. Si Antonius v. g. velit dare centum Petro, quæ donatio ſit peccaminoſa, licitenè ego & ſine onere reſtitutionis impediam, ne Antonius donet? Reſpondeo, ſi impedis bono zelo, & ſine odio, vel ſimili, certum eſt, te licitè impedire: juſtè enim tunc impedis crimen proximi. Difficultas eſt, ſi impedias non ex bono zelo, ſed cum peccato, v. g. ex odio, quod geris contra Petrum, vel mediis iniquis, v. g. maledicendo de Petro &c.

8. Ajo, eſſe diligenter diſtinguendum, qua ratione dicta donatio, quæ impedienda eſt, ſit peccaminoſa. Vel enim primò, ita eſt peccaminoſa, & injuſta, ut Petrus rem donatam ſuam facere non poſſit; id quod accidere poſſet, ſi res v. g. donanda, eſſet aliena, vel furtiva; & in hoc caſu certum eſt, te poſſe impedire non ſolum ſine vi, & fraude, ſed etiam cum fraude, & vi; nam impedis, ne Petrus aliena bona occupet. Quare ſi tu ex odio moveris, vel vim illicitam adhibes, peccabis quidem, ſed quia non peccabis contra Iuſtitiam debitam ipſi Petro, non contrahes obligationem reſtitutionis.

9. Vel ſecundò, ita eſt peccaminoſa prædicta donatio, ut non ſit injuſta, ut ſi Antonius donare vellet ea, quæ ſuæ familiæ ſunt omnino neceſſaria, vel vellet donare ex malo fine, v. g. ex vanagloria, ex fine adulterandi &c. & tunc eſt nobis nova diſtinctione utendum; ſi enim donatio eſt peccaminoſa ex parte utriuſque, tum donantis Antonij, tum donatarij Petri, (qualis eſt dicta donatio rei neceſſariæ familiæ; in ea enim peccat tum donans, quia tollit neceſſaria familiæ, tum donatarius, quia cooperatur, ut ſupponimus, peccato donantis) potes etiam vi & fraude impedire, modo vis ſit prudenter illata, nec ſit tanta, ut ex aliquo alio capite modum excedat; ratio eſt non abſimilis, ac dicta: quia non eſt peccatum contra Iuſtitiam, impedire, ne quis recipiat id, quod ſine peccato recipere abſolutè non poteſt.

10. At vero ſi donatio ſit peccaminoſa, ſolum ex parte donantis, non vero ex parte donatarij, qualis eſt donatio facta ab Antonio ex fine vanæ gloriæ vel adulterij, tunc potes quidem impedire ſine vi vel fraude, & potes etiam impedire indirectè, perſuadendo Antonio, ut deponat illum malum finem, unde conſequatur donationis omiſsio, quia ſic, ex bono zelo impeditur peccatum alterius; at nullo modo potes impedire vi, vel fraude, & ſi ſic impedias, obligationem reſtitutionis ſubibis. Ratio eſt, quia tunc contra Iuſtitiam impedires donatarium: cum quilibet habeat Ius, ne impediatur malis artibus à conſecutione ejus, quod ſine peccato ipſe conſequi poteſt.

11. Denique ſi, contra, donatio ſit illicita ſolum ex parte donatarij, non vero donantis, ut ſi dictus Petrus vellet recipere donationem ex fine vanæ gloriæ, vel adulterij, quem finem, quia Antonius neſcit, non eſt particeps peccati, ſi tu id ſcias, licetne tibi impedire

ejusmodi donationem? respondeo, licere, sine vi vel fraude, & bonis artibus, persuadendo ipsum donatarium, ut cesset ab illo fine malo: verum si persuaderi non possit, non licere vi vel fraude impedire, colligitur ex ratione modo dicta, n. 10. Quilibet enim videtur habere jus donandi id, quod sine peccato dare potest: id tamen alijs considerandum relinquo.

§. III.

De impediente bonum alterius, quoad ea, quæ pertinent ad distributionem,

vbi aliqua de beneficijs & officijs.

1 ALiqua non rarò bona distribuuntur in Rep. inter cives, quæ duplicis dispositionis esse solent. Prima, quæ danda sunt certis & determinatis personis, v. g. singulis annis danda est à monte pietatis mensura frumenti omnibus pauperibus talis nationis, vel omnibus ijs pauperibus, qui eam voluerint. Secunda, quæ danda sunt indeterminatis personis, sed eligendis ex libera voluntate distribuentis, v. g. dandæ sunt decem mensuræ ijs pauperibus, quos liberè elegerit mons pietatis, vel danda est mensura frumenti alterutri ex his duobus, quem nempe ipse distributor liberè ex duobus elegerit.

2. Dico jam *a*, qui sive vi & fraude, sive sine illis quomodocumque impedierit, in priore jam dicta dispositione, semper peccat, & tenetur ad restitutionem. Ratio est manifesta, quia tunc illi singuli habent jus ad eam eleemosynam, & illis ex voluntate disponentis ea debetur. At vero in posteriori dispositione, si sine vi vel fraude impedias, non obligaris ad restitutionem, quia sicuti elector liberè eligere potest, sic tu illi persuadere: & hic recurrit eadem doctrina, quæ allata est supra §. 2. nu. 4. Quod si impedias vi vel fraude, ad restitutionem obligaris, quanti æstimabitur à prudenti damnum impedito factum. Ratio est, quia licet illi non habeant jus Iustitiæ commutativæ, ante electionem, ad eleemosynam illam, habent tamen jus, ne impediantur fraudibus & vi à consecutione illius boni, recurrente huc doctrina allata supra §. 2. num. 3.

a *Silv. 2. 2. q. 61. art. 2. quæsito 25. concl. 5.*

Impedientes consecutionem beneficij.

3 Huc pertinent impedimenta contra volentes consequi beneficia, vel munia, quæ solent à Republica, vel à Prælato benemeritis distribui; de quibus hæc breviter colligo ex Lessio *b*.

b *Less. l. 2. c. 12. du. 18. cui adde Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. d. 8. dub. 2. qui alios citant.*

Primò, si quis erat beneficio dignus, illumque tu, etiam vi & fraude impedisti, ut conferretur digniori, ad nihil teneris. Ratio est, quia dignus non habet ullum jus, respectu dignioris: quare illum impediendo facis juxta voluntatem Reip. intendentis dare beneficia vel munera dignioribus. Quod si vi impedisti, ut conferretur æque digno, ad restitutionem teneris, juxta spem, quam alius habebat (si enim

enim nullam spem habuisset, cum nihil damni illi feceris, nihil debebis) Ratio est, quia ille alius dignus, respectu æque digni, gaudebat jure, ne malis artibus impediretur.

4. Secundò, si absque vi, vel fraude curasti, ut daretur indigno, nihil teneris restituere ipsis dignis, vel dignioribus; sed Reipublicæ, vel Ecclesiæ teneris de damno secuto; ratio est, quia solum Reipublicæ, non verò illis dignis, vel dignioribus injuriam intulisti. Nullus enim habet jus Iustitiæad beneficia. Et quidem primo loco tenetur dictæ Reip. is, qui habet officium; secundò collator; tertiò, tu, qui fuisti suasor. Quod si nullum damnum secutum est Reip. adhuc fructuum perceptorum restitutio facienda est ipsi Reip. vel Ecclesiæ, ad quam pertinet beneficium, quia illud, quod est propria sustentatio ministri idonei, datur contra voluntatem Ecclesiæ, indigno. At si simili modo sine fraude procurasti, ut daretur digno, relictis dignioribus, ad nihil ulli teneris: nam non teneris dignioribus; hi enim non habent jus Iustitiæ commutativæ supra dignos; non Reipublicæ, vel Ecclesiæ, quia non est illis facta injuria, dum dignum habuere, ergo &c.

5. Tertiò, si prodas crimen occultum, unde excludatur aliquis à beneficio, si quidem prodas collatori, etiam malo animo, non teneris ad restitutionem, etiam si collator, si tua non accessisset infamatio, illi beneficium collaturus fuisset. Ratio est, quia, quando agitur de beneficijs atque officijs, cujuscunque est jus patefaciendi ea, quæ minus habilem hominem faciunt; unde etiam solent capi informationes &c. Quid, si prodas alijs, unde diffametur is, de quo agitur? respondeo, Lesius inclinat, te non teneri ad restitutionem valoris spei beneficij, (teneri enim ad restitutionem famæ, certum est) si is excludatur ex vi commissi criminis; at si excludatur ex vi infamiæ, per tuam occulti illius criminis publicationem enatæ, te teneri; ratio esse potest, quia ibi is excluditur à suo crimine, hic à tuo.

6. Quartò, si impedias, etiam vi, ne conferatur indigno, ad nihil teneris; quia ad ejusmodi beneficia, vel officia nullum prorsus habent jus indigni.

7. Quinto, si, ut tu facilius impetres beneficium, impedias procuratorem prætendentis illud idem beneficium, quod tu prætendis, eum orando, vel cogendo, vel per alium prætextum in alijs negotijs eumdem tenendo; ut item, si impedias tabellarios afferentes litteras ad tuum competitorem, vel easdem aperias, quò facilius à beneficio illum excludas, an obligeris ad restitutionem, & resolvi potest ex dictis, & habes dilucidè apud Doctores *c*.

c Delugo t. 1. d. 18. sec. 5. num. 102. citans Bonacin. & Vas. q. & nu. 104. citans Castrop. &c.

8. Denique ex ijsdem dictis obiter intelligis, ex violatione solius Iustitiæ distributivæ non oriri *d* obligationē restituendi, nisi quatenus simul violatur jus aliquod pertinens ad Iustitiam cōmutativam. Hactenus enim vidisti, tunc in ejusmodi distributionibus adesse obligationem restitutionis, quando quis violavit jus, quòd alius habebat, ne repelleretur, ne impediretur &c.

hoc autem jus ad commutativam pertinet. Adde, obligationem restitutionis fundari in obligatione faciendæ æqualitatis Arithmeticæ, quam quis in rigore debet facere ; at hæc ex Iustitia commutativa facienda est, Nam propterea princeps si non distribuat, quæ distribuere civibus pro eorum meritis debet, & hæres, si non eligat pauperes, quos eligere voluntas testatoris jusit, ideo ad restitutionem obligantur, quia lædunt Iustitiam commutativam, dum faciunt contra Ius, quod habent cives illi, & illi pauperes ad distributionem & electionem &c. Et quando princeps, vel alius elector elegit indignum ad aliquod officium, ideo obligatur ad damna, quæ indignus officialis infert communitati, quia tunc princeps & elector sunt, contra Iustitiam commutativam, concausæ ad tale damnum dum indignum ei communitati præfecerunt.

d *Rebell. Bannes, Molina, Turr. alijque quos citat sequitur q. Bonacin. d. 1. de rest. q. 1. p. 1. n. 9. Contra Vasq. Salonium alioſque ibid. citat. lege item Dicast. lib. 2. de Iust. Tr. 2. d. 8. dub. 6. Iuncta d. 1. dub. 3.*

§. IV.

De distributione beneficiorum & officiorum.

1 DIcamus hac occasione aliquid de hujusmodi argumento, atque quatuor dictis breviter expediamus ea, quæ nimis prolixè & confusè aliqui pertractant.

2. Præmitto autem, digniorem pro his beneficijs, officijsq; ex S. Thoma aa non esse eum, qui absolutè doctior, sanctior, prudentior est, sed qui fore vtilior pro bono communi in eo munere prævidetur : nam propterea aliquando minus doctus, dignior in aliquibus circumstantijs erit pro hac Ecclesia contumaci, quia nobilior, vel quia potentior est, quam qui doctior, vel sanctior; & dignior erit inter hæreticos, qui doctior, quam qui sanctior, & inter Catholicos, qui sanctior, quam qui doctior &c. Iam igitur tota difficultas in hoc argumento est, quænam obligatio sit eligendi ad ea munera illos, qui omnibus expensis sunt digniores, ac repellendi eos, qui vel indigni sunt, vel minus digni.

aa *S. Th. loco mox citando, alijque. lege item Sanc. lib. 2. Consil. c. 1. dub. 2. & Caram. in Reg. S. Bened. nu. 1504. Dicast. li. 2. de Iust. tr. 2. d. 8. dub. 7.*

3. Assero primò, esse ex suo genere a mortale, beneficia & officia, immo quælibet bona distribuere indignis & immeritis. Ratio communis est, quia esset acceptio personarum vitiosa in re gravi, ut supponimus, & damnum inferretur ijs, circa quos illa munera exerceri debent: unde sic distribuens contrahit obligationem restitutionis, ut modo §. præcedente nu. 4. breviter insinuavimus.

a *Ex S. Th. 2. 2. q. 63. & communiter, lege etiam q. 185. ar. 3. Dicast. l. c. dub. 5.*

4. Dixi autem (ex suo genere) possetenim excusatio aliqua te sic distribuentem à mortali liberare, si electus sit multum leviter indignus; si res distribuenda esset judicio prudentum levis; si ratio quidem fuisset habita meritorum, sed merita unius & alterius parum

parum se invicem superarent; si leve, vel nullum damnum Reip. vel alteri inferretur, & similia *bb*.

bb *Sot. Val. Rebel. alijque apud Dicast. l. c. dub. 5. n. 84. & Delugo mox citan. sec. 3. à nu. 21. contra Turrian.*

5. Assero secundò, omnia beneficia, sive majora, ut Cardinalatus & Episcopatus, sive minora ut Canonicatus & Capellania, sive curam animarum habentia, ut Abbatia & Parochia, sive non habentia, ut prædictus Canonicatus & Capellania cæteraque beneficia, quæ simplicia nominantur, abstrahendo ab ijs, quæ dantur in concursu, (de quibus mox n. 14.) assero, inquam, satis *b* esse ad evitandum mortale, si conferantur dignis & idoneis; esto, prætermittantur digniores vel digniſsimi: id quod certe semper fit cum veniali, quia semper est aliqua deordinatio: idem dic de resignante suum beneficium in favorem alterius digni: idem de dantibus suffragia pro dignis in electione Prælatorum Regularium, deque eligentibus seu creantibus eosdem dignos: loquimur autem, præciso juramento, vel alia obligante constitutione in contrarium; quæ certè si adsunt, erunt juxta receptam consuetudinem observanda. Hæc tam ampla assertio, licet communiter *c* non admittatur, tamen esse probabilè sic fatetur Filliucius *d*. Dico quinto (ait) sententiã, quæ censet, satis esse, dignos eligere ad beneficia, quæ non dantur in concursu, esse probabilem ex Trid. sess. 7. c. 3. de reformat. dicente, ut conferantur dignis: & universali æstimatione, in creatione beneficiariorum, ut Cardinalium, Episcoporum, Abbatum &c. qui si inter dignos habeantur, laudatur elector & electio, non laudaretur autem communiter, si mala esset & peccatum mortale. Hæc Filliuc.

b *Plures apud Delugo l. 2. de Iust. d. 35. sect. 2. num. 11. & apud Dianam p. 1. tr. 15. res. 40. Caram. in Reg. S. Bened. nu. 1505. dum probat, stando Iuri naturæ, in nulla dignitate debere digniorem necessario præponi.* c *Plures citati à Dicastillo l. c.* d *Filliuc. t. 3. tr. 41. in Append. c. 4. num. 181.*

6. Ratio autem huius probabilitatis duplex est; altera, quia non videtur graviter esse invita nec læsa Ecclesia, si ea provideatur de dignis: commune enim est in more humano, sub quo instituta sunt beneficia, & Ecclesiarum provisiones, ut ea judicetur recta provisio, quæ fiat per aptos, non vero necessario, per aptissimos: siquidem ad moralem & humanam diligentiam ponendam homines obligantur, quam certè dignus exhibere potest, non ad omnino & ex omni parte perfectam, quia id onus esset nõ humanis viribus tolerandum. Confirmatur, quia, fac Episcopum esse digniſsimum, sed se gerat tanquam dignum Prælatum, non verò tanquam digniſsimum, ea nimirum pro utilitate Diœcesis operando, quæ sufficiunt ad ejus diligentem gubernationem, non autem diligentiſsimam; certè hunc non condemnares de mortali, quia non obligatur, nisi humano more, moralem diligentiam adhibere, ut alibi universaliter dictum est. Si igitur ego do Ecclesiæ Prælatum dignum, qui similia possit operari, cur

ero condemnandus? ipse certè, si deficiat, condemnabitur, cum possit non deficere, non ego &c.

7. Altera ratio, quia hoc ipsum videtur concessisse Tridentinum: quod si contraria appareant alia jura, exposcentia digniorem, videntur à Tridentino, vel à consuetudine abrogata. Tri-
„ dentinum sic *e* habet. Inferiora bene-
„ ficia Ecclesiastica, præsertim curam
„ animarum habentia, personis dignis
„ & habilibus conferantur; & alibi *f*
„ de majoribus: omnes, inquit, qui
„ ad promotionem præficiendorum
„ jus habent, monet S. Synodus, ut in
„ primis meminerint, bonos pastores,
„ & Ecclesiæ gubernandæ idoneos pro-
„ moveri &c. Bonos dixit, non opti-
„ mos, idoneos addidit, non maximè
„ idoneos.

e *Trid. sess. 7. c. 3. de reform.* f *Trid. sess. 24. c. 1. de reform.*

2. Instas; at immediatè sic tradit
„ concilium: eosque alienis peccatis
„ communicantes mortaliter peccare,
„ nisi quos digniores, & Ecclesiæ ma-
„ gis utiles ipsi judicaverint.

Respondeo primò, cum immediatè antea concilium videatur esse contentum de dignis, vel primò videtur per hoc (digniores) non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundò, locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos, quos paulo ante admiserat; vel tandem tertiò, loquitur, quando fit concursus, de quo mox nu. 14. Alias duas responsiones affert Castropolaus, quas impugnat Delugo *g*

g *Delugo l. c. d. 31 sect. 4. n. 4.*

Nec vero, quoad primam nostram responsionem, novum est apud Latinos (qualem esse eum, qui Tridentinum concilium stylo reddidit, scimus omnes) comparativum pro positivo su-
„ mere. Vtimur vulgo (inquit Valla *gg*)
„ comparativis pro absolutis, ut si
„ quis se infirmiorem appellat, non di-
„ xit pro minus, quam infirmus; Et
„ paulo post: junior & senior pro po-
„ sitivo accipi solent (nempe pro juve-
„ ne & pro sene) quemadmodum
„ ocyus pro ocyter, & minus pro non,
„ semper ferè accipitur.

gg *Laur. Valla li. 1. de elegan. lingua Lat. cap. 14.*

9. Confirmatur primò hæc prima responsio, quia hoc vel alio simili modo debuit id intelligere Filliucius, dum nostram opinionem vocat probabilem, etiam in Episcopatu. Confirmatur secundò, quia ita etiam debent intelligere alij *h*, dum docent, eos, qui jus habent conferendi beneficia per provisionem liberam, ut summus pontifex & reges, satisfacere suæ obligationi, si dignis conferant, quia aliud exigere in Papa & regibus, esset valdè onerosum. Amabo te, siste hic lector: si onerosum regibus, cur non alijs? Deinde, an quia Episcopus præsentatur à rege, dignior & utilior eo ipso euadit, non vero si ab alijs? Denique, jam ergo non amplius rationem habes majoris utilitatis Ecclesiæ.

h *Reginal. quem sequitur, citatque Dian. p. 2. t. 15. res. 40. Henriq. Castrop. alijque citati à Delugo loc. c. n. 37.*

10. Confirmatur tertiò, quia ita etiam debent intelligere *i*, qui concedunt, eos laicos, quibus de jure patronatus incumbit,

cumbit, præsentare ad Episcopatus & similia, posse solum dignos præsentare. Et ratio harum confirmationum ea est, quia si Tridentinum loquitur de omnibus, ad quos pertinet cura præficiendorum, etiam nos omnes comprehenderet, & sub mortali obligaret ad digniores præficiendos: si ergo ipsi negant, prædictos peccare mortaliter præficiendo dignos, nostram explicationem excipere convincuntur.

11. Respondeo secundo, ad instantiam num. 8. factam, me ingenuè fateri, propter hunc Tridentini textum esse multo probabilius, Episcopatus & similia majora curata beneficia, de quibus solum hìc loquitur Tridentinum, debere dignioribus conferri, nec in praxi aliter esse consulendum.

12. Objcies primò cum Vasquez *l*: beneficia sunt bona communia, ergo distribuenda pro meritis, ergo præferendi semper digniores. Respondeo, sanè probandum esset antecedens, non supponendum: solum ergo bona communia dici possunt, quia aliquo tandem modo minus principaliter instituta sunt ad excitandos homines ad studia virtutesque, ut ijs præditi Ecclesijs præficiantur; sed addimus, satis excitandos, si noverint, dignos esse præficiendos: immo magis sic excitabuntur; nam si exposcerentur solum digniores, cum multi desperarent ab assurgendo à communi dignitate, à sui cultura desisterent.

l *Vasq. in opusc. de Benef. c. 2. §. 3. dub. 8.*

13. Objcies secundò, cum Delugo *m*; Est de jure naturæ, ut in quibuscumque muneribus prospiciatur bono communi: at in Episcopatibus & similibus gravioribus nō prospicitur bono communi per dignos, quia Episcopi magna & difficilia pro ovibus suis capessere debent, ergo &c.

m *Delugo t. 2. de Iust. d. 5. sect. 2. n. 18.*

Respondeo, concessa ultrò majore, negatur minor: si enim Episcopus non sit aptus ad prospiciendum in negotijs currentibus, juxta moralem & humanam obligationem, quam satis esse nemo negare potest, certè non erit ne dignus quidem. quare nihil contra nos.

Cætera argumenta ab alijs contra nostram sententiam allata ipsemet Delugo fusè dissolvit.

14. Assero tertiò: quando beneficia conferuntur per concursum competentium, tunc sine dubio dignioribus ex concurrentibus debent *n* sub mortali conferri; ratio est, quia posito, quod illi convenerint ad examen, pactum initum cum ijs fuit, ut dignior palmam veluti in stadio, sit reportaturus; quare magna injuria fieret vincenti, si promisso bravio non potiretur. Adde, in beneficijs curatis sanctè ejusmodi concursum institutum esse, ut Ecclesiæ de dignissimis, quoad fieri posset, provideretur; quam institutionem tam serio, & exaggeratis verbis à Tridentino *o* requisitam negligere, grave quid esse, non est dubitandum.

n *Filliuc. l. c. n. 180. cit. Less.* o *Trid. sess. 22. c. 14. de reform.*

15. Assero quartò, sive princeps, sive is, cui incumbit absoluta officij cujuscumque sæcularis collatio, sive Electores, qui dant suffragia ad aliquem eligen-

eligendum, non *p* obligantur sub mortali, nisi dignis conferre, vel suffragari. Excipe semper juramentum, vel quid simile, ut excepisti num. 5. Ratio hujus quarti dicti est eadem, quæ modo dicta est nu. 6 non enim video, cur his electoribus, & collatoribus officij sæcularis majus onus imponi debeat, cum per dignos, more humano, satis Reip. consulatur, licet quam optabilius esset, per dignissimos.

p *Vasq. l. c. c. 2. c. 3. du. 13. Caetan Molfes. alijque Delugo t. 2. de Iust. d. 34. sect. 2. n. 13. Dicast. l. c. à nu. 111. vocans n. 113. hanc probabilem, licèt contrariam probabiliorem.*

16. Dixi (Electores, qui dant suffragia.) Nam qui ea colligunt, secundum ea debent pronuntiare; quare peccaret mortaliter, si digniorem, hoc est, habentem sine fraude plura suffragia prætermitteret: siquidem statim, atque aliquis pluribus gaudet votis, acquirit jus quoddam electionis, quo privari irrationabiliter non debet.

Hinc, quando pro pluribus, qui numerosiora suffragia æque habuerunt, adhibetur sors (quam adhiberi in munijs sæcularibus non vetatur, vetatur in Ecclesiasticis) peccat, cum onere restitutionis, juxta spem boni eventus, is, qui fraudes molitur, vel imponendo alia nomina, vel aliqua subtrahendo, vel chartas signando &c.; tunc enim lædit Iustitiam commutativam, contra concurrentes: perinde facit in ludo is, qui in ipso injustas fraudes usurpat.

CAPVT QVINTVM.

De quarta radice restitutionis, quæ radicaliter est ex contractu.

1 SI ineas cum aliquo contractum, deponis v.g. apud Petrum aureos centum, hos quamvis justè acceptos, suo tamen tempore restituere tibi Petrus obligabitur; quæ obligatio immediatè est ex contractu; de qua re in capite sequenti & deinceps. Quod si culpa ipsius pereat depositum, debebit totidem reddere, & damna inde secuta; quæ obligatio immediatè est à culpa, sed mediatè & radicaliter fundatur (ut ex se patet) in præcedenti contractu, de qua re in præsenti capite disserimus. Hujusmodi autem contractus solent esse depositi, mutui, commodati, precarij, locati, pignorati qui sunt propriè contractus. Ejusdem item generis sunt ij, qui vocantur quasi contractus, qualia sunt officia, tutelæ, procuratoris munera, professiones, artes &c. eo enim ipso, quod quis officio fungitur, vel tutela, vel arte &c. videtur tacitè inire pactum, cum altero, de inculpata administratione officij &c.

§. I.

De obligatione restitutionis orta ex culpa

In propriè dicto contractu.

2 PRæmitto, in legibus *a* haberi has tres dispositiones. Prima est hujusmodi: quando contractus est in

est in utilitatem tantum accipientis, ut est commodatum, obligatur accipiens restituere, si ex suo dolo, vel lata culpa, vel levi, vel etiam levissima res accepta pereat, non vero si merè fortuito, sine ulla prorsus culpa pereat. Horum terminorum cognitionem explicuimus satis superque supra *b*. Excipitur precarium, quod est, quando aliquid tibi conceditur, cum onere, ut ad nutum concedentis restituatur; ad hoc enim restituendum solum si ex dolo, vel culpa lata tua pereat, obligaris, non autem si pereat ex levi, vel levissima.

a *Has leges vide apud Less. l. 2. c. 7. à d. 7. Vasqu. de rest. c. 2. §. 2. à dub. 5. & 6. Azor. 3. p. l. 4. c. 6. & l. 6. c. 4. Rebell. p. 2. l. 1. de contr. q. 10. Delugo t. 1. de just. d. 8. sect. 8. Mol. t. 2. d. 295. & passim Fagund. l. 1. c. 10. de contract.* b *Sup. c. 2. §. 4. num. 1. & 2.*

3. Secunda dispositio. Quando contractus est in utilitatem solius dantis, recipiens solum tenetur per dictas leges ex dolo, vel lata culpa; ut si quis apud tesuam pecuniam, vel librum, sine tuo commodo deponat, si ea pereant sine dolo, vel lata culpa tua, quamvis adsit tua levis, vel levissima, non obligaris illa restituere.

4. Tertia dispositio. Quando contractus est in utilitatem utriusque, nempe tum dantis, tum recipientis, sicuti cum locatur domus, vel equus tanto pretio; immo & cum commodas in tuam, & amici utilitatem, ut quando commodas equum ad invisendum communem amicum, recipiens tenetur ex dolo, vel ex lata, vel levi culpa, non vero levissima.

5. His ita per leges dispositis, illud in quæstionem vertitur, an hæ dispositiones sint servandæ, ante sententiam Iudicis, an vero donec illa accedat, non obligemur in conscientia restituere prædicta? quando verè, & coram Deo nō adfuit culpa gravis mortalis, quam Theologicam supra in simili quæstione appellavimus.

Servandas esse ante sententiam, aliqui *c* contendunt; Negant alij *d* probabilius, cum quibus sentio; atque asserо, nisi ex culpa tua gravi seu mortali coram Deo, pereat res, quam per contractum debes, te non obligari ad restitutionem ante sententiam, etiam si peccaveris per venialem negligentiam, vel inadvertentiam. Ratio potissima est, quam superius diximus *e*, quia non est damnandus ad restitutionem rei gravis, qui graviter non delinquit; iniquum enim est, pœnæ gravitatem non proportionari secundum gravitatem culpæ; quare prædictæ leges, vel sunt pœnales, quæ non obligant ante sententiam, vel si mavis non esse pœnales, dic, non esse, usu *f* ante sententiam, receptas. Nemo enim est, qui pignori, vel rei conductæ, vel commodatæ &c. putet se majorem custodiam debere ex Iustitia, quàm Dominus ipse exhibere solet; solet autem cum ordinaria & humana diligentia, non cum exquisitissima, esto, vir ingenuus melius custodiat res alienas, quàm suas, restituatque, etiam si apud ipsum pereat per levissimam culpam; id enim gratitudinis est, non obligationis, ut patet, quia vir idem honestus, etiam si pereat res sibi commodata per casum omnino fortuitum, solet illam restituere. Illud *ff* alibi notavimus, & rursus hic no-

tatum pervelim, non eamdem diligentiam esse sufficientem ad vitandum peccatum mortale in rebus majoris momenti, quæ sufficit in rebus minoribus; & naturalis ipsa ratio dictat, etiam in conscientia, in contractu commodati, quod est in solum tui commodum, majorem aliquam requiri diligentiam, quàm in locato, quod est in commodum utriusque, vel depositum, quod sit in commodum solius deponentis: locum recole, ubi etiam decernitur, quid si dubium sit, utrum negligentia fuerit gravis, an levis &c.

c *Onnates t. 1. de contr. tr. 5. d. 15. sec. 3. n. 58. Leff. l. c. Vasq. l. c. præsert. n. 41. & 48. alijque, quos citat, sequiturque Fag. l. c. nu. 10. dicens, contrariam esse probabilem.* d *Henr. c. 15. de irreg. alios citans. Sà v. commodatum. Delugo alijque apud Fag. l. c. n. 11.* e *Sup. c. 2. §. 5.* f *ut probabile putat Lessius lib. 2. c. 7. du. 8.* ff *Sup. l. 1. c. 3. §. 7. v. depositum, & mox §. 2. num. 2.*

6. Objicies cum Onnate *g*: positis supradictis legibus, homines talibus legibus subjecti, saltem virtualiter intelliguntur celebrare suos contractus juxta illas leges, ergo ex pacto tacito obligantur, juxta illas adhibere exactissimam custodiam: nam ideo hæc obligatio restitutionis appellatur ex contractu, non ex delicto; est enim ex dicto tacito pacto.

g *Onnate l. c. num. 59.*

Respondeo, negando antecedens, quod certè gratis assumitur: solum enim se obligant homines ad diligentiam humanam & moralem, qualem scilicet in rebus suis ponerent, quod est, nolle advertenter ponere dolū vel culpam latam: dicitur autem hæc radix ex contractu, non ex delicto, quia non est ex mero delicto, sed radicaliter, ut modo num. 1. explicui, à contractu dependens.

7. Instas ex Vasquez *h*: Aequitas postulat, ut quandoquidem tu re commodata frueris, hanc æqualitatem saltem intendas, ut velis subire onus restituendi, quando culpa tua levissima rem perire contingat; secus, quæ æqualitas esset, te frui commodato, & ejusmodi onus nolle subire? hanc vim mihi videtur habere argumentum, quod inducit Vasquez d. n. 42 Respondeo, recolendo prius, in commodato ex usu humano aliquid gratis dari; commodat enim quis rem suam amico, nullo pretio: secus, non esset contractus commodati, sed venditionis; hoc posito, ruit argumentum Vasquez: neque enim debet esse tanta æqualitas in commodato, quantam ipse requirit: aliquid enim plus habet amicus ex accepto commodato, quam habeat is, qui commodatum dat; sufficiet ergo, si recipiens subeat onus custodiendi rem amici, sicuti rem propriam.

h *Vasq l. c. n. 41.*

8. Quid agendum, quando Iudex ex falsa præsumptione gravis negligentiæ te condemnat, cum tamen gravem non apposueris, colligi potest ex dictis supra in simili, cum de damno dato, lib. 6. c. 4. §. 2.

9. Denique si res commodata, locata, depositа &c. fortuito sine ulla culpa pereat, certum *i* est, non adesse in conscientia obligationem restitutionis, neque totius, neque partis; quidquid aliqui *l* dicant: ratio est, quia ubi non est

culpa,

culpa, esse nequit pœna; & ubi non adest partialis *m* culpa gravis, nec partialis pœna gravis.

i *Vasq. l. c. dub. 7. Mol l. c. alijque passim Less. l. 2. c. 7. d. 8. Fag. l. c. nn. 17.* l *Diana p. 3. tr. 6. Miscel. ref. 10. cit. Val. & Paludanũ.* m *Mol. l. c. Delugo l. c. sec. 9. n. 123.*

10. Excipe tres casus: primò, si in pactum deductum sit, debere rem restitui, etiam si res fortuito pereat; quod pactum potest fieri licitè in gratis commodato, & similibus, non vero, quando quid locatur, v. g. justo pretio; quia tunc ejusmodi onus esset supra pretium justum, atque adeo illicitum.

11. Secundò excipe, si sis in mora culpabili restituendi; tunc enim obligaberis ex delicto injustæ detentionis, & recurrerent ea, quæ supra de injusta retentione in secunda radice restitutionis dicta sunt.

12. Tertiò, excipe si commodatarius v. g. ad alium usum præter voluntatem domini re culpabiliter utatur, ut si equum cõmodatum ad unum iter, ducat ad aliud; vas argenteum commodatum pro sua domo, foras à domo efferat, unde equus & vas deperdantur, nam ipse dat causam casui fortuito: debet tamen, ut innui, tum in mora, tum in dicto usu, adesse culpa gravis; si enim bona fide putet, ea non displicere domino, non est obligandus, nec ad restitutionem rei, nec damnorũ, quæ inde secuta fortè sunt, ut si dominus ad usuram sit compulsus aliquid accipere &c.

13. Si rem commodatam, & universaliter quodcunque aliud debitum, per nuntium domino quis remittat, & hic nuntius rem illam furetur, an absolvatur debitor ab iterata restitutione, vide apud doctores *n*, & nos dicemus Tract. 4. c. 1. §. 5. n. 3.

n *Delugo t. 1. de just. d. 8. sec. 9. n. 127.*

§. II.

De obligatione restitutionis orta ex culpa in quasi contractu.

1 QVamvis major obligatio diligentiæ apponendæ exigi soleat in rebus habitis per verum contractum, v. g. per commodatum, depositum &c. (quia tunc adest pactum magis explicitum de custodienda re, quam quis recipit) quàm requiratur in officijs, tutelis, artibus &c. quæ sunt ut modo diximus, quasi contractus, in quibus solum adest implicitum pactũ de bene administrando officium, tamen cum in conscientia utrobique sit, seu intelligatur non dissimile pactum, regula erit universalis: ante sententiam Iudicis neminem obligari in conscientia ad restitutionem, ex officio, tutela, professione &c. [sive hæc aliquis exerceat in gratiam dumtaxat aliorum, ut est medicus, cui merces non datur, sive etiam sui, ut si eidem merces detur, sive ad officium à superiore exponatur, sive ipse officium emerit *a*; neminem, inquam, obligari in conscientia, nisi ex *b* culpa Theologica mortaliter gravi; ratio fundamentalis est similis, ac supradicta, quia nunquam homines (sive gratis, sive ex pretio serviant) in dictorum munerum susceptione, vel traditione (præscindendo à nova promissione) intendunt se, vel alios obligare, nisi ad adhibendam in suo munere diligentiam moralem & humanam,

nam, non verò exquisitissimam, sed illam, quam moraliter quis adhiberet, si solùm bono sui ipsius tota administratio cederet. Hanc autem moralem si advertentes non ponant, obligabuntur sanè ad restitutionem omnium damnorum ut ex dictis patet.

a *Delugo t. 1. de just. d. 8. sect. 7.* b *Vasq. de restit. c. 2. §. 2. dub. 5. Less. l. 2. c. 7. dub. 7. Delugo loc. c. sec. 7 n. 93. Contrarius videtur esse Dicast. l. 2. de rest. tr. 2. d. 3. du. 3. num. 16.*

2. Illud tamen iterum iterumque c moneo, tum in rebus gravioribus, tum in acceptis ob solum proprium commodum, majorem diligentiam requiri ad culpam mortalem evitandam; at verò minorem in levioribus, vel in acceptis ob solam alterius utilitatem. Aliquæ illationes circa Advocatum, Medicum, Iudicem & similes, ex dictis colligi possunt, quæ tamen, ne erres, sunt videndæ in superioribus d.

c *Lib. 1. c. 3. §. 1. v. Depositum, & hoc lib. 8. tr. 3. c. 2. §. 2 num. 4. & nuper §. 1. num. 5.* d *Sup. lib. 1. c. 3. §. 4.*

3. Dixi (præscindendo à nova promissione) nam in duobus casibus obligabitur quis, etiam in conscientia, ad exquisitissimam diligentiam. Primò, si accipiat officium cum promissione dictæ diligentiæ exquisitissimæ; nam tunc tenetur ex pacto; maximè si ex hoc auctum sit illi stipendium: secundò, si tacitè id ipsum promisit, ut cum quis se jactavit meliorem alio, unde, propter hoc, alios avertit à meliore v.g. Medico, Artifice &c. tunc enim damnum per se secutum ex dupliçi titulo resarcire tenebitur, & quia imperitus est, & quia per exquisitam diligentiam imperitiam suam compensare noluit.

§. III.

An rem commodatam, depositam &c. debeat quis in communi periculo præferre suæ?

1. INstat incendium vel tempestas, licitène, & sine onere restitutionis, possum res meas servare, negligendo, vel projiciendo potius res mihi commodatas, depositas &c. quàm meas &c.

Si in foro agas externo, jura præsumunt, te tuas liberantem, alienasque negligentem, ex dolo malo liberasse, atque adeo te cogunt ad restitutionem, sive eas res in tui, sive in alterius utilitatem habueris. Quod si res aliena longè fuisset pretiosior, quàm tua, multo magis te condemnant: debuisse quippe rem pretiosam alienam custodire; nam ut bonus gestor negotiorum alterius, potuisses repetere pretium rei tuæ: neque enim leges præsumunt, adesse periculum, ne dominus contra fas nequaquam tibi soluturus sit pretium tuæ rei: nam leges nunquam præsumunt delictum.

2. At vero cum hìc agamus in foro conscientiæ, duo mihi sint certa, alterum non nisi ambiguum.

Certum sit primò: si res propriæ sunt æque pretiosæ, multo magis si sint pretiosiores, quam alienæ, quomodocumque hæ apud te, sive in alterius commodum extent, posse a te in conscientia, tuas res alienis præferre; ratio est, quia nullus tenetur ad res alienas conser-

conservandas, quocumque tandem contractu apud te remaneant, faciendo extraordinarias expensas, sed solum ad ordinarias & communes: neque enim commodatarius v. g. obligatur, nisi ad alendum equum, vel servum in sui gratiam commodatum; non vero si fortè infirmetur, obligabitur ad eumdem medendum extraordinarijs & sumptuosis medicamentis; poterit certè mederi, & aliquando debebit, si certo speret, ut bonus gestor negotiorum domini, pretium medelæ recuperare; at non, si non sperat: immo depositarius & creditor habens pignus, nè ad ordinarias quidem expensas tenentur, nisi utilitatem seu servitium expensis æquale à deposito, vel pignore habeant, quia cum contractus depositi vel pignoris sit solum in gratiam illa apud te deponentium, non est æquum, ut ex illis damnum patiaris. Ex his ergo fit, ut tu non tenearis ad servandam rem alienam cum detrimento rei tuæ, æque vel magis pretiosæ, quando non speras certo, rei tuæ pretium recuperare, quia id esset conservare rem alienam cum extraordinarijs tuis expensis, ad quod nemo (nisi clarè promiserit) se obligare in ejusmodi contractibus intendit. Præterea si dominus, ut dictum est, obligandus erit ad has extraordinarias expensas tibi solvendas, jam obligabitur tibi totidem solvere, quot tu pro re ipsius expendisti, sed expendisti rem æque vel magis pretiosam, ergo tanti intererit ipsi domino, si rem ipsius prætulisti tuis, quantum si non prætulisses. Ex qua secunda ratione fit, ut vix sit casus, quo possis sperare, te tuum pretium recuperaturum, quia te dominus repellet, tanquam imprudentem gestorem sui negotij.

a *Delugo t. 1. de Iust. d. 8. sect. 10. nu. 139. Bonac. d. 3. de contr. q. 1. p. 6. n. 23.*

3. Certum sit secundò: in casu metaphysico, quo sperares pretium tuæ rei recuperaturum, obligari te ad servandam rem pretiosiorem, immo & pretiosam alienam. Ratio est, quia tunc nihil tu amitteres, quare non haberes caput, unde excusareris à conservanda re proximi. Vide, quæ dicam mox nu. 6. Hæc duo sint certa.

4. Ambiguum autem est, propter varias distinctiones ab authoribus *b* hinc inde allatas valdè implicitum, quid sentiendum, quando res tua est vilior, quam sit res commodata, deposita, locata &c. Nihilominus duobus dictis in hunc modum expedio.

b *Mol. t. 2. d. 296. Lesl. l. 2. c. 27. d. 6. Bonac. de contract. d. 3. q. 1. p. 6.*

Dico primò: si *c*, quamvis res tua sit vilior, tamen tibi notabile detrimentum facit ejus jactura, te non teneri rem alienam pretiosiorem præferre tuæ; quando non es moraliter certus, posse ejus pretium recuperare. Ratio est similis prædictæ; quia nemo se intendit in his contractibus obligare, ad expensas faciendas pro re aliena, cum notabili, & gravi suo detrimento, vel cum ejus probabili periculo. Nec est verum, quod multi doctores *d* inculcant, negligentem rem pretiosiorem pro conservanda minus pretiosa, semper committere culpam, cum vir prudens id nunquam esset facturus; non est, inquam, verum: nam omnes prudèter evitare licitè possunt suum quodlibet notabile detrimentum, neglecto

alterius etiam gravi proportionaliter damno, nisi bonum publicum, vel altior aliqua ratio contrarium exposcat, de quo hìc non agimus. Vt quid enim? prudenterne faciet inops paterfamilias, qui centum v. g. aureis sine spe uberioris fortunæ, vitam suam & frequentem familiam, utcunque sustentat, si eos velit sine spe recuperandi amittere, ut servet gemmam decem mille aureorum principis prædivitis, ex cujus jactura nullum princeps notabiliter damnum sentiet? Apage.

c *Delugo l. c. à n. 140.* d *Mol. Bonac. loc. cit. aliisque.*

5. Dices; qua ratione erit expendendum ejusmodi detrimentum, ut censeatur notabile? respondeo, non nisi considerando per virum prudentem, tuam vel alterius paupertatem, tuæ & rei alienæ valorem, damna vel pericula ex jactura alterutrius forte consecutura &c. Modo item advertas, ex commodato, vel simili, quod sit in tui solum gratiam, majus aliquod damnum te debere subire, quam pro deposito, vel simili, quod sit solum in gratiam alterius: id enim ipsa recta ratio ex se poscit.

6. Dico secundò *e*: si res tua vilior ita sit, ut per ejus jacturam non sis notabile detrimentum incursurus, debes rem alienam pretiosiorem præferre tuę, sive res aliena eodem modo fortè perijsset, si inventa fuisset, tempore v. g. incendij, in manu domini, sive non perijsset. Ratio est, quia semper in prædictis contractibus more humano & urbano factis, aliqua tandem obligatio imbibitur, rem alienam custodiendi, quando potest; ergo non excludetur rationabiliter ejusmodi obligatio, nisi quando futurum est tibi notabile, non verò exiguum detrimentum.

a *Id. ibid.*

7. Porro, si certo prævideas, dominum rei pretiosæ depositæ non soluturum tibi pretium tuæ rei vilis, licet peccaturus sis contra charitatem, nisi rem pretiosam illam præ tua vili serves (charitas enim dictat, ut subveniamus gravi damno proximi, quando commodè, vel cum modico detrimento possumus) non tamen peccabis contra Iustitiam, quia in contractu à te facto in utilitatem alterius, ad patiendum detrimentum te non obligasti; nisi fortè adeo hoc detrimentum tibi esset exiguum, ut judicio prudentis judicaretur, ad illud te obligasse. Negari enim, ut modo dictum est, non potest, in contractibus, quibuslibet humanis imbibi aliquam tandem promissionem servandi rem alienam; quam obligationem extendi ad sufferendum modicissimum hoc damnum, non recuperandi tuæ vilis rei pretium, admodum est rationi consonum. Immo in commodato, quod est solum in utilitatē commodatarij, aliquanto majorem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum v. g. vel servum commodatum, modo notavi: unde fit, ut commodatarius obligetur ex Iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea jactura rerum suarum, quæ æquivalet illis alimentis: atque eodem modo proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

§. IV.

Summa eruta ex dictis, quoad obligationem restituendi ex culpa.

1. Obli-

1 OBligatio restituendi, ut ex hactenus sparsim dictis liquet, quatuor ex capitibus emergit: Ex delicto, ut ex tuo furto, homicidio, adulterio, damnificatione &c. Ex quasi delicto, ut cum servus tuus, vel animal tuum, tuusve filius alteri nocent: ex contractu, ut in mutuo, deposito, empto, locato &c. Ex quasicontractu, id est, ex officio, quo quis fungi profitetur, qualis est Tutor, Curator, Iudex, Gubernator, Medicus, publici Opifices, &c.

2. Dico jam, in præcedentibus esse statutum, homines tunc solum in foro conscientiæ ante sententiam Iudicis obligari in prædictis ad restitutionem, quando peccarunt mortaliter.

De obligatione enim ex delicto, puta, sive ex injusta acceptione, sive ex iniqua damnificatione, sic statutum est, hoc Tract. 3. c. 2. §. 5.

De obligatione, ex quasi delicto, sic decrevimus lib. 6. c. 4. §. 2. n. 4.

De obligatione ex contractu, sic docuimus hoc tract. 3. c. 5. §. 1. n. 5.

De obligatione denique ex quasi contractu, sic diximus ibidem §. 2. num. 1.

3. Modò notes, ut nos nimis sæpe notavimus [a], negligentiæ culpam in una re, v. g. in re temporali aliquando esse venialem, quæ mortalis erit in re graviore, v. g. pertinente ad vitam; sic nimirum poscente ipsius rei gravioris natura; multo magis si præcesserit aliqua promissio &c.

a *lib. 1. c. 3. §. 7. v. Depositum, & paulò ante §. 2. n. 2.*

CAPVT SEXTVM.

De eadem quarta radice restitutionis, quæ immediatè est ex contractu in universum.

§. I.

Præmittitur definitio contractus.

1 COntractus, seu pactum strictè sumptum à Iurisperitis sic describitur: *Est vltro citroq; obligatio ex consensu, & voluntate partium consurgens*; Planius autem sic definitur. *Est actus externus inter duos, vel plures celebratus, pariens ex illorum consensu obligationem.* Notas? priorem descriptionem tradi per effectum resultantem ex contractu, id est, per obligationem, posteriorem vero tradi per ipsam causam, puta, per externum consensum, ex quo inseparabiliter consequatur obligatio.

2. Dixi (strictè sumptus) nam actus continens obligationem unius tantum, ut simplex promissio, vocatur minus strictè contractus. Pari modo actus continentes pactum explicitum unius partis, & implicitum alterius (quale accidit in obligatis ex officio, ut est conventio inter tutorem & pupillum, inter curatorem & minorem vel furiosum, inter gestorem utilem tui negotij & te absentem, inter fungentes publica administratione & communitatem &c.) vocantur quasi contractus.

De his lege Mol. Delugo Fagund. Onnate, mox citandos, Less. Reb. alios q; passim ab ijsdem citat.

3. Cum obligatio sit tam necessaria & essentialis contractui, multa notant de illa

de illa doctores, præcipua sunt hæc quatuor. Primò, consensus debet esse verus, & non fictus; quare verbis dicens, se contrahere, animo non contrahendi, contractum verè non celebrat, licet aliundè obligetur ad damna omnia, quia scilicet proximum per illam fictionem decepit, ut alibi *a* à nobis fusè dictum est; non me latet Basilium *b* contra Molinam *c* alioſque putare, ad essentiam contractus sufficere verba externa significantia consensum, sine necessitate ipsius interni consensus; sed nos Molinam sequimur, quia non potest à me oriri obligatio contractus, sine voluntate me obligandi: at voluntas me obligandi ipsissimus est consensus.

a *sup. lib. 3. c. 3. §. 2. qui est de Iuramento promissorio doloso.* b *Basil. Pont. lib. 3. matr. c. 4. nu. 3. cui adde Turr. apud Delugo mox cit.* c *Molina d. 352. versu, ego probabilius, cui adde Delugo t. 2. de just. d. 22. sec. 4. n. 45. dicētem, esse omnium fere Doctor.*

4. Secundò: si verum consensum non habuisti, sed postea, persistente alio in vero consensu, tu consensum verum præbeas, revalidatur, seu ratificatur contractus; de qua re multa doctores *d* passim.

d *l. Sanc. lib. 2. de matr. d. 32. & 35.*

5. Tertiò, si voluisti contrahere, sed noluisti te obligare, certant utrimque doctores, an vere contraxeris? de quo nos aliqua tetigimus, cum de Iuramento: illud est certum, obligari te ad omnia damna, modo jam nu. 3. dicto, ob deceptionem.

6. Quartò, si consensisti ex metu, si ex dolo, vel vi, si ex errore, dantibus causam contractui, sive circa substantiam, sive circa qualitates, an subsistat contractus, variæ sunt opiniones, quarum saltem necessarias nos, cum egimus de involuntario, de voto, de juramento, satis tetigimus, & multa dicemus inferius c. 7. §. 11. à n. 11.

§. II.

Divisio Contractuum.

Prima divisio in contractum nominatum, & innominatum.

1 NOminatus est *a* ille, qui habet speciale suum nomen, ut emptio, venditio, locatio, & sexcenti alij. Innominatus nomine speciali caret, sed utitur generali. Estque quadruplex: do, ut des, quando tibi do v. g. panem, ut des vestem: do, ut facias, quando do panem, ut scribas: facio, ut facias, quando ego scribo, ut tu me doceas: facio, ut des, quando tibi servio, ut tu mihi panem tribuas. Licèt autem in contractu innominato, si neuter ex contrahentibus illum ceperit implere, non detur in jure externo actio unius contra alium, unde posset alter à contractu resilire, tamen in foro conscientiæ, dum alter non recedit, debet uterque stare contractui, nisi circumstantiæ sint notabiliter mutatæ, modo alibi dicto in simili; ratio est, quia verè & in conscientia se obligavit, atque alter, cum onere se obligandi acceptavit, ut supponimus.

a *legantur pro omnibus his divisionibus Castr. de just. commutativa d. 1. p. 2. alijque, quos ipse citat.*

Secun-

Secunda divisio in contractum bonæ fidei & stricti juris.

2. Contractus bonæ fidei dicuntur illi, in quibus Iudex poterit, etiam in conscientia, multa ex æquo & bono arbitrari; tales sunt, quibus Imperator competere dicit actionem bonæ fidei, „ his verbis *a*: actionum autem „ quædam bonæ fidei sunt, quædam „ stricti juris; bonæ fidei sunt hæ, ex „ empto, vendito, locato, conducto, „ negotiorum gestorum, mandati, de„ positi, pro socio (id est contractus „ Societatis) tutelæ, commodati, pig„ noratitia, familiæ herciscundæ (id „ est, jus dividendæ facultatis inter „ hæredes) communi dividundo (id „ est, distributio communium bono„ rum in eos, in quos dividi debent) „ præscriptis verbis, quæ de æstimato „ proponitur (id est, quando alicui „ datur res, ut eius æstimationem, seu „ pretium reddat) & ea, quæ ex per„ mutatione competit, & hæreditatis „ petitio. Hactenus Imperator Iusti-nianus.

a §. *Act. ex Instit. de actionibus.*

3. Contractus stricti juris, sunt cæteri contractus, præter prædictos, ut emphyteusis, contractus feudalis, &c. „ sic enim habet *b* Glossa summaria & ordinaria ibi: quamcumque actionem hic enumeratam non inveneris, stricti juris judicato.

b *Apud Onnante t. 1. de contract. tr. 1. d. 2. sec. 2. n. 115.*

4. Ratio hujus divisionis, quæ rem totam alioqui obscuram, tibi planam faciet, est, quia illi contractus, quos vocamus bonæ fidei, solent esse frequenter inter ciues; vnde contrahentes non solent ponere multas conditiones, quas alioqui ponere possent, cum se remittant ad vsum, consuetudines, & leges patrias, in dictis communibus contractionibus intelligi solitas. Secundum has igitur bonus Iudex judicare debebit, quamvis in eo contractu explicitæ conditiones intelligi solitæ non adsint. At alij contractus stricti juris, quia non solent esse tam frequentes, & quia contrahentes in ijs consuevere omnes particulares conditiones apponere; ideo secundum præscripta verba contractus, strictè Iudex in illis judicare debebit.

Differunt hi contractus præcipuè in eo, quod dolus dans caussam contractui stricti juris (quia scilicet alter non fuisset contractum celebraturus, nisi dolus interveniisset) in multorum sententia *c* non reddit ipsum contractum ipso jure nullum, sed solum erit rescindendus: at dolus quicumque, siue cadens in substantiam rei, siue in accidentia, dans caussam contractui bonæ fidei, est ipso jure nullus, ut inferius distinctè *d* explicabimus.

c *l. Delugo t. 2. de just. d. 22. sec. 6. à n. 70.* d *Infr. c. 7. §. 11. à n. 11.*

Operæ pretium est item, hic non ignorare, sponsalia numerari à Sanchez *e* inter contractus bonæ fidei: vnde sequitur, esse nulla, nec per illa enasci impedimentum publicæ honestatis, si illis dolus caussam dedit; sanè probabiliter *f*. Matrimonium item supponitur à Molina, esse contractus bonæ fidei; vnde sequi deberet, esse item nullum, si dolus det caussam

contractui ; tamen propter rationes proprias matrimonij , solum si dolus cadat in personam, vel in personæ libertatem, erit nullum secus, erit validum, ut nos *g* alibi explicuimus , & docent communiter Doctores.

e *Sanch. apud Fag. de contr. l. 1. c. 1. n. 9.* f *Fag. ib.* ff *Mol. t. 2. d. 352. §. Illud est observandum.* g *lib. 3. §. 5. n. 26.*

Tertia divisio in contractum seu pactum nudum & vestitum.

6. NVdum est, in quo intervenit conventio partium, & ad nihil aliud est processum ; vestitum, cum est processum ad aliquid. Proceditur autem, seu vestitur pactum quinque modis : primo re ipsa, ut, si ex altera parte incipiat adimpleri : secundo verbis, ut si accedat forma stipulationis , quæ olim fieri consuevit per conceptam verborum formulam, v. g. spondes, dare centum ? & alter respondebat , spondeo : tertiò scriptura : quartò juramento : quintò, si integrè re ipsa contractus perficiatur: quale esse solet mutuum, commodatum, pignus, depositum, quæ jam perfecta sunt , cum res ipsa traditur. Si sit promissio ex vna parte tantum, atque adeo non acceptata, non dicitur pactum, ne nudum quidem, quia pactum debet esse contractus, atque adeo saltem duorum.

7. Adverte primò, ex pacto nudo non oriri regulariter civilem obligationē , ac proinde ratione pacti nudi in foro externo non dari actionem contra alterum : ex vestito oriri, & actionem dari. Dixi (regulariter) nam promissioni dotis , promissioni solutionis debiti alterius, ac donationi , etiam quando nudi sunt contractus, conceditur ex specialibus *h* juribus actio. At in foro conscientiæ semper vrget obligatio , quando hæc vere adest, juxta dicta §. 1. à nu. 3. quia sic jam adest sufficiens consensus vtriusque partis, ut supponimus.

h *l. Mol. de citr. d. 255.*

8. Adverte secundò. Aliquos esse contractus, qui sunt validi, solo consensu exterius legitimè vtrinque explicato, ut est venditio, emptio, Matrimonium , Sponsalia, &c. Ex quo vltimo colligo, simplicem promissionem gratuitam, & non onerosam (hos terminos mox explicabo numero sequenti) etiam acceptatam, quam v. g. facis , donandi, vel vendendi aliquid alicui, nisi accedat scriptura , stipulatio, vel juramentum , ad nihil nunc obligare. Ratio est, quia jam ex communi hodie consuetudine per solam promissionem nullus se obligare intendit, vel putat, nisi alia maior explicatio accedat. Vnde Sà *i* sic habet : vix autem quis promittentium obligari intendit, nisi juret, aut faciat instrumentum.

i *Sà, v. promiss. n. 1.*

Quarta divisio in contractum onerosum & lucrativum.

9. Onerosus , qui dicitur etiam non gratuitus, vtrinque obligat ; nam propterea est propriè contractus. Eiusmodi est permutatio, venditio , emptio &c.

ptio &c. intervenit autem in his pretium, vel compensatiò. Lucrativus, qui dicitur etiam gratuitus, vel gratiosus, non obligat, nisi ex vna parte, ut promissio liberalis, donatio item liberalis, mutuum, depositum &c. Si enim tu mihi rem aliquam donas, ego non obligor illam recipere &c. Maximè verò notandum est discrimen *l* illud inter ejusmodi contractus. Nam onerosus non perficitur, nisi acceptetur ex vtraque parte, & vtrique intimetur, seu fit nota reciproca acceptatio, cum in gratioso satis sit, si solum acceptetur ab vtraque, non vero sit necesse, ut vtrique mutua acceptatio intimetur. Explico exemplis: mittat Antonius epistolam, immo, & scripturam publicam ex Notario, per quam offerat, seu vendat Petro suum prædium, vel equum mille v. g. vel centum aureis, & Petrus acceptet, etiam per Notarium publicum: dico, hunc contractum, quia est onerosus, non esse perfectum, atque adeo posse vtrumque, id est, Antonium & Petrum ab eo resilire, donec ejusmodi Petri acceptatio intimetur Antonio, vel ejus legitimo procuratori, vel saltem donec ipse equus, v. g mittatur Petro, & ab ipso recipiatur; nam tunc equus jam acceptatus ponitur in dominio Petri, & ex alia parte trahit secum onus, ut solvatur omnino eius pretium; vnde amplius resilire à contractu neuter poterit; at vero mittat similem scripturam idem Antonius, per quam promittat, vel donet eidem Petro equum v. g. & Petrus acceptet; dico, hanc promissionem, quando juxta dicta n. 8. jam obligat, ut etiam donationem liberalem, quia sunt contractus gratuiti esse perfectos, atque adeo non superesse locum pœnitendi, quamvis nondum acceptatio Petri nota sit Antonio, vel ejus procuratori, cuius discriminis vlterior ratio est, quia in oneroso vtrique est obligatio, & in vtroque est jus exigendi, ergo vtrique nota esse debet acceptatio: at in gratuito, cum obligatio solum sit ex parte donantis, seu promittentis, satis est, si hæc nota sit ipsi donatario, seu promissario, qui solum acquirit jus ad rem promissam, seu donatam exigendam. lege hæc fusè apud citatos; apud quos vide etiam alias divisiones contractuum minus necessarias.

1 *Delug. t. 2. de just. dis. 1. sec. 1. à num. 26.*

§. III.

Regula generalis de restitutione ex prædictis contractibus in universum.

1. IS, qui contractum, vel quasi contractum cum altero legitimè init, ea debet (nisi idonea accedat excusatio) restituere, seu ut magis propriè loquamur, ea tradere, ad quæ tradenda se obligauit. Vides, radicem hujus obligationis non esse aliam, nisi pactum, vel consensum, quibus voluit quis alteri se obligare? & in onerosis quidem ad id jus justitiæ vrgere, magis elucescit; quia non fieret æqualitas inter contrahentes, nisi traderetur, quod vtrinque conventum est; apparet nihilominus, etiã in gratuitis, quia in his etiam (licet voluntariè) te

obligasti, ut suppono; quare posita obligatione, jus alter acceptans aliquod tandē siue graue, siue leve justitiæ jus contra te acquisiuit.

2. Hæc regula adeo vniuersalis insufficiens est pro praxi. Exploran-dum enim est, an simpliciter se quis obligauerit? an legitimè? an sub obligatione graui, vel leui? an adsit excusatio, & sexcenta similia, quæ certè ex dictis, & ex dicendis in contractibus, in particulari saltem, magna ex parte nobis plana fient.

CAPVT SEPTIMVM.

De eadem quarta radice restitutionis ex contractu particularis venditionis, & emptionis.

1. NOn omnes contractus explicandi à nobis susciptuntur; id enim nimis longum esset, & à nostro instituto alienum; seligo enim tantummodo vsu frequentiores, & ex quorum cognitione lux aliqua pro cæteris sufficienter haberi possit; erunt autem emptio, venditio, mutuum, & vsura.

§. I.

Quid sit emptio & venditio?

1. ESt contractus bonæ fidei, vltro citroque obligatorius, qui perficitur absolu o consensu, re & certo pretio, & quidem voluntariè. Intellige autem, re & pretio à te datis, vel certè dandis. Discurramus per singula verba.

Requiritur consensus, & quidem absolutus.

2. Dictum est primò, (qui perficitur consensu) hic enim contractus perficitur per solum mutuum consensum, verbis vel nutibus expressum, immo, & per literas, & per procuratorem, seu nuntium: perficitur, inquam, quoad substantiam; nam cæterum, quoad integritatem completam, seu quoad complementum, requiritur solutio pretij ex vna parte, & accepta possessio rei ex altera. Per venditionem *a* enim non est necesse, ut transferatur dominium; satis enim est, ut talis venditio sit translatiua dominij, & venditor, ex vi venditionis factæ, remaneat obligatus ad transferendum. Eiusmodi autem possessio seu dominium rei venditæ transfertur in emptorem, non quidem quando fit ipsa substantia contractus venditionis per mutuum consensum, sed quando ei traditur res à venditore, & soluitur ab emptore pretium, seu habetur pro soluto, seu loco eius datur æquivalens, quale est pignus, vel fidejussor. Id; notaui per illud, (datis vel certè dandis) atque hinc fit, ut quamvis posita sit substantia venditionis, vnde & debeatur gabella venditioni fortè imposita; (cui gabellario, dicam mox n. 5.) Si tamen possessio rei nondum est emptori data, res, si perit, pro venditore perit, ut pro eodem fructificat, *aa* quia adhuc est in eius dominio. Nam si possessio sit emptori data, quamvis nondum soluto pretio ipsi emptori fructificat, ipsique perit, si perit, præscindendo semper à

pacto

pacto aliquo justo in contrarium, quo contrahentes nolint ante pretium solutum transferri dominium, sed haberi pro locata, v. g. vel pro accepta in pignus &c.

a *Less. l. 8. c. 21. dub. 1. num. 1. alijque.* aa *Castrop. de just. con. d. 5. p. 26. alijque ib. c.*

3. Dictum est secundo, (absoluto consensu) si enim fuerit conditionalis, tunc perficietur contractus, quando fuerit adimpleta conditio. Atq; advertе, obligationem tunc retrotrahi *b* vsque ad tempus initi contractus, perinde ac venditio & emptio ab initio fuissent absolutè celebratæ, idem cum eadem retrotractione, dic, quando requiritur ratihabitio alterius: est enim tunc venditio conditionata, in hunc sensum: *vendo tibi hoc prædium, si tuus pater ratum habuerit.* Quando autem in hoc casu, & cui debebitur gabella venditioni imposita, dicam mox numero 5.

b *Mol. t. 2. d. 337. Less. l. c.*

Requiritur pretium determinatum.

4. Dictum est tertiò, (pretio certo) nisi enim certum seu determinatum pretium constituatur, invalida *c* erit venditio. Quare si quis dicat, *vendo tibi hanc vestem justo pretio, vel quanti volueris, quanti judicaveris, quanti concordabimus, quanti judicauerit expertus* d: invalida erit venditio, quia certum pretium non constituitur. Contra, si ita venditio & emptio fiat, *emo à te hanc vestem, quanti tu emisti, vel quanti emit ille, vel emo ea quantitate pecuniæ, quæ est in hac crumena*, valida erit venditio, quia jam adest certum, ac determinatum pretium. Propter eamdem rationem valet venditio, si dicas, *emo hanc rem eo pretio, quo communiter hæres venduntur tali die, tali mense, talibus nundinis*; quod si in ijs diebus fuit varietas pretij, illud erit eligendum, quod majore parte illius temporis viguerit.

c *Mol. Less. l. c. l. Bald. in l. contractus n. 8. c. de fide instrumentorum.* d *hanc valere putat Angelus, v. emptio.*

Quid si æque viguerit pretium, summum, medium, infimum? respondeo, rationabile esse sumi medium; sic enim neutra pars conqueri potest. Si quis ita dicat, vendo, vel emo, quanti tertius ille decernet, designando illum tertium v. g. Petrum, licet partes retrocedere possint mutuo consensu, tamen contractus non erit validus, nisi quando Petrus pretium constituet: in hoc autem casu obligatio non retrotrahitur, quia hæc non est venditio conditionata, cui conceditur illa retrotractio, sed solum est per alium determinandum pretium.

Quæstio incidens pro Gabellarijs.

3. Inquires obiter, cuinam debetur in his venditionibus gabella, si fortè ea sit venditioni imposita? respondeo, in illis, quibus adfuit indeterminatio pretij, non debetur gabellario, qui est, quando fit venditio, sed gabellario, qui est, quando determinatur pretium. Ratio est, quia gabella imponitur venditioni: at ut modo diximus, tunc perficitur substantia venditionis

tionis, quando cæteris jam positis determinatur pretium. Contra vero accidit, quando pretium est determinatum, sed venditio est conditionata: tunc enim (adveniente conditione) gabella debebitur gabellario, qui fuit, quando facta est venditio, licet propter conditionem fuerit imperfecta. Ratio est, quia, ut dictum est modo, venditio conditionata retrotrahitur &c. lege Molinam *e*, qui excipit venditionem potestatiuam. Quando autem fit venditio, pretio jam statuto, sed res aut pretium dantur postea, debebitur gabella gabellario, qui erat, quando fuit celebrata venditio, quia tunc perfectus fuit, ut numero 2. diximus, contractus, quoad substantiam. Quando denique supervenit gabella, semper pari modo videndum est tempus, in quo perfecta fuit venditio, siue in se, siue per retrotractionem, & gabellario illius temporis erit gabella solvenda.

e Mol. t. 2. d. 337.

6. Gabellam impositam pro venditione, non intelligi impositam pro alio, quamvis simili contractu, mox n. sequenti dicam.

In venditione requiritur res & pretium.

7. Dictum est quartò (re, & pretio) nam si res detur pro re, merx pro merce, erit permutatio, non venditio; si pretium seu pecunia, pro pecunia, erit cambium. Id diligenter advertere oportet; nam, cum ij sint diversi essentialiter contractus, diversos pariunt effectus; v. g. posita est gabella vendentibus merces, non ergo ea debebitur permutantibus, nec cambientibus. Quod si (ut accidit non raro) intercedat vtrumque, ut si domum permutes cum prædio minoris valoris, & excessum soluas in pecunia, si pecunia sit minor pars pretij, erit permutatio, nec debebitur gabella; si maior, erit venditio, & gabella debebitur, quia accessorium sequitur principale. Quod si æquales sint, vel quasi æquales, tunc, cum partim fit venditio, partim permutatio, nec adsit ratio, cur vna alteram in sui proprietatem trahat, pro rata venditionis, & non amplius, gabellam solvendam esse, fert sententia *f* probabilior. Si denique fiant duæ venditiones, ut si domum vendas mihi pecunia credita, & deinde ego tibi prædium vendam, compensando pecuniam, quam tibi ex domo vendita debeo, duæ erunt gabellæ solvendæ, & quidem altera gabellario, qui fortè est tempore venditionis prædij, ut ex dictis constare poterit.

f Mol. t. 2. d. 336. n. 6.

Duorum casuum huc incidentium resolutio.

Primus casus.

De permutatione fructuum horti domus professæ Societ. Iesu.

8. Ex prædicta essentiali differentia venditionis & permutationis, videamus, an solui duæ quæstiones possint? prima sic proponitur. Domus professa Societatis Iesu nullis reditibus, nullis possessionibus frui potest.

Quod

Quod si ei hortus aliquis, seu prædiolum conceditur, ita ei etiam domo separatum, conceditur, ut non vendant eius olera vel fructus. Quidam ergo hortuli nostri Præfectus, cùm sciret, sibi non licere sui agelli fructus vendere, id excogitauit, ut eo anno, quo vberes colligere fructus fertilitas dabat, illos traderet cuidam Domino opulentissimi prædij, ea lege, ut alios similes, vel dissimiles fructus domui nostræ daret, quando ijs ea indigeret. Quæsitum fuit, an contra Constitutiones sic delinqueret?

9. Profecto primo intuitu nequaquam delinquere existimaui, quia Constitutio nostra videtur, non quidem permutationem prohibere, quæ est contractus essentialiter, ut dictum est, diversus, sed venditionem. Verum re accurate perpensa, hortulanum violatæ Constitutionis reum pronuntiaui; ratio convincens fuit, quia Constitutio nostra, non solum prohibet venditionem, verum etiam quidquid, redituum loco, domui nostræ esse possit; at eiusmodi permutatio jam loco reditus esset, seu reditus vtilitatem jam afferret. Verba Constitutionis hæc leguntur g: & tunc „ hujusmodi ille locus sit, ut nec alij „ locetur, nec fructus, qui redituum „ loco esse possint habeat. Declaratio ejusdem sic habet: hujusmodi „ essent, si vini, vel olei, vel tritici proventus dictæ possessiones ferrent, „ vel si fructus, vel olera ex hortis „ venderentur, quorum nihil habebit: „ quamvis fructibus aut parte ipsorum ad commodum domus suæ uti „ possint: vbi illud (venderentur) non apponitur, quasi solum prohibeatur venditio propriè dicta, sed solum ponitur exempli gratia, ut notat illud (vel) confirmatur primò, quia prohibetur omnis proventus. Confirmatur secundò, quia ejusmodi declaratio paulo inferius concedens hortulano fortè sæculari prædicti nostri hortuli aliquid ad suam vtilitatem privatam, ipsum posse ex horto recipere, subdit; dummodo tunc, „ nec ad domos, nec ad particulares personas Societatis vtilitas interim vlla „ perveniret. Nota illud (vtilitas vlla) includit enim tum venditionem, tum permutationem, tum quodcumque aliud emolumentum præter vsum quotidianum, quem declaratio jam concesserat ibi (ad commodum domus suæ vti possint.)

g *Const. Soc. l. p. 7. c. 2. n. 5. in fin.*

10. Si semel, aut iterum aliquo occurrente anno fertili ejusmodi permutatio fieret, posset alicui videri, non esse, saltem graviter, contra Constitutiones, tum quia apparere posset parvitas materiæ; tum quia Constitutiones annuum reditum, & veluti habitualem vtilitatem prohibent, non vero contingens emolumentum. Atque id notare videntur ea verba (redituum loco, & proventuum) idemq; videntur significare illa verba temporis imperfecti, ferrent, venderentur, pervenirent.

Delugo *4* negat, etiam pro vna vice ejusmodi permutationem. Probat primò, quia secus, posset aliquando ex vuis fortè copiosè aliquo anno collectis fieri vinum in vsum domus professæ, quod non licere, ne vnum quidem dolium, ostendit R. P. Mutius Vitelleschi

telleschi Generalis, qui dolium vnicum vini ex superfluis hujusmodi vuis à procuratore bona fide habitum, jussit totum pauperibus distribui.

a *Delugo 14. resp. mor. lib. 4. dub. 10. nu. 17.*

Secundò, quia prohibita venditione intelligitur & prohibita permutatio; ut nos etiam ex Molina mox num. 12. dicemus in simili.

Tertiò, quia nobis permutatio manifestè videtur in declaratione Constitutionum prohiberi, ibi *b*: dummodo tunc nec ad personas particulares Societatis vtilitas interim vlla perveniret. At ex vnica permutatione jam aliqua per veniret vtilitas.

b *p. 6. c. 2. l. c.*

Verum hæc sua solutione non carent. Nam ad primum responderi posset, aliud esse, loqui de rigore Constitutionis, aliud de perfectione. Laudo zelum R. P. Mutij, cuius exemplum imitari velim omnes: sed, amice, dic, si hortulus noster anno aliquo fertili producet plures ficus, nonnè licitè possent à nobis exiccatæ conservari ad vsum? nonne vuæ pari modo superfluæ possent, ut fit, domi reponi, & consequentibus mensibus apponi ad mensam? concedit hoc declaratio „ Constitutionis ibi *c*: quamvis fru„ ctibus aut parte ipsorum ad com„ modum domus suæ vti possint. Quid ergo? non possit vinum ex his vuis expressum conservari? an quia est expressum, ideo fructus hortuli non est? an ex illo musto sapa possit concoqui, ut certe videtur posse, ad commodum domus, & non ex illo vinum fieri?

c *ibid.*

Neque dicas, in declaratione *d* fic „ haberi: hujusmodi esset, si vini, vel „ olei, vel tritici proventum dictæ pos„ sessiones ferrent, vel si fructus & ole„ ra ex hortis venderentur, quorum „ nihil licebit.

d *ibid.*

Ne id dicas, inquam: nam solum prohibetur proventus vini, vel olei, ut paullo ante in Constitutione prohibiti fuerunt fructus, qui redituum loco esse possint; quæ nomina, ut dixi, & ut periti *e* notant, non significant vnicam forte occurrentem, eamque per accidens vtilitatem, sed continuatam, & quasi habitualem.

e *Nebrissensis in vocabular. Iuris, v. Reditus, Reditus, inquit, appellatione omnes proventus continentur. Reditus dicitur à redeundo, quasi sint singulis annis redeuntes. Calepinus, v. provenio. Vnde proventus, ajt, id est, reditus. Et v. redeo. Reditus, inquit, significat proventum, quod quotannis redeat (intrata.)*

Ad secundum, prohibita venditione, tunc intelligi prohibitam permutationem, ut modo dixi, quando idem est finis, & quando aliud non exprimitur: at in casu nostro non prohibetur, nisi id, quod proventum & reditum affert, non aliud. Instas. At cur venditio, etiam semel, est nobis illicita? respondeo, quia expressè & absolutè interdicitur venditio: & merito, quia mercaturam & divitias maxime sapit: at alia vtilitas non prohibetur, nisi „ quando affert proventum. Relege „ declarationem: si vini (ajt) vel „ olei proventum ferret, vel fructus venderentur, quorum nihil licebit.

Notas?

Notas? de venditione absolutè negat; absoluta autem negatio, cum sit malignantis naturæ, omnem venditionem, etiam vnicam negat: de vino oleoque non negat absolutè, sed solum sub nomine proventus.

Ad tertium. Cum in hoc vltimo loco veluti per occasionem dicat declaratio; nec vtilitas vlla perveniat, debet intelligi juxta ipsam Constitutionem, in qua per se lata est lex: at Constitutio clare dixerat, nec fructus, qui redituum loco esse possint: & ejusdem Constitutionis declaratio dixerat, non licere proventum: ergo eodem modo in hoc vltimo loco, sunt intelligenda verba declarationis de vtilitate veluti habituali, non vero de valde rara, & semel per accidens contingente.

Hæc potius dubitando, quàm affirmando dicta sint satis. Nam vltimum judicium sit, ut consulatur R. P. Noster Generalis.

Secundus casus.

De permutatione mercis, cujus venditio sit prohibita.

11. Secunda quæstio sic habet. In Sicilia adest rigorosa prohibitio summi *f* Pontificis, in virtute sanctæ Obedientiæ, & sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, contra Ecclesiasticos mactantes ea animantia, quæ ad colendam terram vsui sunt, boves, vaccas, vitulos vitulasque. Atque super hac tota re tres Delegati sunt constituti ab eodem Pontifice, Archiepiscopi Panormitanus, & Messanensis, atque Episcopus Mazzarensis. Porro procurator cuiusdam monasterij, obtinuit facultatem, ea occidendi in ejusdem monasterij vsum, ita tamen coarctauit Delegatus facultatem, ut si quid fortè carnium ipsis superfluum esset, non venderetur sæcularibus, sed Ecclesiasticis, idque sub eadem excommunicatione latæ sententiæ, & in virtute sanctæ Obedientiæ. Is ergo procurator, ne ementes Ecclesiasticos quærere cogeretur, quod ipsi ex mactatis carnibus supererat, dabat cuidã macellario sæculari, ut is scilicet sequenti v.g. hebdomada redderet alterum tantum carnium quantum accepisset; sic fiebat, ut monasterio carnes non deficerent, & procurator contra formam concessionis eas nequaquam venderet. Legitimène id factum est? quid, si carnes commutasset pro alijs rebus, vino, frumento, vestibus &c.

f Vrb. VIII. quæ incipit, Regnum Siciliæ vltra Pharum, data 1633. die 28. Apr.

12. Profecto (præscindendo ab alijs legibus in contrarium, vel inconvenientijs, quæ facile hac in re esse possent) legitimum vtrumque pronuntio. Ratio est, quia longè, ut diximus, diversæ sunt, venditio & permutatio; cum ergo ea prohibitio sit odiosa, atque adeo restringenda, de propriè dicta venditione merito interpretamur; merito insuper; nam accepta pecunia carnes vendere, est, ipsissimam macellariam artem exercere, quod non est, modo dicto, commutare. Idem autem non diximus in præcedenti quæstione, si quidem ibi adfuit

expressa legislatoris dispositio in contrarium, quæ hic, ut suppono, non apparet. Neque item esset idem, si prohiberentur vendi nociua reip. v.g. pisces fætidi, herbæ venenosæ, frumentum corruptum: hæc enim neque permutare tunc liceret, quia ex ipso fine prohibitionis clarè apparet, ac præsumi debet, eam comprehendere *i* vniversaliter quamcumque onerosam translationem in alium: & de hac præsumptione loquitur Molina *l* dum ajt, quoties res aliqua vendi prohibetur, censeri etiam, permutari prohibitam.

i *Vide in simili Less. c. 21. d. 1. n. 4. & Delug. t. 2. d. 26. sec. 3. n. 21.* l *Mol. t. 2. d. 396. n. 7.*

Venditio voluntaria esse debet.

13. Dictum est quintò: (& quidem voluntariè) nemo enim potest cogi, vendere *mm* rem suam, quia quilibet voluntariè debet de re propria disponere.

mm *Covarr. l. 3. var. c. 14. nu.*

Excipe primò, tempore penuriæ; in hac enim potest quis à superiore cogi, ut vendat frumentum, aliaque necessaria ad victum vel vestitum; quando item Magistratus potest pretium justum spectatis omnibus circumstantijs taxare, ac prohibere insuper, ne quis plus debito de rebus emat *m*.

m *DD. communiter in c. 1. d. emp.*

Quid, si ij, qui frumento v. g. abundant, sint Ecclesiastici, potueruntne à prophano magistratu compelli?

Respondeo, nequaquam; sed à suo judice Ecclesiastico tunc cogantur.

Quid si hi requisiti negligant? vel eosdem requiri, propter distantiã, non concedatur? respondeo, poterit *n* tunc potestas sæcularis, quantum moderatè fieri potest, cogere, non quidem ex vi jurisdictionis, qua nulla pollent in Ecclesiasticos, sed ob summam vel gravẽ necessitatem, sicuti vim vi repellendo potest *o* summus princeps coercere eosdẽ Ecclesiasticos, quando eorũ libertas nocet reipublicæ, nec remedium ab Ecclesiastico superiore impetrari potest.

n *plures apud Dian. p. 1. tr. 2. res. 8.*
o *Mol. t. 1. d. 31. versu, sexta conclusio. vide Dian. ibid. res. 7.*

14. Excipe secundo, quando quis publice res suas exponit venales; neque enim potest mihi justum pretium solventi negare.

15. Excipe tertiò, ratione publicæ necessitatis, vel vtilitatis. Hinc si domus, vel prædium necessarium est ad ædificandam Ecclesiam, Hospitale, Monasterium, scholas publicas, palatium regium, viam publicam &c. cogi à principe potest Dominus, ut vendat, justo tamen soluto pretio.

16. Excipe denique, quando nimis severe tractat Dominus servum, vel ad illicita servam cogit: item quando vnus ex Dominis eonsentit vendere servum communem duorum alicui, qui servum in libertatẽ vindicare velit. Hæc & similia vide apud Molinã *p*.

p *Mol. tr. 2. disp. 34. n.*

Rem emens aliena pecunia.

17. Dictum est sextò, in definitione emptionis (à te datis) id quod amplè intelligendum est: nam etiam emp-

tor

pta pecunijs alienis transferuntur in dominium emptoris, quamvis, ut ex se certum est, non absoluatur emptor ab onere restitutionis alienæ pecuniæ, & damnorum fortè sequentium. Non fiunt autem emptoris, quando pecuniæ sunt Ecclesiæ, militis, conjugis, denique pupilli, & minoris, respectu Tutoris & Curatoris; quæ satis sit innuisse; vide Bonacinam *q* alioſque ab eodem citatos.

q *Bonac. de contr. d. 3. q. 2. p. 3. n. 29.*

Arrham recipiens in venditione.

18. Dictum est denique septimò, (datis vel dandis) intellige, siue integrè, siue tantummodo partim: non raro enim datur pars pretij in venditione, sed non in arrham, id quod pro diversis effectibus est diligenter advertendum. Explico clarius; quando duo de re vendenda conveniunt, duplici modo contingit, dari partem aliquam pecuniæ: primò, ut fit pars pretij ob venditionem jam factam, & tunc debetur quidem præfixo ab illis tempore complementum pretij, at quia perfecta fuit venditio, neuter potest resilire *r* à contractu, debeturque gabella venditioni fortè imposita, & quidem illi gabellario, qui tunc gabellis præest.

r *Delug. t. 2. de jur. d. 16 sec. 1. n. 10.*

Secundo modo, ut ea pecunia sit in signum faciendi postea venditionem, ea lege, ut qui dedit illam pecuniæ partem, eam amittat, si contractum perficere renuat, renuere tamen possit; atque hæc propriè dicitur arrha, quæ datur in securitatem ejus, qui dubitat de alterius constantia. Gabella autem in hoc casu, postea, quando fiet contractus, debebitur, & quidem gabellario, qui tunc existet, ut ex dictis patet.

19. Petes, hæc arrha, quæ datur in securitatem, debetne deinde, si perficietur venditio, computari in partem pretij, necne? respondeo, id dependet ex voluntate contrahentium. Certè in regionibus nostris in pretij partem computari consuevit, si tamen alia sit contrahentium voluntas, servanda est, modo ea pecuniæ pars non excedat summum pretium justum rei venditæ.

§. II.

Quæ personæ vendere & emere possunt?

1. QVa ratione pupilli, minores *a* mariti, vxores *b*, Religiosi *c*, similesque vendere, vel emere, cæteroſque contractus inire valeant; an item se ipsum quis vendere *d*, vel pater filium possit, vel Tutor & Curator emere *e* res pupilli & minoris, passim agitatur apud Scriptores: nos autem omnia non admodum frequentia, & præcipuè jurisperitorum propria, persequi non debere, brevitas monet.

a *Mol. 2. t. de 261. & 1. t. d. 224.*
b *Sanch. l. t. de matr. de 3. per totam.*
c *Vide Delugo t. 2. d. 26. sec. 3. quoad exercendam negotiationem; quoad paupertatem lege eumdem t. 1. d. 3. per totam* d *Fagund. de contr. l. 2. c. 1. e l. non licet & l. si in emptione §. vlt. ff. de contr. empt.*

§. III.

De rebus quæ vendi vel emi possunt.

Hominis venditio.

1. QVi Aethiopes & alios ejusmodi seruos emunt, quos in his nostris regionibus vendi contingit, tuti sunt in conscientia *a*; ratio est, quia quilibet venditor præsumitur bonus, & habere jus ad vendendum,

a *Mol. t. 1. d. 38. late.*

2. Dixi (in nostris regionibus) quia mercatores, quando in Aethiopia, vel alibi emunt, aliquando non excusantur *b* à peccato, & ab onere restitutionis, si non sint moraliter certi, eos, quos emunt, esse vel primo, bello justo captos; vel secundo, natiuitate seruos, id est, natos ab ancilla serua; vel tertiò, per justam sententiam ob delictum condemnatos ad perpetuo serviendum; vel quartò, justa emptione in seruitutem redactos; quæ sunt quatuor capita inducentia legitimam seruitutem.

b *Fag. de contr. l. 2. à c. 2. fusè.*

Venditio officiorum.

3. Non solum principes supremi, sed etiam quilibet princeps Regi subditus, Dux, Marchio &c. immo & Senatores, Ciuitatum prætores possunt *c* vendere officia secularia; officia, inquam, quæ absolutè ipsorum sunt, vel ipsis absolutè data; ratio est, quia quilibet potest vendere id, quod est pretio æstimabile, & suum est: notanter, secularia, dixi, quæ etiam sunt ea, quæ Episcopus, si forte sit marchio, absolutè dare potest; de ecclesiasticis enim officijs hic nihil agimus; pertinent enim ad tractationem de Simonia.

c *S. T. opus. 21. ad Ducissam Brabantiæ, Azor. t. 2. l. 8. c. 7. q. 3. Vasq. opusc. de benef. c. 2. §. 3. du. 14. Less. c. 32. dub. 4. Fagund. de contract. l. 5 c. 22. Delugo c. 2. de just. d. 34. sec. 3.*

4. Sed qua ratione dignoscat Rex, vel alij, officium esse absolutè sub suo dominio? respondeo, duobus signis; alterum, si absolutè de illis disponere solent, hoc est, absque obligatione reddendi rationem alteri superiori, de eorum collatione. Alterum; quando immemorabiliter antecessores sine alterius dependentia seu licentia solebant illa vendere. Confirmatur; nam quando Rex hæc officia ijs donat, quos scit, per se non esse obituros, ut fœminis, vel viris nobilibus suæ aulæ, probabile est, ex Azor, *d* Regem tacitè facultatem concedere illa vendendi, seu cum pensione in alios transferendi; ergo eodem modo, quando Rex, vel respublica absolutè concedit senatoribus, vel gubernatoribus, ea officia tradenda alijs, tacitè licentiam concedit, illa vendendi. Videant *e* tamen Proreges, alijque, an ipsis expressè à Rege vel supremo principe sit vetitum: tunc enim nulla favebit vel consuetudo, vel alias collata licentia.

d *Azor l. c.* e *apud Dianam p. 6. tr. 6. res. 3.*

5 Duo tamen scopuli sunt omnino ca vendi: prior, ne immoderato pretio vendan-

vendantur, sed prudenti consilio, juxta emolumentum officij; secus, præter injustitiam immoderati pretij, daretur etiam ansa officiali electo, exigendi à populis plus justo: posterior, ne indignis conferantur officia. Si enim non idoneus officialis à te creatus damnum faciat, siue particularibus, siue communitati, per sententias injustas, per latrocinia &c. tu obligaris ad restitutionem; & quidem non nego, illum, qui immediatè damnum intulit, esse prius obligandum, sed certè in eius defectum tu obligationem non effugies. Immo quando ipse electus bona fide credidit, se esse idoneum, & sine graui culpa, utpotè ignoranter, injustas sententias protulit, vel quid simile, tu elector omnino restituere *ee* debebis; quia ipse non peccauit culpa Theologica; peccasti tu, dum sciens, vel scire debens, indignum officialem elegisti.

ee *Delug. t. 2. d. 34. sec. 4. n. 49.*

Venditio electionis ad Officium vel ad Legatum.

6. Illam difficultatem pertinentem ad justitiam distributiuam huc reducamus, an scilicet Senatoribus, vel cuicumque, qui cum non sint Domini aliquorum officiorum, vel legati, vel pecuniæ, frumenti, panis, &c. curam tamen habent ea distribuendi ad suam electionem, an, inquam, integrum ijs sit, aliquid accipere ab illis, qui eliguntur, eo prætextu, quod cum Senator potuisset alium eligere, tamen hunc elegit? cum enim hæc electio sit pretio æstimabilis, posse illam pretio competenti vendi aliquis existimabit.

Respondeo, esse diligenter distinguendum: vel enim sermo est de pecunia similibusque rebus temporalibus, quæ sint distribuenda ex voluntate Testatorum, Fundatorum, Prædecessorum &c. Vel de officijs, quæ à rep. vel Senatoribus debent ciuibus determinatæ conditionis conferri; & in vtroque casu Distributor, ut dictum est, nullum jus habet, nisi eligendi, non autem fit Dominus, siue officij, siue pecuniæ distribuendæ. De singulis separatim; nam quia Sanchez *f* ea non diuisit, animos legentium non sedat eius doctrina.

f Sanch. l. 2. cons. c. 1. dub. 56. vid. etiam ib. d. 38. n. præsertim.

7. Assero primò: quando distribuenda est à te pecunia, vel quid æquivalens, non potes accipere quidpiam propter electionem vnius potius, quàm alterius; si accipias, peccas, & accepta restituere teneris.

h Ratio convincens est, quia sic, re ipsa, non dares totam summam distribuendam. Si enim testator jussit, ut puellæ v. g. nubili darentur à te centum aurei, tu vero velles decem exigere ab illa, quia eam elegisti, jam non centum dares, sed nonaginta. Neque dicas, eam liberè dare; ne id dicas, inquam; nam satis involuntariè eam dare, præsumendum est: certè ita regulariter contingit, si pactum præcedat, ut fusè alibi. At vero si post acceptos numeratosque integros aureos, nullo præcedente pacto, sine vllo metu, aliquid ex grato animo verè & liberè tibi dare illa vellet, non repugno: sed, quæso te, id quando erit?

h *Delugo ibid. nu. 56.*

8. At secundò: quando distribuendum est officium, non potes licitè hunc potius eligere, quàm illum, quia ab hoc acepisti pretium; verum si proportionatum pretium accipias, ad restitutionem non teneris *i*. Ratio est, quia quamvis tu obligeris, dare officium alicui, veluti in genere, non tamen obligaris, dari huic homini particulari; cum ergo hæc electio sit pretio æstimabilis, illam moderato pretio vendens, non facis contra justitiam, & ut suppono, neque reip. damnum infers, quia idoneum eligis.

i *Delugo t. 2. de just. d. 34. sec. 3 n. 37. insinuat Less. l. 2. c. 14. d. 11. n. 64.*

9. Dices: hæc ratio etiam probat, id non esse illicitum. Respondeo, saltem tunc esset mortaliter illicitum, quando adesset lex sub mortali obligans, ne electio fieret, nisi gratis, vel quando data esset tibi electio ea lege, ut gratis, ac sine pretio exhiberes; sed neque in hoc casu obligareris ad restitutionem accepti (supponimus autem, à lege non invalidari donationem, sed solum prohiberi) quia non peccares contra justitiam commutativam, sed vel contra obedientiam, vel similem aliam virtutem. In eodem tamen casu, quo peccares mortaliter, adverto, si facta à te electione, pecuniaque recepta, adhuc esset res integra, ut resiliri ab electione, & à sigillatione officij posset, te obligari sub mortali, ad rescindendam electionem, pecuniamque reddendam, & ad gratis de novo eligendum, ne scilicet peccatum mortale continuares; nam si inrescindibilis est electio, ad nullam restitutionem tenereris, quia tunc eiusmodi restitutio nec peccatum jam commissum, nec electionem irrevocabiliter jam factam impedire posset.

10. Vrges; adsunt leges prohibentes, quas ponit per extensum Sanchez *l*; cur ergo dictum est (quando adesset lex?) respondeo, quia (ut rectè monet Delugo *m*) hæ leges solum loquuntur de electione quoad distribuendam pecuniam, vel quid æquivalens, non vero, quoad distribuenda prædicta officia.

l *Sanch. l. 2. cons. cap. 1. dub. 56.* m *Delugo t. 2. de just. d. 34. sec. 4. n. 35.*

11. Anno superiore delegati sunt à prorege per hoc regnum nonnulli viri nobiles, qui censerent, seu describerent numerum animarum, seu capitum Regni, eorumque divitias, concessaque ijsdem est facultas asciscendi sibi aliquos ministros, quibus solveretur stipendium sui laboris, nempe vnus aureus vel quid simile, pro quolibet die. Quidam ex his nobilibus, quandoquidem ei concedebatur, hunc ministrum potius eligere posse, quàm illum, quæsiuit à me, an ipsi liceret exigere pecuniam ab eo eligendo, ita ut dimidium aureum pro singulis diebus ipse sumeret, dimidium minister?

12. Respondi, nequaquam licere, sub pœna restitutionis: rationem duxi ex hactenus allata doctrina: nam ejusmodi electio ad officium, seu ministerium relatum ad illam determinatam pecuniam à Prorege taxatam, non est concessa absolutè viro illi nobili, sed sub ea conditione, ut minister lu-

crare-

craretur integrum aureum; quare hæc electio reducitur ad priorem illam distributionem pecuniæ integrè dandam electis, dictam n. 7. Atq; adverte eodem peccato contra justitiam peccaturum eumdem nobilem virum, si ab initio acciperet aliquod pretium pro ejusmodi electione: nam tunc re vera tota merces illi ministro justè à Prorege attributa, nequaquam daretur; partem enim ejus sibi vir ille nobilis jam anticipate seponeret.

Venditio sententiæ probabilis.

13. Occurrit hic non absimilis difficultas in judice. Supponamus, probabilem esse eam opinionem, de qua latè dixi superius, *n* licere Iudici, ex duabus opinionibus æquè probabilib⁹ vnã eligere, & juxta illam proferre sententiã. Iam inquiro, licitenè, & justè accipiet Iudex pecuniam, ut potius illam eligat, quæ mihi favet, quàm illam, quæ meo adversario?

n *l. 1. c. 3. quam prater ibi cit. sequitur Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 5. dub. 7. 1. n. 280.*

Respondeo, cum illam sententiam improbabilem ego judicaverim, & pluribus reprobauerim ibidem, consequenter assero, locum hic non habere quæstionem hanc, eam tamẽ legat, qui velit, apud Lessium, *o* Valentiã *p*, alios.

o *Less. l. 1. c. 14. d. 9. n. 64. Val. 2. 2. q. 63. ar. 4. Salon. 2. 2. q. 62. art. 4. cont. 2. ac probabile judicat Fag. l. 8. in 8.* p *Decal. præc. c. 26. n. 34. licet probabilius putet oppositum.*

Venditio omnium bonorum.

14. Potest quispiam vendere *q* omnia bona sua, tam præsentia, quam futura: qui tamen dicit, se vendere omnia bona sua (nisi aliud ex verbo colligatur) censetur *r* vendere solum præsentia, & non futura, quia venditio est odiosa, adeoque restringenda: idem dic de donatione omnium *rr*, si quando est valida.

q *Bart. in l. stipulatio ff. de verb. signif. n. 6. & commun. r Mol. t. 2. d. 340.* rr *Mol. ib. & dub. 280.*

15. Dices, donatio omnium bonorum præsentium & futurorum, non est *s* valida (nisi fortè titulo oneroso, ut si donatio fiat filiæ, ut matrimonium contrahat; quo etiam reducitur renuntiatio volentis profiteri vitam religiosam) ergo nec venditio; respondeo, esse disparem rationem; per donationem enim adeo vniuersalem homo fit intestabilis, à quo leges ciuiles *t* abhorrent: at per venditionem non item, quia potest testari de pretio.

s *Covarr. in Rub. de testam. alijq. passim.* t *l. Less. l. 2. c. 18. dub. 13. num. 93.*

Venditio hæreditatis.

16. Præterea potest hæres vendere totam hæreditatem, vel eius partem, monito tamen illo, cui in hæreditate succedit: at eo viuente, venditio est nulla cum sit contra bonos mores; *tt* timetur enim, ne omnes illius mortem intentent. Addunt *u* leges, si ad hunc ementem postea deferretur hæreditas, eam ab ipso esse tollendam, & applicandam fisco. Excipe primò *x*, quando consentit Dominus hæreditatis;

ditatis; nam consentienti non fit injuria. Excipe secundo ϒ, quando quis vendit hæreditatem veluti in genere, quam v. g, habiturus est, non indicando sivè expressè, sivè tacitè personam, cui est succedendum: siquidem ex hac venditione non potest timeri mortis machinatio,

tt *l. 1. ff. de hæred.* u *l. 2. fin. ff. de ijs quib. indignis.* x *Mol. d. 340. citat.* z *colligitur ex eodem ibidem, & sic intelligitur lex 3. §. cum specialiter, & §. illo, & lex si societatem universalem, ff. de Socio.*

Venditio Debitorum.

17. Possunt *a* insuper vendi debita, & actiones (quo pretio dicam) infra *b*, quæ quis habet contra alium & tunc emptor non solum habebit actionem in rem debitam, verum etiam in pignus & in fidejussorē.

a *l. emptor ff. de hær.* b *infr. §. 8. à n. 1*

Venditio rei litigiosæ.

18. Præterea vendi *c* non potest, ut nec donari, res actu litigiosa, id est, super qua cum adversario lis tibi quomodocunque, etiam per primam citationem, pendet. Ratio est, quia sic posses vendere, vel donare potentiori, quàm sit adversarius, in eius præjudicium; adsunt tamen casus, in quibus potest, ut si donaretur in dotem &c. quos vide apud Fagundez *d*, qui insuper notat duo: primò, teneri ejusmodi emptorem, vel donatarium reddere rem litigiosam domino, etiam in conscientia, & ante sententiam, quia venditio vel donatio est nulla. Secundo, non esse nullam, sed validam, si fiat, vel ex caussa justa, vel authoritate Iudicis.

c *l. Fag. de contract. l. 5. c. 24. ibiq. citat.* d *Fagund. ib.*

19. Dixi (actu litigiosa) nam ea, contra quam timetur, etiam de proximo, lis, vendi potest, licet minoris, ut dicetur inferius; alias res, quæ vendi non possunt, vide apud Delugo *e*, legesque ab ipso citatas.

e *Delugo t. 2. de just. d. 10. à num. 17.*

Venditio eius, quod nondum est.

20. Quamvis. quod non existit, vendi non possit, quia nihil venderetur, tamen, si est in spe, potest, minori, vel maiori pretio, juxta maiorem minoremve probabilitatem futuræ existentiæ. Sic venduntur partus pecorum, ancillarumque, fructus arborum, jactus piscationis, vel venationis &c. & tunc profecto tenetur, qui vendit, diligentiam apponere moralem, ut ea existant, qualem in rebus adhiberet proprijs; secus, obligaretur ad restitutionem, quanti intererat emptori diligentia.

21. Vnum hic distingue. Nam quando venduntur fructus & partus, si nihil nascatur, emptor non tenetur soluere conventum pretium: at vero quando venditur jactus piscationis, vel venationis, tametsi nihil capiatur, tenetur emptor illud soluere. Ratio discriminis, præter jura *f*, est, quia in priore venditione (nisi aliud fortè expressè conventum fuerit, quod raro solet)

solet) subintelligitur tacita conditio, si nascantur; in posteriore vero, non ita. Siquidem in priore semper supponitur, aliquid esse nasciturum, non vero idem supponitur in posteriore. Collige id ex ijsdem verbis contractus: nam in priore contractu dicis, te emere fructus & partus, id est, rem ipsam; at in posteriore dicis, te emere jactum, id est, spem ipsam præsentem, atque adeo non effectum jactus.

f l. nec emptio, & l. emptorem §. vlt. & l. si jactum ff. de action. emp. l. nec emptio ff. de contrah. empt.

22. Quæres: in Siciliæ regno adest *g* lex, ne quis emat segetes nondum collectas, atque adeo, ne quis vendat frumentum in spe. Debetne ergo limitari pro nostris regionibus, præcedens allata doctrina? respondeo, nequaquam, quia lex non loquitur de vendentibus segetes, secundùm spem futuræ messis, sed de vendentibus, ementibusque sub determinato pretio ipsum frumentum, antequam colligatur, quod est longè diversum, ut patebit ex ipsa lege, quam inferius *h* examinabimus, cum de contractu Massarij & Mercatoris.

g *to. 1. Pragmat. Regni Sicilia. Tit. 61. prag. 4.* h *Infr. § 7. num. 10.*

§. IV.

De pretio justo rerum.

1. PRæmitto, pretium justum duplex esse *a*: alterum dicitur legitimum, quod publica authoritate vel lege constituitur, idque in indivisibili consistit, ita ut non possit in ullo præteriti: alterum est naturale, seu vulgare, seu arbitrarium, quod constituitur communi hominum æstimatione, spectata naturali ratione, secundùm rerum naturas, non in se, sed in ordine ad usus humanos, juxta cujuscunque regionis consuetos mores: quod quidem triplex est: primo, summum, quod etiam appellatur maximum, supremum, rigorosum: secundum, medium seu mediocre seu moderatum: tertium, infimum: solet v.g ulna panni ad summum valere triginta duobus Iulijs, erit ergo hoc pretiũ supremum; ad minus triginta vel viginti novem; erit hoc infimum: intermedium inter prædicta erit mediocre. Quantum debeat distare infimum vel medium à supremo, ut justum sit, certa regula definiri non potest, sed prout in foro, & communibus negotiationibus sine fraude apparet.

a *Less. l. c. c. 21. dist. 2. Mol. l. cit. disp. 347. Delugo d. 26. sec. 4. & 5. & passim.*

2. Pari modo, ad juste decernenda ejusmodi pretia, debet *b* attendi hominum (etiam imprudentium) æstimatio, dummodo sit sine fraude, & communis, quanti scilicet res æstimantur, & venduntur communiter. Certè imprudentes sunt Indi, qui argentum & aurum vendunt, seu commutant vilibus tintinabulis & similibus crepundijs, & tamen, quia tanti communiter illa ibi æstimantur, non judicatur venditio vel emptio injusta.

b *l. pretia rerum ff. ad l. falcid.*

Quinque capita, unde crescant vel decrescant rerum pretia.

3. Vt autem id sine errore, cognos-

catur, subdam hìc breviter capita, unde res majoris, vel minoris æstimari consueverunt, quorum profecto notitia maximo erit usui, tum subditis in mercibus vendendis, tum Magistratibus in taxandis earumdem pretijs. Quando enim hi non taxant intra latitudinem pretij vulgaris, ut si taxa ab ipsis designata esset clarè (nam in dubio, c pro Magistratu) supra supremum pretium vel infra infimum, erit d, (nisi in aliquibus raris e casibus obstaret bonum publicum) injusta, & etiam in conscientia non servanda. Hæc autem capita confusè satis, & sparsim ab authoribus approbata, ad quinque ordinatim reduco. Primum se tenet ex parte rei venditæ; secundum pretij; tertium ementium & vendentium; quartum ex parte seu ratione expensarum; quintum ex parte modi vendendi.

c *Mol.t.2.d.364.§.conveniunt etiam.* d *Sanch.l.1.cons.c.7.dub.5. latè id probans.* e *l.omnino Delago t.2.de just.d.26. sec.5. à num.53.*

Ex parte rei venditæ.

4. Primum ergo, quod se tenet ex parte rei venditæ, est abundantia, vel penuria merciumi hæc enim auget pretium, illa minuit. Huc reducitur novitas, & antiquitas rerum, quæ quia raritatem indicant, pretium augent, ut in fructibus novis, & imaginibus & statuis antiquis.

Ex parte pretij.

5. Secundum est ex parte pretij. Abundantia enim, vel inopia pecuniæ minuit, vel auget rei valorem, ut patet in Indijs, ubi quia est multa argenti, auriique copia, numerosiore pecunia, atque adeo carius res distrahuntur.

Ex parte emptorum, & venditorum, Vbi

An exteris carius possit vendi?

6. Tertium se tenet ex parte ementium & vendentium. Quando enim emptores frequentes sunt, carius merces venduntur, quàm quando sunt rari: & merito: accedentibus enim multis emptoribus inducitur rerũ penuria; apparentibus paucis, persistit abundantia. Quando item multi sunt venditores, vilescunt merces, quia si sunt venditores multi, multa est, & abundans merx. Hinc pluris res venduntur in officinis, quàm cum venditores per vicos, & domos quærunt emptores; & pluris, quando merces appetuntur, quàm quando offeruntur, juxta illud proverbium teste Cajetano f, & approbante Lessio g, alijsque, *Merces ultroneæ vilescunt pro tertia parte*; Immo easdem ultroneas vilescere, usque ad medium, docent nonnulli h.

f *Caet.2.2.q.77.art.1.* g *Less.l.2.c.21. d.4.n.33. alijq; apud ipsum.* h *Barthol. à S. Faust. Rebel. Megala apud Dian.p.1. tr.8. res.23.58.78. Adde Palatium mox referendum.*

7. Hinc propter eamdem rationem, qui emit in gratiam venditoris, v.g. rogatus, potest emere minoris: & qui vendit in gratiam emptoris, potest vendere pluris. Sanè Palatius i dixit, pallium, quod in officinis valet quatuor aureis, posse

posse à te emi duobus, si rogaris: & Delugo *l* Palatium refert, nec tamen refellit. Ioannes item la Crux, potest quis „ (ait) emere censum jam impositum „ minori pretio taxæ, solum quia ro„ gatur; subdit Diana *m*: Poterit igi„ tur pro censu impositio ad rationem „ quinque pro centenario, dare tantum „ uncias octuaginta, rogatus tamen „ enixè.

i *Palatius, v. emptio.* l *Delug. t. 2. de just. d. 26. sec. 4. n. 44.* m *Dian. l. c.*

8. Hinc denique respondetur ad illam dubitationem, an exteris possit aliquando vendi? utique posse *mm* colligitur ex dictis, quia per adventum multorum exterorum, v. g. in appulsu triremium regiarum, crescit multitudo ementium, atque adeo augentur pretia rerum; venditor ergo his exteris vendere poterit hoc justo supremo pretio, civibus autem ex liberalitate illud remittere, contentus modico, quod vigebat antea. Quid si exteri sint infrequentes, ita ut non pariant augmentum pretij? respondeo, tunc non posse exteris supra supremum vulgare res vendi; ratio est, quia si supponis pretium vulgare persistere, injuria ipsis fieret, si illud pro ipsis non servaretur. Idem dic, quando advenientibus multis exteris confluereret item multa copia merciũ: nam tunc quod crescit ex una parte, decrescit ex alia.

mm *l. Mol. d. 346. Less. l. c. dub. 4. nn. 30. Fag. de contr. l. 5. c. 27. n. 14.*

9. Non absimili modo sentiendum de principe, seu magistratu in taxando pretio pro ijsdem exteris: solum enim illi concedo, ut possit augere pretium pro omnibus, etiam incolis, advenientibus multis, propter rationem dictam, non autem advenientibus paucis. Et illud item non puto *n* improbabile, posse principem statuere, ut pro exteris res vendantur supremo vulgari pretio, pro civibus medio; aliquid enim concedendum videtur civibus, qui oneribus propriæ civitatis perpetuo subsunt; at ut ijsdem exteris vendantur supra omne justum pretium; nullo modo puto probabile, quia pretium supra supremum, injustum clarè est.

n *Colligitur ex Mol. Less. Fagund.*

An ijsdem exteris possit concedi, ut suas merces carius vendant, dicam infra §. 5. n. 1.

Ex parte seu ratione expensarum &c.

10. Quartum caput se tenet ex parte expensarum &c. Pericula enim, & damna, & expensæ venditorum communiter occurrentia, in quærendis transportandis, conservandis mercibus, earum pretium augent: contra, facilitas, securitas &c. minuunt.

11. Dixi (communiter occurrentia) nam ex eo, quod peculiaris mercator multum de suis mercibus perditis, v. g. ob furtum, ob naufragium, ob quid simile à se passum, non augetur legitimè pro ipso pretium, quasi ob id possit vendere carius. Ratio est, quia res tanti valet, quanti per se æstimatur communiter, non autem *o*, quanti tibi ob infortunium, vel imprudentiam valuit. Quod si naufragium, v. g. vel fuit commune multis mercatoribus, vel fuit tale, ut induceret penuriam mercium, tunc profecto crescet sine dubitatione pretium, sed non ob unius mercatoris causam, ut ex se patet.

o *Salas d. 39.*

12. Huc spectat, quando res pluris venduntur apud unum artificem insignem, vel mercatorem, quàm non ejus generis; nobilitas enim venditoris aliquando nobilitat mercem, sicuti nobilitas artificis artificium, quia supponitur, nobiliores mercatores atque artifices magis laborasse in advehendis mercibus, & in artefactis efformandis.

13. Huc etiam reducitur licentia, qua mercatores possunt vendere aliquanto carius, ex ipso officio mercandi: cum enim hi assiduè laborent, expensasque faciant circa merces, unde cogantur alias lucrandi occasiones relinquere, atque negotia alia posthabere, idque in commodum Reip., cujus interest habere mercatores ex officio congruum est, ut hæc licentia ijs concedatur in pretio vulgari: nam si adest legitimum, non potest supra hoc mercator vendere, quia in taxatione legitimi, jam haberi solet ratio officij mercatoris. Puto autem *q*, eum, qui non est mercator ex officio, posse aliquando ex consequenti vendere pretio, quo ex officio vendunt mercatores, quia posito, quod mercatores ita vendunt, ejusmodi pretium jam fit vulgare in civitate.

p *Less. li. 2. c. 21. nu. 4. Salas de empt. d. 29. num. 1.* q *Less. l. c. n. 29.*

Ex parte modi vendendi.

14. Quintum caput se tenet ex parte modi vendendi. Vendere enim v.g. ut dicitur, ad minutum, cum habeat plus difficultatis & minus utilitatis, regulariter auget pretium; vendere autem ad magnam quantitatem, propter rationes contrarias, diminuit. Vendere item per licitationem sub hasta, huc facit, de qua mox separatim n. 23.

15. Dixi (regulariter) nam tum in censibus, præsertim novis, tum quando taxa est constituta in gratiam venditorum, quod raro fit, hoc non habere locum, monet Lesius *r*.

r *Less. l. 2. c. 21. c. 4. n. 34.*

16. Vendere anticipato, vendere cum pacto retrovendendi, & quædam alia huc pertinentia, quia particularibus scatent difficultatibus, sigillatim de illis inferius est tractandum.

Necessitas & utilitas mercis quomodo augeant pretium?

17. Porro ex dictis colligi potest, qua ratione intelligendum sit, ex illis duab. causis, necessitate & utilitate, augeri rerum pretia. Nam distinguendum est. Vel enim necessitas & utilitas mercium est communis, & tunc auget, ut dictum est, pretium, quia tunc erunt plures ementes &c. Vel est solum emptoris, & tunc non auget pretium; ratio à posteriori est, quia sic posses esurienti, præ fame periclitanti, vendere centum aureis unicum panem; ratio vero à priori, quam tradit S. Thomas *s*, quem omnes sequuntur, est, quia nullus potest vendere, quod suum non est: at utilitas ementis, non est ulla ratione venditoris. Vel denique necessitas & utilitas est ex parte venditoris, quia nimirum venditori res vendenda necessaria est, utilis, commoda, & tamen illam vendit, in gratiam emptoris, & tunc potest venditor augere pretium; priuatio enim hujus commoditatis immo & justæ oblectationis, est ve-

luti

luti lucrum cessans, & damnum emergens ipsi venditori: communis enim est doctrina *t*, infra mox tradenda, quando aliquid vendis, in gratiam emptoris, modo illi cum veritate significes, tibi ex ea venditione tantum lucri vere cessare, vel tantum damni consurgere, te posse ejusmodi lucrum damnumque pretio compensare.

s *S.Th.2.2.q.27.art.1. Molin. Roderic. Sot. Navar. Less. quos citat Barth. à S. Faust. in Speculo Conf. d.6.q.7.* t *apud Less. l.c. à n.26. Salas dub.3.num.2. Mol. d 351. §. ut u autem.*

Quo pretio res emenda vel vendenda?

18. His præmissis, regula generalis est hujusmodi. Quando adest taxa principis, illa debet sub pœna restitutionis observari; quæ, cum ut dixi, consistat in indivisibili, non habet mediũ, summum, infimum. Quando vero ea taxa non adest, tunc servandum est pretium vulgare, quod quia habet tres illos gradus, licitum est cuilibet, quem velit, in vendendo, eligere. Atque in hoc nõ rarò innititur lucrum justè negotiantium; emunt enim infimo pretio, vendunt supremo.

19. Circa hanc regulam habe tres sive exceptiones, sive declarationes. Primò enim, si post dictam taxam mutentur circumstantiæ, ut si appareat abundantia, vel superveniat sterilitas, taxa statim evadit injusta *u*; quare non erit ordinariè servanda.

u *Sanch. l.1. cons.c.7. dub.5. latè probans.*

Dixi (ordinariè) propter quosdam raros casus, quando meta ponitur in gratiam venditorum, ut in censibus; vide Lessium *x*, & Salas *a*. Rursus si princeps sciat, & patiatur, populum non vendere, juxta taxam, sed pretio vulgari, tunc tacitè videtur consentire: idque, etiam si unum *b* vel alterum puniat, cæteris dissimulatis: nam unius castigatio videtur facta ad experiendum, an alij taxæ legem acceptent? Denique si res tua notabiliter (nam parum pro nihilo reputatur) sit melior, vel notabiliter sit pejor, quàm res, quæ communiter in foro venduntur, pluris potes, vel minoris debes vendere, quia taxa semper intelligitur de rebus ordinariæ bonitatis. Si pretium rerum in foro augeatur, ex malitia aliquorum, vide infra, cum de Monopolio.

x *Less. l.c. dub.2.nu.13.* a *Salas du.6.* b *Fag. d.contr. lib.5.c.37.n.6.*

Merces extraordinariæ quanti?

20. Secundò, res, quæ non habent communem usum, ut gemmæ, canes, falcones, picturæ, statuæ, cantus, saltatio, usus mulieris, interesse comedijs &c. licet probabile sit, & securius, ut aliqui *c* sentiunt, non posse vendi, quanti potes, quia pretia debent commensurari valori rationabili rerum, tamen est etiam probabile, posse *d*, quia res (ait Toletus) quæ non habent pretium constitutum, nec à principe, nec ab usu fori, habent valorem ex mera voluntate ementis, & vendentis, juxta illud, *Vnusquisque in rebus suis est moderator & arbiter*: Vel quia, cum in his nulla necessitas (ait Valentia & Sà) cogat emptorem, judicatur donare

venditori liberaliter excessum supra pretium vulgare. Ad illud quod opponit Delugo e, ex secunda hac sententia sequi, simiam vel catulum posse licitè vendi pretio unius regni, facilè respondetur, vel concedendo sequelam: sicut enim is potest renunciare, seu donare regnum alteri liberaliter, si suum omnino est, ut supponimus, sic poterit dare pro catulo, quod minus est; vel respondetur, nos loqui de venditionibus communiter & moraliter occurrentibus, quæ nunquam tantam afferunt distantiam pretij à re.

e *Delug. d. 26. de just. sec. 4. n. 47.*

Merces nunc cariores, mox futuræ viles, & contra, quanti?

21. Tertiò: qui scit, res intra paucos dies, etiam unum, minoris valituras, potest *f* sine injustitia hodie, pretio currenti majore, vendere. Et qui scit, pluris valituras, potest hodie, currente minore pretio, emere; ratio est, quia tanti justè res venditur, & emitur, quanti tunc valet, nec scientia debet scienti obesse. Excipe primò, nisi si quis sit ex consiliarijs, vel sit princeps, qui taxam futuram præsciunt: hi enim ex officio tenentur dare operam, ut ex suis legibus, quantum fieri potest, unus plus alio non gravetur: & nisi (addit Lessius *g*) muneribus consiliarium tu corrumpas, ut tibi futuram metam revelet. Sed certè, etiam consiliarium seu principem posse suas merces præsenti pretio vendere, docet Delugo *h*, quando non differt ex industria promulgationem legis, ut ipse carius vendat. Excipe secundò, nisi fraudibus utaris, ut si sciens superventuram abundantiam, vel librum prohibendum, spargas per amicos, fore penuriam, vel librum non fore prohibendum. Ratio hujus exceptionis est, quia quilibet jus habet, ne per fraudes decipiatur, nihil ergo dicas: & rogatus, dic, te nescire (cum æquivocatione) quia non teneris cum tuo damno veritatem hanc, quæ pertinet ad bonitatem vel vitium extrinsecum rei aperire.

f *Mol. t. 2. d. 354. citans S. Th. aliosque, Fag. l. 5. de contr. c. 31. num. 10. Delugo t. 2. de just. d. 26. sec. 8. §. 2. qui num. 144. Idem putat de libro mox prohibendo, Castrop. de justit. comm. d. 5. p. 15.*
g *Less. l. c. dub. 5.* h *Delugo t. 2. de just. d. 26. sec. 8. §. 2. à num. 139.* i *Less. loc. cit.*

22. Dixi (sine injustitia) addo nunc, (& communiter *l* sine peccato contra charitatem) quia potest quis rebus suis consulere, etiam si inde damnum aliquod proximo obveniat. Tunc ergo solum erit contra charitatem, quando multum est depauperandus proximus, atque à statu suo notabiliter dimovendus, quod est rarissimum.

l *Less. ibid. num. 42.*

In subhastatione quanti?

23. Quartò, in subhastatione (*al Incanto*) tanti potest vendi res, vel emi, quantum *m* sine fraude potes extorquere, etiam infra, vel supra dimidium, quo res extra subhastationem valeret.

Ratio

Ratio est triplex ; vel quia merces ultroneæ vilescunt ; vel quia hic modus vendendi rem exponit periculo utriusque fortunæ, lucrandi, vel perdendi, vel quia excessus judicatur liberaliter donari, cum nulla necessitas cogat, hunc vendendi emendivè modum eligere. Adde quartò, quia justum pretium in eo modo vendendi, ex praxi omnium, etiam timoratorum *n*, est, quanti minoris emere, vel quanti majoris vendere potes.

m *Gordon. Villal. Molin. Bannes. alijque, quos citat sequiturque Diana p. 4. tr. 4. resol. 12.* n *Bonac. de contr. d. 3. q. 1. p. 4. num. 21. alios cit.*

24. Dixi (sine fraude) si enim emptor avertat, per vim vel fraudem, vel etiam per preces, alios offerentes ; vel si venditor fictos offerentes supponat ; vel tempus ineptum ad proclamationem, quando scilicet rara est ementium frequentia, eligit ; vel quid simile ; injustitia committitur, & pretium erit restituendum, juxta probabile damnum, quod domino rei fit, ut ex se patet. Si quis roget amicos, ne supra certam summam offerant, ut ipse emere possit pretio infimo justo (quanti scilicet res infimo pretio sine injustitia valet) concedunt plerique *o* ; Immo Caramuel *p* etiam pretio minore, quàm sit infimum. Quod tamen ego nullo modo approbo, quia sic jam tolleretur substantia subhastationis, quæ sola dat licentiam vendendi, quanti potes, sincerè & sine fuco & fallacia.

o *Multi apud Dianam p. 1. tr. de contr. res. 76.* p *Caram. l. 2. Th. mor. num. 1.*

§. V.

Casus aliquot speciales circa rerum pretia.

1 PRimò dubitari potest, an exteris, in quibusdam casibus concedi à principe *a* possit, ut ipsi pluris vendant, quam vendant incolæ ? Præterea, an incolæ, quod pluris sic emerunt ab exteris, pluris etiam & ipsi vendere *b* queant ? denique si in una civitate res sit carior, quàm in alia, possumne *c* ego in hanc adducere rem meam, v. g. frumentum, & ibi carius vendere ? respondeo, affirmativè.

a *Delugo t. 2. de just. d. 26. sect. 5. n. 62.* b *Idem num. 71. & 72.* c *Idem nu. 73.*

2. Secundò : an res, v. g. frumentum *d* possim justo pretio vendere, cogendo insuper emptorem, ut emat ipse aliquid, v. g. oleum à me ? respondeo, negativè.

d *Idem num. 64.*

3. Tertiò : an merces longè præstantiores possint *e* vendi aliquanto pluris ultra taxam legitimam ? rursus, an possint *f* separari v. g. fructus longè meliores, & vendi pari modo ultra taxam, vendendo cæteros juxta taxam, si cæteri remanent æque boni, atque illi, qui venduntur communiter ? respondeo, affirmativè.

e *Idem n. 64.* f *Idem n. 66. quod negat Diana p. 1. tr. de contr. n. 35.*

Nota tamen illud (longè) & illud (remanent æque boni : nam hinc damnabis macellarios, qui danti majus pretium meliores carnes partiuntur, ossa vero porrigunt alijs : debent enim æqualiter miscere carnes cum proportionata

tionata parte ofsis ; vel quò deteriores dant, eo viliori pretio debent esse contenti.

4. Quartò, an immisceri aliquid possit rei extraordinariæ bonitatis, & conflatum sic redditũ æquale cæteris, taxato pretiò vendi, ut frumentum electum mixtum hordeo, vinum generosum mixtum aqua? respondeo, concederem id aliquando frumento, vix unquam vino *g*.

g *Idem à num. 67. & præsert. nu. 69. lege Bonac. d. 3. de contract. q. 2. p. 6. n. 17. & Less. c. 21. d. 11 Mol. t. 2. d. 353. nu. 33. Dian. p. 1. tr 8. res. 51. & res. 80.*

5. Quintò, Ecclesiastici tenenturne res suas vendere, secundùm taxam à Magistratu sæculari præscriptam? respondeo, affirmativè *h*.

h *Idem Delugo num. 77.*

6. Sextò, quandonam mortaliter peccatur, excedendo legitimam taxam, si taxa in raro casu juxta supra dicta est posita infra pretium infimum? respondeo, quando notabiliter *i* aggravantur pauperes vel communitas.

i *Idem num. 78.*

Hæc quia breviter & perspicuè tractantur à doctoribus, suis locis, nec aliquid mihi se offert, quod addam de novo, sic innuisse sufficiat.

Occasione prædictorum decernitur, cuinam restituendus excessus pretij, immediatè damnificato, an damnificato mediatè?

7. Septimò; si Titius frumentum pistori, v. g. vendidit supra taxam, quia pistor supra taxam idem populo vendidit, cuinam excessus pretij restituendus est à Titio, pistorine, an populo? respondeo, populo *l*. Posse pistori in simili, immo debere, docet P. Franciscus *m* Bardi, qui quoddam argumentum in contrarium à me ipsi propositum ingeniosè solvere contendit, quod mox afferam num. 14. Porro hanc quæstionem si clarius evolvam, curioso lectori non displicebit.

l *Idem Delugo num. 76. cum Sanch. & Turr. ab eodem cit.* m *Bardi in select. mor. lib. 1. q. 16. §. 2.*

8. Pater ergo Bardi docet, prædictum Titium reddere debere excessum pistori, non populo. Fundamentum ejus potissimum est, quia hic adsunt duæ venditiones, ambæ completæ: altera, qua Titius vendit pistori: altera, qua pistor populo vendit, & quidem utraque injusta est, atque una independenter ab alia, ut supponimus; quare non est Titius cogendus, nisi ad restitutionem damni illati ex vi suæ venditionis factæ pistori; ipse enim non est causa venditionis secundæ, factæ à pistore ipsi populo: est enim mera occasio, qua, ex mera sua malitia, utitur pistor ad faciendam injustitiam contra populum; ergo solum illi pistori debebit &c.

9. Confirmatur, quia Titius nihil debet populo, nec ex re accepta, nec ex injusta acceptione, nec ex damnificatione: ipse enim à pistore iniquè accepit illud pretium, cui damnum intulit, non à populo: unde, cum ex nulla radice populo quid Titius debeat, nihil illi restituere obligabitur.

10. Verum ego adhuc in mea sententia persisto. Fateor, esse duplicem venditionem metaphysicè, immo realiter & physicè completam. Fateor, Titium

num non esse causam injustitiæ pistoris contra populum. Fateor, esse solùm occasionem: sed ajo, moraliter & humano more reputari unam venditionem, atque adeo practicè adesse in Titio obligationem reddendi populo. Explico & probo.

11. Duo enim debes recolere. Primò, vinci aliquando à morali usu speculativum rigorem: sanè speculativè, immo & physicè, qui uno iracundiæ impetu multas blasphemias emisit, tot peccata numero distincta committit, quot blasphemias profert: neque enim una dependet ab alia: qui percutit clericum, decem v.g. percussionibus modico intervallo continuatis, physicè decies verberat: qui in peccato mortali decem pœnitentes absolvit, physicè decies indignè Sacramentum ministrat; & tamen in prædictis & similibus, practicè & in ordine ad confessionem, vel excommunicationem, unum censetur quis committere peccatum, modo alibi [n] distinctius explicato, quia singuli illi actus physicè distincti, quoad blasphemantem & verberantem, uniuntur in uno calore iracundiæ, & quoad ministrantem indignè Sacramentum, uniuntur in uno eodemque animo continuandi per illam vicem confessionum auditionem &c.

n *In opusc. Meth. Conf. lib. 2. c. 1. §. 9. ex Delug. de Pœnit. d. 16. sec. 3. à numer. 133.*

12. Secundò recolere debes, in judicando, etiam in foro externo, aliquando non considerari rigorem Iustitiæ, sed æquitatem. Esto, v. g. tuum animal, sine tua culpa, damnum alicui faciat, tamen, quia non est æquum, te gaudere animali, & proximum pati damnum, Iudex te condemnabit [o], vel ad restitutionem damni, vel ad dandum animal pro noxa: nomine autem æquitatis intelligimus perfectam quandam rationem, quæ legum apices strictumque jus interpretatur, & emendat: „ ut rectè M. Tullius pro Cecinna dixe- „ rit: à verbis recedis, & æquitate utе- „ ris, & ibidem: ex æquo & bono, non „ ex callido versutoque jure (dicam „ fortasse castigatius) non ex speculati- „ vo jure, rem judicari oportere.

o *Iuxta l. si servus 2. & c. si culpa 9. de injur. & damno dato.*

13. His positis, ajo, esto, speculativè, immo & physicè illas venditiones esse duas essentialiter completas; at quia uniuntur in eadem una materia, quæ est idem frumentum venditum à Titio ipsi pistori, & venditum à pistore ipsi populo, ideo moraliter, in ordine ad restitutionem faciendam, non censentur duæ, sed una venditio, unde ex æquitate illi reddendus sit pretij excessus, qui damnum denique sensit, qui est populus. Non ita res se haberet, si Titius vendidisset aliud numero frumentum, v.g. frumentum A ipsi pistori: at pistor vendidisset frumentum B ipsi populo; nam tunc cum hæ venditiones non haberent unam eamdemque materiam, sicuti physicè duæ essent, sic non essent una moraliter: quemadmodum si illæ modo dictæ blasphemiæ proferrentur nõ in uno calore iracundiæ, distinctæ essent etiã moraliter, quia non unirentur in illo uno impetu &c. Pater igitur Bardi sistendo in ipsa rei mera speculatione rectè discurrit: at quoad praxim, rectè

nos asserimus, æquitatem nolle, ut dum Titius possit, nolit populo resarcire damnum ipsi illatum: damnum, inquam, quamvis ex sola occasione venditionis ipsius Titij, sed tamen, quod moraliter censetur ab ipso factum, non quoad peccatum, sed propter æquitatem, quoad restitutionem faciendam illi populo, qui damnum denique passus est.

14. Attuli ergo sequentem paritatem ad meam sententiam olim confirmandam: si Ioannes occidat, vel vulneret *p* Antonium, & imputetur delictum Cæsari, qui Cæsar cogatur à Iudice expensas Medicorum solvere Antonio, certè Ioannes debebit restituere Cæsari, non autem Antonio, quia is est plenè satisfactus: ita ergo in casu nostro, &c. Respondet P. Bardi, hìc adesse unum idemque homicidium, seu vulnerationem; quare non esse mirum, si restitutio Cæsari debeatur: at in casu nostro est duplex venditio &c. Hæc ille. Verum, quia probatum jam modo est, moraliter censeri unam venditionem in ordine ad restitutionem ex æquitate faciendam, utpote quæ utraque venditio habeat connexionem in uno eodemque materiali frumento, responsio hæc paritatem infringere, quoad praxim, nequaquam valet.

p *Id pono, quia casus frequentior esse posset in vulnerando, quam in occidendo; atque adeo non erit inutilis, ut innuit P. Bardi ib. num* 21.

15. Illud denique contrariæ sententiæ omnino dandum. Nam si Titius fortè excessum illum reddidit pistori, non est cogendus, iterum reddere populo: eadem enim æquitas postulat, ut quandoquidem ipse purgavit suum delictum, reddendo excessum, nec aliquid alienum inveniatur habere, ut non debeat amplius molestiam pati. Tunc ergo reddat ipsi populo pistor, neque tunc solum, verum etiam in casu, quo Titius nolit quidpiam ulli reddere: non enim propterea pistor liberatur ab obligatione restitutionis contractæ ex suo delicto contra populum commisso.

§. VI.

De venditione pecuniæ creditæ.

1 QVando rem nunc vendens, nunc illam ementi consignans, accepturus ab eodem postea pretium, vendis credito; quandò verò contra, nunc accipis pretium, consignaturus postea rem, anticipato rem vendis, & de utroque contrahendi modo esse debet separata discussio, de priore hìc, de posterioribus postea.

An pluris credito, quàm numerato rem vendere fas sit?

2. Supra legitimum, vel supra summum pretium fas non est, ex eo solum prætextu, quod credito res vendatur. Ratio est manifesta, quia in hac dilatione solutionis contineretur implicitum mutuum; perinde enim fieret, ac si mutuarentur, v. g. centum, ut ad certum tempus redderentur centum & decem, quæ est aperta usura, ut suo dicetur loco. Excludo etiam prætextum officij mercatoris, & prætextum privationis numeratæ pecuniæ: illud, quia esse mercatorem, nō dat jus ad aliquid

supra

supra justum pretium, sed solum intra, modo supra *b* explicato: hæc, quia, an ea privatio aliquo sit digna pretio, erit inferius *c* disputandum.

a *Mol. t. 2. d. 355. Less. l. 2. c. 21. du. 6. & passim.* b *sup. §. 4. n. 13.* c *inf. c. 2. §. 5. & 6.*

3. Dixi autem (ex eo solum prætextu) quia sunt duo capita unde fas sit, aliquid excedens accipere.

Primum caput est, ratione periculi, quando *d* scilicet mercator probabiliter timet (non ex sua pusillanimitate) emptorem non soluturum, vel cum expensis, seu cum difficultate soluturum. Quanti ergo hoc periculum judicio prudentis valet, tantum ei. ultra commune pretium, accipere licebit. Ratio est, quia hæc subire pericula, pretio æstimabile est; sane fidejussor licitè potest aliquid accipere, ratione periculi & oneris, quod suscipit, solvendi in defectum principalis. Cur ergo non & in casu nostro? &c. Vide tamen Molinam *e* ac Lessium *f*, qui rectè monent, venditorem sub onere restitutionis debere emptori manifestare, se propter dictum periculum plus exigere, quia fortasse nollet sic emere.

d *Val. t. 3. d. 5. q. 20. p. 2. conf. 4.* e *Mol. d. 356.* f *Less. l. c. n. 55.*

4. Secundum caput est, ratione *g* lucri cessantis & damni emergentis. Ratio est, quia tunc non vendis dilationem temporis, sed quod tua interest: Confirmatur, quia in mutuo aliquid plus supra sortem accipi potest, ratione lucri vel damni, cum conditionibus *h* suo loco explicandis: idem ergo in hac venditione, quæ, ut modo dixi, est implicitum mutuum.

g *l. Abbatem & Navar. num. 13. de usuris, & communiter Doctores.* h *infra cap. 8. §. 3.*

5. Notant autem doctores *i*, in casu nostro quatuor requiri conditiones. Prima est, ut vere tu esses numerata pecunia venditurus: secunda, ut verè tu esses illam, & non aliam pecuniam negotiaturus: tertia, ut minuatur totum illud, quod ratione periculorum & expensarum, arbitrio boni viri, in ea negotiatione fuisses expensurus: quarta, ut omnino significetur id emptori, nisi aliunde sciat; secus, erit tibi onus restituendi, cum nollet fortè is rem emere cum hoc onere.

i *Mol. d. 355. Less. l. c. & passim.*

6 Ex defectu primæ conditionis, mercatores passim delinquere notat Lopez *l*, quia passim vendunt carius credito, etiam ubi pauci sunt, qui emissent numerato: quod injustè fit; cum enim tunc mercator non vendidisset numerato, non habuisset eam pecuniam, cum qua negotiando potuisset aliquid lucrari, atque adeo nihil lucri tunc illi cessat.

l *Lop. l. c. de contr. c. 16. conf. 5.*

7. Ad secundum hoc caput spectat, quando mercator erat rem suam aliò translaturus, ubi pluris vendidisset: hoc enim est lucrum cessans; admoneatur tamẽ emptor, expensęq; ac pericula, deducãtur, ut superius in simili diximus.

8. Ad idem spectat etiam, quando venditor statuerat rem vendere tempore, quo pluris ea fuisset valitura *m*. Erit enim & tunc lucrum cessans. Illas tamen conditiones recole, ut pretium verè & certo majus futurum fuisset, (nam si dubium, mox dicam num. 11. &12.)

& 12.) ut verè servaturus, & venditurus esses; ut expensæ, & pericula deducantur, ut emptor admoneatur.

m *Mol. d.355. & patet ex c. in civitate, & c. naviganti. de usuris.*

Frumentum venditum, & consignatum hieme ad pretium mensis Maij.

9 Ex dictis, præsertim ex hoc secundò capite damni emergentis, lucrique cessantis, solves illud commune Siculis in frumentorum negotiatione, alijs in aliarum mercium genere: mercator enim vendit, consignatque colono centum v. g. mensuras frumenti, nunc mense Ianuarij, & id pretio, quod curret mense Maij, quo tempore solet, propter distantiam à præcedente messe, major esse frumenti penuria, adeoque majus & pretium; justene id fieri putandum est? Solves, inquam, asserendo, omnino fieri injustè, si absolutè loquamur, quia rei pretium justum est illud, quod currit, quando rem venditam consignas; tunc enim transfertur dominium. Qua ergo ratione eligis alium mensem, & hunc Maij, quo pretium carius esse consuevit?

10. At verò, dic, justè fieri posse, quando eas mensuras verè mercator servaturus esset, ac verè illo pretio venditurus, & nihilominus in gratiam coloni, vel cujuscumque id totum scientis, vendat: immò tunc, quia frumentum (ut solet) crevisset in horreo mercatoris, hoc incrementum (deductis expensis) à colono sibi solvi, petere mercator justè poterit; ratio est, quia tunc cessat mercatori lucrum &c. Pretium autem, sive tradatur mense Ianuarij, sive mense Maij, sive ex toto, sive ex parte, nihil hìc interest, quia tota vis hujus lucri fundatur in valore rei, quæ vendenda & conservanda pro illo tempore fuisset. Scio, Cajetanum docere, si solutio fiat mense Maij, licet mercator frumentum pro illo tempore non esset servaturus, & pecuniam, (quamvis eam mense Ianuario habuisset) non esset negotiaturus: scio, inquam, docere, aliquid plus tunc à mercatore posse sumi, quia complementum venditionis (ait Cajetanus) fit mense Maij. Sed non est ullo modo audiendus, quia venditio, quoad substantiam, facta fuit mense Ianuarij, & illud complementum non est aliud, nisi solutio pretij dilata, quæ est implicitum mutuum; undè si propter hanc solam dilationem aliquid plus acciperetur, ex mero mutuo acciperetur, atque adeo per usuram. lege Molinam n & Lessium o.

n *Molin. d.355.* o *Less. l.c. du.4. & 6.*

11. Inquires, mense Maij varium in varijs diebus esse pretium solet; licebitne ergo huic mercatori, ratione dicti lucri cessantis, vendere mense Ianuarij, supremo pretio vulgari, currendo mense Maij? respondeo, nequaquam licere. Licebit enim vendere pretio, quod majore parte mensis vigebit: ratio est, quia mercator probabiliter eo pretio erat venditurus, quod communiter, eo mense, erat futurum. Hoc igitur pretium illi cessabit, atque adeo hoc solum exigere poterit. Adverte, si futurum esset pretium legitimum, hoc solum exigere posse, non vulgare, quia in eo casu hoc solum illi cessaret.

Quid, si tanta fuit eo anno mense Maij varietas pretij, ut non fuerit pretium ullum, quod dici posset cucurrisse

risse per majorem partem mensis? respondeo, sumatur tunc pretium medium; ratio est, quia supremum non est fas recipere, cum non sit certus mercator, fore se illo pretio venditurum, nec congruit recipere solum infimum, quia potuisset fortasse vendere majori pretio: sumat igitur medium, quo & suam & ementis rationem commode satis habebit. Non inficior, posse mense Ianuarij communi consensu determinari pretium, quod curret tali die Maij, immo & tali hora, & quidem justè, si verè tali die, & hora certo venditurus mercator esset. Sed quando id?

Pactum illud non improbo. Posito enim, quod mercator verè frumentum venditurus sit mense Maij, cum nesciatur, quantum augendum tunc sit pretium, poterit convenire venditor cum emente, de aliquo certo pretio, quod prudenti judicio tunc fortè currendo nunc determinetur: nam sic illud semper (sive deinde mense Maij crescat, sive decrescat pretium) accipere mercator poterit. Certè si sine fraude id fiat, cum sit par vendentis ementisq; periculum, non video, unde condemnare id ullus possit.

Frumentum venditum à pagare & consignare.

12. Hoc contractu utuntur sæpè Siculi, quem quia sufficienter explicat, probatque Diana *pp*, hic ejus locum demonstrasse sufficiat.

pp *Diana p.1.tr.7.res.65.*

An venditor non soluto pretio ab emptore, possit percipere fructus rei à se credito venditæ, quamvis ementi traditæ.

13. Cajus vendit Titio fundum, vel domum aureis mille, quos Titius promittit solvere hinc ad sex, v. g. annos (interdum non designantur anni, sed donec emptor solvet pretium) interim vero tradit possessionem fundi ipsi Titio, ea lege, ut idem Titius reddat Cajo venditori annuam pensionem, v. g. quinquaginta aureorum, nempe juxta fructus, quos Cajus percipere à fundo potuisset: qui quinquaginta aurei non computantur in sortem: nam semper remanent illi mille aurei, tempore designato solvendi: idne justè fit?

14. Si ejusmodi contractus per modum absolutæ venditionis non celebretur, sed per modum locationis, licitus sine dubio est. Modus autem locationis hic esset: *Vendo tibi fundum mille aureis à te olim solvendis, illudque possidendum trado, nunc quidem, pro locato* (*unde mihi peribit, quia ego sum dominus rei tibi locatæ*) *ac propterea pensionem, juxta fructus, quos deductis expensis percepissem, solvas: cum autem solveris totum fundi pretium, habeas pro vendito* (*unde postea tibi emptori peribit fundus, si peribit; quia postea illius eris tu dominus.*) Hic, inquam, contractus licitus est, quia est ipsamet prædij locatio; pactum enim illud, ut omnino simul mille aurei solvantur, iniquum esse non videtur: nam sicut venditor dare promittit simul totum prædium, ita & emptor

totum pretium; quod si pactum fuerit de solvendo pretio prædij per partes, quod justum etiam erit, propter similem rationem, tunc sanè si deinde solvatur aliqua pars pretij fundi, debebit, quantum est ex hoc capite, & pars pensionis cessare, quia tunc pro vendita habetur pars prædij: quo casu fundus pro indiviso erit utriusque, sicuti contingit in contractu societatis, vel in hæreditate relicta pluribus.

15. At vero si ejusmodi contractus fiat per modum: *Vendo tibi omnino fundum, dilata solutione, interim vero solvas pensionem &c.* illicitè fieri & injustè, docent *p* aliqui: tunc enim fundus fit absolutè emptoris, unde ei periret, si periret: ergo ad illum pertinent & fructus: quare convinceretur tunc pensio exigi propter dilationē solutionis pretij, quæ est mera usura. Aliqui sentiunt, justè fieri. Ratio est (inquit Molina *q*) quia cum venditor fundum liberè tibi tradat, cum tradere non obligetur, nisi quando tu solveris pretium, justum est, ut emptor hoc beneficium, quod valde est æstimabile, pretio recompenset, dando venditori fructus, quos ipse percepisset. Ratio est (inquit Delugo *r*, cui præcedens non arridet) quia venditor, utpote cui nondum solvitur rei suæ pretium, potest nolle, dare emptori totum absolutumque rei dominium, atque adeo potest nolle dare jus percipiendi fructus, seu dominium utile, quin det rei proprietatem: si ergo fructus sibi reservat, eos, pro ut multi vel pauci producentur, tamquam suos jure suo accipiet, non vero tamquam rem emptoris, nec in compensationem beneficij facti, vel pretij nondum soluti. Hos deinde fructus posset dominus eidem emptori locare, pro tanta pensione annua, quam solvet deinceps emptor, & quia aliquo anno uberiores solent esse fructus, aliquo steriliores, posset judicio prudentis determinari medium quoddam pretium annuatim certo solvendum, quod pactum justum erit, quia est par periculum pro venditore & pro emptore; annus enim sterilis favebit venditori, annus ferax emptori, &c. Confirmo; nam sicut per censum bullarem *s* in Sicilia emimus fructus prædij alicujus, unde super illud pretium deinceps mihi pensio solvitur, sic nunc fructus mihi reservo, non tibi vendo &c. Probabilis est ergo hæc secunda sententia, sive ex ratione adducta à Molina, sive ex ea, quam Delugo produxit.

p *Multi apud Io: Baptistam Antonaccium Eugubinum, in Catechesi Neap. l. 5. à c. 21. ubi de hoc casu fusè. vide etiam Dian. p. 1. tr. 8. res. 29.* q *Mol. 2. tom. d. 364. §. in eodem Corollario, cui assentitur Sanch. l. 1. cons. c. 7. d. 21. alijque, quos sequitur citatque Diana p. 4. tr 4. miscel. res. 139. quibus adde Sperellum p. 2 d. 118.*
r *Delugo t. 2. de just. d. 25. sec. 8. nu. 140.*
s *ut videmus sup. §. 4. à nu. 32.*

Contractus (à godere.)

16. Non erit inutile per hanc occasionem, & illum similem contractum breviter excutere.

Antonius dat tibi aureos v. g. mille, tu illi prædium, vel domum æquivalentia; fruitur quisque datis, donec alteruter reddat acceptum; nam tunc & alter, quod accepit, reddere obligabitur,

tur. Ratio, cur hic contractus (qui ideo appellatur (*agodere*) quia alter re alterius gaudet, sine translatione dominij in accipientem, unde danti fundus periret, si periret.) Ratio, inquam, cur videatur injustus, est, quia pecunia est infructifera, prædium ex se fructiferum, ergo qui gaudet prædio, fruitur insuper & fructibus, quibus non gaudet, qui solam habet pecuniam, quæ ex se sterilis est: si Antonius tibi daret fruendam domum locabilem, tu vero illi prædium æqualium fructuum, non esset dubium de Iustitia: fructus enim compensarentur cum fructibus: nunc vero, cum quod tu accipis sit fructiferum, quod vero tradis, fructus non afferat, clara videtur injustitia.

17. Nihilominus inde puto posse *t* te excusari ab usura, quia fructus illos accipis, ratione lucri cessantis; nam illos aureos mille tu poteras negotijs exponere, atque adeo illis aliquid modo magnum, modo parvum lucrari: Potes igitur in ejus compensationem accipere fructus prædij, lucro illi incerto ad prudentis arbitrium æquales: nisi ex hoc capite justifices hunc contractū, prædicto modo explicatum, fur eris, vel usurarius: non *u* enim video, qua alia ratione (quidquid alij dicant) defendi ab injustitia possis.

t *Azor.3.p.li.9.c.20. lege etiam Bonac.d.3.de contract.q.2.p.7.§.1.n.7. Filliuc.t.36.c.5.nu.90.* u *Delug.t.2. de just.d.25.sec.8.u.136.*

18. Dixi (prædicto modo explicatum) nam si Antonius à te illa pecunia prædium emat, cum pacto, ut retrovendere illud tibi teneatur, quando tu reddes pecuniam (quomodo ipsi accipienti prædium periret, si periret, non tibi) justus, sed alius à prædicto erit, de quo & de ejus conditionibus inferius dicam *x* pluribus.

§. VII.

De emptione anticipata.

1 VT certum præmitto, minoris rem emere te non posse *a*, ex eo capite, quod anticipato rem emis, nunc dans pretium, vel partem pretij, recepturus postea rem ipsam emptam. Ratio est, quia justum pretium rerum est illud, quo res valent tempore traditionis, ut supra *b* in simili dictum est. Est item hæc species tacitæ usuræ; si enim nunc das centum pro equo, tibi consignando hinc ad annum, quando valebit centum & decem, est perinde, ac si nunc dares centum, recepturus post annum centum & decem; quæ est clara usura.

a *Mol.t.2.d.358. Less.l.2.c.21.d.7.*
b *supra, ubi de venditione frumenti ad pretium Mon.*

Dixi (per se) nam si interveniat lucrum cessans, damnum emergens, periculum non habendi rem emptam, vel non habendi finceram, vel quid simile, servatis, quæ in simili superius *c* diximus, poterit aliquid proportionatum ultra accipi.

c *sup. num.*

2. Dubium ergo est, quo modo, abstrahendo à lucro cessante, damno emergente, & dictis periculis, constituendum sit justum pretium in mercibus, quæ anticipato emuntur. Respondeo tribus modis. Primò, ut nunc determi-

determinetur certum illud pretium, quo probabile creditur, esse res tempore consignationis valitura, & in hoc casu, etiam si consignationis tempore multo pluris valeat, vel multo minoris, in pretio illo determinato omnino standum *d* est, quia par fortuna, & par fuit in conventione periculum. Quando autem ejusmodi probabilitas futuri pretij haberi non potest, poterit etiam constitui certum pretium, prudentis arbitrio, & non ad meram vendentis voluntatem: nam simili modo erit par periculũ, & veluti ludus fortunæ.

d *Mol. d. 35. c. citat ex Silvest. Salas dub. 59. alijque: quibus adde Barth. à S. Fausto speculo d. 6. qu. 41.*

3. Secundò potest reijci constitutio pretij ad tempus, quo merx est consignanda: potest enim fieri conventio, ut pretium illud detur, quod curret frequentius eo tempore, quo consignabitur, vel si ea frequentia ejusdem pretij tunc non fuerit, ut detur pretium messium, ut in simili paulo superius est dictum *e*.

4. Tertio potest conveniri, ut illud pretium detur, quod Magistratus, tempore consignationis, vel paulo post taxabit, quando id solet à Magistratu in aliquibus loci fieri, ut in Sicilia fieri, mox à num. 9. dicemus. Et sanè hæc determinatio cum fiat ab expertis, & ab ijs, quibus bono Reip. providere incumbit, justa esse, nisi luce clarius contrarium constet, semper est præsumenda.

e *sup num. 12.*

Iuxta prædicta debet intelligi, quod his verbis docet Caramuel *f*: hic contractus emptorius licitus est: do tibi ,, mille aureos solvendos, messis tempore, in tritico; vel, primò, tali pretio; vel, secundò, pretio currenti tunc; vel, tertiò, pretio currenti modo. Hæc ille. Sanè, in primò debet servari, quod modo dixi nu. 2. in secundò, quod dixi num. 3. & 4. & in tertiò debet adesse lucrum cessans, vel damnum emergens; secus, est usura, si ex hoc capite anticipatæ emptionis, minori pretio triticum emas, ut dixi nu. 1.

f *Caram. l. 2. theol. moral. d. 14. num. 745.*

5. Quid, si contractus non sit emptorius, sed merum mutuum, licitusne erit? id enim hac occasione scire, operæ pretium est. Mutuum autem foret, si his duobus modis iniretur contractus: *Do tibi mutuo centum, solvendos tempore messis in pecunia, vel si mavis, in tritico, justo aliquo pretio, ex dictis num. 2. 3. & 4.* Vel, *do tibi centum mutuos, solvendos tempore messis, omnino in tritico, pretio aliquo justo, ex ibidem dictis.*

Respondeo primo, priorem contractum absolutè esse licitum. Mutuatario enim fit duplex favor, & conceditur pecunia fruenda usque ad tempus messis, & eo tempore statim inveniet emptorem sui frumenti ipsum mutuantem. Respondeo rursus, posteriorem contractum esse etiam absolutè licitũ: quia si mutuatarius habet gravamen dandi frumentum omnino, mutuans subit gravamen non valendi petere suam pecuniam, usque ad messis tempus, quod esse pretio æstimabile, dicetur inferius. Adde, tum periculum, tum difficultatem exigendi, & similia dicta

dicta §. 6. num. 3. quæ sunt gravamina mutuantis.

Quidam vendidit suas merces, dilata solutione, hoc inito pacto: *Do tibi has merces nunc hyeme, sed solvendas pretio currenti tempore æstatis, si tunc pluris valebunt, quàm nunc; nam si valebunt minoris; solvere debebis pretio nunc currenti.* Quis autem injustitiam hujus pacti non videt, cum in illo venditoris & emptoris non sit æqua conditio?

Lanæ, & similia anticipatè empta.

6. Ex dictis solues quæstionem vulgarem de lanis in Hispania, de frumento, vino, caseo, leguminibus, serico, frondibus arboris mori, ad alendos bombices necessarijs, & alijs similibus in Sicilia; & denique de alijs mercibus in locis alijs. Alicubi enim est consuetudo, ut hæc anticipato emantur, multo minori pretio, quàm valeant tempore traditionis, v. g. frumenti mensura, valet mense Augusti quatuor aureis, & tamen emitur aliquando, antea, v. g. mense ejusdem anni Ianuarij, tribus vel duobus aureis. Pari modo, quando post sex menses v. g. in Hispaniam advenient onerariæ lanis plenæ, valebunt eæ in portu quatuor, nunc tamen emuntur tribus aut duobus aureis &c. Quæritur ergo, an hæc emptio ut injusta reprobanda, an approbanda sit, ut justa? statuamus de lanis, mox de cæteris.

Aliqui approbant *h*, aliqui reprobant *i*, vtrique probabiliter. Reprobant enim, hi, quia in emptionibus hujus generis non agnoscunt titulum, quo lanæ illæ, quæ erunt magni valoris hinc ad sex menses, quando consignabuntur, emi nunc possint minoris. Approbant illi, quia inveniunt justum titulum.

h *Mol. t. 2. d. 360. Less. l. c. d. 7. n. 61. Fag. l. 5. de contr. c. 33. Sanch. mox citand. alijque.* i *Navarr. Med. alijq; apud citat. alijque apud Sanch. l. 1. cons. c. 2. dis. 15. & 16.*

Sed amabo te, quis nam hic tandem est? respondent primò, quia si non emerentur tunc anticipato hæ lanæ, venditores non venderent easdem hinc ad sex menses pluris, quam nunc: si enim nihil, vel parum ex dictis mercibus antea fuisset venditum, certè postea tempore traditionis, tanta esset copia lanarum vendendarum, ut decresceret pretium. Si ergo tunc paruo valituræ sint merces, iniquum nunc non erit, eodem paruo pretio emere; hæc ratio mihi nequaquam sedet, quia res non valet, quanti æstimaretur, sed quanti de facto absolutè æstimatur; & certè omnes supponimus de facto, postea rem pluris æstimandam, & pluris valituram, ut modo in propositione quæstionis dictum est.

Secundò ergo respondent, quia venditores nunc passim eas offerunt vendendas, ut sic habeant nunc pretium, vel partem eius ad sua debita solvenda, atque ad emendas parandasque res sibi necessarias.

7. Hæc ratio, si bene explicetur, mihi arridet non parum: etenim propter commoda, quæ ex his dilatis consignationibus venditori proveniunt, libentius vendunt homines, quam cum consignatione necessariò præsenti; vnde multiplicantur venditores, &

mercis valor consequenter diminuitur. Non ergo emit quis anticipato merces viliori pretio, ob dilationem rei tradendæ; sic enim per se esset vsura implicita, ut modo §. 7. num. 1. dictum est, nec ob commoditatem venditoris, sed propter vtilitatem mercis, quæ vtilitas nascitur occasionaliter ex commoditate, quam affert præsens pecunia cum mercium dilata consignatione, frequentes venditores afferendo. Ex hac eadem ratione fit, ut venditores rogent, propter prædictas suas necessitates, emptores, ut emant anticipato; at merces vltroneæ vilescunt, adde difficultates & pericula, quæ non raro adsunt, & merito timentur, nè suo tempore consignetur, vel nè sincera; quæ omnia diminuere pretium, nemo negat.

Illud adverte, ut non ad meram ementis voluntatem, sed omnibus expensis prudentis arbitrio, juxta dicta pretium decernatur; secus, erit merum furtum.

Hæc, quoad lanas; quoad cæteras merces, idem dicendum est, quia eædem in illis rationes militant. Solum nonnulli *l* contendunt, easdem quidem rationes inveniri; quare putant, injustè minoris anticipato illud vendi, sed immerito; nam etiam in venditione anticipata frumenti adsunt plures venditores, vltroneæ merces, pericula & difficultates &c. In Sicilia adesse quamdam legem municipalem, quoad aliquas ejusmodi anticipatas venditiones, fatemur, sed de illa mox fusè à numero 16.

l *Delug. t. 2. de just. d. 26. sec. 8. n. 121.*

8. Adverte denique, sive multum temporis, sive parum intercedat, inter contractum dictæ emptionis, & inter consignationem faciendam, semper debere esse constans idem pretium, prudentis arbitrio, ut diximus, *m* constitutum; nec potest, quando intercedit multum temporis, aliquid plus accipi. Ratio est, quia tunc clarè illud plus acciperetur ob solam dilationem temporis, quæ est ipsamet vsura. Exemplo rem clarius intelliges: Antonius emit mense Ianuarij lanam, vel frumentum, consignandum mense Augusti; at Cæsar emit mense Maij ejusdem anni eamdem lanam, vel frumentum, consignandum eodem mense Augusti. Dico, idem debere esse pretium pro vtraque emptione; ratio est jam dicta, quia si Antonius acciperet plus, est vsurarium, cum alium titulum non adesse supponamus: & ex alia parte eadem merx eodem pretio valet, eodem illo tempore Augusti.

m *Idem ib. n. 122.*

De contractu emptionis frumenti celebrato inter Massarium & mercatorem, anticipato pretio, in Sicilia & Apulia passim usurpato.

9. Massarium appellamus eum, qui à suis segetibus frumentum expectat, & ad huius similitudinem, etiam eos omnes, qui vinum, legumina, lina, sericum, & similes fructus collecturi sunt. Quoniam autem hi tempore hyemis pecunia ad colendos agros indigent,

digent, eas à mercatoribus, vel alijs accipiunt, vendendo ijsdem res prædictas, suo tempore colligendas, eodemque tempore consignandas, & quidem ante multos annos ipsi contrahentes conveniebant de pretio, juxta ea, quæ paulo ante dicta *n* sunt: sed quoniam plures hinc exoriebantur fraudes, lata fuit lex, quæ cauit, ne arbitratu contrahentium ejusmodi pretium decerneretur, sed emptiones ejusmodi fierent eo pretio, seu taxa (quam metam appellamus) quæ post fructuum collectionem à publico magistratu statueretur; esto, possent ementes numerare massarijs anticipato pecuniam in computum. Hæc meta solet statui aliquanto minor, quàm sit pretium currens, tempore messis, vel certe statuitur juxta pretium infimum, quod currit eo tempore: Id, quod fit in favorem eorum, qui anticipato pecuniam, vel alias res dederunt in computum massario: nam propterea, qui hac negotiatione vtitur, dicitur acquirere lucrum metæ. Non nego, in favorem aliquando massariorum ne ij propter multas eo anno expensas, in colligendis frumentis factas, vel propter quid simile, plus nimio aggraventur, metam non adeo minorem, ut dictum est constitui, cum mercatoribus tunc satis provisum judicetur, si illo lucro potiantur, quod dicam mox n. 12. fine.

n *paulo ante à n. 2.*

10. Pragmatica in latinum translata hoc fere modo se *o* habet. Cum „ plerique suæ conscientiæ rationem „ nequaquam habentes, emant certo „ pretio, vel pretio, quod currat quibusdam mensibus, seu diebus, inter „ ipsos emptores venditoresque constitutis, frumentum, legumina, vinum, „ caseum, sericum &c. dantes ante „ tempus, hoc est, antequam dicti fructus ad maturitatem pervenerint, „ pecuniam massarijs, qui cum magno detrimento se obligant, tot determinatas earum rerum mensuras suo „ tempore daturos: secus, promittunt, se soluturos pretium maius earumdem rerum, quod illo anno exvrget; ideo præcipimus, ne quis „ vendere & emere prædicta, sub quovis prætextu, præsumat anticipato „ pretio, nisi per contractum massarij „ ad mercatorem; hoc scilicet modo, „ ut constituatur à qualibet Communitate post fructuum collectionem „ meta, & juxta hanc metam, & non „ alio modo emptores, venditoresque „ expediant contractus de ejusmodi „ distractione fructuum celebratos &c. Prosequitur deinde pragmatica modum statuendi prædictam metam, quam hic rescribere necesse non est. Recolenda item hic pragmatica *p* alia, quæ propter nonnulla incommoda, quæ sequebantur, excepit oleum, ab hoc modo vendendi ad metam, jubetque pretio currenti debere illud omnino vendi, nulla expectata futura taxa, vel futura pretij determinatione.

o *Pragmat. Regni Sic. tom. 1. tit. 62. prag. 4.* p *Prag. n. 6. l. c.*

11. Formula autem hujus contractus Massarij ad mercatorem in hunc fere modum vulgo celebrari solet in „ Sicilia. Titius nunc mense v. g. „ Ianuario vendit Caio mensuras sexaginta frumenti, vel vini, ordei &c.

„ Iquas idem Titius se obligat consigna-
„ turum eidem Caio tali determinato
„ die (pone exempli gratia 15. Augu-
„ sti) non consignet, sed obligat ad re-
„ sarcienda omnia, & singula damna,
„ expensasque ad maius pretium, hoc
„ est, se obligat soluturum, quanti dicta
„ frumenta valebunt, à tempore moræ
„ in antea in toto anno sequenti: at-
„ que id pro pretio, quod erit, juxta
„ metam frumentis per Officiales so-
„ litos statuendam. Prædictus autem
„ Titius fatetur, de prædicto pretio, se
„ habuisse à Caio vncias nonaginta,
„ hac communi conventione, ut pro-
„ mulgata meta, consignatisque suo die
„ frumentis, qui supplere debebit, sup-
„ pleat alteri in frumento, vel in pecu-
„ nia (intellige, respectiuè, hoc est,
„ Massarius in frumento, emptor in pe-
„ cunia): hactenus formula. Aliquando ponitur in Massarij favorem, ut ipse supplere quod debet, possit, vel in frumento, vel in pecunia.

12. His explicatis, certum sit, ejusmodi contractum absolutè, nisi aliqua inficiatur circumstantia extrinseca, licitum esse *q*. Ratio est, tum quia non est præsumendum, prædictam pragmaticam maturo latam consilio, esse injustam, tum quia, cum hic non sit nisi contractus venditionis, & emptionis sub legitimo pretio, deque rebus vulgo venalibus, non apparet, vnde injustus ex se censendus sit. Nam quamvis mercator soleat aliquid per hujusmodi emptionem lucrari, lucratur tamen justè, quia emit frumentum illo determinato pretio metæ, quod communiter est minus, quàm sit illud, quo mercator in sequenti hyeme deinde revendet: emere autem minoris, ut cariore pretio vendas, illicitum non est.

q *Diana p. 1. tr. 3. res. 16.*

13. Illud hic video inquiri posse, an adhuc liceat Siculo, more aliorum, hunc contractum celebrare, independenter à meta, hoc est, determinato pretio, quod erit communiter, tempore consignationis, vel alio modo ex dictis §. 7. à n. 2.? cui quæsito respondeo, præcisis omnibus fraudibus, in conscientia licere; nam quamvis obstet prædicta lex, in qua vocantur etiam rei Notarij suam operam locantes contrahentibus aliter, quàm ex dicta pragmatica, tamen quia lex tota fundatur in præsumptione fraudum & vsurarum, videtur illa solum *r* esse pro foro externo; id enim ostendunt ea verba pragmaticæ (suæ conscientiæ rationem non habentes) & illa (nullo prætextu præsumant) &c.

r *Dian. p. 3. tr. 5. res. 115.*

An Massarius possit cogi ad dandum frumentum?

14. Iam vero multæ sunt circa prædicta practicæ difficultates enodandæ. Prima difficultas: si consignare frumentum (idem hic, & in consequentibus difficultatibus intellige de cæteris fructibus) posset suo die Massarius, sed eius pretium dare vellet, possetne mercator hoc recusare, & illum cogere ad frumentum promissum consignandum? respondeo, posse, quia Massarius frumentum vendidit, immo tametsi in contractu illa fuisset adscripta clausula (Massarius soluet in frumento, vel pecunia) adhuc is obligabitur primo

primo loco ad frumentum; posito enim, quod hic contractus sit mera frumenti venditio, (secus, esset purum mutuum, vnde illicitum lucrum metæ extorqueretur) sensus illius clausulæ est, ut soluatur pretium in eo casu, quo frumentum omnino desit.

15. Quando autem Massarius pretium frumenti dat (id, quod consentiente mercatore fieri persæpe solet, non vero cogente, quia mercator non habet jus, nisi ad rem sibi venditam, hoc est, ad frumentum) quando, inquam, dabit pretium, dabitne illud, quod vulgariter currit tempore collectionis, quo tempore frumentum erat consignandum, an aliud, quod erit per metam? respondeo, debere dari vulgariter currens in maiori parte temporis collectionis, quamvis aliquanto carius soleat esse, quàm quod ponitur per metam. Ratio est, quia si mercator habuisset frumentum sibi promissum, illud tali pretio vulgari vendere potuisset; poterit ergo ille à Massario exigere, quantum sibi frumentum valuisset eo tempore, quo culpa sua Massarius non consignauit; hoc enim vocatur & est lucrum præcipuum metæ, quod lucrari potissimum intendunt mercatores; cum ergo sibi valuisset pretium currens tempore collectionis, hoc sine injustitia exigere poterit.

An rescindi possit hic contractus?

16. Secunda difficultas. Inito prædicto contractu inter Massarium, & mercatorem, multo ante collectionem frumenti, v. g. mense Ianuarij, data aliqua pretij parte, potestne in intermedio tempore ante dictam collectionem, v. g. mense Maij, mercator recipere suam pecuniam à Massario, & rescindere contractum, atque ob ejus rescisionem aliquid lucri ab eodem Massario exigere? respondeo, id debet resolui juxta aliorum contractuum rescisiones, ut nimirum ille aliquid soluat, in [s] cujus gratiam suo juri cedit alter; quare si in casu nostro rescisio fiat, mercatore petente, & in eius gratiam, nihil poterit mercator exigere, immo debebit massario aliquid prudentis arbitrio tradere, juxta id, quod valet eius cessio. Quod si fiat, petente massario, & in ejusdem gratiam, poterit mercator aliquid sumere, immo & damnum vel lucrum exigere, si quod illi, juxta regulas generales traditas, emergit, vel cessat, quia tanti valet ipsi sui juris cessio; si denique fiat in vtriusque gratiam, nihil poterit lucri ab alterutro exigi, quia vtrinque beneficium compensatur.

s *contra, sed immerito videtur esse in simili Azor p. 3. li. 10. c. 11. de cambijs q. 3.*

Augmentum frumenti cujus est?

17. Tertia difficultas: augmentum quod solet facere frumentum in horreo, cujus est, massarij, an mercatoris? respondeo, ejusmodi augmentum à die collectionis eius, vsque ad diem præfixum in contractu, est massarij, postea erit mercatoris; ratio est, quia illo die præfixo, quo debet fieri, seu fit consignatio, frumentum transit in dominium mercatoris, (esto, meta & rationum computatio facienda sit postea)

antea vero est in dominio Massarij. Cum ergo res pro Domino crescat, ante illum diem frumentum crescet pro massario; post illum pro mercatore. Quod si mercator, quando rationabiliter timet, ne massarius distrahat alio frumentum, sibi illud, etiam authoritate Iudicis sumit (quod ei ob securitatem suam tunc licitè conceditur) seruare debebit pro massario augmentum, quod, judicio prudentis, deductis expensis, æstimatur esse à die, quo illud sumit, usque ad diem præfixum in contractu, quia hoc massarij est, ut diximus, non mercatoris.

An possit statui certa quantitas frumenti?

18. Quarta difficultas: licitenè celebratur hic contractus, determinando mensuras fructuum consignandas? id enim videtur reprehendere lex allata num. 10. Respondeo, illicitè celebrari putant nonnulli propter prædictam legem; adde, quia possent determinari v. gr. mille mensuræ, & solum anticipato dari decem, vel viginti aurei, prætextu pacti, quo, qui deinde debet supplere, supplebit; quod profecto verteretur in massarij damnum, qui non raro cogetur, in anno præsertim sterili, frumentum quærere tempore præfixo, ut promissas mensuras adæquet. Verum quamvis eas non determinare, tutius sit, tamen si sine fraude determinentur tot mensuræ, quot prudenti judicio videbantur adæquare pretium massario numeratum, non video, vnde injustitia committatur. Quod si massario numeretur pauca aliqua pecuniæ quantitas, solum in arrham futuri pretij, quid erit injustitiæ, si ipse consentiat ad pretij dilationem? esto, aliquando mercator peccet contra charitatem, si inde valde massarius depauperandus sit; ad legem responderi posset, eam fundari in præsumptione fraudum: si igitur fiat sine fallacijs, coram Deo non peccabitur.

An mercatori liceat pignus accipere?

19. Quinta difficultas: liceatne mercatori in suam securitatem pignus item, præter contractum, à massarijs exposcere? respondeo licere; quilibet enim jus habet negotiandi circa rem suã, maiore cautione, qua potest. t *l. Azor t. 3. l. 10. de cambijs c. 11. q. 11.*

An qui massarius non est, vti hoc contractu queat?

20. Sexta difficultas: is, qui massarius non est, potestne sine culpa similem contractum venditionis inire cum mercatore, vel etiam cum eo, qui mercator non est? respondeo tribus dictis.

21. Dictum primum: qui pecuniam accipit à mercatore, vel alio, carens intentione vendendi frumentum, cum segetes non habeat, nec alia via, v. g. emptione, frumentum habere sperat, celebrat contractum illicitum & periurum. Ratio est, quia simulat vendere, cum re ipsa nil vendat.

22. Inquires: mercator in hoc casu accipiendo suo tempore lucrum

metæ,

metæ, peccabitne contra justitiam, an solum contra charitatem, atque adeo sine obligatione restitutionis? respondeo, solum peccaturum contra charitatem, senserunt (si vera sunt, quæ à Patribus me antiquioribus accepi) omnes fere Siculi Theologi Societatis nostræ de hoc interrogati, & consulti à P. Ludovico Maselli ea tempestate Provinciali, attuleruntque rationem, quia qui vendit frumentum, cogitans & sperans illud non dare, licet periurus sit, tamen ex vi ejusmodi venditionis habet libertatem, ut si frumentum dare velit, possit; non ergo, quando massarius accipit pecuniam à mercatore, mutuo illam accipit, & consequenter mercator acquirens lucrum metæ, non acquirit pro puro mutuo.

23. Verum animus nulla ratione hujc sententię acquiescit; siquidem esto, vsura non adsit, propter dictam libertatem, aderit furtum contra justitiam, quia sine titulo mercator metæ lucrum acquiret; titulus enim non alius erat, ut hic supponimus, nisi emptio frumenti: cum hic ergo emptio nulla sit, nullus erit & titulus; & sicuti mercator boves emens à rustico, qui eos non habet, & deinde eidem eosdem locans pro certo pretio, ideo damnatur *u* de furto, quia nulla ibi intervenit emptio, sed fingitur, ita in casu nostro.

u *Fag. l. 5. de contr. c. 34. n. 9.*

24. Quid, si mercator intendat emere frumentum, venditor autem vendere non intendat? respondeo, cum venditio & emptio communi consensu perficiatur, verus contractus hic non aderit: quare nisi mercator curet, ut alter mutet animum, velitque frumentum vendere, lucrum metæ habere non potest: Excipe, nisi massarius fingendo venditionem, mercatorem decipiat: tunc enim massarius mercatori lucrum metæ compensare debebit: nam, ut alibi diximus *x*, qui in contractibus socium decipit, totum lucrum decepto resarcire debet, multo magis, si mercator ficto illi pecuniâ traditam, alteri non ficto tradidisset.

x *sup. lib. 3. a 3. §. 2. qui est. de doloso.*

25. Quid contra, si massarius velit vendere frumentum, sed illud emere non intendat mercator? respondeo, tunc lucrum metæ mercator exigere non poterit, quia nulla est tunc emptio, quæ sola, ut hic supponimus, lucri acquirendi titulum afferebat.

26. Dictum secundum. Si is, qui massarius non est, licet segete careat, tamen vel sperat, vel saltem potest, per emptionem v. g. fumentum habere, vnde contrahat, cum vero animo illud vendendi, licitè & justè se gerit. Ratio est, quia cuilibet jus est vendendi id, quod certo sperat se habiturum, lege Molinam *a*.

z *Diana p. 1. tr. 8. res. 18. a Mol. t. 2. d. 359. si & Arag. q. 77. ar. 4.*

27. Dictum tertium. Qui massarius non est, quique non est mercator, si ita contrahant, ut ad nihil attendant, an scilicet possit, an non possit haberi frumentum suo termino consignandum, contrahunt nihilominus animo faciendi, quod alios communiter facere vident, cum suo lucro, de injustitia non sunt *b* reprehendendi. Ratio est, quia hi bona fide, & tacitè, in animo habent

habent implicitam intentionem vendendi & emendi frumentum; id enim est velle facere, quod alij communiter faciunt.

b *Dian. p. 1. tr. 8. res. 16. cit. aliquos Theol. Soc. Iesu ab ipso consultos.*

Quid debeat Massarius morosus?

28. Septima difficultas: si statuta die venditor frumentum consignare, vel pretium reddere negligat, ad quid vltra tenetur, præter ipsum frumentum, vel eius vulgare pretium? videtur enim teneri ad solvendum mercatori pretium summum, quod forte curret in toto anno sequenti, quia ita in contractu, ut vidimus n. 11. conventum est. Respondeo, ad id non teneri: nam solum tenetur, juxta pretium tunc vulgariter currens, ut ex dictis n. 15 constat. Ratio est, quia ex nullo justo titulo potest dictum pretium summum exposci. Discurre per quatuor titulos, qui solent assignari: primus est ipse contractus venditionis & emptionis: at hic perfectus fuit sub pretio seu, ut loquimur, sub lucro metæ, quo modo ergo ratione illius contractus, extorqueri potest pretium summum, quod fortè futurum erit? secundus est ipsum mercatoris officium; at supra vidimus, huius rationem jam habitam fuisse in imponendo pretio, seu meta; tertius ratione damni emergentis, vel lucri cessantis: at licet concedam ibi deberi, posito, quod mercator frumentum servasset, & verè summo pretio vendidisset, juxta conditiones supradictas, & dicendas inferius, cum de vsura; tamen bb incertum est, eum summo pretio venditurum; præterea, ratissimè sic vendet, & nos hic loquimur vniuersaliter, & ex vi contractus, an debeatur illud summum pretium, non vero ex extrinseco damno alicuius particularis mercatoris: quartus denique titulus esse potest ipsum pactum, seu pœna conventionalis in contractu appositа, ut vidimus num. 11. atque hic est titulus, quem magis apparenter hic adesse, non nemo contendit. Adhuc tamen facile respondeo: nam hæ pœnæ conventionales in hoc regno prohibentur, exceptis quibusdam, quas vide apud Mutam c. Adde primo, irrationabilem esse pœnam adeo indeterminatam (puta ad maius pretium, quod esse poterit) posset enim esse admodum improportionata ad delictum, ergo est omnino injusta. Adde secundo, esse valde probabile, ante Iudicis sententiam non teneri quampiam ad hac pœnas conventionales solvendas, ut habet idem Muta d, Sanchez e, Vasquez f, nisi si quis soluturum ante sententiam expressis verbis se obligauerit, ut notauit Castropalaus g, ergo saltem ante sententiam Iudicis liber erit Massarius.

bb *quando adest hæc incertitudo, non posse certum pretium summum à mercatore exigi, docent in simili Less. Azor Molin. Salon. Bona. alijq. cit. à Dian. l. c. Res. 17. esto, posse, videatur concedi à Vasq. apud eund. Dian. ibid.* c *Marius Muta in comment. secunda consuetud. Sen. Panor. c. 18.* d *Muta ib. §. vlt.* e *Sanch. l. 1. de matr. d. 37. n. 4.* f *Vasq. p. 3. t. 1. d. 173. c. 1. vid. Dian. t. 1. tr. 8. res. 29.* g *Castrop. t. 1. tr. 3. d. 2 p. 3. legatur Dic. l. 2. de just. tr. 10. d. 2. du. 12. n. 275*

29. Vrges;

29. Vrges: cur ergo permittuntur ex pœnæ poni de pacto in hoc contractu? respondeo, quia ejusmodi pactum sensum habere potest bonum, ut scilicet intelligatur, nunc deberi à massario maiorem valorem, quando, quia mercator seruasset atque vendidisset alio tempore, tantum damni (deductus expensis) ex dicti massarij mora, dictus mercator passus est.

30. Quod si quæras, cur hæ pœnæ absolutè prohibentur in Sicilia? respondeo, propter præsumptionem multarum fraudum, & ne per immoderatas pœnas vexentur plus nimio contrahentes; nam cæterum pænæ conventionales, quando sub legitimis conditionibus fiunt, ad securitatem mutui, vel rei emptæ, damnandæ ex se non sunt, ut nobiles authores *h* docent. Conditiones autem sunt hæ; prima, ut pœna non imponatur in fraudem vsuræ, sed ut creditor suum tuto habere queat, esto, desideret moram debitoris, ut per accidens ipse creditor lucrum inde ferat: secunda, ut sit moderata, habita ratione rei restituendæ, & culpę debitoris: tertia, ut debitor fuerit in notabili mora culpabiliter: sine culpa enim nemo est in conscientia ad pœnam vllam condemnandus. Differre solutionem per 20. dies, communiter non esse notabilem moram, notant merito nonnulli: quarta, ut si partialiter sit satisfactum, remittatur & pœnæ pars: quinta, ut nisi aliud exprimatur, non vrgeat obligatio in conscientia, nisi post sententiam judicis, ut ex probabili sententia modò notauimus.

h *Mol. d. 317. Less. l. 2. c. 20. d. 15. Med. q. 3. Dicast. l. 2. tr. 10. d. 2. num. 258. Castropal. de just. com. 131.*

An renovari idem contractus possit?

31. Difficultas octaua. Si massarius, seu frumenti venditor tempore præfixo ad solutionem, neque frumentum habeat, neque pretium, quo mercatori valeat satisfacere, poteritne iterum contrahere cum eodem mercatore, & eidem vendere frumentum, consignandum in sequentis anni recollectione, eumdemque contractum toties renovare, quoties ipse massarius solvendo non est? poterone pro frumento, quod nunc in secundo contractu emo, assignare pro pretio totam illam pecuniam, quam mihi debet massarius, ex vi prioris contractus, in quo includitur lucrum metæ? respondeo, vtrumque licitè posse. Ratio prioris est, quia si primus contractus fuit justus, erit & secundus, & tertius, & cæteri. Ratio posterioris est, quia sicuti debitor debet mihi sortem, sic & debet lucrum metæ; ergo sicuti cum sorte possum mihi emere frumentum, sic & potero cum lucro metæ; lucrum metæ dico, non vero pecuniam debitam ex pœna, nec ex ejusdem pœnæ interesse, quia pœna non debetur, nisi accedente Iudicis sententia, ut dictum est *i*.

i *l. Mol. fes. in summat. 2. tr. 12. c. 23. n. 37.*

§. VIII.

De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis.

An creditum, seu chirographum, possit minoris emi, numerata, seu anticipata pecunia.

1. SI ejusmodi creditum], sive maturum, sive immaturum sit difficile, periculosum, litigiosum, vel cum expensis exigendum, licitè posse minoris emi, certum est, *a* juxta proportionem talium difficultatum; immo etiam juxta temporis longitudinem, quia quo hæc productior est, eo plura pericula timentur, & eo magis rogaris: ratio vlterior est, quia prædicta minuunt, secundum communem æstimationem, rerum pretia; quare si Princeps, v. g. Petro debeat mille, quæ Petrus difficulter posset exigere, tu vero, propter amicitiam, vel industriam facillimè potes, licitè emis minoris, etiam si ea recuperaturus sis magno tuo commodo, quia vere emis, quanti cum tanta difficultate creditum illud ex communi æstimatione tunc valet, nec tua amicitia cum Regijs tibi nocere debet, ut certè noceret, si alij possent, tu nequires tantidem emere.

a *Mol. d. 261. Less. l. 2. c. 21. d. 8. Salas de empt. & vend. d. 30. & tr. de usuris dub. 27. legatur Dicast. lib. 2. de just. tr. 10. dist. 2. d. 20.*

Quod si tuum creditum est apud eum, qui solvendo non est, vendere illud non potes *b*, quia id moraliter non est vendibile, cum nullam habet æstimabilitatem intrinsecè.

b *Bart. à S. Fausto in spec. conf. d. 6. q. 34*

2. Quando nulla est difficultas, nec periculum &c. in exigendo, ut solet accidere in certis tutisque chirographis, seu apodixis, licet tutius sit, minoris nō emere; probabile tamen contra Molinam *c*, sed cum Fagund. *d* est, licitè itē posse. Ratio est, quia jura, seu credita communi æstimatione minus æstimantur, quàm æstimetur ipsa pecunia numerata; & merito: nam illa toto tempore, quo non solvuntur, sunt intrinsecè inutilia. Adde, merces vltroneas vilescere, saltem pro tertia parte: at communiter homines rogantur emere ejusmodi credita; neque hic est periculum vsuræ, ex virtuali mutuo, quia hæc est vera venditio & emptio illius aliquantuli inutilis juris. Potius est timendum, ne adsit periculum furti, quod certè erit cavendum, ut si valde minori pretio, sine titulo, emas. Si enim creditum mille aureorum v. g. sit tam facile & tutum, ut post vnum vel alterum diem exigas, vix poterit tribus vel quatuor Iulijs minus emere: & aliquando nihil minus poteris, ut si post vnam, vel alteram horam facile creditum exacturus sine difficultate sis. At si post vnum, quinque, decem annos, poteris multo minoris emere, propter pericula & difficultates, & expensas, quæ licet nunc in casu, de quo agimus, nullæ prorsus prævideantur, semper tamen maiora ex longiori temporis lapsu occurrere posse, rationabiliter timetur. Vnde vides, id non esse lucrari ex mera dilatione temporis, quod est vsurarium, sed ex alijs justis titulis, ut dictum est.

c *Mol. d. 361. cit. Less. l. c. n. 71.* d *Fag. l. 5. de contr. c. 16. n. 14. dicens, id esse probabile. Laym. l. 3. sec. 4. tr. 4. alijque, quibus addatur ipse Less. num.*

3. Hæc

65. qui ibidem fatetur, hanc esse probabilem, eamque docuisse Bellarminum Lovanij, & Dicast. l. 2. de just. tr. 10. d. 2. num. 414. eamdem probabilem æstimans.

3. Hæc sunt facilia; illud magis controversum, an creditum immaturum certissimum, licet sit exactu facillimũ, emi possit minori, non solum à persona tertia, de qua hactenus dictum est, sed etiam possit minoris emi, seu extingui ab ipso debitore?

Equidem concedo, cum Fagundez; e esto, Molina, f dicat, id esse omnino improbabile. Ratio est eadem, quæ in casu præcedente, quia minus valet jus rei, quàm res; & præterea, quia si fiat sine fraude, & fuit proportionata pretio, non apparet, cur ipse debitor sit excludendus ab eo, quod potest tertius.

e *Fag. l. c. n. 17.* f *Mol. l. c.*

4. Nota tamen perdiligenter primò, in eo casu, quo eiusmodi venditio fieret, principaliter propter difficultates exigendi, si ipse debitor earum difficultatum esset causa, nulla ratione ipsi debitori licere, minoris vendere, quia sic venderet id, ad quod removendum ipse tenetur: ipse enim tenetur difficultates solvendi removere, & sine impedimento solvere. Ideo etiam dictum est (immaturum) nam maturum debitum nequit minoris emi ab eodem, qui illud debet; is enim pari modo ex justitia tenetur statim soluere.

5. Nota secundo, quod dico de eodem debitore, dici debere de ejusdem ministro; vnde illicitè & iniquè ministri Regij, quorũ officium sit, pecunias regias exigere, & easdem soluere creditoribus Regis, iniquè, inquam, propter hoc caput, ductum ex difficultate exigendi, minoris emunt ab ijsdem Regijs creditoribus debita Regis; nam ministri hi personam Regis gerunt, atque adeo omnes difficultates superare ex justitia debent, quo creditores integrè satisfiant.

6. Ex qua posteriore ratione evolue quæstionem sequentem: Petrus emit vel conducit aliquid à Rege, vnde eidem Regi debeat v. g. mille; Rex autem ex aliqua causa debet hospitali v. g. itidem mille; quid ad lucrandum excogitat Petrus? Regem orat, ut mille, quæ ipse Petrus Regi debet, soluat idem Petrus hospitali, & sic liber sit Rex à debito, quod hospitali debet. Hac facultate impetrata, seu cum spe eam impetrandi, emit Petrus multo minoris, v. g. aureis quinquaginta creditũ illud hospitalis, & sic loco mille aureorũ, quos ipse Regi debebat, solũ soluit hospitali quinquaginta; licitènè hac industria vtitur Petrus? illicitè, sentit Molina g, quia sicuti Rex non poterat minori pretio extinguere illa mille, ita nec Petrus, qui à Rege illam commutationẽ impetrauit; liciiè putat Delugo h, quia nõ est minister Regis, nec dum illam facultatem impetrat, se regis ministrum constituit, vel se obligat ad integrè solvendum.

g *Mol. & Salas apud Delugo mox citandum.* h *Delugo t. 2. de just. d. 26. sect. 7. §. 1. n. 103.*

7. Verum, nisi hic distinguas, errabis facilè. Nam si illam facultatẽ satisfaciendi hospitali cum ijs mille aureis debitis à te Regi impetrasti, post-

quam minori pretio emisti ab hospitali creditum, licitè prædictam industriam excogitasti, neque inique illam vsurpas. Ratio est, quia, sic nullo modo es minister Regius, quoad solvendum hospitali: jam enim nihil Rex hospitali debet, sed tibi, quia jus hospitalis æquo pretio, ut supponimus, emisti, & ex alia parte, quando illud emisti, tuum futurum artificium amicitiaque Regis tibi nocere non debuit; at vero si eam facultatem impetrasti, antequam emeris creditum ab hospitali, illicitè & inique te geris, si post impetratam facultatem minoris emas, seu extinguas ejusmodi hospitalis creditum. Ratio est, quia quando Rex tibi licentiam illam, seu commutationem concessit, transtulit in te onus solvendi hospitali aureos illos mille; onus autem hoc involuit etiam obligationem solvendi sine difficultate; cum ergo tu debeas ex justitia sine difficultate solvere, contra justitiam ageres, si ex hoc capite aliquid exigeres; quod onus contra te certe non est, in priore casu.

8. Nota deniqae tertiò; an debitor possit sic de debito immaturo convenire cum creditore? *Debeo tibi centum aureos post annum, do tibi nunc 50. & alia 50. dabo non post annum, sed post duos, vel tres.* Respondeo, duplici modo id fieri posse: primò, per extinctionem prioris contractus, & celebrationem noui sic v. g. dicente creditore: *accipio 50. & rescindo contractum, quo tibi mutuaveram centum; & novum celebro, quo tibi mutuo 50. per biennium*: atque hunc modum esse licitum per se patet; vel secundò, nihil immutando, sed relinquendo idem mutuum, quoad partem redditam, cum extensione tamen ad biennium, & quamvis vsurarium sic esse non nemo doceat *hh*, videtur tamen non *i* esse vsurarius, sed licitus, quia debitor tulit gravamen ante tempus, nimirum nunc illa 50. & creditor subijt gravamen expectandi per biennium pro alijs 50. ergo sunt sub pari gravamine; confirmo, quia hic non est contractus mutui, sed innominatus, Do gravamen meum, ut tu des gravamen tuum &c.

hh *Navarr. apud Cara. mox cit.*
i *Caram. l. 2. Theol. mor. d. 14. num. 748. cujus verba exscribit & approbat Diana p. 9. tr. 6. res. 24.*

An liceat carius vendere credito, ut statim vilius numerato idem ematur? quod alicubi dicitur Porro, alicubi Pillizza, alicubi Baratto.

9. Indigens Petrus præsenti pecunia, emit à mercatore v. g. pannum, credito, sub rigoroso pretio v. g. centum aureorum, mox mercator idem emit eumdem pannum ab eodem Petro, pretio infimo numerato, v. g. octuaginta, & Petrus remanet debitor in rigoroso illo pretio aureorum centum, licitene id fit?

Respondeo in conscientia, & ex se, fieri licitè *a*, modo vere prædicti vendant emantque, nec palliare velint mutuum & ejut vsuram; ratio est, tum quia & prior & posterior venditio justa est, quippe justo pretio sine fraude expedita, tum quia tertius quilibet

libet mercator posset eum pannum infimo pretio emere, ut omnes concedunt, cur ergo non potest ille idem? immo is liberat Petrum labore quærendi alium emptorem; tum denique, quia merces vltroneæ vilescunt: mercator enim ut redimat prædictam mercem, sæpissimè rogari ab indigente illo solet: immo in hoc casu, quo rogatur, non solum infimo, sed adhuc viliori pretio redimere posset, ut supra vidimus *b*.

a *Fag. l. c. c. 34. Less. l. c. d. 16.* b *Sup. §. 4. n. 6.*

10. Atque hæc vera sunt, etiam si mercator nullo alio animo vendat credito, nisi ut moxvilius emat numerato, & etiam si Petrus manifestet mercatori, se emere carius ut eidem vendat vilius: modo enim hæc in pactum, nec explicitum, nec implicitum deducantur, contra justitiam non sunt.

11. Dixi primò, (in conscientia) nam alicubi, ut Castellæ, id prohibetur pœna exilij in Africam per biennium, & ut debitum non exigatur; & certè Covarruvias *c* hunc modum contrahendi vocat genus latrocinij maximè execrandum, & justis pœnis vindicandum.

c *Covarr. l. 2. var. c. 8. n. 6.*

12. Dixi (ex se) nam ex adjunctis potest non raro sublatere injustitia, ut si ementem mercator obliget ad sibi revendendum; tunc enim supra pretium rigorosum imponeret onus pretio æstimabile, hoc est, obligationem revendendi; nonnemo ex timoratis mercatoribus solet mittere ejusmodi emptorem ad forum, ut si ibi inveniat, qui velit emere, vendat; si vero non inveniat, redeat; nam sic securius idem mercator infimo redimit pretio.

13. Quid contra? indigens pecunia Antonius vendit mercatori pretio infimo libram serici: inde post mensem v. g. immo post horam redit Antonius ad eumdem mercatorem, emitque illam eamdem serici libram pretio summo, licitenè & justè?

Respondeo, si non fiat ad palliandũ mutuum, quia sic esset vsura, sed vera sit emptio & venditio, justè fieri, eodem modo, quo hactenus numeris præcedentibus dictum est, eædem rationes persuadent. Addit Molina *d*, id posse etiam fieri in pacto retrovendendi; hoc enim nunc in favorem retrovenditoris cedit, quia jam retrovendet majori pretio; quare nunc pactum retrovendendi non est onus, sed ipsius beneficium.

p *Molin. d. 376. apud Delugo t. 2. de just. d. 26. sec. 13. §. 1. n. 195. favet. Caramuel. l. 2. in mor. n. 856.*

14. Et ita quidem, si id sine fraude fiat; verum ego Messanæ semel de hoc interrogatus, vsuræ reum mercatorem feci, & fraudem inspexi in eo verbo (eamdem serici libram) nam Antonius, cujus illa serici libra non erat, sed accepta à Domino, ut eam in opus intexeret, quia nummis indigebat, mercatori vendidit, seu potius tradidit, cum pacto, ut nullo modo alteri venderetur sed sibi post mensem reversuro. Profecto si sericum vendentis non erat, si mercator dominium perfectum non acquisiuit in re mobili, quæ non facit fructus, cũ non posset de illo serico disponere, qua ratione dicenda non sit hæc mera vsura ex mutuo, sub illo ficto

ficto venditionis contractu palliata?

An liceat vendere vel emere cum pacto retrovenditionis?

15. Vendo tibi, vel à te emo fundum v. g. ea lege, ut quando ego voluero, vel quando inter nos conventum fuerit, puta, intra duos, quinque, decem annos, ego tuum tibi reddam; te mihi reddente meum. Quæro, an licita sit atque æqua conventio?

Et quidem hunc vendendi modum aliqui vocant, dare in pignus; sed loquuntur impropriè; pignus enim non transit in dominium eius, qui illud accipit; at in casu nostro fundus fit emptoris (vnde si perit, ipsi perit) atque ipsius fundi fructus, non verò venditoris, supponimus enim, esse veram validamque emptionem; si enim ex aliquo capite invalida esset, certè fructus essent venditoris; res enim semper pro Domino fructificat; lege Molinam *e*, qui notat, quando ejusmodi pactum est pro tempore determinato v. g. intra decem annos, ijs annis exactis remanere absolutam venditionem, & tunc emptorem posse deinde rem, utpote absolutè suam, alijs distrahere, quod antea, propter pactum, facere nō potuisset. Nota insuper, quo modo venditor, vel ejus hæres posset agere contra tertium possessorem, in quo casu contra pactum ante tempus rem emptor distraxerit.

e Molin. d. 374.

16. Porro adverte, pactū hoc retrovenditionis posse apponi tribus modis: primò, ut sit in favorem venditoris; secundò, in favorem emptoris; tertiò, n favorem vtriusque. Primum est, si quis tibi vendat fundum ea lege, ut eo volente restituere pretium, tu debeas reddere fundum. Secundum est, si quis vendat tibi prædium ea lege, ut volente te restituere prædium, ille debeat restituere pretium: tertium est, ut volente eo reddere pretium, tu reddas prædium, & volente te reddere prædiū, ille reddat pretium. His positis.

17. Assero, omnibus his tribus modis, siue pro tempore determinato, seu ad alterutrius libitum, licitam *f* per se esse prædictam conventionem. Ratio est, quia potest seruari æqualitas in hoc contractu, cum nulla injuria vendentis ementisve: & sicuti census fere semper venduntur, seu constituuntur cum pacto explicito, vel saltem implicito retrovenditionis, ut approbarunt summi Pontifices & ipsa cōmunis praxis ita hic.

f Molin. d. 375. Less. l. 1. c. 21. d. 24. Delugo l. c. §. 2. à num. 185. Fag. de contract. l. 5. c. 43.

18. Illud tamen præ oculis accuratè semper habendum est, ut, quia pactum hoc est onus quoddam pretio æstimabile, is, qui illud subit, debeat id deducere de pretio, seu de valore rei; nam si res valet decem v. g. quando venditur absolutè, certè minus valeat necesse est, si non absolutè vendatur, sed cum onere illam relinquendi. Vt autem hæc & alia huc pertinentia explicatius habeantur, sic distinctè procedamus.

Pactum de retrovendendo in favorem venditoris.

19. Res vendenda, cum hoc pacto, quanti minoris valet? respondeo, quando

quando adest lex taxans (ut in aliquibus locis esse audio) illam esse servandam, non est dubitandi locus. Quando ergo lex deest, diminui docent aliqui pretium debere per tertiam partem *g*, ut si res valebat absolutè triginta, cum pacto valeat viginti. Aliqui *h* vero docent, diminui per quartam. Sed melius *i* alij id statuunt esse decernendum prudentis arbitrio, expensis longitudine & breuitate temporis; periculis recuperãdi rem, vel recuperandi forte deterioratam &c.

g *innominati apud Delug. l. c. n. 189.*
h *Bonac. de contr. d. 3. q. 2. p. 3. n. 2. qui testatur, ita esse praxim Mediol.* i *Reginald. Mol. Menoc. alijque cit. à Ben. l. c.*

20. Res jam vendita cum hoc pacto, quando deinde debet redimi, pretione, quo res fuit empta, an quo valet tempore redemptionis? respondeo, si præcesit pactum in contractu, ut emptor teneatur eodem pretio revendere (quod pactum esse licitum, docet Lesius *l*, cum id sit pactum de rescindendo priore illo contractu, & non sit novus, qui requirit pretium currens tempore contractus, ut patet etiam in censibus, in quibus statutum est à Martino V. Nicolao V. Pio V. ut eodem pretio redimantur: supponere autem semper debet Lesius, rem non inveniri, saltem notabiliter deterioratam) si præcesit, inquam, hoc pactum, eodem pretio redimi oportet. Quod si præcesit pactum de retrovendendo, eo pretio, quo valebit tempore revenditionis (quod etiam esse licitum, idem Lesius notat, quia tunc promittitur fieri novus contractus) sub hoc pretio erit redemptio celebranda: novus enim contractus requirit pretium currens.

l *Less. l. c. n. 115.*

21. Difficilius est, statuere, si nullum præcesit pactum, sed dictum dumtaxat fuit: *Vendo tibi hoc prædium cum pacto retrovenditionis*: in quo casu puto, debere afferri pretium currens tempore, quo res retrovenditur; ratio est, quia tunc fit novus contractus, nec retrovenditur (nisi præcesserit pactum) obligatur solum rescindere contractum præcedentem: novus autem contractus venditionis debet esse sub pretio, quod currit tempore, quo fit venditio, ut dictum est.

22. Denique, quid si fiat pactum, ut prædium retrovendatur pretio minori, quàm sit infimum, quo res valet? dico, pactum hoc esse iniquum, & non servandum, quia in hoc casu retrovenditor retrovendit sine vllo onere, ut supponimus; vnde ergo minoris, quàm res valeat, redimi sine injustitia potest?

23. Quod dictum est de re mobili, dictum etiam sit de mobili; licitè enim potes vendere v. g. equum, bovem, vestem, cum pacto, ut emptor teneatur revendere; diminuere tamen aliquid de pretio debes, propter hoc onus superadditum, ut constat ex dictis.

24. Petes, rem stabilem v. g. fundum, sic à me tibi vel pro tempore, possessione statim deinde locare, constituta justa pensione à me solvenda? respondeo, non solum rem stabilem, sed etiam rem mobilem, v. g. vestem bovem, equum &c. Ratio est, quia si res jam est

tua, de

tua, de illa disponere, ut libet, potes: solũ caue à palliata vsura, ut si non intendas, verè vendere & locare, sed solum lucrum habere &c. quæ certè palliatio facilior est in rebut mobilibus, quàm in stabilibus. Vide simile quid paulo superius num. 13.

Pactum de retrovendendo in favorem emptoris.

25. Emo v. g. à te fundum ea lege, ut quoties voluero, possim à te recuperare pretium, restituto tibi fundo, In hac ergo venditione quodnam erit pretium justum? respondeo, erit aliquanto maius, ad arbitrium prudentis; ratio est, quia venditor suscipit in se obligationem onerosam, ut reddat pretium, resumatque rem venditam; non dabit, quantum accepit, sed quanti valet res eo tempore, quo rem resumit: nam in manu emptoris res fuit deteriorata; æquum non est, ut redimatur eodem pretio, quo valuit sine illa deterioratione. Quod si pactum aliquod in contrarium præcesserit, dic illud proportionaliter, quod modo n. 13. attulimus.

Pactum de retrovendendo in favorem vtriusque.

25. Si pactum sit, ut tum venditor tum emptor possint rem redimere vel revendere, eo tempore, quo eis libuerit, pretium debet esse, & aliquanto maius, quàm si venderetur solum cũ pacto in gratiam venditoris, & aliquanto minus, quàm si venderetur solum cum pacto in gratiam emptoris. Quare ita calculat Lessius *m*, ut si res valeret aureis centum, in hoc casu posset vendi, seu emi aureis 88. vel 90. ad arbitrium prudentis; ratio est, quia sicuti pactum est in vtriusque gratiam, sic pro vtroque in aliquo pretium diminui congruum est. At quando deinde revenditur, justum pretium erit, quanti valet tempore, quo fit retrovenditio, modo, quo dictum est num. præcedente.

m *Less. l. c. n. 120.*

27. Petes, in prædictis tribus modis fructus immaturi ad quem pertinent, ad venditorem nè, an ad emptorem? respondeo, hæc & similia, cum non sint admodum frequentia, & multum ad Iurisperitos pertinentia, lege apud DD. *n*

n *Delugo t. 2. de just. à. 26. sect. 14. & pro praxi Bonacin. d. 3. de contr. q. 2. p. 7.*

§. IX.

De venditionibus & emptionibus, nomine alterius factis.

Venditio alieno nomine.

1. SI tibi famulo, vel mercede conducto res tanti v. g. decem aureis vendenda tradatur à Domino, multo magis, si dicat: *Vende justo pretio*, tu autem vendas sexdecim, vel summo justo pretio, nec illum aureum, nec aliquid tibi potes attribuere, quia res vendenda tota sit, ut ita dicam, fructifera Domino. Dices, at Dominus in priore casu determinauit pretium; respõdeo, censetur *a* determinasse, ne mino-

ne minoris venderes, non quod tibi cesserit reliquum (nisi exprimat, saltem tacitè, ut mox) nemo enim censetur prodigere rem suam.

a *Molin. d. 363. Less. d. 18. Fag. l. 5. c. 16. Salas d. 45.*

Dixi (tu vendas summo justo pretio) si enim vendidisti supra summum, nec tibi ille excessus, nec domino rei cedit, sed emptori, utpote decepto reddi debet. Huc faciunt, quæ dicam num. 11.

2. Quando autem dominus indeterminatè dixit, ut justo pretio venderes, moralis diligentia, hoc est, ea, quam venditores rerum suarum communiter apponere consueverunt, est à te adhibenda, ad inveniendum, etiam summum pretium, pro domino; quia posito, quod ex stipendio susceperis officium vendendi, eam diligentiam tacitè promisisti.

3. In eo casu, quo dominus determinavit pretium, illa arte uti potes, ut scilicet statim pro te rem emas, determinato pretio à domino: nam deinde licitè vendere poteris pluris, seu summo justo pretio, in tui utilitatem, quia vendis rem jam factam tuam.

4. Verum erit naviter cavendum, ne velis fictè emere ad palliandum furtum. Accipe signum veri vel ficti animi satis evidens. In casu, quo deinde forte minoris rem venderes, si tuo damno velis vendere, & rem tibi perire velis, si fortè periret, enimvero sincerum animum habes emendi; secus, usuram palliare te voluisse convinceris. Quid, si ad hunc animum nihil advertens, pro te emisti, & deinde pluris vendidisti? respondeo, inspice diligenter, quid sensisses, si ea pericula advertisses? nam inde conijcies, quemnam animum habueris. Profectò vix credo, ejusmodi famulos animum habuisse subeundi illa pericula; volunt enim ipsi certo lucrari; quare ex cõmuniter contingentibns valdè vereor, ne fictus sit animus emendi.

5. Quando denique dominus determinat pretium pro se, atque illud plus, quo vendi potest, remittit expressè famulo, justè famulum illud accipere, nimis est clarum: dico, expressè: nam quando famulus, vel pretio conductus ad vendendum, servit mercede, non præsumitur dominus, aliam mercedem, hoc est, excessum illum, quo res pluris venditur, velle etiam concedere, ut dixi num. 1.; id, quod facilius præsumitur, quando gratis & sine pretio quis servit: cujus explicationem jam subdo.

6. De famulo enim hactenus dictum est, seu de eo, qui mercede conductus est: verum si gratis rem alterius susceperis vendendam, justenè vales aliquid tuo labori proportionatum corradere? Justè, docet Fagundez *b*, etiam si expressè dixeris, te gratis venditurum, quia sic mendax fuisses, non injustus; nemo enim tenetur, gratis servire. Molina *c* omnino id negat, quia, inquit, domino putante te gratis suscepisse vendendi laborem, remanet erga te gratitudinis obligatio. Verum Fagundez *d* respondet, hanc fore obligationem animi grati & incertam, quæ interdicere hunc servientem non potest, ne certum suum laborem compensèt.

b *Fag. l. cit.* c *Molin. ibid.* d *Fagund. ibid.*

Fagundez sententia mihi arrideret, nisi unum regulariter obstaret; si enim dominus sciviſſet, te gratis non ſerviturum, certè elegiſſet famulum ordinarium, vel amicum, qui ſine pretio laborem ſuſcepiſſet, & quidem illum facile in tanta amicorum frequentia inveniſſet. Quoniam ergo tu dominum, ſimulando gratis ſervire, decepiſti, illum indemnem reddere debes, nihil corradendo, ut alibi per aliam occaſionem fuſius dixi *e*. Solum igitur aliquid labori impenſo proportionatum ſumere poſſes, quando alius fortè inveniendus non fuiſſet à domino, qui gratis ſerviviſſet, vel quando dominus facile advertere poterat, te ſervientem non gratis ſervire, ut ſi eſſes multum pauper, & non vulgarem laborem ſuſcepiſſes, vel hoc officio vendendi te ſuſtentare ſoleas; tunc enim præſumitur dominus mercedem ſervienti nolle denegare: & quidem quando pretium dominus determinat, & nihil ſe explicans, dat rem vendendam proxenetis ex officio, nec mercedem pro ipſorum labore ſolvit, ſemper intelligitur exceſſum ſupra determinatum pretium ipſis pro ſua mercede relinquere. Sed hi ſimileſque caveant, ne volendo carius vendere, damnum faciant domino rei, nimis debito venditionem differendo.

e lib. 3. de Sacrif. Miſſæ lib. 3. c. 1. § 3 à num. 57.

7. Ex his ultimo dictis colligi poteſt, quando famulus ſe vili pretio addicit ſervitio alicujus, non poſſe regulariter petere amplius, adeoque nec ſe occultè compenſare, ut ex ibidem *f* à me dictis ſatis colligi poteſt.

f ibid. nu. 59. quib. adde, quæ docet Dicaſt. li. 2. de juſt. tr. 2. d. 9. du. 6. & 7.

Emptio alieno nomine.

8. Si te rogavi, ut aliquid mihi emeres, quod cum emere potuiſſes v. g. decem, emiſti octo, non potes illa duo tibi ſeponere; ratio eſt, quia eo ipſo, quod annuiſti emere, acceptaſti, utiliter per moralem diligentiam rem meam gerere, & quanti minoris potes, ac ſi famulus eſſes, vel mercede conductus. Non igitur approbo *g* induſtriam cujuſdam famuli, qui emit rem pro ſe vili pretio, & deinde facta morali, ut ajebat, diligentia, & non invento amplius venditore, pro illo vili pretio, ipſe famulus vendidit rem domino pro majore currente pretio; non, inquam, approbo, quia erat obligatus, primam eam emptionem pro domino facere: hæc enim eſt diligentia moralis, ut non prętermittatur occaſio emendi vili pretio pro domino, ex induſtria volendi lucrari pro ſe; in eo tamen caſu id non reprobarem, quo ſine fraude famulus putavit, eodem vili pretio facile empturum pro domino, quia tunc per illud (facilè &c.) non omiſit diligentiam moralem pro domino; & nunc non eſt ſine culpa obligandus, ad diſtrahendam vili pretio rem jam factam ſuam.

g Vt videtur approbare Delugo t. 2. de juſt. d. 26. ſec. 9. n. 151.

9. Quod ſi hic non poſſis emere, niſi decem, tu vero in aliam civitatem, ſeu alium locum à ſolitis mercatibus extraordinarium te transferas, ut minoris, v. g. octo emas, potes illa duo tibi attribuere, etiam ſi ſis famulus (modo in

do in servitijs debitis domino, non desis, nec differas emere, cum ipsius damno.) Ratio est, quia non teneris, nisi ordinarias diligentias adhibere: hæc autem est extraordinaria; & ex alia parte, qui utitur ejusmodi industrijs, non intendit domino, sed sibi negotiari.

10. Quid pro ipso mero labore emendi? si quis enim non est mercede conductus, potestne in aliquo occultè summ laborem compensare? respondeo, idem hic dicendum, quod modo de labore vendendi est dictum num. 6.

Venditio in loco distanti, an faveat vendenti alieno nomine?

Vna supereſt molesta mihi dubitatio, an si potes in utilitatem tuam subtrahere id, quod lucraris, quando in aliam v. g. civitatem per extraordinariam diligentiam pergendo, rem pro domino minoris emis, ut dixmus n. 9. ita possis tibi seponere excessum, quando per parem diligentiam in aliam civitatem pergendo, rem domini majori pretio vendis? videris certè non posse, quia, ut dixi num. 1. res pro domino venditur, & quocunque portetur, domini est, dominoque fructificat; quare videris solum posse tibi sumere expensas, laborisque portandi æstimationem, cætera vero debere domino restituere. Ex alia parte dominus cum rem tibi vendendam tradit, censetur solum à te velle pretium vulgare in sua civitate per diligentiam moralem conquisitū, cætera tibi remittere, nec multum curare videtur. Quare, quando hic animus domini probabiliter præsumitur, qui regulariter videtur posse præsumi in rebus minutioribus, non apparet ratio convincens, cur tam diligens venditor eo extraordinario lucro sit defraudandus.

§. X.

An mercatoris remissio faveat ementi alieno nomine?

1 EX dictis statue, quid sentiendum, si famulo vel cuilibet mediatori, v. g. sartori ementi pannum pro domino, dicat mercator, se remittere aliquid de pretio consueto, quod est, v. g. decem aureorum, & se dare pro octo, idque sive propter amicitiam cum ipso mediatore, sive ut ipsum alliciat ad frequentandam suam officinam; quid, inquam, sentiendum est, poteritne justè mediator, sibi eos duos aureos reservare? statue *a*, inquam, posse, quia hoc modo mercator de suo duo illa mediatori remittit. Cave autem, ne sic furtum pallies, quod certè cavebis, quando duo illi aurei verè sunt de pretio justo rei, & verè mercator sine fallacia, non nisi pretio hoc, id est, aureis decem, rem illam vendere est consuetus: secus, non de suo mercator dabit, sed de alieno, & rursus cavebis, ut moralem diligentiam ad emendam rem ab hoc vel alio mercatore, quanti potes, minoris, non omittas: si enim hanc non apponas, dolum contra dominum sine dubio committes.

a *l. Molin. d. 302.*

§. XI.

De deceptionibus occurentibus in venditione & emptione.

CVm de deceptionibus ejusmodi, quando fiunt ex errore & dolo, superius *a* aliqua tetigerim, hic in proprio loco ea, quæ nondum sunt explicata, breviter erunt proponenda.

a lib.3.cum de jur.c.3.§.u.21.

De deceptione in pretio.

Quando quis recipit (præscindendo à liberali remissione, quæ, quando præsumitur intercedere, dixi per aliam occasionem superius *b*) pro sua re minus pretium, quàm valeat, vel magis quàm valeat, emit, ipsi in foro externo non datur actio, si non sit defectus, vel excessus vltra, vel infra dimidium (quis hic sit, lege num.141 & habes apud Lessium *b* & Fagundez *c*:) quia leges civiles voluerunt resecare lites: unde & apud illas invenies, licere ementibus & vendentibus se invicem decipere, usque ad dimidiam partem justi pretij: at omnes Theologi *ee* communiter docent, debere restitui totum id, cum ejus fructibus fortè perceptis, quod in venditione accipitur ultra justum pretium, seu ultra justum rei valorem, vel quod in emptione de justo non datur Ratio est manifesta, quia nemini licet in conscientia, proximum, ne in obolo quidem decipere.

b *supr.tr.2 t.9.§.1.n.35. vide etiam inf.c.8.§.2.n.16.* b *Less.lib.2.c.21.d.4.n.20.* c *Fag.lib.5.de contract.c.40.nu.3. quibus adde Castrop.de just.com.d.5.p.17.§.1.n.3.passim Iuristæ.* cc *l.Less.l.2.c.2.dub.4.num.21.Delugo t.2.de just.d.26.sec.6.& S.Th.Navarr.Mol.Salas, aliosque ab eisdem citat. quib.adde Castrop.de just.comm.d.5.p.17.§.2.num.3.*

Notarium tamen facientem scripturam de venditione, cum læsione infra dimidium, excuso *d* à peccato, si non fingit aliam venditionem, sed illam, prout est, publicè scribit, quia ipsum excusat officium suum in re permissa à publicis legibus.

d *Sà & Sal. quos citat. sequiturque Castrop.l.c.n.5.*

De venditione facta duobus.

2. Si res nondum fuit tradita secundo emptori, tenetur venditor eam priori tradere: *Qui prior est tempore, potior est in jure*; si autem res tradita sit secundo emptori, hic antefertur priori, quia traditio dominium transfert, atque adeo secundus habebit jus in re, quod est fortius, quam jus ad rem, quod solum habebat prior. In hoc tamen casu venditor punietur pœna falsi; erit perjurus, si juramentum adhibuerit, tenebiturque omnia damna solvere priori; qui prior emptor contra venditorem habebit solum actionem personalem, non autem realem in ipsam rem venditam. Quæ dicta sunt, habent locum in locatione, & donatione, si quando duobus eadem res locetur, doneturve.

3. Sunt nihilominus aliquot casus, in quibus præferendus est prior emens, licet res sit posteriori tradita. Primò, quando prior jam solvit pretium. Secundò, quando est adhibitum pactum de non vendenda re alteri, vel ipsa res est data in pignus ipsi primo emptori.

Tertò

Tertiò, quando in prima emptione est apposita clausula instituti, hoc est, quando venditor constituit, se nomine emptoris rem illam possidere. Quartò quando prior emptor est Ecclesia, vel locus pius. Quinto, quando secundus emptor emit mala fide, hoc est, sciens esse alteri venditam; quæ omnia vide apud doctores *e* latius, apud quos etiam habes, quisnam sit præferendus, quando quis aliquid alicui vendit, & deinde alteri donat, vel contra.

e *Molin. d. 532. & d. 569. Fagund. l. c. c. 36. Less. du. 10 & passim.*

Pretextu minoris pretij venditam rem diminuere.

4. Injustitiæ reus est, qui rem vendit infimo pretio, & partem mercis tradit: si ulna, v. g. panni rigorosè valeat quinque, infime quatuor, non potest mercator *f* vendere ulnam pro quatuor, & non tradere integram panni ulnam, eo colore, ut sibi ejusmodi partem reservet, pro eo, quod deest ad pretium rigorosum. Ratio est, quia sic mercator non staret contractui, & pacto inito cum emptore de vendenda illi integra panni ulna, & sic illum deciperet. Vt interim taceam incommodum non raro sequens; nam emptori non sufficiet v. g. pannus ad vestem sibi comparandam &c. nec sufficiet huic ægroto, cui necessaria est uncia electuarij, si tu occultè semiunciam tradas.

f *Mol. latè d. 351.*

5. Neminem puto refragaturum allatæ doctrinæ. Aliud enim est, quod *g* plures probabiliter docent, defraudantem in pondere, vel mensura, non teneri ad restitutionem, quando ita defraudat, ut sibi quid justè compenset: aliud est, quod nos hactenus docuimus. Nam si lex de pretio alicuius rei esset injusta, vel amentes ex malitia convenirent solvere minus, quàm verè res valeat, posset tunc ad se indemnem servandum, mercator, quando propter coactionem non potest se à vendendo retrahere, aliquid diminuere de pondere, vel mensura.

g *Tol. Val. Sotus, Reb. alijque, quos citat sequiturque Salas, du. 35. n. 4.*

Vlna v. g. panni valet justè quinque aureis; verum sive ob legem injustam, sive ob potentiam, sive ob malitiam emptorum, ipsi solvunt quatuor; justè mercator dabit minus de ulna panni, quantum scilicet satis est, ad suum justum pretium supplendum: & ratio est, quia pretium, quod solvitur, supponitur esse minus infimo, atque adeo injustum: quare mercator sic diminuendo de merce, inducit æqualitatem, & ex alia parte emptori injusto imputabitur damnum, quod ipsi eidem fortè sequetur, (nisi in aliquo casu magni damni, aliud dictet charitas &c.) At in casu numeri præcedentis, non ita, quia tibi pretium, quod emens solvit, licet infimum, justum tamen est. Et nihilominus puto, si mercator omnino pretio summo volebat vendere, ad quod certè jus habet, & emens compelleret injuste ad vendendum infimo, posse tunc mercatorem sibi pretium summum, diminuendo de mensura, compensare, quia tunc redit ratio suæ indemnitatis, & damnum emptori fortè obveniens, ipsimet merito imputabitur, ut dictum est.

Huc pertinet, quando prætextu, quod vili pretio vendis, rem de industria deteriorem reddis: misces v.g. aquam vino, & vendis eo vili pretio, quo re vera illud vinum ea dilutũ aqua valet. In quo casu duæ expendi debent difficultates: altera, an tunc pecces contra ementes? & hujus dissolutio colligetur ex mox dicendis à nu. 11. & præsertim n.27. Altera, an pecces contra alios mercatores, ad quos non accedent emptores, quia allecti à vili pretio, quo tu vendis, ad te confluent? atque ad hanc breviter respondeo, te peccare, cum obligatione restituendi mercatoribus quanti ex morali judicio, eorum interest hoc tuum stratagema. Ratio est, quia quilibet habet jus Iustitiæ, ne vi vel fraude à suo lucro deturbetur: tu vero in hoc casu per tuam fraudem divellis mercatores ab ipsorum justè parato lucro. Quod certè peccatum restitutionisque onus tu non contraheres, si solum decresceres in pretio tui puri vini: nam tunc sine fraude, & quidem bonis artibus ad te emptores alliceres, & per accidens ab alijs mercatoribus averteres. lege Bardi *ff* id fusè prosequentem.

ff *Bardi lib.1.Sil.qu.2.sec.1.à n.14. cit. Delugo t.2.de just.d.26.num.135. & Dian.p.1.tr.8.res.80.*

Venditio rei vilioris mixtæ cum pretiosiore.

6. Ab argentarijs & similibus licitè *h* venditur argentum & aurum, mixtum cum eo metalli genere, quod dicitur, *lega*, à ferrarijs ferrum mistum aliquibus granis arenæ; à fabricaldarijs æs mixtum cum modico ferro; à vinitoribus mustum, ad quod decoquendum, necessario addenda est modica aqua &c. modo serventur tria: primò, ut misceatur solum id, quod est necessarium ex arte: secundò, quod consuetum: tertiò, in parva quantitate: ratio est, quia hæc ita communiter æstimantur & venduntur in foro.

h *Azor p.3. lib.8. de empto, & vendito. c.23.q.3.ex Cordub.in summ.q.8.*

An vino misceri aqua, ac frumento misceri secale, vel quid simile liceat, innui superius *i*.

i *supr. § 5.num.4.*

Vendere quid pro quo.

7. Vitium id pharmacopolarum est familiare, qui aquas ex herbis extractas, ipsas herbas, radicesve, & varia electuaria ab emptoribus expetita, cum in promptu aliquando non habeant, alia non absimilis virtutis tradunt, ne in ipsorum officinis deesse illa emptores conquerantur, minusque propterea illas frequentent.

8. Profecto, si certum evidenter esset, eas supposititias res ijsdem prorsus pollere virtutibus, nullius culpæ hunc vendentem condemnarem: cæterum dum unum pro alio tradis, primò, ementem decipis, dando aliam substantiam ab expetita; secundò, accipis certum pretium pro incerto medicamento; tertiò infirmi saluti non consulis, & utinam illam aliquando non offendas, dum, medico mandante quoddam electuarij genus, tu aliud, quod tibi videtur non dissimile, cum dissimilè fortè sit, invito porrigis.

9. Solum

9. Solùm ergo te à gravi culpa excuso *l*, quando, ut dixi, certus es de æqualitate virtutis, seu, ut universalius loquar, quando certus es, fore æque, vel quasi æque utilem rem ementi; tunc enim is non erit probabiliter invitus graviter in ea re emenda. Rursus si certo prævideas, damnum fore admodum leve, culpa reduceretur ad levitatem, ratione parvitatis materiæ: Quid enim damni gravis est, v. g. si ad usum comedendi, justo pretio tradas unum genus piscium, pro alio parum diverso, vinum chium pro cretico &c.?

l *Tol. Val. Ledesma, Sotus, Salon, alijque, quos citat sequitur q. Salas, de emptione dub. 35. cit. num. 1.*

10. Quoad restitutionem, certum est, te debere restituere excessum pretij, si fortè à te acceptus est supra justum pretium rei, quam tradidisti, (etiam si ejusdem fuerit utilitatis) vel supra pretium, quo emptor rem eamdem alibi fuisset empturus. Certum præterea, re integra, hoc est, existente adhuc re tradita, te in re gravi obligari ad rescindendum contractum, & ad reddendum totum pretium. Certum denique est, te debere resarcire omnia damna fortè ex tua deceptione consecuta; quæ omnia patent ex regulis generalibus de restitutione.

De fraude, & dolo interveniente in ipsa venditione.

11. Celebris est hæc difficultas, ac millies agitata; nam propterea eam omittere decrevissem, nisi indecorum judicassem, aliò amandare lectorem meum in re valde necessaria & frequentissima, & quod caput est, ita implexa, ut testetur Delugo, *m* etiam Sanchez clarissimum aliàs doctorem, hac in re varie & obscure locutum esse.

12. Advertendum ergo est primò, cum aliquis rem vendit pluris, vel emit minoris, quàm ea valeat, duobus id modis facere potest: primò, ignorans justum rei pretium; & tunc dicitur deceptio in re ipsa intervenire, & non à proposito: secundò, sciens; & deceptio tunc dicitur à proposito. Rursus hæc, quæ est à proposito, interdum fit cum dolo, ut cum aliquis aliquid fingit, vel mentitur, unde alter decipiatur: interdum sine dolo, ut cum quis absolutè rem vendit eo pretio, quod sit supra rigorosum, nihil tamen fingit: quo pacto ementem decipit quidem, seu damnificat à proposito, sed sine dolo.

m *Delugo t. 2. de just. d. 22. sec. 6. n. 87. fine.*

Advertendum secundò; ejusmodi dolus, vel etiam error, potest accidere, vel circa substantiam rei venditæ, veluti si putes, te emere aurum, & emis aurichalcū; vel circa accidentia, veluti si putans emere vinum vetus, vel equū sanum, emas vinum novum, vel equū claudum: quid intelligatur hìc nomine substantiæ, & nomine qualitatis, explicabitur mox n. 17. clarius.

13. Advertendum tertiò: ipse dolus, seu error substantiæ, vel accidentium dupliciter potest intervenire in contractu: primò, ita, ut dolus vel error det causam contractus, id est, si error, vel dolus non adesset, nulla ratione iniretur contractus: secundò, ita ut incidat in contractum, id est, patiens illum dolum, vel habens illū errorem, contrahere-

here quidem, sed non tanto pretio, v.g. emisset quidem illum equum, etiam si sciviſſet esse claudum, sed viliore pretio; id quod ex conscientia & verbis seu scriptura patientis dolum, est conijciendum. Subadverte, dolum posse provenire, vel ab aliquo ex contrahentibus, vel ab aliquo tertio, sciente & consentiente ipso contrahente, vel denique ab aliquo tertio, nihil scientibus ipsis contrahentibus: quando tertius est procurator, tutor, negotiorum gestor alterius, non dicitur verè tertius, sed cum faciat unum cum ipso, dicetur unus ex contrahentibus.

14. Advertendum quartò: quando venditor non recipit dimidium justæ æstimationis, ut si res infimo pretio valeat viginti, ipse autem vendat novem, dicitur decipi infra dimidium: at vero quando emptor solvit plusquam dimidiam partem justi pretij, ut si res valeat rigorosè decem, ipse emat sexdecim, dicitur esse deceptus infra dimidium, ut per occasionem num. 1. item innuimus. His præmissis sint hæ tres regulæ.

Regula prima, quando dolus contrahentis dat causam contractui.

15. Si dolus sive gravis, sive levis *o*, vel error, sive in substantia, sive in qualitate, seu accidentibus, det verè causam venditioni, vel cuicumque contractui bonæ fidei, & dolus proveniat ab altero ex contrahentibus, vel à quocumque tertio, cum contrahentis *p* consensu, primo contractus est invalidus *q* in utroque foro: excipe semper matrimonium, quod validum est, quando non est error circa substantiam. Vide n. 24. secundò, datur decepto (non decipienti) electio, vel contractum relinquendi, vel eidem standi, cum compensatione ejus, in quo ipse innocens læsus fuit; tertiò, idque etiam si deceptio sit ultra, aut infra dimidium; ratio primi est, quia ubi deficit consensus, deficit contractus; at hic omnino deficit consensus; id enim est, dolum dare causam contractui, ut dictum est n. 13. Ratio secundi est favor, qui debetur innocenti. Ratio tertij est, quia sic meretur (etiam in foro externo) qui dolosè agit. Immo authoritate propria, etiam ante judicis sententiam, ipsum resilire à contractu posse, si velit, mihi dubium non est, quia ubi nullus fuit ejus consensus, ibi repellere contractum proprio jure potest.

o *lege Delugo t. 2. de just. d. 22. sec. 7. num. 142.* p *Molin. d. 259. & 352. Fagund. de contract. lib. 5. c. 42. alios citatos.* q *l. Less. l. 2. c. 17. d. 5. aliosq; apud Delug. t. 2. de just. d. 22. sec. 6. à num. 70. quamvis horum aliqui dicunt, esse rescindendum hunc contractum; aliqui, esse ex jure naturæ validum ex una parte.*

Dixi autem (contractui bonæ fidei) contractus enim stricti juris in casu hoc, quando dolus dat causam contractui, validos esse, sed rescindedos, multorum fert opinio; id quod lege apud citatos doctores, & ego innui superius c. 6. §. 2. num.

16. Quid, si error sit in substantia, vel qualitate, dantibus causam contractus, sed nec aliquo ex contrahentibus, nec alio tertio dolum machinante? respondeo, si sit error in substantia, nullus est contractus, quia nullus est consensus, ut

sus, ut patet ex dictis de contractibus in genere; si sit in qualitate, dicam mox in notatione prima.

17. Petes, quid hìc intelligatur nomine substantiæ, & nomine qualitatis? respondeo, id permaximè refert cognoscere, ne in multos errores prolabaris. Certum est ergo, non intelligi hæc physicè. Si enim tu velles emere equum ad iter multorum dierum, vel ad prolem gignendam, & loco equi juvenis daretur tibi equus annosus, certè non esset deceptio in substantia physica, & tamen esset error in substantia, in re nostra.

Et quamvis in matrimonio deceptio illud irritans sit ea, quæ affert errorem in persona & substantia physica, vel etiam *r* in qualitatibus, quando hæ refunduntur in errorem personæ; at in alijs contractibus magis latè patet deceptio in substantia, ita nimirum, ut nomine substantiæ intelligatur illud objectum, quod principaliter, & ferè adæquatè movet hominem ad contrahendum; nomine qualitatis, illud, quod minus principaliter. Quare si notabiliter res differat ab objecto à te intento & cogitato, dicetur adesse error in substantia: si differat leviter, dicetur adesse in qualitate. Affert Sanchez *s* in simili duo exempla, & alia nos attulimus, cum de voto *t*, quem locum relege. Si quis enim voveret religionem, putans in ea carnes solere comedi, si inveniat in ea perpetuam illarum abstinentiam, error erit in substantia voti, quia notabiliter religio inventa variat à religione à se cogitata & intenta, atque adeo irritum erit votum: secus, si inveniret, semel v. g. in hebdomada jejunari, quia non notabiliter variat &c. Pari modo si quis te decipiens dicat, Romam parum distare, & ideo ejus peregrinationem voveas, deciperis in substantia, si multum distet; at deciperis in qualitate, si non multum distet ab eo, quod dictum tibi est. Advertit tamen idem Sanchez, illud (parum & multum) debere sumi respectivè, non absolutè; siquidem respectu nobilis puellæ, multum quid erit distantia pedestris decem milliarium, quæ non erit, respectu rustici; & in magno numero parva deceptio erit illa, quæ magna reputabitur in parvo. Si enim v. g. cogites locum distare per quindecim milliaria, cũ distet per triginta, magnus erit error, & substantialis: at si putes, distare per trecenta, & distet triginta, parvus erit & in qualitate. Ex his igitur in casu nostro ille error vel dolus erit in substantia, qui te decipit notabiliter, quoad rem cogitatam, in ordine ad contractum, quem celebras; qui leviter decipit, erit error in qualitate.

r *de hoc vide Basilium Pont. lib. 4. de matr. c. 22. & ibid. citantis Thomam Sanch. & Aegidium.* s *Sanch. l. 4. summ. c. 2. nu. 11.* t *supr. l. 3. c. 13.*

Regula secunda, quando dolus contrahentis incidit in contractum.

18. Si error, vel dolus non det causam contractui, sed in contractum incidat, quamvis alter contrahentium in illo communicaverit, illumque sciverit, contractus est validus *a* in utroque foro; tenetur tamen decipiens, reducere contractum ad æqualitatem, atque

omnia damna decepto resarcire. Ratio est, quia hic adest consensus ad rem, seu ad substantiam, & solum deest ad accidentia: hoc enim est, dolum incidere in contractum, ut num. 13. explicuimus. ergo non est, cur non sit validus contractus: debet tamen, ut dictum est, reduci ad æqualitatem, supplendo de pretio, quod deest: unde sit, ut si fit deceptio ultra dimidium, ad huc fit validus contractus, sed supplementum afferre etiam per forum externum compelletur decipiens: nam si deceptio non fuerit ultra dimidium, solum compelletur per forum internum, ut num. 1. vidimus.

a *Molin. d. 352. §. quarta conclus. Less. l. 2. c. 17. d. 15. num. 28. Fag. l. c. l. c. dilecti de emptione.*

Regula tertia, quando dolus tertij dat, vel non dat causam contractus.

19. Si error est in qualitate (nam si est error in substantia, ut si habeas vitrum pro gemma, jam ex regula generali dicta num. 15. semper contractus est nullus, quia nullus est consensus) si, inquam, error est in qualitate, estque is inductus à tertio, nihil scientibus contrahentibus, sive error vel dolus non dederit, sive dederit causam contractui, contractus est in utroque *c* foro validus: secundò, datur actio decepto, ut possit agere contra tertium decipientem, tum de damno, tum de dolo: tertiò, non datur facultas decepto relinquendi contractum, sed solum petendi supplementum pretij, si quod fuit. Ratio primi dicti est, quia, quando in contractibus onerosis dolus est inductus à tertio, immo etiam quando ipsemet contrahens sua falsa opinione se decipit, adest sufficiens consensus ad contrahendum: omnes enim implicitè se intendunt *d* obligare, quoties ipsi contrahentes non participant de dolo; nisi enim sic intendatur, nullus unquam contraheret, essetque continua discordiarum seminatio, cum possent semper homines dicere, se deceptos esse; se, si scivissent, non contracturos fuisse &c. nam propter eamdem rationem quando bona fide duo contraxerunt, nullo dolum machinante, si deceptio sit in pretio, erit validus contractus, sed solum agetur de supplemento &c. Ratio secundi est indemnitas decepti; & adverte, inter cætera damna esse etiam excessum, quo patiens dolum emit rem, quam similem minoris emisset alibi, ut manifestum ex se est. Ratio tertij est, quia si in hoc contractu est sufficiens, licet implicitus consensus, ut diximus, constabit contractus; quare non erit ratio, cur rescindatur.

c *Less. Fag. Mol. cit.* d *Fag. lib. 5. de contract. c. 42. n. 16.*

20. Scio, Lesium *e* putare, esse rationem, cur rescindatur, atque adeo hunc deceptum posse in conscientia, antequam à judice cogatur, non stare contractui, quia verè non consensit absolutè, juxta l. 77. ff. de contrahenda emptione: non consensit enim, nisi posito dolo illius tertij. Verum hæc lex non obstat nostro dicto, neque hæc ratio: non ratio, quia hæc solum militat, quando in dolo communicavit alter ex contrahentibus, & militat etiam in donationibus & promissionibus mere gratui-

gratuitis, ut in legatis, institutione hæredis, & similibus, quæ irrita sunt si error contingat circa causam & motivum principale donandi, undecumque provenerit error, non vero militat in emptionibus & venditionibus, propter rationem modo à nobis insinuatam nu. 19. in ratione primi dicti. lege Fagundez *f* aliosque.

e *Less. lib. 2. c. 16. dub. 5. n. 33. loquendo quando res est integra, quod certè non est improbabile.* f *Fag. l. c. l. item Mol. tr. 1. de just. d. 209. & Sanch. in Decal. l. 4. c. 2. & Delug. t. 2. de just. d. 22. sec. 2. num. 69. & 89.*

Notationes quatuor circa prædicta.

21. Notatio prima: si emens dicat expresè in hunc modum; *Si vinum non est vetus, nolo illud à te emere* (idem puto, quia æquivalens est, si dicat, *vende mihi vinum vetus, vel illius loci*) contractus *g* nullus erit, in casu, quo deprehendatur vinum non esse vetus, nec illius loci, etiam nullo præcedente dolo venditoris, vel alterius, quamvis sit error in sola qualitate. Ratio est, quia in hoc casu consensus fuit conditionatus; quare, conditione non posita, nullus fuit consensus; nisi forte adsit aliquando consensus implicitus; id quod evenit, quando dicta res accepta est ejusdem substantiæ, ejusdemque bonitatis, utilitatisque cum illa, quæ à te expetita fuit: ut si vinum novum sit æque bonum, ac vetus; dixi (ejusdem substantiæ) nam si esset diversæ, ut si esset oleum pro vino, nullus est contractus, quamvis tu, si scivisses oleum, etiam emisses, quia tunc tuus consensus nunquam fuit circa substantiam olei.

g *Dicast. li. 2. de just. tr. 3. d. 1. dub. 6. & tr. 9. d. 4. dub. 1. n fine.*

Si vero ejusmodi venditionis contractus cum errore circa qualitatem, nequaquam cum prædicta, vel simili conditione fuit celebratus, nullo dolo præcedente, validus erit contractus; ut si emens dicat, *vende mihi vinum*, intendens emere vetus, cum tamen postea deprehendat esse novum. Ratio est clara ex dictis, quia hìc adest consensus ad substantiam; error enim solum est in qualitate, de qua hìc loquimur, nec emptio facta est sub conditione, quia voluntas ementis mente retenta nihil operatur, nec ex alia parte præcesit ullus dolus, ergo ex nullo capite infirmabitur emptio, quantumcumque dicat nunc emptor, si scivissem, non emissem; atque si justo pretio emptum est vinum, nihil est præterea supplendum.

22. Notatio secunda. Quando dolus dedit causam contractus, & universaliter, quando decipiens ementem decepit, obligaturne semper idem decipiens, monere deceptum de dolo, ut si velit rescindere contractum, rescindat, vel supplementum pretij accipiat? de dolo positivo agimus: nam de dolo negativo, id est, quando vendens nihil dicit, non tamen revelat vitium occultum rei, quam vendit, dicemus mox à n. 32. Respondeo, si res non est integra, v. g. emptor jam bibit vinum novum, non est *b* venditor obligatus monere, quia superfluum id esset; solum igitur suppleat pretiũ: quod si pretium fuit æquale, ad nihil obligatur,

ligatur, sed solum ad pœnitendum de peccato doli, secundùm ejus gravitatem. Si res est integra, erit distinguendum: nam si res æque illi emptori utilis est, non obligabitur venditor monere, quia licet emptor involuntariè emerit, nunc verò rem habendo æque utilem, potest præsumi, ipsum assentiri, vel certè nō valdè esse invitum ad eam rem retinendam: sed in pretio debet semper fieri æqualitas; ut certum est Quod si non est æque utilis, vel saltem fere æque, aderit certè obligatio monendi, & rescindendi contractum, quia si est in re gravi, sicuti graviter decepisti emptorem, sic graviter continuares in deceptione. Dico, in re gravi; nam Molina *i* excusat à mortali vendentes, dum clamant, vinum suum esse vetus, esse talis loci, cum non sit: si enim æqualis est bonitatis & pretij, non graviter (ait) sic lædunt emptores. Verum ego inde etiam hos regulariter excuso, quia jam omnibus est exploratum, eos exaggeratè, & ut alliciant ementes, sic proclamare.

b *Mol. d. 351. circa finem.* c *Mol. l. c.*

23. Notatio tertia: quod contractus, quibus dolus causam dedit, non obligent, nec sint validi &c. verum habet, etiam si firmati juramento fuerint, quia juramentum promissorium adhærens contractui, semper intelligitur conditionatum, id est, si contractus est validus; id, quod clarè docuimus lib. 3. cum de juramento, & docet Fagundez loco citato cap. 42. num. 11. Alijque.

24. Notatio quarta: hactenus allata nō omnia procedunt in contractu matrimonij, de quo alibi *l* à nobis dictum est, & poterit legi Sanchez *m*, nec in sponsalibus *n*, quæ cum tendant ad insolubile vinculum matrimonij, requirunt omnimodam libertatem, immo nec in professione religiosa, nec item in votis biennij Societatis Iesu, de quibus videri poterit Delugo *o*.

l *supr. l. 3 §. 5. num. 26.* m *Sanchez. l. 7. de matr. d. 18. & deinceps.* n *Sanch. l. 1. matr. d. 62. n. 3.* o *Delug. l. c. nu. 88.*

De vendente rem, cujus vitium non cognoscitur ab emente.

25. De vitio intrinseco rei agimus, quod est, quando res ipsa, quæ venditur, non habet solitam bonitatem, intentam ab ementibus; nam vitia, ut sic loquar, extrinseca, non esse necesse aperire, colligitur ex superius dictis *p*; extrinsecum autem vitium illud appellamus, quod rei pretium diminuit, ratione alicujus extrinseci, ut ob abundantiam brevi superventuram, ob raritatem futuram emptorum &c. de qua re ibidem dictum est satis.

p *sup. §. 4.*

26. Iam vero certum in nostra hac *q* quæstione est primò, vendentem, sive interrogatum, sive non interrogatum, qui tacet vitium intrinsecum notabile rei, quam vendit, quo cognito emptor non emisset, irritum, sive certe irritandum facere venditionis contractum, peccare, & ad restitutionem obligari. Ratio est, quia, tunc, cum dolus det causam contractui, decipitur in re gravi emptor: unde debet ipsi restitui, etiam in foro conscientiæ, pretium: immo ad illud rehabendum datur in foro externo actio, quæ vocatur redhibitoria.

27. Cer-

q *Molin.d.353.Salas dub.34.num.4. valentia t.3.d.5 qu.20.p.3.& 4.ex S.Th. 2,2.q.77.ar.3.*

27. Certum est secundò, in eodem casu, si cognito vitio adhuc emptor emisset, validum esse r contractum propter consensum implicitum (nam supponimus, rem esse ejusdem substantiæ) nec peccari à vendente, quia si diminuitur de pretio, & adhuc emptor emisset, illi damnum non infertur, verum, tum in foro externo (nam in hoc casu datur emptori actio, quanti minoris) tum in foro conscientiæ, semper reddi debebit excessus, si forte is excessus fuit, & præterea post emptionem monendus erit emptor de eo vitio, ne scilicet is rem eamdem majori pretio alteri vendat, puta, ut non vitiatam, cum tamen vitiata sit, vel ne damnum faciat alicui res vendita, ut si esset equus calcitrosus &c.

r *Dicastill. lib. 2. de just. tr. 9. d. 4. dub.3.num.35.*

Ex dictis excusarem s vendentem, proportionato juxta vitium pretio vinum, quod venditor scit, brevi corrumpendum, si ipse probabiliter putet, ab emptore brevi, & in usum communem esse consumendum, quia tunc nullum damnum infert ementi; secus, si probabiliter putet, ab emptore esse servandum, quia tunc illud vitium occultatum in ipsius ementis damnum cederet, ut etiam cederet, si vinum illud esset adhibendum ad medicamenta &c.

s *l. Medinam non excusantem c. de rest. q.34. & 35. & Salonium excusantem 22. q.77. art.3. sed sunt conciliandi modo, qui hic à me ponitur.*

At unde sciam, emptorem fuisse, vel non fuisse empturum? respondeo, ex circumstantijs, ex ejus fine, ad ejus juramentum &c. ut modo innui nu. 13. in simili; quandonam obligetur venditor monere emptorem, ut rescindat contractum, remque reddat, pretiumque resumat, satis item superius t innui.

t *Modo in notatione secunda nu. 22.*

28. Certum est secundò, quando vitium, quod tacetur, non est notabile, respectu finis vel voluntatis ementis, validum item esse contractum, & insuper, si propter illud vitium aliquid diminutum est de pretio u, nihil esse restituendum. Quod si non sit diminutum, restituatur excessus: immo & admonendus erit emptor, ne cum eodem vitio pluris alteri cum injustitia vendat, vel damnum alteri faciat, modo jamjam dicto num. 27. Cum autem hic supponamus, emptori voluntariam esse emptionem, quoad substantiam, vitium vero esse leve, non erit saltem id peccatum mortale, quando pretium fuit justum.

u *Less l.2.c.21.n.90. Mol. l.c.*

Dixi (respectu finis) si enim est æque utilis, habuisti superius x.

x *sup.num.22.*

Dixi (respectu voluntatis) nam si voluntas ementis explicita vel tacita, fuit conditionata, sic; *Si res talis est, si vitio caret &c. emo; secus, non emo,* invalidus erit contractus, ex defectu conditionalis non purificatæ, ut dixi superius &c. z

z *sup.num.21.*

Ex dictis nu.26. colligitur, is, qui semina corrupta vendit pro recentibus, qui medicinam effatam pro efficaci,

qui ovem morbidam pro sana; qui servum furacem pro probo; qui pannum, vel galerum notabiliter adustum, vel carioſum pro firmo; qui vinum, vel frumentum, quæ diu servari nequeunt, si videt emptorem velle diu notabiliter hæc servare, qui rem litigiosam pro secura, qui rem amissionis periculo subjectam, (ut sunt v. g. bona hæretici, quæ à die commissæ hæresis confiscationi subjacent) pro non subjectis &c. colligitur, inquam, is peccare contra justitiam, obligarique ad restitutionem, tum excessus pretij, tum damnorum, quæ fortè inde sequentur, qualia essent, si cæteræ oves morbidæ fierent, si mors contingeret sumenti medicinam illam &c. Ratio autem est, quia venditor rem venalem dum exponit, oneroſum contractum per venditionem celebrare intendens, debet, sicut bonam monetam accipit, ita & tradere rem utilem: nam propter eamdem rationem tenetur de evictione, id est, tenetur jacturam rei resarcire, si ab alio contra ementem res evincatur &c.

29. Adverte, si sine fraude, vel culpa ignoretur vitium ab utroque contrahente, solum erit supplendum pretium, si justum non fuit: quod si fuit error in substantia, poterit emptor, si velit, ratificare emptionem, sed & poterit renuntiare: at si fuit sincerè celebratus contractus, sub protestatione cujuscumque vitij fortè aperiendi, cum tunc adsit hæc conventio, ne pretij quidem supplementum erit conferendum, quando juxta periculum apparendi vitij taxatum est pretium; id enim operatur non injusta illa conventio. Audio, alicubi esse legem seu consuetudinem, ut res, præsertim animalia, semper vendantur sub ejusmodi conventione, quam certè approbo, ad tollendas lites. Immo non improbabiliter putarem, id etiam tacitè fieri in occultissimis quibusdam vitijs [a], quæ non solent cadere in communem cognitionem; secus, vendenti servum vel equum, qui post unum, vel alium diem moritur apud emptorem, posset ipse emptor litem movere, dicens, morbum causam mortis fuisse ante emptionem in servo & equo, non postea, atque adeo velle sibi reddi pretium, vel certè majorem ejus partem; opponente interim venditore, morbum fuisse repentinum, atque ex præsenti causa; ni sic sibi emptor persuadeat, advocet anatomistas, equi viscera ex arte naviter exploraturos. Quis judex his nugis vacuas aures daret? & ratio esse ulterior potest, quia tanti res apud communem æstimationem valet, quanta ejus bonitas bona fide apparet, qui nullum respectum habere ad occultissima hæc vitia consueverunt; vide, quæ non multò post dicam num. 34.

[a] *Quidquid dicat in contrarium Bartol. à S. Fausto in Specul. confes. diff. 6. qu. 16.*

Porro quatuor supersunt quæstiones, faciles duæ, duæ, quæ aliquantulo molestiores.

Res vendita solum vitiosa ex parte.

30. Quæstio prima facilis, quando plura simul venduntur, quarum aliqua sunt notabiliter vitiosa, aliqua non item, eritne validus, an invalidus contractus?

Respon-

Respondeo *b* vel res habent inter se connexionem, spectato fine ementis, & invalidus erit, quoad omnia; frustaretur enim suo fine emptor; vel non habent, & tunc validus erit, quoad partem non vitiosam, quia tunc maximè militat illud juris: *Vtile per inutile non vitiatur*. Exemplum: vendis duos equos ad equitandum? constat venditio, quoad alterum equitatui aptum, si alter ineptus inveniatur. Vendis eosdem duos equos ad rhedam trahendam? nulla est venditio, si alter ex equis inveniatur ineptus.

b *Bonac. de contract. d. 5. q. 2. p. 6. nu. 3. alios citans.*

Fructus rei vitiosæ venditæ cujus?

32. Quæstio secunda facilis. Quando propter præcedentem dolum resumit venditor rem, quam vendidit, cujus erunt ij fructus, quos fortè produxit res sic empta? respondeo, cum res *c* fructificet domino, eidemque pereat; quando contractus fuit invalidus, fructus erunt venditoris (ut etiam ipsi res perijsset, si perijsset) deductis tamen expensis ab emptore fortè factis & compensato damno, si quod ab eodem ex vitiosa illa venditione acceptum fuit. At vero quando fuit validus, erunt emptoris, quia tunc emptor factus fuit dominus rei.

c *Idem ib. num. 18. alios citans.*

Vitium patens an manifestandum?

32. Quæstio tertia molesta est, an vitium patens notabile rei, v. g. equum esse monoculum, debeat ex Iustitia manifestari emptori, qui illud non advertit?

Respondeo, hac in quæstione maximè advertendum est, aliud esse tacere, seque habere negativè, aliud, verbis aut facto, positivè abscondere vitium. Hoc posterius numquam licet: unde damnamus passim eos, qui de nocte, vel sub tenebris, vel admixtas cum bonis data opera merces vendunt, ut earum vitia non advertantur, & eos, qui infundunt guttam argenti vivi in equum hebetem, quo generosus appareat; & eos, qui sub verbis his tegere satagunt suæ rei, v. g. equi vitium, vendo hunc equum quasi cæcum, quasi claudum, quasi saccum (sic loquuntur Siculi) plenum ossibus &c.; ratio est, quia quidnam est decipere, si hoc non sit? tegere volunt (dixi) nam si sic dicant sincerè, ne teneantur ad damna fortè futura, vel fortè occulta, tunc profectò non est positivè decipere, sed prudenter agere, ut modo num. 29. dictum est: illud prius, hoc est, tacere manifestum vitium non est improbabile *d*, carere injustitia, si res vendatur justo pretio, & sine periculo damni alterius, quia venditor non obligatur facere partes emptoris, ostendendo ea, quæ ex se patent, & videre facilè potest emptor. Si tamen ex inculpabili inadvertentia, vel hebeti sensu, vitium manifestum emptor non videat, obligabitur venditor, illud ostendere, quia venditor obligatur tradere rem, non vitiosam; & ex alia non habet hìc excusationem ductam ab emptoris prudentia, cui se committere possit.

d *Turr. d. 58. dub. 2. alijque apud Dia. p. 1. tr. de contr. res. 39. Bonac. l. c. n. 13. a-*

Interroga-

lios citans Dicastill. l. 2. de just. tr. 9. d. 4. dub. 2. num. 10. cit. D. Th. Mol. Azo. Nau. aliosque.

Interrogatus de vitio, quid respondebit?

33. Quæstio quarta præcedente molestior, an venditor interrogatus de mercis bonitate vel malitia, obligetur semper & quandocumque vitium notabile patefacere? respondeo, obligari, non solum, quando expresè, sed etiam quando tacitè emptor ostendit, se vinum v. g. emere, quia illud diu servare vult; id enim est, tacitè interrogare de bonitate vini. Ratio est, quia secus, dolus daret causam contractui, & consequenter invalida esset venditio. Excipe primò, nisi venditor sincerè, & sine fraude apertè emptori fateatur, se nolle rem suam vendere, nisi prout est, juxta modo dicta num. 29. Excipe secundò, quando vitium est parvi momenti, quo etiam cognito, judicatur ex circumstantijs emptor empturus fuisse: tunc enim dolus non dat causam contractui, solum restituendus erit excessus pretij, si carius, quàm valeat, res vendita sit. Verum si vitium sit dicti parvi ponderis, & nihilominus ex circumstantijs cognoscatur, eo vitio cognito, emptor empturus nequaquam fuisse, invalida est venditio, quia ea tunc æquiparatur venditioni conditionatæ sic, *Nolo emere, si adsit hoc vitium.* Cum igitur adsit vitium, deerit consensus, ut supra dictum est in notatione secunda, & consequenter obligabitur venditor, pretium totum reddere, remque suam sibi resumere, nisi aliter voluerit emptor.

De vendente rem incogniti valoris.

34. Iam vero occasione vitij non cogniti in re, de quo hactenus disputavimus, dicamus aliquid primò, de valore rei non cognito, secundò, de ipsa re non cognita, tertiò, de vitiosa solutione per monetam falsam. Quoad primum, id explicabitur discutiendo venditionem quamdam, quam olim Messanæ contigisse, memini.

Nobilis quidam vir vendidit cuidam, exiguo pretio, vas antiquũ prægrande in conchæ formam expansum, rudis aspectus, & ut putabatur, ex vulgari metallo fusum; voluit ergo emptor ex vase illo centum circiter librarum ponderis, aliud elegantioris formæ, & magis ad usum accommodatum conflare; sed inter fundendum adverterunt periti artifices, illud constare ex ære Corinthio pretiosissimo; quare separaverunt auri purissimi quasi libras triginta, totidem circiter argenti, reliquum æris ac stanni. Vt rem venditor inaudijt (statim enim fama, quasi de invento thesauro per urbem increbuit) ad judices rem detulit, recuperaturus, si potuisset, pretium, ut ipse clamabat, justum rei à se per errorem venditæ. Quid judices illi decreverint, ego gravissimis tunc distentus negotijs non adverti: nunc vero, cum hæc scribo, ejusmodi casus in mentem venit, & quid decernendum in conscientia fuisset, subscribo,

35. Profecto casus novus non est; solet enim de eo disputari ab authoribus sub exemplis de gemma, herba pretiosa, rudi auro, & similibus, ab ementibus vel vendentibus minus cogni-

tis,

tis, de quibus, antequam resolutionem de incognito illo vase afferã, sic statuo.

e *Salo. Less. Bannes, Mol. Reginald. aliique apud Dicast. lib. 2. de just. tr. 9. disp. 4. dub. 9. n. 133.*

36. Si quis emit vitrum, quod communiter tale existimabatur, & pro vitro illud alteri vendidit, sed deinde in manu tertij cognita est gemma, ad nihil tenetur hic posterior emptor, sicuti nec ille prior, si illam post emptionem, ut gemmam cognovisset. Idem solet dici, ut mox *f* dicetur, de herba pretiosa, quę casu in fasce lignorum invenitur ab emente bona fide eumdem lignorum fascem. Ratio est, quia tanti valet res, quanti æstimatur communiter: communiter autem, ut vitrum, & ut herba vulgaris illa æstimabantur, sicuti nunc supponimus, ergo non pluris vendi debuerunt.

f mox num. 42.

37. Dixi primò, (communiter tale existimabatur) nam si fuisset merus error, vel deceptio vendentis, ut si puer à matre gemmam suffuratus, eamque putans vitrum, ut tale vendidisset, vel aurifex *g* à rustico vili pretio gemmam emisset, sine dubio talis venditio vel rescindi deberet, vel reduci ad æqualitatem, juxta voluntatem decepti, quia esset error in substantia eius rei, quæ communiter maiori pretio digna judicatur; sicuti etiam, si quis rem emit, datque monetam falsam, seu adulterinam, ut comperit errorem, compensare debet, quia venditores & emptores tenentur, ex ipso contractu, se reddere indemnes in re, & in pretio secundum communem existimationem. In casu autem n. 36. cum communiter ea res vilis æstimaretur, merito dictum est, ementem ad nihil teneri.

g *Delug. t. 1. d. 6. sec. 21. n. 227. versu secundo difficilis est.*

38. Dixi secundò, (si post emptionem cognovisset) nam si cognouisti antea, ut accidere solet, si rusticus tibi vendat aliquid simile in campis repertum, est maior difficultas; & ego sic distinguerem. Vel cognovisti viribus ingenij tui, in fasce lignorum venalium herbam pretiosam, & tunc posses emere pretio communi, quia communiter pro re vili illa herba æstimatur, & tuæ arti illa felix fortuna debetur. Vel cognovisti ex vi artis ordinarię, vel certè cognoscerent cęteri ejusdem artis communiter, ut si rusticus tibi aurifici venderet frustum auri rudis, ut si tibi mercatori venditor offerret merces communes, vel monetas, quas ipse venditor viles putat, & tunc non potes emere, vel accipere pro ære, vel simili re vili, quia tunc jam adest pretium naturale, quod est illud, quo æstimari solet ab expertis, quibus incumbit, pretia rerum æstimare. Debes igitur pretium hoc commune dare, immo si interrogaris de valore rei, ut dixi num. 33. totam bonitatem rei manifestare teneris *h*, ut scilicet venditor eligat, quod pretium velit, summum, medium, an infimum? aliqui putant, si non interrogeris de valore rei, posse te dare infimũ pretium, nihil manifestando de ipsius rei valore; sed id mihi difficile est, quia semper remanet scrupulus idem, qui est, quando interrogaris; semper enim venditor debet eli-

bet eligere pretium ad libitum suum ex illis tribus, quod velit, non tu, dando infimum.

h *l. Mol. d. 353. Salas. alios citan. tr. de empt. & vendit. dub. 36. n. 3. i Insinuat Delugo t. 2. de just. d. 26. sec. 8 n. 126.*

39. Lege Molinam *ll*, qui etiam damnat illum emptorem, qui dicit rustico, vendas hoc tanti, & reliquum pretij condona mihi: nam licet ille condonet, non est tutus emptor, quia ille non condonat libere, sed ex pacto, sine quo emptor non emeret; nisi recurrat doctrina de vltronea merce, vel quid simile, ut suo loco vidimus.

ll *Molin d. 353. §. Caiet. Salas, alij cit. tract. d. empt. dub. 36. n. 3.*

40. Quod si tu & rusticus æquè nesciretis, sed subdubitaretis de valore rei, & nihilominus ex communi consensu scienter de certo pretio conveniretis, sed postea pretiositas vel vilitas apparet, ad nihil alteruter tenetur: patet ratio, quia fuit æquale periculum. Si spes maior concepta fuerit de valore à tali emente, aliquanto maius debet pretium afferri, ut emptio reducatur ad æqualitatem, ut ex se patet.

41. Iam redeamus ad Corinthium vas. Quoniam communiter per tot annos, illud satis vile æstimatur, puto, ementem ad nihil teneri, quia tanti emit, quanti valebat; non pluris autem valebat; quia communi judicio, etiam peritorum, pro communi metallo reputabatur. Neque dicas, in hac emptione vasis, per quam emitur aurum pro ære, adesse errorem in substantia, qui invalidat omnem contractum: nè id dicas, inquam: pernego enim, adesse errorem substantiæ: cum enim vendatur & ematur hoc vas, quod tibi est in prospectu, quodque manibus contrectas, tota hæc vasis substantia venditur & emitur, quasi implicito pacto, quæcumque tandem illius materia sit, quod implicitum pactum non est in volente emere gemmam, quam deinde invenit vitium habere, vel contra.

Venditio rei in se non cognitæ.

42. Modò res erat cognita, v. g. gemma, sed eius valor, seu qualitas non cognoscebatur; nunc ne res ipsa quidem, quoad substantiam cognoscitur, seu videtur; ut si in fasce lignorum adsit confusa herba pretiosa, quæ non videatur, & ut si in sacco lupulis pleno fortè ab hostibus erepto, inveniatur deinde gemma, vel aurum non præviſum. Quæritur jam, cujusnam erit hoc aurum, si à milite tibi venditus fuit, ejusmodi saccus? Lessius *l* cum Castropalao *m* absolutè respondet; Delugo *n* distinguit; Lessius enim „ sic habet. Miles, qui excussit hosti „ saccos lupulo refertos, in quibus erant „ laminæ aureæ reconditæ, non fuit factus Dominus illarum, cum illos „ vendiderit, antequam sciret, quid la„ teret. Hæc Lessius.

l *Less. lib. 2. c. 15. n. 62.* m *Castrop. de just. in genere dis. vnica p. 13. n. 13.* n *Delug. t. 1. de just. d. 6. sec. 11. nu. 129.*

A quo si petas, cur miles non est factus Dominus? respondebit, quia Dominium sine possessione non acquiritur? possessio autem sine scientia esse nequit:

nequit: debet enim esse apprehensio voluntaria rei &c. Atque ex hac Lessij doctrina sequitur, tuum esse illud aurum, quia tu illud inveniſti, & primus occupaſti.

Verum Delugo sic merito distinguit: „ si miles saccum eripuit, volens, pro „ ut fieri solet, illum occupare, quid- „ quid id esset, factus fuit Dominus au- „ ri: sat enim voluntaria sic fuit auri „ apprehensio. Si autem intentio- „ nem applicauit ad lupulum, quia „ nihil aliud contineri credidit non ac- „ quisiuit dominium auri, sed remanet „ aurum in dominio eius, cuius erat „ saccus. Hæc Delugo, ex qua distinctione

Dico, si tibi is saccus fuit venditus à milite Domino, illi deberi aurum: si à milite non Domino, deberi aurum illis, à quibus ereptum est. Quod si ij sint hostes, aurum erit illorum, qui jus habent eos spoliandi, quales sunt principes & respublica, à quibus tu minori pretio emere poteris, quasi in præmium talis manifestationis: quod si denique facta diligentia, Dominus nosci non possit, inter incerta bona computandum o erit, atque adeo ex nostra sententia erit primi occupantis, ut suo pp loco dicetur.

o *Castrop. l. c.* pp *infr. tr. 4. c. 1. §. 3. n. p. æsert. 15.*

Ex qua doctrina confirmari potest decisio num. 41. allata de vase illo Corinthio: cum enim incognitum fuerit aurum, nemo ejus dominium habuit, nisi is, qui primus illud nouit atque occupauit.

Solutio per monetam falsam.

43. Hic hujusmodi dolus locum habet opportunum, cujus sufficiens notitia dabitur, si error recentioris scriptoris hac occasione, ipsius pace, corrigatur.

„ Is ergo sic *p* habet. Possessor bo- „ nę fidei monetæ falsæ, quam ponit „ inter alias suas monetas, potest illam „ expendere pro bona moneta, etiam sciens, illam esse falsam, ex Navarro Manualis cap. 17 num. *167.* Hæc absolutè Zambellus, perinde falsam doctrinam afferens, ficuti de falsa moneta loquitur: ergone, si inter centum gemmas à me bona fide emptas, inveniam decem falsas, easdem tertio pro veris etiam has decem vendere potero? quis id vmquam permittat? nam si ego à te siue dolo malo, siue inculpate decipiar, non propterea possum alium tertium decipere; nec, si tu à me quid furaris, potero ego alterum tantum furari à tertio; non igitur hæc est doctrina Navarri, quam Zambellus ei ascribit. Navarrus enim loco citato rectè, licet non admodum clare, distinctionem veram tradit. Explico: Moneta, vel primo falsa est ex mistione metalli vilioris, vel secundò, ex defectu ponderis, vel tertiò, ex signo regio, quod à falso monetario priuata authoritate monetæ justi ponderis justique metalli imprimitur, cum deberet imprimi authoritate regis.

44. Dico primo, cum Navarro *q*, si expendatur moneta falsa primo & secundo modo, peccari contra justitiam, & cum obligatione restitutionis. Addo

ego (ad explicationem maiorem) cum eo discrimine , ut si cognoscens falsitatem,id facias,pecces , cum obligatione restitutionis ; si eam inculpate non cognoscens non pecces,sed statim ac cognoscis, obligaris ad reficiendum pretium ei,qui damnum sensit: obligaris autem non ex injusta actione, sed ex obligatione, quam habes,solvendi justum pretium pro re empta.

q *idem docet Molina t.3.d. 702.n. 12.*

45. Dico secundò,cum eodem Navarro,si expendatur moneta falsa tertio modo , non peccari contra justitiam ; esto enim,peccaverit is,qui signum regium mentitus est,non peccas tu, qui expendis,quia per ejusmodi expensionem nullum alteri tertio damnum infers ; jam enim tertius habebit monetam,quæ æque in foro æstimabitur, ac quæcumque alia legitima.

§. XII.

De fraudibus ex Monopolijs.

1. MOnopolium Græce , Latine vnius venditio, multis paratur, & multis excusatur modis,quos distinctè jam subijcio.

Monopolium ex privilegio.

2. Quando aliquis,vel aliqui pauci obtinent à principe privilegium , ut ipsi soli vendant,distinguendum *a* est : nam sine rationabili causa,est id illicitum, cum onere restitutionis , quod primo loco subeunt ipsi privilegiati ; secundo loco ipse concedens. Ratio est , quia sic fit injuria alijs volentibus novas artes. similiter vendere suas merces. Si vero sit ex causa rationabili, licitum est, excusante nimirum eadem rationabili causa ; dummodo pretium , pensatis omnibus,justè constituatur, non vero considerata hac restitutione apud vnum venditorem , quæ per accidens est.

a *Sic conciliantur Sotus , Med. Silv. alijque apud Salas dub. 38. n. 2. qui negant,cum alijs apud eumdem,& Bon.de contract. d. 3. q. 2. p. 5. qui concedunt.*

3. At , quænam rationabilis est ejusmodi causa ? respondeo, bonum publicum, quod fere accidit in tribus casibus duntaxat. Primò , quando princeps eget pecunia ad bellum necessarium,vel ad opera regno necessaria: tunc enim seruatis conditionibus servari solitis in vectigalibus imponendis,vendere potuit privilegium, & pecuniam ei operi applicare. Secundò, quando,nisi daretur hoc privilegium, ut vnus vel pauci vendant,nemo, vel pauci merces importarent in civitatem,saltem continuate & certo , ob sumptus,quos sine eo privilegio recuperare vendentes non possent. Id fere accidit alibi in imprimendis libris , hic in Sicilia in importanda nive, æstatis tempore : nisi enim habeant illi Impressores privilegium, ut ipsi soli ad decennium , v. g. eum librum imprimant,& illi soli nivem importent,ijs facile carebit respublica. Tertiò,quando ob bene merita alicuius artificis aliquam novam artem invenientis , conceditur ,ut ipse solus eam exerceat ; conducit enim ad publicum bonum, sic allicere homines ad

4. Petes

4. Petes: quando vendit princeps hoc priuilegium, poteſtne ſibi applicare pretium? reſpondeo, nequaquam. Ratio mihi eſt manifeſta, quia cum ipſe illud poſsit concedere, ſolum propter bonum publicum, obligabitur, quando hoc intervenit, illud concedere: nemo pretium accipere juſtè valet ob rem, quam obligatur ex juſtitia facere, ut certè obligatur ex ſuo munere & pacto implicito cum republica, princeps bono publico proſpicere. Dices: accipiet quaſi gabellam ad onera reipublicæ ſuſtinenda. Reſpondeo, aſſentior, ſed tunc jam erit ob reip. bonum, & nihilominus debebit ſolemnitates & conditiones juſtæ gabellæ, ut modo innui, ſervare.

5. Petes iterum: princeps poteritne taxam pretij ejuſmodi mercium relinquere arbitrio huius privilegiati? reſpondeo; Leſsius *b* ſic meritò diſtinguit; ſi merces ſint pertinentes ad victum & cultum, vel quid ſimile ad vitam neceſſariũ, debere principem taxare pretium; ſi ad ornatum, deliciaſue, poſſe non taxare; ratio eſt, quia in neceſſarijs facilè populum gravari contiget ab vno venditore, quod incommodum vitare tenetur princeps: at in non neceſſarijs, cum non ex neceſsitate ea emantur, non eſt tam facile ejuſmodi populi gravamen.

b *Leſſ. l. 2. c. 21. n. 149.*

Monopolium ex compacto.

6. Si venditores conſpirent in pretium, ita ut vendant ſupra legitimum, aut ſupra rigoroſum, peccant, cum onere reſtitutionis exceſſus, & damni inde ſequuti; idem, ſi emptores conſpirent, ut emant infra infimum. Ratio eſt, quia juſtum pretium non debet pendere ab arbitrio vnius, vel paucorum, ſed ex communi æſtimatione bona fide, & ſine dolo. Atque adverte, juſtum pretium non eſſe hic illud, quod fortè poſt conſpirationem enaſcitur; hoc enim, cum ex injuſta conventione conſurgat, injuſtum etiam erit, ſed illud, quod ante injuſtam conſpirationem ſine fuco, & fallacia currebat *c*, vel currere poterat.

c *quidquid dicat Carramuel, l. 2. th. mor. n. 850.*

7. Illud non damno, poſſe ejuſmodi Monopolium monopolio trudi, hoc eſt, ut donec vendentes vendunt pretio plus quam rigoroſo, emptores emant ex compacto, minus quàm infimo, donec, inquam; nam ceſſantibus illis, ſiue partim, ſiue ex toto, ceſſare & hi ſimili modo debent.

8. Quod ſi aliqui venditores conſpirent in pretium, ita ut vendant, vel emant, intra latitudinem pretij juſti, ut nimirum omnes vendant pretio rigoroſo, & nemo infimo, vel emant infimo, nemo ſupra, non peccant contra juſtitiam, ſecluſa vi, vel fraude, quia tum ſervant pretium juſtum: ſicut enim ſine injuſtitia vendere rigoroſè ego particularis poſſum, ſic & ſine injuſtitia poſſumus ſimul.

9. Sed permaximè animadvertendum eſt, quodnam tunc ſit pretium juſtum, id quod dicam num. 21. & innui num. 6.

10. Peccari in hoc caſu contra charitatem, docent non ignobiles Doctores, quos ſequitur Delugo *d*; & ratio

præter leges grauiter id inhibentes, esse potest eadem, quam in simili mox dicam num. 15.

d *Delug. t. 2. de just. d. 26. sec. 22. n. 175. l. Caram. lib. 2. th. mor. n. 845. & Molin. d. 345.*

Monopolium ex emptione omnium mercium.

11. Si vnus mercator, seu revenditor, aut pauci sibi sine vi vel fraude coëmant omnes merces certi generis, omne v. g. frumentum, ut ipsi soli vendant etiam expectando tempus penuriæ & inopiæ, quo vendant carius, si quidem pretio justo vendant, spectatis omnibus circumstantijs, ut mox num. 21. dicam, non peccant *i* contra justitiam commutatiuam, vnde ad nullam restitutionem obligantur; ratio est, quia justo pretio emunt, justoque, ut supponimus, vendunt.

i *Molin. d. 345. Less lib. 2. c. 21. n. 151. alijque apud Bon. disp. 3. de contr. q. 2. p. 3. n. 4. contra Navar. Azor. alios, putantes peccare contra justitiam.*

12. An peccent contra charitatem, est omnino distinguendum: vel enim loqui possumus de illo vno, qui sine conventione cum alijs sibi dictas omnes merces emit; & hunc ne peccare quidem contra charitatem docent Molina *l*, & Delugo *m*, præscindendo semper à lege prohibente, vel à damno valde notabili reip. ratio esse potest, quia sibi providere quilibet in suis negotiationibus per suam diligentiam potest.

l *Mol. ibid. concl. 2.* m *Delugo ib. n. 178.*

13. Vel possumus loqui de multis, qui simul conspirantes simul emunt, ut carius vendant; & hi difficulter à peccato contra charitatem excusantur, tum quia sic facilius induceretur penuria in ciuitate, contra bonum publicum, tum quia regulariter deinde (inducta jam penuria) carius, quàm fuisset pretium, etiam summum, cæteri vendent.

14. Ad coëmptionem omnium mercium facit casus, quem narrat Silvester *n* accidisse Venetijs. Mercator acceptas literas ab Oriente de superventura penuria aromatum, lacerauit & abjecit: has deinde collegit alius mercator, partes conjunxit, legitque; tum magnam mercium copiam emendo, illum prævenit, lucrumque præripuit. Quæsitum fuit, an secundus mercator injuriam primo fecerit?

15. Affirmat Rebellius *o*: negat ipse Siluester, cum quo sentit Layman *p*; cum enim (ait Layman) mercator „ille literas laceratas in publicum ab„jecit, & veluti pro derelictis habuit, „hoc ipso omnibus fragmentorum il„lorum potestatem ac vsum feciſſe „censetur, ut proinde quisque in suum „commodum ijs vti potuerit; itaque „rectè sic resoluit Siluester: *si quis lite„ras in publicum locum abjectas legit, „solum, ut sciat, curiositas est; si ut sibi „prouideat, commodisque suis studeat, „humana, non vitiosa prudentia est.* Hæc Silvester; & hactenus Layman, apud quos sit hujus doctrinæ authoritas.

o *Rebell. p. 2. l. 9. qu. 7. n. 9.* p *Layman. l. 3. sec. 5. tr. 3. p. 1. cap. 4. num. 5.*

16. Ego

16. Ego enim non excusarem à dolo & consequenter ab injustitia illum, qui legeret literas alterius, quas in ijs circumstantijs invenit, ut certo moraliter judicet, non esse consulto derelictas, sed casu amissas, vel non bene conscissas. Ratio est, quia tunc non militat ratio excusationis: tunc enim Dominus non censetur illarum literarum vsum liberum alijs dedisse. Si tu inveni.s chartam, in qua sint alicuius scripta peccata ad confessionem, auctoremque noscas, illamne legere audebis?

17. Notat præterea ibidem Layman, si in literis abjectis aliquid occultum quis legat, eum peccare contra charitatem, immo & contra justitiam, si illud alteri manifestet, vnde damnum injustum alicui contingat, sicuti peccaret, qui ostenderet locum, ubi aliquis est, ei, qui ipsum velit occidere.

Monopolium ex remotione aliorum vendentium.

18. Si quis vi vel fraude impediat importantes merces in ciuitatem, frumentum v. g. ut ipse solus vendat, maiori scilicet pretio, quod tamen descendisset, si illi non fuissent impediti, peccat contra justitiam, & contrahit onus restitutionis, ut ex se patet.

19. Si vero quis impediat solum precibus & suasione, non peccat *q* contra justitiam, modo vendat justo pretio, quia non facit injuriam, sicuti nec facit injuriam, ex communi sententia, qui sine vi, vel fraude suadet testatori, ne alicui legatum vel hæreditatem relinquat. Quod autem hic sit censendum justum pretium, dicam mox à numero 21. præterea an hic peccet, saltem contra charitatem, ex dictis colligi potest.

q *Bon. l. c. n. 4.*

Monopolium ex inducente penuriam.

20. Eadem ratione excusari possunt *r* ab injustitia transferentes triticum v. g. extra territorium, præscindendo à legibus prohibentibus (quas non obligare sub mortali, nisi quando valde notabile damnum territorio paritur, vel nisi quando alia praua circumstantia esset, inclinat Reginaldus *s*, nec videtur dissentire Bonacina *t*) sicut enim possent domi illud occultare, sic transferre; hoc enim est, habere dominium suæ rei, id est de illa disponere sine injustitia posse, ut ei libet; verum hic etiam maximè est perpendendum, quodnam sit justum pretium, & quomodo peccetur contra charitatem, modo insinuato num. 14. & 15. illud video, ejusmodi Monopolia esse semper scrupulosa, & ad injustitiam valde vergentia: nam propterea regulariter cavenda.

r *Bon. ib. n. 6.* s *Regin. l. 15. n. 51.* t *Bonac. de rest. d. 8. q. 1. p. 1. nu. 7. & 8.*

Pretium in Monopolio.

21. Dixi num. 6. illud pretium esse injustum, quod ortum habet ab injusta conventione. Semper igitur advertendum est, an pretium ideo crescat, quia vel ab vno, vel à multis coemptæ

emptæ sunt, cum injusta conventione, merces: tunc enim semper erit iniustum; præterea quando pretium postea carius determinabitur, ad arbitrium illius solius venditoris, vel perinde ac si ab initio merces solum fuissent apud vnum; clare injustum est pretium. Ratio est, quia pretium debet taxari ex raritate vel frequentia emptorum, ex abundantia, vel penuria rerum, ex necessitate earumdem &c. quæ cum nunc post illam tuam coëmptionem eadem sint, idem debet esse & pretium, non verò carius.

22. Non est tamen cum privato quolibet *u*, qui non consensit Monopolio, nec ex fraude, vel malo consilio dedit causam augmento pretij, scrupulosè agendum, quasi non possit vendere res suas pretio per malitiam aliorum aucto; cum pretium auctum per injustitiam, justum non sit: non, inquam ita, quia quamvis auctum sit per aliorum fraudes, est tamen nunc (ut supponimus) pretium commune; per fraudes, inquam, non meas, ad quas, cum ego non conspirassem, illas, vel earum effectum pretij aucti tollere non obligor, ut certè obligantur, qui injustè illas posuerunt: & sanè si per latrocinia frumentum v. g. fuisset distractum, vndè & eius pretium auctum fuisset, quis condemnaret vendentes hoc aucto pretio? ut item, si nescirem illam injustam conspirationem, & bona fide pretio illo jam communi venderem, quisnam ad restitutionem me obligaret? nec ergo, si sciam, cum scientia ad justitiam, vel injustitiam pretij nihil addat omnino.

CAPVT OCTAVVM.

De eadem quarta radice restitutionis ex contractu particulari mutui.

§. I.

Quid si mutuum.

1. MVtuum sic dictum, quia de meo tuum fit, est traditio rei consistentis in pondere, numero, vel mensura, spe recuperandi statuto tempore tantumdem in genere suo *a*.

a *Mol. Less. Bonac. mox citandi, aliique passim.*

2. Dicitur primò (Traditio) quia mutuum non perficitur mero consensu, ut venditio, sed requiritur ipsa rei traditio, per quam transfertur rei mutuatæ dominium in mutuatarium, quod non facit commodatum, neque ex natura sua depositum; nam propterea, si quod mutuatum est, fructificet vel pereat, mutuatario fructificat peritque.

3. Dicitur secundò, (rei consistentis in pondere &c.) ut explicentur tres species mutui: in pondere, ut cum mutuatur massa argenti; in numero, ut pecunia: in mensura, ut vinum, triticum, lac, & similia, quæ in jure *b* dicuntur recipere functionem, id est, quod vna fungatur officio, vel vice alterius; ut vnum vinum pro alio, &c.

b *l. 2. ff. si certum petatur. vide*

4. Dici-

Angelum v. vsura 1. n. 36. Navarr. in man. c. 13. n. 21.

4. Dicitur tertio (cum spe &c.) ad differentiam donationis, venditionis &c.

5. Dicitur quartò (statuto tempore) non enim teneris reddere ante. Nihilominus potes antea reddere ; nam quoties terminus præfigitur in gratiam debitoris, non potest creditor vetare, ne debitor si velit, soluat antea. Quid, si nullus fuit constitutus terminus? respondeo, certum est, non posse mutuantem statim repetere ; sic enim nullum fuisset mutuum. Erit *c* ergo tempus per Iudicem decernendum à fine & à circumstantijs mutui. Si enim mutuasti agricolæ v. g. frumentum hyeme, apparet, te mutuasse vsque ad messem, &c. Vide omnino, quæ dicam inferius §. 5. n. 11.

c *Menoch. de arbit. l. 2. casu 22.*

Quando nullus est constitutus terminus, non peccat, *dd* saltem contra iustitiam, qui mutuum v. g. frumentum non repetit nisi tempore, quo illud maiori pretio venditur : quia sibi imputet mutuatarius, si non reddit tempore sibi commodiore. Peccaret tamen contra iustitiam mutuans, si nollet tempore vilioris pretij acceptare frumentum, quod illi offerret mutuatarius, quia sic priuaret ipsum suo jure valendi solvere, quando vult.

dd *Salon. 2. 2. q. 78. art. 2. Sotus li. 6. q. 1. art. 2. Nav. in man. c 17. n. 225.*

6. Dicitur quintò (in genere suo) non enim reddendum est idem in individuo, ut fit in commodato, sed idem in genere, ut loquuntur iurisconsulti, seu idem in specie, ut aptius loquuntur Theologi ; licet semper in æquivalenti bonitate, & supplendo defectum, ut ipsa iustitia postulat, vinum v. g. bonum, pro vino bono, &c. quod certè involuitur in sequenti particula.

7. Dicitur etiam sextò (tantumdem) id enim solum requiritur, & satis est. Nam qui mutuat pecuniam, v. g. auream, ei iustè redditur argentea, vel ærea, si tantumdem in valore reddatur, quia sic jam redditur æquivalens : excipe, nisi præcesserit pactum in contrarium, quod mox posse esse iustum, dicam in simili. Atque ex hac particula maximè discernitur, quando in mutuo lateat vsura : si enim plus exigas, siue in pecunia, siue in aliquo gravamine, quàm sit ipse mutui valor, vsurarius eris, si ex vi mutui exigas, ut fusè §. sequenti explicabitur, quia exigis plusquam tantumdem. Ex hac eadem particula fit, ut qui, contra, mutuat pecuniam minutam æream v. g. non possit, exigere, ut reddatur argentea, vel aurea, quia sic imponeret debitori onus vltra sortem, seu debitum. Pluris enim valent nummi hi, quàm illi aurei, adeoque non tantumdem, sed plus requireret.

8. Pari modo si mutuasti aureum valentem nunc decem julios, non potes exigere tempore præfixo, aureum valentem tunc fortè (ob incrementum monetæ) vndecim julios, sed solum decem ; contra, si mutuasti aureum valentem nunc decem, si decrescat moneta, ita ut aureus tempore præfixo valeat novem, non eris iustè satisfactus, si recipias solum aureum, sed superaddi debet julius. Ratio vtriusque est, quia tu tantumdem ex mutuo debes

debes nunc recipere, quantumeo tempore, quo mutuasti, valet res, & non supra, nec infra, semper præscindendo à pacto, ut dictum est, de quo mox.

9. Idem est in similibus rebus functionem habentibus. Si enim mutuasti mensuram tritici, contingat autem, mensuram augeri vel decrescere, semper potes exigere juxta mensuram, quam mutuasti; habes enim jus ad tantumdem. Quid, si creuit pretium v. g. tritici? mutuauit tibi v. g. quatuor tritici mensuras, quæ tunc valebant quatuor aureis, nunc vero tempore, quo reddo, valent octo? respondeo, si nullum præcesserit pactum, sive creverit, sive decreverit pretium, semper mutuatarius *d* debebit soluere quatuor mensuras, nempe totidem, quot recipit: id enim vsu & consuetudine, & quasi virtuali pacto inter celebrantes mutuum, receptum est, ut si nullum præcedat pactum, res debeat solui in pari bonitate & mensura, & nihil supra, nec infra *e*.

d *Bonac. de contr. d. 3. q. 2. p. 4. nu. 2. Molin. d. 312. n. 7.* e *Less l. 2. c. 20. dub. 27. n. 150. Caram. l. 2. th. mor. n. 729. pro hac sententia affert Azor, Sotum, Navar. aliosque; sed Less. l. c. nu. 149. ponit in sententia contraria, quam sequitur Scotus in 4. dist. 15. q. 2. alijq. docentes posse peti valorem, qui erat tempore mutui celebrati.*

10. Dixi (si nullum præcedat pactum) nam posset pactum tripliciter præcedere. Primò, ut sive crescat pretium frumenti, sive non, totidem mensuræ reddantur. Secundò, ut si frumenti valor decrescat, reddatur tantum, quantum æquivalet valori frumenti, qui est tempore, quo mutuans illud mutuat. Tertiò, ut reddatur quantum æquivalet valori frumenti qui erit tempore, quo mutuatarius reddet. Et quidem in primis duobus modis justum est pactum, quia Dominus frumenti habet jus ad suas præsentes mensuras, & ad præsens pretium sui frumenti. At in tertiò, nisi adsit alius titulus damni emergentis, vel lucri cessantis vel justæ emptionis ad metam &c injustum est pactum; ratio est, quia Dominus mutuare non potest secundum valorem, vel pretium futuri non existens, sed secundum præsens, cuius tantummodo dominium habet.

11. Denique vide differentiam. Si quis mutuet vinum vetus, non satisfit, si reddatur novum, quia non reciperet tantumdem, quia vinum vetus semper supponitur melius, quàm novum; at si quis mutuet frumentum vetus, satisfit ei, si reddatur vetus, nec potest pacisci, ut detur *f* novum: quia esset gravamen, quærere novum, cum novum sit semper melioris conditionis. Excipe, nisi alicui v. g. agricolæ æque facile, immo facilius esset reddere novum, messis tempore; tunc enim non esset gravamen: nam sic justificari potest negotiatio in Sicilia vsurpari solita, dandi frumentum ad renovandum: dant enim mercatores hyeme vnam frumenti mensuram bonæ qualitatis (nisi enim esset bonæ qualitatis, injustitiam sine dubio committerent) ut recipiant æqualem, tempore messis. Adde, hyemis tempore frumentum præcedentis proximè recollectionis non posse vocari vetus; si quidem per paucos menses à messe, eosque non

æstivos

æstivos ; frumentum regulariter deterioratione nequaquam patitur, ergo justè ei satisfit per novam sequentis recollectionis. Denique communiter plus valet mensura frumenti hyeme, quàm messis tempore ; & frumentum novæ messis magis crescit, quam frumentum habitum hyeme, ergo justè compensatur pretium cum incremento &c.

f *Ang. l. c. n. 74. Nav. l. c. num. 22. l. Medin. Salon Silvest. alij, quos citat. Barth. à S. Fausto, in speculo d. 16. q. 57.*

§. II.
Quid sit vsura?

1. EST a lucrum quæsitum ex mutuo, vi mutui.

a *Innoc. de vsur. c. 3. & passim.*

2. Dicitur primò (lucrum) vsura enim est, quando quid pretio æstimabile accipitur supra sortem, id est, supra id, quod mutuo datum est, sive id sit pecunia sive aliud, quo gravetur mutuatarius.

3. Dicitur secundò (quæsitum) sive mente, vocaturque vsura mentalis ; sive inito pacto expresso, appellaturque vsura realis.

4. Dicitur tertiò, (ex mutuo) sive expresso, sive tacito, seu palliato : si enim fingendo venditionem v. g. exposcis lucrum supra sortem, mutuum erit palliatum.

5. Dicitur quartò, (vi mutui) & in hoc consistit vltima essentialis differentia vsuræ : si quid enim ex mutuo lucreris, non ex vi ipsius, id est, non tanquam ex justitia debitum ex mutuo, sed ex alio capite v. g. ex damno emergente, ex gratitudine, ex benevolentia, vsura non est, ne mentalis quidem, quantum vis, b nisi hoc lucrum gratitudinis v. g. expectares, non mutuares ; quia non expectas ex vi mutui, nec tamquam debitum ex justitia. Rursus (ex vi mutui) sive principaliter, sive minus principaliter. Si enim principaliter intendas amicitiam, & minus principaliter lucrum ex vi mutui, vsurarius c eris. Ratio est, quia, quando objectum est ex se malum, semper est peccatum, illud etiam minus principaliter velle, ut si judex principaliter damnaret reum ob justitiam, minus principaliter ob inimicitiam, vtique peccaret, quia damnare reum ob inimicitiam, semper est objectum malum. Ita in casu nostro &c.

b *Cajet. v. vsura c. 4. & 22. q. 78. art. 1.* c *Val. t. 3. d. 5. q. 71. p. 1.*

Gratitudo ex mutuo.

6. Ex dictis collige primò, licitum per se d & speculativè esse, mutuantem, etiam antequam mutuet, rogare, vel excitare mutuatarium, immo, & cum illo pacisci, ut aliquid supra sortem impertiatur, ex mera liberalitate, & verè voluntariè, quia sic nihil expectatur ex vi mutui.

d *Molin. d. 205.*

7. Dixi tamen (verè voluntariè) nam si mutuans est nimis importunus, vel exprobans ingratitudinem, vel quid simile, tunc mutuatarius nō daret gratis, sed ad redimendā vexationē, & ex timore, ne denuo mutuū nō obtineat, vel obtineat difficulter. Signa voluntariæ traditionis vide infra §. 7. n. 4.

8. Dixi iterum (ex mera liberalitate) nam proh quam periculosum est, ne, si hæc petitio vel pactum sit ante mutuum, degeneret in obligationem! nam propterea dictum modò est (per se, & speculatiuè) in praxi enim omnino explodendum est ejusmodi pactum, vel præcedens petitio, quamvis signis & imperfectis verbis insinuata; quia hæc in praxi notant obligationem &c. Quod si ineas pactum obligans mutuatarium, ut omnino det aliquid ex gratitudine, clara *e* est vsura, quia clare superaddis obligationem; & merito Valentia *f* docet, esse illicitum, in mutuo petere, quasi ex justitia, amorem & benevolentiam, quia ex mutuo non debetur amor, nisi ex debito morali & libero, non ex obligatione; multo igitur magis erit vsura, mutuare cum pacto, ut mutuatarius frequentet tuum molendinum, ut emat à tali officina merces, &c. quia hæc essent gravamina supra sortem.

e *Laym. l. 4. tr. 10. de Simenia. c. vlt. §. n. 2. & 9.* f *Val. t. 3. d. 4. q. 21. p. 2.*

Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex charitate.

9. Colligo secundò, an liceat pacisci, ut mutuatarius soluat, seu faciat, quod debet ex charitate. Medicus v. g. ex charitate debet mederi pauperi infirmo, si non sit alius, qui medeatur; Medico igitur huic licitenè possumus dare mutuum, ea lege, ut vltra sortem ei pauperi opem ferat? respondeo, licitè ex Molina, *g*, illicitè & injustè ex Navarra *h*. Ratio huius est, quia sic adderemus onus ex justitia, cum antea solum fuerit ex charitate; ratio Molinæ est, quia cum medicus absolutè mederi debeat, non judicatur moraliter superadditum ipsi esse onus novum. Vtrumque probabile.

g *Molin. d. 509. Caramuel. lib. 2. Theo. mor. n. 736.* h *Navarr. lib. 3. c. 2. n. 351.*

Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex justitia; vbi

An liceat Christiano, dare Turcis ad vsuram?

10. Sed quid, si pactum sit, ut fiat id, quod ex justitia quis debet? debet v. g. Petrus tibi 50. potesnè illi mutuare alia 50. cum pacto, ut soluat centum? respondeo, posse *i*: quia tunc non petis illa 50. ex vi mutui, sed ex vi justitiæ, ante mutuum; hinc addit Navarra *l*, te posse mutuare cum vsura ei, cum quo bellum justum geris; sicut enim vi & bello illum spoliare potes, ita & vsuris.

i *Mol. ib. Dicast. l. 2. de just. tr. 10. d. 2. dn. 3. n. 82.* l *Navar. ib. n. 146.*

11. Quædam matrona submini-strabat hic Panormi pecuniam cum vsura Turcæ cuidam, prætextu, quod in Turcas nos justum bellum habemus, ut illi nescio quis Confessarius posse insinuaverat. Profecto si Confessarius indoctus fuit, errauisse mirum non est: si doctus, Navarræ dictum debuit expendere, qui de hostibus loquitur, quos mutuatarius spoliare potest, non verò de his Turcis inter Christianos sub captiuitate degentibus, in quos nullum

nullum bellum justum habemus, cum pertineant, dum sunt captiui, ad communitatem nostram, non vero ad communitatem Turcarum. Potest *mm* quidem captivus Christianus à Turca suo Domino aliquid furtim accipere in compensationem sui famulatus, ademptæque libertatis, & valdè *m* probabiliter, non aliquid solum, sed quidquid potuerit, idque ob præsumptam principis voluntatem, cuius est, hostes hos communes debellare, & spoliare; qui mavult, ea Turcarum bona, ad quæ dictus princeps jus habet, esse apud Christianum, quàm apud Turcam inimicum: quare ex hoc titulo quilibet Christianus, etiam non servus, poterit ibi apud Turcas existens (præscindendo ab alio inconvenienti) vsuris eos spoliare. At verò quoad Turcas apud nos conviventes, sicuti nec caussa libertatis, nec caussa præsumptæ principis voluntatis, ab ijs aliquid surripere potest, vnde te princeps, ut furem puniret, si quid illis auferres, ita nec poteris vsuris, vel quibuscumque fictis contractibus rei familiaris detrimentum ijsdem afferre.

mm *Filliac. Caiet. Azor. apud Dian. p. 7. tract. 7. resol. 11.* m *Molin. Less. Machad. quos citat sequiturque ibid. Diana & alij p. 5. t. 13.*

Mutuare cum pacto aliquid faciendi &c.

12. Colligo tertiò, an hic contractus sit licitus? do tibi mutuum sub onere, quod justo pretio colas meos agros. Scotus enim, & alij apud Dicastillum *n* approbant hunc contractum, probantque communi praxi, qua Domini dant mutuas pecunias rusticis hyeme, cum pacto, ut agros ipsorum Dominorum colant: sed profectò non video, qua ratione liberari id possit (si aliud non addas) ab vsura: jam enim aliud gravamen præter sortem adijcis; liberari igitur debet *o* solum ex compensatione gravaminum. Dominus enim priuat se sua pecunia, & subit gravamina duo: primò, ut non repetat pecuniam ante tempus, quo agri solent coli, etiam si indigeat: secundò, ut non admittat alios rusticos, quos posset, ad agros colendos: adde & tertium, quo se obligat Dominus ad dandum reliquum pecuniæ, & ad illam pecuniam inveniendam, si fortè ea careat, ne scilicet defraudet rusticum promissione. Si ergo Dominus hæc gravamina subit, non erit injustitia, ad illud onus colendi agros rusticum obligare.

n *Dicast. l. 2. tr. 10. d. 2. num. 120.* o *Caram. l. 2. Theol. mor. n. 748.*

De intentione lucri supra sortem, ex parte vnius tantum ex contrahentibus.

13. Si tum mutuans, tum mutuatarius intendat dare & recipere dictum lucrum ex vi justitiæ, vtrosque peccare; si verò ex alio titulo, neutrum delinquere, jam patet ex dictis. At insurgunt adhuc duæ difficultates.

Altera: si mutuatarius det tanquam ex justitia, mutuans tamen verè & sine dolo ignorans talem dantis animum, accipiat, tamquam traditum ex

liberalitate, vel contra, si mutuatarius det ex liberalitate, sed mutuans illius animi nescius, accipiat tamquam ex justitia, quid in conscientia sentiendum?

14. Respondeo ad prius: mutuans ex illa ignorantia, nequaquam peccavit, nec eadem durante, lucrum acceptum restituere debet: at si resciat, statim debet restituere. Ratio est, quia cessante ignorantia, cessat bona fides, & consequenter, cum non adsit titulus justus, succedit onus restituendi. Quod si inveniatur illud expendisse, restituat *p* id, in quo factus est ditior; nam si in nullo factus est ditior, ad nihil tenebitur, quia totum bona fide consumpsit. Respondeo ad posterius: mutuans, licet ad nihil teneatur ex re accepta, quia verè adest justus titulus retinendi, quia est donatio liberalis; at quia illum ignorat, peccat conscientia erronea, eademque persistente, obligabitur ex eadem ad restitutionem; verum si veritatem cognoscat, & retinere poterit, & repetere, si dedit; quod si expenderit, bene fuisse expensum, poterit item reputare: sicuti si furatus sis librum, quem deinde cognoscis esse tuum, tuus erit; acceptio enim illa fuit solum formaliter injusta, non vero materialiter, quod requiritur, ad pariendam veram obligationem restituendi.

p *Molin. d. 306. Less. 2. c. 20. n. 4.*

15. Altera difficultas; si mutuator dubitet negativè, an mutuatarius lucrum dederit supra sortem liberaliter, an ex vi mutui, tenebiturnè ad restitutionem? respondeo, tenebitur *q*, quia in dubio potius est jus innocentis & Domini, rem suam certo possidentis; nam, tametsi supponamus, lucrum jam esse in manu mutuantis, tamen hæc possessio est materialis, seu ut vocamut, naturalis; siquidem possessio civilis & vera est apud mutuatarium, donec constet de vero titulo translationis dominij.

q *Med. de usur. q. 3. c. 3.*

16. Signa autem *c*, quod liberaliter & verè gratis aliquid donetur, vel donatum fuerit, sunt: si mutuans reddat lucrum acceptum, & mutuatarius nihilominus sponte iterum donet: si idem mutuatarius sit dives, liberalis, & magnificus: si in dando lucrum, non præferat tristitiam vel molestiam, præsertim quando idem mutuatarius non sperat iterum ab eodem mutuante simile mutuum; contra, si mutuatarius sit pauper, si parcus, si avarus, si molestiam præferat, si conqueratur cum amicis de jactura dati lucri, si sint conjecturæ, ipsum moveri ad dandum lucrum, ne iterum petendo mutuum repellatur &c. erunt non vulgaria indicia involuntarij.

e *l. Dicast. l. 2. tr. 10. d. 2. dub. 13. facit huc, quod dixi sup. tr. 2. c. 9. §. 2. n. 35.*

§. III.

An ratione damni emergentis vel lucri cessantis liceat quid accipere supra sortem?

1. QVandoquidem licere, jam supponimus *a* fere omnes, conditiones solum requisitas afferamus.

a *Molin. d. 315. Less. l. 2. c. 20. Bon. Tres con-*

de contr. d. 3. q. 3. & innumeri Doctores citati à Dicast. l. 2. tr. 10. d. 2. dub. 4 n. 150.

Tres conditiones quoad damnum emergens.

2. Prima, ut certò sit damnum tibi eventurum, vel eventurum rationabiliter timeatur, nec impediri possit *b*: si enim habeas aliam pecuniam, vel amicum, qui illud damnum possit impedire, cur tribuas mutuo?

b *Caiet. 2. 2. q. 78 art. 2. Navar. in man. c. 17. n. 211. Dicast. l. c. du. 7. n. 187.*

3. Secunda *c*, ut id mutuatario manifeste dicatur; fortasse enim nollet cum hoc onere mutuum accipere; si ergo taceas, judicaris condonare; sufficere autem puto, si fiat pactum de lucro supra sortem; nec enim est necesse, ut explicetur explicitè hoc lucrum esse propter damnum. Ratio est quia jam sufficienter mutuatarius consentit ad illud onus: erit tamen bonum consiliũ, explicare, nè ut vsurarius condemnetis. Sufficere *d* item puto, si te quis, v. g. rex cogat ad contrahendum: coactio enim illa est implicitus consensus ad omnia damna quæ alter contrahens patitur, idemque dic in lucro cessante.

c *Dicast. l. c. n. 188. Castrop. de just. comm. d. 4. p. 15.* d *Salon, & alij citati à Salas, dub. 18. n. 5.*

4 Tertia, ut juxta damnum, seu damni periculum, æquale pretium detur; cum autem incerta plerumque sit quantitas damni, quod ex mutuo alteri dato eventurum tibi sit, perpendat omnibus consideratis vir expertus, juxta mox dicenda, numero 14. hic proportionaliter applicanda, quænam quantitas pretij sit statuenda?

5. Ex his collige sequentis dubij solutionem. Ego tibi mutuaui centum, ea lege, ut propter damnum mihi verè emergens, reddas centum & decem, potesnè tu mutuare hæc eadem centum, vel eorum partem alteri tertio, ut ab illo recuperes illa decem, vel partem eorum, quæ mihi debes?

6. Respondeo. Dic mihi, si ego tibi vendidi equum v. g. injustè centum, potesnè tu equum alteri tertio injustè vendere, ut excessum pretij à me tibi ablatum recuperes? respondebis, distinguendo: si equus in mea manu, quia illius curam gessi, melior effectus est, vnde jam centum valeat, possum; secus, nequaquam, quia, si injustè ego à te tractor, injuste alium tractare fas non est. Rectè respondisti: nam simili quadam ratione ego propositæ dubitationi responsum dabo *e*; si supponas primo, propter mutuum, quod tu das tertio, emergere tibi aliquod damnum ab hoc tertio, ut si ideo accipias ab alio mutuum, quia huic mutuum das, potes illud damnum, quod tibi emergit, & ad quod hic consensit, ut supponimus, exigere: verum si supponas secundo, nullum tibi emergere damnum ab hoc tertio mutuatario, non potes eo prætextu, quod ab alio, seu à me passus es, vel patieris. Ratio vtriusque dicti est, quia quando quis patitur damnum à mutuo, quod alteri concedit, justum est, ut illud hic alter resarciat, quia illius damni est caussa, injustum vero, si non est caussa; at in prima suppositione mutuatarius ille tertius est caussa illius novi

damni,

damni, ergo soluet juste: in secunda vero non est caussa illius tui damni, cur ergo soluet?

e *Salas dub. 18. num. 6. alijque ab eodem cit.*

De damno emergente ex mora.

7. Illud addere operæ pretium hic est; quoniam mutuatarius non solum debet solvere damnum emergens tempore mutui, ut diximus in secunda conditione, sed æquum pariter est, ut si ipse in termino præfixo non reddat, & post illum terminum mutuanti aliquod damnum necessario sequatur (si enim voluntariè, ipsi mutuanti imputetur) æquum, inquam, est, ut illi resarciatur; dubitabis, an adveniente termino hoc præfixo, opus sit, monere debitorem de damno hoc, quod tibi creditori incipit deinceps insurgere? & idem de lucro cessante. Memini, me de hac re vniuersim superius nonnulla dixisse c. §. 6. num. 3. & nu. 10.

8. Respondeo: negant esse necessarium *d* nonnulli, quia ex jure *e dies interpellat pro homine*: nonnulli *ee* affirmant, ut scilicet sic debitor ponatur in mora; nam fortasse, si de nouo hoc onere admoneatur, omnibus vijs illud extinguere satagat: nec obstat prædictum jus, quod solum loquitur (aiunt) de sorte, & de lucro convento, non vero de quocumque possibili, & consequenti.

d *Navarr. l. c. n. 51. Petrus Navarr. l. 3. de rest. c. 2. num. 278. Dicast. li. 2. de Justit. tr. 10. d. 2. d. 7. n. 188.*

e *l. magna. C. de contr. stipul.* ee *Angel. vsura 1. num. 20. Caiet. 2. 2. q. 78. art. 2. Azor. p. 3. l. 5. c. 4. q. 3. quem citat, sed non sequitur Diana p. 1. tr. 8. res. 87. faciunt, quæ dixi ex Delugo supra c. 9. 6. num. 3. & 10.*

9. Dico, probabilius esse, debere omnino debitorem admoneri (excipe consuetudinem mercatorum, de qua mox numero sequenti.) Ratio est jam dicta ab affirmantibus: & insuper, quia si debitor non admoneatur, merito creditor judicabitur velle condonare illud subsequens damnum, de quo mentio nondum facta est, nisi fortè in genere, & solum tacitè, ex vniuersali quadam ratione, quod quilibet velit suis rebus lucrari, si potest; quæ consideratio tam vniuersalis & indefinita, non videtur sufficere ad ponendam obligationem tam certam in debitore.

10. *f* Sà de hac re sic breviter habet: obligatus ex delicto semper est in ,, mora. Qui autem sine delicto, & ,, non potest, aut difficile potest, aut ,, alioqui caussa justa excusatur, putant ,, quidam *ff* non esse in mora, adeo- ,, que non teneri ad interesse, ratione ,, moræ, nisi ex pacto, vel appositione ,, pœnæ conventionalis, si tali tempore ,, non restitueret, aut impotentia cul- ,, pa eius accidisset. Hæc ille. Posse autem poni in contractu mutui, vel etiam alijs contractibus pactum, seu pœnam hanc conventionalem de solvendo aliquid, solum ratione moræ, quamvis non adsit titulus vllus damni emergentis, vel lucri cessantis, videtur hic supponere Sà, de quo tamen superius *g* nos diximus, vbi addidimus, ad solvendam ejusmodi pœnam requiri

quiri sententiam judicis, & numquam obligare, si mora fuit sine culpa.

f *Emman. Sà, v. mora, num. 2. Diana p. 1. tract. de contr. res. 43.* ff *Cum his sentit Mol. d. 315. quem citat sed non sequitur Castrop. de just. comm. d. 4. p. 15. num. 12.* g *sup. c. 7. §. 7. num. 29. & 30.*

Dixi nu. 9. (excipe consuetudinem mercatorum) propter illud, quod Sà „ sic ibidem addit: alij putant, qui non „ solvit tempore debito, etiam sine cul„ pa, in mora esse: quæ mihi opinio vi„ detur mercatorum usu recepta. Hæc „ ille. Quæ consuetudo ubi introducta est, servetur, quia est rationabiliter introducta; siquidem mercatores solent negotiari, & lucrari continuo: sed quoad praxim puto, facilius introductam fuisse hanc consuetudinem, quando mercatores dant mutuum, quàm in cæteris contractibus, quia mercatores regulariter intelliguntur paciſci cum recipientibus ipsorum actualem pecuniam mutuam de quocumque damno, etiam post terminum solutionis eventuro; quod non est in alijs contractibus.

Tres conditiones, quoad lucrum cessans.

11. Prima conditio *g g*, ut aliquid accipias ex eo capite, quod ratione mutui tibi lucrum cesset, est, ut ea pecunia esses negotiaturus, & re vera aliquid lucraturus. Nota illud (ea pecunia) si enim alia, cur huic mutuatæ imputas? quid, si hanc destinasti negotiationi, & aliam otiosam habes domi? respondeo, tunc potes exigere *h* lucrum cessans, quia de facto hæc fructificatura erat, non alia; quid, si ita disposítus sis? vellem (& utique possem) mea pecunia negotiari, nisi essent, qui mutuum peterent; seu quod in idem recidit, nolo applicare, quamvis utique possem, hanc pecuniam ad negotiationem, quia volo mutuare illam fortè petituris. Respondeo, quamvis per hanc conditionatam voluntatem non videatur pecunia negotijs destinata, sed destinanda; unde videatur, tunc non posse accipi lucrum supra sortem, tamen adhuc posse, doceo cum Lesio *hh*, & Maldero *i*, quando lucrum fuisset de proximo *l*, & non solum remotè habendum: licet non negem, esse periculum palliandi usuram; ratio autem, quod tunc possit, est, quia verè tibi cessat lucrum, ratione mutui.

gg *Dicastil. lib. 2. de just. tr. 10. d. 2. dub. 5. nu. 167.* h *Arag. 2. 2. q. 18. art 3. Val. t. 3. d. 5. q. 20. p. 2.* hh *Less. l. 6. 7 c. 20. nu. 90. & 95.* i *Malder. apud Delugo t. 2. de just. d. 25. sec. 6. §. 1. num. 44.* l *id addo, quia remota lucra non ponuntur in consideratione: vide Bosium t. 2. mor. tit. 25. à nu. 212.*

12. Secunda conditio, *m* ut id omninò mutuatario explicetur: nam fortasse mutuum is nollet sub hoc onere. Excipe, nisi cogaris, ut modo dixi n. 3.

m *Dicast. l. c. n. 170.*

13. Tertia, *m m* ut servetur æqualitas; ne scilicet plus accipiatur, quàm sit lucrum cessans. Hinc primò, deducendæ sunt expensæ, quas feciſſes in negotiatione illa. Hinc secundò, quando lucrum est dubium, vel sub periculo, vel quando tu non eras in voluntate

firma negotiandi, cum nescires occasiones superventuras, valde minus accipere potes, idque judicio experti. Hinc tertiò, longitudo vel brevitas temporis, sub qua fortè præfigitur redditio mutui, multum prodest, vel obest, ad decernendum lucrum: nam breviori tempore producta negotiatio minus fructificat, quàm longiore.

mm *ibid. num. 172.*

14. Ob hanc ergo lucri incertitudinem, tribus modis paciscì cum mutuatario poteris: primò, determinando nunc lucrum tuæ negotiationis tantum esse; id quod expertus poterit decernere, juxta naturam negotij, opportunitates sese offerentes, pauciores expensas, & similes circumstantias: sed deinde, quodcumque evenerit, erit in hoc taxato lucro standum; quia par fuit periculum. Secundò, si fiat pactum, ut tantum detur, quantum alij mercatores, in simili negotiatione, lucrati fuerint. Tertiò, si fiat pactum indeterminatè, ut tantum detur, quantum ipsi mutuanti cessabit de lucro: & in his duobus modis similis erit determinatio: nam dabitur, quantum mercatores in simili negotio lucrati sunt.

Si ex mora solvendi cesset lucrum mutuanti, idem dic, quod modo diximus n. 9. & n. 10.

Laboris æstimatio.

15. Tres supersunt difficultates. Prima, an æstimatio laboris, quem perferre aliquando deberes, ut lucrum ex tua negotiatione fortè laboriosa conquireres, debeat deduci? varij varia. Illud mihi certum est, & nunc dicere sufficit, regulariter non esse *n* deducendam, nisi parvam aliquam partem, judicio prudentis. Ratio probans & explicans hanc meam sententiam est, quia homo communiter vult potius laborare lucrando, quàm etiam otiari, sine lucro; ergo, cum hìc labor involuntariè illi cesset, non est is privandus lucro, quod reportaret ab eo labore relicto propter tuam causam. sic pauper artifex vulneratus ab inimico otiatur quidem, dum jacet in lecto, sed mallet laborare, & lucrari: nam propterea inimicus lucrum cessans debebit reddere ei, quamvis otianti. Ex alia parte, quia nullus homo est communiter, qui cessationem notabilis laboris non emeret aliquo parvo pretio; ideo hoc parvum pretium erit deducendum.

n *Less. l. c. dub. 11. nu. 98. l. item Salas dub. 20. num. 12. Sotus de just. q. 1. ar. 3. Rebell. Reginald. quos citat sequiturque Dicast. l. c. n. 178.*

Lucrum cessans anticipate sumptum.

16. Secunda difficultas, an mutuatori liceat, lucrum, quod ipsi cessabit, sumere nunc ab ipso initio mutui? v. g. mutuat nunc quis centum, speratque decem acquirere ex lucro sibi cessante, potestne licitè nunc sibi sumere ea decem? respondeo, nequaquam *nn*; ratio est, quia sic non mutuaret centum, sed nonaginta, & sic non posset lucrum accipere ex integro mutuo centum aureorum.

nn *Medina, de usuris q. 3. §. septima conclusio l. Dicast. l. c. à n. 174. & du. 6. seq.*

17. Caramuel *o* tollit sic difficultatem: fiant duo contractus; alter mutuationis

„tionis, alter venditionis, & sic pote-
„rit mutuans sumere nunc decem, seu saltem octo, vel sex. Explico: mutuans nunc mutuat centum aureos, cum spe, ut recipiat hinc ad annum ex lucro licito, præter sortem, alia decem. Vendat nunc anticipato hanc spem denarij lucri ipsi mutuatario, quæ spes valebit, v. g. omnibus ab experto viro expensis, sex vel octo aureis; nam statim nunc poterit sine labe usuræ hos sex vel octo aureos sumere, non quidem ex vi mutui, sed ex vi venditionis sperati à se lucri, & venditi mutuatario.

o *Caram. lib. 1. theolog. mor. n. 755.*

18. Lesius *p* ab eadem difficultate sic se liberat: mutuet quis tibi centum, ita, ut mutuet cum interesse solum 91. at 9. sine interesse, nam mox hæc 9. reddere mutuanti potes sine ulla ipsius injustitia, pro interesse debito illis 91. tunc enim tu mutuatarius non solves lucrum ex ipsa summa mutuata cum interesse, sed ex alia, quo pacto plus æquo non gravaberis. Dices; gravabor ex eo, quod anticipato solvo, quod nondum debeo. Responderem sic pro Lesio: at certo debebis, & ex alia parte molestia dandi nunc, quod debebis postea, compensari sufficienter videtur ex eo, quod mutuans gratis mutuat tibi, & sine interesse illa novem.

p *Less. li. 2. c. 20. dub. 11. n. 100.*

19. Azor *q* eamdem difficultatem sic tentat eludere: mutuet Titius centum Cajo, cum pacto, ut Cajus reddat quinque pro interesse: mox Cajus det Titio aliquid aliud, quod æstimetur quinque, v. g. certam portionem olei, vini, frumenti &c.; nam tunc non committetur injustitia, quia hæc committeretur, si illa quinque detraherentur à centum mutuatis: at nunc illa olei vinive portio non est pars pecuniæ mutuatæ.

q *Azor. p. 3. lib. 5. c. 5. q. 3.*

20. Ex his tribus modis primus & secundus approbentur. nam si sincerè exhibeantur, nihil continent iniquitatis: tertius vero omnino reprobetur, quia illa olei vel vini portio, licet physicè non sit pecunia, est tamen æquivalenter: unde merito tunc non dicentur mutuari centum, quandoquidem propter illa centum solvitur æstimatio aureorum quinque, quamvis in alia materia.

Lucrum cessans ex contractu explicitè injusto, sed justo implicitè.

21. Tertia difficultas est, an qui bona fide contractum usurarium, seu aliàs injustum celebravit, ignorans esse talem, possit lucrum exigere, quatenus si injustitiam advertisset, alio modo non injusto cum eodem, vel cum altero contraxisset? contraxisset v. g. vel per contractum societatis, cum assecuratione sortis & lucri (cujus contractus justitiam, hìc supponimus, & videri potest apud doctores *r*) vel per contractum emptionis frumentorum, seu similium, juxta metam taxandam, de quo superius fusè disputavimus, vel per contractum justi cambij, vel constitutionis census annui, vel per similes.

r *Bonac. de contr. d. 3. q. 3. p. 11. num. 2. alios cit. Mol. d. 417. Dicast. l. 2. tr 10. d. 2. num. 4. & 38. Val. Nava. alijque, Dian. p. 1. tr 8. res. 30. contra Azor. Fill. Sot. Dicast. lib. 2. de rest. tr. 10. d. 2. du. 21.*

Respondeo, id quamvis in praxi nō

sit facilè consulendum, tamen Lessius rr probabile putat, justè posse; quando mutuans expressit, se velle contrahere omni meliori modo, quo potest; immo Sà s, alijque benignius loquuntur, & absolutè posse concedunt: profectò Sà „ sic habet; qui fecit contractum usu„rarium, bona fide credens justum, „ potest tantum lucri retinere, quantum acquisivisset alioqui per contractum licitum. Ratio potissima (nam alias vide apud citatos) posset esse, quia mutuans dum bona fide procedit, & non est dispositus ad exercendas usuras (quam certè dispositionem nemo mediocris conscientiæ habere præsumitur) implicitè contrahit, cum voluntate non committendi usuras, & cum voluntate habendi lucrum; ergo contrahit cum voluntate contrahendi justo modo possibili; hoc enim totum involvitur ab illa bona fide &c. Cum igitur ex alia parte jam mutuatarius consentiat ad id totum, quod petit mutuans, aderit ex utraque parte sufficiens & justus contractus, atque actualis consensus, nec solum conditionalis, sic: alio modo justo contraxisset, si hunc injustũ cognovisset; quam conditionalem certè non sufficere ad justificandum lucrum, omnes fatemur, quia conditio nihil ponit in esse; si ergo adest sufficiens utriusque voluntas, aderit, quod necessarium erit ad justè lucrandum.

rr *Less lib 2. c. 20. n. 105. s Sà, v. usura, num 8. quem sequitur Tannerus 2. 2. q. 4. d. 7. dub. 3. n. 99. Dian. p. 1. de contr. res. 47. Delugo t 2. de just. d 25. sec. 9. id est si mutuans scit, non vero si ignorat contractum illum justum.*

22. Nec obstat primò, quod damnum hoc resarciendum debuit antea debitori manifestari; non obstat, inquam; satis enim illi fuisse notificatum censetur, cum ab illo mutuans lucrum illud supra sortem petijt.

23. Nec obstat secundò, quod posset idem fieri ab eo, qui mala fide contraxit per contractum cognitum usurarium: non obstat, inquam; quia neganda est sequela; qui enim bona fide eo modo contraxit, implicitè vult bono modo contrahere: at qui mala, jam voluit contrahere pravo, non autem recto modo.

Dices. At si sciviſſet bonum modum, hoc bono modo contraxisset; ergo virtualem & implicitum consensum habuit ad hunc bonum modum. Respondeo, nego consequentiam; cum enim conditionalia nihil ponant in esse; & ex alia parte is expresè malo modo contrahere voluit, non est attendendus ille conditionalis consensus, sed hic absolutus, qui verè affuit. Quare non placet quidam recentior a, qui contrarium docet. Nam etiam dato, sed non concesso, quod speculativè id posset defendi, tamen à praxi est omnino repellendum: cum enim nullus sit contractus usurarius, qui non potuisset vel cum hoc, vel cum alio contrahente celebrari, aliquo tandem recto modo, jam in praxi omne injustum lucrum ex usurario contractu conquisitum, è medio tolleretur.

a *Vericelli tr. 4. q. mor. 2. n. 3.*

24. Nec obstat tertiò, quod in venditione, locatione, censibus fieri simile quid non potest: neque enim potes à Petro v. g. petere plus, quàm decem, si pro decem, pretio nimirum infimo rem

rem eidem justè vendidisti, vel justè locasti, quamvis, si pretio summo vendidisses, etiam justè vendidisses: non obstat, inquam, quia in casu hujus objectionis emptor seu conducens contrahit cum hac persona, quæ non consentit, nisi ad pretium conventum, & non ad aliud; at in casu nostro mutuatarius jam consentit, dare tantum lucri, & solum per conscientiam erroneam, hoc apparet iniquum; cum ergo deposita erit conscientia erronea, poterit mutuans, quasi per compensationem sibi retinere lucrum, quod aliàs justè accepisset.

25. Immo ex venditione vel locatione confirmari potest doctrina, de qua disputamus. Sit, qui vendat, seu locet bona fide rem pluris, vel minoris justo: valeat decem v. g. sed vendat, locetve duodecim, vel octo: statim atque apparet hunc contractum esse injustum, poterit, abstrahendo à liberali donatione, immo debebit reduci ad justum. Cur igitur idem non sit in casu nostro, ut sicut ibi veluti reformetur contractus, quia implicitè semper intelligitur factus alio modo, hoc est, justo? hæc, quoad sententiam Emman. Sà, dubitasse sufficiat; & de qua Lessius *t* ait, non esse permittendum, ut quis sic contrahat, absque expresso titulo, ob quem lucrum petat, vel nisi expresserit, se velle contrahere meliori modo, quo potest. Sanum certè consilium.

t Less. lib. 2. c. 20. nu. 110.

27. Inquires. Sicuti post initum prædictum mutui contractum cum prædicta virtuali intentione, licere videtur, lucrum accipere, licebitne ab initio his duobus modis contrahere? primò, do tibi centum, ut omni meliori modo, quo justè possum, ultra sortem lucrum à te reportem. Secundò, do tibi centum, ut ultra sortem lucrum à te reportem.

27. Respondeo ad primum, non esse hunc contractum improbandum: immo hanc esse sententiam Lessij, jam dixi num 21. & num. 25 nisi tamen ex eo capite infirmetur, quod num. 29. & 30. mox explicabo. Ratio est, quia sub illa clausula (omni meliori modo &c.) jam implicitè fit contractus justus, & excluditur in justus.

Respondeo ad secundum; id triplici modo fieri posset. Primò, si advertas ad bonos titulos damni emergentis, v. g. vel lucri cessantis, &c. ex quibus lucrum supra sortem acquirere justè posses. Secundò, si advertas, nullum titulum bonum adesse. Tertiò, si adest quidem bonus titulus, sed tu præscindas, nihil scilicet cogitans de justo vel injusto titulo.

Dico: primum modum esse licitum, secundum illicitum, & usurarium, quæ duo patent ex dictis; at tertius modus, quia nemo est censendus delictum committere, nisi expresse constet, judicandus erit etiam licitus, saltem regulariter: qui enim hoc tertio modo contrahit, implicitè bonum titulum involvere præsumitur; quare nisi ex mala conscientia & prava consuetudine mutuantis sub usura, aliud colligatur, voca hunc contractum bona fide factum, pro quo recurrat doctrina jam hactenus à Sà tradita.

Duo mulierculorum contractus discutiuntur, &c.

28. Quæ à num. 18. diximus, nisi in

uno casu explicetur, ansâ possent afferre labendi, ut his superioribus diebus accidit cuidam aliàs doctissimo Theologo; is, cum absolutè nobili viduæ concessisset, posse decem pro centum in anno recipere ex dato mutuo, re deinde bene perpensa, necessum fuit eamdem admonere, ut lucrum receptum restitueret; an ex quodam capite aliquam partem dicti lucri potuerit retinere, intelliges ex infra dicendis §. præsertim 5. num. 12.

29. Explicatio est hæc: diximus, tunc posse lucrū ejusmodi sumi, quando mutuans, si non fecisset hunc contractum injustum, fecisset utique justum, vel societatis, vel metæ, vel cambij, vel census, vel similis; at vero si mutuans nullum contractum ex istis fecisset, lucrum reportare posse, numquā diximus; reportaret enim ex nullo justo titulo. Iam inspiciamus, an illa vidua nobilis inijsset aliquem ex contractibus justis? ipsa (ut ex se fatebatur) à cambijs abstinere se dicebat, quia fido carebat correspondente. Contractum metæ omnino respuebat, quia nimis molestum sibi erat, dependere ab ijs, qui metam imposituri erant, & cum tanta præsertim incertitudine lucri, usque ad vertentem ferè annum, metæ impositionem expectare; societatem verò, vel securum censum, vel alium similem contractum inire poterat cum nemine, quia multoties cum quæsiviisset, non invenit. Dic ergo, amice Theologe, cur statim, re indiscussa, concesisti, potuisse illam ex mutuo lucrum reportare? si enim ipsa meliorem, seu justum modum non habebat lucrandi, contrahendo cum alijs, nec contrahendo cum ea, cui mutuum dedit, quæ mulier etiam erat, nec ullo modo alijs contractibus apta, satis convincitur, iniquè contraxisse, cum justè non potuerit.

Quod igitur dictum est de hoc inito contractu, dici debet de ineundo, quando alius contrahendi justus modus non affulget; est enim clarè usura palliata, etiam expresse dicere, te velle omni meliore modo contrahere, quando hic modus, vel nō est, vel recusatur.

30. Hinc damnabis novam quamdam mulierc̄larum nostræ ætatis negotiationem. Dant unum vel alterum aureum petenti cuipiam, hac lege, ut singulis hebdomadis duos repetant tarenos, seu Iulios, donec aureum integrum solvant, & insuper alios tres, quatorvè Iulios pro lucro. Profecto si ipsis lucrum cesset, si damnum emergat, si periculo se exponant, uno verbo, si justus intercedat titulus, aliquid proportionatum eas repetere posse, non est dubium: at si nullus, unde poterunt? neque hic valet prætextus, *si non mutuassem*, &c. non valet, inquam: quia nullus est in his circumstantijs possibilis justus contractus, non cambij, non census, non societatis; nam, ut alia taceam, quis hos celebret in tam modica pecunia? non metæ, quia debuisset mutuans expectare metæ impositionem, nec potuisset post hebdomadas lucrum & sortem sibi repetere; non denique similis justus aliquis contractus, quia is non apparet. Remanet ergo, esse negotiationem usurariam, & prorsus improbandam. vide §. 5. n. 19.

Difficul-

§. IV.

Difficultas vel periculum recuperandi sortem, an det lucrum?

1 QVando rationabiliter timetur periculum, vel difficultas, vel expensæ in recuperando mutuo, atque hæc oriuntur ratione personæ mutuatarij, potest *a* aliquid proportionatum exigi, supra sortem. Ratio est, quia subire, etiam sponte, hæc pericula in lucro, æque *b* ac in sorte, in gratiam alterius, est pretio æstimabile. Proportionatum (dixi) in quo anguntur timorati fideles: & tandem nulla alia regula certior, quàm judicium experti, afferri potest, juxta periculorum qualitatem, numerum, gravitatem. Illud erit adjumento, ut videas, quanto pretio mercatores communes similem negotiationem assecurarent, seu fidejuberent in foro, & exinde, quid posis tu ex similibus periculis exposcere, perpendas. Dixi rursus (rationabiliter timetur) nam si pericula timeantur ex sola pusillanimitate, negant plerique posse *c*, quid ultra sortem, accipi; quia tunc illorum periculorum non est causa mutuum, sed mutuantis vitiata dispositio; verum Delugo *d* innuit, posse, licet denique aliorum judicio relinquat. Ratio est, (inquit) quia præter matrimonium, pro quo aliud potuit in jure statui, in alijs contractibus causa hæc immediata, cur possit quid exigi, est angor & molestia, quæ mutuans passurus est, toto v. g. anno, propter timorem amittendi sortem, quæque subire ipse non obligatur sine pretio: at hæc jam in eo pusillo adsunt: ergo &c.

a *Dicast. lib. 2. de just. t. 10. d. 2. du. 10. Less. l. c. dn. 13. Val. l. c. p. 2. Silvest. v. usura 1. q. 35. alijque.* b *quidquid dicat Salas, dub. 20. num. 8. alios cit. qui negat, pro periculo sortis aliquid esse deducendum.* c *Mol. Sal. apud Delugo mox cit.* d *Delug. t. 2. de just. d. 25. sec. 6. n. 85.*

2. Solet autem contingere, ut mutuatarius ad assecurandum mutuantem de sua mutuata pecunia, adhibeat aliquem fidejussorem, cui aliquid, v. g. duos, tresve aureos pro quilibet aureorum centenario ipse mutuatarius dat: (& justè quidem; nam hìc fidejussor debebit solvere totum mutuum, si mutuatarius non solvet) id quod licitè fit, etiam quando nō est periculum, nè nō solvat mutuatarius, ut docet Molina *e* contra Covarr. *f*, quia adhuc est onus pretio aliquo, licet minori, æstimabile.

e *Molin. d. 319. alijque.* f *Covarr. l. 3. Var. c. 3. num. 6.*

3. Iam inquiro, an hìc, quod facit hic tertius, possit facere ipse mutuans, simile pretium sumens à mutuatario, cujus sit fidejussor pro se ipso?

4. Respondeo, si mutuans obliget mutuatarium, vt non eligat alium assecuratorē, nisi ipsum mutuantem, usurarius erit. Non autem talis erit, sed justus negotiator, si illum non obliget; esto, se offerat, immo & roget, sed sine periculo obligandi mutuatarium; ratio prioris est, quia illud esset, imponere mutuatario onus novum supra sortem datam; & hunc casum dumtaxat damnat sacer Canon *g*. Ratio posterioris est, quia, suscipere in se tale onus assecurationis, est pretio æstimabile, ut modò dictum est; quare sicuti

alius

alius tertius pro hoc onere aliquid exigere valet, cur non valeat ipse idem mutuans, qui certè non fit deterioris conditionis ex eo, quod mutuet *h*?

g *c. Naviganti. de usuris.* h *l. Molin. d. 318.*

§. V.

An liceat aliquid plus accipere, ob promissionem, quam alteri quis facit, non repetendi pecuniam mutuatam intra certum tempus?

1 COmmunior sententia *a* habet, nequaquam licere. Immo nonnemo addit, contrariam esse novam, inauditam, periculosam in fide, & aperientem viam usuris. Rationes hujus sententiæ sunt variæ, à varijs doctoribus excogitatæ, quas, nè bis repetam, mox cum earumdem solutionibus subdam.

a *Molin. d. 308. n. 10. Less. dub. 14. Sal. tr. de usur. du. 9. n. 12. Arag. 2. 2. q. nu. 38. ar. 1. Delugo t. 2. de just. d. 25. sec. 3. nu. 17. contrariam falsissimam vocans, Dicastill. lib. 2. de just. tr. 10. d. 2.*

2. Alia non ignobilium *b* authorum sententia (quam Lessius, licet contrarius, ait, posse alicui videri non improbabilem, sed tamen mercatoribus tam laxas habenas non esse dandas) docet, utique licere. Ratio potissima (nam alias vide apud Lessium) est, quia non potest negari, promissionem non repetendi, per annum v. g. esse novum onus, novamque obligationem pretio æstimabilem, ut mox clarius patebit nu. 11. quare, quod pro ea accipitur, non accipitur ex vi mutui, sed vi talis novi oneris.

b *Ledesma p. 2. tr. 8. c. 35. concl. 4. dicens, idem doceri à discipulis S. Tho. apud Dia. p. 5. tr. 13. res. 5. & p. 1. tr. 8. res. 48. Medina apud Less. l. c. Castellin. apud Delug l. c. Io: Medina apud Less. l. c. quibus adde Trull. hanc vocans probabilem, licet ipse contrariam sequatur t. 2. in Decal. lib. 7. c. 19. du. 12. apud Dian. p. 3. tr. 7. res. 43. & p. 3. tr. 5. res. 92. citans Tannerum.*

3. Confirmari primò potest, quia omnes cum Molina concedunt, te posse quid exigere pro promissione, qua te obliges, intra annum mutuare quid, vel vendere, quandocumque quis voluerit, quia id verè est onus pretio æstimabile. Sed idem est, promittere non repetere intra annum, quod mutuatum est; simile enim est utrumque onus, ergo &c.

4. Confirmari secundò potest, quia debitum maturandum post annum posse nunc extingui, dato aliquo pretio creditori à debitore, superius cum doctis authoribus concessimus *c*; idque, etiam si alius titulus non appareat, nisi quia præsens pecunia plus valet, quam futura, non quidem in se (tanti enim in se valet aureus hodie, quanti post annum) sed ratione annexorum, quia in anno timeri semper rationabiliter possunt pericula, esto, nunc prorsus nulla prævideātur, ut ibidem explicuimus: jam infero: ergo pecunia mea præsens, quam tibi mutuam do; plus valebit propter similia connexa, quam tua, quæ futuro tempore à te solvetur.

c *Cum Fag. Reb. alijsque sup. c 7. § 8. num. 2.*

5. Caramuel *d* plerumque benignus, & interdum debito magis, hic scrupulum

lum inijcit; ait enim, eum, qui certo scit fore, ut nullo modo pecunia, quam alteri mutuavit, indigeat, nihil justè posse supra sortem exigere, quia tunc nullum sibi gravamen imponit; at, qui nullum sentit damnum, non habet, cur utilitatem aliquam sentiat: hæc, inquam, ait. Verum si probabilis est hæc secunda sententia, quando prævidetur indigentia, quam ipsemet Caramuel *e* alibi amplectitur, dicendum consequenter erat, aliquid, licet minus, semper accipi posse, quia nunquam in praxi verum est *e e*, nullum sic gravamen imponi: semper enim timentur indigentiæ casuales, & pericula inopinata: immo ipsa promissio non repetendi v.g. per annum, est novum gravamen pretio æstimabile, sicuti promissio, tibi quid vendendi, quando volveris, ut jam dictum est.

d *Caram. lib. 2. Theol. mor. d. 14. num. 802. vide etiam num. 765.* e *id. nu. 766.* e e *vt ipsemet insinuat dicto n. 802.*

6. Confirmari potest tertiò: quæruntaliqui, an possim licitè mutuare v. g. centum Petro, ea lege, ut si ego vivam usque ad annos decem, ipse mihi anno decimo reddat ducenta, id est, sortem, & alia centum, quasi decem pro singulis annis: si vero decimum annum non attingam, nihil prorsus, nè sortem quidem reddat? & licet nonnemo neget *f*, quia id esset lucrum ex mutuo; concedunt tamen recentiores *g*; est enim lucrum ex contractu innominato, do, ut des, & veluti ludus paris periculi: non est igitur novum, transire mutuum in alium contractum, ratione alicujus superadditi pretio æstimabilis. Quare si ego subeo periculum, nè inopinatus adsit casus, quo ea pecunia ego indigeam, vel indigeat amicus meus, cum interim mutuatarius certo sciat, se in omni supervenienti casu, sine formidine per annum uti posse pecunia mea, quam non repetere promisi; cur esse id pretio æstimabile non sit judicandum?

f *Silvest. v. usur. 1. qu. 36. & 37.* g *apud Dianam p. 7. tr. 9. res. 71. & deinceps Barthol. à S. Fausto in spec. Conf. d. 12. q. 55.*

7. Equidem video, hanc sententiam usuræ periculo subesse, & insuper esse difficilè, statuere, quantum possis pro hac promissione requirere, quod jam mox num. 17. quæremus; tamen, an sit probabilis, tum propter ejus authores, tum propter rationes jam jam allatas, & solutiones contrariarum mox afferendas, ultima sit apud sapientem lectorem æqua sententia.

8. Supereſt ergo, ut pro curiosis videamus, quo modo ad rationes contrarias, hoc est, ad rationes primæ sententiæ responderi possit? prima ratio est, quia sic ex omni mutuo posset exigi lucrum, prætextu, quod non ex vi mutui, sed ex vi promissionis exigatur.

Responderi potest, negando sequelam, ut mox nu. 11. clarius explicabo.

9. Secunda ratio, quia sic pro longiore tempore posset plus exigi; si enim propter promissionem non repetendi mutuum, pro uno anno, accipis duo v.g. pro duobus annis, poteris quatuor: at omnes fatentur, tempus vendere, usurarium esse.

Responderi potest, negando, sequi, plus posse exigi pro longiore tempore absolutè, concedendo, posse quid mo-

deratum plus vel minus ex alio capite, quod aliquando consequitur ad longius breviusque tempus; recolendum enim est id, quod supra per aliam occasionem dictum est, in diuturniore tempore majora latere pericula, & onerosiorem esse meam promissionem non repetendi, quam in breviore.

10. Tertia ratio exteris fortior est, quia obligatio non repetendi mutuum pro aliquo certo tempore, est imbibita in ipsa natura mutui; qui enim mutuat, pro aliquo tempore mutuat, atque adeo, sicuti datio mutui est donatio liberalis, ita necesse est, ut sit id, quod est de essentia seu natura mutui, hoc est, ut sit liberalis etiam obligatio dicta non repetendi pro certo tempore.

11. Responderi potest, sic distinguendo: obligatio non repetendi mutuum pro aliquo commodo tempore est imbibita in natura mutui, concedo antecedens: obligatio non repetendi pro toto & quocumque tempore, quo mutuum protrahi potest, est imbibita in natura mutui, nego *h* antecedens. Tempus igitur aliquod est imbibitum in mutuo, at non determinatum, sed determinandum ex varijs rerum, personarum, temporis circumstantijs; tempore v. g. penuriæ, si tu pauper mutuas modium farinæ, tempus imbibitum huic mutuo, intelligitur una vel altera hebdomada, & fortasse minus: at tempore abundantiæ, etiam mensis; quod si sis dives, & mutuatarius sit rusticus inops, erit etiam annus, seu donec triticum ex sua tenui segete is recolligat. Quare si mutuas per tempus aliud, seu longius à prædictis, erit quid extrinsecum mutuo, & illud subire, novum onus, & vendibile.

h *Colligo ex Dicastil. li. 2. de just. tr. 10 disp. 1. dub. 2. n. 31. & 32. & alibi.*

12. Quarta ratio, quia sic mutuum non differet à precario: precarium enim est, quando rem commodas, ea lege, ut possis repetere, quandocumque volueris: commodatum verò est, quando rem commodas, ea lege, ut repetere non possis, pro eo tempore commodati v. g. pro anno, quo commodas. Cum ergo mutuum assimiletur commodato, debet participare de ea conditione, ut repeti nequeat pro toto tempore, quo ipsum mutuum durat; quo pacto differet à precario; secus, non differret.

13. Responderi primò posset, negando, secus non differre: differt enim ex eo, quod precarium est de re ex se usu non consumptibili, v. g. de veste, statua, &c. cum mutuum sit de re ex se usu consumptibili, v. g. de vino, oleo, pecunia &c. quo pacto satis different, sine necessitate aliud discrimen excogitandi. Responderi tamen secundò, posset distinguendo illud (mutuum assimilatur commodato) mutuum propriè & strictè dictum, ut scilicet in illo est intrinsecè conjuncta & imbibita obligatio non repetendi pro aliquo commodo tempore, numero præcedente explicato, assimilatur commodato, concedo: mutuum largè & impropriè dictum, ut scilicet annexum cum obligatione longioris temporis, nego: hoc enim transit in alium contractum innominatum, do, ut des, vel potius in venditionem, per quam vendit quis justo

ac pro-

ac proportionato pretio pericula & libertatem repetendi rem suam, pro tempore illo extrinseco.

14. Quinta ratio est Ioannis Delugo: quia, inquit, per restitutionem sortis jam æquatur totum, quod mutuatarius debet, ergo si plus requirat mutuans, injustè requiret. Antecedens probatur, quia tanti valet pecunia post annum reddita, quantum ante annum mutuo concessa. Confirmatur, quia tanti valet v. g. hæc statua nunc, quanti si vendam post annum, sic de domo, de prædijs &c. Immo tanti æstimatur à Deo Gloria seu beatitudo data nunc, quanti data post annum: patet, quia æqualibus meritis justè nunc defuncto confertur eadem gloria, quæ ijsdem meritis confertur morituro hinc ad annum, vel annos. Hæc ille.

15. Responderi primò sic potest. Hæc ratio nimis probat, ergo nihil: nam probat, nihil mihi deberi ex locato; tanti enim valet statua nunc, quando tibi initio anni loco, quanti valebit post annum, quando reddes: & sicut omnes respondent, tunc accipi pretiũ, nõ pro re locata, sed pro alio, id est, pro usu rei locatæ, ita ego respondebo, non accipi pretium pro pecunia concessa, sed pro alio, id est, pro libera promissione, eam tam diuturno tempore non repetendi.

16. Responderi posset secundò directè, negando antecedens. Ad probationem, distinguo assumptum: tanti valet pecunia concessa, quanti reddita, ratione sui, concedo; ratione annexæ promissionis, seu alterius connexi, nego, ut patet ex dictis. Ad confirmationem idem dic. Sanè gloria tanti valet ratione sui nunc, si nunc mihi illam Deus conferret, quanti, si conferret post decem annos. Sed dic, amice, si tibi illam Deus nunc conferret, & non hinc ad decem annos, quanti faceres eam præsentem collationem? ego, immo & tu, & sanæ mentis quisque pluris faceret, quam inferiora quæque bona, ac vitam ipsam; aliud igitur est æstimatio rei in se, aliud, quoad aliquam circumstantiam extrinsecam ipsi rei connexam.

Quanti valeat promissio non repetendi mutuum, &c.

17. Illud denique ante omnia interest, hic scire, ecquodnam pretium exigere esset congruum, ex hoc titulo? judicio experti omnibus expensis, respondebis; sed adhuc urgeo, ecquodnam est hoc prudentis arbitrium? Bursæ, ait *i* Less. determinatur à mercatoribus ejusmodi pretium singulis annis, aliquando sex, aliquando septem, usque ad duodecim, non vero ultra, ex Caroli V. constitutione: additque, hanc eamdem lucri taxam posse quemlibet nõ mercatorem exigere ex suo mutuo, quia posito eo statuto, fit taxa communis pro omnibus. Audio; sed idem Lessius hoc non approbat paulo *l* post, aitque, præscindendo à lucro cessante, vel damno emergente, id injustè statui; multo magis, quia nos quærimus universaliter pro locis, ubi hæc taxa non statuitur. Aliquid ergo nos firmius statuamus, & loquamur de mutuo in pecunia, exempli gratia, per annum; nam pro mutuo olei, frumenti, &c. potest evenire, ut annus non reputetur longum tempus, ut dixi nu. 11. cum contra

i Less. l. 2. c. 20. n. 125. l Idem n. 127.

regulariter pro mutuo in pecunia longum reputetur tempus unius anni, multo magis duorum, trium, &c.

18. Dici jam posset, pro hoc titulo promissionis non repetendi pecuniam mutuam, pro quolibet anno licitè in nostra hæc ætate pecuniosa exigi quinque pro centenario *m*. Ratio est, quia ejusmodi promissio regulariter tanti videtur æstimari posse à prudentibus; & hujus ratio est, quia pretia rerum ex communi æstimatione hominum pendent: commune autem hominum judicium nunc videtur esse, ut qui vendit suam libertatem de resumenda sua pecunia per annum, quinque exigat pro centum, cujus rei signum est, quia si cuilibet prudenti dicatur, vel elige nunc habere centum numeratos aureos, vel centum & quinque post annum, eligeret potius centum præsentes, quàm centum & quinque futuros, qui ex multis eventibus impediri possunt, nè habeantur. Confirmatur, quia assecuratores in mercium periculis, nec valdè excedentibus, nec admodum levibus, si quinque pro centenario sumant, non imprudenter, nec injustè se gerunt, ergo pari modo in casu nostro; cum illa promissio non repetendi trahat semper non vulgarium periculorum, difficultatumque timorem.

m *Caram. t. 2. Theol. mor. n. 799.*

19. Ex his collige primò, viduæ illi allatæ §. 3. nu. 28. posse concedi quinque pro centum, nempe quia propter bonam fidem judicare possumus, eam celebraturam fuisse contractum hunc promissionis non repetendi &c. Collige secundo, cur mulierculis illis, allatis eodem §. nu. 30. negandum sit, quidpiam lucri percipere, nimirum, quia unus aureus ad rationem quinque pro centum ferè nihil, unum scilicet, vel alterum obolum in anno potuisset ex hoc titulo promissionis parere: & tamen illæ repetebant aliquos Iulios; nec post annum, sed post hebdomadas. Hæc quoad totam hanc hujus §. 5. difficultatem expendenda sapientiorum stateris obtulisse sufficiat.

§. VI.

An liceat, quid supra sortem reportare, ob molestiam privationis suæ præsentis pecuniæ.

1 ADdunt nonnulli aliud caput accipiendi supra sortem, nempe ratione molestiæ, quam ex sua absenti pecunia quis percipit, seu ratione carentiæ consolationis, qua quis frui solet, dum domi & in arca suam pecuniam præsentem habet, quem animi sensum comprobat fortasse avarus ille, dum apud Horatium sic sibi blanditur.

At mihi plaudo domi dum nummus contemplor in arca.

Et quidem Caramuel *a* sic habet: di-
„ stinguo molestiam à periculo, vel
„ damno emergente, & à lucro cessan-
„ te: Est verè aliqua recreatio in viden-
„ dis rebus pretiosis, cur non & in pos-
„ sidendis? pro audienda comœdia, vel
„ videnda bestia, datur pretium, & ne-
„ mo contradicit, cur non pro viden-
„ dis vel possidendis optimis auri par-
„ tibus? ratione ergo hujus molestiæ
„ à carentia pecuniæ subortæ, præciso
„ omni alio periculo, posse quid supra

sortem

„ sortem accipi, affirmat Medina. Et „ Divi Thomæ Interpretes q. 78. art. 1. „ judicant, speculativè probabile. Sed „ Dicastillus contradicit, & inquit: „ mihi hæc sententia, & speculativè im- „ probabilis & moraliter in praxi om- „ nino videtur pernicioſa. Videte con- „ sorium Catonem severo supercilio „ doctrinam condemnantem, audite „ tamen n. 254. sibi deinde esse contra- „ rium &c. Hæc Caram.

a *Caram. l. 2. Th. mor. d. 14. nu. 362. sequiturque Med. apud Dic. lib. 2. de just. tr. 10. d. 2. du. 11.*

2. Equidem cum ad praxim animus meus sit semper intentus, ajo, hanc moleſtiam in praxi esse adeo levem, ut in communibus commercijs parva, atque adeo nihil reputetur, ac propterea vix, & nè vix quidem *b* sit pretio compensanda.

b *Dicastil. absolutè hanc nostram sententiam docet l. c. n. 251.*

§. VII.

De Cooperatoribus cum usurario, & ejusdem pœnis.

1 DE cooperantibus cum usurario dictum est sufficienter li. 5. cap. 1. §. 4. à num. 42.

2. Quas autem pœnas obligationesque contrahant usurarij, qua ratione eorum bona remaneant obligata restitutioni, an dominium acquirant eorum, quæ per usuras acquirunt, quantum eorum hæredes debeant, & quo modo restituere, sunt res obviæ, & facilè haberi ex doctoribus *a* possunt.

a *Doctores apud Delugo d. 25. sec. 11. §. 2. & 3. apud Less. l. 2. c. 20. du. 20. & 22. Dicast. l. c. tota fere disp. 3 Bartol. à S. Fausto in spec. d. 26. à qu. 100.*

TRACTATVS IV.

De circumstantijs restitutionis & concausis &c.

CAPVT PRIMVM.

De novem circumstantijs restitutionis.

1. His versibus ea continentur.

Quis? Quid restituet? Cui, Quantum? Quomodo? Quando?

Ordine, quoque loco, quæ causa excuset iniquum?

§. I.

Quis?

1 PRofecto is restituere tenebitur, qui ad id astringitur à justitia, de qua re in tota hac materia de restitutione disputatum est; ita sanè. Verum, quæ alibi locum commodum non habuerunt, hic subijcienda sunt, idemque faciendum in singulis propositis circumstantijs. In hac ergo prima circumstantia docebimus, an restituere teneatur pauper fictus? & an religiosus, ære alieno vel furto gravatus.

Pauper fictus.

2. Qui simulata *a* paupertate accipit eleemosynam, peccat teneturque *b* ad restitutionem; ratio est, quia accipit sine titulo; cum enim interponat

fraudem, facit, ut deficiat finis, quo dominus movetur ad dandum, qui finis erat paupertas. Si fraus tamen caderet in modum, non vero in substantiam, posset elemosyna justè retineri, quia, quoad substantiam, adesset sufficiens voluntarium; ut si quis eleemosynam quidem tibi porrigeret, sed nisi fingeres paupertatem, non adeo promptè ac liberaliter. Atque ex hoc capite frequenter excuso veros pauperes, sed ultra modum suas necessitates exaggerantes.

aa *De hac re tota, præter authores mox citandos, fusè agit Vicast. lib. 2. tr. 2. d. 6. du. 5.* b *Cast. t. 1. tr. 6. d. 2. p. 14. n. 5.*

3. Objicis. Qui fingens sapientiam virtutesque, accipit ab Episcopo beneficium, validè accipit, nec obligatur illud resignare, & qui ordinatur v.g. sacerdos sine patrimonio, vel in excommunicatione, validè initiatur, & tamen Episcopus, si sciviſſet veritatem, non contuliſſet beneficium, nec ordinaſſet; ergo pari ratione semper validè donabitur eleemosyna in casu nostro &c. Respondeo, nego paritatem; nam Episcopus, quando actu confert beneficium vel ordines, absolutè intendit hæc conferre huic determinatæ personæ, sic exposcente recepta consuetudine, & bono Ecclesiastico, ne ordines & beneficia, sub infinitis fidelium scrupulis incerta essent; id quod non est in casu mentitæ paupertatis. De mendicantibus ostiatim modicas eleemosynas benignius loquitur Granado *bb*: in his enim (ait) non tam habetur ratio paupertatis, quam charitatis; unde dominus non censetur dare sub conditione paupertatis, sed absolutè; quod sanè non ita se habet in eleemosyna notabilis quantitatis.

bb *Granad. 2. 2. contr. 3. tr. 11. d. 7. num. 7.*

4. Quid de paupere, qui pigritiæ vel etiam cupiditatis causa eleemosynam poscit? respondeo, si verè est pauper, nec c mortaliter peccat, nec ad restitutionem tenetur: non prius, quia otiositas illa, vel cupiditas, nisi aliud addatur, non pertingit ad gravem deordinationem: non posterius, quia constante paupertate, constat finis eleemosynæ.

c *Bariol. apud Dian. p. 5. tr. 8. ref. 21. §. nota etiam.*

Quid de Eremita, seu serviente alicui Ecclesiæ? respondeo, licere huic vivere juxta suum statum ex eleemosynis Ecclesiæ, illi tamen æqualiter providendo; quia qui altari servit, de altari & vivat: quod ex suo competenti victu Ecclesiæque cultu supereſt, posse eum dare, sive suis cognatis, sive extraneis, modo sint pauperes, & modo ex circumstantijs non appareat, donaria fideliũ Ecclesiæ ornatvi applicari: colligitur ex dictis.

5. At verò, cuinam injustè sic fortè accepta sunt restituenda, dominone, an pauperibus, an locis pijs? respondeo, utrumque esse probabile, docet Vasquez *ee*; Domino, quia non dedit, nisi huic, ergo non alteri: pauperibus, quia, qui dedit, non respexit, nisi rationem veluti genericam paupertatis, & Christi Domini amorem; unde saltem regulariter nõ astrinxit intentionem ad hunc numero pauperem, ergo jam habetur voluntas ejus interpretativa dandi cuicumque alteri pauperi vel Ecclesiæ, nomine

nomine Christi. Illud adverto, si quis ficta nobilitate, dicendo v. g. se esse filium alicujus principis, accipiat aliquid, ut si hospitio magnifico excipieretur, obligari ad restitutionem domino, nec posse pauperibus, quia tunc motivum, ne in genere quidem, attingit paupertatem. Simile quid decerne in similibus.

cc *Vasq. opuscul. de eleemosyna c. 5. §. 4. d. 1. quem sequitur Castrop. t. 1. tr. 6. d. 2. p. 14. num. 7. & Diana l. c. res. 23.*

6. Ex dictis potui primò cujusdam pauperculæ interrogationi responsum dare: asserebat illa, se eleemosynis quotidianis summam conflasse viginti-quinque aureorum, eamque servare pro necessitatibus fortasse inopinato superventuris: sciscitabatur ergo, an deinceps eleemosynas sibi à fidelibus erogari solitas posset acceptare, immo an exposcere ipsi liceret, quibus viveret in dies, & quod ex ijsdem supereesset (supererat frequentissime) summæ illi à se positæ superaddere? respondi, modicam videri illâ acquisiti cumuli quantitatem; quare non videri, eam jam excessisse fines paupertatis, ut non posset deinceps mendicare: per speratam autem pecuniam consequenti tempore acquirendam, tunc demum illam vetandam esse ab acceptatione, quando prudenti judicio, secundum ejus infimam status conditionem, non indigere amplius deprehendetur: expendendo tamen necessitates moraliter proximas, non verò quascumque remotas; has enim etiam quicumque divites timere possunt, nec tamen valent titulo paupertatis eleemosynam exposcere; concedit nihilominus Diana, *f* eleemosynam posse petere eum, qui filias habet nubiles, quas commode dotare non potest, etiam si non desint necessaria ad vitam suam, & filiarum utcumque sustentandam.

f *Diana p. 2. tr. 1. miscel. res. 8.*

Secundò ex dictis approbavi *d* communem praxim, qua divites colligere alicubi solent stipem pro carcere inclusis, pro Xenodochijs, pro pauperibus. Nam etiam tum finaliter verè egentes sublevantur.

d *Sanch. li. 7. in Dec. c. 24. n. 14.*

Vnum observa, si quis dives obligetur, aliquem pauperem alere, non posse pro ipso eleemosynam petere: pater v. g. vel frater non potest eleemosynam colligere pro filio, vel sorore pauperibus. Ratio est, quia ex eo, quod filius & soror gaudent patre, fratreve divite, habent jus, quo ali ab ipsis debeant, ergo jam pauperes non sunt, pro quibus posit*e* ab ijs, quibus incumbit, eos sustentare, eleemosyna colligi, &c.

e *Sanch. li. 1. in Dec. c. 14. num. 6.*

Religiosus ære alieno vel furto gravatus.

7. Potuit hæc debita religiosus contraxisse ante professionem, potuit postea.

Ante Professionem.

Quoad prius, præmitto, per se ære alieno undecunque gravatum, non habentem, unde reddat, posse *dd* religiosam vitam suscipere. Ratio S. Thomæ *ee* est, quia hic putatur cedere bonis, quod facere posse, cuilibet liberum est; nec

est: nec enim obligatio, quamvis juramento firmata, ad reddendam pecuniã, tanti est, ut fidelem privare possit bono tam superioris ordinis, quale est, Deo omnium Domino vitam addicere.

dd *S. Th. l. mox cit. alijque, quos citat. Sanch. l. 4. in Dec. cap. 19. num. 7. contra Molin. t. 3. d. 758. alioſque.* ee *S. Th. 2. 2. q. ult. art. 2. ad 3.*

8. Dixi primò, (per se) nam hodie adest Sixti V. *ff.* prohibitio, ne quis ingenti ære gravatus, vel reddendis rationibus obligatus &c ad professionem admittatur: illam lege, cum moderatione Clementis, sed interim nota illud (ingenti)

ff *Sixtus V. cum moderatione Clementis apud Delugo to. 1. de just. d. 21. sec. 6. à num. 86. & Cast. t. 3. tr. 16. disp. 1. p. 7. §. 4 n. 10. & Dicastil. loco mox citando.*

9. Dixi secundò, (non habenrem unde) nam si habet, quod debet, relinquere debitoribus opus erit: perinde enim facit, qui bonis cedit: addunt aliqui *g*, si intra breve tempus, puta, unum vel alterum annum posset, manendo in sæculo, creditoribus satisfacere, obligari, non statim ingredi. Congrua doctrina, sed nequaquam obligans. Ratio est duplex; altera ducitur ex expressa authoritate S. Th. loto citato, quæ ad faciendam nostram sententiam probabilem, sufficiens est. Altera ducitur ex ipsa natura religionis, quæ non habet solam bonitatem cæterorum consiliorum, ob quæ fateor, non posse negligi satisfactionem debitorum, maximè ex delicto: neque enim posset quis, ut orationi vacaret, ut Xenodochio serviret, relinquere satisfactionem ex justitia, quæ fortior est; sed habet etiam status religiosus bonitatem longè superiorem, nempe se in servum Dei perpetuo mancipare: ut semper existimata sit professio cujuscumque religionis maximum ac summum, quod possit homo ex se Deo tradere: nam vitam, cum ejus homo dominus non sit, tradere ex se non valet. Hinc ergo fit, ut irrationabile sit, tantum bonum velle à quocumque debito retardari; dico (quocumque) nam si violasti virginem, v. g. sub spe conjugij, merito ab ingressu religionis retardaberis, quia in violatione non agitur de debito rei pecuniariæ, sed de debito circa assumptionem status, quem sine nota non poterit suscipere virgo illa, nisi mediante statu matrimonij à te suscepti; cum igitur hìc concurrat susceptio status tui, quem prætendis in religione, & status matronij, quem virgo prætendit (nisi volens remittat) non est mirum, quod præ valeat status matrimonij, puta, in favorem virginis affectæ à te illa injuria. At in debitis pecuniarijs, cum concurrat solutio alienæ pecuniæ, & status religiosi susceptio, hæc, utpote bonum adeo excellens, præ valere debebit. Nihilominus, consulto ad finem non solvendi debita, & non propter alium superiorem salutis propriæ finé, velle religionem ingredi, nullo modo sine peccato injustitiæ concederem.

g *Sanch. l. c. num. 8. alijque apud Delugo l. c. num. 65. quibus adde Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. d. 10. dub. 8. num. 129.*

10. His præmissis. Dico primò, gravatum in sæculo prædictis debitis sive ex contractu, sive ex delicto (nam si non ingentia sint, licitè *h h* admittetur, ut vidi-

ut vidimus, ad professionem) eumdemque nulla bona habentem, quæ secum ferre queat ad religionem, ad nihil ipsum obligari. Ratio ducitur ex dictis, quia, ob tantum bonum religionis, potuit cedere bonis: an in religione adhuc teneatur laborare, ut solvat ea debita, si possit, mox subijciam.

hh *An etiam licitè, quando quamvis ingentia sint debita, sunt tamen incertorum Dominorum; vel quando sunt contracta sine culpa, vel quando ex sola liberali promissione. Vide ap. Dic. l. c. à n. 145.*

11. Dico secundò: si is aliqua bona habeat, quæ ad religionem ferat, obligari tunc religionem, solvere prædicta debita, juxta vires bonorm allatorum. Ratio est clara, quia bonorum successor adstringitur debitis eius, cui succedit.

12. Verum hic duæ dubitationes emergunt. Prima: quid si huic, jam professo in religione, deferatur aliqua hæreditas, legatum, donatio?

Respondeo; Sanchez *h* docet, ex his religionem obligari, satisfacere prodictis ejusdem religiosi debitis, quia nunquam per ingressum religionis factum à debitore, derogatum fuit jus creditorum, in ea omnia, quæ obvenire possunt religioni, ratione personæ ipsis obligatæ. Confirmari potest, quia sic, qui cessit bonis, si quid præter necessaria alimenta fortè acquisiverit, debebit id creditoribus dare, ut omnes fatentur.

h *Sanch. l. 7. in Dec. c. 31. n. 4. cui adde Felin. Azor. Mol. aliosque apud Castrop. t. 3 tr. 16. d. 3. p. 16. n. 3.*

Verum (rogata à tanto viro venia) hoc ipsum erat probandum, an tale jus retineant creditores in religiosum? ad confirmationem enim clara patet disparitas: nam sæcularis cedens bonis, nec fit alterius, nec fit incapax dominij, ut fit religiosus. Præterea mihi videtur, posse contra Sanchez ex ipsius doctrina probari opposita sententia: ipse *i* enim & Castropalaus *l*, & communior verior que opinio docet, legata, hæreditates, donationes, & consequenter pretium laboris, non acquiri immediate religioso, & deinde religioni, sed immediatè ipsi religioni; quia ipse religiosus incapax omnino est acquirendi dominij. Iam ex hoc principio consequitur, creditores nullum jus habere in bona illi delata post professionem; deberent enim habere jus in religionem, quod nunquam habent.

i *Sanch. plures referens t. 7. in Dec. c. 12. n. 36. l Castrop. l. 3. tr. 16. d. 3. p. 5. n. 5.*

13. De hac nostra sententia sic habet Castropalaus *m*: ergo monasterium ex bonis occasione religiosi „ post professionem acquisitis, satisfacere creditoribus non tenetur; tum „ quia debita sunt extincta; tum quia „ illa bona religioso non acquiruntur, „ ut exinde onus creditoribus satisfaciendi accipiant, & sub eo onere in „ monasterium transferantur, sed immediatè acquiruntur monasterio, „ quod non ex persona religiosi, sed ex „ bonis ab illo acceptis, nec sub eo one„ re obligationem satisfaciendi credi„ toribꝰ habet. Hæc disputatiõis gratia „ dicta sint, quę alijs definienda cõmi„ timus. Hactenus Castropalaus: cuius verba dicos in me pariunt oppositos

affectus: alterum, solam propensionem tanti authoris, additis non vulgaribus jam dictis rationibus, videri sufficere ad id probabile reputandum: alterum, quod tantus author noluerit litem decernere, me vrgere, ut nec ego decernam.

Fateor tamen, conveniens esse, tunc religionem ex prædictis supervenientibus bonis solvere prædicta debita; & quidem potest, quia probabilissima est sententia Sanchez: quare tunc non dicetur Prælatus dissipare bona religionis, sed solvere debita, ad quæ solvenda ex probabili, immo communi sententia constringitur.

14. Secunda dubitatio: an hic religiosus obligetur laborare, quo pretium laboris impendat ad solutionem prædictorum debitorum? respondeo, non obligari: nam cum ipse nullius dominij capax sit, & totum, quod acquirit, immediatè cedat religioni, de eo pretio disponere non potest, solutio autem debiti ex proprijs debet fieri, non ex alienis.

Delugo duo docet: alterum, *mm* obligari monasterium, solvere prædicta Monachi debita, ex pretio ejusdem acquisito ex concionibus, lectionibus, &c.; alterum, *n* non obligari Prælatum, ad dandam licentiam Monacho, ut laborando acquirat aliquid, quo prædictis debitis satisfaciat, quia Prælatus jus habet impediendi suum subditum in alijs actionibus, prout Prælato ipsi libuerit. Dico tamen, hæc duo dicta sibi minus cohærere; si enim potest Prælatus prohibere, ne subditus ad hunc finem laboret, cur non poterit impedire, ne pretium habitum ex labore detur debitoribus illis? vtroque enim jure æque potitur Prælatus, & in personam religiosi, & in pretium ab eodem acquisitum. Melius igitur sic ,, habet Castropalaus *o*. Sed verius ,, existimo, neque Prælatum obliga- ,, tum esse, hanc licentiam (laborandi) ,, concedere, neque te illa uti; quia ,, non creditorum, sed religionis es, & ,, professione facta, cum cessione bono- ,, rum, debita extinxisti. Notas? id de hæreditate vel legato delatis post professionem, noluit decernere Castropalaus, modo num. 13. sed hoc de labore absolutè & sine hæsitatione decernit.

mm *Delugo t. 1. de just. d. 21. sec. 6. n. 79.* n *Id. ib. num. 82. vers. vltima denique pars.* o *Castrop. t. 3. tr. 16. d. 1. p. 7. §. 4. n. 8.*

15. Illud apud neminem inveni, & tamen constanter dico, tum pro prædicta difficultate, tum pro proximè sequentib^9, hæc non procedere de religionibus militaribus, v. g. Hierosolomitana, S Iacobi, &c. quantumvis sequamur illam opinionem, quod sint in quocumque rigore religiosi: ratio est, quia hi, cum tam amplam habeant suorum bonorum administrationem, non censentur cedere bonis, cum eas religiones profitentur &c.

Aere alieno grauatus post professionem.

16. Quoad posterius, quando scilicet religiosus contraxit debita, dum est religiosus, distinguendum est de debitis ex delicto, & de debitis ex contractu, de

ctu, de quibus, distinctè duabus assertionis sic statuo.

17. Assertio prima: si intra religionem debitum ex graui delicto religiosus contraxit, v. g. furando, damnificando, supra pretium justum vendendo secularibus &c. certum est, debere restituere, sive ipsum religiosum, sive religionem, si res ipsa extet, vel aliquid in quo facti sint ditiores. Si verò nihil extet, non debet religio, quia delictum religiosi etiam Prælati, si non est commissum modo capitulari ab ipsa communitate, non debet vergere in damnum monasterij. Vide, quæ dicam mox num. 23. Debet autem restituere religiosus ipse, si fruitur peculio, vel si potest ex ijs, quæ sibi à religione conceduntur, detrahere de non necessarijs commoditatibus *p*. Ratio est, quia religiosus furans ab extraneo, injustitiam committit, ergo tenetur facere æqualitatem, eo modo, quo potest.

p *Sanch. lib. 7. in Dec. c. 19. num. 112. cit. Molin. t. 1. d. 140. vers. potius distinguerem.*

18. Neque dicas: religiosus modò non tenebatur solvere debita contracta in sæculo ex delicto, ergo neque tunc debita similia contracta in religione. Ne id dicas, inquam; nam ibi purgauit debita illa per cessionem bonorum, non verò in casu præsenti; & ex alia parte quilibet conari quantum potest, debet, ut æqualitatem, quam læsit, resarciat.

19. Potest tamen Prælatus impedire, ne hic religiosus ex subtractione peculij, vel suarum commoditatum, soluat seculari prædicta debita ex delicto, etiam in religione contracta *q*. Ratio est, quia fructus peculij, & totum, quod sibi religiosus subtrahit de sua commoditate, est in dominio religionis, potest ergo Prælatus illud nolle à se abdicare, & sic restitutionem justè impedire.

q *Sanch. l. c. n. 113. contra Navar. licet eedem l. 7. in Dec. cap. 31. nu. 39. sui dicti immemor sequatur contrarium.*

20. Fateor ergo, ex illo delicto religiosi, necessario, & immediatè oriri obligationem restituendi; oritur enim ex ipsa natura injustæ damnificationis, & hoc solum potuit velle Delugo *r*, qui nobis videtur contrarius; sed dico, posse deinde impediri ipsam restitutionem à Prælato, ex eo, quod religiosus non habeat, vnde reddat, Prælato contradicente, qui justè contradicere potest, quia solus ipse potest disponere; & non religiosus, de rebus quomodocumque pertinentibus ad religionem. Atque ex huius doctrinæ inadvertentia defeciſſe in hac doctrina videntur non pauci.

r *Delugo t. 1. de just. d. 3. sec. 10. num. 223.*

21. Dixi autem (sæculari) nam si religiosus damnum per grauem culpam Theologicam fecerit monasterio, v. g. in officio Procuratoris, Cellerarij, Sacristæ &c. Prælatus non potest impedire restitutionem. Prælatus enim, nisi causſa proportionata obstet, obligatur, monasterij sui indemnitatem procurare.

22. Assertio secunda. Si religiosus, dum est intra religionem, contractum aliquem, sive onerosum, sive

gratuitum cum aliquo inijt, vnde oriatur obligatio restituendi, erit distinguendum. Vel enim inijt legitimè, nomine religionis; & tunc tenetur ipsa religio, ut ex se patet, & probat fusè Sanchez *s*: vel nomine religionis, nec cum licentia Prælati: & tunc sine dubio ad nihil religio tenetur: vel denique inijt, non quidem dicto legitimo nomine religionis, at cum licentia Prælati, sive etiam sine dicta licentia; & tunc si ex ejusmodi contractu damnum contrahenti succesit, quia tunc adest damnificatio externi, quæ comparatur injustæ receptioni, recurret contra religiosum doctrina allata numero 17. Religio autem tunc nihil debet, quia ex delicto religiosi, ut modo diximus, non debet monasterium damnum pati; & illa licentia, quando affuit, non data est ad contrahendum, nomine monasterij, sed fuit mera permissio, ne religiosus illicitè contraheret.

s *Sanch. l. 1. in Dec. c. 31. à n. 9.*

23. Dices, si servus, vel animal damnum infert tertiò, Dominus eorum tenetur *t* vel resarcire damnum, vel servum seu animal pro noxa dare, ergo in casu nostro, si religiosus damnum infert tertio, violando v. g. tertij depositum, si non tradetur religiosus, saltem resarciatur damnum à religione. Respondeo, neganda est consequentia, quia religiosus non est servus; lege Sanchez *u* & Castropalaum *x*, qui docent, commune esse apud Doctores, religiosum, tum seruo, tum filiofamilias comparari, prout monasterio vtilius fuerit; sed in re nostra vtilius est monasterio, illũ comparari filiofamilias, cuius delicto non tenetur pater, ut alibi 7 diximus, ergo &c.

t l. 2. de Noxal Action & nos diximus supra l. 6. c. 4. §. 2. u *Sanchez multis probans l. 7. in Dec. c. 12. n. 40.* x *Castr. t. 3. tr. 16. d. 3. p. 5. n. 5.* z *sup. l. 6. c. 4. §. 2. n. 6.*

24. Quod si ex ejusmodi contractu à religioso nomine suo inito cum licentia, vel sine licentia Prælati, nullum damnum tertio succesit, sed solum agatur, an religiosus debeat stare contractui, aio, probabilius esse in foro cõscientiæ, debet stare. Ratio est, quia est probabilius, tunc oriri obligationem naturalem in religioso, dum superior contractum illum non irritat: & huius ratio est, quia sicuti votum religiosi Deo promissum est validum, donec superior irritet, ita & id, quod homini promittitur.

25. Neque dicas, religiosum non habere, nec velle, nec nolle; ne id dicas, inquam; nam non habet, quia non est tam efficax, ut non possit à superiore revocari, non verò, ut non possit se obligare.

26. Quoniam vero, ut innuimus, potest hunc contractum irritare superior, atque adeo nullum reddere, esto, possit illi stare, si velit, ut fatentur omnes, sicut potest, sed non tenetur pupillus vel minor, quando contrahit sine authoritate tutoris vel curatoris; inquiro, id semperne est, etiam quando ipsemet superior dedit licentiam? & quid de successore eius, qui eam licentiam concesit? respondeo, quando ab ipso, vel à quocumque successore data est licentia, non posse *a* nec ab ipso, nec à quocumque alio superiore irritari ejusmodi contractum; ratio est, quia licentia

licentia facit, ut contractus sit omni ex parte validus, vnde acquiritur jus tertio; hoc autem semel acquisitum, injustitia fieret, si posset invalidum reddi. Sanchez ibidem addit, si tunc superiot nihilominus revocet licentiam, nolitque, ut subditus stet ejusmodi contractui, non peccare subditum, si ei non stet. Verum hoc intelligere non possum; si enim ipse nobiscum concedit, tunc acquisitum esse jus tertio, qua ratione subditus in re tam clarè injusta, atque adeo peccaminosa posset superiori obedire? tunc igitur solum poterit irritare contractum superior, & consequenter subditus illum non exequi, quando sine vlla licentia initus fuit.

a *Sanch. l. 9. de Matr. d. 40. n. 14. & l. 7. in Dec. c. 31. n. 41. contra Less l. 2. c. 40. d. 10. n. 15. dicentem, valide posse, sed non licitè, sine justa caussa.*

27. Disparitas denique, cur possit idem superior, qui dedit licentiam subdito, ut voveat, vel eius successor, irritare religiosi vota, non verò possit promissiones homini factas, est, quia ex voti approbatione non acquiritur jus tertio, sed Deo, cuius vices cum superior gerat ad gubernandum subditum, potest, saltem ex justa caussa, eidem remittere jus Deo acquisitum: contra, cum non gerat hominis vices, jus homini acquisitū remittere non *b* valet.

b *l. Sanch. l 9. de matr. d. 40. n. 14.*

§. II.

Quid?

1. QVomodo idem, quod debetur, vel ejus æstimatio restituenda sit, patet ex dictis. Solum id superest notandum, an ut me occultum furem non patefaciam, possim rem extantem retinere, eiusque valorem restituere? respondeo, id non posse passim contingere; quia tunc potero *a* media alia persona, quæ de me taceta, restituere. Quando tamen, licet rarissimè, eveniret, ut meam famam tertiæ personæ credere merito non audeam, aio, tunc licere, valorem reddere, etiam si putem, Dominum nolle valorem, sed velle omninò rem: ratio est, quia pluris facienda est mea fama: advertè, de notabili fama esse sermonem; ac notabiliter excedente æstimationem, quam assequeretur Dominus de re sua, ut ex superius dictis colligi potest. Immò casus, licet etiam rarus, esse posset ut propter meam eamdem famam, nec rem ipsam, nec valorem restituere tenear, sed expectare mihi liceat, donec nanciscar personam aptam, qua media restituam, &c. Vel si nunquam inveniam, nunquam restituam; ratio eadem, quia mea notabilis fama exiguo proportionaliter damno alterius pecuniario prævalere semper debet.

a *Dicast. l. l. 2. de rest. t. 2. d. 11. du. 20. num. 121.*

§. III.

Cui?

1. SAnè Domino; sed adhuc duæ obviam se mihi faciunt quæstiones; alias faciliores vide apud alios; prima, an Domino restituendum id, quod eidem allaturm sit damnum? secunda, cui restituendū quando Domi-

do Dominus non appareat ? singulas breviter percurramus.

An restituenda Domino res ipsi nocitura ?

2. Habeo apud me Petri gladium & vestes, an possim primò, debeamque eidem restituere gladium, quo ipse sit certo occisurus contra justitiam suum inimicum, vel etiam fortè se ipsum ? secundo, an vestes, quibus certo vsurus creditur ad fornicandum. Dixi (certo,) nec enim sufficit dubium, cum nemo sit præsumendus in dubio acturus male ; immo neque probabilitas, moralem certitudinem non pariens, quia si sit probabile, Dominum hoc gladio peccaturum, erit etiam probabile oppositum; at in pari probabilitate melior est conditio Domini, qui rem suam apud te possidet, ut alibi *a* dictum est fusè. Exciperem furiosum ; huic enim non redderem gladium, etsi solum probabiliter, immo & si sola suspicione timeam aliquod proximo malum. Ratio est, quia sic favebo fortè innocenti, & ex alia parte furioso, dum talis est, nullam injuriam facere censeor.

a *lib. 1. c. 3. à §. 3. & deinceps.*

3. Iam verò, quoad prius, assero, regulariter me non teneri, immo me peccare contra charitaeem, si restituam rem ei, qua vsurus sit ad peccandum contra justitiam *b* : ratio est, tum quia hic non agitur de deneganda restitutione, sed de differenda : atqui maior ratio differendi, quam velle expectare bonum & vtilitatem ipsius Domini ; tu in quia, si quando possum, debeo auferre gladium ab eo, qui vult occidere innocentem, quanto magis gladium denegare ?

b *S. Tho. hic ad primum.*

4. Addidimus illud (regulariter) nam aliquando denegare non teneor. Primò, quando non possim sine magno meo incommodo, v. g. cum periculo meæ vitæ, vel fortunarum, nisi fortè bonum commune exposcat, ut ne tunc quidem reddam, juxta alibi *c* dicta; tunc bonum commune præferendum esset meo.

c *sup. l. 6. c. 1. §. 2. num. præsertim 4.*

Secundo, si ex mea denegatione secutura essent maiora, vel æqualia mala; cum enim tunc spes non esset obviandi malis, cessaret ratio rem alienam retinendi ; vide mox n. 10.

5. Addidimus item (peccare contra charitatem) quod certum est. Quid vero ? peccabone etiam contra justitiam, ita ut obliger ad restitutionem, si Dominus damnum injustè alicui inferat, eo v. g. gladio, quem ego culpabiliter reddidi ? Molina *d* docet, me peccare solum contra charitatem, Lessius *e* verò contendit, etiam contra justitiam, idemque multis probat Salonius *f*.

d *Mol. t. 3. d. 755.* e *Less. lib. 2. c. 16. dub. 4.* f *Salonius hic contr. 2.*

6. Profecto Lessij sententia probabilior est, quia tunc valdè proximè cooperarer ad injustam illam actionem occisionis, reddendo gladium, quem negare possem : dices ; neque contra charitatem, neque contra justitiam pecco, reddens pecuniam debitam ei, qui illa domum, vel navim empturus est, in

est, in quibus certo scio, vsuras, fraudes & illicita mercimonia à Domino esse exercenda, ergo neque in casu nostro; respondeo, negando consequentiam; nam illa delicta valdè sunt remota à mea redditione pecuniæ; quod si quæ cooperatio cum peccato alterius appareat, satis excusatur à debito, quod ego habeo, reddendi Domino pecuniam suam; at prædicti gladij & similium redditio, de qua nos loquimur, proxima est ipsi actioni injustæ, quæ facienda est. Quare, si non est aliqua maior & vrgentior ratio reddendi, qualis esset metus mortis vel similis magni mali, non excusabor à peccato, non solum contra charitatem, quod omnes concedunt, sed nec à peccato contra justitiam, quod cum Lesio contendimus; quia eadem cooperatio tam propinqua ad actionem injustam, me etiam injustum constituit, quasi socium & complicem ejusdem delicti contra justitiam.

7. Instas: nemo tenetur ex justitia (etiam si possit) defendere innocentem, nisi id ex officio illi incumbat; tenetur enim solum ex charitate, si fine suo notabili incommodo possit, ergo neque ego teneor ex justitia denegare gladium volenti occidere eumdem innocentem, sed solum tenebor ex charitate. Respondeo, nego consequentiam; aliud enim est defendere innocentem, ad quod non teneor, nisi ex charitate; aliud, non cooperari ad occisionem innocentis, ad quod teneor, etiam ex justitia; & huius ratio est, quia cooperari, est positiuè esse veluti socium & complicem delicti, quod non est, non defendere, respectu ejus cui non incumbit ex officio. Et hinc etiam fit, ut si Dominus occisurus inimicum, sumeret ex se gladium suum à mea domo, & ego non impedirem, cum possem, fit, inquam, ut ego tunc solum contra charitatem delinquerem, quia tunc non cooperarer quasi consocius, sed solum negative me haberem.

8. Instas iterum: ergo etiam ego peccarem contra justitiam, si redderem pecuniam promissam pro vsurario, qua scio, ipsum vsurum ad injustas vsuras, quia dando illi materiam tam proximam vsuris, jam cooperarer cum illo veluti socius ad injustum lucrum. Respondeo, ita esse per se, & nisi ex aliquo capite accideret excusatio; at certè semper accidit: primò, ne rixæ sint cum vsurario: secundò, ne ego habear infidelis: tertiò, ne quando iterum mutuo indiguero, idem vsurarius, vel alius mutuum mihi deneget: adde denique, maximè me excusari ex eo capite, quod vsurarius semper sit paratus ad injustum lucrum extorquendum; de qua re alibi *g* dictum est satis.

g *sup. lib. 4. c. 1. §. 4. à num. 8. præsertim 42.*

9. Quoad posterius, assero *h*, me non teneri restituere, immo contra charitatem me peccare, si restituam id, quo certo scio Dominum peccaturum contra alias virtutes à justitia, nisi accedat excusatio; ratio est, quia ex lege charitatis tenemur, succurrere proximo indigenti, quando sine magno incommodo possumus, ut hic nos posse supponimus. Quamvis ergo creditor absolutè habeat ex vi justitiæ jus petendi suum, non tamen hic & nunc,

quando

quando eius peccatum facilè per denegationem illam removeri potest : justitia enim non est contraria charitati, sed potius illi maximè subordinata.

h *Less. l. 2. c. 16. du. 4. Mol. d. 755. Val. hic q. 6 p. 7. in S. Tho. 2. 2. qu. vlt. art. 6.*

10. Vrges : si Dominus vellet vti sua pecunia ad peccandum, tu non posses illam pecuniam auferre, ut peccatum impedires ; satis enim est, si vtaris (quando spes est emendæ) correctione fraterna, ergo neque potes ejusdem Domini pecuniam denegare. Respondeo, nego consequentiam : nemo enim tenetur impedire alienum peccatum, vi detinendo, vel res ejusdem auferendo : hoc enim esset magnum onus & ex se valde fidelibus incommodum : at tenetur impedire non concurrendo, non præbendo positivè materiam, & instrumenta ad peccandum, quia id non est ex se valde onerosum & incommodum.

Signatè dico, ex se, & num. præcedente dixi (nisi accederet excusatio) nam sæpissimè excusantur fideles, restituendo : primò, quia negare non possunt Domino, sine periculo notabilis mali ; si enim ipsi non restituent, potest Dominus agere coram judice, & illos compellere ; qui cum non possint probare pravam Domini intentionem, patientur litis expensas, infidelitatisque notam, idque sine fructu ; nam Dominus suum recuperando per judicem, intentionem malam, ut libuerit, exequetur. Secundò, quia si res agatur inter æquales, facile subrientur inimicitiæ, vnde peiora mala consequerentur : quibus colligo, Dominum serio petentẽ suum, valde raro, posse repelli, quantumvis eius malus finis cognoscatur, quia valde rarò ex denegatione incommodum notabile debitori cessabit.

Cui restituendum, non apparente, seu ignoto Domino ?

11. Nisi hic distinguas, facile, ut certè non raro etiam doctis accidit, prolaberis. Quatuor hinc sunt diversi casus ; primò, quando Dominus est valde distans : secundò, quando est defunctus : tertiò, quando est ignotus, seu incertus : quartò, quando rei, de qua agitur, Dominus nullus est ; de primo dicetur mox in circumstantia Quo loco ; de ceteris hic.

Defuncto Domino rei, cui sit illa restituenda ?

12. In hoc casu restitutio facienda est legitimo hæredi ; legitimus autem est, vel per testamentum, vel per judicis sententiam, vel per legum dispositiones, ut cum ab intestato remanet hæres, qui est strictior in gradu. Ratio dicti est, quia hæres succedit in omnia jura realia defuncti : idem enim est, esse hæredem.

13. Quid, si defunctus nullum habeat hæredem, nec de rebus suis disposuerit, quando bona ab ipso relicta vocantur bona vacantia ? respondeo, ex se hæc de jure naturæ sunt primi occupantis ; habentur enim pro derelictis, nulliusque Domini sunt ; siquidem mortuus amittit omnia bona temporalia, nec eorum amplius in alia vita Dominus est : cum ergo ante mortem nihil

nihil disposuerit, nunc vero post mortem disponere non possit, remanent ea bona sub nullius dominio.

Dices; disposuit tacitè & interpretativè, ut illa distribuerentur inter pauperes, vel loca pia, pro ipsius anima. Respondeo; quid, si hic erat gentilis? gg quid, si est in inferno? quid, si alijs voluisset relinquere, & quia loqui non potuit, non disposuit? valde igitur incerta est hęc tacita voluntas, atque adeo viventes nunc obligare non poterit.

gg *Sotus Petr. Nav. Vasq. Less. apud Dicastil. loco mox citando n. 373.*

14. Dixi autem (ex se, & de jure naturæ) nam in aliquibus regnis applicantur Fisco, vel sive per leges, sive per consuetudinem introductam timoratorum, ejusmodi bona distribui solent & debent *h* pauperibus, vel locis pijs. Vnde & his Bulla compositionis, fauet. ut plurib⁹ ingeniosè docet, P. Franciscus *i* Bardi. Mobilia peregrinorum, si hi decedant intestati, & sine hæredibus, distribuantur in pias caussas, per manus Episcopi illius loci, ut habent jura, *l* de quibus videantur Doctores *m*.

h *Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 14. n. 380 citans. Azor, & Reginaldum, sed quid, si debeant solum ex consuetudine congruente, non vero obligante?* i *Bardi li. 2. selec. Mor. q. 16.* l *Aut. Omnes peregr. C. communia. de successionibus.* m *Vide de his Mol. t. 1. de just. d. 53. Dic. l. c. aliosque passim.*

Ignoto vel incerto Domino, cui restituendū?

15. Distinguendus est Dominus incertus ab ignoto. Si debes rem huic vel illi, nec scis determinatè, cui, erit Dominus incertus; si vero debes rem alicui determinatè, nec illum vllo modo (facta morali diligentia, quæ semper, pro qualitate rei, facienda est) cognoscere datur, ut si furatus sis à viatore tibi incognito, certus erit Dominus, licet ignotus.

16. Quoad prius, tria breviter sunt notanda: primum, quando scitur, nempe pertinere ad vnum ex duobus, vel tribus, sed ignoratur, ad quem determinatè pertineat, debet *n* inter illos dividi, juxta ipsorum voluntatem, immo & pro rata maioris vel minoris probabilitatis vel dubij, ut alibi dictum est à nobis *o* in simili.

n *Less. l. 2. c. 15. dub. 1. n. 2. l. Ludouicus à Cruce in Bullam cruciatæ d. 3. dub. 6. n. 4. fi.* o *l. 1. c. 3. §. 3. & §. 7.* p *restit.*

17. Secundum, quando *p* quis communitatem aliquam, reditus v. g. vel feudum alicuius civitatis læsit, restitutio facienda est ipsi communitati, non autem particularibus civibus, quia communitas ipsa læsa fuit.

p *Vasq. de restit. c. 5. §. 4 du. 1. Rebell. 1. p. l. 2. q. 12. & l. 1. q. 15. Molin. t. 2. à d. 544. Less. l. 2. c. 14. dub. 6. & 7. & c. 3. dub. 1. Azor 3. p. l. 4. c. 26. Dicastil. l. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 14. n. 365.*

18. Quidam Senator prædivitis civitatis, dum eam gubernaret, sepositi sibi ex publicis reditibus aureos mille, meq; interrogabat, an posset eos distribuere in pauperes ejusdem vrbis, & sic ab onere restitutionis liberari? respondi, nequaquam; quia in aureos illos, non magis jus habent inopes, quam locupletes. Debent ergo restitui ipsi ærario publico. Quando enim defraudantur ea loca, quæ faciunt vnum corpus ex multis, ut Montes pietatis,

Seminaria, Hospitalia &c. non defraudantur ipsi peculiares Alumni, Convictores, Infirmi &c. non satisfit restituendo his, sed omnino restitutio facienda est ipsis locis defraudatis, ad quorũ deinde superiores pertinebit, ea bona restituta simul cũ cæteris administrare.

19. Tertium : quando quis læsit non communitatem ipsam, ut dictum est, sed multos ex ipsis particularibus, qui cognosci nequeunt, ut quando in bello injusto civitas deprædatur, restitutio fiat, vel Episcopo, vel viro probo q, qui dividant in singulos cives, pro damno accepto, quantum fieri potest. Quod si hoc idem non potest, ut accidit, quando quis defraudat in pretio vel mensura eos, qui emunt minutiores cibos ; nemo enim potest scire, quos in particulari læsit, scit tamen, læsisse hanc viciniam, hanc civitatem, hunc populum ; tunc judicio prudentis viri, aliquod bonũ his defraudatis commune faciat, quò, quantum fieri potest, damnum compensetur. vide citatos: atque hunc juvari posse per Bullam compositionis, ubi ea conceditur, monet rectè Ludovicus r à Cruce.

q *Delug. t. 1. de Iust. d. 6. sec. 12. n. 148. in simili; versio, hinc infertur primo.* r *Ludov. à Cruce in Bull. Cruc. d. 3. dub. 14. n. 3.*

20. Quoad posterius, id est, quando certo constat, adesse rei Dominum, qui sit omninò ignotus, duo casus sunt distinguendi. Primus casus est, quando res venit restituenda ex radice injustæ acceptionis, vel similis injustitiæ. Et tunc si facta diligentia inveniri Dominus non possit, est omnino ex definitione Alexandri ss Pontificis pauperibus, vel locis pijs distribuenda : in hac enim & simili materia sub pauperum nomine semper intelliguntur etiam loca pia. Posse tamen etiam in hoc casu vsui esse Bullam compositionis, merito notant Doctores, t ut etiam, si is est verè pauper, posse sibi applicare, ijdẽ notant u ; & denique addunt ijdem, etiam posse dari & debere, x si sint hęredes, consanguineis Domini rei ablatæ, patri v. g. filio &c præsertim, si ij sint pauperes. & ita prudenter judicetur velle Dominum.

ss *c. cum tu. De vsuris, vbi Alexander III. vsuras jubet tradi pauperibus, quod Doctores extendunt ad alia ex quocumq. delicto. Dicast. l. 2. de Iust. tr. 2. d. 9. dub. 14. n. 368.* s *Nav. in man. c. 17. n. 43. & communiter apud Dicast. l. c. n. 38.* t *Mol. d. 748. Lud. à Cruce l. c. alij q.* u *Molin. d. 747. Less. l. 2 c. 5. n. 41.* x *Delug. t. 1. de just. d. 20. sec. 8. §. 1. n. 191. fin. & latius ib. d. 6. sec. 12.*

21. Secundus casus est, quando res restituenda venit ex contractu justo, vel ex re, quocumq; modo bona fide accepta, & cõmunis difficultas solet hic esse de rebus casu inventis : (nam de habitis ex dicto contractu mox dicam n. 31.) v. g. de marsupio nummis pleno, annulo aureo, libro &c fortè inventis in via, in templo, in platea, quæ præsumuntur habere fine dubio Dominum. Facta enim diligentia, nec Domino invento, cuinam hæc erunt restituenda?

22. Duplex, ut solet, est sententia ; altera a communis, debere pauperibus distribui. Ratio est, quia cum hæc bona habeant actualem Dominum, non sunt censenda bona derelicta, quæ sint primi occupantis, sed sunt applicanda juxta

præsumptam

præsumpt. Domini voluntate, quę certè, saltem inter fideles est, ut pauperib[9], vel in cultū Dei locis pijs distribuantur.

a *Mol. t. 3. disp. 746.*

23. Altera minus est communis *b*, sed mihi, vel probabilior, vel æque probabilis (certè P. Franciscus Turrisi nostræ Societatis doctissimus Theologus, & in Philosophicis amantissimus præceptor meus, hanc meliorem appellabat) docet, posse quempiam rem ejusmodi sibi retinere, animo tamen, ut si compareat Dominus, ei illam reddat (si tamen nondum eam consumpserit) vel in quo factus sit ex illa ditior; ratio huius sententiæ est, quia quamvis verè, & ut ita dicam, physicè, hæc inventa non sint bona derelicta, sunt tamen moraliter quasi derelicta: cum enim Dominus non habeat spem rem suam recuperandi, jam non amplius, secundū humanam æstimationem, judicatur, amplius de illa velle disponere; cedunt ergo primo occupanti. Non autem esse hæc bona vacantia, nimis est *c* clarum, quia vacantia ea solum sunt, quæ relinquuntur à defuncto, modo insinuato n. 14. qualia certè non sunt, nec præsumuntur esse ejusmodi inventa. Adde ipsam praxim, qua videntur omnes cessisse suo juri in rebus omnino deperditis, cum sæpissimè ne timorati quidem ea pauperibus distribuant, sed suæ sorti attribuant, ea invenisse. Adde iterum, Dominum magis præsumi, velle rem suam servari apud inventorem, ut si fortè, antequam res consumatur, ipse Dominus compareat, ipsi reddatur, quàm distribui pauperibus, qui statim rem consument, nec spem vllam relinquent reddendi.

b *Sotus l. 5. de just. q. 3. art. 3. Arag. 2. 2. qu. 66. art. 5. & Mol. fatetur hanc sententiam doceri à multis recentioribus, Vasquez, Malderus, Castropal. p. 19. de just. in gen. d. vnica puncto 4. alijque apud Delugo t. 1. de just. d. 6. sec. 12. n. 138. & apud Dicast. l. c. n. 422. quam ipse probabilem etiam vocat num. 481.*

c *Mol. . 1. tr. 2. d. 53.*

24. Ex his vides, me non fundare, ut alij *d* faciunt, hanc doctrinam, quasi dicam, hæc inventa verè non esse sub physico dominio sui Domini: solum enim dico, statim atque facta diligentia, Dominus non apparet, moraliter judicari, esse sub dominio nullius, propter voluntatem præsumptam Domini, nolentis amplius de re illa disponere.

d *Vide Delugo l. c. sec. 7.*

25. Objicies cum Molina *e*, qui sic contra Sotum, atque adeo contra nos argumentatur: si hæc inventa bona post exhibitam diligentiam essent derelicta, & ab inventore retineri possent, possent etiam retineri acquisita ex delicto, v. g. ex furto, vel vsura, quando horum ignoratur Dominus, quia pari modo essent existimanda derelicta, quod tamen negauimus numero 20.

e *Mol. l. c.*

26. Respondeo, magnam adesse disparitatem, & totam ducendam ex voluntate interpretatiua Domini, qui jam supponitur adesse, licet incognitus. Hic enim rationabiliter præsumitur velle, ut inventor, & vniuersim

omnes bonæ fidei possessores, ea inventa servent, immo ijsdem fruantur, quādoquidem bona fide, & sine injuria ipsius Domini occupauere: at nullo modo præsumitur velle, ut ille, qui injurius fuit, ea bona per injustitiam arripiendo, eadem sibi seruet, vel ijs fruatur; judicatur ergo Dominus, sua bona aliquando quasi deserere, non tamen prosure sibi injurio, sed pro nulla injustitiæ culpa laborante.

27. Dixi (quasi) nam Molina reprehendit Sotum, perinde ac si diceret, hæc esse secundum omnem rationem derelicta, id quod certè ita non est; quia omnino derelicta non sunt, si Dominū actu, licet incognitum habeant. Nos igitur dicimus, esse quasi derelicta, quoad hunc effectum, quod ex præsumpta Domini voluntate, possit ea sibi, donec fortè Dominus compareat, retinere.

28. Quid si comparente forte Domino res inveniatur consumpta omnino? respondeo, si res sit bona fide consumpta, nec inventor sit ex illa re factus in aliquo ditior, puto, ut modò innuimus, non deberi Domino æquivalens, quia bona fides liberat ejusmodi inventorem ab onere restitutionis. Idem dicendum esse in casibus supra dictis, quando quis sibi, ut vero pauperi rem applicuit, meritò docet Less. *f* Quòd si res extet, vel aliquid, in quo factus sit inventor ditior, sanè debebit Domino comparenti reddere; nemo enim debet alienis rebus ditescere; id quod ita verum est, ut etiam ex probabiliore sententia, *g* si ea inveniantur jam pauperi distributa, debeat pauper Domino comparenti reddere, si illa pauper in individuo habeat, vel factus in ijs rebus fuerit ditior.

f Less. l. 2 c. 14. dub. n. 42. alijque apud Dicastill l. c. 2 de just. tr. 3. d. 9. dub. 14. n. 391. & deinceps. Molin. & Less. contra. Petr. Navar. & Rodr. apud Barth. à S. Faust. in spec. Conf. d. 4. q. 178.

29. Denique tria adverte. Primum, si rem alicuius inveniſti, & acquisiviſti, cum magno periculo, v. g. si ex incendio rem illam liberasti, Domini est, non tua: tu vero potes æstimationem tui periculi & laboris exigere *gg*, ut etiam expensas damnumque emergens lucrumque tibi fortè vere cessans &c vide, quæ dixi t. 3. c. 2. §. 8. numero 12. pro ipsa tamen sola inventione nihil ex *h* justitia potes requirere, sed solum ex gratitudine; ratio huius est, quia tota res inventa Domini est, tota igitur reddenda; at si tu aliquid necessario exigas, jam non totam redderes; ratio autem, quod pretium tuæ diligentiæ potes exigere, est, quia vtilis gestor negotij Domini fuisti. Ergo potes aliquid moderatum accipere; moderatum, inquam, quia secus, non esses vtilis gestor negotij, ut alibi *i* dictum est.

gg Less. l. 2. c. 5. dub. 19. num. 67.
h Covarr. Reg. peccatum p. 2. §. 3. nu. 3. alijs citatis. *i supr. tr. 2. c. 8. à n. 7.*

Quod dixi de re ab incendio erepta, dictum reputa de erepta ex naufragio: solum hic additur excommunicatio Bullæ Cœnæ contra occupantes bona naufragantium; ubi semper intellige, si adsit ac nosci possit Dominus: secus, de illis decerne, sicuti de rebus derelictis ab incognito domino.

Præterea rectè aliqui *l* docent, non incurri excommunicationem ab eo, qui illa

qui illa bona capit, animo eadem restituendi veris Dominis: licet interim ijs vtatur, modò impotens non fiat restituendi Domino, fortè comparenti.

l *Suar. t. 5. de censuris, in expositione Bullæ Cœnæ d. 21. sec. 2. allatus à Delugo t. 1. de just. disp. d. sec. 10. n. 99. Castrop. tr. 6. d. 3. p. 5. n. 2. Dian. p. 9. tr. 8. ref. 36. vers. notandum tertio.*

Si quis furetur, vel dono accipiat hæc bona naufragantium ab eo, qui primo occupauit, contrahetne hanc excommunicationem? contrahere docet Suarez *m*, quia quamvis mediate, adhuc accipit naufragantium bona. Negat Sayr, *n* probabilius, quia Bulla loquitur solum de primo occupante.

m *Suar. de censuris d. 21. sec. 2. nu. 33.* n *Sayrus & Sonka allati à Diana p. 9. tr. 8. ref. 36.*

Ligna denique ex invndatione fluminis asportata Domini quidem sunt, sed ex ipsorum qualitate, distantia Domini, labore in eripiendo collige, an Dominus pro derelictis habuerit: nam tunc primi occupantis erunt *o*.

o *Mol. tr. 2. d. 155.* o *Castrop. de just. in genere, d. vnica p. 19. n. 6.*

30. Adverte secundò, adesse aliquas leges applicantes hæc inventa quibusdam locis vel operibus pijs, quas puto, non esse vsu receptas, saltem quoad forum conscientiæ, & ante judicis sententiam, lege Doctores *p*.

p *Petrus Navar. l. 4. de restit. c. 2. n. 12. Ludouic. à Cruce in Bullam Cruc. d. 3. dub. 15. Molina t. 1. tr. 2. d. 53. & to. 3. d. 750.*

31. Adverte denique tertio, mihi non esse improbabile, quod docet Petr. Nav. nimirum debita ex contractu posse, tamquam derelicta, post factam diligentiam, Domino non apparente, retineri; quia hæc comparari merito possunt cum inventis, quandoquidem ignotum habent Dominum, ut supponimus; & per hoc responsum est ad illud, quod numero 21. promisimus, fore hic resolvendum.

q *l. vnica C. de Thes. lib. 10. § Thesauros. Inst. de rer. divis. Less. l. 2. c. 5. du. 12. n. 58.*

Nullo existente Domino, cui res restituenda? vbi de thesauris.

32. Sub nullius dominio sunt ea, quæ sive à Dominis sunt omnino derelicta, ut quæ Dominus ipse à se proijcit, sive Dominum nunquam habuerunt, ut gemmæ rudes ad littus inventæ. Huc spectat thesaurus, qui definitur esse, vetus depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat. Addit Less. *r* id verum esse, quamvis sciatur, quorum maiores thesaurum condiderint; nam quod tanto tempore desijt possideri, desijt esse in dominio, tum recondentis, tum eius hæredum. Ita Less. à quo dissentit Delug. *s*, quia tempus quantumcumque diuturnum non tollit dominium rei à suo Domino, si is cognoscatur. Equidem adhæreo Less. quia ex diuturno tempore clarè colligitur, Dominum voluisse derelinquere, seu à se illam pecuniam proijcere &c.

r *Less. citatus à Delug. mox citando.* s *Delugo t. 1. de just. d. 6. sec. 11. n. 111.*

Quid autem de illo casu, quem alibi *t* in alium finem enarravimus? de

Nocte quidam avarus senex terræ infodit thesaurum ; ego id casu præsensi; possumne hodie judicare, illud aurum esse derelictum, & juxta mox dicenda, mihi illud effodere ? respondeo, si sum certus, eum non infodisse ad custodiam, sed animo, ut illic thesaurus imposterum lateret, & pateret nemini, possem, puto, mihi auferre ; at si advertam, infodisse ad meram custodiam, certè non possem. Ratio vtriusque dicti est, quia si ad custodiam, non desijt, auri dominium esse apud senem : at si, ut lateret in posterum, jam præsumitur senex abdicasse à se, suisque hæredibus illius thesauri dominium, instar Cratis Philosophi, qui suas omnes divitias in mare projecit, ut liberius Philosophiæ vacaret.

t *Sup. lib. 2. c. 6. §. 2. de superstitione n. 12.*

Thesaurus inventus.

33. Sed jam propius ad rem nostram veniamus ; dico primò, adesse quasdã leges in jure communi circa thesauros. Primam, si in loco proprio inveniatur thesaurus, totus esto inventoris. Secundam, si vbilibet inveniatur per artes magicas, vel malas fisco regio applicetur. Tertiam, si in loco alieno, de industria, absque Domini consensu, totus Domino loci cedat. Quartam, si in eodem loco alieno, sed casu, dimidium sit invento is, dimidium Domini loci. Quintam si in loco publico, dividatur inter fiscum, vel civitatem, & inter inventorem ; si verò in Ecclesia, seu loco sacro, quod non sit in vllius bonis, pari modo inter Ecclesiam seu Prælatum, & inter Inventorem dividatur. Quid fiat, quando est duplex Dominus, alius quoad proprietatem, alius quoad vsum fructum, vel quid simile, præter juris u peritos passim legatur etiam apud x Theologos.

u *Iurisper. in leg. modo citatas, & passim.* x *Mol. d. 56. Less. l. c. Caram. Delug. l. c. l. 2. theol. mor. à num. 298. & passim.*

34. Dico secundo. De jure naturali, immo & gentium, thesaurus est inventoris a ; ratio est, quia in nullius est est dominio, ut ex thesauri definitione modò allata manifestè apparet. Si aliquod damnum feceris, ut thesaurum arriperes, v. g. vineam extirpasti, vel murum destruxisti, &c. hoc totum deberi Domino restitui, dubium esse non potest.

a *Delugo l. c. nu. 112. Mol. d. 56. Sotus l. 5. de just. q. 3. art. 3. Med. lib. 1. de just. c. 4. & communiter.*

35. Porrò, quoad forum externum, videant jurisconsulti, quo se extendant illæ leges, aliæque fortè propriæ ,, municipales. Quoad forum inter- ,, num, & in conscientia, sic habet Sylv. ,, b : Secundum Petrum de Palude ,, hodie vbicumq; inveniatur thesau- ,, rus, de consuetudine est principis. Sed ,, ego dico, istam consuetudinem in ,, conscientia non ligare, quia non est ,, introducta per modum legis, sed ,, violentię ; nec fuit vnquam moribus ,, vtentium approbata, nisi violenter. ,, Est etiam contra jura Canonica, quæ ,, volunt, bona incerta, si restituenda ,, sunt esse pauperum ; & si non sunt ,, restituenda, est contra jura civilia, & ,, contra naturaiem æquitatẽ, ut patet in d. §.

„ in d. §. thesauros, vbi dicitur, quod „ D. Andr. naturalem æquitatem se„ cutus &c. voluit thesaurum inven„ tum in proprio fundo esse totum in„ ventoris, contra quam æquitatẽ con„ suetudo non potest. Hæc Silv. qui quamvis loquatur de consuetudine applicante totum thesaurum Regi, tamen multum favet asserenti, eiusmodi omnes leges civiles esse pari modo violentas; quod nolo decernere. Lege Caramuel. *c* alioque.

b *Sylv. v. inventum. n. 13 favent Sotus & Medin. l. c. quatenus negant, principem posse statuere, thesau totos esse suos, lege Franc. Bardi in select. mor. l. 2. theol. moral. n. 289. favet ex parte Bannes, alijq; apud Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 15. à n. 310. & propendet, Less. l. 2. c. 5. du. 17. n. 66. citans Silv. & Sotum, quibus adde Trull. in expl. Cruciatæ l. 33. casu 14. n. 10. adducentem Lopez, qui dicit, Inventorem non obligari, quid dare principi, antequam exigatur.*

36. Ex eo capite, quod thesaurus de jure naturali est Inventoris, sequitur, posse te *i* emere ab alio fundum, in quo scis (etiam certò) adesse thesaurum; cum enim ex vna parte thesaurus infossus nullum habeat Dominum, & consequenter Dominus fundi non sit Dominus thesauri; atque ex altera parte tu fundum justo pretio emas, ut supponimus, non est, vnde vlla culpa committatur, quidquid aliqui *l* nimis scrupulosè dixerint.

i *S. Thomas, Bannes, Navar. Molin. Val. alijque apud Turr. d. 43. dub. 3. num. 1. adde Vasquez alioque apud Delugo l. c. n. 126. l Angelus, Tabiena, Armill. apud Turr. ibid.*

37. Dices, at fundus, in quo adest thesaurus, maiori pretio est dignus; respondeo, non ita. Dignus enim est solo pretio, secundum communem hominum existimationem, quæ est regula constituens pretia rerum, ut suo loco dictum est: at, donec latet thesaurus, communis æstimatio est, perinde ac nullus omnino lateret. Dari solet exemplum de Pharmacopola emente vili pretio fascem lignorum, in quibus cognovit adesse pretiosissimam herbam communiter ignotam.

38. Denique audi resolutionem „ Caramuelis, *m* circa casum, qui „ frequenter accidere solet. Petrus „ conduxit operarium, ut puteum ef„ foderet in domo sua, nempe diurni „ floreni pretio, & hic ollam auro ple„ nam invenit; cuinam invenit, sibi, „ aut conductori? respondeo, sibi, „ ratio est, quia illud est Inventoris. „ Stando enim in jure naturæ, omnes „ thesauri, cum ex se nullius sint, fiunt „ inventoris, qui nihil tenebitur dare „ Regi, nihil reipublicæ, nihil Domi„ no agri, in quo reperit. Sed nunc „ Petrus est inventor, ergo &c. Obij„ cias; at vrinator mercatori gem„ mas in mari quærit: respondeo, ita. „ quia conductus est ad gemmas quæ„ rendas, & operarius conductus „ fuit ad aquam quærendam, non „ thesaurum; & sicut dictus vrinator, si „ fortè in mari inveniret ensem, sibi „ illum acquireret, sic thesaurũ fossor „ &c. Addit; sic si lapidis lapsu vulne„ retur, aut occidatur casu operari⁹, sa„ nè Petrus nõ tenetur, operario ratione „ istius damni non prævisi; ergo neq;

operarius;

„ operarius, ratione thesauri casu in-
„ venti Taceat ergo operarius, &
„ gratias agens Deo custodiat, beatior
„ sine teste. Hæc ille, abstrahens à
„ legibus positiuis, de quibus postea
„ loquitur; & de quibus paulo ante nos
„ egimus, deque ijsdem videatur Franc.
Castill. t. 2. dec. 240.

m *Caram. l. c. num. 288.*

§. IV.

Quantum?

1. TAntum debet restitui, quantum est ablatum; ablati autem nomine intelligi damnũ, lucrum, fructus, &c. jam satis in superioribus est explicatum.

§. V.

Quo modo?

1. NIsi sit alicui *a* obviandum scandalo, satis erit, si restitutio fiat, sivè occultè, sive publicè; sive per te, sive per alium: non enim est deneganda restituenti suæ famæ conseruatio. Porro aliquot mihi fuerunt propositæ difficultates, quæ ad huius circumstantiæ dilucidationem facere possunt, & sunt ejusmodi.

a *Dicastill. l. 2. de just. tr. 2. d. 11. dub. 10. n. 121. vide sup. §. 3.*

Restitutio facta Domino illam non advertenti.

2. Prima. An satisfaciam, si ita occultè restituam, ut ne ipse quidem læsus advertat? debeo v. g. tibi centum ex injusto, sed occulto latrocinio, & quia sum tuus perfamiliaris, timeoque, si secus quocumque alio modo restituam, ne ego fur deprehendar; fingo, tempore tuarum nuptiarum, dono tibi gemmam donare, auro insertam ejusdem valoris, ac furtum, re vera tamen tuum redditurus: liberaborne sic onere restitutionis, quo gravabar? ratio dubitationis est, quia certo moraliter, vel saltem probabiliter scio, te utpotè gratissimum virum, mihi alterum tantum in aliqua simili occasione redonaturum; non redonaturum, nisi ego antea donassem. Respondeo, cum hæc redonatio sit ex mera liberalitate, ad quam ego amicum, nec induxi, nec obligavi, non dicor, nisi indirecta causa illius, seu non sum absolutè illius causa, sed solum occasio; quare cum periculo meæ famæ sit causa proportionata me excusans à cooperatione hujus novi detrimenti, quod ex occasione mei ficti muneris patitur amicus, non peccabo, nec ad restitutionem consequenter obligabor: confirmatur, quia ad vitandam infamiam notabilem, licet differre restitutionem, immò & non restituere, cum fama sit bonum superioris ordinis, ut alibi *a* diximus, cur ergo idẽ non procedat in casu hujus occultæ restitutionis, quæ magis favet creditori? ex quo vides, idem (si absit proportionata causa) fieri licitè non posse.

a *sup. cum de adulterio.*

An satisfaciam debito justitiæ, per donum gratuitum, immemor dicti debiti, vide apud Trullench *b* affirmantem, aliosque.

b *Trullench. in Dec. t. 2. lib. 7. c. 4. d. 5.*

Restitutio

n.10. contra Rodr. ab ipso cui. legatur omnino P. Baldell. sentiens cum Trull. apud Dian. p.5. tr.13. res.44.

Restitutio facta per intermediam personam.

3. Secunda. Rem, quam domino debebam, eidem misi per hominem, quem credebam fidelem, sed ipse muneri suo non satisfaciens, aufugit, obligaborne iterum restituere?

4. Respondeo: in aliquibus conveniunt hìc doctores, *bb* discrepant in vno.

bb *l. Nav. Less. Reb. Mol. alijque mox citan. quibus adde Castrop. de Iust. comm. d.1.p.17.§.9.*

Conveniunt primò, si debitum est ex re accepta, & res est in individuo aliena, v.g. vestis, equus, vas argenteum, hæc numero mensura tritici, quoties sine tua culpa gravi Theologica, ad dominum non affertur, ad nihil te obligari; ratio est, quia res domino perit: excipe, nisi adhuc in aliquo factus sis ditior; hoc enim adhuc à te deberi, non est controversum.

5. Conveniunt secundo; si debitum est ex contractu, quo aliquid à te alicui debetur, pari modo in individuo v. g. vestis commodata, equus locatus, hæc numero pecunia, per modum massæ depositа, probabile saltem esse, te non obligari, quoties sine tua culpa gravi theologica ad dominum non affertur; ratio est eadem, & quia ex contractu non obligatur quis, nisi ad diligentiam moralem, proportionatam illi rei, de qua agitur, in eodem contractu, ut *supr.* universim dictum est; cum ergo tu tradendo huic homini, quem bona fide fidelem credidisti, non peccaveris, saltem mortaliter, erit probabile, te ad iterum compensandum non vrgeri.

6. Conveniunt tertio; si debitum sit ex eodem contractu, ut si debeatur pretium rei emptæ, vel item si debeas ex re accepta, verum ita, ut debeas aliquid non in individuo alienum, sed debeas pecuniam soluere, vel æquivalens, te non liberari ab iterata restitutione; ratio est, quia, cum res quando perit, suo domino pereat, illa pecunia in manu mediatoris tibi perijt, qui eras Dominus; quare creditor adhuc erit satisfaciendus. Excipe, *c* nisi illam miseris per hominem designatum ab ipso creditore: tunc enim creditor in suo homine designato suam fecit pecuniam, adeoque ipsi perijt.

c *Doctores communiter apud Dicastill. l. 2. de rest. tr:2. d. 3. dub.4.n.107.*

7. Dissentiunt autem Doctores, si debitum sit ex delicto: furatus es equum, mittisque per hominem fidelem, v. g. per Confessarium, sive eundem equum, sive eius pretium (in hoc enim casu idem est, sive res debita sit in individuo, sive in specie) an si Confessarius ea non reddit Domino, sed præter tuam expectationem sibi vsurpat, adhuc obligeris ad iterum restituendum? te liberat à restitutione prima *d* sententia, quia tu feciſti, quantum potuisti, & quia tunc creditor judicatur consentire huic transmissioni per hominem fidelem, perinde ac si ipsemet designasset, siquidem tu prudenter te gessisti. Te nequaquam secunda *e* sententia liberat; quia in te semper remanet ra-

dix obligans ad restitutionem, nempe injusta acceptio, & dominus nisi rem ipse cum effectu habeat, non præsumitur consensisse ad illam transmissionē, quamvis per fidelissimum, nisi sub conditione, quod de facto ad ipsum res debita perferretur: hæc posterior sententia est certior; illam priorem non audeo, propter authores eam sequentes, improbabilitatis condemnare.

d *Cenedo de paupertate Reli. d. 634. n. 8. Dian. p. 2. tr. 3. seu 17. Miscel. res. 2. dicens, hanc esse sententiā tutā in praxi. Less. l. 2. c. 16. dub. 6. n. 67. dicit, non esse omnino improbabilem. Fill. t. 1. tr. 32. c. 5. nu. 135. Rodr. Petr. Nav. citati à Dic. mox citando n. 114. Dian. p. 2. tr. 17. res. 2. e Less. l. c. n. 65. Reb. l. 2. de rest. q. 13. sec. 3. nu. 11. Mol. t. 3. d. 754. nu. 2. quando per Confessarium. Tol. Nav. alijque apud Dia. l. c. quibus adde Delug. l. 1. de just. d. 21. sec. 5. à n. 59. Dicast. l. c. n. 111. juncto v. 113.*

Restitutio cum errore facta ex consilio Confessarij.

8. Ex dictis, quid statues de sequenti difficultate, quæ tertio mihi loco proposita est? confessarius bona fide tibi indicit, ut vestes, vel pecuniam v. g. quæ à Petro surripuisti, des pauperibus, tu promptè exequeris, illasq; pauperibus ad assem distribuisti; mox, sive idem confessarius, re melius perpensa, sive alius doctor tibi advertit, incautum fuisse consilium, quia cum sciretur dominus, domino res sua debebatur; obligaberisne ad iterum vero domino restituendum? respondeo, te obligari, sequitur ex dictis in posteriore sententia relata num. præcedenti: sed tamen, etiam si in cæteris casibus sequaris posteriorem dictam sententiam, te hìc non audeo iterum obligare; ratio mihi videtur esse, quia dominus non debuit in tanta tua pietate esse invitus, ut non consenserit illi eleemosynæ. Confirmo, si iterum restituis, semper plus restitues, quam debes, ad quod jus Iustitiæ nunquam obligat, ut diximus superius *f*. Probatur consecutio, quia dares nunc pecuniam illam ablatam, & insuper dedisti bonum illud spirituale eleemosynæ, quod jam cesit pro lucro spirituali domini, ergo semper excederes in restituendo: id quod pari modo esset, si solam partem pretij iterum restitueres: nam semper hæc pars erit supra id, quod debes, cum bonum illud spirituale eleemosynæ jam adæquaverit totum debitum.

f *sup. li. 6. c. 4. §. 3. n. 22.*

Mediator rem restituendam amittens.

9. Denique duæ mihi hic addendæ occurrunt non dissimiles difficultates. Prior, quid nimirum in voto, & juramento? vovi cum juramento calicem, vel pecuniam domui Lauretanæ: misi ea per hominem, quem fidelem judicabam, sed ipse illa sibi clanculum usurpavit: obligorne ego, cum id rescivero, iterum mittere?

Respondeo, scio, aliquos *g* te obligare; verum hoc bona fide procedenti nimis durum. Satis enim in re morali, ex Dei benignitate, à te votum seu juramentum fuisse adimpletum per illam mediatam traditionem, existimandum est *h*. Mediator autem ille semper obligabitur muneri suo satisfacere: ni sa-

ni faciat, peccabit, non contra votum; ipse enim nihil vovit; sed contra Iustitiam; & quidem puto, cum sacrilegio, *hh*, quia usurpat res divino cultui addictas.

g *alijque apud Dian. p.10. tr. 16. res. 97.* h *Dian. ib. citans P. Tancredi.* hh *Fag. Eccl præc. 2. li. 4. c. 4. à nu. 8. & alij cum Bonac. circa 1. præcept. d. 3. q. 6. à num. 23.*

10. Inquiret curiosus: si sine culpa mediator illas amittat, obligabiturne ad aliquid? respondeo, si amittat calicem vel quid simile, in individuo acceptum, ad nihil obligo: quia ipse non obligatur ex voto, vel juramento; hoc enim parit solum personalem obligationem in vovente, vel jurante; non ex re accepta, quia eam amisit; non ex injusta acceptione, quia nullam commisit, vel certè *i* non gravem culpam, ut supponimus; excipe, nisi fortè se per contractum obligasset, quod rarissimum est. At verò si amittat pecuniam, vel simile quid functionem recipiens, distinguendum est: si enim amisit eamdem pecuniam v. g. vel totum cumulum pecuniarum, in quo erat & ipsius, & voventis pecunia, ad nihil obligabitur, propter rationem modo dictam, & de hoc casu solum meminit P. Tancredi allatus *l* à Diana *m*, dum mediatorem amittentem casu pecuniam, ab omni onere liberat: quod si amittat aliam pecuniam, quia nimirum illam voventis, in proprios usus v. g. expendit, vel fortè domi repositam habet, tunc (cum amittat suâ pecuniam) obligabitur vel repositâ, vel illi æquivalentem, ad Lauretanam Ecclesiam deferre: ratio est, quia amissionis infortunium nullo modo nunc debet cedere in damnum Ecclesiæ; quia non amittitur res, quæ sit sub Ecclesiæ dominio. Id quod negaturum non puto P. Tancr. nec alium.

i *Tancredi mox citandus, ducto argumento ex c. licet. de voto.* l *Tancredi de Relig. tr. 4. lib. 2. d. 13. q. 4. n. 32.* m *Diana p. 10. tr. 16. res. 97.*

Restitutio doni, mortuo donatore.

11. Posterior difficultas per hanc occasionem explicanda, hujusmodi est. Titius famulo, vel alteri dedit vas argenteum v. g. ut ipsius Titij nomine, dono traderet Cajo: at famulus vel non tradidit, vel tamdiu dare culpabiliter distulit, donec Titius diem suum objerit, ita ut Cajus doni ignarus, illud ne acceptare quidem potuerit: quæritur, ad quid famulus sit urgendus? respondeo, Molina *n* docet, à famulo duplicatam deberi restitutionem: Cajo enim donatario debet vasis æstimationem, propter damnum, quod illi intulit, dum donum ei non tradidit, nec saltem significavit, quo potuisset Cajus illud acceptare. Hæredibus verò debet vas, quia cum mandatum Titij non habuerit effectum, & ex alia parte omne mandatum exspiret morte mandantis, jam nunc vas non pertinebit ad donatarium, sed ad hæredes Titij donantis, nisi fortè donatio fuerit ad piam causam: tunc enim in favorem animæ præsumitur mandatum persistere. Hæc ex Mol. Verum duplicata hæc redditio dura nimis erit famulo. Puto ergo, esse probabile, *o* sufficere, si is reddat vas donatario tantum; ratio est, quia satis

est probabile, mandatum illud cum sit favorabile & gratia facta, non expirare morte mandantis, sicuti non expirant cæteræ gratiæ factæ *p*.

n *Molina t.2. d 263. num.7. cui adde sanè Lessium, Bonac. & ex parte Layman.*
o *Sà v. donatio num.25. Less. putans, hanc probabilem. Autor casuum conscientiæ Bonacinæ casu 2. apud Dian. p.6. tr.7. res. 4.* p *Sanc. lib.8. matr. d.28. num. præsertim 64.*

§. VI.

Quando?

1 PRofectò statim: de quo, deque moroso debitore multa à me dicta invenies sup. *a*, quibus hæc vel breviter adde, vel breviter recole.

a *sup. tr 3. c.2. §.6. & c.7. §.7. à n.28. & c.8. §.3. à nu.7.*

Primò, statim, intellige moraliter, non physicè. Vnum enim vel alterum, vel tertium diem differre restitutionē, si domino damnum grave non emergit, non est gravis *a a* dilatio. Aliquid amplius concedi, quando solutio est facienda ob contractum, v. g. ob censum, mox dicam. Contra, magnam summam, nolente creditore, per partes singulis mensibus, vel annuatim solvere, gravis *b* est dilatio; id enim non est, statim solvere. Multo gravior erit, si cum scias, te verè debere, tamen vis cogi à judice; tunc enim præter peccatum dilationis, debebis restituere expensas tuo debitori, ut per se patet.

a a *l. Dicast. loc. mox citando.* b *Sot. Medina Mol. apud Dicastill. lib. 2. tr. 2. d.10. d.1. num.6.*

7. Secundò; qui cum possit, non restituit, peccare continuo, & id vocari, ac esse peccatum habituale, specialique modo esse confessori aperiendum, alibi *b b* docuimus. Sed & alia valde necessaria ad praxim confess. dicemus inferius c. 4.

b b *lib.2. exp. Conf. c.1. §. præsertim.*

3. Tertiò, qui ab articulo mortis urgetur, nec per se ipsum restituere vult, cum possit, sed vult relinquere onus restituendi hæredibus; quique cum dubius sit, an res sua sit, diligentiam ipse, cum item possit, facere detrectat, volens, ut eam faciant hæredes, non sunt *c* absolvendi, quia ut cæteratacceam, culpa gravis est, obligationem propriam transferre velle in alios, qui regulariter erunt ipso testatore negligentiores. leg. doctores *c c* hac de re valdè rigide differentes.

c *Silvester, Navar. alijq. quos sequitur Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. d. 10. d.1. num. 15.* cc *Mol. d.753. Less. l.1. c.12. num.11. Rebell. q.17. n.6. Vasq. p.2. d.75. c.3. n.14. & 2. p. q.91. art.1. dub.5.*

4. Quartò, quando solutio facienda est ex contractu, quamvis aliqui teneant, peccari mortaliter, nisi fiat die in contractu præscripta, saltem quando interceſsit juramentum, tamen Molina merito docet, non semper mortaliter peccari, quia juramentum intelligitur morali modo; unde quando dilatio nullum detrimentum affert creditori, certaque futura sit solutio, dilatio non erit censenda mortalis. Pari modo notant aliqui, non esse reum culpæ mortalis eum, qui cum debeat v. g. singulis calendis sept. centum annuos, eos non solvit, nisi à domino requiratur; hic

tur; hic enim est modus ordinarius humanus, ejusmodi census solvendi; verum id limitandum, seu declarandum omnino est. Quando enim creditor judicatur rationabiliter esse invitus in acceptanda dilatione, non poterit excusari debitor, qui est solvendo; ut si v. g. propter nobilitatem, seu potentiam debitoris, non audeat creditor inops exigere, quis excusabit debitorem?

5. Quando terminus solvendi conditus fuit in favorem debitoris, ut in commodato & mutuo, potest *d* debitor terminum prævenire & solvere. Quod si creditor acceptare nolit, & fortè postea res pereat, interitus creditori imputabitur, non debitori. Quando verò terminus fuit in favorem creditoris, ut in locato, tunc debitor prævenire terminum non valet; esset enim in damnum creditoris.

d *Silvest. v. locatio, q. 6. Med. C. de restit. q. 3. causa 6. lege Marian. p. 8. tr. 7. res. 17.*

Creditori autem ipsi nunquam *e* conceditur, posse petere rem sibi reddi ante terminum conventum, nisi in tribus casibus. Primò, si debitor pergat ad inopiam: secundò, si fugam paret: tertiò, si incipit esse suspectus de non solvendo; nam tunc cogetur, vel reddere, vel cautionem præstare.

e *c. unic. de plus peti.*

§. VII.

Quo ordine.

QVando debes pluribus, nec es solvendo omnibus, certè creditori habenti potius jus, reddere oportebit; quod si omnes æquali jure polleant, pro rata erit, quod habes, singulis dividendum. Sed ecce varius, multiplex ac difficilis nodus extricandus: quo enim filo manuductus intricatum hunc labyrinthum de prælatione creditorum evadam? puto strictim, ac summatim id à me explicari sine periculo obscuritatis non posse: nam propterea satius judico, te in re, præsertim non admodum frequenti, ad Theologos *a* ac Iurisconsultos de ea fusè disputantes ablegare.

a *Molin. d. 760. Less. l. c. c. 15. Val. d. 5. q. 6. p. 10. Delugo t. 1. de just. d. 2. per totam. Vasq. c. 11. de rest. Dicast. li. 2. de just. t. 2. d. 11. Castr. p. 7. d. 1 de just. comm. p. 18. à §. 13.*

§. VIII.

Quo loco?

1 DIstinguendum est; vel enim agimus primo de restitutione debita ex injusta acceptione, seu ex quocumque delicto, vel secundo ex re accepta, vel tertiò ex contractu.

Ex Delicto.

2. Si restitutio facienda est ex radice delicti, regulariter est exhibenda, ubi degit dominus rei; præterea quando absentia crediti est ex culpa, vel voluntate debitoris, v. g. surripuisti equum Petri Panormi, & illum transtulisti Syracusas, Panormi debes restituere. Pari modo, si furatus es pecuniam hic à Titio, & Titius se contulit ob sua negotia

gotia Catanam, quo erat secum suam hanc pecuniam translaturus, Catanæ debes restituere. Ratio est, quia creditor per restitutionem debet ad æqualitatem reduci, & nullum debet ex injusta tua receptione pati damnum. Quare si quis furetur pecuniam, quam ipse dominus aliò, etiam in disiunctissimam provinciam, mittebat, rationabiliter petet, ut ibi reddatur. Dico (rationabiliter) non enim potest temerè velle dominus, pro arbitrio suo, in quocumque loco fieri restitutionem, sed solum, ubi culpa furis sese extendit *a*.

a *De his omnibus vide Sotum l. 4. de just. q. 1. art. 1. ad 3. Rebell. p. 1. l. 2. qu. 13. sec. 2. & 3. Azor. 3. p. l. 4. c. 32. & 33. Less. l. 2. c. 15. dub. 8. Vasq. de restit. §. 10. dub. 1. & 2. Mol. d. 751. Delugo t. 1. de just. d. 20. sec. 8. §. 3. Bonac. disp. 1. de rest. q. 5.*

3. Verum, cujus expensis? ducendus est v. g. equus ablatus in locum debitum, quis tribuet expensas? respondeo, tribuet *b* debitor, subtractis ijs, quas fortè alioqui dominus fuisset facturus, si ab illo equus non fuisset ablatus. Ratio est, quia secus, creditor, qui nunc est dominus, pateretur damnum ex alterius injustitia. Idemque est, si restitutio fiat ex injusta retentione, quia tunc jam est ex delicto. Commodavi tibi v. g. equum per unum mensem, tu fuisti in mora injusta reddendi, unde ego Catanam petij, cum omnibus rebus meis, debes tuis expensis transmittere ad me equum, subtractis ijs, quas ego fecissem, & nullis subtractis, si fecissem nullas: sic enim ad æqualitatem reducetur injustitia, cujus mihi ex injusta mora causa fuisti.

b *Sot. Val. Nav. Azor. Mol. Less. & commun. apud Dic. 1. c. n. 98.*

4. Inquires. Si expensæ futuræ essent majores, vel æquales rei restituendæ, obligorne, cum tanto damno, eas pati? surripui v. g. equum valoris centum aureorum: expensæ autem, ad equum transferendum, ascendunt ad centum, ducentos, trecentos aureos; obligaborne?

Respondeo, te absolutè loquendo obligari, quia tu intrivisti, tu exmede; hoc est, quia tu causa fuisti, cur tantum debeat expendi, tu expende: neque enim dominus ex tua injustitia pati carentiam suæ rei debet. Dixi (absolutè) nam, si tu exhibendo tantas illas expensas, patereris non quidem damnum æquale, vel aliquanto majus, quam patitur dominus ex suæ rei carentia, tunc sine dubio tenereris; sed si patereris longè majus, quàm patitur dominus ex absentia rei suæ, tunc sanè posset *c* differri solutio, aut aliquo modo conveniri per litteras cum domino; ratio est, quia Iustitia non adversatur charitati, quæ est finis omnium virtutum, neque prudentiæ & rectæ rationi, quæ per omnes virtutes intercurrit. At charitas & recta ratio dictat, nō debere dominum velle, rem suam cum tanto rigore sibi restitui, ut damnum adeo intolerabile debitori inferatur. In æquali autem, seu aliquanto majori, ideò obligamus debitorem, quia in damno non adeò excedenti melior ratio debet haberi innocentis domini.

c *Val. Cast. Nav. & alij apud Vasq. c. 10. dub. 1. n. 27.*

5. Quod si differri non possit solutio, vel propter absentiam in loco re-

tissimo

motissimo ac diuturnam domini, non sit spes veniendi tempus, quo res transmitti ad illum cum moderatis expensis detur, nec per litteras, seu internuncios, domini voluntatem explorandi, non propterea debitor potest rem ablatam sibi retinere, sed vel disponendum de illa est, in favorem pauperum, vel componendũ, vi beneficij Bullæ compositionis, sicuti superius *d* diximus fieri debere in eo casu, quo incertus dominus est, quia in hoc casu moraliter judicatur dominus, ac si esset incertus. Idem puto in alio casu, quando debitor, propter inopiam nullo modo potest expensas, ne mediocres quidem facere, ad transmittendam rem, vel ad dominum admonendum: tunc enim pari modo, vel pauperibus rem elargitor, vel beneficio compositionis *e* utitor. In utroque autem casu, si præsumatur voluntas domini, ut res restituenda detur suis consanguineis, patri, matri, filijs &c. multo magis si ij pauperes sint, ipsis dandam rem esse, nemo negabit, ut ibidem diximus.

d *sup. c. 1. §. 3. num. 20.* e *Ludov. à Cruce d. 3. in Bull. Cruc. d. 6. nu. 3. alijque ab ipso citati.*

Quo loco, ex re accepta?

6. Si restitutio facienda est solum ex re accepta bona fide, v.g. quia habui equũ, gemmam, vestes, quæ deinde novi esse alterius, vel bos alterius ad meũ præsepe confugit, &c. profecto sufficiet, si ea restitutio fiat in loco *f*, vbi est debitor: & admoneatur dominus; quod si res ad dominum sit transmittenda, domini expensis transmittenda erit; ratio est, quia secus, ego paterer damnum sine mea culpa; tunc enim dominus jus habet in rem suam, non vero in me.

f *Navarr. Mol. Rebel. Less. Reginald. Vasq. alijque citati à Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 11. dub. 9. num. 105.*

7. Adverte hìc tria. Primò, mihi esse compensandas justas expensas, alioqui ex re ipsa extrahendas, si quæ me factæ sunt, ad sustentandum v.g. equum; idque ex tacito contractu, qui dicitur, ex negotijs bene gestis. Secundò, multum expedire, si dominus admoneatur, & res interim alicubi custodiatur; nam si superfluas expensas sine rationabili voluntate domini facias, illas amitteres, ut si equum v.g. transmitteres cum majorib. expensis, quàm equus valeat, si sine morali custodia &c. immò tunc, si ob negligentem custodiam, cum culpa gravi periret equus, tenereris ad damni restitutionem, ex injusta damnificatione; tertiò, si res transmitti ad dominum non potest, nec admoneri, expectari, &c. detur pauperibus, vel usui sit Bulla compositionis, juxta modum jam nu. 5. dictum. Nec tamen videtur improbabile, posse retineri apud se, quia tunc res comparatur rei habenti dominum ignotum, juxta dicta §. 3. n. 31.

Quo loco, ex contractu?

8 Si restitutio facienda est ex contractu, & ex justa acceptione, distinctione opus *g* habemus; vel enim restituenda est eadem numero, seu, ut loquuntur Iurisconsulti, eadem res in specie, v.g. equus locatus, commodatus, depositi-

depositus, vel restituendum est aliquid æquivalens, v. g. emisti equum, debes pretium; vendidisti, recepto pretio, frumentum, debes frumentum pretio recepto æquivalens; accepisti prædium, debes censum &c. de utroque separatim.

g *legatur Dicast. l. c. n. 108. Less. Vasq. Reginal. ab eod. citati.*

9. Quoad prius, assero, debere restitui in eo loco, quo conventum est, vel in eo loco, quem natura initi contractus requirit, v. g. si in contractu locationis equi appositum sit, ut hic equum restituas, hic debes; si ut restituas Catanæ, quo pergis, illic debes &c. At verò si nulla conventio facta est, tunc debet respici natura contractus, hoc est; an primò contractus, quem facis, sit solum in utilitatem alterius contrahentis? secundò, an solum in tuam? tertiò, an in utriusque?

10 Si enim accidat primum, si v. g. habes depositum librum in utilitatem solius domini, ibi bona fide, id est, sine fraude & dolo debes restituere, ubi tu existis; quod si alio res transmittenda sit, fiat expensis & periculo domini, modo non pereat ex tua gravi culpa; ratio est, quia secus, tu patereris damnum, sine ullo domini jure contra te.

11. Si habes depositum, solum in utilitatem tuam, teneris tuis expensis restituere, in eo loco, ubi bona fide habuisset dominus, si tibi non commodasset, modò per te steterit, ne dominus secum rem suam transtulerit, deductis tamen expensis, quas feciisset dominus; ratio est, quia dominus non debet pati damnum ex gratuito commodato, & ex alia parte non debet, nec ille lucrari, nec tu perdere, sine tua culpa, ex mero commodato, quod est ex se gratuitum.

12. Denique si rem habes in utilitatem utriusque, ut in locatione equi, in qua & tu equi usum, & locans pretium habet, tunc in casu, de quo loquimur, quando nulla facta est conventio, videris primo aspectu teneri tuis expensis, ne dominus sine culpa lædatur: puto tamen, expensis utriusque; quia retorqueo argumentum; si enim tuis expensis, tu lædereris sine tua culpa. Dividantur ergo æqualiter expensæ, sicuti æquale est commodum: immo addo, non rarò debere solis expensis domini, quando scilicet domini negligentia non fuit admonitus conductor de loco, ubi restitutio facienda esset; ipse enim, suo communiter usurpato jure utens, ibi restituet, ubi rem locatam recepit. Excipe, nisi sit recepta consuetudo, ut alibi restituatur: ita in aliquibus locis equi locati ad iter faciendum, restitui solent in locis, ad quos equitando pervenitur &c.

13. Quoad posterius, quando ex contractu debet restitui res æquivalens, juxta divisionem factam num. 8. dico, debere pari modo restitui secundum conventionem contrahentium, sive expressè, sive tacitè in contractu positam; at si nulla sit apposita conditio, regulariter fieri debet restitutio, seu solutio, ubi tradita res fuit & recepta, v. g. hic vendidisti, hic locasti equum, hic solve pretium; id enim videtur postulare æquitas, idque æqualitas inducenda inter contrahentes: quod si hic Panormi sub conditione numeratæ pecuniæ loces domum Catanæ existentem, hic debebis, quia illud (numerata pecunia)

nia)id tacitè, ne dicam expresè, importat &c.

14. Ex quo vides, tum pro hac postrema doctrina, tum pro præcedenti, maximè ex circumstantijs decerni debere in tota hac materia locum, ubi sit restituendum; id, quod nos nunc innuimus sub nomine tacitæ vel expressæ conventionis, & paulo superius sub nomine naturæ contractus, in quo nimirum tacitè imbibitur aliquando, vel expresè loci determinatio.

15. Hinc primò, si in via tibi do mutuos decem aureos, certè non in via, sed ubi tunc *h* ego proximè, immo etiam longè habito, reddere debebis, quia ex natura mutui, quod est in utilitatem solam mutuatarij, colligimus, dominum rem suam habere debere sine expensis, quia nisi expresè quid in contrarium sit conventum, non est æquum, ut ego ex beneficio tibi collato damnum patiar.

h *Bonac. l. c. n. 9. quod tandem concedit Dehugo l. c. num. 204.*

Quid si emas, vel vendas in via, dilato pretio, vel re? quid si vendas rem existentem in loco distanti, v. g. dolium vini existens in tuo prædio? respondeo, in his casibus semper solere constitui in praxi, locum solutionis, quod si per incuriam non constituatur, ad tacitas, consuetasque in ea regione conventiones, modo paulo ante dicto, erit recurrendum.

16. Hinc secundò, si tibi promittam dare liberaliter post annum equum, & ego ante annum domicilium mutare cogar, certè sufficienter tibi satisfaciam, si equum ibidem dem, ubi bona fide invenior, quia ex circumstantijs his peculiaribus, quod hæc sit donatio merè liberalis, quodque ego non consulto, ut effugiam ab equo donando, sed bona fide peregrè abierim, colligitur, non aliter me promisisse.

i *Dicast. li. 2. tr. 2. d. 11. d. 9. n. 118.*

17. Hinc tertiò, census reales, super rebus stabilibus debiti, v. g. super prædio, domo, feudo &c. (nisi expresè conventum aliter fuerit) solvi debent in loco, ubi sunt res hypothecatæ: est enim census, quasi pars fructuum rei. Idem de pensione beneficij. ibi enim debet solvi, ubi est beneficium, licèt sciam, sæpissimè conveniri expresè, ut solutio exhibeatur, ubi degit pensionarius. Idem de legatis: debent enim dari, ubi hæres hæreditatem adijt, nisi aliter ex intentione testatoris colligatur, siquidem legata sunt pari modo partes extractæ ab hæreditate.

In omnibus prædictis, quando res ad dominum longè distantem transferenda est, cui pereat, si pereat in via, diximus §. 5 à num 3.

§. IX.

Quæ causa excuset?

1 QVindecim causas affert Valentia *a* excusantes à restitutione. Præcipuæ sunt; impotentia debitoris, infamiæ, vitæ, membrorum periculum: condonatio creditoris: cessio bonorum: res restituenda creditori nocitura: præscriptio; beneficium Bullæ compositionis; solutio facta creditori sui creditoris: Iudicis authoritas: quoniam verò ex his multa sparsim *b* in toto hoc libro dicta sunt,

multa autem sunt facilia, & passim obvia, nec desunt aliqua minus frequentia, ideo prima hìc, quæ frequentissima est, brevi explicationi subijcienda dumtaxat superest, si prius adnotes, certum esse, excommunicationem creditoris', multo minus debitoris, c non excusare à restitutione. At lucrum magnum d à debitore acquirendum tunc solum dabit causam ad differendam aliquantulum restitutionem, quando speratur, sic debitor posse satisfacere omnibus creditoribus.

a *Val. 2. 2. d. 5. q. 6. p. 7. & multa de his excusationibus lege apud Castrop. de just. comm. d. 1. p. 17. per totum.* b *De periculo infam. &c. cum de adulterio, de re nocitura creditori supr. §. 3. nu. 2. de ingressu Relig. supr. §. 1. nu. 7. de præscr. sup. tr. 1. c. 4. de cessione bonorum mox n. 7. dicetur.* c *Silv. Suar. Less. alij apud Castrop. l. 1. §. 5.* d *Layman, Less. alij apud Castr. l. c. §. 4. n. 4.*

Inopia excusans à restitutione.

2. Impotentia ergo, seu inopia causa est legitima, cur omitti, vel quod est minus, differri possit restitutio, quia vulgare est pronuntiatum: *Ad impossibile nemo tenetur*, vide, quæ dixi Tract. 2. c. 6. Cum autem fortior sit omissio (utique perpetua) quàm dilatio, fortior ad illam impotentia, quam ad hanc sine dubitatione requiritur. Hinc lego apud doctores, e posse licitè aliquando ex detrimento, quod debitori sequitur, etiam si non conijciatur in necessitatem decidendi à suo stat, posse, inquam, licitè differri restitutionem ad tempus, quo sine tanto detrimento fieri queat restitutio; lego apud Lesium f eum, qui debet centum aureos, posse differre solutionem, si non potest nunc restituere, nisi prædium multo minoris vendat, quàm valet; lego apud Bonacinam, g posse differri solutionẽ, quando ad restituendum statim, rem valentem ducentos, oporteret vendere centum; quod duplex dictum Lessij & Bonacinæ explicat, quantum debet esse detrimentum, quod hanc licentiam differendi concedit. lego apud Ioannem Medinam h & alios, si periculum sit ne filiæ se prostituant, & ne filij fiant latrones, vel ne debitor ipse pater ob summam indigentiam in desperationem incidat, posse differri solutionem; addit merito Castropalaus i, dummodo creditori inde grave damnum non obveniat. Hæc, inquam, absolutè lego; at propter has causas posse restitutionem absolutè omitti, non passim lego. Nam si deinde accedat major causa, quale est periculum vitæ, membrorum, jacturæ notabilis & diuturnæ propriæ sanitatis, gravis infamiæ, notabilis casus à suo statu, ita ut illi filij, v. g. paterque, non habeant, unde alantur &c. non differri solum, sed omitti omninò poterit restitutio.

e *Sot. Navarr. Val. alijq. apud Bonac. d. 1. de restit. q. vlt. p. 1. contra Mol. d. 754.* f *Less. l. 2. c. 16. nu. 12. & 25.* g *Bon. l. c. n. 22. & 23.* h *Io. Med. C. de restit. qu. 2. ad 2. Less. Nav. apud Castr. mox citandum.* i *Castrop. de justitia comm. d. 1. p. 18. §. 3.*

Qua ratione, qui differt solutionem ob causas prædictas, obligetur ad interesse, quod ex dilatione fortè patitur creditor, lege apud doctores.

l *Delug. t. 1. de just. d. 21. sec. 1. à n. 16. Mol. Less. Reb. aliosque apud ipsum.*

3. Sed

3. Sed quid, si detrimentum illud, & periculum latrocinandi in filijs, & desperationis in patre, de facto semper perseverent? respondeo: tunc non est improbabile *m*, per accidens omitti posse restitutionem, si tamen præmittantur diligenter remedia, ne illa mala perseverent, & ut restituatur illa pars, quæ sine magno detrimento potest, & grave inde damnum creditori non obveniat. Ratio debet esse, quia secus, debitor hìc & nunc daret creditori notabiliter plusquam ipsi deberetur; daret enim illud, quod ipsi debitori in illis periculis & detrimentis tam gravibus, quæ superari moraliter non possunt, ut supponi omninò debet, valet multò plus, quam illud, quod debet; ad quod Iustitia obligare non potest, quæ æqualitatem per se respicit. Vide §. præced. n. 4. Dixi, notabiliter, quia debitor ad nõ notabilem jacturam, maximè quando debitum est ex delicto, ex omni recta ratione obligabitur; nam ideò obligavimus etiam ad partem, quando partem potest &c.

m *Reb. p. 1. l. 2. qu. 17. sec. 4. n. 36.*

4. Illa ergo inopia, seu impotentia omninò à restitutione liberat, qua primò debitor verè non habet, unde solvat: secundò, qua si solvat, fit extremè indigens: tertiò, qua si solvat, fit graviter indigens, quod alijs verbis supra in simili diximus, qua quis notabiliter cadit à suo statu; adverte illud (notabiliter) quod, quia non notatur ab aliquibus, sæpe palliatur obligatio restitutionis; ut aliquando appareat esse moraliter impossibilis, quæ certè ejus generis non est.

Vt è contra, si creditori constet de impotentia omnimoda debitoris, illi molestiam afferre non potest, nec à judice *a* petere, ut in carcerem debitorem conijciat, quia jus creditoris contra proximum impotentem vel suspenditur vel elanguet: video tamen, sæpissimè excusari creditores urgentes, quia sæpe adest spes, ut debitor ita vexatus, aliquam rationem ineat solvendi. An adesse possit alia excusatio, prudens lector inquirat.

a *Bardi lib. 1. select. qu. 10. n. 6.*

5. Adverte item, si quis in statum honorificum ascendisset, propter rem alienam mala fide acceptam, tunc faciendam esse restitutionem, etiam cum diminutione sui talis status, quia hoc non esset cadere, sed redire ad suum: multò magis, si in pari necessitate esset is, à quo rem surripuisti; tunc enim debet esse melior conditio innocentis domini: illud subadverte, si filius v. g. usurarij mala fide cœpit possidere, teneri eum, etiam cum diminutione status relicti à patre, ad restituendum; quia ejusmodi possessio cum mala fide nihil ipsi suffragatur; si verò cœpit possidere bona fide, non teneri postea à suo statu bona fide possesso decidere, ut restituat, si cognoscat, ea esse bona aliena, quia quilibet jus habet ad conservandum statum bona fide acquisitum.

Impotentia testis & notarij, an à restitutione excuset?

6. In concursu extremæ vel gravis necessitatis debitoris & creditoris, quid faciendum, pet aliam occasionem disputabimus. Verum casus ille frequens de teste & notario hìc non est

prætermittendus ; hi enim cum non rarò falsis testimonijs , vel scripturis conjecerint innocentem in amissionem bonorum, immò aliquando in periculum vitæ, se excusant à restitutione, & à revocatione dicti vel scripturæ, ob æquale periculum, quod subirent. Sed communiter doctores clamant adversus hos, doctrinamque à nobis modo traditam inculcant. Instar omnium sit „ Bonacina *n*: quæres (ait) utrum ille, „ ob cujus falsum dictum inferenda est „ alteri mors vel mutilatio, teneatur „ retractare suum dictū, cum periculo „ similis pœnæ incurrendæ? respondeo „ *o* affirmativè, modò credat, se profuturum per retractationem, & modò in „ ferendo testimonio peccaverit mortaliter; ratio est, quia, in æquali damno, „ habenda est potior ratio innocentis. „ Tenetur etiam eos admonere, quos „ ad falsum testimonium ferendum „ induxit, ut falsum retractent, & ijs „ recusantibus retractare; tenetur Iudici „ fraudem aperire, ut innocens eripiatur, quamvis sibi vitæ periculum „ immineat: melior enim est conditio „ innocentis. Si reus fuit per alios testes convictus, & falsus testis nihil fecit, non est mirum, tunc ad nihil obligari *p*, quia nihil damni intulit, ut „ supponis.

n *Bon. c. 8. præcept. d. 10. q. 3. p. 3. nu. 16.*

o *cum Val. Bannes. Azor. Molin. Fill. cit. ibid. à Bonac.*

p *l. Dian. p. 3. tr. 5. res. 105.*

„ Dixi (modo credat, se profuturum) „ quia credens, se nihil profuturum, „ nec tenetur retractare, cum nullus ad „ opus inutile obligetur. Tenebitur tamen restitutionem damnorum facere cum illorum causa injusta censeatur (huic dicto addo ego, semper juvare *q*, saltem per hominem gravem admonere judicem de falsitate prædicta, nam certè tunc judex majorem diligentiam adhibebit exquirendi veritatem pro reo.)

q *ita Dicastill. lib. 2. tr. 1. de just. d 5. da. 3. num. 55.*

„ Dixi (modo in proferendo testi„ monio peccaverit mortaliter) nam „ qui bona fide pernicioſam aliquam „ falsitatem dixit in judicio, non tene„ tur cum tanto suo incommodo, co„ gnita veritate, dictum retractare, cum „ ex nulla radice constet, ad hoc teneri, „ ita Sotus, Navarrus & alij *r*. Hæc ex „ Bonacina.

r *Tol. Nav. Clau. Reg. Sylv. apud Bon. ibid. quibus adde Delugo t. 2. de just. d. 39. sec. 3. à num. 24.*

Quid si verum crimen per testimonium propalasti, sed injustè, utpotè, quod erat occultum? respondeo cum Castropalao, *s* te tunc non esse obligatum, vitam exponere, ut delinquentem liberes, sed solum, quando falsum crimen imposuisti. Ratio est (inquit) quia jam sententia erit justa, si crimen verum fuit, ergo tu licet peccaveris, non fuisti causa mortis injustæ &c. vide ipsum latius.

s *Castrop. de justit. comm. d. 1. p. 17. §. 3. nu. 6 cit. Less. Sanc. Petr. Navarr.*

Cessio Bonorum.

7. Ad impotentiam reducitur cessio bonorum, de qua summatim duo afferre sufficiat, alterum omnibus pervium, alterum singulare.

8. Primò: cessio bonorum excusat quidem à restitutione in foro externo, non ve-

non verò in conscientia, nisi verè impotens sit, qui cedit; ejusmodi enim cessio ideo debitori suffragatur in foro externo, quia princeps supponit, miserum hominem non esse solvendo; unde si sit solvendo, nunquam princeps intendit, tollere jus creditorum; quod intendere iniquum sanè esset. Alimenta tamen, quibus secundum tuum statum parcè vivas, te in foro conscientiæ posse retinere, immo & occultare, probabile est (sive ea accipias ex bonis, quibus gaudebas ante cessionem, sive ex acquisitis postea) siquidem ad propria alimenta quilibet jus habet, cum is, qui ijs caret, sit in gravi necessitate constitutus, in qua etiam aliena posse surripi, nedum propria occultare, communis jam nunc est sententia.

9. Ex hac eadem doctrina illud obiter dicam. Nam uxores & filij, quorum viri parentesque ad magnam sunt penuriam redacti, sive culpatè, sive etiam sine culpa, si post eorum mortem inveniantur non esse solvendo debita à patre viroq; contracta, possunt ex bonis t relictis tantum subtrahere, atque occultare, quantum satis judicetur ad vitam suumq; statum honestè conservandum: & in judicio requisiti possent, cum æqui vocatione congrua, jurare, se nihil occultare, puta, nihil non ipsis debitū, & propter eamdem rationem non incurrerent excommunicationem fortè latam contra ea bona occultantes.

t *Cœlestin. citans Sot. Azor, alios apud Dian. p. 5. tr. 14. res. 57.*

10. Secundò: proposita mihi nova quæstiuncula fuit nudiustertius, an artifex, qui cessit bonis, possit in posterum contra suum statum otiari? an vero obligetur, artem suam, ut antea exercere, quò aliquid præter victū, (ut certè potest) acquirendo, creditoribus suis, saltem ex parte, satisfaciat?

Respondeo; nonnulli u omnino hunc liberare ab operando fortasse contendent, ex eo principio, quod cessio, quando exhibita est cum ignominia, subit vicem perfectæ solutionis. Verum quia communis x & solida sententia negat, tunc extingui obligationem, sed solum suspendi, quia tota ratio privilegij cessionis bonorum ducta est ab impotentia debitoris, & illa ignominiæ signa solum adduntur, ne passim ejusmodi cessiones cum damno Reip. intententur, ideo artificem hunc omninò obligo ad laborandum, juxta suam conditionem, quò restituat, quantum potest, tum quæ ex contractu, tum multo magis, quæ debet ex delicto. Et ratio à priori est, quia quilibet obligatur apponere media, saltem ordinaria, quæ conducunt ad finem, ad quem quis obligatur, cum certum sit, eum, qui obligatur ad finem, obligari etiam ad ordinaria media ad illum. Sanè quis nō obliget ex virtute religionis fidelem ad ambulandum à domo sua ad Ecclesiam competenter distantem, quò die dominico, Missæ interfit? sacerdotem ex eadem, ad emendum Breviarium, quò horas Canonicas solvat? patremfamilias ex virtute charitatis ad conquirendum consuetis hominum laboribus victum, quò familiam alat, & sexcenta alia? pari ergo, immo majori ratione, Iustitia, quæ fortius urgere solet, quàm aliæ virtutes, obligabit debitorem hunc artificem (à quo ex cessione bonorum non recessit, ut dictum

est, obligatio restituendi) ad laborandum, secundùm suum statum, qui labor medium est, respectu ipsius, satis ordinarium, quò finem obtineat faciendi æqualitatem, quam potest cum creditore. nam propter eamdem rationem, hunc & quemlibet alium debitorem non posse repudiare hæreditatem, vel quid simile, docent multi *a*, qua hæreditate possit creditoribus satisfacere, quia hoc est medium ordinarium & facilè.

a *Sanc. Less. Mol. apud Castrop. l. c. num. 4.*

Paritas, quæ potest objici contra hanc doctrinam, ducta à religioso, qui in nostra sententia, non obligatur laborare ad solvenda debita contracta in sæculo, jam satis superque dissoluta est superius *b*.

b *supra §. 2. n. præsertim 12.*

CAPVT SECVNDVM.

De concausis, seu cooperantibus ad actionem injustam, ex quia oritur obligatio restitutionis.

Antequam ad singulas causas accedam, duo pro omnibus adverte. Primò, has concausas nunquam teneri ad restitutionem, nisi re ipsa damnum secutum sit. Secundò, nec teneri, nisi adsit certitudo moralis, quod id sit secutum, quodque sit secutum ex ejusmodi causa. Nam quando de alterutro ex his ambigitur, diximus diserte superiùs *a*. Concausæ autem hæ, de quibus locuturi sumus, novem *b* omninò sunt, his carminibus comprehensæ.

a *sup. l. 1. in Dec. c. 3. §. 7. v. damnum secutum.* b *De his concausis lege Azor 3. p. l. 4. c. 10. Less. l. 2. c. 13. Rebell. p. 1. l. 2. q. 24. Vasq. de restit. c. 9. §. 1. Mol. t. 3. d. 729. Reginald. Bonac. Layman. cum de rest. Sanc. in conf. lib. 2. c. 1. dub. 49. & Delugo t. 1. de just. d. 19. sec. 2. Dic. l. 2. tr. 2. d. 4.*

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstans, non manifestans.

§. I.

Iussio, seu, quod idem est, mandatum.

1. DE mandante seu jubente aliqua diximus, agentes de homicidio lib. 6. c. 4. §. 5. item de ratum habente, quod certè huc reducitur; quæ sunt omnino recolenda, & hic proportionaliter applicanda.

2. Supersunt autem aliquæ difficultates: prima est, si mandatarius excedit limites mandati, an ad restitutionem debitam ex excessu teneatur mandans?

Distinguunt communiter DD. si talis excessus damni est ex communiter contingentibus, poteratque facile ac debebat prævideri à mandante, tunc tenetur mandans; ut si Petrus jussit me furari à Paulo centum, & ego ab eodem furor centum & quinque; si jussit occidere Cajum, & per errorem occido Titum Cajo similem, quam similitudinem *bb* cognoscebat Petrus; si jussit graviter vulnerare, & ego occido &c.; ratio est, quia cum hæc sint tam proximè conjuncta ijs, quæ mihi

à Petro

à Petro mandata sunt, merito imputatur ipsi mandanti Petro.

bb *Id addo, quia secus, excusabitur mandans, adeoque non erit irregularis, ut decrevit Sacra Congr. apud Dianam p. 9. tr. 4. res. 31. fine, & ego dixi sup. li. 6. c. 4. §. 3. num. 35.*

At verò si excessus non est talis; soli arbitrio mandatum excedentis attribuitur, ut si ego jussi, leviter verberare, & tu occidisti, tunc merito mandans de eo excessu non tenetur. lege Azor loco citato, cui adde plures apud Dianam *c*, excusantes ejusmodi mandantem à pœna ordinaria homicidij.

c *Dian. p. 8. n. 7. res. 33.*

3. Secunda difficultas est, an ad damna, quæ mandatarius fortè patitur propter executionem mandati, teneatur mandans? v. g. si ego, ob furtum ex tua jussione commissum, ad triremes damnor, an tu debeas mihi resarcire damna, quæ ex ejusmodi condemnatione consurgunt? respondeo, esse item distinguendum, sicuti distinguendum audivi à P. Iosepho Augustino. Nam, vel ego me spontè obtuli, atque idem est, si liberè acceptavi mandatum, multò magis si accepi pretium, & tunc tu mandans ad nihil teneris; ego enim ultro me periculis objeci; unde cum à te mandante injuriam nullam receperim, non sum in aliquo resarciendus. Vel ego sum à te deceptus, seu coactus, & tunc teneris *d* utique, quia sic damnum meum sequitur ex injuria à te mihi per deceptionem seu coactionem illata. Sed advertè, hoc damnum debere esse ejus generis, quod communiter contingere solet ex actione mandata: secus, non esset voluntarium, ne indirectè quidem, mandanti, nec propterea eidem sub pœna restitutionis imputandum, ut ex modo dictis constat.

d *Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 4. dub. 4. num. 86.*

4. Litigabant (habe id obiter, occasione mandati) duo, anno superiore de quinquaginta mille, & amplius fortasse aureis: alter ergo cum premeretur à diligentia procuratoris collitigantis, eum aggressus de die est, inflictisque duobus, vel tribus lethalibus vulneribus, aufugit; quid deinde consecutum sit, ad nostrum institutum non pertinet, illud quæsitum est, an procuratori huic vulnerato deberentur expensæ vulnerum à dicto collitigante? ratio dubitandi erat, quia procurator ajebat, se ex mandato collitigantis ea negotia gerere; quare damna inde secuta, ipsi collitiganti imputanda, atque adeo ab ipso resarcienda. Nec defuere, qui procuratori favorent, ita ut valde notabilem summam extorserit à nimis benigno collitigante. Demum res ad tribunal delata est, & ego minimus interrogatus, mecumque aliquot doctissimi Theologi, diximus, non deberi (quamvis si aliquid illi ex liberalitate erogaretur, congruum satis esse, non negaverimus:) primò, quia procurator illud negotium acceptavit: secundò, quia pretio serviebat satis justo: tertiò, quia hoc damnum non erat ex communiter contingentibus, sed omnino per accidens, ad officium procuratoris. Quartò, inductione; neque enim damna, quæ

sequun-

sequuntur fabromurario, si casu v. g. decidit è tecto, debent resarciri à domino, qui illum pretio conduxit; nec navigantibus debentur à domino navis, damna naufragij ejusdem navis ab ipsis conductæ; & sexcenta similia. Quod si procurator excedebat in verbis, vel in aliquo, quod injustè offenderet alios, id ipsi imputetur, non vero ei, qui bona fide eum conduxit, & nullo modo aliorum offensiones intendit. Taceo cætera, ut ad nostra revertar.

5. Tertia difficultas proponitur in sequentem modum. Ego, promissis centum aureis, tibi præcepi, ut inimicum meum occideres: mox pœnitentia ductus, mitto ad te litteras, quibus diserte significo, ut omnino ab homicidio cesses: tu vero, ut promisso præmio potiaris, fingis, non recepisse litteras, meumque inimicum interficis; inquiro, an ego pœnas incurram mandantis, atque adeo sim irregularis, ac restitutionis reus? respondeo negativè *e*: ratio est, quia sic tu non potuisti occidere ex mandato meo, quod jam revocatum sciviſti, sed ex arbitrio tuo. Illa duo etiam certa sunt: primò, te non posse justè acquirere illam mercedem; secundò, me, qui solum ex ignorantia mihi persuadeo, incurrisse irregularitatem, comperta veritate, nulla indigere dispensatione, esto, antea propter conscientiam erroneam indiguerim. Addo & tertium, te obligari ad resarciendum, quidquid damni ex tali homicidio, fortè mihi imputato, obvenerit, ut ex se patet.

e *Delug. t. 1. de just. d. 19. sec. 2. §. 1. n. 25.*

6. Quarta difficultas: quid sentiendum, si ego mandans revocem mandatum, verum tu mandatarius putes, me non loqui seriò, unde fiat, ut tu fureris, vel occidas nomine meo; erone pœnis mandantis ego subjectus?

Respondeo, puto *f* te esse; ratio est, quia adhuc, licet per errorem, tu in vim mei mandati operaris, ac meum mandatum est principalis causa illorum damnorum; idem puto, si tu sciveris quidem revocationem meam, sed deinde inculpabiliter oblitus revocationis, damnum inferas ex vi meæ jussionis præteritæ: jam enim causa principalis damni est jussio mea; sicuti est, quando, licet ego, per nuntium tempori revocaverim mandatum, revocatio tamen casu non pervenit ad aures tuas; tunc enim omnes docemus, me mandantem subjacere pœnis mandantis, & tamen mandatum meũ ob revocationem jam factã, non amplius existebat, sicuti certè non existit in casu præsenti.

f *Idem l. c. n. 25.*

7. Quinta difficultas: an si ego mandavi, ut damnum inferatur Petro, & jam non valeam amplius mandatum revocare, possum tamen Petrum admonere, ut sibi consulat, an, inquam, illum admonere tenear, si ita spes sit damnum effugiendi? respondeo, fine dubio obligor, quia teneor facere, quantum possum, ne damnum mea injusta causa proximo inferatur.

Quæstio quidem potest agitari, an semper tenear, cum meo magno incommodo & periculo, quod subirem, si Petrum prænonerem? & tunc respondeo, satis confusè ab aliquibus id resolvi: distinguendũ ergo per diligenter est; vel enim primò, si prænoneam, incidam

cidam in damnum æquale, vel quasi æquale, ac Petrus; & tunc obligabor *g* omnino: multo magis, si incidam in damnum levius; ratio est, quia, mea actio injusti mandati me obligat ad amovendum damnum ab innocente, cuius ego essem injusta causa. Quare si vita Petri periclitatur, tua vita est redimenda; si fama, tua fama, si bona, tuis bonis sunt reparanda. Communis est hæc doctrina de falso teste, ut nuper *h* vidimus, qui obligatur, retractare, quamvis cum suo æquali periculo, quando retractatio est profutura. Vel secundo, si præmoneam, timeo malum in superiore ordine, seu certe longe maius *i*, quàm est illud, quod est mandato meo inferendum; & tunc excusabor à præmonendo, quia tunc non censetur moraliter esse in potestate mea, præmonere; cum quæ multum difficilia sunt, judicentur moraliter impossibilia. Vnde fit, ut si vita mea vel fama periclitetur ex dicta admonitione, ad illam non obliger, quando prædicto Petro inferendum tantummodo esset damnum in bonis temporalibus.

g *l. Dianam p. 4. tract. 2. de irreg. res. 14.* h *nuper §. 9. n. 6. c. 1.* i *Delugo l. c. sect. 2. §. 1. n. 31.*

Illud adverto, me debere semper restituere illa bona, in quibus fortè prædictus Petrus deinde lædetur, quia semper illa læsio est ex vi mandati mei: ex alia parte possum sine periculo meæ famæ vel vitæ restituere, medio amico occulto, vel prudenti confessario.

Qui consilium dedit alteri (obiter hic id notare juvat) ut malum faceret, vnde qui consilium accepit, damna passus *l* est, non obligatur consulens, aliquid restituere de his damnis, quia liberum fuit consulto, tale consilium acceptare, scienti autem, & volenti non fit injuria. Simile quid de mandatario liberè mandatum suscipiente, dixi n. 3.

l *Clauis regia, Less. Azor. Sà apud Dicastill. li. 2. de just. tr. 2. d. d. 4. n. 85.*

8. Si mandatarius accepta à me revocatione, adhuc ex sua voluntate velit damnum inferre Petro, tunc ego non ero amplius Petro injurius: solum ergo obligabor ex charitate ipsum præmonere, si spes sit averfionis damni: sed quia charitas non obligat cum magno dispendio, ut alibi dictum est, ideo in casu hoc revocati jam sufficienter mandati, non obligabor præmonere, si inde notabile damnum mihi imminere prævideam.

§. II.

Consilium.

1. NOn solum, qui consilium dat, suum hic locum habet, verum etiam qui hortatur, dirigit, instruit, suadet, terret, minatur ad injustã patrandam læsionem; par enim est de hisce omnibus ratio.

Certum autem est, *a* consulentem teneri ad restitutionem damni illati, quia consulens damnum, verè causa est illius, ut merito Aristoteles *b* revocet consultorem ad causàm efficientem. Immo adverto, non raro consultorem (id quod etiam dic de mandante, & similibus) teneri ad restitutionem, non verò eum, qui exequitur, quando nimirum exequens, bona fide & in-

vincibiliter se gerit, dum interim Consultor seu mandans conscius injustitiæ est.

a *Doct. cit. in §. præc. & passim.* b *Arist. 2. physic. t. 29.*

2. Iam verò tria hic difficultatem habere solent. Primò, quid si revocetur consilium? de quo tamen dixi, cum de homicidio *c*. Secundo, quid si consulatur minus malum? de quo etiam dixi superius *d*. Tertiò, quid si injusta actio alias fieret, etiam alterius consilio non accedente? de hoc jam hic subdo.

c *Sup. l. 5. c. 1. §. 4. cum de invitante ad peccat. & cum de transgressuro, adde Dicast. l. sup. cit. n. 74.*

3. Si actionem quis injustam peregisset, etiam si meum consilium non accessisset, accessit tamen dumtaxat meum, non verò alterius, ex quo meo consilio motus ille egit injustè, ego teneor *e* ad restitutionem; si autem ille erat, sive ex se, sive ex aliorum consilio determinatus ad injustè agendum, accessit tamen etiam meum consilium, ex quo ille nihil motus est, ego non teneor *f* ad restitutionem. Si denique ille erat determinatus ad injustam actionem, sed meum consilium supervenit, solum illum mouit ad citius, crudelius, severius agendum, licèt probabile *g* sit, me obligari ad restitutionem, est tamen etiam probabile, *h* me non obligari, nisi fortè ad excessum. Explico singula singulis exemplis.

e *Sotus. Caiet. Covar. Rebel. quos citat sequiturque Dicast. l. 2. de Just. tr. 2. d. 4. d. 2. n. 8.* f *Mol. Less Vasq. & communiter apud eumdem l. c. n. 11.* g *Dicast. l. c. à n. 14. citans Rebell. Molin. Pet. Navar. Caiet. Sotum alios.* h *Nav. S. Tho. alijq. apud eumdem n. 15. & ipse Dicastil. probabile putat.*

4. Exemplum primi dicti: Antonius, cum non sit determinatus ad injustam læsionem, intendit decem ad se vocare consultores, non tamen deinde advocat, vel si advocat, me primum consulit, qui consilium illi do de inimico occidendo, quo vnico consilio ille contentus & motus, illum interficit. Assero, me teneri ad restitutionem, quia de facto damnum à consilio meo consecutum est: sicuti si ab alieno, & non à meo consecutum fuisset, alij, & non ego ad restitutionem essent obligati.

5. Exemplum secundi: Caius cum simili modo ad injustam actionem determinatus non sit, decem consultores advocat, & auditis novem, animo item firmo decernit, inimicum occidere; sed postea supervenit meum consilium, à quo ipse Caius nihil movetur, sed ab illis novem motus inimicum interimit. Dico, me non teneri ad restitutionem; ratio est, quia quamvis ego peccauerim contra justitiam, inefficax fuit meum consilium ad actionem injustam, cum tota efficacia fuerit ab præauditis consultoribus. Si dubium sit, an meum consilium moverit, necne Caium, quid sentiendum, dixi superius *i*.

i *Sup. l. 1. c. 3. §. 2. verb. suffragium.*

6. Exemplum tertij: Titius determinatus jam omnino inimicum occidere, ex meo consilio solum illud habet, ut quia volebat occidere eras, occidat citius, nempe hodie, & propter meum consilium occidit animosius, immo & crude-

& crudelius. Aio, esse probabile, me teneri ad restitutionem, quia de facto damnum infero: at esse etiam probabile, non teneri, quia verum non est, à me damnum quoad substantiam, fuisse illatum: fuit enim à præcedente deliberatione, & solum ego caussa fui in qualitate, seu modo. Confirmabat hanc doctrinam P. Ioseph de Augustino, à quo illam habui, hoc exemplo; nam si segetes v. g. inimici mei conflagrarent, sine vlla spe auxilij, & ego ex odio flammas adderem, licet peccem, tamen, quia novum damnum non facio, non obligor ad restitutionem, ita ergo in casu nostro &c.; loquimur autem solum ad restitutionem: nam cæterum, quando citius ex meo consilio mors alicui infertur, cum sim caussa accelerationis injustæ mortis, in irregularitatem incurro. Scio, Hurtadũ *l* sic habere: non incurritur irregularitas, quando absque mandato, aut consilio aut incitatione aut animatione alias erat faciendum homicidium, quoad substantiam, quamvis aliquo ex his quatuor modis animus delinquentis fuerit auctus ad id faciendum, aut inductus ad faciendum citius, vel crudelius, quia tunc dicto modo cooperans, quamvis sit caussa distincti numero actus, non influit in homicidium, quoad substantiam, sed tantum, quoad modum. Hæc ille, *m* qui, quoad illud (citius) placere non potest, cum verè, qui ad mortem citius dandam influit, ad substantiam homicidij, nec solum ad modum concurrat.

l *Gasp. Hurtad. de irreg. d. 2 dis. 6. n. 20. in edit. Antuerp. 1633.* m *Quem videtur sequi, Bannes apud Dianam p. 8. tr. 7. resol. 92.*

7, Consulto autem in hoc tertio dicto notaui illud (nisi fortè, quoad excessum) nam si quis erat determinatus ad furandum decem, tu verò excites ad furandum viginti, te obligari ad restitutionem excessus supra decem, dubium esse non potest.

Quando confessarius non dat consilium de restitutione pœnitenti, quam is debet, & similia, diximus in Methodo *n*. De ijs, qui consilium præbent, cum sint ignorantes, nec apti ad consilium prębendum, legatur omnino Vasquez *o*.

n *In Meth. conf. lib. 3. c. 8. §. 3.* o *Vasq. de restit. c. 2. §. 2. d. 5.*

§. III.

Consensus, Palpo.

1. QVi sivè per suffragium secretum, sive alio modo consentit, ut fiat actio injusta, obligatur ad restitutionem, id quod ex dictis de consulente, cui valde affinis est consensus, satis liquet. Adde tamen omnino ea, quæ dixi superius *a* de suffragijs.

a *l. 1. c. 3. §. 7. ver. Suffragium; & videatur insuper Dicastill. lib. 2. de just. tr. 2. d. 4. dub. 5. à n. 93.*

2 Sicut autem injustus est qui per suum suffragium actioni iniquæ consentit, ita non rarò erit injustus, qui non consentit, ubi assentiri per justitiam deberet, seu, quod idem est, ubi suffragium negat, quando in favorem alicuius, vel in bonum reip. illud ferre oportebat.

tebat. Id certè colligitnr ex dictis, & videri poterit apud Doctores latius *b*.

b *Mol. d. 732. Dian. p. 3. tr. 2. de dub. Reg. ref. 6. Delugo to. 1. de just. d. 19. sec. 2. §. 3. à n. 60.*

3. Palpo, seu palpator, id est, qui laudando & adulando alium, vel contra, irridendo, arguendove alterius ignaviam, est caussa actionis injustæ, tenetur vtique ad restitutionem; idq; etiã si non laudaverit, animo, ut fieret actio injusta. Satis enim est, si prævideriat damnum ex sua laude secuturum: nam si esset cum inadvertentia inculpabili, ex generalibus regulis involuntarij excusandum fore, scimus omnes. De hac ejusmodi adulatione iterum *c* memini me dixisse, nec inutiliter recoleres locum illum.

c *In Meth. Conf. lib. 2. c. 7. §. 3.*

§. IV.

Recursus.

1. II, qui malefactorem receptant, qui protegunt, qui securitatem præbent, ad injuste agendum, vel ad non restituendum, quique prædam servant, quos omnes sub nomine recursus comprehendimus, peccant, & ad restitutionem tenentur, quia, ut sic, sunt caussæ actionis injustæ: ut sic, dico; non enim semper, si latro ad te divertat, statim teneris ad restitutionem, sed si ita divertat, ut ante delictum, tu vel tacitè, vel expressè promiseris, illum receptare, vnde ipse hac fretus receptatione furatus sit. At post commissum jam furtum, vel homicidium, si illum casu recipias, ne is à lictoribus v. g. comprehendatur, vel ob aliam caussam, cum latronis ut sic receptator non sis, restitutionis reus nec eris. Nam propterea Molina *a* merito excusat Advocatos & procuratores, qui defendunt in judicio fures, vel excusant in ijs, in quibus ipsimet fures possunt se jure defendere; (defendere autem & excusare se possunt, quando culpa est occulta, immo quando non est semiprobata, quandò injustè vexantur, non seruato juris ordine &c) eos enim defendunt, non ut fures, sed ut jus habentes in prædictis. Neque obstat, hos, qui defenduntur, & eos, qui ut amici receptantur, probabiliter iterum redituros ad latrocinia, nec jam ablata reddituros: id enim ipsis imputabitur, non verò justè defendentibus, vel casu receptantibus: casu, inquam; si enim data opera, & ferè semper, vereor, ne latro hoc receptaculo fisus malè agat, & tu formalis fis latronis receptator.

a *Molin. d. 733. Dicast. alios citans l. 2. de restit. tr. 2. d. 4. dub. 6.*

2. Hinc fit, ut peccent, & restitutionis obligationem contrahant pater, dominus, Princeps &c. si videntes filium, famulos, vasallos injustè agere, confisos in potentia ipsorum, eos, si possunt, non compescant: quia dum sic animati, & in domibus ac ciuitatibus tutò recepti delicta committunt, suam culpam in patrem, dominosque sine dubitatione transmittunt. De patre dominoque, recipientibus domi amasiam filij vel famuli, vide superius *b*.

b *sup. l. 5. c. 1. §. 4. n. 22. & 23.*

3. Non deest tamen interdum excusatio

cusatio in recipiente: cum enim actio mera receptandi sit ex se indifferens, potest admittere caussam excusantem, qualis est metus mortis, vel notabilis mali proportionati, ut ex ibidem dictis *c* facile colliges: immo meritò Rebellius *d* aliam excusationem affert pro ijs, qui latronem in diversorium suum recipiunt, si nimirum sint alij, à quibus æquè reciperetur; tunc enim, cum damnum certò à fure inferendum sit, non judicabitur moraliter mea receptio esse illius damni caussa.

c *Sup. lib. 5. c. 1. §. 4. per totum.* d *Rebell. c. 1. l. 2. q. 8. n. 40.*

§. V.

Participans.

1. PArticipes criminis appellamus, non eos, qui proximè, & simul cum fure v. g. furantur, prædamque partiuntur; hi enim propriè non participes, sed caussæ principales vocantur, & sunt; sed eos, qui furem v. g. vel homicidam comitantur, qui astant, qui explorant fenestras, submministrant necessaria ad damnum peragendum &c. quique caussæ sunt minus principales damni. Quoniam vero esse sic participem criminis, coincidit non raro cum alijs caussis cooperantibus hactenus explicatis, vel certè est aliquid commune ad illas, ideo nihil seperatim de huiusmodi participatione dicendum occurrit; nam vtrum, qui particeps furti est, obligetur ad restitutionem totius, quod hic explicandum esset, paulo *a* post commodius expediemus.

a *inf. §. 7. & 8.*

§. VI.

Mutus, non obstans, non manifestans.

1. HActenus caussas explicauimus damni positiuas, sequitur brevis instructio de negatiuis: mutus dicitur, qui loquendo, reprehendendo, clamando, consulendo potest impedire damnum proximi, & tamen tacet. Non obstans, qui potest facto suo, id est, auxilium, suam ve operam præbendo impedire damnum, nec tamen præbet. Non manifestans, qui potest revelare damnum inferendum, vel illatum, quo pacto non inferretur vel resarciretur, nec revelat tamen.

2. Porro regula certa sit hujusmodi: qui *a* non loquitur, non auxiliatur, non revelat, vno verbo, qui se negatiue gerit, si possit & debeat ex justitia *b* damnum impedire, peccat, teneturque ad damni restitutionem. Si verò sine notabili incommodo possit quidem, sed non ex justitia debeat, sed solum ex charitate, esto, peccet, non tenetur ad restitutionem. Veritas regulæ patet ex dictis, ut etiam ex dictis liquet, propter periculũ gravis nocumenti, qualis certè est jactura gravis rei familiaris, honoris, vitæ, proportionata ad damnum proximi, excusari sæpe ejusmodi non impedientes, etiam obligatos *c* ex justitia, vel quasi justitia, quia non cum tanto onere ordinaria hæc officia assumuntur; nisi quid amplius exposcat pactum, ut in milite & Parocho &c. diximus lib. 6. c. 1. §. 1. à n. 4.

a *Dicastil. lib. 2. de just. tr. 2. d. 4. dub. 8.* b *Quæ debentur ex justitia, quæ ex charitate, diximus nos passim, & colligit Dicast. loco cit. n. 138.* c *lege Petr. Navar. l. 3. c. 4. n. 123. Mol. d. 735. Dicast. l. c.*

3. Quid, si quis, cum teneatur ex charitate, consultò tamen se negativè habet, ex odio, ut damnum alteri sequatur? respondeo, adhuc non teneri *d* hunc ad restitutionem; quia sic, quamvis peccet, ex malo affectu, ex nulla tamen parte est caussa externi damni. Affectus enim internus externi damni caussa esse nequit, & silentium ipsum, vel omissio auxilij, cum sint negativa, positivi damni caussa esse non possunt.

d *Dicast. l. c. num. 131. multos citans, vide quæ nos supra dixuimus lib. 6. c. 4. §. 1.*

4. Sed quid, si mihi obligato ex sola charitate, vel etiam nullo modo obligato, volenti tamen impedire furtum v. g. contra Petrum, Antonius suadeat, ut non impediam, peccabitne Antonius contra justitiam, cum onere restitutionis?

Respondeo negativè *e*, si fine vi vel fraude suadeat; si cum his, affirmativè; ratio vtriusque est, quia si Petro nihil debebatur ex justitia, nihil contra justitiam ab ipso tollit Antonius sua mera suasione; at si vi, vel mendacijs, tollit aliquid Petro, quia is habet jus, ne vi, & fallacijs impediatur à bono consequendo; sicuti propter eamdem rationem solemus dicere, si impediat quis testatorem vi & fraude, ne alicui relinquat legatum, obligari ad restitutionem, non vero, si mera suasione; ita in casu præsenti. Si fortè ab odio moveatur Antonius ad dissuadendum, eum ex interno affectu peccare, nimis est manifestum.

e *Molin. d. disp. 735. Les. l. 2. c. 13. dub. 10. n. 66. apud Delugo t. 1. d. 19. sec. 3. n. 101.*

5. Quid, si mihi volenti impedire furem, ne is furetur ab eodem Petro, ipse fur det mihi pecuniam, ne ipsum impediam à furando, obligorne primò ad restitutionem damni illati ipsi Petro à fure? secundò, obligorne ad reddendum ejusmodi pecuniam Domino, id est, ipsi furi?

Respondeo ad primum: si teneris ex justitia impedire, & propter datam pecuniam non impedis, quis ambigat *f*, te teneri ad restitutionem damni? at si solum teneris ex charitate, puto, te non obligari ad prædicti damni restitutionem ex hoc capite, quod media pecunia non impedis; quia acceptio pretij tibi dati à fure non te magis obligat ad impediendum, quam antea obligabaris; si ergo antea non obligabaris ex justitia, nec obligaberis postea. Neque obstat, quod securior & animosior fiat latro ex certitudine, quod tu non impedias: non obstat, inquam, quia hanc securitatem eodem modo poterat ipse habere, si tu sine pretio ipsi promisisses non impedire. Ratio autem vlterior, cur neque pretium, neque promissio non impediendi augeant tuam obligationem, est, quia tunc redditur fur animosior, non ex positiua tua actione, sed ex negatiua omissione, quæ omissio non reddit ex se animosiorem latronem, sed ipse latro ex se vtitur hac omissione ad maiorem

suam

uam securitatem; quod si aliquid addas, per quod furem animosiorem positivè reddas, obligari ad aliquid proportionatum restituendum, paulo antè jam diximus.

f *l. Dian. p. 3. tr. 6. res. 58. alios citantem.*

7. Respondeo ad secundum, te non teneri *g* restituere pretium acceptum: semper intellige, si fur de suis bonis pretium dedit. Ratio est, quia, tunc illi vendis operam tuam, id est, omissionem impediendi, quam omissionem poteras ponere, & non ponere, ut supra vniversaliter dictum est *h*: vnde etiam debes recolere, si post acceptum pretium res est integra, id est, adhuc potes impedire damnum, vel potes facere, ut illud resarciatur, te (ne perseveres in peccato) debere rescindere contractum initum cum fure, & restituere pecuniam, atque adeo impedire damnum, ut ibidem explicatum est.

g *l. Sotus, Navar. apud Delugo l. c. n. 103. contra Mol.* h *sup. lib. 7. c. 5. §. 2. à n. 8.*

8. Ex dictis infero primò, famulum *i*, cui cura alicuius rei commissa est, si non impediat (cum possit) furem, sive extraneum, siue ex conseruis & domesticis, obligari ad restitutionem; famulum verò, cui res commissa non est, obligari ad restitutionem solum, si non impediat fures extraneos, non autem, si non impediat conservum, seu domesticum. Quoad domesticos enim, si quando potest, sine suo notabili incommodo, eos impedire, & tamen non impedit, peccabit solum contra charitatem. Ratio horum est, quia omnes famuli sunt custodes dom^s, respectu exterorum, at respectu domesticorum solus ille censetur custos, cui cura rei commissa est. Si tamen servus videat, conservum congregare res Domini, ut noctu cum illis fugiat, obligari quemlibet servum ex justitia, docet Delugo *l*, quia tunc ille, qui fugam parat, censetur, ut extraneus. Nomine autem famuli, cui cura rei commissa est, intelligitur etiam, quicumque ille, cui datur clavis loci, vbi res servatur, & ille, cui committitur cura loci, v. g. penus, horrei &c. & ille, qui præficitur, tanquam moderator totius familiæ vel loci, & ille, qui Dominum comitatur, quoad res, quas secum Dominus fert &c. quia per hæc officia videtur his rei cura à Domino commendata.

i *Molin. d. 735. Less. t. 13. dub. 10. n. 75. Laym. l. 3. sec. 5 tr. 2. c. 5. 7. & communiter.* l *Delugo t. 1. de just. d. 29. sec. 3. n. 106. fine.*

9. Inquires; si sint multi famuli, quibus incumbat cura domus, & nemo impedit furantem, cum tamen impedire potuissent; v. g. clamando &c. obliganturne singuli in solidum, non restituentibus confamulis, an solum pro rata? respondeo, obligari in solidum *m*; ratio est, quia vel singuli seperatim sumpti poterant impedire totum damnum; & tunc directè obligantur. Vel singuli non poterant, poterant tamen, adjuti à conseruis; & & tunc pari modo obligabuntur; nam quilibet erat ex justitia obligatus advocare cæteros, seu se promptum exhibere ad

bere ad impediendum, ut cæteri invicem animati ad repellendum furem accurrerent. Quid, si quilibet prævideat, conseruos non accursuros? respondeo, adhuc omnes obligabuntur in solidum, quia cum singuli non clamaverint, fuerunt caussa injusta, vnde invicem conserui putarent, se non posse solos impedire damnum: & sic de facto damnum non impeditum fuit, ex culpa singulorum, qui dum non clamaverunt, seque promptos non exhibuere, fuerunt in caussa, ut quilibet putaret, conservos non accursuros.

m *Less. l. c. dub. 1. n. 29. Vasq. c. 9. de rest. 8. dub. vlt.*

10. Infero secundo, custodem *n* vineæ contrahere onus restitutionis, ni clamet, furemque impediat; at, qui non est custos, quamvis peccet, non prohibendo, si sine incommodo posset, tamen quia solum peccat contra charitatem, onus restitutionis non contrahere.

n *De his custodib. vide plura apud Fagun. l. 8 in Dec. c. 5. n. 6. & 7.*

11. Infero tertio, excusari *nn* test m (esto, per aliquos non excusetur *o*) à restitutione damni secuti, si juridicè interrogatus, veritatem non manifestet; ratio est, quia quamvis testis tunc obligetur ex justitia legali, vel ex charitate veritatem aperire, non tamen constat, obligari ex justitia commutatiua, cum non obligetur, neque ex contractu, neque ex quasi contractu, id est, ex officio.

nn *Mol. & Sylv. quos citat, sequiturq; Less. l. 2. c. 30. du. 8. n. 59. quibus addito Tannerum, Dian. p. 3. tr. 5. res. 54.* o *Tol. l. 5. c. 31. Reb. l. c. n. 63. Reg. l. c. n. 100.*

12. Infero quarto, custodes portarum, seu gabellarum, nemorum, & similes ex officio, nisi manifestent fures, teneri *p* ipsos ad restitutionem damni illati; patet, quia tenentur ex justitia. Quid de pœna, quam reus Actori vel fisco solveret, si revelatus esset, atque adeo condemnatus? respondeo, ejusmodi custodes, multo minus testes & alios privatos ad hanc resarciendam non obligo, ex probabilissima *q* sententia; ratio est, quia hæc pœna non debetur, nisi post sententiam; sententia ergo quomodocumque impedita, cum jus nondum acquisierint Actor vel fiscus, nihil debebunt non manifestantes.

p *Molin. d. 739. Delug. t. 2. de just. d. 37. sec. 9. fuse Val. d. 5. q. 11. p. 4. Sot. l. 5. q. 4. art. 4.* q *Dian. p. 3. tr. 5. res. 54. Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 4. du. 8. n. 165. ex Vasq. alijque, vbi n. 139. agit, an cum reo jam incurso in pœnam possis paciscì de danda pecunia.*

Idem, quoad pœnas, dicendum erit (ut aliqui *r* notant) de Iudicibus, qui non condemnant (esto, cum peccato) reum ad solvendum aliquid Actori, vel fisco, vel alteri, quod ex pœna etiam conventionali, debebat reus; immo idem dicendum de facientibus, *s* etiam positiuè, fugere eos, qui essent condemnandi ad pœnam pecuniariam &c.; ratio est, quia pari modo hanc pœnam reus debebat post sententiam. Solum ergo tunc debebit Iudex restituere, quando iniquã, profert sententiam, vel vexat litigantes &c. quia reus ad justam sententiam, & ad suam indemnitatem jus justitiæ semper habet.

De custo-

r *Tannerus, Less. Sanch. Vasq. alij apud Dian. p. 3. tr. 6. resol. 35. Delugo t. 2. de just. d. 37. sec. 8. n. 97.* s *Apud eundem Dianam l. c. & Delugo l. c.*

De custodibus se abscondentibus, quo facilius delinquentes deprehendant, dixi libro 5. cap. 1. §. 4. numero 2. & 3.

§. VII.

Quo ordine hæ concaussæ restituere debent?

1. PRæcipua difficultas ea hic est, ut videatur, cuinam ex his concausis incumbat restituere primo loco; in cuius defectum deinde concausa alia succedat. Id ita breviter statuo.

Si plures fuerint causæ ejusdem rationis, & ita, ut æque teneantur, restituere debent pro rata. V. g. si sunt duo exequutores, qui intulerunt proximo damnum decem aureorum, debet quisque quinque restituere. Quod si vnus nolit, vel non possit, certè quia vterque tenetur in solidum, succedit secundus ad obligationem restituendi totum, id est, in dicto exemplo decem; cui tamen secundo debet alius resarcire suam partem, seu ratam, quam debebat.

2. Tunc autem plures æquè tenentur, quando æqualem influxum habuerunt in totum damnum, id quod tamen §. sequenti clarius explicabitur. Nam si vnus sine communicatione cum alijs fuisset causa solum partis damni, ad partem tantum suam restituendam obligari, nimis est clarum.

Si vero non omnes fuerunt causa ejusdem rationis; vnus enim fuit v. g. exequutor, alter palpo, vnus jubens, alter rei ablatæ custos, erit maximè distinguendum; id quod tribus dictis explicabo.

3. Aio primò, si res aliena, vel eius pretium, vel pars extat apud aliquem, rursus si ab aliquo res mala fide consumpta est, ij debent *a* primo, cæteri, in horum defectu; qui cæteri ab eo, apud quem res extat, vel à quo mala fide consumpta est, resarciri debent. Excipe, nisi de mandato alterius, damnum aliquis dederit, & in præmium rem alienam acceperit; nam tunc mandans, etiam ante hunc, tenetur restituere, quia tunc ipse est causa principalis damni, qui semper est prior obligatus, ut mox numero sequenti subdam. Restituente autem eo, qui primo loco debet, id est, principali, cæteræ minus principales causæ liberæ manent à restitutione, sed restituentibus minus principalibus debet principalis compensare his totum, quia hi successerunt loco ipsius.

a *Vasq. de rest. c. 9. §. 1. dub. n. 44. & 53. Mol. d. 737. n. 2.*

4. Aio enim secundò, si accesit jussio seu mandatum, seu coactio ad injustam actionem, jubens debet *b* prius, exequutores vero in defectum jubentis, qui jubens debebit semper, ut modo dixi, exequutoribus resarcire totū; excipe, nisi exequutores in damno inferendo moti fuissent ex se, vel quocūq; modo fuissent etiam & ipsi principales, id est, quia agebant negotium suum. Ratio dicti est, quia tunc jubens, mandans, cogens, licet non sit causa moralis damni ex-

equens, est tamen principalis, ut ex se patet. Ratio exceptionis est, quia tunc exequutores sunt ipsi certè principales.

b *Vasq. l. c. n. 54. & 56.*

5. Aio tertio, si nullus fuit jubens, tunc exequitor debet prius, cæteræ concausſæ, ut palpo, consentiens, mutus, & aliæ tenentur solum in defectum exequentis: nisi in his cæteris extaret aliquid ex furto; tunc enim ex numero 3. tenerentur sine dubio illæ concausſæ. Et quidem hæ cæteræ concausſæ, quæ secundo loco debent, non debere vnam priorem altera, docet Vasquez *c*, sed omnes pro rata, juxta maiorem minoremvè influxum ad damnum datum, ad arbitrium prudentis; quem influxum, obligationemque ex influxu exurgentem mox §. sequenti clarius me declaraturum modò promisi. Delugo *d* autem distinguit aliquos casus, quando aliqua ex his concausſis prior debeat, quàm alia, quę, si est ötiū, lege.

d *Delugo de just. & in c. 1. d. 19. à n. 131.*

6. Illud hic præterire nolo: si fortè læsus remittit vni ex concausſis, non statim censendum esse, ipsum cæteris remisisse; sed esse distinguendum; nam si remittit principali, sane intelligitur remittere cæteris: at si remittit alicui ex causſis secundarijs, tunc principalis tenetur ad restituendum totum, id est, ad maiorem partem restituendam ipsi læso, & suā partem ipsi remisso. Causſę verò cæteræ secundariæ, quibus non est remissum, casu, quo in defectum principalis debeant ipsæ restituere, non obligabuntur ad totum, quia debet *e* tolli illa pars, de qua vna ex concausſis obtinuit remisſionem. Certè Molina *f* docet, principalem tunc totum debere restituere; sed non explicat cui, Domino scilicet, an etiam suam compartem remisso? sed, ut dixi, mihi videtur sua pars non esse deneganda remisso, quia remisſio à Domino facta est in favorem remissi, ergo ab illo hæc vtilitas demenda non est.

e *l. Dicast. lib. 2. de restit. tr. 2. d. 4. dub. 1. & 11.* f *Mol. dis. 738.*

De hactenus in hoc §. dictis, lege Molinam, & Dicastillum citatos: ibi enim multa minutiora omnino videndā sunt.

Sed illud non est inter minutiora connumerandum. Dixi enim paulo ante, tunc plures causſas æque teneri, quando ęqualem influxum habuerunt in totum damnum; id enim verò (ut cognoscamus, quantum vnaquæque damni restituere debet) diligentiorem in §. sequenti explicationem expscit.

§. VIII.

Quantum singulæ damni concausſæ restituere teneantur?

1. POtest primò aliquis esse causſa damni, partialitate effectus; potest secundò, esse causſa damni, totalitate causſæ; potest tertiò, esse causſa damni, partialitate causſæ.

2. Esse causſam damni partialitate effectus, est, solum partem damni facere, independenter à quacumque alia causſa; ingrederis v. g. vineam, collecturus vuam, dum alij sine tuo consensu, vel adhortatione eamdem ingrediuntur & spoliant: tunc in causſa

es damni

es damni vineæ, partialitate effectus; tuam enim partem solum furaris, & ut modò dixi, certum *a* est, te tunc solum ad eam partem restituendam obligari.

a *Mol. disp. 573. n. 2.*

3. Esse causſam damni, totalitate causſæ, est, facere totum damnum, id quod duplici modo evenire potest: primò, si à te sine alterius auxilio totum damnum fiat, tota vinea v. g. spolietur; & tunc totum à te debere restitui, vel pueri non ignorant. Secundo, si damnum fiat cum auxilio alterius, sed ita, ut etiam sine auxilio fieret à singulis, ut si duo lethaliter hominem feriant, singuli vulnus lethale infligentes; vel si duo consulant furtum, ita ut singulorum consilium sufficienter ad illud furtum moveat; & in hoc etiam casu certum *b* est, singulos debere totum damnum, si fortè alter partem nolit, vel nequeat restituere, quia verè sunt causſa totius prorsus damni.

b *Dicaſt. li. 2. de reſtit. tr. 2. diſp. 4. dub. 2.*

4. Esse causſam damni, partialitate causſæ, est, facere totum damnum, sed tum auxilio aliorum, ita, ut quod singuli non facerent, faciant omnes: exemplo res fiet clarior; si duo v g. pondus grave surripiant, quod neque ferre, neque consequenter surripere unus potest, tunc singuli, causſæ partiales damni totius sunt, ambo autem sunt causſa adæquata; & in hoc modo causandi damnum, difficultas est non vulgaris (quam variè & confusè tractatam invenies à Doctoribus) an singuli debeant restituere totum damnũ, atque adeo in solidum, casu, quo alter partem suam nequit, vel nolit reddere? an vero satis sit, si partem suam restituat, juxta suum influxum ad damnũ datum, maiorem vel minorem, judicio prudentis æstimandum?

5. Vt autem id melius decernatur, sint hæ *c* duæ regulæ, saltem pro praxi probabiles. Prior: quando quis per causſam damni ita ad damnum concurrit, ut sine ipso nulla alia causſa superveniente, adhuc fieret totum damnum, non obligabitur, nisi partem damni restituere, mensurandam à viro prudenti juxta mensuram influxus ad damnum datum.

c *Colligo ex aliquib. Doctorib. apud Dian. quos citat ſequiturq. Delugo t. 1. de juſt. diſ. 19. ſect. 2. à nu. 80. Item ex Vaſq. de reſt. c. 9. §. 1. n. 34. & Dicaſt. l. 2. de reſt. tr. 2. diſp. 4. dec. 2. à n. 29. lege etiam dub. 9.*

Posterior: quando sine illo non fieret totum dictum damnum, obligabitur ad totum in solidum, ita, ut non restituente alio partem suam, totum ipse debeat.

6. Ratio prioris regulæ est, quia obligatio restitutionis oritur ex damno, quod quis sua actione proximo infert, sed qui influit in damnum modo dicto in priore regula, quod est, influere in damnum partialitate causſæ, diminutè infert, ergo diminutè orietur obligatio, ergo non est rationabile, ut ex diminuta obligatione teneatur ad restituendum totum.

7. Ratio posterioris est, quia tunc causſa illa æquivalet causſæ totali; licèt enim illa causſa partialis sola non potuerit totum damnum ponere, poterat tamen totum impedire, sui concursus subtractione: si enim illa non ac-

cessisset, nihil damni ab altera concaussa factum fuisset: si ergo non se subtraxit, & non impedit totum, quod certè poterat, ipsi imputabitur totum damnum.

8. Ex priori regula infero, militem gregarium satis probabiliter non obligari *d* ad restitutionem totius damni, quod fit ab exercitu: illud enim etiam sine ipso fieret. Et quamvis ipse concurrit ad totum damnum (omnes enim milites animantur ex consortio commilitonum) tamen est valde exigua animatio concepta ex præsentia ejusmodi vnius militis: immo non raro ejus erit tanta vilitas, ut modicissimè animet, vnde & modicissimè debeat, præter illud damnum, quod fortè ex se immediatè intulit.

d *Less. li. 2. c. 13. dub. 4. n. 37. Mol. disp 734. alij.*

Pari modo idem decimus in consulentibus damnum, immo & in adhortantibus ad illud, quando omnes consultores, vel hortatores ita sunt caussa totius damni, ut adhuc sine consilio & adhortatiõe consultus, & excitatus sufficienter erat totum damnum illaturus; solum enim debebunt, quantum damni prudenter judicabitur commensurari ad tale consilium vel adhortationem. Idem puto, si factum fuisset totum damnum, sed mea hortatio fuit caussa, ut fieret aliquantulo citius, nec per dilationem impeditum vllo modo fuisset damnum, idem, inquam, puto (licet contrarius sit Vasquez, sed nobiscum est Delugo locis citati s) quia anticipatio illa, quæ à me provenit, parum, immo aliquando nihil damni videtur addere, si hujusmodi damnum ab altero paulò post erat omnino inferendum.

9. Ex regula posteriori infero, illos duos ferentes & surripientes ambo pondus, quod neuter potuisset (quod fuit exemplum allatum nu. 4.) obligari in solidum ad totum damnum, quia singuli poterant impedire damnum ipsũ totum. Infero præterea, singulos suffragantes & consultores tunc teneri ad restitutionem totius, quando vnũ suffragium seu consiliũ nihil faceret sine altero. Requirebantur v. g. decẽ suffragia ad concludendũ decretum de damno inferendo, quia novẽ non sufficiebant: dico, omnes decem suffragantes obligari in solidum, quia quilibet, si se subtraxisset, totum damnum impedire potuisset. Quod si concluso jam decreto accedat alius, jam nullius damni caussa hic erit. Quare licèt peccet, non obligari tamen ad restitutionem, *e* alibi diximus. Infero item, si duo ingrediantur domum ad furandum, v. g. centũ aureos, ita ut alter sine altero non ingrederetur, in solidum obligari *f*, atque adeo ad totum, altero nolente, seu non valente suam partem restituere. Idem dic, si duo se invicem animent, ita ut sine hac mutua animatione non sequeretur damnum. Idem in similibus, quia in his casibus singuli impedire poterant totum damnum.

e *lib. 1. decal. c. 3. §. 7. verb suffrag.*
f *l. Sanch. lib. 7. Dec. c. 21. n. 19.*

10. Objicis: ex priori regula sequitur, illum gregarium injusti belli militem, sicuti sive parvam, sive nullã incurrit obligationem restitutionis, ita nullam incurrere irregularitatem, quia jam sine ipso fierent injustæ illæ

illæ occisiones, & ipse immediatè nullam fecit; idemque in similibus privatis homicidijs; at id videtur esse contra sacros Canones, irregularitatem fulminantes contra quoscumque quocumque modo concurrentes ad homicidium.

11, Respondeo; nego *g* sequi, illum non fore irregularem: ratio est, quia onus restitutionis enascitur ex ipsa natura damnificationis, juxta illam igitur debet ejusmodi onus mensurari. At non æquum est, ut quando ego debilissima caussa sum alicuius damni, totum illud restituere debeam: irregularitas verò, cum sit pœna, justè ab Ecclesia propter bonas rationes fulminata, juxta eius legem mensurari debet: lex autem Canonica *h* eam imponit cuicumque, qui quomodocumque, sive partialis, sive totalis caussa sit injusti homicidij: erit ergo ille miles irregularis, quia occisiones fiunt ab exercitu toto, cuius ipse pars est, quamvis debilissimè in eas influens; fiunt enim illæ cædes tanquam ab vna caussa; certè si decem homines inimico decem levia vulnera infligant, quæ singula non sufficerent ad eum occidendum, sufficerent omnia simul, omnes irregularitatem contraherent, quia verum est dicere, omnes concurrisse ad homicidium, tanquam vnam caussam, ergo etiam in casu militis, de quo agimus, levitas illa influxus non excusabit ab irregularitate.

g *Hurt. & DD. communiter, apud Delugo loco cit. n. 49.* h *C. sicut dignum §. vlt. de homicid. c. quod in dubijs, de pœnis juxta Glossam, & doctum communi Silvest. V. Bellum 3. q. 5. Navar. & Covar. apud Laym. lib. 3. tr. 3. p. 3. c. 8.*

De milite autem in bello justo, quoad irregularitatem, ex defectu lenitatis, alia est ratio, de qua vide Layman loco citato; vide item superius, vbi irregularitatis etiam damnavimus *i*, qui solum celerioris mortis, quamvis alias omnino sequendæ, caussa est.

i *Sup. §. 2. n. 2.*

Quando est æquale dubium, an concurreris ad injustam actionem, sive tanquam caussa principalis, sive minus principalis, an tenearis restituere, jam supra monui, me dixisse lib. 1. c. §. 7. v. Damnum; & poterit etiam videri Dicastillus *l.*

l *Dicast. li. 2. tr. 2. de rest. disp. 4. dub. 2. n. 39. citan. Silv. Lessium, Avilam, Rebellium, Medinam, Sanch. aliosq;*

CAPVT TERTIVM.

Quatuor casus à Caramuele adducti in materia restitutionis expendunduntur.

Primus, de seruo infirmo.

„ 1. PRimus casus *a* Ambrosius „ servus graui morbo periclitatur, & deseritur à medicis; „ Petrus autem, qui non profitetur artem medicam, scit pharmacum, quo „ illum omnino sanet: petitur primò, an obligetur illud ipsi præbere? „ secundò, an possit ipsum vili pretio „ emere, & postea curare, sibique curatum retinere?

a *Caram. l. 2. Theol. mor. n. 480.*

„ 2. Ad primum, cum multi doceant

„ neminem teneri vti medicinis, sed „ posse se committere Deo, ut multi „ sanctissimi viri fecerunt, & ex alio „ capite nemo tenetur strictius vitam „ suam servare, quam alienam; Ambrosius non tenebitur, uti pharmacis, „ nec ergo tenebitur Petrus eidem „ pharmacum præbere.

„ Ad secundum, posse emere vili „ pretio, quia tanti tunc valet homo, „ cuius vita desperatur; idque verum „ est, etiam si Petrus teneretur dare illud pharmacum; nam non tenetur ex justitia, sed ex charitate; hæc Caramuel.

4. Verum mihi nulla ratione probantur: primò enim displicet, quod tanquam certum supponit, in responsione ad primum, neminem teneri vti medicinis: quod falsum est de medicinis ordinarijs, alijsque mediis, saltem non multum difficilibus, ad vitam conseruandam, ut diximus nos paulo *b* superius. Exemplum autem Sanctorum solum probat, id ad summum licitè posse, vel ex peculiari sancti Spiritus instinctu, vel quoad extraordinaria media. Secundo, est lata disparitas inter vitam meam & alienam: nam esto, quoad vitam meam, possim cedere juri meo, ut aliqui, licèt falsò, putarunt; at, quoad vitam alterius, longè alia est ratio: ille enim alter in extrema necessitate non cedit juri suo, nolendo à me medicamentum, sed verò maximè requirere præsumitur.

b lib. 5. c. 2. §. 1.

5. In responsione ad secundum, falsum est, vili pretio valere hominem, cuius vita desperatur, si noscatur adesse in promptu medicamentum certum, multò magis, si est debitum, quamvis ex solo titulo charitatis; si enim medicamentum est in promptu, at certum, certè absolutè vita desperata non est. Secundo, sive ipsi debeatur ex justitia, sive ex charitate, satis est, ut ipsi debeatur; tanti enim valet cumulus hæreditatis, si ei debeantur mille ex justitia, quanti, si certò debeantur quocumque alio titulo, v. g. ex charitate; immo aliquando magis, propter maiorem certitudinem. Fac, tibi deberi centum ex justitia à creditore, qui difficillimè soluit, & centum à S. Ioanne Eleemosynario, ex mera charitate; quid tanquam æstimabilius tu eligeres? vide, quæ dixit Molina *c* superius, eodem consentiente Caramuel, Medico debenti mederi pauperi ex obligatione charitatis, si superveniat alia obligatio justitiæ, non videri moraliter ei superaddi novum onus. Ita ergo, quamvis Petrus solum ex charitate debeat mederi seruo, tantumdem moraliter erit pro vita serui, quantum si debeat ex justitia. Non interim nego, posse suæ tantæ artis meritam mercedem peti à Medico, vel à Petro: verum hæc alia est consideratio; quid si obstinatus est Petrus in negando medicamento? fateor, vitam serui esse desperatam, & ab alio tertio posse vili pretio redimi, sed an ab ipso Petro, qui hanc obstinationem suam deponere ex charitate obligatur, ex alibi *cc* vniversaliter dictis colligi potest.

c supr. tr. 3. c. 8. §. 2. num. 109.
cc sup. li. 7. c. 5. §. 3. num. 21. cum de acceptis ex turpi caussa.

Secundus

Secundus casus.

De rebus immistis.

„ 6. Acquiris (ait Caramuel) *d* do-
„ minium mistione, cum paucæ res
„ alienæ ita tuis immiscentur, vt di-
„ stingui non possint: tunc enim te-
„ neris recompensare proximo dam-
„ num ex hac mistione illatum, justè
„ tamen res tuis immistas retines: ita
„ omnes. Consulto dixi, debere ita
„ esse immistas, ut distingui non pos-
„ sint: nam si alienæ sint multæ, nun-
„ quam tuis poterunt ita immisceri, ut
„ non possint distingui: hæc ille.

d *l. 2. theol. mor. n. 250.*

7. Ex his vnum placet, alterum displicet. Placet, acquiri dominium per eam mistionem, qua paucæ res alienæ ita tuis immisceantur, ut distingui non possint, id quod nos etiam alibi *e* docuimus. Displicet verò illud (si alienæ sint multæ, nunquam tuis poterunt ita commisceri, ut non possint distingui) displicet inquam; primò, ad hominem, quia si paucæ res alienæ, ut recte supponis, docte Caramuel, tuis immistæ discerni non possunt, ergo nec discerni possunt alienæ multæ paucis tuis immistæ: si enim discerni possent alienę multæ inter paucas tuas, etiam discerni possent tuæ paucæ inter alienas multas; discretis enim alienis multis, jam necessario, quæ remanent, erunt tuæ. Displicet secundò, quia clare probatur, falsum esse, tuas res paucas immistas alienis multis semper posse distingui, vel contra, alienas multas immistas paucis tuis distingui semper posse: quis enim est tam oculatus & lynceus, ut vnciam vini sui immistam cum vini amphora alieni, vel contra, sciat discernere, quæ sit sua vncia, quæ sit aliena amphora, vel contra? sic in frumento, sic in pecunia ejusdem generis, sic etiam in alijs rebus, in ovis, in lanis, vel serico ejusdem coloris &c. Hæc satis: nam quid de acquisitione dominij per mistionem sentiendum sit, nos suo loco superius disputauimus *f*.

e *sup. tr. 3. c. 3. §. 4. n. 15.* f *sup. d. c. 9. §. 4. à n. 15.*

Tertius casus.

De promissione in diem.

„ §. 8. Qui in contractu (ait) se da-
„ turum promittit Petro mille, die Pa-
„ schatis, si die statuto non soluit, pec-
„ cat contra fidelitatem; debet tamen
„ post terminum elapsum soluere, nec
„ liber erit ab hac obligatione, quous-
„ que soluat de facto. Ratio est, quia
„ sensus contrahentis est; dabo tali
„ die, vel saltem sequentibus: si enim
„ illud *saltem* non subintelligatur, ne-
„ mo contraheret; verum qui liberè
„ promittit, se daturum Petro mille
„ eodem die Paschatis, idque corrobo-
„ borat juramento, si non stat die sta-
„ tuto, pejerat quidem, sed non obliga-
„ tur postea soluere amplius; & ratio
„ disparitatis est, quia in contractu,
„ post illum diem statutum Paschæ,
„ mille illi aurei jam pertinent ad Pe-
„ trum. Vnde qui promisit, injustè
„ non dat & consequenter retinet ali-
„ enum, sed qui liberè promisit, post il-
„ lum diem statutum Paschæ, illi au-
„ rei mille ad ipsummet promittentè
pertinent,

„ sui sunt; ergo alienum non retinet, „ ergo vnde aderit obligatio? hæc ille.

g *Caram. lib. theol. mor. n. 708. & 689.*

9. Displicet resolutio: nam licet disparitas data adsit, obstat tamen illamet ratio ab ipso allata, per illud *saltem*, nam sic arguo; qui contrahit ad diem statutum, ideo obligatur post illum, quia subintellexit, *saltem*, sed qui jurat, dare liberaliter ad eumdem diem, regulariter subintelligit, *saltem*, ergo &c. minor probatur, quia regulariter nemo addicit promissionem alicui diei; si enim addiceret, certè sine alia disparitate exploratum esset, non obligari deinceps; ut votum de jeiunando tali die fixo, vel præceptum de audiendo Sacro, die Dominico, non obligant pro die sequenti, quia dies sequens, nec sub voto, nec sub præcepto comprehensus est: idem ergo esset in juramento, si sic juratum pro die fixo esset. At regulariter, ut dico, non solet in communi vsu humano aliquid temporale homini liberaliter promitti, sub hac conditione temporis statuti. Promittit princeps amico sic: cras in tui gratiam liberabo à carcere tuum fratrem, tuum servum; cras dabo tibi mille aureos: nunquid intelligit ita, ut affigat diei crastino promissionem? nequaquam. Et pauperi quidem si dicas, cras dabo tibi vestem, qua cooperiaris; nunquid, si pauper post duos veniat dies, dicet? abi, frater, promissio mea fuit addicta diei hesterno. Dixi tamen (regulariter) quia ex circumstantijs aliquando colligitur promissio esse addicta diei, vel tempori, sicuti aliquando dicimus in voto; si enim cras ego instituo publicum convivium, & tibi promitto, etiá cum juramento, cras daturum cibos tibi, & tuæ familiæ clarè apparet, si tu eo die non accedas ad eos accipiendos, me sequenti die ad nihil obligari, quia ex circumstantijs perspicuum est, promissionem hanc addictam fuisse ad diem communis convivij.

Quartus casus.

De mutuo cum quadam obligatione.

10. An Petrus, si *h* illi Antonius probabiliter aut dubiè deberet centum aureos, daret eidem Antonio mille mutuos, sub onere, quod mille, & centum restitueret, nimirum hos mille, & alios illos centum, esset vsurarius? respondet Caramuel: si deberet probabiliter, vsurarium non esse; esse, si dubie, „ Ratio est, quia si dubiè, imprudens „ erit, existimando, sibi deberi illam „ pecuniam, de qua dubitat: est enim „ Antonij, quamdiu non constat, esse „ Petri; quare vsurarius erit, quia „ vellet supra sortem, etiam illam pe„ cuniam. At si probabiliter, pruden„ ter operabitur, existimando, illam „ pecuniam pertinere ad se; cum qui„ libet possit operari sine peccato in „ probabilitate rei: quare nihil prater „ sibi debitum recipiet. Hæc ille.

h *Caram. l. 2. Th. mor. n. 737.*

11. Sed certè, sicut illud de dubio absolutè placet, sic illud de probabili displicet, ex principijs intrinsecis. Ratio est, quia vniversaliter docui superius *i*, in qualibet rei probabilitate semper esse considerandum, ex quanam parte

parte stet possessio : cum igitur in casu nostro Antonius sit in possessone, non poterit per vllam priuatam auctoritatem à sua possessione deturbari. Adi locum citatum, ubi de hac re fusè, & vbi videbis, an adsit pro Caramuele extrinseca aliquorum auctoritas.

CAPVT QVARTVM.

Quomodo se geret Confessarius, si quando pœnitens, cum possit, non restituit, nec debita solvit?

1. TOrquet id sæpissimè confessarios, qui præterea non rarò à fidelibus reprehenduntur, quod faciles sint ad absolvendos eos, qui cum satis locupletes habeantur, ære alieno fruuntur, nec restituunt; utrosq; sedabit doctrina, quam ex Dicastillo in fine hujus tractationis de restitutione pro praxi confessariorum afferre, operæ pretium judicavi.

2. Quæ is ergo in hanc rem docet, *a* ego claritatis gratia, in tria distinguo: primò, de eo, qui potens restituere, non restituit. Secundò, de eo, qui jussus à confessario, ut restituat, nondum paruit. Tertiò, de eo, qui cum non possit restituere in foro interno, præsumitur potens in externo.

a *Dicastill. lib. 2. de rest. tr. 2. disp. 10. dub. 1. à num. 6. lege etiam Molin. t. 3. disp. 756. & Delugo dis. 20. t. 1. de just. d. 20. sect. 9.*

Potens restituere, non restituit.

3. Quoad primum: debitor qui sine aliqua causa rationabili potest commodè totum debitum restituere, & non vult restituere totum, sed tantum per partes, non potest *b* licitè à confessario absolvi. Navarrus *c* tamen, alijque docent, posse licitè, quando idem confessarius duo videt ex pœnitentis dispositione: primò, quod data ei hac dilatione, restituet, & non aliter: secundò, creditor ex hac dilatione non incurret damnum aliquod, quia tunc, inquiunt, cum confessarius utiliter gerat negotium creditoris, videtur creditor consentire. Hæc illi; sed certè videtur consentire coactus, ob avaritiam & obstinationem debitoris; quare ipse debitor à peccato sic non excusabitur, unde absolvi nec poterit.

b *Sot. Major, Medina alijque ab ipso Dicastillo cit.* c *Nav. Hostien. Ang. Gabr. apud eumdem.*

4. Nihilominus probabilis erit hæc Navarri sententia, si præter illas duas conditiones addatur tertia, scilicet quod debitor habeat ignorantiam probabilem, ex qua sit in bona fide, putans se modo satisfacere suæ obligationi, neque teneri ad amplius; quia tunc confessarius, si prævidet, nihil profuturum, monendo de ipsius majori obligatione, potest eum absolvere, ne abeat desperatus; in quò non solum creditoris, sed etiam pœnitentis negotium agit, immò & Dei, cujus minister est. Ita Silvester, Armilla & Petrus Navarra: & hic quidem probat, hanc ignorantiam communiter excusare debitores, quia aliàs major pars Reipublicæ in statu damnationis existeret; quis enim, inquit, est, qui vel testamenti impletionem, vel debiti solutionem non hoc prætextu differat?

5. Hinc autem videtur *d* sequi, Confessarium teneri ad non monendum, sed absolvendū hujusmodi pœnitentem : & quidem meritò, suppositâ ea opinione , quia si pœnitens non habet impedimentum , ut absolvatur hic & nunc,& ex monitione Confessarij non speratur aliquid melius , sed potius, ut desperatus abeat pœnitens, immo ut committat novum peccatum, peccabit Confessarius monendo.

d *id. ibid. n. 9.*

6. Non tamen puto, *e* ita malè facturum Confessarium , qui timens de probabilitate ignorantiæ talis hominis, diceret : ego non audeo te absoluere, quære alios Confessarios : non tamen benè facit,aperiendo illi omnem veritatem,quam timet ei non profuturam, sed potius ob suam culpam nocituram.

e *num.* 10.

7. Quod si ipse debitor petat doceri,non videtur *f* posse illi negari vera doctrina, nec occultari veritas , cum jam dubitet,& conscientia læsa sit : sic Dicastillus. Ego vero remoueo illud (non videtur) & ajo absolutè , non posse negari veritatem, ut alibi *g* distinctè dixi. Sed redeo ad Dicastilli doctrinam.

g *l. 3. meth. Conf. c. 4. n. 2. & 9.*

8. Notant autem Auctores,præsertim Navarrus , Corduba , Navarra,hæc eodem modo *h* locum habere,sive debitum sit ex delicto,sive ex contractu.

h *id. D.c. num. 12.*

Quod verum est ; sed ignorantia probabilis frequentius contingit in debitis ex contractu, rarò verò in debitis ex delicto.

9. Eodem *i* autem modo videtur philosophandum , sive debitor velit partem debiti statim restituere, & partem differre (in quo tantum casu loquuntur auctores) sive totum velit differre ; quia ignorantia eodem modo potest contingere circa totum, & circa partem.

i *num. 13.*

Iussus à Confessario nondum restituit.

Pœnitenti, qui prima vice fatetur, se culpabiliter non restituisse alienum, nunc tamen habere firmum propositum statim restituendi,non est *l* neganda absolutio. Si tamen bis, aut ter,aut sæpius fuerat jussus in alijs confessionibus restituere , & tamen , cum posset, non fecit, regulariter non est absolvendus, quousque fecerit re ipsa restitutionem ; ratio prioris partis est, quia,sicut in omnibus alijs confessarius credere potest & debet pœnitenti , ita in hoc; ratio posterioris est, quia talis homo est in periculo proximo experientia ipsa comperto,iterum differendi restitutionem. Ideò non rectè aliqui *m* putant, esse probabile, absolvi tunc illum posse; nam idē posset de concubinario dici,qui sæpius jussus, non ejecit domo concubinam.

l *num. 17. ex Petro Navarra, Navarro, Corduba, Henr. Suar. alijsque ab ipso Dicast. citatis.* m *Angles & Ledesm. apud eund. Dicastill.*

11. Dixi autem (regulariter non esse absolven-

absolvendum)nam talis esse posset pœnitens, talesque circumstantiæ possent occurrere, ut confessarius debeat *n* esse contentus solo proposito restituendi, etiam si antea sæpe jussus omiserit restitutionem.

n *nu. 18. ex Navarro, Valentia, Molina, Azorio.*

Et Molina *o* quidem exemplum adhibet; ut si confessarius non leviter credat, pœnitentem re ipsa restituturum statim, sine mora, quia non ea acrimonia fuerat illi jussa restitutio in alijs confessionibus; vel si aliæ adsint circumstantiæ ad id credendum; præsertim si injungat illi, ut non prius accedat ad Eucharistiam, quàm restituat.

o *Molin. t.3.d.756.*

Non potens restituere in foro interno &c.

12. Quoties pœnitens accedit, cum impotentia restituendi, *p* est absolvendus, si dicat, se habere firmum propositum restituendi, esto, sæpius antea restituere culpabiliter omiserit, idque, etiam si restitutio facienda sit ex decimis. Ratio est, quia concilium Tridentinum, dum præcipit confessarijs, ne absolvant debitores decimarum, quousque eas solverint, intelligendum est loqui de debitoribus potentibus restituere, & qui non restituendo peccant; unde impotentes benè possunt absolvi, etiam si in exteriori foro habeantur excommunicati, si in conscientia excommunicationem non incurrerunt, quia jam erant impotentes, quando lata fuit excommunicatio. Verùm, ut dicetur in materia de excommunicatione, hi monendi *q* sunt, ut in foro externo se gerant pro excommunicatis.

p *num. 19. ex Molina.* q *ibid.*

13. Quod si erant potentes, quando excommunicatio lata fuit, eamque re vera incurrerunt, non possunt absolvi à peccatis, extra articulum mortis, nisi prius absolvantur ab excommunicatione, per eum, qui potest; per Bullam verò cruciatam possunt absolvi, si præstent cautionem, de quo latè alibi.

Hæc ex Dicastillo. Nos verò quandoquidem ex tot implicitis quæstionum dumetis (utinam inoffenso pede) jam tandem emersimus, finem imponamus huic libro, atque bona lectorum venia tantisper quiescamus.

Finis Libri Octavi.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

LIBER NONVS, IN DECALOGVM.

Non falsum testimonium dices.

FAlsum testimonium affers contra proximum, primò intra te ipsum, si temerè de illo judicas; secundò, coram judice, si falsò eumdem proximũ denuncies, accuses, infames, &c. tertiò, coram non judice, si de eodem perperam obloquaris; de quibus omnibus hìc erit breviter disputandi locus.

CAPVT PRIMVM.

De falso, seu temerario judicio.

Discrimen inter dubitationem, suspicionem, opinionem, & judicium.

HÆ quatuor voces, dubitatio, suspicio, opinio, & judicium, in hac re nostra, sic differunt. Si intellectui proponatur aliquod objectum, circa quod debeat judicare aliquid, de quo sufficientia indicia minus apparent, unde is hæreat, nesciatque, an affirmare potius debeat, an negare, dicetur esse dubius; & si quidem intellectus tunc veluti suspensus & perplexus nullum actum eliciat, dicetur dubitare negativè; si verò eliciat actum, quo se dicit dubitare, dubitabit adhuc negativè; sed quia additus jam est ejusmodi actus quasi reflexus, dicitur ab aliquibus dubitare positivè.

2. Quod si intellectus, ex insufficientibus indicijs, incipiat adhærere uni parti, licèt imperfectè, & cum magna formidine oppositi, dicetur ejusmodi actus suspicio propriè dicta; si verò ex ijsdem insufficientibus indicijs adhæreat uni parti determinatè, licèt cum aliqua formidine oppositi, dicetur opinio: unde advertis, suspicionem propriè dictam, esse veluti inchoatam & imperfectam opinionem, ab eaque distingui secundum magis & minus.

3. Si denique firmiter intellectus uni parti adhæreat ita, ut saltem moraliter de re non dubitet, dicetur judicium certum elicere. Dixi (saltem moraliter) id enim satis superque est ad judicium certum practicè: nam ad judicium certum speculativè, debet addi evidentia, per quam judicet intellectus, aliter rem se habere metaphysicè non posse.

Conditiones requisitæ, ut judicium sit mortale.

4. Iam verò certum est primò, judicium temerarium ex se esse peccatum mortale, quia sic gravis contra justitiam injuria fit proximo. Neque valet dicere; probabiliter docent nonnulli non esse mortale, etiam sine causa, crimen os-

men occultum uni, vel duobus prudentibus rem non evulgaturis manifestare, quia id non est infamare, nec ex eo, saltem notabiliter, fama alterius læditur, ergo neque erit mortale, apud se solum rem non evulgaturum, certo judicare perperam de altero. Non valet, inquam; is enim, non dicit nisi verum; at in casu nostro certò iudicat malum grave ex insufficientibus jndidicijs, quod ex vi illorum falsum est. Et sanè graviter quis proximo injurius esset, si crimen falsum de eo, etiam uni propalaret.

a *modo mox explicando c.3.§.2.n.7.*

5. Quatuor autem conditiones requiruntur ad contrahendum hoc mortale. Prima conditio, ut judicium sit plenè deliberatum: hinc si cui, dum videt hominem egredientem ex aliena domo, repræsentetur, eum esse furem, is non verè judicat, sed potius ei proponitur objectum, de quo est judicandum; proponitur autem vel ex suggestione Dæmonis, vel ex quadam naturali sagacitate naturæ. Cum igitur tunc ne judicium quidem adhuc sit, sed repræsentatio ejus, quod judicari debet, judicium temerarium esse non potest. Rursus usu venire non rarò solet, ut intellectus ex se, sine voluntatis motu deliberato, judicet aliquid finistrum; & tunc, cum potius sit actus primo primus, quàm voluntarius, verè judicium temerarium (quod, ut sit mortale, debet plenè voluntariè procedere) nequaquam erit.

6. Secunda conditio, ut sit in re gravi, quia secus, levis erit injuria. Colligitur autem hęc gravitas, ex qualitate & professione personarum, de quibus fit judicium. Vnde grave non erit, temerè certò judicare de milite, quod hostem quærat ad vindictam, de juvene parum honesto, quod ex pravo fine per aliquem locum transeat; quia ipsi de ejusmodi criminibus gloriantur; quare nō judicantur honoris læsionē pati. Contra erit, si temerè certo judices de probo Episcopo vel Religioso, esse mendacem &c. Propter eamdem rationem, certò temerè judicare, aliquem esse illegitimum, ex ignobilium vel hæreticorum, vel Hebræorum familia, videtur afferre injuriam *b* gravem ptoximo, quia inter homines probos, hæc multum æstimantur, ne à publicis honoribus & officijs arceantur. Verum vide, quæ dicam *c* inferius ex Lesio.

b *Dicastill.li.2.de just.tr.2.d.12.p.1. d.3.n 41.* c *inf.c.3.§.2 n.4.*

7. Tertia conditio, ut judicium sit certum moraliter: secus, ut modò dixi, non esset judicium, sed suspicio, de qua mox.

8. Quarta conditio, ut sit ex levibus conjecturis & insufficientibus indicijs; nam si ex sufficientibus, non erit temerarium, sed prudenter elicitum judicium

9. Sed ecce non exiguam difficultatem. Quomodo enim dignoscam, indicia esse, vel non esse sufficientia? Dico, id tandem prudentis arbitrio esse dijudicandum; regulam tamen hanc dari posse: quoties indicia non sunt proportionata ad tale judicium, id est, quoties indicia ex se, aut ex communi hominum usu sunt indifferentia, aut rarò conjuncta cum tali effectu, dicuntur improportionata, atque adeò in-

Si verò solent esse ut plurimum conjuncta, proportionata erunt, & sufficientia. De nocte quis v. g. fenestram alienæ domus, scalarum adminiculo, occultè aperire tentat: hoc indicium est sufficiens, ad judicandum, illum esse furem. De die quis bonæ famæ transit per viam, ubi mulier inhonesta degit, hoc indicium sufficiens nequaquam est, ut credas, illum esse adulterum. Fateor, non esse unum indicium tantummodo expendendum, sed complexionem omnium; contingit enim sæpe, ut unum alterum adjuvet, vel minuat, vel omnino tollat. Fac enim, te videre aliquem de die, coram vicinia, fenestram per scalas aperire velle, potius, si prudens es, putabis, ipsum clavem propriæ domus amisisse, quam moliri furtum. Lege Dicastillum *cc* qui per aliqua indicia, quoad hanc praxim, rectè discurrit.

cc *Dicast. lib. 2. de just. t. 2. dup. 12. p. 1. dub. 2.*

De Ignoto quidpiam judicare mortale non est.

10. Certum sit secundò, temere judicare in re gravi de aliquo tibi prorsus ignoto, non esse mortale, quia moraliter perinde est, ac si de nullo judicares. Videat quis, v. g. hominem de nocte caput habentem pallio coopertum, vel transeat per loca sibi ignota, incidatque in homines sibi nullo modo cognitos, hic si temerè judicet de illo, & de his, non peccat mortaliter, quia nemini facit injuriam. Quod si fortè deinde veniat in eorum notitiam, se gerere prudenter debebit, nec nisi juxta conjecturas judicare.

Solum suspicari de re gravi, nunquam est mortale.

11. Remanet ergo incertum, an suspicio deliberata in re gravi, & sine sufficientibus indicijs, atque adeo temeraria, sit culpa mortalis? sub nomine autem suspicionis includimus, sive dubium, sive suspicionem impropriè dictam, sive opinionem. Nonnulli *c* dicunt, esse mortalem; non esse, alij *d* contendunt. Porro prævides, mihi hanc benigniorem placituram. Fateor, te rectè prævidisse. Et ratio, quæ me movet, ea est, quam affert S. Thomas *e*, quia suspicio in genere judicij est actus imperfectus, atque adeo non est plenè temerarius, neque necessariò conjunctus cum contemptu, saltem gravi proximi: ergo sicuti cætera peccata contra justitiam, non sunt nisi venialia ex parvitate materiæ, ita in casu suspicionis. Antecedens patet, quia ubi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas, nec est læsio gravis, quando ille, qui sic suspicatur, habet actualiter, vel saltem virtualiter formidinem oppositi, & quasi facilè est paratus ejusmodi suspicionem deponere; id quod totum, quasi essentialiter imbibitur in ipso actu suspicionis, & reliquis illis, de quibus est sermo.

c *Salas, Bannes, Arag. apud mox citandos.* d *Caetan. Petr. Nav. alijque apud Dicastill. l. c. dub. 4. n. 46. quibus adde Less. l. 2. c. 29. du. 8. Mol. tr. 4. de just. d. 16. concl. 3. Azor. 3. p. l. 13. c. 11. dub. 3.* e *S. Thom. quodlib. 12. art. 34.*

12. Per

12. Per accidens tamen suspicio esse mortalis potest: primò, si procedat ex odio gravi, id est, si quis licèt videat rem posse non esse, tamen ipse propter odium inimici delectetur de malo gravi ipsius; ut si quis suspicetur, esse mortuum suum inimicum, deque ea morte sibi complaceat; quod tamen peccatum non contra Iustitiam, credo, foret, sed contra charitatem, quia non delectatur, nisi de malo inimici, quod est contra charitatis virtutem; nisi fortè delectetur de ipsa injustitia malæ suspicionis, quod certè rarissimum erit.

13. Secundò, si suspicans adderet interius aliquod aliud malum, ut si quis, ex illa levi suspicione, graviter contemneret proximum, ac si re vera illud peccatum is commisisset.

14. Tertiò, si sic suspicans procederet ex illa suspicione ad damnum notabile inferendum exterius proximo, ut si judex ex levibus indicijs reum condemnaret, vel superior religionis subditum puniret &c.

15. Quartò, si suspicionem quis alijs manifestet: nam ex manifestatione rei gravis, quamvis dubiæ, regulariter fama, immò non rarò bona proximi, exponuntur gravi periculo: experientia enim constat, cum de aliquo homines dubitant, facilè contemnere, eidemque detrahere, atque officia honoresque denegare. Quod si quis uni, vel alteri timoratæ conscientiæ suam patefaciat suspicionem, unde prudenter censeatur, non adesse ejusmodi vel simile periculum, sanè excusaretur, saltem à mortali. manifestare autem ijs, quibus potest aut ex aliquo capite debet, nullum esse peccatum, dubium non est.

16. Addunt denique plures, fore mortale peccatum suspicionis, deliberatè suspicari de persona honesta & proba aliquid enorme, ut hæresim, vel incestum, vel sodomiam de probo Episcopo &c. Ratio est, ajunt, quia huic dignissimæ personæ per ipsam suspicionem, quamvis levem, fit gravis injuria. Verùm ab hac sententia semper discessi, ut discessit Layman *f*: si enim est suspicio, semper erit ex genere suo levis.

f Laym. l. 3. sec. 5. tr. 3. p. 2. c. 2. n. 6.

17. Objcies. Homo potius eligeret amittere decem aureos v. g. quàm bonum suum nomen, etiam per levissimam suspicionem, apud unum vel alterum, ergo si amittere decem aureos res est gravis, erit & id, de quo loquimur. Confirmo primò, quia verè majus est bonum & nobilius, ordinisque altioris fama, quàm pecunia, ergo etiam levissima famæ jactura gravior erit, quàm notabilis jactura pecuniæ. Confirmo secundò, quia si amicus sciret meam suspicionem contra ipsum, averteretur à mea amicitia, ergo signum est, hujus generis suspicionem graviter amicum lædere.

18. Respondeo. Quando suspicio est in genere suspicionis, atque adeò ex se leve malum, nullumque effectum graviter malum post se trahens, neque ex odio procedens, nullus homo prudenter eligeret, potius amittere decem aureos, quàm illam pati. Ratio est, quia suspicio illa, cum fiat ex nostra humana fragilitate, adversus quoscumque, vel sanctissimos viros, juxta illud sancti Augustini, *g Suspiciones evitare non possumus*, non debet judicari prudenter, læ-

ter, læsionem afferre notabilem. Ad confirmationem respondeo, esse quidem famam ex se altioris ordinis, tamen in suo ordine aliquando posse esse levem, ac propterea ejus ablationem non esse mortalem. In his autem rebus moralibus non valet argumentatio ab uno ordine ad alium; secus, lædere modicissimè in honore per levissimam injuriam, mortale esset, quia honor ex se est nobilioris ordinis, quàm sint omnia bona temporalia. Ad secundum pronuncio, irrationabiliter illum amicum fore avertendum ab amicitia, ob levem suspicionem coamici, cum omnes parati esse in hac valle nostræ fragilitatis debeamus, ad tolerandas hujus generis suspiciones, quæ non insurgunt ex odio, nec malum pariunt effectum, quæquè non rarò ex amore procedunt; de carissimis enim amicis mala subinde suspicamur, quia mala in illis adesse nollemus.

g *S. August. citatus à S. Th. 2. 2. q. 60. art. 3.*

19. Atque ex dictis denique collige, *h* rarò lethaliter peccari per temerarium judicium: quis enim, nisi ex gravi illo odio, vel ex magna stultitia, certò judicat, ex indicijs non certis? immò etiam hic stultus culpam mortalem sæpissimè vitat, quia regulariter potius errat errore intellectus invincibili, putans, illud indicium esse certum, atque sufficiens, quàm ex prava voluntate.

h *Mol. tr. 4. disp. 13. num. 4. Dicast. li. 2. tr. 2. d. 12. p. 1. dub. 3. nu. 35. loquentes de viris timoratis.*

CAPVT SECVNDVM.

De falsitate in Iudicijs publicis.

1 SOlent hìc authores, non de falsitate solùm agere intercurrente in Iudicijs, verùm etiam de cæteris culpis ad judicia spectantibus, atque adeò ad judicem, reum, accusatorem, testem, notarium. Ijsdem ego vestigijs insistam, modò te, lector, admoneam, ea dumtaxat à me breviter esse tractanda, quæ frequentiora sunt, cætera legantur à curioso apud doctores, quos in margine jam jam laudabo.

§. I.

Iudex.

1 DE judice nonnulla delibavi in libris præcedentibus: primò, *a* an reum secundum allegata condemnare valeat, quem privata scientia judex novit innocentem? secundò, *b* an sententiam ferre queat, juxtà minus probabilem sententiam? tertiò *c*, an ex levibus indicijs condemnare valeat reum? quartò *d*, an pretium accipere possit judex pro sententia justa vel injusta? quintò, *e* quo modo se gerere debeat in malefactoribus puniendis? nunc tria, quæ præ ceteris scitu sunt necessaria, de eodem judice proponam; primum erit de modo procedendi ejusdem; secundum de muneribus ab ipso non accipiendis: tertium de muneribus ipsi non dandis.

a *sup. lib. 6. c. 1. §. 4. à nu. 8.* b *supra lib. 1. c. 3. §. 4. & li. 8. tr. 3. c. 7. §. 1. n. 13.*

Modus

c *paulo ante c.1.nu.14.* d *sup. lib.7. c.5.n.13.& 14.* e *sup. lib.6.c.1. §.4. præsertim à num.5.*

Modus procedendi.

2. Quidnam requiritur, ut judex juridicè procedat? respondeo, *f* duplici modo eos posse procedere, vel per viâ inquisitionis, vel ad instantiam partis, per viam accusationis.

f *l.Sanch. Les. Delug. mox citan. & Dicastil.lib.2.de justit.tr.1.d.5.dub.3.*

3. Si procedat hoc secundo modo, requiritur semiplena probatio, ut judex possit reum interrogare, & torturæ subijcere; secus, tenetur de damno, & confessio à reo facta non esset valida: semiplena autem probatio est, cum adest unus testis omni exceptione major, deponens, se vidisse; vel si adsunt vehementia quædam indicia &c.

4. Si procedat primo modo, inquisitio vel est generalis, vel specialis, vel mixta. Generalis est, quando inquiritur in genere, an subditi servent leges &c. specialis, quando inquiritur in particulari, an Paulus v.g. homicidium commiserit? mixta, quando inquiritur de persona determinata, v.g. de Paulo, non tamen de determinato delicto; vel contra, quando de delicto determinato, v.g. de homicidio fortè patrato, sed non de persona determinata.

Dico igitur primò, ad generalem inquisitionem à judice instituendam, non requiri, ut præcedat infamia, sed tunc interrogati non debent patefacere eos, qui occulta crimina perpetrarunt, etiam si sub juramento, vel excommunicatione illis præcipiatur, ut quod sciunt, proferant; possunt enim, ac debent per æquivocationem dicere, se nescire.

Dico secundò, ad specialem requiri, ut præcedat infamia authoris, vel ut rumor de eo sparsus sit per majorem partem viciniæ, vel aliud æquivalens: id autem est ad inquirendum; nam deinde ad interrogandum reum vel subijciendum torturæ, requiritur semiplena probatio, ut dictum est.

Dico tertiò, quoad mixtam, legendum esse *g* Lessium, sicuti etiam esse legendos *h* alios, quoad alia huc pertinentia: nobis enim satis sit, hæc pingui calamo innuisse ad dandam tironibus cognitionem terminorum.

g *Less.lib.2.c.29.num.109.* h *Sanch. lib.6.conf.c.2. Delug.t.2.de just. d.37.à sec.6. aliosque ab his citatos.*

Munera à Iudice non acceptanda.

5. Non est sermo *i* de justo stipendio ipsis constituto, sive ex lege, sive ex consuetudine, sive ubi illæ non adsunt, ex pacto; neque de pretio, quod is fortè accepit pro eo, ad quod ex Iustitia non tenebatur; ut si noctu ad longum tempus vigilaverit, quò causam expediret. Si longum iter susceperit &c. Nec de muneribus ipsi datis ab alijs à litigantibus, vel datis consanguineis, amicisque ex alijs titulis: hæc enim sive stipendia, sive dona ex nullo capite injusta supponuntur. Nec de illa quæstione, an pro liberandis reis liceat supremo judici, pecuniam accipere; ea enim huc non pertinet, & de illa poterit legi Diana *l.* Nec de illa alia, an judex possit pecuniam accipere pro eligenda sententia probabili; de hac enim breviter,

sed sufficienter dixi lib.8. Tr.3. c.7. §.3. num.13.

i *l.Dicast.li.2.de just.tr.2.d.6. dub.4. n.64.* l *Dian.p.7.tr.6.res.1.*

Sermo igitur est de ijs muneribus, quæ ad movendum judicem solent à partibus dari. Et quidem Petrus *m* Navarra atque aliqui *n* ex Societate, putant, posse judicem accipere munera à partibus, ut ab amicis, vel personis dignis donata, sed non ad movendum animum; id quod tamen non placet Dicastillo *o*, quia sic sternitur, inquit, via ad omnia munera accipienda. Nam propterea nos absolutè hìc quærimus, an ejusmodi munera sint illicita, & restituenda? esse communiter à Rep. profligandà, certum esto, quia ex Eccles. 20. *Xenia, & dona excæcant oculos judicum.* nihilominus ad trutinam Theologicam si id expendamus, ita distinguendum est.

m *Pet. Navar. lib.3.c.3.n.22.* n *aliqui apud Dica. mox citan.* o *Dicastill. lib.2.de just.tr.2.d.6.dub.4.n.80.*

6. Præscindendo à juramento, quod alicubi emittitur de non admittendis muneribus, quod omninò est observandum, & præscindendo à legibus positivis, de quibus postea, vel munera ita accipiuntur à judice, ut ab illis nec moveatur ad injustitiam, nec periculū grave & proximum sit, ut ad eamdem afficiatur, & tunc jure naturæ, nec illicita, nec restitutioni sunt obnoxia; hujus generis regulariter sunt munuscula ex esculentis, vel ex rebus parvi momenti. Ratio est, quia tunc non adest caput, nec ullius culpæ, nec ullius pœnæ. Vel ita accipiuntur, quocumque fine à parte dentur, ut judex ad injustitiam afficiatur, vel ut proximum sit periculum ad illam; & tunc dico primò, illicitè accipi. Dico secundò, esse obligationem restitutionis, ante causam expeditam. Dico tertiò, non esse restituendi obligationem *p* finita causa. Ratio primi dicti est, quia qui amat periculum tam proximum, peribit in illo. Ratio secundi dicti est, quia, ut alibi universaliter diximus, judex obligatur ad removendum illud periculum suæ subversionis; at nunc munera retenta illud afferunt, ut supponimus, ergo. Neque judicem ullo modo *q* excuso ab hac citata restitutione, ex eo capite, quod inurbanus videretur, si munus litiganti remittat: non, inquam, excuso, tum quia ex ea remissione potius honorem ex affectu ad justitiam, quàm dedecus ex inurbanitate, sibi apud omnes conciliaret; tum maximè, quia si supponis eum per illam retentionem muneris, esse in periculo proximo peccandi, qua ratione sola inurbanitas, nisi accedat alia notabilis necessitas, eumdem excusare ab eo periculo cavendo possit? commodius igitur huic judici remedium erit, per pœnitentiam, confessionem, & alia opera devotionis se constanter munire, ne injustitiam faciat; nam sic si probabiliter prævidet constantem se futurum in bono proposito, jam non *r* erit in proximo periculo peccandi; quod si id probabiliter habere non possit, restitutionem omninò expediat, necesse est. Ratio tertij dicti est, quia si litigans verè dedit gratis illa munera, transtulit dominium in judicem, & finita causa, jam non est amplius locus illius periculi.

p *l. Mol. t.1. tr.2. disp.88. Less. lib.*

7. Venio

2.t.14.dub.9.Vasq.t.2.in p.2. d.164. Rebell.l.18.de donat. qu.ult. Delug. mox citandum sec.11.nu.134.ubi solvuntur aliqui textus in contrariũ. q *ut excusat in aliquo casu Delugo t.2.de just.d.37.sec.11. n.130.* r *l.nostram Meth.Conf.lib.3.c.3. adde Caramuelem in Reg. S. Benedicti nu. 1506.*

7. Venio ad leges humanas Iuris communis, & pro judice sæculari duo dico. Primò, probabile mihi esse, si à judice munera, etiam contra leges has acceptata fuerint, non esse *s* obligationem restitutionis, ante sententiam. Ratio est, quia in his legibus non adsunt verba clarè impedientia translationem dominij in judicem, & ex alia parte restitutio ab ijsdem legibus videtur imposita in pœnam, atque adeo non urgere ante sententiam; post sententiam obligatio urgebit, quia justæ sententiæ semper est standum, ut omnes *t* docemus.

s *Dicast.l.c.nu.82.* t *l.Delug.t.2.de just.d.37.sec.15. à num.185. ubi, quid, quando vel est injusta sententia, vel præscriptioni falsæ innixa.*

Dixi (venio ad leges Iuris communis) nam proprias quisque suas consideret, ut Hispanas consideravit pluribus Sanchez *u*.

u *Sanch.in Consil.lib.3.c. unico d.1.*

Dico secundò, (præscindendo ab eo, quod modò dictum est, esse de jure naturæ) judices sæculares non peccare, saltem mortaliter, ex eo solo capite, quod adversus has leges sæculares operentur. Ratio est, quia *o* aliqui probabiliter censent, sæculares leges, saltem de facto, ad mortale nequaquam obstringere, nisi id expresè declarent.

o *Nav.Covarr.Valent. alijque apud Castrop.d.1.de leg.p.15.n.6.*

8. Iam verò supereſt dicere de Ecclesiasticis judicibus, sive ordinarijs, sive delegatis: de quibus item asserо duo.

Asserо primò, præscindendo similiter à jure positivo, etiam si illicitè judex Ecclesiasticus agat, acceptando munera, non obligari ante sententiam ad restitutionem. Ratio est eadem, quæ modo num. 7. dicta est de judice sæculari. Excipe, nisi sint accepta pro ferenda sententia justa, de qua re alibi *p* diximus. Excipe item, nisi accepta fuerint, ratione visitationis: sed id est de jure positivo, ut paulo post num. 10. dicam. Excipe demnm, nisi intercurrat simonia, ut ex se patet.

p *sup.lib.7.c.5.§.3.præsert.13.*

9. Asserо secundò, quoad culpam, considerando solum jus positivum, (nam quid prohibeatur de jure naturæ, dictum est superius universim nu. 6) me non invenire verba in sacris canonibus clarè denotantia obligationem sub mortali: quamvis enim id graviter prohibeatur, tamen rigidior vox, quam invenio, est, *Mandamus*, quæ obligationem ad mortalem culpam ex aliquorũ *q* sententia non ostendit. Quod si jubeatur, *r* acceptum restitui, id intelliget quis, post sententiam, sicuti modò dictum est de judice sæculari. Proferantur canones. Non quod pro certo asseram, non adesse prohibitionem sub mortali, lego enim, doctores rigidissimè invehi contra ejusmodi munera, sed ut rem considerandam sapientioribus offeram.

q *Azor p.1.lib.5.c.6.q.5.à v. lex*

n.6.& universim Caet. in summa v. Clericorum peccata. versus finem.

r *c. statutum, §. si quid autem, de rescriptis in 6.*

„ 10. Sanè (inquit pontifex) ad audi-
„ entiam Apostolatus nostri pervenit,
„ quod cum ex delegatione nostra cau-
„ sas suscipitis pertractandas, more sæ-
„ cularium super decima litis, vel par-
„ te alia, pro diversa terrarum consue-
„ tudine, præter expensas victualium,
„ cum litigantibus receptis pignoribus,
„ pro salario convenitis. Nos atten-
„ dentes, quod ad hoc vobis & alijs cle-
„ ricis sint Ecclesiastici reditus depu-
„ tati, ut ex ipsis honestè vivere debea-
„ tis: & infra. Ideoq; mandamus, qua-
„ tenus ab hujusmodi exactionibus de
„ cætero abstinentes, vigorē judiciariū
„ gratis studeatis litigantib⁹ impertiri.s

s *c. cum ab omni. de vita & honest. Clericorum.*

„ Et alibi o. Insuper, ut gratis & cum
„ omni puritate judicium coram ipso
procedat, nullum munus, vel quiquid
„ aliud (nisi forsan esculentum vel po-
„ culentum mera liberalitate oblatum,
„ quod paucis consumi possit die-
„ bus &c.) recipere à partibus, quali-
„ tercumque perquirant.

o *c. statutū. §. insuper. de rescrip. in 6.*

„ Et in Decreto p. Nō licet judici, ven-
„ dere justum judicium, etsi liceat ad-
„ vocato, vendere justum patrociniū,
„ & Iureconsulto rectum consilium.

p *c non licet 11. q. 3.*

„ Ibidem: ille tamen q solet, tamquā
„ malè sibi allatam pecuniam repetere,
„ qui justum judicium emit, quoniam
„ vænale esse non debuit.

q *c. non sanè. §. ille tamen. 14. q. 5.*

11. Hactenus sacri Canones; neque hac de re alios invenio: invenio quidem alios multo severiores, hosque à sacro concilio r Tridentino renovatos. Sed loquuntur de visitatoribus, qui sanè si munera accipiant à visitatis, peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur. immò dum de casu visitationis tam rigidè canones loquuntur, non verò sic de alijs casibus, eos in solo rigore juris naturalis relinquere videntur. Tantum rigorem in Visitatoribus si libet cognoscere, ecce textus s: caveat, inquit, ne ipse (Visitator) vel quisquam suorum, aliquod munus quodcunque sit, & qualitercumque offeratur, præsumat recipere: ut non quæ sua sunt, videatur quærere, sed quæ Iesu Christi. Quod si fuerit contra præsumptum, recipiens maledictionem incurrat, à qua numquam (nisi duplum restituat) liberetur. Volumus enim in his fraudem quamlibet penitus evitari. Hæc ibi. Adverte tamen, legitimas procurationes pro moderato victu esse concessas t &c. adverte item, Inquisitoribus t prohibitum esse, dona percipere, etiam ab officialibus, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ.

r *Conc. Tri. sess. 24. c. 3. de reform. s c. Romana. §. procurationes. de censibus & exact. in 6. & confirmatur c. exigit. eodem.*

t *l. Trid. l. c.* t *l. Sanch. lib. 1. consil. c. unico d. 2. num. 6.*

12. Puto autem, in illo verbo (præsumat) temperari id, quod rigidè notat Glossa tt, dum innuit, Visitatorem, ne esculenta quidem, & modicæ considerationis munera posse recipere, quamvis, per c. statutum, citatum, possit eadem recipere judex Ecclesiasticus, extra visita-

visitationes: puto, inquam, temperari. Cum enim illud (præsumat) temeritatem ostendat credere meritò possumus, tantum rigorem ad modica esculenta, vel ad exigua similia nequaquam extendi. Et Tridentinum loco citato hunc canonem confirmans, licet non utatur eodem verbo (præsumat) dum tamen aliud non explicuit, videtur solum idem, quod Canon voluisse.

tt *Glossa in c. Romana. §. procurationes. de cens. & exact. V. aliquod munus.*

Munera judici, an donanda?

13. Quando judex licitè potest accipere munera, juxta dicta, licitè & alij donant. Sed quid, quando illicitè judex petit, vel accipit? respondeo, si ea quis dat, ad redimendam suam vexationem injustam, non peccat *u*. Ne sit tamen litigans facilis ad credendum, vexationem injustam intercedere, quia omnes ferè litigantes putant, se injustè vexari, cum tamen non ita sit, intercedit tamen, quando imminet periculum claræ injustitiæ, vel injustæ inæqualitatis, in expediendis negotijs, ijs prius expeditis, ob quæ munera judex accepit.

u *Mol. t. 1. tr. 2. d. 88. Sanch. l. 3. Consil. cap. unico, dub. 3. & communiter. Rebell. alijque apud Dicast. l. c. n 86.*

14. Hac occasione nota, judicum famulos, qui aliquibus propter munera accepta aditum præbent ad judicem, alijs injustè exclusis, omnino peccare; sed tamen ijsdem propter eamdem rationem, dare licebit munera ad redimendam vexationem. Dixi (injustè) nam si, sine alterius præjudicio, extraordinarium favorem famulus procuret litiganti, licitè, quamvis indecorè, propter hanc causam, aliquid accipiet.

15. Nota, ea, quæ judex, alijve recipiunt ad redimendam vexationem debere (præter peccatum) omninò restitui, quia, invitis absolutè dominis, accipiuntur.

Denique judicis amasiæ, quando ad sollicitandam causam munera offerre liceat, diximus lib. 5. c. 1. §. 4. n. 23.

§. II.

Reus.

An licitè aperiat occulta, vel falsa crimina testium.

1 QVæres primò, potestne reus ad enervandam falsorum testium authoritatem, eorum occulta crimina revelare? respondeo, si alia via non datur, qua commodè testimonium infirmet, sanè potest *a*, sive sponte, sive compulsi à judice, testes illi testati fuerint: quilibet enim jus se tuendi habet, cum justo moderamine, præsertim eodem genere armorum, quo oppugnatur. Quod si alia via datur, ut item si per manifestationem unius peccati minoris sibi consulere satis posset, manifestaret autem majus, eum peccaturū, etiam contra Iustitiam, puto; sicuti eodem modo peccare supposuimus supra *b* illum, qui, se corporaliter defendendo, excedit limites necessariæ defensionis.

a *Less l. 2. c. 31. n. 1.* b *sup. lib. 6. c. 4. §. 3. num. 16.*

2. Hinc sequitur primò, eum, qui accusatur de crimine, quod juridicè ab accusatore probari nequit, non solum posse *c* negare crimen, sed etiam dicere,

accusatorem calumniari & mentiri; qui enim accusat de crimine, quod probari non potest, calumniator est, & mentiri præsumitur.

c *Pet. Nav. l. 2. c. 4. nu. 348. lege etiam S. Th. 2. 2. q. 69. ar. 2.*

3. Sequitur secundò, idem esse extra judicium. quare si quid aperuisti amico tuo, ea lege, ut nihil diceret, ipse autem manifestavit alteri, cum gravi offensione tua, vel alterius, potes tu negare, te id aperuisse. Quilibet enim habet jus tegendi, quantum potest, sua dicta & facta, unde nascatur offensio. Quod si amicus patefecit in casu, quo licitè poterat, tu illum sine injuria non posses ut mendacem pronunciare.

4. Hæc passim in ore sunt omnium; illud singulare est, & difficile, an si alio modo te ab injusto teste tueri nequeas, licitè falsa crimina illi possis objcere, quanta sufficiant ad tuam justam defensionem ? Duo assero, unum mihi satis probabile, alterum satis incertum.

5. Probabile *d* mihi est, te, si id facias, non peccare contra Iustitiam, unde nec obligari ad restitutionem: ratio est, quia, sicuti si ad defendendam tuam vitam invadentem, illum mendacijs & stratagemate curares, ut in foveam v. g. caderet, mendax quidem esses, sed non injustus, cum (quoad justitiam) habeas jus te defendendi omnibus vijs, ita in casu nostro &c. Et ratio à priori est, quia defensio vitæ contra injustè aggredientem aufert à quacumque tua actione ad defensionem necessaria omnem rationem injustitiæ.

d *Bannes, Ledesma, Io: la Crux allati à Delugo t. 2. de just. d. 40. sec. 2. num. 26. Dicast. latè contra quemdam innominatum lib. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 4. dub. 2. nu. 401. & apud Dian. p. 9. tr. 8. res. 43.*

6. Incertum mihi est, an id possit fieri licitè, sine ulla culpa ? & quidem Delugo *e* sic habet. Certum est, non „ licere, quia ad minus erit men„ dacium, quod nunquam licet: & post „ quatuor interjectas lineas hoc falsum, „ ait, crimen testis erit probandum per „ testes alios, qui cum debeant jurare, „ committent peccatum mortale, & „ per consequens, eos ad hoc hortari, erit mortale. Hæc ille, qui explicat authores *f*, quos in contrarium citat Diana *ff*, aitque eos docere, non esse mortale, ex parte injustitiæ; non verò non esse mortale, saltem ex parte perjurij.

e *Delug. ib. sec. 2. n. 25.* f *Io. la Crux Bannes, Ledesm. apud Dian. mox citandum.* ff *Dian. p. 3. tr. 5. res. 4.*

7. Video doctrinam hanc, sed quoniam tota culpa refunditur in mendacium & perjurium, sequitur quæstio, si solùm esset mendacium sine juramento, non esse mortale, quia, quamvis hoc mendacium sit absolutè de malo gravi contra proximum, tamen cum justè à me hoc damnum inferatur, non esset mihi imputandum ad grave; atq; hanc sequelam expressè concedunt Hurtadus *g* & Bannes *h*.

g *Hurtad. apud Dian. p. 9. tr. 8. res. 43.*

h *Bannes apud eundem Dian. ib.*

Secundò, etiam accedente juramento, posset adhiberi æquivocatio, tum à me, tum ab ijs, quibus est certa mea innocentia, & sic vitari perjurium, seu mendacium, quo solo posito, negant commu-

communiter Doctores, & ipse Delugo hanc sententiam. Si igitur hoc tollatur, non sunt huic doctrinæ contrarij. Iuramento autem æquivoco, etiam in judicio, si id illegitimum sit, me licitè posse uti, docet Castropalaus *g* cum alijs, ergo etiam in judicio, ubi injustus est testis. Videbitur igitur alicui, posse vitari mortale ab eo, qui in prædicto casu, falso vel illegitimo testi falsa crimina impingit.

g *Castrop. t. 3. d. 1. de juram. p. 7. num. 1.*

Adhuc tamen incertum id esse pronuntio. Vt quid enim? si sodomitam oporteret probari esse illum testem, si excommunicatum, si hæreticum? sibi testis falsus id imputet, respondebit aliquis. Audio: sed adhuc hæreo. Quid enim, si sit necesse, publicas scripturas ementiri, possetne Notarius publicus ad hoc induci, si Notario constaret mea innocentia? quid ni? respondebis: id enim non est, infidelem esse Reip. sed maximè fidelem, dum ejusdem Reip. innocentes sic defenduntur. Verum si aperiatur hujusmodi ostium, quo modo stabunt publica judicia? inveniantur, respondebis, testes veri, ut sancta requirunt tribunalia. Demum enim falsi testes quacumque arte repelluntur, publica judicia firmantur potius, non infirmantur. Sed ego iterum audio, quia tamen adhuc durum audio, libenter nodum hunc in aliud tempus evolvendum reservo.

An reo liceat, crimen sibi imponere ad evitanda tormenta, dicam inferius cap. 3. §. 6.

Reus an debeat stare sententiæ?

Quæres secundò; teneturne reus condemnatus stare sententiæ judicis? respondeo, si est justa, tenetur, quia sententia est veluti quædam lex privato imposita; unde condemnatus ad solvenda centum v.g. debet solvere, etiam in conscientia. Si est injusta, non tenetur, quia non expedit bono publico, ut qui per calumniam, vel falsos testes convictus est, obligetur in conscientia &c.; sed de hac re vide distinctè apud Delugo *h*. & de injusta sententia in materia beneficiorum, vide Dicastillum *i*. Nos unum notatu dignum diximus lib. 6. c. 4. §. 2. num. 5. *l*.

h *Delugo t. 2. de just. d. 37. sec. 15. à n. 185.* i *Dicast. li. 2. de just. tr. 1. disp. 15. dub. 2.* l *id ib. dub. 4.*

An reus, etiam Religiosus, fugere queat à carcere?

9. Quæres tertiò: reus licitène fugit è carcere? respondeo, non solum ante, sed etiam post justam sententiam licitè fugit, si sit periculum damnationis ad pœnam mortis, vel mutilationis, vel gravis mali; quia non potest poni præceptum, ut ibi maneat cum tanto suo damno. Probabile item est, posse vincula effringere & rumpere carcerē, saltem cum animo restituendi fractionis damnum, quod tamen damnū restitui, non esse in usu, putat Lesius *m*. Ratio est, quia qui potest velle finem, potest ponere media; neq; id est inferre vim publicæ potestati; per hanc enim prohibetur, ne fiat vis contra judices, & ministros, quando justè agunt, non verò contra vincula & carcerem. Idem puto, si quis sit in eodem carcere (& propter paritatem rationis in triremibus)

bus) ob pœnam delicti: in carcere inquam atroci, vel perpetuo, vel pro longo tempore; nam pro brevi & ordinario jus habet judex. *n*

m *Less.li.2.c.31.n.37.fine.* n *l.Dian. p.2.tr.17.ref.39.cit. Less. Malderum, Ledesmam, alios.*

10. Quid de Religioso, potestne fugere è carcere, saltem, ut se suo superiori mitiori sistat? de hoc lege Sanchez *o* strictius loquentem; sed lege Castropalaum *p*, & Suarez *q*, loquentes mitius, & Granadum *r* mitissimè, quoad triremes, modo fugiat, non ut vagetur, sed ut ad superiorem, v.g. Pontificem pro remissione confugiat.

o *Sanch.li.6.in Dec.c.8.n.12.* p *Castrop.de voto relig.obed.d.4.p.14.* q *Suarez.t.4.de Relig.tr.8.li.2.c.10.n.10.& 11.* r *Granadus 1.2.tr.3.d.12.num.28. sequens Bannes 2.2. qu.69. ar.4. post 5. conclus.*

11. Denique potestne quis licitè adjuvare dictum reum, ad fugiendum, & ad carcerem effringendum? respondeo, certum est, ministros & officiales Iustitiæ non posse, quia ex officio tenentur custodire. Certum est secundò, alios posse consulere reo, ut fugiat, quia si ipse licitè potest fugere, poterit & consultor consulere. Certum est tertiò, vel saltem probabile, ex Delugo *s*, licitè dari ipsi instrumenta, v.g. securim, ut ipse reus effodiat parietem, vel effringat carcerem, fugiatque, quia, ut modo dixi, qui licitè ponit finem, licitè ponit & media.

s *Delug.l.c.d.40.sec.4.n.55.*

12. Solùm ergo dubitatur, an alij possint adjuvare reum ad dictam carceris fractionem? ad quod sic respondet ibidem Delugo. Omnes negant, posse „ alios juvare reum effodiendo parie„ tes, effringendo portas, vel alia simi„ lia faciendo. Si enim non licet effrin„ gere portas vel effodere parietes do„ mus privatæ, minus licebit domus „ publicæ, per quod publica potestas „ pateretur vim, & offenderetur; licet „ ergo reo ipsi propter naturale jus con„ servandi se ipsum, liceat id facere, non „ tamen hoc licebit alijs, quibus id non est necessarium ad sui conservationem. Et paulò post, objicienti sibi, cur mittere quis possit reo securim ad effringendũ carcerem, non verò servum, qui adju„ vet? respondet, securim esse instru„ mentum inanimatum, servum verò „ animatum: servus itaque (ait) effo„ diendo carcerem, peccaret, quia con„ trectaret ipse rem alienam invito do„ mino, ut diximus, atque ideo & do„ minus peccaret, mittens & præcipiens „ servo, quod servus sine peccato face„ re nõ potest: securis autem scindendo „ non peccat, ideo, nec qui illam mittit „ cum nec sit causa peccandi, nec ipse „ cooperetur immediatè effractioni „ carceris. Hæc ille, cui nequeo sub„ scribere.

Primò quia universaliter, qui potest ponere finem, potest, ut dictum est, adhibere media: at medium est, reum in effringendo carcerem, habere meum, vel tuum servum adjuvantem.

Secundò, quia alibi diximus *t*, nec potuit negare Delugo, *u* me furari posse, si aliunde non habeo, pro extreme indigente; quod enim ipse licitè potest, possum & ego ejus proximus, tunc enim per me tamquam per instrumentum furripit, quod suum est extremè

extremè indigens; siquidem, *Qui per alium facit, per se ipsum facere videtur.*

t *sup. lib. 8. tr. 2. c. 6. v. 2.* u *Delugo citatus ib.*

Tertiò, quia falsò supponitur, esse peccatum, adjuvare reum in effringendo carcere; si enim non est peccatum pro ipso reo, nec erit pro adjuvante: publica autem potestas tunc non patitur injustè vim, vel offenditur, quia in eo casu justè ille, & consequenter socij effringunt; nam, ut modo vidimus, potestas publica solum jus habet cogendi malefactores ad carceres, non dare potest præceptum, seu tollere jus, quod quisque habet se defendendi à duris tormentis &c.; vnde colligis, falsum esse, servum illum peccare adjuvando; non enim peccat, ut patet ex dictis, & consequenter quoad hoc, eadem erit ratio de securi illa & de seruo.

Quintò: si reus ex se potest effringere carcerem ob sui conservationem, id certè est propter amorem, quem quisque debet sibi ipsi, ergo potuerunt ejus pater & mater, qui vna persona censentur cum filio, quique sæpe magis amant filios, quàm se ipsos. Et certè quis ferreus negabit matri, posse adjuvare filium (quem mox moriturum timet) ad carceres effrigendos illumque servandum? si matri id concedis, ergo patri, ergo fratri, sorori, amico; ergo cuicumque proximo, qui ex charitate movetur ad adjuvandum. Semper autem suppono, fugam huius in damnum reip. vel vitæ alterius vergere injustè non debere, ut ex se patet.

§. III.

Advocatus & procurator.

1. QVas causas possit Advocatus patrocinari, dixi superius *a*. Rursus ex superioribus colligi potest, an teneatur restituere *b* pœnam pecuniariam, quam cliens injustè defensus soluisset? ut item, an teneatur *c*, patrocinari extremè indigenti? nunc ergo dumtaxat addendum aliquid de stipendio, ipsi debito.

a *sup. l. 1. c. 3. §. 7.* b *sup. lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 6. n. 12.* c *sup. lib. 5. c. 1. per tot.*

2. Et primò, quidem prohibetur in jure, *d* posse Advocatum cum cliente loco stipendij paciscì de quota parte litis, hoc est, de dimidia, vel tertia, vel quarta parte ipsi danda, si lis vincatur. Ratio prohibitionis fuit, ne per fas vel nefas Advocatus sententiam promoveret. Rursus prohibetur *e*, ne idem de pretio conveniat cum cliente, post inchoatam litem, sed vel ante illam inceptam, vel post finitam. Ratio fuit, ne cliens, postquam ostendit Advocato sua arma, cogeretur stare pretio, quod Advocato libuerit Cæterum si nulla interveniat fraus, vel fraudis periculum, non existimo, *ee* has leges obligare in conscientia, quia fundantur in præsumptione fraudum. Sicuti autem posse Advocatum post victoriam accipere, quæ gratis dantur, certum est, ita magnum periculum erit, ne nõ gratis dentur, quando ab Advocato nimia sollicitudine requiruntur: dabit enim cliens ex timore, ne

aliàs ab Advocato injustè vexetur.

d *l. sumptus. ff. de pactis, & alibi.*

e *colligitur ex c. Infames 3. q. 7.* ee *Dian. p. 2. tr. 16. res. 47.*

3. Præterea potest *f* Advocatus accipere integrum stipendium pro lite promissum, quando promittitur quid determinatum pro tota lite, ad finem vsque, etiam si cliens eam non prosequatur. Ratio est, quia sicuti, qui locat operam suam pro anno, non debet uo pretio defraudari, si per ipsum non stat, illam ponere, ita in casu nostro. Quando tamnn Advocatus propter infirmitatem v. g. non seruit, solum meretur stipendium pro tempore servitij. Quando item Advocatus, dum non agit huius clientis causam, suscipit aliam, quam non suscepisset, si priorem fuisset prosequutus, compensare debet lucrum, nec potest gaudere priore stipendio. Quando denique Advocatus potius elegisset amittere stipendium, & non laborare, quàm contra, non valet, saltem integrum, exposcere stipendium, quia jam non laborauit. Vide tamen, quoad hoc postremum, ea, quæ notaui lib. 8. tract. 3. cap. 8. §. 3. numero 15.

f *l. Fag. Pr. 8. c. 38*

4. Pari modo justè stipendium accipiet, quod solet quolibet anno dari, tametsi eo anno nullam causam clientis agat; nam (secluso pacto, cui esset standum) ipse est paratus advocare, onusque sumit respuendi adversæ partis patrocinium. Si in decursu litis cliens transigat cum adversario, finiaturq; lis per transactionem, licitè item Advocatus accipiet determinatum stipendium, promissum pro tota lite; nam non stat per Advocatum, ut lis per suos terminos non currat. At si non fuerit determinatum pretium pro tota lite, sed Advocatus seruiat ad ratam anni, hanc solam accipiet. Illud de subtractione ex negatione sui laboris, quod modò dixi, & de susceptione aliarum causarum, semper est proportionaliter in similibus applicandum.

5. Denique si Advocatus agit propriam causam, litemque vincit, pars autem adversa condemnetur, ut soluat expensas, poterit ipse accipere expensas, quæ debentur Advocato, & quas soluisset, si Advocato vsus esset; ratio est, quia labor, quem ipse suscipit in sua causa defendenda, meretur illud stipendium, neque debet cedere in vtilitatem adversarij. Quæ diximus de Advocato, propter paritatem rationis, etiam de Procuratore dicta censeantur.

§. IV.

Accusator & Denuntiator.

1. Quando crimen proximi superiori aperitur, solum propter bonum & emendationem fratris, dicitur denunciatio paterna; quando, ut delinquens puniatur, dicitur denunciatio judicialis: quando, ut superior pro suo munere faciat, quod judicabit expediens, dicitur propriè denuntiatio canonica: nã latè appellatur etiam judicialis, quia fit Superiori, vt Iudici. Denunciatio autem judicialis, etiã propriè sumpta, differt ab accusatione; nã qui accusat, suscipit in se onus probandi, & debet se subscribere accusationi; si non probat, patietur ex jure pœnam talionis; quæ non subit Denunciator.

4. De

2. De his autem plura sunt & varia, quæ clarè afferuntur à Doctoribus; illos adi; ego enim illud hic dumtaxat proferam, quod timoratum & probum virum torsit nudiustertius, meque de suo timore amicè consuluit. Dum is, nomine Caius rure domum reverteretur, sub primam noctem, aggressus ex improviso à Titio, vulneratur gravi vulnere, nullis præsentibus, & ut ipse fatetur, nullis non solum vehementibus, sed ne probabilibus quidem existentibus conjecturis, quibus probare posset, à Titio, (quem certissimè cognouit) fuisse vulnus inflictum. Quærit ergo, an peccet, si Titium bonæ famæ virum ad Iudicem deferat? Ratio timoris & dubitationis fuit, quia occulto existente delicto infamaretur proximus, qui jus habet, ne famam amittat ex occulto crimine. Simile contigit non multo ab hinc tempore; nam improbus quidam Religiosus tentauit puerũ indecorè osculari, nescio quo occultissimo in loco, dubitatumque fuit, an puerem deferre ad Superiorem palam potuerit, quamvis ejusdem Religiosi, alias optimi nominis, infamia fuisset consecutura.

3. Antequam responderem, volui aliquot Doctores evoluere, ex quibus afferam hic instàr omnium duos, Fagundez & Delugo. Prior loquens, an accusatio fieri possit, non præmissa correctione, sic ait *a*. Vidi, sæpe dubitari, an ante accusationem præmittenda semper sit fraterna monitio? & sic respondeo; prima conclusio: si accusator potest probare in Iudicio accusationem, quam proponit, non tenetur præmittere fraternam admonitionẽ, sive in ea vindictam propriæ injuriæ intendat, sive publicũ bonum reipublicæ, quæ vult, ut publica delicta, puniantur, ac scelerati timore supplicij cohibeantur. Et paulo post addit tres huius rei rationes: primâ, quia nimis esset difficile, obligare atroci affectum injuria, ad faciendam injurianti correctionem fraternam, existente injuria publica, quæq; probari potest. Secundam, quia delinquens sic publicè jus vnicuiq; dedit, ut accusare ipsum posset. Tertiam, quia in accusatione directè & immediatè intenditur bonum reipublicæ, non verò delinquentis peculiare bonum, ad quod immediatè tendit correctio &c. Secunda conclusio; quando crimen est occultũ, & in judicio probari non potest, tunc tenetur accusator ante accusationẽ præmittere admonitionẽ, & peccat mortaliter contra charitatem, nisi illam præmittat, si ex illa emendatio peccatoris speratur, præsertim si ipse sit persona honesta, & bonæ famæ. Excipienda tamen sunt crimina ex se contra bonũ publicum, qualia sunt hæresis, falsificatio numorum, proditio in principem, & similia. Hæc ex Fagundez. Vides, occultum crimen non posse in judicium ferri, si qui illud commisit, sit *persona bonæ famæ &c.*

a *Fag. l. 8. in Decal. c. 47. n. 16.*

4. Delugo *b* autem, loquens non de accusatione solum, sed vniuersaliter de quacumque denuntiatione judiciali, sic habet: dubitari potest; an ut denuntiatio licitè fiat, requirat præcedentem infamiam? Supponimus autem, neminem posse licitè judicialiter denuntiare,

„ denuntiare, nisi quod *bona fide putat*, „ *posse* in judicio legitimè probari (lo- „ quitur, puto, præter hæresim alio- „ rum infectiuã &c. alioquin *sine vllo* „ *fructu* infamaretur proximus. Hoc „ suppositò, prima sententia *c* docet, „ neminem posse juridicè denuntiare „ peccatum secretum, etiam si possit „ illius crimen probare, nisi crimen sit „ tale, quod redundet in reipublicæ, vel „ innocentis grave damum. Oppo- „ sita tamen *d* sententia videtur veri- „ or, quam alij videntur supponere, ut „ communem, Suarez, Filliucius, Mo- „ lina. Ratio est, quia sicut propter bo- „ num cõmune vnusquisq; habet facul- „ tatem accusandi, quæ probare potest, „ sic habet facultatẽ denuntiandi absq; „ malitia detractionis; præponderat „ enim bonum commune, contra quod „ esset, si scelerati homines scirẽt se posse „ impunè peccare, absque metu pœnæ, „ quamdiu eorum delicta non essent divulgata. Hæc ille. Notes illud, (*quæ probare potest, & quod bona fide* putat, posse in judicio probare.) Cum ergo Caius, & ille puer non putent bona fide, posse vulnus & osculum probari, sequitur, nec posse illud denũtiari.

b *Delug. t. 2. de just. d. 37. sec. 7. n. 76.* c *n. 7.* d *n. 78.*

5. Equidem assero in rigore theorico sic esse omnino sentiendum, & id probari à prædicta doctrina Theologorum. Cæterum in praxi *e* putarem, nunquam peccari, etiam si occultissima criminia Iudici deferantur ab eo, qui injuriam passus est, vel ab ijs, ad quos juxta Doctores *f* injuria pertinet, ut pater, frater &c. Semper autem suppone, abesse debere odium & desiderium injustæ vindictæ. Ratio doctrinæ datę posset esse, quia numquam desunt rationes propalandi, & favet communis praxis. Quis enim est ille, qui hodie ad Superiorem, vel Iudicem non defert, saltem per viam querelę, injurias sibi illatas, quocumque in loco, & quacumque ratione illas acceperit? & meritò: primò, quia Iudex & Prælatus, quibus multa sunt cognita, quique manus, ut dicitur, valde longas habent, aliquas fortasse conjecturas expiscabuntur, per quas possint ad judicium producere; & re ipsa millies evenit, ut occultissimi delinquentes comprehensi ab industrijs ministris non rarò fuerint. Facit huc praxis, quam approbat Lessius, *g* contra Navarrum, per quam Iudices sæculares, nulla præcedente infamia, ex simplici delatione alicuius procedunt ad specialem inquisitionem contra aliquam personam.

e *Delug. in simili li. 4. resp. moral. dub. 6. n. 3.* f *Vid. apud Fagund. pr. 8. c. 48. nu. 1. & Sanch. l. 6. cons. la. p. 1. dub. 30.* g *Less. li. 2. c. 29. n. 131. apud Delugo l. c. sec. 6. n. 64.*

6. Secundò, quia nimis esset onerosum injuriato, si antequam deferat, ipsi sit speculandum, an testes habeat? an probi ij sint? an adsint conjecturæ vehementes, vel probabiles? &c. id fieri debere in propriè dicta accusatione, mirum non est, quia per accusationem hoc sibi onus accusator imponit; at denuntiator Iudicis officium dumtaxat implorat, cętera ipsius prudentiæ remittit.

7. Tertiò, quia summum malum reipublicæ esset, scelerati hac impunitate

tate occulti criminis ansam dare vexandi proximum ; nam, quando sciunt, se, quomodocumque occultè peccaverint, esse apud Iudicem prodendos, avertentur facilius à malis.

8. Quartò, præstat, Superiorem scire delicta subditi, non solum in foro paterno, sed in judiciali ; nam licèt quando probari non possunt, propter defectum testium, procedere nequeat ad pœnam, tamen illa cognitio inseruiet saltem, ut forte incidentem eundem in similia peccata possit postea Iudex securius castigare, & fortasse si hic sit secundus casus, possit confirmare alium antea ab eodem Superiore cognitum. Fauet lex *gg*, quamvis valde à Christianis timoratis limitanda, dum edicit expedire, crimina omnia propalari.

gg *l. eum qui nocentem §. 1. ff. de injurijs.*

„ Eum, inquit, qui nocentem infa-
„ mauit, non esse bonum & æquum, ob
„ eam rem condemnari. Peccata
„ enim nocentium nota esse, & opor-
„ tere, & expedire. Notas illud ? (infamauit) occultum ergo supponitur fuisse crimen.

9. Quintò, notò illud allatum à Delugo, nu. 4. (quia *sine fructu* infamaretur proximus) at in praxi semper adest aliquis tandem fructus, ut dictum est : nam propterea rectè excipio cum eodem, occultum aliquod crimen hominis grauissimi : hoc enim non posse licitè deferri ad Iudicem, non solum quando vni soli est cognitum, sed etiam quando per paucos testes probari posset ; non puto, inquam, licere, quia si crimen hoc propalaretur, esset scandalum in republica, & nullus sperare-tur fructus, & nullum præcavendum est malum, &c. ut supponimus, vnde infamaretur proximus sine caussa.

10. Sextò, noto verba Molinæ *h*, quem modo citauit Delugo, qui quamvis loquatur expresè de crimine, quod
„ probari potest, sic tamen habet : est
„ licitum præjudicare famæ ejus, qui
„ delinquit, non solum sententia Iudi-
„ cis, postquam delictum fuerit pro-
„ batum, in pœnamque eius delicti, sed
„ etiam, ut de eo delicto accusetur à le-
„ gitimo accusatore, inquiratur à Iu-
„ dice ex officio, detegatur ac denun-
„ tietur, testibusque comprobetur,
„ quantum in bonum commune jure
„ ciuili aut Canonico, in Ecclesiastico
„ vel in sæculari foro fuerit pro quali-
„ tate delictorum, præscriptum aut
„ permissum : neque in ea læsione fa-
„ mæ delinquentis, quæ ea via juxta
„ ordinem ac permissionem juris fit,
„ vlla est culpa in foro conscientiæ,
„ neque contra justitiam, neque con-
„ tra charitatem delinquentis, modò
„ siniſtra alia intentio non admiscea-
„ tur, neque transgressio fiat, quoad id,
„ quod ea correctione judiciali, Cano-
„ nico aut civili jure, in Ecclesiastico
„ aut in sæculari foro est permissum.
Hæc Molina. Noto autem illa verba (*permissum, permissionem juris, est permissum*) sed etiam videtur passim permitti, ut quilibet sine tot cautelis, de suis injurijs apud Iudicem querelam exhibeat, ergo &c.

h *Mol. t. 5. de just. tr. 4. d. 32. num. 5.*

11. Atque hæc mihi in mentem venerunt, quibus virum illum puerumque

rumque eximerem à timore peccandi: si alijs placeant mihi de excogitata veritate placebo; si displiceant, inverso stylo, quæ scripta sunt, sponte delebo, &c.

§. V.

Testis, Notarius seu Tabellio.

1. QVæ de his agitari communiter solent habes apud Doctores *a* perspicuè. Nonnulla etiam, vel controversa, vel necessaria nos in præcedentibus satis superque notauimus; quare hic amice Lector, non es distinendus diutius, sed solum de locis admonendus.

a *Bonac. 8. Decal. pr. d. 10. q. 3. p. 3. n. 16. de teste & ib. p. vlt. de Notario. Fagund. in 8. Dec. pr. l. 8. c. 39. de teste & de Notario ib. c. 94. Delugo de just. t. 2. d. 39. de teste & de Notario ib. d. 41. De taxa à Notario, & similibus ministris accipienda Diana p. 4. tr. 8. res. 8. De Notario, quoad cooperationem cum contrahentibus inique, distincte loquitur Barthol. à S. Fausto in speculo Confess. d. 26. q. 116. De eodem ostendente scripturas in damnum alterius, lege Fagund. lib. 8. in Decal. c. 5. n. 6. & 7.*

An testis possit æquivocare, dixi vniversim l. 3. c. 2 §. 2.

An Notarius possit cooperari, scribendo contractum vsurarium, dixi l. 5. c. 1. §. 4. à n. 42.

An scribendo instrumen um emptionis vel venditionis, cum læsione infra dimidium, dixi lib. 8. tract. 3. cap. 7. §. 11. n. 1.

An vterque, id est, Testis & Notarius, obligentur revocare dictum, vel scripturam falsam, dixi lib. 8. tr. 4. cap. 1. §. 9. num. 6. & rursus dicam inferius, cum de restitutione famæ cap. 3. §3. numero 21.

CAPVT TERTIVM.

De lædente famam alterius, ejusque restitutione.

§. I.

Quid sit fama, & quomodo lædatur?

1. FAma, quæ consistit in aliorum bona opinione, quam de aliquo ij habent, læditur, quando in eorum animos ingeritur de eodem, etiam si fuerit defunctus, praua opinio. Et quidem si læditur, falsum crimen imponendo, dicitur communiter infamatio; si verum, sed occultum propalando, dicitur detractio. Vtrumque peccatum ejusdem *a* speciei sine dubio mortale contra justitiam; vnde & restitutionis onus inducens. Mortale inquam, nisi materiæ paruitas excuset, vel aliud, de quo mox. Ratio est, quia non minus homo jus ad sua bona temporalia habet, quam ad bonum famæ, publicè apud homines acquisitæ.

a *In nostra methodo Conf. l. 2. c. 13.*

2. Læditur autem dupliciter *aa*; primò, veluti ex injusta acceptione, ut cum quis injustè sive formaliter, id est, intendendo alterius famam denigrare, illam denigrat; sive materialiter, quando non ex hac intentione, sed

ex

ex quadam loquacitate denigrat re ipsa: secundò, veluti ex re accepta, ut cum quis per inculpabilem inadvertentiam, aliquem infamat, ut mox §. 3. n. 7. clarius explicabitur.

aa *S. Th. 2. 2. q. 73. ar. 2.*

3. An inducatur diversa detractionis species, vel ratione materiæ, vel personæ infamatæ, vel audientium, ut item quomodo differat detractor à susurrone, & multa ad detractionem, quoad confessionem pertinentia, sunt à nobis alibi *b* disputata.

b *In Opusc. Exped. Conf. l. 2. c. 9. §. 1.*

4. Modi *bb* a quibus alicuius famam quis commaculat, his versibus comprehenduntur.

bb *Molina tr. 4. d. 27. Val. t. 3. d. 5. q. 17. p. 1. Fill. tr. 40. c. 4. q. 1. n. 88. & communiter.*

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens:

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudatque remisse.

Quibus octo modis sex alios addit Reginaldus *c*, sed qui ad prædictos tandem reducuntur.

c *Regin l. 2. 4. n. 68.*

5. Si delictum occultum publicetur scriptura, vel signo, quo pacto dicitur, proximus infamari per libellum famosum, præter peccatum graue conficientis vel divulgantis (non dicitur autem conficere, nec divulgare, qui solum ob curiositatem sine periculo divulgandi, legit) contrahitur obligatio, ut publicè fama restituatur, vel per præconem, vel per Concionatorẽ, vel per aliam publicam scripturam, per quæ, judicio prudentis, fama, quantum potest, proximi resarciatur: contrahitur item excommunicatio; sed ferenda, si libellus sit contra cæteros; *d* lata, si *e* sit contra religiosos. Adverto denique, non esse, *f* divulgare, si vni tantum perlegas; id vero intellige, si prudenter putes, illum fore taciturum. Libellum denique, jam fortè publicatum, aliis referre, eritne divulgare? respondeo, huius dubitationis expressam mentionem non invenio apud Authores, sed ex ipsa praxi fidelium, & quia jam amissum est jut famæ, puto, non esse mortale, juxta ea, quæ mox dicam §. 2. n. 9. præscindendo ab alijs damnis, quæ infamato evenire possent.

d *l. Bon. de rest. d. 2. q. 4. p. 9. à n. 9. qui Mediolani hanc excomm. esse ex jure proprio latam, etiam contra cæteros, monet. Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 2. d. 4. n. 109.* e *Fagund. l. 8. in Decal. c. 3. n. 14.* f *Fag. ib. n. 13.*

§. II.

Excusationes, saltem à mortali, infamantis.

1. DE excusatione à restitutione, mox; nunc solum agimus de excusatione à peccato.

Ignorantia, & paruitas materiæ.

2. Prima excusatio est ratione ignorantiæ, vel inadvertentiæ inculpabilis.

3. Secunda, ratione paruitatis materiæ, quæ est attendenda ex circumstantijs, juxta sequentem regulam *a*, quæ semper est præ oculis habenda. Quoties notabiliter fama alterius lædi-

tur, sive

tur, sive id, quod narratur sit peccatum mortale, sive veniale, sive defectus naturalis, toties peccatur mortaliter; at vero quoties læditur, leviter, peccatur venialiter, quoties nil læditur nil peccatur; v. g. si dicas, de viro probo, vel religioso, esse amatorem puellæ, comisisse duellum, esse deditum amoribus &c.; quia lædis ejus famam notabiliter, ideo mortaliter peccas: at si idem dicas de adolescente nobili, vel milite, quia leviter, aut nihil ejus famam lædis leviter vel nihil peccas. Idem *b* est, si dicas crimen de homine incognito, sine periculo, eum vel ejus familiam &c. cognoscendi, quia tunc nullius fama læditur.

a *Ex Salon. Less. Bon. alijsque mox citandis.* b *Salon. 2. 2. q. 62. ar. 2. contr. 1.*

4. Hinc infert primò Lessius *c* cum alijs, quos vide infra cap. 3. §. 3. nu. 6. veniale esse, narrare defectus veniales, nisi forte etiam *dex* his cadat quis notabiliter à sua fama, ut si de viro probo & religioso diceretur, esse mendax (nota; mendax, inquit, non vero semel aut iterum mendacia levia protulisse) & nisi tam multas leves detractiones *ee*, quâvis interpolatis sermonibus, aggeras, ut sensim notabiliter de bona fama hominem dejcias. Infert secundò, non esse ordinariè mortalem revelationem defectuum naturalium, ut esse *e* gibbosum, cæcum, Clerici filium, Iudæum, parui judicij ingenijque, ignobilem &c. Infert tertiò, idem ordinariè esse, si reveletur defectus, veluti in genere, ut esse aliquem avarum, superbum, iracundum; ratio harum illationum est, vel quia hęc communiter sciuntur, vel facilè sciri contingit, vel parum per illa læditur proximus, cum sint defectus vel leves, vel involuntarij, propter quæ non censetur esse quis infamis. Dictum tamen vtrobique est (ordinariè) nam si ex horum manifestatione esset notabiliter quis contemnendus, vel aliquod *f* damnum injustè passurus, vel ratione gravitatis personæ graviter denigrandus, vel quia, dum naturalis defectus ore exprimuntur, ex modo loquendi ipsa peccata gravia significantur, mortaliter peccabitur. Adverte insuper, si hæc in faciem honesti hominis jaciantur, fore aliud peccatum, & aliquando juxta gravitatem injuriæ, mortale; tunc enim erit contumelia, de qua latius *g* alibi.

c *Less. li. 2. c. 1. nu. 13. Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 2. du. à num. 111. Azor p. 3. lib. 13. c. 7. dub. 4.* d *Bonac. d. 2. de rest. q. 4. p. 2. n. 7. citatis Nav. Regin. Arag. alijs.* ee *Delugo de just. t. 1. d. 19. sec. 3. n. 46. & §. 1. n. 31. & 9. 2. nu. 52. apud Dian. p. 10. tr. 15. res. 17.* e *At esse mortale, tenet Dicast. lib. 2. de instit. tr. 2. d. 12. p. 1. dub. 3. num. 41.* f *Barth. à S. Fausto in spec. Conf. a 21. q. 46.* g *Infr. c. 3. §. 8. lege item Bon. de restit. d. 2. qu. 4. p. 1. nu. 1. & p. 3. n. 11. & fuse q. 5.*

Quæres, an mortcliter peccem, si dicam, te morbo gallico laborare? respondeo negativè *h*, si tibi dedecus non est, fuisse mœchatum, ut de milite, vel nobili adolescente modo diximus, quia tunc famam tuam non denigro. At si dedecus tibi illud sit, affirmativè *i* respondeo, quia regulariter hic morbus ind& procedit. Excipe, nisi statim subdam, illius morbi causam fuisse extraordi-

extraordinariam, nempe te fuisse infectum ex loco frigido, vel ex hospitij infecta suppellectili, vel, ut accidit infanti cujusdam mei perfamiliaris, ex lacte nutricis infectæ.

h *Bon. l. p. 3. n. 9.* i *Id ib. contra Nav. aliosque, absolute negantes, esse peccatum.*

Circumstantiæ, in quibus non adhibetur fides.

5. Tertia; si cum ijs circumstantijs, & ab ijs personis, tam vilibus & nullius authoritatis narretur crimen, ut audientes non sint credituri, mortale peccatum evitatur. Quod si tu, eo quidem modo narres, ut prudenter non sit tibi fides adhibenda, sed tamen vides, audientes, vel ex sua levitate, vel ex alia malitia fore credituros, peccabis *a* quidem contra charitatem, quia cum facilè possis, tacendo impedire malum graue proximi, non impedis, sed non peccabis contra justitiam, quia causa infamiæ non est, ut supponimus, tua loquacitas, sed levitas credentium.

a *Less. l. 2. c. 11. dub. 5.*

5. Quid, si quis dicat, se illud crimen proximi audijsse ab alijs, maximè si nominet, dicti infidum authorem, ad cuius fidem veritatem remittat? respondeo, pari modo peccare, & quidem contra *aa* justitiam. Nunquam enim mihi placuit, hunc omnino excusari, ut excusat Reginaldus *b* & Marcus *c* Vidal, putantes, huic referenti communiter fidem non dari; video enim contingere oppositum, fidem scilicet adhiberi communiter, si non certissimam eius tamẽ generis, qua re ipsa læditur *d* fama proximi, vel saltem, quia ejusdẽ fama certa ponitur in dubio. Solum igitur tunc à mortali excusabitur, quando tam modica, omnibus expensis, ex ejusmodi relatione ingenerare-tur suspicio, ut revocaretur ad materiæ parvitatem. Illud notat Clauis Regia *e*, eamdem detractionem, si fiat apud viros graues, graviorẽ fore, quàm si apud populares. Verum recole, contrarium non semel contingere; nam detrahere apud vnũ vel alterum virũ gravem, qui judicetur, non locuturus, jamjam videbimus, non esse peccatũ; esse, apud populares, facile oblocuturos.

aa *Dicast. l. c. p. 2. du. 4. nu. 174.* b *Regin. li. 24. n. 77. alijque apud Dian. p. 3. tr. Miscell. 5. res. 28.* c *Vidal. in Arca vitali, Inquis. de detract. à num. 45.* d *Bon. l. c. p. 5. locus l. 4. de just. c. 6 art. 3. Molina tr. 4. d. 30. Laym. alijque apud Dian. l. c. quib. adde Delugo de just. t. 1. d. 16. num. 58.* e *Clauis Reg. l. 12. c. 6. n. 5.*

7. Quarta; is, qui proximi crimen vni vel duobus refert, qui prudenter creduntur non esse alijs relaturi, excusatur *f* saltem à mortali; modo nullum aliud damnum proximo secuturum timeatur; ratio est, quia moraliter perinde est, ac si crimen taceretur. Excipio cum Lesio casum, quo prudenter judicatur quis nolle rationabiliter, ut sua fama apud illum vnum denigretur, ut esset in religioso, qui mallet suum crimen sciri à sexcentis, quàm à suo Prælato, à quo multum dependet.

f *Regin. l. c. n. 5. Less. l. 2. c. 11. n. 70. Azor. p. 3. l. 5. c. 8. q. 2. Nos ipsi in opuſc. meth. Conf. li. 2. c. 9. §. 2. alijque apud Delug. t. 1. de juſt. d. 14. nu. 51. nobis contrarium & apud Dian. p. 3. tr. 5. reſ. 33. & Bonac. 2. de reſt. q. 4. p. 3. n. 2.*

8. Hinc excuſant nonnulli à mortali, primò, viros vxoreſque, qui inter ſe de occultis alterius peccatis confabulantur, modo non ſit veriſimile, alterutrum ea divulgaturum; ſecundò, eos, qui in confeſsione, etiam ad ſuam ſolam conſolationem complicem revelant; tertio, eos, qui conſilium expoſcunt à viro prudenti: neque enim teneor, leue periculum alterius famæ (quale eſt peccati cognitio apud vnum, vel alterum non oblocuturos) præferre commodo meo, etiam levi; quartò, eos *g*, qui ad ſolatium referunt amico injuriam ſibi ab altero factam, etiam ſi, quando nomenclatura juvat ad ſolatium, nominetur injurians.

g *Delugo l. c. n. 54.*

Crimen eſſe publicum.

9. Quinta: excuſatur is, qui crimen publicum alijs manifeſtat; ſive publicum factum fuerit juſtè, ſive per injuriam *h*. Ratio eſt, quia per publicitatem vndecumque ortam amittitur jus ad famam. Publicum autem eſt crimen jure, vel facto: jure eſt, ſi de illo lata ſit ſententia à Iudice: facto eſt, ſi crimen de facto ſciatur à communitate; ſive crimen commiſſum fuerit in publico, quod dici ſolet Notorium, ſive divulgatum apud multos, quod appellari conſueuit Famoſum.

h *Leſſ. l. c nu. 77. contra Molinam alioſque citatos à Bonacina d. 2. de reſt. q. 4. p. 6. n. 3. putante, ſententiam noſtram eſſe etiam probabilem.*

10. Verum hic emergit moleſta difficultas, qua nimirum ratione publicum eſſe crimen, vel occultum cognoſcamus? præferant nobis lucem duo illuſtres authores, Sanchez & Molina, Prior, quem plurimi ſectantur, loquens de occulto, prout ſumitur in diſpenſationibus, & in abſolutione ab hæreſi per Epiſcopum, (nam certè videtur eadem eſſe ratio in detractione) hanc regulam *i* tradit: tunc crimen occultum non eſt, quando in maiori parte Viciniæ, Collegij, vel Monaſterij, vel Parochiæ, cognoſcitur, dummodo ſaltem decem perſonæ inveniantur in ea Vicinia, Parochia, Collegio, vel Monaſterio. Hæc Sanchez *l.* Molina autem volens rem enucleatius afferre, docet, ut res ſit publica in Collegio conſtante ex octo perſonis, ſufficere, ſi quatuor ſciant: quando conſtat ex viginti, ſufficere, ſi ſeptem, aut octo; quando ex centum, ſi quindecim, aut viginti; quando conſtat ex mille, ſufficere viginti, plus minus, qui tamen non ex vna, vel duplici domo ſint, ſed ex diverſis: rurſus, ut res ſit publica in vicinia conſtante ex quadraginta habitantibus in quatuor vel quinque domibus, ſufficere, ſi ſciant decem vel octo ex diverſis domibus. Præterea ut res ſit publica in civitate, vel oppido conſtante ex quadraginta domibus, ſufficere, ſi ſciant viginti de eo populo; quando

quando constat ex quinque millibus, sufficere, si sciant triginta sparsim de illa ciuitate. Denique ut res sit publica in regno, sufficere, si infamatus sit in curia, vel in alio illustri loco, ex quo facile in totum regnum fama spargitur. Hæc summatim ex Molina. Nihilominus neuter animum sedat; non Sanchez, quia ex eius regula videtur sequi, rem divulgatàm apud quinquaginta in Collegio constante ex centum, vel divulgatam apud quinquaginta millia in civitate constante ex centum millibus, fore occultam in Collegio vel ciuitate, quod nemo prudenter credet. Non Molina, quia tam multa variaque proponit, ut difficilè sit, omnium in praxi meminisse. Nec tamen hæc dico, quasi melior à me regula dari queat, sed ut advertam, has valere quidem aliquando, sed illam esse meliorem; tunc crimen dici publicum in re, de qua agimus, quando prudenter, & ex circumstantijs judicatur, illud facile fore communiter evulgandum.

i *Sanch. in Decal. l. 2. c. 11. n. 19. & de mat. l. 8. d. 24. nu. 55. alijque. vide Dianam p. 5. tr. 2. resol. 15. Bon. de censur. in com. d. 1. q. 3. p. 2. n. 1. i Mol. to. 4. d. 31. n. 3.*

Publica in alio loco.

11. Quid, si sit publicum in vna communitate seu ciuitate, poteritne divulgari in alia?

Respondeo, quando quis damnatus est per sententiam Iudicis, concedimus, m posse sine peccato divulgari, nec peccari contra justitiam, nec contra charitatem; quia ideo damnatur, ut sit exemplo alijs, quamvis remotissimè degentibus.

m *Less. l. b. 2. c. 11. à n. 75. Dicast. l. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 3. dub. 14.*

Hinc sequitur, non esse peccatum, *mm* loqui de caussa, ob quam in carcerem quis conjectus fuit, vel de pœna triremis, detruncationis nasi &c. delinquenti inflicta, quia sicut detentio in carcere publica est, ita & caussa, ita & pœna. Quando autem crimen est publicè notorium, vel famosum, amitti famam etiam pro remotissimis locis, multo magis pro locis vicinis, quò facilè & breui perventura est criminis fama, sentit merito Lessius *n*, atque adeo non peccari contra justitiam. Ratio est, quia si ipse peccauit in publico, cessit jam suæ famæ; quare sibi imputet ejus diffamationem; si vero res aliunde est manifestata, tribuat suo infortunio; nam cęterum eo ipso, quod res vndecumque sit manifestè publica, jus ipse amisit suę famæ. Et certe expedit (ait hic Delugo) ad bonum publicum, quod vnusquisque ab alijs cognoscatur, qualis publicè est, ne alij in ejus convictu & honore, aut cæteris actionibus humanis decipiantur. Hæc his verbis comprobat Lessius loco citato: idem confirmatur ex consue-
„ tudine totius orbis: nunquam enim
„ homines putant, se injuriam facere, si
„ publica crimina (adverte non oc-
„ culta) alijs referant, vel litteris per-
„ scribant, historijs commendata le-
„ gant, vel referant. Hæc Lessius.

mm *Less. lib. 2. c. 11. à n. 75. Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 12. p. 3. dub 14.*

mm *Clauis Regia lib. 11. c. 6. alijque apud Bon. d. 2. de test. q. 4. p. 6. n. 8. & 9.* n *Less. ib. n. 75.*

12 Dixi (non peccari contra justitiam) nam peccari contra charitatem idem author ibidem docet. Verùm neutro modo peccari, asserit Fagundez *p*, quia eædem rationes, quæ probant, non esse contra justitiam, probant, nec esse contra charitatem; sanè Lessius confirmauit modò, non esse contra justitiam, quia nemo judicat, se esse injurium alteri, si scribat, vel in historijs e vulget peccata alterius loci: subsumere potest, quoad historias Fagundez; at nemo judicat, vllum peccatum, saltem grave committere, si has historias scribat de non occultis criminibus.

p *Fagund. in pr. Eccl. 2. l. 5. c. 3. nu. 7. citans Navarrum, Maiorem, Caetanum, lege item Dian. p. 3. tr. 5. res. 27. & eundem Fagund. lib. 8. in Decal. c. 4. n. 11. & Delugo l. c. num. 87. fine.*

13. Et quidem, quoad Historiographos, nimis durum esset, eos damnare de mortali, quamvis, quia non peccant contra justitiam, illos excuses ,, à restitutione. Alij hoc verum ,, existimant (habet hic Bonacina *q*) ,, non solum de criminibus infamato- ,, rijs in aliquo loco publicis, verum ,, etiam de infamatorijs non omninò ,, secretis, etiam si non sint publica. ,, Ratio est, quia cũ Historici scribant ,, vitas Principum atque aliorum, ali- ,, quid ipsis tribuendum est, quod alijs ,, non conceditur, sicuti Iudici ex offi- ,, cio inquirenti competit jus inqui- ,, rendi de criminibus non omnino se- cretis. Hæc Bonacina: cuius rationis vlterior ratio esse potest, quia bonum commune, ad quod tendit historia, quæ ex Tullio, est magistra vitæ, est præponendum aliquali infamiæ peculiarium personarum, sicuti propter eamdem rationem idem conceditur prædicto Iudici. Omnino autem occulta publicari, cum non sit necessarium ad bonũ publicum (ad hoc enim satis superque sufficit, scribere publica & non omnino occulta) ideo illa tacenda omnino à scribentibus sunt.

q *Bonac. d. 2. de rest. q. 4. p. 6. n. 3.*

14. Adverte tamen primò, si ex mera loquacitate publica obloquaris, non effugi à te veniale, quia aliquo tandem modo violatur charitas; nam si ex bono zelo, propter aliquem bonum finem fiat, ne veniale quidem esse, constat, etiam si damnum illi sequeretur, sed non à te intentum; tunc enim id erit per accidens.

Secũdò, ex odio graui, esse certè mortale, propter malum effectũ, patet ex se.

15. Tertiò, te peccare contra charitatem, si ex eo, quod crimen alibi notum, alibi manifestans, damnum grave aliquod, præter ipsam infamiam, infamato contingat; ut si propterea ei denegentur debiti honores, vel idem privetur bonis, in carcerem conijciatur, vel puella non nubat &c.; ratio est manifesta, quia charitas dictat, ut quando sine magno incommodo possum, impediam malum grave proximi. Non peccas autem contra justitiam, vnde nec obligaris ad restitutionem damni secuti, quia supposito crimine publico, non es injurius infamato, ut dictum est.

16. Dices; si crimen, quod publicum est

cum est in vno loco, potest in alio referri, ergo si quis est notatus publicè in vna vicinia, poterit in alia notari, ergo si quis in Collegio, vel in Monasterio est graui crimine diffamatus, poterit etiam in ciuitate diffamari, quod certè non videtur admittendum. Respondeo, nego secundam consequentiam; vnde non admitto, posse crimen Religiosi, immo & familiæ alicuius particularis, publicari apud exteros; ratio est ducenda ex illo principio, quia Collegium, Familia, Monasterium reputantur veluti vna persona, & malum vnius habitantis redundat in malum alterius, propter conjunctionem moralem, quam habent, quæ moralis conjunctio tam arcta, non est in ciuitate vel vicinia: hinc enim fit, ut si publicum crimen vnius ibi habitantis pandatur apud sæculares vel exteros, oriatur aliquando injuria, si non contra ipsum peculiarem & præcisum Religiosum, certè contra communitatem illam; offenderetur enim monasterium vel familia, quæ habent jus retinendi res suas secretas & occultas (quod jus non habet ciuitas vel vicinia) atque adeo peccaretur contra justitiam.

Hinc tamen ne inferas, de aliquo Collegio vel familia numerosa dicere indeterminatè, ibi *qq* aliquem inveniri improbum, semper esse mortale: nam etiam in Collegio Apostolorum adfuit Iudas; nisi fortè inde oriatur notabile dedecus, ut si dicas, in hac familia adesse vnam filiam defloratam, vel quid simile.

qq *Molina Azor. Clav. Reg. apud Bon. d. 2. de rest. qu. 4. p. 2. n. 10.*

Publica in alio tempore.

17. Ex dictis resolui debet alia quæstio, an si sit aliquis, qui in sua ciuitate laborauit infamia publica, sed jam acquisiuit bonum nomen in eadem, vel in alia ciuitate, an, inquam, peccet is, qui illius crimen antiquum, vel antiquam infamiam propalet? quod idem est, ac si quæramus, an quæ fuerunt publica vno tempore, & postea obsoleta, possint publica iterum fieri?

18. Dico cum Fagundez *r* alijsque, non peccari contra justitiam, nisi fortè propalatio peccati præteriti det rationabilem caussam affirmandi, nunc illum esse malum, vel nisi aliud proximo sequatur damnum. Ratio exceptionis est, quia præsentem famam nondum proximus amisit, & damnum illud de novo consurgit, ergo illam tollere, & huius damni caussam dare sine injustitia non possumus. Ratio dicti est, quia famam præteriti temporis jam amisit infamatus, ergo contra justitiam non agimus, si contra eam obloquamur. Agere autem tunc nos contra charitatem, alicui videbitur, quia hoc infamiæ malum, quod ex refricatione peccati præteriti proximo insurgit, tu facile, id est, solum tacendo, avertere ab illo potes, ergo charitatem offendis, si non avertas. Video, posse dici, proximum jam amisisse omnino famam pro tempore præterito, vnde nec esse contra charitatem, pro solo illo tempore eam tollere. Et video, posse hic applicari aliqua ex dictis paulò ante n. 11. & 12. sed hæc alij expendant.

r *Fagund. pr. Eccl. 2. li. 5. c. 3. nu. 16. citans Sot. & Leſſium. Sed contrarius eſt Delugo t. 1. de juſt. d. 14. ſec. 6. à nu. 85. immo idem Fagund. in Decal. l. 8. c. 4. num. 4. videtur mutaſſe ſententiam, vbi dicit, in hoc caſu peccari, tum contra charitatem, tum contra juſtitiam.*

19. Inquires; excuſaturne à peccato primò, is, qui crimen alterius verum, ſed injuſtè propalatum alijs manifeſtat? ſecundò, is, qui crimen quomodocumque alteri publicè, ſed falsò impoſitum, alijs propalat? reſpondeo, excuſari *rr* priorem (ut numero 9. dixi: excipe ſemper, niſi ſit ex revelatione ſigilli confeſsionis) non excuſari poſteriorem; ratio vtriuſque eſt, quia in poſteriore caſu adeſt injuſta cooperatio ad damnum famæ alterius, qui ſemper habet jus intrinſecum, fundatum in ſua probitate, ne falſum de ſe narretur, vel confirmetur. At in caſu priore, injuſta cooperatio non adeſt; nam illi hic & nunc, nullum jus remanet ad ſuam famam; non enim remanet illi jus illud intrinſecum ex eo, quod peccatum non commiſerit; jam enim ſupponimus commiſiſſe; neque ex eo, quod occultum ſit, quia jam eſt publicum, ergo &c.

rr *Leſſ. l. 2. t. 11. n. 77.*

Affinitas in criminibus.

20. Sextò, excuſatur *s*, qui prodit vnum peccatum, licèt occultum, ſed quod ſit valde affine, vel connexum cum alio publico ejuſdem; ſic enim non cenſetur nova infamia. Quod ſi affine non ſit, nequaquam excuſaberis; non enim valet, hic eſt infamis, in materia luxuriæ, ergo in materia hæreſis. Silveſter *t* aſſerit, non eſſe mortale, infamatum in graviori crimine, infamare in leviore, ut ſi de homicida, vel fure dicas, eos fuiſſe fornicatos. Sed non aſſentior: ſemper enim cenſetur infamia noua. Illud quidem admitto, aliquando hominem eſſe ita proſtitutæ famæ, ut parum ipſi accreſcat infamiæ, ſi aliud crimen, etiam nō affine, de ipſo dicatur, & tunc non peccabitur, niſi venialiter, propter paruitatem materiæ.

s *Navar. Leſſ. Azor. alijque apud Bon. l. c. p. 7.* t *Silv. v. Detractio, q. 1. ad finem.*

Ob malum avertendum &c.

21. Septimò, excuſatur *u*, is, qui detegit alterius occultum crimen verum, quomodocumque à ſe, ſive juſtè, ſive injuſtè cognitum, ſive cum promiſsione ſervandi, etiam in mortis periculo, ſecretum (de qua promiſsione videatur Delugo *x*) excuſatur, inquam, qui id detegit, in ijs caſibus, in quibus conceditur, poſſe detegi. Conceditur autem ad vitandam mortem, etiam ſi propalatus incidat ipſe in periculum vitæ, ad vitanda grauia tormenta, ad conſilium capiendum, ad impediendum damnum grave, quod imminet alicui perſonæ, multo magis reip. quatenus tamen ad tale damnum avertendum ſit neceſſarium, & non ſit alia via, qua damnum averti queat, ut eſſet non rarò correctio fraterna.

u *Sot. Nav. Mol. Leſſ. apud Delugo t. 1. de juſt. d. 14. ſec. 7. à n. 95. leg. item Fagund. in Dec. l. 8. c. 6. Dicaſt. l. 2. de juſt. tr. 2. d. 12. n. 2. d. 3.* x *Delug. ib. n. 115.*

22. Damnum

22. Damnum grave, dixi, quia non est necesse, ut sit gravius, quàm illud, quod subibit ille criminosus, qui à me manifestatur. Hinc eum, quem novi furem, possum propalare ijs, quibuscum habitat; quem novi imperitum Medicum, Advocatum, Confessarium, Artificem, possum manifestare ijs, quibus damnum fieri ex illorum imperitia potest; quem noui homicidam, vel habere impedimentum dirimens, possum aperire Iudici, vel Parocho, ut innocentem liberem, & ne matrimonium celebretur; immo aliquando in his debeo ex charitate, quando scilicet innocenti magnum malum obveniret, nocenti modicum, atque in dubio inclinandum est pro innocente, semper supponendo, spem adesse malum avertendi

23. Ratio huius septimæ excusationis est, tum quia nemo obligatur, nec communiter intendit se obligare ad servandum secretum in concursu proprię vitæ, vel magni mali; tum quia nemo habet jus ad famam immeritò acquisitam, cum alterius innocentis periculo.

24. Si in nullius damnum vergat fama fictis artibus acquisita, illam denigrare, etiam verum crimen detegendo, non potes; quia tunc nullam rationabilem caussam haberes auferendi præsentem famam alterius. Hinc si simulatio *a* nemini noceat, ut quando pauper fingit pietatem, & mulierculæ in foro sanctitatem fingunt, ut eleemosynas accipiant, licèt occultis vitijs laborent non sunt manifestandi, si pernicios reip. nequaquam sint; sunt enim capaces eleemosynarum, quia sunt pauperes, & occultis suis peccatis sibi solum afferunt nocumentum.

a *Fagund. lib. 8. in Decal. l. c. 3. num. 3.*

Aliqua huc spectantia, & an accusator, vel reus possint Iudici aliena crimina occulta propalare, superius diximus §. 4. n. 2 & 4.

25. Quod si quæras, cur ad tuendam vitam, immo & ad vitanda tormenta grauia, possim alterius crimen occultum aperire, non verò falsum imponere, cum vtrumque *b* sit, infamare? respondeo, quia ipso lumine naturæ apparet, minus esse infamare, afferendo verum, quàm imponendo falsum. Cum igitur ego habeam jus ad vitam servandam ex vna parte, & ex alia aliquod tandem jus habeam propalandi ea, quæ in mundo extiterunt, mihique sunt nota; idcirco eo jure vti potero in mea necessitate; esto, per accidens sequatur malum alterius; at ad dicendum falsum, cum id nunquam extiterit, nullum prorsus jus habeo. Adde, me non posse innocenti damnum inferre, ideò non possum illi falsum impingere: at si verè quis commisit crimen, innocens non est; vnde sequitur, ne per æquivocationem quidem, posse me alicui falsum imponere, etiam ad meam vitam conservandam; quia ejusmodi æquivocatio, esto, amoveat formale mendacium, non tamen amovet damnum innocentis. An ad me defendendum à falso teste, dixi cap. 2. §. 2. num. 5.

b *Navarr. Reg. Less. Sotus, alijque apud Bonacin. d. 2. de rest. q. 4. p. 19. num 10.*

26. Illud probabile putat Lessius, *c* vi tor-

vi tormentorum, vel ex simili capite, posse quempiam sine mortali falsum crimen de aliquo confiteri, modò is animum habeat, post tormenta resarciendi famam (adderem ego; modò sit certus moraliter, de facto resarturum) & modò non sequatur infamato aliud damnum, nisi mera illa parum duratura infamia. Ratio esse potest, quia infamia tam brevis durationis, tam parui ponderis est, ut non invitus censendus sit, eam infamatus pati. Video tamen, hanc doctrinam sine alio damno, nisi meræ infamiæ, ad breve tempus, in praxim deduci non posse, ac propterea vix præcisè sequendam.

c *Less. l. c. d. 8.*

Iusta querela.

27. Octauò denique excusantur à Ioanne *d* la Crux ij, qui justè conqueruntur: si persona, inquit, secreto graviter injuriata, non valens se à dolore cohibere, in querimonias erumpit publicas, non illico de peccato mortali damnatur, si injurians infametur; durum enim videtur, sic afflictum animum cohibere, ne in querimoniam prorumpat, cum hoc naturalissimum sit. Hæc ille, penes quem sit authoritas: ego enim potius hunc excusarem ex primis motibus, & ex involuntario &c.

d *Ioann. la Crux in Direct. Confess. p. 8. qu. 2. art. 2. d. 3. concluſ. 1. apud Dian. p. 3. tract. 5. res. 32.*

§. III.

Excusationes restituendi famam.

1. NEminem præterit, adesse obligationem restitutionis famæ, & damnorum realium, quæ ex se ab infamatione consequuntur proximo.

2. Et famæ quidem est restitutio personalis; at damnorum est realis: *a*. Vnde fit, ut hæredes infamati restitutionem damnorum temporalium petere possint, cum obligatio realis afficiat bona defuncti; non verò possint petere restitutionem famæ, nisi etiã & in ipsos infamia redundaverit.

a *Bonac. d. 2. de rest. q. 4. p. 16. n. 15. alijque.*

3. Non desunt tamen suæ causæ excusantes à prædicta famæ restitutione, quas jam aggredior.

Non peccasse contra justitiam.

4. Excusatur primò à restituenda fama is, qui non peccauit contra justitiam. Quare quoties in superioribus & in consequentibus invenies, infamantem per suam actionem externam solum peccasse contra charitatem, vel aliam virtutem, & non contra justitiã, toties eum non obligari ad restitutionem, pronuntiato. Ratio satis est dicta superius, cum de restitutione.

Non grauiter læsisse.

5. Secundò excusatur item à restitutione

tutione famæ sub mortali, qui modicè, seu in parva materia detraxit; hæc autem, quænam sit, non multò ante vidimus §. 2 num. 3.

6. Excusat item à restitutione Filliucius, *b* eos omnes, qui infamant non de peccato mortali: notat enim, nec reijcit, Sylvestrum *c*, & Navarrum *d* universaliter asserere, detractionem, ut obliget ad restitutionem, debere esse de peccatis mortalibus. Perpendat id doctus Lector; sequeretur enim, nunquam famam denigrari, nisi per peccati mortalis manifestationem; quam sequelam expressè concedit Azor l. c. Quia, inquit, per detractionem venialis culpæ non læditur notabiliter fama, cujus tamen contrarium colligitur ex dictis supra, præsertim §. 2. num. 2. & 4.

b *Filliuc. tr. 32. c. 9. num. 229. cui adde Azor. qui idem expressè docet p. 3. lib. 13. c. 7. du. 4.* c *Silvest. v. Detr. q. 1.* d *Navarr. in summ. c. 18. n. 24.*

Sine culpa læsisse.

7. Tertiò, qui omnino inculpatè; ut si credens, peccatum esse publicum, illud alijs aperuit, certum est excusari ex capite injustæ infamationis, quia jam supponimus, hunc non peccasse mortaliter. idem est, si per imperfectam deliberationem, (esto, venialiter peccaverit) alium graviter infamavit, ut colligi potest ex dictis superius, ubi ad obligationem gravem restituendi, gravem culpam theologicam requisivimus. At verò, an uterque ex aliquo alio capite obligetur, non vulgaris est difficultas.

8. Aliqui dicunt, obligari ex quasi re accepta. Verum ne immoremur in loquendi modis, dico, obligari, & quidem *e* ex Iustitia, & non solum ex charitate (ut aliqui sentiunt) quando plenè deinde advertet, ex suo dicto injustè proximum fuisse infamatum. Ratio est, quia Iustitia non solum præcipit, ut ne quis det causam damni, sed etiam, ut eamdem tollat, si fortè posita ab eodem sit: ad eamdem enim virtutem pertinet, malum sibi oppositum non ponere, & tollere, si illud ab eodem subjecto, in quo est virtus, positum est. Si parasti laqueum ad suffocandum hominem, si dedisti venenum, si incendisti segetem, omnia inculpatè, sed adhuc laqueus, venenum, & incendium vigent, quis te non obligabit ad ea removenda, si potes? etiam cum aliquo tuo non magno incommodo; (licet putem, non *f* cum tanto incommodo, quanto, si culpam gravem cum plena deliberatione adhibuisses, quia illa prima bona fides aliquid debet demere de obligatione: vide omninò mox num. 21.) quamvis enim si tertius quilibet posset, non obligetur nisi ex charitate, tu tamen, qui re ipsa, licet sine culpa, causam damni dedisti, majorem obligationem contrahis, quæ major obligatio vix explicabitur, nisi dicamus, hanc esse ex Iustitia, vel quasi. *g.* Ita igitur in casu nostro, quandoquidem tu causam, licet inculpatè, injustæ infamiæ posuisti, illam tollere, si potes, modo dicto debes. Quod si non tollas, obligaberis ad omnia damna, etiam realia, quæ ex tali infamia sequentur, postquam tu advertis, injustè fuisse proximum à te infamatum: non verò ad

ea, quæ fortè ante hanc advertentiam secuta fuerint. Ratio est, quia pro his in nulla culpa fuisti: at pro illis, dum advertisti, & potuisti, ut supponimus, sed noluisti damna impedire, gravem commisisti culpam, & in nostra sententia contra justitiam.

e *Molina t. 5. disp. 40.* f *Rebell. Less. apud Barth. de S. Fausto d. 21. d. 42. num. 1.*

g *Vide in simili Delugo t. 1. de just. d. 8. sec. 7. n. 95. & t. 2. d. 39. sec. 3. num. 27.*

Consensus infamati, vel ejusdem remissio.

9. Quartò, excusatur à restitutione famæ, quando quis infamat volentem.

10. Quintò, quando prava fama notatus, suæ famæ restitutionem remittit, modò tamen in utroque hoc casu infamia non sit conjuncta cum alterius, de qua is disponere nequeat. Vide Fagundez, *cc* docentem, sufficere remissionem solius Religiosi, si is fuerit infamatus in crimine nō redundante in religionem; secus, fore necessariam remissionem superioris, de consensu Religiosorum, in quos macula redundavit.

cc *Fag. lib. 8. in 8. Dec. pr. c. 3. n. 15.*

Justa, vel non nocens detractio.

11. Sextò, quando *d* de aliquo justè detraxisti: detraxisti autem justè in casibus supradictis §. 2. n. 21.

d *vid. S. Th. 2. 2 qu. 62. ar. 2. ad 2.*

12. Septimò, quando quis est ita infamis in ea re, ut prudenter non judicetur pati novam infamiam ex nova detractione. Hinc colligo, si detractori non adhibeatur fides, quia judicatur esse mendax, aut joco, aut ex ira dixisse, eum excusari à restitutione, quia infamatus non est passus damnum. Quid, si infamans putet, se damnum fecisse, cum tamen non fecerit? respondeo, tunc obligabitur restituere ex conscientia erronea; sed si resciat, damnum non fecisse, liberabitur à restitutione.

13. Octavò, quando infamia conmaculatus jam aliunde recuperavit suam famam.

14. Nonò, quando infamia data est oblivioni, id quod usu venire solet in absentibus & defunctis. Vt autem crimen alteri narratum prudenter existimetur moraliter certò oblivioni mandatum, 20. annos requiri putant aliqui, *e* sed melius id prudenti judicio relinquendum. Dixi (moraliter certò) nam si sit dubium, restituenda est fama, & & quidem modo, quo mox dicam §. 4. nu. 3. quia tunc certa est infamia, & dubia excusatio.

e *l. Cordob. Navar. Val. apud Barth. de S. Fausto in specul. d. 21. q. 68.*

15. Decimò, quando post infamiam à te alicui ablatam, cæpit is laborare publica infamia in eodem vel simili crimine, de quo illum notasti, juxta supradicta §. 2 n. 20.

Infamatio reciproca.

16. Vndecimò, quando duo se invicem infamarunt; probabile *ee* enim est, tunc neutrum ex Justitia teneri ad ad famæ restitutionem, quia quando jura sunt æqualia, censetur utraque pars satisfacta, & tacitè invicem se compensasse. Altero autem restituente, teneri

fieri alterum restituere, palam est; ut etiam, si infamiæ fuerint notabiliter inæquales, excessum ab altero debere, eo meliori modo, quo potest, restitui, ne sit dubium.

ee *Less. l. 1. d. 25. Silv. Malderus apud Dian. p. 3. tr. 5. res. 30. Bon. d. 2. de rest. q. 4. p. ult. n. 1. & 2.*

17. Adverte hìc duo. Primò, me non asserere, licere tibi alium infamare, solum quia tibi infamiam intulit; hoc enim esset, vindictam sumere, quod non licet privato *f*; solum enim ajo, ex suppositione æqualis infamiæ ex utraque parte factæ (utique illicitè) neutrum ad restitutionem obligari: advertè secundò, si propter infamiam secutum est alterutri damnum reale, hoc esse restituendum, nisi fortè ex utraque parte fuerit æquale damnum illatum; tunc enim fieri poterit compensatio; vel si fuerit inæquale, facienda solum erit restitutio excessus.

f *Less. l. c. n. 13.*

Frustranea restitutio.

18. Duodecimo, excusatur à restituenda fama is, qui prudenter novit, audientes nullo modo fidem habituros ei, qui se à detractione facta retractat. Ratio est, quia tunc retractatio esset superflua. Certè is saltem laudare conetur infamatum, ut sic aliquo modo resarciat infamiam. Si dubium sit, an retractatio sit profutura, omninò exhiberi debet, quia in dubio melior est conditio ejus, qui injustè à bona fama deturbatus est.

Damnum proprium.

19. Decimotertiò, excusatur is, qui magnum damnum incurreret, si restitueret: id quod, ne erretur, quatuor dictis explico, modò recolas, quatuor item esse bonorum ordines, videlicet supremi ordinis esse bonum animæ, tum corporis, id est, vitæ vel membrorum, deinde famæ, adde & honoris, denique pecuniæ.

20. Dico primò, infamantem teneri ex Iustitia, restituere famâ cum æquali suæ famæ, seu alterius æqualis damni periculo, vel paulo majore *g*.

g *Mol. tr. 4. d. 47. Less. lib. 2. c. 11. d. 15. Azor. t. 3. li. 5. c. 9. q. 12. Val. t. 3. d. 5. q. 6. p. 7. Salon. Navarr. alijque apud Bonacin. de rest. d. 2. q. 4. p. ult. n. 12.*

21. Dico secundò, non teneri cum notabiliter majore, quod scilicet arbitrio prudentium appareat longè majus, quàm damnum alterius famæ. Ratio hujus & præcedentis dicti est, quia Iustitia commutativa, quando agitur de æquali, vel parum majore damno, exigit, ut potius illud patiatur, qui damnum injustè intulit, quàm innocens: at, quando damnum est longè majus, daretur ultra æqualitatem, quàm exigit Iustitia commutativa, ad quod nemo rationabiliter obligari potest, obligaretur enim ad dandum longè supra, ac debet. Hinc meritò colliges, te nõ teneri ad restitutionem famæ, cũ propriæ vitę periculo, vel magnę infamię, infamato nihil vel parũ in eadem vita vel fama periclitante: tunc enim solùm teneris resarcire damna realia, si quæ per infamiam tuam proximus per te est passus; at si ex infamia, quã falsò imponendo alteri intulisti, vitæ, seu notabilis famæ periculũ is, vel alius subeat, vel notabile malum Reip. impendeat,

tunc profectò teneris restituere famam, etiam cum tuo æquali vitæ discrimine, quando prudenter putas, tuam retractationem profuturā innocenti. Ratio est quia Iustitia, ut dictum est, requirit, ut in periculo æquali, potius subeat illud damnum nocens, quàm innocens. Væh testibus falsis, de quibus vide lib. 8. Tr. 4. cap. 1. §. 9. n. 6.

22. Dico tertiò, non teneri *h* quemlibet restituere famam, cum jactura boni superioris ordinis, v. g. animæ, & vitæ seu membrorum. Ratio hujus dicti fundatur in ratione præcedentis conclusionis, quia scilicet jactura superioris boni est longè major, quàm jactura inferioris; cum ergo salus propriæ animæ & vitæ sit longè, immo incomparabiliter major, quàm fama alterius, hujus restitutio non est saluti illorum præferenda. Vide quæ dixi, cum de restitutione ex homicidio.

h *Turrian. Malder. alijq; apud Dian. p. 3. tr. 5. res. 30.*

23. Dico quartò, probabile esse *i*, si non potes restituere famam injustè ablatam, te non teneri compensare pecunia, etiam si infamia notatus pecunia sibi satisfieri petat. Ratio est, quia nemo restituere tenetur, nisi quòd ablatum est, & quidem in eodem genere; Iustitia enim solùm exigit, ut fiat æqualitas in eo, in quo damnum alter recipit; ergo in eodem genere, non in alio; adde, fieri non posse æqualitatem à Iustitia intentam, nisi detur æquivalens; at pecunia nulla æquivalet famæ; lege Lesium *l*, qui addit, in eo solùm casu teneri in pecunia, quando quis posset in suo genere restituere, sed nollet, & quando accederet sententia judicis, infamantem cogens ad restituendum, seu satisfaciendum in pecunia.

i *Layman, Filliuc. Turrian. Navarr. Sylvest. alij apud Dian. p. 3. tr. 5. resol. 30.*

l *Less. l. c. d. 16.*

24. Inquires. Dictum est infamantem teneri ad restitutionem famæ, cum suo pari, vel parum majore damno, estne id universaliter verum? respondeo, ita, in infamante cum culpa gravi. At eum, qui vel sine gravi culpa, vel omninò inculpatè infamator fuit, de quo diximus num. 7. & 8. solùm obligarem, quando non incurreret damnum notabile *m*. Ratio est, quia ipsum lumen rationis dictat, mitius esse agendum cum infamante sine culpa, quàm cum culpa gravi. Certè qui ex officio v. g. Medicus hospitalis, medetur vulnerato, tenetur ex Iustitia, & tamen non tenetur cum tanto rigore, quanto tenetur is, qui injustè vulneravit: medicus enim non tenetur *n* cum æquali suo damno, quia non obligatur ad medendum ex culpa, sed ex contractu, & ex alia parte homines suscipientes ejusmodi ordinaria officia, non censentur cum tanto rigore se velle obligare, ex injusta actione. Cum ergò in casu nostro infamator supponatur, non commisisse culpam gravem, quamvis teneatur ex justitia, ut dicto num. 8. dictum est, non tamen cum tanto rigore tenebitur &c.

m *Colligo ex Lessio l. c. dub. 22. & ex Molin. at Rebell. cit. num. 118. & supra num. 8. litt. K.* n *Less. ibi. & c. 13. num. 70.*

Qua

§. IV.

Qua ratione fama sit restituenda.

1 VEl imposuisti falsum, vel verum crimen propalasti: si prius debes *a* coram ijsdem affirmare, te falsum dixisse, etiam si in tuum æquale, vel paulò majus dedecus id vertatur. Dico (æquale vel paulò majus) propter modò dicta à n. 19. Nam propter eamdem rationem Villalobos *b* ait, virum gravem, Prælatum v. g. non obligari dicere, se mentitum esse: id enim multo ipsi esset dedecori. Sufficiet ergo, inquit, si is reddat famam eo modo, quo reddere obligatur ille, qui infamavit, verum crimen propalando, quod jam subdo.

a *S. Th. 2. 2. q 62. art. 2. ad 2.* b *Villal. in summ. t. 2. tr. 11. diff. 37. n. 3.*

2. Si enim posterius, hoc est, crimen verum occultum evulgasti, uti poteris æquivocatione, ut si dicas, eum hominem crimen illud nequaquam patrasse, intelligendo (publicè, vel quid simile) non rarò *c* sufficiet laudare in eodem genere, quo vituperasti; ut si dixisti, me fuisse avarum, dicas, me multas eleemosynas distribuisse. Denique illud mente retineas, detractorem debere famam ablatam cum effectu, quantum in se est, resarcire, hoc est, facere; ut infamatus suum decus recuperet; Cæterum ex circumstantijs intelligendum, quæ verba, quæ laus, qui modus loquendi requiratur, & satis sit.

c *Sotus, Cajet. Villal. alijque apud eruditissimum Dian. p. 3. tr. 5. res. 30.*

Si alia via non datur resarciendi alterius famam, nisi adhibendo juramentum, & testes & sumptus, nec sufficiat, seriò se retractare, etiam ad id obligari communiter infamatorem, docet verior sententia *d*, licet Faber ad tam extraordinaria media non obligari contendat. Sed Fabri *e* sententia tunc solùm est admittenda, quando hæc media extraordinaria notabile majus damnum afferunt infamanti, modo supra §. 3. n. 21. dicto; nam cæterum ad alia media id non afferentia, obligatur infamans, ut ibidem vidimus. An aliquando obligatur ignotus infamator, se prodere, si id sit necessarium, ad reddendam proximi famam? dic, communiter nō obligari, quia communiter resarciri potest proximi fama, sine notitia personæ, quæ infamavit. Obligari tamen poterit in aliquibus casibus, quando aliter injustè infamati fama resarciri nequit, nec ulla ex prædictis adest pro te excusatio. Vide id pluribus apud Fagundez *f*.

d *Turr. Navarr. Mol. alijque cum Diana ibi. res. 29.* e *Faber apud eumdem diligentissimum Dian. ibid.* f *Fagund. li. 8. in Dec. c. 13. à n. 2.*

3. Quando restituenda est fama, cujus infamia, sive propter temporis lapsum, sive propter aliud, dubitatur, an oblivioni sit data, maximè cavendum est, ne dum notam obliterare contendis, ejus memoriam refrices. Tunc ergo sufficiet, infamatum *g* laudare de contraria virtute, idque cum ea dexteritate, ut audientes prudenter judicentur, deponere injustam proximi existimationem.

g *Cæt. & Rebell. quos citat sequitur Barth. à S. Faust. d. 21. q. 60.*

§. V.

An detractor restituere teneatur famam, non solum apud suos auditores, ut certum est, sed etiam apud eos, apud quos ijdem auditores detraxerunt?

1 HIc tria mihi sunt certa, unum incertum. Certum est mihi primò, si crimen propalasti viris gravibus, communiter reputatis ut probis, qui prudenter à te credebantur alijs non revelaturi ea, quæ à te etiam injustè infamante accepissent, te non *a* obligari, nisi ad restituendam famam coram his, non verò coram alijs, quibus ipsi propalavere. Ratio est, quia tunc per accidens est, respectu tui, ipsorum revelatio, & eorundem malitiæ imputanda.

a *Villalob. apud Dianam p. 3. tr. 5. resol. 34.*

2. Certum secundò. Si ideò his, vel etiam uni crimen proximi aperuisti, ut hi alijs patefacerent, te obligari, etiam coram alijs, quantum moraliter potes, famam proximi restituere. Ratio est, quia tunc ij fuerunt instrumentum tuum, tu verò causa principalis.

3. Certum tertiò mihi videtur, si advertis, auditores tuos esse malos, & prævides, facilè coram alijs locuturos ea, quæ illis manifestas, te obligari, etiam coram illis alijs, famam restituere. Ratio est, quia tunc videris esse causa directa ejusmodi oblocutionis, peccando non solum contra charitatem, sed etiam contra Iustitiam: siquidem ponis ignem detractionis in manu ejus, quem certo moraliter vides paratum ad incendendam bonam segetem famæ alterius.

4. Iam verò incertum mihi est, an obliger restituere famam coram illis alijs, quando eosdem auditores meos ego non reputo probos, vel graves, sed nec reputo improbos vel leves; ut item non reputo eos oblocuturos, sed nec reputo non oblocuturos. Id certè communiter in praxi contingit, cum sæpissimè à detractore non fiat animadversio de bonitate vel fidelitate suorum auditorum.

5. Assero, mihi probabile *b* fieri, me tunc non obligari, nisi ad restituendam famam coram meis auditoribus, non verò coram alijs, quibus ipsi meam detractionem notam fecero. Ratio est, quia cũ nemo sit præsumendus malus, nec malè oblocuturus, non censeor ego, quando precisivè dicto modo me habeo, cooperari cum ipsorum peccato, ut censeor in casu numeri præcedentis.

b *Colligo ex Fabro apud Dian. l. c.*

§. VI.

An se infamare quis possit.

1 SIne mortali, per se, posse, jam nunc est communis *a* doctrina, quia sicuti quis facultates suas per se, sine mortali, dispergere valet, ita suam famam, cujus est pari modo dominus.

a *Soto, Navar. alijq. communiter, qui citat, sequiturque Less. li. 2. c. 11. dub. 2. contra Cajet. 23. qu. 73. art. 2. & in summa, v. detractio, contra quem etiam agit Barthol. à S. Fausto in specul. Conf. d. 21. q. 5.*

2. Dixi (per se) non lethaliter peccabitur,

cabitur. Primò si infamia redundat in alios, puta, filios, familiam, religionem; secundò, si infamator se infamando, asserat irrationabiliter sibi periculum vitæ, vel mutilationis membrorum (horum enim non est dominus, & de quibus absolutè disponere possit homo,) tertiò, si inde oriatur alicui notabile damnum, ut si se Prælatus infamet, unde suos benè regere nequeat; an verò mortaliter peccet, contra charitatem tantum, an etiam contra Iustitiam, vide apud citatos.

3. At si sine causa se quis infamia notet, peccari venialiter, certum sit, quia aliqua hæc est prodigalitas. Causæ autem hæ reducuntur ad tres. Prima est amor humilitatis discretæ & prudentis. Secunda est necessitas vitandi sibi vel alijs tormenta, vel damna gravia. Tertia utilitas, qua acquiratur bonum aliquod notabile sibi vel proximo: tunc enim charitatis motivum justam reddit diffamationem *b*.

b *Delug. t. 1. de just. d. 14. sec. 10 num. 156.*

4. Sunt tamen diligenter duo distinguenda. Potest enim se quis infamare, vel propalando peccatum suum verum vel impingendo sibi peccatum falsum: hoc difficilius est, illud sanè facilius.

5. Dico enim primò, ad evitanda tormenta gravia, immo & levia, posse *c* quemlibet occultum suum, quod commisit, crimen manifestò proferre, etiam si sit sibi mors imminens secutura. Ratio est, quia quilibet potest cum laude mori, propter scelus à se patratum, morte dignum, & ex alia parte obligatio conservandæ famæ non est valde rigorosa, ut ex dictis patet.

c *Less. Salon, Clavis Reg. alijque apud Bonacin. d. 2. de rest. qu. 4. p. 10. n. 7. quibus adde Tol. aliosque citat. à Delugo l. c. num. 104. contra Mol. aliosq; ibid cit.*

6. Dico secundò; ad tormenta, damnaque gravia vitanda, posse *d* quemlibet sibi falsum grave crimen imponere, etiam si mors sit sibi secutura: at non ad vitanda levia; ratio prioris partis est, quia nemo tenetur, cum tanto incommodo vitam sibi conservare, ut alibi dictum est; ratio posterioris est, quia quilibet tenetur, vitam custodire, quando non magna difficultate potest: at nunc potest tormenta levia sustinere; ideo enim levia sunt, quia sustineri à te possunt: secus, essent gravia. In priore dicto semper supponimus, abesse perjurium, cui infamator sui providere non difficulter poterit per æquivocationem: itemque abesse damnum tertij, quod si fortè intercurreret, ut si idem infamet familiam &c. providere etiam illi damno poterit, se statim retractando, ac publicè fatendo, se tormentorum vi sibi crimen imposuisse. Verum debet adesse spes, ejusmodi retractationē profuturā, quæ regulariter non adest: nunquam retractanti creditur à Iudicibus.

d *Barth. à S. Faust. in Spec. Conf. d. 21. qu. 6. n. 5. & 6. licet immemor sui dicti, non posse sine mortali, dicat ibi disp. 2. q. 24. n. 14.*

7. Vtrum ad salvandum patrem vel amicum possit quis sibi fingere crimen falsum, videantur laudati *e* Doctores.

e *Delug. l. c. nu. 183. Less. l. c. num. 40. alijque ab ipsis citatis.*

De

§. VII.

De audiente detractorem.

1 QVi primò ita audit, ut inducat vel excitet ad detrahendum (id quod etiam solum interrogando fieri contingit) & secundò, qui audiendo, lætatur solum de detractione, ut infamia est proximi, licèt non inducat, peccare mortaliter, nimis clarum *a* est; illum quidem contra Iustitiam, unde obligetur ad famæ restitutionem, hunc verò contra charitatem, adque adeo sine ejusmodi obligatione. Peccat etiam contra charitatem, qui facilè potens impedire gravem detractionem, non impedit: charitas enim vult, ut damnum proximi avertamus, si facilè possumus. Contra, qui, suppositâ detractione, sine ullo ipsius desiderio, lætatur non de ipsâ infamia, sed de solâ curiosâ vel novâ cognitione factorum proximi, vel de eloquentia detractoris, valdè probabile *b* est, ex hoc præcisè, non peccare mortaliter. Ratio est, quia tunc is non inducit, non desiderat, non infert aliquod damnum infamato, & ex alia parte solùm lætatur de re vel indifferenti, vel certè non prava mortaliter, semper intellige, modò excusetur ab impedienda detractione, de qua excusatione mox à nu. 5. quia secus, censeretur ad illam detractionem inducere.

a *Navarr. Sot. Azor. alijque apud Bonac. de rest. l. 2. q. 4. p. 11. à num. 1.*
b *Ijdem, & Dicast. lib. 2. de Iust. t. 2. d. 12. p. 4. dub. 20. num. 345.*

2. Dices. Si mera curiosa cognitio factorum proximi non est mortalis, ergo non peccarem ego mortaliter, si animo rem nullatenus aperiendi, velim crimen occultum, v. g. adulterium Clerici observare, ut de illo conscius sim; quæ tamen consequentia non videtur concedenda, quia quilibet habet jus, ne sua occulta crimina ab alijs sciantur, & ne ipse apud alios infametur.

Respondeo cum Fagundez *bb*, concedendo, me tunc non peccare, saltem mortaliter, modò dicta observatio non sit ex odio, vel alio pravo mortaliter fine. Id autem concedo, ex eo capite, quia paulò ante diximus, propalare crimen proximi uni vel alteri, qui prudenter judicatur, non esse revelaturus alijs, probabiliter non esse mortale; quare nec erit mortale, ejusmodi Clerici adulterium fieri notum mihi, alijs illud non manifestaturo.

bb *Fagund. in 8. Decal. præc. l. 8. c. 3. num. 6.*

3. Quoniam autem dictum est, peccari saltem contra charitatem ab eo, qui audiendo detractionem, eam non impedit, si potest, difficultas emergit, & quidem timoratæ conscientiæ valdè molesta, quandonam judicandum, sit, impedire eum posse, atque adeo peccare, si non impedit? solet enim persæpè contingere, ut aliquis inveniatur in convictu aliquorum, qui graviter de alijs detrahunt; sed quia, præ verecundia vel simili causa, illos non impedit, semper dubitat, an facilè possit impedire, & consequenter an peccet?

4. Si

4. Si solus vnus vel alter æque taciturni essent præsentes, is non peccaret, quia nec peccaret detrahens, ex modo dictis; at casus noster est, quando coram pluribus exhibetur detractio.

Respondeo, in hoc casu communiter te non peccare, nisi ad summum venialiter, rarò mortaliter. Mortaliter peccabis (& quidem solum contra charitatem nisi sis superior, vel alius, cui incumbat ex justitia, famam detracti defendere) in eo tantum casu, quo nulla adest excusatio ex mox dicendis: venialiter dumtaxat peccabis, immo ne peccabis quidem interdum, quando aliqua adest ex his excusationibus, quas c jam subdo.

c *Ex Soto, Navar. Molin. Lessio, aliisque citatis à Bonac. de rest. in par. d. 2. qu. 4. p. vltim. & à Dian. p. 2. tr. 17. resol. 24.*

5. Prima est, quando detractio est levis.

5 Secunda, quando, licèt sit gravis, sit tamen coram vno vel altero prudenti, juxta superius dicta.

7. Tertia, quando rationabiliter putas, auditores fidem non habituros.

8. Quarta, quando advertis, tuam resistentiam seu monitionem non profuturam.

9. Quinta, quando non es moraliter certus, obloquentem injustè & de gravi crimine occulto obloqui.

10. Sexta, quando judicatur detrahens habere justam caussam detrahendi, puta, ut consilium petat, vel ut te vtiliter moneat, vel ut dolorem suum leniat, juxta dicta superius.

11. Septima, quando times verbera, vel contumelias, vel graviter tua intereſt, te non reputari defendere infamatum.

12. Octava, quando ex rationabili verecundia vel pusillanimitate non audes resistere, & ex alia parte infamia proximi non est ita gravis, ut prudenti judicio æstimetur sub mortali impedienda, cum tanta tua difficultate. Hæ sunt caussæ excusantes.

13. Cum ergo potes resistere, vel dictis, monendo infamantem, vel factis, ostendendo signa tristitiæ, discedendo à loco, sermonem alio transferendo, &c. tunc obligaris, hæc præstare, quando ab his præstandis nulla ex prædictis excusationibus favere tibi potest. Ex quibus colligis, rarissimè, quando est tibi superior, qui obloquitur rarò, quando est æqualis, adesse obligationem hæc faciendi, quia rarò aliqua ex his excusationibus non intercurrit.

14. Porrò, quarta excusatio, quando nimirum advertis, tuam monitionem minus profuturam, sic magis ac magis illustratur; est enim operæ pretium aliquando, ut potius taceas, quàm obsistas detrahenti, idque propter maius bonum infamati; non rarò enim melius huic consules permittendo detractionem vsque ad finem progredi, quàm illam abrumpendo; si enim abrumperes, remanerent auditores cum illa cognitione confusa narrati ex parte criminis, quod fortasse non erat tantæ gravitatis, quantam parit cognitio illa incompleta, & fortasse aliqua circumstantia sub finem narranda alleviabit crimen. Præterea sæpe vsu venire solet, ut quia tu resistis, maiore contentione detractor

tractor à tua reprehensione offensus proximi crimen inculcet. Denique id quod detrahens obloquitur, facilius aliquando reparari postea poterit absoluta detractione; commodius enim audiens poterit narrationis falsitatem insinuare.

15. Quinta verò excusatio, quæ omniũ est potissima, & maximè communis ad excusandum privatas personas, audientes detractionem, sic illustratur à Bonacina *d*. Ex dictis colligitur, privatas personas sæpius excusari à mortali, non obstando detractioni; tum quia sæpe non est spes fructus, tum quia audiens non debet in dubio præsumere loquentem malum, nisi habeat sufficientes conjecturas in contrarium; & cum ipse nesciat, an delictum, quod ab alio narratur, sit publicum, vel occultum, & vtrum justè narretur, non peccat, non obsistendo narrationi; fieri enim potest, ut justè narretur, & & consequenter faciat injuriam, narranti obstando, ac si corriperet de peccato, quod nescit, esse peccatum. Hæc Bonac.; sed quid si dubitet de injustitia narrationis? respondeo, neque posse corripere, quia in dubio quilibet est præsumendus bonus, ut dixi supra *e*, quem locum omnino recole; multum enim facit ad hoc argumentũ.

d *Bonac. l. c. n. 8.* e *Sup. li. 1. in Dec. c. 2. §. 7. V. Detractio.*

16. Octava denique excusatio, maximè pro timoratis, & scrupulosis, sic explicatius proponitur à Delugo *f*. Quandonam proximi damnum tale sit, ac tantum, ut debeas propriam verecundiam contemnere, pendet ex varijs circumstantijs & materijs, gravitate damni, gravitate tui roboris, &c. quod in scrupulosis latius multò interpretandum communiter est, quia ipsi ex hac obligatione impediendi detractiones, longè gravius detrimentum subeunt, quàm alij; tum quia propter scrupulos nesciunt, in praxi discernere casus, in quibus habent obligationem impediendi, ab ijs, in quibus non habent, atque adeo imponunt sibi gravissimum onus, nempe procurandi impedire, quoties conscientia scrupulosa vrget ad impediendum; tum quia, etiam quando re vera esset talis obligatio pro alijs, ipsi tamen cum scrupulosi existimentur, putantur id facere ex scrupulo, & facilius despiciuntur, & coguntur maiorem alijs ruborem & molestiam subire; quare ij rarissimè tenentur sub mortali, ad consulendũ famę proximi, cum tanto suo incommodo & molestia. Hęc ille prudenter.

f *Delugo de Iust. t. 1. d. 14. sec. 8. num. 129.*

§. VIII.

De lædente honorem alterius, ejusque restitutione.

1. OBligatio restitutionis honoris adeo est affinis prædictæ restitutioni famæ, ut hic merito fuerit adnectenda. Honor, qui ex S. Thoma *a* est testificatio quædã excellẽtię alterius, tribus lædi solet modis: & quidẽ ex genere suo, (nisi excuset parvitas materię vel indeliberatio) mortaliter: primò, per contumeliam verbis vel signis

signis illatâ, sive absenti, quod vocant convitium, sive præsenti, quod vocant improperium. Vtrumque enim honorem alterius imminuit, licet gravius, ut per se patet, improperium. Et quidem, si ex intentione lædendi honorem, erit contumelia formalis; si non ex hac intentione, sed fiat tamen id, quod honorem re ipsa lædat, erit contumelia materialis; irrisio, illusio, subsannatio, maledictio, quando lædunt honorem, parum inter se differunt, & huc pertinent. Secundò læditur honor per injuriam corporalem, ut percutiendo baculo, impingendo alapam, abscindendo aures &c. tunc enim præter læsionem corporis, lęditur & honor, cum per illa tractetur quis ut latro, ut infamis &c. tertio læditur item mulierum honor fraude, vel inducendo illas ad stuprum, adulterium, vel simile crimen.

a *S. Thom. 2. 2. q. 108. art. 1. ad 2.*

2. Porro de stupro, adulterio & similibus diximus *b* satis in præcepto sexto. De injuria corporali, quatenus lædit corpus, diximus præcepto quinto *c*: de læsione per contumeliam, sive verbis, sive factis, plura dixi in opusc. de confessione *d*, qua ratione scilicet contumelię vnico contextu, vel in multos jactæ sint vnum peocatum, & quo modo differant, si jaciantur contra parentes, consanguineos &c. & alia non dissimilia. Vnum igitur aut alterum, quod ibi prætermisimus, hic subdamus.

b *sup. l. 7.* c *sup. l. 6.* d *in opusc. de Confes. l. 2. c. 9. §. 1. & locis ib. citatis.*

3. Omnes injuriæ contra famam sunt ejusdem speciei moralis; vnde non differunt, quantum ex hoc capite, injuriæ contra honorem.

4. Dixi (quantum ex hoc capite) nam aliunde potest adjungi alia species culpæ. Si enim prævides, magnam commotionē ad vindictam in eo, quem illudis, addes peccatum scandali; si irrideas aliquem, quia actum Christianæ virtutis exercuit, peccas etiam contra Religionem; si illudas Patri, vel Deo, eris etiam impius & blasphemus: si contumeliam facis occidendo, mutilando, virginem deflorando, consanguineam prostituendo, erit vltra contumeliam, peccatum homicidij, stupri, incestus &c.

6. Quoniam verò certum est, deberi omninò restitutionem honoris ablati, seu (ne fiat calumnia in modo loquendi) deberi satisfactionem illi, cuius honor per injuriam læsus est, inquiri solet, qua ratione is restituendus sit, præscindendo à damnis temporalibus, quæ fortè ex contumelia directè & per se subsecuta sunt? hæc enim, in bonis similibus temporalibus esse restituenda, nullus dubitat.

Respondeo cū hęc restitutio nō sit, nisi satisfactio quędā, quā debet recipere læsus, illa satis erit *dd* & requiretur, quæ secundū gravitatē injuriæ, & dignitatē personæ satisfacientis, consuetuoinē pātriæ, & alias circumstantias occurrentes, judicatur à prudenti sufficere. Aliquādo (ut in cōtumelijs nō magni momenti, & in contortis à superiore) sufficiet amica salutatio, vel loci honorifici concessio; aliquādo necessaria erit invitatio ad mensā; aliquādo laudatio apud eos, coram quibus læsus fuit honor &c.

dd *Less. Bonac. loco mox citand. & passim.*

6. Potissima est, & sufficiens, saltem ante sententiam Iudicis, etiam pro gravissimis offensis, humilis petitio veniæ, priuata vel publica, juxta conditiones privatæ vel publicæ culpæ; nec necessario addenda est genuflexio, quia hæc nimis excedens satisfactio est.

7. Mera familiaritas, seu familiaris consuetudo cum eo, cum quo familiariter agere solebas, nisi addantur alia arctioris familiaritatis signa, non sufficit ad satisfaciendum honori læso, quia communis illa, & consueta familiaritas exhibetur à læso, ob vitandum scandalum, ob declinandas maiores inimicitias, ob consuetum modum vivendi, non verò ad injuriam resarciendam.

8. Denique Superiorem & virum nobilem non obligo ad petendam dictam veniam ab inferiore, vel plebeio, quia poterit alia æqualis satisfactio, per alia signa æquivalentia his dari, quam æqualem satisfactionem non semper possunt pares in se, vel inferior respectu Superioris; nam propterea pro his veniæ petitio interdum merito superaddenda est. Aliqua alia minutiora lege apud Lessium *e*, Bonac *f*, alios.

e Less. l. 2. c. 11. du. 27. *f Bonac de rest. in par. d. 2. q. 5.*

Finis Libri Noni.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

LIBER

LIBER DECIMVS, IN DECALOGVM.

Non concupiſces vxorem proximi tui.

&

Non concupiſces rem proximi tui.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur quædam ſcitu neceſſaria de cogitationibus & imaginationibus objecti mali.

PEræ pretium hoc initio eſt, rudem cognitionem afferre operationum intellectus & voluntatis, (quæ etiam appellatur appetitus rationalis) & potentiæ imaginatiuæ, (quæ item vocatur phantaſia,) & appetitus ſenſitiui Has duas poſteriores potentias communes habemus cum brutis, illæ priores propriæ ſunt hominis, ut animal rationale eſt.

Iam verò circa copulam turpem (ut hoc frequentiori exemplo vtar) quatuor hominis prædictæ potentiæ verſari poſſunt, hoc modo.

2. Primò, intellectus, qui cogitet, diſcurratque de ipſa copula.

3. Secundò, voluntas, quæ velit, ſeu concupiſcat copulam, vel quæ velit, ut intellectus cogitet de eadem copula, idq; propter aliquem finem, ſive bonum, ſive malum. Cum ergo, quando voluntas vult illicitam copulam, certum ſit, committi peccatum, de hac volitione non eſt neceſſe, hic multa ſuperaddere; at quando vult, ut intellectus cogitet de prædicta copula, cum in hac cognitione ſit ipſemet actus cogitandi, qui eſt actus intellectus, & ſit etiam ipſum objectum talis actus, nempe copula, poterit ipſa voluntas velle, ut intellectus cogitet de copula, ob delectationem, quæ eſt in ipſa copula. Quod ſi voluntas velit, ut intellectus cogitet de copula propter delectationem, quæ eſt in cogitatione ipſa, vel relata ad copulam, perinde erit, ac ſi velit propter delectationem, quę eſt in copula, quia tunc ea delectatio ut ſic, ſpecificatur ab ipſa copula, quæ inter ſolutos illicita eſt.

4. Tertiò, imaginatio, quæ eſt potentia ſenſitiva, verſabitur circa prædictam copulam, ſi eamdem intra ſe obvolvet, id eſt, ſi per ſpecies copulæ

sensitiuas sibi veluti præsentem eam faciet.

5. Quartò denique, appetitus sensitivus immediatè ab ejusmodi imaginatione motus sensit delectationem in carne &c.

Hi sunt actus in re distincti, sed tamen difficillimum est distinguere delectationem appetitus sensitiui à delectatione voluntatis; & ratio huius difficultatis est, quia hæ potentiæ in nobis sunt maximè inter se connexæ, ita ut cum operatur voluntas, operetur & imaginatio, & cum consurgit in voluntate delectatio de aliquo objecto materiali, insurgat & in appetitu sensitiuo; quia propter sympathiam naturalem delectatio voluntatis excitat delectationem appetitus sensitiui, & è contra, ut experientia constat. Videamus nunc, an prædicti quatuor actus, quando sunt de objecto illicito, semper sint peccaminosi.

6. Dico primò; cogitationem intellectus de re mala, v. g. de copula illicita, ex se non esse malam, patet, quia ea cum laude est in Theologo casus conscientiæ speculante, & se de illa scientia delectante: immo etiam est in Angelis & Deo, qui ejusmodi turpia cognoscunt. Quando etiam est involuntaria non esse peccatum, jam omnibus est exploratum.

7. Dico secundò, actum voluntatis, quo ipsa vult, ut intellectus cogitet de re mala, ob finem bonum, malum non esse; ob finem malum, esse malum. Hinc si id velit propter delectationem, quæ est in ipsa mera & speculatiu cogitatione, quantum est ex hoc capite, non peccat; si autem velit id propter delectationem, quæ est in ipsa re mala, v. g. in copula, vel in ipsa cogitatione ut relata ad copulam, sanè peccat. Ratio est manifesta, quia talis est delectatio seu voluptas, qualis res seu objectum, vnde ea desumitur; voluptas enim ex Aristotele, [a] est perfectio operis, seu ipsius pars & complementum. Cum igitur cogitatio speculatiua non sit mala, mala autem sit ipsa res cogitata, v. g. copula illicita, ut item mala ipsa cogitatio, ut ad rem malam relata, eamdem bonitatem vel malitiam participabunt prædictæ delectationes, quas voluntas tanquam fines intendet. Quid, si voluntas velit cogitare mala, neque propter finem malũ, id est, copulæ, neque propter finem bonum, v. g. studendi, sed propter leuitatem vel vanitatem, vel otiositatem, quæ ex se sunt fines venialiter peccaminosi? respondeo, id mox in fine nu. sequenti dicetur.

a *Aristotel. l. 10. Ethic. c. 4. Less. l. 4. c. 3. du. 14. n. 108. & passim.*

8. Dico tertiò, imaginationem de re mala, si sit involuntaria, non esse peccatum, sicuti diximus de cogitatione intellectus, quia non est peccatum, ubi non est voluntas. At si sit voluntaria, id est, cum pleno consensu voluntatis, sed ob bonum finem, v. g. studendi, non esse ex se peccatum, diximus sæpe, sicuti si sit ob finem malum, vel ob finem, ut appetitus sensitivus turpiter commoveatur, peccatum esse numquam dubitavimus. At difficultas est, si sit in rebus obscænis, solum ob delectationem, quæ in ipsa imaginatione sentitur, ibiq; persistat, an sit peccatum mortale? & asserо,

asserò, esse semper mortale. Rationem huius alij aliundè ducunt, quæ semper mihi difficilis est visa. Ratio ergo, & quidem pro praxi notanda, ac sæpius à nobis repetenda, est, quia voluntariè & deliberatè imaginari velle turpia, sine bono, vel certè commodo aliquo fine, (is enim bonus finis alio mentem, atque adeo ab ipsis turpibus divertit) multò magis ob delectationem ibi existentem, falsum est in ipsa imaginatione persistere: nam, quamvis in se sit actus ineficax, nec tu illum assumas, ut procedas ad vlteriores turpes actus, tamen ipse ex se propter sympathiam & connexionem nostrarum potentiarũ, earumque actuum, ad se advocat ipsam commotionem spirituum genitalium, & motuum inordinatorum appetitus carnalis; quid enim magis hominem commovet ad turpia, quàm illa eadem turpia seriò propter meram delectationem, etiam speculatiuam, imaginari, ut experientia certissimè constat? immo bene dixit S. Thomas, [b] rarò abesse à tali delectatione consensum in opus ipsum. Cum ergo eam commotionem numquam procurare liceat, nec licebit, ea turpia velle positivè imaginari. Positivè, dixi; nam eam imaginationem solum permittere, an quis licitè possit, mox dicetur cap. 2. Quod dicimus de imaginatione, dic de cogitatione; nam eodem modo convinceretur quis velle procurare illicitas illas commotiones. Si quidem propter magnam dictam sympathiam, quam habent ij actus & potentiæ inter se illæ commotiones quasi necessario consequuntur. Hæc autem dicta sunt in rebus obscænis, de quarum delectatione iterum mox cap. quinto §. 2. redibit sermo, nam quid in alijs materijs, ibidem afferam §. primo.

b *S. Th. de verit. q. 15. art. 4.*

9. Dico quartò, ipsum actum voluptuosum appetitus sensitiui, si est sequens ad rem deliberatè imaginatã, seu volitam graviter malã, peccatum mortale esse, quia, ut dictum est, talis est delectatio, qualis res, vnde consequitur. [Quod si sit sequens ad imaginationem vel cogitationem rei leviter malæ, ut ad tactũ jocosum manus, ad vlteriora non transcendentem, erit veniale. Id quod constat ex sparsim supradictis de sexto præcepto. Si deniq; sequatur nobis nolentibus, seu certè sine consensu deliberato, quod accidit in primis motibus, quando sine advertentia pravum objectum imaginamur, vel quando nullo etiam præimaginato prauo objecto, fervet in nobis abundantia spirituũ generationi servientium, nullum esse peccatũ, palã est, quia supponimus, nullum adesse consensum voluntatis; de qua tamen re mox explicatius plura dabuntur.

10. Afferamus nunc modũ, quo quis cognoscat, se non delectari de objecto malo, v.g. de copula, nec de cogitatione, ut relata ad rem malã, nec de cogitatiõe ex levitate & otiositate, sed de mera ipsa cogitatiõe, quæ ex n. 1. est etiã in Angelis, & consequenter ex se peccatũ nõ est.

11. Ad id dignoscendum dantur tres regulæ. Prima est, quæ jam dicta est de fine: si enim ob finem bonum studendi, medendi partes v.g. inhonestas, sciendi artificium & stratagemata, quæ fiunt in bello, quamvis injusto, & similia cogitationem illam de re mala admittas, præsumeris, solum velle

velle puram delectationem meræ cogitationis; at si ex affectu otioso & vano, periculum est, ne sit ex affectu ad ipsam rem malam: & in rebus turpibus esse peculiarem rationem id condemnandi, jam modo dixi n. 7.

12. Secunda regula est, ut videas, an te reflectas super ipsam cogitationem, ipsam volendo; nisi enim ad illam saltem implicitè & in actu exercitu reflectas, jam signum est, te velle potius objectum, quam cogitationem de ipso.

13. Tertia, ut advertas, an cogitando aliarum rerum non malarum, eventus, causas, artificia &c. æquè delecteris, atque cogitando similia in rebus malis, injustis, obscænis, &c. Si plus delecteris in his, est sign affectus pravi; si æque, signum est non mali affectus: vide quæ dixi, cum de turpiloquio, libro septimo, cap. octavo, §. quarto.

CAPVT SECVNDVM.

An ad peccatum evitandum opus sit, positivè resistere cogitationibus & motibus pravis.

1. STatus quæstionis est, an quando intellectus incidit sine deliberatione in cogitationem illicitam, v. g. de turpi copula, possit extra matrimonium, licitè voluntas permittere ipsam cogitationem, non quidem positive ei consentiendo (id enim clara esset culpa) sed non resistendo, & negativè se habendo: idem quæritur, propter paritatem rationis, de motibus & delectationibus illicitis, quæ interdum, ut modo diximus, etiam nobis nolentibus, insurgunt in appetitu sensitivo, hoc est, in carne, an liceat eas simili modo permittere, non quidem illis consentiendo, seu illas positivè admittendo; id enim clara esset turpitudo; sed solum non reprimendo.

2. De hac re non ego loquar, sed „ Castropalaus *a*, qui sic habet; Etsi „ supra dicta sententia affirmans, esse „ peccatum quando voluntas non reprimit, neque coercet, cum possit, „ valde probabilis sit, tamen probabilior mihi videtur, non peccare moraliter voluntatem, quæ non reprimit hos turpes motus, sed merè negativè se circa illos habet, dummodo absit periculum pollutionis, aut „ ulterioris gravis consensus. Tenet „ hanc sententiam Caetanus, Navarrus, Toletus Philiarchus, & alij plures, quos refert Salas. Et licet ipse „ noluerit suam mentem declarare, satis insinuavit, esse pro hac sententia, „ ut legenti patebit.

a *Castrop. t. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 5. n. 3. legatur Ioan. Sanchez, qui fusè idem probat disp. 21.*

„ Probabilissimam esse affirmat „ Thomas Sanchez, qui hanc reputat „ probabiliorem in rigore metaphysico, practicè tamen aliam dicit esse „ veram. Præcipua ratio, quæ me „ movet, est, quia huiusmodi motus à „ natura proveniunt, ita ut omnes cohercere, fit impossibile; aliquos, difficillimum. Non est igitur credendum de diuina bonitate, salutem „ æternam hominum his periculis exposuisse; esset enim salus æterna „ cujuslibet hominis non levi periculo

exposita,

„ exposita, si, cum à natura sit in ma-
„ lum proclivis, arctatus sit, non solum
„ non admittere hos motus, sed etiam
„ illos reprimere & coercere. Item si
„ obligatus esset homo, hos motus re-
„ primere, cum posit, obligaretur sa-
„ nè media apponere non difficilia ad
„ reprimendum : ergo si videat hos
„ motus consurgere, eo quod in
„ loco tali, vel tali modo decumbit, te-
„ nebitur à tali cubitu abstinere, immo
„ surgere, & se aliqualiter verberare,
„ quod certè est durissimum, & pauci
„ admittunt. Deinde peccabit morta-
„ liter, si non evitat causas, ex quibus
„ cognoscit, hujusmodi motus pravos
„ insurgere; nam si postquam excitati
„ sunt, tenetur, illos reprimere, à for-
„ tiori tenebitur reprimere, ne exci-
„ tentur : tenebitur ergo sub mortali,
„ fœminam non alloqui, nec videre,
„ aliaque similia omittere, quæ in om-
„ nium sententia, vel bona sunt, vel
„ solum venialia. Denique argumenta
„ contrariæ sententiæ, non urgent &c.

3. Hæc Castropalaus, qui respondet ad quinque argumenta, quibus fundatur prior sententia, quæ, si libet, lege. Illud fatetur, cum communi *b*, esse veniale, si, cum possis, non reprimas, neque excusationem habeas, cur non reprimas, quia negari non potest, illos motus esse deordinatos, & ad copulam incitare. Excusatio autem sufficiens esset ea, quæ est necessaria, vel utilis tibi, vel alteri, ut audire confessiones, legere, studere, urbanè loqui cum fœmina, equitare, & multo magis excusabit timor, ne, dum attendis ad volendum positivè reprimere, crescat tentatio: tunc enim, immo & semper, in ejusmodi tentationibus consultissimum remedium est, statim avertere cogitationem ad alia objecta non illicita, præsertim quæ te maximè afficiunt : id enim tunc non solum est nõ negativè se habere, sed certè resistere. Quæ omnia, & etiam si prævideatur pollutio, sed non intendatur, nec sit periculum consensus, dicta à nobis sunt in superioribus *c* satis.

b *l. Io. Sanc. l. c. qui n. 3. nec esse veniale contendit.* c *sup. lib. 7. de 6. præc.*

4. Objicis: dictum persæpe supra est, cogitare turpia, vel assumere ea, quæ notabiliter influunt ad pollutionem, commotionemque carnis, esse mortale, quia tunc esset, illas procurare, quod numquam licet, ergo etiam non reprimere; nam id, maximè in naturis calidioribus, est, virtualiter velle; seu acceptare causam notabiliter influentem.

Respondeo, negando consequentiam, neque enim, non reprimere, seu solum permittere, est acceptare causam notabiliter influentem, tum quia solum permittens, nec verè vult, nec consensit, nec acceptat, ut supponimus, esto, non reprimat; tum quia nemo negabit, plus commovere carnem & incitare ad turpes commotiones, velle positivè illos motus, illasque turpes cogitationes fovere, quam circa easdem se habere negativè. Illud igitur notabiliter ex se influit, non hoc.

CAPVT TERTIVM.

De delectatione morosa.

1 CVm delectatio morosa sit, & expetatur in ipsis cogitationibus internis, huc maximè ejus ex-

plicatio pertinet. De qua sic in Methodo confessionis [a] ego disservi.

a *In Meth. Conf. lib. 2. c. 7. §. 1.*

2. In hoc differt desiderium, & consensus in copulam, v. g. illicitam; (idem dicendum in alijs materijs) à delectatione ipsa, quam quis habet de eadem copula; quod desiderium est actus ex se efficax & consumatur, seu consummari intenditur in ipso opere externo fornicationis: delectatio verò est actus ex se inefficax, & consumatur interius: non enim transit, ad volendum exequi id, de quo quis delectatur: nam propterea dicitur etiam delectatio morosa, quia peccans, dum moratur in ipsa delectatione, nec ad opus consumatū procedere intendit, in eadem veluti conquiescit. Cum autem certum sit, in desiderio, & consensu, immò & in gaudio de re illicita jam habita, debere coram confessario aperiri conditionem personæ desideratæ, hoc modo: *Desideravi monialem, nuptam, &c.* & in homicidio *desideravi, occidere patrem, vel fratrem, &c.* seu *gavisus sum, occidisse patrem, vel fratrem, &c.* quia tales voluntatis actus supponuntur esse contra diversas virtutes, unde & sine dubio sumunt suam specificationem à talibus objectis specie morali diversis, cum, inquam, certum id omninò sit, celebris controvertitur quæstio de delectatione morosa, an scilicet si quis solum delectetur (sed non desideret) de copula, quam cogitat, cum nupta v. g. vel cum moniali; debeat id explicare, an potius sufficiat dicere; toties venereè de copula illicita delectatus sum, illam cogitando.

3 Et, ut pro nostra consuetudine scholasticas quæstiones prætermittamus, dico, probabilem esse [b] sententiam docentem, sufficere, sine obligatione declarandi personas, circa quas ejusmodi morosa delectatio versata est. Ratio est, quia delectationes ejusmodi non variantur specie, ex variatione conditionū illarum personarum: non variantur, autem, quia satis superque & adæquatè sumunt, contrahuntque suam omnem turpitudinem ex oppositione cum virtute temperantiæ, quæ nunc sola violatur: neque enim ille animus, sic sistens in sola ea voluptate, procedit ad violandum, seu ad desiderium violandi jus speciale conjugatę, solutæ, sacræ, &c. ergo satis explicatur per solam oppositionem ad virtutem castitatis.

b *Vasq. p. 2. disp. 111. & 112. Castropal. to. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 4. aliique non pauci.*

4. Non sic, si quis delectaretur de concubitu conjugatæ, formaliter, ut conjugata est, seu ut nupta est, seu ut sacra est (id quod certè rarissimum erit) tunc enim esset necesse, id explicare, ut ex se patet: nam propterea, si quis se morosè delectaret de concubitu sodomitico, non satis esset, si diceret: *Delectatus sum de copula illicita*; sed debet hanc specialitatem explicare, quia tunc formaliter delectatio versatur in talem copulam, ut diversam à naturali congressu.

5. Quod diximus de delectatione morosa, videtur etiam, secundum hanc sententiam, dicendum de aspectibus, quando quis respicit mulieres, affectu venereo, sine progressu ad eas concupiscendas, quia tunc videtur similiter, interius delectatio tota consummari. At si easdem venereo mortali affectu

tangeres

fingeres, quia exterius actio consummatur, esset personæ conditio declaranda.

6. An verò, sicuti certum est, quod qui vovit castitatem, si morosè delectetur de objecto turpi, v. g. de fornicatione, debet explicare suum votum, quia sic adversus castitatem, & adversus religionem delinquit, ita conjugatus, si similiter morosè delectetur, obstringitur in confessione explicare, se esse conjugatum? affirmat Vasquez *c* quia fides matrimonij obligat non solum corpus, sed etiam mentem in aliud objectum turpe non collocare: negat Hurtadus *d* his verbis: docet Vasquez, „conjugatum, qui venereè delectatur „de fornicatione cum non sua, non „tantum peccare peccato luxuriæ con„tra castitatem, sed etiam peccato ad„ulterij, contra fidem matrimonij. Id „tamen difficile est, & absque suffi„cienti fundamento probatum, quia „difficile est, & absque sufficienti fun„damento, in matrimonio præstari „fidem conjugi non collocandi men„tem in aliena. Hæc Hurtadus sanè probabiliter.

c *Vasq.2.p.t.1.disp.112.c.2.num.10.*
d *Hurtad.de subjecto pecc.d.4.diff.10.*

De locutione turpi, sistente in sola locutionis delectatione, dixi in superioribus lib.6.c.8.præsertim §.4.

De unico actu desiderij versantis circa multa objecta, dixi c.1.§.8. & 9.

7. Hæc in methodo confessionis pro ea occasione in medium attuli; ubi supposui, delectationem internam de objectis graviter illicitis voluntariè sumptam esse peccatum id quod licèt certum sit, siquidem non multò ante diximus, talem esse delectationem, quale est objectum, unde illa conquiritur, tamen adhuc tanquam in proprio loco idem hic distinctius est explicandum, & illustrandum magis, quod jam in capitibus sequentibus faciam.

8. Sed nolo, illud hìc non addere: Emmanuel *e* Sà sic habet: qui delecta„tus est de peccatis præteritis alias con„fessis, id solum oportet confiteatur, „non autem exprimere, quæ illa fuerint peccata. Verum id fuit in editione Romana deletum. Et quidem meritò; nam delectatio in peccata diversa, quamvis jam confessa, non tendit in unam rationem communem, sed in ipsas malitias homicidij v.g. furti, fornicationis &c. lege Sanchez *f*, dicentem, se latere fundamentum hujus doctrinæ Emmanuelis Sà.

e *Sà v. Confessio n.16.* f *Sanch. lib.1. in Dec.c.2.num.11.*

CAPVT QVARTVM.

In quo vitæ statu liceant cogitationes quædam morosæ in materia luxuriæ.

1 SErmo esse potest primò, quoad omnino solutos: secundo, quoad conjugatos: tertiò, quoad sponsos. Quartò, quoad olim conjugatos, nunc solutos, id est, quoad viduos.

2. Quoad omnino *Solutos*. Sicuti his sub mortali non licet copula, pollutio, distillatio, commorio spirituum generationi inservientium, ita nec dele-

ctatio, nec cogitatio morosa de illis: sicuti autem hi, solum sub veniali, exercent multos actus non libidinosos, & sub nullo peccato actus naturales, ut fusè explicuimus lib. 7. cap. 8. §. 1. ita sub veniali, vel sub nullo eorum delectationem capiunt, & cogitationem usurpant. Quæ omnia patent ex illo Aristotelis fundamento, quod talis sit delectatio, quale illud, unde desumitur.

3. Vna supereſt pro omninò solutis hic explicanda difficultas, an ij licitè queant delectari morosè in voluntate, vel in appetitu sensitivo, cogitando, vel imaginando copulam, quam sperant habere cum fœmina, quando illam uxorem ducent? & respondeo, non licere *a*; quamvis enim eam sperare, immò & desiderare licitè valeant, id tamen solum intra terminos & cancellos esse debet, quibus non transiliant ad delectationem libidinosam præsentem, hoc est, cui in eo statu, quo soluti sunt, voluntariè adhæreant: ratio est, quia illa delectatio de futura copula, apprehensa ut præsenti, vel etiam apprehensa ut futura, sed nunc præsentem; delectationem motusque sensuales pariente, prohibita est solutis, ergo illis illicita; prohibita autem est, quia ex se influit in libidinem, & est ejus inchoatio, ut superius *b* vidimus.

a *Sanch. lib. 9. matr. d. 47. nu. 4. alijs citat. quibus adde Vasq. p. 2. t. 1. d. 114.*

b *Sup. c. 1. num. 8.*

Quo autem modo, data causa excusante, possit perfisti in operationibus, licèt ex illis prævideatur pollutio, distillatio &c. dixi in superioribus *c* fusè.

c *Sup. li. 7. c. 3. §. 5.*

Quoad *Conjugatos*, dixi plenè ibidem *d*.

d *Sup. ibid. c. 3. §. 5.*

4. Quoad *Sponsos*, *Sponsasque*, sicuti supra concessimus, his licere quosdam pudicos tactus, amorisque signa, quando exhibentur sine periculo pollutionis, & consensus in illam, modo ibidem explicato; sic in præsenti concedimus *e*, posse eos morosè in illis pudicis actibus, amorisque signis delectari, eaque cogitare, vel imaginari, sine prædicto vel simili periculo; patet id ex illo principio toties dicto: cui licet operatio, licet voluptas inde derivata. Contra, sicuti ibidem docuimus, his nequaquam licere actus impudicos, & multo minus copulam, ita hìc propter idem principium affirmamus, nec cogitationem morosam de illis, nec delectationem, ulla ratione licere; illi ergò licitè poterunt desiderare copulam, modo dicto nu. 3. de solutis, sed non eis licebit, de illa delectari; nam in hoc sunt omninò solutis pares.

e *Sanch. ibidem nu. 6. Vasq. ibid. nu. 2. Less. li. 4. c. 3. du. 15. num. 120. lege Bonac. mox citandum.*

Vnde mihi displicet Fagundez, *f* docens, probabile esse, id licere: non enim est probabile, etiam propter rationes, quas ipsemet prosequitur. Et quæso te, Fagundez, si dum respondes ad primum argumentum contrariæ sententiæ, sic habes: ad primum dico, rationem ,, appetitus sensitivi talem esse, quale ,, est objectum; unde cum feratur ex ,, sua natura in objectum præsens, hoc ,, est, in matrimonium præsens, & tale ,, matrimonium non detur, sequitur

eviden-

„ evidenter, esse copulam mortalem: „ si, inquam, sic doces, qua ratione in eodem loco ante sex circiter lineas docuisti, contrarium esse probabile? Certè scimus omnes, non esse probabile id, cujus contrarium est evidens.

f *Fagund.præcept.9. in Decal. c.4.n.3.*

5. Quoad *Viduos* dico, hos posse pari modo gaudere de copula habita, & desiderare futuram, pro tempore, quo fortè transibunt ad secundas nuptias, sed nullo modo *f* in præsenti delectari. Patet id ex modo dictis. Gaudere enim est, copulam præteritam licitam, dumtaxat approbare; & desiderare, est, futuram eamdem licitam velle, quæ non sunt prohibita; at delectari extra statum actualem matrimonij de illa, sive ut præsenti, sive ut præterita, vel futura, sed ut præsentem delectationem parienti, illicitum est, ut modo diximus de omnino solutis. Qua ratione in prædictis gaudio & desiderio possit subrepere mortalis culpa, dicam mox, cap. sequenti, §. 3. nu. ultimo.

f *Sanch. ibi nu. 7. Vasq. p. 2. to. 1. d. 114. nu. 3. Castrop. t. 1. t. 2. Bonac. p. 10. §. 2. n. 7. de matr. q. 4. p. 8. n. 84.*

CAPVT QVINTVM.

An, & quando à cogitationibus malis censeatur separari malitia, ut illæ, earumque delectatio licitè admitti possint?

1 ID duobus modis usuvenire potest: primò, per præcisionem; ut si quis cum delectatione cogitaret de esu carnium, immo & eas desideraret; præscindendo, an sit prohibitus, necne, an v. g. fiat die vetito Veneris, an die Dominico? secundo, per appositam conditionem, ut si quis delectaretur de aliquo malo objecto, sub conditione, si malum non esset, v. g. sic, *delector, immo & cuperem hodie comedere carnes, si dies vetitus non esset.* Vterque modus suas proprias difficultates habet, in materia luxuriæ, quas non habet in cæteris materijs; nam propterea separatim de singulis erit disputandum.

§. I.

Per præcisionem in alijs materijs à luxuria.

1 REgula universalis hæc est *a*. Quoties ab objecto graviter illicito potest separari malitia, per præcisionem intellectus, toties non erit mortale, de illo delectari, v. g. quia à comestione carnis illicita die Sabbati, potest intellectus separare, seu præscindere comestionem carnis, à circumstantia Sabbati, unde tunc comestio remanet non mala, cum tota ejus malitia ex sola prohibitione pro die Sabbati dependeat; ideo tunc cuilibet fideli licebit, de illa comestione mente & cogitatione delectari, immo & eamdem desiderare. Ratio est manifesta, quia objectum sic menti repræsentatū nullam involuit malitiam, ergo non est, unde in illo immorari, sit illicitum; contra verò, quoties separari eo modo non potest, delectari de eo, vel illud velle, nequaquam licebit, v. g. quia ab actu odij Dei non est separabilis, ne ab intellectu quidem malitia, ideo nec de eo delectari, nec illum cupere licet.

a *Leſſ. lib. 4. c. 3. dub. 15. Vaſq. 2. 2. d. 100. c. 2. Sanc. Caſtrop. mox citandi.*

2. Hinc ſubdenda eſt alia ſecunda regula *b*. Quandoquidem in omnibus objectis ſolùm illicitis ex præcepto quocumque poſitivo, ſemper eſt ſeparabilis per intellectum malitia, ideo ea malitia per intellectum præciſa, ſeu non intellecta, poterit fidelis in ijſdem delectari, eademque deſiderare. Atque ex hac regula fit, ut poſsim oblectari de negatione auditionis Miſſæ Dominicæ, de uſu prædicto carnis die Quadrageſimæ, de ingreſſu prohibito in monaſterium Monialium, dummodo ab his abſtraham per intellectũ, ſeu non intelligam circumſtantiam diei Dominicæ, Quadrageſimæ, prohibitionis. Nam ſi delectarer de ijſdem, ut prohibitis, ſeu ut illis circumſtantijs ſubjacent, illicitè me delectaturum, nimis eſt exploratum. Gaudebat quidam ſacerdos, ſe per inculpabilem oblivionem matutinum diei heſterni non recitaſſe: reprehendebatur ab alio nimis religioſo ſacerdote: huic dixi, potuiſſe illum gaudere de carentia illa laboris, quæ tunc nullo modo peccaminoſa fuit, atque adeo tale gaudij objectum erat ab omni malitia ſeparatum, nedum ſeparabile. Delectabatur alius, ſe occidiſſe inimicum, & quia id fuit in Eccleſia, dubitabat, an committeret mentale ſacrilegium, ſic ſe delectando? reſpondi, licet commiſerit ſacrilegium, quando occidit, quia opus externum homicidij non fuit ſeparatum ab Eccleſia, tamen ſi ipſe nunc non delectetur, niſi de occiſione, abſtrahendo à loco, ſacrilegium non committit; quia tunc ejuſmodi delectatio peccaminoſa, quæ ſolùm eſt interior, cadit in ſolam occiſionem, & non in locum ſacrum.

b *Idem.*

3. Subdo & ego, & Caſtropalaus *c*, non tamen Thomas *d* Sanchez aliam tertiam regulam. In aliquibus objectis jure naturæ illicitis poteſt ab intellectu ſeparari malitia, in aliquibus non poteſt; licitè igitur in illis delectabitur, illicitè delectabitur in his. Ratio eſt eadem jam jam dicta. Dico, delectabitur, non verò hìc addo, deſiderabit: id quod mox num. 4. facilè intelliges. Quoniam ergo ab odio Dei, ab idololatria, à mendacio, ab infidelitate, à deſperatione, juramento falſo, ea præciſio fieri ab intellectu non poteſt: quacumque enim facta abſtractione, ſemper remanent mala; ideo nec licebit de illis unquam oblectari. At quia ejuſmodi ſeparatio fieri poteſt in homicidio, duello, furto, detractione de vero crimine, & ſimilibus, ideò licebit ex ijs ſic abſtractis delectationem cogitando capeſſere. Quod autem fieri ſeparatio poſsit, (id quod negat Sanchez *e*; nam propterea tertiam hanc regulam minus approbat) inde probatur, quia homicidium authoritate publica, & in bello juſto commiſſum, furtum urgente neceſsitate, detractio de vero crimine in defenſionem juſtam facta, mala non ſunt, ergo ſeparari ab illis malitia poteſt, ergo juxta primam regulam delectari de illis ſic à malitia purgatis homo licitè valet. Confirmatur: nam non ob aliam rationem potuit Azor *f* culpæ nequaquam damnare militem, ſi is, fingens ſe ducem in bello injuſto, ſolùm delectaretur, quòd fortiter ac ſtrenuè pugnaverit, quòd ſe defenderit, quòd ſimilia fecerit;

certè; nec ob aliam ipse idem Sanchez *g* peccati non damnat laicum, qui delectaretur cogitare, se audire confessiones, abstrahendo, an habeat jurisdictionem sacerdotium que, necne, & tamen est jure naturæ prohibitum, pugnare in bello injusto, & audire confessiones sine jurisdictione &c.

c *Castrop. t. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 2. nu. 22. vers. dico quarto.* d *Sanch. l. mox citand.* e *Sanch. l. 1. in Decal. c. 2. nu. 10.* f *Azor p. 1. lib. 4. c. 6. q. 1. fine.* g *Sanch. l. 1. in Decal. c. 2. n. 35. vide etiam num. 16.*

4. Objicis primò: prædicta omnia ex natura sua illicita non potest licitè voluntas *h* velle seu desiderare, ergo nec in ijs absolutè delectari. Respondeo, negando consequentiam; nam desiderium & voluntas efficax, seu absoluta tendunt ad ponendum ipsum opus exterum, quod semper, si est ex se illicitum, est illis circumstantijs vestitum, atque adeo semper malum; id quod non est in mera delectatione, quæ cum sit actus inefficax, & consumetur interius, poterit sequi ab objecto repræsentato, ut non malo, sine ulteriore progressu ad ipsum opus externum, ut supponimus. Atque ex his vides, cur modò nu. 3. dictum est (licitè quis delectabitur, non verò desiderabit) quod satis sit, innuisse.

h *sup. lib. 5. §. 3.*

5. Objicis iterum; imaginativa non potest imaginari hæc objecta ex se mala, nisi ut ipsa in re sunt, atque adeo malitiam separare non potest ab objectis ex se malis, ergo pariter nec intellectus. Respondeo, quidquid sit de antecedente, quod Philosophis decernendum relinquo *i*, nego consequentiam. Nam imaginativa, quæ est potentia sensitiva, esto, non apprehendat res, nisi prout sunt externæ & sensibiles, at intellectus habet vim abstrahendi unam rationem ab alia, ut ex ijsdem Philosophis tamquam certum merito supponimus.

i *l. Castrop. t. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 1. num. 1.*

§. II.

Per præcisionem in materia luxuriæ.

1 LIcet in materia luxuriæ possit quis aliquando separare omnem malitiam ab objecto turpi; potest enim in copula fornicaria considerare ipsam copulam, præscindendo ab eo, quod sit cum non sua, ut item potest osculum apprehendere sine macula impuræ libidinis; ut etiam impudicos tactus partium inhonestarum simili modo valet à turpitudine luxuriæ separare, sicuti facit Medicus, quando eas considerat, ut illis medeatur; tamen voluntariè & seriò, sine ulla necessitate, vel saltem commoditate in prædictis, sive in voluntate, sive in appetitu sensitivo, eadem voluntate consentiente, delectari, etiam malitia per intellectum abstracta, esse extra matrimonij statum, mortale, *a* indubitatum mihi est. Ratio ducitur ex illo fundamento aliàs allato, quodque sæpius in hac materia esse repetendum prædixi, quia nimirum propter mirabilem sympathiam harum potentiarum & actuum, voluntariè in ijs delectari, est *b* velle habere in se aliquid, quod notabiliter influat in pollutionem, distillationem, commotio-

motionem, quod numquam licet; influat, inquam, si non per veram causationem (volo enim abstrahere à speculativis disputationibus) certè per dictam potentiarum & actuum connexionem, ut ipsa experientia nimis clarè testatur. Quæ ratio, quia non militat in alijs materijs à luxuria, ideò in illis potuimus voluntatis delectationem concedere, quod hìc nulla ratione possumus.

a *Vasq. p. 2. d. 109. c. 3. tr. 3. d. 6. sec. 4. Basil. Pont. lib. 10. de matr. c. 16. §. 2. nu. 8.*
b *Castrop. t. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 2. n. 6. contra Sanch. li. 9. de Matr. d. 47. nu. 1. & li. 1. in dec. c. 2. à n. 31.*

2. Hinc non licebit c delectari de pollutione habita in somnis, vel tibi soluto de copula maritali inter conjuges habita, quia licet hæc sine peccato fiant, & à malitia separentur, tamen illa delectatio præsens seriò suscepta, est ex se excitativa impuræ comotionis. Fateor tamen, posse te d gaudere de prædicta pollutione, & illam desiderare, ob ob finem bonum deoneratæ naturæ, atque etiam gaudere, vel desiderare, ut legitimi conjuges debitum sibi reddant: nam illud prius non est delectari de pollutione, sed de pollutionis effectu, qui bonus est; & hoc posterius non est de copula delectationem sumere, sed copulam legitimam approbare, quod certè nihil continet impuritatis.

c *Sal. tr. 13. d. 6. sec. 32. n. 219. Basilius Pont. l. c. n. 13. Castr. l. c. nu. 10.* d *Idem ib. & innumeri apud Dianam p. 3. tr. 5. resol. 87. & apud Caramuel. in Reg. S. Ben. num. 151.*

3. Vnum adverto, si gaudium vel desiderium sit tantum, ut degeneret in delectationem libidinosam, cum tuo consensu in illam, nè gaudium quidem vel desiderium fore licitum, idq; propter excitatam impuram delectationem, modo jam jam dicto.

§. III.

Per appositam conditionem in alijs materijs à luxuria.

1 REgula generalis sit hujusmodi e. Sive res sit primò prohibita, jure positivo, sive secundò jure naturæ, à qua re separari, per abstractionem intellectus possit malitia, ut modo dictum est, sive tertiò res sit eodem jure naturæ prohibita, à qua separari malitia non possit, numquam est mortale, illam desiderare, & in ea delectari, si apponatur conditio. Exemplum primi est; *Cuperem, vel cum delectatione cupio, hoc die Sabbati comedere carnes, si vetitum non esset; vel si concessus dies esset*; vel *si liceret*; vel *si non esset peccatum*; Huc f reducitur, quando res est prohibita ex voto, ut si quis ita sentiat: *si non fuissem ingressus in religionem, non ingrederer; si non vovissem jejunium, comederem*; Exemplum secundi, *cuperem, vel cupio interficere latronem. si essem Iudex; furarer, si non esset peccatum; infamarem aliquem, si justam haberem infamandi causam, vel si liceret.* Exemplum tertij; *Mendacium proferrem, idolum adorarem, odio Deum haberem, seu cuperem, hæc facere, si nõ esset Dei offensa, si liceret &c.* Ratio omnium bonorum est, quia hæc est voluntas inefficax, quæ nihil ponit in esse, & cum illa benè stat efficax, & absoluta voluntas, quæ ad illa agenda nequaquam procedit. Sensus enim est, ego no-

ego nolo efficaciter & absolutè comedere carnes die vetito; volo manere in religione; nolo furari; nolo prorsus Deum odio habere; quamvis si hæc omnia peccata non forent, hoc est, Dei & Domini mei offensa, facile mea infirma voluntas in illa propenderet. Atque ex hac tertia parte regulæ vides, latius patere, ad amovendum peccatum apponere conditionem, quàm solùm per intellectum abstrahere; siquidem abstractio non potest haberi in rebus in se intrinsecè malis, ut §. 1. n. 3. vidimus; potest, ut jam dictum est, apponi conditio.

a *Vasq. p. 2. disp. 110. c. 2. Sayrus in clavi, lib. 8. c. 7. n. 21. & 29. Salas l. c. sec. 27. nu. 108. Sa v. peccatum, n 2. Bon. de matr. q. 4. p. 8. n. 21.* b *Caet. in summa, V. cogitationis peccata.*

2. Adverte duo; primò in duabus partibus hujus regulæ consentire ferè Doctores: at in parte tertia dissidere vehementer: nam Sanchez *b*, & Basilius Pontius *c* (quales Doctores!) contendunt esse mortale; Vasquez *d* & Castropalaus *e* (qualia item Doctorum lumina!) docent, mortale non esse, desiderare, apposita prædicta conditione, ea, quæ in se inseparabilia sunt à malitia; quorum posteriorum, quos nos sequimur, ratio est, quia argumentum, quod urget in prima & secunda parte regulæ, militat & in tertia; lege Castropalaum, qui adversariorum rationes optimè diluit.

b *Sanchez alios referens lib. 1. in Dec. c. 2. n. 23.* c *Basil. Pont. lib. 10. de matr. c. 16. n. 20.* d *Vas. p. 2. d. 116. c. 2.* e *Castrop. alios referens t. 1. tr. 2. d. 2. p. 10. §. 3. num. 4.*

3. Adverte secundò, ex aliquo capite evenire aliquando, ut in his velleitatibus (sic vulgò appellantur voluntates hæ inefficaces) peccetur mortaliter, ex pravo nimirum actuali aliquo affectu, à quo imperentur. Si quis enim sic ex animo dicat, *Cupio vindicari de meo inimico, si mihi liceret: odio haberem Deum, si non esset peccatum, &c.* aufert quidem malitiam per appositionem conditionis, sed si hi actus imperentur à vero odio inimici, & Dei, jam ex hoc capite peccata erunt mortalia. Nam propterea quia hic actus, *Destruerem Deum; destruerem inimicum, si non esset peccatum*, proficiscitur ab odio actuali Dei, vel inimici, ideo, ut idem Castropalaus *f* notat, semper erit peccatum, non ex se, sed ex principio, id est, ex odio actuali, unde procedit.

f *ib. num. 5.*

§. IV.

Per appositam conditionem in materia luxuriæ.

1 REgula præcedenti allata paragrapho, etiam valet *a* in hac materia. Quare si sic quis cuperet: *Fornicarer cum illa, nisi esset Dei offensa: uxorem ducerem, nisi essem sacerdos, cum Berta me conjungerem, si mea esset uxor, &c.* non peccaret, quia per illam conditionem jam aufertur ab ijs actionibus malitia. Quamvis enim eam conditionem cognoscam nunquam ponendam, vel etiam fac impossibile esse, ut ponatur, tamen sufficit ad evitandum peccatum, si ego illas actiones absolutè & efficaciter nolim, ut modo *b* de alijs materijs dictum est.

a *Castrop. ibid.* b *sup. §. 3.*

2. Duos tamen hìc scopulos cave,

quam occultos & periculosæ plenos aleæ! alterum, facilè hos actus interdum procedere ab alia actuali voluntate absoluta peccaminosa, & tunc ea desideria esse mortalia, ex hoc capite, ita affirmamus, sicuti modo diximus de alijs materijs. Hac ratione peccat mortaliter adolescens, qui ex turpi amore in puellam, dicit, *hanc vellem tangere, si mea esset uxor:* non enim peccat præcisè ex hoc conditionato actu, quia iam per appositam conditionem eum omni labe purgavit, sed peccat ex illo actuali turpi amore, qui hunc actum imperavit, ut in simili §. præcedente dictum est.

3. Alterum, non debere quempiam in his actibus, quamvis inefficacibus, longo tempore immorari, nec in illis seriò delectari; tunc enim ejusmodi actus influerent notabiliter in pollutionem, vel commotionem obscænam, & sic recurreret doctrina toties inculcata de sympathia potentiarum & actuum, quod scilicet impura libido voluntariè procuraretur.

§. V.

Expenduntur aliquæ aliæ similes conditiones.

1 SI quis ita animo sentiat dicatque, *Nolo peccare, quia est Infernus,* seu *ne ad Infernum condemner*, non peccat, immo meretur, quia tunc efficaciter à se peccatum removet, propter motivum honestum; nam Deus consultò gehenam minatur, ne scilicet homines peccent.

2. At verò si optativè sic dicat, *Si non esset Infernus, peccarem,* seu *vellem peccare,* peccat *a* sine controversia, quia tunc sensus est, ipsum velle absolutè peccare, & optare, non adesse pœnam Inferni, quod clara culpa est. Dico (optativè) nam si solùm, enunciativè, non peccat; fieret enim hic sensus, *sum ego talis imbecillitatis,* ut me cognoscam facilè peccaturum, nisi me Deus compesceret timore Inferni.

a *Bonac. de matr. q. 4. p. 8. nu. 29. Snar. lib. 2. de leg. c. 13. n. 10.*

3. Ex eadem distinctione resolve illud, an sit peccatum, sic efferre. *Nisi essem Religiosus, fornicarer, te occiderem, vindicarer.* Si enim solùm enuncias imbecillitatem tuam, qua sine fræno religionis facilè lapsus fuisses, nihil peccas. At si dicas optativè, seu etiam animo deliberato illud faciendi, si Religiosus non esses, manifestè peccas, quia sensus est, te absolutè velle peccare, idemque est, ac si diceres optativè, vellem occidere, vellem fornicari. Hoc tamen desiderium *b* fornicationis sine præsenti appetitus delectatione non esset in specie sacrilegij, quia per illam conditionem (si Religiosus non essem) tollitur circumstantia voti.

b *Sanch. lib. 1. in Dec. c. 2. n. 28.*

4. Ex eadem distinctione, si quis ita loquatur, *Si non haberem rationem mei status,* seu *si mihi floreret adolescentia, fornicarer, occiderem, vindicarer,* clarè peccat, si optativè se habeat, vel determinatè ea vellet, quia absolutè affectum haberet ad ea peccata, & solum propter conditionem sui status ab ijs sese cohiberet. Sicut ergo peccaret, qui diceret, *si nemo me nunc aspiceret, fornicarer,* ita in prædictis. At si eadem enunciativè proferret, non peccaret, quia sensus esset, *Ego infirmitatem meam agnoscens enuncio, me, nisi ab hoc sancto statu reprimerer, sine dubio peccaturum;* sicuti etiam nec

peccat,

peccat, qui enunciativè sic dicit, *Nisi ab alio inspicerer, peccarem*, quia tunc pari modo solùm ostenditur animi propensio, non verò absoluta determinatio peccandi. Ex his collige similia.

5. Illud supereſt dubium, an peccet, si quis ita sentiat, dicatve, *Si non esset timor Dei, nollem jejunare, nollem abstinere à fornicatione.* Quando enim sensus est, *Ex infirmitate, seu propensione mea nollem jejunare, vellem fornicari, sed quia mihi in corde sedet timor Dei, nolo absolutè*, simile est hoc dictum illi alteri, *Nolo absolutè peccare, quia est Infernus*, quod nõ esse peccatum, modò nu. 1. dictum est, non ergo est peccatum sic sentire, vel dicere; Bonacina *c* absolutè docet, esse mortale, si ille intendat velle desistere à peccato ob pœnas, quas timet à Deo infligendas. Sed est distinguendum: si enim prædicta verba dicantur ex sensu prædicto, non est Bonacinæ assentiendum, idque, tum propter dictam rationem, tum propter communem doctrinam, qua docetur attritio pars Sacramenti pœnitentiæ in hoc Dei timore fundari, ut fusè alibi: Et rectè Castropalaus *d* sic habet, *Nunquam est peccatum, velle relinquere peccatum, ob timorem inferni, vel ob amissionem honoris; ob quemcunque enim finem peccatum relinquatur, peccatum non est.* At si eadem verba dicantur in sensu, quo quis velit absolutè peccare, unde & optet, infernum non esse, nemo ambigit, esse peccatum, ut in simili diximus num. 2.

c *Bonac. de matr. q. 4. p. 10. num. 3.*
d *Castrop. l. c. §. 3. n. 5. fi.*

CAPVT SEXTVM.

Qua ratione dignoscatur voluntas consensisse mortaliter in peccatum?

1 DE hac satis dilucidè dictũ est lib. 1. c. 1. §. 3. à num. 27. quod relege.

CAPVT SEPTIMVM.

Expenditur decisio Caramuelis de delectatione speculativa.

„ CAramuel *a* sic habet. Ioannes spe„ culativè proponebat sibi varia „ objecta, ut majorem delectationem „ haberet in mollitie, quo modo pec„ cavit? reperio tria consideratione di„ gna, finem, entitatem medij, & ordi„ nationem medij ad finem. Finis est „ delectabiliter pollutio: non mutat „ speciem major, aut minor delectatio; „ & ideo non est opus in confessione „ hanc circumstantiam aperire: entitas „ medij erat licita, quia est actus specu„ lativus, qui nullo modo interdicitur: „ ordinatio medij ad finem non est „ mala, sed malitia finis, quia sicut ma„ teria existit existentia formæ, in sen„ tentia probabili, ita etiam in eadem, „ medium, si aliàs indifferens, inficitur „ non propria, sed malitia finis. Ideo „ in confessione dicat, commisi molli„ tiem & sufficit. Hactenus ille.

a *Caram. in Reg. S. Ben. n. 1050.*

2. Sed non est audiendus; debet enim is fateri, se contemplatum esse juvenem, vel fœminam, vel bestiam, &c. Ratio est, quia relictis his tribus à Caramuele consideratis, cum ipsemet loquatur hic de actu practico, qua nimirum ratione Ioannes peccaverit, & confiteri Sacramentaliter debeat, videndum est, quid fuerit in ipsa praxi. In ipsa autem praxi Ioannes peccavit peculiari illo peccato cogitato; id quod probatur, quia ut superius *b* vidimus, ea speculativa contemplatio seriò & sine ullo fine, seu licita commoditate suscepta, &

propter meram ipsam speculativam delectationem assumpta, per sympathiã evocat commotiones spirituum, immo & consensum voluntatis in illud idem objectum, quod speculativè prætendit contemplari: si ergo Ioannes consensit, quod facillimè fit, jam peccavit voluntate in aliud peccatum, præter ipsam mollitiem; si non consensit, se certè posuit in aperto & proximo periculo taliter peccandi; immo illud periculum cõsulto amplexus est, quod esse peccatũ ejusdẽ speciei cum eo, ad quod vergit ipsum periculum, scimus omnes: ergo necessariò id tamquam novum peccatum aperiendum est. Quare etiam si tamquam dexterrimus sagittarius in ipsam solam speculativam contemplationem de pulchro, v. g. juvene collimaverit, quandoquidem seriò propter meram delectationem speculativam id fecit, multo magis, quia ideo sic contemplatus est, ut majorem delectationẽ in mollitie sentiret, non potest effugere, quin evidens proximumque periculum subierit consentiendi in ipsum juvenem; relege, quæ modo c. 1. num. 13. dixi, maximum signum esse affectus pravi, magis velle in rebus objectis speculari, quàm in alijs.

b *sup. c. 1. n. 8.*

Conjugem cogitare alias pulchras fœminas, quò se ad actum conjugalem excitet, concesit solum speculativè Sanchez c; nam pro praxi deinde addidit, id esse valde dissuadendum, & tamen in hoc casu finis est bonus, nempe actus conjugalis, & cogitatio illa non assumitur, ut magis, quamvis in actu licito conjugali, delectetur; certè finis bonus, immò & commodus, ut supra innui, sicuti etiam delectatio casta de propria conjuge, distrahit voluntatem à consensu illicito in alias personas cogitatas; at in casu, de quo loquitur Caramuel, omnia indicant periculum evidentissimum, in pravum consensum objecti cogitati.

c *Sanch. lib. 9. de matr. d. 17. n. 6. quem nos attulimus sup. li. 7. c. 3. §. 5. n. 13.*

Finis Libri Decimi, ac totius operis secundæ partis.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

INDEX

INDEX

Capitum, Paragraphorum, & Titulorum.

LIBER QVINTVS

In Decalogum.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur quædam de charitate proximo debita, fol. 1.
Quando concurrunt bona temporalia proximi, & noſtra, paragr. 1. f. 2.
In concurſu vitæ privatorum, n. 2. ibid.
In concurſu vitæ privati & boni Reip. numero 4. ibid.
In concurſu honoris & fortunarum privati, & boni Reip. n. 6. f. 3
In concurſu propriarum fortunarum cum vita privati, num. 9. f. 4
In concurſu propriarum fortunarum cum neceſsitate temporali proximi, numero 13. f. 6
Vbi de eleemoſyna, num. 17. ibid.
Quando concurrunt bona ſpiritualia proximi cum noſtris temporalibus vel ſpiritualibus, §. 2. f. 8
Neceſsitas ſalutis proximi non extrema, num. 2. ibid.
Neceſsitas ſalutis proximi extrema, n. 5. ib.
De charitate inimicis debita, §. 3. n. 1. f. 12
Accuſare inimicum, & non remittere juridicè ex num. 9. f. 14
Salutatio inimici, n. 11. f. 15
Reſalutatio ejuſdem, n. 14. f. 16
Excluſio à communibus beneficijs, n. 17. ib.
Veniæ petitio, num. 18. f. 17
Alloqui inimicum, n. 25. f. 18
Deſiderare malum alteri, n. 29. f. 20
Vbi de invidia, n. 35. ibid.
De dilectione proximi quoad non concurrendum cum ejus ſpirituali ruina, §. 4. num. 1. f. 25
Permiſsio peccati, num. 2. ibid.
Invitatio ad peccatum, n. 6. f. 27
Cooperatio cum peccante, n. 15. f. 29
Cooperatio famuli cum domino, & ſimilium, num. 18. f. 31
Cooperatio cum Amaſia, n. 23. f. 33
Vbi plura de puella honeſta, nu. 25. ibid.
Pictor, Hiſtrio, & Vector ejuſdem Amaſiæ, num. 28. f. 35
Cooperatio vendentium, nu. 33. f. 36
Cooperatio cum idololatria, n. 38. f. 37
Cooperatio cum miniſtrante indignè ſacramenta, num. 39. ibid.
Cooperatio cum iniquè pugnantibus, vel aliorum bona diripientibus, n. 41. f. 38
De cooperatione cum Peieraturo; non jejunaturo, maleficium maleficio diſſoluturo. Remiſsivè, 42. f. 39
Cooperatio cum uſurario, ibid. ibid.
Quo ad mutuatarium, n. 43. ibid.
Quo ad famulos, num. 46. f. 40
Quo ad alios, n. 47. ubi quoad notarios, numero

mero 56. f.42
Testes, num. 61. f.43. Principem remissivè, ibid.
Cooperatio cum transgressuro præceptum, num. 62. ibid.
Cooperatio cum parato ad peccandum, numer. 65. f.45

Caput Secundum.

Polycrates, seu filiorum instructor. Dialogus plura complectens de charitate debita parentibus à filijs. f.47
Introductio Dialogi, paragraph. 1. ibid.
A filio quid parentibus debeatur, §. 2. f.49
Amor, num. 2. ibid.
Reverentia, num. 12. f.51
Obedientia, num. 18. f.52
An invitis parentibus matrimonium inire filio liceat, n. 1. paragraph. 3. f.53
Pater non potest filium compellere, nec ad matrimonium, nec ad Religionem, num. 1. paragraph. 4. f.59
An pater possit retrahere filium à Religione, num. 1. paragraph. 5. f.61
Impediens vi, fraude, injuria, n. 2. ibid.
Impediens sine vi, fraude, injuria, n. 5. f.62
Quo ad peccatum, num. 5. ibid.
Quo ad restitutionis obligationem, n. 9. f.65

Caput Tertium.

Quid parentes, filijs, quid conjuges conjugibus invicem debeant. f.66
Pater quoad alimenta filij, ejusdemque exhæredationem & vota, paragr. 1. ibid.
Pater filio legitimo, num. 1. ibid.
Pater filio spurio, vel naturali, n. 6. f.68
Causa negandi alimenta, & exhæredandi, num. 8. ibid.
Habens patrem & filium à quo alendus, num. 11. f.69
Pater quo ad irritationem votorum filij impuberis spurij, nu. 12. f.70
Pater quo ad vota filij, vivente avo, n. 13. f.71
Quid debeat mater filio, quo ad cum lactandum, & alendum, n. 1. §. 2. f.72
Vir quid uxori debeat quoad alimenta, paragraph. 3. f.73
Vxor quid viro debeat quo ad alimenta, n. 1. paragraph. 4. f.75
In necessitate extrema quis magis adjuvandus pater, an filius, an uxor, &c. §. 5. ib.

Caput Quartum.

Miscellanea quædam de filijs, parentibus, propinquis in præcedentibus prætermissa, num. 1. f.77
De peculio filiorum, paragraph. 1. ibid.
Testamentum & alienatio peculij filiorum, num 2. f.78
Ludus filijfamilias, vivente patre, n. 7. f.80
Ludus filij familias habentis tutorem, patre demortuo, num. 11. f.81
Filij professio religiosa nil nocet Iuri paterno, num. 12. f.82
De furto filiorum, remissivè, n. 13. ibid.
De donationibus inter patrem, & filium, paragraph. 2. ibid.
De legitima filijs debita, paragraph. 3. f.85
De fratrum, sororumque mutua obligatione, quo ad alimenta, num. 1. §. 4. f.87
Quo ad correctionem, num. 4. f.88

LIBER SEXTVS.

CAPVT PRIMVM.

DE homicidio justo, num. 1. f.89
De homicidio ob defensionem vitæ paragraph. 1. ibid.
Adulter, & proscriptus an se defendere queant, num. 6. f.91
An ut defendas unum ex proximis, alterum occidere queas? num. 11. f.92
An te non aggredientem aliquando occidere possis? num. 12. ibid.

An

An per præventionem occidere posſis inimicum? num. 15. f. 93
An ad recuperandum honorem liceat occidere f. 95
De homicidio ob defenſionem bonorum, num. 1. paragraph. 2. ibid.
De homicidio ob defenſionem honoris, & pudicitiæ, n. 1. paragraph. 3. f. 97
De duello, num. 8. f. 99
De homicidio ad malefactores puniendos, paragraph. 4. f. 103
Malefactores nondum comprehenſi, n. 1. ib.
Malefactores jam comprehenſi, n. 5. f. 104
Juris ordo in condemnandis malefactoribus, num. 7. f. 105
Innocens probatus nocens an poſsit condemnari? nu 8. ibid.
Malefactor omnino occultus an poſsit condemnari? num. 18. f. 108
De homicidio ex bello juſto. Remiſsivè, paragraph. 5. f. 109

Caput Secundum.

De homicidio ſui ipſius, paragraph. 1. ibid.
Occiſio ſui directa, ibid.
Indirecta ſui occiſio, paragraph. 2. f. 112.
De mutilatione ſui, n. 1. paragraph. 3. f. 114
Eunuchus, num. 4. f. 115
De Abortu, paragraph. 4. f. 116
Fœtus animatus, num. 3. ibid.
Fœtus inanimatus, num. 4. ibid.
An licitus ſit abortus, ne adultera occidatur, num. 5. f. 117
Pœnæ, & abſolutio abortus, num. 7. ibid.

Caput Tertium.

De homicidio injuſto proximi, §. 1. f. 118
De homicidio voluntario, & caſuali, numero 1. ibid.
Dans operam rei licitæ, num. 4. f. 119
Dans operam rei illicitæ, num. 5. ibid.
Omittens ſeu non prohibens, quod quis debet ex juſtitia, n. 8. f. 120
Omittens ſeu non prohibens, quod quis debet ex charitate, n. 10. f. 121
Praxis qua explicari homicidium injuſtum oporteat in confeſsione, nu. 10. f. 122
Quæ pœnitentia imponenda injuſto homicidæ in Sacramento confeſsionis, paragraph. 3. f. 124

Caput Quartum.

De obligatione reſtitutionis ex homicidio, paragr. 1. ibid.
De obligatione reſtitutionis ex homicidio indirecto, num. 1. ibid.
De damno dato digreſsio, §. 1. f. 127
Damnum indirectum à te illatum, numero 1. ibid.
Damnum illatum à tuis, num. 4. f. 128
De obligatione reſtitutionis ex injuſto homicidio directo, paragr. 3. f. 129
Quibus debeatur reſtitutio pro homicidio, num. 6. f. 131
Hæres occiſoris quid debeat? nu. 14. f. 133
Excedens modum ſuæ defenſionis, vel invadens, vel provocans an obligetur ad reſtitutionem ex homicidio, n. 15. ibid.
Pro bonis ſpiritualibus occiſi, an aliquid debeatur, num. 20. f. 135
Pro damno perſonali an aliquid debeatur, num. 22. f. 136
Alium pro alio occidens, num. 23. f. 137
Quatuor caſus ex ſparſim dictis decidumtur, num. 1. §. 4. f. 141
Ex iſdem ſparſim dictis colligitur quid ſentiendum ſit de cooperatoribus cum homicida, num. 1. §. 5. f. 142
Conſulens, & auxilians. nu. 2. ibid.
Mandans, ſeu quod idem eſt, jubens numero 3. f. 143
Ratum habens, num. 7. f. 144
Non prohibens, num. 9. ibid.

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT PRIMVM.

DE Fornicatione, §. 1. f. 145
Additio, §. 2. f. 148

Concubinatus, nu.2. f.149
Copula cum Vidua, num.4. ibid.
Copulam non perficiens. Remissivè, numer.8. f.151
Copula cum sponsa alterius, num.9. ibid.
Ignorantia in fornicatione, num.10. ibid.

Caput Secundum.

De Sacrilegio, paragr.1. ibid.
Sacrilegium ex persona sacra, nu.2. ibid.
Ex loco sacro, num.8. f.152
Additio, paragr.3. f.154

Caput Tertium.

De Adulterio, paragr. 1. ibid.
Sodomia Conjugati, n.1.§.2. f.155
Adulterij pœnæ, paragraph.3. ibid.
De restitutione damnorum ex adulterio, paragraph.4. f.158
Adulteri obligatio, num.2. ibid.
Obligatio adulteræ, nu.7. f.160
De Conjugatorum peccatis in materia luxuriæ, paragraph.5. f.161
Pollutio Conjugis, num.2. ibid.
Copulæ finis, num.5. f.162
Ejusdem intentio, num.12. f.164
Effusio extra vas, num.14. f.165
Debitum copulæ, num.20. f.168
Copulæ modus, num.34. f.171
Copulæ tempus, num.35. ibid.
Copulæ locus extrinsecus, num.39. f.172
Tactus, & his simlia inter conjuges, nu. 41. f.173
Sine periculo pollutionis, nu.42. ibid.
Cum pollutionis periculo, nu.46. f.174
De causis pollutionis, num.48. f.175
De tactibus &c. inter conjuges cum pollutionis periculo, num.54. f.179
Tactus, & his similia inter sponsos, numero 61. f.181
Tactus & similia inter solutos. Remissivè, num.63. f.182

Caput Quartum.

De incestu, paragraph.5. ibid.
Additio, paragraph.2. f.185

Caput Quintum.

De stupro, paragraph.1. f.186
Additio, paragraph.2. f.187
De virgine occultè violata, nu. 1. ibid.
De obligatione stupratoris, n.1.§.3. f.188
Deflorator virginis, eadem consentiente quid debeat? num.5. f.189
Quæstio incidens, an virgo pro primo usu sui corporis possit aliquid amplius pretij petere, num.8. ibid.
Vbi, an accepta ob turpem causam sint restituenda, f.190
Quantum pro usu corporis justè exiget mulier, num.23. f.194
Deflorator virginis vi metu &c. n.26. f.195
Deflorator virginis cum promissione matrimonij, num.33. f.197
Cum promissione vera, num.34. ibid.
Cum promissione ficta, num.43. f.200
Dubium incidens de muliere fictè copulam promittente, num.49. f.201

Caput Sextum.

De Raptu, paragr.1. f.203
Additio, num.1. paragraph.2. ibid.
Vis illata, num.2. ibid.
Finis inhonestæ libidinis, num.6. f.204
Abductio, num.7. f.205
Copula cum dormiente an sit raptus, numero 17. f.207

Caput Septimum.

De peccato contra naturam, numero 1. ibid.
Molities, num.1. paragraph.1. ibid.

Addi-

Additio, paragraph.2. f.216
De pollutione vigilantis voluntaria, numer.1. f.217
De pollutione nocturna,n.11. f.220
De pollutione vigilantis involuntaria, numero 20. f.223
Sodomia perfecta, num.1.§.3. ibid.
Sodomia imperfecta,num.1.§.4. f.225
Bestialitas, paragraph.5. f.226
Additio, paragraph.6. ibid.

Caput Octavum.

De impudicitia,hoc est,de tactibus,aspectibus, similibusque actibus impudicis inter solutos.
Vbi de parvitate materiæ in re venerea,n.8. & 9. paragraph.1. f.227.230.231
Tactus, oscula, amplexus inter solutos,n.1. paragraph.2. ibid.
Aspectus, paragr.3. f.233
Turpiloquium, paragraph.4. f.234
Turpia legere, scribere, repræsentare, &c. paragraph.5. f.235
Munera acceptare, & se jactare de re turpi. Remissivè,num.1.§.6. f.236
Choreæ, paragraph.7. ibid.
Ornatus, paragraph.8. f.238

Caput Nonum.

Discutio duo dicta Caramuelis in materia luxuriæ. f.240

Caput Decimum.

Remedia adversus luxuriam. f.242

LIBER OCTAVVS.

Ne furtum facias.

Dispositio hujus libri. f.240

Tractatus primus huius libri Octavi agens de Dominio:

Caput Primum.

QVid sit dominium, & qua ratione differat à possessione,usufructu,&c.ib.
Vbi, an usus distinguatur à dominio in re ipsa usu consumptibili, ibid.
Corollarium pro Religiosis circa acceptionem rerum,num,10. f.246

Caput Secundum.

Qui nam dominium rerum habeant, numero 1. f.247
Selecta de servis, paragraph.1. ibid.
Defenditur servorum mitigata conditio, num.9. ibid.
Bona servi ab intestato defuncti cujus nam sint, num.15. f.249
De filijs. Remissivè paragraph.2. f.251
Selecta de uxoribus ex bonis mariti aliquid usurpantibus,paragraph.3. ibid.
Quantum possit sibi congregare uxor ex mariti bonis,num.12. f.253
De beneficiarijs, paragraph.4. f.255
Selecta de Religiosorum paupertate circa usum dependentem, paragr.5. f.256
De dispositione pecuniæ à Religioso nomine alieno,vel nomine Testatoris facta, num.4. f.258
Religioso invitato ad convivium, & de acceptante res comestibiles à seculari, num.9. f.260

Caput Tertium.

Qua ratione acquiritur dominiũ,n.1. f.261

Caput Quartum.

De præscriptione. f.262
Communia de præscriptione summatim afferuntur, paragraph.1. ibid.
Tempus pro rebus temporalibus,n.3. f.263

Tempus pro legibus, num. 8. f. 264
Selecta de præscriptione, paragraph. 2 f. 265
An jure præscriptionis in foro conscientiæ quis gaudeat in regno Siciliæ. ibid.
Iudicium D. Marij Cuttelli de hac quæstione, n. 24. f. 273. & deinceps.

Tractatus secundus, qui est de furto.

Caput primum.

Quid sit furtum? num. 1. f. 275

Caput Secundum.

De quantitate furti sufficientis ad mortale inter extraneos. f. 278

Caput Tertium.

De furtis modicis successivè continuatis, f. 279
Furans modica ab eodem, paragr. 1. ibid.
Furans modica à multis, paragraph. 2 f. 282
Multi furantes modica ab eodem, §. 3. ibid.
De quantitate furti sufficientis ad mortale inter propinquos, & domesticos, num. 1. f. 283
Quo ad uxorem, num. 2. f. 284
Quo ad filios, num. 3. ibid.
Quo ad famulos, num. 5. f. 285

Caput Quartum.

De quantitate furti Religiosorum sufficienti ad mortale, n. 1. f. 286

Caput Quintum.

De compensatione occulta, f. 289
An sit fur, qui per occultam acceptionem compensat, quod sibi debetur, §. 1. ib.
Compensatio in re diversa, paragr. 2. f. 291
Compensatio in debito dubio, paragraph. 3. ibid.
Compensatio in re, quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur, n. 1. §. 4 ibid.
Compensatio famulorum, paragr. 5. f. 292
Compensatio fidejussoris, paragraph. 6. f. 293
Compensatio ex bonis defuncti, §. 7. ibid.

Caput Sextum.

An extremè, vel graviter indigenti liceat furari, num. 1. f. 295
Tria certa, paragraph. 1. ibid.
Tria controversa, paragraph. 2. f. 296
Indigens an furripere, vel consumere debeat animo reddendi, n. 2. f. 297
Indigenti an res ipsi necessaria debeatur ex Iustitia, num. 4. f. 298

Caput Septimum.

De continuitate peccati furti in eo, qui non restituit. Remissivè. f. 300

Caput Octavum.

De emptione rei furtivæ. ibid.

Caput Nonum.

De peculiaribus quibusdam furtis in ludendo, venando, lignando &c. f. 303
De furtis & obligationibus ludentium, paragraph. 1. ibid.
Ludere pecunia sive numerata, sive credita, num. 8. f. 305
Ludere cum animo non solvendi, vel non solvendi nunc, num. 14. f. 306
Vincere plus quam amittere, nu. 15. ibid.
Ludere cum ijs, qui alienare nequeunt, num. 18. f. 307
Cum filijs familias. Remissivè. ibid.
Cum uxore alterius, num. 19. ibid.
Cum alterius marito, num. 20. f. 308
Cum servo, num. 21. ibid.
Cum Religioso, num. 25. ibid.
Cum furibus, & usurarijs, nu. 28. f. 309

Cooperа-

Cooparatores ludi, num. 31. f.310
Vbi de loco expositio ad ludum, quem vocant Barrataria, num. 31, 32. ibid.
Venatores, piscatores, n.1. paragr. 2. f.311
Lignantes, pascentes, paragraph. 3. f.313

Tractatus tertius huius libri octavi agens de Restitutione.

Caput Primum.

Quid sit restitutio, & quo præcepto jubeatur, f.314

Caput secundum.

De prima radice, seu causa restitutionis, quæ est injusta acceptio seu retentio, paragraph. 1. f.316
Præmittitur regula generalis, nu. 1. ibid.
Per actionem injustam, paragr. 2. ibid.
Per actionem externè injustam, §. 3. f.317
Per culpam Theologicam, paragr. 4. f.318
Per culpam Theologicam gravem, §. 5. f.319
An culpa levis externa, sed interna gravis, pariat obligationem restitutionis, num. 7. f.321
Statim, paragraph. 6. f.323
Restitutio ex delicto quo modo statim obliget, num. 1. ibid.
Restitutio ex contractu quomodo statim obliget, num. 6. f.325
Restitutio ex re accepta qua ratione obliget statim, num. 11. f.327
Totam rem, seu ejus valorem, n. 1. §. 7. f.328
Petrus rem ablatam consumit primo tempore, num. 6. f.329
Consumit secundo tempore, nu. 12. f.330
Consumit tertio tempore, n. 16. f.331
De restitutione fructuum rei injustæ ablatæ, num 22. f.332
Prima regula, num. 23. ibid.
Secunda regula, num. 24. f.333
Etiam si res perierit, paragraph. 8. ibid.
Onus restitutionis quando nam adsit, si acceptio, vel detentio sint dubiè injustæ, remissivè, paragraph. 9. f.336

Caput Tertium.

De secunda radice, seu causa restitutionis, quæ est res accepta, §. 1. f.337
Consumens rem bona fide acceptam, num. 8. f.339
Donans rem bona fide acceptam, n. 9. ibid.
Vendens rem bona fide acceptam, numero 10. f.340
Donans pretium rei alienæ bona fide venditæ, num. 13. f.341
Prima quæstio. An rem v. g. equum bona fide venditum, vel donatum, ubi noscis esse furtivum, tibi liceat furi reddere, num. 1. paragraph. 2. f.342
Secunda quæstio. Quo ad idem, quando adfuit mala fides, paragraph. 2. f.344
De emente, ut item de acquirente rem alteri obligatam, num. 5. f.345
Occasione prædictorum explicamus, quando nam per conjunctionem res aliena transit in meum dominium, ita ut non debeam rem ipsam in individuo, paragraph. 4 ibid.
Per alluvionem, num. 3. ibid.
Per adjunctionem, num. 7. f.346
Per confusionem, num. 11. f.347
Per admixtionem, num. 15. f.348
Deciduntur frequentiores casus de rebus mistibilibus, num. 22. f.350
De obligatione restitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum, paragraph. 5. f.352
Melioramenta, num. 13. f.355
Tres dubitationes circa variationem bonæ & malæ fidei, paragraph. 6. f.357

Caput Quartum.

De tertia radice restitutionis, quæ est injusta damnificatio, seu læsio. f.358

De po-

De positivo destructore rei alienæ, §. 1. ibid.
De impediente bonum alteri, ejusque restitutione, quo ad ea, quæ pertinent ad justitiam commutativam, §. 2. f. 360
Dubium incidens de impediente donationem peccaminosè alteri factam, num. 7. f. 363
De impediente bonum alteri, quo ad ea, quæ pertinent ad distributivam, §. 3. f. 364
Vbi aliqua de beneficijs, & officijs, ibid.
De impedientibus consecutionem beneficij, num. 3. ibid.
De distributione beneficiorum & officiorum, num. 1. paragraph. 4. f. 366

Caput Quintum.

De quarta radice restitutionis, quæ radicaliter est ex contractu, n. 1. f. 370
De obligatione restitutionis orta ex culpa in propriè dicto contractu, §. 1. ibid.
De obligatione restitutionis orta ex culpa in quasi contractu, paragraph. 2. f. 373
An rem commodatam, depositam, &c. debeat quis in communi periculo præferre suæ, paragraph. 3. f. 374
Summa eruta ex dictis quoad obligationem restituendi ex culpa, §. 4. f. 376

Caput Sextum.

De eadem quarta radice restitutionis, quæ immediatè est ex contractu in universum. f. 377
Præmittitur definitio contractus, §. 1. ibid.
Divisio contractuum, §. 2. f. 378
Prima divisio in contractum nominatum, & innominatum, n. 1. ibid.
Secunda divisio in contractum bonæ fidei, & stricti juris, n. 2. f. 379
Tertia divisio in contractum seu pactum nudum, & vestitum, n. 6. 380
Quarta divisio in contractum onerosum, & lucrativum, num. 9. ibid.
Regula generalis de restitutione ex prædictis contractibus in universum, paragraph. 3. f. 381

Caput Septimum.

De eadem quarta radice restitutionis ex contractu particulari venditionis, & emptionis. f. 383
Quid sit emptio & venditio, §. 1. ibid.
Requiritur consensus & quidem absolutus, num. 2. ibid.
Requiritur pretium determinatum, numero 4. f. 383
Quæstio incidens pro Gabellarijs, numero 5. ibid.
In venditione requiritur res & pretium, num. 7. f. 384
Duorum casuum huc incidentium resolutio. Primus de permutatione fructuum hortuli domus Professæ Soc. Iesn, num. 8. ibid.
Secundus casus de permutatione mercis, cujus venditio sit prohibita, numero 11. f. 387
Vēditio voluntaria esse debet, n. 13. f. 388
Rem emens aliena pecunia, n. 17. ibid.
Arrham recipiens in venditione, num. 18. f. 389
Quæ personæ vendere, & emere possunt? Remissivè, n. 1. paragraph. 2 ibid.
De rebus, quæ vendi, vel emi possunt, nu. 1. paragraph. 3. f. 390
Hominis venditio, num. 1. ibid.
Venditio officiorum, num. 3. ibid.
Venditio electionis ad officium, vel ad legatum, num. 6. f. 391
Venditio sententiæ probabilis in judice, num. 13. f. 393
Venditio omnium bonorum, n. 14. ibid.
Venditio hæreditatis, num. 16. ibid.
Venditio debitorum, n 17. f. 394
Venditio rei litigiosæ, n. 18. ibid
Venditio ejus, quod nondum est, n 20. ib

De pre-

De pretio justo rerum, paragraph. 4. f. 395
Quinque capita unde crescant, vel decrescant rerum pretia, num. 3. ibid.
Ex parte rei venditæ, num. 4. f. 396
Ex parte pretij, num. 5. ibid.
Ex parte emptorum & venditorum, numero 6. ibid.
Vbi an exteris carius possit vendi, numero 8. ibid.
Ex parte seu ratione expensarum, numero 10. f. 397
Ex parte modi vendendi, num. 14. f. 398
Necessitas, & utilitas mercium quomodo augeat pretium, n. 17. ibid.
Quo pretio res emendæ, vel vendendæ, num. 18. f. 399
Merces extraordinariæ quanti, n. 20. ibid.
Merces nunc cariores mox futuræ viles, & contra, qnanti? n. 21. f. 400
In subhastatione quanti? num. 23. ibid.
Casus aliquot speciales circa rerum pretia, paragraph. 5. f. 401
Occasione prædictorum decernitur, cui nam restituendus excessus pretij, immediatè damnificato, an damnificato mediatè? num. 7. f. 402
De venditione pecunia credita, num. 1. paragraph. 6. f. 404
An pluris credito, quàm numerato rem vendere fas sit? num. 2. ibid.
Frumentum venditum, & consignatum hyeme ad pretium mensis Maij, n. 9. f. 406
Frumentum venditum *à pagare*, & *consignare*, num, 12. f. 407
An venditor non solùm pretio ab emptore possit percipere fructus rei à se credito venditæ, quamvis ementi traditæ, num. 13. ibid.
Contractus (*à godere*) num. 17. f. 408
De emptione anticipata, paragr. 7. f. 409
Lanæ, & similia anticipatè empta, numero 6. f. 411
De contractu emptionis frumenti celebrato inter Massarium, & mercatorem anticipato pretio in Sicilia & Apulia passim usurpato, num. 9. f. 412
An Massarius possit cogi ad dandum frumentum, num. 14. f. 414
An rescindi possit hic contractus, n. 16. f. 415
Augmentum frumenti, cuius est, n. 17. ibid.
An possit statui certa quantitas frumenti? num. 18. f. 416
An mercatori liceat pignus accipere? numero 19. ibid.
An qui Massarius non est, uti hoc contractu queat? num. 20. ibid.
Quid debeat Massarius morosus, num. 28. f. 418
An revocari idem contractus possit addito lucro sorti, num. 31. f. 419
De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis, paragr. 8. ibid.
An creditum, seu chirographum possit minoris emi numerata, seu anticipata pecunia, num. 1. f. 420
An liceat carius vendere credito, ut statim vilius numerato idem ematur? quod alicubi dicitur *Porro* alicubi *Pilizza*, alicubi *Baratto*, &c. n. 9. f. 422
An liceat vendere vel emere cum pacto retrovenditionis, n. 15. f. 424
Pactum de retrovendendo in favorem venditoris, num. 19. ibid.
Pactum de retrovendendo in favorem emptoris, num. 25. f. 426
Pactum de retrovendendo in favorem utriusque, num. 26. ibid.
De venditionibus, & emptionibus nomine alterius facti, paragraph. 9. ibid.
Venditio alieno nomine, num. 1. ibid.
Emptio alieno nomine, num. 8. f. 428
Venditio in loco distanti an faveat venденti alieno nomine, n. 1. f. 429
An mercatoris remissio faveat ementi alieno nomine, paragr. 10. ibid.
De deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione, parag. 11. ibid.
De deceptione in pretio, num. 1. f. 430

De venditione facta à duobus, n. 2. ibid.
Prætextu minoris pretij rem venditam diminuere, num. 4. f. 431
Venditio rei vilioris mixtæ cum pretiosiore, num. 6. f. 432
Vendere quid pro quo, num. 7. ibid.
De fraude, & dolo interveniente in ipsa venditione, num. 11. f. 433
Quando dolus contrahentis dat causam contractui, num. 15. f. 431
Quando dolus contrahentis incidit in contractum, num. 18. f. 435
Quando dolus Tertij dat, vel non dat causam contractus, num. 19. f. 436
Notationes quatuor circa prædicta, num. 21. f. 437
De vendente rem, cuius vitium non cognoscitur ab emente, num. 25. f. 438
Res vendita solum vitiosa ex parte, numero 30. f. 440
Fructus rei vitiosæ venditæ, cujus? numero 31. f. 441
Vitium patens an manifestandum, numero 32. ibid.
Interrogatus de vitio quid respondebit, numero 33. f. 442
De vendente rem non incogniti valoris, numero 34. ibid.
Venditio rei in se non cognitæ, numero 42. f. 444
Solutio per monetam falsam, n. 43. f. 445
De fraudibus ex monopolijs, §. 12. f. 446
Monopolium ex privilegio, n. 2. ibid.
Monopolium ex compacto, nu. 6. f. 447
Monopolium ex emptione omnium mercium, num. 11. f. 448
Monopolium ex remotione aliorum vendentium, n. 18. f. 449
Monopolium ex inducente penuriam, num. 20. ibid.
Pretium in monopolio, n. 21. ibid.

Caput Octavum.

De eadem quarta radice restitutionis ex tractu particulari mutui. f. 450
Quid sit Mutuum, paragraph. 1. ibid.
Quid sit Vsura, paragraph. 2. f. 452
Gratitudo ex mutuo, num. 6. ibid.
Mutuare ex pacto ut fiat quod debetur ex charitate, num. 9. f. 454
Mutuare cum pacto ut fiat, quod debetur ex Iustitia, num. 10. ibid.
Vbi an liceat Christiano dare Turcis ad usuram, num. 11. ibid.
Mutuare cum pacto aliquid faciendi, numero 12. f. 455
De intentione lucri supra sortem ex parte unius tantum ex contrahentibus, numero 13. ibid.
An ratione damni emergentis, vel lucri cessantis liceat quid aacipere supra sortem, paragraph. 3. f. 456
Tres conditiones quo ad damnum emergens, num. 2. f. 457
De damno emergente ex mora, n. 7. f. 458
Tres conditiones quoad lucrum cessans, numero 11. f. 459
Laboris æstimatio, num 15. f. 460
Lucrum cessans anticipatè sumptum, numero 16. ibid.
Lucrum cessans ex contractu explicitè injusto, sed justo implicitè, n. 21. f. 461
Duo mulierc̃larum contractus mutui discutiuntur, num. 28. f. 463
Difficultas, vel periculum recuperandi sortem an det lucrum, paragr. 4. f. 465
An liceat aliquid plus accipere ob promissionem, quam alteri quis facit non repetendi pecuniam mutuatam intra certum tempus, paragraph. 5. f. 466
Quanti valeat promissio non repetendi mutuum &c. num. 17. f. 469
An liceat quid supra sortem reportare ob molestiam privationis suæ præsentis pecuniæ, paragraph. 6. f. 470
De cooperatoribus cum Vsurario, & de ejusdem pœnis. Remissivè, paragraph. 7. f. 471

Tractatus quartus huius libri octavi agens de circumstantijs restitutionis, & concausis.

Caput Primum.

De novem circumstantijs restitutionis, f.471
Quis, paragraph.1. ibid.
Pauper fictus, num.2. ibid.
Religiosus ære alieno vel furto gravatus ante professionem, n.7. f.473
Aere alieno gravatus post professionem, num.16. f.476
Quid, paragraph.2. f.479
Cui, paragraph.3. ibid.
An restituenda domino res ipsi nocitura, num.2. f.480
Cui restituendum non apparente, seu ignoto domino, num.11. f.482
Defuncto domino rei, cui sit illa restituenda, num.12. ibid.
Ignoto vel incerto domino cui restituendum, num.15. f.483
Nullo existente domino cui res restituenda. Vbi de Thesauris, nu.32. f.487
Thesaurus inventus, num.33. f.488
Quantum, paragraph.4. f.490
Quo modo, paragraph.5. ibid.
Restitutio facta domino illam non advertenti, num.2. ibid.
Restitutio facta per intermediam personam, num.3. f.491
Restitutio cum errore facta ex consilio Confessarij, num.8. f.492
Mediator rem restituendam amittens, num.9. ibid.
Restitutio doni mortuo donatore, num.11. f.493
Quando, paragraph.6. f.494
Quo ordine, paragraph.7. f.495
Quo loco, paragraph.8. ibid.
Ex delicto, num.2. ibid.
Quo loco ex re accepta, num.6. f.497
Quo loco, ex contractu, num.8. ibid.
Quæ causa excuset iniquum, paragr.9. f.499
Inopia excusat à restitutione, numero 2. f.500
Impotentia Testis & Notarij, n.6. f.501
Cessio bonorum, num.7. f.502

Caput Secundum.

De concausis, seu cooperantibus ad actiones injustas, ex quibus oritur obligatio restitutionis, paragraph.1. f.504
Iussio, seu quod idem est mandatum, num.1. ibid.
Consilium, paragraph.2. f.507
Consensus, Palpo, paragraph.3. f.509
Recursus, paragraph.4. f.510
Participans, paragraph.5. f.511
Nutus, non obstans, non manifestans, paragraph.6. ibid.
Quo ordine hæ concausæ restituere debent, paragraph 7. f.515
Quantum singulæ damni concausæ restituere debent, paragraph.8. f.516

Caput Tertium.

Quatuor casus à Caramuele adducti in materia restitutionis expediuntur, f.519
Primus casus de servo infirmo, numero 1. ibid.
Secundus casus de rebus immistis, numero 6. f.521
Tertius casus de promissione in diem, numero 8. ibid.
Quartus casus de mutuo cum quadam obligatione &c. num.10. f.522

Caput Quartum.

Quo modo se gerat Confessarius, si quando pœnitens, cum possit, non restituit, nec debita solvit. f.553

Potens restituere, non restituit, num. 3. ibid.
Iussus à confessario nondum restituit, num. 10. f.554
Non potens restituere in foro interno &c. num. 12. f.555

LIBER NONVS.

Non falsum Testimonium dices.

Caput Primum.

De falso, seu temerario judicio, f.556
Discrimen inter dubitationem, suspicionem, opinionem, & judicium, numero 1. ibid.
Conditiones requisitæ, ut judicium sit mortale, num. 4. ibid
De ignoto quidpiam judicare mortale non est, num. 10. f.558
Solum suspicari de re gravi nunquam est mortale, num. 11. ibid.

Caput Secundum.

De falsitate in judicijs publicis. f.560
Iudex, paragraph. 1. ibid.
Modus procedendi, num. 2. f.561
Munera à judice non acceptanda, num. 5. ibid.
Munera judici an donanda, num. 13. f.565
Reus, paragraph. 2. ibid.
Reus an licitè aperiat occulta crimina testium, num. 1. ibid.
An debeat stare sententiæ, num 8. f.567
An fugere queat à carcere, num. 9. ibid.
Advocatus & Procurator, paragr. 3. f.569
Accusator & Denuntiator, paragr. 4. f.570
Testis, Notarius, seu Tabellio, paragr. 5. f.574

Caput Tertium.

De lædente famam alterius, ejusque restitutione, ibid.
Quid sit fama, & quomodo lædatur, paragraph. 1. ibid.
Excusationes saltem à mortali infamantis, num. 1. paragraph. 2. f.575
Ignorantia, & paritas materiæ, numero 2. ibid.
Circumstantiæ in quibus non adhibetur fides, num. 5. f.577
Referre uni, vel alteri probo, n. 7. ibid.
Crimen esse publicum, num. 9. f.578
In alio loco, num. 11. f.579
In alio tempore, num 17. f.581
Affinitas in criminibus, num. 20. f.582
Ob malum avertendum, num. 21. ibid.
Iusta querela, num. 27. f.484
Excusationes restituendi famam, paragr. 3. ibid.
Non peccasse contra Iustitiam, numero 4. ibid.
Non graviter læsisse, num. 5. ibid.
Sine culpa læsisse; num. 7. f.585
Consensus infamati, vel ejusdem remissio, num. 9. f.586
Iusta, vel nō nocens detractio, n. 12. ibid.
Infamatio reciproca, num. 16. ibid.
Frustranea restitutio, num. 18. f.587
Damnum proprium, num. 19. ibid.
Qua ratione fama sit restituenda, paragraph. 4. f.589
An detractor restituere teneatur famam non solùm apud suos auditores, ut certum est, sed etiam apud eos, apud quos ijdem auditores detraxerunt, paragraph. 5. f.590
An se infamare quis possit, §. 6. ibid.
De audiente detractorem, paragr. 7. f.592
De lædente honorem alterius, ejusque restitutione, paragr. 8. f.544

LIBER

LIBER DECIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Præmittuntur quædam scitu necessaria de cogitationibus, & imaginationibus objecti mali. f.597

Caput Secundum.

An ad peccatum evitandum opus sit positivè resistere cogitationibus, & motibus pravis, num. 1. f.600

Caput Tertium.

De delectatione morosa. f.601

Caput Quartum.

In quo vitæ statu liceant cogitationes quædam morosæ in materia luxuriæ. f.603

Caput Quintum.

An & quando cogitationibus malis censetur separari malitia, ut illæ earumque delectatio licitè admitti possint. f.605
Per præcisionem in alijs materijs à luxuria, paragraph. 1. ibid.
Per præcisionem in materia luxuriæ, paragraph. 2. f.607
Per appositam conditionem in alijs materijs à luxuria, paragraph. 3. f.608
Per appositam conditionem in materia luxuriæ, paragr. 4. f.609
Expenduntur aliquæ aliæ similes conditiones, paragraph. 5. f.610

Caput Sextum.

Qua ratione dignoscatur voluntas consentire mortaliter in peccatum remissivè, num. 1. f.611

Caput Septimum.

Expenditur decisio Caramuelis de delectatione speculativa, num. 2. ibid.

Finis Indicis secundæ Partis.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

INDEX REPVM,

Et Verborum secundæ partis in Decalogum, quæ continet reliquos sex libros à quinto scilicet ad decimum.

Omnes hi libri constant ex Capitibus, §, & num. Solum liber Octavus supperaddit quatuor Tractatus cum suis Capit. §. & num.

A.

Abortus lib.6.c.2.§.4. f.116
Absolutio an conferenda differenti solutionem debiti lib.8. tr.4.cap.4. f.553
Quid de uolente restituere cum possit. ib. num.3. ibid.
Quid de jusso à confessario restituere, & nondum restituit, num.10. f.554
Quid de non potente restituere in foro externo, num.12. f.555
Quid de non ejiciente Concubinam, lib.7. c.1.§.2.n.2.& 3. f.145
Absolutio an neganda se sæpius polluenti, lib.7.c.7.§.2.num.3. f.317
Absolutio Abortus, lib.6.c.2. paragraph.4. num.7. f.117
Absolutio Duelli, lib.6.c.1. paragraph.3. num.13. f.160
Accepta ob turpem causam an restituenda lib.7.c.5.§.3.à num.8. f.190
Regula ad dignoscendum quando ob turpem causam accipere quid possis, numero 9. ibid.
Actiones & credita an possint vendi, vide Credita an possint vendi.
Accusare inimicum, vide Inimicum.
Accusator lib.9.c.2.paragr.4. f.370
Actus invidiæ quinam sit, Vide invidia.
Adiunctio quomodo transferat dominium, lib.8.tr.3.c.3.paragr.4.n.7. f.346
Admixtio quomodo transferat dominium, lib.8.tr.3.c.3.§.4.n.15.& lib.8.tr.4. c.3.n.9. f.348.& 522
Advocatus an possit pacisci cum Cliente de quota litis, lib.9.c.2.§.3 n.6. f.369
Quid quo ad suum stipendium, n.3. f.370
Adulterium, lib.7.c.3. f.154
Quomodo explicandum in confessione, quando adest ex utraq; parte, n.2. ibid.
Sodomia cum propria coniuge est adulterium, n.3.& paragr.2.n.1. f.155.
Pollutio in ijsdem est adulterium, lib.7. c.3.paragraph.5.num.3 f.162
Adulterium an sit fornicatio habentis sponsam de futuro, lib.7.c.3.n.4. f.155
Adulterij pœna, lib.7. c.3.paragr.3. ibid.
Adulter adulteram uxorem suam an accusare valeat, num.3. f.156
Adulter, qua ratione amittit Ius exigendi debitum, num.5. ibid.
Adulterio semel à conjuge remisso an possit negari debitũ n.10.& deinceps. f.157
Adulterium, qua nam obligatione restitutionem pariat, vide restitutio ex adulterio.

Adulterari volenti an possit consulere, ut fornicetur, l. 5. c. 1. §. 4. à n. 10. f. 27
Adulter an se defendere queat ab volente illum occidere, l. 6. c. 1. §. 1. n. 8. f. 91
Adulter an occidi sine peccato queat, lib. 6. c. 1. paragraph. 4. num. 3. f. 103
Alimenta filij, patris, matris, &c. vide filius pater, mater, frater, soror.
Alimentorum nomine, quid veniat lib. 5. cap. 3. paragr. 1. num. 2. f. 66
Alloqui inimicum, quando teneamur, lib. 5. c. 1. paragraph. 3. num. 25. f. 18
Alluvione quomodo transferatur dominiū lib. 2. tr. 3. c. 3. paragr. 4. n. 2. & 3. f. 345
Amenti an reddere debeat alter coniux debitum, lib. 7. c. 3. paragr. 5. n. 29. f. 170
Amor inimici, vide Charitas.
Amor proximi, vide præceptū de diligendo.
Amor proximi, an iubeat pro eius salute vitam propriam negligere lib. 5. cap. 1. paragraph. 2. à num. 5. f. 9
Amoris signa inter coniuges, lib. 7. c. 3. paragraph. 5. n. 57. f. 180
Amplexus, vide Tactus.
Anticipato an possit sumi lucrum cessans ex mutuo, l. 8. tr. 3. c. 8 §. 3. n. 16. f. 460
Aquam miscere vino, & sic vendere an liceat, lib 8. tr. 3. c. 7. paragraph. 5. nu. 3. & paragraph. 11. num 6. f. 432
Arrha recepta in venditione an sit computanda in pretium lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph. 1. num. 18. f. 389
Aspectus turpes, ut causæ pollutionis, lib. 7. c. 3. paragr. 5 n. 50. & 51. f. 176 & 177
Aspectus turpes inter coniugatos, lib. 7. c. 3. paragraph. 5. à n. 41. f. 173
Aspectus turpes inter solutos, l. 7. c. 8 paragr. 1. n. 6. & §. 3. per totum. f. 229. & 233
Audiens detractorem quando peccat, lib. 9. c. 3. paragraph. 7. f. 592
Auriga Amasiam ducens an peccet, lib. 5. c. 1. paragraph. 4. nu. 30. f. 35
Aurum inventum in saculo lupulorum tibi venditorum cuius est lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph. 11. n. 42. f. 444
Avus quid possit circa vota Nepotis cuius pater vivit, lib. 5. c. 3. §. 1. n. 13. f. 71

B.

Barrataria, id est, domus exposita ludo, lib. 8. tr. 2. c. 9. paragr. 1. n. 32. f. 310
Belli iniusti miles an se defendere possit ab volentibus ipsum occidere lib. 6. cap. 1. paragraph. 1. num. 9. f. 91
Beneficia communia negare inimico non licet, l. 5. c. 1. paragraph. 3. n. 17. f. 16
Beneficiarij an ita sint Domini reddituum ecclesiasticorum, ut possint profanè expendere, l. 8. tr. 1. c. 2. paragr. 4. f. 255
Beneficia quibus conferenda, lib. 8. tr. 3. cap. 4. paragraph. 4. f. 366
Nequaquam indignis, num. 3. ibid.
An semper dignioribus, à num. 5. f. 367
Bestialitas, quæ peccati species, lib. 7. cap. 7. paragraph. 5. f. 216
An differat à Concubitu cum Damone, paragraph. 6. num. 1. & 2. ibid.
An censeatur reservatum sub reservatione sodomiæ, paragraph. 6. num. 6. f. 227
Blasphemijs vitam prolongare intendens damnandus ad mortem an adhuc occidendus, l. 6 c. 1. paragr. 4. n. 6. f. 104
Bona vacantia quæ, lib. 8. tr. 4. c. 1. paragr. 3. num. 12. f. 482
Bona vacantia non sunt, quæ ab intestato relinquit servus, lib. 8. tr. 1. c. 2. paragr. 1. num. præsertim 21 f. 251
Bona quæ tenetur filius conferre cum fratribus, mortuo patre lib. 5. c. 4 paragr. 2. num. 3. & deinceps. f. 83
Bona servi ab intestato defuncti cuius nam sint, lib. 8. tr. 1. c. 2. paragraph. 1. numero 15. f. 249.
Bonæ fidei, quando supervenit mala & contra quid fiet ab eo, qui rem alienam consumpsit, l. 8. tr. 3. c. 3. paragr. 6. lege etiam tr. 1. c. 3. n. 8. f. 277. & 375

Quid

Quid si id eveniat mihi respectu mei Prædecessoris, ibid. num. 3. ibid.
Bonæ fidei, & stricti Iuris contractus, qui nam sint. vide contractus.
Bonis proximi temporalibus, & nostris concurrentibus, quæ præferenda, lib. 5. c. 1. paragraph. 1, f. 2
Bonis vitæ, ibid. num. 2. ibid.
Bonis honoris, & fortunarum, nu. 6. f. 3.
Bonis proximi spiritualibus, & nostris, sive spiritualibus, sive temporalibus concurrentibus, quæ præferenda lib. 5. c. 1. paragraph. 2. per totum. f. 8
Bonorum cessio facta ab eo, qui non est solvendo quid operetur lib. 8. tr. 4. c. 1. paragraph. 9. num. 7. f. 502
Bonorum omnium venditio lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph. 3. num. 14. f. 393
Bulla Pontificum circa pacta in creandis censibus lib. 3. tr. 3. c. 7 paragraph. 8. à num. 20. f. 425

C.

CAramuel non approbatur primo in duobus dictis in materia luxuriæ lib. 7. cap. 9. f. 240
Secundo in peculio servi lib. 8. tr. 1. c. 2. paragraph. 1. à num. 4. f. 247
Tertio in quatuor dictis circa paupertatem Religiosam, li. 8. tr. 1. c. 2. paragraph. 5. num. 2. f. 257
Quarto in quatuor casibus in materia restitutionis lib. 8. tr. 4. c. 3. f. 519
Quinto in delectatione speculativa, lib. 10. cap. 7. f. 611
Charitas inimici debita quò se extendat, lib. 5. c. 1. §. 3. per totum. f. 12
Charitas proximis debita in temporalibus lib. 5. c. 1. paragr. 1. per totum. f. 2
Charitas debita proximis in spiritualibus, lib. 5. c. 1. paragraph. 2. f. 8
Charitas parentibus debita lib. 5. c. 2. per totum. f. 47
Causa, quæ non excusat à cooperando cum peccato alterius, l. 5. c. 1. paragr. 4. à num. 15. f. 29
Causæ negandi alimenta filij, ipsumque exhæredandi, l. 5. c. 3. §. 1. n. 8. f. 68
Causæ excusantes, & non excusantes à pollutione lib. 7. c. 3. §. 5. à n. 48. f. 175
Causæ excusantes à restitutione bonorum temporalium v. excusantes causæ.
Causæ excusantes à restitutione famæ, v. Famæ restitutio.
Chirographa, v. credita, an possint vendi.
Choreæ an prohibitæ, lib. 7. c. 8. §. 7. f. 236
Tres classes Chorearum num. 1. ibid.
Prima pudica, seu pura, ibid. ibid.
Secunda impura per se, n. 3. f. 237
Tertia impura per accidens, n. 3. ibid.
Choreæ an sint, vel ratione loci, vel personarum prohibitæ, lib. 7. c. 8. paragr. 7. num. 5. ibid.
Christiano an liceat remigare in Classibus Turcarum lib. 5. c. 1. §. 4. n. 41. f. 38
Christiano an liceat usuris, & furtis Turcas expilare lib. 8. tr. 3. c. 8. paragraph. 2. num. 12. f. 454
Circumstantiæ restitutionis lib. 8. tr. 4. c. 1. f. 471
Quis, paragraph. 1. ibid.
Pauper fictus, num. 2. ibid.
Religiosus ære alieno, vel furto gravatus, num. 7. f. 473
Cui, paragraph. 3. f. 479
An restituenda res domino nocitura nu. 2. v. etiam t. 2. c. 1. n. 5. in fine. f. 480
Cui restituendum defuncto domino sine hæredibus, num. 11. f. 481
Cui, quando incertus, est dominus, num. 15. f. 483
Cui, quando nullus existit dominus, num. 32. f. 487
Vbi de Thesauris, ibid.
Quantum, paragraph. 4. f. 490
Quomodo, paragraph. 5. ibid.
Restitutio facta domino, illo non advertente num. 2.

num.2. ibid.
Restitutio facta per intermediam personam, num.3. f.491
Quid si mediator rem restituendam amittat, num.9. f.492
Dare donum an teneatur hæres, mortuo donatore, num.11. f.493
Quando, paragraph.6. f.494
Quo ordine, paragraph.7. f.495
Quo loco, paragraph.8. ibid.
Quando ex delicto, num.2. ibid.
Quando ex re accepta, num.6. f.497
Quando ex contractu, num.8. ibid
Cogi quis an possit rem suam vendere, lib.8. tr.3.c.7.paragraph.1.n.13. f.388
Cogi quis an possit rem alienam emere, lib.8. tr.3.c.7.paragraph.5.n.2. f.401
Cogitationes turpes, ut causa pollutionis, lib.7.c.3.§.5.n.50.& 51. f.176
Cogitationes morosæ, lib.10.c.3. vide etiam delectatio speculativa. f.601
Cogitationes quædam morosæ in quo vitæ statu liceant, lib.10.c.4. f.603
Quo ad omnino solutos, num.2. ibid.
Quo ad coniugatos, num.3. f.604
Quo ad sponsos, num.4. ibid.
Quo ad viduos, num.5. f.605
A cogitationibus malis quando censeatur separari malitia, lib.10.c.5. ibid.
Per præcisionem in alijs materijs à luxuria, paragraph.1. ibid.
Per præcisionem in materia luxuriæ, paragraph.2. f.607
Per appositam conditionem in alijs materijs à luxuria, paragraph 3. f.608
Per appositam conditionem in materia luxuriæ, paragraph.4. f.609
Perpenduntur quædam aliæ conditiones, paragraph 5. f.610
Cogitationes, & imaginationes obiecti mali, quando sunt peccata? lib.10.cap.1. f.597
Comestio calidorum. ut causa pollutionis, lib.7.c.3.paragraph.5.n.51. f.176
Compensatio, lib.8.tr.2.c.5. f.289
An sit fur, qui sibi compensat, quod ipsi debetur, paragraph.1. ibid.
Compensatio cum re diversa à sua, paragraph.2. f.281
Compensatio in debito dubio, §.3. ibid.
Compensatio in re, quæ mittitur ad debitorem, vel ei debetur, paragr.4. ibid.
Compensatio famulorum, paragr.5. f.292
Compensatio fideiussoris, paragr.6. f.293
Compensatio ex bonis defuncti, §.7. ibid.
Commodatam rem an quis debeat in communi periculo præferre suæ, lib.8.tr.3.c.5.paragraph.3. f.374
Concausæ, seu cooperatores ad actionem iniustam quo ad restitutionem, lib.8. tr.4.c.2. f.504
Iussio, seu mandatum, paragr.1. ibid.
Consilium, paragraph.2. f.507
Consensus, Palpo, paragraph.3. f.509
Recursus, paragraph.4. f.510
Participans, paragraph.5. f.511
Mutus, Non obstans, Non manifestans, paragraph.6. ibid.
Quo ordine hæ concausæ teneantur ad restitutionem, paragraph.7. f.515
Quantum qualibet restituere debet, paragraph.8. f.516
Concubinam associare an liceat famulo, lib.5.c.1.paragr.4.n.18. f.31
Concubinatus quid sit, lib.7.c.1.paragr.2. num.2. f.149
An absolvendus qui concubinam non ejicit ibidem & n.3. ibid.
Pœnæ concubinatus, num.3. ibid.
Concubina, quo ad cooperationem cum ipsius peccato. vide verbo cooperatio cum Amasia.
Concubitus cum Dæmone, vide Bestialitas.
Concupiscentia sedatio sola an sit rectus finis in matrimonio, lib.7.c.3.paragraph.5. num.8. f.163
Concurrente vita propria, vel honore, cum bonis proximi, vel Reip. quid præferendum, lib.5.c.1.toto §.1. f.2
Conditiones requisitæ ad iustum interesse ex damno

damno emergente, vel lucro cessante, lib. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. n. 2. & n. 11. f. 457 & 459
Conditiones appositæ quando auferunt malitiam à cogitationibus, l. 10 c. 5. §. 5. n. 3. 4. 5. vide etiam verbo à cogitationibus malis. f. 605
Confessarius quomodo se gerat cum volente differre restitutionem, vel nolente restituere, lib. 8. tr. 4. c. 4 per tot. f. 553
Confessarius quam prudenter se habere debeat in examinandis peccatis luxuriæ, lib. 7. c. 7. paragr. 4 n. 4. f. 225
Confessarius quam pœnitentiam iniunget homicidæ, lib. 6 c. 3 paragr. 3. f. 124
Confessarius quomodo se gerat circa inimicos nolentes se alloqui, lib. 5. c. 1. paragraph. 3 n. 28. f. 19
Confessio frequens cum eodem Confessario magnum remedium contra luxuriam, lib. 7. c. 10. n. 5. f. 242
Confusio rerum, quomodo transferat dominium, lib. 8. tr. 3. c. 3. §. 4. n. 11. f. 347
Coniugatis an liceant cogitationes morosæ, lib. 10. c. 4. n. 3 sine remissive ad lib 7. cap. 3. paragr. 5. f. 604
Coniuges quid sibi invicem debeant, lib. 5. cap. 3. f. 66
Coniugatorum peccata in materia luxuriæ, lib. 7. c. 3. paragr. 5. f. 161
Pollutio coniugis, n. 2. ibid.
An peccet coniux si reddat debitum alteri semen extra vas effundenti, n. 4 f. 162
Copulæ finis qui nam esse debet, n. 5. ibid.
Sola sedatio concupiscentiæ, vel Sanitas an sit bonus finis, n. 8. f. 163
Quid sola delectatio, num. 9. ibid.
An habens intentionem ad aliam peccet, num. 13. f. 164
An effundendo semen extra vas, n. 14. f. 165
An seminante altero ex coniuge, alterum non seminare, num. 17. f. 166
An coniux semper reddere debitum obligetur sub mortali, n. 20. f. 168
Afferuntur nihilominus decem excusationes à num. 21. ibid.
Petere debitum intra vas præposterum semper est peccatum, n. 31. f. 170
Quid de tactibus circa illud vas, vel intra os, n. 32. & 33. f. 171
Modus, seu situs diversus in Copula quod peccatum, n 34. ibid.
Tempus Menstrui, vel Gravidationis an arceat coniuges à copula, n. 35. ibid.
An Tempus Adventus, vel Quadragesimæ, n. 36. f. 172
An tempus senectutis, n. 37. ibid.
An locus publicus, vel sacer, n. 39. & 40. ib.
Tactus, Oscula, Aspectus, verba turpia, quando in coniugatis sunt peccata, vide eadem voces.
Coniux an se ipsum libidinosè tangere absente altero possit, lib. 7. c. 3. paragr. 5. num 45. f. 174
Coniux, quomodo se habere debet, quando alter est adulter, lib. 7. c. 3. paragr. 3. à num. 6. f. 157
Consensus, una ex concausis iniustæ actionis, quam pariat obligationem restitutionis, lib. 8. tr. 4. c. 2. paragr. 3. f. 509
Consilium una ex concausis iniustæ actionis, ibid. paragr. 2. f. 507
Consilium dare ad peccatum minus, ut vitetur maius, vide Invitare ad peccatū.
Consilium petere à patre pro matrimonio, an debeat filius, lib. 5. c. 2. §. 3. n. 6. f. 55
Consuetudo quibus signis cognoscitur fuisse introducta cum obligatione, lib. 8. tr. 1. cap. 4. paragraph. 2. num. 15. & deinceps. f. 269
Continuatum peccatum nolentis restituere, lib. 8. tr. 2. c. 7. f. 300
Contractus quid sit, lib. 8. tr. 3. c. 6. §. 1. f. 377
Eius divisio in Nominatum, Innominatū, bonæ fidei, stricti Iuris, nudum, vestitum, onerosum, lucrativum, §. 2. f. 378
Contractus emptionis frumentorum à Massario formula, & Iustitia, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 7. n. 11. f. 413

Contractus cum dolo, vi &c. vide deceptiones occurrentes.
Contractus emptionis, & venditionis, vide verbo emptio, & verbo venditio.
Contractus à godere, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 6. num. 16. f. 408
Contumeliæ, lib. 9. c. 3. paragr. 8. f. 594
Cooperare ad peccatum, quando peccatum, lib. 5. c. 1. paragr. 4 n. 15. f. 29
Cooperatio famuli cum peccato Domini, quando excusatur, lib. 5. c. 1. paragr. 4. num. 18. f. 31
Cooperatio cum Amasia, ibid. à n. 23. f. 33
Cooperatio vendentium cum male ementibus, à num. 33. f. 36
Cum soluturis ieiunium, n. 35. ibid.
Cum Idololatria, n. 38. f. 37
Cum ministrante indigne sacramenta, num. 39. ibid.
Cum inique Pugnantibus, & aliena bona diripientibus, n. 40. f. 38
Cum usurarijs, num. 42. f. 39
Cum transgressuro præceptum, n. 62. f. 43
Cum parato ad peccandum, n. 65. f. 45
Cooperatores cum ludentibus, v. Barrataria.
Cooperatores cum iniustis actionibus, quo ad obligationem restitutionis, vide concausa.
Cooperatores cum Homicida, quid, & quid debeant, vide homicidij cooperatores.
Copula cum dormiente, vel sensibus destituta, an sit raptus, lib. 7. c. 6. paragr. 2. num. 17. f. 207
Quid cum statua Marmorea, lib. 7. c. 7. §. 2. num. 10. f. 219
Copula matrimonialis an interrumpi queat, lib. 7 c. 3 §. 5. n. 16. f. 165
Quid de fornicaria, c. 1. §. 2. n. 8. f. 151
Copula cum vidua an sit simplex fornicatio, lib 7. c. 1. §. 2. n. 4. f. 149
Copula cum sponsa alterius an sit adulterium, ibid n. 9. ibid.
Copulæ finis, Modus, sicut &c. vide coniugatorum peccata in materia luxuriæ.
Credita an possint vendi, & quanti, lib. 8. Tr. 3. c. 7. paragr. 3. nu. 17. & paragr. 8. per totum, f. 394
Credita pecunia vendere, vide vendere pecunia credita.
Credito pluris quam numeraro vendere, vide de credito.
Cubiculum amico commodare an possis ad fornicandum, lib. 5. c. 1. paragraph. 4. num. 20. f. 32
Cui una ex circumstantijs restitutionis, lib. 8. Tr. 4 c. 1. § 3. f. 479
Culpa iuridica, lata, levis, levissima, Theologica, venialis, vel mortalis, lib. 8. Tr. 3. c. 2. §. 4. n. 1 & 2. f. 318
Culpa in proprio dicto contractu, lib. 8. tr. 3. c. 5. paragr. 1. f. 370
Culpa in quasi contractu, ibidem paragr. 2. f. 373
Culpa levis in una materia, gravis subinde est in alia, lib. 8. tr. 3. c. 5. §. 2 n. 1 & 2. ibid. & §. 4. n. 3. f. 377
Culpam non committens, non est dignus pœna, lib. 5. c. 1. §. 4. n. 13. f. 28
Custodes ex officio tenentur ad restitutionem ablatorum nisi fures manifestent, lib. 8. tr. 4. c. 2. 5. 6. n. 12. f. 514
Quid de restitutione pœnæ quæ non solvatur. ibidem.
Custodes & similes an se abscondere possint, quo fures comprehendant, lib. 5 c. 1. §. 4. num. 2. & 3. f. 25. & 26

D.

Damnum datum, quam obligationem restitutionis pariat, lib. 6. c. 4. paragraph. 2. f. 127
Damnum datum à tuo animali, vel servo ibid. num. 4. ff. 128
Damnum datum à tuo filio, ibid. n. 6 f. 129
Damnum emergens ex mutuo, lib 8. tr. 3. c. 8. § 3. fusè. f. 456
Damnificatio, v. restitutionis radix tertia.
Debita patris an solvere teneatur filius, lib. 5. c. 2 §. 2. n. 7. f. 50

Quid quando filius possidet bona vinculata. ibid. num. 6.
Debiti coniugalis petitio vel reditio, quando alter coniux est adulter, lib. 7. c. 3. paragraph. 3. à n. 6. f. 157
Quid de redditione, quando alter cum peccato petit, l. 7. c. 3. paragr. 5. n. 11. f. 163
Debitum matrimonij, lib. 7. cap. 3. parag. 5. à n. 10. vide etiam coniugatorum peccata in materia luxuriæ. f. 161
A debito matrimoniali reddendo decem causæ excusant d. §. 5. n. 20. f. 168.
Deceptiones occurrentes in emptione, & venditione, lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. f. 429
Iu pretio, num. 1. f. 430
In venditione facta duobus, num. 2. ibid.
In diminutione rei venditæ, num 4. f. 431
Miscendo rem vilem cũ pretiosa, n 6. f. 432
Vendendo quid pro quo, num. 7. ibid.
Fraus, & dolus, vel error in ipsa venditione, num. 11. f. 433
Quando dolus dat causam contractui, num. 15. f. 434
Quando dolus incidit in contractum, numero 18. f. 435
Quando dolus tertijs dat, vel non dat causam contractus, n. 19. f. 436
Quando non servatur expressa conditio, num. 21. f. 437
Decipiens pœnitens an monere debeat deceptum, ibid. n. 22. ibid.
Ex deceptione initi contractus cum iuramento quid? ibid. n. 23. f. 438
Decipiens occultando, vel non manifestando vitium mercium, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph 11. num. 25. ibid.
Quid si vitium sit in parte mercis, num. 30. f. 440
Vitium patens an manifestandum à vendente, num. 32. f. 441
Interrogatus vendens de vitio, quid respondebit? num. 33. f. 442
Vendens rem incogniti valoris, an iudicetur deceptus, à num. 34. ibid.
Quid de vendente rei in se ignotæ, nu. 42. f. 444
Deceptio in solutione, per monetam falsam ibid. num. 43. f. 445
Deceptio in monopolijs, vide monopolium.
Dedecus subire, an obligentur propter bonum ptoximi, lib. 5 c. 1. paragraph. 1. à num. 6. f. 3
Deflorator virginis, vide stuprator.
Delectatio sola an sit inculpatus finis in matrimonio, lib. 7. c. 3. paragraph. 5. à num. 9. f. 163
Delectatio Tactus naturalis libidinosa, non libidinosa, lib. 7. cap. 8. paragraph. 1. à num. 2. & num. 7. f. 128
Delectatio morosa, lib. 10. c. 3. f. 601
Delectationibus insurgentibus quo modo resistendum, vide Motibus pravis, & cogitationes.
Delectatio speculativa, quomodo peccatum, lib. 10. c. 7. f. 611
Denunciator criminis, lib. 9. c. 2. paragr. 4. f. 570
Denunciari occultum crimen an valeat, ibid. num. 3. f. 571
Desideria turpia, ut causa pollutionis, lib. 7. cap 3. paragraph. 5. n. 50. & 51. f. 176
Desiderare malum alteri quando peccatum, lib. 5. c. 1. paragraph 3. à n. 29. f. 20
Desiderare bonum effectum ex mala causa, quando peccatum, ibid. ibid.
Desiderare malum sub conditione, ibidem. num. 30. ibid.
Desiderare malum alteri ut bonum tuum, vel ut pariens bonum Reip. an liceat, ibid. n. 31. ibid.
Desiderare malum sibi, an quis possit, ut apprehensum suum bonum, lib. 5. c. 1. paragraph. 3. num. 34. f. 22
Destructor rei alienæ quid debeat, lib. 8. tr. 3. cap. 4 paragraph. 1. f. 359
Destructio, vide restitutionis radix tertia.
Determinatum pretium requiritur in emptione, & venditione, lib. 8. tr. 3. cap. 7. para-

paragraph.1.num.4. f.383
Detractor, vide Fama.
Detractorem audiens, vide Audiens detractorem.
Detrimento tuo notabili an debeas tuam rem vilem in communi periculo alienæ pretiosæ præferre, lib.8.tr.3.cap.5. paragraph.3.num.4. f.375
Dialogus de charitate parentibus debita, lib.5.c.2.paragr.1. f.47
Dianam laudo, eidemque gratias ago, quod me laudaverit, lib.8. tr. 2. c. 5. paragraph.7.n.3.vide etiam tr. 3. c.3. paragraph.5.num.8. f.353
Difficultas exigendi sortem an det lucrum in mutuo, lib.8.tr.3.c.8.§.4. f.467
Digni, vel digniores, qui sint quo ad Collationes beneficiorum, & officiorum, lib. 8.tr.3.c.4.paragr.4.n.1. f.366
Dilectio proximi, vide Præceptum de diligendo, & vide Charitas.
Diminuere de merce, prætextu vilioris pretij, lib.8.tr.3.c.7.paragr.11.n.4.f.431
Dispensat, quis à pœna incursa ob incestum, lib.7.c.4.paragr.2.n.3. f.186
Distillatio, quomodo differat à pollutione, lib.7.c.3.paragr.5.n.53. f.177
Distributio officiorum an vendi possit, lib.8. tr.3.c.7.paragr.3.à n.6. f.391
De distributione pecuniæ legatæ quid. ibid.
Dolus, & fraus in contractibus, vide Deceptiones occurrentes.
Dolus & fraus in ludo, vide ludus.
Dominium quid sit, lib.8.tr.1.c.1n.1.f.243
Dominium proprietatis differt à dominio iurisdictionis, num.2. f.244
Item à possessione, usufructu, & mero usu, num.4. ibid.
Dominium rerum quis nam habet, ibid. cap.2. f.247
Dominium acquiritur titulo, & possessione ibid.c.3. f.261
Dominium quo modo acquiratur per alluvionem, lib.8.tr.3.c.3.§.4. f.345
Per adiunctionem, num.7. f.346
Per confusionem, num.11. f.347
Per admixtionem, num.15. f.348
Per præsciptionem, vide præscriptio.
Dominus an ejicere servum debeat habentem concubinam, lib.5.c.1.paragr.4. num.21. f.32
Dominio ignoto, vel defuncto, vel incerto, vel nullo, cui restituendum, lib.8.tr.4. c.1.paragr.3.à n.11. f.482
Domino non advertenti facta restitutio an valeat, ibid.paragr.5.n.2. f.491
Domus professa Soc.Iesu an possit permutare fructus sui hortuli, quos non licet vendere, lib.8.tr.3.c.7.§.1.n.8. f.384
Donationes inter patrem, & filium, lib.5. cap.4.paragr.2. f.82
Donationem alteri peccaminosè factam impediens ad quid obligetur, lib.8.tr.3. c.4.paragr.2.n.9. f.363
Duellum quid sit, lib.6.c.1.§.3.n.8. f.99
Etiam privatum est prohibitum sub excommunicatione pontificia, n.13.f.100
Quis ab ea absolvit, ibid.
Etiam Instigantes favoremque dantes. ib.
Quid de provocantibus, non tamen actu pugnantibus, n.15. f.101
Duellum acceptare, an aliquando liceat, num.16. f.102
Quid si certo sciatur non secutura pugna, num.18. ibid.
Dubitatio quomodo differat à iudicio, suspitione, opinione, lib.9.c.1.n.1. f.556
Dubitare de peccato alterius, an sit peccatum, ibidem, num.11. f.558

E.

Effusio seminis extra vas in coniugatis, aliisque, lib.7.c.3.§.5.n.14. f.165
Electio ad officium, vel legatum an vendi iustè possit, lib.8.tr.3.c.7.paragraph.3. num.6. f.391
Eleemosynam erogare quando teneamur, lib. 5.cap.1.

5.c.1.§.1.à n.7. f.3
Quibus elargienda, ibid.
An teneamur pauperes inquirere, n.19. f.8
Vide necessitas.
Eleemosynam an oporteat reddi à ficto paupere, vel otio vacante, lib.8.tr.4.c.1.§.1.n.2. f.471
Emens, vel acquirens rem alteri obligatam quid debeat, lib.8.tr.3 c.3.paragr.3.num.5. f.345
Emens rem alienam pecunia quid, lib.8.tr.3.c.7.§.1.n.17. f.388
Emptio omnium mercium ad inducendum monopolium, lib.8.tr.3.c.7.§.12.num.14. f.448
Emptio rei furtivæ, lib.8.tr.2.c.7. f.300
Emptio alieno nomine, lib.8.tr.3.c.7.§.9.num.2. f.428
Emptio, & venditio est contractus bonæ fidei lib.8.tr.3.c.7.§.1.n.1. f.382
Requirit primo consensum, & quidem absolutum, num.2. ibid.
Secundo Pretium, & quidem determinatum, num.4. f.383
Tertio rem, & pretium, n.7. f.384
Emptio, quo ad multa, v. venditio, vendere, pretium, valor, deceptiones occurrentes.
Emptio an sit eadem, ac permutatio, nu.8. & deinceps. ibid.
Emi, & vendi, quæ possunt, vide vendi, & emi quæ possunt.
Emptionis pretium multiplex. v. Pretium.
Emptio anticipata, lib.8.tr.3.c.7.paragr.7. f.409
Emptio frumentorum, & similium facta inter Mercatorem & Massarium anticipato pretio, lib.8.tr.3.c.7.paragr.7.à num.9. f.412
Massarius an possit cogi ad reddendum frumentum, n.14. f.414
Augmentum frumenti cuius est? num.17. f.415
An possit statui certa quantitas consignanda frumenti, n.18. f.416
An Mercatori liceat pignus à Massario accipere, n.19. ibid.
An, qui Massarius non est, uti hoc contractu queat, n.20. ibid.
Quid debeat Massarius morosus, num.22. f.418
An renovari idem contractus possit, num.31. f.419
Equitatio ut causa pollutionis, lib.7.c.3.§.5.num.51. f.175
Error in contractibus, vide fusè, ver. Deceptiones occurrentes.
Eucharistiæ frequentia optimum remedium contra peccata luxuriæ, lib.7.c.10.n.6. f.242
Eunuchum se fieri an quis permittere possit, lib.6.c.2.§.3.n.4. f.115
Eunuchus peccans cum muliere an debeat explicare se esse talem, lib.7.c.1.§.1.num.9. f.147
Excommunicatio lata in furantes, an incurratur à furantibus modica, lib.8.tr.2.c.2.§.3.n.4. f.280
Excusantes causa à restitutione, lib.8.tr.4.c.1.paragr.9. f.499
Excusationes à restitutione famæ, vide fama.
Executor testamenti, an, & quando esse potest Religiosus, lib.8.tr.1.c.2.paragr.5.num.6. f.258
Exheredare filium an possit Pater ob indignum à filio contractum matrimonium, lib.5.c.2.§.3.n.7. f.58
Exheredandi filium quæ sint legitimæ causæ lib.5.c.3.paragr.1.n.8. f.69
Expensæ in percipiendis fructibus alienæ rei quando compensandæ, lib.8.tr.3.c.3.§.5.n.11.& 12. f.354
Exponi an possit filius ad hospitale à patre divite, lib.5.c.3.§.1.n.4.& 5. f.67
Exteris an carius possit vendi, lib.8.tr.3.c.7.§.4.n.3 f.397
Exteris an possit concedi, ut ipsi carius vendant, lib.8.tr.3.c.7.§.5.n.1. f.401

Extrema Proximi necessitas, v. Necessitas.
Extrema necessitas Parentum vel sororum, an obliget ad egressum à Religione, vel impediat Ingressum in illam, lib. 5. c. 2. paragr. 5. n. 6. f. 63

F.

Fabricaldarij, Frrarij, ac similes, an miscere legam possint, vide lega.
Falsum Testimonium, v. Testis.
Fama alterius quomodo ladatur, lib. 9. c. 3. f. 574
Quid sit fama, paragr. 1. n. 1. ibid.
Laditur diversimodè, n. 4. f. 575
Excusatur tamen à mortali illam ladens ex varijs capitibus, §. 2. ibid.
Ex ignorantia, n. 3. ibid.
Ex parvitate materiæ. ibidem. ibid.
Item si non adhibeatur fides detrahenti, numer. 5. f. 577
Si crimen referatur solum uni, vel alteri probo, n. 7. ibid.
Si crimen sit publicum, n. 9. f. 578
Quid si sit publicum alibi, hic verò occultum, n. 11. f. 579
Quid si quis acquisivit bonum nomen, numer. 17. f. 581
Excusatur item, qui infamatum infamat in re simili, n. 20. f. 582
Quid ob malũ grave avertendũ, n. 21. ib.
Quid ob instam querelam, n. 27. f. 584
Fama restitutio, lib. 9. c. 2. §. 1. n. 1. f. 574
Causæ excusantes ab illa, ibid. §. 3. f. 584
Non peccasse contra Iustitiam, n. 4. ibid.
Non graviter læsisse, num. 5. ibid.
Quid si quis sine culpa detraxit, n. 7. f. 585
Consensus infamati, vel eiusdem remissio, num. 9. f. 586
Iusta & non nocens detractio, n. 12. ibid.
Infamatio reciproca, n. 16. ibid.
Frustranea restitutio, n. 18. f. 587
Damnum proprium proportionaliter notabile, n. 19. ibid.
Fama qua ratione restituenda, lib. 9. c. 3. paragr. 4. f. 589
Fama an restituenda non solum apud auditores tuos, sed etiam apud illos, qui à tuis auditoribus crimen proximi norunt, ibid. paragr. 5. f. 590
Famam propriam prodigere an quis possit, vide Infamare se ipsum.
Famuli cooperantes cum peccatis Domini, an aliquando excusentur, lib. 5. c. 1. §. 4. num. 18. f. 31
Famuli, & non famuli cooperantes cum usurarijs, ibidem à n. 46. f. 40
Filia renuncians bona paterna an adhuc possit ea petere, lib. 5. c. 4. paragraph. 3. num. 4. f. 86
Filij quid debeant Parentibus, lib. 5. cap. 2. per totum. f. 47
Primo Amorem, §. 1. n. 2. f. 49
Alimenta, n. 5. ibid.
An teneantur solvere debita Patris, ibid. num. 7. f. 50
Quid si habeant à Patre bona vinculata, num. 9. ibid.
Concurrente necessitate tui Patris, & tui filij, cui succurrendum, c. 3. §. 5. f. 75
Secundo debent Reverentiam, c. 2. paragr. 2. num. 12. f. 51
Filio non licet percutere, accusare, occidere Parentem proscriptum, n. 14 ibid.
Quid si arma capiat contra Rem p. n. 16. ib.
An Filius peccet si nolit recognoscere Patrem, num. 17. f. 52
Tertio debet Obedientiam, n. 18. ibid.
Filijs an liceat inire matrimonium invitis Parentibus, lib. 5. c. 2. §. 3. f. 53
An cum dignis, n. 2. ibid.
An cum indignis, n. 5. f. 54
Filius an possit de suo peculio disponere, lib. 5. c. 4. paragr. 1. f. 77
An testari, num. 2. f. 78
An donare, num. 4. ibid.
Si sit Infantiæ, vel Pubertati proximus, an se in foro externo vel interno obligare

gare possit, à num. 5. f. 79
Filius quo ad ludum, lib. 5 c. 4. paragr. 1. n. 7. f. 80. & lib. 8. tr. 2 c. 9 paragr. 1. n. 27. f. 309
Filius, quo ad legitimam, v. legitima.
Filius an possit à patre exponi in hospitali, lib. 5. c. 3. paragr. 1. n. 4 & 5. f. 67
Finis qui in actu matrimoniali, lib. 7. c. 3. paragraph. 5. n. 5. f. 162
Fisci regij, & domini cuiusdam servi contentio pro bonis eiusdem servi ab intestatio defuncti, lib. 8. tr. 1. c. 2 paragr. 1. num 15. f. 249
Fisco an addicenda bona vacantia. lib. 8. tr. 4. c. 1. paragr. 3. n. 14. f. 483
Fisco an debeantur pœnæ ante sententiam, ita ut eas impediens obligetur restituere, lib. 8. tr. 4. c. 2. paragr. 6. n. 12. & tr. 3. c. 4 paragr. 2. n. 6. vide etiam ibid. c. 2. paragr. 2. n. 2. f. 508
Fornicatio quid sit, lib. 7. cap. 1. paragr 1. f. 145
Quomodo explicanda in confessione, nu. 8. ibidem.
Varietas mulierum, cum quibus quis fornicatur, an explicanda, n. 3. ibid.
Quid si fuerit cum filia confessionis, nu. 4. ibidem.
Quid cum puella prima vice, n. 5. f. 146
Quid cum Infideli, n. 6. ibid.
Quid si sis Eunuchus, vel frigidus, numero 9. f. 147
Quid, quando prior es in excitanda puella, num. 10. ibid.
Quid, si non servas modum accumbendi, num. 11. ibid.
Quid si non absolvas copulam, n. 12. ibid.
Fornicatio est peccatum mortale iure naturali, lib. 7. c. 1. paragr. 2. n. 2. f. 149
Fornicari ex habitu, vide concubinatus.
Fornicari cum vidua an sit simplex fornicatio, lib. 7. c. 1. paragr. 2. n. 4. ibid.
Franciscani, vide Ordo Minorum.
Fratres, quo ad conferenda bona mortuo patre, lib. 5. c. 4 §. 2. n. 3. f. 83
Fratres quid debeant fratribus, & sororibus, lib. 5 c 4 paragr. 4. ibid.
Fraus in contractibus, vide deceptiones occurrentes.
Fraus in Monopolijs, vide Monopolium.
Fraus in ludo, vide ludus.
Fructus rei vitiosæ venditæ cuius, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 11. n. 31. f. 441
Fructus nondum nati, an, & quomodo vendi possint, lib. 8. tr. 3 c. 7. paragraph. 3. num. 20. f. 594
Fructus alij naturales, alij industriales, alij Misti, lib. 8. tr. 3. c. 3. paragraph. 5. num. 1. f. 352
Fructuum restitutio quando debentur ex iniusta acceptione, lib. 8. tr. 3. c. 2. paragraph. 7. n. 22. f. 332
Quando debentur ex re aliena bona fide accepta, lib. 8. tr. 3. c. 3. §. 5. f. 352
Frumento electo an immisceri aliqua fordes possint, lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 5. num. 4. Vide etiam paragr. 11 n. 6. f. 402. & 432
Frumentum venditum, & consignatum hyeme ad pretium mensis Maij, lib. 8. tr. 3. c 7. paragr. 6. n. 9. f. 402
Frumentum venditum à pagare, & consignare, num. 12. f. 403
Furans, ut machetur, quomodo se explicare debebit in confessione, lib. 7. c. 9. nu. 4. & 5. f. 241
Furari an liceat extremè, vel graviter indigenti, lib. 8. tr. 2. c. 6. f. 295
Fures ludo exponere quid possint, lib. 8. tr. 2. c 9. paragr. 1. n. 28. f. 309
Furtiua rei emptio, lib. 8. tr. 2. c. 8. f. 300
Furtum quid sit, & qua ratione differat à damnificatione, lib 8. tr. 2. c. 1. f. 275
Furti quantitas requisita ad mortale inter extraneos, ibid. c. 2. f. 278
Furta modica successivè continuata, cap. 3. paragraph. 1. f. 279
Furans modica ab eodem. ibid.
Furans modica à multis ibidem. §. 2. f. 282

Furantes multa modica ab eodem, §. 3. ibid
Furti quantitas requisita ad mortale inter Domesticos, lib 8. tr. 2. c. 3. f. 283
Quo ad uxorem, num. 2. f. 284
Quo ad filios, num. 3. ibid.
Quoad famulos, num. 5. f. 285
Quo ad Religiosos, ibid. c. 4. f. 286
Fur an sit, qui occultè sibi compensat, quod sibi debetur, vide compensatio.

G.

Gabella imposita venditioni, quando debetur, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph. 1. num. 2. f. 382
Gabellario cui, num. 5. f. 383
Gaudere de malo alterius quando peccatum, lib. 5. c. 1. paragr. 3. à n. 29. f. 20
Gaudere de effectu bono ex peccaminosa actione an semper peccatum, ibidem.
Gravis necessitas, vide necessitas.
Gubernatores obligantur ejicere à civitatibus Histriones turpia repræsentantes, lib. 7. c. 8. paragr. 5. n. 1. f. 235

H.

Herba pretiosa inventa in fasce lignorum an reddenda, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph. 11. n 36. f. 443
Hæreditatis venditio, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph. 3. n. 16. f. 393
Histrio turpia repræsentans quomodo peccet, lib. 5. c 1. paragr. 4. n. 28. & l. 7. c. 8. paragraph. 5. f. 235
An pecuniam iustè accipiat, lib. 7. c. 5. paragraph. 3. n. 19. f. 193
Hominis venditio, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 3. num. 1. f. 390
Homicida quam restitutionem debeat, vide restitutio ex Homicidio.
Homicidium, lib. 6. per totum. f. 89
Homicidium ob defensionem vitæ, lib. 6. c. 1. paragr. 1. ibid.
An ad illud quis obligetur, num. 6. f. 91
Vt defendas unum, an alterum valeas occidere, num. 10. f. 92
An debeas, num. 11. ibid.
An te non aggredientem occidere aliquando possit, num. 15. f. 93
An iniustum accusatorem, calumniatorémque. ibid.
An finita aggressione, lib. 6. c. 1. paragr. 3. à num. 2. f. 97
An in duello, vide duellum.
Homicidium ob defensionem tuorum bonorum, lib. 6. c. 1. paragr. 2. f. 95
Homicidium ob defensionem bonorum proximi, ibid. n. 3 & deinceps. f. 96
Homicidium ob defensionem honoris, & pudicitiæ, ibid paragr. 3. f. 97
Homicidium ad malefactores puniendos, ibid. paragr 4. f. 103
Malefactores nondum comprehensi, an occidi queant, n. 1. ibid.
Malefactores iam comprehensi, n. 5. f. 104
Homicidium unius loco alterius, lib. 6. c. 4. paragr. 4. n 2. f. 141
Homicidij cooperatores quid debeant, lib. 6. c. 4 paragr. 5. f. 142
Consulentes, & auxiliantes, n. 2. ibid.
Mandantes, n. 3. f. 143
Ratum habentes, n. 7. f. 144
Non prohibentes, n. 9. ibid.
Homicidium quomodo explicandum in confessione, lib. 6. c. 3. paragr. 2. f. 122
Homicidæ quæ pœnitentia imponenda à confessario, ibid. paragr. 3. f. 124
Homicidium sui ipsius, lib 6. c. 2. f. 109
Occisio sui directa, paragr. 1. ibid.
Occidere se ieiunijs, & macerationibus carnis, n. 3. f. 110
Occisio sui indirecta, paragr. 2. f. 112
Occisio sui ad oppidum hostium evertendum, n. 4. ibid.
Ad salvandum alium, num. 5. ibid.
Non fugiendo à carcere, cum possit vitam servare, ibid.

Pro bono communi,n.6. ibid.
Peste infectis serviendo,n.7. f.113
An ut acerbiorem mortem evadat, num. 8. ibid.
An ob mortificationis amorem,n.9. ibid.
An non mutando locum insalubrem habitationis,n.10. ibid.
An ad evitanda gravia tormenta, num. 11. f.114
An exercendo artem periculosam, num. 12. ibid.
Homicidium quando casuale, quando voluntarium,lib.6.c.3.§ 1. f.118
Vt id dignoscatur, prima regula de dante operam rei licitæ,n.4. f.119
Secunda,de dante operam rei illicitæ, num. 5. ibid.
Tertia de omittente, quod quis debet ex Iustitia,n.8. f.120
Quarta de omittente, quod quis debet ex Charitate,n.10. f.121
Honesta aliàs mulier quantum potest exigere pro usu sui corporis,lib.7.c.5.paragraph.3.n.24.& 25. f.194
Honorem alterius lædens, lib.9.c.3.paragr. 8. f.594
Eius restitutio,n.5. f.595
Honore proprio concurrente, cum bonis alterius,quid præferendum, lib.5.cap.1.paragr.1.à n.6. f.3
Hospitale an etiam sit pro expositis à parentibus derelictis, lib.5.c.3.paragr.1.num.4. f.67

I.

Ieiunium soluturis, qui iudicantur cooperari,lib.5.c.1.paragr.4.n.35. f.36
Imagines, & cogitationes obiecti mali, quando peccatum,lib.10.c.1. f.597
Immissio, vide Admissio.
Impediens aliquem ab ingressu Religionis quando peccat,lib.5.c.2.paragr.5. f.61
Impediens vi, fraude, iniuria,n.2. ibid.
Sine vi, vel fraude,n.5. f.62
Quoad peccatum, ibid.
Quoad obligationem Restitutionis, num. 9. f.65
Impediens bonum alterius, pertinens ad Iustitiam commutativam,an contrahat obligationem Restitutionis, lib.8.tr.3.c.4.paragr.2. f.360
Pertinens ad distributivam,ib.§.2. f.364
Impediens donationem peccaminosè alteri factam ad quid obligetur, lib.8.tr.3.c.4.paragr.2.n.7. f.363
Impotentia & inopia excusant à Restitutione,lib.8.tr.4.c.1.§.9 à n.2. f.400
Impudicitia, hoc est, tactus, aspectus similesq; inter solutos,lib.7.c.8.§.1. f.227
Incestus,lib.7.c.4. f.182
Quomodo explicandus in confessione,num. 1. ibid.
An explicandi gradus, à n.2. ibid.
Quid in Incestu, coniunctis coniunctione spirituali,n.4. f.184
Quid in impeditis impedimento publicæ honestatis,n.5. ibid.
Quid in Incestu sodomitico,n.7. f.185
Pœna Incestus,ibid.paragr.2. ibid.
A quo dispensatur,n.3. f.187
Iniuria & contumeliæ, lib.9.c.3.paragr. 8. f.594
Indigni, qui censeantur, in ordine ad nuptias,lib.5.c.2 paragr.3 n.9. f.58
Quinam in ordine ad beneficia,lib.8.tr.3.
Infamare proximum, vide,Fama.
Infamare se ipsum an liceat,lib.9.c.3 paragraph.6. f.590
Propalando suum verum crimen,n.4. ibid.
Impingendo sibi falsum,n.6. f.f.591
Infamantem audiens ad quid obligetur, ib. paragr.7. f.592
Inimicum odisse,lib.5.c.1.paragr.3.nu.præsertim 2. f.12
Eundem accusare,num.9. f.14
Non salutare,n.11. f.15
Non resalutare,n.14. f.16
Excludere à communibus beneficijs, num. 17. ibid.

Veniam potenti non dare, n.18. f.17
Offerenti satisfactionem, iniuriam non remittere, n.21. ibid.
Eumdem non alloqui, n.25. f.18
Innocens, probatus nocens an possit condemnari, lib.6.c.1.paragr.4.n.8. f.105
Irregularitas an contrahatur à consulente mutilationem, ut evitetur occisio, lib.5.c.1.paragr.4.n.13. f.28
An ob defensionem suæ pudicitiæ, lib.6.c.1.paragr.3.n.1. f.97
An ob permissionem propriæ castrationis, lib.6.c.2.paragr.3.n.5. f.115
An ob actionem externam non contra Iustitiam, sed cum voluntate interna contra ipsam, lib.8.tr.3.c.2. paragr.5. num.11. f.322
An à consulente, ut citius occidat, lib.8.tr.4 c.2.paragr.2.n.6. f.508
Instrumento alterius acquisita an reddenda Domino instrumenti, lib.8.tr.3.c.3. paragr.5.n.6. f.353
Instrumenta an dare possis volenti infringere carceres, lib.9.c.2.paragr.2.n.11. & 12. f.568
Intellectus, dum versatur circa obiectum malũ, quando peccat, lib.10.c.1.f.597
Intentio, quæ in actu matrimoniali, lib.7.c.3 paragr.5.n.12. f.164
Interrogatus de vitio rei, quam quis vendit, quid respondebit, lib.8.tr.3.cap.7. paragr.11.n.33. f.442
Inventa cui restituenda, lib.8.tr.4.c.1.§.3. à num.21. f.484
Invidia quid sit, lib.5.c.1.§.3.à n.35. f.23
Oritur ex animo pusillo, ibid.n.41. f.25
An sit ex se mortalis, n.42. ibid.
Invitare ad peccatum, an aliquando non peccatum, lib.5.c.1 paragr.4.n.6 f.27
Invitare ad minus peccatum, ut evitetur maius, an liceat, ibid.
Quid, si ad æquale, ibid.n.12. f.28
Quid ad transgrediendum præceptũ, quod quis transgressurus erat, n.64. f.45
Quid de parato ad peccandum, n.65. ibid.
Iudex, lib.9.c.2.paragr.1. f.560
Iudex, an acceptare munera possit, nu.5. & num.11. f.561
Iudex non potest reum cogere ad se occidendum, lib.6.c.2.paragr.1.n.5. f.111
Iudex an pro sententia iniusta valide acceptat pecuniam, lib.7.c.5.paragr.3. nu. præsertim 14. f.191
An pro iudicando secundum sententiam probabilem alicui faventem, lib.8. tr.3. c.7.paragr.3.n.13. f.393
Iudex laicus non potest cogere Clericos ad vendendas res suas, lib.8.tr.3.c.7.§.1. num.13. f.388
Iudicia publica quomodo instituenda, lib.9. cap.2. f.560
Iudicium temerarium, lib.9.c.1. f.556
Differt ab opinione, suspicione, dubitatione, num.1. ibid.
Conditiones quatuor necessariæ, ut iudicium sit mortale, n.4. ibid.
Prima, ut sit deliberatum, n.5. f.557
Secunda, ut sit in re gravi, n.6. ibid.
Tertia, ut sit certum, n.7. ibid.
Quarta, ut sit ex insufficientibus coniecturis, num.8. ibid.
Solum suspicari, non est mortale, n.11. f.558
Nisi forte per accidens, n.12. f.559
Iuris ordo in condemnandis malefactoribus, lib.6.c.1.paragr.4.n.7. f.105
An possit omitti à supremo Principe, ibid.
Iussio, seu mandatum una ex concausis ad iniustam actionem, quam obligationem pariat, lib.8 tr.4.c.2.§.1. f.504

L.

Laboris æstimatio, an deducenda in lucro cessante, lib.8.tr.3. cap.8. paragr.3. num.15. f.460
Quid in materia homicidij, quoad laborem, quem posuisset occisus, lib.6.c.4. paragr.3.n.4. f.130

Ladens famam alterius, vide fama.
Ladens honorem alterius, lib.9.c.3. parag.8. f.594
Læsio supra, vel infra dimidium in venditione & emptione, lib.8. tr.3 c.7. §.4. in appendice, n.9. f.397. & lib.8. tr.3. c.7.paragr.11.n.1 f.430
Læsio, seu damnificatio, vide Restitutionis radix tertia.
Lana, & similes merces anticipato vendita, lib.8.tr.3.c.7.paragr.7.n.6. f.411
Lectio Turpium, lib.7.c.8.§.5. f.235
Lectio Turpium, ut causa Pollutionis, lib.7. c.3.paragr.5.n.50. & 51. f.176
Lega an miscenda argento, & similibus, lib. 8.tr.3.c.7.pragr.11.n.6. f.432
Legatum an debeatur uxori fornicanti, si ipsi relictum fuit sub conditione, si castè vixerit, lib.7.c.1.§.2.n.6. f.150
Legitima filijs debita, lib.5.c.4.§.3. f.85
Licitatio, vide subhastatio.
Litigiosa res, an vendi possit, lib.8.tr.3.c.7. paragr.3.n.18. f.394
Locatam rem an debeat quis in communi periculo præferre suæ, lib. 8.tr.3.c.5. paragr.3. f.374
Locata rei fructus, quæ non solet locari, cuius sunt, lib.8.tr.3.c.3 paragr.5.n.8. vide etiam n.9. f.353
Locare domum Meretrici, lib.5.c.1. parag.4. num.34. f.36
Locus publicus reddit copulam maritalem illicitam, lib.7.c.3.§.5.à n.39. f.172
Locus item sacer idem operatur, ibid.num. 40. ibid.
Loco quo facienda est restitutio, vide circumstantiæ restitutionis.
Locutio cum muliere, quando peccatum, lib. 7.c.8.paragr.1.à n.6. f.229
Loqui Turpia, vide Turpiloquium.
Lucrativus contractus, lib.8.tr.3.c.6.paragraph.2.n.9. f.380
Lucrum cessans ex mutuo, lib.8.tr.3. cap.8. paragr.3.n.11. f.459
Conditiones quænam requirantur, ibid.
Lucrum cessans ex contractu explicitè iniusto, sed iusto implicitè ibid. num. 21. f.461
Lucrum cessans anticipato an sumi possit, ibid.n.16. f.460
Lucrum an sumi possit ob periculum recuperandi sortem, ibid.paragr.4. f.465
Quid ob promissionem non repetendi intra certum tempus, ibid.paragr.5. f.466
Quid ob molestiam carentiæ pecuniæ, ibid. paragr.6. f.470
Ludus filij familias vivente patre, lib.5.c.4. paragr.1.n.7. f.80
Eiusdem habentis tutorem, n.11. f.81
Ludus, lib.8.tr.2.c.9.paragr.1, f.303
Non est ex se peccatum, n.1. ibid.
Qualis ludus est lure prohibitus, n.2. ibid.
Debent abesse fraus, dolus, minæ, à num. 3. f.304
Ludere pecunia credita, n.9. f.305
Animo non solvendi statim, n.14. f.306
Vincere plusquam potes perdere, n.15. ibid.
Ludus cum ijs, qui alienare nequeunt, ibid. n.18.f.307. Cum filio familias, vide ludus Filij.
Cum uxore alterius, n.19. ibid.
Cum alterius marito, n.20. f.308
Cum servo, n.21. ibid.
Cum Religioso, n.25. ibid.
Cum furibus & usurarijs, n.28. f.309
Ludi cooperatores, ibid.n.31. f.310
Exponente domum, mensamque & similia ludentibus an peccent, n.34. f.311
An pecuniam, quam inde accipiunt, restituere teneantur, n.35. ibid.
Luxuria an habeat parvitatem materiæ, lib.7.c.8.§.1.n.8. f.230
Luxuriæ species, vide Fornicatio, Sacrilegium, Adulterium, Stuprum, Incestus, Sodomia, Pollutio, Mollities, Bestialitas, vide etiam Coniugatorum peccata in materiâ luxuriæ.
Luxuriæ peccata, quomodo examinanda à pruden-

prudenti Confessario, lib.7.c.7.§.4. num.4. f.225
Luxuria quo ad motus pravos, vide delectatio, & vide cogitationes.

M.

Male fidei quando supervenit bona, & è contra quid operetur in eo, qui rem alienam consumpsit, lib.8.tr.3.c.3.§.6. f.357 lege etiam tr.2.c.1.n.8. f.277
Quid si id eveniat mihi respectu mei Prædecessoris, n.3. f.358
Malefica actu malefaciens an possit occidi, lib.6.c.1.paragr.1.n.15. f.93
Maledicere Parentibus, quod peccatum, lib.5.c.2.paragr.2.n.13. f.51
Malefactor an occidi queat; vide homicidium ad Malefactores puniendos.
Malefactor certus, sed occultus, an possit condemnari, lib.6. cap.1.paragraph.4. num.18. f.108
Malum inimico velle, vel optare, lib.5.c.1. paragr.3 n.præsertim 7. f.12
Mancipium, vide Servus.
Mandatum, quo ad homicidium, lib.6.c.4. paragr 5.n.3. f.143
Universim, quo ad iniustas actiones, lib.8. Tract 4 c.2 §.1. f 504
Marij Curtelli laus, eiusdemque testimonium de Sicula præscriptione, lib 8.tr.1. c.4 paragr.2.à n.24 f 273
Maritus, quid exponere ludo potest, lib.8. tr.2.c 9 paragr.1.n.20. f.308
Mater, in necessitate an præferenda Patri, lib.5.c 3.paragr.5.n.5. f.76
Mater quid debeat filio, quo ad eum lactandum, vel alendum, lib.5.c.3. paragr. 2. f.72
Mater an expensas factas in alimentis filij possit repetere, lib.5. c.3.paragraph.2. num.3. fe73
Materia parvitas an detur in luxuria, lib. 7.c.8.paragr.1.n.8. f.230
Matrimonia impedientes qui nam excommunicantur à Trident. lib.5. c.2. paragraph.3.n.4. f.51
Matrimonium filij, parentibus invitis, vide filijs an liceat.
Massarij & Mercatoris contractus anticipatus, vide emptio frumentorum.
Medicina effata non potest pro recenti vendi, lib.8.tr.3.c.7.§.11.n.28, f.439
Melioramenta, lib.8.tr 3.c.3. paragr.5. nu. 13. & deinceps. f.403
Mentiris, si quis dicat proximo, an semper peccet, lib.5.c.1.paragr.1.n.6. f.3
Mercatoris Remissio, vide Remissio Mercatoris.
Mercatoris & Massarij contractus venditionis frumentorum, vide Emptio frumentorum.
Merces brevi corrumpenda, an currenti pretio vendi queat, lib.8.tr.3.c.7. paragr. 11.num.26. f.438
Merces extraordinaria quanti, lib.8. tr. 3. c.7.paragr.4.nu.20. f.399
Merces nunc cariores, mox futura viles, vel contra quanti, n.21. f.400
Merces ultronea quanti vilescunt, libr. 8. tr.3.c.7.paragr.4.n 7. f 396
Meretrix an retinere, vel petere in Judicio possit turpe lucrum, lib 7.c.5.paragr.3. num.16. f.192
Quantum possit accipere, à n.23. f.194
Miles belli iniusti an defendere se possit ab hostibus, lib.6.c.1.paragr.1.n.9. f.91
Miles gregarius ad quam restitutionem tenetur, lib.8.tr.4.c.2.paragraph.8. num 8. f.518
Ministri Iustitiæ an possint exequi sententiam iniustam, lib.6.c.1.paragr.4. num.16. f.108
Modus procedendi in Iudicijs publicis, lib.9. c.2.paragr.1.n 2. f.560
Modus copulæ maritalis, lib.7.c.3.paragr.5. num.34. f.171
Molestia privationis pecuniæ, an det lucrum

in mutuo, lib. 8. tr. 3. c. 8. §. 6. f. 371
Mollities quid sit, lib. 7. c. 7. paragr. 1. vide pollutio.
Mollities sacrilega, lib. 7. c. 2. paragraph. 1. num. 7. f. 152
Mollities virginis, lib. 7. cap. 5. paragr. 2. num. 3. f. 186
Mollities uxorati, lib. 7. cap. 3. paragr. 5. nu. 3. f. 162
Monialibus prohibitæ sunt choreæ, lib. 7. c. 8. paragr. 7. n. 6. f. 238
Monialem sollicitans, vel corrumpens, quam-nam pœnam incurrit, lib. 7. c. 2. parag. 3 num 1. f. 154
Monitio an requiratur, ut quis ex delicto obligetur restituere interesse rei ablatæ, lib. 8. tr. 3. c. 2 paragr. 6. n. 3. f. 323
Quid in debitis ex contractu, ibid. num. 10. f. 326
Quid in reddendis debitis ex mutuo, vel alio contractu, lib. 8. tr. 2. c. 6. parag. 2. num. 7. f. 299
Monopolium, lib 8 tr. 3. c. 7 § 12. f. 446
Monopolium ex privilegio, ex compacto, ex emptione omnium mercium, ex remotione aliorum vendentium, ex inducente penuriam, ibid.
Pretium in monopolio, n. 21. f. 449
Mora in debitis ex delicto, lib. 8. tr. 3. cap. 2. paragr. 6. n. 11. f. 327
In debitis ex contractu, n. 10. f. 326
In debitis ex re accepta, n. 11. & 12. f. 327
Mora Massarij in consignando frumento ipsi mercatori, quid operetur, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 7. n. 28. f. 418
Mora in reddendo mutuo, lib. 8. tr. 3. cap. 8. paragr. 3. n. 7. f. 458
Morosæ delectationes: vide, Cogitationes morosæ.
Motibus pravis insurgentibus resistendum-nè positivè, an sufficit, negativè se habere, lib. 10. c. 2. vide etiam v. Cogitationes, f. 600
Mulier alias honesta, quantum possit exigere pro usu sui corporis, lib. 7. c. 5. parag. 3. n. 24. & 25. f. 194
Mulier fictè copulam promittens, ad quid obligatur, lib. 7. c. 5. § 3. n. 44. f. 201
An possit tunc frui pecunia, non servato promisso, n. 50. f. 202
An amasii munera acceptare possit, num. 52. ibid.
Mulier, cui vis infertur, quid faciet, nè peccet, lib. 7. c. 6. paragr. 2. n. 3. f. 204
Mulier per vim oppressa, an possit ejicere semen viri iam receptum, lib. 7. cap. 3. paragr. 5. n. 14. f. 165
Mulierculorum duo contractus mutui exploduntur, lib. 8. tr. 3. c. 8. paragr. 3. num. 28. f. 463
Munera à Iudice non acceptanda, lib. 9. c. 2. paragr. 1. n. 5. f. 361
Munera Iudici an donanda, ibid. num. 13. f. 365
Munera acceptare ab amasio mulier honesta an possit, lib. 7. c. 5. paragraph. 3. num. 52. f. 202
Mutilare se an aliquando liceat, lib. 6. c. 2. paragr. 3. n. 3. f. 114
Quid de castrando, num. 4. f. 115
Mutus una ex concausis ad iniustam actionem, lib. 8. Tract. 4. cap. 2. paragr. 6. f. 511
Mutuum dare pro tritico consignando, tempore messis, lib. 8. Tract. 3. c. 7. paragr. 7. num. 3. f. 410
Mutuum quid sit, lib. 8. Tract. 3. c. 8. paragr. 1. f. 450
Mutuum: vide Vsura.
Pacta in mutuo, quænam sint iusta, ibid. n. 10. & § 2. sparsim per totum. f. 452
Mutuum tibi dare cum obligatione, ut reddas, quod sub dubio debes, an liceat, lib. 8 Tract. 4 c. 3. n. 10. f. 522
Mutuum dare cum pacto, ut nihil accipias, si solum vivam decem annos, v. g. sed deinde accipias simul decem pro centenario pro illis decem annis, an liceat, lib. 8. Tract. 3. cap. 8. paragraph. 5. num. 6. f. 467

Neces-

N.

Necessitas extrema temporalis proximi, quando te obligat ad eam sublevandã, lib. 5. c. 1. § 1. à n 9. v. etiam n. 12. f. 5.
Quid de gravi, à nu. 15. Quid de communi, f. 7
Necessitas proximi spiritualis quando, lib. 5. c. 1 paragr. 2. ibid.
Non extrema, à n. 2 ib. Extrema, à n. 5. f. 9
An cogat te profundere omnes fortunas, vitamque, ibid.
Necessitas extrema, vel gravis an concedat, posse furari, lib 8. tr. 2. c. 6. f. 295
An tunc debeat adesse animus reddendi, cum potueris, ibid. paragr. 2. n. 1. f. 297
Necessitas & utilitas mercium quomodo augeat rerum pretia, lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 4. num. 17. f. 398
Negare debitum potest coniux ex decem causis, lib. 7 c. 3. §. 5. à n. 20. f. 168
Prima causa, quando vir remisiè petit, num. 21. ibid.
Secunda, quando rarò alter negat, n. 22. ib.
Tertia, ob multitudinem prolis, quam sustinere non valet, n. 23. ibid.
Quarta, ob periculum gravis morbi, num. 24 f. 169
Quinta, in primo bimestri contracti matrimonij de præsenti, n. 25. ibid.
Sexta, ante benedictiones Ecclesiæ, vel denunciationes, n. 26. ibid.
Septima, ob votum vel incestum, sed vide huius explicationem, n. 27. ibid.
Octava, an amenti coniugi, n 29. f. 170
Nona, an dubitanti de validitate matrimonij, num. 30. ibid
Nominatus, & innominatus contractus, vide Contractus.
Non obstans, non manifestans, concausa ad iniustam actionem, quam obligationem restitutionis pariant, lib. 8. tract. 4. c. 2. paragr. 6. f. 511
Notarij cooperatio cum peccato usurarij, lib. 5. c. 1. paragr. 4. n 56. f. 42
Notarius, quoad suum munus, lib. 9 c 2 §. 5. f 574
Novitius peccando contra castitatẽ an committat sacrilegiũ, l. 7. c. 2. §. 1. n. 6. f. 152

O.

Obligatio mutua fratrum & sororum, vide Fratres.
Obligatio Patris, Matris, Filiorum, vide Pater, Mater, Parentes, Filius.
Obligatio horum quoad correctionem, lib. 5. c. 4 §. 4. n. 4. f. 88
Occasionem peccandi offerre: vide, Offerre materiam.
Occidere volenti an possit dari consilium, ut solùm vulneret, lib. 5. c. 1. § 4. à n 6 f. 27
Occidere volenti unum, an dari possit consilium, ut aliũ interficiat, ib à n. 13. f. 28
Occidere, vide, Homicidium.
Occidere se ipsum, v. homicidium sui ipsius.
Occultus omnino malefactor an possit condemnari, lib. 6. c. 1. §. 4 n. 18. f. 108
Occultum quidnam sit in ordine ad detractionem, lib. 9. c. 3. § 2. n. 10. f. 578
Offerre materiam seu occasionem peccandi, quando peccatum, lib 5 c. 1. §. 4. nu. 4. vide etiam n 65. f. 26
Officiorum venditio, lib 8 tr. 3. c. 7. paragr. 3. num. 3. f. 344
Officiorum distributio sive Ecclesiasticorum, sive Sæcularium, lib. 8. tr 3. c. 4. § 4. n. 5. & n. 15. f. 367 & 369
Ex officio qui tenentur procurare salutem proximi, quatenus obligantur, lib. 5. c. 1 paragr. 2. n. 3. f. 9
Pro omissione peccati an possit quid pecuniæ accipi, lib 7. c. 5. §. 3 n. 21. f. 193
Omittens quid debet ex Iustitia, quandonam censetur causa homicidij, lib. 6. c. 3. §. 1. n. 8. & n. 10. f. 120. & 121
Quid si solum ex Charitate, ibid. ibid.

Onere-

Oneroſus & lucrativus contractus, lib. 8. tr.3.c.6 paragr.2. f.378
Operam dans rei licitæ vel illicitæ quando cenſetur cauſa homicidij, lib.6.c.3.§.1 n.4.& n.5. f.119
Opinio, qua ratione differat à Iudicio, Dubitatione, & Suſpicione, lib.9.c.1. numero 1. f.556
Opinari de malo alterius an mortale, numero 11. f.558
Ordine quo debent multæ concauſæ reſtitutionem expedire, lib.8.tr.4.c.2. paragraph.7. f.515
Ordo Iuris, vide Iuris Ordo.
Ordo Minorum, ſeu Franciſcani nullum habent dominium, ſed res, quibus utuntur ſunt Summi Pontificis, lib. 8 tr.1.c.1,n.7. f.244
Ornatas mulierum, lib.5 c.1.paragr.4.n.71. & lib.7.c.8.paragr.8.per totum. f.46. & 239
An ob bonum finem liceat, dicto paragr. 8. n.2 & deinceps. f.238
Exceſſus an ex ſe mortalis, ibid.n.6. f.239
Quid ob aliorum ſcandalum, ibid.n.7 ibid.
Oſcula inter coniuges, vide Tactus inter Coniuges.
Oſcula inter ſolutos, vide Tactus inter ſolutos.
Oſcula inter Sponſos, vide Tactus inter Sponſos.
Oſculum vi illatum feminæ honeſtæ ad quid obligat oſculantem, lib.7.c.5 parag.2. n.26 & n 41. f.195.& 199

P.

Pactum nudum & veſtitum, vide Contractus.
Pacta in mutuo quæ, lib.8.tr.3.c.8.§.1.n.10. & paragr 2.ſparſim. f.452
Pacta retrovenditionis tria, lib.8.tr.3.c.7. paragr.8.n.15. f.424
In favorem venditoris, n.19. ibid.
In favorem emptoris, n.25. f.426
In favorem utriuſque n.26. ibid
Pœnæ uſurarij, lib.8.tr.3. c. 8. paragr.7. remiſſivè, f.471
Pœnæ Duelli, lib.6.c.1, paragr.3.n.13.f.100
Pœnæ adulterij, lib.7.c.3.paragr.3. f.154
Pœnæ Inceſtus, lib.7.c.4 paragr.2.n.2.f.185
Pœnæ concubinatus, lib.7.c.1. paragraph.2. num.3. f.149
Pœnæ Monialem ſollicitantis, vel violantis, lib.7.c.2.paragr.2.n.1. f.151
Pœnæ Raptus, lib.7. c.6. paragraph.2. à num.9. f.205
Pœnæ ſodomiæ, lib.7.c.7.paragr.6.n.1.f.226
Palpo, concauſa ad iniuſtam actionem, quam obligationem reſtitutionis pariat lib.8.tr.4.c.2.paragr.3. f.509
Pharmacopolæ vendentes quid pro quo, vide Vendere quid pro quo.
Parentes quid debeant filijs, lib.5.c.3. f.66
Quo ad alimenta filio legitimo, paragr.1. num.1. ibid.
Filio excommunicato, n.3. f.67
Filio ſpurio vel naturali, n.6. f.68
Parochus quando obligatur ſuccurrere ſaluti ſuorum, lib.5.c.1.§.2.n.3. f.9
Participans, concauſa ad iniuſtam actionem, quam obligationem reſtitutionis pariat, lib.8.tr.4.c.2.§.5. f.511
Parvitas materiæ an inveniatur in luxuria peccatis, lib.7.c.8. paragraph.1. num.8. f.130
Parvitas materiæ in paupertate religioſa, vide Paupertas Religioſa.
Parvitas materiæ in furto, vide Furti quantitas.
Paſcentes aliorum prata, lib.8.tr.2.c.9. paragraph.3. f.313
Pater patratus, id eſt habens filium, & patrem, à quo mittendus, lib.5.c.3. parag.1. num.11. f.69
Pater an concubinam filij poſſit domi retinere, lib.5.c.1.§.4.n.22. f.43
Pater non poteſt compellere filium nec ad matrimonium, nec ad Religionem, lib.5.

lib.5.c.2.paragr.4. f.59
An possit invitare ad matrimonium, num. 4. f.60
An retrahere à Religione, ibid.§.5. f.61
Pater an licitè filium exponat Hospitali, lib. 5.c.3.paragr.1.n.4.& 5. f.67
Pater an possit exhæredare filium, & ob quas causas, ibid.n.8. f.68
Pater quoad filium, n.11. f.70
Quid vivente avo, n.13. f.71
Quoad donationes inter patrem, & filium; vide Donationes.
Patri quid debeat filius: vide Filius.
Paupertas Religiosa prohibet dominium, & usum independentem, lib.8.tr.1.c.2. paragr.5.n.1. f.256
Parvitas in hac materia quæ, lib.8.tract.2. cap.4. f.222
Maior quantitas requiritur ad mortale, in rebus usu consumptibilibus, quàm in alijs, lib.8.tr.1.c.1.n.1. f.243
Maior item, si res v.g. Gallina in frusta secetur à Domino, n.12. f.246
Paupertatem Religiosorum quoad proprietatem mitigare Pontifex potest, lib.8. tr.1.c.2.paragr.1.n.14. f.249
Paupertatis Religiosæ aliqua selecta, ibid. paragr.5. f.256
Paupertatem Religiosam violatne, qui nomine alieno, v.g. Testatoris, disponit de pecunia, ibid.n.4. ibid.
Paupertas quandonam excusat à restitutione, lib 8.tr.4.c.1.§.9.n.2. f.500
Paupertas quando dat licentiam furandi, lib.8.tr.2.c.6. f.295
Pauper fictus quid debet restituere, lib.8.tr. 4.c.1.paragr.1.n.1. f.471
Quid pauper piger, & otio vacans, ut mendicet, ibid n.4. f.472
Pauperes, vide Eleemosynæ.
Peccatum contra naturam; vide Mollities, Pollutio, Sodomia, Bestialitas.
Peccati permissio, vide Permissio peccati.
Peccatum proximi ex infirmitate, vel ex malitia, an differant in ordine ad scandalum, lib 5.c.1.§.4.à n.69. f.46
Peculium suum an filius alienare queat, lib. 5.c.4.paragr.1. f.77
Quid quoad testari, ibid. ibid.
Periculum recuperandi sortem an det lucrum in mutuo, lib.8.tr.3.c.8.paragr. 4. f.465
Permissio peccati quando peccatum, lib.5. c.1.paragr.4.n.2. f.25
Permutare an possint carnes ij, qui non possunt vendere, lib.8.tr.3.c.7.paragr.1. n.7.8.& 11. f.384.& 387
Permutare an possit domus professa Soc. Iesu fructus hortuli, quos non potest vendere, ibid.n.8. ibid.
Permutare an possint carnes ij Religiosi, qui in Sicilia eas non possunt vendere, ib. ibid.n.11. f.387
Personæ, quæ vendere, & emere possunt, lib.8. tr.3.c.7.paragr.2. f.389
Pictor an amasiam licitè pingat, lib.5.c.1. paragr.4.n.28.& 31. f.35.& 36
Piscatores quæ piscari possunt, lib.8.tr.2.c.9. paragr.2. f.311
Pollutio Ecclesiæ quando contingit ex sacrilegio, lib.7.c.2 paragr.1.n.7.& deinceps. f.152
An ex occulto, n.8. ibid.
An ex copula coniugali, n.9. f.153
Quid ex tactibus turpibus, n.10. ibid.
Pollutio coniugis quod peccatum, lib.7.c.3. paragr.5.n.2.& 3. f.161
Pollutio voluntaria semper est Iure naturæ prohibita, lib.7.c.3.§.5.n.46. f.174
Pollutionis causa altera per se influens, altera per accidens, & leviter, lib.7.c.3. paragr.5.n.48. f.175
Quando est peccatum pollutio in causa, num 49. ibid.
Pollutio quomodo differat à distillatione, lib.7.c.3 paragr.5 n.53. f.177
Pollutio voluntaria non diversificatur à diversitate instrumenti inanimati, lib.7. cap.7.

c 7.paragr.1.n.2. f.208
Quid si intra brachia, vel os faminæ, num. 3. ibid.
Quid si manibus alterius, n.5. ibid.
Pollutio vigilantis voluntaria, lib.7. c.7 paragr.2.n.2. f.317
Pollutio puerorum nondum emittentium semen, an sit diversr ab emitentibus, ib.
Pollutio nocturna seu dormientis, lib.7.c.7. paragr.2.n.11. f.220
Alia voluntaria, sive antecedenter in causa, sive consequenter ex delectatione ipsius, ibid. & deinceps. ibid.
Pollutio in somnis capta, quæ in vigilia perficiatur, ibid.n.18. f.221
An ad dictam perfectionē activè quis concurrere motu corporis possit, ib. ibid.
Pollutio vigilantis involuntaria, ibid.num. 20. f.223
Possessor malæ fidei: vide, Restitutionis radix prima, per totum.
Possessor bonæ fidei: v. Restitut. radix secūda.
Possessio quomodo acquiratur, lib.8.tr.1.c.3. f.261
Potus vini, ut causa pollutionis, lib.7.cap.3. paragr.5 n.51. f.176
Præceptum restitutionis affirmativumne, an negativum, lib.8.tr.3.c.1.n.5. f.314
Præcepto de diligendo proximum quale, lib. 5.c.1.n.1. f.1
Præceptum de non fornicando potest invincibiliter ignorari, lib.7.c.1. paragr.2. num.10. f.151
Præcisio quomodo auferre potest malitiam à cogitationibus in alijs materijs à luxuria, lib.10 c.5.paragr.1. f.605
In materia luxuriæ, paragr.2. f.607
Præscriptio quid sit, & quomodo currat, lib. 8.tr.1.c.4.paragr.1. f.262
Tempus ad præscribendas res temporales, nu. 3. f.263
Ad præscribendum contra leges, n.8 f.264
Præscriptionis Iure an gaudeant in conscientia Siculi, ubi ea in foro externo non admittitur, ibidem paragr.2. f.265
Pragmatica de venditione frumentorum in Sicilia, lib.8.tr.3.c.7 §.7.n.9. f.412
Praxis, qua explicari debet homicidium in confessione, lib.6.c.3.§.2. f.122
Pretium rei: vide, valor.
Pretium determinatum requiritur in emptione, & venditione, lib.8.tr.3.c.7. §.1.num.4. f.383
Pretium iustum rei quod, lib.8.tr.3.c.7 §.4. per totum. f.3
Legitimum aliud, aliud naturale, seu vulgare, n.1. ibid.
Pretium medium, summum, infimum in vulgari, ibid.
Communis æstimatio determinat iustum pretium, n.2. ibid.
Pretium crescit, vel decrescit quinque ex capitibus, ibid.n.3. ibid.
Primo, ex parte rei venditæ, n 4. f.396
Secundo, ex parte pretij, n.5. ibid.
Tertio, ex parte emptorum, & venditorum, num.6. ibid.
Quarto, ex parte expensarum, n.10. f.397
Quinto, ex parte modi vēdendi, n.14 f.398
Pretium quomodo augeatur à necessitate, & utilitate mercis, ibid.n.17. ibid.
Pretio quo res emenda, vel vendenda, ibid. num.18. f.399
Quanti res extraordinariæ, n.20. ibid.
Quanti ea, quæ sciuntur mox fore cariores, vel viliores, n.21. f.400
Quanti in subhastatione, n.23. ibid.
Pretium: vide, Deceptiones occurrentes, ubi multa de pretio.
Pretium in monopolijs, lib.8.tr.3.c.7.§.12. num.217 f.499
Privatio pecuniæ an det lucrum in mutuo, lib.8.tr.3.c.8.§.6. f.470
Privilegium monopolij an, & quando concedi possit à Principe, lib.8.tr.3.cap.7. paragr.12.n.21. f.446
Professio religiosa filij non nocet Iuri paterno in bonis temporalibus, lib.5.c.4.§.1. num.11. f.82
Promissio pecuniæ ob rem turpem an re habita

Cita obliget, lib. 7. c. 5. §. 3. n. 19. f. 193
Promissio non repetendi mutuum intra certum tempus, an det lucrum, lib 8. tr. 3. c. 8. §. 5. f. 466
Promissio in diem, an & quando obligat, transacto termino, l. 8. tr. 4. c. 3. n. 8. f. 521
Puella honesta quid faciat, si advertit se ab alio libidinosè tangi, lib. 5. c. 1. §. 4. num. 25. f. 33
An obligetur sinere se contrectari à Medico in partibus inhonestis, ibid.
An licet illi habere amatores, n. 26. f. 34
An se conspiciendam offerre se amatori, ib. vide etiam n. 71. f. 46
An munera acceptare, lib. 7. c. 5. §. 3. à nu. 49. f. 201
An se ornare, lib. 7. c. 8. §. 8. per tot. f. 238

Q.

Quando circumstantia restitutionis, lib. 8. tr. 4. c. 1 §. 6. f. 494
Quandonam accedere ad coniugem sit prohibitum, lib. 7. c. 3. §. 5. f. 161
An tempore menstrui, vel gravidationis, num 35. f. 171
An tempore Adventus, vel Quadragesimæ, num. 36. f. 172
An tempore sumptæ, vel assumendæ Eucharistiæ, ibid. remissivè. ibid.
An tempore senectutis, n. 37. ibid.
Quantitas furti requisita ad mortale: vide, Furti quantitas.
Quantum circumstantia restitutionis, lib. 8. tr. 4. c. 1. §. 4. f. 490
Quantum, singula damni concausa restituere tenentur, lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 8. f. 516
Quis, circumstantia Restitutionis, lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 1. f. 471
Quid, circumstantia Restitutionis, ibidem. paragr. 2. f. 479
Quomodo, circumstantia Restitutionis, ibid. paragr. 5. f. 490
Quo loco, circumstantia Restitutionis, ibid. paragr. 8. f. 495
Quo ordine multa concausa debent restitutionem expedire, lib. 8 tr. 4. c. 2. §. 7. f. 515
Quod nondum est, an vendi possit, lib 8 tr. 3. c. 7. §. 3. n. 20. f. 394

R.

Radices restitutionis: vide, Restitutionis radices.
Raptus, lib. 7. c. 6. f. 203
Quid sit, §. 1. n. 1. ibid.
Ad Raptum requiruntur tria: primo vis illata, §. 2. n. 1. ibid.
Secundo, finis inhonestus, ibid. n. 6. f. 204
Tertio Abductio, n. 7. f. 205
Raptus est etiam abductio pueri, paragr. 1. num. 1. f. 203
Quid de sponsa de futuro, vel de præsenti, num. 3. ibid.
Raptus pœna, §. 2. n. 9. f. 205
Raptus quandonam dirimit matrimonium, ibid. & n. 10. ibid.
Raptus an sit copula cum fœmina dormiente, n. 17. f. 207
Recursus, una ex concausis ad iniustam actionem, quam obligationem restitutionis pariat, lib. 8. tr. 4. c. 2. §. 4. f. 510
Religiosus ære alieno, vel furto gravatus ad quid obligatur, lib. 8. tr. 4. cap. 1 §. 1. à num. 7. f. 473
Ante professionem, ibid.
Post professionem, n. 16. f. 476
Religiosus quid ludo exponere potest, lib. 8. tr. 2. c. 9. §. 2. n. 25. f. 308
Religiosus an possit esse executor testamenti, lib. 8. tr. 1. c. 2. §. 5. n. 6. f. 259
Religiosus an debeat egredi à religione, vel in illam non ingredi, propter necessitatem parentum vel sororum, lib. 5. cap. 2. paragr. 5. n. 6. f. 63
Religiosus, quoad votum paupertatis, vide, Paupertas religiosa.
Religiosus sacerdos, dum confitetur peccatum luxuriæ, an debeat explicare sacerdotium, & professionem, lib. 7. c. 2. §. 1. num. 4. f. 158

Religiosus invitatus ad convivium, an sine licentia sui Superioris comedere apposita possit, lib.8.tr.1.c.2.§.5.n.9. f.260
Remedia adversus luxuriã, lib.7.c.10.f.242
Remigantes Christiani in classibus Turcarum, lib.5.c.1.§.4 n 41. f.38
Remissio Mercatoris an & quando faveat ementi alieno nomine, lib.8.tr.3.cap 7. paragr.10. f.429
Remittere offensam inimico, lib.5.c.1.parag. 3. f.12
Repræsentatio turpium, lib.5.c.1. paragr.4. n 28. & lib.7.c.8.§.4. f.35
Repræsentatio turpium, ut causa pollutionis, lib.7.c.3.§.5.n.50.& 51. f.176
Resalutare inimicum, vide, Inimicus.
Reservatanè intelligatur sodomia imperfecta, quando reservatur sodomia absolutè, lib.7.c.7 paragr.3.n.4. f.224
Reservata sodomia an intelligatur tum de agente, tum de patiente, lib.7.c.7. paragraph.6.n.3. f.226
Reservata sodomia, an reservata censeatur bestialitas, ibid.n.6. f.227
Resistere positivè an quis debeat in motibus pravis, lib.10.c.2. f.600
Restitutio honoris, lib.9.c.3. paragraph. 8. num.5. f.595
Restitutio famæ, vide, Fama.
Restitutio ex damno dato, vide, Damnum datum.
Restitutio ex homicidio, lib 6.c.4. f.124
Ex homicidio directo, ibid.paragr.3. f.129
Ex homicidio indirecto, ibid. §. 1.v.etiam lib 8.tr.3.c.2.paragr.5.à n.12. f.251
An obligeris ad restitutionem, si volentem occidas, lib.6 c.4.§ 3.n.2. f.130
Quid in Duello, ibid.
Quid, si occidas provocantem, n.15. f.133
An aliquid restituendum pro damnis spiritualibus occiso factis, n.20. f.135
Quid pro damno personali, n.22. f.136
Restituere an teneatur excedens modum suæ defensionis, paragr.3.n.16. f.134
Restitutio ex homicidio, quibus hæredibus debetur, dict.paragr.3.n.6. f.131
Restituere an quid debeant hæredes occisoris, ibid.n.14. f.133
Restitutio ex adulterio, lib.7.c.3.§.4. f.158
Adulteri obligatio propter prolem non legitimam succedentem, n 2. ibid.
Adulteræ obligatio propter eamdem rationem, n.7. f.160
Quas excusationes hæc habeat, à n.9. ibid.
Adulter certus de sua prole tenetur eam alere, n.5. f.159
Restitutio bonorum temporalium, lib.8.tr.3. cap.1. f.314
Quo præcepto iubeatur, n.1. ibid.
Restitutionis radices, lib.8.tr.3.cap.2. paragraph.1. f.316
Restitutionis radix prima ex iniusta acceptione, ibid.c.2.per totum. ibid.
Restituere tenetur ex hac radice is, qui alienum sumit, paragr.2. ibid.
Per actionem iniustam. ibid.
Per actionem externè iniustam, §.3. f.317
Per iniustam ex culpa Theologica, paragr. 4. f.318
Ex culpa Theologica gravi, §.5. f.319
Quid ex levi externè, sed internè gravi, ibid.n.7. f.321
Restitutio ex delicto, quomodo statim obliget, paragr.6. f.323
Reddere obligat totam rem, seu eius valorem, paragr.7. f.328
Etiam si eam quis totam consumpserit, ib. num.3. ibid.
Sed diversimodè, iuxta tempus, quo illam fur consumit, à n.6. f.329
Obligatur etiam reddere fructus, eodem paragr.7.à n.22. f.332
Etiam si res casu perierit, paragr.8. f.333
Quid si dubium sit, an adsit iniusta acceptio, paragr.9. f.336
Restitutionis radix secunda, ex re accepta, lib.8.tr.3 c.3. f.337
Si res accepta extet, n.4. ibid.

Si ex-

Si extet ex parte, n.7. f.383
Si consumpta est bona fide, n.8. f.330
Si donata alteri, n.9. ibid.
Si rei alienæ pretium alteri sit donatum, num.13. f.341
Quid si quis dubius sit, an ex re aliena factus fuerit ditior, n.15. f.342
An furi possim restituere rem ab ipso mihi bona fide venditam, paragr.2. ibid.
Quid si adfuit mala fides, paragr.3. f.344
Quid si res sic vendita sit alteri obligata, ibid.n.5. f.345
Restitutio ex re accepta quomodo statim obliget, lib.8.tr.3.c.2.paragr.6.nu.11. & c.3.paragr.1.n.8. f.327
Restitutio quomodo expedienda, quando res aliena fuit cum propria admista, confusa, immista, lib.8.tr.3.c.3.paragr.4.n.22. f.358
Restitutionem an debeat, qui impedit bonum alteri. sine vi, fraude &c. vel cum his, ibid.c.4.paragr.2. f.366
Quoad ea, quæ pertinent ad Iustitiam commutativam, dicto paragr.2. ibid.
Quoad ea, quæ ad distributivam, ibid. paragr.3. f.364
Quoad impedientem, ne quis acquirat beneficium, ibid.n.3. ibid.
Restitutionis radix quarta ex contractu, lib.8.tr.3.c.5. f.370
Ex culpa in proprie dicto contractu, ibid. paragr.1. ibid.
Ex culpa in quasi contractu, §.2. f.373
Restitutio ex contractu quomodo statim obliget, lib.8.tr.3.c.2.§.6.n.6. f.325
Restitutionis eadem quarta radix immediatè in contractu in universum, ibid.c.6. f.377
Regula generalis, paragr.3. f.381
Restitutionis eadem quarta radix ex contractu particulari emptionis & venditionis, vide, V. emptio, & V. venditio.
Restitutionis eadem quarta radix ex contractu particulari mutui, lib.8.tr.3. c.8. per totum. f.450
Restitutionis circumstantia, vide, Circumstantiæ Restitutionis.
Restituendane est res Domino nocitura, lib.8.tr.4.c.1.paragr.3.n.2. f.480
Restitutio an iteranda, si pereat in manu internuntij, lib.8.tr.4.c.1.§.5.n.3. f.491
Quid si per errorem fiat alteri à Domino, num.8. f.492
Quid si Mediator rem restituendam casu amittat, n.9. ibid.
Restitutio doni, mortuo donatore. ibid. num.11. f.493
Restitutionem volens differre, vel nolens facere, an absolvendus; vide, Absolutio an conferenda.
Reus, lib.9.c.2.paragr.2. f.565
An licitè aperiat occulta crimina testium, num.1. ibid.
An falsa, n.5. f.566
An debeat stare sententiæ, n.8. f.567
An fugere queat à carcere, n.9. ibid.
Quid de Reo Religioso, ibid.
Reo an possit dari instrumentum ad effringendos carceres, ibid. n.11. f.568. *Idem an possis auxilium ferre ad fugiendum, n.12.* ibid.
Reus Malefactor; vide, Malefactor, & vide, Homicidium ad Malefactores.
Reus non potest cogi ad se interficiendum, lib.6.c.2 paragr.1.n.5. f.121

S.

Saccus lupulis plenus, in quo reperiatur aurum, hoc cuius erit, lib.8.tract.3.c.7. paragr.11.n.42. f.444
Sacerdos an debeat explicare, se Sacerdotem esse, dum confitetur peccata luxuriæ, lib.7.c.2.§.1.n.4. f.151
Quid si sit simul Religiosus, ibid.
Sacramenta petere ab indigno, vel excommunicato, lib.5.c.1.§.4.n.39. f.37
Sacrilegium in materia luxuriæ, lib.7.c.2.

parag. 1. f. 151
Sacrilegium ex persona sacra, ib. n. 2. ibid.
Esse sacram per votum solemne, vel simplex, an mutet speciem, n. 3. ibid.
Sacrilegium ex loco sacro, ibid. n. 7. ibid.
Sacrilegium notorium violat Ecclesiam, ibid. ibid.
Quid de occulto, n. 8. ibid.
Quid ex copula coniugali, n. 9. f. 153
Quid de osculis, & tactibus turpibus, num. 10. ibid.
Sacri loci nomine, quid hic veniat, num. 12. ibid.
Sacrum tempus an constituat hoc sacrilegium, n. 13. ibid.
Quid Reliquiarum sacrarum gestatio, nn. 14. & 15. f. 154
Sacrilegium committens cum Moniali quam pœnam incurrit: lib. 7. c. 2. §. 2. num. 1. f. 151
Sacri loci pollutio: vide, Pollutio Ecclesiæ.
Sanitas sola an rectus finis in matrimonio, lib. 7. c. 3. §. 5. n. 8. f. 160
Salutare inimicum an obligeris: vide, Inimicus.
Satellites: vide, Ministri Iustitiæ.
Satisfactionem offerenti iniuriam remittere an obligemur, lib. 5. c. 1. §. 3. n. 27. f. 19
Scandalum, lib. 5. c. §. 4. vide, Cooperatio, f. 23
Scandalum pusillorum, ibid. n. 64. f. 45
Scandalum an sit, dare peccandi occasionem ex fragilitate peccanti ib. & n. 72. f. 47
Scribere turpia, lib 7. c. 8. §. 5. f. 181
Seges nondum collecta an vendi, & quanti possit, lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 3. n. 22. f. 395
Seges in alieno solo cuius est, lib. 8. tr. 3. c. 3. paragr. 5. n. 7. f. 353
Semen generationis corruptum an liceat consulto expellere, lib. 7. c. 7. paragr. 2. à num. 4. f. 217
Semen susceptum effundere an liceat fœminæ, lib. 7. c. 7. §. 2. n. 9. f. 219. & lib. eod. 2. 3. §. 5. n. 14. & n. 16. f. 165
Semen animalium emungere, an peccatum lib. 7. c. 8. §. 2. n. 5. f. 2[illegible]
Seminare an obligetur uxor, viro seminante, lib. 7. c. 3. paragr. 5. n. 16. f. 165
Seminare an possit uxor, finita viri copula, ibid. n. 18. f. 167
An se manibus ad id adiuvare, ibid.
An ad idē suis manib. possit vir adiuvare, ib.
Sententia probabilis venditio an liceat iudici, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 3. n. 13. f. 300
Sepultura, quandonam privantur morientes in Duello, lib. 6 c. 1. §. 3. n. 13. f. 100
Servus an dominus sit suæ vitæ, membrorū, sui honoris, perinde ac liberi, li. 8. tr. 1. c. 2. parag. 1. n. 1. f. 247
Quid de alijs bonis, à n. 2. ibid.
Servorum mitigata conditio, quoad ipsorum peculium defenditur, à n. 9. ibid.
Servorum defunctorum bona ab intestato cuius sunt, lib. 8. tr. 1. c. 2. §. 1. n. 15. f. 249
An testari possit servus, ibid. n. 22. f. 251
Servus quid ludo potest exponere, lib. 8. tr. 2. c. 9 parag. 1 n. 21. f. 308
Servus infirmus an possit minoris vendi, existente remedio efficaci suæ sanitatis, lib. 8. tr. 4. c. 3. n. 1. f. 519
Signa amoris inter coniuges, lib. 7. cap. 3. §. 5. n. 57. f. 180
Situs sedendi, vel cubandi, ut causa pollutionis, lib. 7. c. 3. parag. 5. n. 51. f. 166
Sodomia perfecta quæ, lib. 7. c. 7. §. 3. f. 223
Duo mares se commiscentes, sed non in vase præpostero, an sodomiæ, n. 3. f. 224
Quid si non effundatur semen in dicto vase, num. 4. ibid.
Sodomiæ pœna, ibid. n. 5. & 6. ibid.
Sodomia cum affine, l. 7. c. 4 §. 1. n. 7. f. 185
Cum infideli, lib. 7. c. 1. §. 1. n. 8. f. 147
Cum virgine, lib. 7. c. 5. parag. 1 n. 2. f. 186
Quid de sodomia uxorati, lib. 7. c. 3. parag. 1. n. 3. & paragr. 2. n. 1. f. 195
Sodomia imperfecta an reservata censeatur, existente reservata sodomia absolutè, lib. 7. paragr. 6. n. 3. f. 226

Sodomia agentis an differat à sodomia patientis, ibid. paragr. 3. n. 7. vide etiam paragr. 6. à n. 3. f. 224
Sodomia cum viro an differat à sodomia cum muliere, lib. 7. c. 9. n. 1. 2. & 3. f. 240
Sollicitans Monialem; vide, Monialem sollicitans.
Solutis an liceant cogitationes morosæ, lib. 10. c. 3. & 4. f. 601 & 603
Somnus ut causa pollutionis, lib. 7. c. 3. §. 5. num. 51. f. 176
Sponsorum oscula, & tactus: vide, Tactus inter sponsos.
Sponsis an liceant cogitationes morosæ, lib. 10. c. 4. n. 4. f. 604
Stuprum, lib. 7. cap. 5. f. 186
Virgo se polluens an committat stuprum. paragr. 1. n. 3. ibid.
Stupratoris obligatio, lib. 7. c. 5. §. 1. n. 4. & paragr. 3. f. 189
Si nullum damnum, nulla obligatio, d. §. 3. num. 2. ibid.
Idem, si deflorata remittat, n. 3. f. 198
Idem, si eadem consentiat, n. 5. ibid.
Explica, nisi tu rem occultam propalaveris, num. 6. ibid.
Stuprator virginis vi, metu &c. ad quid obligatur, ibid. n. 26. f. 195
Quid si solum intercessit osculum. ibid.
Quid si stuprator pecunia careat, n. 27. & 29. f. 196
Quid si dubium sit, an fuerit virgo, num. 31. f. 197
Stuprator virginis, cum promissione matrimonij, ad quid, ibid. n. 33. ibid.
Cum promissione vera, n. 34. ibid.
Excusationes quinque, quæ stupratorem deobligant à dicta promissione, à n. 37. f. 198
Prima, si superveniat impedimentum dirimens sine spe dispensationis. ibid.
Secunda, si mulier fornicetur postea, num 38. f. 199
Tertia, si timeatur magnum scandalum, turbatio, vel malus exitus, n. 39. ibid.
Quarta, si mulier se finxit virginem, num. 40. ibid.
Quinta, an si non habita est copula, sed meri tactus, n. 41. & 42. ibid.
Cum promissione ficta, n. 43. f. 200
An hic adsint excusationes. n. 44. ibid.
Stuprator ad quid obligatus, si eius matrimonium respuat defiorata, ib. n. 48. f. 201
Stuprator virginis sub spe matrimonij, ingredi Religionem, illa invita, non potest, lib. 8 tr. 4. c. 1. §. 1. n. 9. f. 474
Suadere ad peccandum: vide, Invitare.
Subhastatio, lib. 8. tr. 3. c. 7 §. 4. n. 23. f. 408
Superflua quando indigenti donanda, lib. 5. c. 1. paragr. 1 n. 10. & 11. f. 4
Suspicio quomodo differat à Iudicio, Opinione, Dubitatione, lib. 9. c. 1. n. 1. f. 556
Suspicari de malo gravi alterius, an sit mortale, n. 11. f. 558

T.

Tabellio: vide, Notarius.
Tactus inter Sponsos, quando liceat, lib. 7. c. 3. paragr. 5. à n. 61. f. 181
Quid de Sponsis sub conditione, n. 62. ibid.
Tactus inter solutos, lib. 7. c. 8 paragr. 1. à n. 6. & paragr. 2. per totum. f. 219
Tactus inter Coniuges, lib. 7. c. 3. paragr. 5. à n. 41. f. 173
Quando abest periculum pollutionis, num. 42. ibid.
An quando adest dubium de validitate matrimonij, n. 44. f. 174
An se ipsum tangere turpiter coniux possit, num. 45. ibid.
Quid, quando adest pollutionis periculum, num. 46. ibid.
Tangere catulos, feles, pueros, an sit illicitum, lib. 7. c. 8 paragr. 2. n. 5. f. 232
Theologorum moralium laus, & eorum utilitas, lib. 5. c. 2 paragr. 5. n. 11. f. 67
Thesauri cuius, lib. 8. tr. 4. c. 1. paragr. 3. à num. 32. f. 487

Temera-

Temerarium Iudicium, vide, Iudicium temerarium.
Temporalia bona tua an bonis temporalibus proximi postponenda, lib. 5. c. 1. paragr. 1. à n. 6. f. 3
Tempus copulæ, vide, Quando non accedere ad copulam.
Tempus, quod requiritur ad præscribendum, lib. 8. tr. 1. c. 4. paragr. 1. f. 262
Pro rebus temporalibus. n. 3. f. 363
Pro abrogatione legum, n. 8. f. 164
Testis, lib. 9. c. 2 paragr. 5. f. 574
Testis quando iudicatur cooperari cum peccato usurarij, lib. 5. c. 1. § 4. n. 61. f. 43
Testis falsus quando se retractare tenetur, lib 8. tr. 4. c. 1. §. 9. n. 6. f. 501
Turpia loqui vel cantare, lib. 7. c. 8. paragraph. 4. f. 234
Turpia scribere: vide, Scribere turpia.
Turpiloquia, ut sunt causa pollutionis, lib. 7 c. 3. paragr. 5. n. 50. & 51. f. 176
Turpiloquium inter coniuges, vide, Verba turpia.
Turpium lectio, vide, Lectio turpium.
Turpium repræsentatio: vide, repræsentatio turpium.

V.

Vacantia bona: vide, Bona vacantia.
Valor rei: vide, Pretium.
Valoris incogniti res quanti, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 11. n. 34. f. 442
Valore rei crescente, vel decrescente, qualem debet, qui rem alienam consumpsit, lib. 8. tr. 3. c. 2. paragr. 7. per totum. f. 328
Valorem rei debet, qui rem alienam damnificavit, l. 8. tr. 3. c. 4. §. 1 n. 9. f. 359
Veniam petenti offensam remittere quando debet offensus. lib. 5. c. 1. §. 3. n. 18. f. 17
Vendens rem supra taxam uni, qui tertio eodem modo vendidit, an reddere debeat huic tertio, lib. 8. tr. 3. c. 7 paragr. 5. num. 6. f. 402
Vendentium cooperatio cum peccato ementium, lib. 5. c. 1. paragr. 4. num. 33. & deinceps. f. 36
Venditio, lib. 8. tr. 3. c. 7. per totum. f. 382
Vide V. Emptio.
Venditio differt à permutatione, ibid. §. 1. n. 7. & 8. f. 384
Venditio voluntaria esse debet, ibid. num. 13. f. 388
Sunt tamen casus, in quibus vendere quis cogitur. ibid.
Vendi & emi quæ possunt, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragr. 3. f. 390
Venditio Hominis, n. 1. ibid.
Officiorum, num. 3. ibid.
Electionis ad Officium, n. 6. f. 391
Sententia probabilis, n. 13. f. 393
Omnium bonorum, n 14. Hæreditatis, num. 16. ibid.
Debitorum, n. 17 f. 394. Vide etiam §. 8. à num. 1. f. 410
Rei litigiosæ, dicto paragr. 3. n. 18. f. 394
Eius quod nondum est, n. 20. ibid.
Vendere pecunia credita, lib. 8. tr. 3. c. 7. paragraph 6. f. 404
Vendere plus credito, quàm numerato, ibid. num. 2. ibid.
Venditionis pretium: vide, Pretium.
Venditor an pretio ab emptore non soluto possit percipere fructus rei, lib. 8. tr. 3. c. 7 paragr. 6. n. 13. f. 407
Venderene liceat carius credito, ut statim vilius idem numerato ematur, ibid. paragr. 8. f. 410
Vendere, vel emere cum pacto retrovenditionis, ibid. n. 15. f. 414
Cum pacto in favorem venditoris, vel emptoris, vel utriusque, à n. 19. ibid.
Venditio alieno nomine, lib. 8. tr. 3. c. 7. §. 9. num. 1. f. 426
Venditio lanarum & similium anticipata, lib. 8. tr. 3. c. 7 paragr. 7. n. 4. f. 410
Venditio in loco distanti an faveat venden i alieno nomine, lib. 8. tract. 3. c. 7. paragraph.

graph.9.n.11. f.419
Venditio facta duobus, ib.5.11.n.2. f.430
Venditio rei vilioris immissa cum pretiosiore ibidem n.6. f.432
Vendere quid pro quo, n.7. ibid.
Verba turpia inter coniuges, lib.7.c.3.§.5. n.54. vide, Turpiloquium. f.179
Venatores, lib.8.tr.2.c.9.paragr.2. f.311
Vidua per secundas nuptias amittit ius tutelæ filij, lib.7.c.1.§.2.n.4. f.149
Quid si fornicetur. ibid.
Quid de legatis à marito ipsi relictis, num.5. ibid.
Quid si maritus addidit (si castè vixerit) num.6. f.150
Viduis an liceant cogitationes meroſæ, li.10.c.4.n.5. f.603
Vini potus, ut causa pollutionis, lib.7.c.3.paragr.5.n.51. f.176
Vinum mistum aqua vendere: vide, Aquam miscere vino.
Vinitores quando aquam musto miscere possunt, lib.8.tr.3.c.7.§ 11.n.6. f.432
Vir quid uxori debeat quoad alimenta, lib.5.c.3.paragr.3.n.2. f.73
Quid pereunte casu dote, n.2. f.74
Quid promissa dote non soluta, n.3. ibid.
Quid si is, qui promisit, non est solvendo, num.4. f.75
Vir quid uxori debeat, quoad copulam, vide, Coniugatorũ peccata in materia luxuriæ.
Virgo pro primo usu sui corporis an possit plus exigere, lib.7.c.5.§.3. num.8. & 22. f.190. & 194
Virgo in dubio an præsumatur talis, lib.7.c.5.paragr.3.n.30. & 31. f.197
Virgo externa, sed internè corrupta, quæ possit, lib.7.c.5 paragr.2.à n.3. f.187
An petere velum consecrationis. ibid.
An legata pro virginibus, n.4. ibid.
An matrimonium ut virgo, n.5. & 6. f.188
Virginis stuprator quid debeat: vide, Stuprator, & stupratoris obligatio.
Virginitas quando irreparabiliter amittitur, lib.7.c.5.paragr.2.n.1. f.187
Vita propria concurrente cum proximi bonis quid præferendum, lib.5.c.1.§.1. f.2
Vitia mercium occulta, quando manifestanda, lib.8 tr.3.c.7.§.11.à n.25. f.438
Vitri pro gemma venditio, lib.8.tr.3.cap.7. paragr.11, n.36. f.442
Vltroneæ merces quanti vilescunt, lib.8.tr.3.c.7.paragr.4.n.7. f.396
Voluntas quomodo se habet circa obiecta mala, lib.10.c.1. f.597
Votum castitatis habens, an peccet contra votum, inducens alios ad turpia, lib.7.c.2.paragr.1.n.5. f.152
Votum de non comedendis carnibus, etiam in necessitate, an valeat, lib.6.c.2.paragr.1.n.4. f.110
Votum defloratoris an impediat promissionem matrimonij defloratæ, lib.7.c.5.paragraph.3.n.34. f.197
Vsucapio: vide, Præscriptio.
Vsurarius exponere quid ludo valeat, lib.8.tr.2.c.9.paragr.1.n.28. f.509
Vsura quid sit, lib.8.tr.3.c.8.§.2. f.453
Vsura an sit, si requiratur gratitudo ex mutuo? n.6. ibid.
Quid si adsit pactum, ut fiat, quod debetur ex charitate, n.9. f.454
Vt fiat, quod debetur ex Iustitia, n.10. ibid.
Vt fiat aliquid absolutè, n.12. f.455
Vsura an sit, quando intentio prava est solum ex parte unius, n.13. ibid.
Vsura an sit, aliquid exigere pro damno emergente, vel lucro cessante, lib.8.tr.3.c.8.paragr.3. f.456
Tres conditiones pro damno emergente, à num.2. f.457
Quid de damno emergẽte ex mora, n.7 f.458
Tres conditiones pro lucro cessante, à num.11. f.459
An deducenda laboris æstimatio, num.15. f.460
An ab initio possit accipi lucrum, quod cessabit postea, n.16. ibid.

Vsurane sit, accipere lucrum ex contractu implicitè iusto, sed explicitè iniusto, num.11. f.461

Vsurane sit, aliquid accipere pro periculo ex difficultate recuperandi sortem, §.4. f.465

Quid ob promissionem non repetendi sortem intra certum tempus, §.5. f.466

Quid ob molestiam carendi pecunia, §.6. f.470

Vsuram exigere Christianus an à Turca possit, lib.8.tr.3.c.8.§.2.n.11. f.454

Vsurarij pœnæ, §.7.remissivè. f.471

Vsurarij cooperatores, lib.5.c.1.§.4.à num. 42. f.39

Vsufructus, lib.8.tr.1.c.1.n.5. f.244

Vsus quo ratione differt à dominio, ibid.n.6. & 8. ibid.

Vtilitas, & necessitas mercium quomodo augeant pretium, lib.8.tr.3.c.7.§.4. num.17. f.398

Vxor præferendanè est filijs in necessitate, lib.5.c.3.paragr.5.n.3. f.76

Vxor quid viro debeat quoad alimenta, lib. 5.c.3.paragr.4. f.78

Vxor cum periculo infectionis cum laude assistit viro peste infecto, lib.6.c.2.§.2. num.7. f.113

Quid debeat viro, quoad copulam: vide, Coniugatorum peccata.

Vxor ex bonis mariti quantum usurpare possit, lib.8.tr.1.c.2 paragr.3. f.251

Quantum in eleemosynis & donationibus, ibid. & Quantū sibi congregare. f.253

Quantum ludo exponere, lib. 8. tr. 2. c. 9. paragr. 1. num. 19.

Finis Indicis secundæ Partis.

LAVS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC B. ALOYSIO.

Errata Corrigenda.

Fol.10.n.6. lege salute, eod.num.1.quia bona spiritualia & maximè æternā excellentiora. f.45. n 64.circa fin.l.decreverat.f.46.n.70.v 8 l.tibi ministret.f.63.n.6.v.7.l.ingredi religionem.f.71.n.13. in fin.l.principium primum.f.74.n.2.v.29.l.perire.f 88.n.4.l.negant.f.112.nu.2.v.7. l. me gero. f.131. n.9.v.2.l.priora.f.140.n.36.v.7.l.mortali.f 203.n.53 v.5.l.amicus f.216.nu.20. in fin. l. audita. f.243. n.1.v.16.l religiosus.f.260.n.8.v.15.l.avertentia.f.266.n 7.l.nemini.f.355.nu.12.v.9. l.puteus. f.382. n.1.v.3 l.absoluto.f.383.n.8.v.9.l.vendantur f.389 n.18 in fin.l.possit.f. 392.n 8.v.1.l.assero secundo. f.401.n.23.v 7.l.ultroneæ.f.419.n.29.v.9.l.deductis expensis.f.422.n 9.v.13.l.eius.f.425.n.23.v.2.l. dictum etiam sit de immobili. & n.24.v.2.l.venditum.f.518.n.8.in med.l.dicimus. f.553. num.11.circa fin.l.possessione.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th
2139